162704

T. C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KİTĀB-I KISSANĀME-İ SÜLEYMĀN ALEYHİSSELĀM ÜZERİNE SÖZ DİZİMİ ÇALIŞMASI (SÜLEYMĀNNĀME 74. CİLT)

(DOKTORA TEZİ)

Hazırlayan
Mehmet Dursun ERDEM

Danışman
Doç. Dr. Mehmet AYDIN

SAMSUN 2005

T. C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Musa DUMAN

Üye Doç. Dr. Mehmet AYDIN

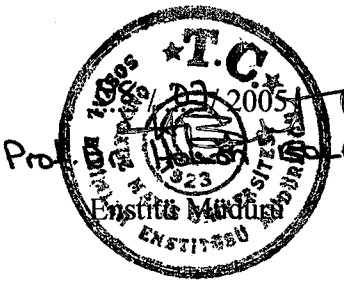
Üye Yrd. Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK

Üye Yrd. Doç. Dr. Şahin KÖKTÜRK

Üye Yrd. Doç. Dr. Rıza KARAGÖZ

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ / 2005

Prof. Dr. Hüseyin ŞOLT

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖN SÖZ VIII
KISALTMALAR VE İŞARETLER X
1. GİRİŞ 1
1. 1. Eser 1
1. 1. 1. Eserin Adı 1
1. 1. 2. Yazılış Amacı 1
1. 1. 3. Konusu 1
1. 1. 4. Yazmaları ve Özellikleri 2
1. 2. Yazar 3
1. 2. 1. Firdevsî'nin Hayatı 3
1. 2. 2. Uzun Firdevsi'nin Öbür Eserleri 6
1. 2. 2. 1. Süleymân-nâme 6
1. 2. 2. 1. 1. Süleymân-nâme'nin Yazmaları 8
1. 2. 2. 2. Da'vet-nâme: 9
1. 2. 2. 3. Firâset-nâme: 10
1. 2. 2. 4. Münâzara-i Seyf ü Kalem: 10
1. 2. 2. 5. Hayât ü Memât: 10
1. 2. 2. 6. Silâhşor-nâme: 10
1. 2. 2. 7. Satranç-nâme-i Kebîr: 11
1. 2. 2. 8. Tercüme-i Câmeşûy-nâme: 11
1. 2. 2. 9. Tuhfetü'l-Hâdî/Hakâyık-nâme/Hakîkat-nâme: 11
1. 2. 2. 10. Kutb-nâme: 11
1. 2. 2. 11. Teşhisü'l-İnsan: 12
1. 3. Yöntem 12
1. 3. 1. Çalışmanın Amacı 12
1. 3. 2. Üzerinde Çalışılan Yazmanın Belirlenmesi 13
1. 3. 3. Metnin Kurulması 13
1. 3. 4. İnceleme 14
2. İNCELEME 16
2. 1. ÖBEKLER 16
2. 1. 1. TAMLAYAN-TAMLANAN İLİŞKİSİ BULUNAN ÖBEKLER 17
2. 1. 1. 1. İSİM TAMLAMALARI 17
2. 1. 1. 1. 1. Belirtili İsim Tamlaması 17
2. 1. 1. 1. 2. Belirtisiz İsim Tamlaması 18
2. 1. 1. 1. 3. Zincirleme İsim Tamlaması 19
2. 1. 1. 1. 4. Eksiltili isim tamlamaları 20
2. 1. 1. 1. 5. Tamlayanı Özel İsim Olan Tamlamaların Durumu 21
2. 1. 1. 1. 6. Tamlayanı İyelik Eki Almış İsim Tamlamaları 21
2. 1. 1. 1. 7. İsim Tamlamalarının Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 22
2. 1. 1. 2. SIFAT TAMLAMASI 27
2. 1. 1. 2. 1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları 30
2. 1. 1. 2. 1. 1. Tamlayanı niteleme sıfatı olan sıfat tamlamaları 30
2. 1. 1. 2. 1. 2. Tamlayanı belirtme sıfatı olan sıfat tamlamaları 30
2. 1. 1. 2. 2. Sıfat Unsuru Öbek Olan Sıfat Tamlamaları 31
2. 1. 1. 2. 3. Sıfat Tamlamalarının Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 35
2. 1. 1. 3. ARAPÇA VE FARSÇA TAMLAMALAR 43
2. 1. 1. 3. 1. Arapça Tamlamalar 43
2. 1. 1. 3. 2. Farsça Tamlamalar 44
2. 1. 1. 3. 3. Arapça ve Farsça Tamlamaların Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 45
2. 1. 1. 4. ÜNLEM ÖBEĞİ 50
2. 1. 1. 4. 1. yâ 50
2. 1. 1. 4. 2. iy 50
2. 1. 1. 4. 3. ā 51

2. 1. 2. TAMLAYAN-TAMLANAN İLİŞKİSİ BULUNMAYAN ÖBEKLER 51
2. 1. 2. 1. İKİLEMELER 51
2. 1. 2. 1. 1. Aynı Kelimenin Tekrarıyla Oluşan İkilemeler 52
2. 1. 2. 1. 2. Eş Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler 54
2. 1. 2. 1. 4. Öteki İkileme Türleri 55
2. 1. 2. 1. 5. İkilemelerin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 56
2. 1. 2. 2. BAĞLAMA ÖBEKLERİ 62
2. 1. 2. 2. 1. "İle" Edatıyla Kurulan Bağlama Öbekleri 62
2. 1. 2. 2. 2. "ve" Edatıyla Kurulan Bağlama Öbekleri 63
2. 1. 2. 2. 3. "u, ü, vu, vü" Edatlarıyla Yapılan Bağlama Öbekleri 64
2. 1. 2. 2. 4. "dahı" Edatı İle Kurulan Bağlama Öbekleri 65
2. 1. 2. 2. 5. "gäh .... gäh ..." Edatı İle Kurulan Bağlama Öbekleri 66
2. 1. 2. 2. 6. "eger ... eger ... ; eger ... ger ..." Edatları İle Kurulan Bağlama Öbekleri 67
2. 1. 2. 2. 7. Bağlama Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçerisindeki İşlevleri 67
2. 1. 2. 3. AİTLİK ÖBEĞİ 76
2. 1. 2. 3. 1. İsim Unsuru İsim Tamlamasından Meydana Gelen Aitlik Öbeği 77
2. 1. 2. 3. 2. İsim Unsuru Sıfat Tamlamasından Meydana Gelen Aitlik Öbeği 77
2. 1. 2. 3. 4. Aitlik Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçerisindeki İşlevleri 78
2. 1. 2. 4. UNVAN ÖBEĞİ 78
2. 1. 2. 4. 1. Unvan Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 79
2. 1. 2. 5. SAYI ÖBEĞİ 83
2. 1. 2. 5. 1. Sayı Öbeklerinin Nitelediği İsimlerin Çoğul Ekini Alması 84
2. 1. 2. 5. 2. Abartma/Mübağala Bildiren Sayı Öbeği 85
2. 1. 2. 5. 3. Bir Milyon ve Üzeri Sayı Öbeklerinin Kuruluşu 86
2. 1. 2. 5. 4. Sayı Öbeklerinin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 87
2. 1. 2. 6. KISALTMA ÖBEKLERİ 89
2. 1. 2. 6. 1. YAKLAŞMA ÖBEĞİ 89
2. 1. 2. 6. 2. BULUNMA ÖBEĞİ 89
2. 1. 2. 6. 2. 1. Bulunma Öbeklerinin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 90
2. 1. 2. 6. 3. AYRILMA ÖBEĞİ 91
2. 1. 2. 6. 3. 1. Ayrılma Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 92
2. 1. 2. 7. BİRLEŞİK İSİM 96
2. 1. 2. 7. 1. Birleşik İsim Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçerisindeki İşlevleri 96
2. 1. 2. 8. FİİLİMSİLER 98
2. 1. 2. 8. 1. İSİM-FİİL ÖBEĞİ 98
2. 1. 2. 8. 1. 1. -ış/-iş 99
2. 1. 2. 8. 1. 2. -ma/-me 99
2. 1. 2. 8. 1. 3. –mak/-mek 100
2. 1. 2. 8. 1. 4. -maklık/-meklik 101
2. 1. 2. 8. 1. 5. İsim-Fiil Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçerisindeki İşlevleri 102
2. 1. 2. 8. 2. SIFAT-FİİL ÖBEĞİ 107
2. 1. 2. 8. 2. 1. -duk/-dük 108
2. 1. 2. 8. 2. 2. -an/-en 110
2. 1. 2. 8. 2. 3. -mış/-miş 111
2. 1. 2. 8. 2. 4. -acak/-ecek 111
2. 1. 2. 8. 2. 5. -ur/-ür 113
2. 1. 2. 8. 2. 6. -maz/-mez 114
2. 1. 2. 8. 2. 7. Sıfat-Fillerin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri 114
2. 1. 2. 8. 3. ZARF-FİİL ÖBEĞİ 118
2. 1. 2. 8. 3. 1. Zarf-Fiil Öbeği İle Temel Cümle İçindeki Öbür Tamlayıcıların Diziliş İlişkileri 120
2. 1. 2. 8. 3. 1. 1. Zarf-Fiil Öbeğinin Diğer Tamlayıcıya Bağlı Olması 120
2. 1. 2. 8. 3. 1. 1. 1. Zarf-Fiil Öbeğinin Diğer Bitimsiz Öbeğe Bağlı Olması 120
2. 1. 2. 8. 3. 1. 1. 2. Zarf-Fiil Öbeğinin Bir İsme Bağlı Olması 121
2. 1. 2. 8. 3. 1. 1. 3. Zarf-Fiil Öbeğinin Diğer Tamlayıcılarla Eşitlikçi İlişkisi 122
2. 1. 2. 8. 3. 2. Zarf-Fiil Öbeklerinin İç Yapısı 123

2. 1. 2. 8. 3. 3. Zarf-Fiil Öbeği İle Temel Parçanın Birinci Tamlayıcıları Arasındaki İlişki 124
2. 1. 2. 8. 3. 3. 1. Zarf-Fiiller ve Özne 124
2. 1. 2. 8. 3. 3. 2. Zarf-fiil ve Öznesi Arasındaki Uygunluk 124
2. 1. 2. 8. 3. 3. 3. Zarf-Fiil Öbeğinin ve Bağlı Olduğu Cümlenin Özneyle İlişkileri. 125
2. 1. 2. 8. 3. 4. Zarf-Fiil Ekleri 129
2. 1. 2. 8. 3. 4. 1. -up/-üp 129
2. 1. 2. 8. 3. 4. 2. -ıcaḳ/-icek 130
2. 1. 2. 8. 3. 4. 3. -ıncaḳ/-incek 132
2. 1. 2. 8. 3. 4. 4. -ınca/-ince 132
2. 1. 2. 8. 3. 4. 5. -ken 134
2. 1. 2. 8. 3. 4. 6. -elden/-aldan 135
2. 1. 2. 8. 3. 4. 7. -arak/-erek; -uraḳ/-ürek 136
2. 1. 2. 8. 3. 4. 8. -ı/-i/-u/-ü 137
2. 1. 2. 8. 3. 4. 9. -a/-e 138
2. 1. 2. 8. 3. 4. 10. -duḳça/-dükçe 139
2. 1. 2. 8. 3. 4. 11. -uban/-üben 140
2. 1. 2. 8. 3. 4. 12. -duḳda/-dükde 142
2. 1. 2. 8. 3. 4. 13. -madın/-medin 142
2. 1. 2. 9. BİRLEŞİK FİİLLER 143
2. 1. 2. 9. 1. İsim+Yardımcı Fiil Kuruluşunda Olan Birleşik Fiiller 144
2. 1. 2. 9. 1. 1. "aç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 146
2. 1. 2. 9. 1. 2. "aġla-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 146
2. 1. 2. 9. 1. 3. "al-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 146
2. 1. 2. 9. 1. 4. "at-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 146
2. 1. 2. 9. 1. 5. "bağla-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 147
2. 1. 2. 9. 1. 6. "bağışla-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 147
2. 1. 2. 9. 1. 7. "baş-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 147
2. 1. 2. 9. 1. 8. "bul-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 147
2. 1. 2. 9. 1. 9. "çal-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 147
2. 1. 2. 9. 1. 10."çat-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 147
2. 1. 2. 9. 1. 11. "çek-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 148
2. 1. 2. 9. 1. 12. "çıḳ-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 148
2. 1. 2. 9. 1. 13. "çıḳar-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 148
2. 1. 2. 9. 1. 14. "çöz-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 148
2. 1. 2. 9. 1. 15. "deg-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 148
2. 1. 2. 9. 1. 16. "dik-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 148
2. 1. 2. 9. 1. 17. "dile-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 149
2. 1. 2. 9. 1. 18. "dilen-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 149
2. 1. 2. 9. 1. 19. "dök-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 149
2. 1. 2. 9. 1. 20. "dön-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 149
2. 1. 2. 9. 1. 21. "düş-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 149
2. 1. 2. 9. 1. 22. "düz-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 150
2. 1. 2. 9. 1. 23. "eyle-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 150
2. 1. 2. 9. 1. 24. "geç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 150
2. 1. 2. 9. 1. 25. "geçür-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 150
2. 1. 2. 9. 1. 26. "gel-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 151
2. 1. 2. 9. 1. 27. "getür-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 151
2. 1. 2. 9. 1. 28. "gir-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 152
2. 1. 2. 9. 1. 29. "git-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 152
2. 1. 2. 9. 1. 30. "gönder-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 152
2. 1. 2. 9. 1. 31. "gör-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 152
2. 1. 2. 9. 1. 32. "göster-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 152
2. 1. 2. 9. 1. 33. "götür-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 153
2. 1. 2. 9. 1. 34. "gözle-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 153

2. 1. 2. 9. 1. 35. "iç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 153
2. 1. 2. 9. 1. 36. "ir-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 153
2. 1. 2. 9. 1. 37. "iste-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 153
2. 1. 2. 9. 1. 38. "it-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller 153
2. 1. 2. 9. 1. 39. "ḳaç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 154
2. 1. 2. 9. 1. 40. "ḳaḳış-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 154
2. 1. 2. 9. 1. 41. "ḳal-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 154
2. 1. 2. 9. 1. 42. "ḳaldur-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 155
2. 1. 2. 9. 1. 43. "ḳar-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 155
2. 1. 2. 9. 1. 44. "ḳarar-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 155
2. 1. 2. 9. 1. 45. "ḳaşan-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 155
2. 1. 2. 9. 1. 46. "ḳav şur-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 155
2. 1. 2. 9. 1. 47. "ḳıl-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 155
2. 1. 2. 9. 1. 48. "ḳırıl-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 156
2. 1. 2. 9. 1. 49. "ḳo-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 156
2. 1. 2. 9. 1. 50. "ḳop-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 156
2. 1. 2. 9. 1. 51. "ḳoş-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 156
2. 1. 2. 9. 1. 52. "oḳu-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 157
2. 1. 2. 9. 1. 53. "ol-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller 157
2. 1. 2. 9. 1. 54. "şaç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 157
2. 1. 2. 9. 1. 55. "şal-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 157
2. 1. 2. 9. 1. 56. "şöv el-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 158
2. 1. 2. 9. 1. 57. "sür-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 158
2. 1. 2. 9. 1. 58. "süz-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 158
2. 1. 2. 9. 1. 59. "şaşur-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 158
2. 1. 2. 9. 1. 60. "tut-/dut-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 158
2. 1. 2. 9. 1. 61. "um-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 159
2. 1. 2. 9. 1. 62. "ur-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 159
2. 1. 2. 9. 1. 63. "var-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 159
2. 1. 2. 9. 1. 64. "vir-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 160
2. 1. 2. 9. 1. 65. "yapın-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 160
2. 1. 2. 9. 1. 66. "yi-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 160
2. 1. 2. 9. 1. 67. "yit-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 160
2. 1. 2. 9. 1. 68. "yoḳa-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 161
2. 1. 2. 9. 1. 69. "yu-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği 161
2. 1. 2. 9. 2. Fiil+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller 161
2. 1. 2. 9. 2. 1. "bil-" Fiili İle Yapılanlar 161
2. 1. 2. 9. 2. 2. "bırak-" Fiili İle Yapılanlar 162
2. 1. 2. 9. 2. 3. "dut-" Fiili İle Yapılanlar 162
2. 1. 2. 9. 2. 4. "gel-" Fiili İle Yapılanlar 162
2. 1. 2. 9. 2. 5. "gör-" Fiili İle Yapılanlar 162
2. 1. 2. 9. 2. 6. "götür-" Fiili İle Yapılanlar 163
2. 1. 2. 9. 2. 7. "ḳo-" Fiili İle Yapılanlar 163
2. 1. 2. 9. 2. 8. "ṭur-" Fiili İle Yapılanlar 163
2. 1. 2. 9. 2. 9. "var-" Fiili İle Yapılanlar 163
2. 1. 2. 9. 2. 10. "vir-" Fiili İle Yapılanlar 163
2. 1. 2. 9. 2. 11. "i-" Fiili İle Yapılanlar 164
2. 1. 2. 9. 3. Zarf-fiil+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller 164
2. 1. 2. 10. EDAT ÖBEĞİ 165
2. 1. 2. 10. 1. "aḳdem" Edatı 168
2. 1. 2. 10. 2. "artuḳ" Edatı 169
2. 1. 2. 10. 3. "aşaġa" Edatı 169
2. 1. 2. 10. 4. "ayru" Edatı 170
2. 1. 2. 10. 5. "berāber" Edatı 170

2. 1. 2. 10. 6. "berü" Edatı 171
2. 1. 2. 10. 7. "bigi" Edatı 171
2. 1. 2. 10. 8. "birle" Edatı 173
2. 1. 2. 10. 9. "bile" Edatı 173
2. 1. 2. 10. 10. "cânib" Edatı 174
2. 1. 2. 10. 11. "cihet" Edatı 175
2. 1. 2. 10. 12. "degin" Edatı 175
2. 1. 2. 10. 13. "degül" Edatı 177
2. 1. 2. 10. 14. "dek" Edatı 179
2. 1. 2. 10. 15. "deñlü" Edatı 180
2. 1. 2. 10. 16. "diyü" Edatı 180
2. 1. 2. 10. 17. "doġru" Edatı 182
2. 1. 2. 10. 18. "evvel" Edatı 182
2. 1. 2. 10. 19. "ġayrı" Edatı 183
2. 1. 2. 10. 20. "gibi" Edatı 184
2. 1. 2. 10. 21. "göre" Edatı 185
2. 1. 2. 10. 22. "içerü" Edatı 185
2. 1. 2. 10. 23. "içre" Edatı 186
2. 1. 2. 10. 24. "ile" Edatı 186
2. 1. 2. 10. 24. 1. ile 187
2. 1. 2. 10. 24. 2. -le 187
2. 1. 2. 10. 24. 3. -la 187
2. 1. 2. 10. 24. 4. -ıla 188
2. 1. 2. 10. 25. "ḳadar" Edatı 188
2. 1. 2. 10. 26. "ḳarşu" Edatı 190
2. 1. 2. 10. 27. "miṡāl" Edatı 191
2. 1. 2. 10. 28. "miṡl" Edatı 192
2. 1. 2. 10. 29. "muḳābil" Edatı 192
2. 1. 2. 10. 30. "muḳaddem" Edatı 192
2. 1. 2. 10. 31. "öñce" Edatı 193
2. 1. 2. 10. 32. "öñdin" Edatı 193
2. 1. 2. 10. 33. "öñirdi" Edatı 194
2. 1. 2. 10. 34. "öte" Edatı 194
2. 1. 2. 10. 35. "ötürü" Edatı 195
2. 1. 2. 10. 36. "özge" Edatı 195
2. 1. 2. 10. 37. "şoñra" Edatı 196
2. 1. 2. 10. 38. "ṭaraf" Edatı 197
2. 1. 2. 10. 39. "ṭaşra" Edatı 197
2. 1. 2. 10. 40. "üçün" Edatı 198
2. 1. 2. 10. 41. "üzere" Edatı 199
2. 1. 2. 10. 42. "üzre" Edatı 200
2. 1. 2. 10. 43. "veş" Edatı 201
2. 1. 2. 10. 44. "yaña" Edatı 201
2. 1. 2. 10. 45. "yoḳaru" Edatı 202
2. 1. 2. 10. 46. "ziyāde" Edatı 203
2. 2. CÜMLE 205
2. 2. 1. CÜMLENİN ÖGELERİ 206
2. 2. 1. 1. YÜKLEM 206
2. 2. 1. 2. ÖZNE 207
2. 2. 1. 3. NESNE 209
2. 2. 1. 4. DOLAYLI TÜMLEÇ 210
2. 2. 1. 4. 1. Yönelme hâli ekiyle: 211
2. 2. 1. 4. 2. Bulunma hâli ekiyle: 211
2. 2. 1. 4. 3. Ayrılma hâli ekiyle: 212
2. 2. 1. 5. ZARF TÜMLECİ 212

2. 2. 2. CÜMLE ÇEŞİTLERİ 214
2. 2. 2. 1. YAPISINA GÖRE CÜMLELER 214
2. 2. 2. 1. 1. Basit Cümle 214
2. 2. 2. 1. 1. Basit Fiil Cümleleri 214
2. 2. 2. 1. 2. Basit İsim Cümleleri 215
2. 2. 2. 1. 2. Birleşik Cümle 216
2. 2. 2. 1. 2. 1. Şartlı Birleşik Cümle 216
2. 2. 2. 1. 2. 2. İç İçe Birleşik Cümle 223
2. 2. 2. 1. 2. 3. Çün/Çünki'li Birleşik Cümle 225
"Çün" edatıyla yapılanlar 227
"Çünki" edatıyla yapılanlar 227
"Çünkim" edatıyla yapılanlar 227
2. 2. 2. 1. 2. 4. Ki'li Birleşik Cümle 228
2. 2. 2. 1. 2. 5. "Ḳaçan" Edatıyla Kurulan Cümle 231
Ḳaçan 231
Ḳaçan ki 231
Ḳaçan kim 232
2. 2. 2. 1. 3. Eksiltili Cümle 232
2. 2. 2. 1. 4. Bağlı Cümle 233
2. 2. 2. 1. 4. 1. Sıralama Edatlarıyla Yapılan Bağlı Cümleler 234
"ve" Edatıyla Bağlanan Cümleler 234
"vü" Edatıyla Bağlanan Cümleler 235
"daḫı" Edatıyla Bağlanan Cümleler 235
"ve daḫı" Edatıyla Bağlanan Cümleler 236
2. 2. 2. 1. 4. 2. Denkleştirme Edatlarıyla Yapılan Bağlı Cümleler 237
"veyaḫod" Edatıyla Bağlanan Cümleler 237
"veyā" Edatıyla Bağlanan Cümleler 238
"yā" Edatıyla Bağlanan Cümleler 239
2. 2. 2. 1. 4. 3. Karşılaştırma Edatlarıyla Yapılan Bağlı Cümleler 239
"ne ... ne ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler 239
"gâh ... gâh ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler 240
"gerek ... gerek ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler 240
"hem ... hem ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler 241
"yā ... veyā ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler 241
"yâ ... yâ ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler 241
2. 2. 2. 1. 4. 4. Cümle Başı Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler 242
2. 2. 2. 1. 4. 4. 1. Fakat anlamındaki cümle başı edatları 242
"ammâ ki, ammâ" Edatıyla Bağlanan Cümleler 242
"velî, velakin, velîkin" Edatlarıyla Yapılan Bağlı Cümleler 243
"lâkin" Edatıyla Bağlanan Cümleler 244
"ancaḳ" Edatıyla Bağlanan Cümleler 244
2. 2. 2. 1. 4. 4. 2. Eger Anlamındaki Cümle Başı Edatları 245
"eger (egerçi, egerçi ki)" Edatıyla Bağlanan Cümleler 245
"ger" Edatıyla Bağlanan Cümleler 245
"şāyed" Edatıyla Bağlanan Cümleler 246
2. 2. 2. 1. 4. 4. 3. Gerçi Anlamındaki Cümle Başı Edatı 246
2. 2. 2. 1. 4. 4. 4. Çünkü Anlamındaki Cümle Başı Edatları 246
"anuñçün" Edatıyla Bağlanan Cümleler 246
"zirâ ki" Edatıyla Bağlanan Cümleler 247
2. 2. 2. 1. 4. 4. 5. Mademki Anlamındaki Cümle Başı Edatı 248
2. 2. 2. 1. 4. 4. 6. Netice ve İzah Bildiren Cümle Başı Edatları 249
"nitekim" Edatıyla Bağlanan Cümleler 249
"nite" Edatıyla Bağlanan Cümleler 250
"şöyle ki" Edatıyla Bağlanan Cümleler 250
"belki" Edatıyla Bağlanan Cümleler 251

2. 2. 2. 1. 4. 4. 7. Benzerlik Bildiren Cümle Başı Edatları....252
2. 2. 2. 1. 4. 4. 8. Şarta ve Dereceye Bağlama Edatları....252
"illâ ki" Edatıyla Bağlanan Cümleler....252
"meger kim" Edatıyla Bağlanan Cümleler....253
2. 2. 2. 1. 4. 4. 9. "aksi halde" Anlamındaki Cümle Başı Edatları....254
2. 2. 2. 1. 4. 4. 10. "hem" Cümle Başı Edatı....255
2. 2. 2. 1. 5. Sıralı Cümle....256
2. 2. 2. 2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER....256
2. 2. 2. 2. 1. İsim Cümlesi....257
2. 2. 2. 2. 2. Fiil Cümlesi....259
2. 2. 2. 3. YÜKLEMLERİNİN YERİNE GÖRE CÜMLELER....261
2. 2. 2. 3. 1. Kurallı Cümle....261
2. 2. 2. 3. 2. Devrik Cümle....261
2. 2. 2. 4. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER....263
2. 2. 2. 4. 1. Olumlu Cümle....263
2. 2. 2. 4. 2. Olumsuz Cümle....264
2. 2. 2. 4. 1. Olumsuz Fiil Cümleleri....264
2. 2. 2. 4. 1. Olumsuz İsim Cümleleri....265
değil:....265
2. 2. 2. 4. 1. Farklı Yapıdaki Olumsuz Cümleler....266
2. 2. 2. 4. 3. Soru Cümlesi....267
2. 2. 2. 4. 3. 1. Soru Ekiyle Kurulan Soru Cümleleri....267
2. 2. 2. 4. 3. 2. Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümleleri....268
2. 2. 2. 4. 3. 3. Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümleleri....269
2. 2. 2. 4. 3. 4. Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümleleri....270
2. 2. 2. 4. 4. Ünlem Cümlesi....271
2. 2. 2. 4. 5. Haber Cümleleri....272
2. 2. 2. 4. 6. Tasarlama Cümleleri....273
2. 2. 3. YAN CÜMLELER....274
2. 2. 3. 1. Özne Cümlesi....275
2. 2. 3. 2. Nesne Cümlesi....278
2. 2. 3. 3. Yüklem Cümlesi....290
2. 2. 3. 4. Zarf Cümleleri....292
2. 2. 3. 4. 1. Yer Cümlesi....292
2. 2. 3. 4. 2. Zaman Cümlesi....292
2. 2. 3. 4. 3. Durum (Tarz) Cümlesi....298
2. 2. 3. 4. 4. Amaç Cümlesi....299
2. 2. 3. 4. 5. Sebep Cümlesi....300
2. 2. 3. 4. 6. Sonuç Cümlesi....305
2. 2. 3. 4. 7. Karşılaştırma Cümlesi....308
3. METİN....310
4. NOTLAR....659
5. SONUÇ....679
6. KAYNAKÇA....688

ÖN SÖZ

Türkiye Türkçesinin tarihî gramerinin yazılabilmesi için Türkçenin değişik dönemlerine ait metinlerin incelenmesi gerekir. Bunun için "*Kitâb-ı Kıssanâme-i Sülaymân Aleyhisselâm*" adlı yazma çalışma konusu olarak seçilmiş ve yazma metin üzerinde söz dizimi incelemesi yapılması kararlaştırılmıştır.

Çalışma, "*Giriş*", "*İnceleme*", "*Metin*", "*Sonuç*", "*Notlar*" ve "*Kaynaça*" olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır. İnceleme, *Öbekler* ve *Cümle* olarak iki kısma ayrılmıştır.

Giriş kısmında, incelemeye esas olan eseri, eserin adı, konusu, yazmaları ve özellikleri açıklanmıştır. Bu bölümde yazarın hayatı ve öbür eserleri, çalışmanın amacı, yazmanın belirlenmesinde tutulan yol, metnin kurulması ve inceleme hakkında bilgi verilmiştir.

İnceleme kısmı, öbekler ve cümle olarak ikiye ayrılmıştır. Öbekler, yapısı bakımından tamlayan tamlanan ilişkisi içinde olanlar ve olmayanlar olarak sınıflandırılmıştır. Toplam on sekiz tür öbek tespit edilmiş, bu öbeklerin şekil özellikleri ve söz dizimi içindeki işlevleri belirtilmiştir. Farklı yapılar örnekleriyle anlatılmış, seçilen örneklerin tamamının dönüşümleri sunulmuştur.

Cümle bölümünde ise ilk olarak ögeler incelenmiştir. Cümleler, yapısına, yükleminin türüne ve yerine, anlamlarına göre olmak üzere dört ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Bölümün sonuna yan cümleler kısmı eklenmiş, dillerarası etkileşim yoluyla Türkçeye girmiş olan yan cümle yapıları işlevlerine göre bölümlenmiş, yan cümle kurucularının tamamı ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Metin kısmında çevriyazı metinlerde kullanılan Türk İlmî Transkripsiyon Sistemi benimsenmiştir. Topkapı Sarayı Kütüphanesi H. 1231 ve H. 1536 numarada kayıtlı iki nüsha karşılaştırılarak metnin eksik ve yanlış kısımları onarılmış, belirgin müstensih hataları düzeltilmiştir. Ayrıca yazmalar arasındaki farklılıklar dipnotlarda gösterilmiştir. Arapça ve Farsça ibareler koyu renkte yazılmıştır.

Sonuç bölümünde inceleme kısmında elde edilen veriler değerlendirilerek dönemin söz dizimi özellikleri ortaya konulmuştur.

Notlar kısmında metinde geçen Arapça ve Farsça başlık, deyim ve ibareler varak ve satır numarasına göre dizilmiş ve Türkiye Türkçesine çevrilmiştir.

Kaynakçada ise doğrudan veya dolaylı yararlandığımız kaynaklar belirtilmiştir.

Akademik hayatım boyunca ve bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen hocam Doç. Dr. Mehmet AYDIN'a teşekkür etmeyi kendime bir borç bilirim. Yine bana her zaman destek olan bölüm hocalarıma ve arkadaşlarıma, tezin Farsça ve Arapça kısımlarının tercümesinde yardımlarını gördüğüm Dursun Ali Türkmen, Osman Keskiner ve Fatih Toktaş'a teşekkür ederim.

KISALTMALAR VE İŞARETLER

age.	Adı geçen eser
A Ü	Ankara Üniversitesi
bk.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DTCF	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Hzl.	Hazırlayan
İ Ü	İstanbul Üniversitesi
M.	Milât, Miladî
N.	Numara
OM	Osmanlı Müellifleri
S.	Sayı
s.	Sayfa
Tar. S.	Tarama Sözlüğü
TDK	Türk Dil Kurumu
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TS	Türkçe Sözlük
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınları
yk.	Yaprak
{ }	Metin dışı öğeleri gösterir
< >	Metinde yapılan onarımı gösterir
[ ]	Yazma metnin sayfalarının herhangi bir yerine sonradan eklenen yazılışları gösterir.
[ ]	Yazma metnin sayfa numarasını gösterir.

1. GİRİŞ

1. 1. Eser

1. 1. 1. Eserin Adı

Üzerinde çalışılan, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine 1231 numaralı yazmanın adı *Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm*'dır. Bazı araştırmacılar tarafından müstakil bir yazma olarak anlatılan (Olgun 1978:189; O. F. Köprülü 1996:128; Güleç 1994:10) bu eser, aslında Süleymân-nâme'nin 74-75-76. ciltlerinin bulunduğu bir yazmadır.[1] Çalışılan eserin ismi *Süleymân-nâme* olup, incelemeye esas aldığımız kısım bu *Süleymân-nâme*'nin 74. cildidir.

1. 1. 2. Yazılış Amacı

Yazar, 74. cildin de içinde bulunduğu *Süleymân-nâme*'yi, II. Bayezid'in tahta geçmesinden sonra yazmaya başlamıştır. Firdevsî'nin yaşadığı döneme kadar yazılmış ayrıntılı bir *Süleymân-nâme* yoktur. II. Murad döneminde Ahmedî, Şeyhî, Şeyhoğlu Ahmed gibi yazarlardan *Süleymân-nâme* yazması istenmiş, o dönem Sa'dî 3500 beyitlik bir *Süleymân-nâme* ancak yazabilmiştir (Köprülü 1993:650). Latifî'ye göre Uzun Firdevsî, II. Bayezid'in emri üzerine bu eseri yazmaya başlamıştır (Canım 2000:425). Ancak II. Mehmet döneminde yazmaya başladığı da iddia edilmektedir (Olgun-Parmaksızoğlu 1980:XIII). Uzun Firdevsî bu eseri, II. Mehmet ve II. Bayezid'in emri üzerine kaleme almış, eseri yazabilmesi için kendisine doğrudan destek verilmiş ve kâtipler tutulmuştur (bk. Köprülü 1993).

1. 1. 3. Konusu

Süleymân-nâme'nin konusu Süleymân peygamberin hayatıdır. Yazar Anadolu ve Ortadoğu coğrafyasını gezerek buralardaki bütün Süleymân hikayelerini toplamış, bu derlemeyi Süleyman peygamberin hayatı üzerine yazılan

[1] "Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm" adlı yazma üzerine verilen yanlış bilgilerin kaynağı Olgun'un yazısıdır. Olgun, bu yazmayı müstakil bir eser olarak anlatmıştır. Bu eserin Uzun Firdevsî'nin Hz. Süleymân'ın hayat hikâyesini yazmada ilk denemesi olduğunu söylemiştir

çeşitli Arapça kitaplarla da desteklemiştir. Firdevsî *Süleymân-nâme*'yi yazarken Tevrat'tan da faydalanmış, Tevrat'tan birçok ayetler ve kıssalar almıştır. Eserin tamamı 81 ciltten meydana gelmektedir. Süleymân peygamberin yanında Efrasiyâb-ı Türk, Zaloğlu Rüstem vb. birçok şahsiyet *Süleymân-nâme*'de anlatılmaktadır. Efrasiyâb-ı Türk hakkında günümüze ulaşan en geniş bilgiyi Uzun Firdevsî'nin bu eserinde bulabiliriz. Eser boyunca eski İran, Arap ve özellikle Türk, tarihî, efsanevî ve mitolojik şahıslara ve onların maceralarına ilişkin birçok hikâyeye ulaşmak mümkündür (bk. Çatıkkaş 1979; Akay 1990; Güleç 1994; Genç 1995).

1. 1. 4. Yazmaları ve Özellikleri

Süleymân-nâme'nin 74. cildinin iki yazması vardır. Bu yazmaların her ikisi de Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir. Yazmalardan biri "Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm" adlı yazmanın içinde, Hazine 1231 numarada kayıtlıdır. Öbür yazma ise yine Hazine 1536 numaralı *Süleymân-nâme* yazmasının içinde bulunmaktadır.

Çalışmaya *Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm* adlı Hazine 1231 numarada kayıtlı olan yazma esas alınmıştır. Bu yazma eksizsiz, harekeli ve okunaklıdır. Hazine 1536 numaradaki yazmanın ise bazı kısımları eksiktir ve daha özentisiz yazılmıştır. Ayrıca yazmanın bir kısmı harekelenmemiş olup, harekeli yazılan bölümlerde ise sistemli bir harekeleme söz konusu değildir. Bu sebeple Hazine 1231 numaralı *Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm* adlı yazmayı esas alıp, Hazine 1536 numaralı yazmayı ise tenkitli metin çalışması için kullandık.

Hazine 1231: Bu yazmanın ilk sayfasında *Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm* adı geçmektedir. İçerisinde *Süleymân-nâme*'nin 74-75-76. ciltleri vardır. Aharlı kağıda yazılmıştır. 330 mm. boy ve 240 mm. eninde 357 yapraktır. Sahifede harekeli güzel nesihle 170 mm. uzunluğunda 21 satır vardır. Serlevha

---

(bk. Olgun 1978:189). Bu bilgi, farklı çalışmalarda araştırılmadan aynen nakledilmiştir (O. F. Köprülü 1996:128; Güleç 1994:10).

müzehhep, cetveller yaldızlıdır. Mikleb ve şemseli açık kahverengi deri ciltlidir. 74. cilt, 1b'den başlar, 108a'da biter.

Hazine 1536: *Süleymân-nâme*'nin 73-74-75-76. ciltlerini içerir. Aharlı kalın kağıda yazılmıştır. 340 mm. boy ve 265 mm. eninde 595 yapraktır. Sahifede harekeli nesihle 170 mm. uzunluğunda 21 satır vardır. Miklebli ve şemseli koyu kırmızı deri ciltlidir. 74. cilt 144b'den başlar 221a'da biter. 158b ile 177a arası harekesizdir. Metin içerisinde eksik kelime ve cümleler vardır.

1. 2. Yazar

1. 2. 1. Firdevsî'nin Hayatı

Uzun Firdevsî, 15.yüzyılın sonları ile 16.yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Firdevsî'nin hayatı hakkında çok kesin bilgilere sahip değiliz. Onun hayat hikayesi daha çok yazdığı Süleymân-nâme ile gündeme gelmiş, bazı durumlarda gerçek dışı, efsanevî bilgiler de yazara atfedilmiştir. Telif ettiği eserlerini daha çok 15.yüzyılın sonlarında kaleme almış, eserlerinin bir kısmını ise 16.yüzyılın başlarında bitirmiştir. Bu sebeple Firdevsî, daha çok 15.yüzyıl yazarları arasında zikredilmiştir.

Firdevsî, Uzun Firdevsî, Türk Firdevsî'si, Firdevsî-i Rumî, Firdevsî-i Tavil isimleriyle anılmaktadır. Daha çok Uzun Firdevsî ismiyle tanınan yazar, telif ettiği eserlerin çokluğu ve bu eserlerin hacmi sebebiyle "Uzun" mahlasını almıştır. Bursalı Mehmet Tahir, yazarın asıl isminin bir *Gülistan* yazmasının istinsah kaydına bakarak İlyas b. Hızır olduğunu belirtmektedir (Tahir, OM II, 106; Babinger 2000:35). Köprülü ise, bu ismin bir müstensihe ait olduğunu söylemekte ve E. Blochet'in Paris Millî Kütüphanesi'ndeki müellif ifadesine dayanarak yazarın asıl adının Şerafeddin Musa olduğunu ileri sürmektedir (Köprülü, 1993:649). Ancak yazarın Teşhisü'l-İnsan adlı eserinin 7b varağından anladığımıza göre asıl adı Orhan b. Kenek'tir (Akay 1990:10). Yine Bicarî, yukarıda belirtilen isimlerin hiçbirisine Macaristan'daki Süleymân-nâme yazmalarında rastlayamadığını, buradaki ciltlerde Firdevsî adı ile birlikte ikinci cildin gerek mukaddimesinde gerekse eserin çeşitli yerlerinde yazarın adının Orhan bin Kenek

olarak geçtiğinden bahseder (1975:98). Köprülü, Süleymân-nâme'nin baştan 20 cüzünü ihtiva eden bir esere sahaflarda rastladığını ve bu eserdeki bilgilere göre Firdevsî'nin ceddinin, Alaeddin Selçukî'nin bendelerinden Gazi Kenek Bey olduğunu belirtir. Osman Gazi, Bilecik'i fethettiğinde ona mansıp vermiştir. Sultan Öyüğü'nde cami ve hamamı vardır. Orhan devrinde ölen bu kişinin oğlu Gelibolu sancak beyi olan İlyâs Bey'dir. Onun oğlu Hızır Bey, I. Murad devrinde Sultan Öyüğü'nde sancak beyi olmuştur. Oğlu Bazarlu Bey, Timur cenginde Yıldırım Bayezid'in maiyetinde kahramanlıklar göstermiş ve onun oğlu Hacı Kenek Bey de İstanbul fethinde bulunarak, hizmetine mükafat olarak, Aydıncık kendisine zeamet verilmiştir. Firdevsî, bu Hacı Kenek Bey'in oğludur ve annesi Aydıncık civarındaki Kasr-ı Süleymân harabelerini gezerken, Belkıs Pınarı civarında 857 (M. 1453)'de Firdevsî'yi doğurmuştur (bk. Köprülü 1993:650). Latifî'nin tezkiresinde ve Künhü'l-Ahbar'da Uzun Firdevsî'nin Bursalı olduğu söylenmektedir (bk. Canım 2000:424; İsen 1994:160). Ancak Latifî'deki bu yanlış bilgi, Firdevsî'nin gençlik yıllarını ve eğitimini Bursa'da tamamladığı için ortaya çıkmıştır.

Firdevsî, 17 yaşına geldiğinde Bursa'ya gitmiş ve burada Melihî'den aruz öğrenmiştir. Ayrıca burada Şeyh İlâhî adlı bir kişiden el alarak, tasavvufa da meylettiği söylenmektedir. II. Bayezid tahta çıktığı sıralarda Balıkesir'de bulunduğunu söyleyen Firdevsî, epeyce bir süre bu şehirde ikamet etmiştir (bk. Köprülü 1993:650). Süleymân-nâme'yi yazmaya ilk olarak Balıkesir'de başlamıştır. Bununla birlikte Dâvet-nâme ve Firâset-nâme adlı eserlerini bu şehirde tamamlamıştır. Firdevsî'nin hayatı, Edincik, Bursa ve Balıkesir'den başka Manisa ve İstanbul'da geçmiştir. Manisa'da Şehzade Korkud'un sarayında yaşadığı ileri sürülmektedir (Güleç 1994:4).

Her ne kadar yazar Kutbnâme adlı eserinde herhangi bir eğitim görmediğini belirtse de bu mısralar tasavvufî mahiyette söylenmiş sözlerdir. O, Kutbnâme'de şöyle der:

Ne 'aruz okudum ne nahv ne ho sarf
Cehlile itdüm hebâ 'ömri telef
Lîk keşf oldı me'ânî vird'İlah

Ma'rifetde olmışam hânum agâh (Kutbnâme, 1b, 2a; Olgun-Parmaksızoğlu 1980:XII).

Yazarın bütün eserleri gözden geçirildiğinde az veya çok bir eğitim aldığı görülmektedir. Nitekim başka bir beyitte de ömür boyu ilimle meşgul olduğunu belirtir:

Cehd kılup ilm ile itdüm ömri sarf

Merd-i câhil misli kılmadum telef (Kutb-nâme 14b-5; Olgun-Parmaksızoğlu 1980:XXIX)

Eserlerinden, özellikle Süleymân-nâme'den anladığımıza göre, Firdevsî ilm-i harb, satranç, geometri, tıp, hendese, tarih, mitoloji, peygamberler tarihi, dinî hikâyeler, tasavvuf, nücûm gibi birçok ilimle uğraşmıştır. O, daha çok ansiklopedik bir bilgiye sahiptir. Ancak satranç ve savaş konularında uzmanlaşmış olduğunu, yazdığı eserlerle bize göstermektedir.

Yazarın, kaynaklarda kırktan fazla eserinden bahsedilmektedir. Ancak günümüze çok azı ulaşabilmiştir. Onun eserlerinden on altısının adını bilmekteyiz ve bunların da bir kısmına hâlâ ulaşabilmiş değiliz. Şairlik yeteneği fazla olmayan Firdevsî, daha çok mensur eserler yazmış, bu sebeple gerek çağdaşları ve gerekse sonraki tezkirelerde kendisine fazla önem verilmemiştir.

Ölüm tarihi kesin olarak belli değildir. Ancak Latifî, II. Beyazıt'a sunulan Süleymân-nâme'nin, hükümdar tarafından beğenilmemesi ve bir kısmının küfür niteliği taşıması bahane edilerek yakıldığını belirtmektedir. Bu olaydan sonra Uzun Firdevsî'nin, İranlı Firdevsî gibi hükümdarı hicvederek Horasan'a kaçtığı belirtilir. Ancak eserlerinden anladığımız kadarıyla yazar H. 918 (M. 1512) yılında İstanbul'da yaşamaktadır (Olgun-Parmaksızoğlu 1980:XV). Firdevsî'nin son yıllarını nerede geçirdiğine dair görüşler de tartışmalıdır. Kraft 893-904 (M. 1488-1508) yılları arasında Manisa'da yaşadığını iddia eder (Güleç 1994:4). Buna karşılık Satranç-nâme adlı eserin önsözünde kendi ifadesine göre 1503 yılında hâlâ Balıkesirde ikamet ettiğini öğreniyoruz. Yine Süleymân-nâme'nin 81. cildinden (Fatih Millet Kütüphanesi, no:317) ve Hayât u Memât risalesinden anladığımıza göre Firdevsî, 1512 yılından sonra İstanbul'da yaşamıştır (Olgun-

Parmaksızoğlu 1980:XV, Genç 1995:11). Ancak 1512 yılından bir müddet sonra Doğu ülkelerine gitmiş ve burada ölmüş olabilir (O. F. Köprülü 1996:128).

1. 2. 2. Uzun Firdevsi'nin Öbür Eserleri

Uzun Firdevsî'nin kırkdan fazla eseri bulunduğu söylenmektedir. Fakat on altı eserinin ismini bilmekteyiz. Bu on altı eserin tamamı elimizde değildir. Bazı eserlerinin ismine kendi yazdığı bir başka eserden ulaşmaktayız. Bu arada Firdevsî'ye atfedilen ancak Firdevsî'ye ait olmayan eserler de vardır. *Pendnâme-i Eflâtun* adlı eser Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Sağlık ve temizlik konularında yazılmış bir risaledir. Eserin tek yazması Arkeoloji Müzesi 164 numarada kayıtlıdır. Ancak Genç (1995)'in de belirttiği gibi kaynaklarda geçen bu yazmaya bakıldığında eserin Farsça olduğu ve Uzun Firdevsî'ye ait olmadığı görülür.

1. 2. 2. 1. Süleymân-nâme

Süleymân-nâme, Hz. Süleymân hakkında söylenilen bütün dinî, efsanevî hikâyelerin bir araya toplandığı ve Uzun Firdevsî'ye asıl ününü sağlayan eserdir. Cilt ve meclis sayılarında birçok farklı rivayet olsa da günümüze 81 ciltlik büyük bir külliyat kalmıştır. Bu eserin içinde felsefe, hendese, ilm-i nücum ve hekimliğe dair bilgiler bulunmaktadır. Bu bakımdan ansiklopedik bir eser mahiyeti de taşımaktadır. Eserin büyük bir kısmı mensurdur. Manzum bölümler başta ve sonda bulunurken, her hikaye bitiminde de konuya uygun olarak manzum metinler bulunmaktadır. Ancak manzum kısımlar eserin çok az bir bölümünü oluşturmaktadır.

Süleymân-nâme'nin her cildinin giriş ve bitiş kısmında süslü nesir karşımıza çıkar. Aynı süslü nesir bazı meclislerin başında da göze çarpmaktadır. Bununla birlikte olayların anlatıldığı kısımlar, bahsedilen giriş ve bitişlerin aksine oldukça sade bir dille yazılmıştır. Yazarın nesri, nazmına göre kuvvetlidir. Her ne kadar Melihî'den aruz okuduğu söylense de manzum kısımlarda vezin hataları çoktur.

Latifî'ye göre, Uzun Firdevsi *Süleymân-nâme*'yi II. Bayezid'in isteği üzerine yazmıştır (Canım 2000:425). Ancak, Kutb-nâme adlı eserden öğrendiğimize göre Firdevsî Balıkersir'de yaşadığı sırada, Fatih Sultan Mehmet döneminde bu eseri yazmaya başlamış ve padişahın ölümüne kadar yedi cüzünü tamamlamıştır (Olgun-Parmaksızoğlu 1980: XIII vd.). 15.yüzyılda Hz. Süleymân etrafında onlarca hikâye oluşmuştur. Köprülü'ye göre, daha gençliğinden beri, çocukluğunu geçirdiği Aydıncık muhitinin de tesiri ile, zihni Süleymân hikayeleri ile dolan Firdevsî, kendi verdiği isimle *Süleymân-nâme*'yi II. Bayezid'in cülûsundan sonra yazmıştır. Daha önce II. Murad Süleymân-nâme yazması için Ahmedî, Şeyhî, Şeyhoğlu ve Ahmed Dâî gibi büyük şairlere teklifte bulunmuş, bu teklifi o mecliste hazır bulunan Sirozlu Sa'dî kabul ederek 3500 beyitlik bir Süleymân-nâme yazmış, ancak Firdevsî'nin dediğine göre bu eser kendi yazdığı Süleymân-nâme yanında denizden bir katre hükmündeymiş (Köprülü 1993:650).

Süleymân-nâme'nin cilt ve meclis sayıları da tam olarak bilinememektedir. Latifî'ye göre 360 cüz, Hasan Çelebi'ye göre 380 cüz, Katib Çelebi'ye göre 330 cüz, Bursalı Tahir Bey'e göre 366 cüzdür. Köprülü, bu kayıtların arasından en doğru hükmün Latifî'ye ait olduğunu belirtir (1993:650). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki muhtasar Süleymân-nâme'ye göre de esmâ-i hüsnâ'dan mülhem eserin 99 cilt olarak tasarlandığı belirtilmiştir. 366 rakamı da muhtemelen her gün bir cüz okumak kaydıyla bir yıl süreyle okunacak cüz sayısı olmalıdır (Genç 1995:13-14).

Latifî'ye göre, eserin 80 cildi bırakılıp, gerisi II. Bayezid'in emriyle yaktırılmıştır. Bu sebeple Uzun Firdevsî, II. Bayezid'e hicviye yazarak Horasan'a kaçmıştır (Canım 2000:425). Ancak Süleymân-nâme'nin farklı ciltlerindeki bilgiler Latifî'nin yazdıklarının doğru olmadığını göstermektedir. Özellikle Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki 81. ciltte bu konu gayet açıktır. Müellif H. 826/M. 1470 yılında Şehnâme okurken yazdığı bir manzumeyi, Mahmut Paşa eliyle Fatih'e sunar. Fatih, bu manzumeyi beğenip, uzun zamandır yazdırmak istediği Süleymân-nâme'yi onun yazmasını ister. Bu istek üzerine araştırmaya başlayan Firdevsî, Tevrat'tan bu konuda çokça faydalanır. Tevrat'tan Davud kıssasını alarak üç cildi oluşturur. Bir ara dört ciltlik bir Süleymân-nâme'ye rastlar. Bu

eseri satın alamaz, ancak eserin Arabistan'a gittiğini öğrenince, tayinini Arabistan'a ister ve orada kitabı ele geçirir. Başlangıçta altı ciltlik bir Süleymân-nâme telif ederek II. Mehmet'e sunar. Yedinci cilde başladığında II. Mehmet vefat eder. Firdevsî, eseri yazmaya devam eder ve 99 cildini tamamlar. II. Bayezid bu eserin haberini alır ve Firdevsî'yi İstanbul'a getirtir, yazdırır ve eserin 82 cildini hazine-i âmireye teslim eder. Eserin 17 ciltlik kısmı Firdevsî'nin elinde kalır. Bu açıklamadan sonra eğer izin olursa eserin geri kalan kısımlarını kusurlarını düzelterek padişaha sunmak istediğini belirtir. Buradan anlaşılacağı üzere Latifî'nin söylediği gibi herhangi bir yakılma olayı olmamıştır. Yine Firdevsî, 81. cildin 25b ve 123a'daki kayıtlarından anladığımıza göre, II. Bayezid'in ölümünden sonra 81. cildin 401-405. meclislerini Yavuz Sultan Selim'in padişahlığı devrinde yazdığını ve Yavuz zamanında İstanbul'da bulunduğunu kaydetmektedir. (bk. Fatih Millet Kütüphanesi n. 317; Genç 1995:14; Akay 1990:XIV). Bu kayıtlara göre Süleymân-nâme'nin yazılışı yıllar sürmüş ve II. Mehmet, II. Bayezid ve I. Selim dönemlerinde yazımı devam etmiştir. Kendi ifadesine göre bu eseri yazabilmek için 50-60 yıl uğraşmıştır:

Elli altmış yıl kıluban 'ömri harc
Bir Süleymân-nâme itdüm Şâha derc (SK, 138a, 21; Usta 1995:3)

Süleymân-nâme'nin yazımı sırasında Firdevsî, II. Mehmet ve II. Bayezid'den doğrudan destek almış, kendisine paralı katipler tutulmuştur (Kutbnâme XV).

Süleymân-nâme'nin üzerine bu güne kadar çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Süleymân-nâme'nin 72. cildine Çatıkkaş (1979), 44. cildine Akay (1990), 42. cildine Güleç (1994), 25-26. ciltleri üzerine de Genç (1995) çalışmıştır.

1. 2. 2. 1. 1. Süleymân-nâme'nin Yazmaları

Süleymân-nâme yazmalarının büyük bir kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir. Bundan başka yurt içinde ve dışında birçok kütüphanede de

Süleymân-nâme yazmalarına rastlamaktayız. Ulaşabildiğimiz *Süleymân-nâme* yazmalarının kütüphane isimleri ve kayıt numaraları aşağıdadır.[2]

Yazmaların Bulunduğu Kütüphaneler ve Kayıtları:

1. Topkapı Müzesi Kütüphanesi, nr.: H. 1525-1526-1527-1528-1529-1530-1531-1532-1534-1535-1536-1537-1231-K. 892.

2. Süleymaniye, Hacı Mahmud Ef., nr.:4863.

3. Fatih Millet Kütüphanesi nr. 317

4. İstanbul Belediyesi Yazmaları, B 26 (M. Cevdet)

5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 9884, 264 yk., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDE Böl. Ktp. nr. 4008, 125 yk.

6. Gotha, nr. 111(357 yk.), 208 (253 yk.), 242 (48 yk.), (bk. Pertsch, W)

7. Vatinaco-Turco, nr. 28, 183 yk. XVI. yüzyıl

8. Macaristan İlimler Akademisi, Török F. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14,

9. Bibl. Nationale, II supl. 1293 (bk. Blochet, E.).

10. Uppsala, nr. 196 (Tonberg s. 119).

11. Berlin nr. 470, 49 yk. (bk. Pertsch, W. s. 457)

1. 2. 2. 2. Da'vet-nâme:

İlm-i nücûm ve ulûm-ı garîbeye dair önemli bir eserdir. Girişinden anlaşıldığına göre Bayezid'in cülûsundan önce H. 883/ M. 1488 yılında Balıkesir'de Farsça bir eserden tercüme edilmiştir. (O. F. Köprülü 1996:128). II. Bayezid'e sunulmak istenen eserde çoğu burçlara ait minyatür 145 resim ve şekil bulunmaktadır. Bilinen tek yazması İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 208 numarada kayıtlıdır. Altı babdan müteşekkil olan eser 90 varaktır. Eser üzerine Fatma Büyükkarcı (1993) çalışmıştır.

---

[2] Bu çalışmayı yaparken Bicari 1975; Blochet 1993; Pertsch 1889;1864; Minorsky 1958; Rieu 1888; Sohrweide 1979; Çatıkkaş 1979; Usta 1995; Genç 1995; Akay 1990 gibi araştırmacıların kayıtlarından yararlanılmıştır. Yabancı araştımacıların kaynaklarına ulaşmada ve Süleymân-nâme'nin yazmalarını tespit etmede yardımlarını gördüğüm Semih Tezcan'a teşekkür ederim.

1. 2. 2. 3. Firâset-nâme:

Bu eserin günümüze ulaşan bir yazması yoktur. Eser hakkındaki bilgiyi Firdevsî'nin Süleymân-nâme ve Münâzara-i Seyf ü Kalem adlı eserlerinden alıyoruz. Bu eser kayıtlara göre II. Bayezid tahta çıkmadan önce Balıkesir'de kaleme alınmıştır.

1. 2. 2. 4. Münâzara-i Seyf ü Kalem:

H. 890/M. 1485 yılında Balıkesir'de yazılmıştır. Eserin tek yazması Millet kütüphanesinde, Ali Emiri, numara 576'da bulunmaktadır. Eser kılıç ve kalemin karşılaştırmasını yapmaktadır. Ayrıca Firdevsî'nin, günümüze gelemeyen bazı eserlerinin isimlerini bulabildiğimiz bu yazma 54 varaktan oluşmaktadır.

Yazarın bu eserde ismi geçen ancak yazmaları günümüze kadar bulunamamış beş eserinden bahsetmektedir. Bunlar; Hadîkatü'l-Hakâyık, Tecnîsât, Tâli-i Mevlûd-i Kebîr, Hadîs-i Ahsen, Firâset-nâme. Uzun Firdevsi, Münâzara-i Seyf ü Kalem'de bu eserleri Balıkesir'de yazdığını söylemektedir.

1. 2. 2. 5. Hayât ü Memât:

Ahlak ve tasavvufla ilgili olan bu yazma, Firdevsî'nin H. 914/M. 1508'de İstanbul'da yazdığı bir eserdir. Bir yazması Süleymâniye kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, numara 2333'te bulunan eserin öbür yazması Yahya Efendi Kütüphanesi'ndedir. Yazma güzel nesihle yazılmış, 95 varaktan müteşekkildir.

1. 2. 2. 6. Silâhşor-nâme:

Bir yazması Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde, Hazine 625'te bulunmaktadır. Eser, 21 sayfadır. Eseri Wickerhauser yayımlamış (Viyana, ts.), Schlechta Wssehrd Almancaya çevirmiş (ZDMG, XVII, 1863, 1-38), daha sonra eser Bonelli tarafından ikinci defa yayımlanmıştır (1892:435-454).

1. 2. 2. 7. Satranç-nâme-i Kebîr:

H. 909/M. 1503'te Balıkesir'de yazılmıştır. Manzum, mensur karışıktır. Eserde satranç oyunun tarihçesi ve teknikleri hakkında bilgi verilmektedir. Firdevsî'nin kırk kadar eseri olduğunu buradan öğreniyoruz. Ayrıca bu eser içerisinde Süleymân-nâme'ye dair ve hayatıyla ilgili birçok bilgiye ulaşıyoruz. Eserin Nuruosmaniye (nr. 3553), Berlin (nr. 1631), ve Münih (nr. 250)'de yazmaları bulunmaktadır.

Satranç-nâme içinde yazarın bugüne kadar yazması bulunamamış Süleymân-nâme vü Belkıs-nâme adlı eserden de bahsedilmektedir.

1. 2. 2. 8. Tercüme-i Câmeşûy-nâme:

Eserin herhangi bir yazmasına ulaşılamamıştır. Ancak edinilen bilgilere göre aslı Nasîrüddîn-i Tûsî'ye ait olan bu eseri Firdevsî, bir bab ilave ederek H. 914/M. 1508'de Türkçeye çevirmiştir. Eserde çeşitli kumaşlarda görülen lekelerin nasıl temizleneceği anlatılmaktadır.

1. 2. 2. 9. Tuhfetü'l-Hâdî/Hakâyık-nâme/Hakîkat-nâme:

Eser bu üç isimle anılmaktadır. Eserde Abdullah-ı İlahî'nin menkıbeleri anlatılmaktadır. Eserin Millî Kütüphane'de (nr. 2251/1) ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Şehid Ali Paşa 1399/2, 1343/4; Nafiz Paşa 1509/1; Hacı Mahmud Efendi 2587/2) çeşitli yazmaları mevcuttur. Firdevsî, bu eseri Hazinedarbaşı Ali Ağa'nın oğlu Mehmed Bey'e armağan olarak kaleme almıştır. Süleymaniye yazması 21 varaktır.

1. 2. 2. 10. Kutb-nâme:

Kutbnâme, H. 909/M. 1503 yılında mesnevi şeklinde yazılmıştır. Yazmada Venedik, Fransız ve İspanyol gemilerinden meydana gelen birleşik donanmanın 1501 sonbaharında Midilli adasına hücumları tarihî olaylara bağlı kalınarak ayrıntılı bir şekilde anlattığı gibi II. Bayezid, Şehzade Korkud, Hamza Bey ile Kemal Reis'in kahramanlıkları da mübağalalı bir tarzda dile getirilmektedir (O. F. Köprülü 1996:129). Eserin tek yazması Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi,

nr. 643'te kayıtlıdır. Yazma 24.1x16.3 cm. ve 15.3x8.4 cm. boyutlarındadır. Toplam 146 sayfadan meydana gelen eserin, her sayfasında 13 mısra vardır.

Eser 2000 beyitten oluşmuştur. Süleymaniye'deki tezhipli tek yazma üzerinde Kıssa-i Midilli adını, Uzun Firdevsî'nin değil, Muhammed b. Rasul-i Serâyî'nin koymuş olduğu kabul edilebilir. Firdevsî, eserini, çağın Kutbu II. Bayezid'e ithaf ettiği için eserinin adını Kutbnâme koymuştur.

1. 2. 2. 11. Teşhisü'l-İnsan:

Farsçadan Türkçeye H. 886/M. 1481 yılında tercüme edilen bu eser Ahmet Paşa'ya sunulmuştur. Eserin tek yazması İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer kitaplığında bulunmaktadır. 143 varak olan eserin boyutları 20x15 cm.dir. Satır sayısı 9-13 arasında değişmektedir. Yazısı harekeli ve okunaklı nesihtir.

1. 3. Yöntem

Bu çalışmada *Uzun Firdevsî*'nin *Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm (Süleymân-nâme 74. cilt)* adlı eserinin söz dizimi açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Tezde Deny okulu biçiminde adlandırılabilecek geleneksel yönteme bağlı kalınmıştır.

Bunun yanında Eski Anadolu Türkçesi dönemi söz dizimi yapılarının Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını göstermek, o dönem Türkçesini anlamamız açısından faydalı olacaktır. İncelenen söz dizimi örneklerine işlevsel olarak bakılmaya çalışılacaktır. Ancak bu işlevsellik şekle bağlı kalınarak ortaya konulmuştur. Söz dizimi kavramları sınıflandırılırken şekle göre tasnif edilmiş, bu şekillerin işlevleri ise bu tasnif doğrultusunda incelenmiştir.

1. 3. 1. Çalışmanın Amacı

Türkçe üzerine yapılan söz dizimi incelemeleri yeterli düzeyde değildir ve birçok konu tartışmalıdır. Bu konudaki sorunlardan bazıları Türk Dil Kurumu'nda

birçok toplantıda enine boyuna tartışılmıştır.[3] Yapılan bu çalışmanın, bahsedilen sorunların tarihî bir metinde de tartışılmasını sağlayacağını umuyoruz. Dolayısıyla bu çalışmanın söz dizimi sorunlarının çözümüne katkıda bulunmasına çaba gösterilecektir.

1. 3. 2. Üzerinde Çalışılan Yazmanın Belirlenmesi

Çalışma sırasında öncelikle Uzun Firdevsî'nin bütün eserleri dikkatli bir şekilde taranmış, bu eserlerin üzerine yapılan çalışmalara ulaşılmıştır. Firdevsî'nin eserleri ve bu eserlerin yazmaları üzerine çok farklı bilgiler vardır. Yazmalar üzerine yeterince araştırma yapılınca çalışma için Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Hazine 1231 numarada kayıtlı "Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm" adlı metnin uygun olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yapılan inceleme sonucunda bu eserin müstakil bir yazma olmadığı ve *Süleymân-nâme*'nin 74-75-76. ciltlerinin bir yazması olduğu anlaşılmıştır. Bu aşamadan sonra *Süleymân-nâme*'nin 74. cildi üzerine çalışılmaya karar verilmiştir. 74. cildin iki yazması bilinmektedir. Her ikisi de Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir. Yazmaların birisi Hazine 1231 numarada öbürü ise Hazine 1536 numarada kayıtlıdır. Hazine 1536 numarada kayıtlı olan yazma, 1231 numaralı yazmaya göre eksiktir. Ayrıca bu yazmanın bazı yerleri harekesizdir. "Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm" adlı yazma en iyi yazma olması sebebiyle çalışmaya esas alınmış, Hazine 1536 numarada kayıtlı olan yazma ile de karşılaştırılarak tenkitli metin oluşturulmuştur.

1. 3. 3. Metnin Kurulması

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231 numarada kayıtlı olan "Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm" adlı eserin 74. cildini içeren kısmı çevriyazıya esas alınmıştır. Yine aynı kütüphanenin Hazine 1536 numarada kayıtlı olan yazması ise yardımcı yazma olarak belirlenmiş, birinci yazmada karşılaşılan sorunlarda, bu yazmaya başvurulmuştur.

---

[3] Bk. **Türk Gramerinin Sorunları I-II** TDK Yayınları, Ankara, 1999.

Metinde bâb, fasıl, Arapça ve Farsça alıntı ibare ve beyitler koyu renkle yazılarak bunların metinde kolaylıkla fark edilmeleri sağlanmıştır.

Metin oluşturulurken istisna olarak bazı durumlarda, eseri, aslına daha yakın ve daha iyi biçimde ortaya koyabilmek için onarım yapılmıştır. Müstensihin yazarken yaptığı yanlışlar, eksik veya fazla yazılışlar, kelime atlamaları ve tekrar yazılışlar düzeltilmiştir. Bu konuda yardımcı yazmadan faydalanılmaya çalışılmış, bahsedilen düzeltmeler elden geldiğince yardımcı yazmaya bakılarak yapılmıştır. Metinde {} işareti içine alınan ibareler metin dışı kabul edilmiş, inceleme kısmında bunlara itibar edilmemiştir. Müstensih hatalarını ve anlam bakımından eksiklikleri gidermek için <> işareti kullanılmış, düzeltilen yazılışlar ve giderilen eksiklikler bu işaret içinde gösterilmiştir. Metinde çerçeve dışına taşan veya sayfanın herhangi bir yerine müstensihin sonradan eklediği yazılışlar koyu renkli olmayan [] işareti içine alınmış, koyu renkli [ ] işareti içinde ise yazmanın varak ve satır numarası verilmiştir.

1. 3. 4. İnceleme

İnceleme bölümü *'Öbekler'* ve *'Cümle'* olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

Öbekler bölümü ikiye ayrılmıştır: 1) Tamlayan-tamlanan ilişkisi bulunan öbekler: İsim tamlamaları, sıfat tamlamaları, Arapça ve Farsça tamlamalar, ünlem öbeği 2) Tamlayan-tamlanan ilişkisi bulunmayan kelime grupları: ikilemeler, bağlama öbekleri, aitlik öbeği, unvan öbeği, sayı öbeği, kısaltma öbekleri (bulunma öbeği, ayrılma öbeği, yaklaşma öbeği), birleşik isim, fiilimsiler (isim-fiil öbeği, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği), birleşik fiil, edat öbeğidir. Öbekler konusunda genellikle Ergin (1981), Demir-Yılmaz (2003), Cemiloğlu (2000:2001), Karahan (1995a; 2004), Turan (1998) ve Gece (1991)'nin inceleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca zarf-fiiller konusunda Uğurlu (1999)'nun çalışması, birleşik fiiller konusunda Demir (1993;1996)'in ve Akay (1990)'ın çalışması ve edatlar konusunda da Hacıeminoğlu (1992)'nun çalışmalarından faydalanılmıştır. Her öbeğin şekil olarak metinde geçen aynı veya farklı örnekleri ortaya konulmuş, Türkiye Türkçesinden farklı yönleri varsa anlatılmaya

çalışılmış, örneklerin çevirileri veya dönüşümleri 10 punto ve italik olarak hemen altındaki satırda verilmiştir. Her öbeğin öbür öbekler ve cümle içerisindeki işlevleri metinden tespit edilen bulgular doğrultusunda ortaya konulmuştur.

Cümle bölümününde şekil unsurları esas alınmış, bu şekillerin işlevleri ise başlıklar hâlinde verilmiştir. Bu kısım yazılırken yan cümleler konusunda Turan (1998) ve Eckmann (1996)'ın, "ki"li cümleler konusunda Tulum (1978)'un çalışmasından yararlanılmıştır. Yine bu bölümde de Türkiye Türkçesinden farklı şekiller ve varsa bu şekillerin farklı işlevleri verilmeye çalışılmıştır. Örneklerin Türkiye Türkçesine çevirileriyle yapıların daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir.[4]

Notlar kısmında metinde geçen Arapça ve Farsça deyim ve cümlelerin Türkçe çevirileri vardır.

[4] Tezde metot belirlenirken yayımlanmış dilbilgisi ve inceleme kitaplarıyla birlikte Yükseköğretim Kurulu Kütüphanesi'ndeki tezlerden de büyük ölçüde faydalanılmıştır. Metot belirlenirken ve inceleme kısmında bu çalışmalardan da faydalanılmıştır. Bu çalışmalar için bk. Daşdemir 2000; Kara 1996; 2001; Ayyılmaz 1994; Yaman 1994; Börekçi 1994; Enfel 2001; Yılmaz 2003; Gemici 1990; Tor 1994; Moussa 1995; Esin 1997; Bayniyazov 2000; Özezen 2000; Gürgendereli 2001; Demirel 2002; Karademir 2002; Şahin 2002; Süleymanova 2002; Yayla 2002.

2. İNCELEME

2. 1. ÖBEKLER

Öbek, birden çok kelimeden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle içinde tek öğe olarak işlem gören söz dizisine denir (Topaloğlu 1989:115). Öbekler, tanımlama ve belirtme özelliğinden dolayı kimi dilciler tarafından "belirtme öbeği"olarak da adlandırılır (Ergin 1981:374; Bilgegil 1982:115).[5]

Öbekler incelenirken ve sınıflandırılırken bu konuda yapılmış öbür çalışmaları göz önünde bulunduruldu. Ancak bu araştırma sırasında daha önce yapılan çalışmalarda, tasniflerde ve değerlendirmelerde çok büyük farklılıkların olduğunu görülmüştür. Öbekleri incelerken genel olarak Demir-Yılmaz (2003), Ergin (1981), Cemiloğlu (2000;2001), Karahan (1995a; 2004), Turan (1998) ve Gece (1991)'nin tasniflerinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte Edatlar konusunda Necmettin Hacıeminoğlu (1992)'nun çalışması, Zarf-fiiller konusunda Uğurlu (1999)'nun çalışması, Birleşik fiiller konusunda da Demir(1993;1996)'in ve AKAY (1990)'ın çalışması en çok faydalndığımız kaynaklardır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda öbekler çok farklı bölümlere ayrılmıştır.[6] Biz öbekleri incelerken tamlayan-tamlanan ilişkisi olup olmamasına göre sınıflandırdık.

---

[5] Öbek terimi Topaloğlu (1989:115) ve Hengirmen (1999:294) tercih etmektedirler. Korkmaz (1992) *kelime grupları* demektedir. Biz de öbek terimini kullanmayı daha uygun bulduk.

[6] Araştırmacıların sınıflandırmasını şöyle gösterebiliriz. Ergin, sınıflandırmasında yirmi kelime öbeği tespit etmiştir. Bunlar: "tekrarlar, bağlama öbeği, sıfat tamlaması, iyelik öbeği, isim tamlaması, aitlik öbeği, birleşik isim, birleşik fiil, unvan öbeği, ünlem öbeği, sayı öbeği, edat öbeği, isnat öbeği, genetif öbeği, datif öbeği, lokatif öbeği, ablatif öbeği, fiil öbeği, partisip öbeği, gerundium öbeği, kısalma öbeği (Ergin 1981). Bilgegil, tasnifinde kelime öbeklerini sekiz başlık altında inceler. Bunlar: isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, bağlaç öbekleri, zarf öbekleri, isim öbekleri, ikizlemeler, edat öbekleri, ünlem öbekleri (Bilgegil 1982:115-116). Gencan, kelime öbeklerini takım adı altında "isim ve sıfat tamlaması" olarak ikiye ayırır (Gencan 1979:158-164). Banguoğlu, kelime öbeklerini sekiz başlık altında inceler. Bunlar: ad takımı, sıfat takımı, zarf öbeği, takı öbeği, çekim öbeği, bağlam öbeği, yanaşma takımı, katma öbekleri (Banguoğlu 2000:498). Hatiboğlu, "yargısız anlatımlar" başlığı altında tamlamalar, birleşik sözcükler, deyimler ve ikilemeleri inceler. Yine tamlamalar başlığı altında ad tamlaması, adıl tamlaması, sıfat tamlaması, ikilemeli tamlama, iyelikli tamlama, çıkmalı tamlama, kalmalı tamlama, yönelmeli tamlama, ilgeçli tamlama, bağlaçlı tamlamaları inceler (Hatiboğlu 1972). Yine Hatiboğlu, yazdığı

2. 1. 1. TAMLAYAN-TAMLANAN İLİŞKİSİ BULUNAN ÖBEKLER

2. 1. 1. 1. İSİM TAMLAMALARI

İsim tamlaması "bir isim unsurunun, iyelik sistemi içinde bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime öbeğidir" (Karahan 1995a:13). İsim tamlamalarında *yönetici,* yani temel öğe tamlanandır. Tamlayan ise yardımcı öğe konumundadır. Yardımcı öğe tamlayan veya belirten, ikinci öğe ise tamlanan ya da belirtilen olarak adlandırılır. İsim tamlamasının kurucuları isimlerden ve isim öbeklerinden meydana gelebilir.

Metinde en çok kullanılan öbek, isim tamlamalarıdır. Metindeki isim tamlamaları, belirtili, belirtisiz ve zincirleme isim tamlaması olarak üçe ayrılmaktadır.

2. 1. 1. 1. 1. Belirtili İsim Tamlaması

İsim tamlamalarında asıl unsur iyelik ekini taşımaktadır. Ancak bazı durumlarda yardımcı unsur yani tamlayan belirli ise veya belirtilmek isteniyorsa ilgi hâli ekini alır (Ergin 1981:382). İlgi hâli eki, üzerine geldiği kelimeye belirlilik kazandırır. Aslında ad çekim eklerinin temel görevi kelimeleri birbirine bağlamak ve hangi kelimelerin hangileriyle yakın ilişki kurduğunu göstermek

---

makalesinde kelime öbekleri kalıplaşmış (birleşik kelime, deyim, bilmece, atasözü, vecize, argo) ve kalıplaşmamış olarak ikiye ayırır (Hatiboğlu 1963:203-244). Deny, çalışmasında kelime öbeklerini, belirtici öbekler (isim tamlaması, sıfat tamlaması, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma öbekleri), yanaşmalık öbekler (unvan ve birleşik isim öbekleri), yığılma öbekleri (edat ve fiil öbekleri), cümle öbekleri (yarı cümleler, cümleler, sıfat-fiil ve zarf-fiil öbekleri) şeklinde bir sınıflandırmaya tâbi tutar. (Deny 1941:744-820). Cemiloğlu, öbür çalışmalardan farklı olarak tarihî metin üzerine yaptığı çalışmada on dört kelime öbeği tespit eder. Bunlar: Tekrar öbeği, bağlama öbeği, safat tamlaması, isim tamlaması, aitlik öbeği, birleşik fiil, unvan öbeği, ünlem öbeği, sayı öbeği, edat öbeği, ilgi-yaklaşma-bulunma-ayrılma öbekleri (bulunma öbeği, ayrılma öbeği), isim-fiil öbeği, sıfat fiil öbeği, zarf-fiil öbeği (Cemiloğlu 2000). Karahan, tasnifinde kelime öbeklerini on dört başlıkta inceler. Bunlar: İsim Tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği, isim-fiil öbeği, tekrar öbeği, edat öbeği, bağlama öbeği, unvan öbeği, birleşik isim, ünlem öbeği, sayı öbeği, birleşik fiil, kısaltma öbeği (isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta) (Karahan 1995a; 2004). Gece, kelime öbeklerini yirmi bire ayırır. Bunlar: tekrar öbeği, bağlama öbeği, sıfat tamlaması, isim tamlaması, aitlik öbeği, birleşik isim, birleşik fiil, unvan öbeği, ünlem öbeği, sayı öbeği, edat öbeği, isnat (yükleme) öbeği, belirtme öbeği, yönelme öbeği, bulunma öbeği, çıkma öbeği, vasıta öbeği, fiil (mastar) öbeği, sıfat-fiil öbeği, zarf-fiil öbeği, kısaltma öbeği (Gece 1991). Eker, yaptığı tasnifte kelime öbeklerini on yediye ayırır. Bunlar: tamlamalar, aitlik öbeği, unvan öbeği, tekrar öbeği, birleşik sözcükler, sayı öbeği, edat öbeği, sıfat-fiil, zarf-fiil,

değil, aksine kelimeleri birbirinden ayırmaktır. Belirtili isim tamlamalarında, tamlayan unsur tamlanana zayıf bir ilgiyle bağlanmıştır. Bunun sebebi, tamlayanın ilgi eki alarak belirli hâle gelmesi sonucu asıl unsura karşı bağımlılığının azalmasıdır. (bk. Grönbech 2000:71). Bu yüzden belirtili isim tamlamalarında tamlayanla tamlanan arasına başka öğeler girebilir. Bu öğe tamlananla ilişkili olabildiği gibi ilgisiz de olabilir. Metinde isim tamlamaları içinde en yoğun olarak kullanılan öbek, belirtili isim tamlası öbeğidir.

Çünki sinn-i bulūġiyyet e ki yit di nūr-ı Muḥammedī Uḫnūḫdan anuñ cebīnine naḳl it di. 35b/6

Ergenlik çağına girdiğinde Muhammed'in nuru Uhnuh'dan onun alnına geçti.

Ki anuñ ᶜilmindedür mecmūᶜ esrār 1b/5

Ki onun ilmindedir bütün sırlar.

Süleymānuñ ḳaṣdı buyımış ki but lardan Mekkeyi arıdup pāk ide. 45b/3

Süleyman'ın amacı putlardan Mekke'yi arıtıp temizlemekmiş.

2. 1. 1. 1. 2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan herhangi bir ek almaz. Eksiz olarak asıl unsura bağlanır. Bu durumda tamlanan belirsizdir. Belirtisiz isim tamlamalarında unsurlar arasındaki bağlar daha kuvvetlidir. Bu sebeple bu kuruluşta birçok yeni kelime ortaya çıkmıştır. İsim birleşiği görüntüsü taşırlar. İki unsur arasına herhangi bir kelime veya öbeğin girmesi mümkün değildir.[7]

Aña degin cānav arlar derisin geyerlerdi. 35b/3

Ona değin canavarlar derisini giyerlerdi.

Anı-v aḳt içinde gök yüzine aḳ bulut lar aġdı. 21a/7

O anda gök yüzüne ak bulutlar yükseldi.

---

eylem öbeği, birleşik eylem öbeği, ünlem öbeği, bağlama öbeği, kısaltma öbekleri, dayanma öbeği, deyimler, atasözleri (Eker 2003). Bu konuda daha geniş bilgi için (bk. Karaörs 1995:21-30).

[7] Belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan iki unsurun arasında daimî bir ilişki mevcuttur. Bu sebeple bu iki unsur arasına kelime veya kelime öbeği girip giremeyeceği hususunda birbirinden farklı görüşlere sahip birçok yazı yayımlanmıştır. bk. Karahan 1995a:15; Korkmaz 1995:629-631; Özkan 2001; Hepçilingirler 1997:25-26; Aydın 1993.

Hazān v akt i ider dehr-i dil efkār 2a/3

Sonbahar zamanı eder, gönül alemi efkar.

Gönül alemi sonbahar zamanı efkarlanır.

Ḥükemā ḳav lince Bat rūs-ı Ḳāfir but ından ist iʿānet leyüp ālāyı düzet di. 41b/20

Bilgelere göre Batrus-ı Kafir putundan yardım isteyip askeri düzeltti.

Yaʿnī ḳızar v e güneş harāret inden eczāʾ-ı nāriyye aña ḳarışur. 23a/19-20

Yani kızar ve güneş sıcaklığından ateşin kısımları ona karışır.

2. 1. 1. 1. 3. Zincirleme İsim Tamlaması

Bu tamlamanın, ayrı bir isim tamlaması türü olduğu konusunda tartışmalar vardır. Nitekim zincirleme isim tamlaması da isim tamlamalarından meydana gelir. Zincirleme isim tamlamasında tamlayan kısım belirtili veya belirtisiz isim tamlamasından oluşur (bk. Hatiboğlu 1972:14-15). Metinde belirli veya belirsiz yapıda zincirleme isim tamlamaları mevcuttur. Özellikle manzum kısımda tamlamanın unsurları yer değiştirebilir. Ayrıca ilgi hâli eki alması gerekirken bu eki almadan kurulan zincirleme isim tamlaması örneği çoktur. Bunun yanında bu tür tamlamaların çoğu, metinde belirtili tamlama durumundadır.

bu cihān zāv iyesinüñ ici derd ü belādur 5b/7

bu cihan zaviyesinin içi dert ve beladır.

Hābilüñ bile t oġanınuñ adı Nebūdāyimiş. 34b/11

Habil'in birlikte doğanının adı Nebûdâ'ymış.

Habil'in ikiz kardeşinin adı Nebûdâ'ymış

Nīzesi ucı arżı idüp ġalbīr anuñ 46a/17

Mızrağı(nın) ucı yeri edip kalbur onun,

Onun mızrağının ucu yeri kalbur edip,

On iki biñ pūlād-pūş sipāhīlerden biş biñ er alup v arup Kaʿbe şehrinüñ kāfirlerini īmāna daʿv et ḳıla. 46b/5-6

On iki bin zırhlı askerlerden beş bin er alıp varıp Kabe şahrinin kafirlerini imana davet kıla.

Velī Çīn pādişāhı gönderdügi atı görüp göñli teselli ve ġuṣṣası teskīn oldı. 5b/13-14

Fakat Çin padişahı(nın) gönderdiği atı görüp gönlü teselli ve kederi tekin oldu.

2. 1. 1. 1. 4. Eksiltili isim tamlamaları

Kimi isim tamlamalarının tamlayan kısmı olmaz. İyelik ekini üzerinde taşıyan asıl unsur tek başınadır. Böyle eksiltili tamlamalar daha çok 3. teklik ve çokluk şahıs zamirlerinin düşmesiyle oluşur. Metinde özellikle üçüncü tekil ve çoğul şahıs zamirinin düşmesiyle oluşan eksiltili tamlamalar oldukça çoktur. Bunlar gerçekte iyelik öbekleridir.

Bahārında güler gül misli ᶜālem 2a/3

(Onun) Baharında güler gül gibi alem.

Gör çerisi nice ṣınup olısardur bağrı baş 46a/6

Gör, (Onun) askeri nice kırılıp olacaktır bağrı yara.

Ḥakīm ḳav lince Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām Baᶜalbekde ḳalᶜa yapuñ deyü ḥükm idicek cemᶜīsi rāżı oldılar. 25b/8-9

Bilgeye göre Süleyman peygamber aleyhisselam Baalbek'de kale yapın diye emir vericek (onların) hepsi razı oldular.

İçine but lar ḳoyup ᶜizzet iderdüñ. 45b/17

(Onun) İçine putlar koyup izzet ederdin.

İçine pūt lar ḳoyup pūt ḫāne it mişlerdür. 26a/1-2

(Onun) İçine putlar koyup puthane etmişlerdir.

Üzerine ört ü ört sün. 26a/9

(Onun) Üzerine örtü örtsün.

2. 1. 1. 1. 5. Tamlayanı Özel İsim Olan Tamlamaların Durumu

Metinde birçok özel isim, isim tamlaması durumudadır. Bu özel isimlerin bir kısmı belirlilik eki olan ilgi hâlini üzerine alırken büyük bir kısmı ilgi hâli eki almadan birleşmektedir. Bunun sebebi, özel isimlerin zaten belirli oluşu ve bir daha belirlilik eki almaya ihtiyaç duymamalarıdır. Yapısal olarak bu tamlamalar belirtisiz isim tamlaması kuruluşunda olsalar da, işlevsel olarak belirlidirler. Bunların metinde çok örneği vardır.

Bes yaḳīn zamānda ḫāt ifden āv āz geldi ki yā Nesr-i Ṭāyir müjde olsun ki bir Süleymān yüzin daḫı göreceksin. 14a/20-21

Yakın zamanda, ey Nesr-i Tâyir bir Süleyman yüzünü daha göreceğin için müjde olsun diye gizliden çağrı geldi.

Bilād-ı Ermeni bu ᶜimāret it mişdür v e daḫı yā nabiyya'l-lah bu İremüñ on biş oġlı olmışdur. 36b/11

Ermeni Memleketi(ni) bu yapmıştır ve dahi yâ nebiyyallah bu İrem'in on beş oğlu olmuştur.

Yā Mekke şehri ḳav mi ne dirsiz ne fikr idersiz? 46b/16

Yâ Mekke şehri(nin) halkı ne dersiniz ne düşünürsünüz?

Yaᶜnī iy Ādem oġlanları ḳorḳuñ ölümden. 17a/11

Yani ey Adem oğulları korkun ölümden.

Yani ey Adem oğulları ölümden korkun.

İy Nesr-i Ṭāyir Süleymān-ı Ḥafī dev rinden ḳaldum dirsin. 7b/3

Ey Nesr-i Tâyir Süleymân-ı Hafî devrinden kaldım dersin.

2. 1. 1. 1. 6. Tamlayanı İyelik Eki Almış İsim Tamlamaları

Metinde tespit edilen durumlardan birisi de tamlayan kısmın ilgi eki yerine iyelik eki taşımasıdır. Metinde çokca karşılaşılan bu yapı, dönemin öbür eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır (bk. Cemiloğlu 2000:23). Bu durumun oluşmasında iyelik ekinin belirleyici özelliği etkili olmuştur. Ayrıca bu tür tamlamalar kalıplaşmış öbeklere benzemektedirler.

... ᶜAnḳāşev i öñindeki şoḳaġa at dılar... 103a/5-6-7...

Ankas evi önündeki sokağa atdılar ...

Gördiler ki ser-cümlesinüñ kaft ānları yüzi ḳara aṭlāsdan içine balıḳ pulların ḳat ḳat dikmişler. 99a/3-4

Gördüler ki hepsinin kaftanları yüzü kara atlastan içine balık pulların kat kat dikmişler.

Hepsinin kaftanlarnını yüzünün kara atlastan içine balık pullarını kat kat dikmiş olduklarını gördüler.

Nīzesi ucı arżı idüp ġalbīr anuñ 46a/17

Mızrağı ucu yeri edip kalbur onun,

Onun mızrağının ucu yeri kalbur edip,

Velī Çīn pādişāhı gönderdügi atı görüp göñli teselli ve ġuṣṣası teskīn oldı.5b/13-14

Fakat Çin padişahının gönderdiği atı görüp gönlü teselli ve kederi teskin oldu.

Yüzi nūrından ᶜālem münevver baḥr u berde biñ bir ümmet emrine musaḫḫar. 55b/7

Yüzü nurundan alem aydınlık denizde ve karada bin bir ümmet emrine boyun eğmiş.

2. 1. 1. 1. 7. İsim Tamlamalarının Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

İsim tamlamaları metinde çok işlek olarak kullanılan bir öbektir. Bu sebeple birçok öbeğin içinde yardımcı unsur veya isim unsuru işlevi üstlenir.

a) İsim tamlaması, metinde birçok aitlik öbeği içerisinde isim unsuru olarak tespit edilmiştir. Âitlik öbeğini oluşturan "ki" eki isim tamlamasında asıl unsurun üzerine gelir ve anlam olarak isim tamlamasının tamamını kapsar.

Aġızlarumuzdaġı elmāsları daḫı giderüp terk itdük. 10b/18

Ağızlarımızdaki elmasları dahi atıp bıraktık.

Derbend aġzındaġı orduya gelüp ol iki serverleri çadırlu çadırına getürdiler. 82b/14

Geçit ağzındaki orduya gelip o iki ululları çadırlı çadırına getirdiler.

Mekke içindeki but ları giderüp pāk it düre. 56a/18-19

Mekke içindeki putları çıkarıp temizlettire.

Piyāde olup ḳılıcların ellerine alup ḳalḳanların yapındılar daḫı ol Mekke hareminüñ öñindeki kāfirlere depindiler. 47a/7-8

Piyade olup kılıçlarını elerine alıp kalkanlarını kuşanıp ve o Mekke hareminin önündeki kafirlere (doğru) hareket ettiler.

Velakin bu ṭoġrudan gidicek Küh-ı Süt ünuñ kullesindeki dīv ler bizi görse gerek. 6b/14

Fakat bu doğrudan gidince Kûh-ı Sütûn'un kulesindeki devler bizi görebilir.

b) Edat öbekleri benzetme, miktar, beraberlik gibi işlevlerle cümle içerisinde görev alırlar. Bazen bu benzetme, miktar, beraberlik durumlarını isim tamlamalarıyla birleşerek oluştururlar. Metindeki edat öbeklerinin bir kısmında isim unsurunu tamlamalar oluşturmaktadır.

Ādem elleri gibi ṣaġ elinde bir ḳılıc dut ar. 15b/7-8

İnsan elleri gibi sağ elinde bir kılıç tutar.

Ammā ki ucları ser-t īz ḫancere beñzer. İkişer ayaḳları v ar pīl ayaġı gibi v e ekser daḫı elleri v ar ayu elleri gibi. 12b/9-10

Fakat uçları sivri hançere benzer. İkişer ayakları var fil ayağı gibi ve çoğunlukla elleri var ayı elleri gibi.

Gördük ki iki ḳara ṭaşlu yüce ṭaġlar yöresinde cehennem deresi gibi iki ḳarşılu uçrum yar arasında ol ḳadar ejdehālar v e yılanlar v ar ki nihāyet i yoḳ. 9a/15-16

İki kara taşlı yüce dağlar çevresinde cehennem deresi gibi birbirine karşı uçurum yar arasında sonsuz sayıda/sayısız miktarda ejderhaların ve yılanların var olduğunu gördük.

Mūsā dīni üzere ḳāyimdi. 46b/15

Musa dini üzere amel ederdi.

Tenüm zülfüñ bigi pür mār olupdur 24a/18

Tenim zülfün gibi tamamen yılan olmuştur.

c) Metinde isim tamlaması, sıfat tamlamalarında sıfat unsuru olarak da kullanılmaktadır. Bu tür yapılarda isim tamlaması bir sıfat-fiil gurbundan oluşur. Her sıfat-fiil eki isim tamlaması oluşturmaz. Metinde sadece -duġ/-düg sıfat-fiili üzerine iyelik eki alır ve isim tamlası yapısında başka bir kelimeyi niteler.

Nesr-i Ṭāyir ṭurduġı kemer üzerinde çıḳup ṭuru yorur. 15b/2-3

Nesr-i Tâyir durduğu kemer üzerinde çıkıp duruyor.

Nit e ev v el Loḳmān ḥakīm ᶜaleyhi's-selām düzdügi ṭılsımāt a geldiler. 19b/4-5

Nitekim önce Lokman hekim aleyhisselam(ın) yaptığı tılsımlara geldiler.

Velī ṭoġru gidicek ḳırḳ güne ḳalmayup Ferāmurz ḥabs olduġı yire ulaşılur. 6b/13

Fakat doru gidince kırk güne kalmayıp Ferâmurz(un) haps olduğu yere ulaşılır.

ç) Cümlenin öznesi olan unsur, metinde bazı durumlarda isim tamlamalarından meydana gelmiştir.

ᶜAḳlı şaşdı. 51a/15

Aklı şaşdı.

At lar naᶜlı mıhı yidi ḳat yiri delüp ḍarbı öküze balıġa irişdi. 46a/4

Atlar(ın) nalı, mıhı yedi kat yeri delip darbesi öküze balığa erişti.

Bu Beşv āʾīlüñ bir oġlı v arıdı Lāv āz adlu. 38a/4

Bu Beşvâîl'in bir oğlu var idi Lâvâz adlı.

Bu Beşvâîl'in Lâvâz adlı bir oğlu var idi.

...felek sāḳisi kişiye gāh zehr gāh şeker içürse gerek...5b/6-7

... felek sâkisi/bu hayat/kader kişye gah zehir gah şeker içirse gerek.

Ḥükemā ḳav lince Habeş ᶜuḳalāsı fużalāsı dev let ine lāyıḳ naṣiḥat it diler. 44b/8

Bilgelere göre Habeş akıllıları ve faziletlileri devletine layık öğüt verdiler.

Maġāranuñ içi nūr-ıla münev v er oldı. 38a/12

Mağaranın içi nur ile aydınlandı.

ᶜÖmri āḫire irdi. 37b/17

Ömrü sona erdi.

d) İsim tamlamalarının metinde en çok nesne olarak kullanıldığı görülmektedir. Genellikle bu tamlamalar belirtili nesnedir ve üzerine belirtme hâli ekini alır. Ancak metinde üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra belirtme hâli olarak -n ekinin geldiği tespit edilmektedir.

Andan Süleymān <peygāmber> ᶜam ᶜaleyk alup ᶜizzet ḳılup ikisin daḫı kenārına aldı. 57b/5-6

Ondan sonra peygamber am selamını alıp izzet kılıp ikisini dahi kenarına aldı.

Bīred at asnuñ yirin ṭ ut dı. 35a/17

Bîred babasının yerini tuttu.

Ḥaḳ t eᶜālā Hābil kurbānın ḳabūl ḳılmışdı. 71b/6-7

Hak teala Habil kurbanını kabul etmişti.

kimsenüñ sözin işit mez 5b/2-3

kimsenin sözünü işitmez.

Naṣīḥat üm dut asın. 67a/8

Nasihatim(i) tutasın.

Yemen v ilāyet in bu ᶜimāret it mişdür v e birinüñ adı Fāliġdür. 37b/3

Yemen vilayetini bu yaptırmıştır ve birinin adı Fâlig'dir.

Yine yirinden iyrilüp dīv üñ gürzin menᶜ it di. 68a/5

Yine yerinden ayrılıp devin gürzünü koymadı.

e) Cümle içerisinde isim tamlamasının işlek olarak kullanıldığı öğelerden birisi de dolaylı tümleçtir. İsim tamlaması, sonuna -e, -de, -den eklerinden birisini alarak cümlede dolaylı tümleç görevinde bulunur.

Ammā ki yā Rüst em elümden ne gelür? 5b/3-4

Fakat ey Rüstem elimden ne gelir?

Gelüp yaḳınına yit diler. 52a/1

Gelip yakınına yettiler/vardılar.

Ḥaḳ cānibine ḳapu yaparlar<ı>dı. 40b/6

Hak yönüne kapı yaparlardı.

İmāmeyn daḫı kut bu'l-aḳṭ āb alt ına ot urdılar. 62a/18-19

İki imam dahi kutbul-aktabın altına/aşağı tarafına oturdular.

Ḳābil oġlanlarına ġazā it di. 35a/6

Kâbil oğlanlarına gaza etti.

Kâbil'in soyundan gelenlerle/kafirlerle savaştı.

Ḳuv v et ine ṭ ayanmasun. 51b/19

Kuvvetine dayanmasın/güvenmesin.

Muḳadder olan nesne başına gelse gerek.5b/10

Kaderde olan şey başına gelse gerek.

Süleymān ḥażret inden şikāyet ḳıldılar. 45a/19

Süleyman hazretinden şikayet ettiler.

f) İsim cümleleri birçok kelime veya öbeğin yüklem olması sonucunda meydana gelir. İsim tamlamaları da metinde bazı cümlelerde veya yan cümlelerde bildirme ekini üzerine alarak yüklemleşir.

Bu cāhiller sözine ᶜamel it me ki cāhilüñ ḳalbi dilinüñ alt ındadur. 45a/8-9

Bu cahiller sözüne amel etme ki cahilin kalbi dilinin altındadır.

Cahilin kalbi dilinin altında olduğu için bu cahillerin sözüne uyma.

Hükemānuñ üst āzı v ü ehl-i ᶜirfāndur. 20b/16

Bilgelerin üstadı ve ehl-i irfanıdır.

İmdi yā İblīs t elbīsüñ v aḳt idür. 45b/5

Şimdi yâ İblis hilenin zamanıdır.

Maḳsūd olınanı ẕikr idelüm ki nūr-ı Muḥammed ki alnımuzdadur. 34a/21

Maksut olunanı söyleyelim ki Muhammedin nuru ki alnımızdadır.

Alnımızda olan Muhammed'in nuru için maksut olunanı söyleyelim.

Muhammed'in nuru alnımızda olduğu için maksut olunanı söyleyelim.

2. 1. 1. 2. SIFAT TAMLAMASI

İsimlerin niteliklerini ve niceliklerini belirtmek amacıyla tamlama kuruluşunda oluşan birliklere sıfat tamlaması denir. Sıfat tamlamasında niteleyen ya da belirten öğe isimden önce gelir. Bunun sebebi, Türkçede genellikle asıl unsurun sonda yardımcı unsurun başta bulunmasıdır. Sıfat tamlamalarında sıfat olan kelime yardımcı unsur, isim olan kelime ise asıl unsurdur ve niteleyen veya nitelenen öge herhangi bir ek almaz. Ancak söz dizimi içinde ek alınırsa, bu ek öbeğin tümünü kapsayacak şekilde öbeğin sonuna yani ismin üzerine gelir. Sıfat tamlamasının tamlayan kısmı bir kelimeden olabileceği gibi öbekten de meydana gelebilir. Sıfat unsuru tek kelime değil de öbek şeklinde olan sıfat tamlamalarında, bu öbek, sıfat-fiil öbeği, aitlik öbeği, edat öbeği, sayı öbeği ve ikileme şeklinde görülmektedir (Cemiloğlu 2000:12; Burdurlu 1968:525). Aynı şekilde bir sıfat, bir öbeği, öbekleri veya kelimeleri niteleyebilir. Bu öbekte vurgu, yardımcı unsur olan sıfatların üzerindedir.

Sıfat tamlamaları metinde cümle içerisinde adın kullanıldığı her türlü görevde kullanılabilir. Zaten "dağılımsal özellikler bakımından, cümledeki kimi gramatikal boşluklar adların ve sıfatların her ikisiyle de doldurulabilir. Her ikisi de bir yüklem [predicate], bir bildirme tümleci [copula complement] ve bir yüklem tümleci [predicate complement] olarak kullanılabilir. Bunlar, bir baş öge [head] ve bir niteleyici [modifier] isteyen *sıfat* artı *ad* yapısındaki ad öbeklerinde tipik olarak bulunur (Johanson 2004:7). Ayrıca sıfat tamlaması başka öbeklerin bir unsuru olabildiği gibi, başka öbekler de sıfat tamlamasının bir unsuru konumunda olabilir.

Metinde, sıfat tamlamaları günümüz Türkiye Türkçesinden yapısal ve işlevsel olarak büyük oranda farklılık arz etmez. Ancak birkaç noktada

farklılıkları vardır. Bunlardan birincisi "evvel" kelimesinin günümüzde olduğu gibi üzerine aitlik eki almadan sıfat tamlamaları kurmasıdır. Bu tür yapılarda *evvel* kelimesi *birinci, ilk* anlamına gelir ve belirtme sıfatı fonksiyonuyla ismi niteler.

Ev v el emrüm bu ki Medīne yirin iḥyā idüp şehr-i muᶜaẓẓam it sün. 25b/17-18

Birinci emrim bu ki Medine yerini ihya edip büyük şehir inşa etsin/yapsın.

Birinci emrim Medine yerini ihya edip büyük bir şehir inşa etmesidir/yapmasıdır.

Ev v el oġlınuñ adı Udnaḥdur. 36b/18

İlk oğlunun adı Udnahdır.

Ev v el şiᶜir kim dünyāda eyidildi işbu şiᶜirdür. 34b/17

En ilk şiir ki dünyada söylendi işte bu şiirdir.

Dünyada ilk söylenilen şiir bu şiirdir.

Va'l-lahu āᶜlem ammā ki ṭūfān-ı Nūḥdan Nūḥ peyġāmberüñ ᶜam ev v el oġlı ki dünyāya geldi Sāmidi. 36a/12-13

Allah bilir, fakat Nuh'un tufanından Nuh peygamberin birinci oğlu ki dünyaya geldi, Sâm idi.

Allah bilir, fakat Nuh'un tufanından Nuh peygamberin dünyaya gelen birinci oğlu Sâm'dı.

Bu *evvel* kelimesinin *-ki* aitlik ekiyle kullanıldığı örnekler de mevcuttur

Ev v elki bahşdan ḳudret ile bir gev her yarat dı. 31a/13

Birinci bağıştan kudret ile bir cevher yarattı.

Metindeki bir başka husus ise sayı bakımından çokluk bildiren sıfat unsurundan sonra isim unsurunun da çokluk eki almasıdır. Özellikle sayı öbeklerinde bunların örneği epeyce çoktur (bk. Sayı Öbeği).

... birḳac dīv ler daḥı bunları göt ürüp bunda alup get ürdüklerin söyleyüp ... 4b/6

... birkaç dev dahi bunları götürüp burada alıp getirdiklerini söyleyip ...

Nit e yidi yüz yit miş yidi muᶜt eber ᶜamūdlar üzre bir muᶜallā ḳubbe baġlamışlar. 14b/17-18

Nitekim yedi yüz yetmiş yedi sağlam direkler üzerine bir yüce kubbe yapmışlar.

Üç yüz üçyüz ot uz üç ᶜilet lerüñ aṣlın bilüp 19b/18

Üç yüz üç yüz otuz üç hastalıkların aslını bilip

Metinde bazı sıfat tamlamalarında sıfat, cümlenin en sonuna gelerek isim unsurundan ayrılmaktadır. İsimle sıfat arasına böyle durumlarda yüklem girer. Cümle devrik cümle olur. Bu durumun oluşmasında vurgu ve ahengi etkili kılmak ve okuyucuyu etkilemek kaygısı yatabilir. Çünkü yazar yaptığı bu değişik cümle kuruluşuyla farklı bir vurgu ve ahenk sağlamaktadır. Böyle sıfat tamlamalarında isim yüklemin önünde, sıfat ise yüklemin sonunda bulunur. Ayrıca niteleme görevindeki sıfat unsuru genellikle edat öbeği, kısaltma öbekleri gibi unsurlardan oluşur.

Çünkim ol cennet miṯāl kūhist ānı ki aşduḳ bir ṣaḥrā göründi, cennet ü'l-

isim unsuru *sıfat un-*

meᵓv ā miṯāl. 10a/20

-suru

Çünki o cennet gibi dağı ki aştık bir sahra göründü, cennetül-meva gibi.
O cennet gibi dağı aştığımızda cennetül-meva gibi bir sahra göründü.

Bunuñ daḫı bir kapusı v ar çīn-i pūlāddan. 14b/21

Bunun dahi bir kapısı var Çin çeliğinden.

Dördünci başı t imsāḥ serdür v e daḫı on iki elleri v ar ādem bigi. 66a/19-20

Dördüncü başı timsah başıdır ve dahi on iki eli var insan gibi.

Türkiye Türkçesinden ayrılan bu hususları dönemin öbür eserlerinde de görmek mümkündür (bk. Cemiloğlu 2000:17-18).

Velī bu ṭaġuñ dāmeninde bir yüce serv yit miş, zeberced renginde. 10a/21

Fakat bu dağın eteğinde bir yüce selvi yetişmiş, zeberced renginde.

2. 1. 1. 2. 1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları

2. 1. 1. 2. 1. 1. Tamlayanı niteleme sıfatı olan sıfat tamlamaları

Niteleme sıfatları varlıkları gösteren adları renk, biçim, boy, yapı vb. yönlerden niteler. Sıfat-fiiller de niteleme sıfatı olarak kullanılabilir. Aşağıda birinci örnekte "ġamgīn" kelimesi sıfat iken "nemgīn" kelimesi zarftır.

Pehlüv ān işidüp ġamgīn gözleri nemgīn oldı. 5b/12-13

Pehlivanı işidip gamlı gözleri nemli oldu.

Anı görebildiler ki ḳapular açılup yapıldı v e zerrīn kilīd uruldı. 16b/11-12

Onu görebildiler ki kapılar açılıp kapandı ve zerrin kilit takıldı.

Kapıların açılıp kapandığını ve zerrin kilidin takıldığını görebildiler.

Anı-v aḳt içinde gök yüzine aḳ bulut lar aġdı. 21a/7

O anda gök yüzüne ak bulutlar yükseldi.

Anuñ bī-ḳıyās mālı v ardur. 16b/19

Onun kıyassız malı vardır.

Ḥāżır ev de ot urup ḥāżır māl yiye. 18a/15-16

Hazır evde oturup hazır mal yiye.

2. 1. 1. 2. 1. 2. Tamlayanı belirtme sıfatı olan sıfat tamlamaları

Belirtme sıfatları, isimleri soru, belirsizlik, işaret, sayı gibi durumlarla belirten sıfatlardır.

Anlar yigirmişer biñ erile aña ẓafer bulmadı. 78a/13-14

Onlar yirmişer bin er ile ona zafer bulmadı.

Birḳaç pehlev ān baş baş emr eyle. 78a/11

Birkaç pehlivan baş baş emr eyle.

Bu gün yine şorduḳ. 21b/11

Bu gün yine sorduk.

Kırḳ yıldur ki benüm pehlev ān-ı pāy t aḫt umdur. 78a/3

Kırk yıldır ki benim tahtımın pehlivanıdır.

Ol gün ki ḳondı şorduḳ 21b/10

O gün ki kondu sorduk.

Konduğu gün sorduk.

Yüz miḳdārı alt un başlu ḫāçlu ʿalemleri dizdiler. 78b/19

Yüz kadar altın başlı haçlı bayrakları dizdiler.

2. 1. 1. 2. 2. Sıfat Unsuru Öbek Olan Sıfat Tamlamaları

Metin içerisinde sıfat tamlamalarının sıfat unsuru büyük ölçüde öbeklerden oluşmaktadır. Bunlardan da işlek olarak kullanılan sıfat-fiil öbekleridir.

a) Sıfat unsuru sıfat-fiil öbeği olan tamlamalar metinde en çok kullanılan yapılardır. Sıfat-fiil öbekleri içerisinde metinde en çok karşılaşılan sıfat-fiil öbeği ise -an/-en ekiyle yapılan öbektir. Bu öbekte, aslında yargı bildiren cümleler eklerle isimleştirilerek öbek hâline getirilir ve önüne geldiği ismi niteler. Bu tür sıfat öbeklerinde hem devinim hem niteleme bir aradadır.[8]

Bu senüñ leşkerüñ anlaruñla mukābil olur çeri degüldür. 13b/12-13

Bu senin askerin onlarla mukabil olur asker değildir.

Güşesinde mukīm olan kimse mihnet ü muṣībet ile mübt elādur. 5b/7-8

Köşesinde oturan kimse sıkıntı ve musibetle kuşatılmıştır.

İçinde hīc bir deprenür dābbe yoḳ. 8a/1

İçinde hareket eden hiçbir (binek) hayvan(ı) yok.

Kaderlenmiş nesne ḫod başuma gelse gerek. 6b/21

Kaderime yazılmış şey kendi başıma gelse gerek.

Kāhire yardım idecek nesne yoḳ. 53a/15

---

[8] Burdurlu, bu tür sıfat öbeklerinde anlamın durgun değil, canlı ve eylem niteliği taşıdığını belirtir. Diğer sıfatlardan farklı olarak sıfat fiillerin yan cümleler kurduğu görüşündedir (1969:775)

Kâhire yardım edecek bir şey yok.

Muḳadder olan nesne başına gelse gerek. 5b/10

Kaderde olan nesne başına gelse gerek.

Velī bu ẓulmāt dan öt e şimāl cānibinüñ ser-ḥaddinde yiri göt üren deryādan öt e güneş şuᶜlesi dokunmış yeşil zeberced renginde ṭaġlar görinür. 8a/19-20

Fakat bu karanlıktan öte kuzey yönünün en sonuna yeri götüren denizden öte güneş ışığı dokunmuş yeşil zeberced renginde dağlar görünür.

yigirmi miḳdārı güher elmās göt ürür murġ bölündi. 9b/17-18

yirmi kadar gevher elmas götürür kuş bölündü.

Ẕikr olan ᶜasker-i Süleymānīyi ev v el Ādem āḫir Muḥammede ḫāt em gelmiş ü gelecek mürsel peyġāmberler erv āḥına ṣalav at v irüp Allaha t ekbīr get ürürlerdi. 39b/20-21

Söylenilen Süleymanın askerini önce Âdem sonra son (peygamber) Muhammed, gelmiş ve gelecek yüce peygamberler ruhuna salavat virüp Allaha tekbir getirirlerdi.

b) Sıfat unsuru aitlik öbeği olan tamlamalar "aitlik, sahiplik" ilgisiyle bir isme bağlanarak öbek oluşturur. Aitlik ekinin geldiği kelime aslında tam bir isimdir ve bu ek olmadığı takdirde niteleme fonksiyonu yoktur. "deñizdeki neheng" tamlamasında "-ki" eki olmadığı takdirde "deniz" kelimesi sıfat olmaktan çıkar.

Aġızlarumuzdaġı elmāsları daḫı giderüp t erk it dük. 10b/18

Ağızlarımızdaki elmasları dahi bırakıp terk ettik.

...alt ındaġı raḫşuñ bili üzüldi. 42b/1

... altındaki atın beli büküldü.

Bir ḍarb eyle urdı ki ḳalḳan-ıla Ekmāmuñ ḳolı pāyidār olmayup ḍarb inüp omuzına ṭ oḳınup gözleri ḳararup alt ındaġı pīlüñ bili üzilüp yire düşdi. 52b/15-16

Bir darbe öyle vurdu ki kalkan ile Ekmâm'un kolu dayanamayıp darbe inüp omuzuna dokunup gözleri kararıp altındaki filin beli bükülüp yere düştü.

Ekmâm'un kolu dayanamayıp darbe inüp omuzuna dokunup gözleri kararıp altındaki filin beli bükülüp yere düşürecek kadar (şiddetli) bir darbe vurdu.

Ol ḳadar ḳan döḳdi ki ḳan baḥr olup deñizdeki neheng daḥı ḳan ḳuşardı. 54b/2

O kadar kan dökdü ki kan deniz olup denizdeki balık dahi kan kusardı.

Kan deniz olup denizdeki balığa dahi kan kusturacak kadar kan döktü.

Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām ṣordı ki bu elüñdeki kılınc nedür? 15b/10-11

Süleyman nebi aleyhisselam sordu ki bu elindeki kılıç nedir?

Süleyman nebi aleyhisselam, bu elindeki kılıcın ne olduğunu sordu?

Velakin bu ṭoġrudan gidicek Küh-ı Süt ünuñ kullesindeki dīv ler bizi görse gerek. 6b/14

Fakat bu doğrudan gidicek Kûh-ı Sütûn'un kulesindeki devler bizi görse gerek.

c) Sıfat unsuru edat öbeği olan tamlamalarda bazı edat öbekleri, isimlerin önüne gelerek onları nitelerler. Özellikle "gibi, bigi, kadar" edatları metinde işlek olarak sıfat tamlamalarının tamlayan unsuru olurlar. Bunun yanında metinde karşılaştığımız "misl" edatı, "gibi" anlamındadır ve kurduğu öbekle isimlerin önüne gelerek sıfat tamlaması yapmaktadır.

Bahārında güler gül misli ᶜālem 2a/3

Baharında güler gül gibi âlem.

Gül gibi alem baharında güler.

Bu kadar leşkerile yil göt ürüp gelür. 40a/20

Bu kadar askerile yel götürüp gelir.

Ol kadar şu bulıv irdi Hüdhüd ki ᶜasker-i Süleymāniye v efā it di. 26b/13

O kadar su buluverdi Hüdhüd ki Süleymân askerine yetti. Hüdhüd, Süleymân eskerine yetecek kadar su buluverdi.

Ol ṭaġ gibi ḳayaları dīv ler perrīler ṭaşıyup daḫı hav ādan aşaġa düşmān üzerine at dılar. 12b/21;13a/1

O dağ gibi kayaları devler periler taşıyıp havadan aşağa düşman üzerine atdılar.

Sāfī süd gibi aḳ mermerlerden bünyād olmış. 14b/20

Temiz süt gibi ak mermerlerden yapılmış.

Senüñ bigi kāfirlerüñ başın kisici cābirem. 53b/10

Senin gibi kafirlerin başını kesici câbirim.

... üçünci elinde ḥammām ḳubbesi ḳadar bir ṭaş ṭut ar. 66b/1-2

... üçüncü elinde hamam kubbesi kadar bir taş tutar.

Yā melik-i Ḥabeş bunuñ bigi sözleri işidüp düşmāna v armaḳdan ḳorḳma ki ḫaber işidüldügi gibi olmaz. 44b/17

Yâ Habeş kralı, bunun gibi sözleri işidip düşmana varmaktan korkma ki haber işitildiği gibi olmaz.

Yâ Habeş kralı, haber işitildiği gibi olmayacağından bunun gibi sözleri işidip düşmana varmaktan korkma.

d) Sayı öbekleri metinde isimleri sayı yönüyle belirterek sıfat tamlaması yaparlar. Bu öbek genellikle cümle içinde tek başına kullanılmaz. Sayı isimleri veya sayı öbeklerinin söz dizimi açısından öbür isimlerden veya öbeklerden çok az farkları vardır.[9]

Dāyiresinde ḳırḳ dört ṣuffeyi eyv ān it mişler. 14b/18

Dayiresinde kırk dört sofayı ayvan etmişler.

İçinde ḳırḳ sekiz biñ ḫāneleri v arıdı. 19a/7

İçinde kırk sekiz bin haneleri vardı.

Yüz yit miş yıl cihān ḥalḳını daʿv et it di. 36a/7

[9] Türkçede ad kavramının çok yönlülüğü, dar manada adlarla sayı kelimeleri arasındaki farkın çok olması sonucunu doğurur. Sıfat durumundaki bir sayı kelimesi, kendi başına kendisini takip eden isimde ifade edilen kavramın kaç kere temsil edildiğini değil, sadece beş oluşunu, altı oluşunu anlatır. Bu sebeple üst seviyedeki ada, yani asıl unsura tamamen diğer sıfat isimleri gibi bağlanır (bk. Grönbech 2000:25).

Yüz yetmiş yıl cihan halkını davet etti.

Başka kelimelerde bulunmayan sadece sayı kelimelerine has olan bazı şekiller vardır. –cı/-ci, -şar/-şer gibi ekler sayı kelimelerine has ekler olup, sıfat görevinde sayı kelimeleri yaparlar (bk. Grönbech 2000:26-27).

-cı/-ci:

... nübüv v et ḫāt eminüñ on üçünci ismini oḳıyup müv ekkel-i erv āḥı daʿv et it di. 15a/18

... nübüvvet mührünün on üçüncü ismini okuyup ruhların vekilini davet etti.

On yidinci gün ḥükm it di. 22a/6-7

On yedinci gün emretti.

Süleymānnāmenüñ üç yüz alt mış yidinci meclisinüñ zikrindedür 24a/18

Süleymannamenin üç yüz altmış yedinci bölümünün zikrindedir.

-şar/-şer:

Ammā ki Süleymānuñ ṣaġında v e ṣolunda ikişer ādem ṭuracaḳ miḳdārı yir ḫalḳ gözinden ḫālī görindürdi. 63a/18-19

Fakat Süleyman'ın sağında ve solunda ikişer adam duracak kadar yer halk gözüne görünmezdi.

Anlar yigirmişer biñ erile aña ẓafer bulmadı. 78a/13-14

Onlar yirmişer bin askerle ona (karşı) zafer bulmadı.

... her birisi yidişer dirhemidi. 41a/4

her birisi yedişer dirhemdi.

2. 1. 1. 2. 3. Sıfat Tamlamalarının Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

Sıfat tamlamaları gerek kendi öbeğinin bir unsuru olarak gerekse başka öbeklerin çeşitli unsurları olarak metinde epeyce işlek olarak kullanılırlar.

Metinde, cümle içinde en işlek kullanılan öbeklerden birisidir. Cümlede özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf ve yüklem görevlerinde bulunur.[10]

a) Sıfat tamlamaları bazen isim tamlamaları içinde tamlayan olarak görev alırlar. Bu durumda sıfat tamlaması isim tamlaması içinde tek bir öğe gibi işlem görür. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan görevinde olduğu vakit, ilgi eki öbeğin son unsuru olan ismin üzerine gelir.

Gördük ki iki kara ṭaşlu yüce ṭaġlar yöresinde cehennem deresi gibi iki ḳarşılu uçrum yar arasında ol ḳadar ejdehālar v e yılanlar v ar ki nihāyet i yoḳ. 9a/15-16

Gördük ki kara taşlı yüce dağlar çevresinde cehennem deresi gibi birbirine bakan iki uçurum yar arasında o kadar ejderhalar ve yılanlar var ki sonu yok.

Kara taşlı yüce dağlar çevresinde cehennem deresi gibi birbirine bakan iki uçurum yar arasında sonu olmayacak kadar/sayısız ejderhalar ve yılanlar var olduğunu gördük.

Gördük ki ol yirüñ ṭaşı ṣaru v e aḳan ṣuları daḥı ṣaru. 10a/1-2

Gördük ki o yerin taşı sarı ve akan suları dahi sarı.

O yerin taşının sarı ve akan sularının dahi sarı olduğunu gördük.

Ol güherler aydınlıġına ḳarşu uçuşalum. 9a/13

O cevherlerin aydınlığına karşı uçuşalım.

Velī bu ṭaġuñ dāmeninde bir yüce serv yit miş, zeberced renginde. 10a/21

Fakat bu dağın eteğinde bir yüce selvi yetişmiş, zeberced renginde.

Fakat bu dağın eteğinde zeberced renginde bir yüce selvi yetişmiş.

b) Sıfat tamlaması isim tamlamaları içerisinde tamlayan olabildiği gibi tamlanan konumunda da bulunabilir.

---

[10] Türkiye Türkçesindeki sıfat tamlamalarının cümle içerisindeki görevleri için bk. Gencan 1954;183.

Andan ṣoñra yine ol ḫālıḳ-ı env ār celīl i cabbār nūr-ı Aḥmedden üç bölük env āruñ bir bölüginden ḫalḳ-ı erv āḥ melek yarat dı. 33a/7-8

Ondan sonra yine o nurları yaratan güzel ve cabbar Ahmed nurundan üç bölük nurun bir bölüğünden ruhların halkı (olan) melek yarattı.

Bu ᶜAzāzīlüñ daḫı oġlı ḳızı olmadı ammā Meleküñ üç oġlı oldı. 34b/20

Bu Azazil'ün dahi oğlu kızı olmadı amma Melek'ün üç oğlu oldu.

Şu üzerinde ḳarār kim it di andan soñra yine Allah t eᶜālā ol nūr-ı env āruñ üçünci bölüginden dört dürlü nesne yarat dı. 32b/15-16

Su üzerinde karar ki etti ondan sonra yine Allah teala o ışık nurunun üçüncü bölüğünden dört türlü şey yarattı.

Su üzerinde karar ettiği zaman yine Allah teala o ışık nurunun üçüncü bölüğünden dört türlü şey yarattı.

...ṭ aşlarınuñ her birini ḳırḳ elli kişi yirinden ḳaldurmaya... 25b/4

... taşlarının her birini kırk elli kişi yerinden kaldıramasın ...

Va'l-lahu āᶜlem ammā ki ṭ ūfān-ı Nūḥdan Nūḥ peyġāmberüñ ᶜam ev v el oġlı ki dünyāya geldi Sāmidi. 36a/12-13

Allah bilir, fakat Nuh tufanından (sonra) Nuh peygamberin birinci oğlu ki dünyaya geldi Sam'dı.

Allah bilir, fakat Nuh tufanından (sonra) Nuh peygamberin dünyaya gelen birinci oğlu Sam'dı.

c) Sıfat tamlamaları bazen başka ismin önüne gelerek onları niteler veya belirtir. Bu durumda yeni bir sıfat tamlaması oluşur ve önceki sıfat tamlaması yeni öbeğin içinde tamlayan olarak işlerlik kazanır.

Çi ḳıraġu olur v e her v ilāyet ki deñizden kırk günlik yol ırakdur. 23a/17

Çiğ kırağı olur ve her vilayet ki denizden kırk günlük yol uzaktadır.

Rūḥ-ı Aḥmed alt ı yüz yıllık yolıdı ki ilerü gelüp irişüp ᶜav n u ᶜināyet buldı. 29b/7-8

Ahmed'in ruhu altı yüz yıllık yol idi ki ileri gelip erişip yardım ve ihsan buldu.

İleri gelip erişip yardım ve ihsan bulduğunda Ahmed'in ruhu altı yüz yıllık yol idi.

Sulṭ ān-ı İslām-ıla on biñ kişi v ar v e ᶜAbdu'r-raḥmān-ıla bu ḳadar v e fulān-ıla bu ḳadar begleri ṣaydı. 21b/8-9

İslamın sultanı ile on bin kişi var ve Abdurrahman ile bu kadar ve filan ile bu kadar beyleri saydı.

ç) Sıfat tamlamaları başka sıfat tamlamaları içinde asıl unsur yani isim unsuru olabilir. Bu durumda sıfat tamlamasının önüne bütün öbeği niteleyecek başka bir kelime gelir. Bu kelime yardımcı unsur, sıfat tamlaması ise asıl unsur yani isim unsuru olarak yeni bir tamlama oluşturur.

Bir neçe gün bu v echile giderken āb-ı ḥayāt hev esin iderken nāgāh bir yüce ṭ aġa ṭ uş geldük. 9b/3-4

Bir nice gün bu veçhile giderken hayat suyunu heves ederken ansızın bir büyük dağa tuş geldik.

Bir nice gün bu veçhile giderken hayat suyunu heves ederken ansızın bir büyük dağa ile karşılaştık.

Yemen i Ṭāyife v arınca v e dördünci yolı daḥı Mekkeden Ciddeye v arınca bu dört yolları arıdup pāk it mişler v e her menzilde ḳuyular ḳazmışlar. 25a/4-5

Yemen ve Tâyif'e varınca ve dördüncü yolu dahi Mekke'den Cidde'ye varınca bu dört yolu temizleyip pak etmişler ve her menzilde kuyular kazmışlar.

d) Edat öbekleri, özellikle "misl, gibi, bigi, sonra, berü vb." edatlar, çoğu zaman yeni *sıfat tamlamaları*nın veya *zarf tümleçleri*nin oluşumuna sebep olurlar. Bununla birlikte bu edat öbeklerinin isim unsuru, bir sıfatla isimden meydana gelmiş sıfat tamlaması olabilir.

Andan ṣoñra her yıl Mekkeye aṭ las ört di v e ol v aḳt den berü peyġāmber ḥażret ine īmān get ürüp iḳrārnāme yazdı. 39b/6-7

Ondan sonra her yıl Mekke'ye atlas örttü ve o vakitten beri peygamber hazretine iman edip ikrarnâme yazdı.

Ben daḥı yidi yaşumdan berü but a ḥızmat iderdüm. 59b/2

Ben dahi yedi yaşımdan beri puta hizmet ederdim.

Çünkim ol cennet misāl kūhist ānı ki aşduḳ bir ṣaḥrā göründi, cennet ü'l-me^{3}v ā miṣāl. 10a/20

Çünki o cennet gibi dağı ki aştık bir sahra göründü, cennetül-meva gibi.

O cennet gibi dağı aştığımız zaman cennetül-meva gibi bir sahra göründü.

Kara ṭaġ gibi bir pīle süv ār olmış sürüp dört yüz ḳırḳ dört arṭ āl demür gürz eline almış gelür. 52b/1-2

Kara dağ gibi bir file binmiş, sürüp dört yüz kırk dört artal demir gürz eline almış.

On biñ yıldan soñra gendüye geldi eyit di ki yā ^{c}allame'l-ġuyūb ne yazayın v e ne yazacaġum 32b/18-19

On bin yıldan sonra kendine geldi, yâ bilinmeyenleri bilici, ne yazayım ve ne yazacağım dedi.

Velakin ol hancer misāl burunlar-ıla her ḳanġımuza ki zaḥm urdılar cānın alup helāke v irdiler. 9b/11

Fakat o hançer gibi burunlarıyla her kimimize ki darbe vurdular canını alıp öldürdüler.

Fakat o hançer gibi burunlarıyla darbe vurdukları her birimizin canını alıp öldürdüler.

Fakat o hançer gibi burunlarıyla her kimimize darbe vurdularsa canını alıp öldürdüler.

Velī ġāyet ḫışm-ıla yidi başlu ejdehā gibi uçup gelür. 49a/4

Fakat gayet hışımla yedi başlı ejderha gibi uçup gelir.

Yidi yıldan soñra gendü <gendü> ḳazanc-ıla ma^{c}īşet ide. 18a/16

Yedi yıldan sonra kendi kazancıyla geçine.

e) Aitlik eki bir ismin üzerine gelerek sonraki ismi aitlik ilgisiyle öncekine bağlar. Bazen üzerine geldiği isim başka bir kelime tarafından niteleniyor olabilir. Bu durumda aitlik öbeğinin isim unsuru sıfat tamlamasından meydana gelmektedir.

Andan göt ürüp sag̱ elindeki Şet lāli hav āya at dı. 80b/2

Ondan sonra götürüp elindeki Şetlal'i havaya attı.

Benümle bu günki güne ḳav li v ardur. 47b/6

Benimle bu günki güne kavli vardır.

Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām ṣordı ki bu elüñdeki ḳılınc nedür? 15b/10-11

Süleyman nebi aleyhisselam bu elindeki kılıcın ne olduğunu sordu.

f) Metinde özellikle bazı özel isimler ve özne görevindeki kelimeler önlerine niteleyici kelimeler alırlar. Bu durumda özne sıfat tamlamasına dönüşür. Metinde bu durumun örnekleri oldukça çoktur.

Ammā ki ᶜāḳil kāmil kimsene her ne söz ki söyler yirlü yirinde söyler. 45a/9-10

Lâkin akıllı olgun kimse her ne söz ki söyler yerli yerinde söyler.

Lâkin akıllı olgun kimse her ne söz söylerse yerli yerinde söyler.

Bu dört oğlan Çīn ü Māçīnde kim aña Ṣīn-i Āᶜlā dirler yurt ṭut mışlar. 36a/15-16

Bu dört oğlan Çin ve Mâçîn'de ki ona Sîn-i Âlâ derler yurt tutmuşlar.

Bu dört oğlan Sîn-i Âlâ denilen Çin ve Mâçîn'de yurt tutmuşlar.

Cenge ki el ḳarav uz bu Süleymān āmān v irmeyüp cemīᶜimüz ejderlere yut durup helāk idecekdür. 44a/20-21

Niyet ettiğimiz cengde, bu Süleymân aman vermeyip hepimizi ejderlere yutturup öldürecektir.

Dört ulu but lar v arıdı. 40b/1

Dört ulu putlar var idi.

Su ejdehāsından ḳorḳan kişi deñize girüp cev her ala get ürmez v e deryā g̱arḳından hav f iden t ācir Hindüsit ān aṣṣısın umup met āᶜ göt ürmez. 44b/13-14

Su ejderhasından korkan kişi denize girip cevher alıp getirmez ve denizde boğulmaktan korkan tüccar Hindistan faydasını umup mal götürmez.

g) Metinde sıfat tamlamalarının cümle içinde en işlek kullanıldığı görevlerden birisi de nesnedir. Bu öbek belirtili ve belirtisiz nesne olarak görev alır.

Ammā ki Süleymānuñ sa̱ğında v e solunda ikişer ādem t uracak mikdārı yir ḫalḳ gözinden ḫālī görindürdi. 63a/18-19

Lâkin Süleymanın sağında ve solunda ikişer insan duracak kadar yer halk gözünden gizli görünürdü.

Anı-v aḳt içinde gök yüzine aḳ bulut lar a̱ğdı. 21a/7

O anda içinde gök yüzüne ak bulutlar yükseldi.

Çün bu nidāyı işit düm emr-i Ḥaḳḳa iṭ ā^{c}at it düm. 59a/10-11

Bu çağrıyı işittiğim zaman/işittiğimde Allah'ın emrine boyun eğdim.

Sāyir insānı yarat dı kim atası v e anası v ar. 61a/4

Öbür insanları yarattı ki babası ve annesi var.

Babası ve annesi olan öbür insanları yarattı.

ğ) Sıfat tamlamaları öbek olarak metinde bazen yüklemleri niteleme işlevinde bulunur. Bu tür sıfat tamlamaları cümle içinde zarf tümleci işlevindedir.

Alt ı aydur bunda ḳonmışuz. 21b/9-10

Altı aydır burada konmuşuz.

Kırk birinci gün dergāh-ı ḥaḳda du^{c}āmuz müst ecāb oldı. 28a/11

Kırk birinci gün Hakk'ın dergahında duamız kabul oldu.

Pes üç gün üç gece ḳanad açup uçup git dük. 9b/18

Böylece üç gün üç gece kanat açıp uçup gittik.

Rüst em bu kez ḍarbuñ öñinden iyrildi. 68b/2

Rüstem bu kez darbenin önünden ayrıldı.

...ol v echile ṣaḥīḥ ḥikāyet i melīḥ riv āyet eydürler...3b/18

... o yönden doğru hikaye ve güzel rivayet söylediler ...

Ṭaġt aġa bir dürlü rāy it di v e Ṭaymūs Perrī bir dürlü t edbīr it di v e ᶜafārīt serhengleri daḫı her biri bir dürlü söz söyledi. 6a/18-19

Tagtaga bir türlü düşündü ve Taymus Peri bir türlü tedbir etti ve şeytan askerleri dahi her biri bir türlü söz söyledi.

h) Sıfat tamlamaları cümle içerisinde -e, -de, -den eklerinden birisini öbeğin sonuna alarak dolaylı tümleç işleviyle cümleye katılırlar.

Bir ḫoş mev żıᶜa ḳondurdı. 40b/19-20

Bir hoş yere kondurdu.

Bir kezin anda bir leşkerde ḥāżır oldum. 21b/6

Bir kez orada bir askerîyede hazır oldum.

Ejdehāyı bu yirden gidert di. 44a/19

Ejderhayı bu yerden gidertti/uzaklaştırdı.

Maᶜbūduñuz bunlardur deyüp her bir ṣaneme ṭ apdururduḳ. 45a/21

Tanrınız bunlardır deyip her bir puta taptırırdık.

Pes ol gev here t ecellā ki ḳıldı Ḥaḳ heybet inden oldı iki şaḳ. 29a/3

Şimdi o cevherde ki göründü Hak heybetinden oldu iki parça.

Şimdi o cevhere göründüğünde Allah'ın azametinden iki parça oldu.

ı) Özellikle isim cümlelerinde sıfat tamlamaları cümlenin sonuna gelerek yüklem olurlar.

Aṣl on sekiz biñ ᶜālemdür. 73a/17

Aslı on sekiz bin alemdir.

Bu Behrām daḫı adlu sanlu pehlev ānıdı. 53a/17-18

Bu Behrâm dahi adlı sanlı/ünlü/meşhur pehlivan idi.

... daḫı ol zamān Mekkenüñ ḥaremi çār-küşe bir hav līyidi. 92a/12

... dahi o zaman Mekke'nin haremi dört köşe bir havlu idi.

... yüksekligi ol sarāyuñ elli milimiş. 85b/16

... yüksekliği o sarayın elli mil imiş.

2. 1. 1. 3. ARAPÇA VE FARSÇA TAMLAMALAR

2. 1. 1. 3. 1. Arapça Tamlamalar

Arapça tamlamalarda Türkçeden farklı olarak, tamlanan önce tamlayan sonra gelir. Ayrıca tamlayan kelime başına harf-i tarif denilen elif+lam (ال) takısını alır. Arapça tamlamalarda isim ve sıfat tamlamalarının kuruluşu aynıdır. Tamlayan kelime isimse, tamlama isim tamlaması, tamlayan kelime sıfatsa tamlama sıfat tamlaması olarak adlandırılır. Tamlamanın isim ve sıfat tamlaması oluşunu, zincirleme tamlamalar dışında, ikinci unsur tayin etmektedir (Duman 2000:38). Farsça tamlamaların aksine Arapça tamlamalar metinde çok fazla kullanılmazlar. Arapça kurallı tamlamalar Osmanlı Türkçesinde az kullanılmıştır. Bunların büyük bir kısmı makam ve mevki isimlerinde, kitap isimlerinde, bazı kalıp sözlerde, kimi dinî tabirlerde ve bilhassa bilimsel terminolojide karşımıza çıkar. (bk. Duman 2000:37; 1987; Develi 2001:162; Turan 1996:153).

Hüv e'l-mev lā ki v ālīdür bu ḫālḳa 1b/5

Malik olan odur ki bu halka validir.

Bu halka vali olan mevladır.

Hüv e'z-ẓāhir ki o v āḥid gözde nihān 1b/4

Zahir olan odur ki o vahid(tek olan) gözden gizlidir.

O vahidin gözden gizli olduğu zahirdir/aşikardır.

... Kūhe'l-burzuñ ṭ ūl u ᶜarżı ki yidi yıllıḳ yoldur... 7a/9

...Kühelburz'un eni ve boyu ki yedi yıllık yoldur...

Mekke ᶜālemüñ şehrlerinden şerīf v e ḫürmet lüdür v e İbrāhīm <ᶜaleyhi's-selām> şeceret ü'l-enbiyādur. 39a/20-21

Mekke dünyanın şehirlerinden şerefli ve hürmetlidir ve İbrahim aleyhisselam peygamber ağacıdır.

Taḫt merkezine inüp ḳonup yönin Süleymāndan yaña dönüp mant ıku't-ṭayrca duᶜā ḳıldı. 25a/10

Taht merkezine inip konup yönünü Süleyman'dan yana dönüp kuş dilince dua etti.

2. 1. 1. 3. 2. Farsça Tamlamalar

Farsça tamlamalar, Arapça tamlamalara göre, dönemin öbür eserlerinde olduğu gibi, metinde daha çok kullanılmışlardır (bk. Duman 2000:37). Özellikle ikili ve üçlü tamlamalara çok yoğun olarak rastlanır. Olayların anlatıldığı metin kısımlarında bu tamlamalara daha az rastlanmaktadır. Farsça tamlamalarda da tamlanan önce, tamlayan sonra gelir. Tamlanan kelime, sonuna "ı-i" takısı alır[11]. Metinde Türkçe tamlamalardan sonra en fazla kullanılan tamlama türüdür. Özellikle hikâyelerin girişlerinde ve sonunda, tasvirlerde yoğun olarak Farsça tamlamaya başvurulur. Farsça tamlamalar genellikle Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulur.[12] Türkçe kelimelerin kullanıldığı Farsça tamlamalar azdır.

Andan yil [5] Süleymān t aḫt ını şehr-i Hemedāndan göt ürmiş. 40a/4

Ondan sonra yel Süleyman tahtını Hemedân şehrinden götürmüş.

... Eflāṭ ūn-ı Yūnānī ḥükemānuñ reʾis-i ehl-i ʿirfānī ḳav lince ... 3b/15-16

... Eflatun-ı Yunanî hakimlerinin irfan ehlinin başlarının görüşüne göre ...

Kūs-ı harbī çaldılar. 46a/2

Savaş davulunu çaldılar.

Ol leşkerler ṣıyup ḳan dökici süñülerle sīneler söküci pehlev ān-ı cihāndur. 51b/16-17

O askerleri mahvedip kan dökücü mızraklarla göğüsler sökücü cihanın pehlivanıdır.

Metindeki birçok şahıs, yer vb. isimler Farsça tamlama şeklinde kurulmuştur.

Bād-i pāy 15a/11

Dārāb-ı ekber 21b/4

---

[11] Daha geniş bilgi için bk. Yıldırım1997; Ateş-Tarzi 1971.
[12] Bu konuda ayrıca bk. Turan 1996;152.

Demüryād-ı dīv 25a/2

Est aḫar-ı cinnī 25a/2

Ḳalᶜat ü'l-ebyaż 21b/3

Loḳmān-ı ḥakīm 17a/8

Nesr-i Ṭāyir 15b/2

Ṭaġṭ aġay-i ᶜAyyār 98a/7

Metinde melek isimleri, onların vazifeli olduğu işlerle ilişkilendirilerek söylenmektedir. Çoğu zaman isim de düşerek, sadece meleğin vazifesi belirtilmekte, sıfat olan kelimeler isim yerine kullanılmaktadır. İşte bu melekleri niteleyen öbekler, genellikle Farsça tamlama şeklinde kurulmuştur.

müv ekkel-i bād 24b/19

müv ekkel-i cinniyān 15a/19

müv ekkel-i erv āḥ 63b/18

müv ekkel-i mezār 15a/16

müv ekkel-i seḥāb 21a/1

Özellikle meleklerin vasıflarını belirten bu Farsça tamlamalar isim olmadığında bir isim gibi vazife görürken, ismin önüne geldiğinde sıfat görevini üstlenmektedir.

... müv ekkel-i melek Burnāᵓīl v e müv ekkel-i hāt em ᶜAzūbāᵓīl v e müv ekkel-i tāc Kaṭᶜāhāṭ ūr v e müv ekkel-i bād Naġmāġaᵓil melek v e müv ekkel-i seḥāb Emṭār Raᶜd melek v e müv ekkel-i at eş Seḥuṭ āhalāᵓīl v e müv ekkel-i hāk Ṭaᶜāhākāᵓil yörüdi ... 63b/4-6

2. 1. 1. 3. 3. Arapça ve Farsça Tamlamaların Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

Arapça ve Farsça tamlamaların öbeklerdeki durumu biraz farklıdır. Bu yapılar her ne kadar tamlama olsalar da, metinde bunların tamlama değil de bir

kelime gibi algılandığını görmekteyiz. Bu sebeple Arapça ve Farsça tamlamalar, öbekler içerisinde çok farklı işlevlerde kullanılabilmektedir. Adın üstlendiği hemen hemen bütün görevlerde karşımıza çıkar. Metinde bu yapılar, bir tamlama öbeğinden öte, bir bütün olarak algılanmakta ve bu yönüyle Türkçe tamlamlardan ayrılmaktadır. Türkçe tamlamalar, tamlama algılayışı içerisinde kullanılırken, Arapça ve Farsça tamlamalar bir kelime gibi algılanıp kullanılmışlardır. Nitekim Meninski (1680) dışında Molino (1641), Viguier (1790), Carbognano (1794) gibi gramercilerin kitaplarında bu tamlama türlerine rastlamamaktayız (bk. Duman 2000:64). "Bunlardan da görülmektedir ki Arapça ve Farsça tamlamalar, edebî eserlerde yoğun bir şekilde kullanıldıkları dönemlerde de Türkçenin gramer unsuru olarak görülmemiştir" (Duman 2000:64).

"Arapça ve Farsça tamlamalar Türkçe cümle içinde gerekli ekleri almak suretiyle çekimli fiil olmak dışında hemen her unsur olarak kullanılabilmektedir. Bu bakımdan Türkçe cümle unsurlarıyla herhangi bir farklılığın bulunmadığı söylenebilir. Bu tamlamaları oluşturan kelimelerin sayısı da önemli değildir" (Duman 2000:51).

a) Arapça ve Farsça tamlamalar edat öbeklerinde isim görevinde karşımıza çıkar.

bu ṭaġlaruñ çev re et eklerinden on iki ırmaḳ deryāy-ı aḥżar gibi çıḳup aḳar. 8a/3-4

... bu dağların çevre eteklerinden on iki ırmak yeşil deniz gibi çıkıp akar.

...bülbül-i güyā gibi dile gelüp şaḳısa... 7b/12

... söyleyen bülbül gibi dile gelip şakısa ...

Emr-i rabbānī birle dilerse yaġmur yaġdurur v e ist erse izn-i sübḥānī birle ḳar yaġdurur. 21a/16

Allah'ın emri ile dilerse yağmur yağdırır ve isterse Allah'ın izni ile kar yağdırır.

... pehlüv ān-ı Küderzile buluşup... 4a/8

... pehlivan-ı Küderz ile buluşup ...

Sūret -i nār-ıla her neye irişe yaḳar v e deler. 23b/6

Ateş şeklinde her neye dokunsa yakar ve deler.

b) Arapça ve Farsça tamlamalar bağlama öbeklerinde isim öğesi konumunda görev alırlar.

ḳızmış saca şu sepilür gibi buhar-ı nār-ıla nefes-i mār yidi ḳat yir alt ından yoḳaru girdāb delüklerinden çıḳar. 7a/13-14

kızmış saca su serpilir gibi ateş buharıyla yılan nefesi yedi kat yer altından yukarı gidap deliklerinden çıkar.

c) İsim tamlamalarında daha çok tamlayan göreviyle kullanılırlar.

... bahr-ı zulmet üñ aslı neyimiş. 7a/20

... karanlık denizinin aslı ne imiş.

Bahr-i zulumāt kuşlarınuñ serhengidi. 7b/13

Karanlık deniz kuşlarının çavuşuydu.

Bir budur ki deryāy-ı ummān üzerinden ṭ olaşa. 6b/10

Bir budur ki Umman denizi üzerinden dolaşa.

Birincisi Umman denizi üzerinden dolaşmasıdır.

Ġāyet yüksek oldugı ecilden güneş şu'lesi doḳunmadugı yirler Kūhe'l-burzuñ şimāl t arafında gölgesi düşdügi yirler ḳarañulıḳ olmışdur. 8b/3-5

Gayet yüksek olduğundan güneş ışığının dokunmadığı yerler Kühelburz'un kuzey tarafında gölgesinin düştüğü yerler karanlık olmuştur.

...kūh-ı süt ūn et eginde Rüst em naẓarına yit ürdiler 4b/18

... Sütun dağı eteğinde Rüstem'in önüne getirdiler.

Velī göz göre t erk idüp nefs-i emmāre şerrin üzerümüzden göt üremezüz kim dimişlerdür. 6b/5-6

Fakat göz görerek terk edip nefs-i emmare şerrini üzerimizden götüremeyiz kim demişlerdir.

ç) Arapça ve Farsça tamlamalar kısaltma öbeklerinde isim unsuru olarak karşımıza çıkarlar.

Bunuñ daḫı bir ḳapusı v ar Çīn-i pūlāddan. 14b/21

Bunun dahi bir kapısı Çin çeliğinden.

d) Bu tamlamalar, cümlede çoğu yerde karşımıza özne olarak çıkabilmektedir.

Nesr-i ṭ āyir daḫı kerkeslerle ḳanad açup uçduġından baḫr-i ẓulumāt a gecdüginden v e āb-ı ḥayāt içdüginden ḫaber v irmekde. 4a/2-3

Nesr-i Tayir dahi akbabalarla kanat açıp uçtuğundan karanlık denizi geçtiğinden ve hayat suyunu içtiğinden haber vermekte.

...nūr-ı şems fer v iremez. 7a/9-10

... güneş ışığı fer veremez/etkilemez.

...t akdīru'l-lah neyi(ü)se olsa gerek. 5b/10

... Allah'ın takdiri ne ise o olsa gerek.

e) Arapça ve Farsça tamlamalar, metinde, cümle içerisinde en çok nesne görevinde kullanılmaktadırlar.

Āb-ı ḥayāt ı icdüm. 7b/4

Hayat suyunu içtim.

Aña Kūhe'l-burz dirler. 8b/3

Ona Kühelburz derler.

Andan Rüst em Laḥlaḥa-i Cāzūyı ḳat ına ḳıġırdı. 5b/14

Ondan sonra Rüstem Lahlaha-i Câzû'yu yanına çağırdı.

... kūh-ı süt ūnı aşurup kūh-ı şu^{c}ā^{c}a yit ürsünler. 6b/2-3

... Sütun dağını aşırıp Işık dağına yetirsinler.

Ol v ādi-i elmās geçelüm. 9a/11

O elmas vadisini geçelim.

f) Dolaylı tümleç olarak da işlek olarak kullanılırlar.

Bahr-ı ẓulumāt a v arayın. 22a/18

Karanlık denizine varayım.

Birisi çıḳup aḳup Mıṣra uġrayup Dimyāṭ öñinden Baḥr-ı Şāma dökülür. 8a/11-12

Birisi çıkıp akıp Mısır'a uğrayıp Dimyat önünden Şam denizine dökülür.

Hav ā yüzinden eṭ rāf-ı ᶜāleme ziyāde ḳarlar yaġdı. 21a/7-8

Hava yüzünden her tarafa çok kar yağdı.

İnşāᵓa'l-lahu t eᶜālā ecelden emān ᶜömürden emān bulursav uz Mıṣır şehrinde hāk-i pāyuña yüz sürev üz. 22a/13-14

Allah'ın izniyle ecelden eman ömürden eman bulursak Mısır şehrinde ayağının toprağına yüz süreriz.

... pāy-ı t aḫt a yüzin sürdi ...4b/2

... tahtın ayağına yüzünü sürdü.

g) Arapça ve Farsça tamlamalar özellikle isim cümlelerinde üzerlerine bildirme ekini alarak yüklem görevinde ortaya çıkmaktadırlar.

Ḥaḳḳa secde-i şükr ḳıldı 4a/17

Allah'a şükür secdesi kıldı.

Hükemānuñ üst āẕı v ü ehl-i ᶜirfānıdur. 20b/16

Hakimlerin hocası ve irfan ehlidir.

ḳızı ḳurt uldu ġına şükr-i Yezdān it di 4b/7

kızı kurtulduğu için Allah'a şükretti.

müv ekkel-i lev ḥ-i āᶜẓamdur 32a/13

en büyük levhin vekilidir.

ọl baḫr-ı ẓulumāt deryāsınuñ kenārında görilen ṭa ġlar Küh-i Kāfdur. 8b/5-6

o karanlık deniz deryasının kenarında görülen dağlar Kaf dağıdır.

2. 1. 1. 4. ÜNLEM ÖBEĞİ

Metinde ünlem öbeği, seslenme edatı ve isim unsurundan oluşmuştur. Metinde ünlem öbeği yapmak için kullanılan başlıca seslenme edatları "iy" ve "yâ"dır. Ancak bir örnekte "ā" seslenme edatı da ünlem gurbu oluşturmaktadır. "iy" ve "yâ" ünlemleri isimlerden önce gelir, "â" seslenme edatı ise isimlerin sonuna bitişiktir. Cümlede kurucu olarak görev almayan ünlem öbeği, birçok çalışmada cümle dışı unsur olarak adlandırılır.

2. 1. 1. 4. 1. yâ

Cev āb v irdi ki yā nebiyya'l-lah beni yirümden ayırma. 14b/3-4

Cevap verdi ki yâ nebiyallah beni yerimden ayırma.

Yâ nebiyallah beni yerimden ayırma diye cevap verdi.

Cev āb v irüp eyit di ki yā Resūlallah Süleymān-ı Ḫafī zamānında ᶜacāyib gördüm. 12a/20-21

Cevap verip söyledi ki yâ Resulallah Süleyman-ı Hafi zamanında acayip gördüm.

Yâ Resulallah Süleyman-ı Hafî zamanında acayip (haller/olaylar) gördüğünü söyledi.

İmdi yā Süleymān her şeyde bir ḫaṣṣa v ar. 13b/18

Şimdi yâ Süleyman her şeyde bir nitelik var.

Sözümi dut dılar deyicek Hüdhüd daḫı eyit di: naᶜam yā resūl. 25a/12-13

Sözümü tuttular dediğinde Hüdhüd dahi söyledi: evet yâ resul.

Yā Lahlaha-i Sāḫir uşda Küderzile Ṭagṭ aġa şāhid olsunlar ki ikisi de ḥāżır v e bu cev herleri saña emānet v irdügüme Allah nāẓırdur. 5b/16-17

Yâ Lahlaha-i Sâhir şimdi Kûderzile Tagtaga şahid olsunlar ki ikisi de hazır ve bu cevherleri sana emanet ettiğime Allah şahiddir.

2. 1. 1. 4. 2. iy

İy Nesr-i Tāyir Süleymān-ı Ḫafī dev rinden ḳaldum dirsin. 7b/3

Ey Nesr-i Tâyir Süleyman-ı Hafî devrinden kaldım dersin.

İy Nesr-i Tāyir ululaŗı bu yire āb-ı ḥayāt içmege mi geldüñüz? 10a/12

Ey Nesr-i Tâyir uluları bu yere hayat suyu içmeye mi geldiniz?

Ya'nī iy Ādem oġlanları ḳorḳuñ ölümden. 17a/11

Yani ey insan oğulları korkun ölümden.

2. 1. 1. 4. 3. ā

Eyit di ki şahā, sev dük v irmeyince sev dük ele girmez ḳızuñı baña v irecek. 80b/20

Söyledi ki ey şah, sevdik, vermeyince sevdik, ele girmez kızını bana verecek.

2. 1. 2. TAMLAYAN-TAMLANAN İLİŞKİSİ BULUNMAYAN ÖBEKLER

2. 1. 2. 1. İKİLEMELER

İkilemenin Batı dillerindeki karşılığı "hendiadyoin"dir ve iki yoluyla birin oluşması anlamına gelir. Yani iki kelimenin semantik olarak aynı anlamı ifade eder hâle gelmesi sonucu ikilemeler oluşur. İncelenen eserde ikilemeler, belli bir sistem içerisinde ve Türkçenin 13. yy öncesi dönemlerine nispetle daha yerli yerinde kullanılmaktadır. *Süleymân-nâme*'ye bakıldığında artık dinî terminolojinin yerleştiğini, yeni dil ve kültür ortamını Türklerin özümsediğini, dolayısıyla bu dönem, ikilemelerin, önceki dönemlere nazaran daha az kullanıldığını, ayrıca işlevsel olarak daha az görevlerde bulunduğunu, daha doğrusu aslî fonksiyonuna döndüğünü görmekteyiz.[13]

[13] Bu dönemden itibaren, metinden hareketle, ikilemelerin Orhun abidelerindeki fonksiyonlarına tekrar geri döndüğünü ve aynı kullanım alanı içerisine girdiğini anlıyoruz. Uygur, Karahanlı, Harezm dönemlerine bakıldığında Türklerin yeni dinlerle, yeni kültürlerle ve yeni dillerle karşılaştığını görmekteyiz. Özellikle din değişimi beraberinde yeni dinsel terminolojinin dile girmesini sağlamıştır. Yeni dinin ve kültürün terimlerini anlamak ve bu yeni dillerin kavram dünyalarına girebilmek için bu dönemde ikilemelerinin pekiştirme fonksiyonundan başka

İkilemeler, Türkçe için bir gramer yapısından öte, dile anlam olarak da birçok katkıları olan bir öbektir. İkilemelerin kavramı pekiştirme, güçlendirmedeki etkileri bir yana bırakılsa bile, cümle anlambilimi açısından ele alındıklarında, cümleye önemli bir anlatım gücü ve etkinlik kazandırdıkları yadsınamaz (Aksan 1999:175). Bu sebeple ikilemeler üzerine epeyce çalışma yapılmış, Türkçenin her dönemi bu açıdan ayrı ayrı incelenmiştir.[14] İkilemeler çeşitli çalışmalarda yineleme, tekrar, ikizleme gibi isimler altında incelemeye tâbi tutulmuştur.[15]

Metindeki ikilemeler oluşumları itibariyle birkaç kısımda incelenmişlerdir.

2. 1. 2. 1. 1. Aynı Kelimenin Tekrarıyla Oluşan İkilemeler

Bu ikileme türü kelimenin ikinci defa aynen tekrar edilmesi sonucu oluşur. Bu oluşumda Türkçenin söz dizimsel yapısı kendisini ön plâna çıkarır. Bu tür ikilemeler daha çok söz dizimsel zorunlulukların sonucu oluşmuştur.[16] Ayrıca bu tür ikilemeler sıfatlarda ve zarflarda derecelendirme yapmaktadır (bk. Karagöz 2003:248).

Metinde cümle içinde ikilemeler, zarf görevinde yüklemleri, sıfat görevinde isimleri nitelemektedir. Ancak ikilemelerin bu işlevlerinin yanında yüklem olarak da kullanıldığını görmekteyiz. Metinde tespit ettiğimiz aynı kelimenin tekrarıyla yapılan ikilemeler şunlardır:

---

işlevlerde kullanıldığını görmekteyiz. Yeni dini terimleri, eski dinin terimleriyle beraber kullanmak suretiyle yeni terimlerin anlaşılması kolaylaşmaktadır. Bu durumun izleri özellikle Uygur, Karahanlı ve Harezm dönemlerinde belirgin olarak bulunabilir. Ayrıca farklı dillerle karşılaşılması, ikilemelere, dile yeni kelimeleri yadırganmadan alınması fonksiyonunu yüklenmektedir. İkilemeler yoluyla yeni terimler ve yeni kelimeler dile rahatça girebilmektedir. Ayrıca yeni dini, etkileyici olarak anlatmanın ve okuyucuyu etkilemenin yollarından biri de ikilemeleri kullanmaktadır (bk. Erdem 2005).

[14] Bu konuda daha geniş bilgi içi bk. Vogelin-Ellinghausen 1945; Tuna 1948;1986; Eren 1949; Ağakay 1953a; 1953b; 1954; Çağatay 1978; Tietze 1966; Hatiboğlu 1981; Tekin 1995; Yüce 1998.

[15] bk. Karahan 1995a; Cemiloğlu 2000; Bilgegil 1982; Hacıeminoğlu 2000; Hatiboğlu 1981.

[16] Türkçe söz diziminde "Gürz ᶜamūda ki doḳundı ᶜ*alev* ᶜ*alev* odlar ᶜayyuḳa peyv est e oldı. 68b-10" cümlesini, "Gürz ᶜamūda ki doḳundı ᶜ*alev* odlar ᶜayyuḳa peyv est e oldı. 68b-10" şeklinde söyleyemeyiz. Bu tür ikilemelerin tamamı Türkçenin söz dizimsel zorunluluklarının sonucu oluşur ve dilin verdiği imkânlar ölçüsünde istenildiği kadar üretilebilir. Bu tür ikilemelerin oluşması için herhangi bir zaman dilimi gerekmez. Aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler superlative özellik taşır. Nitelediği fiile veya isme *en* anlamını katar. Pekiştirme işlevi en belirgin ikileme

aġlayu aġlayu 88b/1 “ağlaya ağlaya”

ᶜalev ᶜalev 68b/10 “alev alev”

bāb bāb 31b-12 “kısım kısım”

baḳup baḳup 34a/10 “bakıp bakıp”

baş baş 78a/11 “baş baş”

bāşıḳa bāşıḳa 29a/15 “başka başka”

biñ biñ 70b/5, 30a/10 “bin bin, bir milyon”

bir bir 16b/5, 50b-14, 38b/21 “bir bir”

birin birin 51a/9 “birin birin”

çaġ çaġ 82a-21 “çağıl çağıl”

derbend derbend 51a/9-10 “geçit geçit”

direk direk 42a-2 “direk direk”

dürlü dürlü 62b/19, 90a/1 “türlü türlü”

göt ürüp göt ürüp 39b/14-15 “götürüp götürüp”

güm güm 43b-19 “güm güm”

gün gün 75a/8 “gün gün”

ḳara ḳara 94a/10 “kara kara”

ḳat ḳat 99a/3 “kat kat”

ḳaṭ re ḳaṭ re 23a/13 “katre katre”

ḳat ı ḳat ı 43b-5 “katı katı, sert”

loḳma loḳma 71b/21 “lokma lokma”

yer yer 100b/17 “yer yer”

yir yir 44b/9 “yer yer”

yüce yüce 8a/14 “yüce yüce”

zev c zev c 60b/20 “çift çift”

---

türüdür. Bu tür ikilemelerin bazı tarihî sözlüklerde yabancı dillerdeki superlativ yapılara karşılık olarak kullanıldığı tespit edilmektedir (bk. Erdem 2005).

2. 1. 2. 1. 2. Eş Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Eş anlamlı ikilemeler, yakın veya eş anlamlı iki farklı kelimenin bir araya gelmesiyle oluşmuş ikilemelerdir. Bu tür ikilemelerin oluşumu belli bir süreci gerektirir.[17] Eş anlamlı ikilemeler cümle içerisinde özne, nesne, tümleç, zarf, yüklem görevlerinde bulunur. Ayrıca sınırlı sayıda yakın anlamlı yabancı kelimenin ikileme olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu tür ikilemelerde ilk kelime, büyük ihtimalle yabancı dilden Türkçeye ilk olarak giren kelimedir. Yine bu ikilemeler de sıfatlarda ve zarflarda derecelendirme yapmaktadır (bk. Karagöz 2003:250) Metinde tesbit ettiğimiz eş anlamlı ikilemeler şunlardır:

ᶜacāyib ġarāyib 25b/5 "acayip garayip"

ad ṣan 67b/12 "ad san"

adlu ṣanlu 78b/3 "adlı sanlı"

andan ṣoñra 36a/13 "ondan sonra"

gendüzi 55b/1 "kendi kendisi"

sag̱ esen 68a/4 "sağ esen"

yad yag̱ı 20b/1 "yabancı düşman"

yalmān uc 52b/20 "uç"

yaña yöre 8a/17 "yanı yakını"

yanmak yaḳılmak 50a/19 "yanmak yakılmak"

---

[17] Özellikle din ve kültür değişimleri bu ikilemelerin oluşumu için uygun zemini hazırlar. Dolayısıyla Uygur, Karahanlı ve Harezm döneminde eş anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeleri oldukça yoğun bir şekilde görebiliriz. Genelde kelimelerden birisi ya fonksiyonunu yitirmiş veya yabancı dilden Türkçeye girmiş olur. İlk olarak bilinen kelime, ikinci olarak anlamını yitirmiş olan kelime gelir. Sayıları sınırlıdır ve aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemelerde olduğu gibi, bir anda istenildiği kadar üretilemez. Bu tür ikilemelerin oluşumu yüzyılları alabilir.

2. 1. 2. 1. 3. Zıt Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Zıt anlamlı ikilemeler, birbiriyle zıt anlamlı iki kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan ikilemelerdir. Bunlar metinde en az kullanılan ikileme türüdür.[18] Metinde bu ikileme türü sıfat, dolaylı tümleç ve zarf olarak kullanılmaktadırlar. Eş anlamlı ve aynı kelimelerin tekrarıyla oluşan ikilemelerden farklı olarak, zıt anlamlı ikilemeler sıfatlarda ve zarflarda derecelendirme yapmaz (bk. Karagöz 2003:248).

art uġ eksük 32a/20 "artık eksik"

aşaġa yoḳaru 42a/14 "aşağı yukarı"

düşe ṭ ura 51a-16 "düşe kalka"

eyü yat lu 45a-9 "iyi kötü"

eyü yav uz 5b/4 "iyi kötü"

gice gündüz 28a/10 "gece gündüz"

2. 1. 2. 1. 4. Öteki İkileme Türleri

Metinde bu üç öbeğe de girmeyen ikileme türleri vardır. Bunlardan birincisi yansıma kelimelerden oluşan ikilemelerdir. Yansıma kelimeler genellikle tek başlarına kullanılmazlar ve tekrar edilirler. Yansıma kelimelerle oluşan ikilemeler dilin olanakları ölçüsünde istenildiği kadar üretilebilirler. Cümle içinde zarf ve yüklem görevinde bulunurlar.

āh v āh 43a/6 "âh vâh"

añranışmak gümrenişmek 78a/10 "bağırmak çağırmak"

köpüldi döpüldü 42a/20 "gümlemek, yankılanmak"

Metinde tespit ettiğimiz başka bir ikileme türü ise aynı kavram alanına giren kelimelerden oluşan ikilemelerdir.

alt un gümiş 98b-18 "altın gümüş"

---

[18] Hemen hemen bütün gramer çalışmalarında ikilemelerin içerisinde ayrı bir öbek olarak incelenen zıt anlamlı ikilemelerde her iki kelime çoğunlukla anlamlarını muhafaza etmektedirler ve öbür ikileme türleri gibi dilsel bir olgu olmaktan uzaktırlar. Bu sebeple bu birliklerin ikileme olduğundan şüpheliyiz (bu konuda ayrıntlı tartışma için bk. Erdem 2005).

t aġ ṭ aş 51a-2 "dağ taş"

Metinde tespit ettiğimiz bir başka ikileme türü araya bağlaçların girmesiyle oluşan ikileme türüdür. İkilemeyi oluşturan kelimeler arasına bağlaçlar girer. Bu bağlaçlar aslında ikilemenin pekiştirme gücünü yükselten unsurlardır ve ikilemedeki vurguyu artırır. Özellikle metnin manzum bölümlerinde hem vezni tutturmak hem de bağlacın sağladığı kuvvetli pekiştirme ve etkileme olanağından yararlanmak için bu tür ikilemeler kısmen tercih edilmiştir. Bağlaç olarak "u, ü" bağlacı kullanılır. Ancak bir yerde "ve" bağlacının kullanıldığını görmekteyiz.

ad u ṣan 48a/20 "ad ve san"

hīç ü hīç 31b-21 "hiç"

ṭ aġ u ṭ aş 43a-17 "dağ ve taş"

saġ u esen 68a/12 "sağ ve esen, sağ salim"

saḳınıḳlıḳ v e uyanuḳlıḳ 69a/6 "uyanıklık"

2. 1. 2. 1. 5. İkilemelerin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

İkilemeler bir kelime gibi işlem gördüklerinden öteki öbekler içerisinde rahatlıkla görev alırlar.

İkilemeler, birbirinden ayrılamayan ve cümle içerisinde tek öğe gibi muamele gören öbeklerdir. Dolayısıyla cümle içerisinde her türlü görevde bulunabilir. Bununla birlikte ikilemeleri, en çok zarf ve sıfat görevinde kuvvetli niteleyiciler olarak görürüz. İkilemelerin pekiştirme ve vurgu işlevi, onları daha çok niteleyici olarak görev almasına sebep olur.

a) İkilemeler metinde en çok sıfat tamlamalarında tamlayan (sıfat) yani niteleyen işlevindedirler. Bunun birinci sebebi, ikilemelerin vurgu ve pekiştirme işlevidir. Bu durum, isimleri nitelemek için onu uygun duruma getirmiştir.

Adlu ṣanlu pehlev ānlar-ıla ḳılıc ṣalup āheng it se gerek. 78b/3 *Adlı sanlı pehlivanlarla kılıç salıp düzen tutsa gerek.*

... bu ḳoyun ḳoçları ser-cümlesi cem^{c} olmışlar bunca biñ biñ dev elerle ṣıġırlar-ıla. 70b/4-6

... bu koyun koçlarının hepsi toplanmışlar, bunca bin bin develerle sığırlarla.

Dürlü dürlü dilleri andan ṣoñra söylenmiş v e andan öñdin sūryānice söylerlerimiş. 85b/18-19

Türlü türlü dilleri ondan sonra söylenmiş ve ondan önce Süryanice konuşurlarmış.

Gerçi ki bāṣıḳa bāṣıḳa ismi v ar.29a/15

Gerçi ki başka başka ismi var.

Gürz ^{c}amūda ki doḳundı ^{c}alev ^{c}alev odlar ^{c}ayyuḳa peyv est e oldı. 68b/10

Gürz direğe dokunduğunda alev alev ateşler ayyuka ulaştı.

Ol sebebdendür ki bizüm ḳal^{c}amuzda altun gümiş av adanlıġı çoḳdur. 98b/18

O sebepdendir ki bizim kalemizde altın gümüş alet çoktur.

...v e daḥı ^{c}acāyib ġarāyib hünerler ^{c}arż idüñ... 25b/4

...ve dahi acayip garayip hünerler gösterin...

b) İkilemeler, çok az örnekte sıfat-fiil öbeği içerisinde görev alırlar.

Yir yüzünde çaġ çaġ aḳan ḫūnudı 82a/21

Yer yüzünde çağıl çağıl akan kan idi.

c) İkilemeler, metinde isim tamlaması öbeği içerisinde bulunurlar.

Çünki gelüp bunları gördiler mümkin oldukça ālāy baġlayup derbend taġı taşı arasında ṭurdılar. 78b/17-18

Bunları gelip gördükleri için mümkün oldukça (asker) saf tutup dar geçitin dağı taşı arasında durdılar.

Gāh süñüsin ele alup biş on at luyı süñüye sancup nīzesi yalmānı ucın yüreklere ḳarışdurdı... 52b/19

Gah mızrağını ele alıp beş on atlıyı mızrağa saplayıp, mızrağı ucunu yüreklere karıştırdı ....

Gerçi ki bāşıka bāşıka ismi v ar. 29a/15

Gerçi ki başka başka ismi var.

ç) İkilemeler, zarf-fiil öbekleri içerisinde de görev alırlar.

Ammā ki cāhilleri yir yir öginüşüp arslān gibi añraşup diz üzerine gelüp ey<i>t diler ki iy şehriyār on iki kez yüz biñ leşkeri cem^{c} idüp Süleymān niyyet ine cenge gelüp git dük. 44b/8-10

Amma ki cahilleri yer yer öğünüp arslan gibi kükreyip diz üzerine çöküp, iy hükümdar, bir milyon iki yüz bin askeri toplayıp Süleyman niyetine savaşa gelip gitdiklerini söylediler.

Andan ben Mışra gidicek anda gelüp bulışasız deyicek Ekv ān ^{c}İfrīt ile Şalṣāl-ı dīv ile Dimriyād-ı dīv ile Ṣaḫr-ı cinniyile yir yir baş ḳaldurup gücenişdiler.25a/17-18

Ondan sonra Mısıra gidince o anda gelip buluşasınız deyince Ekvân İfritile Salsâl-ı dîvile Dimriyâd-ı dîvile Sahr-ı cinniyile yer yer baş kaldırıp gücenişdiler.

Düşe tura gelüp git di. 51a/16

Düşe dura gelip gitti.

Pes lāf urup ^{c}ārsuzlıḳ it mek ne lāzım hüner göst erüñ görelüm diyicek pehlev ānlar yir yir Ḥabeş şāhına incinüp raḫşlu raḫşından yire indiler v e cebeleri üzerine cebe geydiler. 78a/16-17

Laf vurup arsızlık etmek neye gerek, hüner gösterin görelim deyince pehlivanlar yer yer Habeş şahına incinip atlı atından yere indiler ve zırhları üzerine zırh giydiler.

d) Başta aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemeler olmak üzere, ikilemeler metinde en çok zarf olarak görev alırlar:

Ammā ki dīv naẓar ḳılup gördi ki ol ḫerīf sag̈ u esen meydān içinde ṭurur. 68a-11-12

Fakat dev bakıp gördi ki o adam sağ salim meydan içinde durur.

Bulut gibi gök yüzine direk direk olmış. 42a/2

Bulut gibi gök yüzüne direk direk olmuş.

Düşe tura gelüp git di. 51a/16

Düşe dura gelip gitti.

Ḫazīneden mūmiyā şerbet in get ürüp ol iki pehlüv ānuñ ag̈zın açup içürdiler v e cebe v ü cev şenlerin çıḳarup a^{c}z̈āy-ı re^{ɔ}islerini bir bir görüp elden geçürdiler. 102b/2-3

Hazineden mumiya şerbetini getirip o iki pehlivanın ağzını açıp içirdiler ve zırhlarını çıkarıp önemli organlarını bir bir görüp elden geçirdiler.

Ol ḳorḫudan ḫalḳ dürlü dürlü olmışlar v e cümlesi yet miş bölük olmışlar. 85b/18

O korkudan halk türlü türlü olmuşlar ve hepsi yetmiş bölük olmuşlar.

İbrāhīm ag̈layu ag̈layu eydür 88b/1

İbrahim ağlaya ağlaya söyler.

Yir yüzünde cag̈ cag̈ aḳan ḫūnudı 82a/21

Yer yüzünde akan çağıl çağıl akan kan idi.

e) Metinde ikilemeler, sıfat işlevinde, isimleri niteleyici olarak kullanılırlar:

... bu ḳoyun ḳoçları ser-cümlesi cem^{c} olmışlar bunca biñ biñ dev elerle ṣıg̈ırlar-ıla. 70b/4-6

... bu koyun koçlarının hepsi toplanmışlar bunca bin bin develerle sığırlarla.

... cinni erv āḫından bu dürlü dürlü ḫayv ānāt ki īcād eyledi.62b/18-20

... cinni ruhlarından bu türlü türlü hayvanları icad eyledi.

Gerçi ki başıḳa başıḳa ismi v ar. 29a/15

Gerçi ki başka başka ismi var.

Gürz ᶜamūda ki doḳundı ᶜalev ᶜalev odlar ᶜayyuḳa peyv est e oldı. 68b/10

Gürz direğe dokundu alev alev ateşler göğe çıktı.

Kat kat t īġ-i Hindüyile çaldılar. 99a/1

Kat kat Hindi kılıcıyla vurdular.

Velī burnı delüklerinden gülḫān deminden çıḳar düt ün gibi gök yüzine kara kara düt ünler çıḳar v e ol ejdehā ser aġzından cehennem ᶜalev i gibi odlar ṣaçılup ḳıġılcım düşdügi yiri ḳarara yaḳar. 66b/7-9

Fakat burnunun deliklerinden gülhan deminden çıkan duman gibi gök yüzüne kara kara dumanlar çıkar ve o ejderha baş, ağzından cehennem alevi gibi ateşler saçılıp kıvılcım düştüğü yeri kararark yakar.

f) İkilemelerin bir başka işlevi cümle içerisinde nesne olarak görev almasdır.

Cev āb v irdi ki güneş ol yire ġāyet yaḳīn olduġı ecilden ḳarara dut up tagı taşı yanmışdur. 8a/6-7

Cevap verdi ki güneş o yere yakın olması sebebiyle kararıp dağı taşı yanmıştır.

Güneş o yere yakın olması sebebiyle kararıp dağı taşı yanmıştır diye cevap verdi.

g) İkilemeler kimi durumlarda dolaylı tümleç olarak kullanılırlar.

Velī bu yüce ṭaġuñ arasında maġrib cānibindin yaña yöresinde bir ẓulumāt baḥri görinür ki ṭūl u ᶜarżına göz irmez.8a/17-18

Fakat bu yüce dağın arasında natı tarafından yakınında yöresinde bir karanlık denizi görünür ki enine ve boyuna göz ermez.

... v eyāḫōẕ yad yaġıdan cāsūs gele... 20a/19; 20b/1-2-3-4-5

... veyahut yabancı düşman casus gele...

ğ) İkilemeler az da olsa metinde özne olarak da görev alırlar:

Cev āb v irdi ki güneş ol yire ġāyet yaḳīn oldugı ecilden ḳarara dut up taġı taşı yanmışdur. 8a/6-7

Cevap verdi ki güneş o yere gayet yakın olması sebebiyle kararıp dağı taşı yanmıştır.

... güneş şuᶜlesinden taġlar taşlar ḳara ḳara yanmış. 7b/19-20-21;8a/1

Güneş ışığından dağlar taşlar kara kara yanmış.

Küs-i ḥarbī kerrināy v irdi yanḳu taġ taş 51a/2

Savaş davulu kerrinay (çaldığında), dağ taş yankı verdi.

h) İkilemeler cümle içerisinde yüklem olarak da kullanılmaktadırlar:

Adı şanı olmaz t emīz almaz ᶜazīz 6a/2

Adı sanı olmaz temiz almaz Aziz

Ḅaluñ rengi muḫālif oldugı çiçegi dürlü dürlü olduġındandur. 96b/2

Balın renginin aykırı olması, çiçeği türlü türlü olduğundandır.

Bu Behrām daḫı adlu şanlu pehlev ānıdı. 53a/17-18

Bu Behram dahi adlı sanlı pehlivandı.

Bulut gibi gök yüzine direk direk olmış. 42a/2

Bulut gibi gök yüzüne direk direk olmuş.

Hükemā ḳav lince egerçi ki Ḳāhir Rüst em ḥasret inden yandı yakıldı v elī <ḥaḳḳa> ol ceng güninde ancılayın merkeb eline girdügine sev inüp Ḥaḳḳa şükr it di.50a/19-20

Hakimler hükmüne göre, eger Kâhir Rüstem hasretinden yandı yakıldıysa, velakin Hakka o ceng gününde onun gibi merkebin eline girdiğine sevinip Hakkka şükr etti.

Ol ḳorḫudan ḫalḳ dürlü dürlü olmışlar v e cümlesi yet miş bölük olmışlar. 85b/18

O korkudan halk türlü türlü olmuşlar ve hepsi yetmiş bölük olmuşlar.

2. 1. 2. 2. BAĞLAMA ÖBEKLERİ

Bağlama öbeği, iki veya daha fazla ögenin bağlama edatları yoluyla bir araya gelmesiyle oluşur. Türkçede bağlama edatı olmadığı için bu tür öğeler genellikle Arapça ve Farsçadan Türk diline girmiştir. Türkçe bağlama edatları ise bazı isim ve fiil şekillerinin sonradan edatlaşması ile oluşmuştur (bk. Ergin 1981:352). Metnin mensur bölümlerinde yoğun olarak "ve", kısmen "vu, vü, u, ü", manzum kısımlarda ise yoğun olarak kapalı hecelerden sonra "u,ü", açık hecelerden sonra "vu, vü", çok nadir olarak da "ve" bağlacı kullanılmaktadır. Bağlama öbekleri cümlede her görevde işlek olarak kullanılan öbeklerdir. Metinde en çok kullanılan bağlama edatı Arapça "ve", Farsça "u" edatıdır. Ergin, bu edatlara sıralama edatı adını vermektedir. Bu edatlar daha sonra ses uyumları sonucu "ve, u, ü, vu, vü" şekillerine girmiştir (bk. Ergin 1981:352). Metinde tespit edilen bağlama edatları şunlardır:

2. 1. 2. 2. 1. "İle" Edatıyla Kurulan Bağlama Öbekleri

Metinde en çok kullanılan bağlama edatlarından birisidir. Ayrıca bu edatın zamanla ekleşerek ve ses uyumuna bağlı olarak '*-la/-le*' olarak bağlama öbeği oluşturduğunu görmekteyiz. Bu ek, metinde daha çok mensur kısımlarda kullanılmaktadır.

-la:

Dügün idüp oġl-ıla kızı gerdege ḳoyup... 4b/12

Düğün edip oğlı ile kızı gerdeğe koyup ...

... ḳızmış saca ṣu sepilür gibi buhar-ı nār-ıla nefes-i mār yidi ḳat yir alt ından yuḳaru girdāb delüklerinden çıḳar. 7a/12-13-14

... kızmış saca su serpilir gibi ateş buharıyla yılan nefesi yedi kat yer altından yukarı girdap deliklerinden çıkar.-

-le:

Andan Feyṣāġürıs hakīm*le* Bilīnās hakīm eyit diler 11b/17

Ondan sonra Feyşagûres bilgeyle Bilînâs hakim söylediler.

Dem çeküp uçup Māçīn şehrinden ḳalḳup yir*le* gök arasına geçüp küh-ı süt ün et eginde Rüst em naẓarına yit ürdiler. 4b/17-18

Dem çekip uçup Mâçîn şehrinden kalkıp yerle gök arasına geçip Kuh-ı Sütûn eteğinde Rüstem'in karşısına getirdiler.

Yil t aḫt-ı Süleymānı yire indürdi daḫı Baḥr-ı Muḥīt *le* Ḳāf arasına ḳondurdı. 12b/3

Yel Süleymân tahtını yere indirdi ve Bahr-ı Muhîtle Kâf arasına kondurdu.

ile:

Andan Ḥıżır *ile* İlyās peyġāmber ᶜaleyhi's-selām icāzet alup ḫıẓmat-ı Ḥaḳḳa git diler... 92a/16-17

Ondan sonra Hızır ile İlyas peygamber as izin alıp Allahın hizmetine gittiler ...

Mekke *ile* Şām arasına geçeler. 18b/3

Mekke ile Şâm arasına geçeler.

Süleymān ḥażret i cev āb v irdi ki egerçi ki su *ile* süd ḥaḳḳında Allah t eᶜālā cennet niᶜmet leri ḥaḳḳında ev v el ṣuyı añdı āḫir balı añdı v e südi añdı. 95b/16-17

Süleyman hazreti cevap verdi ki su ile süt hakkında Allah teala cennet nimetleri hakkında evvel suyu andı sonra balı andı ve sütü andı.

Yā İsmāᶜīl bu su *ile* bu t aᶜāmı ḳanda bulduñuz? 90a/14-15

Yâ İsmail, bu su ile bu yiyeceği nerede buldunuz?

2. 1. 2. 2. 2. "ve" Edatıyla Kurulan Bağlama Öbekleri

Arapça kökenli olan *'ve'* bağlama edatı Orta Türkçe döneminden itibaren yoğun olarak kullanılmaktadır (Hacıeminoğlu 1992:201). Metinde en fazla kullanılan bağlama edatıdır. Daha çok eşgörevli unsurları birbirine bağlamaktadır.

Aña daḫı t üt ün *ve* buhar dirler. 23a/12

Ona dahi tütün ve buhar derler.

Bir yüzi ġarba v ee bir yüzi şarḳa. 19b/6

Bir yüzü batıya ve bir yüzü doğuya.

Gerçi kim ᶜaḳlı *ve* nūrı *ve* ḳalemi dönipdür. 29a/14

Gerçi ki aklı ve nuru ve kalemi dönmektedir.

ᶜİzzet baḥrında eyle ᶜizzet *ve* ᶜit ibār buldı ki ḥaḳḳuñ ḫalḳı ḳat ında iḫt iyār oldı. 30b/13-14

İzzet denizinde öyle izzet ve itibar buldu ki Hakkın halkı katında ihtiyar oldu.

İzzet denizinde Hakkın halkı katında ihtiyar olacak kadar izzet ve itibar buldu.

2. 1. 2. 2. 3. "u, ü, vu, vü" Edatlarıyla Yapılan Bağlama Öbekleri

Farsça kökenli olan '*u*' edatı, ünlü uyumu sonucu '*u/ü*' şeklini almıştır. Açık hecelerden sonra '*vu, vü*' şeklinde de görülür. Metinde özellikle manzum bölümlerde yoğun olarak kullanılan bu ek, mensur kısımlarda da karşımıza çıkar.

u, ü:

Andan dīv leri naẓarına get ürdüp ᶜūd *u* ṣandal *u* misk *ü* ᶜanber yaḳup buḫūrla ẓiyāfet it di v e t av īlesinde bir at v arıdı 4b/7-8

Ondan sonra devleri karşısına getirdip ûd ve sandal ve misk ve anber yakıp buhurla ziyafet etti ve hayvanları içinde bir at vardı.

Hakīm *ü* ḳādir *ü* ḳayyūm *u* bāḳī

Hakîm ve kâdir ve kayyûm ve bâkî

Halīm *ü* nāṣır *u* ḳuddūs *ü* set t ār 1b/3

Halîm ve nâsır ve kuddûs ve settâr

İmdi yā Ṭaymūs Perrī başuña ḥissüñ cemᶜ idüp rāst söyle ḫaberi kim söz gerekdür ki az *u* öz ola. 6b/6-7

Şimdi, yâ Taymûs Perrî, başına aklını toplayıp doğru söyle haberi ki söz gerektir ki az ve öz ola.

Yidi yıllıḳ yol t ūl *u* ᶜarżı v ardur. 8b/3

Yedi yıllık yol uzunluğu ve genişliği vardır.

vu, vü:

Ḥareket i *vü* hem āv āzı v ar 18b/19

Hareketi ve hem sesi var.

Naklī *vü* ᶜaḳlī Perrī daḫı cev āb v irmekde 7a/21-7b/1

Naklî ve aklî Perrî dahi cevap vermekte.

Velakin heyʾet de *vü* ṣuret de hīc birisi uṣaġı *vü* irisi bu aydınlıḳda ucan berr ü baḫr-i hav āyī ḳuşlara beñzemez... 8b/15-16

Fakat şekilde ve surette hiç birisi, küçüğü ve irisi bu aydınlıkta uçan kara ve denizin havadaki kuşlarına benzemez.

yidi gün gice *vü* gündüz dügün idüp oġl-ıla ḳızı gerdege ḳoyup ᶜāşıḳ maᶜşūḳa v uṣūl bulup mühr in göt ürdi 4b/11-12

Yedi gün gece ve gündüz düğün edip oğlu ile kızı gerdeğe koyup aşık maşuka kavuşup mührünü götürdü.

2. 1. 2. 2. 4. "daḫı" Edatı İle Kurulan Bağlama Öbekleri

Metinde "daḫı" sadece zarf-fiil öbeklerini birbirine bağlayarak yeni bağlama öbeği oluşturur. Bu durum zarf-fiillerin yargı bildiren cümleleri zarflaştırmasından kaynaklanmış olabilir. Çünkü '*daḫı*' edatı, metinde büyük oranda cümleleri birbirine bağlamak için kullanılır. Bunun yanında bugün de kullandığımız '*dahi*' edatı gibi kuvvetlendirme işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Metinde '*daḫı*' edatının kelimeleri birbirine bağlayan örneği yoktur.

...baᶜżı ayaġın t urup *dahı* Süleymān ḥażret i halv et -i ḫāṣ ṣoḥbet ihlāṣ idüp ḳuṭ bu'l-aḳṭ āba ᶜizzet ikrām ḳılup andan eyt di...72b/11-12

... bazısı ayağa kalkıp ve Süleyman hazreti ulların gizli ihlasla sohbet edip Kutbul-aktaba izzet ikram edip ondan sonra söyledi ...

Dön diyüp ḥakīm Bād-i Pāyı dönderüp *daḫı* dönüp Loḳmān Ḥakīm Süleymān ḥażret ine eyit t i 15a/11-12

Dön deyip, bilge, Bâd-i Pây dönderip ve dönüp Lokmân hekim Süleymân hazretine söyledi.

Ez-in-cānib melik-i Ḥabeş dahı on iki kez yüz biñ pūlād-pūş Ḥabeş leşkerin cemᶜ idüp *dahı* t aht gāhından kalkup göçüp git di. 42b/17-18

Bu cihetten Habeş kralı dahi bir milyon iki yüz bin çelik zırhlı Habeş askerini toplayıp ve taht yerinden kalkıp göçüp gitti.

Hükemā kav lince ᶜAbdu'l-muġir Süleymānuñ salt anat ın görüp cān u göñülden muḥibb olup *dahı* faṣīḥ lisān şīrīn zübāb birle Süleymānuñ ᶜam dev ām-ı dev let ine duᶜā v e eyyām-ı rifᶜat ine senā kılup dahı dönüp Aṣafa eyt di 55b/9-10-11

Bilgelerin dediklerine göre Abdulmugir, Süleymânın saltanatını görüp can ve gönülden dost olup ve açık söz şirin sesle Süleyma'nın devletinin devamına dua ve yücelik günlerini övüp ve dönüp Asafa söyledi.

...rūḥ-ı Muḥammediye salav at v irüp *dahı* cev āb v irüp eyit di... 32b/12

Muhammed ruhuna salavat verip ve cevap verip söyledi.

...Rüst emden v e Taġt aġadan nişān bulmayup Heşt -pāy-i baḥrīye göt ürüp *dahı* gidüp... 49a/12

... Rüstemden ve Tagtagadan iz bulamayıp Heşt-pay-i Bahrîye götürüp ve gidüp ...

2. 1. 2. 2. 5. "gāh .... gāh ..." Edatı İle Kurulan Bağlama Öbekleri

Metinde sınırlı sayıda örneği vardır. Genellikle cümleleri birbirine bağlayan bu karşılaştırma edatı, birkaç örnekte kelimeleri birbirine bağlar. Bu bağlama öbeği yapısal olarak '*ve, ile, u*' bağlaçlarından farklıdır ve yapısı BE+İsim+BE+İsim şeklindedir. Bu edatın dönüşümlerine baktığımızda '*hem ... hem de ...*' bağlama edatıyla yakın işlevlere sahip oldukları görülür.

...felek kişiye *gâh* zehr *gâh* şekker şınar v e pādişāhlara gāh rezm gāh bezm v irür. 44b/21

... zaman kişiye gah zehir gah şeker sunar ve padişahlara gah savaş gah eğlence verir.

Gāh mihnet gāh rāhat v irür ol 45a/1

Gah zahmet gah rahat verir.

2. 1. 2. 2. 6. "eger ... eger ... ; eger ... ger ..." Edatları İle Kurulan Bağlama Öbekleri

Bu edat metinde özellikle şart cümlelerini birbirine bağlamak için kullanılır. Ancak iki örnekte kelimeleri birbirine bağlayarak bağlama öbeği oluşturur. Ayrıca edatın, şart anlamı taşıdığı görülmektedir. Dönüşümlerini gözden geçirdiğimizde bu edatın '*ya ... ya da ..., ...veya..., ya...veya..*'gibi bağlama edatlarıyla aynı işleve sahip olduğu görülmektedir.

Eger mü'min *ve ger* kāfir ne kim v ar 1b/6

Eğer mümin ve eğer kafir, ne kim var.

Ya mümin ya da kafir, kim varsa.

Mümin veya kafir, kim varsa.

Ḳaç sā'at gecdügin anuñ-ıla bilinürdi v e ḳamusından bu daḫı 'acebt er idi ki ol āyineyi ḳamerde *eger* husūf *ve eger* küsūf v aḳi' olsa...

Kaç saat geçtiği onunla bilinirdi ve hepsinde bu daha acayip idi ki o aynayı kamerde eğer ay tutulması ve eğer güneş tutulması meydana gelse ....

Kaç saat geçtiği onunla bilinirdi ve hepsinde bu daha acayip idi ki o aynayı kamerde ya ay tutulması veya güneş tutulması meydana gelse ....

Kaç saat geçtiği onunla bilinirdi ve hepsinde bu daha acayip idi ki o aynayı kamerde ay tutulması veya güneş tutulması meydana gelse ....

2. 1. 2. 2. 7. Bağlama Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçerisindeki İşlevleri

Bağlama öbeği, genellikle iki eş görevli unsuru birbirine bağladığı için hemen hemen bütün öbekler içinde yer alabilir. Yine metinde bağlama öbeği,

özne, yüklem, dolaylı tümleç, zarf, nesne gibi görevlerle söz diziminde karşımıza çıkmaktadırlar.

a) Bağlama öbeği isim tamlamalarında yoğun olarak kullanılmaktadır. Bağlama öbeği hem tamlayan hem de tamlanan unsur olabilir.

Bu görünen ẓulumāt ejdehānuñ nefes v e cehennem odınuñ buharıdur. 7a/14-15

Bu görünen karanlık ejdehanın nefes(inin) ve cehennem ateşinin buharıdır.

Cev āb v irdi ki maġrıbla şimāl arasında baḥr-[ı] ẓulumāt düşdügünüñ sebeb-i ᶜaḳlisi bu ki *Kühe'l-burzuñ ṭūl u ᶜarżı* ki yidi yıllıḳ yoldur güneşüñ şav ḳına ḥāyil düşdügicün nūr-ı şems fer v iremez. 7a/8-9-10

Cevap verdi ki güney ile kuzey arasında karanlık denizin oluşmasının makul sebebi bu ki Kühelburzun boyu ve eni ki yedi yıllık yoldur, güneşin şavkına hayil düştüğü için güneş ışığı fer etmez.

Kızıl altunla yeşil yāḳūt pārelerinden bir t abut düzet mişler ḳızıl alt undan. 16a/17-18

Kızıl altınla yeşil yakut parçalarından bir tabut yapmışlar kızıl altından.

İns ü cin melikleri dīv ᶜİfrīt serhenglerin vuḥūş u ṭuyūr ser-neferlerin, mūr u mār bihterlerin biñ bir ümmet dilāv erlerin serīrine cemᶜ olup geldiler. 22a/7-8

İnsan ve cin kralları dev şeytan askerlerini, yabanîler ve kuşların başkumandanlarının karınca ve yılan(ın) en iyileri bin bir ümmet yiğitlerini (Süleymânın) tahtına toplanıp geldiler.

Mekke ile Şām arasına geçeler. 18b/3

Mekke ile Şam arasına geçeler.

Sām-ı Süvār oġlınuñ nām u nişānın cihāndan göt üre. 53a/19-20

Sâm-ı Süvâr oğlunun nam ve alametini cihandan sile.

Velakin heyʾet de v ü ṣuret de hīc birisi *uṣaġı vü irisi* bu aydınlıḳda ucan berr ü baḥri hav āyī ḳuşlara beñzemez v e āv āzları daḥı bir dürlü anlardan suʾāl it dük ki bu karañulıḳda neylersiz? 8b/15-16-17

Velakin şekilde ve surette hiç birisi küçüğü ve irisi bu aydınlıkta uçan kara ve deniz havaya ait uçan kuşlara benzemez ve sesleri dahi bir türlü onlardan sual ettik ki bu karanlıkta neylersiniz.

b) Bağlama öbeği sıfat tamlamalarında hem niteleyici sıfat unsurlarını hem de nitelenen isim unsurlarını birbirine bağlar.

ʿAcīb ve ġarīb ḥikmet -āmīz ṣanʿat ları işleyeler. 18a/20

Acayip ve garip hikmetle karışık sanatları işleyeler.

... Ḥaḳ t eʿālā kemāl-i luṭ fından aña Uḫnūḫ adlu bir dev let ü baḫt u saʿādet ıssı mukbil ü ṣāliḥ oġul v irdi. 35a/19-20

... Hak teala kemal-i lutfundan ona Uhnuh adlı bir devlet ve baht ve saadet sahibi kutlu ve salih oğul verdi.

Līkin ġāyet bahādur ve cebbār nefs ḳopdı. 40a/11

Fakat gayet bahadır ve cabbar kişi oldu.

Sīmurġ Ḳāf birle yırtıcı ve tutucı ḳuşlar ḳanad açup uçuşdılar. 26a/16-17

Simurg Kâf ile yırtıcı ve tutucu kuşlar kanat açıp uçup uçuştular.

...üc biñ üc yüz ot uz üc hüccāb u bev v āb-ıla serīr-i Süleymānī üzerinden yir yir kimi ayaġın ṭ urup kimi ot urdılardı. 39b/18-19

... üç bin üç yüz otuz üç perdeciler ve kapıcılar Süleymanın tahtı üzerinden yer yer kimi ayağa kalkıp kimi oturdular.

c) Bağlama öbekleri edat öbeğinin birinci unsuru olan isim unsurlarını birbirine bağlar.

Dīn ü diyānet ile meşhūr oldı. 38b/13

Din ve diyânetle meşhur oldu.

Eger issi yarat dıysa zev c aña sov uġı yarat dı yaz u kış gibi. 61a/1

Eğer sıcağı yarattı ise ona çift (olarak) soğuğu yarattı, yaz ve kış gibi.

Ez-in-cānib Ḳāhir bin Sām-ı Süvār ol pehlevān-ı rūzigār biñ yidi yüz yit miş yidi pehlevānlar merd ü merdānlar birle raḫş-ı raḫşān sürüp gider. 41b/21-42a/1

Bu taraftan Kâhir bin Sam-ı Süvâr o zamanın pehlivanı bin yedi yüz yetmiş yedi pehlivanlar, yiğit ve savaşçılar ile parlak atlar sürüp gider.

İkinci āyet maᶜnāsı bu ki yā ādem oġlanı ḳorḳma kuv v et ü rızkiçün ki rāzıḳ-ı ᶜāleme muḳadder olan ḳısmet üñ ġaybum ḫazīnesinden irse gerek. 64b/15-16

İkinci ayetin anlamı bu ki, Yâ Adem oğlu, korkma kuvvet ve yiyecek için ki aleme rızkı veren, takdir edilen kısmetin, gaybımın hazinesinden (sana) erse gerek.

Każā v ü ḳader gibi ki yit di her kime ki gürz urdı kellesi ḫurd olup elinde cān v irdi. 52a/8-9

Kaza ve kader gibi ki yetti, her kime ki gürz vurdu, kellesi parçalanıp elinde can verdi.

Zīrā ki ḥalīmlik sizüñ ḫūyuñuzdur v e ṣıfat uñuzdur v e döleklik v e sākinlik birle deprenüñ ki maḳṣūduñuz ḥāṣıl ola. 14a/1-2-3

Zira ki yumuşaklık sizin huyunuzdur ve sıfatınızdır ve dürüstlük ve sakinlik ile hareket edin ki amacınız meydana gele.

ç) Bağlama öbeği hem zarf-fiil öbeklerini hem de bu öbekler içindeki unsurları birbirine bağlarlar.

... andan dīv leri naẓarına get ürdüp ᶜūd u sandal u misk ü ᶜanber yaḳup buḫūrla ẓiyāfet it di 4b/7-8

... ondan sonra devleri karşısına getirdip ᶜûd ve sandal ve misk ve ᶜanber yakıp tütsü ile ziyafet etti.

Dön diyüp ḥakīm Bād-i Pāyı dönderüp dahı dönüp Loḳmān ḥakīm Süleymān ḥażret ine eyit t i 15a/11-12

Dön deyip, bilge, Bâd-i Pây dönderip ve dönüp Lokman hekim Süleymân hazretine söyledi.

Ez-in-cānib melik-i Ḥabeş dahı on iki kez yüz biñ pūlād pūş Ḥabeş leşkerin cem^{c} idüp dahı t aht gāhından ḳalkup göçüp git di. 42b/17-18

Böylece Habeş kralı ve bir milyon iki yüz bin zırhlı Habeş askerini toplayıp ve taht yerinden kalkıp göçüp gitti.

d) Bağlama öbeği hem sıfat-fiil öbeklerini hem de içindeki bazı unsurları birbirine bağlamaktadırlar.

Bu bir t edārük ḳılmaḳ gerek ki bu leşker hezīmet ola diyicek Süleymān-ı Ḥafī baḥr u berde mev cūd olan biñ bir dürlü ümmet üñ serhenglerine yüz dut up eyit di 13b/2-3-4

Bir tedarik kılmak gerektir ki, bu asker yenile deyince Süleymân-ı Hafî denizde ve karada mevcut olan bin bir türlü mahlukun askerlerine yönelip söyledi.

İnkāra mecāl ḳalmaya v e bundan ^{c}acebt er bu ki bu kimesnenüñ ġāyibde ādemisi olsa ḥayāt da mı memāt da mı bilmese bu zahma ile bu t ucdan düzülmiş küsı ura. 20a/12-13

İnkara mecal kalmaya ve bundan daha acayip bu ki, bu kimsenin kaybolmuş yakını olsa, hayatta mı ölü mü bilmese, bu sopa ile bu tunçtan yapılmış kösü vura.

Ẕikr olan ^{c}asker-i Süleymānīyi ev v el Ādem āḫir Muḥammede ḫāt em gelmiş ü gelecek mürsel peyġāmberler erv āḥına ṣalav at v irüp Allaha t ekbīr get ürürlerdi. 39b/20-21

Söylenen Süleymânın askerini önce Adem sonra Muhammede hâtem, gelmiş gelecek ulu peygamberler ruhuna salavat verip Allaha tekbir getirirlerdi.

e) Bağlama öbekleri yüklemlerin bildirdiği iş, oluş ve hareketleri yapan özneler birden fazlaysa bu özneleri birbirine bağlarlar.

Bāḳī ev liyā v ü ev liyā v ü ḥükemā v ü ᶜulemā umerā v ü v üzerā amīn didiler. 16b/6-7

Geri kalan evliya ve bilgeler ve alimler, emirler ve vezirler amin dediler.

Berḳ ü raᶜd ḳışın olmaz. 23b/4

Şimşek ve gök gürlemesi kışın olmaz.

Ammā ki Bat lamiyūs ḥakīm v e feylesōf-ı ekber v e baᶜżı ḥükemā eyit diler 11b/18-19

Amma ki Batlmiyus hekim ve en büyük felsefeci ve bazı bilgeler söylediler.

Andan Ḫıżır ile İlyās peygāmber ᶜaleyhi's-selām icāzet alup ḫıẓmat-ı Ḥaḳḳa git diler 92a/16-17

Ondan sonra Hızır ve İlyas peygâmber aleyhisselam izin alıp Hakkın hizmetine gittiler.

f) Bağlama öbekleri cümle içerisinde bazen yüklem olarak da kullanılırlar.

Anlaruñ her birisi afit āb u māhit āb olmış... 16a/16-17

Onların her birisi güneş ve ay ışığı olmuş ...

Anuñiçün ḫalḳ içinde ismüm ᶜazīz ü muḥt eremdür 5a/4

Onun için halk içinde ismim aziz ve muhteremdir.

Fakīr ü ᶜāciz oldum müflisem āh 3a/7

Fakir ve aciz oldum, perişanım âh.

Germ cismin yidi it medi āh ü zār 2a/8

Sıcak cismini yedi , ah ü zâr etmedi.

Ḥükemānuñ üst āzı v ü ehl-i ᶜirfāndur. 20b/16

Bilgelerin üstadı ve irfan ehlidir.

g) Bağlama öbekleri birçok örnekte belirtili nesne olarak kullanılmıştır.

Ammā ki yidi yıla bāc v e ᶜöşür alınmasun diyü ḥükm fermān v irdi ... 22a/3

Amma ki yedi yıl (boyunca) vergi ve öşür alınmasın diye emir ferman verdi.

...felek sāḳisi kişiye gāh zehr gāh şeker içürse gerek kim bu cihān zāv iyesinüñ ici derd ü belādur... 5b/6-7

... felek hizmetcisi kişiye gah zahir gah şeker içirse gerek ki, bu cihan zaviyesinin içi dert ve beladır...

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan kim ol kemer üzerindeki Nesr-i Tāyir Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām āb-ı ḥayāt ı ne v echile icdügin v e baḥr-ı ẓulumāt da ᶜacāyib ġarāyib ne görüp başından ne geçdügini t amām t afṣīl birle t aḳrīr idicek ḥażret-i Süleymān ᶜaleyhi's-selām işidüp bir zamān fikre v arup baş şaldı. 11a/21;11b/1

Bilgelere göre o kemer üzerindeki Nesr-i Tâyir Süleymân peygâmber aleyhisselam hayat suyunu ne sebeple içtiğini ve karanlık denizinde acayip ve garip ne görüp başından ne geçtiğini tamamını anlattığı zaman, Hazreti Süleymân aleyhisselam işidip bir zaman düşünüp baş saldı.

Kırḳ biş arış kadd ü ḳāmet i v ar. 41b/5

Kırk beş arşın boyu ve posu var.

Serīr üzerinden Hemedān şehrini kühsārından aḳan nehrini Ḳalᶜat ü'l-ebyāż ṭoprag-ıla ṭolan ṭūl u ᶜarżını v e ol yüce ṭaġuñ eşcārını aḥcārını v e saḥrāsınuñ riyāḥīn ü gülzārını seyrān it diler... 22b/4-5

Taht üzerinden Hemedân şehrini dağından akan nehrini Kalatülebyâz toprağı ile dolan enini ve boyunu ve o yüce dağın ağaçlarını ve sahrasını, fesleğenini ve gül bahçelerini seyrettiler.

Yā İsmāᶜīl bu su ile bu ṭaᶜāmı ḳanda bulduñuz? 90a/14-15

Yâ İsmail, bu su ile bu yemeği nerede buldunuz?

ğ) Bağlama öbekleri cümle içerisinde zarf-fiil öbeklerini birbirine bağlar ve yeni öbekler oluşturur.

...āh iderken v e duhānından felek yüzin siyāh iderken anı gördiler ki Dülil v e Kīv em v e İhriż v e Mıṣrāṭ bu dört şeyāṭīn ulusı dem çeküp uçup geldiler. 45a/17-18-19

... âh ederken ve dumanından gök yüzünü siyah ederken onu gördüler ki Dülil ve Kîvem ve İhriz ve Mısrât bu dört şeytanların ulusu dem çekip uçup geldiler.

Ammā ki nāçār olup Baṭrūs but larına ṭayanup v e bunlaruñ azlıġına giv enüp Süleymān leşkerine depinüp ḳılıç çeküp ḳarşu v ardılar. 42a/9-10

Amma ki nâçâr olup Batrûs putlarına dayanıp ve bunların azlığına güvenip Süleymân askerine (karşı) hareket edip kılıç çekip karşı vardılar.

...deryāy-ı āt eş geçüp v e yidi deñizden öt e v arup Ferāmurzı ḳurt arsın. 6a/16-17

... ateş denizini geçip ve yedi denizden öte varıp Ferâmurzı kurtarsın.

Şöyle ki Mekke yolı t ā Şāma v e bir yolı Bag̀dāda v e bir yolı Mısra v arınca v e üçünci yolı Yemen i Tāyife v arınca v e dördünci yolı dahı Mekkeden Ciddeye v arınca bu dört yolları arıdup pāk it mişler v e her menzilde ḳuyular ḳazmışlar. 25a/3-4-5

Şöyle ki Mekke yolu tâ Şama ve bir yolu Bağdâda ve bir yolu Mısıra varınca ve üçüncü yolu Yemen ve Tâyife varınca ve dördüncü yolu dahi Mekke'den Cidde'ye varınca bu dört yolu temizleyip pak etmişler ve her menzilde kuyular kazmışlar.

h) Bağlama öbekleri cümle içerisinde dolaylı tümleç oluşturan unsurları bağlar.

Ag̀ac ḫod ḥaḳīḳat de yimişüñ ṭ ohumından v e çekirdeginden ḥāṣıl olur. 62b/11

Ağaç hakikatte kendi yemişinin tohumundan ve çekirdeğinden meydana gelir.

Allahuñ v aḥdāniyyet ine īmān get ürüp küfr ü şirkden gönül āyinesin pāk it düm. 59b/11-12

Allahın birliğine iman getirip küfür ve şirkten gönül aynasını temizledim.

Bu dört oġlan Çīn ü Māçīnde kim aña Ṣīn-i Ā'lā dirler yurt ṭ ut mışlar. 36a/15-16

Bu dört oğlan Çin ve Mâçîn'de ki ona Sîn-i Âlâ derler yurt tutmuşlar.

Bu dört oğlan Sîn-i Âlâ denilen Çin ve Mâçîn'de yurt tutmuşlar.

Dīn ü dünyāda odur pāk uṣūl 33b/5

Din ve dünyada odur temiz soylu.

...Medīneden Mekkeye giderken rūḥ-ı Aḥmed ḥilḳat inden v e nūr-ı Muḥammed şerefinden su'āl idüp El-Yes'a bin Hümeysa' daḫı t ev ātürile ceddi İsmā'īl bin İbrāhīm peyġāmber çıḳınca... 32a/9-10-11

... Medine'den Mekke'ye giderken Ahmedin ruhunun yaradılışından ve Muhammet nurunun şerefinden soru sorup El-Yesa bin Hümeysa dahi tevatürile soyu İsmail in İbrahim çıkınca ...

Nit ekim kelām-ı ḳadīminde v e kit āb-ı kerīminde buyurur 12a/7

Nitekim kelâm-ı kadîminde ve kitâb-ı kerîminde buyurur.

Tev rīt de v e Zebūrda meṣ ūrdur v e ḫāṣ u 'ām dillerinde meşhūrdur ẕikre ḥācet degüldür. 34a/20-21

Tevratta ve Zeburda gizlidir ve alim ve halk dilinde meşhurdur, söylemeye hacet yok.

ı) Bağlama öbeği birkaç örnekte isim-fiil öbeğini birbirine bağlamaktadır.

Belki ġaraẓı anuñ māl v e halḳ kat ında maḳbūl olmaḳ v e manṣıb elikdürmekdür. 77a/7

Belki garezi onun mal ve halk katında makbul olmak ve makam elde etmektir.

Kişi dev let ine ġarra olmaḳ v e arzūsına t ekye ḳılmaḳ aḥmaḳlar fi'lidür. 48a/21;48b/1

Kişi devletine gösterişli olmak ve arzusuna güvenmek ahmaklar işidir.

2. 1. 2. 3. AİTLİK ÖBEĞİ

Aitlik öbeği, isim unsuruna -ki aitlik ekinin eklenerek bir sonraki isme ulanmasıyla oluşan bir yapıdır. Metinde aitlik öbeği, Türkiye Türkçesindeki aitlik öbeğiyle aynı işlevlere sahiptir ve genellikle sıfat görevinde kullanılmaktadır. Bunun yanında birkaç örnekte zamir olarak da karşımıza çıkar. Metinde, günümüzden farklı olarak, -ki aitlik eki sedalılaşarak art damak g'si yani -ġı şeklinde de görülmektedir.[19]

a) Aitlik eki metinde çoğunlukla sıfat olarak kullanılır. Bir nesneyi bağlı ve ait olduğu başka bir nesneye göre, zaman ve mekan içindeki yerine işaret etmek suretiyle belirtir (Ergin 1981:161).

... Kaᶜbe ev inüñ dört yanındaġı yire ev v el Süleymān-ı nebī ᶜaleyhi's-selām ḳırḳ sekiz [2] ḳubbelü ḥarem yapdı... 93a/1-2

...Kabe evinin dört yanındaki yere önce Süleyman peygamber aleyhisselam kırk sekiz kubbeli harem yaptı...

Piyāde olup ḳılıcların ellerine alup ḳalḳanların yapındılar [8] daḥı ol Mekke hareminüñ öñindeki kāfirlere depindiler. 47a/7-8

Piyade olup kılıçlarını ellerine alıp kalkanlarını aldılar ve o Mekke hareminin önündeki kafirlere meydan okudular.

Sol omuzındaġı ev v elki başı gāv serdür. 66a/18-19

Sol omzundaki evvelki başı öküz başı(gibi)dir.

b) Aitlik eki aşağıdaki örneklerde zamir olarak karşımıza çıkar. Zamir olarak kullanıldığı durumlarda belirttiği isim düşer ve aitlik ekinin üzerine genellikle iyelik eki gelir.

Alt ınuñ ev v elkisi Ādemdür. 60a/7

Altının evvelkisi Ademdir.

2. 1. 2. 3. 1. İsim Unsuru İsim Tamlamasından Meydana Gelen Aitlik Öbeği

Metinde aitlik ekinin bazen isim tamlamalarının üzerine gelerek öbek oluşturduğunu görmekteyiz.

Derbend ağzındağı orduya gelüp ol iki serv erleri çadırlu çadırına get ürdiler. 82b/14

Geçit ağzındaki orduya gelip o iki ululari çadırlı çadırına getirdiler.

Mekke içindeki but ları giderüp pāk it düre. 56a/18-19

Mekke'nin içindeki putları çıkarıp temizlettire.

Velakin bu ṭoğrudan gidicek Küh-ı Süt ünuñ kullesindeki dīv ler bizi görse gerek. 6b/14

Fakat bu doğrudan gidicek Kûh-ı Sütûn'un kulesindeki devler bizi görse gerek.

2. 1. 2. 3. 2. İsim Unsuru Sıfat Tamlamasından Meydana Gelen Aitlik Öbeği

Metinde bazı aitlik öbeklerinin üzerine geldiği isim unsuru sıfat tamlamasından meydana gelmektedir.

...bu gelen kızıl bulut dağı v e kara bulut dağı kimlerdür... 61b/5

... bu gelen kızıl buluttaki ve kara buluttaki kimlerdir...

Korḳmañ ki bu elümdeki şeb çerāğı bu mezāruñ müv ekkeli get ürdi diyüp şeb çerāğı göst erdi. 16a/2

Korkmayın ki bu elimdeki yakutu bu mezarın vekili getirdi deyip yakutu gösterdi.

---

[19] Türkiye Türkçesi yazı dilinde ötümlüleşmeye rastlamayız. Ancak –ki aitlik ekinin ötümlü şekillerine Anadolu ağızlarında rastlamak mümkündür. bk. Demir 2001;108: Özkan 1997;37: Erdem 2001;96.

Ol alnındaġı ḥabībüm nūrı şerefine İsmāʿīlüñ beriyyede yirini şerīf idüp ... 28b/2-3

O alnındaki sevgilim nuru şerefine İsmail'in çölde yerini şerif edip ...

Süleymān nebī ʿaleyhi's-selām ṣordı ki bu elüñdeki kılınc nedür? 15b/10-11

Süleyman nebi aleyhisselam sordu ki bu elindeki kılıç nedir?

2. 1. 2. 3. 4. Aitlik Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçerisindeki İşlevleri

Aitlik öbeği sınırlı sayıda öbekler içerisinde kullanılmaktadır. Ancak cümle içerisinde kendi başına herhangi bir ögeyi taşımaz.

a) Aitlik öbeğinin temel işlevi sıfat tamlamalarında tamlayan işlevini yüklenmesidir. Metinde aitlik öbeği en çok bu görevde kullanılır.

Andan göt ürüp sağ elindeki Şet lāli hav āya at dı. 80b/2

Ondan sonra götürüp elindeki Şetlâl'i havaya attı.

Benümle bu günki güne ḳav li v ardur. 47b/6

Benimle bu günki güne sözü vardır.

Mekke içindeki but ları giderüp pāk it düre. 56a/18-19

Mekke içindeki putları attırıp temizlettire.

b) Aitlik eki metinde isim tamlamasında tamlanan unsur olarak da karşımıza çıkar.

Alt ınuñ ev v elkisi Ādemdür. 60a/7

Altının evvelkisi Ademdir.

2. 1. 2. 4. UNVAN ÖBEĞİ

Unvan öbeği, bir isim unsuruyla unvan veya akrabalık gösteren unvan isimlerinin eksiz olarak birleşmesiyle oluşan öbeklerdir. Türkçenin söz dizimine göre, rütbeler ve unvanlar şahıs isimlerinden sonra gelmektedir (Mansuroğlu

1997:41). Metindeki unvanlar daha çok dinî ve efsanevî kimlikle ilgili unvanlardır. "peygamber, melek" bu unvanların başında gelmektedir.

Āḫir İbrāhīm peygāmber yapdı 94b/1

Sonunda İbrahim peygamber yaptı.

Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Sām Süvār bin Nerīmān-ıla ḫalīfey-i Süleymān İlyāv şāha geldi. 97b/7-8

Amma ki bizim hikayemiz böylece Sâm Süvâr bin Nerîmân ile Süleyman'ın halifesi İlyâv şaha geldi.

ᶜAmmusı, ᶜAnkūr cāzū ḳorḫusından ḫod ḳan ḳaşanur. 98b/8

Amcası, Ankûr cadı korkusundan kendi kan işer.

Andan İlyāv şāh Dermāyūs ḥakīme buyurdı. 99b/18

Ondan sonra İlyâv şah Dermâyûs bilgeye buyurdu.

Sulṭ ān bin Sulṭ ānuñ Sult ān Bāyezīd ibni Muḥammed [5] ḥānuñ ... 107b/4-5

Sultan oğlu sultan, Sultan Bâyezîd ibni Muhammed hanın...

2. 1. 2. 4. 1. Unvan Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

a) Metinde, unvan öbeğinin bağlama öbeklerinde isim unsuru olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Andan Feyşāġūrıs ḥakīmle Bilīnās ḥakīm eyit diler. 11b/17

Ondan sonra Feyşâgûrıs bilgeyle Bilînâs bilge söylediler.

Şehri yapdurmaḳ emri t amām olıcaḳ yine Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām Sürḫbād cinnī refīkleri Ekv ān ᶜifrīt e v e Salṣāl dīv e v e Sahr cinnīye v e Elᶜanc cinnīye Dimrbād dīv e şöyle fermān ḳıldı ki āᶜv ānlar-ıla ser-cümlesi dem çeküp uçalar. 18b/1-2-3

Şehri yaptırmak emri tamam olunca yine Süleyman peygamber aleyhisselam Sürhbâd cinin arkadaşları Ekvân ifrite ve Salsâl deve ve Sahr cine ve Elanc cine Dimrbâd deve şöyle emrettiler ki yardımcıları ile hepsi dem çekip uçalar.

b) Metinde, unvan öbeğinin öbekler içindeki bir başka işlevi isim tamlamalarında tamlayan olarak kullanılmasıdır.

Hükemā ḳav lince Bilinās ḥakīmüñ Hemedān şehri üzerine ziyāde ḳar düşmesün diyü o ṭ ılısım bağladuġına Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> ġāyet müst aḥsin görüp āferīn it di. 21a/18-19-20

Bilgelere göre Bilinas bilgenin Hemedân şehri üzerine kar düşmesin diye o tılsım bağladığını Süleyman peygamber aleyhisselam gayet güzel görüp övdü.

Hükemā ḳav lince Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām ḥükemā ᶜulemā v üzerāy-ıla andan Bat lamiyūs ḥakīmüñ ṭ ılsımāt ına geldiler. 20a/19-20

Bilgelere göre Süleyman nebi aleyhisselam bilgeler, alimler, vezirler ile ondan sonra Batlamiyûs hekimin tılsımlarına geldiler.

Nit e ev v el Lokmān ḥakīm ᶜaleyhi's-selām düzdügi ṭ ılsımāt a geldiler. 19b/4-5

Nitekim önce Lokman hekim aleyhisselam yaptığı tılsımlara geldiler.

Yā nebiyya'l-lah bu yirde ᶜAfīf şāhuñ ḫocası v arıdı. 16b/19

Yâ nebiyallah bu yerde Afif şahın hocası var idi.

c) Unvan öbeği edat öbeklerinde isim unsuru olarak da kullanılmaktadır

Andan ben Mıṣra gidicek anda gelüp bulışasız deyicek Ekv ān ᶜİfrīt ile Salṣāl-ı dīv ile Dimriyād-ı dīv ile Sahr-ı cinniyile yir yir baş ḳaldurup güceniṣdiler. 25a/16-17-18

Ondan sonra ben Mısıra gidince orada gelip buluşasınız deyince Ekvân ifritile Salsâl dev Dimiryâd dev Sahr cin ile yer yer baş kaldırıp birbirlerine gücendiler.

Ev liyā v ü ᶜulemā ᶜaḳabince Keykāv us-ıla Efrāsiyāb şāh bile girdiler v e pehlüv ānlardan Kāhir bin Sām Suv ār v e dedesi perrīler sulṭ ānı Hümāyūn şāh bile girdiler. 16a/11-12

Evliya ve alimler arkasından Keykâvus ile Efrâsiyâp şah birlikte girdler ve pehlivanlardan Kâhir bin Sâm Suvâr ve dedesi periler sultanı Hümâyûn şah ile girdiler.

ç) Unvan öbeği, metinde çoğunlukla özne olarak görev yapmaktadır.

Ādem peygāmber Aḳlīmānı ki Ḳābil t ev ʾemesidür Hābile v irmiş. 34b/12

Adem peygamber Aklîmânı ki Kâbil(in) ikiz kız kardeşidir, Hâbile vermiş.

Anuñ ʿaḳabince nahli v e dūd müv ekkeli Derūrārīş melek yörüdi. 63b/8

Onun peşinden hurma ve kurt vekili Derûrârîş melek yürüdü.

Andan Feyşāgūrıs hakīmle Bilīnās hakīm eyit diler. 11b/17

Ondan sonra Feyşâgûrıs bilgeyle Bilînâs hekim söylediler.

Bilinās hakīm miʿmārlıḳ it sün. 18a/4

Bilinâs hekim mimarlık etsin.

Cebrāʾīl emīn bir yiri göst erdi. 89a/7-8

Cebrail emin bir yeri gösterdi.

Ḥükemā ḳav lince andan Süleymān peygāmber ʿaleyhi's-selām [5] yine Kerkese suʾāl idüp eyit di... 12a/4-5

Bilgelere göre ondan sonra peygamber aleyhisselam yine Kerkese soru sorup söyledi ...

Velī Lokmān hakīm eyit di. 15a/8

Fakat Lokman hekim söyledi.

d) Unvan öbeği cümle içerisinde nesne olarak da kullanılmaktadır.

ʿAfīf şāhı ziyāret idüñ... 16b/2

Afif şahı ziyaret edin ....

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Ḳāhir Habeş şāhın ki gördi Heşt -pāy-ı Baḥrīye meḥāmīz urup ilerü sürdi. 79a/7

Bilgelere göre Kâhir, Habeş kralını gördüğü zaman Heşt-pây-ı Bahrî'ye mahmuz vurup ileri sürdü.

Şīş peygāmberi yarat dı v e Keyyūmersi yarat dı. 61a/5

Şîş peygamberi yarattı ve Keyyûmersi yarattı.

e) Unvan öbeği -e, -de, -den hâl eklerinden birisini aldığında, cümlede dolaylı tümleç olarak kullanılır.

Süleymān peygāmber ᶜaleyhi's-selām Bilinās ḥakīmile on iki güne ḳav l it di ki şehr-i Hemedānı ḳalᶜas-ıla yapdurup t amām ide v e Keykāv us şāha buyurdı ki Kirmān milkine v e ᶜAcem v ilāyet ine ādem göndere. 18a/12

Süleyman peygamber aleyhisselam Bilinâs bilgeyle on iki güne sözleşti ki Hemedan şehrini kalesiyle yaptırıp tamam ede ve Keykâvus şaha buyurdu ki Kirmân mülküne ve Acem şehrine insan göndere.

Taymūs Perrīye sebebin şordı. 7a/8

Taymûs Peri'ye sebebini sordu.

Vaḳt ola ki żararları dege diyüp t emennā idicek Süleymān peygāmber ᶜaleyhi's-selām maᶜḳūl görüp Kelkesūş cinnīye nübüv v et ḫāt eminün naḳşın kāfūr-ı muma başup mühr in get ürüp v irdi ki cin serhenglerinden kimse mezār yaḳınına v arursa mühri göst ere. 17b/11-12-13

Zaman gele ki zararları değe deyip dileyince Süleyman peygamber aleyhisselam makul görüp Kelkesûş cine nübüvvet mührünün nakşını kâfur-ı muma basıp mührünü getirip verdi ki cin askerlerinden kimse mezar yakınına gelirse mührü göstere.

Varup ziyāret ḳılav uz deyüp cev āb v iricek Süleymān-ı nebī ᶜaleyhi's-selām Yāhūnāsen begler begiye ḥükm it di. 46b/4-5

Varıp ziyaret edelim deyip cevap verdiğinde Süleyman-ı nebi aleyhisselam begler begiye hükm etti.

f) Unvan öbeği metinde kimi durumlarda yüklem olarak kullanılmaktadırlar.

Cev āb v irdi ki Süleymān-ı Hafī oġlı ᶜAfīf şāhuñdur. 15a/21

Cevap verdi ki Süleyman-ı Hafî oğlu Afîf şahındır.

Ev v el ki meydāna girdi Kelhac cāzūyidi ki siḥr oḳuyup küpin sürüp ilerü v ardı. 104a/2

Önce meydana giren Kelhac cadıyıdı ki sihir okuyup küpünü sürüp ileri vardı.

Meydana girenlerin ilki, sihir okuyup küpünü sürüp ileri varan Kelhac cadıyıdı.

... Süleymān-ı Ḥafīnüñ v ezīri Talfaḳ ḥakīmidüm. 17a/9

... Süleyman-ı Hafi'nin veziri Talfak bilgeyidim.

2. 1. 2. 5. SAYI ÖBEĞİ

Sayı öbeklerinde, büyük sayı ismi önce, küçük sayı ismi sonra gelmektedir. Küçük sayı ismi önce gelirse sıfat tamlaması oluşur. Metinde, sayı öbekleri genellikle sıfat olarak kullanılmaktadırlar. Ancak bunun yanında sayı öbekleri, başka birçok görevde de karşımıza çıkmaktadır.

Cemī^{c} deryā ki alt mış bir deñizdür. 7a/12

Bütün deniz ki altmış bir denizdir.

Sāliḥuñ ^{c}ömri yüz seksene irmişidi. 37b/1

Salihin ömrü yüz seksene ermişti.

Ḥükemā ḳav lince Ḳāhir bin Sām biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlarla beyne'ṣ-ṣelāt īnden ceng it diler. 82b/2-3

Bilgelere göre Kâhir bin Sâm bin yedi yüz yetmiş yedi pehlivanlarla sultanlar arasında savaştılar.

Toksan ṭ okuz yirde burnınuñ delükleri v arıdı. 7b/11-12

Doksan dokuz yerde burnunun delikleri varıdı.

Üzerinde yigirmi sekiz saṭ r yazu yazılmış. 17a/4

Üzerinde yirmi sekiz satır yazı yazılmış.

2. 1. 2. 5. 1. Sayı Öbeklerinin Nitelediği İsimlerin Çoğul Ekini Alması

Standart Türkiye Türkçesinde sayı öbeklerinin belirttiği adlar, istisnâlar dışında, çoğul eki almazlar. Ancak metinde bazı durumlarda sayı öbeklerinin nitelediği isimlerin çoğul ekini aldığını görmekteyiz.

Allaha ṣıġınup secdeye yüz sürüñ diyüp biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānları alup fīl ü gergedan sürüp Bād-pāy-ı ᶜAyyārı öñe ṣalup gelüp derbende girüp git diler. 78b/9-11

Allah'a sığınıp secdeye yüz sürün deyüp bin yedi yüz yetmiş yedi pehlivan(lar)ı alıp fil ve gergedan sürüp Bâd-pây-ı Ayyâr'ı öne salıp geçite girip gittiler.

Başlarına sīmurġ yileklerin ṣoḳınup Allaha t ekbīr get ürüp biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlar-ıla git diler. 41a/11

Başlarına sîmurg yeleklerini geçirip Allah'a tekbîr getirip bin yedi yüz yetmiş yedi pehlivan(lar)la gitdiler.

Buña ḥikmet nedür deyicek cev āb v irdi ki yā nebiyya'l-lah çün naẓar ḳılup gördüm ki bu ḳoyun ḳoçları ser-cümlesi cemᶜ olmışlar bunca biñ biñ dev elerle sıġırlar-ıla. 70b/4-6

Buna hikmet nedir dediğinde cevap verdi ki yâ nebiyallah çünki nazar kılıp gördüm ki bu koyun koçlarının hepsi toplanmışlar bunca bin bin develerle sığırlarla.

Dördünci başı t imsāḥ serdür v e daḥı on iki elleri v ar ādem bigi. 66a/19-20

Dördüncü başı timsah kafası(gibi)dir ve dahi on iki el(ler)i var insan gibi.

Ez-in-cānib Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār ol pehlev ān-ı rūzigār biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlar merd ü merdānlar birle raḫş-ı raḫşān sürüp gider. 41b/21;42a/1

Bu yönüyle Kâhir bin Sâm-ı Süvâr, o zamanın pehlvanı bin yedi yüz yetmiş yedi pehlivan(lar) mert ve yiğitler ile güzel at sürüp gider.

Ḥükemā ḳav lince çünki sekiz biñ kāfir leşkerini biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlar ṣıyup ḳırdılar... 46a/19-20

Bilgelere göre sekiz bin kafir askerini bin yedi yüz yetmiş yedi pehlivan(lar) kırıp öldürdükleri için ...

Nit e yidi yüz yit miş yidi mu^{c}t eber ^{c}amūdlar üzre bir mu^{c}allā ḳubbe baġlamışlar. 14b/17-18

Nitekim yedi yüz yetmiş yedi sağlam direk(ler) üzere bir yüksek kubbe bağlamışlar.

2. 1. 2. 5. 2. Abartma/Mübağala Bildiren Sayı Öbeği

Metinde özellikle "bin bir" şeklinde kurulan sayı öbeği kesin sayı ifadesi taşımaz. Bu öbek, kesin sayı anlamından öte, abartma/mübağala anlamıyla karşımıza çıkar.

Biñ bir ümmet üñ serhengleri üzerine gecüp şeb-çırāḳdan t aḥt v irüp aña t eslīm it di. 14a/9-10

Bin bir ümmetin askerleri üzerine geçip yakuttan taht verip ona teslim etti.

Düzelecek yollar v arısa ḥuccāc icün ḳazup düzeldeler v e daḫı menzilden menzile biñ bir yirde bıñarlar ḳazalar. 18b/3-4

Düzelecek yollar varsa hacılar için kazıp düzelteler ve dahi menzilden menzile bin bir yerde pınarlar kazalar.

Yüzi nūrından ^{c}ālem münev v er baḥr u berde biñ bir ümmet emrine musaḫḫar. 55b/7

Yüzü nurundan alem aydınlık, denizde ve karada bin bir ümmet emrine hazır.

2. 1. 2. 5. 3. Bir Milyon ve Üzeri Sayı Öbeklerinin Kuruluşu

a) Metinde birkaç örnekte karşımıza çıkan "biñ biñ" sayı öbeği, tekrar öbeği şeklinde kurulmuş ve "bir milyon, milyonlarca" anlamında kullanılmıştır. Bu kullanımı Eski Anadolu Türkçesinde kimi eserlerde görmekteyiz.[20]

... bu ḳoyun ḳoçları ser-cümlesi cem^{c} olmışlar bunca biñ biñ dev elerle ṣıġırlar-ıla. 70b/4-6

... bu koyun koçları hepsi toplanmışlar bunca bin bin develerle sığırlarla.

... her bir perdede bunca biñ biñ ^{c}aẓālar kim oldı andan soñra Allah t e^{c}ālā ot uz deryā yarat dı ḳudret ṣun^{c}ı birle. 30a/8-11

... her bir perdede bunca bin bin azalar ki oldu ondan sonra Allah teala otuz derya yarattı kudretiyle.

Niçe biñ biñ raḥmet ile Ḥaḳ aña ḳıldı ^{c}aṭ ā 30a/7

Niçe bin bin rahmetile Allah ona ihsan etti.

b) Metinde bir milyon ve üzeri sayıları ifade etmek için kullanılan bir başka yapı "yüz bin" sıfat tamlamasının önüne bir sayı öbeğiyle "kez" kelimesinin getirilmesidir (Sayı Öbeği+kez+yüz bin). Metinden hareketle bu durum Eski Anadolu Türkçesi döneminde sayı isimlerinin en fazla "yüz bin"e kadar gidebildiğini göstermektedir.[21]

Ammā ki cāhilleri yir yir öginüşüp arslān gibi añraşup diz üzerine gelüp ey<i>t diler ki iy şehriyār on iki kez yüz biñ leşkeri cem^{c} idüp Süleymān niyyet ine cenge gelüp git dük. 44b/8-10

Amma ki cahilleri yer yer öğünüp arslan gibi kükreyip diz üzerine gelip söylediler ki ey şahriyar, bir milyon iki yüz bin askeri toplayıp Süleyman niyetine savaşa gelip gittik.

---

[20] (bk. İbn-i Mühenna Lügati'nde *miñ miñ* maddesi, *bin kere bin [milyon]* şeklinde açıklanmıştır (Battal 1997), Dede Korkut ve Kısas-ı Enbiya'da Cemiloğlu bu sayı öbeğini milyonlarca olarak tanımlar (Cemiloğlu 2000:33; 2001:40-41). Dede Korkut Kitabı'nda *"biñ biñ erden yağı gördüm-ise öyünüm didüm D277/1"* şeklinde bu sayı öbeği karşımıza çıkar (Ergin 1994:236). Yine *Dürr-i Meknūn*'da geçen *"Bu cümle iki kez biñ biñ ve dört biñ mil olur 53b/7-8"* cümlesindeki *biñ biñ* sayı öbeğini Demirtaş (2003:348), indeks kısmında *"milyon"* olarak anlamlandırmıştır.

[21] Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesindeki sayılar için bk. Kaymaz 1991.

Belki mübālaġa içün on sekiz kez yüz biñ ᶜālem dirler. 73b/21

Belki abartı için bir milyon sekiz yüz bin derler.

Ez-in-cānib melik-i Ḥabeş daḫı on iki kez yüz biñ pūlād pūş Ḥabeş leşkerin cemᶜ idüp daḫı t aḫt gāhından ḳalḳup göçüp git di. 42b/17-18

Bu yönüyle Habeş kralı dahi bir milyon iki yüz bin zırhlı askerini toplayıp ve taht yerinden kalkıp göçüp gitti.

On iki kez yüz biñ Ḥabeş leşkeri gelürimiş. 48a/3

Bir milyon iki yüz bin Habeş askeri gelirmiş.

...on yidi kez yüz biñ erile v ezīrin anda ḳoyup... 77b/19

... bir milyon yedi yüz bin erle vezirini orada koyup ...

2. 1. 2. 5. 4. Sayı Öbeklerinin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

Sayı öbekleri genellikle sıfat tamlamalarında tamlayan oldukları için cümle içerisinde tek başlarına herhangi bir görevde bulunmazlar. Ancak metinde bazı durumlarda sayı öbeklerinin tek başlarına cümle içerisinde sınırlı sayıda da olsa ad öbeği gibi kullanıldığı görmekteyiz.

a) Metinde sayı öbekleri en çok sıfat tamlamasının kurucu öğesi olarak kullanılırlar. Zaten sayı öbeklerinin temel işlevi de budur.

...ādem başına her bir yılı ᶜArab ḥisābınca üç yüz alt mış gün olduġı t aḳdīrce yidi yılda yigirmi bir biñ yüz seksen dirhem gümiş v irdiler. 19a/19-20

... adam başına her bir yılı Arap hesabina göre üç yüz altmış gün olduğu sebepten yedi yılda yirmi bir bin yüz seksen dirhem gümüş verdiler.

Allaha ṣıġınup secdeye yüz sürüñ diyüp biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānları alup fīl ü gergedan sürüp Bād-pāy-ı ᶜAyyārı öñe ṣalup gelüp derbende girüp git diler. 78b/9-11

Allah'a sığınıp secdeye yüz sürün deyip bin yedi yüz yetmiş yedi pehlivanları alıp fil ve gergedan sürüp Bâd-pây-ı Ayyâr'ı öne salıp gelip geçite girip gittiler.

Andan ᶜaceb daḫı bu ki bu ṭaġlaruñ çevre eteklerinden on iki ırmaḳ deryāy-ı aḫżar gibi çıḳup aḳar. 8a/3-4

Ondan daha tuhafı bu ki bu dağların çevre eteklerinden on iki ırmak yeşil deniz gibi çıkıp akar.

Nite yidi yüz yitmiş yidi muᶜteber ᶜamūdlar üzre bir muᶜallā ḳubbe baġlamışlar. 14b/17-18

Nitekim yedi yüz yetmiş yedi sağlam direkler üzerine bir yüce kubbe bağlamışlar.

Ol pūlād-pūş yigirmi dört biñ yidi yüz yitmiş yidi cebe ve cevşen ışıḳlara gün şuᶜlesi ṭoḳınup baḫr-i Elmās gibi eṭrāf-ı ᶜālemi münevver it diler. 50b/3-4

O zırhlı yirmi dört bin yedi yüz yetmiş yedi cebe ve zırhlı ışıklara güneş ışığı dokunup Elmas denizi gibi alemin etrafını aydınlattı.

Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām on altı gün Hemedān şehrinde oldı. 22a/6

Süleyman nebi aleyhsselam on altı gün Hemedân şehrinde oldu.

b) Sayı öbeği bir yerde isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmaktadır.

Ammā bunlaruñ üç yüz on üçine mürseldür didiler. 58a/5

Amma bunların üç yüz on üçüne peygamberdir dediler.

c) Sayı öbeği bir iki yerde yüklemi niteleyerek cümlede zarf görevinde kullanılır. Böyle durumlarda aslında sayı öbeğinin nitelediği isim düşmektedir.

Çünki Şīş ṭoḳuz yüz otuz yaşadı. 35a/3

Çünkü Şîş dokuz yüz otuz yaşadı.

Çünkü Şîş dokuz yüz otuz (yıl) yaşadı.

ç) Sayı öbekleri metinde bir yerde nitelediği ismi düşürmüş ve sonuna –e yönelme hâli ekini alarak dolaylı tümleç görevinde kullanılmıştır.

Sāliḥuñ ᶜömri yüz seksene irmişidi. 37b/1

Sâlih'in ömrü yüz seksene ermişti.

Sâlih'in ömrü yüz seksen (yaşına) ermişti.

d) Sayı öbeği bir iki örnekte de yüklem görevinde kullanılmaktadır

On sekiz oldı v e bunlaruñ her birin biñ ʿit ibār it diler keṯret içün. 73a/19-20

On sekiz oldu ve bunların her birini bin gösterdiler çokluk için.

On üc oldı. 73a/19

On üç oldu.

2. 1. 2. 6. KISALTMA ÖBEKLERİ

Kelime öbekleri ve cümlelerin yıpranması veya kısalması ile ortaya çıkan, belli bir kurala bağlı olmayan, klişeleşmiş olarak kullanılan öbeklere kısaltma öbekleri diyoruz (bk. Biray-Biray 1999:39) Kısaltma öbeklerinin oluşumunda +A yöenlme, +DA bulunma, +DAn ayrılma hâli eklerinin kalıplaşma eğilimlerinin etkisi büyüktür (Özkan 2001:165). Metinde ayrılma öbekleri en çok kullanılan kısaltma öbeğidir. Yaklaşma öbeğinin kullanımı ise oldukça sınırlıdır.

2. 1. 2. 6. 1. YAKLAŞMA ÖBEĞİ

Metinde çok az kullanılan bir yapıdır. Yaklaşma hâli eki almış bir ismin başka bir isimle kurduğu birliğe yaklaşma öbeği denir.

Esāṯ īr ekmel oḳur pula muḥt āc 2b/20

Uydurma hikayeleri mükemmel okur, pula muhtaç

2. 1. 2. 6. 2. BULUNMA ÖBEĞİ

Bulunma öbeği en az iki ismin bulunma ekiyle birleşmesi sonucu oluşur. Türkiye Türkçesiyle metindeki bulunma öbeğinin işlevsel olarak farkı yoktur. Ancak metinde bulunma hâli ekinin sedalı şekli mevcuttur. Bulunma öbeği metinde, cümle içerisinde zarf, nesne, yüklem görevlerinde kullanılmaktadırlar.

2. 1. 2. 6. 2. 1. Bulunma Öbeklerinin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

Metinde çok az örneğine rastladığımız bulunma öbekleri öbür öbekler içinde herhangi bir görevde kullanılmamışlardır. Ancak cümle içerisinde çeşitli görevlerde kullanıldığını görmekteyiz.

a) Yüklem göreviyle bir örnekte karşımıza çıkar.

Kaçan kim iki kişi daᶜv iye gelüp birbirinden ḥaḳ ṭalab it se ol daḫı inkār it se müddeᶜîden beyyine ṭalab olunsa eger şāhid sözinde ṣādıḳısa bu iki ᶜamūd arasından geçebilür. 20a/9-10

İki kişi davaya gelip birbirinden hak talep ettiklerinde, o da inkar etse, iddiacıdan şahit telep edilse, eğer şahit sözünde sadık ise bu iki direk arasından geçebilir.

b) Bulunma öbeği sınırlı sayıda nesne görevinde kullanılmaktadır.

Biñde birin şerḥ idemez t ā ḳıyāmet dik anuñ 30a/8

Binde birini şerh edemez tâ kıyamete dek onun.

c) Bulunma öbekleri cümle içerisinde genellikle zarf olarak kullanılırlar.

Andan ol ḳav m her on günde bir sürüden bir ḳoyun ṣıġırdan ṣıġır at dan at dev eden dev e t aḫilden t aḫīl cemᶜ idüp İsmāᶜîle nezr v irdiler. 90a/19-20

Ondan sonra o kavim her on günde bir sürüden bir koyun sığırdan bir sığır, atdan at, deveden deve, tahıldan tahıl toplayıp İsmail'e adak verdiler.

Cev āb v irüp eyt di ki yā nebiyya'l-lah bu Ḳaᶜbe yirini ev v el Ādem-i ṣafī bünyād idüpdür ki her yılda bir kerre gelüp ziyāret ḳılup yine Hindūsit āna gidermiş. 84a/21;84b/1-2

Cevap verip söyledi ki yâ nabiyallah bu Kabe yerini önce Adem-i Safi inşa etmiştir ki her yılda bir kere gelip ziyaret edip yine Hindistan'a gidermiş.

Cümleden ᶜacebt er bu ki bir sāᶜat de bir, iki sāᶜat de iki, yigirmi dört sāᶜat de yigirmi dört kerre öt erdi. 19b/13-14

Hepsinden daha tuhafı bu ki bir saatte bir, iki saatte iki, yirmi dört saatte yirmi dört kere öterdi.

Günde biñ kez saña iderken Ḥaḳ naẓar 31b/7

Günde bin kez sana iderken Hak nazar

Hak sana günde bin kez nazar ederken

Yılda bir kerre ḫalḳ gelüp ṭ av āf iderlermiş. 84b/3

Yılda bir kere halk gelip tavaf edermiş.

2. 1. 2. 6. 3. AYRILMA ÖBEĞİ

Ayrılma hâli ekli bir ismin başka bir isimle kurduğu öbeğe ayrılma öbeği denir. Metinde ayrılma hâli ekinin sedalı şekli bulunmaktadır. Bu öbek metinde işlek olarak kullanılmaktadır. Ayrılma öbeği bir kısaltma öbeğidir. Sıfat-fiillerin veya zarf-fiillerin kısalmış şeklinden oluşmuştur.

Ayrıca ayrılma öbeğinin birinci unsuru, ikinci unsurun gösterdiği vasfı yoğun olarak taşıyan bir isim ise, öbeğin karşılaştırmaya dayalı genel anlamı, öbek bünyesindeki vasıf isminin üstünlük ve en üstünlük derecesini ifade eder (Karagöz 2003:266). fīlden büyük 7b/11 *"filden daha büyük"*, süddən aḳ 16a/4-5 *"sütten daha ak, en ak"* gibi.

... ağaçdan bir yüce köşk bünyād it dirüp ... 38a/13

... ağaçtan bir yüce köşk yaptırıp ...

Cüssede fīlden büyük v e burnı kerrināy gibiyidi. 7b/11

Cüssede filden büyük ve burnu kerrinây gibiyidi.

Gördiler ki ᶜacayib ḳapu süddən aḳ mermerlerden bir kemer baġlanmış. 16a/4-5

Gördüler ki acayip kapı sütten ak mermerlerden bir kemer bağlanmış.

Ḥükemā ḳav lince Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām [5] billūrdan ḳov ān it dürmek ... 97b/4-5

bilgelere göre Süleyman peygamber aleyhisselam billûrdan kovan ettirmek ...

... ol ḥabîbun 'ilmi ḳat ında baḥrdan ḳat re güneşden zerre degüldür. 56b/6

... o sevgilinin ilmi katında denizden katre güneşten zerre değildir.

... peykerinüñ ḳızıl alt undan hāçı v ar. 78b/21;79a/1

... yüzünün kızıl altından haçı var.

... südden ak āyīneden berrak bir laṭ īf ᶜaseldür ki şekerden leziz. 94b/11-12

... sütten ak aynadan berrak bir latif baldır ki şekerden leziz.

Şöyle kim eginlerinde balık pulından cev şen-i begt er billerinde t ucdan kılıc kemergāhlarında gümişden hancer v e başlarında zerrīn ışıḳlıḳ v e ḳollarında bakırdan kolcak cümlesi bu biñ iki yüz miḳdārı pehlüv ānlar ṭ onat up ḥāżır olıcaḳ bu biñ iki yüz nefer bahādurları on bölük eylediler. 99a/9-12

Şöyle ki eğenlerinde balık pulundan zırhlı elbise bellerinde, tunçtan kılıç kemer kemer yerlerinde gümüşten hançer ve başlarında altın ışıklık ve kollarında bakırdan kolçak, hepsi bu bin iki yüz kadar pehlivanlar donatıp hazır olunca bu bin iki yüz asker bahadırları on bölük eylediler.

2. 1. 2. 6. 3. 1. Ayrılma Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

a) Ayrılma öbeği metinde çoğunlukla sıfat tamlamalarında sıfat unsuru olarak görev almaktadır.

Dört yirden ḳapu ḳoyup t ucdan kapu ḳanadların it diler. 19a/13-14

Dört yerden kapı koyup tunçtan kapı kanatlarını itdiler.

Gördi ki Kelḥac Cāẕūnuñ leşi üst inde balık pulından begt eri v ar ruhāmī gümişden t ı̄g u t eberi v ar v e t ucdan ışıklıġı v e ḳolçaġı v ar. 105b/9-10

Gördü ki Kelhac Cadı'nın leşi üstünde balık pulundan zırhı var mermerden yapılmış gümüşten kılıç ve baltası var ve tunçtan ışıklığı ve kolçağı var.

Hadden ziyāde ok at dılar. 52b/17

Hadden ziyade ok attılar.

Haddinden fazla ok attılar.

Hıẕmat olup düzeldi ve her menzilde biñden artuk kuyular ḳazıldı. 25a/13

Hizmet olup düzeldi ve her menzilde binden fazla kuyular kazıldı.

İḥāṭa idüp ṣaġdan ṣoldan ṭolaşup ikisinüñ başları bir yire geldükde ḳızıl altundan yidi ayaḳ nerdübānı var. 16a/19-20

Etrafını çevirip sağdan soldan dolaşıp ikisinin başları bir yere geldiğinde kızıl altından yedi ayak merdiveni var.

Nefīr şeklinde üzerinde tucdan bir zahması var ve bu iki tucdan ʿamuduñ üstünde billūrdan bir ādem şeklin it miş. 20a/5-6

Daire şeklinde üzerinde tunçtan bir sopası var ve bu iki tunçtan direğin üstüne billurdan bir insan şeklini yapmış.

b) Ayrılma öbeği kimi durumlarda sıfat tamlamalarının üzerine gelirler.

Ḳırk ḳızıl altundan küp buldılar ki her küpüñ içinde biñ dāne ḳızıl altun yumurda var. 17a/3

Kırk kızıl altından küp buldular ki her küpün içinde bin tane kızıl altın yumurta var.

Velī bu ẓulmātdan öte şimāl cānibinüñ ser-ḥaddinde yiri götüren deryādan öte güneş şuʿlesi dokunmış yeşil zeberced renginde ṭaġlar görinür. 8a/19-20

Fakat bu karanlıktan öte kuzey yönünün sınırına yeri götüren denizden öte güneş ışığı dokunmuş yeşil zeberced renginde dağlar görünür.

c) Bir örnekte ayrılma öbeği birleşik fiil öbeği oluşturur.

Senden özge olsadı āḥad beşer 30b/21

Senden başka olsaydı tek beşer

ç) Ayrılma öbeği metinde çok az sayıda özne görevinde kullanılmaktadır.

Dīv den v e perrīden v e cinnīden kimse yoġıdı ki göndere. 47b/8-9

Devden ve periden ve cinden kimse yoktu ki göndere.

Maşrıḳ ṭ arafında yüzden bir eksük direk v ardur... 93a/12

Güney tarafında yüzden bir eksik direk vardır.

d) Metinde ayrılma öbeği nesne görevinde işlek olarak kullanılmaktadır.

Biñden art uk ruhbān gördiler ki Mekkedeki but lara ḫıdmat iderlerdi. 47a/9-10

Binden fazla ruhbân gördüler ki Mekke'deki putlara hizmet ederlerdi.

Buġur bir yeri iḫt iyār idüp ṭ aşdan hav lī çev ürüp içine girdiler v e ot urdılar. 88b/13-14

Bundan sonra bir yeri seçip taştan havlu çevirip içine girdiler ve oturdular.

Gelüp gördiler ki ṭ ucdan bir yüce mīl düzet miş. 20b/17-18

Gelip gördüler ki tunçtan bir yüce mil yapmış.

Nādān u aḥmaḳ cāhil ebkem aña delīl ola ki senden ᶜazīz nesne yarat madum v e senden muḫt erem cev her dürit medüm... 29a/10-11

Kaba ve ahmak, cahil, dilsiz ona delil ola ki senden aziz bir şey yaratmadım ve senden muhterem cevher türetmedim ...

e) Metinde ayrılma öbekleri çok işlek olarak zarf görevinde kullanılmaktadırlar.

Andan ev v el Ādem-i ṣafī v e Muḥammed Muṣt afā erv āḥına cemīᶜ gelmiş gelecek peyġāmberler erv āḥına ṣalāv at v irüp... 16b/7-8

Ondan sonra Adem-i Safî ve Muhammed Mustafa ruhlarına bütün gelmiş gelecek peygamber ruhlarına salavat verip ...

Andan ol ḳav m her on günde bir sürüden bir ḳoyun ṣıġırdan ṣıġır at dan at dev eden dev e t aḫilden t aḫīl cem^{c} idüp İsmā^{c}īle nezr v irdiler. 90a/19-20

Ondan sonra o kavim her on günde bir sürüden koyun sığırdan sığır attan at deveden deve tahıldan tahıl toplayıp İsmail'e adak verdiler.

... andan öñdün ki ṣu olsa yaġan ḳar bürüdet den baġlanup berg olup ṭolu olur... 23b/9-10

... andan önce ki su olsa yağan kar soğuktan bağlanıp yaprak olup dolu olur.

Andan soñra bu şehre bir burc bārū çekdiler. 19a/9

Ondan sonra bu şehre bir burç (ve) kale duvarı çektiler.

Andan soñra nūr-ı Muḥammedīnüñ ev ṣāfını İbrāhīm peyġāmber ümmet ine t aḳrīr it di. 28b/18-19

Ondan sonra Muhemmedin nurunun sıfatlarını İbrahim peygamber ümmetine söyledi.

Şimden soñra bir mi^{c}mār görüñ ki bu göl yirine bir şehir bünyād ide. 17b/20-21

Şimdiden sonra bir mimar görün ki bu göl yerine bir şehir yaptıra.

Yidi yıldan soñra gendü <gendü> ḳazanc-ıla ma^{c}īşet ide. 18a/16

Yedi yıldan sonra kendi kazancı ile geçine.

f) Ayrılma öbeği birkaç örnekte yüklem görevindedir.

Cüssede fīlden büyük v e burnı kerrināy gibiyidi. 7b/11

Cüssede filden büyük ve burnu kerrinây gibiyidi.

Nit e şöyle ki Sāmuñ çev re yanı demürden pīşeler oldı v e ormanlar olup deprenecek yiri ḳalmadı. 105a/13-14

Nitekim şöyle ki Sâm'ın çevre yanı demirden çevrildi ve ormanlar olup kımıldayacak yeri kalmadı.

Senden özge olsadı āḥad beşer 30b/21

Senden başka olsaydı bir beşer.

Yaʿnī kim yigit lik delülikden bir budakdur. 48b/19-20

Yani ki yiğitlik delilikten bir budaktır.

2. 1. 2. 7. BİRLEŞİK İSİM

Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur (Karahan 2004a:69). Birden fazla şahıs isminin tek şahıs ismi olması amacıyla bir araya getirilmesiyle oluşur. Birleşik isim öbeği metinde epeyce işlek olarak kullanılır.

Çünki Şemāyil Bānū naẓarına ki v arasın, benden selām idüp bu cev herleri aña emānet v iresin. 5b/17-18

Çünki Şemâyil Bânû karşısına ki varasın, benden selam edip bu cevherleri ona emanet veresin.

Şemâyil Bânû karşısına vardığında, benden selam edip bu cevherleri ona emanet veresin.

Gör ne ʿaẓam kimsedür Ahmed Muḥammed Muṣṭafā 30a/8

Gör ne büyük kimsedir Ahmet Muhammet Mustafa

Heşt -pāy Baḥriyi bulmaduḳlarını Rüst eme ʿarż ḳıldılar. 5b/12

Heşt-pây Bahri'yi bulmadıklarını Rüsteme arz ettiler.

2. 1. 2. 7. 1. Birleşik İsim Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçerisindeki İşlevleri

a) İsim tamlamalarında tamlayan olarak görev alırlar.

Çünki Şemāyil Bānū naẓarına ki v arasın, benden selām idüp bu cev herleri aña emānet v iresin. 5b/17-18

Çünki Şemayil Bânû karşısına ki varasın, benden selam edip bu cevherleri ona emanet veresin.

İdrīsden t ā Nūḥdan İbrāhīm Halīl alnına naḳl it di. 26a/5-6

İdristen tâ Nuh'tan İbrahim Halîl alnına nakletti.

Zīrā ki ol Medīne yiri benüm ḥabībüm Muḥammed Muṣṭafānūn serv er-i enbiyānuñ serheng-i ḳıyāmet üñ rav żа-i mübārekī yiri olsa gerekdür. 25b/18-20

Zira ki o Medine yeri benim sevgilim Muhammed Mustafa'nın, enbiyanın başının, kıyametin çavuşunun mübarek bahçesinin yeri olsa gerektir.

b) Birleşik isim öbeği, bağlama öbeklerinde isim unsuru olarak karşımıza çıkar.

İllā ki Mūsīḳī Yār-ıla yoldaşlarumuzı helāk iden yırt ıcı ḳuşlardan üşenüp v armasın t erk it dük. 11a/8-9

İlla ki Mûsîkî Yâr ile yoldaşlarımızı helak eden yırtıcı kuşlardan üşenip varmayı terk ettik.

c) Birleşik isim öbekleri, aynı zamanda bir şahıs ismi olduğundan genellikle özne görevinde bulunurlar.

... Āhī Meleḥ ilerü gelüp eyit di ... 15a/14

... Âhî Melek ileri gelip söyledi ...

Mūsīḳī Yār eyit t i 9a/10

Mûsîkî Yâr söyledi.

Mūsīḳī Yār öñce ḳulaġuzlıḳ it di. 9a/14

Mûsîkî Yâr önce klavuzluk etti.

Vaḳt -i şām olucaḳ anı gördüler ki Taymūs Perrī gelüp yit di. 6a/10-11

Akşam vakti olunca onu gördüler ki Taymus Peri gelip yetti.

Akşam vakti olunca Taymus Peri'nin geldiğini gördüler.

ç) Cümle içerisinde -e yönelme hâli ekini alarak dolaylı tümleç görevinde bulunur.

Mūsīḳī Yāre ṣorduḳ ki niçün deñiz çoḳ yir yüzi az görinür? 7b/18-19

Mûsîkî Yâr'e sorduk ki niçin deniz çok yer yüzü az görünür?

Taymūs Perrīye sebebin ṣordı. 7a/8

Taymûs Perrî'ye sebebini sordu.

d) Birleşik isim öbeği nesne görevinde de bulunur.

Heşt -pāy Bahriyi bulmaduḳlarını Rüst eme ᶜarż ḳıldılar. 5b/12

Heşt-pây Bahri'yi bulmadıklarını Rüsteme arz ettiler.

Meger kim Mūsīḳī Yār dirler bir ḳuş v arıdı. 7b/10-11

Meğer ki Mûsîkî Yâr derler bir kuş varıdı.

e) Kimi durumlarda birleşik isim öbeği yüklem olarak metinde karşımıza çıkar.

Cev āb v irdi ki yā nebiyya'l-lah ismüm Nāẓir ᶜĀʾildür. 15b/8-9

Cevap verdi ki yâ nebiyallah ismim Nâzir Âildür.

2. 1. 2. 8. FİİLİMSİLER

2. 1. 2. 8. 1. İSİM-FİİL ÖBEĞİ

İsim-fiil, fiillerin kip ve şahıs göstermeyen isim şeklidir (Eckmann 1962:51) Daha önce bir yargı bildiren cümlelerin sonundaki fiilleri isimleştiren bu ekler, isim-fiil öbeği oluşturarak, başka bir cümle içerisinde görev alır.[22] Metinde -ış/-iş, -ma/-me, -maḳ/-mek, -maḳlıḳ/-meklik olmak üzere dört çeşit isim-fiil eki vardır. Metindeki isim-fiil öbekleri de bu eklerden müteşekkildir. Türkçede fiillerin kendi eylem özelliğini ön plâna çıkararak soyut isim hâline geçmesi genel olarak mastar ekleri aracılığı ile yapılır. Her ne kadar başka bazı fiilden isim yapım ekleri fiili isim hâline getirse de, bu yapım ekleri, esas olarak fiilin anlamına dayalı yeni kavramları açıklayan isimler olarak ortaya çıkarırlar. Bu

[22] Fiillerin isimleşerek kullanılabilmeleri onları Türkçe için çok önemli kılan unsurlardan biridir. Fiillerin isim ve sıfat şekillerinin, isim ve sıfat göreviyle de kullanılış alanına çıkması, dilimizin cümle yapısını ve deyimleyiş gücünü, geniş ölçüde fiillere bağlı kılar (Özdemir 1967:177).

açıdan bakıldığında sadece mastarların, fiilin öz anlamını yüklenerek onları isimlendirdiğini görürüz (Turan 1998:245).

2. 1. 2. 8. 1. 1. -ış/-iş

Bu ek metinde sadece bir yerde geçer. "gidiş" örneğinden hareketle, -ış/-iş isim-fiil ekinin kalıcı isimler meydana getirdiğini görmekteyiz.

Perrī gidişine ancaḳ altı ayda ṭolaşılur. 6b/12-13

Peri gidişine ancak altı ayda dolaşılır.

2. 1. 2. 8. 1. 2. -ma/-me

Özellikle XVI. yüzyıldan sonra yaygın olarak örneklerine rastladığımız (Turan 1998:246-247) -ma/-me isim-fiil eki, metinde sınırlı sayıda kulanılmakta ve kalıcı isim yapmaktadır.

Āb-ı ḥayāt içmegi Ḥaḳ t e^{c}ālā müyesser it se edv iye ile ḥikmet ile ā^{c}ẓāy-ı re^{ɔ}īse kavī olmasına bir çāre ḳılurduḳ diyüp t ekrār it t ifāḳ it diler ki bir maḥalde Süleymān ḥażret ine ^{c}aleyhi's-selām āb-ı ḥayāt ı get ürt mege iḳdām ideler diyüp bu t edbīrile göñüllerin t esellī it diler. 11b/19-21

Hayat suyunu içmeyi Hak teala müyesser etse ilaçlar ile hikmetile baş uzuvların kuvvetli olmasına bir çare kılardık deyip tekrar ittifak ettiler ki bir yerde Süleyman hazretine aleyhisselam hayat suyu getirtmeye gayret edeler deyip bu tedbir ile gönüllerini teselli ettiler.

Ol Muḥammed Muṣṭafānuñ gelmesiçün oldı ḫalḳ 63a/6

O Muhammed Mustafa'nın gelmesi için oldu halk/halk oldu.

Yā nebiyya'l-lah āb-ı ḥayāt içmeme sebeb bu ki çünki Süleymān-ı Ḫafī dünyādan ki aḫiret e rıḥlet it di ... 7b/7-9

Yâ nebiyallah hayat suyu içmeme sebep bu ki çünki Süleyman-ı Hafî dünyadan ki ahirete göçtü ...

... yaġmur yaġması nedendür... 23a/8

... yağmur yağması nedendir ....

Yār-ıla yoldaşlarumuzı helāk iden yırt ıcı ḳuşlardan üşenüp v armasın t erk it dük. 11a/9

Yârile yoldaşlarımızı helak eden yırtıcı kuşlardan korkup varmayı terk ettik.

Zīrā pādişāhuñ ᶜazamet inüñ bilmesi nişān ᶜibādet in art urmaḳ dirler. 75a/9-10

Zira padişahın büyüklüğünün bil(in)mesi(nin) nişan(ı), ibadeti artırmak(tır) derler.

2. 1. 2. 8. 1. 3. –maḳ/-mek

Metinde isim-fiillerin büyük bir kısmı bu ek ile meydana getirilmiştir. Oldukça işlek olarak kullanılan bir ektir.

Bu t oġru yoldan aşmaġa hev es it me ki düşmān çoḳdur. 6b/17-18

Bu doğru yoldan aşmaya heves etme ki düşman çoktur.

Düşman çok olduğu için bu doğru yoldan aşmaya heves etme.

Bunları añmak maḳṣūdumuz degül ... 36a/19

Bunları anmak amacımız değil ...

Derbende girmege t ev be it di. 82b/6

Geçite girmeye tevbe etti.

Eyle olsa yine yimek cāyiz degül. 96a/6-7

Öyle olsa yine yemek cayiz değil.

Her şeyᵓin rızḳını ele get ürmege bir sebeb v irmişdür. 12a/10

Her şeyin rızkını ele geçirmeye bir sebep vermiştir.

İv megi t īzligi defᶜ ide kim t īz nefes olmaḳ kişiyi āḫir helāk ider. 106a/15-16

Evmeği, tezliği uzaklaştıra ki tez nefes olmak kişiyi sonunda helak eder.

Tez nefes olmak kişiyi sonunda helak edeceği için evmeği, tezliği uzaklaştıra.

Mekket u'l-lahı ziyāret it mege git diler 63b/2-3

Mekketullah'ı ziyaret etmeye gittiler.

Yoldan dönüp bakmak ne ḥācet . 7a/1

Yoldan dönüp bakmak ne hacet.

Bir örnekte isim-fiil eki -maḳ, ayrılma öbeğinin isim unsuru durumundayken -dıḳ/-dik sıfat-fiilinin yerine kullanılmıştır.

... sebeb-i uçmaḳdan çıḳmaḳlıḳ v e yir yüzinde bunca yıllar günāhına t ev be idüp aġlamaḳdan ṣoñra Allah t e^{c}ālā t ev besini ḳabūl idüp ... 35b/18

... cennetten çıkmanın sebebi ve yer yüzünde bunca yıllar günehına tevbe edip ağlamaktan sonra/ağladıktan sonra Allah teala tövbesini kabul edip ...

2. 1. 2. 8. 1. 4. -maḳlıḳ/-meklik

Bu isim-fiil eki –maḳ/-mek eki üzerine isimden isim yapım eki –lıḳ/-lik ekinin gelmesiyle oluşmuştur. Sınırlı sayıda örnekte karşımıza çıkar. "Ek, Eski Türkçe, Orta Türkçe, Harezm Türkçesi ve bilhassa Çağatay Türkçesinde yaygın şekilde kullanılmıştır" (Eraslan 2004:927).

Bunuñla ceng it meklik key hünerdür. 67a/1

Bununla cenk etmeklik çok hünerdir.

... sebeb-i uçmaḳdan çıḳmaḳlıḳ v e yir yüzinde bunca yıllar günāhına t ev be idüp aġlamaḳdan ṣoñra Allah t e^{c}ālā t ev besini ḳabūl idüp Ḥav v āyı bulup dünyānuñ bünyādına ^{c}imāret ine meşġūl olmaḳlıġını hep bunlar kim ẕikr olundı. 34a/18-20

...cennetten çıkmaklık(ın)/çıkmasının sebebi ve yer yüzünde bunca yıllar günahına tevbe edip ağlamaktan sonra/ağladıktan sonra Allah teala tövbesini kabul edip Havva'yı bulup dünyanın inşasına, imarına meşgul olmaklığını/olmasını hep bunlar ki söylendi.

Ya^{c}nī art maḳlıġuñ sebebi şükridür. 17a/12-13

Yani artmaklığın sebebi şükrüdür.

2. 1. 2. 8. 1. 5. İsim-Fiil Öbeğinin Öbür Öbekler ve Cümle İçerisindeki İşlevleri

İsim-fiil öbekleri genellikle cümle içerisinde kendi başlarına bulunurlar ve öbekler içinde fazla görev almazlar. Ancak her türlü öbeği bünyelerinde barındırırlar. Bunun sebebi ise, isim-fiil öbeğinin dönüşümünde yargı bildiren bir cümle hâline gelmesidir. Metinde sınırlı sayıda isim-fiil öbeği başka öbekler içinde doğrudan görev almaktadır. İsim-fiil öbeği cümle içerisinde tek bir öğe, yani bir isim gibi işlem görür. Bu sebeple cümle içerisinde her türlü görevde bulunabilir.

a) Birkaç örnekte isim-fiil öbeği isim tamlamasının tamlayanı görevinde karşımıza çıkar.

Anlara bir heybet göst erdi ki kāşiflere söz söylemek kayusı olmayup ḳorḫudan ne ṭ ındılar ne aġız açdılar. 52a/7

Onlara bir heybet gösterdi ki kaşifler(in) söz söylemek kaygısı olmayıp korkudan ne ses çıkardılar ne ağız açtılar.

Şehri yapdurmaḳ emri t amām olıcaḳ ... 18b/1

Şehri yaptırmak emri tamam olunca ...

Yaʿnī art maklıġuñ sebebi şükridür. 17a/12-13

Yani armaklığın/artmasının sebebi şükrüdür.

b) İsim-fiil öbeği çeşitli edatları üzerine alarak edat öbeklerinde isim işlevini yüklenir. Metinde isim-fiiller en çok edat öbeklerinin oluşumu sırasında görev alırlar. Öbür öbeklerde ise oldukça sınırlı bir şekilde görev yapmaktadırlar.

Bu sözüñ t aḥḳīḳin bilmek içün çev re yaña naẓar it di. 47b/8

Bu sözün doğrusunu bilmek için etrafa/çevre yana baktı.

... gice v e gündüz dürişmekile on iki günde t amām it diler. 19a/6

... gece ve gündüz çalışmakla on iki günde tamam ettiler.

Huccāc āsānlıġ-ıla geçmegiçün v e susuzluḳ yirlerde bıñarlar ḳazdurdı. 25b/15-16

Hacılar(ın) kolaylıkla geçmesi için susuzluk/su bulunmayan yerlerde pınarlar kazdırdı.

Sām Süvār-ıla ceng itmek, ejdehā agzına el sunmak ve yatup uyur nehengüñ kuyruġın basmak ᶜakreb inine barmak sokmak ve kažāy-ı āsumāniye karşu baş açmak gibidür. 101b/14-16

Sâm Süvâr ile savaşmak, ejderha ağzına el sokmak ve yatıp uyuyan timsahın kuyruğuna basmak, akrep inine parmak sokmak ve gökden gelecek olana karşı baş açmak gibidir.

Teşne lebler içmegiçün imdi {imdi} ol dört emīrlerüñ ikisi tamām oldıysa iki emrüm daḫı vardur. 25b/16-17

Susuz dudaklar içmek için şimdi o dörte emirlerin ikisi tamam oldu ise iki emrim daha vardır.

Yüz Ḥaḳḳa dutup benüm faẓīlet üm bilmekiçün ḳırḳ gün ṣāyim olup Allaha benümile bile ṭāᶜat eyledük. 28a/9-10

Yüz Hakka tutup faziletimi bilmek için kırk gün oruç tutup Allah'a benimle birlikte ibadet ettik.

c) Bazı isim-fiil öbekleri, ayrılma hâli ekini üzerine alarak ayrılma öbeklerinde birinci unsur olarak karşımıza çıkarlar.

Nefes virüp almaḳdan ġayrı pīşemüz yoḳ. 11a/5

Nefes verip almaktan başka işimiz yok.

... sebeb-i uçmaḳdan çıḳmaḳlıḳ ve yir yüzinde bunca yıllar günāhına tevbe idüp aġlamaḳdan soñra Allah teᶜālā tevbesini ḳabūl idüp ... 35b/18

... cennetten çıkmasının sebebi ve yer yüzünde bunca yıllar günahına tövbe edip ağlamaktan/ağladıktan sonra Allah teala tövbesini kabul edip ...

Velakin cāhil lāf urup ögünmekden ġayrı nesne bilmez. 45a/6

Fakat cahil laf vurup öğünmekten başka bir şey bilmez.

ç) İsim-fiil öbeği cümle içerisinde özne konumunda karşımıza çıkmaktadır.

anı çıkarmak mümkin degüldür. 44b/2-3

Onu çıkarmak mümkün değildir.

Beyāna gelmek mümt eni^{c}dür ki sırru'l-lahadur. 30a/4

Beyana gelmek /anlatmak imkânsızdır ki Allah'ın sırrıdır.

Allah'ın sırrı olduğunu anlatmak imkânsızdır.

Bununla ceng it meklik key hünerdür. 67a/1

Bununla cenk etmek çok hünerdir/çok hüner ister.

... daḥı eyt diler ki lāf urmak ^{c}av rat işidür v e her işüñ soñın sanmak ^{c}āḳıllar işidür. 45a/3-4

... ve söylediler ki laf vurmak kadın işidir ve her işin sonunu bilmek akıllılar işidir.

Ma^{c}lūmuñuzdur ki v at an sev mek īmāndandur. 22a/15

Bilirsiniz ki vatan sevmek imandandır.

Vatan sevmenin imandan olduğunu bilirsiniz.

Nit ekim ^{c}uḳalā dimişdür ki cemī^{c} işlerde iht iyāt ı v ācib görmek gerek v e hayr u şerr assı ziyān yirin gözlemek gerek v e incinmiş dost dan sakınmak gerek. 69a/4-6

Nitekim akıllılar demiştir ki bütün işlerde ihtiyatı vacip görmek gerek ve hayır ve şer faydası ziyan yerini gözlemek gerek ve incinmiş dosttan sakınmak gerek.

Nūḥ dimek ^{c}İrānca Ḫarsend dimek imiş. 35b/18

Nuh demek İranca Harsend demekmiş.

... suc işleyene cezā v irmek farīżadur. 44b/5-6

... suç işleyene ceza vermek farzdır.

... t īz nefes olmak kişiyi āḫir helāk ider. 106a/15-16

... tez nefes olmak kişiyi sonunda helak eder.

d) İsim-fiil öbekleri cümle içerisinde nesne olarak da görev alırlar.

Cev āb v irdiler ki egerçi Şemāyil Bānū Ferāmerze ᶜāşıḳdur v armak ist er Sām u Süv āruñ dahı hāk-i pāyine gelüp yüz urmak ist er. 98b/6-7

Cevap verdiler ki eğer Şemâyil Bânû Ferâmerze aşıktır, varmak ister, Sâm u Süvâr'ın dahi ayağının toprağına gelip yüz sürmek ister.

Cev āb v irdiler ki nit ekim siz ẓulumāt a girmek ist emezsiz. 8b/18

Cevap verdiler ki nitekim siz karanlığa girmek istemezsiniz.

Nitekim siz karanlığa girmek istemezsiniz diye cevap verdiler.

Eyle ṭ arrārdur bu ki yumurda saklamak ögredür kart ala. 102b/9-10

Öyle yankesicidir bu ki yumurta saklamak öğretir kartala.

Kartala yumurta saklamayı öğretecek kadar yankesicidir/kurnazdır.

İmdi her kim ᶜışka yanmak ist erse ᶜışkı İbrāhīmden ögrenmek gerek ki yüzini aydan v e günden çev ürdi. 85b/5-6

Şimdi her kim aşka yanmak isterse aşkı İbrahimden öğrenmek gerek ki yüzünü aydan ve güneşten çevirdi.

İnüp bağlamak dileyince... 79a/14

İnip bağlamak dileyince ...

Mekket u'l-lahı yine yapmak ist er. 84b/6

Mekketullahı yine yapmak ister.

Nit ekim beni kurbān kılmak ist edi. 88b/19

Nitekim beni kurban kılmak istedi.

Ol sebebden mübārek elüñde kurbān olmaġı faḫr görüp Allah emrine rıżā v irüp naẓaruña geldüm. 70b/13-14

O sebepten mübarek elinde kurban olmayı faziletli görüp Allah emrine rıza verip karşına geldim.

... seni gendü elümile kurbān it mek ist erem. 69b/11

... seni kendi elimle kurban etmek isterim.

Velī gelmegi ḥicāb it düm. 15b/12-13

Fakat gelmeğe utandım.

e) İsim-fiil öbeği cümle içerisinde dolaylı tümleç olarak kullanılmaktadır.

Ammā ki saña ḥükmüm budur ki Sām-ı Süv ār oġlı Kāhir düşmān leşkerile uġraşmaġa gider. 50a/6

Amma ki sana emrim budur ki Sâm-ı Süvâr oğlu Kâhir, düşman askeriyle savaşmaya gider.

Benümle bile mezārı beklemege mu^{c}āv enet ide. 17b/9-10

Benimle birlikte mezarı beklemeye yardım ede.

Bizüm dahı bahr-ı zulumāt dan çıkmaġa gönlümüz v armaz 8b/19

Bizim dahi karanlık denizden çıkmaya gönlümüz varmaz.

Buñalup su içmege v ardı ki ḥacer kenārı çeşme-sārdur. 103b/5-6

Bunalıp su içmeye vardı ki taş kenarı çeşmeleri (çok olan) yerdir.

Gözlerine girüp burunlarına kulaklarına girüp hort umların urup kanların içmege başladılar. 14a/5-6

Gözlerine girip burunlarına kulaklarına girip hortumlarını urup kanlarını içmeye başladılar.

f) Bazı isim-fiil öbekleri -e, -den hâl eklerini aldıkları hâlde cümle içerisinde dolaylı tümleç yerine, zarf görevinde bulunurlar. Böyle durumlarda isim-fiil öbeği doğrudan fiili niteleyerek, fiilin oluş sebebini anlatır.

... bu gelen leşker-i Süleymānī ki görürsiz sizi īmāna da^{c}v et it mege it ā^{c}at it meyeniñüzi kılıcdan geçürüp ġāret it mege gelür. 46b/18-19

... gördüğünüz bu gelen Süleyman'ın askeri, sizi imana davet etmeye, itaat etmeyeninizi kılıçtan geçirip yağma etmeye gelir.

Kat ı yırt ılmaḳdan od ḥāṣıl olur. 23b/1

Katı yırtılmaktan ateş meydana gelir.

Zīrā ki dev let üñde iş işlemekden yorulup armazuz. 25a/20-21

Zira ki devletine iş işlemekten/hizmet etmekten yorulup usanmayız.

g) İsim-fiil öbekleri, cümle içerisinde yüklem olarak da karşımıza çıkarlar.

Belki ġarażı anuñ, māl ve ḫalḳ katında maḳbūl olmaḳ ve manṣıb elikdürmekdür. 77a/7

Belki onun amacı mal ve halk katında makbul olmak ve makam ele geçirmektir.

Kim ḥev āy-ı nefsi kesmekdür murād 83b/6

ki nefis isteklerini kesmektir amaç

Nūḥ dimek ᶜİrānca Harsend dimek imiş. 35b/18

Nuh demek İranca Harsend demekmiş.

2. 1. 2. 8. 2. SIFAT-FİİL ÖBEĞİ

Sıfat-fiiller, fiillerin sonuna gelerek onları sıfatlaştırır ve başka isimleri niteler hâle getirirler.[23] Bu sebeple sıfat-fiillerin temel işlevi niteleme özelliğine sahip öbekler oluşturmaktır. Bu öbekler çeşitli eklerle meydana getirilir. Bu eklerin her birisi semantik olarak birbirinden farklıdır ve her bir ekin kullanıldığı durumlar bellidir. Metinde, -an/-en, -maz/-mez, -ur/-ür, -acaḳ/-ecek, -duḳ/-dük, -mış/-miş sıfat-fiil ekleri bulunmaktadır. Genelde günümüz Türkiye Türkçesiyle uyum içinde olan metindeki sıfat-fiil ekleri, kimi hususlarda farklılık arz eder. Bu "sıfat-fiil eklerinden, genellikle iyelik ekleri ile birlikte kullanılan -dIk/-dUk ve –AcAk eklerinin zaman ifadesi taşıyan mastar ekleri gibi kullanıldığı görülür" (Üstüner 1995:362)

Sıfat fiiller görünüş olarak zaman anlamını da içlerinde barındırırlar. Geçmiş, gelecek, ve geniş zaman sıfat-fiilleri olarak gruplandırılabilirler. -an/-en, -maz/-mez, -ur/-ür geniş zaman, -acak/-ecek gelecek zaman, -duḳ/-dük ve -mış/-miş geçmiş zaman sıfat-fiilleri olarak tanımlayabiliriz.[24] Bu ekler hem bir zaman eki hem de sıfat-fiildir. Ancak *Kuznetsov*'un da dediği gibi zamanlar sıfat fiillerden değil, genellikle sıfat fiillerin, -acak eki dışında, zamanlardan oluşmuş oldukları kanaatindeyiz (bk. Kuznetsov 1995:206). "Zaman eklerinin fiil işletme

[23] Gerek sıfat fiil terimi gerekse bu kavramın tanımında Türkologlar arasında bir mutabakat mevcut değildir. Bu kavramı sıfat-fiil olarak adlandıranlar olduğu gibi, isim-fiil, ortaç, partisip şeklinde adlandıranlar da vardır (bk. Vardar 1980:115; Hatiboğlu 1978:94; Topaloğlu 1989:91; Korkmaz 1992:132; Yücel 1995:87)

eki olmalarına karşılık sıfat-fiil ekleri, yapım ekleriyle çekim ekleri arasında özel bir konumdadır (Yücel 1995:87).

2. 1. 2. 8. 2. 1. -duḳ/-dük

Metinde en çok kullanılan sıfat-fiil ekidir. Üzerine geldiği öbeği geçmiş zaman anlamında isme bağlar. Örneklerin hemen hemen tamamında iyelik ekiyle karşımıza çıkar. Bu ek iyelik eklerini de alarak "hareket ismi" göreviyle kullanılır. Bu sebeple -duk/-dük sıfat-fiili cümle içinde çoğunlukla bir isim tamlası kurluşundadır. Bu dönem, ekin ses uyumuna girmediğini ve -duk/-dük şekillerinde kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca metinde bu ekin -ca/-ce eşitlik ekiyle kullanılan örneklerine rastlamaktayız. Bu birleşme sonucunda -dıkça/-dikçe zarf-fiili ortaya çıkmıştır (bk. Üstüner 2000:18).

Andan bize maġrib cānibine bir kūhist ān göst erdiler kim anı aşduḳ yirde āb-ı ḥayāt dur didiler. 10a/14-15

Ondan sonra bize güney tarafında bir dağ gösterdiler ki onu aşdığınız yerde hayat suyu vardır dediler.

Bu göt ürdügüñ cānav ar ne cānav ardur? 49b/15

Bu götürdüğün canavar ne canavardır?

Heşt -pāy Baḥriyi bulmaduklarını Rüst eme ᶜarż ḳıldılar. 5b/12

Heşt-pây Bahri'yi bulamadıklarını Rüsteme arz ettiler.

Kāhir ṭ urduġı yire yit üp ses işit di. 51a/13

Kâhir durduğu yere yetip ses işitti.

Metinde, bir örnekte, -duḳ/-dük sıfat fiil ekinin "ne" soru zamirinin üzerine cevher fiilinin yardımıyla getirildiği tespit edilmiştir.

Ḥükemā ḳav lince yine Süleymān ᶜaleyhi's-selām suᵓāl it di ki yā Nesr-i Ṭāyir ᶜömrüñüñ at v āline sebeb neydügin t aḳrīr it düñ ... 14a/15-17

---

[24] Günümüz Türkiye Türkçesindeki sıfat fiillerinde zaman kavramı konusunda bk. Tahir 1999:11.

Bilgelere göre yine Süleyman aleyhisselam sordu ki yâ Nesr-i Tâyir ömrünün uzun oluşunun sebebinin ne olduğunu anlattın ...

Metinde -duḳ/-dük ekinin, çeşitli kalıp ifadeler içerisinde sistemli bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Bu kullanımların başında -duḳ/-dük sıfat-fiili "ecilden, sebebden" kelimeleriyle birleşerek zarf fonksiyonunda kullanılması gelmektedir.

Aña ṭ ama^{c} it digi ecilden v īrān it di. 21b/3-4

Ona tamah ettiği için harap etti.

Ona tamah ettiğinden dolayı harap etti.

Ona tamah etmesi sebebiyle harap etti.

Cev āb v irdi ki güneş ol yire ġāyet yaḳīn oldugı ecilden ḳarara dut up ṭ agı ṭ aşı yanmışdur. 8a/6-7

Cevap verdi ki güneş o yere çok yakın olması sebebiyle/olduğu için kapkara olup dağı taşı yanmıştır.

Ġāyet yüksek oldugı ecilden güneş şu^{c}lesi doḳunmadugı yirler kühe'l-burzuñ şimāl ṭ arafında gölgesi düşdügi yirler ḳarañulıḳ olmışdur. 8b/3-5

Çok yüksek olduğu için güneş ışığının dokunmadığı yerler, Kühel-burzun kuzey tarafında gölgesi(nin) düştüğü yerler karanlık olmuştur.

Müsīḳī Yār cev āb v irüp didi ki şimāl cānibi ġāyet şov uḳ oldugı sebebden v e güneş ḥarrından ırak düşdügi cehet den ol yirlerüñ ḳarı erimez, ġāyet ṣov uḳ olur v e bir daḥı bu yüce ṭ agı ki görürsin ḳullesi göge yaḳīndür. 8b/1-3

Mûsîkî Yâr cevap verip dedi ki kuzey tarafı çok soğuk olması sebebiyle/olduğu için ve güneş sıcaklığından uzak düştüğü için/düştüğünden dolayı o yerlerin karı erimez, çok soğuk olur ve bir daha gördüğün bu yüce dağın kulesi göğe yakındır.

-duḳ/-dük eki bir örnekte -layın ekiyle birleşerek cümlede zarf durumunda bulunmuştur.

Çıḳdugınlayın ṭ ılısım ejdehāsı deprendi. 15a/10

Çıktığında tılsımlı ejderha hareket etti.

Çıktığı zaman tılsımlı ejderha hareket etti.

2. 1. 2. 8. 2. 2. -an/-en

Metinde en çok kullanılan sıfat-fiil eklerinden birisi de -an/-en sıfat-fiilidir. Üzerine geldiği öbeğe geniş zaman ve şimdiki zaman anlamı katar. Bu ek bazen iyelik ekini alır. Sınırlı sayıda örnekte karşımıza çıkan bu durumda -an/-en sıfat-fiilinin nitelediği kelime düşer.

Bildiler ki bu gelen ruḥ ḳuşıdur. 49a/5

Bildiler ki bu gelen ruh kuşudur.

Bu gelenin ruh kuşu olduğunu bildiler.

Hubūbāt bit en yire ḳonuşdılar. 26a/19-20

Hububat biten yere konuştular.

Mukadder olan nesne başına gelse gerek. 5b/10

Kadere yazılmış olan şey başına gelse gerek.

Velī pīrlik ᶜāleminde geçen ᶜömür ᶜömre ṣayılmazımış. 11a/14

Fakat yaşlılıkta geçen ömür ömre sayılamzımış.

Yaᶜnī melekü'l-mev t tāᶜat idenleri sev er. 17a/12

Yani melekül-mevt ibadet edenleri sever.

-an/-en sıfat-fiili metinde kimi durumlarda -ca/-ce eşitlik ekiyle birleşerek farklı bir sıfat-fiil eki ortaya çıkarır. Bu durumda genellikle -anca sıfat-fiilinin nitelediği kelime düşer. Anlam olarak ise bu ek "bütün, çokluk, topluluk" anlamlarını taşır.

Ammā ki halāṣ olancamuz birer pāre elmāsı aġzumuza alup göt ürdük. 9b/2

Amma ki kutulanımız/kurtulanların hepsi birer pare elması ağzımıza alıp götürdük.

Leşkerüñüñ bāḳī ḳalancasın bunlaruñ şerrinden ḫalāṣ idesin. 13a/17

Askerinin geri kalanını/kalanının hepsini bunların şerrinden kurtarasın.

2. 1. 2. 8. 2. 3. -mış/-miş

Metinde -duḳ/-dük ve -an/-en sıfat-fiillerinden sonra en çok kullanılan sıfat-fiil ekidir. Bu ek metinde olduğu gibi Türkçenin hiçbir döneminde yuvarlak ünlülü olarak görülmemiştir (bk. Kuznetsov 1995:210). Üzerine geldiği öbeğe belirsiz geçmiş zaman anlamı katar.

Bir haft adan öñürdi ölmiş ölüye dönüp yat dı. 102a/16

Bir hafta önce ölmüş ölüye dönüp yattı.

... incinmiş dost dan ṣaḳınmaḳ gerek. 69a/5-6

... incinmiş dosttan sakınmak gerek.

Kaderlenmiş nesne ḫōd başuma gelse gerek. 6b/21

Alnıma yazılmış şey kendi başıma gelse gerek.

Şuᶜlesinden ᶜālem münev v er olmış gündüze beñzer. 42b/8

Işığından alem aydınlanmış gündüze benzer.

Uçuk t ut mış gibi ḳaçarsın. 51a/19

Uçuk tutmuş gibi kaçarsın.

Metinde -mış/-miş sıfat-fiilinin, -ecek sıfat-fiiliyle "gelmiş gelecek" ifadesinde kalıplaşarak kullanıldıklarını görmekteyiz.

Andan ev v el Ādem-i ṣafī v e Muḥammed Muṣt afā erv āḥına cemīᶜ gelmiş gelecek peyġāmberler erv āḥına ṣalāv at v irüp Allaha t ekbīr get ürdiler daḫı Süleymān peyġāmber eyit di. 16b/6-8

Ondan sonra Adem-i safi ve Muhammet Mustafa ruhlaruna bütün gelmiş gelecek peygamber ruhlarına salavat verip Allaha tekbir getirdiler ve Süleyman peygamber söyledi.

2. 1. 2. 8. 2. 4. -acaḳ/-ecek

Bu ekin en önemli özelliği, önceleri bir sıfat-fiil eki olmasıdır. XV. asırdan sonra sıfat-fiil ve fiil ismi görevlerini korumak şartıyla, çekim şekilleri arasına

sokulup bir gelecek zaman eki olmuştur (Kuznetsov 1995:212-213). Zaman eki işlevini ise daha sonra üstlenmiştir. Gelecek zaman anlamı taşıyan bu ek metinde işlek olarak kullanılmaktadır.

Anlara mukābil olacak maḥlūḳ göricek ben bilürem. 13b/13

Onlara mukabil olacak mahluku görünce ben bilirim.

Gelecek yıl İbrāhīm yine geldi. 94b/11

Gelecek yıl İbrahim yine geldi.

Ne yazacaġına ḳılca mecāl bulmadı v e ne yazacaġın bilmedi. 32b/18

Ne yazacağına kıl kadar mecal bulamadı ve ne yazacağını bilemedi.

Ol yabacak şehrine her kim iḫt iyār-ıla gelürse ol māldan yidi yıllıḳ azuḳ v ireler. 17b/1

O yapacağın şehre her kim kendi isteğiyle gelirse o maldan yedi yıllık azık vereler.

Pes ḳıyāmet ḳarīb olıcaḳ üç yüzde ḳat acaḳ kimse bulınmaya. 58b/14-15

Kıyamet yakın olduğunda üç yüzde katacak kimse bulunmaya.

Metinde -acak/-ecek sıfat-fiili -ca/-ce eşitlik ekiyle birleşerek yeni bir sıfat-fiili oluşturmuşlardır. -ca/-ce eki yeni oluşan bu sıfat-fiile "kadar, miktar, yeteri kadar" anlamı katmaktadır. Hatta bu ekin anlam olarak bahsettiğimiz şekilde açılımını bir örnekte görmekteyiz. Aşağıda verdiğimiz ikinci örnek birinci örneğin açılımı gibidir. Birinci cümledeki "ṭoyacaḳca niᶜmet" ifadesini "dayacak kadar/doyacak miktarı yiyecek" olarak dönüştürebiliriz. İkinci cümlede ise "ṭuracaḳ miḳdārı yir" şeklindeki ifade önceki örneğin açılımı gibidir. Burada "ṭuracaḳ" kelimesine '-ca' ekini getirdiğimiz takdirde "miḳdār" kelimesi düşer. Bu durum -ca/-ce eşitlik ekinin "kadar, miktar" bildirme işlevinden kaynaklanmaktadır (bk. Korkmaz 1995:12-84).

Ammā ki Süleymānuñ ṣaġında v e ṣolunda ikişer ādem ṭuracaḳ miḳdārı yir ḫalḳ gözinden ḫālī görindürdi. 63a/18-19

Amma ki Süleyma'nın sağında ve solunda ikişer kişi duracak miktarı yer halk gözünden gizli görünürdü.

Sizleri öldürmeyelüm diyüp and içüp ḳarınları t oyacakca niᶜmet v irdiler. 98b/13-14

Sizleri öldürmeyelim deyip ant içip karınları doyana kadar/doyacak miktarı nimet verdiler.

2. 1. 2. 8. 2. 5. -ur/-ür

Bu ek, hem zaman hem de sıfat-fiil ekidir. Gerek ünlülerle gerek ünsüzler ile biten fiillerde aynı olmak üzere, bilhassa eski metinlerde, umumî olarak -ur ve -ür (ünlülerle biten fiillerde iki ünlü arasına bir yardımcı *y* gelmek suretiyle) kullanıldığını görüyoruz (Arat 1992:156-157).[25] Metinde geniş zaman anlamı ifade eden ikinci sıfat-fiildir. Bu sıfat-fiil yine geniş zaman ifade eden -an/-en sıfat-fiili kadar kullanılmaz.

Ammā begleri gendü nīşt erin çıḳarsa helāk olmaz v e beglerinüñ aḳa māᵓil kızıl olur göv desi v ardur. 97a/3-4

Amma beyleri kendi neşterini çıkarsa ölmez ve beylerinin aka benzer kızıl olur/olan gövdesi vardır.

Bu senüñ leşkerüñ anlaruñla muḳābil olur çeri degüldür. 13b/12-13

Bu senin askerin onlarla mukabil olur asker değildir.

Ceng içinde ṣanasın ki her biri bir yanar oddur ... 77b/10

Savaş içinde sanasın ki her biri bir yanar ateştir ...

İçinde hīc bir deprenür dābbe yoḳ. 8a/1

İçinde hiçbir hareket eder hayvan yok.

Uyur ejder ḳuyruġını başma kim ider helāk 45a/12

Uyur ejder kuyruğuna basma ki helak eder.

Uyur ejder kuyruğuna helak edeceği için basma.

2. 1. 2. 8. 2. 6. -maz/-mez

Metinde sadece bir örnekte karşımıza çıkar. Anlam olarak üzerine geldiği öbeğe olumsuz geniş zaman anlamı katar. Metindeki bu bir örnekte nitelediği isim düşerek iyelik eki almıştır.

Yaramazı ḳara ile ḳarışıḳ olur. 97a/4

Yaramazı kara ile karışık olur.

2. 1. 2. 8. 2. 7. Sıfat-Fillerin Öbür Öbekler ve Cümle İçindeki İşlevleri

Sıfat-fiiller, öbekler içerisinde çeşitli görevlerde bulunur. Ancak ana görevi sıfat tamlamaları kurmak ve bu tamlamalarda sıfat görevinde öbeğe katılmaktır. Ancak bu durum bazen nitelediği ismin düşmesiyle değişir ve farklı öbeklerin içinde bulunur. Cümle içerisinde ise, her türlü görevde karşımıza çıkmaktadır.

a) Sıfat-fiiller bazı durumlarda iyelik eki alarak isim tamlamalarında tamlanan durumunda bulunurlar. Özellikle -duḳ/-dük ekinde bu durum daha belirgindir. Çünkü bu ekin iyelik eki almamış hâli istinâdır ve bu iyelik hâldeyken de öbür sıfat-fiillerin tersine niteleyici konumdadır. Öbür sıfat-fiiller iyelik eki aldıklarında niteledikleri isim düşer ve sıfat işlevini yitirerek isimleşirler. -duḳ/-dük ekinde ise böyle bir durum olmaz.

Ādem peyġāmber Allah buyurduġı böyledür kim ben it düm dimiş. 34b/14

Adem peygamber Allah'ın buyurduğu böyledir ki ben ettim demiş.

... benüm bunda gelecegüñ kimden işit düñ? 12a/18-20

... benim buraya geleceğimi kimden işittin?

Bes yoldaşumuzuñ birisi öldügine ġāyet t e[2]essüf idüp iñleşdük. 10a/3-4

Yoldaşımızın birisi (onun) öldügüne çok üzülüp inleştik.

---

[25] Kuznetsov, geniş zaman ekindeki *y* kaynaştırma ünsüzünün aslında ekin eski biçinde var olduğunu ve ekin –yur/-yür veya –yor/-yör'den geldiğini, bu köklerin ise yorı-/yürü- fiilinden geldiğini iddia etmektedir (1995:207).

Pes cemī[ʿ]-i mü'min mü'mināt müslim ü müslimāt Süleymān ḥażret inüñ Mekkeye v aracaġın bilüp her iḳlimden ḥuccāc ol ḳadar geldi ki ḥadd ü ḥisābı yoḳ. 56a/19-21

Bütün müslimanlar Süleyman hazretinin Mekke'ye varacağını bilip her iklimden hacılar o kadar çok geldi ki sayısı belli değil.

Süleymān peyġāmberüñ [ʿ]am Mekkeye gelecekin t ācirlerden ṣorup bilüp Ḥabeş melikine ḫaber gönderdi. 40a/8-9

Süleyman peygamberin Mekke'ye geleceğini tacirlerden sorup bilip Habeş kralına haber gönderdi.

Velī Çīn pādişāhı gönderdügi at ı görüp göñli t esellī v e ġuṣṣası t eskīn oldı. 5b/13-14

Fakat Çin padişahının gönderdiği atı görüp gönlü teselli ve kaygısı teskin oldu.

Yaġanı daḫı def[ʿ]ī eridi. 21a/11

Yağanı dahi derhal eridi.

b) Sıfat-fiil öbekleri bazı durumlarda isim tamlamalarında tamlayan işlevinde bulunurlar.

Bizüm bunda geldügümüzüñ v e t urduġumuzuñ eserī hīç belürmedi v e Hemedān medḥ-i v aṣfa gelmez. 21b/11-12

Bizim buraya geldiğimizin ve durduğumuzun izi hiç belirmedi ve Hemedan (şehrinin) özellikleri anlatılamaz.

c) Sıfat-fiiller metinde edat öbeklerinde isim unsuru olarak görev alırlar.

Ammā ki beriyyelik olduġiçün ādemīzāda ṣu v efā it medi. 26b/9-10

Amma ki çöl olduğu için insanlara su yetmedi.

... keklige şahbāz v e keçi sürüsine kurt gider gibi ḫamle ḳılınca ... 47a/7

... kekeliğe doğan ve keçi sürüsüne kurt girer gibi hamle kılınca ...

...nit ekim sizüñ bu karañulıkda gözüñüz görmedügi gibi bizüm daḥı güneş şu^{c}lesinden gözlerümüz ḳamaşur. 8b/19-20

... nitekim sizin bu karanlıkta gözünüzün görmediği gibi bizim dahi güneş ışığından gözlerimiz kamaşır.

Şāhīn öñinden sıġırcuḳ ḳaçar gibi Ḥabeş leşkeri ḳaçup girüsine döndi. 54a/20-21

Şahin önünden sığırcık kaçar gibi Habeş askeri kaçıp gerisine döndü.

ç) Sıfat-fiiller birleşik fiil öbeklerinde isim unsuru olarak görev yapar.

Ḳaçan günāh idecek olduñ? 34a/14

Ne zaman günah edecek oldun?

d) Sıfat-fiil öbeği cümle içerisinde özne olarak kullanılmaktadır.

... güşesinde mukīm olan kimse mihnet ü muṣībet ile mübt elādur. 5b/5-8

... köşesinde sakin olan kimse zorluk ve belayıla tutulmuştur.

Ṭoḳuzıncı ṣāfda Şāmdan v e Ḳuds-i Mubārekeden gelen ḥuccāc ṭurdılar. 64a/9-10

Dokuzuncu safda Şam'dan ve Kuds-i Mubarek'ten gelen hacılar durdular.

Yaġanı daḥı def^{c}ī eridi. 21a/11

Yağanı derhal eridi.

e) Sıfat-fiil öbeği cümle içerisinde en çok nesne olarak kullanılmaktadır. Özellikle -duḳ/-dük sıfat fiili öbürlerine nazaran daha fazla nesne görevinde bulunur. Ayrıca metinde bu sıfat-fiilin yardımıyla çok uzun cümleler meydana getirilmektedir.

Bildügi daḥı yañılduġına yit mez. 45a/6

Bildiği dahi yanıldığına yetmez.

Bu gelenleri haber almaġa geldügin bilürler. 46b/14

Bu gelenleri haber almaya geldiğini bilirler.

Ne v echle ceng it dügin sekiz biñ erüñ baᶜżın ḳırup baᶜżın dut dugın bir bir söyledi. 47a/21

Nasıl savaştığını sekiz bin erin bazısını kırıp bazısını tuttuğunu bir bir söyledi.

Yaᶜnī melekü'l-mev t t āᶜat idenleri sev er. 17a/12

Yani melekül-mevt ibadet edenleri sever.

Süleymān ibni Dāv ud daḥı ᶜaleyhümā's-selām Nesr-i Ṭāyirüñ Süleymān-ı Hāfiden kaldugın v e bu şehri oğlı ᶜAfīf bünyād it dügin ᶜāḳıbet dünyādan git dügin v e Kerkes baḥr-ı zulumāt a v arup geçdügin āb-ı ḥayāt ı bulup icdügin v e illā ki sehv idüp içine girüp yunmadugıçün āᶜżā-sı reyisleri süst olup yüñleri döküldügine dil perīşān oldugını beyān idicek Feyşāgūrıs ḥakīm v e Baṭ lamiyūs ḥakīm v e Bilīnās ḥakīm v e feylesōf-ı ekber v e Aṣaf bin Barḫıyā v e Loḳmān ḥakīm v e cemīᶜ reᵓīs-i ḥükemā āb-ı ḥayāt ı bu Kerkesüñ icdügin ammā ki āb-ı ḥayāt suv ına girüp yunmadugı ecilden āᶜżā-i reᵓīs v efā it medügin bilüp gāyet gamkīn-dil oldılar. 11b/6-12

Süleyman ibni Davud dahi aleyhimü's-selam Nesr-i Tâyir'in Süleyman-ı Hafî'den kaldığını ve bu şehri oğlu Afîf'in imar ettiğini, sonunda dünyadan gittiğini ve Kerkes karanlık denizine varıp geçtiğini, hayat suyunu bulup içtiğini ve illa ki yanlış edip içine girip yıkanmadığı için baş uzuvları kuvvetten düşüp yünleri döküldüğüne gönül perişan olduğunu anlatınca Feyşagûrıs bilge ve Batlamiyûs hekim ve Bilînas bilge ve feylesof-ı ekber ve Asaf bin Berhıyâ ve Lokmân hekim ve bütün bilgelerin ululları hayat suyunu bu kerkesin içtiğini amma ki hayat suyuna girip yıkanmadığı sebepten baş uzuvları vefa etmediğini bilip çok üzüldüler.

f) Sıfat-fiil öbeği çeşitli ek ve edatları üzerine alarak zarf görevinde kullanılmaktadır.

Ammā ki beriyyelik olduğiçün ādemīzāda şu v efā it medi. 26b/9-10

Fakat çok olduğu için insanlara su yetmedi.

Aña ṭama' it digi ecilden v īrān it di. 21b/3-4

Ona tamah ettiği sebepten harap etti.

Çıkdugınlayın ṭılısım ejdehāsı deprendi. 15a/10

Çıktığında tılısım ejderhası hareket etti.

... nit ekim sizüñ bu karañulıkda gözüñüz görmedügi gibi bizüm dahı güneş şu'lesinden gözlerümüz ḳamaşur. 8b/19-20

... nitekim sizin bu karanlıkta gözünüz görmediği gibi bizim dahi güneş ışığından gözlerimiz kamaşır.

g) Metinde sıfat-fiil öbeğinin dolaylı tümleç olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Bildügi dahı yañılduğına yit mez. 45a/6

Bildiği dahi yanıldığına yetmez.

... bu cev herleri saña emānet v irdügüme Allah nāẓırdur. 5b/16-17

... bu cevherleri sana emanet verdiğime Allah şahittir.

ğ) Sıfat-fiil öbeği az da olsa yüklem olarak kullanılmaktadır.

Ḥażret üñe v irdügümdür ṣaḥḥ ḫaber 47b/19

Hazretine verdiğimdir doğru haber.

2. 1. 2. 8. 3. ZARF-FİİL ÖBEĞİ

Zarf-fiil öbeği, bir zarf-fiil ile ona bağlı ögelerden oluşan fiil öbeğidir. Metinde Türkiye Türkçesinde kullanılmakta olan zarf-fiillerin yanında farklı olan zarf-fiiller de vardır. Zarf-fiil öbekleri cümle içerisinde daima zarf olarak görev alırlar. Modern Türk dillerindeki zarf-fiillerin birçok tipik özelliklerini bilinen en eski Türkçe metinlerde bulmak mümkündür (Johanson 1995:313). Bu sebeple metindeki zarf-fiil eklerinin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.[26]

---

[26] Zarf-fiillerin söz dizimi açısından işlevleri yanında, Türk dili açısından birçok morfolojik işlevleri de bulunmaktadır. Bu işlevler metinden elde edilen veriler ışığında elden geldiğince farklı bölümlerde incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu konuda daha genel ve geniş bilgi için bk. Haspelmath 1995; Johanson 1995; 1988; Csató-Johanson 1993; Mundy 1954; Yüce 1973.

Zarf-fiiller Türkçede üç temel görev üstlenmektedirler. Bunlar; zarf-fiilli parça (gerundialsegment) kurmak, yardımcı fiillerin önüne gelerek birleşik fiiller (komplexe verben) yapmak ve görünüş-zaman eki (aspektotemporale endung) olarak bitimli cümleler kurmaktır (Uğurlu 1999:20). Bununla birlikte zarf-fiillerin metindeki en belirgin işlevi öbek oluşturmalarıdır.

Ammā ki içine girüp yunmayınca ā^{c}żā-ı re^{3}yisi ḳav ī olazımış. 11b/15

Amma ki içine girip yıkanmayınca baş uzuvları kuvvetli olmaz imiş.

Pehlüv ānlarumı āzād idüp yaraḳda olsun. 5b/18

Pehlivanlarımı serbest bırakıp hazırlıklı olsun.

Yoldan dönüp baḳmaḳ ne ḥācet . 7a/1

Yoldan dönüp bakmak ne hacet.

Āzīne irt esi balık gelicek ṭ uzaḳlarına düşerdi. 94a/1

Azine ertesi balık gelince tuzaklarına düşerdi.

Pes bunlar gelincek ez-ān-cānib Elḥāşen bin Ya^{c}re ḳarşu v arup Süheyl Ḥabeşiye buluşdı. 79a/20-21

Bunlar geldiğinde bu yönüyle Elhasen bin Yar'e karşı varıp Süheyl Habeşi ile buluştu.

Bu esnādayiken Hüdhüd daḫı naẓar-ı Süleymāniye geldi. 25a/9

Bu esnada iken Hüdhüd dahi Süleyma'nın karşısına geldi.

Ṭurup ol yörede su ist eyü İsmā^{c}īl ḳat ına geldiler. 90a/3-4

O yörede durup su isteyerek İsmail'in yanına geldiler.

Cev āb v irüp eyit di ki yā nebiyya'l-lah āb-ı ḥayāt içelden egerçi ki cemī^{c} nesnem eksildi. 14a/17-18

Cevap verip söyledi ki yâ nebiyallah hayat suyunu içtikten sonra bütün nesnelerim eksildi.

Pes elindeki gürzine ṭayanurak ve elin ayaġın yire direyürek Allaha münācāt iderek zōr bāzūsın eline ayaġına getürüp giderek ol çeşme kenārına vardı. 100b/10-11

Elindeki gürzüne dayanarak ve elini ayağını yere direyerek Allah'a yalvararak bütün gücünü eline ayağına verip giderek o çeşme kenarına vardı.

Her sā^{c}at geldükce ḳanad ḳaḳup ḫurūsgibi öterdi. 19b/12-13

Her saat geldikçe kanat kakıp horoz gibi öterdi.

^{c}Āḳibet git di cihāndan ḳoyuban ^{c}ālemde ad 19b/20

Sonunda gitti cihanda koyup alemde ad.

Sonunda alemde adını dünyaya koyup gitti.

İḥāṭa idüp ṣaġdan ṣoldan ṭolaşup ikisinüñ başları bir yire geldükde ḳızıl altundan yidi ayaḳ nerdübānı var. 16a/19-20

Çevresini sarıp sağdan soldan dolaşıp ikisinin başları yere geldiğinde kızıl altından yedi ayak merdiveni var.

Henüz üç yaşına girmedin Nāhūrı ticāret deyiken şehīd it diler. 37b/18-19

Henüz üç yaşına girmeden Nâhûr'u ticaretteyiken şehit ettiler.

2. 1. 2. 8. 3. 1. Zarf-Fiil Öbeği İle Temel Cümle İçindeki Öbür Tamlayıcıların Diziliş İlişkileri

2. 1. 2. 8. 3. 1. 1. Zarf-Fiil Öbeğinin Diğer Tamlayıcıya Bağlı Olması

2. 1. 2. 8. 3. 1. 1. 1. Zarf-Fiil Öbeğinin Diğer Bitimsiz Öbeğe Bağlı Olması

Bir zarf-fiil, cümle içerisinde sadece yükleme değil, bazı durumlarda başka bir bitimsiz parçaya bağlı olabilir. Yani bir zarf-fiil öbeğinin içerisinde başka bir zarf-fiil öbeği bulunabilir. Bu durumdaki zarf-fiil öbekleri, cümlenin yüklemini değil, bağlı bulunduğu öbür zarf-fiil öbeğinin çekimsiz fiilini nitelerler. Zarf-fiil öbeği genellikle bağlı bulunduğu çekimsiz fiilden önce ve öbek içerisinde bulunurlar.

Ammā ki Kāhir bin Sāmuñ kaṭ ᶜā derdi olmayuban gürz ḍarbın ḳalḳan-ıla ṣav up Cābirüñ öñüne geçdi. 81b/5-6

Amma ki Kâhir bin Sâm'ın kesinlikle derdi olmayarak gürz darbesini kalkan ile savıp Câbir'in önüne geçti.

Çünki gelüp bunları gördiler mümkin oldukça ālāy bağlayup derbend ṭ ağı ṭ aşı arasında ṭ urdılar. 78b/17-18

Gelip bunları gördükleri için mümkün oldukça alay bağlayıp geçitin dağı taşı arasında durdular.

Kangı mahlūk bunlara ġālib gele diyü t edbīr idüp işi soñun ṣanışdı. 13a/13

Hangi mahluk bunlara galip gele diye tedbir edip işin sonunu düşündü.

Metinde zarf-fiil öbeklerinin büyük bir kısmı bağlı olduğu bitimsiz parçalardan önce gelmektedir. Ancak şart yan cümlelerinde bazı örneklerde zarf-fiil öbeği bağlı olduğu şart yan cümlesinden sonra gelmektedir.

Kāẕibise geçemez v e bir daḥı bir kişi bir kimsede emānet nesne ḳosa emīn diyü, ol emīn daḥı inkār it se ṣāḥib-[i] māl şāhide ᶜāciz olsa ikisi bile bu āyineye muḳābil ṭ uralar. 20a/10-11

Yalancı ise geçemez ve bir dahi bir kişi bir kimsede emanet eşya koysa "emîn" diye, o emin dahi inkar etse mal sahibi şahit bulamasa ikisi birlikte bu aynaya karşı dursunlar.

2. 1. 2. 8. 3. 1. 1. 2. Zarf-Fiil Öbeğinin Bir İsme Bağlı Olması

Zarf-fiil öbekleri metinde -mak/-mek isim-fiillerine bağlı olarak da karşımıza çıkarlar. Zarf-fiil öbekleri, bağlı oldukları isim-fiil öbeklerinden daima önce gelirler (bk. Uğurlu 1999:43).

... bu gelen leşker-i Süleymānī ki görürsiz sizi īmāna daᶜv et it mege it āᶜat it meyeniñüzi ḳılıcdan geçürüp ġāret it mege gelür. 46b/18-19

... bu gelen Süleymân askeri ki görürsünüz, sizi imana davet etmeye itaat etmeyeninizi kılıçtan geçirip yağma yapmaya gelir.

Gözlerine girüp burunlarına kulaklarına girüp hort umların urup ḳanların içmege başladılar. 14a/5-6

Gözlerine girip burunlarına kulaklarına girip hortumlarını vurup kanlarını içmeye başladılar.

Velakin cāhil lāf urup ögünmekden ġayrı nesne bilmez. 45a/6

Fakat cahil laf vurup öğünmekten başka bir şey bilmez.

2. 1. 2. 8. 3. 1. 1. 3. Zarf-Fiil Öbeğinin Diğer Tamlayıcılarla Eşitlikçi İlişkisi

Zarf-fiil öbeklerinin büyük bir kısmı, bitimsiz veya isim cinsinden bir öbek içerisinde *bağlılık ilişkisi* içinde bulunur. Yani içinde bulunduğu öbekteki çekimsiz fiile bağlanır. Ancak bazı durumlarda yan yana dizilen bu zarf-fiil öbekleri arasında *eşitlikçi ilişki* bulunabilir. Bu ilişki, *daḫı <taḳı* bağlama edatı ile kurulmaktadır.

...ba^{c}żı ayaġın t urup *daḫı* Süleymān ḥażret i halv et -i ḫāṣ ṣoḥbet ihlāṣ idüp ḳuṭ bu'l-aḳṭ āba ^{c}izzet ikrām ḳılup andan eyt di...72b/11-12

... bazısı ayağa kalkıp ve Süleyman hazreti ulların gizli ihlasla sohbet edip Kutbulaktaba izzet ikram edip ondan sonra söyledi ...

Ez-in-cānib melik-i Ḥabeş daḫı on iki kez yüz biñ pūlād-pūş Habeş leşkerin cem^{c} idüp *daḫı* t aht gāhından kalkup göçüp git di. 42b/17-18

Bu cihetten Habeş kralı dahi bir milyon iki yüz bin çelik zırhlı Habeş askerini toplayıp ve taht yerinden kalkıp göçüp gitti.

Ḥükemā ḳav lince ^{c}Abdu'l-muġir Süleymānuñ salṭ anat ın görüp cān u göñülden muḥibb olup *daḫı* faṣīḥ lisān şīrīn zübāb birle Süleymānuñ ^{c}am dev ām-ı dev let ine du^{c}ā v e eyyām-ı rif^{c}at ine senā ḳılup *daḫı* dönüp Aṣafa eyt di 55b/9-10-11

Bilgelerin dediklerine göre Abdulmugir, Süleymânın saltanatını görüp can ve gönülden dost olup ve açık söz şirin sesle Süleyma'nın devletinin devamına dua ve yücelik günlerini övüp ve dönüp Asafa söyledi.

...Rüst emden v e Ṭaġṭ aġadan nişān bulmayup Heşt -pāy-i baḥrīye göt ürüp *daḥı* gidüp... 49a/12

... Rüstemden ve Tagtagadan iz bulamayıp Heşt-pay-i Bahrîye götürüp ve gidüp ...

2. 1. 2. 8. 3. 2. Zarf-Fiil Öbeklerinin İç Yapısı

Merkezinde fiil tabanına getirilmiş bir zarf-fiil eki bulunan zarf-fiil öbeği, çekimli bir fiille kurulan bitimli cümleye benzer. Bitimli cümledeki yükleme, zarf-fiil öbeğinde, zarf-fiil eş değerdir. Bir başka deyişle, çekimli fiil nasıl birbirleriyle belli bir ilişki içinde olan değişik unsurları bağlayıp bir "dil birliği", yani "cümle" oluşturuyorsa, zarf-fiil de kendisiyle belli bir ilişki içinde bulunan unsurları bağlayarak kendi başına bir "dil birliği" oluşturmaktadır (Uğurlu 1999:53). Dolayısıyla, zarf-fiil öbeklerinin içerisinde zorunlu veya seçmeli birçok öğe bulunabilir. Özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci gibi cümlenin bütün unsurları zarf-fiil öbeklerinin iç yapısında kendisini gösterir. Ancak cümle içerisinde bütün bu öğeler zarf-fiil eki altında bir kelime veya bir öğe gibi kabul edilirler.

Basit zarf-fiil öbeklerinde, zarf-fiil öbeği sadece bir zarf-fiilden oluşmaktadır. Ancak katışık zarf-fiil öbeklerinde cümlede bulunabilen birçok öğenin zarf-fiil öbeği içinde olduğunu görürüz.

Bakış-uban [seyr iderler ᶜālemi] 43b/12
Zarf-fiil

... süñüyile sīneler sök-meden [ḳolı yoruldı]. 54b/11
edat öbeği nesne zarf-fiil
.....
zarf-fiil öbeği

Degme sudan icmeyev üz diy-ü [ᶜahd it dük]. 10a/4

nesne zarf-fiil

.....

zarf-fiil öbeği

Elüm ayagum boşiken [emr-i Ḥaḳḳa muṭīʿ olam]. 71a/18

özne zarf-fiil

.....

zarf-fiil öbeği

Başı sīnesine gelince [ḫurd oldı]. 68b/12

Özne dolaylı tümleç zarf-fiil

.....

zarf-fiil öbeği

2. 1. 2. 8. 3. 3. Zarf-Fiil Öbeği İle Temel Parçanın Birinci Tamlayıcıları Arasındaki İlişki

2. 1. 2. 8. 3. 3. 1. Zarf-Fiiller ve Özne

Bitimli cümlelerdeki yüklemin aksine, belli bir grup zarf-fiilli parçaların dışındakilerde, öznenin yerini tutabilecek bir ek bulunmaz (Uğurlu 1999:64). Bu bakış açısıyla zarf-fiiller iki bölüme ayrılmaktadır.

a) Şahıs, çokluk ve zaman yönünden belirsiz olan zarf-fiiller

b) Temelinde -GAn ve -DUK gibi sıfat-fiil ekleri bulunan ve iyelik ekleri alabilen zarf-fiiller (bk. Uğurlu 1999:64).

Metinde, sınıflandırmaya tâbi tuttuğumuz zarf-fiillerin hepsi birinci gruba girmektedirler. Tespit ettiğimiz zarf-fiiller, şahıs, çokluk ve zaman açısından belirsizdirler.

2. 1. 2. 8. 3. 3. 2. Zarf-fiil ve Öznesi Arasındaki Uygunluk

Şahıs, çokluk ve zaman yönünden belirsiz olan zarf-fiillerde özne ile zarf-fiil arasındaki bir uygunluktan söz edilemez (Uğurlu 1999:66). Özne teklik ve

çokluk şahıslardan hangisi olursa olsun zarf-fiil aynıdır. Öznenin hangi şahıs olduğu ve tekilliği çoğulluğu hususunda zarf-fiillere bakarak bilgi edinemeyiz. Zarf-fiil öbeğinde herhangi bir özne yoksa, özne hakkındaki bilgiyi temel cümlenin yüklemine, varsa öznesine bakarak edinebiliriz. Eğer temel cümle ile zarf-fiil öbeğinin öznesi farklı ise, zarf-fiil öbeğinde üst yapıda mutlaka özne bulunur.

Beni ḳomaduñuz ki ev v el meydāna ben gireydüm bunca dīv lerüm helāk olmadın gendüzin buña bildüreyidüm. 68b/16-17

Beni bırakmadınız ki önce meydana ben gireydim bunca devlerim ölmeden kendimi buna bildireydim.

Burn-ıla yiri eşüp ḳaḳup bize işāret ḳılıv ire. 18b/8

Burnu ile yeri eşip kakıp bize işaret kılıvere.

Sol ṭ arafda dut dı dīv ān cem^{c} olıban māsiv ā 55b/8

Sol tarafta tuttu divan birleşerek herşey.

Herşey birleşerek sol tarafta divan tuttu.

2. 1. 2. 8. 3. 3. 3. Zarf-Fiil Öbeğinin ve Bağlı Olduğu Cümlenin Özneyle İlişkileri

Zarf-fiil öbeği ile temel cümlenin özneleri aynı ise, özne zarf-fiil öbeğinde üst yapıda görünürken temel cümlede görünmeyebilir. Öznenin aynı olduğu bazı durumlarda ise, üst yapıda özne bulunmayabilir. -arak/-erek, -uban/-üben zarf-fiillerinde genellikle zarf-fiil öbeğinin ve temel cümlenin öznesi aynı olmaktadır. Zarf-fiil öbeklerinin ve temel cümlenin fiil tabanlarının özneleri arasındaki anlam yönünden olan ilişki, üst-yapıda bulunan özneler arasında iyelik ekleriyle belirtilmektedir (Uğurlu 1999:73).

Alt ındaġı ejder-ṣıfat merkeb dahı ġıjġıruban ḥayḳırdı. 80a/15

Altındaki ejder gibi merkep dahi anırarak haykırdı.

Andan Ḥıżır ile İlyās peyġāmber ^{c}aleyhi's-selām icāzet alup ḫıẓmat-ı Ḥaḳḳa git diler andan Süleymān ḥażret i ^{c}aleyhi's-selām Mekke sult ān-ıla kelimāt iderek git diler. 92a/16-18

Ondan sonra Hızır ve İlyas peygamber aleyhisselam izin alıp Ha. hizmetine gittiler, ondan sonra Süleyman hazreti aleyhisselam Mekke sulta sohbet ederek gittiler.

Dīninden dönüp yā hā dirken yā Hū deyüp naᶜra urdı. 59a/18-19

Dininden dönüp yâ hâ derken yâ hû deyip nara attı.

Hemāndem t urdugı yirden Heşt -pāy-ı Bahrīye mahmīz şaluben yidi ev ren gibi meydāna sürdi. 80a/10

O anda durduğu yerden Heştpay-ı Bahrî'ye mahmuz vurup yedi ejderha gibi meydana sürdü.

Kılıcumdan korkuban āmān diler 80b/8

Kılıcımdan korkup aman diler.

Taymūs-ı Perrī görüp şükr it di. 6a/14

Taymus-ı Peri görüp şükretti.

Velī Çīn pādişāhı gönderdügi at ı görüp gönli t esellī v e guṣṣası t oldı. 5b/13-14

Fakat Çin padişahının gönderdiği atı görüp gönlü teselli ve üzüntüsü oldu.

Zarf-fiil öbeğinin ve temel cümlenin özneleri farklı olursa, zaı öbeğinde bu farklılık mutlaka belirtilir. Zarf-fiiller şahıs açısından da bı oldukları için temel cümleden farklı özneye sahiplerse, zarf-fiil öbeği için yapıda özne görünmektedir. –ıcaḳ/-icek, -ıncaḳ/-incek, -ınca/-ince, -dıḳça/- gibi zaman bildiren zarf-fiiller başta olmak üzere, -ken, -madın/-medin, -p fiilleri metinde genellikle temel cümleden farklı özneye sahip ö kurmaktadır.

-ıcaḳ/-icek:

Āẕīne irt esi balık gelicek t uzaḳlarına düşerdi. 94a/1

Azine ertesi balık gelince tuzaklarına düşerdi.

Ḥakīm böyle diyicek cümle-i ḥükemā gülüşüp ᶜinād it diler. 20b/6

Bilge böyle deyince alimlerin hepsi gülüşüp inat ettiler.

İy ciger köşem nice aġlamayam ki senüñ boġazuña bıcak çalaḳ gerek deyüp aġlayıcaḳ oġlı İsmāʿīl eydür ki iy at a maḥabbet u'l-lah ḳıl. 71a/16-17

Ey ciğerimin köşesi nasıl ağlamayayım ki, senin boğazına bıçak çalmam gerek deyip ağlayınca, oğlu İsmail "Ey baba muhabbetullah kıl" dedi.

Sekiz yaşına giricek İsmāʿīl cebīninde āḫir zamān peyġāmberi Muḥammed Muṣṭafānuñ nūrı [20] göründi. 87a/19-20

Sekiz yaşına girdiğinde İsmail'in alnında âhir zaman peygamberi Mustafa'nın nuru göründü.

Tūfān-ı Nūḥ olıcaḳ Ḥaḳ t eʿālā emr ḳılmış. 86a/6

Nuh tufanı olunca Hak teala emretmiş.

-ınca/-ince:

Geçe v arınca Şet lāl-i Zengī ḳılıc çeküp Ġażabānuñ pīlin siñirledi pīl [18] düşüncek Ġażabān-i Kūhī bile düşdi. 79a/17-18

Geçtiğinde Şetlâl-i Zengî kılıç çekip Gazabâ'nun filinin ayak sinirlerini kesti, fil düştüğünde Gazabân-i Kûhî ile düştü.

Kāhir sıçrayup yire inüp Behrām baġlamaḳ dileyince Behrām ġayret idüp yirinden ṭurup ḳılıcın çıḳarup yayan Ḳāhire muḳābil olup çaldı. 54a/1-3

Kâhir sıçrayıp yere inip Behrâm'ı bağlamak isteyince Behrâm gayret edip yerinden kalkıp kılıcını çıkarıp yayan Kâhir'e karşı durup çaldı.

Vaḳt uña ḥāżır ol deyince Ḳāhir daḥı naẓar ḳılup Ekmām-ı Ḥabeşīyi gördi. 52a/20-21

Vaktine hazır ol deyince Kâhir dahi bakıp Ekmâm-ı Habeşî'yi gördü.

-ıncaḳ/-incek:

Ammā ki müv ekkel-i mezār Nāẓır<ı>ᶜāᵓīl cinnī Licām öñünce yöriyüp şehrden t aşra çıkıncak duᶜā ḳılup icāzet ist eyüp eyit di: Yā nebiyya'l-lah ḥaḳḳa minnet ki mübārek cemālüñi gördüm. 17b/6-7

Fakat mezar vekili Nazırıâîl cinnî Licâm önünce yürüyüp şehirden dışarı çıkınca dua edip izin isteyip dedi: Yâ nebiyallah Allah'a şükür ki, mübarek cemalini gördüm.

Pes bunlar gelincek ez-ān-cānib Elḥāşen bin Yaᶜre ḳarşu v arup Süheyl Ḥabeşiye buluşdı. 79a/20-21

Şimdi bunlar geldiğinde bu yönüyle Elhâsen bin Yâre karşı varıp Süheyl Habeşi'ye buluştu.

-ken:

Kāfir leşkeri kaçup giderken görüp t urdılar. 42a/3-4

Kafir askeri kaçıp giderken görüp durdular.

Melik-i Habeş bu kişiye soradururken ki t aşı nice yaġdurdılar bir ḳuş geldi. 94a/14

Habeş meliki bu kişiye soradururken ki taşı nasıl yağdırdılar, bir kuş geldi.

-duḳça/-dükçe:

Her sāᶜat geldükce ḳanad ḳaḳup ḫurūs gibi öt erdi. 19b/12-13

Her saat geldikçe kanat kakıp horoz gibi öterdi.

-madın/-medin:

Henüz gün t olınmadın ᶜaḳabinden yit diler. 42a/1

Henüz gün dolanmadan arkasından yetiştiler.

Henüz şehir t amām olmadın ev yirin üleşmege başladılar. 18a/18-19

Henüz şehir tamam olmadan ev yerini bölüşmeye başladılar.

-p:

Pehlüv ān işidüp ġamgīn gözleri nemgīn oldı. 5b/12-13

Pehlivan işidip gamlı gözleri nemli oldu.

2. 1. 2. 8. 3. 4. Zarf-Fiil Ekleri

2. 1. 2. 8. 3. 4. 1. -up/-üp

Metinde en çok kullanılan zarf-fiil ekidir. Bu ek *-p* çift dudak sesinin etkisiyle yuvarlaklaşmış ve *-up/-üp* olarak kullanılmıştır. Ekin düz ünlülü şekline rastlamak mümkün değildir.

Allaha münācāt eyleyüp yerinden örü ṭurdı. 104a/11

Allah'a yalvarıp yerinden ayağa kalktı.

Alt ı biñ mikdārı kāfirüñ boyunların urup ḳanların dökdiler. 47a/8-9

Altı bin kadar kafirin boyunlarını vurup kanlarını döktüler.

Beriyyelikde her ne yirde ṣu yaḳın ise gezüp gelüp görüp biliv ire. 18b/7-8

Çölde her ne yerde su yakın ise gezip gelip görüp bilivere.

Dīninden dönüp yā hā dirken yā Hū deyüp naᶜra urdı. 59a/18-19

Dininden dönüp yâ hâ derken yâ Hû deyip bağırdı.

Duᶜā ḳılup el yüze sürdiler. 33b/16

Dua kılıp el yüze sürdüler.

Göz açdırmayup gürz urdı. 67b/20

Göz açtırmayıp gürz vurdu.

Kāfir leşkeri ḳaçup giderken görüp ṭurdılar. 42a/3-4

Kafir askeri kaçıp giderken görüp durdular.

Turup ol yörede su ist eyü İsmāᶜīl ḳat ına geldiler. 90a/3-4

Durup o yörede su isteyerek İsmail'in yanına geldiler.

Veyaḫod biz bu ẓulumāt da baḫr içinde nice kanad açup uçalum. 9a/8

Veyahut biz bu karanlıkta deniz içinde nice kanat açıp uçalım.

Zahm urup ḳan aḳıt dılar. 9b/9

Yara açıp kan akıttılar.

-up/-üp zarf-fiil ekinin işlevlerinden birisi de aktarım cümleleri kuruluşunda görev almaktır. Özellikle metinde dolaysız aktarımların en önemli kurucusu "*de-*" fiili üzerine *–up/-üp* zarf-fiili gelerek bu yapılarda işlek olarak kullanılmaktadır.

Hāy deyüp başın ḳaçırınca t īġ inüp kellesine doḳundı. 68a/16-17

Hây deyip başını kaçırınca kılıç inip kellesine dokundu.

İy ciger köşem nice aġlamayam ki senüñ boġazuña bıcaḳ çalaḳ gerek deyüp aġlayıcaḳ oġlı İsmāʿīl eydür ki iy at a maḥabbet u'l-lah ḳıl. 71a/16-17

Ey cigerimin köşesi nasıl ağlamayayım ki senin boğazına bıçak çalmak gerek deyip ağlayınca oğlu İsmail söyledi ki ey baba Allah'a muhabbet eyle.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 2. -ıcaḳ/-icek

Metinde en çok kullanılan zarf-fiillerden birisidir. *-ınca/-ince, -dığında/-diğinde* gibi eklerle aynı işlevleri taşır. Birinci cümlenin dönüşümleri yapıldığında bu zarf-fiil ekiyle aynı veya yakın işlevlere sahip başka zarf-fiil eklerini görebiliriz.

Tūfān-ı Nūḥ olıcaḳ Ḥaḳ t eʿālā emr ḳılmış. 86a/6

Nuh tufanı olucak Hak teala emretmiş.

Nuh tufanı olduğunda Hak teala emretmiş.

Nuh tufanı oluca Hak teala emretmiş.

Nuh tufanı olduğu zaman Hak teala emretmiş.

Nuh tufanı olaldan Hak teala emretmiş.

Nuh tufanı oldukta Hak teala emretmiş.

Alt mış iki yaşına iricek Bīred adlu bir oġlı v ücūda geldi. 35a/14-15

Altmış iki yaşına erdiğinde Bîred adlı bir oğlu vücuda geldi.

Bir mīl mikdārı yaḳīn kalıcaḳ ālāy baġlayup ṭurdı. 46b/8

Bir mil kadar yakın kaldığında alay bağlayıp durdu.

Hak t eᶜālā kulına nuṣret v iricek on kişi on biñ eri ḳırup helāk ider. 48a/7

Hak teala kuluna yardım ettiği zaman on kişi on bin eri kırıp öldüre.

Üc yüz t amām dükenicek ḳırḳdan eksile. 58b/15

Üç yüz tamam tükenince kırktan eksile.

Vaḳt -i şām olucaḳ anı gördüler ki Ṭaymūs Perrī gelüp yit di. 6a/10-11

Akşam vakti olduğunda onu gördüler ki Taymûs Perri gelip yetti.

-ıcak/-icek ekinin özellikle aktarım cümleleri kuruluşunda işlek olarak kullanıldığını görmekteyiz. Yine *–up/-üp* zarf-fiil ekinde olduğu gibi "*de-*" fiilinin üzerine gelerek dolaysız aktarımların kuruluşunda işlek olarak kullanılır.

ᶜAfīf şāhı ziyāret idüñ diyicek Süleymān peygāmber ᶜaleyhi's-selām nerdübāndan çıḳup t ābūt ı ziyāret it di. 16b/2-3

Afif şahı ziyaret edin deyince Süleyman peygamber aleyhisselam merdivenden çıkıp tabutu ziyaret etti.

Hükemā ḳav lince ol ḳoyun ḳoçı ḳurbāna yaramazam deyicek Süleymān <ᶜaleyhi's-selām> suᵓāl it di ki ne cihet den yaramazsın? 69b/18-19

Bilgelere göre ol koyun koçu kurbana yaramam deyince Süleyman aleyhisselam sordu ki ne bakımdan yaramazsın?

İy benī İsrāᵓīl dilāv erleri v e iy ᶜArab u ᶜArbā serv erleri bu derbendi geçelüm mi yā bu arada düşmanı oñalum mı ne dirsiz deyicek eyit diler ki yā pehlev ān derbende girmek bize żarardur. 51a/5-7

Ey benî İsrail yiğitleri ve ey Arap ve Arbâ reisleri bu geçiti geçelim mi yoksa bu arada düşmanı bekleyelim mi, ne dersiniz deyince söylediler ki yâ pehlivan geçite girmek bize zarardır.

Nekim buyurursa fermān anuñdur diyicek Ḳāhir nāçār olup Zilzāl-i Ekberi ṭ ut saḳlar-ıla Süleymāna gönderdi. 83a/16

Ne buyurursa ferman onundur deyince Kâhir naçar olup Zilzâl-i Ekberi tutsaklarıyla Süleymana gönderdi.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 3. -ıncaḳ/-incek

Bu zarf-fiil, metinde üç yerde geçmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde nâdir kullanılan bir-zarf fiildir (Gülsevin 1997:127). Örnek olarak kullanılan ilk cümlenin dönüşümlerine baktığımızda *-ıcak/-icek* zarf fiiliyle aynı anlam çerçevesine sahip olduğu görülür.

Pīl düşüncek Ġażabān-i Kūhī bile düşdi. 79a/17-18

Fil düşünce Gazabân-i Kûhî ile düştü.

Fil düşücek Gazabân-i Kûhî ile düştü.

Fil düştüğünde Gazabân-i Kûhî ile düştü.

Fil düştüğü zaman Gazabân-i Kûhî ile düştü.

Fil düşelden Gazabân-i Kûhî ile düştü.

Fil düştükte Gazabân-i Kûhî ile düştü.

Ammā ki müv ekkel-i mezār Nāẓır<ı>ᶜāᵓīl cinnī Licām öñünce yöriyüp şehrden t aşra çıkıncak duᶜā ḳılup icāzet ist eyüp eyit di: Yā nebiyya'l-lah Ḥaḳḳa minnet ki mübārek cemālüñi gördüm. 17b/6-7

Amma ki mezar vekili Nâzırıâîl cin Licâm önünce yürüyüp şehirden dışarı çıkınca dua edip izin isteyip söyledi: yâ nebiyallah mübarek yüzünü gördüğüm için Hakka minnet.

Pes bunlar gelincek ez-ān-cānib Elḥāşen bin Yaᶜre ḳarşu v arup Süheyl Ḥabeşiye buluşdı. 79a/20-21

Bunlar geldiğinde böylece Elhasen bin Yar'e karşı varıp Süheyl Habeşi ile buluştu.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 4. -ınca/-ince

Metinde işlek olarak kullanılan zarf-fiil eklerinden birisidir. Bu ek, bir hareket hâli ifadesinden başka o hareket hâlinin ortaya çıktığı ânı göstermek gibi bir zaman ifadesi de taşır (Ergin 1981:341). Metindeki *–ıcak/-icek, -ıncak/-incek* zarf-fiil ekleriyle aynı işleve sahiptir.

Benden haber v armayınca yirüñüzden ayrılmayasız. 83a/19

Benden haber varmayınca yirinizden ayrılmayınız.

Benden haber varmayıcak yirinizden ayrılmayınız.

Benden haber varmayıncak yirinizden ayrılmayınız.

Benden haber varmadığında yirinizden ayrılmayınız.

Benden haber varmadığı zaman yirinizden ayrılmayınız.

Benden haber varmadıkta yirinizden ayrılmayınız.

Behrāma gelince Ḳāhir daḫı ardlarından sürüp git di. 52a/8

Behrâm'a gelince Kâhir dahi ardlarından sürüp gitti.

Hāy deyüp başın kaçırınca t īġ inüp kellesine doḳundı. 68a/16-17

Hây deyip başını kaçırınca kılıç inip kellesine dokundu.

Ḥükemā ḳav lince Ḥabeş şāhı leşkerin çeküp ol giçe ṣubḥ olınca git di. 46a/7

Bilgelere göre Habeş kralı askerini çekip o gece sabah olunca/oluncaya kadar gitti.

Nūr-ı Muḥammedī Ādem-i ṣafīden İbrāhīm peyġāmbere gelince dört kişinüñ alnında bedr-i ḳamer gibi rūşen oldı. 38a/8-9

Muhammed'in nuru Adem-i Safî'den İbrahim peygambere gelinceye kadar dört kişinin alnında bedr-i kamer gibi aydınlık oldu.

Muhammed'in nuru Adem-i Safî'den İbrahim peygambere gelelden dört kişinin alnında bedr-i kamer gibi aydınlık oldu.

Pes yörüyince yol alınmaz. 75a/19

Yürüyünce yol alınmaz.

Metinde *-ınce/-ince* ekinin çeşitli kalıp ifadeler içerisinde de sistemli olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bunların başında "tâ" edatıyla kurduğu kalıp ifade gelir.

Andan bu faḳīr alnına naḳl it di kim bundan aḳdem ceddimüzüñ tā İbrāhīm peyġāmbere v arınca menāḳıbların ʿālī ḥażret üñe ẕikir it mişdük. 38b/15-16

Ondan sonra bu fakir alnına nakletti ki bundan önce ceddimizin tâ İbrahim peygambere varınca hikayelerin yüce hazretine anlatmıştık.

Ser-cümlesin ḥikāyet iderseñ t ā ḥaşr olınca dükenmez. 59a/3

Hepsini anlatırsan tâ haşr olunca tükenmez.

Hepsini anlatırsan tâ haşr oluncaya dek tükenmez.

Ayrıca *-ınca/-ince* eki, sonuna "*dek*" edatını alarak yeni bir kalıp ifade oluşturur.

Ammā bizüm ḳıṣṣamuz ez-an-cānib ᶜĀmir bin Ḳays daḫı ol ḳırḳ nefer yoldaşlar-ıla at boynına düşüp ol gün ol gice nıṣfu'l-leyl geçinceyedek git diler. 42b/5-6

Amma ki bizim kıssamız bu yönden Amir bin Kays dahi o kırk nefer yoldaşlarıyla at boynuna düşüp o gün o gece gece yarısı geçinceye dek gittiler.

Ol gice Ḫıżr-ı zindeyile ṣubḥ olıncayadek Ḥaḳḳa ṭ āᶜat it diler. 61a/13

O gece diri Hızır ile sabah oluncaya dek Hakka ibadet ettiler.

Ölinceyedek Mekkede mücāv ir olup ot urav uz. 55b/15

Ölünceye dek Mekke'de ibadette olup oturalım.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 5. -ken

i- fiilinin zarf-fiil şeklidir. Bu ek *i-* fiili dışındaki fiillerin üzerine doğrudan gelmez. Daima *i-* fiili üzerine gelir. Ancak metindeki çoğu örnekte *i-* fiili düşmüş, buna rağmen *-ken* zarf-fiil eki ses uyumuna girmemiştir.

Baña şükr it sün ki ben aña kāfireyiken īmān muḳadder it düm ki müsülmān olup İbrāhīme īmān get ürdi 28a/14-15

Bana şükür etsin ki ben ona kafir bir kadın iken iman nasip ettim ki müslüman olup İbrahim'e iman getirdi.

Bu esnādayiken Hüdhüd daḫı naẓar-ı Süleymāniye geldi. 25a/9

Bu esnadayiken Hüdhüd dahı Süleyman'ın karşısına geçti.

Elüm ayaġum boşiken emr-i Ḥaḳḳa muṭ īᶜ olam. 71a/18

Elim ayağım boş iken Hakk'ın emrine bağlı olam/itaat edeyim.

Ev küşesinde ot ururken Cebrā'īl get ürdügi ḫaberi işit di. 87a/9

Ev köşesinde oturuken Cebrail getirdiği haberi işitti.

-ken zarf-fiil eki "*de-*" fiilinin üzerine gelerek dolaysız aktarımların kuruluşunda kullanılır.

Dīninden dönüp yā hā dirken yā Hū deyüp naᶜra urdı. 59a/18-19

Dininden dönüp yâ hâ derken yâ hû deyip bağırdı.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 6. -elden/-aldan

Metinde üç yerde kullanılan bu zarf-fiil *-den beri* anlamında zarf-fiil öbekleri yapar. *-alı/-eli* zarf-fiilinin son sesi düşmüş ve *-den* ayrılma hâliyle birleşerek oluşmuştur. *-alı-dan/-eli-den>-al-dan/el-den.*

Rakībe ᶜarż idelden yār dīdār 2a/15

Rakibe arz ettikten beri sevgili yüzü

Rakibe arz ettikten sonra sevgili yüzü

Rakibe arz ettiğinde sevgili yüzü

Rakibe arz ettiği zaman sevgili yüzü

Rakibe arz edince sevgili yüzü

Rakibe arz edincek sevgili yüzü

Rakibe arz edicek sevgili yüzü

Rakibe arz ettikte sevgili yüzü

Cev āb v irüp eyit di ki yā nebiyya'l-lah āb-ı ḥayāt içelden egerçi ki cemīᶜ nesnem eksildi. 14a/17-18

Cevap verip söyledi ki yâ nebiyallah hayat suyunu içtikten sonra eğer bütün nesnem eksildi.

... iy v ezīr-i Süleymān v e iy Aṣaf-ı dev rān bizüm cihān sarāyına gelelden Mekke şehrinüñ ᶜuḳalāsından gendüyi bilenden her gün bir ḫālī yire cemᶜ olurduḳ. 55b/9-12

... ey Süleyman'ın veziri ve ey devrin Asaf'ı bizim cihan sarayına geldikten beri Mekke şehrinin akıllılarından kendini bilenden her gün bir tenha yerde toplanırdık.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 7. -arak/-erek; -urak/-ürek

Bugün Kazanca gibi Batı Sibirya lehçelerinde, Karakalpakçada ve arkaik bir şekil olarak Çuvaşça'da görülen kullanılışları dışında, bu ek genel olarak Osmanlı, Azerî, Gagavuz ve Türkmen lehçeleri gibi Oğuz lehçeleri grubunun benimsediği ve geliştirdiği bir zarf-fiil şeklidir (Korkmaz 1995:128). Bu zarf-fiil eki metinde üç cümle içerisinde kullanılmaktadır. Ek bu devirde yeni oluşmaya başlamıştır. *Bang* ve *Ramstedt*'e göre, *-rak/-rek* karşılaştırma eki *-a/-e/-u/-ü* zarf fiil ekleriyle birleşerek bu yeni zarf-fiil ekini oluşturmuştur. *Korkmaz*'a göre *–arak/-erek* eki *–ar+ok*, er+ök* şeklinde bir geniş zaman sıfat-fiili ile *ok/ök* edatının kaynaşmasından oluşmuş bulunmaktadır (1995:129).

Andan Ḫıżır ile İlyās peyġāmber ᶜaleyhi's-selām icāzet alup ḫıżmat-ı Ḥaḳḳa git diler andan Süleymān ḥażret i ᶜaleyhi's-selām Mekke sult ān-ıla kelimāt iderek git diler. 92a/16-18

Ondan sonra Hızır ile İlyas peygamber aleyhisselam izin alıp Allah'ın hizmetine gittiler ondan sonra Süleyman hazreti aleyhisselam Mekke sultanı ile sohbet ederek gittiler.

... kanad büküşüp ol cehennem gibi dereye inişirek elmās ḳapup dönüşdük. 9a/18-20

... kanat büküşüp o cehennem gibi dereye inişerek elması kapıp dönüştük.

Pes elindeki gürzine t ayanurak v e elin ayaġın yire direyürek Allaha münācāt iderek zor bāzūsın eline ayaġına get ürüp giderek ol çeşme kenārına v ardı. 100b/10-11

Elindeki gürzüne dayanarak ve elini ayağını yere direyerek Allah'a yalvararak bütün gücünü eline ayağına getirip giderek o çeşme kenarına vardı.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 8. -ı/-i/-u/-ü

Bu zarf-fiiller metinde daha çok birleşik fiil, tekrar ve aktarım cümlelerinin oluşumunda görev almaktadırlar. Özellikle *-ü* zarf-fiilinin "*di-*" fiiliyle kalıplaştığı ve bazı durumlarda "*diy-ü*" kelimesinin edat olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Nām u nāmūs gözleyü düşmān-ıla uruşdular. 82a/12

Nam ve namus gözleyerek düşman ile vuruştular.

Turup ol yörede su ist eyü İsmāʿīl ḳat ına geldiler. 90a/3-4

Durup o yörede su isteyerek İsmail yanına geldiler.

Bu zarf-fiillerin, metinde birleşik fiil oluşumlarında işlek olarak kullanıldığını görmekteyiz.

aġlaşı ḳaldılar. 88a/20-21 "ağlaşarak kaldılar, ağlaşı kaldılar"

baġlayı ḳoyup 42b/16 "bağlayı koyup"

ḳılıv ire. 18b/8 "kılıvere"

biliv ire. 18b/8 "bilivere"

geçe v arınca 79a/16 "geçe varınca"

oḳıyu bilür misin? 17a/-7 "okuyabilir misin?"

örü ṭurdı. 104a/11 "ayağa kalkmak"

yöriyü v arup 15b/20 "yürüyü varıp"

Özellikle *-ü* zarf-fiili "*di-*" fiiliyle birleşerek *-arak/-erek* anlamında zarf-fiil öbekleri oluşturur. Ayrıca yine aynı yapı aktarım cümlelerinin oluşumunda büyük rol oynar. Günümüz Türkiye Türkçesinde aynı tür aktarım cümleleri *-ü* yerine *-e* zarf-fiili ile yapılır.

Andan ayaġına çuv alduz şoḳdı kocınur mı diyü. 103a/2

Ondan sonra ayağına çuvalduz soktu, kımıldar mı diyerek.

Andan soñra bir kav lde Süleymān peygāmber gendüsi hut be okudı deyü riv āyet iderler v e bir ḳav lde Asaf bin Berhiyā okudı deyü riv āyet iderler. 64a/16

Ondan sonra bir görüşe göre Süleyman peygamber kendisi hutbe okudu diye rivayet ederler ve bir görüşe göre Asaf bin Berhiyâ okudu diye rivayet ederler.

Bu sebebden İbrāhīmde Sārānuñ çoḳ hakkı v ardur diyü Cebrā'īl emīn emr get ürdi. 88a/16

Bu sebepten İbrahim'de Sara'nın çok hakkı vardır diyerek Cibril-i emîn emir getirdi.

Ne ḳav msiz diyü şordılar. 90a/4

Ne kavimsiniz diye sordular.

Ne t edbīr idersiz deyü meşv eret eyledi. 48a/3

Ne tedbir alırsınız diye danıştı.

Vaḳt ī ki begleri bir yirde ārām it se nīşt erin gendünüñ çıḳarur kimseye żararum degmesün diyü. 97a/1-2

Ne zaman beyleri bir yerde yerleşse neşterini kendinin çıkarır kimseye zararım değmesi diye.

Ne zaman beyleri bir yerde yerleşse neşterini kendinin çıkarır kimseye zararım değmesi diyerek.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 9. -a/-e

Bu zarf-fiil metinde sınırlı sayıda kullanılmaktadır ve metinde zarf-fiil öbeği oluşturmaz. Çoğunlukla birleşik fiil ve tekrarların oluşumunda kullanılmaktadır. Sadece bir yerde tekrar öğesinin birisinin kullanılmaması sonucu zarf-fiil öbeği oluşturmuştur diyebiliriz.

Göv desi ḳanın ḳana içmeyev üz 13b/18

Gövdesi kanını kana (kana) içmeyiz.

ala get ürmez 44b/13 "ala getirmez, alıp getirmez"

çıḳa geldiler 5b/12 "çıka geldiler"

ḳapa göt üresin 50a/7 "kapa götüresin, kapıp götüresin"

ḳıra bıraḳmış 53a/13 "kıra bırakmış, kırıp bırakmış"

düşe ṭ ura 51a/16 "düşe kalka"

2. 1. 2. 8. 3. 4. 10. -duḳça/-dükçe

Bu ek, *-duḳ/-dük* sıfat-fiiline *-ça/-çe* eşitlik ekinin eklenmesiyle oluşmuş bir zarf-fiildir. Oluşturduğu zarf-fiil öbeğine tekrar ve devamlılık ifadesi katar (Ergin 1981:347)

Her sāᶜat geldükce ḳanad ḳaḳup ḫurūsgibi öt erdi. 19b/12-13

Her saat geldikçe kanat kakıp horoz gibi öterdi.

Her saat geldiğinde kanat kakıp horoz gibi öterdi.

Her saat gelince kanat kakıp horoz gibi öterdi.

Her saat geldikte kanat kakıp horoz gibi öterdi.

Her saat gelelden kanat kakıp horoz gibi öterdi.

Her saat geldiği zaman kanat kakıp horoz gibi öterdi.

Her saat geldikten sonra kanat kakıp horoz gibi öterdi.

Eger ki müv ekkel<-i> mezār degülmişsem ᶜömrüm oldukca ḫıdmat uña yüz sürerdüm. 17b/7-8

Eğer mezar vekili olmasaydım ömrüm oldukça hizmetine yüz sürerdim.

Elden dilden geldükce ḥal idelüm. 72b/21

Elden dilden geldikçe/geldiğince halledelim.

İmdi şükru'l-lah ki Mekke kāfirlerinüñ ḳırıldugın gördük v e Mekkeyi but dan arıdup elümüzden geldükce silüp süpürdük. 55b/15-16

Şimdi Allah'a şükür ki Mekke kafirlerinin kırıldığını gördük ve Mekke'yi puttan temizleyip elimizden geldikçe silip süpürdük.

Vaᶜdesi yit dükce melekü'l-mev t rūḥını ḳabż ḳılsa gerek kim cemīᶜ nefs ölüm şerbet in içse gerek. 70a/2-3

Zamanı geldiğinde melekül-mevt ruhunu kabz etse gerek ki bütün nefisler ölüm şerbetini içse gerek.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 11. -uban/-üben

Günümüze kadar kökeni hususunda belirsizliğini koruyan bu zarf fiil eki[27] metinde özellikle manzum kısımlarda işlek olarak kullanılmaktadır, mensur kısımda ise oldukça az kullanılır. Bu durumun sebebi olarak müstensihler gösterilebilir. Eseri istinsah eden kişi mensur kısımları değiştirmiş ve manzum kısımlara vezinden dolayı dokunamamış olabilir. Eserde genelde yuvarlak ünlülü olan ek, birçok örnekte düz ünlülü olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinde karşılaşılan aynı ekin genişlemiş hâli olan *-ubanı/-übeni, -ubanın/-übenin* şekilleri metinde yoktur.

ᶜĀḳibet git di cihāndan koyuban ᶜālemde ad 19b/20

Sonunda gitti cihandan koyup alemde ad

Sonunda alemde adını cihanda koyup gitti.

Alt ındaġı ejder-ṣıfat merkeb daḫı ġıjġıruban ḫayḳırdı. 80a/15

Altındaki ejder gibi merkep dahi gürleyerek haykırdı.

Bakışuban seyr iderler ᶜālemi 43b/12

Bakışıp seyr ederler alemi.

Bakışıp alemi seyrederler.

Fālig̈ daḫı seksen sekiz yıl ᶜömür sürüp yirine Ārgüyı v aṣī diküp cān-ı ᶜazīzi Ḥakka t eslīm idüben yüz sürdi. 37b/8-9

Fâlig dahı seksen sekiz yıl ömür sürüp yerine Ârgû'yu dikip aziz canını Hakk'a teslim edip yüz sürdü.

---

[27] Eski Türkçe döneminde *-pan/-pen* olarak karşımıza çıkan bu ek, daha sonraları Çağatay ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde *banıng* (Çağatay 1947:30-31), *benin* (Banguoğlu, Süheyl ü Nevbahar), *banı* (Rossi) şekillerinde işlek olarak kullanılmıştır. Eckmann ve gibi bazı Türkologlar eki *-uban/-üben*, bazıları sadece *-üben*, bazısı da *-ban/-ben* olarak kabullenmektedir. Timurtaş, bu ekin Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde *-ban/-ben* şeklinde *-b-* ile ve kendisinden önceki yardımcı sesle birlikte *-uban/-üben* şeklinde okunduğunu ileri sürer (Timurtaş 1977:140; Sertkaya 1989:346) Ekin kökeni hususunda genellikle, *-pan* ekinin *-p* zarf fiili ile *-an* vasıta ekinden türediğini iddia etmektedirler (Korkmaz 1995:181; Sertkaya 1989:340). Diğer taraftan Bang, *-an/-en* ekinin "allativ" eki, Menges ise instrumental eki olduğu

Okuyuban bu Süleymān ḳıṣṣasın 23b/18

Okuyup bu Süleyman kıssasını

Bu Sülayman kıssasını okuyup

-uban/-üben ekinin birçok örnekte düz şekline rastlamaktayız. Bu eklerin ilk ünlüleri *-up/-üp*'e uygun olarak tabiî hep yuvarlak olmuştur. Fakat Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü şekillerle de karşılaşılmaktadır. Bunlarda bir imlâ yanlışı yoksa, herhalde başka bir şeklin, mesela *-ıcak/-icek*'in tesiri olmuştur. Metindeki örneklerin çokluğu ve bazı örneklerde fiil kökünde yuvarlak ünlü olmasına karşılık ekin düz ünlüyle kullanılması imlâ yanlışı olabileceği ihtimalini zayıflatmaktadır (bk. Ergin 1981:345)

Andan ṣoñra Müt ev eşleḫ ki ẓuhūra geldi kadem-i mübārek olıban Allah t e^{c}ālā İdrīs peyāmbere nübüv v et v irdi v e İdrīse üç mert ebe naṣb olmışdı. 35b/6-8

Ondan sonra Müteveşleh doğduğunda kadem-i mübarek olup Allah teala İdris peygambere nübüvvet verdi ve İdris'e üç mertebe nasip olmuştu.

Çünki Ḳāhir gördi anı ṣād olıban ol zamān 50a/17

Çünkü Kâhir gördü onu şad olup o zaman

Çünkü Kahir o zman şad olup onu gördü.

Düşmenile v arıban ceng idelüm 44a/10

Düşman ile varıp cenk edelim.

Girdi ḳabre kayıban yañsuz kefen 82b/21

Girdi kabre kayıp cepsiz kefen.

Cepsiz kefen kayıp kabre girdi.

Hak yolına v iriben eyleye ḫarc 41a/6

Hak yoluna verip sarf eyleye

Mekkeden çıkarıban but ları biz 44a/3

Biz putları Mekkeden çıkarıp.

---

görüşündedir. Ancak bu izahların konuyu tam olarak aydınlatamadığı ve ekin kökeninin hâlâ karanlık olduğu görüşünde olan Türkologlar da vardır (Caferoğlu 1958:62).

Rahş-ı rahşān biniben sürdük t amām 44a/5

Güzel ata binip tamam sürdük

Sol ṭ arafda dut dı dīv ān cem^{c} olıban māsiv ā 55b/8

Sol tarafta tuttı divan toplanarak masiva

Masiva toplanarak sol tarafta divan tuttu.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 12. -duḳda/-dükde

Metinde iki yerde karşımıza çıkar. *–duḳ/-dük* sıfat-fiil ekinin üzerine bulunma hâli ekinin ekleşmesiyle oluşmuştur. Olumlu fiil tabanlarına gelerek esas fiil ile zarf-fiil ekli fiilin eş zamanda yapıldığını bildirir.

İḥāṭ a idüp sağdan soldan ṭ olaşup ikisinüñ başları bir yire geldükde ḳızıl alt undan yidi ayaḳ nerdübānı v ar. 16a/19-20

Çevresini sarıp sağdan soldan dolaşıp ikisinin başları bir yere geldiğinde kızıl altından yedi ayak merdiveni var.

Çevresini sarıp sağdan soldan dolaşıp ikisinin başları bir yere geldiği zaman kızıl altından yedi ayak merdiveni var.

Çevresini sarıp sağdan soldan dolaşıp ikisinin başları bir yere gelince kızıl altından yedi ayak merdiveni var.

Zīrā ki nübüv v et hāt emi yedükde nām-ı ḫuẕā dilüñde v e ammā ki ol pāk i Yezdān ^{c}aẓamet i Ḥaḳḳiçün ki saña Süleymānlıḳ baña ṣāḥib-ḳırānlıḳ rūzī ḳıldı. 48b/6-7

Zira ki nübüvvet mührü yeyince Allah'ın ismi dilinde ve amma ki o pâk-i yezdan Hakk'ın azameti için ki sana Süleymanlık bana padişahlık hediye etti.

2. 1. 2. 8. 3. 4. 13. -madın/-medin

Metinde az sayıda kullanılmıştır. Bu zarf-fiil olumsuz anlam taşır ve bu sebeple daima olumlu fiil tabanlarına getirilir.

Beni ḳomaduñuz ki ev v el meydāna ben gireydüm bunca dīv lerüm helāk olmadın gendüzin buña bildüreyidüm. 68b/16-17

Beni komadınız ki önce meydana ben gireydim bunca devlerim ölmeden kendi kendimi buna bildireydim.

Eger köpügi alınmadın şerbet it seler içseler içi yumşada. 95b/12-13

Eğer köpüğü alınmadan şerbet yapsalar içseler içi yumuşada.

Gün t olınmadın kāfirlerüñ ᶜaḳabinden yit diler. 41a/13

Gün dolanmadan kafirlerin arkasından yetiştiler.

Henüz gün t olınmadın ᶜaḳabinden yit diler. 42a/1

Henüz gün dolanmadan arkasından yettiler.

Henüz şehir t amām olmadın ev yirin üleşmege başladılar. 18a/18-19

Henüz şehir tamam olmadan ev yerini bölüşmeye başladılar.

Henüz üç yaşına girmedin Nāḥūrı t icāret deyiken şehīd it diler. 37b/18-19

Henüz üç yaşına girmeden Nâhûr'ı ticaretteyiken şehit ettiler.

2. 1. 2. 9. BİRLEŞİK FİİLLER

Birleşik fiiller bugüne kadar yapılan çalışmalarda birbirinden çok farklı sınıflandırmalar içerisinde incelenmiştir.[28] Metinde tespit edilen birleşik fiilleri

[28] Gencan, birleşik fiilleri üç ana başlık altında incelemektedir. Bunlar: Kurallı Birleşik Eylemler (a-Özel birleşik eylemler (yeterlik, tezlik, sürerlik, isteklenme, yaklaşma) b-Yardımcı eylemlerle yapılmış birleşik eylemler (et-, eyle- ol-, kıl- ile yapılanlar), Anlamca Kaynaşmış Birleşik Eylemler (alıkoymak, düşegelmek, elvermek gibi), Deyim Biçiminde Öbekleşmiş Birleşik Eylemler (gönül vermek, diş bilemek, yüzü gülmek, tadını kaçırmak gibi) (bk. Gencan 1979:310-329). Deny, et-, eyle-, kıl- vb. yardımcı fiilleri Mürekkep Fiiller başlığı altında inceler (Deny 1941:476-479). Bunun yanında zarf fiil veya sıfat fiillerle oluşan birleşik fiil öbeklerini Karmaşık veya Yerindelik Fiiller başlığı altında incelemektedir (Deny 1941:465-476). Hacıeminoğlu, birleşik fiilleri İsim+Yardımcı Fiil (arzu it-) ve Fiil+Tasvirî Fiil (ıdı bir-, udu bar-) olmak üzere iki ana başlık içerisinde inceler (bk. Hacıeminoğlu 1991:256; 2000;173-177). Hacıeminoğlu, "Karahanlı Türkçesi Gramerinde" birleşik fiilleri a-İsim+Yardımcı Fiil, b-İsim+Fiil, c-Fiil+Fiil şeklinde üçe ayırır (Hacıeminoğlu 1996:176-181). Ediskun, birleşik fiilleri dört kısımda inceler. Bunlar: a-İki ya da daha çok fiillden oluşmuş birleşik fiiller (varabil-, atıver-), b-Bir sıfat-fiil ile ol- yardımcı fiilinden oluşmuş birleşik fiiller, c-İsim kök ya da gövdesinden bir kelime ile et-, eyle-, buyur-,ol- yardımcı fiillerinden biriyle oluşan birleşik fiiller, ç-Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller (Ediskun 1985:228). Cemiloğlu, birleşik fiilleri İsim+Yardımcı Fiil, Fiil+Yardımcı Fiil olarak iki ana başlık içerisinde inceler (Cemiloğlu 2000:24-31; 2001:31-39). Gabain, birleşik fiilleri a-esas fiil+yardımcı fiil, b-esas fiil ve modal yardımcı fiil c-esas fiil ve tasvirî fiil şeklinde üç başlık altında inceler (Gabain 1988:109-110). Gece, birleşik fiilleri a-İsimle yapılan birleşik fiiller, b-Fiille yapılan birleşik fiiller c-Mânâca kaynaşarak deyimleşen birleşik fiiller olmak üzere üç ana başlık altında inceler (Gece 1991:41-53). Eker, birleşik fiilleri a-tasvirî fiiller b-adla yapılan birleşik fiiller c-diğer birleşik fiiller olarak üçe ayırır (Eker 2003:375-376). Karahan, birleşik fiilleri a-Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan b-Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden c-Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olmak üzere üçe ayırır (Karahan 1995a:36-39). Ergin ise

yapı açısından İsim+Yardımcı Fiil, Fill+Yardımcı Fiil ve Zarf Fiil+Yardımcı Fiil kuruluşunda olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırdık.

2. 1. 2. 9. 1. İsim+Yardımcı Fiil Kuruluşunda Olan Birleşik Fiiller

Metinde isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller *it-, ol-, eyle-, kıl-, kal-, ur-* gibi fiiller başta olmak üzere epeyce çoktur. Bu yardımcı fiiller kendi anlamlarını kaybederek isimleri fiilleştirirler. Yardımcı fiiller, yeni oluşan fiili anlamsal olarak, özellikle zaman kavramı ve oluş süreci hususunda etkilemekte ve cümlenin geçişli olup olmayacağını belirlemektedir. *Gabain, et-, kıl-, eyle-* gibi yardımcı fiillerin, aslında sözde yardımcı fiiller olduğunu söylemektedir. Çünkü bu tür takımlar yalnız bir oluşu veya kılışı ifadeye yarayan iki verbal şekilden yapılmamıştır (Gabain 1953:26). Metindeki *İsim+Yardımcı Fiil* kuruluşunda birçok birleşik fiil vardır. Bu yardımcı fiillerin bir kısmı eklendiği isimle kaynaşarak birleşik fiil oluşturur. Bu birleşik fiillerde, isim de yardımcı fiil de anlamlarını kaybederler. Özellikle Türkçe kelimelerle oluşturulan birleşik fiillerde anlamca kaynaşma yani deyimleşme oranı çok fazladır. Hatta bazı yardımcı fiillerin metinde tespit ettiğimiz örneklerinin tamamı anlamca kaynaşmış/deyimleşmiş birleşik fiillerden oluşur. Bazı çalışmalarda anlamca kaynaşmış fiiller ayrı bir sınıflandırmaya tâbi tutulsa da yapısal olarak bunlar da *isim+fiil* şeklindedir. Bu sebeple biz anlamsal olarak kaynaşmış birleşik fiilleri bu öbek içerisinde incelemeyi uygun görmekteyiz. Metinde toplam 68 fiil yardımcı fiil işleviyle kullanılmaktadır. Bunların bir kısmı çok işlek olmakla beraber, kimisi sadece bir örnekte varlığını sürdürmektedir. Bu fiiller şunlardır: *it-, ol-, eyle-, kıl-,*

---

birleşik fiilleri, İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ve fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller olmak üzere iki kısımda inceler (Ergin 1981:386-388). Yine Karahan aynı eserin 7. Baskısında tasnifini değiştirerek birleşik fiilleri "Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller" ve "Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller" olmak üzere iki ana başlık altında inceler (Karahan 2004a). Banguoğlu, birleşik fiilleri üçe ayırır: a-Zarf öbeği kalıbında (ileri sürmek, boş vermek), b-Çekim öbeği kalıbında (kar yağmak, baş kaldırmak), c-Bağlam öbeği kalıbında (sayıp dökmek, vermek veriştirmek) (Banguoğlu 2000:310-318). Bu sınıflandırmadan farklı olarak, Banguoğlu, bil-, ver-, dur- gibi yardımcı fiillerle, zarf-fiillerin meydana getirdiği birleşik fiilleri "tasvirî fiiller" başlığı altında ayrı bir bölümde ele alır (Banguoğlu 2000:488-494). Timurtaş, birleşik fiilleri a-Tasvirî fiiller b-İsim öbeği şeklinde birleşik fiiller olmak üzere iki başlık altında işlemektedir (Timurtaş 1977:371-384). Görüldüğü gibi birleşik fiillerin sınıflandırılması hususunda araştırmacılar arasında bir birlik mevcut değildir.

ḳal-, ur-, al-, bul-, gör-, göster-, ḳoş-, vir-, ḳo-, gel-, çek-, ḳavşur-, çöz-, ṭut-/dut-, durur, oḳu-, getür-, geç-, düş-, sür-, dök-, ṣal-, baġla-, ir-, süz-, şaşur-, ḳop-, çıḳ-, var-, dön-, yit-, yi-, ḳırıl-, şaç-, ḳar-, çat-, deg-, düz-, dile-, dik-, baş-, aç-, um-, ḳaşan-, geçür-, yapın-, at-, gir-, git-, gönder-, götür-, iç-, ḳaldur-, ḳarar-, iste-, ḳaç-, yu-, ḳaḳış-, dilen-, çal-, ṣövel-, aġla-, gözle-, yoḳa-, baġışla-.

Metinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak bu tür birleşik fiillerde, isimle yardımcı fiil arasına "ki" edatı girerek hem kuvvetlendirme yapmakta hem de zaman işlevli yan cümleler kurmaktadır.

ḳarār kim it di 32b/15 "karar ettiğinde, karar attiği zaman"

ḳurbān kim eyledi 72a/9 "kurban ettiğinde"

naḳl ki it di 34b/6 "naklettiğinde"

sinn-ı bulūġiyyet e ki yit di 35a/20 "buluğ çağına erdiğinde"

t amām ki eyledi 64a/19 "tamam eylediğinde"

Metindeki *İsim+Yardımcı Fiil* kuruluşundaki birleşik fiillerden *it-*[29], *ol-*[30], *eyle-, ḳıl-, ḳal-, ur-* yardımcı fiilleri, en çok kullanılan birleşik fiillerdendir. Özellikle *it-, eyle-, kıl-* fiillerinin ortak bir yönü, son zamanlarda Türkiye Türkçesindeki yap- yardımcı fiiliyle çoğu zaman anlam olarak eş değer kullanıma sahip olmalarıdır (bk.Boeschoten 2002:73).

Metindeki *İsim+Yardımcı Fiil* kuruluşundaki birleşik fiillerin isim unsuru genelde alıntı kelimelerden meydana gelir. İsim unsuru Türkçe kökenli bir kelime ise anlamca kaynaşma/deyimleşme meydana gelir. Metinde deyimleşen veya anlamca kaynaşan birleşik fiil öbeklerine de yoğun olarak rastlarız. Birleşik

---

[29] Bu yardımcı fiil günümüz Türkiye Tükçesinde de işlektir ve benzer görevlerle karşımıza çıkarmaktadır (bk. Sev 2001).

[30] "olmak" fiilinin, Türkçede belirtme hâlinde bir isim ya da o soydan bir kelimeyle kullanıldığına rastlanmaz. Demek ki nesne alamıyor, onun için geçişsiz bir fiildir. Böyle olduğuna göre cümlede başlı başına anlamlı bir fiil gibi iken düz tümleç de alamaz, ancak yardımcı bir fiil olarak kullanıldığında yalın hâlde ismin ya da o soydan kelimelerin çekimini sağlamaya yarar. Bu kelimeler, çoğunlukla özneye bağlı sıfatlar ya da durum bildiren isim ve o soydan kelimelerdir (Acarlar 1969a:716).
"ol-" fiili Rabguzî'de daha çok -mı/-miş sıfat-fiili üzerine gelmekte, o zaman konu, kapanmış, tamam olmuş anlamını almaktadır (Schinkewitz 1948:103). Bu konuda ayrıca bk. Karpuz 2004.

fiillerin fiil unsuru tek başına kullanıldığında geçişsizken, bir fiil öbeği kurduğunda geçişli olabilir. Yine tek başına kulanıldığında geçişliyken birleşik fiil oluşturduğunda geçişsiz fiil özelliği gösteren örnekler oldukça çoktur.

2. 1. 2. 9. 1. 1. "aç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

cān ḳulaġın açmış idi 102a/14	"can kulağını açmıştı"
dil açdı 71b/9	"dil açtı, söz açtı"
göz açdırmayup 67b/20	"göz açtırmayıp, fırsat vermeyip"
ḫaber açup 27b/13	"haber açıp, haber verip"
söz açıldı 43a/2	"söz açıldı, bahsedildi"

2. 1. 2. 9. 1. 2. "aġla-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳan aġlayup 82b/7	"kan ağlayıp, çok üzülüp"

2. 1. 2. 9. 1. 3. "al-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ᶜaleyk aldı 25b/13	"selamını aldı"
cānın alup 9b/11	"canını alıp"
ibret alub 4a/1	"ibret alıp, ders alıp"
icāzet alup 6a/8	"icazet alıp, izin alıp"
nefes alup 102b/6	"nefes alıp"
yol alınmaz 75a/19	"yol alınmaz"

2. 1. 2. 9. 1. 4. "at-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

at ardı sehm 99b/3	"korku atardı, korkuya salıp"
cānuñı t ehlükeye at mayasın 67a/8	"canını tehlikeye atmayasın"
kemend at ışup 82a/11	"kement atışıp"
t ehlükeye at up 106a/14	"tehlikeye atıp"

2. 1. 2. 9. 1. 5. "bağla-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ālāy bağlayup 9b/5-6 "alay bağlayıp"

ḳubbe bağlamışlar 14b/18 "kubbe bağlamışlar, kubbe yapmışlar"

ṣaf bağlayup 14b/9 "saf bağlayıp, saf tutup"

2. 1. 2. 9. 1. 6. "bağışla-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

cān bağışlar 107a/17 "can bağışlar"

īmān bağışlar 107a/17 "iman bağışlar"

2. 1. 2. 9. 1. 7. "baṣ-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳadem baṣmış 27a/6 "kadem basmış, ayak atmış"

2. 1. 2. 9. 1. 8. "bul-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

emān bulursav uz 22a/13 "aman bulursak, fırsat bulursak"

ḫalāṣ bulmaz 48b/10 "halas bulmaz, kurtulmaz"

mecāl bulmadı 32b/18 "mecal bulmadı, kuvvet bulmadı"

ṣev āb bulġıl 72b/19 "sevap bul, iyilik bul"

şifā bula 95a/2 "şifa bulmadı"

v uṣūl bulup 4b/12 "vusül bulup, kavuşup"

yol bulmadı 76b/6 "yol bulmadı"

ẓafer bulmaya 13a/14 "zafer bulmaya, kazanmaya"

2. 1. 2. 9. 1. 9. "çal-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

bıcaḳ çalaḳ 71a/16 "bıçak çalalım"

2. 1. 2. 9. 1. 10."çat-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

dār çat mışlar 14b/10 "dar çatmışlar, direk dikmişler"

2. 1. 2. 9. 1. 11. "çek-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

dem çeküp 4a/12 "dem çekip"

el çeküp 70a/19 "el çekip"

ḥarem çeküp 26a/1 "harem çekip, korumaya alıp"

ḳılıc çeküp 42a/6 "kılıç çekip"

zaḥmet çekmeyev üz 6b/4 "zahmet çekmeyelim"

2. 1. 2. 9. 1. 12. "çıḳ-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

cānı çıḳup 10a/2 "canı çıkıp"

söz çıḳup 23a/5 "söz çıkıp"

2. 1. 2. 9. 1. 13. "çıḳar-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ad çıḳarmış 53a/18 "ad çıkarmış, meşhur olmuş"

dīn ü īmāndan çıḳarup 45a/21 "din ve imandan çıkıp"

2. 1. 2. 9. 1. 14. "çöz-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳılınc çözüp 5a/2 "kılıç çözüp"

2. 1. 2. 9. 1. 15. "deg-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

pula degmez 6a/4 "pula değmez, beş para etmez"

żararı deger 15a/11 "zararı değer"

2. 1. 2. 9. 1. 16. "dik-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

baş diküp 25b/9 "baş dikip"

göz diküp 9a/21 "göz dikip"

ḫalīfe dikdi 26a/7-8 "halife dikti, halife atadı"

v aṣī diküp 35a/9 "vasi dikip, yerine atayıp"

2. 1. 2. 9. 1. 17. "dile-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

āmān diler 80b/8	"aman diler, yardım diler"
duᶜā dileyüp 21a/5	"dua dileyip, dua edip"
ḥācet diledi 92a/1	"hacet diledi, yardım istedi"
ᶜözr dileyicek 57b/10	"özür dileyince"
yardım dilemege 98b/3	"yardım dilemeye"

2. 1. 2. 9. 1. 18. "dilen-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

duᶜā dilenüp 69b/3	"dua dilenip, yalvarıp"

2. 1. 2. 9. 1. 19. "dök-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ecel derin dökerdi 100a/19	"ecel terini dökerdi, çok yorulurdu"
göz yaşın döküp 7b/10	"göz yaşını döküp, ağlayıp"
ḳanların dökdiler 47a/9	"kanlarını döktüler, öldürdüler"

2. 1. 2. 9. 1. 20. "dön-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳadīde dönüp 11a/13	"kadide dönüp, iskelete dönüp"
ölüye dönüp 102a/16	"ölüye dönüp"
yüz döndermezüz 25a/18	"yüz döndermeyiz"

2. 1. 2. 9. 1. 21. "düş-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ġālib düşe 13a/16	"galip gele, zafer kazana"
ırak düşdügi 8b/1-2	"uzak düştüğü"
it t ifāḳ düşdi 21b/6	"ittifak düştü, herkesçe kabul gördü"
muṭ ābıḳ düşüp 74b/11	"mutabık düşe, uygun ola"
muv āfiḳ düşe 72a/18	"muvafık düşe, yerinde ola"
zelzele v elv ele düşüp 80a/12	"zelzele velvele düşüp"

2. 1. 2. 9. 1. 22. "düz-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳapu düzmişler 16a/6	"kapı düzmüşler, kapı yapmışlar"
t abut düzet mişler 16a/18	"tabut düzmüşler, tabut yapmışlar"
ṭ ılsımāt düzedeler 18a/20	"tılsımat düzeteler, büyü yapalar"

2. 1. 2. 9. 1. 23. "eyle-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

āzād eylesün 5a/10	"azat eylesin, serbest bıraksın"
beyān eyleñ 84b/19	"beyan eyle, anlat"
duᶜā eylediler 103a/10	"dua eylediler"
fermān eylegil 24a/1	"ferman eyle, emret"
helāk eyler 13b/20-21	"helak eyler, öldürür"
ḥikāyet eyle 27b/16	"hikaye eyle, anlat"
meşv eret eyledi 48a/3	"meşveret eyle, danış"
müyesser eyle 100b/6	"müyesser eyle, nasip eyle"
naḳş eyledi 93a/8	"nakş eyledi"
t aḳrīr eyledüm 21b/17	"takrir eyledim, anlattım"
yardım eyleye 67a/11	"yardım eyleye"

2. 1. 2. 9. 1. 24. "geç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

cānuma geçer 5a/21	"canıma geçer, canımı acıtır"
ḫoş geçmişemdür 7b/15	"hoş geçmişimdir, iyi yaşamışımdır"

2. 1. 2. 9. 1. 25. "geçür-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

açlıḳ geçürdiler 89a/19	"açlık geçirdiler, açlık çekdiler"
elden geçürdiler 102b/3	"elden geçirdiler, kontrol ettiler"
ḳılıcdan gecüre 46b/6	"kalıçtan geçire, öldüre"
rüzigār gecürmekile 11a/1	"ömür geçirmekile"

2. 1. 2. 9. 1. 26. "gel-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fii

āv āz gelürdi 7b/13	"avaz gelirdi, ses gelirdi"
dile gelüp 7b/12	"dile gelip"
ġālib gele 13a/13	"galip gelse, kazansa"
ġayret e gelüp 54a/18	"gayrete gelip"
güc gelüp 20b/7	"güç gelip, zor gelip"
ḫalal gelmeye 45a/7	"helal gelmeye, helal olma
īmāna gelmemiş 85b/21	"imana gelmemiş, inanma
maʿḳūl gelüp 14a/4	"makul gelüp, uygun görü
nuṭ ḳa geldi 29b/3	"nutka geldi, dile geldi"
ṭ uş geldük 9b/4	"tuş geldik, karşılaştık"
v az gelüp 13a/17	"vaz gelip, vaz geçip"
v ezne gelmez 14a/13	"vezne gelmez, tar
v ücūda gelmezidi 2a/4	"vücuda gelmezdi, oluşm
ẓuhūra gelse gerekdür 28a/16	"meydana çıksa gerektir"

2. 1. 2. 9. 1. 27. "getür-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşil

āferīn get ürdiler 20b/8	"aferin getirdiler, övdüle
ele get ürüñ 12a/13	"ele getirin"
ḫaber get üre 47b/9	"haber getire"
ḫuṣrān get ürür 13a/19	"hüsran getirir"
īmān get ürüp 55b/20	"iman getirip"
noḳsān get ürür 13a/18	"noksan getirir"
rāst get ürürse 6b/11	"rast getirirse"
ṭ āḳat get üremezüz 6b/5	"takat getiremeyiz, güc
t ekbīr get ürüp 16a/12	"tekbir getirip"
v ücūda get üre 60b/20	"vücuda getire"

ẓuhūra get ürdi 62b/18 "zuhura getirdi, ortaya çıkardı"

2. 1. 2. 9. 1. 28. "gir-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

elümüze girdi 9b/21 "elimize girdi"

2. 1. 2. 9. 1. 29. "git-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ᶜaklı başından git di 79b/5 "aklı başından gitti"

īmānsuz git di 38a/18 "imansız gitti, inançsız öldü"

2. 1. 2. 9. 1. 30. "gönder-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḫaber gönderdi 40a/9 "haber gönderdi"

2. 1. 2. 9. 1. 31. "gör-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

aḥsen görüp 55b/19 "ahsen görüp, iyi görüp"

ḥāl görmiş 86a/4-5 "hâl görmüş"

ḫoş görüp 25a/6 "hoş görüp"

maᶜḳūl görüp 15a/18 "makul görüp, uygun görüp"

maraż görmedüm 17a/10 "maraz görmedim, zarar görmedim"

v ācib görmek 69a/5 "vacip görmek"

zaḥmet gördi 100b/3 "zahmet gördü, zorluk çekti"

2. 1. 2. 9. 1. 32. "göster-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ᶜacz göst erdiler 13b/5 "acz gösterdiler, zayıflık gösterdiler"

ḳulluḳ göst erdilerse 76a/17 "kulluk gösterdilerse, kulluk ettilerse"

luᶜb u hüner göst erüp 80a/12-13 "oyun ve hüner gösterip"

muḥabbet göst erüp 5a/8 "muhabbet gösterip"

yüz göst ere 44b/16 "yüz göstere"

2. 1. 2. 9. 1. 33. "götür-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

barmaḳ göt ürüp 55b/20 "parmak götürüp"

el göt ürüp 16b/6 "el götürüp"

göñil gözin göt üreler 30a/2 "gönül gözünü götüreler"

2. 1. 2. 9. 1. 34. "gözle-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ad u ṣān gözleyüp 52b/5 "ad ve san gözleyip"

furṣat gözlediler 87a/2 "fırsat kolladılar"

nām u nāmūs gözleyü 82a/12 "nam ve namus gözleyip"

2. 1. 2. 9. 1. 35. "iç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

and içüp 62b/3 "and içip"

2. 1. 2. 9. 1. 36. "ir-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

āḫire irdi 37b/17 "ahire erdi, sona erdi, sonu geldi"

ecel irdi 17a/10 "ecel erdi, eceli geldi, öldü"

göz irmez 8a/18 "göz ermez, göz görmez"

meded irdi 88b/20 "meded erdi, yardım geldi"

żarar irer 16a/1 "zarar erer, zarar değer"

2. 1. 2. 9. 1. 37. "iste-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

āmān ist emek 98a/12-13 "aman istemek, yardım istemek"

icāzet ist erler 62a/8 "icazet isteler, izin isterler"

2. 1. 2. 9. 1. 38. "it-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

cem^{c} idüp 41a/21 "cem edip, toplanıp"

emr it di 77b/21 "emretti"

ḫalāṣ idüb 4a/7 "halas edip, kurtarıp"

ḥarāb it di 21b/3 "harap etti, mahvetti"

hikāyet it di 3b/21 "hikâye etti, anlattı"

iḫt iyār idüp 88b/13 "ihtiyar edip, isteyip"

ḳarār it di 17b/18 "karar etti, durdu"

ḳulaġuzlıḳ idüp 65b/4 "kılavuzluk edip"

naḳl it di 26a/6 "nakletti, anlattı"

naṣīḥat it di 50b/20 "nasihat etti, öğüt verdi"

pāk idüp 55b/14 "pak edip, temizleyip"

su'āl idüp 32a/10 "sual edip, sorup"

t eslīm idüp 5a/11 "teslim edip"

ẕikr idev üz 7b/1 "zikir edelim, söyleyelim, anlatalım"

2. 1. 2. 9. 1. 39. "ḳaç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

baġrı ḳanı ḳaçmış 66b/21 "bağrı kanı kaçmış"

2. 1. 2. 9. 1. 40. "ḳaḳış-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

göz ḳaḳışdılar 68a/11 "göz kakıştılar"

2. 1. 2. 9. 1. 41. "ḳal-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

'āciz ḳalup 10a/5 "aciz kalıp"

ḫāṭ ırı ḳalup 80b/18 "hatırı kalıp, incinip"

ḥayrān ḳaldum 59b/18 "hayran oldum"

ḥayret de ḳalmışamdur 33a/19 "hayrette kalışımdır"

iḫt iyāc ḳalmadı 99b/10 "ihtiyaç kalmadı"

mecāl ḳalmaya 20a/12 "mecal kalmaya, aciz olmaya"

sağ u esen ḳalmayup 53a/6 "sağ ve esen kalmayıp"

yādigār ḳala 18a/21 "yadigar kala, hatıra kala"

2. 1. 2. 9. 1. 42. "ḳaldur-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

baş ḳaldurup 13a/6-7, 25a/18 "baş kaldırıp"

el ḳaldurup 89a/2 "el kaldırıp"

2. 1. 2. 9. 1. 43. "ḳar-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

el ḳarayım 13b/9 "el karayım, işe başlayayım"

2. 1. 2. 9. 1. 44. "ḳarar-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

gözleri ḳararup 52b/16 "gözleri kararıp"

2. 1. 2. 9. 1. 45. "ḳaşan-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳan ḳaşandılar 44a/14, 106a/6 "kan işediler"

2. 1. 2. 9. 1. 46. "ḳav şur-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

el ḳav şurup 4b/19, 15a/20, 25a/9 "el kavuşturmak, el bağlamak"

2. 1. 2. 9. 1. 47. "ḳıl-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ʿarż ḳıldılar 5b/12 "arz kıldılar, sundular"

beyān ḳıl 76b/7 "beyan kıl/et, anlat"

dehşet ḳılup 32a/19 "dehşet kılıp"

ʿinād ḳıldılar 20a/15 "inat kıldılar, inat ettiler"

müjde kılup 4a/13 "müjde kılıp"

naẓar ḳılup 16a/12 "nazar kılıp, bakıp"

put ḫāne ḳıldı 26a/8 "puthane kıldı"

riv āyet ḳılup 57a/14 "rivayet kılıp"

ṣabr ḳılıcaḳ 88a/15 "sabredince"

şikāyet ḳıldılar 45a/19 "şikayet ettiler"

v idaᶜ ḳılup 10a/15 "veda kılıp"

2. 1. 2. 9. 1. 48. "ḳırıl-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳurbān ḳırıldı 72a/1 "kurban kırıldı, kurban kesildi"

leşker ḳırılduġına 12b/17 "asker kırıldığına, asker öldüğüne"

2. 1. 2. 9. 1. 49. "ḳo-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

bekci ḳodılar 98b/12 "bekçi kodular"

farḳında ḳodı 1b/13 "farkına vardırdı"

gerdege ḳoyup 4b/12 "gerdeğe koyup, gerdeğe varıp"

kāmil ḳoyup 35b/1-2 "kamil koyup"

ḳapusın ḳoyup 5a/9 "kapısını koyup"

ḳılıc ḳoyup 54a/12 "kılıç koyup, kılıç bırakıp"

sözi ḳoyalum 7a/2 "sözü koyalım, sözü bırakalım"

t eft īşe ḳodı 70a/13 "teftişe kodu, araştırılması için bıraktı"

2. 1. 2. 9. 1. 50. "ḳop-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ᶜālim ü dānā ḳopdı 35a/4 "bilgin koptu, bilgin oldu"

ṣāliḥ ḳopdı 37a/20 "salih koptu, salih oldu"

ṭ ūfan ḳopdı 9b/18-19 "tufan koptu, tufan oldu"

yil ḳopup 22b/1 "yel kopup"

2. 1. 2. 9. 1. 51. "ḳoş-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ᶜasker ḳoşmazsa 48b/15 "asker koşmazsa"

ḳulaġuz ḳoşasın 18b/7 "kılavuz koşasın"

refīḳ ḳoşıcaḳ 17b/16 "arkadaş koşunca"

sipāhī ḳoşup 4a/18 "asker koşup"

yoldaş ḳoşasın 17b/9 "yoldaş koşasın"

2. 1. 2. 9. 1. 52. "oḳu-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

du^{c}ā oḳuyup 86b/19 "dua okuyup"

ḫuṭ be oḳudı 64a/15-16 "hutbe okudu"

siḥr oḳuyup 6a/8 "sihir okuyup, sihir yapıp"

2. 1. 2. 9. 1. 53. "ol-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

cem^{c} olurduḳ 55b/12 "cem olurduk, toplanırdık"

ġāfil olmañ 9a/19 "gafil olmayın"

görmez oldı 9b/19 "görmez oldu"

ḥāmūş oldı 25a/14 "hamuş oldu, sustu"

meded oldı 100b/14 "medet oldu, imdada yetişti"

meşġūl olıcaḳ 94a/9 "meşgul alunca"

mükedder olmışdur 5a/17 "mükedder olmuş, kederlenmiş"

rāżı oldılar 25b/9 "razı oldular, kabul ettiler"

rūşen oldı 38a/8-9 "ruşen oldu, aydınlandı"

sünnet oldı 71b/10 "sünnet oldu"

2. 1. 2. 9. 1. 54. "ṣaç-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

od ṣaçup 16a/21 "ateş saçıp"

zehr-i ḳāt il ṣaçışdılar 13a/7 "öldürücü zehir saçıştılar"

2. 1. 2. 9. 1. 55. "ṣal-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

baş ṣalışdılar 7b/10 "baş salıştılar"

ḥabse ṣaldı 36b/7 "hapse saldı, hapse attı"

ḳab ṣalmış 16a/16 "kap salmış"

ḳalḳan ṣalup 42a/20 "kalkan salıp, kalkan tutup"

ḳanad ṣalup 26b/7 "kanat salıp, kanat açıp"

siper ṣalup 42a/21 "siper salıp, siper alıp"

2. 1. 2. 9. 1. 56. "ṣöv el-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳol ṣöv eldüp 79b/12 "kol söveldip, kol uzadıp"

2. 1. 2. 9. 1. 57. "sür-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ᶜömür rüzigār sürdüm 7b/4 "ömür sürmek, hayat geçirmek"

ᶜömür sürmek 7b/3 "ömür sürmek, hayat geçirmek"

yüz sürüp 13b/7 "yüz sürüp"

2. 1. 2. 9. 1. 58. "süz-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳanad süzüp 9b/6 "kanat süzüp, uçup"

2. 1. 2. 9. 1. 59. "şaşur-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ᶜaḳlın şaşurmışlar 9b/17 "aklını şaşırmışlar"

2. 1. 2. 9. 1. 60. "tut-/dut-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḫōş ṭ ut up 5a/11 "hoş tutup"

ḳarara dut up 8a/7 "karara tutup, kararıp"

ḳuv v et ṭ ut dı 10b/17 "kuvvet tuttu, kuvvetli oldu"

maᶜẕūr ṭ ut 15b/13 "mazur tut, hoş gör"

mekān ṭ ut dı 35b/13 "mekan tuttu, yerleşti"

muḳābil ṭ ut dı 52b/15 "mukabil tuttu, karşılık verdi"

ṣaf ṭ ut dılar 78b/14-15 "saf tuttular"

sözüm ṭ ut dı 25b/15 "sözümü tuttu"

yüz ṭ ut am 5a/16 "yüz tutayım"

2. 1. 2. 9. 1. 61. "um-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

āmān umar 43b/17 "aman umar, yardım diler"

aṣṣısın umup 44b/14 "faydasını umup"

dermān umsam (yoḳ) 48b/10 "derman umsam (yok)"

meded umam 67a/11 "medet umam, yardım dileyim"

himmet um 24b/9 "himmet um"

2. 1. 2. 9. 1. 62. "ur-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

bünyād urdılar 18a/6 "bünyad vurdular, temel attılar"

el urdı 68a/14 "el vurdu, tuttu"

emv āc urdı 31a/16 "emvac vurdu, dalga vurdu"

lāf urup 81a/3 "laf vurup"

naᶜra urur 59a/13 "nara vurur, çağırır"

naẓar urdılar 15a/3 "nazar vurdular, baktılar"

ölüre urıcaḳ 102a/21 "ölüre vurunca, ölü gibi yapınca"

yüz urup 5b/1 "yüz vurup"

zaḫm urup 9b/9 "zahm vurup, yara açıp"

2. 1. 2. 9. 1. 63. "var-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ᶜacze v arup 11b/16 "acze varıp, güçten düşüp"

fikre v arup 11b/2 "fikre varıp, düşünüp"

harāba v armış 11a/11 "harabe varmış, harap olmuş"

ḥayret e v arup 21a/14 "hayrete varıp, şaşırıp"

helāke v ardı 35a/18 "helake vardı, helak oldu"

ḳarşu v ardılar 12b/12 "karşı vardılar"

maḳām-ı heybet e v arup 32a/18-19 "heybet makamına varıp"

2. 1. 2. 9. 1. 64. "vir-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

alḳış v irdiler 55a/17 "alkış verdiler, övdüler"

cān v irüp 38a/17 "can verip"

cev āb v irince 66a/14 "cevap verince"

gıdā v irev üz 9a/8 "gıda veririz"

insāf v irmekde 4a/1 "insaf vermekte, insaf etmekte"

necāt v irür 5a/5 "necat verir, kurtarır"

nuṣret v iren 97b/10 "nusret veren, yardım veren"

ṣalav at v irüp 27b/13 "salavat verip"

v a^{c}de v irdiler 18b/4-5 "vade verdiler, zaman verdiler"

yanḳu v irüp 79a/9 "yankı verip"

yol v irdi 92a/3 "yol verdi"

żiyā v irür 10b/5-6 "ziya verir, ışık verir"

2. 1. 2. 9. 1. 65. "yapın-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ḳalḳan yapınup 52b/3 "kalkan yapınıp"

2. 1. 2. 9. 1. 66. "yi-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

ġam yimez 12a/16 "gam yemez, üzülmez"

yi ġuṣṣasın 23b/19 "gussasını ye, kaygı ye, üzül"

2. 1. 2. 9. 1. 67. "yit-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

gücüñ yit mez 12a/6 "gücün yetmez"

serv yit miş 10a/21 "serv yetmiş, selvi büyümüş"

sinn-i bulūġiyye yit icek 37b/4 "buluğ çağına yermiş"

2. 1. 2. 9. 1. 68. "yoḳa-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

el yoḳama 97b/18 "el sürme"

2. 1. 2. 9. 1. 69. "yu-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Öbeği

el yuduḳ 67a/12 "el yıkadık"

2. 1. 2. 9. 2. Fiil+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

Genellikle kendi anlamıyla kullanılan zarf-fiil eki almış bir fiil ve asıl anlamını kaybederek gramatikal görevlere sahip, bir ana cümlenin yüklemi olabilme yeteneğini kaybetmiş, *tasviri fiil* veya *yardımcı fiil* adı da verilen sınırlı sayıda fiille kurulan ve her iki unsuru da fiil olan *birleşik fiiller* Türkçenin her döneminde karşımıza çıkmaktadır (Demir 1996:84). Bu yapıdaki birleşik fiillerde araya ünlü zarf-fiil eklerinden birisi girerek, iki fiili birbirine bağlamaktadır. Yardımcı fiil, aslında fiil birleşmesinde kendi manasını hemen tamamıyla kaybetmiş normal bir esas fiildir. Bu fiil, birleşmede esas fiilin kılınış çeşidini göstermeye yarar (Gabain 1953:18). Metinde bu tür birleşik fiillerin oluşumunda kullanılan yardımcı fiiller "*götür-, bırak-, var-, gel-, tur-, vir-, ko-, gör-*" yardımcı fiilleridir.[31]

2. 1. 2. 9. 2. 1. "bil-" Fiili İle Yapılanlar

Metinde beş örnekte karşımıza çıkar. İktidarî yardımcı fiil olarak da adlandırılır. "Bu fiil ile teşkil edilen cümleler bazan *iktidar*, bazan da *imkân* gösterir" (Korkmaz 1995:607).

geçebilür 20a/10 "geçebilir"

görebildiler 16b/11 "görebildiler"

[31] Eskiden çok yayılmış olan bu birleşme Türkiye Türkçesinde epeyce azalmıştır. Bunun yerine ya iki verbum finitum kullanılır (kal-dı düş-tü, al-dı yürü-dü, anlayama-dım git-ti) gibi. Yahut da mastar hâlinde veya casus obliquus'ta bulunan bir verbal isimden yapılmış bir birleşme kullanılır (-ma+ya gel-, -acağımız tut-tu, -mak ver-) (bk. Gabain 1953:27). Diğer birçok Türk lehçe ve şivesinde yardımcı fiiller yoğun olarak kullanılmasına rağmen Türkiye Türkçesindeki sınırlı kullanımı bazı araştırmacıların dikkatini çekmiştir (Schamiloğlu 1996:153). Anadolu ağızlarına baktığımızda birleşik fiillerin özellikle Batı Anadolu ağızlarında yoğun olarak kullanıldığı

idebilsem 73a/8 "edebilsem"

ḳat abilev üz 59a/1 "katabiliriz"

oḳıyu bilür misin 17a/7 "okuyabilir misin"

2. 1. 2. 9. 2. 2. "bırak-" Fiili İle Yapılanlar

Met inde bir yerde görülür. "yaz-" yardımcı fiiliyle aynı işleve sahiptir.

ḳıra bırakmış 53a/13 "kırabırakmış, öldüre yazmış"

2. 1. 2. 9. 2. 3. "dut-" Fiili İle Yapılanlar

Bu yardımcı fiil de bir yerde karşımıza çıkmaktadır. Bir oluşu ve devamlılığı ifade eder.

ḳarara dut up 8a/7 "kararatutup"

2. 1. 2. 9. 2. 4. "gel-" Fiili İle Yapılanlar

Metinde dört örnekte karşımıza çıkar. Geçmişten günümüze devam eden olguları anlatırken ve aniden oluşu ifade ederken "gel-" yardımcı fiili kullanılır.

çıḳa geldi 68a/21 "çıkageldi"

çıḳa geldiler 5b/12 "çıkageldiler"

döne gelüp 105b/6 "dönegelip"

ire gelüp 68a/15 "eregelip"

2. 1. 2. 9. 2. 5. "gör-" Fiili İle Yapılanlar

İki örnekte karşılaştığımız "görmek" yardımcı fiilinin zarf-fiili hususunda bir tercihi yoktur. İki unsur arasına gelen zarf-fiilleri daha çok asıl fiil belirlemektedir. "gör-" yardımcı fiili, birleşik fiil öbeğine süreklilik, yapılan eylemde devamlılık anlamlarını katar.

ide görüb 3b/4 "edegörüp"

irişigör 5a/16 "erişigör"

---

görmekteyiz. Kanaatimizce bu yoğun kullanış, arkaik şekillerin bu bölge ağızlarında kendisini

2. 1. 2. 9. 2. 6. "götür-" Fiili İle Yapılanlar

Metinde bir örnekte karşımıza çıkar. Aniden oluş bildirir.

ḳapa göt üresin 50a/7 "kapa koydular"

2. 1. 2. 9. 2. 7. "ḳo-" Fiili İle Yapılanlar

Metinde bir örnekte karşımıza çıkar. Süreklilik, devamlılık ifade eder.

aṣa ḳodılar 93a/21 "asakoydular"

2. 1. 2. 9. 2. 8. "ṭ ur-" Fiili İle Yapılanlar

Metinde iki örnekte tespit edilmiştir. İki fiil arasına giren zarf-fiil ekleri asıl unsura yani birinci unsura göre şekillenir. "turmak" yadımcı fiili devamlılık, süreklilik ifade eder.

baḳa ṭ urur 71a/11 "bakadurur"

örü ṭ urup 79b/7-8 "ayağa kalkıp"

2. 1. 2. 9. 2. 9. "var-" Fiili İle Yapılanlar

Metinde dört örnekte karşımıza çıkar. Genelde "-a,-e" zarf-fiilini alan "varmak" yardımcı fiili, bir örnekte "-ü" zarf fiilini almıştır.

geçe v arup 81b/19 "geçevarıp"

giçe v arınca 79b/3 "geçevarınca"

sürev arup 53b/2 "sürevarıp"

yöriyü v arup 15b/20 "yürüyüvarıp"

2. 1. 2. 9. 2. 10. "vir-" Fiili İle Yapılanlar

"vir-" yardımcı fiili çabukluk, aniden oluş bildirir. Asıl fiile daima "-ı, -i" zarf-fiillerinden birisiyle bağlanmaktadır.

alıv irüp 5a/13 "alıverip"

---

korumasından ileri gelmektedir (bk. Demir 1993).

bulıv irdi 26b/13	"buluverdi"
bulıv ire 26b/11	"buluvere"
bulıv irüp 19a/4	"buluverip"
gidiv irüp 79b/17	"gidiverip"
ṣalıv irüp 19a/16	"salıverip"

biliv ire 18b/8	"bilivere"
ḳılıv ire 18b/8	"kılıvere"

2. 1. 2. 9. 2. 11. "i-" Fiili İle Yapılanlar

Metinde bir örnekte kullanılan "i-" yardımcı fiili uzaklaşma göstermektedir. Bu birleşim içinde de artık tasviri fiil olma özelliğini kaybedip, kaynaşmış bir asıl fiil niteliğindedir (bk. Akay 1990:101).[32]

v iribidi 93b/3

2. 1. 2. 9. 3. Zarf-fiil+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

Bu tür birleşik fiillerde her iki unsur da fiilden oluşur. Ancak birinci fiilin sonuna *–p* zarf fiil eki getirilir. Anlam açısından yardımcı fiil kendisinden önceki zarf fiil ekini de bünyesine alarak birinci fiilin gösterdiği eylemi genellikle tasvir eder, başka bir deyişle kılınış ve tarz bildirir (Demir 1996:84). Bu fiil öbeğinde tamlanan tamlayandan önce gelir. *Johanson*'a göre bu durum cümledeki bitişken olmayan unsurların kelimedeki bitişken unsurlar durumuna gelmesinin, yani ekleşmesinin ilk basamağını oluşturur (Johanson 1974: 1992; Demir 1996:84). Bu tür birleşik fiiller metinde daha çok *tur-/dur-* yardımcı fiili ile yapılmaktadır. *"dur-/tur-"*, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesi döneminde işlek olarak kullanılan bir yardımcı fiildir. Fiil birleşmelerinde bir oluş veya kılışın veya bir hâlin bir an için oluşunu veya sürüşünü gösterir (Gabain 1953:19). Bu yardımcı fiilin daha çok *-a/-e* zarf-fiiliyle aynı işlevi yüklendiği görülmektedir. *–p*

[32] Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Schinkewitz 1948;101.

zarf fiili ile yapılan birleşik fiillerde *durur* yardımcı fiili dışındaki yardımcı fiiller çok az sayıda kullanılmaktadır. Yine birkaç örnekte *-p* zarf fiili ile yardımcı fiilin arasına "ki" edatı kuvvetlendirme işleviyle girmektedir.

ʿaḳl u idrāki irişüp ki yit di 35b/11-12 "aklı ve idraki erişe yetti"

görüp ṭurdılar 42a/3-4 "göre durdular"

görüp ṭurursın 6b/1 "göre durursun"

gözedüp ṭururdı 80b/18 "gözete dururlar, gözetlerler"

ḥayret e v arup dururlardı 27a/18 "hayrete vara dururlardı, hayrette kalırlardı"

ling urup ṭururken79b/6 "kazma vura duruken"

muḳīm olup ṭururduḳ 45a/20 "mukim ola dururlardı,"

naẓar ḳılup t urur 20b/19 "nazar kıla durur"

v arup ṭurursın 6b/2 "vara durursun"

v arup ṭurursın 6b/2 "vara durursun"

2. 1. 2. 10. EDAT ÖBEĞİ

Edatlar, tek başlarına mânâları olmayıp, ancak cümledeki başka kelime ve öbekler arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan âlet sözlerdir, vasıtalardır (Hacıeminoğlu 1992:V). Bütün edatlar, edat öbeği oluşturmazlar. Edatlar içerisinde çekim edatları olarak adlandırılan kısım edat öbeği oluşturmaktadır. Çekim edatları, isimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlenin öbür unsurları arasında zaman, mekan, cihet, tarz, benzerlik, başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere denir. Türkçedeki çekim edatları son çekim edatları niteliğindedir.

Edat öbekleri cümlede sıfat, zarf, isim ve yüklem görevinde kullanılırlar.[33]

[33] Özellikle cümle içinde zarf görevinde kullanılan edatlar üzerine tartışmalar yapılmıştır. Kimi araştırmacılar bazı edat öbeklerini *edat* tümleci olarak adlandırırken bazı araştırmacılar bunları cümle içerisinde zarf olarak tanımlar. (Ayrıca bk. Ergin 1981; Gencan 1979-1967; Akgül 1967; Demiray 1967-1968; Dizdaroğlu 1968; Tören 2002). Yine edat öbekleri cümlede veya başka bir kelime öbeğinin içinde zarf, sıfat olabilirler; fakat isim tamlamasının tamlayanı, özne, nesne, yer tamlayıcısı olamazlar (Tören 2002:176).

Grönbech, dört eski edat olarak adlandırdığı *teg, birle, üçün* ve *üze* edatlarını incelerken, bu dört edata ayrı bir önem verir. Ona göre, bu edatların büyük bir kısmı artık fiil olarak hissedilemezler. Bu kelimeler, tam anlamıyla ad olarak da kullanılamazlar. Çünkü iyelik eki almazlar. Dilin bu edatlar karşısında ne kadar tereddütlü davrandığını yükleme hâlinin ilgi hâli yerine kullanılması gösterir. Bu edatlar kendi içlerinde başlı başına bir bölüm oluştururlar, kendilerine has söz dizimi özelliklerine sahiptirler ve Eski Türkçeden bu yana değişim içindeki edatlar topluluğunun merkezini teşkil ederler (2000:33). Çok kere edatlar, dil duygusu tarafından dört eski edata göre ayarlanır ve onların durumlarını alırlar (2000:38).

Metinde tespit edilen edatların yapı bakımından üçe ayrıldığını görmekteyiz.

a) Fiil Menşeli Çekim Edatları: Bu edatlar köken olarak fiilden türeyerek edatlaşmışlardır. Bunlar, *ile, göre, ötürü, dogru, yaña, dek, öte, öñirdi, diyü, karşu, artuk, ayru, deñlü, yokaru* gibi edatlardır. Grönbech'e göre menşeleri fiil olan zarflar ve edatlar tamamıyla *-u, -ı, -a* zarf-fiillerine giderler (2000:35). Bunların dışındaki fiil menşeli çekimsizlere ise daha az rastlanır (2000:37).

b) İsim Menşeli Çekim Edatları: Bu edatlar da isimlerden meydana gelmişlerdir. Metinde tespit edilen bu tür edatlar, *içerü, öñce, üzre, aşaga, taşra, soñra, üçün, gibi, bigi, üzere, öñdin, içre, özge* gibi edatlardır. Metinde tespit ettiğimiz kadarıyla bazen bu edatlar, zarf ve edat özelliğinin yanında normal anlamıyla da kullanılabilmektedir. Yine metinde edat fonsiyonuyla beraber, aynı zamanda zarf işlevinde olan edatlar da vardır. Bunların başında *soñra* edatını gösterebiliriz. İsim menşeli çekim edatlarında yaşamaya devam eden, daha önceden kullanımdan kalkmış çekim eklerini görmekteyiz. Bunların başında *-ra* ve *-garu* eklerini sayabiliriz. Metinde *soñ+ra, üz+re, taş+ra, iç+re* gibi edatlarda *-ra* ekini görmekteyiz. Yine *dışarı, içeri, yokarı* gibi edatlarda da -garu ekinin izlerine rastlamaktayız. Bu eklerin, edatların bünyesinde yaşamalarının en büyük sebebi, edatlaşan isimlerin öbür isimler gibi çekime girememeleri ve üzerine aldığı ekle beraber kalıplaşmasından kaynaklanmaktadır. Bu ekler fonksiyonlarını sınırlı olarak kelimenin anlamında sürdürseler de, bu işlevleri, dili kullanıcılar

tarafından bilinçli olarak bilinmez. Ekle beraber kalıplaşan ve edatlaşan kelime, bir bütün olarak algılanır. Değişime kapalı olmaları sebebiyle, edatların üzerinde, bugün dahi en eski isim çekim eklerini, işlevini kaybetmiş olarak görebilmekteyiz.

c) Yabancı Asıllı Çekim Edatları: Bu tür edatlar, özellikle Arapça ve Farsçadan Türk Diline giren alıntı kelimelerin edat olarak kullanılmasıyla oluşmuşlardır. Metinde bu tür edatlar oldukça fazladır. Bunlar, *mukabil, cihet, berâber, cânib, misâl, misl, mukaddem, veş, ziyâde, gayrı* gibi edatlardır. Yabancı asıllı kelimelerin edatlaşmasındaki en büyük etken, bu kelimelerin Türkçedeki anlamca eş değer karşılıklarının edat olarak kullanılmalarından ileri gelir. *"misâl, misl, veş"* kelimeleri anlam olarak *gibi* edatıyla eş değer olduklarından, bu kelimeler de Türkçede edat olarak kullanılmışlardır.

Yapı bakımından üçe ayrılan bu edatların bir kısmı tamamiyle edatlaşarak, cümle içerisinde sadece edat görevinde kullanılırlar. *Gibi, bigi, üçün* gibi edatlar bu gruba dahil edilebilir. Başka bir kısım edat ise, bazı durumlarda edat işlevinde kullanıldığı gibi, cümle içerisinde tek başına anlamı olan sözcük olarak da karşımıza çıkmaktadır. *içerü, aşaga, mukabil* gibi edatlar da bu öbek içerisinde bulunurlar.

Metindeki edatları, kuruluş bakımından dörde ayırabiliriz.

a) *"Ad+Ø+Edat"* Kuruluşundaki Öbekler: Bu tür edat öbeklerinde edatın üzerine geldiği isim herhangi bir ek almaz. "*cihet, degül, deñlü, diyü*" gibi edatlar bu gruba örnek olabilir.

b) *"Ad+A+ Edat"* Kuruluşundaki Öbekler: Bu tür edat öbeklerinde, edatın üzerine geldiği isim yaklaşma hâli eki olan "-a/e"yi üzerine alır. "*degin, dek, doġru, göre, ḳarşu*" gibi edatlar bu yapıdaki edatlara örnek olabilir.

c) *"Ad+dAn+Edat"* Kuruluşundaki Öbekler: Metinde en fazla örneği bulunan yapıdır. Edatların büyük bir bölümü üzerine geldiği ismin –dAn ayrılma hâli ekini almasıyla meydana gelirler. "*aḳdem, artuḳ, aşaġa, ayru, evvel, ġayrı, öñdin*" gibi edatlar da bu gruba örnek olabilir.

ç) *"Ad+(n)Iñ+Edat"* Kuruluşundaki Öbekler: Bu edat öbekleri de isim unsuruna –(n)Iñ ilgi (genetif) ekinin gelmesiyle oluşurlar. "bigi, gibi" edatlarının isim unsuru şahıs zamirleriyse bu şekilde kurulurlar.

Edatlar, cümle içerisinde başka kelimelerle ilgi kurup, edat öbeklerini oluştururken, oluşturdukları öbeğe çeşitli anlam ilgileri katarlar. Edatlar, *yer, yön, mekan, sebep, amaç, tarz, karşılaştırma, vasıta, beraberlik, başkalık, farklılık, benzerlik, miktar, zaman* gibi birçok anlam ilgisiyle edat öbeklerini meydana getirirler. Bazen bir edat bu işlevlerden birkaçını üstlenebilir.

Edat öbekleri bazen pekiştirme ve derecelendirme işleviyle de söz dizimine katılır. Özellikle vasıf ve tarz gösteren başka kelimelerin önlerinde derecelendirici zarf görevi de üstlenirler (Karagöz 2003:252) .

Metindeki edatlar, yapı, şekil ve işlev olarak ayrı ayrı incelenmiştir. Metinde tespit edilen çekim edatları alfabetik olarak şunlardır:

2. 1. 2. 10. 1. "aḳdem" Edatı

Arapça kökenli olan bu edat, metinde sınırlı sayıda kullanılmıştır. "ilk, önce, daha önce" anlamlarında edat öbekleri oluşturur. Tespit edilen örneklerde ayrılma hâliyle birlikte kullanıldığı görülür.

Andan bu faḳīr alnına naḳl it di kim bundan aḳdem ceddimüzüñ t ā İbrāhīm peyġāmbere v arınca menāḳıbların ᶜālī ḥażret üñe ẕikir it mişdük. 38b/15-16

Ondan sonra bu fakir alnına geçti ki bundan önce soyumuz tâ İbrahim peygambere varınca hikayelerin yüce hazretine anlattık.

... üçünci oġlınuñ adı Hemedāndur ki ᶜālī ḥażret üñden aḳdem Hemedān v elāyet inde ᶜimāret bünyādın ol örmişdür ... 37a/8-9

.... üçüncü oğlunun adı Hemedân'dır ki yüce hazretinden önce Hemedân şehrinde bina yapmaya o başlamıştır.

.... yüce hazretinden önce Hemedân şehrinde bina yapmaya başlayan üçüncü oğlunun adı Hemedân'dır.

... yā Ḫıżr-ı zinde bundan aḳdem dimişidüñ ki... 60a/6

... yâ ölmeyen Hızır bundan önce demiştin ki ...

2. 1. 2. 10. 2. "art uḳ" Edatı

"*art-*" fiilinden meydana gelen edatın etimolojisi *art-u+k* şeklindedir (Hacıeminoğlu 1992:7). Metinde '*-den fazla*' anlamında kullanılmıştır. Sonuna geldiği kelime ayrılma hâli eki almaktadır.

Andan art uk t eraḳḳīleri yoḳdur. 76a/16

Ondan fazla ilerlemeleri yoktur.

Biñden art uk ruhbān gördiler ki Mekkedeki but lara ḫıdmat iderlerdi. 47a/9-10

Binden fazla ruhban gördüler ki Mekke'deki putlara hizmet ederlerdi.

Ḫızmat olup düzeldi v e her menzilde biñden art uk ḳuyular ḳazıldı. 25a/13

Hizmet olup düzeldi ve her menzilde binden fazla kuyular kazıldı.

Mūr u melahdan art uk. 56a/21

Karınca ve çekirgeden fazla.

2. 1. 2. 10. 3. "aṣaġa" Edatı

Bu edat, *aṣa-k+a>aṣak+ga>aṣak+a>aṣag+a>aṣaga* şeklinde oluşmuştur. Aslında bir mekan zarfı olan '*aṣak*' Batı Türkçesinde yönelme hâli eki olarak '*aṣaga*' şeklinde çekim edatı olarak kulanılmıştır. Genellikle çıkma hâli ile karşımıza çıkar. "*-den öte, -den ileri, -den aşağı*" gibi anlamalara gelir (Hacıeminoğlu 1992:9). Metinde işlek olarak kullanılmaktadır.

Andan aṣaġa degüldi. 75b/9

Ondan aşağı değildi.

Bād-pā anuñ çapükligine aḥsend idüp aġacdan aṣaġa inüp ṣapanın eline alup Ġamġama<yı> ṣapan ṭaşına ṭut dı. 79b/13-14

Bâd-pâ onun çabukluğunu övüp ağaçtan aşağa inip sapanını eline alıp Gamgama'yı sapan taşına tuttu.

Furṣat bulup gergedandan aṣaġa inüp şāh naẓarına v arup duᶜā ḳıldı. 80b/19-20

Fırsat bulup gergedandan aşağa inip şah nazarına varıp dua etti.

Şuları ki bahr-i muḥīṭ e aḳar baḥr-ı girdābdan aşaġa cehennem içine ki ejdehā aġzından dökilür 7a/12-13

suları ki Bahr-i Muhit'e akar, Bahr-ı Girdap'tan aşağı cehennem içine ki ejderha ağzından dökülür ...

Velī t aḥt üzre çıḳan baḥr-ı maḥlūḳ t aht dan aşaġa göt ürüp gendüyi deñize at dılar. 12b/15-16

Fakat taht üzere çıkan deniz canlıları tahttan aşağıya götürdüp kendilerini denize attılar.

2. 1. 2. 10. 4. "ayru" Edatı

Metinde bir örnekte karşımıza çıkan bu edat, "*-den başka*" anlamında kullanılmaktadır. Etimolojik olarak *adır-u>adru>aḍru>ayru* şeklinde bir gelişim takip etmiştir (Hacıeminoğlu 1992:11).

... nūr-ı v ilāyet v e nūr-ı nübüv v et den ayru degüldi. 58a/18

... velayet nuru ve nübüvvet nuru ayrı değildi.

2. 1. 2. 10. 5. "berāber" Edatı

Metinde iki yerde karşımıza çıkan bu edat, Arapçadan dilimize geçmiştir. Yönelme hâli ile kullanılmıştır.

Velī şöyle yüce ki ḳubbenüñ saḳfı bulut lara berāber güneş maṭ laᶜına ḳarşu. 14b/20-21

Fakat şöyle yüce ki kubbenin çatısı bulutlara beraber güneş doğuşuna karşı.

Fakat kubbenin çatısı bulutlara beraber güneş doğuşuna karşı olacak kadar yüce/yüksek.

2. 1. 2. 10. 6. "berü" Edatı

"*berü*" edatı etimolojik bakımdan hem *ber-ü* şeklinde bir zarf-fiili, hem de *ber-ü* şeklinde cihet eki ile yapılmış bir ismi düşündürmektedir (Hacıeminoğlu 1992:14).

Bu edat da *soñra* edatı gibi ayrılma hâli ekiyle beraber *-dan/-den berü* şeklinde kullanılır. Metinde, *soñra* edatında olduğu gibi cümlede zaman zarfı işlevinde edat öbekleri yapar. Metinde az sayıda örneği vardır. Bu edatın yerine daha çok *soñra* edatı kullanılmıştır.

Ben daḥı yidi yaşumdan berü but a ḫıẓmat iderdüm. 59b/2

Ben dahi yedi yaşımdan beri puta hizmet ederdim.

İbrāhīm dev rinden berü Mekkenüñ ḫalḳına nesli ḫalīfe olu gelip dururdı. 26a/6-7

İbrahim devrinden beri Mekkenin halkına soyu halife olarak gelip dururdu.

Ol v aḳt den berü bu yirde ḳoç ḳurbān it mek sünnet -i İbrāhīmdür deyüp ḳoyın ḳoçına Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām ḫaber v irdi. 71b/14-15

O zamandan beri bu yerde koç kurban etmek İbrahim'in sünnetidir deyip koyun koçuna Süleyman peygamber aleyhisselam haber verdi.

Ol zamāndan berü Kaᶜbenüñ ᶜaẓamet i cemīᶜ ᶜālem ḫalḳına eṯer it di. 94a/15

O zamandan beri Kabe'nin azameti bütün alem halkına eser etti/tesir etti.

ol v aḳt den berü peyġāmber ḫażret ine īmān get ürüp iḳrārnāme yazdı. 39b/7

o vakitten beri peygamber hazretine iman edip ikrar mektubu yazdı.

2. 1. 2. 10. 7. "bigi" Edatı

İşlevsel olarak *gibi* edatıyla aynıdır. Metinde *gibi* edatına göre daha az kullanılır. Örnekler incelendiğinde daha çok zamirlerden sonra kullanıldığını görmekteyiz. Köken olarak *gibi* edatıyla aynıdır. Ancak *kip-i* edatının gelişimi

sırasında metatez yoluyla *gibi*'nin yanında *bigi* edatı da oluşmuştur. Edatın gelişimi *kip+i>kipi>kibi>gibi>bigi* şeklindedir. (Hacıeminoğlu 1992:16).

Ak süd bigiydi. 91a/20

Ak süt gibiydi.

Dördünci başı t imsāḥ serdür v e daḫı on iki elleri v ar ādem bigi. 66a/19-20

Dördüncü başı timsah kafası(gibi)dir ve dahi on iki elleri var insan (elleri) gibi.

Gördi ki anuñ bigi baḥr-i ẓulumāt ṭ ut mış ... 7a/7

Gördü ki onun gibi karanlık denizi kaplamış...

Onun gibi karanlık denizi kaplamış olduğunu gördük.

Ol daḫı behāyim bigidür. 75b/21

O dahi (dört ayaklı) hayvan gibidir.

Senüñ bigi kāfirlerüñ başın kisici cābirem. 53b/10

Senin gibi kafirlerin başını kesici yiğitim.

Velī her biri bir rengde anuñ bigi şeffāf ki her dānesi yāḳūt u laᶜl gibi żiyā v irür ... 10b/5-6

Fakat her biri bir renkte onun gibi şeffaf ki her tanesi yakut ve (değerli kırmızı) cevher gibi ışık verir ...

Yā melik-i Ḥabeş bunuñ bigi sözleri işidüp düşmāna v armaḳdan ḳorḳma ki ḫaber işidüldügi gibi olmaz. 44b/17

Yâ Habeş kralı bunun gibi sözleri işidip düşmana varmaktan korkma ki haber işitildiği gibi olmaz.

Yâ Habeş kralı, haber işitildiği gibi olmadığı için bunun gibi sözleri işidip düşmana varmaktan korkma.

Zīrā ki gözlerümüz anuñ bigi nūrlandı ki her ne ᶜāleme naẓar it sek görürdük. 10b/18-19

Zira ki gözlerimiz onun gibi nurlandı ki her ne aleme baksak görürdük.

Zira ki gözlerimiz her ne aleme baksak görecek kadar aydınlandı.

2. 1. 2. 10. 8. "birle" Edatı

ile edatıyla işlevsel olarak hemen hemen aynıdır. Vasıta ve birliktelik, beraberlik işleviyle edat öbeğini fiile bağlar. Bu edatın etimolojisi, Türkologlar arasında tartışmalıdır. Bu konuda iki iddia vardır. Birinci iddia *birle* edatının *bir+ile>bir+le>birle* şeklinde oluştuğudur. İkinci iddiada ise *birle* edatının *bir-i-l-e* şeklinden geldiği ileri sürülmektedir.[34]

Allahuñ keremi birle v arup düşmānı fet ḥ iderem 5a/3

Allah'ın keremi ile/birlikte varıp düşmanı fethederim.

... bu maḥalde saḥt lık birle geldüñ. 43a/11

... bu mahalde kuvvet ile/birlikte geldin.

Elindeki ᶜamūd birle bir ḍarb urdı. 68a/21;68b/1

Elindeki direk ile bir darbe vurdu.

Ne kim ḥādiṣe v āḳiᶜ oldısa aslı birle t aḳrīr ḳılup riv āyet it diler. 98a/14-15

Ne hadise olduysa aslı ile/birlikte anlatıp aktardılar.

Nit ekim yit miş ikinci cildde aslı birle şerḥ it dük. 92a/7-8

Nitekim yetmiş ikinci ciltte aslı ile açıkladık.

... Süleymān peyġāmber izn-i rabbānī birle ehremenlere buyurdı. 92a/4

... Süleyman peygamber Allah'ın izni ile şeytanlara emretti.

ᶜUḳalānuñ bu āyāt ı birle müt enebbih oluram. 65b/19

Akıllıların bu ayeti ile aklımı başıma topluyorum.

2. 1. 2. 10. 9. "bile" Edatı

Metinde birkaç örnekte karşımıza çıkmaktadır. Bu edat *birliktelik, beraberlik* bildiren vasıta işlevine sahip bir edattır. *'birle'* edatıyla aynı köktendirler. Daha sonra *-r-* ünsüzünün düşmesiyle *bile* oluşmuştur

[34] Gabain (1988:93) ve Brockelmann *birle* kelimesinin bir-i-l-e şeklinde fiilden zarf-fiil ekiyle türediği görüşünü ileri sürerler. Arat, Bang'ın görüşüne katılarak bu kelimenin kökenini *bir-le (ile)* olarak tarif eder (Arat 1992:140). Hacıeminoğlu (1992:22), Ergin (1981:364), Grönbech

(Hacıeminoğlu 1992:18; Arat 1992:140; Mansuroğlu 1988:59-71; Ergin 1981:370).

Benümle bile mezārı beklemege muᶜāv enet ide. 17b/9-10

Benimle birlikte mezarı beklemeye yardım ede.

... bir neçe enbiyā v ü ḥükemā bile girdiler. 16a/10

... bir nice enbiya ve bilgeler birlikte/ile girdiler.

Şöyle kim yidi ḳat gökde firişt ehler bile aġlaşdılar. 71a/15

Şöyle ki yedi kat gökte melekler birlikte ağlaştılar.

Üçi bile ḳardaşlardur. 26a/4

Üçü birlikte kardeşlerdir.

2. 1. 2. 10. 10. "cânib" Edatı

Arapça *taraf, cihet, yan* manasına gelen *cânib,* İslamî Türk Edebiyatının ancak Çağatay ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çekim edatı gibi kullanılmaktadır (Hacıeminoğlu 1992:29). Metindeki örnekler yönelme hâli ekiyle birlikte tespit edilmiştir.

... andan şimāl cānibine naẓar it dük. 8a/13

... ondan sonra doğu tarafına baktık.

Hak cānibine ḳapu yaparlar<ı>dı. 40b/6

Hak tarafına kapı yaparlardı.

Heyhāt ṣaḥrāsı et eginden Muḥīṭ-i Aṣġār kenarınca maşrıḳ cānibine gidüp baḥr-ı āt eşi ṭ olaşup Ferāmurz dut saġ olduġı ḳalᶜaya gelev üz. 6b/10-11

Heyhât sahrası eteğinden Muhît-i Asgâr kenarınca doğu tarafına gidip ateş denizini dolaşıp Ferâmurz'un tutsak olduğu kaleye geliriz.

... şark cānibine naẓar idüp gördük ki güneş şuᶜlesinden ṭ aġlar ṭ aşlar ḳara ḳara yanmış. 7b/21;8a/1

... doğu tarafına bakıp gördük ki güneş ışığından dağlar taşlar kara kara yanmış.

(2000:31), Mansuroğlu (1988:62) gibi Türkologlar bu edatın bir-ile şeklinden geldiği görüşüne katılmaktadırlar.

2. 1. 2. 10. 11. "cihet" Edatı

'*-den dolayı, ötürü*' anlamında kullanılan bir edattır. Arapça kökenlidir. Metinde sınırlı sayıda örneği vardır. Sebep anlamında [illegible] oluşturur.

... bizi bu kadar felek yüzine ağdurduğuña cihet nedür ... 65a/14-15

... bizi bu kadar gök yüzüne yükselttiğine sebep nedir ...

Bunlar kāfir olduġı cihet den ġarḳa v ardılar ... 36a/10

Bunlar kafir olduğu sebebpten battılar.

... kut bu'l-akt ābuñ sağ t arafına geçdügine cihet bu ki erenler meclisinde merāt ibi ᶜömr ü baḫt u dev let ile degüldür. 61b/15

...kutbul-aktab'ın sağ tarafına geçtiğine sebep bu ki erenler meclisinde mertebesi, ömür ve baht ve devlet ile değildir.

Ol cihet de ᶜaselde menfaᶜat ziyādedür. 95a/12

O sebepten balda fayda çoktur.

Pes ol cihet den Süleymān peygāmber ᶜaleyhi's-selām ibt idā ol şehre bünyād urdı ... 21a/21;21b/1

O sebepten Süleyman peygember aleyhisselam ilk önce o şehri yaptı ...

... yā nebiyya'l-lah ol kara buluda süv ār olduġına cihet oldur ki baḥr-ı ẓulumāt a v ilāyet -i maġribe ḥükm ider. 61b/20-21

... yâ nebiyallah o kara buluta bindiğine sebep odur ki karanlık denizine batı vilayetine hükmeder.

2. 1. 2. 10. 12. "degin" Edatı

Bu edatın etimolojisi konusunda Türkologlar arasında tartışma çıkmıştır. Hacıeminoğlu ve Ergin, bu edatı *teg-i+n* şeklinde, *teg-* fiili üzerine *-i* zarf-fiili ve *-n* vasıta ekinin gelmesiyle oluştuğunu ileri sürerler (Hacıeminoğlu 1992:31; Ergin 1981:372). Gabain'in görüşlerine katılan Korkmaz, bu edatın *tegi-n* şeklinde, *tegi-* fiiline, *-n* zarf-fiil ekinin gelmesiyle oluştuğunu iddia eder (Korkmaz 1995:180). Ancak şu ana kadar *-n* zarf-fiil ekinin bu durumunu örneklerle kanıtlayabilecek bir

çalışma mevcut değildir. Aksine bu ekin vasıta işlevinde eklendiği isimler çoktur. Dolayısıyla edatın etimolojisi hususunda birinci tahlil daha doğrudur.

'*degin*' edatı, '*ḳadar*' edatıyla aynı işlevlere sahiptir. Ancak *degin* edatı miktar bildirmekten öte, yer ve yön bildirir. Ancak cümlelerin dönüşümleri yapıldığında *degin* edatının yerine *ḳadar* edatının kullanılabildiği görülmektedir. O hâlde miktar bildirirken *ḳadar*, yer ve yön bildirirken *degin* edatı kullanılmaktadır. Metinde *degin* edatı isimlerin ve zamirlerin yönelme hâli ile, *-a/-e degin* şeklinde kullanılmıştır.

Ammā yā nebiyya'l-lah ev v el Ādem peygāmber ki Kaʿbeyi yapmış Nūḥ dev rine degin ki ṭ av āf iderlerimiş. 86a/5-6

Amma yâ nebiyallah ilk Adem peygamber ki Kabe'yi yapmış, Nuh devrine değin ki tavaf ederlermiş.

Aña degin cānav arlar derisin geyerlerdi. 35b/3

Ona değin canavarlar derisini giyerlerdi.

Anuñ ʿurucı felek-i ev v ele degindür ki maḳām-ı ehl-i Īrāndur. 74b/15

Onun çıkışı ilk gök katına değindir ki İran halkının makamıdır.

Baña degin get üresin deyüp ḳuş dilince ışmarlayıcaḳ ... 50a/8

Bana değin getiresin deyip kuş dilince ısmarlayınca ...

Buña degin bilinür ancaḳ geldük. 35a/2

Buna değin bilinir ancak geldik.

... Feyşāgūres ḥakīm ḥikmet mūcebince sözin bu araya degin bit ürdi ... 24b/18

... Feyşâgûres bilge hikmet mucibince sözünü bu araya değin bitirdi.

Muḥaṣṣal-ı kelām Süleymān-ı Ḫafī leşkerin sabāha degin ḳırup ṣıdılar. 12b/14

Sözün kısası Süleyman-ı Hafî askerini sabaha değin kırıp öldürdüler. Sözün kısası Süleyman-ı Hafî askerini sabaha kadar kırıp öldürdüler.

Pes Allaha şükürler idüp ahşama degin ṣabr it düm. 101a/11

Allah'a şükürler edip akşama değin/kadar sabrettim.

... Süleymān icāzet ile Lût deryāsına degin uçuşup gıt diler. 26b/1

... *Süleyman'ın izni ile Lût denizine değin uçuşup gittiler.*

Süleyman'ın izni ile Lût denizine kadar uçuşup gittiler.

Şimdiye degin çekdügüm buyıdı 88a/7

Şimdiye değin/kadar çekdiğim bu idi...

Tā İbrāhīm dev rine degin āb-ı zemzem belürsüz ḳaldı. 89a/10

Tâ İbrahim devrine değin/kadar zemzem suyu belirsiz kaldı.

2. 1. 2. 10. 13. "degül" Edatı

Bu edat isim cümlesinde yükleme veya başka öğelere olumsuzluk anlamı veren bir edattır (TS I, 345).[35] *'degül'* edatı Eski Türkçede *tağ* yani "*değil*" olumsuzluk edatı ile şahıs zamiri kökenli *-ol* "*-dır, -dir*" bildirme ekinden türemiştir. *tağ ol>tağol<tegül>degül>değil* şeklinde bir gelişim süreci geçirmiştir. (Ergin 1981:365). Kaşgarlı Mahmut *degül* edatının Arguca *dag/dhag* "*yok, değil*" kelimesinden geldiğini, Oğuzların *dag ol* sözünü Argulardan aldıklarını ve bozarak *tegül* yaptıklarını söyler (Özmen 1995:315; 2000:189; Atalay 1998:393;1999:153). Kimi araştırmacılar bu edatın kurduğu öbeğin cümle içerisinde öge, yapı, anlam ve görev olarak öbür unsurlara benzemediği için *edat tümleci* olarak adlandırılmasını öngörür (Dizdaroğlu 1968:579).

'degül' edatı metinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, bu edat isim cümlelerini olumsuz yapmakta veya iki hükmün arasına girerek birinci unsuru reddedip ikinciye bağlamaktadır (bk. Cemiloğlu 2000:37)

a) *'degül'* edatı metinde en fazla isim cümlelerinin olumsuzlarını yapmak için kullanılır.

Ben bunlardan emīn degülem. 65b/17

---

[35] Aslında bu kelimenin türü hakkında bu güne kadar belirsizlik kendisini korumaktadır. "değil" dil bilgisi kitaplarında ve terim sözlüklerinde, kelime çeşidi olarak edat, nefî edatı, sona gelen edat, bağlama ve kuvvetlendirme edatı, bağlaç, olumsuzluk zarfı, gerçekleşme zarfı ve olumsuzluk koşacı adı altında ele alınmış ve incelenmiştir. (Özmen 1995:316; Sami 1989:615; Deny 1941: 275-412; Banguoğlu 2000:413; Hacıeminoğlu 1992:140-240; Ergin 1981:343-344; Gencan 1979:400; Hatipoğlu 1978:85; Vardar 1980:106). Özmen, bu edat üzerine yapılan tanımları ve incelemeleri ayrıntılı olarak incelendikten sonra "değil" edatının, biri edat ve diğeri bağlaç olmak üzere iki temel kullanımının olduğu sonucuna varır (Özmen 1995:316).

Ben bunlardan emin değilim.

Bildük ki bu āb-ı ḥayāt degül. 10a/3

Bildik ki bu hayat suyu değil.

Bir ḳaṣr gördiler ki gözler görmiş degül. 14b/17

Bir saray gördüler ki gözler görmüş değil.

Mükerrer söylemege ḥācet degül ki ma^{c}lūmuñuzdur. 36a/1

Tekrar söylemeğe hacat değil/hacet yok ki bilirsiniz.

Şeyāṭ īn ẕürriyāt ın bile alup git mek cāyiz degül. 25a/15

Şeytanların zürriyetini beraber alıp gitmek cayiz değil.

Velī bilmezler ki t akdīrde naṣībleri degüldür. 12a/1

Fakat bilmezler ki takdirde nasipleri değildir.

b) Türkiye Türkçesinde işlek olarak kullanılan *degül* edatının bağlama-reddetme işlevi, metinde de birkaç örnekte karşımıza çıkmaktadır. Burada *degül* olumsuzluk işlevi ile bir red ifade eder. Karşılaştırılan iki unsurdan birinciyi, yani sonuna geldiği unsuru reddederek ikinciye bağlar. Böylece olumsuzluk ve red ifade eden bir bağlama ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanılır (Ergin 1981:364)

Du^{c}ā ḳılup eyit di ki yā nebiyya'l-lah ^{c}ālī himmet üñ bizümle bile olıcaḳ beriyye t aġlarıñ kazmaḳ degül Kāf kullelerini yıḳup alcaldalum. 18b/5-6

Dua edip söyledi ki yâ nebiyallah büyük himmetin bizimle olunca çöl dağlarını kazmak değil Kâf kulelerini yıkıp alçaltalım.

Kızum degül memleket üñ nıṣfın saña bile v ireyin. 80b/21

Kızım değil memleketin yarısını sana beraber vereyim.

c) Bazen *degül* edatı *ol-* fiilinin yerine de kullanılmaktadır.

Eger ki müv ekkel-i mezār degülmişsem ^{c}ömrüm oldukca ḫıdmat uña yüz sürerdüm. 17b/7-8

Eger ki mezar vekili olmasaydım ömrüm oldukça hizmetine yüz sürerdim.

ç) Bazen bu edat *yok* kelimesine tam karşılık olarak da kullanılmıştır.

Ol dem İsmāʿīl v e Hācir ev de degüllerdi. 90b/5

O zaman İsmail ve Hacer evde yoklardı.

2. 1. 2. 10. 14. "dek" Edatı

Ergin, *dek* ve *degin* edatlarının aynı kökten geldiğini, *dek* edatının, *degin* edatının kısaltılmış şekli olabileceğini söyler (1981:372). Hacıeminoğlu, *de-g* şeklinden gelebileceğini söylemekle beraber, bundan da emin değildir (1992:33). Bu edat, tarihî seyri içerisinde birçok fonetik değişmeler göstermiştir. Bu değişmeler *teg>tek>tik* ve *teg>deg>dek* şekliyle iki tarzda olmuştur (Duran 1956:59) Metinde bu edat birçok yerde "*tâ .....-e/-a dek*" şeklinde kalıplaşmış olarak karşımıza çıkar.

Beş alt ı aya dek oġlum firāḳına ṣabr it mezem. 6b/20

Beş altı aya dek/değin oğlumun ayrılığına sabredemem.

Bunlar ol gice t ā ṣabāḥa-dek kāfir leşkerile ceng it mekde. 42b/4-5

Bunlar o gece tâ sabaha dek kafir askeriyle savaşmakta.

... cemīʿ gelmiş v e gelecegi olmış v e olacaġı yazdı t ā Muḥammed ümmet ine irişinceye dek. 33a/6-7

... bütün gelmiş ve geleceği, olmuş ve olacağı yazdı tâ Muhammed ümmetine erişinceye dek/değin/kadar.

Eyt di ki yā melʿūn ikinci nev bet daḫı senüñ olsun t ā üçünciye dek. 68a/2-3

Söyledi ki yâ kafir ikinci nöbet dahi senin olsun tâ üçüncüye dek.

Ölinceyedek Mekkede mücāv ir olup ot urav uz. 55b/15

Ölünceye dek/değin/kadar Mekke'de ikamet edip otururuz.

Pes Ādem-i ṣafīden ṣoñra yapduġı binā pāyidār ṭ urmış t ā Nūḥ peyġāmber ṭ ūfānına dek. 84b/2

Adem-i Safî'den sonra yaptığı bina yerinde durmuş tâ Nuh peygamber tufanına dek.

Tā o demden bu deme dek bu ḳabri beklerem. 15b/12

Tâ o zamandan bu zamana kadar bu kabri beklerim.

Yıla dek kimseden ᶜöşr bāc almaya. 22a/5

(bir) yıla dek/değin/kadar vergi almaya.

2. 1. 2. 10. 15. "deñlü" Edatı

Metinde üç yerde karşımıza çıkmaktadır. *'kadar, gibi'* anlamında miktar ve benzetme bildiren bir çekim edatıdır. Sonuna geldiği kelime yalın durumdadır. Hacıeminoğlu, bu edatın *teng-lig>teng-lü>teñ-lü>teñlü>deñlü* şeklinde oluştuğunu anlatmaktadır (1992:34).

... deryālar aña nisbet kaṭ re deñlü olmaya. 30a/1

... deryalar ona nisbet katre kadar/gibi olmaya.

Merçümek deñlü her ṭaşuñ üst inde ol kişinüñ adı yazılu ki aña ṭ oḳunısardur. 94a/10-11

Mercimek kadar/gibi her taşın üstüne o kişinin adı yazılı ki ona dokunacaktır.

Yoḫsa bu deñlüdür ki ḳurbān olduġumdan ḳaçam. 70a/15

Yoksa bu kadardır/bunun gibidir ki kurban olduğumdan kaçayım.

2. 1. 2. 10. 16. "diyü" Edatı

Bu edat *'di-'* fiilinin zarf-fiil şeklidir. Metinde kimi yerlerde, kelime anlamını korumakla beraber kimi durumlarda edatlaştığını görmekteyiz. Ergin, *diye* edatı için vokal zarf fiillerin tek başına kullanıştan düşmesiyle edat durumuna geçtiğinin söylenebileceğinden bahseder (1981:371). Metinde bu edat *diyü* şeklinde *-ü* zarf fiil ekiyle karşımıza çıkmaktadır. *"diye"* kelimesi bir düşünce ya da niyeti dolaysız olarak aktarabildiği için, metinde, iç içe birleşik cümlelerde amaç belirten yan cümlelerin yüklemlerini genellikle emir kipine sokmaktadır. Bu görevde, yan cümlenin yüklemi genellikle üçüncü şahıslı bir fiildir. Ayrıca yan cümle ana cümlenin sebebini bildirdiği durumlarda *diye* kelimesinden önce gelen

yan cümlenin yüklemi genellikle haber kipinde olur.[36] Metinde *diye* edatı isim soylu kelimelerden sonra da gelmektedir.

Ammā ki yidi yıla bāc v e ᶜöşür alınmasun diyü ḥükm fermān v irdi ... 22a/3

Amma ki yedi yıla kadar vergi ve öşür alınmasın diye emretti ...

Andan ayaġına çuv alduz ṣoḳdı kocınur mı diyü. 103a/2

Ondan sonra çuvalduz soktu hareket eder mi diye.

Bu sebebden İbrāhīmde Sārānuñ çok ḥakkı v ardur diyü Cebrāʾīl emīn emr get ürdi. 88a/16

Bu sebepten İbrahim'de Sârâ'nın çok hakkı vardır diye Cebrail emin emir getirdi.

Dāyim duᶜā ḳılurdı oġlanı olsun diyü. 87b/16-17

Devamlı dua ederdi, oğlanı olsun diye.

Ḥükemā ḳav lince Bilinās ḥakīmüñ Hemedān şehri üzerine ziyāde kar düşmesün diyü o ṭılısım bağladuġına Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> ġāyet müst aḥsin görüp āferīn it di. 21a/18-20

Bilgelere göre Bilinâs bilgenin Hemedan şehri üzerine fazla kar yağmasın diye (yağmaması için) o tılısımı bağladığına Süleyman peygamber aleyhisselam gayet beğenip övdü.

Ḳāẕibise geçemez v e bir dahı bir kişi bir kimsede emānet nesne kosa emīn diyü, ol emīn daḫı inkār it se ṣāḥib-[i] māl şāhide ᶜāciz olsa ikisi bile bu āyineye muḳābil ṭ uralar. 20a/10-11

Yalancı ise geçemez ve bir dahi bir kişi bir kimsede emanet bir şey bıraksa güvenilir diye (güvenilir olduğu için), o güvenilir (kişi) dahi inkar etse mal sahibi şahit bulamasa ikisi birlikte bu aynaya karşı duralar.

Vaḳt ī ki begleri bir yirde ārām it se nīşt erin gendünüñ çıḳarur kimseye żararum degmesün diyü. 97a/1-2

---

[36] "diye" kelimesi günümüzde amaç belirten yan cümlelerde yüklemi emir kipinin yanında istek kipine sokar. Bu görevde yan cümlenin yüklemi birinci ya da ikinci şahıslı bir fiil ise yüklem istek kipinde. üçüncü şahıslı bir fiil ise emir kipinde bulunur (Kantarcı 1966-67:662).

Ne zamanki beyleri bir yere yerleşse kendisinin neşterini çıkarır kimseye zararım değmesin diye.

2. 1. 2. 10. 17. "doğru" Edatı

Metinde iki yerde karşımıza çıkar. "*doğrusuna, istikametine*" anlamlarında kullanılmaktadır. Kökeni tam olarak bilinememektedir. *toğur-u* v eya *toğru-ğ* şekillerinden türemiş olabileceği düşünülmektedir (bk. Hacıeminoğlu 1992:36). Deny ise "*tig-rü*" edatının kalınlaşması sonucu bu edatın ortaya çıktığını iddia etmektedir (1941:593).

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki t aḫt -ı Süleymāniyi yil Medīne şehrinden göt ürüp Mekkeye doğru ki git di andan Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-sælām el-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜa ḥükm it di. 27b/10-12

Bilgelere göre ne zaman ki Süleyman tahtını yel Medine şehrinden götürüp Mekke'ye doğru gitse ondan sonra Süleyman peygamber aleyhisselam El-Yesa bin Hümeysa'ya emretti.

Mekkeye doğru dem çeküp uçup ḳulaġuzlıḳ it di. 27a/13

Mekke'ye doğru dem çekip uçup kılavuzluk etti.

2. 1. 2. 10. 18. "evvel" Edatı

Birkaç örnekte karşımıza çıkmaktadır. *-dan/-den evvel* şeklinde ayrılma hâliyle beraber kalıplaşmıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde Arapçayla Türkçenin etkileşimi sonucu Türk diline girerek kullanılmaya başlamıştır. Metinde zaman işleviyle edat öbeklerini fiile bağlamaktadır.

Andan ev v el Ādem-i ṣafī v e Muḥammed Muṣt afā erv āḥına cemīᶜ gelmiş gelecek peyġāmberler erv āḥına ṣalāv at v irüp Allaha t ekbīr get ürdiler daḫı Süleymān peyġāmber eyit di 16b/7-8

Ondan önce Adem-i safi ve Muhammet Mustafa ruhlarına bütün gelmiş gelecek peygamber ruhuna salavat verip Allah'a tekbir getirdiler ve Süleyman peygamber söyledi.

bundan ev v el bir ejdehā ᶜummāndan çıḳup gelüp memleket imüzi ḫarāb it di. 44a/17-18

bundan önce bir ejderha denizden çıkıp gelip memleketimizi harap etti.

... cümle ḥükemādan ev v el Baṭ lamiyūs ḥakīm ḫaber v irüp eyit di ... 23a/8-9

... bütün bilgelerden önce Batlamiyûs hekim haber verip söyledi ...

... gendüden ev v el gelen peyġāmberüñ şerīᶜat in mensuḫ ḳıla. 58a/16-17

... kendinden önce gelen peygamberin kurallarını geçersiz kıla.

2. 1. 2. 10. 19. "ġayrı" Edatı

Arapçadan dilimize geçmiştir. *'başka'* anlamındadır. *-dan/-den* ayrılma hâli ekiyle beraber kullanılmaktadır. Metinde bu edatın işlek olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Aḳ mermerden ġayrı nesne ḫarc it mediler. 19a/12

Ak mermerden başka nesne harc etmediler.

Bāġ u bāġcādan ḥarīmden ġayrı v e dükānlardan ġayrı v e ḳırḳ sekiz yirde daḫı mescid ü menber yapdılar Dāv ud peyġāmber şeriᶜat ince namāz ḳılınmaġiçün. 19a/7-9

Bağ ve bahçeden, haremden başka ve dükkanlardan başka ve kırk sekiz yerde dahi mescid ve minber yaptılar, Davut peygamberin dinine göre namaz kılınması için.

Bu ṣıfat lar ḳamusı Hemedānda v ardur v e daḫı ziyādedür ki bundan ġayrı yirlerde yoḳdur. 21b/14-15

Bu sıfatların hepsi Hemedân'da vardır ve dahi fazladır ki bundan başka yerlerde yoktur.

Nefes v irüp almaḳdan ġayrı pīşemüz yoḳ. 11a/5

Nefes verip almaktan başka işimiz yok.

Velakin cāhil lāf urup ögünmekden ġayrı nesne bilmez. 45a/6

Fakat bilgisiz laf vurup öğünmekten başka şey bilmez.

2. 1. 2. 10. 21. "göre" Edatı

Bu edat *kör-* fiiline *-e* zarf fiilinin ekleşmesiyle meydana gelmiştir. Batı Türkçesinde *k->g-* değişimi sonucu *köre>göre* olmuştur (Hacıeminoğlu 1992:42; Ergin 1981:371) Zarf-fiil menşeğili bir çekim edatıdır. Metinde isimlerin yönelme/yaklaşma hâliyle beraber kullanılmaktadır.

Aduña göre iş işle deyüp naṣiḥat ḳıldı. 48b/21;49a/1

Adına göre iş yap deyip öğüt verdi.

Aña göre iş idelüm didi. 76a/5

Ona göre iş edelim dedi.

... mikdārına göre bir ev v e yidi yıllıḳ nafaḳa içün māl v ireler. 18a/15

... miktarına göre bir ev ve yedi yıllık nafaka için mal vereler.

Şimdi cengine v armaġa ᶜār iderüz ki bunuñ ismine göre cismi yoḳ. 67b/11

Şimdi savaşına varmaya utanırız ki bunun ismine göre cismi yok.

Velakin Ḳandıhār-ı ᶜİfrīt v e Caᶜuceᶜa-i dīv ne kimselerdür ki biz anlara göre serheng ü serv er dilāv erüz. 25a/19-20

Fakat Kandıhâr-ı İfrit ve Caucea-i dev nasıl kimselerdir ki biz onlara göre (daha iyi) çavuş ve savaşçı yigitiz.

Zamāna göre dirlik eylegil ki... 24b/6

Zamana göre dirlik eylegil ki...

2. 1. 2. 10. 22. "içerü" Edatı

Hacıeminoğlu'na göre bu edat, *iç+i-k-er-ü?, iç-gerü?> iç-gerü>içerü* şeklinde oluşmuş olabilir. Edatın kökeni tam olarak ortaya konulabilmiş değildir (1992:43). Ancak *içerü* edatının tarihî seyrini, *içgerü>içkerü>içkeri, içgerü>içgeri, içgerü>içerü>içeri* hâlinde belirtebiliriz (Duran 1956:7) Genellikle mekan zarfı, bazen de çekim edatı olarak kullanılmıştır (Hacıeminoğlu 1992:43). Metinde çok fazla örneği yoktur.

Her aru kim t aşradan içerü girür. 95b/6

Her arı ki dışarıdan içeri girer.

Kapudan içerü yit miş ḳadem dihlīz içine girdiler. 14b/16-17

Kapıdan içeri yetmiş ayak koridor içine girdiler.

Naḳıb bulup naḳbdan içerü girüp ḳalᶜayı fet ḥ ide. 101b/1

Delik bulup delikten içeri girip kaleyi fethede.

2. 1. 2. 10. 23. "içre" Edatı

Bu edat, '*iç+re*' şeklinden gelmektedir. Ergin, her ne kadar bu edatın kullanımı konusunda Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesinde kullanıldığını iddia etse de, Hacıeminoğlu'nun çalışmasında Eski Türkçeden bu yana kullanıldığını görmekteyiz (Ergin 1981:372; Hacıeminoğlu 1992:44). '*içre*' edatı sonuna geldiği kelimelerle yalın hâlde birleşir. Metinde birkaç örnekte kullanılmaktadır.

Andan Allah t eᶜālā rūḥ-ı resūle eyit di ki yā ḥabībüm gel bu ḳandīl içre ḥulūl eyle. 33a/18

Ondan sonra Allah teala resulun ruhuna söyledi ki yâ sevgilim gel bu kandil içine gir.

Ḳalᶜadaben d içre idermiş āh u zār 98a/17

Kalede bent içinde edermiş ah u zar

Nit ekim kelām-ı ḳadīm v e kit āb-ı kerīm içre gelür ki ... 95b/17

Nitekim kelam-ı kadimde ve kitab-ı kerimde içinde yazar ki ...

Tā ki gendülerden ᶜālem içre yādigār ḳala. 18a/20-21

Tâ ki kendilerinden alem içine yadigar kala.

2. 1. 2. 10. 24. "ile" Edatı

'il-' fiiline *-e* zarf fiilinin ekleşmesi ve kalıplaşmasıyla *'ile'* oluşmuştur (bk. Hacıeminoğlu 1992:45; Ergin 1981:345). Bu edat kelime veya öbekleri zarf işleviyle fiile bağlar. Vasıta işlevi ön plâna çıkmaktadır. Metinde *ile* edatının ekleşmiş şekilleri *-la, -le* ve ünlü uyumuna girmiş *-ıla*'yı görmek mümkündür. Çekim edatları içerisinde ekleşmeye en müsait edattır. *İle* edatının özellikle ekleşmiş şekli olan *-la,-le*"yi, Türkiye Türkçesinde bazı çalışmalar vasıta öbeği oluşturduğunu ileri sürmektedirler (Karahan 1995a:43; Gece 1991:74).

2. 1. 2. 10. 24. 1. ile

... bir kez nār-ı maᶜnev ī ile yanmışıdı. 85b/3

... bir kez manevi ateş ile yanmıştı.

Eger su ile içseler gögüsi arıda. 95b/12

Eğer su ile içseler göğsü temizleye.

Gözümüz ile görsev üz. 97b/2

Gözümüz ile görsek.

Ḳarın şişik t ulum gibi içi yil ile ṭ olmışa beñzer. 102b/6

Karın şişik tulum gibi içi yel ile dolmuşa benzer.

Rūzigār gecürmekile pīrlik irüp billeri bükülmiş. 11a/1-2

Ömür geçirmek ile yaşlılık gelip belleri bükülmüş.

Yaramazı kara ile ḳarışıḳ olur. 97a/4

Yaramazı kara ile karışık olur.

2. 1. 2. 10. 24. 2. -le

ᶜĀlī ḫażret üñden t emennām budur ki icāzet üñle v aram 17b/8

Yüce hazretinden isteğim budur ki izninle varayım.

... bir gün at am İbrāhīm peygāmber<le> ᶜaleyhi's-selām ot urmışıduḳ. 27b/20

... bir gün atam İbrahim peygamberle aleyhisselam oturmuştuk.

2. 1. 2. 10. 24. 3. -la

ᶜAv n-i Ḥakla idüp ṣırāṭ ı sen güzer 31a/20

Hakkın yarmıyla edip sıratı sen geçip

Biz bunuñla ceng it mege ṭ āḳat imüz yoḳdur. 40a/20-21

Bizim bununla savaşmaya mecalimiz yoktur.

2. 1. 2. 10. 24. 4. -ıla

Allaha ṣġınup v arup düşmān-ıla ceng eyle. 48b/20-21

Allah'a sığınıp varıp düşmanıla cenk eyle.

Biñ belāy-ıla örselenüp yirinden ṭurdı. 51a/15-16

Bin belayıla örselenip ayağa kalktı.

Daḫı ālāy-ıla geçüp andan git diler. 78a/1

Ve alayıla geçip ondan sonra gittiler.

On iki dürlü yarag̈-ıla ṣav aş ḳılıcıdur. 67a/12-13

On iki türlü silahıla savaş edicidir.

Velī ġāyet ḥışm-ıla yidi başlu ejdehā gibi uçup gelür. 49a/4

Fakat gayet sinirli yedi başlı ejderha gibi uçup gelir.

2. 1. 2. 10. 25. "ḳadar" Edatı

Arapça kökenli olan bu edat, ilk olarak Harezm Türkçesi döneminde kullanılmaya başlanmıştır (Hacıeminoğlu 1992:49). Metinde en çok kullanılan edatlardandır. Miktar bildiren zarflar yapar. Metinde "*ol ḳadar .... ki, ṣol ḳadar ... ki*" yapıları sistemli olarak görülmektedir. Bu kalıplaşmış ifade *en* anlamında zarflar oluşturmaktadır. Metinde bu edat *ne* soru edatıyla kalıplaşarak hem miktar anlamında soru edatları yapmakta hem de "*ne kadar ..... -sa*" şekliyle şart cümlelerinde *hepsi* anlamında karşımıza çıkmaktadır.

Miktar zarfı görevinde:

Andan Şemāyil Bānū yine ṣordı ki Sām Süv āruñ ne ḳadar biñ eri v ar v e ne ḳadar gemisi v ar. 103a/6-7

Ondan sonra Şemâyil Bânû yine sordu ki Sâm Süvar'ın ne kadar bin eri var ve ne kadar gemisi var.

Bu ḳadar ʿömür sürmek saña ḳandan naṣīb oldı. 7b/3-4

Bu kadar ömür sürmek sana nereden nasip oldu.

... hem ṭūl u ʿarżı ne ḳadardur ... 84a/21

...hem boyu ve eni ne kadardır.

Kebūdā ol ḳadar degülimiş. 34b/11

Kebûdâ o kadar değilmiş.

Rüst em yir yüzine naẓar ḳılup gördi ki yiri deryā eyle ḳablamış ki göl icinde bir uc balçık ḳadar görinür ... 7a/6-7

Rüstem yer yüzüne bakıp gördü ki yeri deniz öyle kaplamış ki göl içinde bir uç balçık kadar görünür ...

"ol ḳadar .... ki, şol ḳadar ... ki" kalıbında olanlar:

... her iḳlimden ḥuccāc ol ḳadar geldi ki ḥadd ü ḥisābı yoḳ. 56a/20-21

... her yerden hacılar o kadar geldi ki sayısı belli değil.

Ol ḳadar ādem ḳırılmış ki ādem geçemez. 77b/21

O kadar insan öldürülmüş ki insan geçemez.

Ol ḳadar hav āya ḳalḳdılar ki yir yüzi deñiz içinde bir ṭabaḳ gibi görinürdi. 65a/12-13

O kadar havaya kalktılar ki yer yüzü deniz içinde bir tabak gibi görünürdü.

Ol ḳadar ḳan döḳdi ki ḳan baḥr olup deñizdeki neheng daḥı ḳan ḳuṣardı. 54b/2

O kadar kan döktü ki kan deniz olup denizdeki balık dahi kan kusardı.

Ol ḳadar ki bī-nihāyet geldiler. 8b/14-15

O kadar ki sonsuz (sayıda) geldiler.

Ol ḳadar ḳurbān ḳırıldı kim ʿArafāt ṭaġı görünmez oldı v e ḳurbān ḳanı sėl oldı. 72a/1-2

O kadar kurban edildi ki Arafat dağı görünmez oldu ve kurban kanı sel oldu.

Ol ḳadar yüksek ḳalḳdılar ki gögüñ bir ḳat ına geçdiler. 7a/5-6

O kadar yükseğe kalktılar ki göğün bir katına geçtiler.

Şol ḳadar ki ḳurṣaḳları ḳabardı, ṭ oyundılar. 13a/10

O kadar kursakları kabardı ki, (iyice) doydular.

"ne kadar .... -sa" kalıbında olanlar:

Ceng yirine v arup ne kadar ölmiş helāḳ olmış cāẕūlar v arısa ḳaft ānların soyup yaraḳların alup get ürdiler. 99a/2-3

Savaş yerine varıp ne kadar ölmüş helak olmuş cadılar var ise kaftanlarını soyup silahlarını alıp getirdiler.

... ne kadar ki ḥacca gelmiş sādāt v arsa ... 72b/7-8

... ne kadar ki haççа gelmiş ulular var ise ...

... Sāmu Süv ār deñizde ḳurıda ne kadar memleket fet ḥ it dise ol v ilāyet üñ fet ḥinde gendüye muḳābil olan pehlüv ānlarından idi. 99a/18-19

... Sâm-ı Süvâr denizde ve karada ne kadar memleket fethetti ise o şehrin fethinde kendine mukabil olan pehlivanlarından idi.

2. 1. 2. 10. 26. "ḳarşu" Edatı

Metinde en fazla kullanılan çekim edatlarından birisidir. Oluşturduğu öbeğe yer ve yön anlamları katar. Genellikle sonuna geldiği kelime yönelme hâli eki almış durumda bulunur. '*kar-ı-ş-u>karş-u>karşu*' şeklinde bir gelişim seyri geçiren bu edat, çekim edatı olarak Kaşgarlı'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Hacıeminoğlu 1992:52; Ergin 1981:372).

Ben ol pehlev ānem ki yidi başlu ev rene ḳarşu v arup ceng it mişem. 65b/4-5

Ben o/öyle bir pehlivanım ki yedi başlı ejderhaya karşı varıp savaşmışım.

Cān alıcıya ḳarşu v armañ didüm. 106a/12

Can alıcıya karşı varmayın dedim.

... du^{c}ā ḳılup el ḳav şurup naẕarına ḳarşu ıraḳdan ṭ urdılar. 25a/9

... dua edip el bağlayıp nazarına karşı uzaktan durdular.

Ejdehā ḳāmet ile karıncaya ḳarşu ṭ urasın. 67b/8-9

Ejderha boyuyla karıncaya karşı dursun.

Feczāc-ı dīv e ḳarşu yörüdi. 68a/14

Hecuc-ı deve karşı yürüdü.

Gelen kāşiflere karşu Heşt -pāy-ı Baḥrīyi sürdi. 52a/6

Gelen kaşiflere karşı Heşt-pây-ı Bahrî'yi sürdü.

Gendüye karşu at sürüp gelürler. 52a/5

Kendine karşı at sürüp gelirler.

Gürz-i girān eline alup Kāhire karşu v ardı. 53b/20-21

Ağır gürzü eline alıp Kahire karşı vardı.

Kimse Kāhire karşu gelmez oldı 54a/21

Kimse Kâhir'e karşı gelmez oldu.

Nazarına karşu bir zerrīn görmiye geçüp ot urdı. 27b/12

Nazarlarına karşı bir zerrin görmeye geçip oturdu.

Ol güherler aydınlıġına karşu uçuşalum. 9a/13

O gevherler aydınlığına karşı uçuşalım.

... t ehlükeye karşu v armaḳ kāmil işi degüldür. 101b/14

...tehlikeye karşı varmak olgun kişi işi değildir.

2. 1. 2. 10. 27. "miṣāl" Edatı

Metinde birkaç yerde karşımıza çıkmaktadır. "*gibi*" edatıyla aynı anlama gelir. Bu edat Arapça kökenlidir. Metinde sıfat görevinde edat öbekleri yapmaktadır.

Çünkim ol cennet miṣāl kūhist ānı ki aşduḳ bir ṣaḥrā göründi, cennet ü'l-me'v ā miṣāl. 10a/20

O cennet gibi dağı aştığımızda bir sahra göründü, meva cenneti gibi.

Velakin ol hancer miṣāl burunlar-ıla her ḳanġımuza ki zaḫm urdılar cānın alup helāke v irdiler. 9b/11

Fakat o hançer gibi burunlarıyla her kimimize ki darbe vurdular canını alıp öldürdüler.

Fakat o hançer gibi burunlarıyla her kimimize darbe vurdularsa canını alıp öldürdüler.

2. 1. 2. 10. 28. "miṣl" Edatı

Bu edat "*miṣâl*" edatıyla gerek köken gerek işlev olarak aynıdır. Ancak metinde "*miṣl*" edatının genellikle manzum kısımlarda kullanıldığını görmekteyiz.

Benefşe miṣli māt em ṭ ut dı uşşāḳ 2b/15

Menekşe gibi yas tuttu aşıklar

Mekke miṣli beyt -i Ḥaḳdur ḳalb-i pāk 56b/8

Mekke gibi Allah'ın evidir temiz kalp

Temzi kalp Mekke gibi Allah'ın evidir.

Yat dı ölmiş miṣli v irmedi nefes 102a/8

Yattı ölmüş gibi vermedi nefes

2. 1. 2. 10. 29. "muḳābil" Edatı

Bu edat Arapça'dan dilimize geçmiştir. *-a/-e* yönelme hâli ekiyle birlikte kullanılmaktadır. Metinde birkaç örnekte tespit edilmiştir.

Daḥı ol baḥr-i maḥlūḳuñ üzerlerine muḳābil hav āy-ı fenāda ṭ ut dı daḥı Süleymān ḥükm ḳıldı. 12b/20-21

Ve o deniz mahlukunun üzerlerine mukabil boş havada tuttu ve Süleyman emretti.

Anlara muḳābil olacaḳ maḥlūḳ göricek ben bilürem. 13b/13

Onlara mukabil olacak kimse görünce ben bilirim.

Sām Süv āra muḳābil ālāy baġlayup ṭ urdılar. 104a/1

Sâm Süvâr'a mukabil alay bağlayıp durdular.

2. 1. 2. 10. 30. "muḳaddem" Edatı

Metinde isim görevinde de kullanılan bu edat, ayrılma hâli *-den* ile karşımıza çıkmaktadır. Kelime, köken olarak Arapça kökenlidir. Zarf görevinde öbekler oluşturur.

Anuñiçün ol cuv ān ol pīrden muḳaddem düşüp merāt ib bulmışdur. 61b/16

Onun için o genç o yaşlıdan önce düşüp mertebeler bulmuştur.

2. 1. 2. 10. 31. "öñce" Edatı

'öñce' edatı *'öñ, öñdin, öñürdi, evvel'* gibi edatlarla yakın işlevlere sahiptir. Metinde bir örnekte görülmektedir. Bu edat *öñ+ce>önce* şeklinde bir gelişim izlemiş olmalıdır. Öbekteki isim unsuru sonuna ayrılma hâli eki almaktadır.

... on iki kez yüz biñ erüñ çoḳlıġına maᶜrūr olup alt un gümiş but lardan öñce göt ürdüp ... 50b/10-11

... bir milyon iki yüz bin askerin çokluğuyla gururlanıp altın gümüş putlardan önce götürüp...

2. 1. 2. 10. 32. "öñdin" Edatı

'*öñdin*', "önce, önden", '*öñ*' kelimesinin eski ayrılma hâlli şekli olup Eski Türkçeden Batı Türkçesine klişe olarak kendi şekli ile geçen ve Eski Anadolu Türkçesinde görülen bir edattır (Ergin 1981:372). Metinde birkaç örnekte karşımıza çıkmaktadır. '*öñdin*' edatından önceki kelime daima ayrılma hâli ekini alır. Metindeki örnekler genellikle zamirlerle yapılmıştır.

Dürlü dürlü dilleri andan ṣoñra söylenmiş v e andan öñdin Sūryānice söylerlerimiş. 85b/18-19

Türlü türlü dilleri ondan sonra söylenmiş ve ondan önce/evvel Süryânice konuşurlarmış.

Şām ṭ arafından yaña bundan öñdin ᶜAbdu'l-melik bin Merv ān mescidüñ üst ini sāc aġac-ıla ört miş idi. 93a/9-10

Şam tarafından yana bundan önce Abdül-melik bin Mervan mescidin üstünü sac ağacı ile örtmüştü.

2. 1. 2. 10. 33. "öñirdi" Edatı

Bu edat metinde iki yerde karşımıza çıkar. Eski Anadolu Türkçesi döneminde işlek olarak kullanılmaktadır (bk. Tar.S, V-317) Metinde *'öñirdi'* edatından önceki kelime bir örnekte ayrılma hâli ekini almış, öbür örnekte almamıştır. Edat, *-dan önce, -dan öñ/öñdin* edatlarıyla aynı anlamı ifade etmektedir.

Bir gün öñürdi Süleymān ḥażret ine irişigör 5a/15-16

Bir gün önce Süleyman hazretine erişegör.

Bir haft adan öñürdi ölmiş ölüye dönüp yat dı. 102a/16

Bir haftadan önce ölmüş ölüye dönüp yattı.

2. 1. 2. 10. 34. "öte" Edatı

'*öt-e*' edatı, '*öt-*' "geçmek" fiilinin zarf-fiil şeklidir. Metinde 'öte' edatı, kendisinden önceki kelimelerin sonuna ayrılma hâli eki getirilerek, *-den ileri* anlamında kullanılır. (Hacıeminoğlu 1992:69). Sınırlı sayıda örnekte karşımıza çıkmaktadır.

Bes su'āl it düñ ki bu ḳarlu ṭaġlaruñ v e bu ẓulumāt uñ aṣlı nedür v e daḫı ol ẓulumāt deryāsından öt e görinen ṭaġlar ne ṭaġlardur? 8a/20-21

Sordun ki bu karlı dağların ve bu karanlığın aslı nedir ve dahi o karanlık deryasından öte görünen dağlar ne dağlarıdır?

Velī bu ẓulmāt dan öt e şimāl cānibinüñ ser-ḥaddinde yiri göt üren deryādan öt e güneş şu'lesi dokunmış yeşil ẓeberced renginde ṭaġlar görinür. 8a/19-20

Fakat bu karanlıktan öte kuzey tarafının en sonunda yeri götüren denizden öte güneş ışığı dokunmuş yeşil zeberced renginde dağlar görünür.

... yidi deñizden öt e v arup Ferāmurzı ḳurt arsın. 6a/17

... yedi denizden öte varıp Ferâmurz'ı kurtarsın.

2. 1. 2. 10. 35. "ötürü" Edatı

Bu edatın etimolojik gelişimi öt-gür-ü>ötürü şeklindedir (Gabain 1988:94; Hacıeminoğlu 1992:70). Metinde bir cümlede karşımıza çıkar. *'-den dolayı, -den sebebiyle'* anlamlarında kullanılmıştır. Öbekteki isim unsuru ayrılma hâli eki alır. *ötür-ü>ötürü* şeklide oluşmuştur. "*geçirmek*" anlamıdaki *ötür-* fiiline *-ü* zarf-fiilinin ekleşmesiyle meydana gelmiştir (Hacıeminoğlu 1992:70). Sebep işleviyle edat öbeğini fiile bağlar. Dönüşümlerine bakıldığında *"için, -den dolayı, sebebiyle"* gibi edatlarla yakın anlama sahip olduğu görülür.

Necāt dan öt ürü v e derecāt dan öt ürü v e naẓarların dünyānuñ mālından v e manṣıbından ḳaṭ[c] iderler. 77a/4

Kurtuluş için ve dereceler için ve nazarlarını dünyanın malından ve makamlarından keserler.

Kurtuluştan ötürü ve derecelerden ötürü ve nazarlarını dünyanın malından ve makamlarından dönderirler.

Kurtuluş sebebiyle ve dereceler sebebiyle ve nazarlarını dünyanın malından ve makamlarından dönderirler.

Kurtuluştan dolayı ve derecelerden dolayı ve nazarlarını dünyanın malından ve makamlarından dönderirler.

2. 1. 2. 10. 36. "özge" Edatı

Ergin bu edat için, *'başka'* Osmanlı, *'özge'* Azeri sahasının *başkalık edatı* olduğunu söylemektedir (1981:371). Metinde işlek olarak kullanılmaktadır. *özge* edatı, *başka, -den başka* anlamına gelmektedir. Bu edat Harezm sahası metinlerinden itibaren tespit edilmiştir (Hacıeminoğlu 1992:73).

Dünyāda naṣībümden özge nesne ilet mezem. 67a/3

Dünyada nasibinden başka şey iletmem.

Ki andan özge bu ṣev āba daḫı hemt ā ḳanda v ar 32a/5

Ki ondan başka bu sevaba dahi benzer nerede var

... Mekkeye senden <özge> ḳorḳmayup gele v eyā senüñile muḳābil olup ceng ḳıla.. 43a/4

... mekke'ye senden başka korkmayıp gele veya seninle mukabil olup savaşa ...

Senden özge olsadı āḥad beşer 30b/21

Senden başka olsaydı tek beşer

Yir yüzinde kandan <özge> siller aḳdı ... 42a/16

Yer yüzünde kandan başka seller aktı ...

2. 1. 2. 10. 37. "şoñra" Edatı

Metinde tespit edilen *sonra* edatı, ayrılma hâl ekiyle kalıplaşmış olarak kullanılır. Bütün örnekler *-den/-dan soñra* şeklindedir. Metindeki kullanımlarına baktığımızda, bu edatın, zaman zarfi görevinde cümleye katıldığı görülmektedir. Kelime Eski Türkçe döneminde *song/soñ* şeklindeyken, yön gösterme eki *–ra*'nın eklenmesiyle *soñra* şekline girmiştir.

Bu ḥāl üzre nice müddet geçdükden soñra Ḥaḳ t e^{c}ālā nūr-ı Aḥmede naẓar ḳıldı. 29b/3

Bu hâl üzere nice zaman geçtikten sonra Hak teala Ahmed'in nuruna baktı.

Kaydārdan soñra oġlı Ḥemala naḳl it di. 38a/14

Kaydâr'dan sonra oğlu Hemal'a geçti.

... raḥmet günāḥdan soñra olur. 34a/14-15

... rahmet günahtan sonra olur.

Tūfāndan soñra Nūḥ peyġāmber gelüp ḥacerü'l-esv edi yine yirinde ḳor. 84b/5

Tufandan sonra Nuh peygamber gelip hacerül-esvedi yine yerinde koyar.

Yedi günden soñra Sārā ḥāmile oldı. 87b/19

Yedi günden sonra Sârâ hamile oldu.

Yidi yıldan soñra gendü <gendü> ḳazanc-ıla ma^{c}īşet ide. 18a/16

Yedi yıldan sonra kendi kazancıyla geçine.

2. 1. 2. 10. 38. "ṭ araf" Edatı

Köken olarak Arapça olan *taraf* edatı, metinde birkaç örnekte karşımıza çıkmaktadır. Yer ve yön bildiren edat öbekleri yapmaktadır. Cümle içerisinde dolaylı tümleç, nesne gibi görevlerde bulunur. Ayrıca isim tamlamalarında tamlanan unsur da olmaktadır.

... andan maġrib ṭ arafına naẓar ḳıldı. 7a/7

... ondan sonra batı tarafına baktı.

Erlü erlerin cem^{c} idüp ālāy düzet diler daḫı düşmān ṭ arafın gözet diler. 41a/21;41b/1

Erli erlerini toplayıp alay düzelttiler ve düşman tarafını gözetlediler.

Her cihet den cümlesinden birisi oldur ki maşrıḳ ṭ arafından gele. 21b/12-13

Her yönden hepsinden birisi odur ki doğu tarafından gele.

Saġ ṭ arafında olan imām iẓn-i Ḥaḳḳ-ıla ḳuṭ b-i ^{c}ālem yirine geçer. 58b/8

Sağ tarafında olan imam Hakk'ın izni ile Kutb-i alem yerine geçer.

2. 1. 2. 10. 39. "ṭ aşra" Edatı

Bu edat metinde işlek olarak kullanılmaktadır. Yer ve yön bildiren bir edattır. Hacıeminoğlu, bu edatın *daş+ra>daşra/taşra* şeklinde bir gelişim izlediği görüşündedir (1992:89).

... Allahuñ emrinden ṭ aşra çıḳmaya ... 91b/1-2

... Allah'ın emrinden dışarı çıkmaya ...

Ḳādūs daḫı on iki kez yüz biñ nīzedār Ḥabeş leşkerin div şürüp ṭ aḫt gāhından ṭ aşra urdı. 40a/15-16

Kâdus dahi bir milyon iki yüz bin mızraklı Habeş askerini toplayıp taht yerinden dışarı vurdu.

... ḳubbeden ṭ aşra çıḳup ḥav lıya inüp ṭ urdılar daḫı ḳapudan yaña baḳup göz urdılar. 16b/9

... kubbeden dışarı çıkıp avluya inip durdular ve kapıdan yana bakıp göz attılar.

Ol kadar hadden t aşra Deryāy-ı Muḥīṭ den çıḳup geldiler daḥı Süleymān-ı Ḫafī leşkerile ceng ḳıldılar. 12b/11

O kadar haddinden dışarı Deryay-ı Muhit'ten çıkıp geldiler ve Süleyman-ı Hafî askeriyle savaştılar.

Şaçından süriyüp haremden t aşra çıḳarup ser-cümlesin t ut dılar. 47a/10-11

Saçından sürüyüp haremden dışarı çıkarıp hepsini tuttular.

Takdīru'l-lahdan t aşra iş ḳılmazam. 67a/3

Allah'ın takdirinden dışarı iş yapmam.

2. 1. 2. 10. 40. "üçün" Edatı

Metinde en çok kullanılan çekim edatlarından birisidir. "*hakkında, hususunda, dolayısıyla, sebebiyle, yüzünden, maksadıyla*" manalarını ifade ile sebep, ve gaye bildiren çekim edatıdır (Hacıeminoğlu 1992:98). Ekin teşekkülü hususunda çeşitli görüşler vardır. Bang ve Banguoğlu'na göre *uç* "nihayet" ismine, *-n* vasıta hâli eki getirilmek suretiyle oluştuğu kanaatidir. Gabain ise bu edatın *uç+ı-n* şeklinde oluştuğunu iddia etmektedir (1988:97). Korkmaz ve Hacıeminoğlu, bu edatın *uç* sebep ismine, *-ı* iyelik eki ve *-n* vasıta hâli eki getirmek suretiyle meydana geldiğini iddia ederler (Korkmaz 1995:96; Hacıeminoğlu 1992:98). Grönbech, bu edatın etimolojisi hususunda bir karara varamamıştır (2000:31).[37]

Bu edat metinde sebep bildiren zarf görevinde edat öbekleri yapar. Günümüz Türkiye Türkçesinde olduğu gibi isimlerin yalın ve iyelik, zamirlerin de ilgi hâlleriyle edat öbekleri oluşturur.

ᶜAfīf şāh rūḥiçün duᶜā idüp aşaġa indi. 16b/3

[37] Grönbech, bu konuda şöyle der: "bu kelime vasıta hâli eki almış bir ad olarak açıklanmak istendi; ne *uç*, ne de aynı şekilde teklif edilen *iç* mevcut şekilleri haklı göstermez, çünkü ilki uzun ünlülü idi (Türkmç üç, Aliyif'e göre konec, bunun karşısında *üçin* radi), sonuncuda ise sondaki yuvarlak ünlü açıklanamaz. Şimdilik mesele hakkında karara varmak imkânsızdır (2000:31-32).

Afîf şahın ruhu için dua edip aşağa indi.

Altıncı āyet maᶜnāsı yā ādem oġlanı cemīᶜ nesneyi siziñiçün yaratdum. 64b/20

Altıncı ayetin anlamı, yâ insanoğlu bütün nesneyi sizin için yarattım.

Belki mübālaġa içün on sekiz kez yüz biñ ᶜālem dirler. 73a/21

Belki mübağala için bir milyon sekiz yüz bin alem derler.

Beñzer kim bunlar yaman işiçün gelmişlerdür diyüp ṭurdı. 87b/3-4

Benzer ki bunlar kötü iş için gelmişlerdir deyip durdu.

Bu sözüñ ṭaḥḳīḳin bilmek içün çev re yaña naẓar it di. 47b/8

Bu sözün doğruluğunu bilmek için çevre yana nazar etti.

Miḳdārına göre bir ev v e yidi yıllıḳ nafaḳa içün māl v ireler. 18a/15

Miktarına göre bir ev ve yedi yıllık nafaka için mal vereler.

Ol ḳalᶜa aḳ mermerden yapılduġiçün adını ḳalᶜa-i Ebyaż ḳodılar v e ḳalᶜanuñ dāyiresinde bir ḫandaḳ kesdiler. 19a/14-15

O kale ak mermerden yapıldığı için adını Kale-i Ebyaz koydular ve kalenin çevresinde bir hendek kazdılar.

Zīrā ᶜibādet içün yaradılduḳ. 75a/8-9

Zira ibadet için yaratıldık.

2. 1. 2. 10. 41. "üzere" Edatı

Bu edat *özre/özere/üzre/üzere <öze+re* şekillerinde karşımıza çıkmaktadır. Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren tespit edilmiştir (Hacıeminoğlu 1992:75; Ergin 1981:370; Duran 1956:21). Metinde bu edatın *üzere* şekli kullanılmıştır. Birkaç örnekte karşımıza çıkmaktadır. Cümle içerisinde mekan ve tarz zarfları yapmaktadır.

Bu söz üzere şād olup Şām diyārına geldiler. 87a/17-18

Bu söz üzere sevinip Şam şehrine geldiler.

... dilümüzce Allaha şükür ḳılup āb-ı ḥayāt üzere indük. 10b/15

... dilimizce Allah'a şükür edip hayat suyu üzerine indik.

Mūsā dīni üzere ḳāyimdi. 46b/15

Musa dini üzere dururdu.

Yaᶜnī Sārā ayak üzere ṭurup güldi. 87b/10

Yani Sara ayak üzere kalkıp güldü.

2. 1. 2. 10. 42. "üzre" Edatı

Bu edat *öze+re>özre/üzre* şeklinde oluşmuştur. Harezm döneminden itibaren görülmeye başlar (Hacıeminoğlu 1992:75). *'üzre'* edatı metinde işlek olarak kullanılmaktadır. Sonuna geldiği kelimeler genellikle yalın hâl durumundadır. Edat yer ve yön bildirmektedir.

... başum üzre dönüp Şemāyil Bānūya v arayın. 5a/21;5b/1

... başım üzere dönüp Şemâyil Bânû'ya gideyim.

Bu ḥāl üzre nice müddet geçdükden ṣoñra Ḥaḳ t eᶜālā nūr-ı Aḥmede naẓar ḳıldı. 29b/3

Bu hâl üzere nice zaman geçtikten sonra Hak teala Ahmed'in nuruna baktı.

Bu söz üzre delīm zamān geçdi. 90b/17

Bu söz üzerine çok zaman geçti.

Bu söz üzre üc gün geçdi. 90a/3

Bu söz üzerine üç gün geçti.

İşbu niyyet üzre gelüp ḫāṣ u ᶜām 56b/5

İşte bu niyet üzere gelip ulular ve halk

Sah rīv āyet üzre v irem ḫoş cev āb 36a/5

Doğru rivayet üzere verem hoş cevap.

yā bu ḳav l üzre buyurduñ ᶜālem üc oldı ya on sekiz biñ ᶜālem niçün dirler? 73a/16-17

yâ bu kavil üzere buyurdun, alem üç oldu yâ, on sekiz bin alem niçin derler?

2. 1. 2. 10. 43. "veş" Edatı

Farsçadan dilimize giren bir edattır. Örneklerin büyük bir kısmı manzum bölümlerde karşımıza çıkar. Anlam olarak "*gibi, misl, misli*" edatlarıyla aynıdır. Cümle içerisinde sıfat ve zarf görevinde edat öbekleri oluşturur.

Berḳ-v eş şuʿle v irüp pūlād-ı t īġ 55a/1

Şimşek gibi ışık verip kılıcın çeliği.

Kılıcın çeliği şimşek gibi ışık verip.

Efrāsiyāb-v eş ṣalābet i Merrīḫ Keyv ān-v eş mehābet i şecāʿat i v arıdı. 80b/16-17

Efrasiyab gibi sağlamlığı Merih Keyvân gibi azameti yiğitliği var idi.

Ne ḫū v ar Firdev sī-v eş ḫōr u ḥaḳīr 3b/11

Ne huylar var Firdevsi gibi hor ve hakir

Süñüler gev delere dil uzat dı v e gürz-i girānlar kelleler ṭaġıt dı v e ḳılıclar ejdehā-v eş aġızların açdı. 54a/16-17

Mızraklar gövdelere dil uzattı ve büyük gürzler kelleler dağıttı ve kılıçlar ejderha gibi ağızlarını açtı.

2. 1. 2. 10. 44. "yaña" Edatı

Mekan ve yön gösteren edat öbekleri yapmaktadır. Cümle içerisinde zarf görevindedir. Metinde bir örnekte yalın isme, başka bütün örneklerde *-den* ayrılma hâli üzerine gelmiştir. *'yaña'* edatı *yan-ga>yaña* şeklinde oluşmuştur (Hacıeminoğlu 1992:107; Duran 1956:66).

Behrāmdan yaña dönüp ḳaçdılar. 52a/7-8

Behrâm'dan yana dönüp kaçtılar.

Bu sözüñ t aḥḳīḳin bilmek içün çev re yaña naẓar it di. 47b/8

Bu sözün aslını bilmek için çevre yana baktı.

Bundan ʿaceb daḫı bu ki bu ṭaġlaruñ ġarbından yaña yidi ḳullelü bir ulu ṭaġ görinür. 8a/1-2

Bundan daha acayip bu ki bu dağların batısından yana yedi kuleli bir ulu dağ görünür.

ḳulaġın benden yaña döndersün 5a/12

kulağını benden yana döndersin.

kulağını bana doğru döndersin.

kulağını bana karşı döndersin.

kulağını benden tarafa döndersin.

Leşkerin ṭ urġırup gendüden yaña bir ālāy serv erler gönderdi. 52a/4-5

Askerini durdurup kendinden yana bir alay yiğitler gönderdi.

Mübārek yüzini Mekkeden yaña dönderdi. 39a/19

Mübarek yüzünü Mekke'den yana dönderdi.

Ol fīli Kaᶜbe kapusından yaña sürdiler t ā ki Kaᶜbeyi yıḳa. 94a/8-9

O fili Kabe kapısından yana sürdüler, tâ ki Kabeyi yıka.

Taḫt merkezine inüp ḳonup yönin Süleymāndan yaña dönüp manṭ ıḳu'ṭ - ṭ ayrca duᶜā ḳıldı. 25a/10

Taht merkezine inip konup yönünü Süleyman'dan yana dönüp kuş dilince dua etti.

Üzerinde bir arslan şekli aḳ mermerden aġzın açup gökden yaña naẓar ḳılup t urur. 19b/18-19

Üzerine bir arslan şekli ak mermerden ağzını açıp gökten yana nazar kılıp durur.

Yedinci ḳalᶜanuñ burcı üzerine ḳondı daḫı yönüni benden yaña döndi. 101a/7-8

Yedinci kalenin burcu üzerine kondu ve yönünü benden yana döndü.

2. 1. 2. 10. 45. "yoḳaru" Edatı

Metinde bu edatın işlek olarak kullanıldığını görmekteyiz. Ayrılma hâli ekiyle birlikte karşımıza çıkmaktadır. Bu edatın da kökeni karışıktır. Hacıeminoğlu, ekin kökeni hususunda *yokar-u?, yok+garu?, yok+ka-ru?* şeklinde üç ihtimal olabileceğini belirtir (1992:110). Gabain, bu edatın etimolojisini *yok+a-r-* şeklinde gösterir (1988:95).

... buḫar-ı nār-ıla nefes-i mār yidi ḳat yir altından yoḳaru girdāb delüklerinden çıḳar. 7a/13-14

... ateş buharıyla yılan nefesi yedi kat yer altından yukarı girdap deliklerinden çıkar.

... Hüdhüdi gözet diler ki ḳanadçuġın açup beriyye üzerinde yirden yoḳaru üc arış miḳdārı hav āda uçardı. 18b/11-12

... Hüdhüd'ü gözlediler ki kanatçığını açıp çöl üzerinde yerden yukarı üç karış miktarı havada uçardı.

Ḥükemā ḳav lince Süleymān peyġāmberüñ ᶜaleyhi's-selām t aḫt ını yil göt ürüp yirden yoḳaru dört mīl miḳdārı muᶜallaḳ dut ıcaḳ müv ekkel-i bād Naġmaġāʾil ilerü gelüp eyit di ... 22b/2021

Bilgelere göre Süleyman peygamberin aleyhisselam tahtını yel götürüp yerden yukarı dört mil miktarı muallak tutunca rüzgar vekili Nagmagâil ileri gelip söyledi ...

Maḳāmından yoḳaru ᶜurūc yoḳdur 76a/15

Makamından yukarı çıkma yoktur.

Yil daḫı t aḫt -ı Süleymāniyi yirile gök arasında alup dört mīl miḳdārı yir yüzinden yoḳaru göt ürüp Medīneye ṭ oġrı git di. 25b/10-11

Yel dahi Süleyman'ın tahtını yer ile gök arasında alıp dört mil miktarı yer yüzünden yukarı götürüp Medine'ye doğru gitti.

2. 1. 2. 10. 46. "ziyāde" Edatı

-den fazla anlamına gelen *ziyade* edatı, köken itibariyle Arapçadır. Metinde *-dan/-den* ayrılma hâli ile karşımıza çıkar. Cümle içerisinde sıfat ve zarf görevinde edat öbekleri oluşturmaktadır.

Eger dünyāda rızḳum dükenmedise neheng aġzına daḫı düşsen nesne olmazsın v e naṣībüñden ziyāde dünyādan nesne almazsın. 52b/8-9

Eğer dünyada rızkım tükenmediyse balık ağzına dahi düşsen bir şey olmaz ve nasibinden fazla dünyadan bir şey almazsın.

Hadden ziyāde oḳ at dılar. 52b/17

Haddinden fazla ok attılar.

Ḥicāza yol āsān olmaġıçün v e daḫı her menzilde biñden ziyāde ḳuyular ḳazdılar v e kārgīr bürkeler yapup ᶜale't -t ert īb düzdiler. 56a/16-17

Hicaz'a yol kolay olmak için ve dahi her menzilde binden fazla kuyular kazdılar ve taştan göller yapıp tertipli olarak düzdüler.

Yā nebiyya'l-lah bunca ᶜömr-i ṭav īl içinde cemīᶜ ᶜacāyibden ᶜacīb v e ġarāyibden ġarīb baña bundan ziyāde gelmez ki bir kişiyi aru ṣoḳsa ol kişi balı aru eyledügin bilmese hīc inanmaz ki ṭatlu balı zehr<-i> nāk aru ᶜameli olduġına. 97a/11-13

Ya nebiyallah bunca uzun ömür içinde bütün acayipten daha acayip ve garipten daha garip bana bundan fazla gelmez ki bir kişiyi arı soksa o kişi balı arı yptığın bilmese hiç inanmaz ki tatlı balın zehirli arı işi olduğuna.

2. 2. CÜMLE

Cümle bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisine denir (Topaloğlu 1989:48).[38] Türkçede cümlenin oluşabilmesinin asgarî şartı çekimli bir yükleme sahip olmasıdır. Bu yüklem isim veya fiil kökenli olabilir. Kip, zaman ve şahıs eklerini üzerine alan bir yüklem, tek başına bir cümledir. Yapısal olarak Türkçe söz dizimi Ö+T+Y (Özne+Tümleç+Yüklem) kuruluşuna sahip bir dildir (Turan 1996). Bununla birlikte Türkçe cümle yapısı oynaktır. Çünkü Türkçede hem özneyi hem nesneyi gösterecek özel dilbilgisel işaretler vardır. Bu durum Türkçe cümle yapısının oynak olabilmesine imkan sağlamaktadır (bk. Sezer 1979:57).

Türkçede cümle, özne, yüklem, nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci olmak üzere beş ana ögeden oluşur. Kelimeler veya öbekler cümle içerisinde bu ögelerden birisini karşılarlar. Nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci, cümlede yüklemi tamamlayan unsurlardandır. Yüklem, cümlede belirliyici konumdadır ve her ögenin yüklemle ilgisi mevcuttur.

Metindeki cümleler, dört ana kısıma ayrılmaktadır. Bunlar: 1) Ögelerin Dizilişine Göre, 2)Anlamlarına Göre, 3) Yüklemin Türüne Göre, 4) Yapısına Göre. Bunun yanında metinde çok sayıda ve çeşitli işlevlerde yan cümlelere rastlanılır. Bu yan cümleler özne, yüklem, nesne ve tümleç cümleleri olmak üzere dört ana kısıma ayrılmaktadır.

---

[38] Cümlenin tanımı konusunda klasik yöntem ile dil bilim yöntemiyle araştırma yapan Türkologlar arasında ihtilaf vardır. Aslında en başta klasik yöntemi benimseyen gramercilerin tanımlarında cümle, eksiksiz yargı, hüküm bilidren yapılardır. Bu son dönemlere kadar yazılan dil bilgisi kitaplarında da böyle anlatılmaktadır (bk. Banguoğlu 2000; Karahan 1995a; Cemiloğlu 2000:48; Bilgegil 1964:12; Atabay-Özel-Çam 2003; Hartmann-Stork 1972:208; Korkmaz 1992; Üstünova 2002:67).

2. 2. 1. CÜMLENİN ÖGELERİ

2. 2. 1. 1. YÜKLEM

"Yüklem, öznenin yaptığı işin ifadesini ihtiva eden bir kelime veya kelime öbeğidir" (Eckmann 1962:149). Kip ve şahıs eklerini alan yüklemler, tek başlarına dahi tam bir cümle olabilirler. Bununla birlikte cümleler fiilin niteliğine göre nesne alırlar. Bu, fiilin geçişli olup olmamasına bağlıdır. Metinde yüklemler, fillden ve birleşik fiilden oluşanlar olmak üzere de iki kısma ayrılabilir. Cümledeki, özne hariç, başka bütün ögeler yüklemin tamamlayıcıları oldukları için yükleme göre şekil alırlar.

Andan İlyāv şāh buyurdı. 99b/13

Ondan sonra İlyâv Şah emretti.

Eger ki yā pehlüv ān benüm sözüm t ut arsañ uzaḳ yoldan gidelüm ki emīnlikdür, ḳorḳu yoḳdur. 6b/16-17

Ey pehlivan, eğer benim sözümü tutarsan güvenli olduğudan ve korku olmadığından uzak yoldan gidelim.

El ḳav şurup ḳarşu t urup Rüst eme t aᶜẓīm ikrām ḳıldılar. 4b/19

El bağlayıp karşı varıp Rüstem'e saygı gösterip hizmet ettiler/ikramda bulundular.

Yā ᶜAnḳāṣ eger elüñden kurt ulursam saña bir iş idem kim ᶜālemde dāsit ān ola. 102b/21

Ey Ankâs eğer elinden kurtulursam sana bir iş edeyim ki âlemde destan ola.

Ey Ankâs eğer elinden kurtulursam sana âlemde destan olacak bir iş edeyim.

Yā İsmāᶜīl aġlamaġıl. 88b/9

Ey İsmail ağlama.

2. 2. 1. 2. ÖZNE

Özne, genellikle yüklemle birlikte, cümlenin iki temel ögesinden biri olarakkabul edilir ve yaygın olarak, "cümlede yüklemde söz konusu olan eylemi yapan, yüklemin belirttiği bir eyleme konu olan, ondan etkilenen öge olarak tanımlanır (Özmen 2004:2331). Metinde özne görevindeki şahıs zamirleri çoğu zaman belirtilmez. Çünkü Türkçede yüklem üzerine aldığı şahıs ekleriyle öznenin kim olduğunu bize belirtmektedir. Metindeki cümle örneklerinde özne atma eğilimi vardır. Özneler ancak vurgulanmak istendiklerinde kullanılırlar.

[c]Ālemde mis̱li yoḳ siyāh raḫşıdı. 4b/8-9

(O) Âlemde eşi olmayan siyah at idi.

Bunlara selām v irüp yaḳīnlarına v arup ḥāllerinden ḫaber ṣorduḳ. 11a/2

(Biz) Bunlara selam verip yakınlarına varıp hallerinden haber sorduk.

Muḳābil gelüp ṣav aşa el ḳarsa gerek. 6b/14-15

(O) Karşı gelip savaşa başlasa gerek.

Yüñlerümüz döküldi. 11a/4

(Bizim) Yünlerimiz döküldü.

Cümlede şahıs zamirleri, özne görevinde daha çok vurgu amacıyla cümlede karşımıza çıkarlar.

Ben bu kemer üzerinde muḳīm olup ḳaldum. 11a/11

Ben bu kemer üzerinde ikamet edip/oturup kaldım.

İmdi biz Süleymān-ı nebīyile ceng idemezüz. 40a/14

Şimdi biz Nebî Sülayman ile cenk edemeyiz.

Sen ḳulaġuzlıḳ eyle. 6b/2

Sen kılavuzluk eyle.

Siz muẓaffer olursız. 78a/14

Siz muzaffer olursunuz.

Metinde özneler bir kelimeden oluşabileceği gibi birden fazla kelimeden veya öbeklerden de oluşurlar. Zarf-fiil öbekleri hariç, cümledeki hemen hemen bütün öbekler özne görevinde kullanılmaktadırlar.

Ammā ki ᶜāḳil kāmil kimsene her ne söz ki söyler yirlü yirinde söyler. 45a/9-10

Ancak akıllı olgun kimse her ne söz ki söyler yerli yerinde söyler.

Ancak akıllı olgun kimse her ne söz söylerse yerli yerinde söyler.

Ancak akıllı olgun kimse, söylediği her sözü yerli yerinde söyler.

Bāḳī ev liyā v ü ev liyā v ü ḥükemā v ü ᶜulemā umerā v ü v üzerā amīn didiler. 16b/6-7

Geri kalan evliya ve bilgeler ve alimler, emirler ve vezirler amin dediler.

Küs-i ḥarbī kerrināy v irdi yanḳu tag̀ taş 51a/2

Savaş davulu kerrinay (çalınca), dağ taş yankı verdi.

Metinde teklik olan özneler (insan veya başka varlıklar), genellikle teklik yüklem alırlar.

Şāh işidüp ḳızıla görüşüp ḫaṭ ırın ṣordı. 4a/14

Şâh işitip (kendi) kızıyla görüşüp hatırını sordu.

Tāv us-ı Ḳudsī geldi. 28a/5

Tâvus-ı Kudsî geldi.

Topluluk ismi olan öznelerden sonra yüklem teklik olmaktadır. Ancak bazı örneklerde yüklemin de çoğul olduğu görülmektedir.

Leşker halḳı inüp yoldag̀ı ölüleri deñize at dılar. 77b/21-78a/1

Asker halkı inip yoldaki ölüleri denize attılar.

... ol ḳav m iki bölük oldılar. 46b/20

... o kavim iki kısım oldular.

Sayı sıfatlarıyla belirtilen özneler veya çokluk bildiren öznelerin yüklemleri çoğunlukla teklik olmasına rağmen bazı örneklerde çokluk olarak da görülmektedir.

Dört dürlü yil daḫı serīr-i Süleymānī ki Mekke şehrinden ṭolandırup göt ürürlerdi. 39b/19-20

Dört türlü yel dahi Süleyman'ın tahtını ki Mekke şehrinden dolandırıp götürürlerdi.

Kızı dāyeler gördiler. 4a/13

Kızı dadılar gördüler.

Seksen kişi gemiye girüp Nūḫıla ḫalāṣ oldılar. 36a/8

Seksen kişi gemiye girip Nuh ile kurtuldular.

2. 2. 1. 3. NESNE

Cümlede yüklemin yaptığı işten etkilenen ögeye nesne denir. Nesneler üzerlerine belirtme hâli ekini alabildiği gibi, yalın hâlde de olabilir. Bunun yanında Türkçede cümle içerisinde nesnenin olup olamayacağını fiil belirler. Eğer yüklem görevindeki fiil geçişli ise nesneye ihtiyacı vardır, eğer geçişsiz ise o cümlede nesne olmaz. Çünkü geçişli fiiller yapma ifade eder ve yapılan hareket bir nesneye yöneliktir. Geçişsiz fiillerde ise bir oluş vardır ve bu oluş öznenin üzerinde kalır (bk. Ergin 1981:399). Nesne, üzerine belirtme hâli ekini alırsa belirtili, bu eki almazsa belirtisiz olur. Metinde, cümlede –ı/-i, -n, -nı/-ni belirtme hâli ekleriyle belirtili nesneler tespit edilmiştir. Nesneler kelime veya öbeklerden meydana gelirler. Metinde belirtili nesneler bazen yüklemden sonra gelerek devrik cümle oluşturabilirler, ancak belirtisiz nesnelerin yüklemle münasebetleri daha sıkı ve kuvvetlidir, dolayısıyla yüklemden sonra gelmezler. "Cümle ögeleri içinde yer değiştirmeye en fazla direnen ögelerden biri de belirtisiz nesnedir"(Karahan 2004b:1615). Belirtili nesneler ise, belirtme hâli eki sayesinde tam veya kısmî belirlilik hâli kazandıkları için (bk. Karahan 1996) cümlede içinde serbestçe dolaşabilir.

Āb-ı ḥayāt ı icdüm. 7b/4

Hayat suyunu içtim.

Anuñ kemerlerini mīnā'ile nakş eyledi. 93a/8

Onun kemerlerini mine/sırça ile nakş eyledi/süsledi.

Bu ev kapusın beklesün... 90b/14-15

Bu ev kapısını beklesin...

Kimin yediler kimin Ṣābire Ḳāni'a Muṭ ī'a v irdiler. 90a/16

Kimini yediler kimini Sâbir'e Kâni'e Mutî'e verdiler.

Lakin derbendi geçmeñ. 92b/2

Fakat dar geçiti geçmeyin.

Mekke v ilāyet in elümüzden alup beriyye v ilāyet in t amām ṭ ut mışlardur. 92b/9

Mekke vilayetini elimizden alıp çöl vilayetini tamamen tutmuşlardır.

2. 2. 1. 4. DOLAYLI TÜMLEÇ

Cümle içerisinde yönelme, bulunma ve ayrılma anlamında yüklemi tamamlayan ögeye dolaylı tümleç denir. Bunlar yüklemin yerini ve yönünü belirtirler. Bu işlevleri yüklenebilmek için cümle içerisinde yönelme, bulunma ve ayrılma hâli eklerini alırlar. Bu ana işlevlerinin yanı sıra yönelme, bulunma, ayrılma hâl eklerinin işlevleri ölçüsünde dolaylı tümlecin de işlevleri artar. Bu ekleri alan her kelime veya öbek dolaylı tümleç değildir. Bazen zarf tümleci de olabilir.[39] Ancak çoğunlukla bu hâl ekleri cümle içerisinde dolaylı tümleç görevinde ögeler meydana getirirler. Dolaylı tümleçler kelime veya öbeklerden oluşabilirler. Dolaylı Tümleçlerin yüklemle münesebeti çok çeşitlidir. Üç ana işlevinin yanında onlarca farklı işlevle yükleme bağlanırlar.[40]

---

[39] Bu konuda çeşitli tartışmalar vardır. Her ne kadar Türkolojide dolaylı tümleç ve zarf tümleci ayrımı yapılsa da bazı Türkologlar bu durumun yanlış olduğu, işlev olarak her iki öğenin de aynı işlevlere sahip olduğu ve sadece eklerle birbirinden ayırt edilebildiğini söylerler. (bk. Naskali 1995:53-54) Bu durumun en büyük sebebi ise yine birçok Türkoloğun dile getirdiği gibi gramer yazımlarında işlevin mi yoksa şeklin mi esas alınması gerektiği sorunudur. Bk. Cemiloğlu 1994; Üstüner 1998; Bilgegil 1982:30.

[40] Ergine göre yaklaşma hâli, geniş manasıyla *yaklaşma* ana işlevinin yanında beraber kullanıldığı fiilin manasına uygun olarak çeşitli ifadeler içinde görülür. Bu hususî, bu çeşitli kullanış fonksiyonları yaklaşma, istikamet, yer, zaman, karşılaştırma, sebep, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, hedef, fiat, bedel, leh, aleyh, ilgi, kabul, gereklilik, uygunluk konu,

2. 2. 1. 4. 1. Yönelme hâli ekiyle:

Yönelme hâli ekiyle yapılan dolaylı tümleçler, yüklemi daha çok yönelme veya yaklaşma anlamlarıyla tamamlarlar.

[c]Acabā siz daḫı āb-ı ḥayāt icdüñüz v e icine girdüñüz yunduñuz mı yoḫsa içüp dönmekile ḳanduñuz mı didiler. 11a/5-6

Acaba siz dahi hayat suyunu içtiniz ve içine girdiniz, yıkandınız mı, yoksa içip dönmekle kandınız mı dediler.

Birinci ḳat felek yüzine gecdük. 7b/16

Birinci kat gök yüzüne geçtik.

Daḫı at u fîl gergedana süv ār olup şāh öñüne geçüp birbirine baḳmayup Kāhirden yaña ḫışımlu bulut lar gibi git diler. 78a/17-18

Ve at, fil, gergedana binip şah önüne geçip birbirine bakmayıp Kâhir'den yana hışımlı bulutlar gibi gittiler.

Gürzine Ḳāhirüñ ḳalḳan berāber ṭ ut dı. 53b/19

Kahir'in gürzüne kalkan beraber tuttu/kalkanı karşı tuttu.

2. 2. 1. 4. 2. Bulunma hâli ekiyle:

Bulunma hâli eki alan dolaylı tümleçler, yüklemin bildirdiği iş veya oluşun meydana geldiği yeri gösterir.

Ol yüce ṭ aġlarda hīc cānav arlar belürmez. 8a/15

O yüce dağlarda hiç canavarlar görünmez.a

Pes alt ında ḳara bulut gibi ḫışımlu gergedanın sürdi. 53a/20

Şimdi altında kara bulut gibi hışımlı gergedanını sürdü.

---

aitlikvasıf, tarz, görüş, ayrılma, değişme, başkalaşma, yaptırma, tercih vs. vs. gibi ifadelerdir (1981:233). Bulunma hâli ekinin ise yüklemle girdiği münesebette, bulunma, yer, zaman, iş, devamlılık, müddet, tarz, şekil, durum, karşılaştırma, kesir, konu, vasıta, gaye, sebep, vasıf, miktar, belirtme, kısım, parça, aitlik gibi işlevleri yerine getirir (1981:234). Ayrılma hâli eki yüklemle münasebeti sırasında, uzaklaşma, çıkma, yer, ayrılma, menşe, cins, terkip, başlama, mahrumiyet, yokluk, vasıta, zaman, sebep, tarz, ölçü, değer, kıymet, bedel, parça, kısım, karşılaştırma, korku, ürküntü, hoşlanma, vazgeçme, aitlik, çeşit, vasıf, tercih, görüş, noktainazar gibi işlevlerde bulunurlar (1981:235). O hâlde dolaylı tümleçlerin yüklemle münasebeti ayrı bir çalışma konusu olup, diğer öğelere nazaran bu münasebet çok geniştir. Bu konuda ayrıca bk. Eraslan 2000.

Siz bu derbend aġzında ṭuruñ. 78b/6-7

Siz bu geçit ağzında durun.

Velī bu ḳarañulıḳda gözümüz görür. 8b/20-21

Fakat bu karanlıkta gözümüz görür.

2. 2. 1. 4. 3. Ayrılma hâli ekiyle:

Ayrılma hâli eki, yönelme hâli ekinin aksine yüklemi daha çok uzaklaşma anlamıyla tamamlar.

... aġzından elmâsı düşürmişler 9b/17

...ağzından elması düşürmüşler,

...burunlarıyla ḳanadları alt ından Müsīḳī Yārı dürt diler. 9b/8

... burunlarıyla kanatları altından Mûsîkî Yâr'i dürttüler.

Cānib-i Ḥaḳdan ṭāv us-ı ḳudsī at am Ḫalīlü'r-raḥman naẓarına geldi ᶜaleyhüme's-selām. 28a/12

Hak tarafından Tâvus-ı Kudsî babam Halilürrahman aleyhisselam karşısına geldi.

Nūr-ı Muḥammed Ārġū alnından Sārūᶜ cebīnine duḫūl it di. 37b/13

Muhammed'in nuru Ârgû(nun) alnından Sârû(nun) alnına geçti.

Yemen Tāyifden bir zāhid v arıdı. 59a/6

Yemen Tâyif'ten bir zâhid vardı.

2. 2. 1. 5. ZARF TÜMLECİ

Zarf tümleçleri, yüklemi niteleyen kelime veya öbeklerdir. Zarf tümleçleri, yüklemin belirttiği iş, oluş ve hareketin ortaya çıkış sürecindeki şartları ve bu yüklemin oluş zamanını bildirirler. Zarf tümleçlerinin en önemli özelliği çekimsiz olmalarıdır. Bazen üzerlerine metinde de görüldüğü gibi, eşitlik ve yön ekleri alabilirler. Ancak bu ekler Ergin'e göre başka bir adla münasebet için değil, doğrudan doğruya zarf eki olarak kullanılan eklerdir. Bazı zarfların sonunda görülen ayrılma hâli eki de daha çok kısalma ile ortaya çıkmış ve kalıplaşmış şekillerdir (1981:400-401).

Birçok farklı kelime öbeği cümle içerisinde zarf tümleci olarak görev alabilir. Metindeki zarf tümleçleri incelendiğinde bunların başta edat öbekleri, zarf-fiiller ve zaman bildiren kelimelerden oluştuğunu görmekteyiz. Bunun yanında birçok kelime veya öbekler cümle içerisinde fiili niteleyerek zarf tümleci işleviyle söz dizimine katılmaktadır. Zarf tümleçlerini oluşturan kelimeler metinde dört şekilde karşımıza çıktığı görülmektedir:

a) Eksiz olan zarflar

Yā İsmāʿīl niçün aġlarsın? 88b/7

Ey İsmail niçin ağlarsın?

b) Eşitlik, vasıta ve yön gösterme ekleriyle oluşan zarflar

Hükemā ḳav lince yine Süleymān ʿaleyhi's-selām suʾāl it di 14a/15-16

Bilgelere göre yine Süleymân aleyhisselamsordu.

c) Zarf-fiillerle oluşan zarflar

... daḫı ilerü gelüp pāy-i t aḫt öpüp daḫı eyit di ... 22a/17-18

... ve ileri gelip tahtın ayağını öpüp ve söyledi...

Nerdübānı mühendisler gelüp ölçdiler. 14b/15

Merdiveni mühendisler gelip ölçtüler.

ç) Çekim edatlarıyla oluşan zarflar (bk. Cemiloğlu 2000:95)

... dişleri ṣaġ u ṣol av urdlarından hançer misāle ṭ aşra çıḳmış. 12b/5-6

... dişleri sağ ve sol avurtlarından hançer gibi dışarı çıkmış.

... ḳılıcın çeküp yıldırım bigi şaḳıdı ... 81b/8

... kılıcını çekip yıldırım gibi şakıdı ...

... yazın yaylaġı Hemedān kūhist ānı oldugı ecilden ... 37a/10

... yazın yaylağı Hemedân dağı olması sebebiyle ...

2. 2. 2. CÜMLE ÇEŞİTLERİ

2. 2. 2. 1. YAPISINA GÖRE CÜMLELER

2. 2. 2. 1. 1. Basit Cümle

İçerisinde çekimli tek yüklem olan cümleler basit cümle olarak adlandırılır. Türkiye Türkçesinde basit cümleler çoğunlukta olsalar da (bk. Karahan 1995a:61), metinde birleşik olarak adlandırılabilecek cümlelerden de epeyce vardır. Basit cümleler içerisinde fiilimsilerle kurulmuş yapılar da bulunabilir.[41] Metinde fiilimsilerle kurulmuş, uzun ve basit cümle yapıları çoktur. Basit cümlelerin yüklemi isim ve fiilden oluşabilir. O hâlde basit cümleleri, basit fiil cümleleri ve basit isim cümleleri şeklinde iki kısıma ayırabiliriz. Basit cümleler, metinde, çekimli bir fiilden oluşabildikleri gibi, sonuna –dIr bildirme ekini almış öbeklerden de meydana gelebilirler.

2. 2. 2. 1. 1. Basit Fiil Cümleleri

Basit fiil cümlelerinin yüklemi bir çekimli fiildir.

Emr it di. 46a/2

Emretti.

Geldük. 90a/18

Geldik.

Gelüp cem^{c} olmışlardı. 41a/1

Gelip toplanmışlardı.

İşidüñüz. 64b/8

İşitiniz.

Ḳızı dāyeler gördiler. 4a/13

---

[41] Türkologlar arasında bu konu tartışmalıdır. Nitekim bazı Türkologlar bu yapıların yan cümle olduğu ve bu yapıların içinde bulunduğu cümlelerin basit cümle olamayacağını savunmaktadırlar (bk. Demir-Yılmaz 2003:213; Bilgegil 1982:73; Gencan 1979:130). Bunun yanında bazı Türkologlar da bu yapıların cümle içerisinde isim, sıfat ve zarf görevinde bulunduğu, bu gibi cümlelerin basit cümle sınıfına dahil edilmesi gerektiğini savunurlar (Ergin 1981; Karahan 1995a; 2004: 1995b; Cemiloğlu 2000; 2001; Biray 2003).

Kızı dadılar gördüler.

Yimediler. 87b/3

Yemediler.

Vezīr daḫı Çīn şāhı ḳızını alup gelürken kūs nefīr çaldurup şādılıḳ ḳılurken giceyle ḳonduḳları yirde Şamsām dīv aʿv ānlarıla gelüp bunları ḳapup götürdüklerin, Can bin Can daḫmasında ḥabs idüp başlarına getürdiklerin, Şamşam elinde her birisi bunca zamān ḥabs olduġın, ʿāḳıbet Rüstem gelüp bunları ḫalāṣ ḳılduġın, dīv lerle ḳızı atasına gönderüp iletdüklerin ve birḳac dīv ler daḫı bunları götürüp bunda alup getürdüklerin söyleyüp beyān itdi. 4b/2-7

Vezir dahi Çin şahının kızını alıp gelirken davul ve boru çaldırıp müjdelerken geceyle konakladıkları yerde Samsâm dev yanındakilerle gelip bunları kapıp götürdüklerini, Can bin Can türbesinde hapsedip başlarına getirdiklerini, Samsam elinde her birisi bunca zaman hapsolduğunu, sonunda Rüstem gelip bunları kurtardığını, devlerle kızı babasına gönderip ilettiklerini ve birkaç devin dahi bunları götürüp bunda alıp getirdiklerini söyleyip beyan etti.

2. 2. 2. 1. 2. Basit İsim Cümleleri

Basit isim cümlelerinin yüklemi bir isimle bir yüklemleştiriciden oluşur.

Bu görünen ẓulumāt, ejdehānuñ nefes ve cehennem odınuñ buḫarıdur. 7a/14-15

Bu görünen karanlık, ejderhanın nefesi ve cehennem ateşinin buharıdır.

Hükemā ḳav lince Sārā anamuz o zamān ġāyet ḳarımışdı. 87b/8

Bilgelere göre Sârâ annemiz o zaman çok yaşlanmıştı.

İçinde hīc bir deprenür dābbe yoḳ. 8a/1

İçinde hiç kımıldayan hayvan yok.

Vaḳt ṭardur. 10b/21

Vakit dardır.

Vardur. 15b/1

Vardır.

Ẓīrā ki her göñülde bir şuġul v e bir fikir v ardur. 6a/19

Zira ki her gönülde bir dert ve bir fikir vardır.

2. 2. 2. 1. 2. Birleşik Cümle

Birleşik cümle çeşitli ilgilerle birbirini tamlayan, içinde birden çok çekimli fiil, yani yüklem bulunan cümle türüne denir.

2. 2. 2. 1. 2. 1. Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümleler, yüklemi dilek şart kipinde olan bir yan cümle ile bir temel cümleden meydana gelen cümledir (Topaloğlu 1989:136). Metindeki şartlı birleşik cümleler genellikle şart kipi -sa/-se ile yapılmaktadır. Türkçenin kendi yapısı içindeki tek yan cümle türü şartlı birleşik cümledir. Bunun dışındaki birleşik cümle kurucuları, başka dillerden Türkçeye girmiştir. Şart kipinin varlığı konusunda son yıllarda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Gülsevin (1990:276-279; 2002:36), Karahan (1994a:471-474), Korkmaz (2003:1042) ve Cemiloğlu (2001) bu ekin, kip özelliğinden çok zarf-fiil özelliği gösterdiği ve -sa/-se ekinin zarf-fiiller başlığı altında incelenmesi gerektiği hususunda birleşmişlerdir. Ancak Develi (1995a:91-94), bu görüşe sahip olanların yeter sayıda örnekten faydalanmadıklarını ileri sürerek, bu durumun, onların tarzlarının ve görüşlerinin belli başlı bir eksiği olduğunu belirtir. Zarf durumu bu ekin cümle içerisinde almış olduğu fonksiyonlardan sadece birisidir ve –se/-sa şart eki cümle içerisinde bundan başka işlevlerde de kullanılır (bk. Develi 1995a:91-94; 1995b:115-152; Deny 1941:809; Karaörs 2004:1637;1999). Karaörs, bu konudaki çalışmasında şu sonuca ulaşır: "-sa/-se ekinin asıl işlevinin hem şart kuran bir kip eki olduğu, hem de şart zarf-fiili görevini üstlendiği anlaşılmaktadır. Diğer zarf-fiil eklerinin hiçbiri kip eki işlevine sahip olmadıkları için –sa, -se eki ile kurulan cümleleri ayrı bir birleşik cümle olarak değerlendirmemiz gerektiğini ve bunun adının da "şartlı birleşik cümle" olarak devam etmesi gerektiği kanısındayım" (2004:1671).

Dīv ü cinden kim gelürse ṭ aḳat oldukca ceng iderem. 6b/21

Dev ve cinden kim gelirse takat oldukça savaşırım.

Kangı cānav ar v arsa güneş ḥarrından helāk olur. 8a/7-8

Hangi canavar varsa güneşin sıcaklığından ölür.

Nekim dirisem muṭ ī^{c} olup bana ṭ ā^{c}at ḳıl. 29a/7

Ne dersem boyun eğip bana itaat et.

Metindeki şartlı birleşik cümlelerin kiminde şart eki doğrudan fiil köklerine gelmektedir. Özellikle ol- fiilinin köküne bu şekilde bağlanmaktadır.

Eyle olsa söz senüñdür ki yā Ṭaymūs Perrī küh-ı şu^{c}ā^{c}ı görüp ṭ ururs ın v e deryāy-ı āt eşe v arup ṭ ururs ın. 6b/1

Öyle olsa/O takdirde/Şayet/Öyle ise, söz senindir ki ey Taymûs Perrî, ışık dağını görüp durursun ve ateş deryasına varıp durursun.

Her kim nerdübāna ḳadem urs a ağızlarından od ṣaçup helāk iderler. 16a/21

Her kim merdivene ayak atsa ağızlarından ateş saçıp öldürürler.

Kangı yirüñ ki buharı çok çıksa ṣūnuñ yaḳīn idüğın bilürdi. 18b/13-14

Hangi yerin ki buharı çok çıksa suyun yakın olduğunu bilirdi.

Vaḳt ī kim seher-gāh olsa bülbül-i güyā gibi dile gelüp şaḳısa burnınuñ her delüginden bir dürlü āv āz gelürdi. 7b/12-13

O zaman ki seher yeri olsa/Ne zaman seher vakti olsa şakıyan bülbül gibi dile gelip şakısa burnunun her deliğinden bir türlü ses gelirdi.

Ya^{c}nī kimüñ ṣıdḳı olsa Ḥaḳḳ t a^{c}ālā anı her belādan ḳurt arup necāt v irür. 5a/4-5

Yani kimin sıdkı olsa Hak teala onu her beladan kurtarıp kurtuluş verir.

Bunun yanında yine fiil köklerine eklenerek üzerine şahıs ekleri almaktadır.

Her ne yire kim düşmān ḳaṣdına rahşa binsem ḳorḳup yine dönmem yoḳdur. 5a/1-2

Her ne yere ki düşman kasdına ata binsem korkup tekrar dönmem yoktur.

Düşmana karşı ata bindiğim yerlerden korkup geri dönmem.

Şart eki -sa/-se, metinde genellikle geniş zaman çekimi üzerine gelir. Bunun yanında farklı zaman çekimleri üzerine de geldiği görülmektedir.

Cümlesin şerḥ idersek söz ṭav īl olur. 10b/20

Hepsini açıklarsak söz uzun olur.

Eger baña uyarsañuz gelüñ sizi āb-ı ḥayāt a ilt eyin diyü ḳuşlaruñ öñüne düşüp ḳanad açup ucduḳ. 7b/15-16

Şayet bana uyarsanız gelin sizi hayat suyuna götüreyim diye kuşların önüne düşüp kanat açıp uçtuk.

Eger beni ist er dilerse pehlüv ānlarum ḥabsden çıḳarup āzād eylesün. 5a/10

Şayet beni ister dilerse pehlivanlarımı hapisten çıkarıp serbest bıraksın.

Eger ġāyib ḥayāt da ise āv āz v ire v e eger v efāt it dise āv āz v irmeye diyicek Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām ġāyet t aᶜaccüb idüp bilesince v aran ḥükemā inanmayup ᶜinād ḳıldılar. 20a/13-15

Şayet kayıp hayatta ise ses vere ve eğer ölmüşse ses vermeye deyince Süleyman peygamber aleyhisselam çok şaşırıp beraberindeki bilgeler inanmayıp inat ettiler.

Eger ki yā pehlüv ān benüm sözüm ṭut arsañ uzaḳ yoldan gidelüm ki emīnlikdür, ḳorḳu yoḳdur. 6b/16-17

Şayet ey pehlivan benim sözümü dinlersen tehlikesiz ve korku olmadığından uzak yoldan gidelim.

Emīnise her ne kim t eslīm it dise ᶜaynī bu āyīnede görüne. 20a/11-12

Doğru ise, teslim ettiği herşey bu aynada görüne.

Türkiye Türkçesindeki kullanıma aykırı olarak, metinde, "değil" edatının cevher fiili belirsiz geçmiş zaman çekimi üzerine de şart eki getirildiği görülmektedir.

Eger ki müv ekkel-i mezār degülmişsem ᶜömrüm oldukça ḫıdmat uña yüz sürerdüm. 17b/7-8

Şayet mezar vekili değilsem/olmasaydım, ömrüm oldukça hizmetine yüz sürerdim.

Yā Loḳmān eger ejder<hā> degülmişse idi ... 15a/7

Ey Lokman eğer ejdeha değilse ...

Metinde şartlı birleşik cümlelerde, şart yan cümlesi temel cümleden önce gelmektedir. Ancak bir örnekte yan cümlenin temel cümleden sonra geldiği görülmüştür.

Maḳṣūdumuz oldur, Ḥaḳ t eᶜālā müyesser iderse. 10a/12-13

Maksudumuz odur, Hak teala kolaylaştırırsa.

Bazen istek eki metinde işlev olarak şart ekini karşılamaktadır.[42]

Eger dünki ᶜibādet inden bu günki ᶜibādet i t erakki ḳılmaya ol kişi maġbūndur. 75a/9

Şayet dünkü ibadetinden bu günkü ibadeti ilerlemeye/ilerlemezse o kişi ziyandadır.

Elüm ayaġum saña doḳına Ḥaḳ ḳat ında günahkār olam. 71a/9-10

Elim ayağım sana dokuna/dokunursa, Hak katında günahkar olurum.

Şāyed buġazlarken gözüñ yüzüme t üş ola şefāᶜat ḳılasın, yaña ḳıymayasın v e bir daḫı iy at a cümle firişt ehler baḳa t urur. 71a/10-11

---

[42] Aslında incelenen metnin dahil olduğu dönemde dilek-istek kiplerinde işlevsel olarak günümüzdeki kadar belirginlik söz konusu değildir. Bu konuda Gülsevin'in yaptığı çalışma çok önemlidir. Gülsevin bu konuda şunları söylemektedir: "Bugün "Dilek-İstek Kipleri" başlığı altında verilegelen "Emir", "İstek", "Dilek-Şart" ve "Gereklilik" kiplerini, ETTK.'de fonksiyonları itibarı ile ayrı ayrı müstakil şekillerde gösterebilmek oldukça güçtür. ... ETTK.'de tek bir şekil hemen hemen bütün tür ve derecelerde istek bildirebilmektedir. Yani aynı ek hem dilek-istek, hem emir, hem tavsiye yolu ile gereklilik, hem temennî vs. göstermek için kullanılmıştır. bu fonksiyon çoklukları, günümüz Türkçesine gelindikçe belirli eklerde yoğunlaşmış ve koyulaşmıştır. TTk.'de 'nispeten' emir (veya istek) için ayrı ek, gereklilik için ayrı ekten bahsedilebilir. Ancak, ETTK.'de her kip için ayrı ayrı ekler göstermek mümkün değildir" (Gülsevin 2002:48).

Şayet boğazlarken gözüm yüzüme rast gele/rast gelirse yapamazsın, sonra kıymayasın ve bir dahi ey baba cümle melekler bakıp dururlar.

Şart eki, metinde "yok" edatıyla kalıplaşarak kullanılmıştır. Bu kullanımda "yoḫsa" bağlama edatı görevini üstlenerek "acaba, aksi takdirde" anlamlarında kullanılır.

Yohsa bu çoḳdan ölmişdür diyüp men^{c} it diler ... 103a/5-6

Yoksa bu çoktan ölmüştür diye yasakladılar ...

Yohsa bu deñlüdür ki ḳurbān olduġumdan ḳaçam. 70a/15

Yoksa/aksi takdirde bunun gibidir ki kurban olmaktan kaçayım.

Metinde bazı şart cümlelerinde –sa/se şart eki, "eger" edatıyla kalıplaşarak kullanılmıştır. Bu durumda "eger/eger ki ..... –sa/-se ....." kalıbında cümlelere rastlanır. Metinde en çok kullanılan şart cümlesi kalıplarından birisidir. "Bu kullanış şekli bu ekin şart kipi kurma işlevinin çok kuvvetli olduğunu göstermektedir" (Karaörs 2004:1638).

Eger dünyāda rızḳum dükenmedise neheng aġzına daḫı düşsen nesne olmazsın v e naṣībüñden ziyāde dünyādan nesne almazsın. 52b/8-9

Şayet dünyada rızkım tükenmediyse balık ağzına dahi düşsem bir şey olmaz ve nasibinden fazla dünyadan bir şey almazsın.

Eger inanmazsañ t eft īş idüñ. 70a/15

Eğer inanmazsan teftiş et.

Eger ki ^{c}aseli gül yaġıla ḳaynadup içseler aġulu ot lar żararın def^{c} ide. 95a/5

Şayet balı gül yağıyla kaynadıp içseler ağılı otlar zararını gidere.

Eger ki bal arunuñ ḳarnından gelür dirsem pes bal fī-ḥükminde olur. 96a/5

Şayet bal arının karnından gelir dersem şimdi bal fi hükmünde olur.

Eger ki bir ġayrı yirde ḫızmat v arısa buyur v aralum. 25a/20

Şayet bir başka yerde hizmet varsa buyurun varalım.

Eger ki düşmān aña ġālib olursa ele v irmeyüp ḳapa göt üresin. 50a/7

Şayet düşman ona galip olursa (onu düşmana) vermeyip kapıp götüresin.

Eger ḳokulasalar aḳsurda. 95a/15

Eğer kokulasalar aksıda.

Eger su ile içseler gev desindeki cıbānların arıda. 95b/12

Eğer su ile içseler gövdesindeki çibanları temizleye.

Eger ṭ at luyısa acı daḫı aña zev c yarat dı. 61a/2

Eğer tatlıysa acıyı dahi ona eş yarattı.

Eger ṭ uzıla ḳarışdurup bere yirlerine ursalar gidere. 95a/16

Eğer tuz ile karıştırıp yara yerlerine vursalar gidere.

Metinde bir başka şart cümlesi "v aḳt i ki .... -se/-sa, ..." yapısında bir cümledir. Bu tür şart cümlesi daha çok zaman anlamında sıfat-fiil işleviyle öne çıkmakta ve "vakit" kelimesini nitelemektedir.

Vaḳt i ki nefes v irse ... 7a/12

O zaman ki nefes verse .. / nefes verdiği vakit ....

"ne" soru zamiriyle kurulan bazı cümleler şart ekiyle kalıplaşarak yeni şart cümlelerinin kuruluşuna yol açmıştır.

Her ne ᶜāḳile müyesser ki nazar it se Hüdhüdüñ ol ḥālinden ᶜibret alup eydürdi ki egerçi ki Hüdhüde beñzer alaca ḳuşcuġazlar ᶜālemde çoḳ, illā ki Hüdhüdüñ anlaruñ üzerine faẕīlet i art uḳ hüneri oldugı ecilden v e egerçi ki bal arusınuñ v e şahinüñ daḫı ḳanadı v ardur, uçar, ḥareket i v ü hem āv āzı v ar, yir içer, v elī şahinile aru şikār ort asında çoḳ farḳ v ardur. 18b/13-20

Her ne akıllıya müyesser ki baksa Hüdhüd'ün o hâlinden ibret alıp söylerdi ki eger ki Hüdhüd'e benzer alaca kuşlar alemmde çok, fakat Hüdhüd'ün onların üzerine fazileti fazla hüneri olduğundan ve şayet bal arısının ve şahinin dahi kanadı vardır, uçar, hareketi ve sesi var, yer içer, fakat şahin ile arının av ortasında çok farkları vardır.

Kişi rızkın ne v echile ṭaleb iderse ṭaḳdīr olan rızıḳ daḫı anı şöyle ṭaleb ider, ṭā v uṣūl bulunca. 12a/8-9

Kişi rızkını ne yönden isterse takdir olan rızık dahi onu şöyle ister, tâ kavuşuncaya kadar.

Ne ḳadar kim āmān ist ersek bize āmān v irmeyecekdür. 44a/21

Ne kadar ki af dilesek bizi affetmeyecektir./Ne kadar af dilersek dileyelim bizi affetmeyecektir.

... ne ḳażiyye v āḳi[c] olursa baña diñ. 100a/2

... ne iş olsa bana deyin.

Ne kim ḥādise v āḳi[c] oldısa aṣlı birle ṭaḳrīr ḳılup riv āyet it diler. 98a/14-15

Ne kadar hadise olsa aslı ile anlatıp aktardılar.

Nekim dirisem muṭīʿ olup baña ṭāʿat ḳıl. 29a/7

Dediğim herşeye boyun büküp bana itaat et.

Şart ekinin "kaçan" edatıyla kalıplaştığı da görülmektedir.

Kaçan ki bir yirde begleri ḳarār it se ev v el cemiʿ olup begleriçün bir ev yaparlar. 96b/21

Ne zaman ki bir yerde beyleri dursa önce toplanıp beyleri için bir ev yaparlar.

Kaçan ki çıḳarmasa ġayrınuñ get ürüp anı helāk iderler. 97a/2

Ne zaman ki çıkarmasa başkasının getirip onu öldürürler.

Maġrib cānibindeki yüzi kaçan ki ġurre-i māh olsa anda daḫı ġurrenüñ ʿalāmet i belürür. 19b/6-7

Batı tarafındaki yüzü ne zaman ki ay parlaklığı olsa onda dahi ayın alameti belirir.

Batı tarafındaki yüzü parladığında onda dahi ayın alameti belirir.

Şart yan cümleleri "-sa/-se gerek" şeklinde gereklilik işlevini de yüklenir ve böyle durumlarda yan cümle işlevini kaybederek temel cümle olur.

Baña bildür v e her biri ḳaç ḳarından ṣoñra zuhūr bulsa gerek, maʿlūmum eyle deyüp ḳırḳ gün münācāt it düyise anı gördüm ki dört ḳanadlu ṭūṭī sīret lü güneş yüz<lü> melek sözlü bir murġ-ı şerīf gökden yire indi. 60b/18-20

Bana bildir ve her biri kaç karından sonra doğsa gerek, haber ver deyip kırk gün münacat ettiyse, onu gördüm ki dört kanatlı tûtî kuşuna benzeyen güneş yüzlü melek sözlü bir yüce kuş gökten yere indi.

Ol sebebden düşmānıla sav aş idemeyüp ḳażā dest i elin burup bilin bükse gerek. 104a/12-13

O sebepten düşman ile savaş edemeyip kaza eli, elini burup belini bükse gerek.

Yā münker-i nekīridür hisāb ṣorsa gerek v eyāḫod cān alıcı şākirdidür ḳarşu v aranuñ cānın alup aña v irse gerek. 51a/21;51b/1

Ya münker ve nekirdir hesap sorsa gerek veyahut can alıcı talebesidir karşı varanın canını alıp ona verse gerek.

2. 2. 2. 1. 2. 2. İç İçe Birleşik Cümle

İç içe birleşik cümle, bir cümlenin başka bir cümlenin unsuru durumuna gelerek onun içine girmesi ile oluşan birleşik cümle türüdür. Bu birleşik cümlede, cümlelerden biri öbürünün ögesi işlevindedir.[43]

Metinde bütün iç içe birleşik cümlelerde asıl cümlenin yüklemi "de-" fiilinden oluşur. Bu sebeple bu cümlelerin hepsi dolaysız aktarım oluşturan başlıca cümle türüdür.[44]

Aduña göre iş işle deyüp naṣīḥat ḳıldı. 48b/21;49a/1

---

[43] Bu cümle türü üzerine farklı görüşler mevcuttur. Ergin'e göre iç içe birleşik cümle asıl ve yardımcı cümleler ve onların münasebeti bakımından şüphesiz *şartlı* ve *ki*'li cümlelerden bir hayli farklıdır ve bu bakımdan iç içe cümleyi belki tam, normal bir birleşik cümle saymamak lazımdır (1981:407). Ayrıca Cemiloğlu, iç içe birleşik cümleyi kabul etmez ve bu cümle türünü basit cümle içerisine dahil eder (2001:65-67). Birleşik cümle sorunu sadece Türkiye'deki Türkologlar tarafından da çokça tartışılmıştır (bk. Kononov 1960:175-179).

[44] Dolaysız aktarımlar, söz dizimi içerinde ayrı bir konu olup daha çok cümlenin işlevsel yönünü ilgilendirmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Gülmez 1988; Aznarov 1996.

Adına göre/adına layık iş işle deyip öğüt verdi.

Andan Ḥaḳ t eᶜālā ᶜaḳla ot ur didi. 29a/8

Ondan sonra Hak teala akıla otur dedi.

Baña gelüñ haber v irüñ didi daḫı bunları gönderdi. 48a/1

Bana gelin haber verin dedi ve bunları gönderdi.

Ne t edbīr idersiz deyü meşv eret eyledi. 48a/3

Ne tedbir edersiniz diye danıştı.

Yoġsa beni alurlar didi. 41a/18

Yoksa beni alırlar dedi.

Metinde iç içe birleşik cümleler "de-" fiiline göre cümle içerisindeki görevleri değişir. Temel cümlenin yüklemi de- fiili ise, yan cümle, cümlede nesne görevinde bulunur. Aynı işlevi öbür tarihî metinlerde de görmek mümkündür (bk. Cemiloğlu 2000; 2001)

Biz anı nice fehm idelüm didi. 73a/6

Biz onu nasıl anlayalım dedi.

Buyuruñ, işidelüm didi. 74a/14

Buyurun, işitelim dedi.

Cev āb v irüñ didi. 73a/17

Cevap verin dedi.

Çünkim benden olmadı didi. 87a/17

Çünkü benden olmadı dedi.

Koçı kurbān kıl didi. 71b/12

Koçu kurban et dedi.

Ol ḫāli Ḥaḳ t eᶜālā baña göst erdi didi. 87a/15-16

O hâli Hak teala bana gösterdi dedi.

Ol nekim dirse anuñla ᶜamel it didi. 50b/17-18

O ne derse onunla amel et dedi.

Taᶜām yimezüz didiler. 87b/5

Yemek yemeyiz dediler.

İncinesin didi. 71b/19

İncinesin dedi.

Zīrā ʿilmsüz bir nesne t emīz olmaz dirler. 75a/7

Zira ilimsiz bir şey temiz olmaz derler.

Ancak bazı cümlerlerde de- fiili ana cümlenin zarfı görevinde bulunmaktadır. Bu durumda yan cümle zarf-fiil öbeğinin bir unsuru olarak görev alır.

Arpa kursından ġayrı nefsine ġıdā v irmedi diyüp söyleşdiler. 22b/13

Arpa tanesinden başka nefine gıda vermedi deyip söyleştiler.

Beñzer kim bunlar yaman işiçün gelmişlerdür diyüp ṭurdı. 87b/3-4

Benzer ki bunlar kötü iş için gelmişlerdir deyip ayağa kalktı.

Bunlar kötü iş için gelmişe benzer deyip ayağa kalktı.

Bismi'l-lah diyüp ṣudan içdük. 10b/15

Bismillah deyip sudan içtik.

Cev āb-ı şāfī buyurup sev āb bulġıl deyicek ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyit di 72b/18-19

Yeterli cevabı buyurup sevap bul deyince kutupların kutbu söyledi.

Mübārek yirdür deyü anda ḳurbānlar eyledi. 37b/15

Mübarek yerdir diye onda kurbanlar kesti.

2. 2. 2. 1. 2. 3. Çün/Çünki'li Birleşik Cümle

Metinde yoğun olarak kullanılan bu birleşik cümle türü Farsçanın etkisiyle dilimize girmiştir (Cemiloğlu 2000:63;1994:409). "çün" ve "çünki" edatı cümlenin başına gelerek yan cümleyi zaman zarfı işlevinde temel cümleye bağlar. Genellikle bu yapıdaki yan cümlenin sonundaki çekimli fiil "-ınca/-ince, -dığında/-diğinde" gibi zarf-fiillere dönüştürülebilir. Ayrıca bazı örneklerde zaman işlevinden ziyade sebep ve şart işlevi de taşımaktadır. Bu edat bazen "çünkim" şeklindedir. Metinde, yan cümleler daha çok belirli geçmiş zamanlı bir yükleme

sahiptir. Ancak bir kısım örnekte istek, şart kipleriyle kurulmuş yapılara da rastlanmıştır.

Andan Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām eyit di: Yā Dimriyād-ı dīv çünkim Kandıhār-ı ᶜİfrīt ḥükminde olmaġa rıżāñuz yoġısa Baᶜalbek şehrine v arup benümçün bir ᶜālī muᶜaẓẓam muḥkem ḳalᶜa yapuñ ki ṭaşlarınuñ her birini ḳırḳ elli kişi yirinden ḳaldurmaya v e daḫı ᶜacāyib ġarāyib hünerler ᶜarż idüñ ki ḳadd ü ḳāmet üñüze v e ḳuv v et üñüze v e şalābet üñüze v e daᶜv āñuza göre ola. 25b/2-5

Ondan sonra Süleymân nebi aleyhisselam söyledi: Ey Dimriyâd-ı dev, şayet Kandıhâr-ı İfrit emrine girmeye rızanız olmazsa Baalbek şehrine varıp benim için taşlarının her birini kırk elli kişi yerinden kaldırmayacak kadar büyük dayanıklı kale yapın ve dahi boyunuza posunuza, kuvvetinize, dayanıklılığınıza ve davanıza göre olan acayip garip hünerler gösterin.

Çünkim ol cennet misāl kūhist ānı ki aşduk bir ṣaḥrā göründi, cennet ü'l-meᵓv ā misāl. 10a/20

O cennet gibi dağı aşınca/aşdığımızda bir sahra göründü, cennet makamı gibi.

Çünki Şemāyil Bānū nazarına ki v arasın, benden selām idüp bu cev herleri aña emānet v iresin. 5b/17-18

Şemâyil Bânû(nun) huzuruna varınca/vardığında benden selam edip bu cevherleri ona emanet edesin.

... v e daḫı yā nebiyya'l-lah çünki ḳalem nuṭ ḳa gelüp bu t esbīḥi iki biñ kez biñ yıl t amām olınca kim t amām it dise ḥaḳ t eᶜālādan rūḥ-ı Muḥammede ḫiṭ āb geldi ki baña ilerü gel, yaḳīn ol didi. 29b/5-7

...ve dahi ey nebiyallah kalem dile gelip bu tesbihi iki milyon yıl tamam olunca(ya kadar) tamam ettiğinde Hak teala Muhammed'in ruhuna hitap etti ki bana ileri gel, yakın ol dedi.

"Çün" edatı yanına Farsça "ki" edatını da alarak aynı işleve sahip "çünki" yapısını oluşturmuştur. Bunun yanında bazı örneklerde Farsça "ki" edatının eş

değeri olan Türkçe "kim" edatı eklenerek bir üçüncü şekil "çünkim" meydana getirilmiştir. Bu şekiller arasında işlevsel olarak herhangi bir fark yoktur.

"Çün" edatıyla yapılanlar

Bu Ḳābil neslinden çün peyġāmber gelmedi, buña degin bilinür. 35a/1-2

Bu Kâbil neslinden niçin peygamber gelmediği bu güne değin bilinir.

Çün bu nidāyı işit düm emr-i Ḥaḳḳa iṭ ā'at it düm. 59a/10-11

Bu çağrıyı işitince Allah'ın emrine boyun eğdim.

Çün lev ḥi yazusın oḳıdum, deynüm edā ḳıldum. 59b/11

Tablet yazısını okuyunca borcumu ödedim.

"Çünki" edatıyla yapılanlar

Çünki Bīred ṭoḳuz yüz altmış iki yaşa irdi, oġlını yirine vaṣī diküp dünyādan āḫiret e rıḥlet it di. 35a/21;35b/1

Bîred dokuz yüz altmış iki yaşına girince oğlunu yerine vekil dikip dünyadan ahirete göçtü.

Çünki Süleymān benüm sözüm ṭut dı, Ḳuds-i Mübāreki yapup Mekke yolların düzelt di. 25b/14-15

Süleymân benim sözümü tuttuğu için Kuds-i Mubarek'i yapıp Mekke yollarını düzeltti.

Çünki zulumāt kenārına irdük, bir yüce ṭaġda birḳaç maġaralar gördük. 10b/21

Karanlığın kenarına inince bir yüce dağda birkaç mağaralar gördük.

"Çünkim" edatıyla yapılanlar

Çünkim anlar daḫı yir yüzine inüp bulut dan yire kondılar daḫı ḳızıl bulut dan inen cuv ān ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābuñ ṣaġ yanına geçüp ol ḳara bulut dan inen ḳırġıl kişi ṣol ṭarafına geçdi daḫı yönlerin Süleymāna dönüp biraz ıraḳda ṭurdılar. 61b/3-5

Onlar dahi yer yüzüne inip yere konunca kızıl buluttan inen genç kutuplar kutbunun sağ yanına geçip o kara buluttan inen kırgıl kişi sol tarafına geçti ve yönlerini Süleyman'dan yana dönüp biraz uzakta durdular.

Çünkim maḥbūb āv āzıla ser-āġāz ḳi iderdi burnınuñ her delüginden bir dürlü ṣav t çıḳup sāz-ı ergānūn gibi āv āz v irürdi. 8b/12-14

Sevimli bir sesle baştan başladığında burnunun her deliğinden bir türlü seda çıkıp org müziği gibi ses verirdi.

Çünkim ol cennet misāl kūhist ānı ḳi aşduḳ bir ṣaḥrā göründi, cennet ü'l-me²v ā misāl. 10a/20

O cennet gibi dağı aştığımızda bir sahra göründü, cennet makamı gibi.

... çünkim Süleymān <ᶜaleyhi's-selām> El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ kim Mekke sulṭ ānı it di v irgüsin v irüp ki gönderdi andan Aṣaf bin Berḫiyāya ḫükm it di kim ḳubān ḳaydın göre. 57a/13-16

... Süleyman aleyhisselam Elyesa bin Hümeysa'yı Mekke sultanı ettiğinde vergisini verip gönderince ondan sonra Asaf bin Berhiya'ya kurban kayıtlarını görmesini emretti.

2. 2. 2. 1. 2. 4. Ki'li Birleşik Cümle

Ki'li birleşik cümle[45], bir ana cümle ile ona 'ki' ile bağlanmış bir yan cümleden meydana gelen birleşik cümledir (Tulum 1978:1). *Ki*'li cümleler ilk olarak Türkçeye Uygur Türkçesi döneminde girmeye başlamıştır (Tekin 1989:62).[46] Böyle yapıları Dede Korkut'ta ve birçok Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde de görmekteyiz (bk. Akalın S.T.A.D.; Cemiloğlu 1994).[47] *Ki*'li cümle yapılarının tamamı yan cümle kurucusu olarak cümlede görev alırlar.

---

[45] Bazı araştırmacılar bu cümle türünü "Bağımlı Birleşik Cümle" başlığı altında incelerler (Mehmedoğlu 2001;1999; Abdullayev 1985). Biz bu konuda Tulum'un kullandığı terimi esas aldık (Tulum 1978).

[46]Uygur döneminde farklı din ve kültür ortamına girilmiş, böylece Türk dili diğer dillerden etkilenmeye başlamıştır (bk. Tekin 2001; Karamanlıoğlu 1986). Bilhassa bu dönemde yoğun olarak tercüme faaliyetleri başlamış, Türk dilinin içine yabancı dil unsurlarının girişi hızlanmıştır. Bu unsurlar Türkçede bulunan birçok zarf, sıfat ve isim yan cümleleri yerine kullanılmıştır. Oysa Türkçede yeterince yan cümle kurucusu vardır (bk. Brendemoen-Csató 1987; Akerson-Özil 1998).

[47]*"Kim"* ve bununla kalıplaşmış olan edatları, yabancı asıllı edatlar olarak adlandırıyoruz (bk. Hacıeminoğlu 1992:114; Özkan 2000:129). Farsça kökenli *"ki"*, yazılı metinlerde

Ki'li cümlelerde yan cümle çoğu zaman asıl cümleden sonra gelir. Ancak özellikle özne ve sıfat cümlelerinde bu durum değişir.[48] *"Ki"* edatı, özne ve sıfat cümlelerinde nitelediği isimden hemen sonra gelir. *Ki*'den sonra gelen kısım eksiksiz bir cümlenin özelliklerini taşır. *Ki*'li yapıların cümle içindeki yerlerini aslında yüklendikleri işlevler belirlemektedir. Eğer bir *ki*'li yapı niteleyici durumdaysa genellikle nitelediği kelimeden hemen sonra gelir, ancak cümlede, nesne, zarf gibi bir öge konumundaysa o zaman yüklemden sonra gelmektedir.

Her ne yire kim düşmān ḳaṣdına raḥṣa binsem + ḳorḳup yine dönmem

Yan cümle *temel cümle*

yoḳdur. 5a/1-2

Benüm ḥasret üm yükin çekmekden ḳāmet i cenber olmışdur + kim firāḳ

temel cümle *yan*

odı nār-ı cehennemden eşeddür. 5a/17-18

cümle

Bu yol ġāyet ṭ olaşukdur, uzakdur + kim ādemī zād menziline yüz yıllık

temel cümle *yan cümle*

yoldur. 6b/12

Türkçeleştirilerek her ne kadar "*kim*" olmuşsa da, Türkçenin genel gramer kurallarına uymaması nedeniyle, bu edatları yabancı asıllı olarak değerlendiriyoruz. Bu tür çalışmalar, birçok üniversitede yürütülen Türk dilinin yabancı dillerle olan etkileşimlerini ortaya koyması bakımından önemlidir (bk. Johanson 2002).

[48] Türkçenin yan cümle yapısında özne ile yüklem arasında çeşitli yönlerden uyumlar mevcuttur (bk. Özsoy 1994:105). Oysa yabancı kaynaklı *ki*'li birleşik cümle yapılarında özne ile yüklem arasında sistemli olarak herhangi bir uyum göze çarpmaz. Ayrıca ki'li yan cümle yapıları Türkçenin öbür yan cümle türlerinin aksine genellikle yüklemden sonra yer alırlar (bk. Taylan 1998:161; Sezer 1978:19-20). Bu uyumsuzluk özellikle Harezm dönemi metinlerinde çok belirgin olarak görülebilmektedir. Ayrıca bu yapıların cümle yapısına tam olarak uyum sağlayamamış olması, yan cümlelerin hem ki'li edatlarla birbirine bağlanmasına, hem de ayrı bir cümle olarak algılanıp bu yan cümlelerin temel cümle gibi kurulmasına sebep olmuştur. Aynı mantık yapısının bir diğer yansıması ise, bazen bu yan cümle yapıları arkasından gelen bir başka cümleye doğrudan bağlanarak temel cümle muamelesi görmesidir. Bu ikili durum belirgin anlatım bozukluklarının yanında, yazı dilinde, ki'li yapıların tam olarak yerleşmediğini göstermektedir. Bu durum özellikle Nehcü'l-Ferâdîs'te karşımıza çıkar. Manzum eserleri, mensur eserlerine göre daha kurallı bir cümle yapısına sahiptir (bk. Hacıeminoğlu 2000).

Anca ki ṭūfān ṭaġıldı, andan ḳanad açup uçduḳ. 9b/21

Tufan dağıldığında oradan kanat açıp uçtuk.

Emīnise her ne kim ṭeslīm it dise ᶜaynī bu āyīnede görüne. 20a/11-12

Güvenilir ise teslim ettiği herşey bu aynada görüne.

Gördüm ki bu şehr harāba v armış. 11a/10-11

Bu şehrin harabeye döndüğünü gördüm.

Her şehirde v e her kūyda münādīler nidā ḳılup eyideler kim her kim ki iḫt iyārıla yapılan Hemedān Şehrine gele, miḳdārına göre bir ev v e yidi yıllıḳ nafaḳa içün māl v ireler. 18a/14-15

Her şehirde ve her köyde tellallar çağırıp, Hemedan şehrine kendi isteğiyle gelen her kişiye, miktarına göre bir ev ve yedi yıllık nafakası için mal verileceğini söylesinler.

Hükemā ḳav lince ḳaçan ki Baṭ rūs-ı kāfir Sām-ı Süv ār oġlı Ḳāhiri görüp ṭ ahsīnledi, Ammā ki ᶜaskeri az olduġına sev indi. 41b/9-10

Bilgelere göre kafir Batrûs Sâm-ı Süvâr oğlu Kâhir'i görüp beğendiği zaman (onun) askerinin az olduğuna sevindi.

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki v üzerāy-ı melik-i Ḥabeş bu v echile ki naṣīḥat it dilerse maᶜḳūl görüp ist edi ki girü dönüp gide. 45a/13-14

Bilgelere göre Habeş kralının vezirleri bu yönden öğüt verdikleri zaman uygun görüp geri dönüp gitmek istedi.

Nit e ol zamān ki Nesr-i Ṭāyirden bu sözleri kim işit di ġāyet ṭ aᶜaccüb it di. 7b/2

Nesr-i Tayir'den bu sözleri işitince/işittiğinde/işittiği zaman çok şaşırdı.

Ol ḳadar yüksek ḳalḳdılar ki gögüñ bir ḳat ına geçdiler. 7a/5-6

Göğün bir katına geçecek kadar yükseğe çıktılar.

2. 2. 2. 1. 2. 5. "Ḳaçan" Edatıyla Kurulan Cümle

Ḳaçan, ḳaçan ki, ḳaçan kim cümle başı edatı zaman işlevli yan cümleler kurar. Metinde sadece dört örnekte bu edat ḳaçan olarak karşımıza çıkar. Başka bütün örneklerde ḳaçan ki, ḳaçan kim şeklinde tespit edilmiştir. Örneklerin büyük bir kısmında bu edatlar –sa/-se şart kipiyle beraber kullanılır. Genellikle (kaçan ki, kim ..... –sa/-se, temel cümle) şeklinde kullanılan bu yapının bazı durumlarda şart ekini almadığı, ancak anlam olarak, yine de şart anlamını kaybetmediği görülmektedir. Ḳaçan, ḳaçan ki, ḳaçan kim edatlarının Türkiye Türkçesindeki karşılığı ise -dığı/-diği zaman, -ınca/-ince gibi zaman zarf-fiilleridir.

Ḳaçan

Aña buḫar dirler v e kaçan yire eser kılsa yirden bir nev^{c} çıḳar. 23a/11-12

Ona buhar derler ve ne zaman yere eser kılsa yerden bir şey çıkar.

Ona buhar derler ve yere eser kıldığında yerden bir şey çıkar

Ḳaçan begleri uçsa cümlesi bile uçup hav āya ḳalḳarlar. 97a/1

Beyleri uçtuğunda hepsi beraber uçup havaya kalkarlar.

Ḳaçan bir mev żı^{c}a beglerile yit işseler ayrılmazlar. 96b/19

Bir yere beyleriyle yetiştiklerinde ayrılmazlar.

Ḳaçan ki

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki lev hüñ yazusını Süleymān nebī ki oḳuyup gördi ḥakīmüñ naṣīḥat ına āferīn ḳılup daḫı emr it di. 17a/19-20

Bilgelere göre levhanın yazısını Süleymân nebi okuyup gördüğünde/gördüğü zaman bilgenin öğüdüne aferin deyip emretti.

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Süleymān peyġāmber <^{c}aleyhi's-selām> ^{c}uḳkābuñ bu sözin ki işit di Hüdhüdi bile ḳoşup gönderdi ki ol çerīyi gözedüñ. 47b/21-48a/1

Bilgelere göre Süleyman peygamber aleyhisselam kuşun bu sözünü işitince/işittiği zaman Hüdhüdü (onunla) birlikte o askerleri gözetlemesi için gönderdi.

Ḳaçan ki çıḳarmasa ġayrınuñ get ürüp anı helāk iderler. 97a/2

Çıkarmadığı zaman başkasını getirip onu öldürüler.

Ḳaçan kim

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan kim ol kemer üzerindeki nesr-i ṭ āyir Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām āb-ı ḥayāt ı ne v echile icdügin v e baḥr-ı ẓulumāt da ᶜacāyib ġarāyib ne görüp başından ne geçdügini t amām t afṣīl birle t aḳrīr idicek ḥażret -i Süleymān ᶜaleyhi's-selām işidüp bir zamān fikre v arup baş ṣaldı. 11a/20-11b/2

Bilgelere göre o kemer üzerindeki kartal Süleyman peygamber aleyhisselamın hayat suyunu nasıl içtiğini ve karanlık denizde acayip garip ne görüp başından ne geçtiğini tam olarak/aynısıyla anlatınca hazret-i Süleyman aleyhisselam işidip bir zaman düşünüp baş saldı/düşünceye daldı.

Ḳaçan kim bu beyānı ḳıldı yine Süleymān eyt di 74b/6

Bu beyanı kıldığında Süleyman (ona) söyledi.

Ḳaçan kim ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb bu sözi söyledi yine Süleymān-ı nebī eyit di 74b/16-17

Kutupların kutbu bu sözü söyleyince tekrar Süleyman-ı nebi konuştu.

2. 2. 2. 1. 3. Eksiltili Cümle

"Eksilti, genellikle bir cümlenin ögelerinden birinin veya birkaçının bazen de bir tamlamanın kurucularından birinin düşmesi, eksiltilmesi biçiminde ortaya çıkar" (Aydın 1999:143). Cümlelerdeki eksilti, metinde daha çok sıralı veya bağlı cümle yapılarında görülür ve anlam olarak eksik olan öge genellikle bir önceki cümlede vardır. Çünkü "eksiltinin giderilebilir olmasının ilk koşulu kestirilebilir,

tamamlanabilir olmasıdır." (Üstünova 2002:53) Bu sebeple sonra gelen cümlede eksiltilmiş öge tekrar zikredilmez.

Bir yüzi ġarba v e bir yüzi şarḳa. 19b/6

Bir yüzü batıya bir yüzü doğuya.

Eger bir ise bir kez çaġıra eger iki ise iki kez ḥat t ā birden biñe v arınca. 20b/5

Eğer bir ise bir kez çağıra, eğer iki ise iki kez (çağıra), hatta birden bine varıncaya kadar (çağırır).

Süleymān-ı nebīden ᶜam ḫaber açup söyledükce gözlerinden ḳanlu yaş cüş. 45b/12-13

Süleyman-ı nebiden haber açıp söyledikçe gözlerinden kanlı yaş dolu.

Vāsiᶜ cihānı gözine t eng eyle deyüp iġv ā v irüp bunlaruñ gözlerinden ġāyib. 45b/19

Geniş dünyayı gözüne dar eyle deyip baştan çıkarıp bunların gözünden kayıp.

Yā nebiyya'l-lah ᶜacabā südüñ ḫaṣṣası mı ziyādedür v eyā ᶜaselüñ? 95b/15

Ey nebiyallah, acaba sütün niteliğimi daha fazladır yoksa balın?

2. 2. 2. 1. 4. Bağlı Cümle

Bağlama edatlarıyla biribirine bağlanan cümlelere bağlı cümle denir. Bağlı cümlelerde iki ayrı cümle vardır, ancak bu cümleler arasında anlamca ilgi mevcuttur, buna karşılık bağlanan cümleler asla birbirinin ögesi konumunda değildirler.

Türkçede bağlama edatı yoktur. Bu sebeple bağlama edatlarının büyük bir kısmı yabancı kökenlidir. Türkçe kökenli bağlama edatları ise daha sonra bazı isim ve fiil şekillerinin edatlaşması ile ortaya çıkmışlardır.

Bağlı cümleler Ergin'in bağlama edatları ve sıralama edatları olarak tasnif ettiği edatlarla meydana getirilir. Bu edatlar, cümleleri ya doğrudan ya da anlamca ilgiler kurarak birbirine bağlar. Metindeki bağlı cümleleri çeşitli sınıflara ayırarak inceleyeceğiz. Bu incelemede Ergin'in sınıflandırması esas alındı. Buna göre

bağlama cümleleri, sıralama edatlarıyla yapılanlar başta olmak üzere, denkleştirme edatları, karşılaştırma edatları ve cümle başı edatlarıyla yapılanlar olarak dört ana başlık altında incelenecektir.

2. 2. 2. 1. 4. 1. Sıralama Edatlarıyla Yapılan Bağlı Cümleler

Bu edatlar iki cümleyi sıralayarak birbirine bağlarlar. Bu sıralama işlemi çoğunlukla yüklemin gerçekleşme sırasına göre olur ve sıralı cümlelerdeki sondaki cümle veya cümlelerin meydana gelişi, genellikle sıralama edatından önceki cümleye bağlıdır. Metinde tespit edilen sıralama edatları şunlardır: *ve, dahı, ve dahı*. Metinde mensur kısımda bir yerde *vü* bağlacı da kullanılır. Bu edatlar içerisinde "ve, dahı" edatları yaygın olarak kullanılırlar. Metindeki bağlı cümlelerin büyük bir kısmı bu edatlarla yapılmaktadır. Bu iki edat anlam olarak aynıdır. Bazı örneklerde her iki edat da birleşerek *ve dahı* şeklinde karşımıza çıkar. Bu edatların kullanıldığı örneklerde, sonraki cümlenin oluşumu öncekine daha kuvvetli olarak bağlıdır ve sıralama işlevi daha belirgindir.

"ve" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Andan dīv leri naẓarına get ürdüp ᶜūd u ṣandal u misk ü ᶜanber yaḳup buḫūrla ẏiyāfet it di v e t av īlesinde bir at v arıdı. 4b/7-8

Ondan sonra karşısına getirdip öd ağacı, sandal, misk ve anber yakıp tütsü ile ziyafet etti ve sürüsünde (tavlasında) bir at vardı.

At a ᶜalaf get ürdiler v e Ṭaymūs Perrī dahı Rüst em naẓarına geldi. 6a/15

Ata alaf (yem) getirdiler ve Taymûs Peri dahi Rüstem'in karşısına geldi.

Buḫar bulud olur v e duḫān içinde muḥt ebis olur v e ḳuv v et ider ki bulut dan çıḳa. 23a/21

Buhar, bulut olur ve duman içinde kapanıp kalır ve buluttan çıkmak için gayret eder.

Dörder ayaḳları v ar v e āv āzları ġāyet bülend. 10a/10

Dörder ayakları var ve sesleri gayet uzun/yüksek.

Emr-i rabbānī birle dilerse yaġmur yaġdurur v e ist erse iẕn-i sübḥānī birle ḳar yaġdurur. 21a/16

Allah'ın emri ile dilerse yağmur yağdırır ve isterse Allah'ın izni ile kar yağdırır.

İkişer ayaḳları v ar pīl ayaġı gibi v e ekser daḫı elleri v ar ayu elleri gibi. 12b/9-10

İkişer ayakları var fil ayağı gibi ve ekseriyetle elleri var ayı elleri gibi.

İy ḳarındaş bilürsin beni ki kimsenüñ minnet in çekmezem v e müşt erek yire t oḫm ekmezem v e ācuz bāġında ort alıḳ yimiş aġacın dikmezem. 4b/21-5a/1

Ey kardeş bilirsin beni ki kimsenin minnetini çekmem ve ortak yere tohum ekmem ve beceriksizin bağında ortaklık yemiş ağacını dikmem.

"vü" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bir zamān şaḳıyup yine öt di daḫı uçup belürsüz oldı v ü git di. 101a/8

Bir zaman şakıyıp yine öttü ve uçup belirsiz oldu ve gitti.

"daḫı" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Baña gelüñ ḫaber v irüñ didi daḫı bunları gönderdi. 48a/1

Bane gelin haber verin dedi ve bunları gönderdi.

Erlü erlerin cem^{c} idüp ālāy düzet diler daḫı düşmān ṭ arafın gözet diler. 41a/21-41b/1

Erli erlerini toplyıp alay düzelttiler ve düşman tarafını gözetlediler.

Ev v el sünnet i ḳılup secde yirine yüz sürdiler daḫı Ḫıżır peyġāmber Elyās peyġāmberle ḳāmet get ürdiler. 63a/11-12

Evvel sünneti kılıp secde yerine yüz sürdüler ve Hızır peygamber İlyas peygamberle kâmet getirdiler.

Eyle t eng derbendidi ki at lar bir bir geçerdi daḫı ġāyrı yirden gecmege yol yoġudı. 50b/14

Öyle dar bir geçitti ki atla bir bir/tek tek geçerdi ve başka yerden geçmeye yol yoktu.

Atla bir bir/tek tek geçecek ve başka yerden geçmeye yol olmayacak kadar dar bir geçitti.

Ḥabeş leşkerine çapındı dahı ḳırmaġa başladı. 54a/6-7

Habeş askerine saldırdı ve öldürmeye başladı.

Ṭurdı dahı eyit di ki yā ᶜaḳl her kim ki seni v irdüm anı pāk u t emīz ḫalḳ içinde ᶜazīz ḳılam. 29a/8-9

Durdu ve ey akıl seni verdiğim her kişiyi pak ve temiz, halk içinde aziz kılam dedi.

"ve dahı" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Anlara göñüller ḳapusı açılmaz v e dahı cennet e girmezler ṣadaḳa'l-lahü'l-ᶜaẓīm. 75b/18

Onlara gönüller kapısı açılmaz ve dahi cennete girmezler, Allah doğruyu söyledi.

Anuñçün ol v ilāyet üñ adı Ḫorāṣān oldı v e dahı Yāfiṯüñ yidinci oġlınuñ adı Ṣeyrāṣdur. 37a/12-13

Onun için vilayetin adı Horasan oldu ve dahi Yâfes'in yedinci oğlunun adı Seyrâs'dır.

Dördünci başı t imsāḥ serdür v e dahı on iki elleri v ar ādem bigi. 66a/19-20

Dördüncü başı timsah başıdır ve dahi on iki eli var, insan eli gibi.

Düzelecek yollar v arısa ḥuccāc icün ḳazup düzeldeler v e dahı menzilden menzile biñ bir yirde bıñarlar ḳazalar. 18b/3-4

Düzelecek yollar var ise hacılar için kazıp düzeltsinler ve dahi menzilden menzile bin bir yerde pınarlar kazsınlar.

2. 2. 2. 1. 4. 2. Denkleştirme Edatlarıyla Yapılan Bağlı Cümleler

Bunlar birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan, birbiriyle karşılaştıran edatlardır (Ergin 1981:353). Metinde denkleştirme edatları olarak, *veyaḫ̄od (veyâḫ̄oz), veyâ, yâ* edatları kullanılmaktadır. Ergin'e göre bu edatlar, köken olarak Arapça *"ve"* ile Farsça *"ya"* ve *"ḫ̄od"* kelimelerine dayanmaktadır.

"veyaḫ̄od" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Baṭ lamiyūs cev āb v irdi ki yā nebiyya'l-lah ḳaçan ki bu şehrüñ ḳal^{c}a ḳapusından içerü oġrı v ü ḥarāmī girse v eyāḫ̄oz yad yaġıdan cāsūs gele ... 20a/21-20b/5

Batlamiyus cevap verdi ki ey nabiyallah ne zaman ki bu şehrin kale kapısından içeri hırsız ve harami girse veyahut başka/yabancı düşmanlardan casus gele ...

.... bizüm bu ẓulumāt da gözümüz görmez ki şiḳār ele get ürüp nefsümüze gıdā v irev üz v eyaḫ̄od biz bu ẓulumāt da baḫr içinde nice ḳanad açup uçalum?. 9a/6-8

...bizim bu karanlıkta gözümüz görmez ki av ele geçirip nefsimize gıda verelim veyahut biz bu karanlıkta deniz içinde nasıl kanat açıp uçalım?

Sekiz biñ er kāfir leşkeri v e biñ yidi yüz yit miş yidi Süleymān ^{c}askeri birle ḳarışup ḳat ışup iki deñiz gibi birbirine ḳoyuldı v eyāḫ̄od iki ṭ aġ birbirine ṭ oḳuşdı. 42a/10-11

Sekiz bin er kafir askeri ve bin yedi yüz yetmiş yedi Süleyman askeri ile karışıp katışıp iki deniz gibi birbirine koyuldu veyahut iki dağ birbirine tokuştu/kavuştu.

Yā münker i nekīridür ḥisāb ṣorsa gerek v eyāḫ̄od cān alıcı şākirdidür ḳarşu v aranuñ cānın alup aña v irse gerek. 51a/21-51b/1

Ya münker ve nekirdir, hesap sorsa gerek veyahut can alıcı öğrencisidir karşı varanın canını alıp ona verse gerek.

"veyā" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Aru çāşnī<yi> çiçeg<in>üñ yapraġından v eyā t oḫumından alur. 95a/12

Arı çeşniyi çiçeğinin yaprağından veya tohumundan alır.

Cümle ᶜaskeri alup derbende mi girelüm v eyā leşker bunda ṭursun pehlev ānlar v arup cenge el mi ḳaralum diyicek her birisi bir dürlü söz söyledi. 78b/4-5

Bütün askeri alıp geçite mi girelim veya asker burada dursun pehlivanlar varıp cenge el mi karalım deyince her birisi bir türlü söz söyledi.

... Mekkeye senden <özge> ḳorḳmayup gele v eyā senüñile muḳābil olup ceng ḳıla ki İskender-i Kübrā daḫı bu mert ebeye irmemişdür. 43a/3-4 ...

Mekke'ye senden başkası korkmayıp gele veya seninle mukabil olup savaşa ki Büyük İskerder dahi bu mertebeye ermemiştir.

Ya bu Rüst em degüldür ki anuñ bir pehlev ānıdur v eyā Rüst emse ḳuv v et inde nesne yoḳ. 67b/11-12

Ya bu Rüstem değidir ki onun bir pehlivanıdır veya Rüstem'se kuvvetinde bir şey yok.

... yā Nesr-i Ṭāyir bunca ᶜömr içinde Süleymān-ı Ḫafī zamānında ᶜacāyib ne gördüñ v eyā benüm bunda gelecegüñ kimden işit düñ? 12a/18-20

...ey Nesr- Tâyir bunca ömür içinde Süleymân-ı Hafî zamanında acayip ne gördün veya benim buraya geleceğimi kimden işittin?

Yā serv erler Behrām-ı Cebelī sizden alçaḳ pehlev ān degül<i>di v eyā Ekmām-ı bahādur ki Ḥabeş dilāv eriydi. 78a/13

Ey serverler, Behrâm-ı Cebelî sizden alçak pehlivan değildi veya bahadır Ekmâm ki Habeş dilaveriydi.

"yā" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Meger ki ṣayru ola yā zaḥmdār ola. 94a/18

Meğer ki hasta ola ya da yaralı ola.

2. 2. 2. 1. 4. 3. Karşılaştırma Edatlarıyla Yapılan Bağlı Cümleler

Bunlar, karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru, dil birliğini birbirine bağlayan edatlardır (Ergin 1981:353). Bu edatlar, öbür bağlama edatlarına nazaran cümleleri daha sıkı bir ilgiyle birbirine bağlarlar. Metinde, *ne ... ne ..., gâh ... gâh..., hem ... hem ..., eger ... eger ..., gerek ... gerek ..., yâ ... veyâ ..., yâ ... yâ ...* karşılaştırma edatları bağlı cümleler kurmaktadır. Bunların içerisinde en çok *ne ... ne ...* ve *gâh ... gâh...* edatları kulanılmaktadır. Öbür yapıların örnekleri sınırlı sayıdadır. *ne ... ne ...* edatı karşılaştırılan olumlu cümle yapılarına olumsuz anlam katarak, unsurların hiç birisinin olmayacağını ifade için kullanılır. *gâh ... gâh...* edatı, karşılaştırılan cümlelerden bir tanesinin olabileceği veya bazen birinin, bazen de ötekinin olabileceğini ifade eder. *hem ... hem ...* edatı metinde çok az kullanılır ve karşılaştırılan unsurların hepsinin olabileceğini ifade eder. *eger ... eger ..., gerek ... gerek ...* edatları ise şart anlamında karşılaştırma cümleleri kurarlar. *yâ ... veyâ ..., yâ ... yâ ...* edatları, karşılaştırılan cümlelerden birinin olabileceğini ifade eder.

"ne ... ne ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler

Anlara bir heybet göst erdi ki ḳāşiflere söz söylemek ḳayusı olmayup ḳorḫudan ne ṭ ındılar ne aġız açdılar. 52a/7

Onlara bir heybet gösterdi ki kaşiflere söz söylemek kaygısı olmayıp korkudan ne konuştular ne de ağız açtılar.

Kaşiflerde söz söylemek kaygısı olmayıp korkudan hem konuşamayacak hem de ağız açamayacak kadar (korkutucu) bir heybet gösterdi.

Ne ṣaġāl arslanıla ceng ider ne ḫ̄od çet ük ḳaplāna āheng ider v e ne sırt lāñ ejdehāya pence urur ne ḫ̄od mār u māhī nehenge ḳarşu v arur... 106a/12-13

Ne çakal arslan ile savaşır ne kedi kaplana uygun düşer ve ne sırtlan ejderhaya pençe vurur ne yılan ve balık timsaha karşı varır ...

Ne t ersidür v e ne bev lidür. 96a/12-13

Ne tersidir ne de bevlidir.

Sām Süv ār anları görüp yirinden ayrılmayup ṭurdı kim ne ḳorḳdı ne üşendi v e ne ḳayurdı. 104b/14-15

Sâm Süvâr onları görüp yerinden ayrılmayıp ayağa kalktı ki ne korktu ne üşendi ve ne kayırdı/endişelendi.

Sâm Süvâr onları görüp yerinden ayrılmayıp korkmadan, üşenmeden ve endişelenmeden ayağa kalktı.

Süleymāndan ne ḳorḳdı ne üşendi. 46a/2

Süleyman'dan ne korktu ne üşendi.

"gâh ... gâh ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler

.... gāh eline süñü alup başın önün bir yerden süñüye sancup et ini demüre dizer gibi dizerdi v e gāh gürz eline alurdı. 82a/14-15

... gah eline mızrak alıp başını önünü bir yerden mızrağa sokup etini demire dizer gibi dizerdi ve gah gürz eline alırdı.

Gāh kişiye mihr ider ol gāh ḳahr 45a/1

Gah kişiye güneş olur o gah kahır.

... gāh süñü eline alup s̄ineler söküp v e gāh ḳılıc eline alup ḳanlar dökerdi. 54b/4-6

... gah/bazen mızrak eline alıp göğüsleri söküp ve gah/bazen kılıç eline alıp kanlar dökerdi.

Gāh şekker ṣınar ol gāh zehr 45a/2

Gah şeker sunar o gah zehir

Bazen şeker sunar o bazen zehir

"gerek ... gerek ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler

Gerek ḫayl u ḥaşem ḳoşup ṭ abl u ʿalem v ir gerek v irme. 48b/8

İster at ve hizmetçi koşup davul ve bayrak/tuğ ver ister verme.

"eger ... eger..." Edatıyla Bağlanan Cümleler

Eger ecelüm bunuñ elindeyise ölürem eger ecelüm yoġısa ḫalāṣ oluram. 52b/6-7

Eğer ecelim bunun elindeyse ölürüm eğer ecelim yoksa kurtulurum.

"hem ... hem ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler

Her pāk göñülde hem muḥibdür hem maḥcūb hem ṭ ālibdür hem maṭ lūb hem v edūddur hem mev dūd hem şāhiddür hem meşhūd ḫālıḳ oldur... 107a/19-20

Her temiz gönülde hem dosttur hem sevilen hem isteyendir hem istenilen hem çok şefkatlidir hem sevilmiştir hem şahiddir hem görülen yaratıcı odur ...

"yā ... veyā ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler

Ya bu Rüst em degüldür ki anuñ bir pehlev ānıdur v eyā Rüst emse ḳuv v et inde nesne yoḳ. 67b/11-12

Ya bu Rüstem değildir ki onun pehlivanıdır veya Rüstem'se kuvvetinde bir şey yok.

"yâ ... yâ ..." Edatıyla Bağlanan Cümleler

İy benī İsrā'īl dilāv erleri v e iy ᶜArab u ᶜArbā serv erleri bu derbendi geçelüm mi yā bu arada düşmanı oñalum mı ne dirsiz deyicek eyit diler ki yā pehlev ān derbende girmek bize żarardur. 51a/5-7

Ey Beni İsrail yiğitleri ve ey Arap serverleri bu geçiti geçelim mi ya da bu arada düşmanı bekleyelim mi ne dersiniz deyince, ey pehlivan geçite girmek bize zarardır dediler.

Ya leşker gönderesin yā gendüñ gelesin dimişlerdi. 40a/14-15

Ya asker gönderesin ya kendin gelesin demişlerdi.

2. 2. 2. 1. 4. 4. Cümle Başı Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler

Cümle başı edatları, cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır. Bunlar, sıralama, denkleştirme veya karşılaştırmadan öte, bazen birinci cümleyi ikinci cümleyle, bazen de ikinci cümleyi birinci cümleyle anlam olarak ilişkilendirirler. Ergin, bu edatları anlam olarak çeşitli bölümlere ayırmıştır (1981:354-355). Metinde tespit edilen edatlar da bu açıdan incelenecektir. Süleymân-nâme'de cümle başı edatı olarak bağlı cümle kuran yapılar şunlardır.

2. 2. 2. 1. 4. 4. 1. Fakat anlamındaki cümle başı edatları

Bu edatlar *fakat* anlamında ikinci cümleyi birinci cümleye bağlamaktadırlar. Birinci cümle veya cümleler *fakat* edatından sonra gelen cümleden tamamen ayrı bağımsızdırlar. *Fakat* edatından sonra gelen cümlenin, anlam olarak tamamlanabilmesi birinci cümleye bağlıdır. Metinde *fakat* anlamında tespit edilen cümle başı edatları şunlardır: *ammâ ki, ammâ, velî, velîkin, velakin, lâkin, ancak.* Süleymân-nâme'de, bağlı cümle kurucu olarak en çok kullanılan cümle başı edatları *fakat* anlamındaki edatlardır.

"ammâ ki, ammâ" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bunlara daḫı on beş gün v a^{c}de v irdiler. Ammā ki Dimirbād dīv ḳuv v et lü ^{c}aẓamet lü fikirlü firāset lü ehremen idi. 18b/4-5

Bunlara dahi on beş gün vade verdiler. Amma ki/Fakat Dimirbâd dev kuvvetli azametli fikirli ferasetli dev idi.

Cev āb v irdük ki hemān içdük, ḳanad acup ucduk, bu araya gecdük diyüp ḫaber v irdük. Ammā ki sehv it dügümüz bilüp diledük ki yine dönüp āb-ı ḥayāt a geçüp ḳonav uz. 11A/6-8

Cevap verdik ki hemen içdik, kanat açıp uçtuk, bu araya geçtik deyip haber verdik. Fakat yanlış yaptığımızı bilip dönüp hayat suyuna geçip konmayı diledik.

Her yumurdanuñ v ezni biñ miṣḳāl. Ammā ki bir ḳızıl alt un lev ḥ buldılar. 17a/3-4

Her yumurtanın ağırlığı bin miskal. Amma ki/Fakat bir kızıl altın levha buldular.

İçinden birisin ḳapup alup ifṭ ār ider. Ammā senüñ bu yüce kemerde rızḳuñı kim get ürür? 12A/12

İçinden birisini kapıp alıp iftar eder. Amma/Fakat senin bu yüce kemerde rızkını kim getirir.

Muḥt eremdür ammā ki maᶜnīde üçi daḫı birdür. 29a/15

Muhteremdir amma ki manada üçü dahi birdir.

"velî, velakin, velîkin" Edatlarıyla Yapılan Bağlı Cümleler

Aydınlıḳda biribirimüzi göremezüz. Velī bu ḳarañulıḳda gözümüz görür. 8b/20-21

Aydınlıkta birbirimizi göremeyiz. Fakat bu karanlıkta gözümüz görür.

Efrāsiyāb-v eş ṣalābet i Merrīḫ Keyv ān-v eş mehābet i şecāᶜat i v arıdı. Velīkin Ḥabeş melikinüñ ḳızın ist emişdi. 80b/16-17

Efrasiyab gibi sağlamlığı/heybeti Merih ve Zuhal gibi azameti yiğitliği vardı. Fakat Habeş kralının kızını istemişti.

Egerçi ki ejdehālar anları dama çekdiler v elakin anlar daḫı ṭ aşıla ḳafaların urup beynīlerin yire dökdiler. 13a/11-12

Eğer ki ejderhalar onları dama çektiler/tuzağa düşürdüler fakat onlar dahi taş ile kafalarını vurup beyinlerini yere döktüler.

Ḳadd ü ḳāmet leri ḳara ṭ aġa beñzer. Velakin başları ḫınzīr ṣıfat t īz-dırāz, dişleri ṣaġ u ṣol av urdlarından ḫancer miṣāle ṭ aşra çıḳmış. 12b/5-6

Boyları posları kara dağa benzer. Fakat başları domuz gibi sık, uzun dişleri sağ ve sol avurtlarından hançer gibi dışarı çıkmış.

Perrī gidişine ancaḳ altı ayda ṭolaşılur. Velī ṭoġru gidicek ḳırḳ güne ḳalmayup Ferāmurz ḥabs olduġı yire ulaşılur. 6b/12-13

Peri gidişine ancak altı ayda dolaşılır. Fakat doğru gidince kırk güne kalmayıp Feramurz'un hapsolduğu yere ulaşılır.

Seni zindāndan çıḳarup baña yardıma cāẕūlar gönderüp muḥabbet göst erüp kerem ḳılmış. Velī ben Allahdan ġayrıdan yardım ist emezem. 5a/7-8

Seni zindandan çıkarıp bana yardıma cadılar gönderip muhabbet gösterip lutfetmiş. Fakat ben Allah'tan başkasından yardım istemem.

Varup āb-ı ḥayāt ı icdük. Velīkin sehv it dük. 11a/3

Varıp hayat suyunu içtik. Fakat yanlış ettik.

... Velakin ᶜāḳıl odur ki ḳażāya rıżā v irüp t aḥammül ide. 5b/8-9

... Fakat kazaya rıza verip sabreden akıllıdır.

"lâkin" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Var/Git , Ḳāhir bin Sāmı gör ki Ḥabeş melikile ne eylemiş v e sen daḫı beş biñ erile yardıma v ar. Lakin derbendi geçmeñ. 92b/1-2

Var Kâhir bin Sâm'ın Habeş kralıyla ne eylediğini gör ve sen dahi beş bin erle yardıma git. Fakat geçiti geçmeyin.

"ancaḳ" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bu Ḳābil neslinden çün peyġāmber gelmedi, buña degin bilinür. Ancaḳ geldük imdi Ādem peyġāmberden ṣoñra peyġāmber Şīş oldı ᶜam ... 35a/1-3

Bu Kâbil neslinden peygamber gelmediği buna değin bilinir. Fakat geldik şimdi Adem peygamberden sonra Şîş oldu ...

2. 2. 2. 1. 4. 4. 2. Eger Anlamındaki Cümle Başı Edatları

Bu tür cümle başı edatları şart anlamında üzerine geldiği cümleyi, bir sonraki cümleye bağlar. Özellikle *eger* ve *ger* edatları belirgin olarak şart anlamı ihtiva ederler, bu özelliklerinden dolayı şartlı birleşik cümlelerde cümle başı edatı olarak sıklıkla kullanılır. Metinde *eger* anlamında tespit edilen üç edat vardır. Bunlar: *eger (egerçi, egerçi ki), ger* ve *şâyed* edatlarıdır. Bu edatlar içinde en işlek olarak kullanılan *eger (egerçi, egerçi ki)* edatıdır. *Ger* edatı daha çok manzum kısımlarda görülür. *Şâyed* edatının ise sadece bir örneği vardır.

"eger (egerçi, egerçi ki)" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Eger beni ister dilerse pehlüvānlarum ḥabsden çıḳarup āzād eylesün. 5a/10

Eğer beni ister dilerse pehlivanlarımı hapisten çıkarıp salsın.

Eger ki yā pehlüvān benüm sözüm ṭutarsañ uzaḳ yoldan gidelüm ki emīnlikdür, ḳorḳu yoḳdur. 6b/16-17

Eğer ki ey pehlivan benim sözüm tutarsan güvenli olduğu ve korku olmadığı için uzak yoldan gidelim.

Egerçi ki dīv i ʿİfrīt serhengleri ālāyıla ḳarşu vardılar, ceng idüp gürz-i girān urdılar. 12b/11-12

Eğer ki dev ve şeytan askerleri alay olup karşı vardırlar, savaşıp ağır gürz vurdular.

Egerçi ki yā Süleymān-ı Nebī ḥayāt ı içdük, ʿömrümüz uzun oldı. 11a/13-14

Eğer ki ey Süleyman peygamber hayat suyunu içtik, ömrümüz uzun oldu.

"ger" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Ger bu yolda irdise baña ecel

Bir dem içre vırmeye mühlet maḥal 66a/1-2

Eğer bu yolda bene ecel erdiyse

Bir an içinde mühlete yer vermez.

Ger dilerseñ dev let üñe irmeye ḫānum ḫelal

İt me nādān sözi birle ᶜālem içre hīç ᶜamel 45a/11-12

Hanım, eğer dilersen devletine kötülük ermesin

Cahil sözü ile alem içinde amel etme.

"şāyed" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Şāyed buġazlarken gözüñ yüzüme ṭūş ola şefāᶜat ḳılasın, yaña ḳıymayasın v e bir daḫı iy at a cümle firişt ehler baḳa ṭurur. 71a/10-11

Şayet boğazlarken gözün yüzüme rast gelirse acırsın, (bana) tekrar kıyamazsın ve bir dahi ey baba cümle melekler bakıp dururlar.

2. 2. 2. 1. 4. 4. 3. Gerçi Anlamındaki Cümle Başı Edatı

Bu edatlar da *eger* anlamı taşıyanlar gibi üzerine geldikleri cümleyi daha sonra gelen cümlelere bağlarlar. Bu anlamda metinde tespit edilen tek edat yine kelimenin kendisi yani *gerçi* edatıdır. Daha çok manzum bölümlerde ve az sayıda mensur kısımlarda kullanılmıştır.

Gerçi t edbīr it diler bozdı v elī t aḳdīr-i Ḥaḳ

Tedbir aldılarsa da velakin Allah'ın takdiri bozdu.

2. 2. 2. 1. 4. 4. 4. Çünkü Anlamındaki Cümle Başı Edatları

Bu cümle başı edatları başlarına geldikleri cümleyi kendilerinden önceki cümlelere *sebep* anlamında bağlarlar. Metinde *anuñçün, zirâ ki* edatları bu anlamda kullanılırlar.

"anuñçün" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Āb-ı ḥayāt ı icdüm. Anuñicün bu ḳadar ᶜömür rüzigār sürdüm ... 7b/4

Hayat suyunu içtim. Onun için bu kadar ömür yaşadım.

Ammā ki āhen pūlād aṣlı yaraḳ esbāb yoḳdur. Anuñçündür ki bizüm süñülerümüzüñ yalmanı demür yirine baḳır t ucdur v e kiminüñ daḫı yalmanı balıḳ dişidür ki sert īz ucdur v e bizüm cebelerümüz balıḳ derisidür. 98b/18-20

Fakat demir çelik aslı silahın gereği yoktur. Çünkü bizim mızraklarımızın uçları demir yerine bakır tunçtur ve kiminin dahi ucu balık dişidir ki çok sert uçtur ve bizim zırhlarımız balık derisidir.

Dünyānuñ v e aḫiret üñ niᶜmet leri ol meclisüñ nuḳlı olmaz. Anuñçün ki baḥr-i ẕāt -ı eḥadiyyet de ġarḳ olmışlardur v e ᶜışḳ bunlarda iḫt iyār ḳomamışdur. 85b/8-9

Dünyanın ve ahiretin nimetleri o meclisin mezesi olmaz. Onun için ki bir olan zatın denizine dalmışlardır ve aşk bunlarda ihtiyar koymamıştır.

.... Küh-i Elburz daḫı dördünci ḳat Ḳāf ḳullesile berāberdür. Anuñiçün yüksek uçup giderüz ki t ā kim Küh-i Süt ūnuñ Nerre dīv leri bizi ṭaġ ḳulesinde görmeye v e ardumıza düşüp ceng v e ġav ġā ḳılmaya. 65a/16-17

... Elburz dağı dahi dördüncü kat Kaf kulesiyle beraberdir. Onun için yüksek uçup gideriz ki Sütun dağının devleri bizi dağ kulesinde görmeyene ve ardımıza düşüp savat etmeyene kadar.

"zirâ ki" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Aġızlarumuzdaġı elmāsları daḫı giderüp t erk it dük. Zīrā ki gözlerümüz anuñ bigi nūrlandı ki her ne ᶜāleme naẓar it sek görürdük. 10b/18-19

Ağızlarımızdaki elmasları dahi bırakıp terk ettik. Çünkü gözlerimiz her neye baksak görecek kadar nurlandı.

Allahuñ keremi birle v arup düşmānı fet ḥ iderem. Zīrā ki ṣıdḳum Ḥaḳḳa ġāyet muḥkemdür. 5a/3-4

Allah'ın keremi ile varıp düşmanı fethederim. Çünkü Hakk'a sadaktim çok sağlamdır/güçlüdür.

Cev āb v irdi ki yā nebiyya'l-lah beni yirümden ayırma. Zīrā ki ġāyet pīrem. 14b/3-4

Ey Allah'ın resulu beni yerimden ayırma diye cevap verdi. Çünkü çok yaşlıyım.

Velī bilmezler ki t aḳdīrde naṣībleri degüldür. Zīrā ki t aḳdīr t edbīri bozar. 12a/1

Fakat takdirde nasipleri olmadığını bilmezler. Çünkü takdir tedbiri bozar.

Zīrā ki her seferde Ḥaḳḳa ṣığınup yaluñuz giderem. 5a/2-3

Zira ki her seferde Allah'a sığınıp yalnız giderim.

2. 2. 2. 1. 4. 4. 5. Mademki Anlamındaki Cümle Başı Edatı

Bu edat başına geldiği cümleyi, daha sonra gelen cümleye bağlar. Metinde bu anlamda kullanılan tek edat *mâdem ki* edatıdır. Bu edat, bağladığı cümlelere sebep-sonuç anlamı katmaktadır.

Mādām ki Ḥaḳ t e^{c}ālāya şükür ider nefesin cismine ḳuv v et v irüp her ḳul ki eger āb-ı ḥayāt ı icmese daḫı şükr-i Ḥaḳḳı yirine get ürse **ḳav lehü t e^{c}ālā le^{ɔ}in şekert üm le-ezīdeneküm** mucebince ni^{c}met i ziyāde olur v e rızḳıçün ^{c}aḳlı olan kimesne ġam yimez kim muḳadder olan rızḳ lābüd gelse gerek. 12a/13-16

Madem ki Hak tealaya şükreder nefesin cismine kuvvet verip her kul ki eğer hayat suyunu içmese de Allah'a şükrü yerine getirse **ḳav lehü t e^{c}ālā le^{ɔ}in şekert üm le-ezīdeneküm** *gereğince nimeti fazla olur ve rızık için aklı olan kimse üzülmez ki kaderde olan rızık şüphesiz gelse gerek.*

Mādām ki ol ṭ ılsımāt anda ola Hemedān şehrine ḳar düşmeye deyüp kemāl-i hünerin añışup söyleşüriken Süleymān peyġāmber ^{c}aleyhi's-selām re^{ɔ}īsü'l-ḥükemāya yüz ṭ ut up sü^{ɔ}āl ḳılup eyit di ki ḫaber v irüñ baña ḥikmet mücebince bulut neden olur v e daḫı yaġmur yaġması nedendür v e daḫı ḳar neden müt ev ellid olur deyicek cümle ḥükemādan ev v el Baṭ lamiyūs ḥakīm ḫaber

v irüp eyit di ki yā nebiyya'l-lah bu sū'āl it dügüñüz nesnelerüñ sebebini ᶜallāmü'l-ġuyūb bilür ki müsebbibü'l-esbābdur. 23a/6-10

Madem ki o büyü o anda ola/O tılsımlar orada olduğu müddetçe, Hemedân şehrine kar düşmeye deyip olgunluğunu ve yeteneğini anışıp söyleşirken Süleyman peygamber aleyhisselam bilgelerin başına yüz çevirip sordu ki, haber verin bana hikmet gereğince bulut neden olur ve dahi yağmur yağması nedendir ve dahi kar neyden meydana gelir deyince bütün bilgelerden önce Batlamiyus hekim haber verip dedi ki, ey Allah'ın resulu bu sorduğunuz şeylerin sebebini gaybı bilen bilir ki sebepleri icad edendir.

2. 2. 2. 1. 4. 4. 6. Netice ve İzah Bildiren Cümle Başı Edatları

Bu edatlar üzerine geldikleri cümleyi, kendilerinden önce gelen cümlelere bağlarlar. Metinde en fazla kullanılan cümle başı edatlarındandır. Süleymân-nâme'de, *nitekim, nite, şöyle ki, belki* edatları sonuç ve açıklama bildiren cümleleri bir önceki cümleye bağlarlar.

"nitekim" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Aña ᶜav ām yıldırım dirler v e bu berḳ v e raᶜd ikisile ḥāṣıl olur v e berḳ görilür v e raᶜd işidülür. Nit ekim bir kişi ṣudan ıraḳ ola. 23b/2-3

Ona halk yıldırım der ve bu şimşek ve gök gürültüsü ikisiyle meydana gelir ve şimşek görülür ve gök gürlemesi işitilir.

Cümlesi maḥrūm ḳalmayup ġanī oldılar v e māl oldur ki Ḥaḳ yolına ḫarc ola. Nit ekim eydür ḫayru'l-māli mā-ünfiḳa fī-sebīli'l-lahi. 41a/4-5

Hepsi mahrum kalmayıp doydular/zengin oldular ve mal odur ki Hak yoluna harcana. Nitekim der ki ḫayru'l-māli mā-ünfiḳa fī-sebīli'l-lahi.

Eger ecelüm bunuñ elindeyise ölürem eger ecelüm yoġısa ḫalāṣ oluram. Nit ekim ḥükemā eydür... 52b/6-7

Eğer ecelim bunun elindeyse ölürüm, eğer ecelim gelmediyse kurtulurum. Nitekim bilgeler der...

Eger ki kişinüñ eceli gelse ḳaçmaġıla ḫalāṣ bulmaz v e mev t derdine dermān umsam yoḳ. Nit ekim ᶜuḳalā eydür: Ḳaderlenmiş nesne elbet t e kişiye gelse gerek. 48b/10-11

Eğer kişinin eceli gelse kaçmak ile kurtulamaz ve ölüm derdine derman ummam. Nitekim akıllılar der ki, Kadere yazılmış şey elbette kişiye gelse gerek.

Erv āḥdan ḫaber alup ḫaber v irür. Nit ekim anuñ ḥaḳīḳat -i ḥāli ẕikr olmışdur. 14b/1

Ruhlardan haber alıp haber verir. Nitekim onun hâlinin yaratılışı/özü/gerçeği söylenmiştir.

"nite" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bir ᶜacāyib nesne gördiler. Nit e yidi başlu bir ejdehā başlarıñ ḳaldurup aġzın açup pençelerin yire urup ḳuyruġın çenber ḳılup dirileyin ḥāżır ṭurur. 15a/4-5

Bir acayip şey gördüler. Nitekim yedi başlı ejderha başlarını kaldırıp ağzını açıp pençelerini yere vurup kuyruğunu çember yapıp dipdiri hazır durur.

Bir ḳaṣr gördiler ki gözler görmiş degül. Nit e yidi yüz yit miş yidi muᶜt eber ᶜamūdlar üzre bir muᶜallā ḳubbe baġlamışlar. 14b/17-18

Gözler görmediği kadar (muhteşem) bir kasr/saray gördüler. Nitekim yedi yüz yetmiş yedi kuvvetli direkler üzerine bir yüksek kubbe bağlamışlar.

Gelüp bir ṭāḳa yit diler. Nit e gördiler ki dört kemer ġāyet ᶜālī muᶜt eber ḳubbesi ammā ki yire geçmiş. 16b/20-21

Gelip bir bina kemerine vardılar. Nitekim kemerin gayet yüce yüksek kubbesi (olduğunu) ama yere geçtiğini gördüler.

"şöyle ki" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Andan Ḥaḳ t e^{c}ālā ol resūluñ āv āzın maġribe maşrıḳa irgürdi. Şöyle kim at a bilinde ana raḥminde olanlar işit di v e daḫı ḳıyāmet e dek gelecek Muḥammedīnüñ erv āḥına işit dürdi. 86b/4-5

Ondan sonra Hak teala o resulun sesini batıya doğuya iletti. Şöyle ki baba belinde ana rahminde olanlar işitti ve dahi kıyamete dek gelecek Muhammed'e tâbi olanların ruhlarına işittirdi.

Dāv ud oġlı Süleymān neslinden dünyāya gelse gerek. Şöyle ki ^{c}İsā peyġāmber <^{c}aleyhi's-selām> Meryem nām ḫāt undan at asuz v ucūda gelse gerek. 60b/6-7

Davut oğlu Süleyman neslinden dünyaya gelse gerek. Şöyle ki İsa peygamber aleyhisselam Meryem isimli kadından babasız vücuda gelse gerek.

Dāyiresinde ḳırḳ dört ṣuffeyi eyv ān it mişler. Şöyle ki her eyv ānda ṣaffıla üçer dörder biñ kişi ot urur. 14b/18-19

Etrafında kırk dört sofayı ayvan yapmışlar. Şöyle ki her ayvanda saf hâlinde üçer dörder bin kişi oturur.

On iki mīl miḳdārı yirden yil t aḫt -ı Süleymānı ḳaldurdı. Şöyle ki mu^{c}allaḳ Şām beriyye Mekke v e Medīne yolları görindi. 24b/19-20

On iki mil miktarı yerden yel Süleyman'ın tahtını kaldırdı. Şöyle ki havada asılı (olarak) Şam çölü Mekke ve Medîne yolları göründü.

Riḳḳat gelüp aġladı. Şöyle kim yidi ḳat gökde firişt ehler bile aġlaşdılar. 71a/14-15

Merhamete gelip ağladı. Şöyle ki yedi kat gökte melekler bile ağlaştılar.

"belki" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bu ^{c}ālem-i süfliye iḳāmet içün gelmedi. Belki sefer üzerinedür. 74b/3-4

Bu alçak dünyaya kalmak için gelmedi. Belki/bilakis/aksine sefer üzerinedir.

Bu cemī^{c}i<si>nden ġālibdür. Belki ol altı but kim ẕikr itdük, cemī^{c} nefs içündür ve birin kesr itmek iñen müşkildür. 74b/2-3

Bu hepsinden daha üstündür. Belki/Hatta o altı put ki söyledik, hapsi nefis içindir ve birini kırmak çok zordur.

Ne tersidür ve ne bevlidür. Belki şarāb-ı ilahīdür ve ni^{c}met-i pādişāhīdür. 96a/12-13

Ne tersidir ne de bevlidir. Belki/Hatta ilahî şarap ve padişah nimetidir.

Ol daḫı behāyim bigidür. Belki daḫı ednā. 75b/21

O dahi dört ayaklı hayvan gibidir. Belki/Hatta daha da aşağı.

2. 2. 2. 1. 4. 4. 7. Benzerlik Bildiren Cümle Başı Edatları

Bunlar da başına geldikleri cümleyi benzerlik anlamında, kendilerinden öceki cümleye bağlarlar. Metinde sadece *sanki/sankim* edatı bu işlevde kullanılmıştır.

Her biri āfit āb gibi ḳab şalmış. Şankim bir ḳubbe-i felekdür. 16a/16

Her biri güneş gibi kap salmış. Sanki bir felek kubbesidir.

Velī bir sehmnāk kimsedür ki Behrām-ı Cebelī gibi serv er ev v el naẓarda gendüyi şaşurdı. Şanki Merrīḫ bişinci ḳat gökden yire inmiş. 51b/9-10

Fakat, Behrâm-ı Cebelî gibi serverin bile ilk bakışta kendisini kaybedecek/şaşıracak kadar korkunç bir kimsedir. Sanki Merih beşinci kat gökten yere inmiş.

2. 2. 2. 1. 4. 4. 8. Şarta ve Dereceye Bağlama Edatları

Bu tür cümle başı edatları da başlarına geldikleri cümleleri, kendilerinden önceki cümlelere bağlarlar. Metinde bu anlamda kullanılan *illâ ki, meger kim* edatları kullanılmaktadır.

"illā ki" Edatıyla Bağlanan Cümleler

^{c}Abeş yire lāf urmaḳ erenler işi degül. İllā ki ^{c}av rat işidür. 78a/14-15

Boş yere laf vurmak erenler işi değildir. İlla ki/Olsa olsa kadın işidir.

Cev āb v irüp eyit di ki yā nebiyya'l-lah āb-ı ḥayāt içelden egerçi ki cemīᶜ nesnem eksildi. İllā ki üc nesnem ber-ḳarār eksilmedi. 14a/17-18

Cevap verip dedi ki yâ nebiyallah hayat suyunu içtikten beri eğer ki bütün azalarım eksildi (kocadı). İlla ki/Yalnız/Sadece üç organım kararlı, eksilmedi.

Ḳırḳ arış ini v ar. İllā ki derīñligi ġāyet deriñ. 15a/1-2

Kırk karış eni var. İlla ki derinliği çok fazla.

Ol yüce ṭ aġlarda hīc cānav arlar belürmez. İllā ki ḳarsuz yirde et eklerinde v ar. 8a/15-16

O yüce dağlarda hiç canavarlar belirmez. İlla ki karsız yer eteklerinde vardır.

Tekrār içüp yunav uz. İllā ki Mūsīḳī Yārıla yoldaşlarumuzı helāk iden yırt ıcı ḳuşlardan üşenüp v armasın t erk it dük. 11a/8-9

Tekrar içip yunalım. İlla ki Mûsîkî Yâr ile yoldaşlarımızı öldüren yırtıcı kuşlardan üşenip gitmekten vazgeçtik.

"meger kim" Edatıyla Bağlanan Cümleler

Āb-ı ḥayāt ı bu ẓulumāt da ḳanda bulup içelüm? Meger ki bizi bunda helāk it mege get ürdüñ diyüp incinişdük. 9a/9-10

Hayat suyunu bu karanlıkta nerede bulup içelim? Meğer ki/Herhalde bizi burada öldürmeye getirdin deyip birbirimizi incittik.

Bu gelenleri ḫaber almaġa geldügin bilürler. Meger kim bunlaruñ içinde bir ᶜāḳıl kişi v arıdı. 46b/14

Bu gelenlerin haber almaya geldiğini bilirler. Meğer ki/Meğerse bunların içinde bir akıllı kişi vardı.

Dünyā aña ḳalmadı, bize ḳala mı diyüb ölümden ġāyet ḳorḳup göz yaşın döküp baş ṣalışdılar. Meger kim Mūsīḳī Yār dirler bir ḳuş v arıdı. 7b/9-11

Dünya ona kalmadı, bize kalır mı deyip ölümden çok korkup göz yaşını döküp baş salıştılar. Meğer ki Mûsîkî Yâr denilen bir kuş vardı.

Üzerinden daḫı uçup uġramaz. Meger ki ṣayru ola yā zaḫmdār ola. 94a/18

Üzerinden dahi uçup uğramaz. Meğer ki hasta ola veya yaralı ola.

Yardıma leşker ist edi. Yaᶜnī ki Süleymān peyġāmberile ceng ide. Meger ki ol ḥīnde Ḥabeş meliki Ḳonḳırād-ı kāfir daḫı cān cehenneme ışmarlayup yirine oġlı Ḳādūs ḳalmışdı. 40a/9-11

Yardıma asker istedi. Yani ki Süleymân peygamber ile savaşa. Meğer ki o sırada Habeş meliki kafir Konkırâdı dahi canını cehenneme gönderip yerine oğlu Kâdûs kalmıştı.

2. 2. 2. 1. 4. 4. 9. "aksi halde" Anlamındaki Cümle Başı Edatları

Bu tür edatlar başına geldiği cümleyi, daha önceki cümleye bağlar. Metinde sadece *yoksa* edatı bu işlevde kullanılmaktadır.

Böyle ġamkīn olduñ? Yohsa düşmān yilleri esüp Süleymān t aḫt ın ol yire mi get ürdi? 43a/11-12

Böyle gamlı oldun. Yoksa düşman yelleri esip Süleyman tahtını o yere mi getirdi?

Ceng idüp başın kesüp ḳanın yire döküñüz. Yohsa bu eli baġlu ṭ ut saḳlardan ne umarsız? 103b/13

Savaşıp başını kesip kanını yere dökünüz. Yoksa bu eli bağlı tutsaklardan ne umarsınız?

Eger inanmazsañ t eft īş idüñ. Yohsa bu deñlüdür ki ḳurbān olduġumdan ḳaçam. 70a/15

Eğer inanmazsan teftiş ettir. Yoksa bunun gibidir ki kurban olmaktan kaçayım.

İnanmazsañ çobanı bulup ṣorup göresin. Yohsa dünyāya gelen eger insān eger ḥayv ān ᶜāḳıbet olsa gerek. 70a/1-2

İnanmazsan çobanı bulup sorup göresin. Yoksa dünyaya gelen insan da hayvan da sonu olsa gerek.

Yā at a ᶜaceb sen mi cömerdsin yohsa ben mi? 71a/19

Ey baba acaba sen mi cömertsin yoksa ben mi?

Yā ḳuṭ b-ı ᶜālem bu t enezzül iden erv āḥ yine ḳamusı maḳām-ı ᶜulv iyyeye v arur mı yohsa v armaz mı daḫı v ara mı? 75b/6-7

Ey alemin kutbu bu alçalan ruhlar yine hepsi ulvî makama varır mı yoksa varmaz mı ve vara mı?

2. 2. 2. 1. 4. 4. 10. "hem" Cümle Başı Edatı

Bu edat, metinde *hem... hem ...* yapısında görülür. Ancak bazı cümlelerde bu iki bağlayıcıdan biri eksiktir. Böyle durumlarda *hem* edatı cümle başı edatı görünümü arz eder. Üzerine geldiği cümleyi, daha önceki cümleye, *bununla birlikte, üstelik, hem de* anlamında bağlar.

Ḥaḳ t eᶜālā ben ḳulına ḫükm ḳıldı kim v aram İsmāᶜīl ṣuyı üzre bir muᶜt eber ev yapam. Hem v aralum sen daḫı Hācir ile İsmāᶜīlile ḫoşnūdlaş kim Ḥaḳ t eᶜālā İsmāᶜīli bekledi. 90b/19-20

Hak teala ben kuluna emretti ki varayım İsmail suyu üzerine bir kuvvetli ev yapayım. Hem varalım sen dahi Hâcer ile İsmail ile barış ki Hak teala İsmaili bekledi.

İy ᶜazīz nice aġlamayam kim İbrāhīmleyin at adan ayrıldum. Hem ısuzlıḳda ḳaldum diyüp İsmāᶜīl yine aġladı. 88b/7-8

Ey aziz nasıl ağlamayayım ki İbrahim gibi babadan ayrıldım. Hem kimsesiz bir yerde kaldım deyip İsmail yine ağladı.

Ṭav arların da ṣuv ardılar. Hem gendüler göt ürdiler İsmāᶜīle bir iki aylıḳ niᶜmet v irdiler git diler. 90a/6-7

Davarları da suladılar. Hem kendileri götürdüler İsmaile bir iki aylık nimet verdiler gittiler.

2. 2. 2. 1. 5. Sıralı Cümle

Sıralı cümlelerde en az iki cümle bir araya gelerek birlik oluştururlar. Bu cümlelerin her birisi, aslında birbirinden anlamca bağımsız cümlelerdir. Ancak bu cümlelerde ortak öge söz konusudur. Sıralı cümlelerde, ilk cümledeki öge öbür cümlelerde tekrar edilmez ve ilk cümledeki bu öge, ortak öge olarak kullanılır. Bu bağlamda sıralı cümlelerle eksiltili cümleler arasında ortak öge açısından bir ilgi söz konusudur. İlk cümle görülmeksizin, arkadan gelen cümleler anlaşılmaz olur ve eksik kalır. Ayrıca bu cümlelerin kip ve şahıs ekleri de aynıdır.

Bizi Ṭaġṭ aġayla dīv ler göt ürsünler, küh-ı süt ünı aşurup küh-ı şuᶜāᶜa yit ürsünler. 6b/2-3

Bizi Tagtaga ile devler götürsünler, Sütun dağını aşırıp Şuâ (Işık) dağına yetirsinler.

Bu yol ġāyet ṭolaşuḳdur, uzaḳdur kim ādemī zād menziline yüz yıllıḳ yoldur. 6b/12

Bu yol çok dolaşıktır, uzaktır ki insanoğlu gidişine yüz yıllık yoldur.

Müsīḳī Yār cev āb v irüp didi ki şimāl cānibi ġāyet ṣov uḳ olduġı sebebden v e güneş ḥarrından ıraḳ düşdügi cehet den ol yirlerüñ ḳarı erimez, ġāyet ṣov uḳ olur ... 8b/1-3

Mûsîkî Yâr cevap verip dedi ki kuzey tarafı çok soğuk olduğu için ve güneş sıcağından uzak düştüğü için o yerlerin karı erimez, çok soğuk olur ...

Süleymān bin Dāv ūd ol nebiyy-i maᶜbūd işidüp ibret alub nefsine insāf v irmekde, ol kerkesüñ ᶜömri ṭ av īl olduġına Süleymān Ḫafī dev rinden Süleymān bin Dāv ūd zamānına ḳalduġına ḥikmet neydügin ṣormaḳda. 3b721-4a/2

Süleymân bin Dâvûd o Allah'ın nebisi işitip ibret alıp nefsine telkin etmekte, o kartalın ömrü uzun olduğuna Süleymân-ı Hafî devrinden Süleymân bin Dâvûd zamanına kaldığına hikmetin ne olduğunu sormakta.

2. 2. 2. 2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

2. 2. 2. 2. 1. İsim Cümlesi

Cümlenin yüklemi bir isim ve bir yüklemleştiriciden oluşan cümlelere isim cümleleri denir. İsim cümleleri, görünüşte öbeklere çok benzerler, ancak öbeklerde yargı yoktur, oysa isim cümlelerinde tam bir yargı vardır. İsim cümlesinin yüklemi hemen hemen bütün öbeklerden oluşabildiği gibi, bazı edatlardan da meydana gelebilir.[49]

Bazı dillerde fiil olmadan cümle kurulamaz. Fakat Türkçede, isim cümlelerinin geniş zamanlı çekiminde, üçüncü teklik şahısta hiçbir ek almaya ihtiyaçları yoktur. "Yoḳ. 90b/9" kelimesi tek başına bir isim cümlesi oluşturabilmekte ve buradaki bildirme eki düşürülebilmektedir. Bununla birlikte isim cümlelerinin geçmiş zaman ve şart çekimleri cevher fiilinin yardımıyla yapılmaktadır. "Burada aslında Türkçede isim cümlelerinin fiil ögesi bir tarafa bırakılmış cümlelerinden geliştiği düşünülebilir. Bir isim cümlesinin kurulabilmesi için yüklem olarak kullanılabilen bir isim yeterli olmaktadır" (bk. Demir-Yılmaz 2003:216).

Her yumurdanuñ v ezni biñ miṣḳāl. 17a/3-4

Her yumurtanın ağırlığı bin miskal(dir).

İci ṣuyıla ṭolu. 15a/2

İçi su ile dolu(dur).

İki yüzlü. 19b/5-6

İki yüzlü(dür).

Bildirme unsuru isim cümlesinin temelini teşkil eder ve onun başlıca işlevidir. İsim cümlelerinde bir nesnenin bir nesneye, bir şeyin bir şeye isnadı vardır. Ergin'e göre, bir fiil unsuru ihtiva etmesi itibariyle, şüphesiz isim cümlesi de bir fiil cümlesinden başka bir şey değildir. Bu sebeple Ergin, isim cümlesini, fiil cümlesinin özel bir şekli olarak kabul eder (1981:403). İsim cümlelerinde "ek-

[49] İsim cümlelerinde yüklemler, basit mastarlardan, birleşik mastarlardan, mastar isimlerinden, yer isimlerinden, alet isimlerinden, cins isimlerden, küçültme ve tekrarlanmış topluluk isimlerinden, özel isimlerden, unvan öbeklerinden, şahıs, iyelik, dönüşlülük, ilgi, belgisiz ve işaret zamirlerinden, isim ve sıfat tamlamalarından, "var" ve "yok" gibi edatlardan teşkil edilebilirler (bk. Bilgegil 1982:53-54).

fiil, ne kılıcı bir fiildir, ne de edilgeni veya meçhul şekli olan bir fiildir. İsim cümlelerinde, yüklemindeki isim unsurunun karşılığı olan kavramın, öznede bulunduğu bildirilir, yüklem isminin anlamı özneye isnat edilir" (Özmen 2004:2333).

Metindeki isim cümlelerinin yüklemi çoğunlukla *var, yok, değil* kelimelerinden oluşur.

Añılan bir ḳurı ad ṣandur. 67b/12

Anılan bir kuru ad sandır.

Bu yol ġāyet ṭolaşuḳdur, uzaḳdur kim ādemī zād menziline yüz yıllıḳ yoldur. 6b/12

Bu yol çok dolaşıktır, uzaktır ki ademoğlu gidişine yüz yıllık yoldur.

Ḳuşlar daḫı emrine fermānımış. 40a/19-20

Kuşlar dahi emrindeymiş.

Vaḳt ṭardur. 10b/21

Vakit dardır.

Yidi yıllıḳ yol ṭūl u ʿarżı v ardur. 8b/3

Yedi yıllık yol boyu ve eni vardır.

Zīrā ki her göñülde bir şuġul v e bir fikir v ardur. 6a/19

Zira ki her gönülde bir meşgale ve bir fikir vardır.

Metinde isim cümleleri, fiil cümlelerine nazaran çok az kullanılmıştır. İsim cümlelerinin olumsuz şekilleri başta *değil* kelimesi olmak üzere, *yok* kelimesiyle de yapılmaktadır.

Ḥadd ü nihāyet i yoḳ. 12a/21

Sınırı ve sonu yok(tur).

Her ne yire kim düşmān ḳaṣdına raḫṣa binsem ḳorḳup yine dönmem yoḳdur. 5a/1-2

Her ne yere ki düşmana karşı ata binsem korkup tekrar geri dönmem yoktur.

İçinde hīç bir deprenür dābbe yoḳ. 8a/1

İçinde hiçbir hareket eden hayvan yok(tur).

Luṭf idüp benüm ṭoġru sözüme ḳaḳıma erlik degül. 6b/18

Lutfedip benim doğru sözüme kızmak erlik değildir.

Sefere ṭāḳat um yoḳ. 14b/4

Sefere gücüm yok(tur).

Tekrār ḥācet degüldür. 14b/1-2

Tekrar gerekli değildir/gereksizdir.

Bazı Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde devrik isim cümlesine hiç rastlanmaz (bk. Cemiloğlu 2000:64) Ancak metinde az da olsa isim cümlelerinin de devrik yapıda kullanıldığını görmekteyiz.

Bunuñ daḫı bir ḳapusı v ar çīn-i pūlāddan. 14b/21

Bunun dahi bir kapısı var Çin çeliğinden.

Süleymānuñ ise yanında leşkeri az diyü perrīden kimse yoḳdur ser-firāz. 45b/5-6

Süleyman'ın ise yanında askeri az diye periden kimse yoktur yükselten.

2. 2. 2. 2. 2. Fiil Cümlesi

Yüklemi, fiil (eylem) soyundan olan cümlelere fiil cümlesi denir. Fiiller, geçişli ve geçişsiz olmak üzere iki ana bölüm hâlinde sınıflandırılabilir. Geçişli fiiller cümle kuruluşunda nesne alırlar, buna karşılık geçişsiz fiiller nesne almazlar. Metindeki cümlelerin büyük kısmı fiil cümlelerinden meydana gelir.

İşidüñüz. 64b/8

İşitiniz.

Çoḳ ḳuş helāk it diler. 9b/1

Çok kuş öldürdüler.

Ḥükemā ḳav lince Ḥabeş ᶜuḳalāsı fużalāsı dev let ine lāyıḳ naṣiḥat it diler. 44b/8

Bilgelere göre Habeş akıllıları faziletlileri devletine layık öğüt verdiler.

Ḳaṭ re ḳaṭ re de aḳmaġa başlar. 23a/13

Damla damla da akmaya başlar.

Müjde kılup at asına v e anasına ḫaber v irdiler. 4a/13-14

Müjde kılıp babasına ve anasına haber verdiler.

Seksen kişi īmāna geldi. 36a/7

Seksen kişi imana geldi.

Yire düşdiler. 102a/2

Yere düştüler.

Nit e ol zamān kim Rüst em bin Zāl ol pehlüv ān-ı ferḫunde-fāl ḳūh-ı billūr ḳullesin aşup Cān bin Cān daḫmasına düşüb Keyv ān dīv ile ceng idüb aḫir helāḳ idüp Çīn pādişāh ḳızını bendden ḳurt arup Māçīn pādişāhınuñ v ezīrini ḫat unıla ḫalāṣ idüb dīv leri daḫı ḳurt arup gendüye çāker ḳılup v e daḫmadan çıḳup dīv ler bunları göt ürüp Ṭagṭ aga ṭ urdu ġı çeşme-sāra get ürüp pehlüv ān-ı Küderzile buluşup v e Laḫlaḫa<-i> cāẕūyıla görüşüp pehlüv ānlardan ḫaber ṣorup saġlıḳlarını bilüp şük<ü>r idüb andan Ṭaymus Perrī ruḫ ḳuşunı v e Heşt -pāy Baḫrīyi aramaġa gönderdügüni v e Laḫlaḫa-i cāẕūyı bile gönderdügini üc gün v a^{c}de ḳıldu ġını v e andan Çīn şāhı ḳızını Ḫāṭ āṭ īf ^{c}İfrīt e v e Māçīn şāhı v ezīrini ḫat unıla ^{c}Anācīf Nerre-i dīv e ḳoşup gönderüp git diler. 4a/4-11

Nitekim o zman ki Rüstem bin Zâl o uğurlu pehlivan Billur dağı kulasini aşıp Cân bin Cân türbesine düşüp Keyvân dev ile savaşıp sonunda öldürüp Çin padişahının kızını bağdan kurtarıp Mâçîn padişahının vezirini karısı ile salıp devleri dahi kurtarıp kendine köle yapıp ve türbeden çıkıp devler bunları götürüp Tagtaga'nın durduğu çeşmeleri çok olan yere getirip Kûderz pehlivan ile buluşup ve cadı Lahlaha ile görüşüp pehlivanlardan haber sorup sağlıklarını bilip şükredip ondan sonra Taymûs Peri ruh kuşunu ve Heşt-pây Bahrî'yi aramaya gönderdiğini ve cadı Lahlaha'yı beraber gönderdiğini üç gün zaman verdiğini ve

ondan sonra Çin şahının kızını şeytan Hâtâtîf'e ve Mâçîn şahının vezirini karısıyla Anacîf Nerre-i deve bindirip gönderip gittiler.

2. 2. 2. 3. YÜKLEMLERİNİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

2. 2. 2. 3. 1. Kurallı Cümle

Kurallı cümleler, yüklemi cümlenin sonunda bulunan cümlelere denir. Türkçe söz diziminde ögelerin sıralanışı basitçe Ö+T+Y (Özne+Tümleç+Yüklem) şeklindedir. Bu dizilişte cümleyi kurallı veya devrik yapan unsur yüklemdir. Özne ve tümlecin yer değiştirmesi kurallı cümlenin yapısını bozmaz. Metindeki cümlelerin büyük bir kısmı kurallı cümlelerden meydana gelmektedir.

Girelüm. 15b/18

Girelim.

Vardur. 15b/1

Vardır.

Ġāyet ẓālim cabbār bed-nefs idi. 40a/8

Çok zalim cabbar kötü nefisliydi.

Gök yüzinden şehr üzerine indürdiler. 4a/21

Gök yüzünden şehir üzerine indirdiler.

Müjde kılup at asına v e anasına ḫaber v irdiler. 4a/13-14

Müjde edip babasına ve annesine haber verdiler.

Ol ṭaşlarla ekṣerin helāk it diler. 13a/1

O taşlarla çoğunu öldürdüler.

2. 2. 2. 3. 2. Devrik Cümle

Devrik cümlede, yüklem cümlenin başka ögelerinden önce kullanılarak alışılmış Ö+T+Y yapısını bozmaktadır. Bu tür cümlelerde vurgunun etkin bir yeri vardır. Devrik cümlenin kurallı cümleden ayrı vurgu ve ahenge sahip olması,

anlatıma farlılık katması en önemli özelliğidir.[50] Metinde devrik cümleler yoğun olarak kullanılmıştır. Bu cümleler yapı olarak incelendiğinde yüklemden sonra gelen öge, çoğunlukla edat öbekleri veya zarf tümleci dediğimiz ögelerdir. Bunun yanında bulunma ve ayrılma öbekleri, dolaylı tümleç, özne, nesne gibi ögeler de yüklemden sonra gelir. Bazı durumlarda ise cümle içerisindeki herhangi bir ögenin sıfatı da yüklemden sonra gelebilmektedir. Devrik yapı yoğun olarak fiil cümlelerinde, kısmen de isim cümlelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Allahu t e^{c}ālā musallaṭ ḳılur ist edügin ḳulları üzerine. 48a/8

Allah teala musallat eder istediğini kulları üzerine.

Ammā insān mürekkebdür nūrdan v e ẓulmet den. 76a/6

Fakat insan mürekkeptir nurdan ve karanlıktan.

Andan ayaġına çuv alduz ṣoḳdı ḳocınur mı diyü. 103a/2

Ondan sonra çuvalduz soktu kocunur mu diye.

Andan bu Ḳābilüñ bir oġlı oldı Aḫnūḫ adlu. 34b/17-18

Ondan sonra bu Kâbil'in bir oğlu oldu Ahnûh adlı.

.... andan soñra Allah t e^{c}ālā ot uz deryā yarat dı ḳudret ṣun^{c}ı birle. 30a/8-11

... ondan sonra Allah teala otuz deniz yarattı kudret yapımı ile.

Anuñ bir oġlı oldı ^{c}Afūd adlu. 34b/18

Onun bir oğlu oldu Afûd adlı.

Bunuñ daḫı bir ḳapusı v ar çīn-i pūlāddan. 14b/21

---

[50] Devrik cümlenin yapı olarak kurallı cümleden farklı olması, onun Türkçe bir yapı olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca devrik cümlenin, anlam olarak cümleye çok farklı manalar kattığı, vurgu ve ahengin bu cümlelerin yapısal kuruluşunda etkin bir role sahip olduğu birçok çalışmada dile getirilmiştir. (bu konuda bk. Aksan 1999:205; Atabay-Özel-Çam 2003:114; Ediskun 1960:193-197; Gencan 1957:45-46; Acarlar 1969b:754-758; Gökşen 1961:99-101). Sezer, devrik cümle terimini tutarsız olarak görmektedir. Sezer'e göre *dil*, öncelikle konuşma dilidir. O hâlde konuşmada devrik cümle çok kulanılmaktadır. Bu nedenle Türkçe söz dizimi kuralları, belirli koşullarda, yüklemi sonda, yine belirli koşullarda cümlenin diğer yerlerinde kullanılabilmektedir. Yoksa belirli bir sıralanışın rastgele ve nedensiz bozuluşu söz konusu değildir (1979:58-59). Demircan, herhangi bir kısıtlama içermediği görülen bu oynak yapının, söz dizimine bakıldığında her ayrı dizilişin kendine özgü, öbürlerinden değişik bir yorumu olduğu belirtir. (bk. 1981:83; 1991). Devrik cümleye tersine yapılı cümle diyen Türkologlar da vardır (bk. Vogflin-Ellinghausen TDK).

Bunun dahi bir kapısı var Çin çeliğinden.

Çünkim ol cennet miṯāl kūhist ānı ki aşduḳ bir ṣaḥrā göründi, cennet ü'l-me°v ā miṯāl. 10a/20

O cennet gibi dağı aştığımızda bir sahra göründü, cennet yeri gibi.

Dāyim du°ā ḳılurdı oġlanı olsun diyü. 87b/16-17

Sürekli dua ederlerdi oğlanı olsun diye / olması için

Dördünci başı t imsāḥ serdür v e daḫı on iki elleri v ar ādem bigi. 66a/19-20

Dördüncü başı timsah başıdır ve dahi on iki elleri var insan gibi.

Eger issi yarat dıysa zev c aña sov uġı yarat dı yaz u kış gibi. 61a/1

Eğer sıcak yarattıysa ona eş olarak soğuğu yarattı yaz ve kış gibi.

İy ḳara yüzlü Ḥabeşī sen bilürsin erenler birle ṣav aşı. 53b/9

Ey kara yüzlü Habeşli sen bilirsin erenler ile savaşı.

Ḳılıc ḳalḳana ṭoḳınup iki demürden odlar çıḳup maşrıḳı yaḳdı ġarbıla. 81b/9

Kılıç kalkana dokunup iki demirden alev çıkıp doğuyu yaktı batı ile.

On sekiz oldı v e bunlaruñ her birin biñ °it ibār it diler keşret içün. 73a/19-20

On sekiz oldu ve bunların her birini bin itibar ettiler çokluk için.

2. 2. 2. 4. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

2. 2. 2. 4. 1. Olumlu Cümle

Metindeki cümlelerin büyük kısmı olumlu cümle yapılarından meydana gelmiştir. Olumlu cümleler de yine kendi aralarında olumlu isim cümleleri ve olumlu fiil cümleleri olarak sınıflandırılabilir. Olumlu cümlelerin büyük çoğunluğu fiil cümlesidir.

İllā ki ḳarsuz yirde et eklerinde v ar. 8a/15-16

İlla ki karsız yerde eteklerinde var.

Ḳapusına gelüp ṣaf bag̱layup durdılar. 14b/8-9

Kapısına gelip saf bağlayıp durdular.

Şāh işidüp ḳızıla görüşüp ḫaṭ ırın ṣordı. 4a/14

Şah işitip kız ile görüşüp hatırını sordu.

Yalıñuz v arurmen. 48b/8

Yalnız varırım/giderim/ulaşırım.

2. 2. 2. 4. 2. Olumsuz Cümle

Olumsuz cümleler kurulurken, isim cümlelerinde ve fiil cümlelerinde farklı yapılarda kurulurlar. Bunun yanında fiil ve isim cümlelerinin olumsuz yapılarının dışında bazı bağlama edatlarıyla yapılan anlamca olumsuz, şekil itibariyle olumlu cümleler vardır. Bu sebeple olumsuz cümleler üç kısımda incelenecektir.

2. 2. 2. 4. 1. Olumsuz Fiil Cümleleri

Olumsuz fiil cümleleri metinde başka olumsuz yapılara oranla daha fazla kullanılır. Olumsuz fiil cümleleri Süleymân-nâme'de -ma/-me olumsuzluk ekiyle yapılmaktadır.

Bizüm gözümüz ḳarañuluḳdan biribirimüz göremez. 8b/10-11

Bizim gözümüz karanlıktan birbirimizi göremez.

İt medi. 31a/15

Etmedi.

Sözi dırāz it meyelüm. 5b/11

Sözü uzatmayalım.

Şöyle ki nıṣfumuz daḫı ḳalmadı. 9b/1-2

Şöyle ki yarımız dahi kalmadı.

Şöyle zemherīde ol ḳadar ḳar yag̱maz. 21a/8

Şöyle zemheri (ayı)nda o kadar kar yağmaz.

Yā Şemāyil Bānū yaᶜnī biz Sāmıla ceng idemez miyüz? 103b/15-16

Ey Şemâyil Bânû yani biz Sâm ile savaşamaz mıyız?

Yimediler. 87b/3

Yemediler.

2. 2. 2. 4. 1. Olumsuz İsim Cümleleri

Olumsuz isim cümleleri, metinde iki şekilde kullanılmıştır. Birincisi *degül,* ikinci olumsuz yapı ise ise *yok* edatıyla yapılmaktadır.

degül:

Art uḳ degül. 76a/7

Fazla değil.

Bildi ki Ādem Ṣafī zamānında yazılmış degüldür. 17a/6

Bildi ki Adem Safî zamanında yazılmış değildir.

Bildük ki bunlar aṭ yār degüllerdür. 10a/10

Bildik ki bunlar uçucu değillerdir.

Bu ḳalᶜay-ı mıḳnāṭ ısa hīc bir düşmān gelüp ẓafer bulmış degüldür. 98b/16-17

Bu mıknatıs kalesine hiçbir düşman gelip zafer bulmuş değildir.

Bu senüñ leşkerüñ anlaruñla muḳābil olur çeri degüldür. 13b/12-13

Bu senin askerin onlarınkiyle denk olur asker değildir.

Eyle olsa yine yimek cāyiz degül. 96a/6-7

Öyle olsa yine yemek caiz değil.

Tekrār ḥācet degül. 92a/8

Tekrar gerekli değildir.

yok:

Yoḳ. 90b/9

Yok.

Eşcārınuñ eşmārı v aḳt inde ḫazānı yoḳ. 10a/18

Ağaçlarının meyveleri vaktinde sonbaharı yok.

Her ne yire kim düşmān ḳaṣdına raḫşa binsem ḳorḳup yine dönmem yoḳdur. 5a/1-2

Her ne yere ki düşman için ata binsem korkup tekrar dönmem yoktur.

Kimsenüñ sözin işit mez ki ᶜav rat laruñ v efāsı yoḳdur, cefāsı art uḳdur. 5b/2-3

Kimsenin sözünü işitmez ki kadınların vefası yoktur, cefası fazladır.

Sefere ṭ āḳat um yoḳ. 14b/4

Sefere gücüm yok.

2. 2. 2. 4. 1. Farklı Yapıdaki Olumsuz Cümleler

"*ne ... ne ...*" bağlama edatının bulunduğu cümlenin yüklemi olumlu çekimde olduğu hâlde, anlamca olumsuzluk ifade eder. Bu sebeple bu yapı da olumsuz cümle başlığı altında ayrı bir bölüm olarak incelenmektedir.

Ne ḥicāb v e ne v esīle v e ne ḫ̄od melekler v e ne ᶜarş u kürsī v e ne ḫū ferş ü felekler v ardı v e ne İsrāfīl v e Cebrāᵓīl v e ne mīkāᵓīl v e ᶜAzrāᵓīl v e ne ḫū kerrūbiyūn rev ḥāniyān v arıdı v e ne ḫ̄od ins ü cin ne çār erkān ne maᶜādin ne ḫ̄od kān ne cemādāt v e ne ḥayv ān v arıdı. 29a/19-29b/1

Ne utanma ve ne vesile ve ne kendi melekler ve ne arş ve kürs ve ne hû yeryüzü ve gökler vardı ve ne İsrafil ve Cebrail ve ne Mikail ve Azrail ve ne hû büyük melek havadar yer vardı ve ne kendi ins ve cin ne dört esas ne madenler ne kendi kan ne cansızlar ve ne hayvan vardı.

Ne t ersidür v e ne bev lidür. 96a/12-13

Ne tersidir ve ne bevlidir.

Tersi de bevli de değildir.

Sām Süv ār anları görüp yirinden ayrılmayup ṭurdı kim ne ḳorḳdı ne üşendi v e ne ḳayurdı. 104b/14-15

Sâm Süvâr onları görüp yerinden ayrılmayıp durdu ki ne korktu ne üşendi ve ne kayırdı.

2. 2. 2. 4. 3. Soru Cümlesi

Metindeki soru cümleleri kuruluş bakımından Türkiye Türkçesinden çok farklılık göstermez. Soru cümleleri başta soru ekiyle kurulmaktadır. Bunun yanında soru sıfatı, soru zarfı ve soru zamirleriyle de işlek olarak soru cümlelerinin kurulduğu görülmektedir.

2. 2. 2. 4. 3. 1. Soru Ekiyle Kurulan Soru Cümleleri

Soru eki mı/mi, metinde çokça kullanılmaktadır.

At am hīc nesne didi mi? 90b/10

Atam hiçbir şey dedi mi?

Müv ekkel-i mezārı ḳıġırdup ṣordı ki bu lev ḥüñ ḫaṭṭ ın oḳıyu bilür misin? 17a/6-7

Mezar müvekkeli çağırıp sordu ki bu levhanın yazısını okuyabilir misin?

Süleymān peyġāmber yine ṣordı ki bu mezāruñ müv ekkeli v ar mıdur? 15b/1

Süleyman peygamber tekrar sordu ki bu mezarın vekili var mıdır?

Soru eki, soru cümlesi yaparken, asıl işlevinin yanında bazen tasdik, ihtimal, karşılaştırma, suçlama, hayret ifadesi gibi birçok anlamsal işlevi de üzerine almaktadır.

Allah emrin ᶜacebler misin didi. 87b/13-14

Allah emrini yadırgar mısın?

Gördüñüz mi ki henüz bu ᶜayyār dirimiş ki ḳanı çıḳdı. 103a/4

Gördünü mü ki henüz bu hilekar diriymiş ki kanı çıktı.

Vāḳiᶜ midür degül midür t eft īş it megiçün ḳodı. 70a/20-21

Vaki midir değil midir teftiş etmek için koydu.

Varup ḳanın döküp yir yüzin lāle renk idemez miyüz? 103b/16

Varıp kanını döküp yer yüzünü lâle renk edemez miyiz?

Yā at a ᶜaceb sen mi cömerdsin yoḫsa ben mi? 71a/19

Ey baba acaba sen mi cömertsin yoksa ben mi?

Yā nebiyya'l-lah ᶜacabā südüñ ḫaṣṣası mı ziyādedür v eyā ᶜaselüñ? 95b/15

Ey nebiyallah acaba sütün nitelikleri mi fazladır yoksa balın?

... yaᶜnī ki seni ben āzād mı idem ṣanursın? 102b/16-19

... yani ki seni azat mı edeyim sanırsın?

Yā Şemāyil Bānū yaᶜnī biz Sāmıla ceng idemez miyüz? 103b/15-16

Ey Şemâyil Bânû yani biz Sâm ile savaşamaz mıyız?

2. 2. 2. 4. 3. 2. Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümleleri

Metinde soru cümlesi yapan soru sıfatları *ḳangı, ne* ve *nice*'dir.

Bes ḳangı ümmet bunlara ġālib düşe? 13a/16

Öyleyse hangi ümmet bunları yener?

Bir pādişāhuñ t aḫt ını ki yil göt üre ist edügi v ilāyet e yirile gök arasından sürüp yit üre biz anuñla nice ceng idelüm? 44a/14-15

Bir padişahın tahtını ki yel götüre istediği vilayete yer ile gök arasından sürüp ulaşa biz onunla nasıl savaşalım?

... bu ᶜālem-i süflīde pes görelüm dünyāda ne mert ebe üzerine git di? 74b/7-8

... bu alçak alemde şimdi görelim dünyada ne mertebe üzerine gitti?

Bu ne sözdür ki söylersin? 67a/12

Bu ne sözdür ki söylersin?

Süleymān-ı Ḫafī ᶜāciz ḳalup Ḫafī ḳav mınuñ ᶜulemāsına ṭ anışdı. Ḳangı maḫlūḳ bunlara ġālib gele diyü t edbīr idüp işi soñun ṣanışdı. 13a/12-13

Süleymân-ı Hafî caresiz kalıp Hafî kavminin alimlerine danıştı. Hangi mahluk bunları yener diye düşünüp işin sonunu düşündü.

Yā imām ol ecir ne ecrdür? 74a/14

Ey imam o ecir ne ecirdir?

2. 2. 2. 4. 3. 3. Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümleleri

Metinde tespit edilen soru zarfları *ne, niçün-neçün, nice, neden,ḳaçan* şeklinde sıralanabilir.

Anlaruñ ḫāli ne olur? 76b/6-7

Onların hali ne olur?

Bunda neye gelmiş. 75a/18

Bunda niye gelmiş?

Et meki nice v irürsin? 21b/10

Ekmeği nasıl verirsin?

Ḳaçan günāh idecek olduñ? 34a/14

Ne zaman günah işleyecek oldun?

Ḳalem eyit di ki yā rabbi ne yazayın? 33a/5

Kalem dedi ki ey rabbim ne yazayım?

Ne anda nice v armaḳ gerek? 75a/18

Ne zaman nasıl varmak gerek?

Ne dirsiz? 46b/19

Ne dersiniz?

Niçün aydınlıġa çıḳmazsız? 8b/17

Niçin aydınlığa çıkmazsınız?

Pes dönüp aña su°āl it düm ki bu mert ebeye neden yit işdüñ? 59b/19

Şimdi dönüp ona sordum ki bu dereceye nasıl yetiştin?

Süleymān ᶜaleyhi's-selām didi ki nit e dirsin? 91a/18-19

Süleyman aleyhisselam dedi ki nasıl dersin?

Yā ebiyye neçün aġlarsın? 71a/16

Ya baba niçin ağlarsın?

Yā maġbūndan maġbūn nice olur? 74b/17

Ya şaşkından şaşkın nasıl olur?

2. 2. 2. 4. 3. 4. Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümleleri

Metinde soru zamirlerinin başında *ne* ve *kim* gelmektedir. *Ne* insan dışındaki varlıklar hakkında, *kim* ise şahıslarla ilgili soru cümlelerinde kullanılır. Bunun yanında *kanda* soru zamiri de metinde aynı işlevle tespit edilmiştir.

Āb-ı ḥayāt ı bu ẓulumāt da kanda bulup içelüm? 9a/9

Hayat suyunu bu karanlıkta nerde bulup içelim?

Ammā senüñ bu yüce kemerde rızḳuñı kim get ürür? 12a/12

Ama senin bu yüce kemerde rızkını kim getirir?

Andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> Ḫıżr-ı nebīye suᵓāl it di ki bu gelen kimdür? 61a/19-20

Ondan sonra Süleyman peygamber aleyhisselam Hızır peygambere sordu ki bu gelen kimdir?

Bes Süleymān ṣordı ki bu mezār kimüñdür? 15a/21

Şimdi Süleymân sordu ki bu mezar kimindir?

Bu ḳadar ᶜömür sürmek saña kandan naṣīb oldı? 7b/3-4

Bu kadar ömür sürmek sana nereden nasip oldu?

Ḥükemā ḳav lince yine Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām ṣordı ki yā Nesr-i Ṭāyir bunca ᶜömr içinde Süleymān-ı Ḫafī zamānında ᶜacāyib ne gördüñ v eyā benüm bunda gelecegüñ kimden işit düñ? 12a/18-20

Bilgelere göre yine Süleyman peygamber aleyhisselam sordu ki ey Nesr-i Tâyir bu kadar ömür içinde Süleymân-ı Hafî zamanında acayip ne gördün veya benüm bu zamanda geleceğimi kimden işittin?

İy melekler didügüñüz oġlan kimden olsa gerekdür? 87b/6

Ey melekler dediğiniz oğlan kimden olsa gerektir?

Kandayimiş ḥālin ṣoralum. 49a/20-21

Neredeymiş halini soralım.

Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām ṣordı ki bu elüñdeki ḳılınc nedür? 15b/10-11

Süleyman peygamber aleyhisselam sordu ki bu elindeki kılıç nedir?

Süleymān ṣordı ki bunlar nedür? 20a/21

Süleymân sordu ki bunlar nedir?

Yā ᶜālem-i erv āḥa gelmedin kandayıduñ? 73a/5

Ya ruhlar alemine gelmeden neredeydin?

Yā pehlev ān aduñ nedür söyle. 53b/6

Ey pehlivan adın nedir söyle?

2. 2. 2. 4. 4. Ünlem Cümlesi

Ünlem cümleleri daha çok seslenme edatlarıyla kurulan cümlelerdir. Bu cümleler, korku, endişe, emir, istek, sevinç, bilinmezlik gibi işlevleri de üstlenebilirler. Metinde ünlem cümleleri oldukça çok kullanılmıştır.

Ammā ki yā Rüst em elümden ne gelür? 5b/3-4

Ama ey Rüstem elimden ne gelir?

İmdi yā Ṭaymūs Perrī başuña ḥissüñ cemᶜ idüp rāst söyle ḫaberi kim söz gerekdür ki az u öz ola. 6b/6-7

Şimdi ey Taymûs Peri aklını başına alıp doğru söyle haberi ki söz gerektir ki az ve öz ola.

Ṭuruñ, ḳanad açup uçalum! 9a/11

Durun, kanat açıp uçalım.

... v e daḫı yā Küderz senden dilegüm budur ki pehlüv ānları ol sāḥire elinden alup çıḳmaġa cehd idesin. 5a/14

... ve dahi ey Küderz senden dileğim budur ki pehlivanları o cadı elinden alıp çıkmaya gayret edesin.

Yā Laḫlaḫa-i Sāḥir uşda Küderzile Ṭaġṭ aġa şāhid olsunlar ki ikisi de ḥāżır v e bu cev herleri saña emānet v irdügüme Allah nāẓırdur. 5b/16-17

Ey Lahlaha-i Sâhir işte Küderz ile Tagtaga şahit olsunlar ki akisi de hazır ve bu cevherleri sana emanet verdiğime Allah nazırdır.

Yā Rüst em Tehemt en iy pehlüv ān-ı ṣaf-şiken egerçi ki sözüñ cānuma geçer, başum üzre dönüp Şemāyil Bānūya v arayın. 5a/21-5b/1

Ey Rüstem Tehemten ey (orduları) kıran pehlivan eğer ki sözün canıma geçer, başım üzere dönüp Şemâyil Bânû'ya varayım.

Yā Ṭaymūs-ı Perrī ben ol ṭ olaşuḳ eyinlik uzaḳ yoldan git mezem. 6b/19-20

Ey Taymûs-ı Perî ben o dolaşık eğinlik uzak yoldan gitmem.

2. 2. 2. 4. 5. Haber Cümleleri

Haber cümleleri, bir durumu, bir hareketin yapıldığını, yapılmakta olduğunu veya yapılacağını haber vermek, rapor etmek, bildirmek maksadıyla kurulan cümlelerdir (Cemiloğlu 2000:79). İsim cümleleri haber cümlesi içerisine girer. Fiil cümlelerinde ise sadece haber kipleriyle kurulan cümleler, haber cümlesi niteliği taşımaktadır.

ᶜĀlemde miṣli yoḳ siyāh raḫşıdı. 4b/8-9

Alemde misli olamyan sayih at idi.

Anlara muḳābil olacaḳ maḫlūḳ göricek ben bilürem. 13b/13

Onlara karşılık olacak mahluk görünce ben bilirim.

Ayaġı bu ṣaḥrā v asaṭ ında bir göl olup yine yire bat ar. 10b/7

Ayağı bu sahra ortasında bir göl olup yine yere batar.

Cenge ki el ḳarav uz bu Süleymān āmān v irmeyüp cemīᶜimüz ejderlere yut durup helāk idecekdür. 44a/20-21

Cenge ki el karalım bu Süleymân aman vermeyip hepimiz ejderlere yutdurup öldüreceklerdir.

Env āᶜ<-ı> reyāḥīn yir yüzini bürümiş. 10a/18

Fesleğen çeşitleri yer yüzünü bürümüş.

Her ne yire kim düşmān ḳaṣdına raḫṣa binsem ḳorḳup yine dönmem yoḳdur. 5a/1-2

Her ne yere ki düşman için ata binsem korkup yine dönmem yoktur.

... Mekke kāfirleri cemᶜ olup ḳaçup gideyorır. 40b/15

... mekke kafirleri toplanıp kaçıp gidiyorlar.

Merçümek deñlü her ṭaşuñ üst inde ol kişinüñ adı yazılu ki aña ṭ oḳunısardur. 94a/10-11

Mercimek gibi her taşın üstünde o kişinin adı yazılı ki ona dokunacaktır.

Ne ḳadar kim āmān ist ersek bize āmān v irmeyecekdür. 44b/21

Ne kadar ki aman istersek bize aman vermeyecektir.

Rüzigār gecürmekile pīrlik irüp billeri bükülmiş. 11a/1-2

Ömür geçirmek ile yaşlılık gelip belleri bükülmüş.

Sārādan olısardur. 87b/6

Sârâ'dan olacaktır.

Şāh işidüp şād oldı. 4a/17

Şah işitip sevindi.

2. 2. 2. 4. 6. Tasarlama Cümleleri

Bazı söz dizimi çalışmalarında cümlelerin anlamlarına göre, emir cümlesi, istek cümlesi, şart cümlesi, gereklilik cümlesi gibi kısımlara ayrıldığını görmekteyiz. Biz, bu kiplerle kurulan cümlelere tasarlama cümleleri adını veriyoruz. Bu cümleler, üzerlerine aldıkları tasarlama kipine göre anlam kazanırlar. Metindeki tasarlama kipleri hemen hemen Türkiye Türkçesiyle aynıdır. Fakat gereklilik kipi metinde *–sa gerek/-se gerek, -mak gerek/-mek gerek* şeklindedir.

Ḥāżır ev de ot urup ḥāżır māl yiye. 18a/15-16

Hazır evde oturup hazır mal yiye.

Pes ādemīnüñ gerekdür ki Ḥaḳḳa iʿt iḳādı dürüst ola. 5a/5-6

Şimdi insanın gerektir ki Hakka bağlılığı dürüst ola.

Memleket ümi göreyim. 22a/18-19

Memleketimi göreyim.

Bilinās ḥakīm miʿmārlıḳ it sün. 18a/4

Bilinas bilge mimarlık etsin.

Bu sāḥirleri yine alup git gil. 5a/9

Bu büyücüleri yine alıp git.

İsmāʿīli ḳo. 71b/12

İsmaili koy.

... cemīʿ işlerde iḥtiyāṭı vācib görmek gerek ve ḫayr u şerr aṣṣı ziyān yirin gözlemek gerek ve incinmiş dost dan ṣaḳınmaḳ gerek. 69a/5-6

... bütün işlerde tedbiri vacip görmek gerek ve hayırı ve şerri yarar zarar yerini gözlemek gerek ve incinmiş dosttan sakınmak gerek.

Ḫat emü'n-nebiyyīn olsa gerek. 25b/20

Peygamberlerin sonuncusu olsa gerek.

Mekke şınurına gelüp yit se gerek. 47b/6

Mekke sınırına gelip yetse/yetişse/ulaşsa gerek.

Adum sorarsañ Sām-ı Süv ār oġlı Ḳāhirem. 53b/9-10

Adımı sorarsan Sâm-ı Süvâr oğlu Kâhir'im.

Benden dilerseñ Kaʿbeyi dile ki yıḳmayam. 94a/5

Benden dilersen Kabe'yi dile ki yıkmayayım.

Eger uyanıḳlıḳda olursa aña ilhām dirler. 76b/3

Eğer uyanıklıkta olursa ona ilham derler.

2. 2. 3. YAN CÜMLELER

Yan cümleler, temel cümleye bir bağlayıcı ile bağlanan ve çekimli bir yüklemi olan, kendi içinde cümlenin bütün özelliklerini taşıyan yapılardır. Bu yapılar temel cümleyle anlam ve şekil olarak sıkı bir ilişki içinde olup, temel cümlenin ögesi konumundadırlar. Metindeki yan cümleler genellikle "ki, kim" bağlaçları çevresinde oluşmuştur. Bundan başka Türkçeye has "-sa/-se" şart ekiyle kurulan yan cümleler vardır. "-sa/-se" şart eki, Türkçe kökenli tek yan cümle kuran yapıdır.

Metindeki şart yan cümleleri dışında "ki, kim" ile yapılan yan cümleler genellikle temel cümleden sonra gelirler. Ancak metinde bazı "ki"li yapılar, şart cümleleri gibi temel cümleden önce gelir. Bu durumu özellikle zaman anlamı bildiren yan cümlelerde çok açık olarak görülür. Bunun yanında özne yan cümleleri de temel cümlenin yükleminden önce genellikle nitelediği isimden hemen sonra gelmektedir. Nesne yan cümleleri ise, sistemli olarak temel cümlenin yükleminden sonra gelmekte, dönüşümü, belirli nesneye tekabül etmektedir.

Metinde "ki, kim"li yan cümleler oldukça fazladır ve bu yapıda olmayan çok az sayıda cümle vardır. Metindeki bu yan cümlelerin başta özne, nesne, yüklem ve zarf cümleleri olmak üzere dörde, zarf cümleleri de kendi içinde işlevsel olarak birçok alt bölüme ayrılmaktadır. Bu çalışmada, yan cümle yapıları incelenirken başta Turan'ın (1996)[51] çalışması olmak üzere, Eckmann'ın (1996) sınıflandırması da örnek alınmıştır.

2. 2. 3. 1. Özne Cümlesi

Özne yan cümleleri, temel cümlenin öznesi işlevindedir. Metinde özne cümleleri "ki, kim, her kim, her kim ki, her kime ki, her kimse ki, kimse ki, ne ki, ol kim, ol kimse ki, şol ki," bağlaçlarıyla yapılır. Özne cümleleri metinde, öteki yan cümlelere göre, çok az kullanılmıştır.[52]

ki, kim:

---

[51] Turan'ın çalışmasında esas aldığımız kısım "Subordinate Clauses" başlığı altında incelediği bölümdür (1996:176). Turan, tezinde "Complex Sentences" başlığı altında bizim yan cümle olarak tanımladığımız "ki, kim; -sa/-se"li yapıların yanında, isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiilleri de ayrı ayrı incelemektedir (1996:175). Bu kelime öbeklerini yan cümle olarak inceleyen başka çalışmalar da vardır (Akerson-Ozil 1998; Demir-Yılmaz 2003:213; Gülensoy 2000:438; Koç 1990:33; Taylan 1998). Biz, bu çalışmada, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiilleri kelime öbekleri içerisinde ele alıp incelemeyi daha uygun gördük (bk. Karahan 1994b; 2004; Mehmedoğlu 2001). Bu sebeple bu kısımda fiilimsiler incelenmeyecektir.

[52] Özne işlevindeki yardımcı cümleler ya temel cümleden önce ya da sonra gelirler. Önce geldiği durumlarda yardımcı cümle temel cümlenin genel sorusuna cevap olur ve onun öznesi yerine kullanılır. Bu tür yardımcı cümleler daha çok edilgen çatılı fiile sahip cümlelerden sonra gelir. Yardımcı cümle temel cümlede açıklanması gereken öğeleri (şu, şurası gibi) açıkladığında ve onları tamamladığında da temel cümleden sonra gelir. Yardımcı cümle doğrudan özne yerini tutan öğeyi izah ettiği durumlarda ise temel cümleden önce gelebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Mehmedoğlu:1999.

Ev v el şiᶜir kim dünyāda eyidildi işbu şiᶜirdür. 34b/17

Dünyada ilk söylenen şiir işte bu şiirdir.

İy Sārā rev ā mıdur kim ᶜömrüm ḥāṣılı İsmāᶜīlleyin ᶜayāli naẓarumdan ayıram? 88a/9-10

Ey Sârâ, ömrümün meyvesi İsmail gibi bir evladı yanımdan ayırmam reva mıdır?

Yaᶜnī anuñ kim iki berāber ola pes ol kimse maġbūn oldı. 74b/19-20

Yani bu ikisinin de bulunduğu kişi aldanmış oldu.

ki, kim, ile kalıplaşarak özne yan cümleleri kuran öbür yapılar da şunlardır:

her kim:

... her kim bu ev i görse aġlar ... 91a/11

... bu evi gören kimse ağlar...

... her kim iḥsān it se ḫāliḳuñ raḥmet ine lāyıḳ olup v e ḫalḳuñ ḳulūbında muḥabbet i ziyāde ṭ abīᶜat lerine muv āfıḳ düşe ... 72a/17-18

... ihsan eden herkes yaratanın rahmetine layık olup ve halkın kalbinde muhabbeti fazla tabiatlerine uygun düşe...

İmdi her kim ᶜışḳa yanmaḳ ist erse ᶜışḳı İbrāhīmden ögrenmek gerek ki yüzini aydan v e günden çev ürdi. 85b/5-6

Şimdi aşka yanmak isteyen her kimse yüzünü aydan ve güneşten çevirdiği için aşkı İbrahim'den öğrenmesi gerek.

... yā nebiyya'l-lah her kim bu Mekkeye yaramaz ḳaṣd eylese gendü daḫı leşkeri daḫı helāk olmış ... 91a/16

... ya nebiyallah bu Mekke'ye art niyet ile gelenlerin kendi de askeri de mahvolmuş...

her kim ki:

... her kim ki iḫt iyārıla yapılan Hemedān Şehrine gele, miḳdārına göre bir ev v e yidi yıllıḳ nafaḳa içün māl v ireler. 18a/14-15

... kendi isteğiyle Hemedân şehrine gelen her kimseye/herkese miktarına göre ev ve yedi yıllık nafaka için mal vereler.

her kime ki:

... her kime ki gürz urdı kellesi ḫurd olup elinde cān v irdi. 52a/8-9

... gürz vurduğu her kimse, kellesi parçalanıp elinde can verdi.

her kimse ki:

Her kimse ki aña el ursa ol pādişāhıla and v e ᶜahd idüp yemīn it miş gibi olur ... 91b/1

Ona el vuran herkes o padişah ile ant ve ahdedip yemin etmiş gibi olur.

... her kimse ki ol ev i görse aġlar ... 93b/12

... o evi gören herkes ağlar...

kimse ki:

Ev v el kimse kim dünyāda ḥayaṭ lıḳ it di, İdrīsdür. 35b/3

Dünyada ilk avlu yapan kişi İdristir.

Ev v el kimse ki Mekkeye ört ü ört di Süleymānıdı ... 56a/4

Mekke'ye ilk örtü örten kişi Süleymân idi.

ne ki:

Eyü eger yav uz ne ki v arısa başa gelec<ek>dür. 65b/9-10

İyi veya kötü var olan herşey başa gelecektir.

Ol kim:

... ol kim kāfirlerdür t ā ebed cehennemde ḳalısarlardur ... 76b/13-14

... kafir olan kimseler ta sonsuza kadar cehennemde kalacaklardır ...

ol kimse ki:

... ol kimse ki Mekket u'l-laha ört ü ört di Süleymān peygāmberdür ᶜaleyhi's-selām ... 93a/14-15

... Mekketullaha örtü örten kimse Süleymân peygamber idi.

şol ki/kim:

Şol ki ᶜArab cinsliyidi sözini maᶜḳūl görüp gendüyi şefīᶜ dut dılar v e şol ki Habeş ḳav minden v e yabandan gelmiş ᶜArab ḳav midi anlar ᶜinād ḳılup eyit diler. 46b/20-21

Arap cinsli olan şunun sözünü uygun görüp kendisini şefaatçi tuttular ve Habeş kavminden ve yabandan gelen Arap kavminden olan şunlar inat edip söylediler.

Şol kim ehl-i īmān v e ehl-i t aḳv ādur sālim v e bī-zaḥmet v e bī-maşaḳḳat v e bī-miḥnet geçerler ... 76b/13

İman ehli ve takva ehli olan şunlar, selametle ve zahmetsiz ve meşakkatsiz ve mihnetsiz geçeler...

2. 2. 3. 2. Nesne Cümlesi

Nesne cümlesinde, yan cümle, temel cümlenin nesnesi işlevindedir. Bu tür yan cümleler, dolayısıyla bu tür yan cümlelerin temel cümleye bağlandığı birleşik cümleler metinde sık kullanılmıştır. Metinde "ki, kim" başta olmak üzere, bu edat çevresinde oluşmuş kalıp ifadeler de nesne cümlesi yapmaktadır. Bunlar, "her kime ki, her kim ki, her ne ... ki, ne ki/kim" kalıp yapılarıdır. Bu yapılardan "her kime ki" ve "her kim ki" bir iki örnekte görülür. "ne ki/ki" yapısı ise nesne cümleleri yapımında en çok kulanılan kalıp ifadedir. Nesne cümleleri çoğunlukla "ki, kim" ile meydana getirilirler. Metinde, başka yan cümlelerde olduğu gibi nesne cümlelerinde "ki, kim" edatı çevresinde oluşmuş kalıp yapılar çok fazla kullanılmaz. Ayrıca "ki, kim" bağlacıyla kurulu cümlelerin çoğu aktarım ibareleri başta olmak üzere bazı geçişli fiiller çevresinde oluşmuştur. Metindeki nesne

cümlelerinin çok büyük bir kısmı 14 fill çevresinde oluşmuştur. Bu fiillerden bir kısmı "cevap vir-, di-, eyit-, gel-, sor-, su'al it-, yazıl-" söz, ifade ve düşünce aktarımı işleviyle kullanılan fiillerden oluşur. Ötekiler ise, "bil-, buyur-, dile-, gör-, iste-, san-" gibi fiillerden meydana gelir. Bunların yanında metinde bir örnekle görülen bazı filler de vardır.

her kim ki: Metinde bir örnekte nesne cümlesi yapmaktadır.

... yā ᶜaḳl her kim ki seni v irdüm anı pāk u t emīz ḫalḳ içinde ᶜazīz ḳılam. 29a/9

... ey akıl seni verdiğim her kimseyi pak ve temiz, halk içinde aziz kılayım.

her kime ki: Bir örnekte nesne yan cümlesi yapma işlevindedir.

Her kime ki gürz ursa ḫurd u ḫaşḫāş ḳılurdı. 82a/15-16

Gürz vurduğu her kimseyi öldürürdü.

Her ne ... ki: Metinde bir örnekte nesne yan cümlesi yapımında kullanılmıştır. "ki" edatından önce gelen kelime nitelenen durumdadır.

Ammā ki ᶜāḳil kāmil kimsene her ne söz ki söyler yirlü yirinde söyler. 45a/9-10

Fakat akıllı ve olgun kimse söylediği her sözü yerli yerinde söyler.

ne ki/kim: Metinde en çok nesne cümlesi yapan kalıp ifadedir. "ne ki/kim", dokuz örnekte nesne cümlesi yapmıştır.

But a ḫıẓmat iderdi v e eline ne kim girürse yidirür içirürdi. 59a/16-17

Puta hizmet ederdi ve eline gireni yedirir içirirdi.

Diline eyü yat lu ne ki gelürise söyler. 45a/9

Diline iyi kötü geleni söyler.

Ḥādiṣey-i rūzigār nekim v āḳiᶜ oldısa t aᶜbīr it diler. 103b/4

Olan biteni vaki olanı tabir ettiler.

Ne kim ḥādiṣe v āḳi^{c} oldısa aṣlı birle t aḳrīr ḳılup riv āyet it diler. 98a/14-15

Vaki olan bütün hadiseyi aslı ile söyleyip rivayet ettiler.

Tı̈g̈ u t eberlerin <v e> gürz ü siperlerin demür aṣlından ne kim v arısa yaraḳ ālet lerin gendüye çeküp aldı. 101a/1

Kılıç ve baltalarını ve gürz ve siperlerini demir aslındam var olanı silah aletlerini kendine çekip aldı.

Zīrā ki ol ḫallāḳ-ı ^{c}ālem ne ki yarat dısa zev c zev c yarat mışdur. 60b/20-21

Zira ki o alemin yaratıcısı yarattığını zevc zevc yaratmıştır.

"Başkasının sözlerini nakleden ibareler (oratio recta) de nesne cümlesinden başka bir şey değildir (Eckmann 1996:165)." Metinde nesne cümlelerinin çoğunluğu bu tür ibarelerden oluşmuştur. Özellikle "cevâb ver-, di-, eyit-, gel-, sor- su'al it-" fiilleriyle beraber birçok nesne cümlesi meydana gelmiştir. Bu fiiller özellikle "ki" bağlacıyla beraber doğrudan aktarım cümleleri meydana getirirler.

Cevâb vir-: Metinde nesne yan cümlelerinde en çok kullanılan fiillerden birisidir. "eyit-" fiili gibi doğrudan aktarım cümleleri kurar. Metindeki örneklerin tamamı belirli geçmiş zaman 3. teklik şahıs çekimindedir. Birkaç örnekte 1. teklik, 1. ve 3. çokluk şahıs çekimde karşımıza çıkar.

Cev āb v irdi ki baña ḳırḳ biñ er v ir. 50b/18

Kendisine kırk bin asker vermesini istedi.

Bana kırk bin asker ver diye cavap verdi.

Cev āb v irdi ki ben bir ruhbānuñ oġlıydum. 59a/21

Ben bir ruhbanın oğluydum diye cevap verdi.

Cev āb v irdi ki na^{c}am. 15b/1

Evet dedi.

Evet diye cevap verdi.

Cev āb v irdi ki yā nebiyya'l-lah şimdiki ᶜaṣrda ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb budur. 61a/20

Ya nebiyallah şimdiki asırda kutbul-aktab budur diye cevap verdi.

Cev āb v irdiler ki nit ekim siz ẓulumāt a girmek ist emezsiz. 8b/18

Nitekim siz karanlığa girmek istemezsiniz diye cevap verdiler.

Cev āb v irdük ki naᶜam. 10a/12

Evet diye cevap verdik.

Di-: Metinde nesne cümleleri yaparken kullanılan bu fiil, "eyit-" ve "cevâb vir-" fiilleri gibi doğrudan aktarım cümleleri oluşturur. Metinde "di-" fiili genellikle belirli ve belirsiz geçmiş zaman çekimde ve çoğunlukla 3. şahıslarla çekime girer. Çok az örnekte geniş zaman çekimindedir.

Andan Allah t eᶜālā ḳaleme didi ki yaz yā ḳalem. 32b/17

Ondan sonra Allah teala kaleme yaz yâ kalem dedi.

Cebrāᶜīl ᶜam e's-selām didi kim sen daḫı şimdi yaradılduñ. 34a/14

Cebrail aleyhisselam sen dahi şimdi yaratıldın dedi.

Didi ki naᶜam. 17a/7

Evet dedi.

Didi kim elḥamdüli'l-lah. 86b/10

Elhamdülillah dedi.

Nit ekim ᶜuḳalā dimişdür ki cemīᶜ işlerde iḫt iyāṭ ı v ācib görmek gerek v e ḫayr u şerr aşşı ziyān yirin gözlemek gerek v e incinmiş dost dan ṣaḳınmaḳ gerek. 69a/4-6

Nitekim akıllılar bütün işlerde tedbiri elden bırakmamak gerek ve hayır şerr, fayda zarar yerini gözlemek gerek ve incinmiş dosttan sakınmak gerek demişlerdir.

Eyit-: Metinde nesne cümlelerinde en fazla kullanılan fiildir. Bu fiil doğrudan söz ve düşünce aktarımında kullanılır. Metinde "eyit-" fiili, bu tür

yapılarda kulanılırken genellikle belirli geçmiş zaman çekimiyle karşımıza çıkar. Bunun yanında birkaç örnekte belirsiz geçmiş zaman ve geniş zaman çekiminde de tespit edilmiştir. Bu fiil aktarım cümleleri oluştururduğundan dolayı metindeki bütün örnekleri 3. şahıs çekimdedir.

Behrām-ı Cebelī eyt di ki ne ḥāldur? 51a/18

Behrâm-ı Cebelî (bu) ne hâldir dedi.

Cumᶜa gicesi ẓuhūr it miş v e eyit miş ki **lā ilahe illā'l-lahu v aḥdehu lā-şerīke lehu** dimiş ... 85a/9-10

Cuma gecesi ortaya çıkmış ve **lā ilahe illā'l-lahu v aḥdehu lā-şerīke lehu** demiş ...

Eyit di ki iy ḳara yüzlü Ḥabeşī çoḳ söyleme erligüñden ne v ardur göst er. 81a/19

Ey kara yüzlü Habeşî çok konuşma, erliğinden ne vardır göster dedi.

Eyit di ki naᶜam, bilürem. 16b/16

Evet, bilirim dedi.

Eyit diler ki yā nebiyya'l-lah ᶜālī ḥażret üñ gidicek Ḥabeş meliki bu şehre gelür. 92a/19

Ya nebiyallah yüce hazretin gidince Habeş meliki bu şehre gelir dediler.

Ya nebiyallah yüce hazretin gidince Habeş melikinin bu şehre geeceğini söylediler.

Eyt di ki yarın ḥacc günidür. 55a/9

Yarın hac günüdür dedi.

... Ḥaḳ t eᶜālā ḥażret i eydür ki hīçbir dōst ı gördüñ mi ki dōst ını görmek ist emeye didi. 85b/4-5

... Hak teala hazretinin dostunu görmek istemeyen herhangi bir dostunu gördün mü dediğini söyledi.

Ḳalem eyit di ki yā rabbi ne yazayın? 33a/5

Kalem, ey rabbim ne yazayım dedi.

Nit ekim ᶜuḳalā eydürler ki **sīret ü'l-merᵓi t ünbiyü ᶜan serīret i.** 78a/8-9

Nitekim akıllılar **sīret ü'l-merᵓi t ünbiyü ᶜan serīret i** *derler.*

Yolda Şeyṭān İsmāᶜīle uġrayup eydür ki aṭañ seni boġazlamaġa iltür. 71a/4-5

Yolda Şeytan İsmail'e uğrayıp baban seni boğazlamaya götürür dedi.

Zīrā ekābir yaᶜnī rusul ᶜaleyhi's-selām eyt mişlerdür kim her kişinüñ ḫayāli uşacuḳ ırmaḳlar menzilesindedür. 73b/10-11

Zira büyükler yani resuller aleyhisselam her kişinin hayali ufacık ırmaklar mesabesindedir demişlerdir.

Gel-: Bu fiil daha çok Kur'an'dan ayet, hadis ve bir kitaptan aktarım veya alıntı yapılırken kullanılır ve çoğunlukla doğrudan aktarım cümleleri kurar. Metindeki örneklerin hemen hemen tamamında geniş zaman 3. teklik şahıs çekimindedir. Temel cümle genellikle "nitekim" edatıyla başlar ve bir önceki yargıya delil getirmek için bu yapı kullanılır.

Ḳalᶜat ü'l-ebyażı t ekrār bünyād it di v e t ārīḫde gelür ki hergiz İrān pādişāhları Hemedān şehrinden ḫālī olmazlar. 21b/4-5

Kalatül-Ebyaz'ı tekrar sağlamlaştırıp ve tarihte hiç bir zaman İran padişahlarının Hemedân şehrinden ayrılmadıkları yazılıdır/söylenir.

Nit ekim ḥadīṯde gelür ki **ḥubbü'l-v aṭ ani men illā īmān**... 22a/15-16

Nitekim hadiste **ḥubbü'l-v aṭ ani men illā īmān** *der.*

Nit ekim ḫeberde gelür ki **el-muḫt arıḳ lā-yeht arıḳ.** 85b/3

Nitekim haberde **el-muḫt arıḳ lā-yeht arıḳ** *der.*

Nit ekim kelām-ı rabbānīde v e kit āb-ı sübḥānīde gelür ki **v e'l-kāẓimīnü'l-ġayza v e'l-ᶜāfīne ᶜani'n-nāsi.** 15b/14-15

Nitekim Kuran-ı Kerîm'de **v e'l-kāẓimīnü'l-ġayza v e'l-ᶜāfīne ᶜani'n-nāsi** *der.*

Sor-: Bu fiil de metinde nesne cümleleri yaparken kullanılmakta ve doğrudan aktarım cümleleri oluşturmaktadır. Ayrıca bu fiilden sonra gelen yan

cümle soru cümlesi niteliği taşımaktadır. Metindeki "sor-" fiiliyle yan cümle kurulurken, fiil belirli geçmiş zaman ve genellikle 3. teklik şahıs, kısmen de 1. teklik ve çokluk şahıs çekiminde bulunur.

Bu kāfirlere sordum ki bu kişi gendüyi neçün buġazından zencīrle aşmış, ayaġ üzre ṭurur v e neden bu ḫalḳ ḳaḳıyup ṭaşıla aġacıla bunı urur<lar>. 59a/14-16

Bu kafirlere, bu kişinin kendisini niçin boğazından zincirle astığını, ayak üzere durduğunu ve neden bu halkın kızıp taşla ağaçla buna vurduklarını sordum.

Mūsīḳī Yāre sorduḳ ki niçün deñiz çoḳ yir yüzi az görinür? 7b/18-19

Mûsîkî Yâr'e niçin denizin çok karanın az göründüğünü sorduk.

Mûsîkî Yâr'e niçin deniz çok kara az görünür diye sorduk.

Sordı ki ne v echile? 70a/8

Ne yönden olduğunu sordu.

Ne yönden diye sordu.

Süleymān ᶜaleyhi's-selām sordı kim bu ne şekil arslandur? 20b/20

Süleyman aleyhisselam bunun ne şekil arslan olduğunu sordu.

Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām sordı ki ismüñ nedür v e bunda neylersin? 15b/8

Süleymân peygamber aleyhisselam isminin ne olduğunu ve burada ne yaptığını sordu.

Su'al it-: Bu fiil de nesne cümleleri yapılırken işlek olarak kullanılmaktadır. "sor-" fiilinde olduğu gibi, kendisinden sonra gelen yan cümle, soru cümlesi görevindedir. Bu iki fiilin, "ki"li yan cümlelerdeki temel işlevi soru anlamı taşıyan yan cümleler kurmaktır. Genellikle belirli geçmiş zaman 3. teklik şahıs çekiminde görülen "sual it-" fiili, bazı örneklerde 1. ve 2. teklik şahıs çekimiyle ve şart 3. teklik şahıs çekimiyle de karşımıza çıkar.

Andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> Ḫıżr-ı nebīye suᵓāl it di ki bu gelen kimdür? 61a/19-20

Ondan sonra Süleyman peygamber aleyhisselam Hızır peygambere bu gelenin kim olduğunu sual etti.

Bes su²āl it düñ ki bu ḳarlu ṭaġlaruñ v e bu ẓulumāt uñ aṣlı nedür v e daḫı ol ẓulumāt deryāsından öt e görinen ṭaġlar ne ṭaġlardur? 8a/20-21

Sonra bu karlı dağların ve bu karanlığın aslının ne olduğunu ve dahi o karanlık deryasından ötede görünen dağların ne dağları olduğunu sual ettin.

Bıçaġa su²āl it di ki niçün kesmedüñ ṭaşı kesdüñ? 71b/2

Bıçağa (İsmail'i) niçin kesmediğini, taşı kestiğini sordu.

Ḥükemā ḳav lince ol ḳoyun ḳoçı ḳurbāna yaramazam deyicek Süleymān <ᶜaleyhi's-selām> su²āl it di ki ne cihet den yaramazsın? 69b/18-19

Bilgelere göre o koyun koçu kurbana yaramam deyince Süleyman aleyhisselam ne yönden yaramaz olduğunu sual etti.

Pes dönüp aña su²āl it düm ki bu mert ebeye neden yit işdüñ. 59b/19

Sonra dönüp ona bu mertebeye nasıl erdiğini sual ettim.

Su²āl iderlerse kim Şāmdan Mekkeye alt mış menzil yoldur İbrāhīm ḳaç günde geldi ... 90a/11-12

Şamdan Mekke'ye altmış menzil yol olduğunu İbrahim'in kaç günde geldiğini sorarlarsa ...

Su²āl kılurlarsa kim İbrāhīm Şām diyārında ḳanda ṭ ururdı ... 89a/21-89b/1

İbrahim'in Şam diyarında nerede durduğunu sual ederlerse/sorarlarsa ...

İbrahim Şam diyarında nerede dururdu diye sual ederlerse ...

Üc yüzlere get ürdüm v e su²āl it düm ki dīnüñden dönmege sebeb neydi? 59a/20-21

Üç yüzlere getirdim ve dininden dönmesinin sebebinin ne olduğunu sual ettim.

Yaz-: Metinde birkaç örnekte görülen "yaz-" fiili, doğrudan aktarım yan cümlelerinde kullanılır. Daha çok yazılı metinlerden alıntı yapılırken bu fiil tercih edilir. Genellikle belirsiz geçmiş zaman 3. teklik şahıs çekimindedir.

Ḳızıl yāḳūt dan üzerinde ᶜİbrīce yazılmış ki yā ḳulum maḳṣūduñı edā it dük. 59b/9-10

Kızıl yakuttan üzerinde İbranice ey kulum maksudunu yerine getirdik yazılmış.

Nit e ol lev ḥde yazılmış ki ben ki Süleymān-ı Ḥafīnüñ v ezīri Talfaḳ ḥakīmidüm. 17a/9

Nitekim o levhada Süleymân-ı Hafî'nin veziri Talfak hakîm idim yazılmış.

Metinde emir bildiren ifadelerden sonra gelen yan cümleler de nesne cümlesi olarak kullanılmaktadır. Metinde emir yan cümleleri kurulurken en çok rastlanan fiil "buyur-" fiilidir. Emir ifadesi taşıyan bu fiilden sonraki yan cümle genellikle istek, kısmen emir çekimindedir. Bu arada "buyur-" fiilinin birkaç örnekte, özellikle hadislerin anlatıldığı yan cümlelerde emir işlevi yoktur. "buyur-" fiili genellikle belirli ve belirsiz geçmiş zaman 3. teklik şahıs çekimindedir. Bunun yanında bir iki örnekte geniş zaman çekimiyle karşımıza çıkar. "buyur-" fiilini takip eden yan cümle doğrudan aktarım yapar.

Andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> cemīᶜ benī İsrāᵓīl enbiyāsına v e ᶜArab u ᶜArbānuñ et ḳıyāsına ᶜAcem ẓurafāsına v e cemīᶜ v ilāyet umerāsına buyurdı ki yarın yev m-i ḥacdur. 57a/19-21

Ondan sonra peygamber aleyhisselam bütün İsrail enbiyasına ve Arap muttakilerine Acem zariflerine ve bütün vilayet beylerine yarının hac günü olduğunu söyledi/buyurdu.

Andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> Yeḥūyādaᶜ Begler Begiye buyurdı ki biş yüz erile düşmān cānibine ḳaraġol ola. 57a/18-19

Ondan sonra Süleyman peygamber aleyhisselam Yehûyâda Begler Begi'ye beş yüz askerle düşman tarafına karakol/keşif kolu olmasını buyurdu.

Bu maᶜnīde resūl ḥażret i ṣalla'l-lahu ᶜaleyhi v esellem buyurmışdur ki min est ev āh yümān fehu maġbūn. 74b/18-19

Bu anlamda resul hazreti sallallahu aleyhi vesellem **min est ev āh yūmān fehu maġbūn** *buyurmuştur.*

... buyurdı ki Mekkenüñ civ ārında biñ bir ḫücre yapdura ... 92a/11-12

... Mekke'nin çevresinde bin bir hücre yaptırmasını buyurdu ...

...Mekke sulṭ ānına buyurdı ki v arup Mekkenüñ ḫaremini v e cemī^{c} civ ārlarını pāk ide... 56a/2-3

...Mekke sultanına varıp Mekke'nin haremini ve bütün çevresini temizlemesini buyurdu ...

Nit ekim dünyāyı yoḳdan v ar iden Allah ferşi alçaġ ^{c}arşı dār iden pādişāh buyurur ki **ḳev lehü t e^{c}ālā v elā t ens naşībeke mize'd-dünyā....** 52b/9-10

Nitekim dünyayı yoktan var eden Allah yeryüzünü alçak arşı yurt eden padişah **ḳev lehü t e^{c}ālā v elā t ens naşībeke mize'd-dünyā** *buyurur...*

Nit ekim ol yezdān-ı pāk v e ḫālıḳ-ı arażīn ü eflāk buyumışdur ki **līḳażuyal-lahu emren kāne mef^{c}ūlen.** 65b/10-11

Nitekim o temiz yezdan ve yerin göğün yaratıcısı **līḳażuyal-lahu emren käne mef^{c}ülen** *buyurmuştur.*

... perrīler sulṭ ānı Hümāyūn şāha buyurdı ki bu şehri perrīlere yapdurmaġa cehd it . 18a/3-4

... periler sultanı Hümâyûn şaha bu şehri perilere yaptırmaya gayret etmesini buyurdu.

Metinde "bil-, dile-, gör-," fiilleri başta olmak üzere, "iste-, san-" fiilleri de nesne cümlelerinde temel cümlenin yüklemi olarak görev alırlar.

Bil-: Metinde "gör-" fiilinden sonra nesne yan cümlelerinde temel cümlenin yüklemi olarak en fazla kullanılan fiildir. Genellikle geçmiş zaman 3. şahıs çekiminde kulanılsa da öbür fiiller kadar zaman ve şahıs konusunda seçiciliği yoktur. Haber ve tasarlama kiplerinde çekime girer.

Anı bilürüz ki ġāyibden māl bulup gelüp borcını v irdi. 59a/18

Gayipten mal bulup gelip borcunu verdiğini biliriz.

Bil ki yā Süleymān ol oġluñdur. 60b/17

Ey Süleyman onun oğlun olduğunu bil.

Bildük ki bu āb-ı ḥayāt degül. 10a/2-3

Bunun hayat suyu olmadığını anladık.

Cebrāʾīl daḫı bildi kim İbrāhīm ḳorḳdı. 87b/4

Cebrail dahi İbrahim'in korktuğunu bildi.

Ḳāhir bildi ki bu gelen pehlev ān-ı cihāndur. 52b/2

Kahir, bu gelenin cihan pehlivanı olduğunu bildi.

Tā düşmenler bileler ki aṣıl leşkerümüz derbend aġzındadur. 78b/8-9

Düşmanlar asıl askerimizin geçit ağzında olduğunu bilsinler.

Velī bilmedüm ki ol gelüp t aʿlīm iden kimdür. 60b/3

Fakat o gelip talim edenin kim olduğunu bilmedim.

Dile-: Bu fiilin anlamı istek bildirdiği için, yan cümlenin yüklemi genellikle istek çekiminde bulunmaktadır. Fiilin kendisi ise, çoğunlukla belirli geçmiş zaman çekimindedir. Metinde işlek olarak kullanılmaktadır.

Amma ki sehv it dügümüz bilüp diledük ki yine dönüp āb-ı ḥayāt a geçüp ḳonav uz. 11a/7-8 *Fakat yanlış ettiğimizi bilip yine dönüp hayat suyuna geçip konmayı diledik.*

Diledi ki dönüp ḳaçaydı. 52b/5

Dönüp kaçmayı diledi.

Diledi ki el ura. 87a/10

El vurmayı diledi.

Diledi kim gendüsi cenge gire. 79a/7-8

Kendisinin savaşmasını diledi.

Diledi kim inüp baġlayayidi. 52b/16-17

İnip bağlamış olmayı/bağlamayı diledi.

<Diler> kim oġlın Ḥaḳ yolına ḳurbān ḳıla. 71a/8

Oğlunu Hak yoluna kurban etmeyi diler.

Hemāndem diledi ki gendü meydāna gire. 80b/15

O anda kendisi meydana girmeyi diledi.

Gör-: Metinde nesne görevindeki yan cümlelerin kuruluşunda en fazla kullanılan fiildir. Genellikle belirli geçmiş zaman 3. şahıs çekimindedir. Ancak bunun yanında başta geniş zaman olmak üzere, farklı haber kipleriyle ve farklı şahıs ekleriyle de çekime girmiştir.

Ammā ki dīv naẓar ḳılup gördi ki ol ḥerīf ṣaġ u esen meydān içinde ṭurur. 68a/11-12

Fakat dev bakıp o herifin sağ salim meydan içinde durduğunu gördü.

Anı görebildiler ki ḳapular açılup yapıldı v e zerrīn kilīd uruldı. 16b/11-12

Kapıların açılıp kapandığını ve zerrin kilit vurulduğunu görebildiler.

Ġamġama gördi ki ḳurt ul<a>maz. 79b/18-19

Gamgama kurtulamayacağını gördü.

Gördi ki gendü v armazsa pehlev ānlar helāke v arur. 80a/9

Kendi yetişemezse pehlivanların helak edileceğini gördü.

Gördi ki yirinde degül. 66b/19-20

Yerinde olmadığını gördü.

Gördiler ki leşker ṣınmış. 82b/7

Askerin kırıldığını gördüler.

Gördüm ki bu şehr ḫarābe v armış. 11a/10-11

Bu şehrin harap olduğunu gördüm.

Gördüñüz mi ki ol begenmedigüñüz ādem ne cengler it di v e ol ḫorsındıġıñuz Rüst em v āsi[c] cihānı göz görümez t eng it di. 68b/17-18

O beğenmediğiniz insanın ne cenkler ettiğini ve o küçük gördüğünüz Rüstem'in geniş cihanı göz göremez dar ettiğini gördünüz mü?

İste-: Metinde çok örnekte karşımıza çıkar. Yan cümlenin yüklemi genelde istek kipinde çekimlenmiştir.

Andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> el urup gendü mübārek elile ist edi ki bir ḳoç ḳurbān ḳıla. 69b/7-8

Ondan sonra peygamber aleyhisselam el vurup kendi mübarek eliyle bir koç kurban etmeyi istedi.

İst erem ki bu ejdehāyıla ceng ḳılam. 67a/1-2

Bu ejderha ile savaşmayı isterim.

Şan-: Metinde birkaç örnekte görülmektedir.

Ceng içinde sanasın ki her biri bir yanar oddur v e ḳażāy-ı āsmānīdür. 77b/10

Savaşta her birinin yanar ateş olduğunu ve göğün hükmü sanasın.

Dīv eyle sandı ki Rüst emi ḫurd-ı ḫaşḫaş idüp yire yat urdı. 67b/21-68a/1

Dev, Rüstemi parçalayıp yere yatırdığını sandı.

Sanasın ki cemīᶜ ᶜālemüñ ḳarlu ṭaġları ol yire cemᶜ olmış. 8a/14

Bütün alemin karlı dağları o yere toplanmış sanırsın.

2. 2. 3. 3. Yüklem Cümlesi

Yüklem cümlesi temel cümlenin yükleminin açıklayan, açıklayan ve onun yerine geçebilen yan cümleden oluşur. Temel cümlede genellikle yüklem olarak işaret zamirleri bulunur. Yan cümle ise bu işaret zamirlerini nitelemektedir. Cümlelerin dönüşümü yapıldığında yan cümle bu işaret zamirlerinin yerini alır ve temel cümlenin yüklemi olur. Bağlayıcı edat olarak "ki, kim" kullanılmaktadır.

Bir bu kim ısuzlıḳ yirde ḳaldılar. 88a/21

Birincisi ıssız yerde kalmalarıdır.

Bir ol kim İbrāhīmleyin resūlden ayrıldılar. 88a/21

Birincisi İbrahim gibi resülden ayrılmalarıdır.

Cev āb budur kim İbrāhīm Şāmdan Mekkeye bir gün bir gicede geldi. 90a/12

Cevap, İbrahim'in Şâmdan Mekke'ye bir gün bir gecede gelmesidir.

Çāresi bu ki gendüye mut ī^{c} olav uz. 67a/6

Çaresi kendisine bağlı olmamızdır.

Eydür yā Ḫalīlü'r-raḥman Ḥaḳ emri şöyledür ki Sārā her ne dirse sen anı kılasın. 88a/12-13

Der ki ey Allah'ın sevgilisi Hakk'ın emri Sârâ her ne derse onu/Sârâ'nın her dediğini yapmandır.

İkinci v ech budur ki odıla İbrāhīm arasında bir nesne yarat dı v e ol nesne İbrāhīmi oddan men^{c} eyledi. 85a/20-21

İkinci vech ateşle İbrahim arasında bir nesne yaratması ve o nesnenin İbrahim'i ateşten korumasıdır.

İmdi bu ḥadīṣüñ ma^{c}nisi olıdı kim her kişi īmān üzerine maḥlūḳdur. 75b/11

Şimdi bu hadisin anlamı her kişinin iman üzerine yaratılmasıdır.

Nebī oldur ki aña v aḥy gele v e elinde mu^{c}cizāt ẓāhir ola. 58a/11

Nebî, kendisine vahiy gelen ve elinde mucizeler görünendir.

Sa^{c}ādet lü ḥayv ān oldur ki ḳurbāna yaraya. 69b/11-12

Saadetli hayvan kurbana yarayandır.

Üçünci oldur ki ^{c}ilm-i ẓāhiri bilür v e ^{c}ilm-i bāṭ ını bilür. 76b/18

Üçüncüsü zahir ilmini bilen ve batın ilmini bilendir.

Velī yā Ḫalīl Ḥaḳ t e^{c}ālānuñ emri şöyledür kim bu oġlan adını İsḥāḳ v iresin diyüp git di. 88a/3-4

Fakat ey Halil, Hak tealanın emri bu oğlanın adını İshak vermendir deyip gitti.

Yā ebiyye üçünci v aṣiyyet üm bu ki anam Hācere benden selām idesin. 71a/12-13

Ey baba üçüncü vasiyetim anam Hacer'e benden selam etmendir.

2. 2. 3. 4. Zarf Cümleleri

Zarf yan cümleleri, temel cümleyi yer, zaman, amaç, sebep, sonuç, karşılaştırma vb. bakımlardan tamamlar. Metinde "ki, kim"li yan cümleler içerisinde en fazla zarf işlevli yan cümleler kullanılmaktadır.

2. 2. 3. 4. 1. Yer Cümlesi

Metinde yer cümleleri daha çok "ne yire kim, her ne yire kim, her yire kim" kalıp ifadeleriyle oluşturulur. "ki" edatından sonra gelen kısım aslında "yir" kelimesini nitelemektedir. Metinde yer cümleleriyle ilgili çok az sayıda örnek vardır.

... ᶜālem-i ẹt rāfa ne yire kim baḳsam görürem. 14a/19-20

... çevreye baktığım yeri görürüm.

...etrafta her ne yere baksam görürüm

Her ne yire kim düşmān ḳaṣdına raḥşa binsem ḳorḳup yine dönmem yoḳdur[53]. 5a/1-2

Düşman kasdına ata bindiğim yerden korkup tekrar asla dönmem.

Her yere ki perv āz urup uçarduḳ, ḥaḳḳa dilümüzce niyāz idüp giderdük. 10a/6-7

Kant vurup uçtuğumuz her yerde, Hakk'a dilimizce niyaz edip giderdik.

Her yire kim irdi yaşardı, çemen oldı. 89a/5

Vardığı her yer yeşerdi, çimen oldu.

2. 2. 3. 4. 2. Zaman Cümlesi

Zaman yan cümleleri, temel cümledeki yüklemin oluş zamanını bildiren cümlelerdir. Zarf cümleleri içerisinde en yaygın kullanılan yan cümle türüdür. "ki, kim" edatlarından başka, birçok kalıp ifade zaman anlamlı yan cümleler kurar. "kaçan ki/kim" ve "çün/çünki" edatlarının da temel görevi zaman yan cümleleri kurmaktır. Bu edatlar, metinde zaman cümleleri yapımında en çok kullanılan

[53] Bu cümledeki "yoktur"un işlevi dönmem yüklemini pekiştirmektir.

yapılardır. Bu yapıların yanında zaman anlamlı yan cümle yapan kalıp ifadeler şunlardır: "anca ki, her ân kim, her gâh ki, niçe ki, nite ol zaman ki, tâ ki, vaktî ki".

Metinde "ki, kim" ile de zaman yan cümleleri yapılmaktadır. Bu tür yan cümleler aslında birincil anlamlarından başka, ikincil olarak şart anlamı da taşımaktadır. Metinde zaman anlamlı cümlelerin büyük bir kısmının bu tür yapıyla oluşturulduğunu görmekteyiz. "ki"nin bu işlevinden gerek "kaçan kim"li gerek "çün, çünki"li cümlelerde zaman anlamını pekiştirmek için azami ölçüde faydalanılmıştır.

Alt mış biş yaşına ki irdi Müt ev eşleḫ adlu bir oġlı v ücūda geldi. 35b/5

Altmış beş yaşına erdiğinde Müteveşleh adlı bir oğlu vücuda geldi.

Andan melik-i Ḥabeş daḫı Cābirüñ helāk olduġın ki gördi t ācın göt ürüp yire urdı. 82a/1-2

Ondan sonra Habeş kralı dahi Câbir'in öldüğünü görünce tacını götürüp yere vurdu.

El-ḳıṣṣa Süleymān-ı nebī āleyhi's-selām bu niyyet i kim it di iki rekᶜat namāz ḳılup ol arada ḥācet diledi. 92a/1

Sözün kısası Süleyman peygamber aleyhisselam bu niyeti ettiğinde iki rekat namaz kılıp o arada dilek diledi.

Gürz ᶜamūda ki doḳundı ᶜalev ᶜalev odlar ᶜayyuḳa peyv est e oldı. 68b/10

Gürz mızrağa dokunduğunda alev alev ateşler göklere ulaştı.

Ḥaremden ṭaşra ki çıḳdılar ol üç dürlü bulut lar hav ā yüzinden yine geldiler. 84a/16-17

Avludan dışarı çıktıklarında o üç türlü bulutlar hava üzerinden yine geldiler.

... Medīne şehrinden alup ki get ürdi gün ḳubbe-i feleke henüz dikilüp zev āl yirine geldi. 39a/8-9

... Medine şehrinden alıp getirdiğinde güneş feleğin kubbesine henüz dikilip öğle vakti oldu.

On dört yaşına ki girdi nūr-ı Muḥammedī anuñ alnına v ardı. 37b/8

On dört yaşına girdiğinde Muhammed'in nuru onun alnına ulaştı.

ᶜÖmür müddet i kim dükene elbet t e kişi dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıḥlet it se gerek. 65b/13-14

Ömür müddeti tükenince elbette kişi geçici dünyadan sonsuz dünyaya göçse gerek.

Ruḥ ḳuşı daḥı Süleymān cānibinden geldügin Hüdhüdüñ ki gördi ḳanad süzüp ḳarşu v ardı. 49b/1-2

Ruh kuşu dahi Hüdhüd'ün Süleyman tarafından geldiğini görünce kanat süzüp karşısına vardı.

Yaḳīn ki v ardı Heşt-pāy-i Baḥrī Behrām bindügi gergedanı sīnesinden ḳarv ayup ejdehā ser-aġzıla ṭ ut dı. 53b/17-18

Yakın vardığında Heşt-pây-i Bahrî Behrâm'ın bindiği gergedanı göğsünden kavrayıp ejderha başlı ağzıyla tuttu.

Anca ki: Çok az örnekte görülür. Zaman anlamlı yan cümleler kurar.

Anca ki ṭ ūfān ṭ aġıldı, andan ḳanad açup uçduḳ. 9b/21

Tufan dağıldığı an kanat açıp uçtuk.

Anca kim İsmāᶜīl daḥı ol ḳabīleden ḳız alup ev lendi, Mekke yirinde ev ler yapt ı. 90b/4

İsmail dahi o kabileden kız alıp evlendiği zaman Mekke yerinde evler yaptı.

Her an kim: Bu yapı da bir örnekte zaman anlamlı yan cümle yapmaktadır.

Şöyle bilüñ kim her an kim ᶜālem-i erv āḥa mev cūdidi. 75b/8-9

Ruhlar aleminde mevcut olduğunu her an bilin.

Her gâh ki: Bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

Ev v el bu ki her gāh ki şād oldum ḥālüme t ev be it düm. 59b/20-21

Birincisi mutlu olduğum her vakit halime tövbe ettim.

Niçe ki: Birkaç örnekte tespit edilmiştir.

Niçe ki dögdiler yirinden ṭurmadı. 94a/9

Döğdükleri vakit yerinden kalkmadı.

Ne kadar döğdülerse de yerinden kımıldamadı.

... niçe kim alam yine yirine ben ḳoyam ... 34a/7

... aldığım vakit tekrar yerine ben koyayım...

Nite ol zaman ki: Metinde zaman anlamlı yan cümle kuran yapılardan biridir. Çok işlek değildir. Bu yapı ayrıca yükelmin önüne gelerek zaman anlamlı yan cümle kuran "ki, kim" edatıyla beraber kullanılır.

Nit e ol zamān ki Bilinās ḫakīm miᶜmār diküp perrīler sulṭ ānını beş kerre yüz biñ cinnīleri yoldaş ḳoşup Hemedān şehrin yapmaġa ki meşġūl oldılarsa gice v e gündüz dürişmekile on iki günde t amām it diler. 19a/4-6

Bilge Bilinâs mimar dikip periler sultanını beş yüz bin cini yoldaş koşup Hemedân şehrini yapmaya başladıklarında gece ve gündüz uğraşmak ile on iki günde tamam ettiler.

Nit e ol zamān ki Ḳāhir bin Sām-ı Süv ārı leşkerile ki gönderdi andan yüzin v üzerāya dönderdi. 55a/8-9

Kâhir bin Sâm-ı Süvâr'ı askeriyle gönderdikten sonra yüzünü vezirlere dönderdi.

Nit e ol zamān ki ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb sözin ol araya ki get ürüp t amām it di andan el get ürüp Süleymān dev let ine ḫayr duᶜā ḳılup daḫı icāzet alup git diler. 84a/15-16

Kutbul-aktab sözünü o araya getirip tamam ettikten sonra el götürüp Süleyman'ın devletine hayır dua kılıp ve izin alıp gittiler.

Nit e ol zamān ki Laᶜl cāẕūnuñ çerisini Şemᶜūn sıbṭ ınuñ meliki Dāv ud peyġāmber karındaşı Ev īnāẕū bin Bīşā ᶜaleyhi's-selām sıyup ki ṭaġıt dılar dört yüz miḳdārı diri cāẕū ṭ ut dılar. 97b/8-9

Lal cadının askerini Şemun torunlarının meliki Dâvut peygamberin kardeşi Evînâzû bin Bîşâ aleyhisselam bozup dağıttıkları zaman dört yüz kadar canlı cadı ele geçirdiler.

Nit e ol zamān ki Nesr-i Ṭāyirden bu sözleri kim işit di ġāyet t a^{c}accüb it di. 7b/2

Nesr-i Tâyir'den bu sözleri işitince çok şaşırdı.

Nit e ol zamān ki Sām Süv ār anda yayan ḳalup Müselsel-i Hindīyi v e Ḳamḳamūr-ı Gürcīyi ak pīlile ki gönderdi git diler. 100a/14-15

Sâm Süvâr orada yayan kalıp Müselsel-i Hindî'yi ve Kamkamûr-ı Gürcî'yi ak fil ile gönderdiği zaman gittiler.

Tâ kim: "-e kadar" anlamında olan bu edat, gelecek zamana yönelik zaman yan cümleleri kurar. Temel cümlenin yükleminin yan cümlede belirtilen işin gerçekleşene kadar yapılması gerektiğini belirtir. Ayrıca bu yapılar çoğu zaman şart anlamını da belirtir.

Andan Ḥaḳ t e^{c}ālā İbrāhīme emr ḳıldı kim İsmā^{c}īl ṣuyı üzre benümçün bir ev yap t ā kim ṭ av āfgāh ola. 90b/17-18

Ondan sonra Hak teala İbrahime tavaf yeri olana kadar İsmail'in suyu üzerine kendisi için bir ev yapmasını emretti

Anuñiçün yüksek uçup giderüz ki t ā kim Küh-i Süt ūnuñ Nerre dīv leri bizi ṭ aġ ḳulesinde görmeye v e ardumıza düşüp ceng v e ġav ġā ḳılmaya. 65a/16-17

Sütûn dağının Nerre devleri bizi dağ kulesinden görmeyene ve ardımıza düşüp savaş ve kavga etmeyene kadar yüksekten uçup gideriz.

Biz meleklerüz Ḥaḳ emrile gelüp saña ṭ a^{c}ām yidürdük t ā ki ḳuv v et den düşüp ṭ a^{c}āt dan ḳalmayasın didi. 89b/11-12

Biz melekleriz. Hakk emriyle gelip senin kuvvetten düşüp ibadetten kalamyıncaya kadar yemek yedirdik.

Dehdehe anı fikr it di ki gendiyi ölü şüret göst ere tā ki bunlaruñ elinden cān kurt ara. 102a/15-16

Dehdehe bunların elinden canını kurtarana kadar kendini ölü gibi görtermeyi düşündü.

Gerekdür kim dört dürlü nesneyile ᶜāmil tā kim Allahuñ sev gülü kullarından ola. 60a/1-2

Allahın sevgili kullarından olana kadar dört türlü şeyle amel etmesi gerekir.

Ol fīli Kaᶜbe ḳapusından yaña sürdiler tā ki Kaᶜbeyi yıḳa. 94a/8-9

O fili Kabe'yi yıkana kadar Kabe kapısından yana sürdüler.

Pes ḳul gerek ki her işde iᶜt iḳādı Ḥaḳḳa dürüst ola tā kim Ḥaḳ t eᶜālānuñ ᶜināyet i hidāyet i birle hōş v aḳt ola. 91b/20-21

Şimdi kulun Hak tealanın hidayeti ile hoş-vakit olana kadar her işte itikadı Allah'a dürüst olması gerek.

Vaktî ki/kim: Metinde zaman anlamlı yan cümle yapan ve işlek olarak kullanılan edatlardan birisidir. Genellikle yan cümlenin yüklemi şart kipindedir. Bazen şart kipi yerine, yan cümlenin yükleminden önce "ki/kim" edatı gelerek zaman anlamı pekiştirilir. Bazı örneklerde de yan cümle bu iki unsuru da almaz ve yüklemi belirli geçmiş zaman çekimindedir.

Vaḳt ī ḳi arucuḳlar çiçek üzerine ḳonsalar her biri bir çiçege ḳonarlar. 97a/7

Arıcıklar çiçek üzerine kondukları zaman her biri bir çiçeğe konarlar.

Vaḳt ī ki at am İbrāhīm peyġāmber ḳırḳ yaşına girmiş, Ḥaḳ t eᶜālā Nemrūda daᶜv et it mege göndermiş. 85a/13-14

Atam İbrahim peygamber kırk yaşına girdiğinde Hak teala Nemrud'a davet etmeye göndermiş.

Vaḳt ī ki begleri bir yirde ārām it se nīşt erin gendünüñ çıḳarur kimseye żararum degmesün diyü. 97a/1-2

Beyleri bir yerde durduğu zaman neşterini kimseye zararım değmesin diye kendi çıkarır.

Vaḳt ī ki birisi ḳalsa cemī^{c} arular aña t ābi^{c} olup beklerler. 96b/20

Birisi kaldığı zaman/kalınca/kaldığında bütün arılar ona tâbi olup beklerler.

Vaḳt i ki nefes v irse girdāb-ı baḥr-ı ekber ki deryāy-ı maġribdedür... 7a/12

Nefes verdiği zaman/verdiğinde/verince batı denizinde olan en büyük denizin girdabı ...

Vaḳt ī ki İbrāhīm peyġāmber ^{c}aleyhi's-selām dünyāya ki geldi oġlı İsmā^{c}īlile Mekke emr-i rabbānī ḥükmince yapup bünyād iderler. 84b/10-11

İbrahim peygamber aleyhisselam dünyaya geldiği zaman oğlu İsmail ile Mekke'yi Allah'ın emrine göre yapıp inşa edeler.

Vaḳt ī kim Muḥammed Muṣt afā ṣalla'l-lahu ^{c}aleyhi v esellem Mekkeyi fet ḥ it di şerrefehā'l-lah ol ḥīnde ḥarem yoġıdı. 93a/3

Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesellem Mekkeyi fethettiği zaman o sırada harem yaktu.

Vaḳt ī kim seher-gāh olsa bülbül-i gūyā gibi dile gelüp şaḳısa burnınuñ her delüginden bir dürlü āv āz gelürdi. 7b/12-13

Seher yeri olduğunda söyleyen bülbül dile gelip şakıdığında burnunun her deliğinden bir türlü ses gelirdi.

2. 2. 3. 4. 3. Durum (Tarz) Cümlesi

Durum yan cümleleri temel cümlenin yükleminin ne şekilde meydana geldiğini anlatır. Durum cümleleri "ki, kim" edatlarının yanında "böyle ... ki, eyle ... kim, şöyle ... kim" kalıp ifadeleriyle yapılır. Metinde çok yaygın değildir.

Eyle ḳarañulıḳ görinür ki içinde ne v arduġın göz göremez. 8a/18-19

İçinde ne olduğunu göz göremeyecek derecede karanlık görünür.

Eyle t eng derbendidi ki at lar bir bir geçerdi daḥı ġāyrı yirden gecmege yol yoġudı. 50b/14

Atların (ancak) bir bir geçeceği kadar dar geçitti(genişlikteydi) ve başka yerden geçmeye yol yoktu.

Ne ḳażāya uġraduñ ki ḳorḥudan böyle kef geçersin. 51a/19-20

Korkudan böyle güçten düşecek kadar ne kazaya uğradın.

Sām Süvār anları görüp yirinden ayrılmayup ṭurdı kim ne ḳorḳdı ne üşendi ve ne ḳayurdı. 104b/14-15

Sâm Süvâr onları görüp yerinden ayrılmayıp ne korkacak ne üşenecek ne de kayıracak şekilde durdu.

Şekli eyle ḳara ki cāmūsa beñzer. 81a/13

Mandaya benzeyecek derecede şekli karadır.

Şöyle açlıḳ geçürdiler kim vaṣf olunmaz. 89a/19

Tarif edilemeyecek derecede açlık geçirdiler.

... taʿrīfin böyle ḳıldı ki ʿālem-i fīhi'l-ervāḥ ve yusirrūḥu fīhi'l-ecsād. 73b/7

ʿālem-i fīhi'l-ervāḥ ve yusirrūḥu fīhi'l-ecsād *şeklinde tarif etti.*

2. 2. 3. 4. 4. Amaç Cümlesi

Amaç yan cümlesi, temel cümlede yüklemin belirttiği iş, hareket ve oluşun yapılış gayesini anlatır. Metinde "kasd it-, ahd it-" gibi fiiller amaç cümlelerinin oluşmasına sebep olurlar. Yan cümle genellikle istek kipindedir. Böyle fiillerden sonra gelen "ki, kim"li cümle fiilin amacını bildirir.

Andan İsmāʿīl peyġāmber <ʿaleyhi's-selām> eline bıçaḳ alup ḳaṣd ider ki çala. 71a/14

Ondan sonra peygamber aleyhisselam eline bıçak alıp çalmak için kast eder.

Andan ol melʿūn ʿahd it di ki gelüp Kaʿbeyi dahı yıḳa. 92b/19-20

Ondan sonra o kafir Kabe'yi dahi yıkmak için yemin etti.

Andan Sārā gördügi vāḳıʿayı ḳaṣd ḳıldı kim haber vire. 87a/14-15

Ondan sonra gördüğü olayı haber vermek için kastetti.

İllā ki Ḥabeş şāhı on iki kez yüz biñ er cem^{c} it miş ki Süleymānıla ceng ide. 45b/3-4

İlla ki Habeş şahı bir milyon iki yüz bin askeri Süleyman ile cenk etmek için toplamış.

Ḳaṣd it di ki gele Ka^{c}beyi ḫarāb eyleye. 94a/3-4

Gelip Kabe'yi harap etmek için kast etti.

Tubba^{c} Mekkeye ḳaṣd it di ki ḍarb u ḥarb ide. 39b/4

Tubba Mekke'ye savaş etmek için kast etti.

2. 2. 3. 4. 5. Sebep Cümlesi

Sebep yan cümleleri temel cümledeki yüklemin bildirdiği iş, oluş ve hareketin sebebini açıklar. Metinde zarf cümleleri içerisinde zaman cümlelerinden sonra en çok kullanılan yan cümle türüdür. "ki, kim" edatlarıyla yapılır. Ayrıca "çün, çünki, kaçan, kaçan ki"li cümlelerin temel işlevi zaman bildirmekse de bazı durumlarda ikincil anlam olarak sebep bildirirler.

Metinde temel cümlenin yüklemi "kork-" fiili olduğu durumlarda yan cümle sebep işleviyle karşımıza çıkar. Bu fiilin yanında "beşâret ol-, ma'zur dut-, müjde kıl-, ümîdvar ol-" gibi fiillerden sonra gelen yan cümleler de bu fiillerin oluş sebebini açıklar.

Eger ki göñlüñ incindi v elī ġam yime meşaḳḳat t ozı dimāġuñı bu gün acı ḳıldısa ümīddür ki yārın fet ḥ ü nuṣret ẓafer yüz göst ere. 44b/15-16

Eğer ki gönlün incindi fakat üzülme meşakkat tozu dimağını bu gün acı ettiyse yarın fetih ve zafer yüz göstereceğinden ümit edilir.

Ḳorḳmañ ki bu elümdeki şeb-çerāġı bu mezāruñ müv ekkeli get ürdi diyüp şeb-çerāġı göst erdi. 16a/2

Bu elimdeki yanan çırayı bu mezarın görevli meleği getirdiği için korkmayın deyip yanan çırayı gösterdi.

Nice ḳorḳmayayın ki cān alıcı deñiz ejdehāsına binüp derbende gelmiş cānuñ almaġiçün arḳurı yoluñ almış öñinde bir çābük herīf t urur. 51a/20-21

Can alıcı deniz ejderhasına binip derbende geldiği, canını almak için yolumu enlemesine kesmiş önümde bir çevik adam durduğu için nasıl korkmayayım.

Ümīdv ārdur ki Allahuñ ᶜināyet inde Süleymān-ı nebīnüñ muᶜcizāt ında himmet inde düşmāna ẓafer bulav uz ... 83a/11-12

Allah'ın yardımıyla Süleyman peygamberin mucizeleriyle himmetiyle düşmanı yeneceğimizden ümitvârdır.

Yā melik-i Ḥabeş bunuñ bigi sözleri işidüp düşmāna v armaḳdan korḳma ki haber işidüldügi gibi olmaz. 44b/17

Ey Habeş meliki haber işitildiği gibi oladığı için bunun gibi sözleri işitip düşmana varmaktan korkma.

Yā nebiyya'l-lah maᶜẕūr dut ki ḳudret t aᶜāmıdur v e gendü milkümde birḳaç ḳuv an aruların ḥıfẓ iderem. 94b/9

Ey nebiyallah kudret yemeği olduğu için mazur tut ve kendi mülkümde birkaç kovan arıları korurum.

Yā nebīyya'l-lah maᶜẕūr dut , giç geldügümüz ki bu gün ᶜālemüñ ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābı dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıḥlet it di. 57b/7-8

Ey nebiyallah bu gün alemin kutbul-aktabı geçici dünyadan kalıcı dünyaya göçtüğü için geç gelmemizi mazur tut.

Yā resūl korḳma kim biz saña oġul muşt ulayu geldük. 87b/5

Ey resul, biz sana oğul müjdesi vemeye geldiğimiz için korkma.

Yā resūl saña beşāret olsun kim bu ṭoġan oġluñ bilinden biñ bir peyġāmber gelse gerekdür Benī İsrāᵓīl ḳav mında. 88a/2-3

Ey resul bu doğan oğlunun belinden İsrail kavminde bin bir peygamber geleceği için sana müjdeler olsun.

Metinde Allah'a şükür veya bir kimseye teşekkür etme anlamı taşıyan yüklemlerden soraki yan cümleler de bu teşekkürün sebebini açıklarlar.

Bihamdi'l-lah kim ululuġum v akt inde bana dahı ol ġanī sübḥān bir ᶜıyāl v irdi didi. 88a/8

Yaşlılığımda bana dahi o gani sübhan bir çocuk verdiği için Bismillah dedi.

İmdi şükru'l-lah ki Mekke kāfirlerinüñ ḳırıldugın gördük v e Mekkeyi but dan arıdup elümüzden geldükce silüp süpürdük. 55b/15-16

Şimdi Mekke kafirlerinin kırıldığını gördüğümüz ve Mekke'yi puttan arıtıp elimizden geldikçe silip süpürdüğümüz için Allah'a şükrolsun.

Minnet ol ḫudāya ki bunda get ürdi. 59b/17

Buraya getirdiği için o hüdaya teşekkürler.

Şükr ol pādişāhlar pādişāhına ki bu ṭoḳsan ṭoḳuz mücelled kit āb-ı Süleymānnāmenüñ yit miş dördünci cildinüñ it t imāmını muḳadder it di v e üc yüz yit mişinci meclisinüñ iht it āmın müyesser it di. 107a/21-107b/2

Bu doksan dokuz cilt Süleymanname kitabının yetmiş dördüncü cildinin tamamlanmasını mukadder ettiği ve üç yüz yetmişinci meclisinin sona ermesini müyesser ettiği için o padişahlar padişahına şükürler olsun.

Yā nebiyya'l-lah ḥaḳḳa minnet ki mübārek cemālüñi gördüm. 17b/7

Ey nebiyallah mübarek cemalini gördüğüm içi Hakk'a teşekkürler.

Temel cümlenin içerisinde "anuñçün, neçün, nice" gibi soru zamirleri varsa, yan cümle genellikle sebep işleviyle temel cümleye bağlanır.

Ammā Süleymān ḥażret i ᶜam Mekke ḳurbında anuñiçün ḳonmadı ki riᶜāyet it di v e ıraḳdan ihrām baġlanup gelüp ziyāret it megiçün. 40b/20-21

Fakat Süleyman hazreti am, riayet etmek ve uzaktan ihram bağlanıp gelip ziyaret etmek için Mekke yakınında konmadı.

İy ᶜazīz nice aġlamayam kim İbrāhīmleyin at adan ayrıldum. 88b/7-8

Ey aziz, İbrahim gibi babadan ayrıldım, nasıl ağlamayayım.

Ey aziz İbrahim gibi babadan ayrıldığım için ağlamaktayım.

Pes İsmāʿīl anası neçün efġān ider ki ol ṣāḥib-i nūr-ı Muḥammed āḫir zamān peyġāmberi Aḥmed anuñ bilinden gelse gerek. 28b/1-2

Şimdi İsmail'in annesi Muhammed nurunun sahibi ahir zaman peygamberi Ahmed onun belinden geldiği için ağlamaması gerekir.

Metinde "ḥayf, âh" gibi ünlem edatlarından sonra gelen yan cümle, ünlem ifadesinin sebebini açıklar.

Ḥayf ki bunuñ içün bunda geldük deyü begenmeyüp baş salışdıñuz. 68b/15-16

Bunun için mi buraya geldiğimiz için hayf olsun diye beğenmeyip baş salıştınız.

... iy nefis ḥayf ki bunca yıllar ʿömür geçürdüñ. 59b/13

... ey nefis bunca yıllar ömür geçirdiğin için hayf olsun.

Kıldılar āh kim ṭolar dūd-ı siyāhıla felek 82b/8

Felek siyah dumanla dolduğu için ah ettiler.

Velakin dīv ler Rüst emi öldi ṣanup ḥayfsındılar ki biz anı işkenceyle öldürsek gerekdi ... 68a/8-9

Fakat devler Rüstemi öldü sanıp onu işkenceyle öldüremedik diye hayfsındılar.

Metinde ana cümle emir çekimde ise, bazı durumlarda yan cümle bu emirin sebebini bildirebilir.

Bu cāhiller sözine ʿamel it me ki cāhilüñ ḳalbi dilinüñ alt ındadur. 45a/8-9

Cahilin kalbi dilinin altında olduğu için bu cahillerin sözüyle amel etme.

Bunlara ḥaḳāret ile baḳmañuz ki her birisi uşaġı v ü irisi ālāyıñuza ṭ apdur. 41b/13

Her birisi küçüğü ve büyüğü hepinize yetiştiği için bunlara hakaretle bakmayınız.

Yā melik[-i] Ḥabeş Süleymānıla ceng it mege iḳdām it me ki dev let üñe halal gelmeye v e her işüñ soñın sanki saña düşmen gülmeye. 45a/7-8

Ey Habeş meliki, devletine zarar gelmemsi için ve her işin sonunda düşmanın sana gülmemesi için Süleymân ile savaşmaya adım atma/gayret etme.

Yā nebiyya'l-lah icāzet v ir baña ki Mekke kāfirleri kaçup gideyorurlar. 40b/16-17

Ey nebiyallah Mekke kafirleri kaçıp gitmekte oldukları için bana icazet ver.

Yukarıda bahsedilen durumların dışında birçok sebep cümlesi de kullanılmaktadır. Bu cümlelerde gerek temel cümlenin gerek yan cümlenin çekim konusunda bir seçiciliği yoktur.

Beyāna gelmek mümt eni'dür ki sırru'l-lahdur. 30a/4

Allah'ın sırrı olduğu için söylenmesi uygun değildir.

Cömerd benem ki bir cānum v ar. 71a/20

Bir canım olduğu için cömert benim.

Ṭılsımāt düzdüm ki kar ziyāde yaġmaya. 20b/21-21a/1

Karın fazla yağmaması için büyüler yaptım.

Tâ ki/kim: Bu yapının birincil işlevi zaman bildiren yan cümleler kurmaktır. Ancak bazı örneklerde zaman işlevinden önce sebep işlevi öne çıkan yan cümleler de kurmak için kullanılmaktadır.

Ol yabacaḳ şehrine her kim iḫt iyārıla gelürse ol māldan yidi yıllıḳ azuḳ v ireler, t ā kim sürgün gibi olup incinmeyeler. 17b/2

O yapılacak şehre kendi isteğiyle gelen her kimseye sürgün gibi olup incinmemeleri için o maldan yedi yıllık azık vereler.

Süleymān ḥażret i ol ḳoçı ḳurbān it medi, t ā hayr it di ki t eft īş ide. 70a/6

Süleyman hazreti o koçu teftiş etmek için hatrettiğinden dolayı kurban etmedi.

Varuñ ādem ṣūret inde İbrāhīme mihmān oluñ tā kim sizüñ sev güñüze ṭaᶜām yiye. 89b/6

Sizin sevginizden dolayı yemek yemesi için varın insan şeklinde İbrahime misafir olun.

2. 2. 3. 4. 6. Sonuç Cümlesi

Sonuç yan cümleleri temel cümledeki gerçekleşen olayın sonucunda meydana gelen vakaları anlatırlar. "ki, kim" edatları yanında "ne kadar ki, ne kadar ... ki, ol kadar ki, şol kadar ki, şöyle ... kim" kalıpları da sonuç yan cümlelerinde kullanılır.

Cemīᶜ leşkeri helāk eylediler kim bir kişi kurtulmadı ve cemīᶜsini kerkesler ve ḳargalar yidi. 94a/13-14

Bütün askeri sonuçta bir kişi kurtulmayacak ve hepsini kartallar ve kargalar yiyecek şekilde helak ettiler.

Ḳalḳan göbegine Cābir-i Ḥabeşī bir gürz urdı ki ṣadāsından yir ü gök zelzeleye gelüp ṭas-ı felek güm güm öt di. 81b/3-4

Kalkan göbeğine Câbir-i Habeşî bir gürz vurdu ki, (sonuçta) sedasından yer ve gök zelzeleye gelip felek tası güm güm öttü.

Câbir-i Habeşî kalkan göbeğine, sedasından yer ve gök zelzeleye gelip felek tasının güm güm öteceği bir gürz vurdu.

Luṭf baḥrında bir laṭīf oldı ki luṭf fına ġāyet yoġudu. 30b/11-12

Lutf denizinde lutfunun sonu olmadığı bir latif oldu.

Mekke mucāv irlerine ḳırḳ biñ Yusuf-ı ḳızıl altun ṭaṣadduḳ it di kim cemīᶜ yohsul bay olup Süleymān ḥażret inüñ dev ām-ı dev let ine duᶜā it diler. 72a/15-16

Mekke çevresinde oturanlara kırk bin Yusuf'un kızıl altınını tasadduk etti, sonuçta bütün fakir zengin olup Süleyman'ın devletinin devamına dua ettiler.

Süheyl gergedan<ı>la yire düşücek Bād-pāy-ı ᶜAyyār yit işüp Süheylüñ arḳasına bir nacaḳ dügdüsin urdı ki gözi kararup ᶜaklı başından git di. 79b/4-5

Süheyl gergedan ile yere düşünce Bâd-pây-ı Ayyar yetişip Süheylin arkasına gözünün kararıp aklının başından gittiği bir nacak düğdüsünü vurdu.

Velakin Şetlāl bir ḍarb eyle urdı ki Zelzāl-i Ekber gergedan boynuna düşürdi. 79a/12

Fakat Şetlâl, Zelzâl-i Ekber'in gergedan boynuna düşürdüğü bir darb vurdu.

Ne kadar ki/kim:

Ne ḳadar ki elmās-ı ḳılıcla çalup ki ḳov arlardı deñizden ardı daḫı ḳalkıyup çıḳup gelürlerdi. 12b/13-14

Elmas kılıçla ne kadar kovarlarsa denizden ardı dahi kalkıp çıkıp gelirlerdi.

Ne ḳadar kim āmān ist ersek bize āmān v irmeyecekdür. 44a/21

Affetmesini ne kadar istersek isteyelim bizi affetmeyecektir.

Ne kadar ... kim:

İlahī benüm āv āzum ne ḳadar yire v ara kim ümmet-i Muḥammed işide. 86b/2

Ey Allah'ın benim sesim Muhammed ümmetinin işiteceğiyerlere kadar varır mı?

Ol kadar ki:

Anuñ āv āzın işidüp baḫr-ı ẓulumāt ḳuşları cem[c] oldılar, ol ḳadar ki bī-nihāyet geldiler.

Onun sesini işitip karanlık deniz kuşları toplandılar, sayılamayacak kadar geldiler.

Ol kadar ... ki:

Anuñ gibi leẕīẕ ki henüz lezzet i dimaġumuzdan git memişdür. 10b/16

Henüz lezzeti dimağımızdan gitmeyecek şekilde tatlıdır.

Andan ṣoñra ḫālıḳa ol ḳadar ṭāᶜat it di ki göklere çıḳup cennet de mekān ṭut dı ki henüz ḫayāt dadur ... 35b/13-14

Ondan sonra göklere çıkıp, diri olarak, cennette mekan tutacak kadar yaratıcıya ibadet etti.

Birbirini ol ḳadar ṣapan ṭaşlarına ṭut dılar ki ol aġaclaruñ yapraḳların budaḳların ḳomayup ṣapan ṭaşlarıla ḳırup uşat dılar. 79b/15-16

O ağacın yapraklarını budaklarını komayıp sapan taşlarıyla ufatana kadar birbirlerini sapan taşlarına tuttular.

Gördük ki iki ḳara ṭaşlu yüce ṭaġlar yöresinde cehennem deresi gibi iki ḳarşılu uçrum yar arasında ol ḳadar ejdehālar v e yılanlar v ar ki nihāyet i yoḳ. 9a/15-16

İki kara taşlı yüce dağlar yöresinde cehennem deresi gibi iki karşılı uçurum yar arasında sonu olmayacak kadar ejderhalar ve yılanların olduğunu gördük.

Güneş ḳubbe-i felege dikilince ol ḳadar ḳan dök<ül>di ki yir yüzi ergev ānı ḫulle geydi. 53a/4-5

Güneş gökyüzünün kubbesine dikilince yeryüzü erguvan elbisesi giyecek kadar kan döküldü.

Ol ḳadar ādem ḳırılmış ki ādem geçemez. 77b/21

İnsanın geçemeyeceği kadar insan kırılmış.

Ol ḳadar ḳan dökdi ki ḳan baḥr olup deñizdeki neheng dahı ḳan ḳusardı. 54b/2

Kanın deniz olup denizdehi balığın dahi kan kusacağı kadar kan döktü.

Ol ḳadar ḳurbān ḳırıldı kim ᶜArafāt ṭaġı görünmez oldı v e ḳurbān ² ḳanı sėl oldı. 72a/1-2

Arafat dağı görünmeyecek derecede ve kurban kanı sel olacak kadar kurban kırıldı.

Ol ḳadar yüksek ḳalḳdılar ki gögüñ bir ḳat ına geçdiler. 7a/5-6

Göğün bir katına geçecek kadar yükseğe kalktılar.

Şol kadar ki:

Şol kadar ki kursakları kabardı, ṭ oyundılar. 13a/10

Kursakları o kadar kabardı ki, (sonuçta) doydular.

Şol kadar ... ki:

... Ḳāhir şol kadar kan dökdi ki hūn buharı göklere aġdı ... 54a/8-9

... Kâhir kanın buharı göklere yükselene kadar kan döktü.

Ṭāḳat -i beşeriyyet iḫt imāl it mez v e çarḫ-ı gerdenkeş boyun ṭ ut maz v e mārifet ᶜāleminde v e ḥaḳīḳat deminde şol kadar kadem urmışsın ki ḳut bu'l-aḳt āblik cānib-i ḥaḳḳdan saña muḳarrer oldı. 72b/15-17

Beşerin takati ihtimal etmez ve inatçı dünya boyun tutmaz ve marifet aleminde ve hakikat zamanında kutbul-aktablık sana Hak'tan verilene kadar yol almışsın.

Şöyle ... ki:

Andan İbrāhīm daḫı açlıḳdan şöyle oldı kim ṭ āᶜat e deprenmege mecāli kalmadı. 89b/4-5

Ondan sonra İbrahim dahi açlıktan ibadete kımıldanmaya hali kalmayacak derecede oldu.

Velī ḳapu açılıcaḳ şöyle gümledi ki cemīᶜ ümerā v ü v üzerā küllisi beliñleşdiler. 16a/8-9

Fakat kapı açılınca, bütün emirler ve vezirlerin hepsi akılları başlarından gidecek şekilde gümledi.

2. 2. 3. 4. 7. Karşılaştırma Cümlesi

Karşılaştırma yan cümleleri, temel cümleyi, benzer veya eş bir durumla nitelik ve nicelik olarak karşılaştırmasıyla oluşur. "ki, kim" edatları karşılaştırma

yan cümlelerinde cümle başı edatı olarak görülür. Metinde karşılaştırma cümleleri çok fazla kullanılmaz.

Bizüm ḫalḳumuzı şöyle ḳırdılar ki şol aġacdan dökilür yaprak gibi yire dökdiler v e gev delerin başlarından ayırdılar. 77b/11-12

Bizim halkımızı şu ağaçtan dökülen yaprak gibi yere dökülmesi ve gövdelerini başlarından ayrılması gibi kırdılar.

Eyle çoḳlıḳ ki gökdeki ılduza beñzer. 42b/8

Gökteki yıldız gibi çokluk.

Ol zaḥmet i hīc bir yirde çekmedüm ki ḳalᶜay-ı mıknāṭıs ṭaşları gendüye cezb idüp çekdügi gibi. 100a/21-100b/1

O zahmeti mıknatıs kalesinin taşları kendine çezbedip çekmesi gibi hiçbir yerde çekmedim.

... peyġāmberlerüñ mīrāṯ-ḫoraları bunuñ gibi ᶜulemādur ki ḥaḳīḳat de ᶜilm-i ẓāhir v e ᶜilm-i bāṭın mīrāsını anlar bilmişlerdür ... 76b/21-77a/1

... peygamberlerin mirasçıları hakikatte zahir ilminin ve batın ilminin mirasını bilenler gibi alimlerdir.

Velī bir sehmnāk kimsedür ki Behrām-ı Cebelī gibi serv er ev v el nazarda gendüyi şaşurdı. 51b/9

Fakat Behrâm-ı Cebelî gibi bir yiğidin bile ilk bakışta kendini şaşıracak kadar bir korkunç kimsedir.

Yā ᶜAbdu'l-muᶜiz bu diyārda daḫı buncılayın laṭīf ᶜasel olur mı ki Baṣra balına beñzer? 94b/12-13

Ey Abdulmuiz bu diyarda da Basra balına banzeyen bunun gibi tatlı bal olur mu?

3. METİN

[1b][1]innehu min süleymāne v e innehü <beyt >

bismillahi'r-raḥmani'r-raḥīm

ellā t a[c]lū [c]aleyye v e[o]t ūnī müslimīn

[2] Ḫudāv end-i cihān ḫallāḳ-ı dev v ār

Ki v irür müşt -i ḫāke [c]aḳl-ı güft ār

Hüv e'l-ev v el kim oldur hemçü āḫir

[3] Raḥīm ü rāḥim ü rahman u ġaffār

Ḥakīm ü ḳādir ü ḳayyūm u bāḳī

Ḥalīm ü nāṣır u ḳuddūs ü set t ār

[4] Hüv e'ẓ-ẓāhir ki o v āḫid gözde nihān[54]

Ġaybdan [c]ālemi eyledi iẓhār

Hüv e'l-bāṭ ın ki ma[c]lūmāt ı ẓāhir

[5] Ki anuñ [c]ilmindedür mecmū[c] esrār

Hüv e'l-mev lā ki v ālīdür bu ḫālḳa

Ki anuñ ḥükmindedür bu cümle derkār

[6] Hüv e'l-münc[c]im ki andan buldı nic[c]met

Eger mü[o]min v e ger kāfir ne kim v ar

Zihī cebbār aña bende cebābir

[7] Ki o yā zindān diler Nemrūd<-ı> zinhār[55]

Zihī ḫālıḳ yarat dı lafẓ-ı künden
Felek ḫurşīdile Cimşīd-i env ār

[8]Zihī set t ār-ı rāhim bende-perv er
Ki ider set r-i günah it se günehkār

Kerīm o ki v irür rızḳı keremden
[9]Dimez kim bu Ermenīdür yāhū o[56] küffār

Raḥīm ol kim ider raḥmet ḳulına
Eger t ev be ḳılup cürm it se iḳrār

[10]Kasım ol kim ider ḳısmet ezelden
Ümem yir niᶜmet in mūr u eger mār

Ḥakīm ol kim anuñdur cümle ḥikmet
[11]İder t erkīb ᶜunsur-ı żıddan aḫbār

Sipihr-i lāciv erd<i>[57] it di muᶜallaḳ
Zemīn it di müzeyyen hemçü gülzār

[12]Seherde ḥoḳḳa-i laᶜlīn açup
Mesāda ṭ urra-i müşkīn<i>[58] āṣār

---

[54] 1b[4] nihān: B penhān
[55] 1b[7] Nemrūd zinhār: B Nemrūd-ı zinhār
[56] 1b[9] o: B'de yok
[57] 1b[11] lāciv erd: B lāciv erdi
[58] 1b[12] müşkīn: B müşkīni

Felek ṭ āḳında yaḳub şems-i ḳandīl

[13]Semek farḳında ḳodı ḫāki hem-bār

Hev ā üzre ḳurar gāh ḫayme mesken

Döker gökden yire gāh ḳaṭ re midrār

[2a][1]Kemāl-i ḳudret ine olmadı ġāyet

Cemāl-i ṣunᶜıdur bī-ḥadd ü bisyār

Bahār eşcāra v irür berk-i dirhem

[2] Ḫazān eṣmāra v irmez gāh dīnār

Şeker neyde ney şev ḳ-i ṭ arabda

Külli maᶜşūḳ<ı>[59] ᶜāşıḳ bülbül<i>[60] v ar

[3] Bahārında güler gül misli ᶜālem

Ḫazān v akt i ider dehr-i dil-efkār

Semende ḫayme-i ḫaḍrā dut up sebz

[4] Çemende çādır-ı gül-gün ḳurar

Vücūda gelmezidi olmasa cūdı

Ki eṣer andan bulupdur cümle āṣār

[5] Ḳamu andan ḳamu anuñ çü t aḥḳīḳ

---

[59] B ı: 2a²'de yok

[60] B i: 2a²'de yok

Ki odur ḫallāḳ-ı ᶜālem ḥaḳ çü muḫt ār

Cihān ḫalḳın ḳılup ṭ ūfānıla ġarḳ
[6] Ḫalāṣ it di olup Nūha negeh-dār

Süleymānı ḳılup milkine mālik
Virüp ᶜilmin ider mūrıla güft ār

[7] Bisāṭ -ı ᶜadlini göt ürt di bāda
Ki iderdi ᶜālemi gün gibi dev v ār

Ṣabūr ol kim v irür Eyyūba ṣabrı
[8]Germ cismin yidi it medi āh ü zār

Ḳarup dūd-ı biḥārı ᶜālem eyler
Küllī ādem ḳılub maḥbūb-ı dīdār[61]

[9] Zī ḥāfıẓ kim[62] balıḳ ḳarnında Yūnus
Anuñ ḫıfẓıla iderdi şükr-i t ekrār

Zī ḳāhir ḳahr idüb yirde o Ḳārūn
[10] Defin it di defīne misli yekbār

Virür Nemrūda gāh şīr-i peleng ol
Yedürür peşşeye maġzın digerbār

---

[61] 2a[8] küllī: B killi
[62] 2a[9] kim: B'de yok

[11]Urur Fir[c]av nı ebraş farḳına t āc
Çü [c]āsi oldı efserin eyledi efsār

Du[c]ā-ı Īsīle ḥay ḳıldı mürdeyi[63]
[12c]Aṣāy-ı Mūsī<yi>[64] it di çü geh mār

Küt übhāy-ı ma[c]ānī gönderüp ḥūb
İder [c]ilmile [c]ālim olanı aḥyār

[13] Çıḳarup Yūsufı zindān-ı çehden
[c]Azīz<-i> Mıṣr[65] ider fermān[66]-ı bürdār

Naẓar ḳılsañ ṣüreyyādan ṣerāya
[14] Ṭoludur ḳudret -i Ḥaḳ bāṭ ın āş<i>kār[67]

Muḥammed Muṣṭ afā Maḥmūd Ḳāsım
Şefī[c]ü'l-müẕnibīn olur negeh-dār

[15] Anuñ perv ānesidür mihrile māh
Anuñ na[c]linidür [c]arş-ı küleh-dār

Anuñ t aḳrīridür t enzīl-i furḳān
[16] Anuñ aḥsen ḥadīs-i ḫūb aḫbār

---

[63] 2a[11] mürdeyi: B mürde
[64] 2a[12] Mūsī: B Mūsīyi
[65] 2a[13] [c]Azīz Mıṣr: B [c]Aziz-i Mıṣr
[66] 2a[13] fermān: B mān
[67] 2a[14] āşkār: B aşikār

Adı Allah adınadur muḳārin

Muḳarreb ḥażret -i ᶜizzet de o dildār

[17] Ḥabīb-i ḥażret -i sulṭ ān-ı ᶜālem

Kim oldurur resūl-ı seyyid-i enṣār

Cemāl-i luṭ fıla çün celv e ḳıldı

[18]Yüzin büt ler düşüp şaşdı ehl-i zünnār

Ḳaşındandur t ekessüri[68] t āḳ-ı Kisrā

Yüzindendür mükedder lāt -ı ḥammār

[19]Anuñ bir muᶜcizi şaḳḳü'l-ḳamerdür

Anuñ miᶜrācı olupdur nice t ekrār

Anuñdur bārgāh-ı lī-maᶜallah

[20]Anuñ maᶜlūmı olupdur nice esrār

Libās-ı şerᶜidür dīn üst üv ārı

Muᶜayyen çār-ı rükn çār-ı hem-yār

[21]Ebā Bekri durur ṣıddīk<-ı>[69] t aḥḳiḳ

Odur pīr-i muv aḥḥid yār-ı hem-ġār

ᶜÖmer Fārūḳ-ı ᶜādil püşt -i İslām

---

[68] 2a[18] t ekessür-i: B t ekessür

[69] 2a[21] ṣıddīk: B ṣıddīk-ı

[2b][1] Ḥayā kānıdurur ᶜOṯmān-ı dindār

ᶜAlīdür şīr-i yezdān merd-i merdān
Emīrü'l-müminīn ol şāh-ı kerrār

[2]Çü ḥaḳ ḥaḳḳında anuñ hel et ā dir
Muḥammed lā-fet ā dir ki odur aḫyār

Ḥasandur ḳurret ü'l-ᶜayn çün Aḥmed
[3] Ḥüseyn ol çeşm-i ḥaydur nūr-ı env ār

Ḳamu aṣḥābına ev lādına Ḥaḳdan
Taḥiyyat la selām olsun hezār-bār

[4]Ḥüdāv end-i cihān sulṭ ān-ı ᶜālem
Cihān-baḫş ü cihāngīr ü cihāndār

Ġıyāṯe'd-dīnü'd-dünyā muᶜaẓẓam
[5]Mükerrem muḥt erem ḫūrşīd<-i> ruḫsār[70]

Süleymān mān Sikender der Ferīdūn
Saᶜādet baḫt u nuṣret le[71] ẓafer-yār

[6]Naẓīr yoḳdurur dev rān icinde
Ne ḫōd-rezm ü bezmde beñdeşi v ar

[70] 2b[5] ḫūrşīd ruḫsār: B ḫūrşīd-i ruḫsār
[71] 2b[5] baḫt u nuṣret le: B baḫt ı nuṣret le

Ḳanı o mehdī-i ṣānī Ildırım ḫān

[7]Ki ᶜarż idem nedür dev r-i sit emkār

ᶜAcebdür ᶜādet -i dev rān-ı ᶜālem

Kim olmışdur zamāna ḥāl-i düşv ār

[8]Zamān nā-mihrübāndur hemçü dildār

Raḳībe beñzer ider ġadr-i ġaddār

Ne ḥikmet dür v irür sīm-i ḫasīse

[9]Ne miḥnet dür ider cömerdi o ḫār

Ne ᶜādet dür ḳılur cehlile faḫrī

Ne mūcibdür ider kāmilden o ᶜār

[10] Ciger-ḫūnı elinden bīd-i ᶜāḳıl

İçer cām-ı lebinden mest hoşyār

Piyazuñ ḫilᶜat i v ar serv i yalıñ

[11]Gülüñ gülşende yırt ar dāmenin ḫār

Tebessüm ġonca ider efgān bülbül

Göñül ᶜāşıḳ v irür düşnām-ı dildār

[12] Şeh elünden[72] berāt şehbāz-ı ẓālim

Ceker t ūt ī ḳafeṣde muẓlim efkār

Ḳarīn ü kāfūre arpa miske nāfe

[13]Yakīn ferc est eredür nuḳre uyar

Felek ᶜaksine döndügi budur kim

Melek ḫıdmat ider İblīse hem-v ār

[14] Çeker mat lūbçün coḳ cev r ṭ ālib

Sürer yāruñ ṣafāsın nice āġyār

Semeñden ᶜāşıḳ āv āzıdı semāga

[15]Raḳībe ᶜarż idelden yār dīdār

Benefşe miṣli māt em ṭ ut dı uşşāḳ

Ciger ḳanın yudar her dem çü gülnār

[16] Mizācın mehliḳānuñ zer bozar āh

Bizer bī-zer[73] olandan ider āẕār

Żamīrin dilberüñ dir hem bilür ki

[17] Ṭut ar nabż-ı ḥabīb-i dest -i neẕzār

Yüzüm zerdür saçum sīm yaşum laᶜl

Şanem ṣaydı[74] olaldan zerle t ekrār

[18] Sev er Firdev sī bir maḥbūb u mergūb

---

[72] 2b[12] elünden: B elinden
[73] 2b[16] bī-zer: B bizer
[74] 2b[17] saydı: B ṣayd

Velī ismin dimez sakladı esrār

Cihān şāhid benem āzād u fārig̱

[19] Ḳadeḥ pür-mey menem bir mest -i ḫammār[75]

Ḥasīsüñ şöhret i v ar genc ber genc[76]

Saçınuñ sīmi yoḳ t aḫt elidür ṭ ār

[20] Muṣannif bī-ḳadir rag̱bet t e ḳaçar[77]

Garīzān ḥūr olur ᶜizzet de āşv ār[78]

Esāṭ īr ekmel oḳur pula muḥt āc

[21] Cev āhīr<-i>[79] echel oynar sīm[80] meh zār

Hecaᶜ Hāfız zemaᶜ ḫoşḫān nefes zişt

Vecaᶜ nāẓır bayaᶜ cüzḫān mekkār

[3a][1]Rişā bābı durur dergāh ekābir

Ribā dükkānıdur zindān-ı v ām-dār

Cühālüñ dev let i v ar ᶜişret ider

[2]Kemāl ehli ḥaḳīr ü ḫor u gam-ḫār

Teessüfle geçer ᶜömr-i ḫıred-mend

---

[75] 2b[19] mest -i ḫammār: B mest ü ḫammār
[76] 2b[19] genc ber genc: B genc pür genc
[77] 2b[20] kaçar: B heccāv
[78] 2b[20] āşv ār: B eşrār
[79] 2b[21] cev āhir: B cev āhir-i

Te^{c}arrüfle sürer ẕev kīni[81] zemmār

[3] ^{c}İmāret den içer Firdev si şūr-bā
Ki ḫarcına v efā it mez o t ımār

Fülūs aḥmer durur ^{c}aynumda zer sürḫ
[4]Ki elümden deyne git di cümle dīnār

Dil ucundan dut uşdum şem^{c}-misli
Giceler ṣubḥa dek āhile bī-dār

[5]Siyeh ḳān yaş döker çeşmüm çü ḫāme
Ḳarart dum ḳāġıdı aġardı eş^{c}ār

Süleymān-nāmesin t e^{o}līf idüben
[6]Umardum mün^{c}im olam mīr ü aḫyār

Ne mün^{c}im ki fakīr olup begāyet
Ḳodum rehne kit ābı git di dest ār

[7]Ne milküm v ar ne mālum v ar ne dirlik
Ne ḥabbem v ar ne cübbem v ar ne şalv ār

Faḳīr ü ^{c}āciz oldum müflisem āh
[8]Ḥaḳīr derd mend ü ḫōr gam-ḫār

---

[80] 2b^{21} sīm-i: B sīm
[81] 3a^{2} ẕev kīni: B ẕev kīn

Felekden ṭ āli^{c}umsa naḥse düşdi
Melikden oldum amma kim ümīd-v ār

[9]Kim oldur ẓıllı İzid Ildırım ḫān
Felek bende melekle dā^{c}ī aḥrār

Ḫüdāv endi ḫüdāv endān-ı A^{c}zam
[10]Cihān ṭ urduḳca ola ^{c}ālemde o v ar

Kerem ehli durur kān-ı saḫāv et
Ma^{c}ārifden ider ḥaẓẓ u haberdār

[11]Saḫāv et it di çıḳardı eyü ād
^{c}İmāret yapdı ḳodı ^{c}ālī āşār

Anuñ ẕikrinde oḳur zühhād{ı} ev rād
[12]Anuñ medḥinde oḳunur medḥ-i eş^{c}ār

Ġulāmı manṣıb-ı t eşrīḳ-i maġrib
Ḥaḳīr-i kemt er-i Ḳārūn-ı māldār

[13]Felek rif^{c}at ki yapdı ā^{c}ẓam ^{c}imāret
Mühendis ^{c}aḳl-ı dev let aña mi^{c}mār

Figan dev rinde ider yoḳdur meger nāy
[14]Bulunmaz baġrı pür-ḫūn alıla mey-nār

Anuñ luṭ fiñ görürken pīr ü bernā

Anuñ faẓlın iderken şerḥ aḫyār

[15]Niçün Firdev siye olmaya himmet
Niçün añmaz ḳulın sulṭ ān-ı muḫt ār

Ṭut am ḳān eyledüm ḳān-ı kerem luṭ f
[16]ġanī ḳıl ki menem müflis çü v ām-dār

Neyem men ki şehā medḥuñ diyem men
Neyem men ki sözüm şehd ü şeker-bār

[17]Nit e kim dev r ider eflāḳ-ı gerdün
Nit e kim dev r ider dev v ār-ı seyyār

Cihānda bākī ṭ ursun Ildırım ḫān
[18]Ḫaṭ ardan saḳlasun yezdān-ı ġaffār

Cihān ṭ urduḳca ṭ ursun dev let ile
Sa[c]ādet baḫt ıla [c]ömr ola hem-v ār

[19]Ḥasūduñ baġrı yansun oda çün [c]ūd
[c]Adūsı cānın alsun çarh-ı ġaddār

Felek [c]aṣrında buldı ift iḫārı
[20]Sit em [c]adlin görüb yüz t ut dı dīv ār

Zaman dest inde gördi ż̇āmın ezrāḳ
Necm<-i> t iġinde buldı ḳāṭ ı[c] a[c]mār

[21]Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Zīhi naẓm-ı kelām emleḥ durer-bār

süleymānnāmenüñ üc yüz [3b][1]alt mış alt ıncı meclisinüñ ẕikrindedür

Söyle şeker-rīz<-i> ṭ ūṭ ī āġāz ḳıl
Maʿrifet den dem urub āv āz ḳıl

[2]Söyle söz kim ola raʿnā ḫūb<-ı> naġz
Kim muʿaṭ ṭ ar ola andan rūḥ<-ı> maġz

Bir gülist ān naḳş ḳıl naḳḳāş-ı Çīn
[3]Görse t aḥsīn ide ḳılub āferīn

Rūḥ-ı ḳudsī miṣl ur ki ḫōş nefes
Nice Mūsī ʿĪsā ide candan hev es

[4]Ger ṣedef lebden çıḳar dürr-i ṣemīn
Güşv āre ide görüb ḥūr u ʿīyn

Bülbüli güyā ṣıfat āv āz ḳıl
[5]Laḥn-ı Dāv udī aña dem-sāz ḳıl

Söyle ḫāmūş olma ki iy murġ-ı seḥer
Ḥayf eger ki ḳala penhān bu ḫaber

[6]Çün sözüñdür dürr-i gev her<-i> ābdār

Ẓāhir it ki ḳala senden yādigār

Dilde söylenmeyicek bir ḫōş ḫaber

[7]Neye beñzer ṣan defīne içre güher

Çünki it düñ ma[c]nī dürrin dilde derc

Ṣat yiridür müşt erīye eyle ḫarc

[8]Di Süleymān-nāme oḳı bünyād ḳıl

Ġuṣṣadan sāmi[c] dilin āzād ḳıl

Söyle nice it di Süleymān ceng ü ḥarb

[9]Di nicesi gezdi kişv er şarḳ u ġarb

Küh-i ḳāfı gezdügin eyle beyān

Berr ü baḥri gördügin söyle [c]ayān

[10c]Ālem için cev -be-cev t aḳrīr ḳıl

Ḥōş [c]aceb aḫbārı gel t a[c]bīr ḳıl

Ne Süleymān miṣli geldi a[c]ẓam emīr

[11]Nāmesince v ar ne t ārīḫ-i kebīr

Ne ḫū v ar Firdev sī-v eş ḫōr u ḥaḳīr

Derd ü mend ü müflis ü medyūn u pīr

[12]Gerçi yoḳdur elde dirhem bī-zerem

Söz zerinden ġayrı sözden bī-zerem

Ḥaḳḳa minnet sözlerümdurur dürer

[13] Ki ehl-i diller oḳuyup ezber ider

Söz ḳoyan yañılmadı ṣoñına bes

Kim ḳalupdur yādigār andan nefes

[14]Maᶜnīden sen olduñise sen ḫabīr

Vir ṣalav at diñle ḫūnende ne dir

DER-BEYĀN-İ SERGÜẒEŞT-İ RÜSTEM-İ TEHEMTENİ [[15]VE ḲAZİYYE-İ GÜSTEHEM Ü LAḪLAḪA-İ SĀḪİR]

[15]Loḳmān ibni ᶜĀd ol ḥakīm üstād naḳlince ve Eflāṭūn-ı Yūnānī ḥükemānuñ [16] reᵓis-i ehl-i ᶜirfānī ḳavlince süḫan-mendān-ı ḥükemā hüner-mendān-ı füẓalā nāḳilān-ı eᶜizzā ve rāviyān-ı ecillā bu Süleymān- [17] -nāme-i kebīrüñ ṭoḳsan ṭoḳuz mücelled tevārīḫ-i lā-naẓīrüñ yetmiş dördünci mücelled kitābuñ üc yüz altmış altıncı meclis-i fetḥ-i [18] bābuñ dībācesinde kitāb evvelinde ibtidāsında olvechile ṣaḥīḥ ḥikāyet i[82] melīḥ rivāyet eydürler ki: [19] Nitekim yetmiş üçünci cildde bizüm ḳıṣṣamuz ol arada ḳalmışıdı ki Hemedān vilāyetinde Kirmān nāḥiyesinde vīrān şehrüñ kemeri [20] üzerinde Süleymān peyġāmbere ᶜaleyhi's-selām muḳaddem gelen Süleymān-ı Ḫafīnüñ ser-cümle tamām nesr-i ṭāyir ki [21] ḳıṣṣasın ḥikāyet itdi ᶜömrinüñ aṭvālinden cihānuñ aḥvālinden söyleyüp ki rivāyet itdi. Süleymān bin Dāvūd [4a][1] ol nebiyy-i maᶜbūd işidüp ibret alub nefsine insāf virmekde, ol kerkesüñ ᶜömri ṭavīl olduġına Süleymān [2] Ḫafī devrinden Süleymān bin Dāvūd zamānına ḳalduġına ḥikmet neydügin ṣormaḳda, nesr-i ṭāyir daḫı kerkeslerle [3] ḳanad açup uçduġından baḥr-i ẓulumāta gecdüginden ve āb-ı ḥayāt içdüginden ḫaber virmekde. Ammā ki [4] bizüm

ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Rüst em-i Tehemt ene Zāl Dest ān oġlı Ṭīġ-zene geldi. Nit e ol zamān kim Rüst em bin Zāl [5] ol pehlüv ān-ı ferḫunde-fāl ḳūh-ı billūr ḳullesin aşup Cān bin Cān daḫmasına düşüb Keyv ān-ı dīv ile ceng [6] idüb aḫir helāḳ idüp Çīn pādişāh ḳızını bendden ḳurt arup Māçīn pādişāhınuñ v ezīrini ḫat unıla [7] ḫalāṣ idüb dīv leri daḫı ḳurt arup gendüye çāker ḳılup v e daḫmadan çıḳup dīv ler bunları göt ürüp [8]Ṭagṭ aga ṭ urduġı çeşme-sāra get ürüp pehlüv ān-ı Küderzile buluşup v e Laḫlaḫa<-i> cāẕūyıla[83] görüşüp pehlüv ānlardan [9] ḫaber ṣorup saġlıḳlarını bilüp şük<ü>r idüp[84] andan Ṭaymūs Perrī ruḫ ḳuşunı v e heşt-pāy baḫrīyi aramaġa [10] gönderdügüni v e Laḫlaḫa-i cāẕūyı bile gönderdügini üc gün v aᶜde ḳılduġını v e andan Çīn şāhı ḳızını [11] Ḫāṭ āṭ īf ᶜİfrīt e v e Māçīn şāhı v ezīrini ḫat unıla ᶜAnācīf Nerre-i dīv e ḳoşup gönderüp git diler. [12] Dem çeküp uçup yirle gök arasına geçüp anı-v aḳt içinde Çīn şāhı ḳızını Çin şāhı sarāyına [13] ilet diler. Daḫı gendüleri dīv ler ḫalḳ gözinden nihān it diler. Ḳızı dāyeler gördiler[85]. Müjde kılup at asına [14] v e anasına ḫaber v irdiler. Şāh işidüp ḳızıla görüşüp ḫaṭ ırın ṣordı. Ol daḫı gendüyi Şamṣām dīv [15] ḳapup göt ürdügin Cān bin Cān daḫmasına yit ürdügin anda ḥabs olduġın Rüst em bin Zāl gelüp [16] ḫalāṣ ḳılduġın v āḳıᶜın neise söyleyüp t aḳrīr it di v e Māçīn meliki v ezīrin ḫat unıla daḫı ḳurt arup Rüst em dīv lerle [17] memleket ine gönderdügin daḫı t aᶜbīr it di. Şāh işidüp şād oldı. Ḥaḳḳa secde-i şük<ü>r[86] ḳıldı. Andan [18] v ezīrlerile ḳızına sipāhī ḳoşup Māçīn <melikine>[87] oġluna gönderdi. Taᶜẓīm ikrāmıla alup [19] git diler. ᶜAlā raġm-ı rūzigar Māçīn şehrine yit diler. Ez-īn-cānib ᶜAnacīf-i Nerre dīv daḫı Saᶜd v ezīri [20] ḫat unıla v e[88] et bāᶜıla Rüst em naẓarından göt ürüp ki git diler, dem çeküp yirle gök arasından [21] uçup Māçīn şehrine ilet diler gök yüzinden şehr

---

[82] 3b[18] i: B'de yok
[83] 4a[8] Laḫlaḫa cāẕūyıla: B Laḫlaḫa-i cāẕūyıla
[84] 4a[9] şükr idüp: B şükür idüp
[85] 4a[13] dāyeler gördiler: B dāyeler gördi
[86] 4a[17] secde-i şükr: B secde-i şükür
[87] 4a[18] milkine: B melikine
[88] 4a[20] ve: B yok

üzerine indürdiler. Vezīri ḫat unıla sarāy ḳapusına [4b] [1] ḳondurdılar. Ḫalḳ daḫı cem[c] olup gelüp v ezīrle görüşdiler. Şāh naẓarına ilt üp müjde ḳılup ḫaber v irişdiler. [2] Vezīr daḫı şāhuñ elin öpüp pāy-ı t aḫt a yüzin sürdi. Andan şāh v ezīrüñ ḥālin ḫaṭ ırın ṣordı. Vezīr [3] daḫı Çīn şāhı ḳızını alup gelürken küs nefīr çaldurup şādılıḳ ḳılurken giceyle ḳonduḳları yirde Şamsām dīv [4] a[c]v ānlarıla gelüp bunları ḳapup göt ürdüklerin, Can bin Can daḫmasında ḥabs idüp başlarına get ürdüklerin, [5] Şamṣam elinde her birisi bunca zamān ḥabs olduġın, [c]āḳıbet Rüst em gelüp bunları ḫalāṣ ḳılduġın, dīv lerle [6]ḳızı at asına gönderüp ilet düklerin v e birḳac dīv ler daḫı bunları göt ürüp bunda alup get ürdüklerin[89] söyleyüp [7] beyān it di. Şāh işidüp ḳızı ḳurt ulduġına şükr-i Yezdān it di. Andan dīv leri naẓarına get ürdüp [8] [c]ūd u ṣandal u misk ü [c]anber yaḳup buḫūrla ẓiyāfet it di v e t av īlesinde bir at v arıdı. [c]Ālemde miṣli [9] yoḳ siyāh raḫşıdı. Ālet ü esbābıla Rüst eme armaġan gönderdi. Dīv ler alup git diler. Rüst eme at ı get ürüp [10] ḥikāyet it diler. Ol ṭ arafdan Māçīn şāhı ḳızını ki gönderdi, alup ki git diler, gelüp Māçīn şehrine [11] yit diler. Şāh-ı Māçīn ḳarşu çıḳup ḳızı alup sarāyına get ürdi. Yidi gün gice v ü gündüz dügün idüp [12] oġlıla ḳızı gerdege ḳoyup [c]āşıḳ ma[c]şūḳa v uṣūl bulup mührin göt ürdi. Andan şāh-ı Çīn daḫı Ḫaṭ āṭ īf [13] [c]İfrīt naẓarına get ürüp [c]izzet it di. [c]Ūd u [c]anber u kāfūr u ṣandal yaḳdurup micmerlerde buḫūr it dürüp [14] dīv leri ẓiyāfet it di v e her birine müşgīn-reng ḥarīr fut ā v irdi. Billerine ṭ ut undılar v e andan Rüst em [15] içün bir t īġ-[i] Hindī v e bir ḫançer-[i] kemānī v e bir pulad-gürz-i girānī yigirmi dört pāre ceng ālet ile v e bir ḳamış [16] ḳulaḳlu gergedan ṭ ırnaḳlu arslan gögüslü dev e ṭ uṭ aḳlu pīl ḳarınlu bebr-i beyān uyluḳlu ḳulan arḳalu öküz [17] bileklü at ıla armaġān görderdi. Dīv ler alup göt ürdiler. Dem çeküp uçup Māçīn şehrinden ḳalḳup yirle [18] gök arasına geçüp kūh-ı süt ūn et eginde Rüst em naẓarına yit ürdiler. Şāh-ı Çīnüñ selāmın degürdiler[90]. [19] Ceng ālet ile gönderdügi at ı t eslīm it diler. El ḳav şurup ḳarşu

---

[89] 4b[6] get ürdüklerin: B götürdüklerin

[90] 4b[18] degürdiler: B degüt ürdiler

ṭurup Rüsteme ta'ẓīm ikrām ḳıldılar [20] daḫı Rüstem oldukları görüp Çīn şāhı gönderdügin gendü ḳabūl idüp Māçīn şāhı gönderdügin Küderze [21] virdi daḫı eyitdi iy ḳarındaş bilürsin beni ki kimsenüñ minnetin çekmezem ve müşterek yire toḫm ekmezem [5a][1] ve ācuz bāġında ortalıḳ yimiş aġacın dikmezem. Her ne yire kim düşmān ḳaṣdına raḫşa binsem ḳorḳup yine dönmem [2] yoḳdur. Ol düşmānı düşmenlemeyince cevşen çıḳarup ḳılınc çözüp atdan inmem yoḳdur. Zīrā ki her seferde [3]Ḥaḳḳa ṣıġınup yaluñuz giderem. Allahuñ keremi birle varup düşmānı feth iderem. Zīrā ki ṣıdḳum Ḥaḳḳa ġāyet [4] muḥkemdür. Anuñiçün ḫalḳ içinde ismüm ᶜazīz ü muḫteremdür. Nitekim dimişlerdür: **ṣıdḳu'l-merᵓi necāt ühü.** Yaᶜnī [5] kimüñ ṣıdḳı olsa Ḥaḳḳ taᶜālā anı her belādan ḳurtarup necāt virür. Pes[91] ādemīnüñ gerekdür ki Ḥaḳḳa iᶜtiḳādı [6] dürüst ola. Dāyim ḫōş vaḳt ola. Nitekim dimişlerdür: **ṭābe vaḳt ü men veṣiḳa bi'l-lahi taᶜālā.** Pes eyle olsa, [7] yā Küderz, egerçi Şemāyil Bānū oġlum Ferāmirzüñ ḥüsn-i cemālin işitmekile ḳulaḳdan ᶜāşıḳ olmış. Seni zindāndan [8] çıḳarup baña yardıma cāẕūlar gönderüp muḥabbet gösterüp kerem ḳılmış. Velī ben Allahdan ġayrıdan yardım istemezem. [9] Yezdān-ı pāk ḳapusın ḳoyup ḫalḳ ḳapusına baş yaşamazam. Bu sāḥirleri yine alup git gil. Benden Şemāyile [10] selām virüp ḫaber ilet gil. Eger beni ister dilerse pehlüvānlarum ḥabsden çıḳarup āzād eylesün. Māl ü [11] ḫilᶜat atvirüp ḫōş ṭutup göñüllerin dil-şād eylesün ve gemilerin gendülere teslīm idüp azu(ı)ḳ [12] virüp Süleymān cānibine göndersün ve gendü yaraḳda olup ḳulaġın benden yaña döndersün. Ḥaḳ taᶜālā [13] rāst getürürse Ferāmirz dīvler elinden ḫalāṣ idem ve gendüyi oġluma alıvirüp ādemīleriñ ḳatumda ḫāṣ [14] idinem ve daḫı yā Küderz senden dilegüm budur ki pehlüvānları ol sāḥire elinden alup çıḳmaġa cehd idesin. [15] Gemilere girüp deryāy-ı maġribden Ṭarabulūs cezīresine çıḳmaġa cehd idesin. Bir gün öñürdi Süleymān ḥażretine [16] irişigör. Benden mübārek elin öpüp ḫıdmatına yüz ṭutam ve atam Zāl destānuñ benüm firāḳumdan ḫāṭırın sor bilürem [17] ki benüm firāḳumdan anuñ ḥāli mükedder

[91] 5a[5] pes: B bes

olmışdur. Benüm ḥasret üm yükin çekmekden ḳāmet i cenber olmışdur kim firāk [18] odı nār-ı cehennemden eşeddür. Nit ekim dimişlerdür: **nāru'l-furḳat i eşeddü min nāri cehennem.**

NAẒM

[19]Müşkil olur at aya oġul ḥasret i
Nār-ı v eylden eşeddür furḳat i

Çün v eled sermāye-i cāndur ᶜazīz
[20]Oġula at anuñ lāzım olur raġbet i

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince Rüst em böyle diyüp naṣīḥat v iricek [21] Küderz pehlüv ān eyit di. Yā Rüst em Tehemt en iy pehlüv ān-ı ṣaf-şiken egerçi ki sözüñ cānuma geçer. Başum üzre [5b][1] dönüp Şemāyil Bānūya v arayın. Pehlüv ānları ḳurt armaġıcün ᶜacūzeye yüz urup yalv arayın. Velakin ol sāḥire [2] Ferāmurz yüzin görmeyince v eyāḫōd sen dev let ile anda v armayınca pehlüv ānları bendden ḫalāṣ it mez. Kimsenüñ [3] sözin işit mez ki ᶜav rat laruñ v efāsı yoḳdur, cefāsı art uḳdur. Nit ekim dimişlerdür: **Lā-v efaᵓe li'l-merᵓet i.** Ammā ki [4] yā Rüst em elümden ne gelür? Benden ḫıẓmat it mek, eyü yav uz ne kim gelürse ḳażāya rıżā v irüp [5] t aḥammül ḳılup iṭ āᶜat it mek gerek. Nit ekim dimişlerdür: **dev āü'l-ḳalbi er-rıżā bi'l-ḳażā.** Kim bu ġam-ḫāne-i cihānda [6] kişi sag olduḳca eyü yat lu neyü(i)se rūzīgār geçürse gerek kim felek sāḳisi kişiye gāh zehr gāh [7] şeker içürse gerek kim bu cihān zāv iyesinüñ ici derd ü belādur, güşesinde mukīm olan kimse[92] [8] mihnet ü muṣībet ile mübt elādur. Nit ekim eydür: **zev āye'd-dünyā meşhūnet ün bi'z-zirrāyā.** Velakin ᶜāḳıl odur ki [9] ḳażāya rıżā v irüp t aḥammül ide. Ḫayrı Ḥaḳdan,

[92] 5b[7] şeker içürse gerek kim bu cihān zāv iyesinüñ ici derd ü belādur güşesinde mukīm olan kimse: B'de yok.

şerri nefsüñden bilüp her ḥālde Ḥaḳḳa ṭ āᶜat ḳılup t ev ekkül [10] ide ki t aḳdīru'l-lah neyi(ü)se olsa gerek. Muḳadder olan nesne başına gelse gerek. Nit ekim dimişlerdür: [11] yeᵓt īke mā ḳuddire leke'l-ḳıṣṣat e.

Sözi dırāz it meyelüm. Rüst emle Küderz birbirile söyleşüp ot ururken [12] nāgehān Laḫlaḫayi(ü)le sāḥirler daḫı çıḳa geldiler. Heşt-pāy Baḥriyi bulmaduḳlarını Rüst eme ᶜarż ḳıldılar. Pehlüv ān [13] işidüp ġamgīn gözleri nemgīn oldı. Velī Çīn pādişāhı gönderdügi at ı görüp göñli t eselli v e ġuṣṣası [14] t eskīn oldı. Andan Rüst em Laḫlaḫa-i Cāẕūyı ḳat ına ḳıġırdı. Cān bin Cān daḫmasından çıḳardugı [15] laᶜl <i> mercān[93] cev āhirleri yāḳūt ı Rummāni elmāsı gev āhirleri hemyānlara ḳoyup mühr urdı daḫı göt ürüp Laḫlaḫa-i [16] sāḥire eline v irdi. Eyit di: Yā Laḫlaḫa-i Sāḥir uşda Küderzile Ṭaġṭ aġa şāhid olsunlar ki ikisi de ḥāżır [17] v e bu cev herleri saña emānet v irdügüme Allah nāẕırdur. Çünki Şemāyil Bānū naẕarına ki v arasın, benden [18] selām idüp bu cev herleri aña emānet v iresin. Pehlüv ānlarumı āzād idüp yaraḳda olsun. İnşāᵓe [19] Allah oġlum Ferāmurzı añda ilt em. Şimdiki ḫasrat lıġına ṣabr idüp işt iyāḳda olsun v e bu cev herleri aña [20] ḳalıñ bahā v irdüm. ᶜUrūsiyye ḳaydın görüp gendüzin nāşīden saḳlayup saḳda olsun kim kişinüñ [21] yaluñuzlıġı yegdür, bed-nefsile maḥrem olmaḳdan. Pes ᶜāḳıl gerekdür ki ḥaẕer ḳıla, nā-cinsile hem-dem olmaḳdan. [6a][1] Nit ekim dimişlerdür: v aḥdet ü'l-merᵓi ḫayrun min celīsi's-sev ᵓi.

NAẔM

Pāk-i dāmen olmayınca ev de ḳız
[2] Adı şanı olmaz t emīz almaz ᶜazīz

Duḫt erüñ miṣli durur dürr ü ṣadef
Kim ṣadāfe urmayınca kimse kef

[3]Dürrin anuñ delmeye elmās pes
Bikr-i duḫt er bula alınca an o kes

[c]Av rat a er gökçek ḳıza perde gerek
[4]Dip ḳızıñdur der-be-der mürde gerek

Bikr-i duḫt er ḳıymet i biñ zer deger
Pula degmez ḳız ki aña yad er deger

[5]Bākire maḥbūbe duḫt er ḫūb olur
Cümleden maḥbūb olan maḥbūb olur

DER BEYĀN-İ AMEDEN-İ TAYMŪS PERĪYE [[6] TEDBĪR KERDEN RÜSTEM BERĀY-İ REFTEN FERĀMURZ]

[6]Ḥükemā ḳav lince çünkim ḳırḳ hemyān miḳdārı la[c]l cev āhirleri Laḫlaḥa-i Sāḥire kim [7] v irdi v e gendüye ḫil[c]at geyürüp[94] ā[c]v ānlarına çoḳ māl v irüp her birin ṭ oyurdı daḫı Rüst emüñ elin öpüp [8] icāzet alup Küderz pehlüv ānı at ı ṭ onıla göt ürüp git diler. Siḥr oḳuyup küplere süv ār olup git diler. Yirle gök [9] arasına geçüp [c]azm-i ḳal[c]a-i mıḳnāṭ ıs it diler. Bu yañadan Rüst em daḫı Ṭaġṭ aġayıla yirlerinden ṭ urup [10] şikār-gāha git diler. Ḳaplān u āhū ṣayd idüp et lerin kebāb idüp yidiler. Şükrin didiler. Vaḳt -i şām olucaḳ [11] anı gördüler ki Ṭaymūs Perrī gelüp yit di. Hav ādan yire inüp çeşme-sār kenārına ḳonup Rüst eme v arup [12] du[c]ā it di v e t innīn-i ser-i Heşt -pāyı bulumaduġın t aḳrīr ḳılup beyān it di. Rüst em eyit di: Yā Ṭaymūs Perrī [13] anı deñizden çıḳarup baña naṣīb iden Allah yirine bir at daḫı v irdi diyüp Çīn şāhınuñ [14] at ın göst erdi. Ṭaymūs-ı Perrī görüp şükr it di. Sebebin ṣordı. Rüst em daḫı ḳaẓiyyeyi bir bir [15] eyit di v e dīv lere buyurdı. At a

---

[93] 5b[15] la[c]l mercān: B la[c]l i mercān
[94] 6a[7] geyürüp: B giyürüp

ᶜalaf get ürdiler v e Ṭaymūs Perrī daḫı Rüst em naẓarına geldi. [16] Ṭaġṭ aġayla üçi bir yirde[95] ot urdılar daḫı Kūh-ı Süt ūnı aşup kūh-ı şuᶜāᶜa v arasın, deryāy-ı āt eş geçüp [17] v e yidi deñizden öt e v arup Ferāmurzı ḳurt ar{ma}sın. v e şāv irūhünne mücebince meşv eret leşüp iş ṣoñın [18] ṣanışdılar. Ṭaġt aġa bir dürlü rāy it di v e Ṭaymūs Perrī bir dürlü t edbīr it di v e ᶜafārīt serhengleri [19] daḫı her biri bir dürlü söz söyledi. Zīrā ki her göñülde bir şuġul v e bir fikir v ardur. Nit ekim eydür: [20] fī kulli ḳalbin şuġlun. Velakin söz aḫirinde Rüst em eyit di: her biriñüz bir t edbīr ki it di diñledüm. ᶜAbeş [21] sözlerüñ aṣlı yoġ olur kim sözi çoġuñ melamet i çoġ olur. Nit ekim ᶜuḳalā eydür: men keşūra [6b] [1] kelāmuhū kesura melāmuhū. Eyle olsa söz senüñdür ki yā Ṭaymūs Perrī küh şuᶜāᶜı görüp ṭ ururs ın [2] v e deryāy-ı āt eşe v arup ṭ ururs ın. Sen ḳulaġuzlıḳ eyle. Bizi Ṭaġṭ aġayla dīv ler göt ürsünler, kūh-ı süt ūnı [3] aşurup kūh-ı şuᶜāᶜa yit ürsünler. Velī bizi yirle gök arasından v aracuġumuzı yirlerün yöresinden [4] āsānlıġıla alup git ki zaḫmet çekmeyev üz v e aclıḳ ṣusuzl<ı>ḳ zaḫmet inden der yirine ḳan dökmeyev üz kim aclıġa [5] ṣusuzluġa ṭ āḳat get üremezüz kim kişinüñ ḳarnı düşmānıdur. Velī göz göre t erk idüp nefs-i emmāre [6] şerrin üzerümüzden göt üremezüz kim dimişlerdür: baṭ nu'l-merᵓi adüv v ühū. İmdi yā Ṭaymūs Perrī başuña [7] ḥissüñ cemᶜ idüp rāst söyle ḫaberi kim söz gerekdür ki az u öz ola. Anuñla ᶜāmil olanuñ baḫt u [8] ṭ āliᶜ efrūz pīrūz ola. Nit ekim ᶜuḳalā eydür: cev det ü'l-kelāmi fi'l-iḫt işāri. Rüst em böyle diyicek [9] Ṭaymūs Perrī eyt di: yā pehlüv ān{ı} küh-i şuᶜāᶜī v e deryāy-ı āt eş çekmege iki yol v ar. Bir budur ki [10] deryāy-ı ummān üzerinden ṭ olaşa. Heyhāt ṣaḥrāsı et eginden muḥīṭ -i aṣġar kenarınca maşrıḳ cānibine [11] gidüp baḥr-ı āt eşi ṭ olaşup Ferāmurz dut sag̈ oldug̈ ı ḳalᶜaya gelev üz. Ḫüdā rāst get ürürse anı ḫalāṣ [12] idev üz. Bu yol ġāyet ṭ olaşuḳdur, uzaḳdur kim ādemī-zād menziline yüz yıllıḳ yoldur. Perrī gidişine ancaḳ [13] alt ı ayda ṭ olaşılur. Velī ṭ oġru gidicek ḳırḳ güne ḳalmayup Ferāmurz ḥabs oldug̈ ı yire ulaşılur. [14] Velakin bu ṭ oġrudan gidicek küh-ı süt ūnuñ ḳullesindeki dīv ler bizi görse gerek. Muḳābil gelüp ṣav aşa [15] el

[95] 6a[16] yirde: B yerde

ḳarsa gerek. Andan küh-ı şuᶜāᶜa v arıcaḳ anuñ daḫı ehremenleri ḳarşu gelse gerek. Bu bir yoldur ki [16] Süleymānlar gerek ki bundan geçe yā cān alıcı ᶜAzrāʾil gerekdür ki cānıñ alup pençe urup zaḫm aça. Eger ki [17] yā pehlüv ān benüm sözüm ṭ ut arsañ uzaḳ yoldan gidelüm ki emīnlikdür, ḳorḳu yoḳdur. Bu ṭ oġru yoldan [18] aşmaġa hev es it me ki düşmān çoḳdur. Luṭ f idüp benüm ṭ oġru sözüme ḳaḳıma erlik degül. Nit ekim eydür: ġażabuke ᶜani' [19] l-ḥaḳḳ maḳbahat un diyüp cev āp v iricek Rüst em şād olup gülüp eyt di: yā Ṭaymūs-ı Perrī ben ol ṭ olaşuḳ eyinlik [20] uzaḳ yoldan git mezem. Beş alt ı aya dek oġlum firāḳına ṣabr it mezem. Bu ṭ oġru yoldan inşaʾa'l-lah giderem. [21] Dīv ü cinden kim gelürse ṭ aḳat oldukca ceng iderem. Ḳaderlenmiş nesne ḫōd başuma gelse gerek. Ḳorḳmaḳ ne ḥācet , [7a] [1] ḫayr u şerden olacaġ olsa gerek. Yoldan dönüp baḳmaḳ ne ḥācet . Nit ekim eydür: iẕā ḥalle'l-ḳaderü baṭ ale'l-ḥaẕer. [2] İmdi yā Perrī sözi ḳoyalum, git mek yaraġında olalum diyüp hemāndem ḥükm it di. Ḥaṭ āṭ īf-ı ᶜİfrīt [3] Rüst em pehlüv ānı Çīn şāhı gönderdügi ceng ālet ile ḳucaġına alup göt ürdi v e ᶜĀcīf Nerre dīv Ṭaġṭ aġa-i [4] ᶜAyyārı göt ürdi v e[96] Ṭaymūs Perrī Çīn şāhı gönderdügi at ı göt ürdi v e git diler. Dīv ler dem çeküp Ṭaymūs Perrī [5] ḳanād açup Çīn seḥerden çeşme kenārından ḳalḳup hav āya uçdılar. Ol ḳadar yüksek ḳalḳdılar ki gögüñ bir [6] ḳat ına geçdiler. Rüst em yir yüzine naẕar ḳılup gördi ki yiri[97] deryā eyle ḳablamış ki göl icinde bir av uc balçıḳ [7] ḳadar görinür v e andan maġrib ṭ arafına naẕar ḳıldı. Gördi ki anuñ bigi baḥrı ẓulumāt ṭ ut mış ki ne deryāsı [8] görinür ne ġayrāsı. Ṭaymūs Perrīye sebebin ṣordı. Cev āb v irdi ki maġrıbla şimāl arasında baḥr-[ı] ẓulumāt düşdügünüñ [9] sebeb-i ᶜaḳlisi bu ki Küh̄e'l-burzuñ ṭ ūl u ᶜarżı ki yidi yıllıḳ yoldur güneşüñ şav ḳına ḫāyil düşdügicün nūr-ı [10] şems fer v iremez. Aṣlı oldur v e cav āb-ı naḳli bu kim ᶜarş-ı ᶜaẓīmi yidi ḳat ḳuşadup ḳarnı icinde olan [11] ejdehānuñ başı ki yidi ḳat yirden aşaġa ḫalā v e melādedür v e yidi ṭ abaḳa cehennem ki aġzı içindedür. [12] Vaḳt i ki nefes v irse girdāb-ı baḥr-ı ekber

---

[96] 7a[4] v e: B'de yok

[97] 7a[6] yiri: B yir

ki deryāy-ı maġribdedür. Cemīc deryā ki altmış bir deñizdür. Şuları ki [13] bahr-i muḥīṭ e aḳar baḥr-ı girdābdan aşaġa cehennem içine ki ejdehā aġzından dökilür ḳızmış saça şu sepilür gibi buḫar-ı [14] nārıla nefes-i mār yidi ḳat yir altından yoḳaru girdāb delüklerinden çıḳar. Bu görünen ẓulumāt ejdehānuñ [15] nefesi v e cehennem odınuñ buḫarıdur.

NAẒM

Gör ne ulu ejdehādur key caẓīm
[16]Ki aġzına alup yat ur nār-ı caḥīm

Māsiv āya eyle Rüst em sen naẓar
Şunc-ı mānicden alasın t ā ciber

[17] Ḫālıḳuñ çoḳ buña hemt ā ḳudret i
Ḥākim ol kim bī cadeddür ḥikmet i

Böyle diyüp anda Ṭaymūs Perrī
[18]Bes edeble sākin oldı ol geri

Diñle imdi bir caceb emleḥ kelām
Aḥmede ammā v ir ṣalav at la selām

[19] DER-BEYĀN-İ ḲİṢṢA-İ SÜLEYMĀN VE ḲAŻİYYE-İ NEŞR-İ ṬĀYİR

Ḥükemā ḳav lince Ṭaymūs Perrī böyle diyicek Rüst em [20] daḫı bildi ki baḥr-ı ẓulmet üñ aṣlı neyimiş. Maca'l-ḳıṣṣa Rüst em dīv arḳasından cālem-i eṭ rāfa baḳup [21] şeş cihāt ı görmekde, her memleket üñ aḥv ālini Ṭaymūs Perriye ṣormaḳda, naḳlī v ü caḳlī Perrī [7b] [1] daḫı cev āb v irmekde, inşāallahu t acālā

yirinde ẕikr idev üz. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib [2] Süleymān bin Dāv uda geldi. Nit e ol zamān ki Nesr-i Ṭāyirden bu sözleri kim işit di ġāyet t a[c]accüb it di. [3] Eyit di: İy Nesr-i Ṭāyir Süleymān-ı Ḫafī dev rinden ḳaldum dirsin. Bu ḳadar [c]ömür sürmek saña [4] ḳandan naṣīb oldı. Eyit di: Āb-ı ḥayāt ı icdüm. Anuñicün bu ḳadar [c]ömür rüzigār sürdüm v e [5] şükr ol ḫallāḳ-ı [c]āleme ki [c]ālemde iki Süleymān yüzin gördüm diyicek Süleymān peyġamber [c]aleyhi's-salām [6] su[ɔ]āl it di ki bu ḳadar [c]ömr içinde Süleymān Ḥafī dev rinde [c]acāyib ne gördüñ [7] v e āb<-ı> ḥayāt ı[98] ne v echile icdüñ bize ḥaber v ir diyicek Kerkes eyt di: Yā nebiyya'l-lah āb-ı ḥayāt içmeme [8] sebeb bu ki çünki Süleymān-ı Ḫafī dünyādan ki aḫiret e rıḥlet it di ne ḳadar aṭ yār ölüsi [9] v arısa bir yire gelüp Süleymān peyġāmber ḥażret icün zāri ḳılup aġlaşdılar. Dünyā aña ḳalmadı, bize [10] ḳala mı diyüb ölümden ġāyet ḳorḳup göz yaşın döküp baş şalışdılar. Meger kim Müsīḳī Yār dirler [11] bir ḳuş v arıdı. Cüssede fīlden büyük v e burnı kerrināy gibiyidi. Ṭoḳsan ṭ oḳuz yirde [12] burnınuñ delükleri v arıdı. Vaḳt ī kim seḥer-gāh olsa bülbül-i güyā gibi dile gelüp şaḳısa [13] burnınuñ her delüginden bir dürlü āv āz gelürdi. Baḥr-i ẓulumāt ḳuşlarınuñ serhengidi. Pes [14] Müsīḳī Yār eyit di: Ben baḥr-ı ẓulumāt da āb-ı ḥayāt ı ḳanda ıdugın bilürem v e cismümle v arup [15] içmişemdür. [c]Ālemde ölmeyüp ḫoş geçmişemdür. Eger bāña uyarsañuz gelüñ sizi āb-ı ḥayāt a [16] ilt eyin diyü ḳuşlaruñ öñüne düşüp ḳanad açup ucduḳ. Birinci ḳat felek yüzine gecdük. [17] Yā nebyya'l-lah yidi gün yidi gice gök yüzine döñüp ki çıḳduḳ sekizinci gün seher-gāh yir [18] yüzine ki baḳduḳ rūy-ı zemīn gözümüze deryā icinde bir ḫırmen ḳadar gözüt di[99]. Müsīḳī Yāre [19] şorduḳ ki niçün deñiz çoḳ yir yüzi az görinür? Cev āb v irdi ki yidi ḳat [20] yirleri göt üren deñize nisbet yir yüzi bir ulu göl ḳat ında bir av uc balcıḳ gibidür diyüp [21] cev āp v iricek şarḳ cānibine naẓar idüp gördük ki güneş şu[c]lesinden ṭ aġlar ṭ aşlar [8a] [1] ḳara ḳara yanmış. İçinde hīc bir deprenür[100]

---

[98] 7b[7] āb ḥayāt ı: B āb-ı ḥayāt ı
[99] 7b[18] gözüt di: B göründi
[100] 8a[1] deprenür: B debrenür

dābbe yoḳ. Bundan ᶜaceb daḫı bu ki bu ṭaġlaruñ[101] [2] ġarbından yaña yidi ḳullelü bir ulu ṭaġ görinür. Velakin ḳızıl od gibi yanup berḳ [3] urur v e her ḳullesi şanasın ki Küh-i Şuᶜāᶜdur. Andan ᶜaceb daḫı bu ki bu ṭaġlaruñ çev re [4] et eklerinden on iki ırmaḳ deryāy-ı aḫżar gibi çıḳup aḳar. Biri Mıṣr öñünden gelüp Baḥr-[ı] Şāma [5] dökilür v e on bir ırmaġı ᶜālem-i eṭrāfa aḳar. Andan murġ-i Müsīḳī Yāre şorduḳ ki bu ḳara kömür [6] gibi yanmış ṭaġlar ne ṭaġlardur ki icinde cānlu görünmez? Cev āb v irdi ki güneş ol yire [7] ġāyet yaḳīn oldugı ecilden ḳarara dut up ṭaġı ṭaşı yanmışdur. Ḳanġı cānav ar v arsa güneş [8] ḥarrından helāk olur. Anuñicün anda canlu olmaz diyüp ḫaber v iricek yine şorduḳ: [9] Bu od gibi dut uşup yanan ṭaġ ne ṭaġdur ki on iki ırmaḳ dāmeninden çıḳup aḳar? Cev āb [10] v irdi ki buña Küh-i Billür dirler. Güneş ḥarrından ḳızup yanar. Şuᶜlesi ḳızıl od gibi görinür [11] v e bu ırmaḳlar ki dibinden çıḳar aḳar Nīl ırmaġıdur ki on iki ᶜaynı[102] v ardur. Birisi çıḳup aḳup [12] Mıṣra uġrayup Dimyāṭ öñinden Baḥr-ı Şāma dökülür. On bir ᶜaynı her birisi bir ᶜāleme aḳar [13] diyüp cev āb v iricek andan şimāl cānibine naẓar it dük. Yüce yüce ṭaġlaruñ gördük ki [14] cemīᶜsini ḳar ört miş. Şanasın ki cemīᶜ ᶜālemüñ ḳarlu ṭaġları ol yire cemᶜ olmış. Ṭaġ v ar ki [15] ḳardan gözükmez. Ol yüce ṭaġlarda hīc cānav arlar belürmez. İllā ki ḳarsuz yirde et eklerinde [16] v ar. Velī bu ḳarlı ṭaġlaruñ arasında bir yüce ṭaġ görinür ki ḳullesi birinci ḳat [17] göge irmiş. Velī bu yüce ṭaġuñ arasında maġrib cānibindin yaña yöresinde bir ẓulumāt [18] baḥri görinür ki ṭūl u ᶜarżına göz irmez. Eyle ḳarañulıḳ görinür ki içinde ne v ardugın [19] göz göremez. Velī bu ẓulmāt dan öt e şimāl cānibinüñ ser-ḥaddinde yiri göt üren deryādan öt e [20] güneş şuᶜlesi dokunmış yeşil ẓeberced renginde ṭaġlar görinür. Bes suᵓāl it düñ ki bu ḳarlu [21] ṭaġlaruñ v e bu ẓulumāt uñ aṣlı nedür v e daḫı ol ẓulumāt deryāsından öt e görinen ṭaġlar ne ṭaġlardur? [8b] [1] Müsīḳī Yār cev āb v irüp didi ki şimāl cānibi ġāyet şov uḳ oldugı sebebden v e güneş ḥarrından ırak [2] düşdügi cehet den ol yirlerüñ ḳarı erimez, ġāyet şov uḳ

[101] 8a[1] ṭaġlaruñ: B ṭaġlar
[102] 8a[11] ᶜaynı: B ᶜayn

olur v e bir daḫı bu yüce ṭaġı ki görürsin [3] ḳullesi göge yaḳīndür. Aña Kūhe'l-burz dirler. Yidi yıllıḳ yol ṭūl u ᶜarżı v ardur. Ġāyet yüksek [4] oldugı ecilden güneş şuᶜlesi doḳunmadugı yirler kūhe'l-burzuñ şimāl ṭarafında gölgesi düşdügi [5] yirler ḳarañulıḳ olmışdur. Aña baḫr-ı ẓulumāt [103] dirler v e ol baḫr-ı ẓulumāt deryāsınuñ kenārında görilen [6] ṭaġlar Kūh-i Ḳāfdur. Kūhe'l-burz ḳullesinden güneş şuᶜlesi irdügicün ᶜaynıla ol ṭaġlar görinür [7] v e āb-ı ḥayāt didügüm çeşme bu görinen baḫr-ı ẓulumāt [104] icindedür. Eger benüm sözüm dut arsañuz gelüñ [8] ḳanad yumup baḫr-ı ẓulumāt üzerine inelüm diyüp öñümüzce ḳanad süzüp ucdı. Biz daḫı bākī [9] ḳuşlarla Mūsīḳī Yār ardınca yüce gögüñ alt ından süzülüp üc gün gice v e gündüz [10] indük. Baḫr-ı ẓulumāt a girüp bir karañuluḳ ṭaġ üzerine ḳonduḳ. Bizüm gözümüz ḳarañuluḳdan [11] biribirimüz göremez. Manṭıḳu'ṭ-ṭayrca öt üşüp ḳarañuluḳ ḳorḳusından ḫaber v iremez v e ammā ki Mūsīḳī Yāruñ [12] derdi yoḳ. Şaḳıyup öt mege dilince Allaha şükür t esbīḥ it mege başladı. Çünkim maḥbūb āv āzıla [13] ser-āġāz ki iderdi burnınuñ her delüginden bir dürlü ṣav t çıḳup sāz-ı ergānūn gibi [14] āv āz v irürdi. Anuñ āv āzın işidüp baḫr-ı ẓulumāt ḳuşları cemᶜ oldılar, ol ḳadar ki bī-nihāyet [15] geldiler. Ḥadd ü şümārı yoḳ. Velakin heyᵓet de v e ṣuret de hīc birisi uşagı v ü irisi bu [16] aydınlıḳda ucan berr ü baḫrī hav āyī ḳuşlara beñzemez v e āv āzları daḫı bir dürlü anlardan [17] suᵓāl it dük ki bu ḳarañulıḳda neylersiz? Niçün aydınlıġa çıḳmazsız? Gözüñüz ᶜālemi [18] görüp güneş yüzine baḳmazsız? Cev āb v irdiler ki nit ekim siz ẓulumāt a girmek ist emezsiz. [19] Bizüm daḫı baḫr-ı ẓulumāt dan çıḳmaġa göñlümüz v armaz v e bir daḫı nit ekim sizüñ bu karañulıḳda gözüñüz görmedügi [20] gibi bizüm daḫı güneş şuᶜlesinden gözlerümüz ḳamaşur. Aydınlıḳda biribirimüzi göremezüz. Velī [21] bu ḳarañulıḳda gözümüz görür. Nit ekim sizüñ aydınlıḳda görür.

NAẒM

---

[103] 8b[5] baḫr-ı ẓulumāt : B baḫr ẓulumāt
[104] 8b[7] baḫr-ı ẓulumāt : B baḫr ẓulumāt

[9a] [1]Ḥaḳ t e[c]ālā kim yarat dı ümmet i
Her birine v irdi bir ḫāṣiyyet i

Baḫr içinde göz açup ḥūt i yörür
[2]Ṭaş icinde kirmine ḳūt ı v irür

O semender od için seyrān ider
Ṭayr ucuban gökleri ṭ ayrān ider

[3] Her birinde ḳādirüñ v ar ḳudret i
Ṣāni[c]üñ ẓāhir ḳamuda san[c]at ı

Bize daḫı v irdi mesken ẓulmet i
[4]Seyr iderüz bunda sürüp v aḥdet i

Ne ḫū meh görür gözümüz ne mihir
Ẓulmet e it dük muḥabbet le mihir

[5]Böyle diyüp oldı sākin murġ bes
Vir ṣalav at Muṣt afāya ḫōş nefes

DER-BEYĀN-İ CENG-İ MURGĀN [6]VE ḲAŻİYYE-İ KERKES

[6]Ḥükemā ḳav lince baḫr-ı ẓulumāt ḳuşlarından bu cev ābı alup [7] t a[c]accüb idüp daḫı Mūsī̄ḳī̄ Yāre eyit dük ki bizüm bu ẓulumāt da gözümüz görmez ki şiḳār ele get ürüp [8] nefsümüze gıdā v irev üz. Veyaḫ̄od biz bu ẓulumāt da baḫr içinde nice ḳanad açup uçalum. Gözümüz görmez [9] nereye gecelüm. Āb-ı ḥayāt ı bu ẓulumāt da ḳanda bulup içelüm. Meger ki bizi bunda helāk [10] it mege get ürdüñ diyüp incinişdük. Mūsī̄ḳī̄ Yār eyit t i bu yaḳī̄n yirde elmās ma[c]deni [11] v ardur. Velī̄

mühlik ejdehālar anda çoḳtur. Ṭuruñ ḳanad açup uçalum. Ol vādi-i elmāsı geçelüm. [12] Birer elmās minḳārlaruñuza aluñ götürüñ. Anuñ şuᶜlesine ẓulumāt baḥrı ḳuşların şikār [13] idüp ele getürüñ. Ol güherler aydınlıġına ḳarşu uçuşalum. Baḥr-ı ḥayāt a geçişelüm diyüp sözin [14] dut up ḳanad açup uçduk. Müsīḳī Yār öñce ḳulaġuzlıḳ itdi. Varup vādī-i elmāsa geçdük. [15] Gördük ki iki ḳara ṭaşlu yüce ṭaġlar yöresinde cehennem deresi gibi iki ḳarşılu uçrum yar [16] arasında ol ḳadar ejdehālar ve yılanlar var ki nihāyet i yoḳ. Ammā ki bu şuᶜābīn ṭurduġı derenüñ [17] ṭaşları ser-cümlesi elmāsı birinci ḳat felek yılduzları gibi dökülüp yatur. Bī-ḥadd ü bī-ḳıyās andan [18] Müsīḳī Yār eyitdi: Yā Nesr-i Ṭāyir bu vādī-i elmāsa ḥāżır olanlar bu elmāsı ki almaġa inersiz ejdehā- [19] -lardan ġāfil olmañ ki sizi dama çekmeyeler diyüp naṣiḥat idicek ḳanad büküşüp ol cehennem gibi [20] dereye inişirek elmāsı ḳapup dönüşdük. Velī ol ḳara ṭaġ ḳāmet lü bulut ḳanadlu od gözlü [21] cehennem ḳapusı aġızlu raᶜd āv āzlu ejdehālar daḥı aġız açup göz diküp varan kerkesleri gözet diler [9b] [1] daḥı elmāsa indügin bir necesini dama çeküp yut dılar. Çoḳ ḳuş helāk itdiler[105]. Şöyle ki nışfumuz [2] daḥı ḳalmadı. Ammā ki ḥalāş olancamuz birer pāre[106] elmāsı aġzumuza alup götürdük. Anuñ şuᶜlesine [3] baḥr-ı ẓulumāt da şikār ele getürdük. Bir neçe gün bu vechile giderken āb-ı ḥayāt hevesin iderken nāgāh bir [4] yüce ṭaġa ṭuş geldük. Bu ṭaġdan deve ḳuşı heybet inde dörder ḳanadlu ve uzun egri ḫançer burunlu [5] ikisi yirlü yirinde[107] bir daḥı rāst alnında, velī anuñ gibi ser-tīz burnı var ki nebtīze beñzer, ālāy [6] baġlayup ḳanad süzüp burnı āv āz idüp ḳarşu geldiler. Biz daḥı ālāy baġlayup muḳābil olduḳ. [7] Ev vel kimse ki bizden ḳanad açup uçup anlara muḳābil oldı. Müsīḳī Yārıdı ḫışımlu ḳara bulut gibi [8] kükreyüp varınca ol ṭarafdan uşa gelüp burunlarıyla[108] ḳanadları altından Müsīḳī Yārı dürtdiler. [9] Zaḫm urup ḳan aḳıtdılar. Helāk itdiler. Andan bizüm ālāyumuza ḥamle ḳıldılar. Egerçi ki biz

---

[105] 9b[1] helāk itdiler: B helāk itdi
[106] 9b[2] pāre: B'de yok
[107] 9b[5] yirinde: B yirde
[108] 9b[8] burunlarıyla: B bunlarıla

daḫı ālāyumuzla [10] ḳarşu v arduḳ ceng it dük. Ḳaynakcıḳ urup ḳanlar döküp gözlerine v āsi[c] cihānı t eng it dük. [11] Velakin ol hancer miṣāl burunlarıla her ḳangımuza ki zaḫm urdılar cānın alup helāke v irdiler. Anı-v aḳt [12] içinde ālāyumuz ṭ agıt dılar. Nışfumuzuñ rub[c] daḫı ḳalmadı. Helāk it diler. Müsīḳī Yār düşicek başlu [13] başumuz ḳayısı öldi. Şınup ḳaçduḳ. Ḳanad açup uçduḳ. Velī anlaruñ ḳanadları dörder olmagın ardumuzdan [14] ḳaçanumuza yit erlerdi. Burunlarıla dürt üp bagırın bagırsagın çıḳarup helāk iderlerdi. Yā Süleymān ne [15] söz dırāz ḳılalum? Ālāyımuzı ṭ agıt dılar. İkimüz bir yirde ḳalmadı. Biñ nefer miḳdārı at yār [16] ölümi Nesr-i Ṭayirden ḳırḳ elli nefer [c]uḳḳāb Kerkes ḳalup ḳaçup git dük. Velī anlaruñ ḳorkusından [17] neçe ḳuşlar [c]aḳlın şaşurmışlar, agzından elması düşürmişler, yigirmi miḳdārı gev her elmās [18] göt ürür murg bulundı. Pes üç gün üç gece ḳanad açup uçup git dük. [c]Āḳibet ẓulumāt içinde ṭ ūfan [19] ḳopdı. Yagmur yagdı. Şöyle kim göz gözi görmez oldı. Yüklerümüz ışlandı. Ṭāḳat umuz ḳalmadı. Ra[c]d [20] ḫayḳırmasından zehremüz çāk oldı. Başlu başumuza ḳayısı ölüp üc nefer ḳuş ḳalduḳ. Uçup git dük. Bir [21] ḳaya ḳolt ugı elümüze girdi. İnüp ḳonduḳ. Anca ki ṭ ūfān ṭ agıldı, andan ḳanad açup uçduḳ. Bir neçe gün daḫı [10a] [1] git dük. [c]Āḳıbet bir bıñara yit dük daḫı naẓar it dük. Gördük ki ol yirüñ ṭ aşı şaru v e aḳan şuları [2] daḫı şaru. Ġāyet şusamışıduḳ[109]. Ben ḫaẓer ḳılup içmedüm. Yoldaşımuñ birisi eslemeyüp içdi. Hemāndem[110] cānı çıḳup [3] kef gecdi. Bildük ki bu āb-ı ḥayāt[111] degül. İllā ki [c]aynü'l-memāt imiş. Bes yoldaşumuzuñ birisi öldügine ġāyet t e[c]essüf [4] idüp iñleşdük. Degme şudan icmeyev üz diyü [c]ahd it dük. Andan daḫı ḳanad açup uçup[112] git dük. Baḫr-ı ẓulumāt da [5] çoḳ [c]ālemler seyr it dük. [c]Āḳıbet [c]āciz ḳalup āb-ı ḥayāt ı bulamayup ol ḫālıḳ-ı aṭ yāre v āḥid ü ḳahhar-ı cabbāra yüz [6] dut up cān u dilden nāliş it dük. Her <yire>[113] ki perv āz

---

[109] 10a[2] şusamışıduḳ B şusamışduḳ
[110] 10a[2] hemāndem B hemān
[111] 10a[3] āb-ı ḥayāt B āb ḥayāt
[112] 10a[4] uçup B'de yok
[113] 10a[6] yere B yire

urup uçarduḳ, ḥaḳḳa dilümüzce niyāz idüp [7] giderdük. Bu v echile uçup giderken nāgehān bir ᶜālem göründi ki ṭ aşları yeşil zümürrüd v e sebzev āt ı ser [8] cümle gül ü gülist ān env aᶜ reyāḥīn lāle v ü nuᶜmān sünbül ü şaḳāyıḳ ż aymerānlar acılmış. Zeberced renginde ḳuşlar v ar. [9] Bülbül-i güyā gibi şaḳıyup öt üşürler, dillerince Allaha ḥamd idişürler. Velī ser-cümlesinüñ sekizer ḳanad v e ikişer [10] başları v ardur. Dörder ayaḳları v ar v e āv āzları ġāyet bülend bildük ki bunlar aṭ yār degüllerdür. Bular [11] erv āḥlardan dururlar. Bes bizleri görüp birḳacları ilerü gelüp nesr-i ṭ āyir dilince bize söyleyüp eyit diler: [12] İy Nesr-i Ṭāyir ululları bu yire āb-ı ḥayāt içmege mi geldüñüz? Cev āb v irdük ki naᶜam. Maḳṣūdumuz [13] oldur, Ḥaḳ t eᶜālā müyesser[114] iderse. Eyit diler: Müjde olsun Allaha şükr idüñ ki āb-ı ḥayāt a geldüñüz [14] diyicek şād olup dilümüzce Allaha şükr it dük. Andan bize maġrib cānibine bir kūhist ān [15] göst erdiler kim anı aşduḳ yirde āb-ı ḥayāt dur didiler. Andan bunlaruñla v idaᶜ ḳılup ḳanad açup [16] uçduḳ. Ol kūhist ān ḳullesin geçdük. Gördügiñ nārincdür, t uruncdur, ergav ān-ı ż aymerāndur, ḥīrrāndur. [17] Yimişleri t āze resīde, çemenleri fülfül ü ḳaranfil benefşe v ü[115] nerges <ü>[116] gül yāsemīndür, nesrīndür, nest erīndür. [18] Env āᶜ<-ı> reyāḥīn[117] yir yüzini bürümiş. Eşcārınuñ eṣmārı v aḳt inde ḥazānı yoḳ. Dāyim nev -bahār mev simünde [19] v e bir ᶜaceb daḫı bu ki cemīᶜ ṭ aşları laᶜl ü cev āhir yāḳūt u elmās u gev āhir env āᶜ cev āhir ż iyāsından ol yir [20] rūşen olmış. Çünkim ol cennet miṣāl kūhist ānı ki aşduḳ bir ṣaḥrā göründi, cennet ü'l-meᵓv ā miṣāl. [21] Velī bu ṭ aġuñ dāmeninde bir yüce serv bit miş, zeberced renginde. Velī eyle ser-firāz ki birinci ḳat [10b] [1] göge irmiş v e bu serv inüñ rengi muṭ laḳ yeşil yāḳūt rengine beñzer şav ḳ v irür. Perçīn ġāyet [2] nāzük yeşil ibrişīme beñzer. Ġāyet ḥarīr v e bir ᶜaceb daḫı bu ki bu serv inüñ özdekleri ḳızıl alt un renginde[118] [3] şav ḳ v irür v e bir aşma daḫı

---

[114] 10a[13] müyesser: B miyesser
[115] 10a[17] v ü: B v e
[116] B ü: 10a[17]'de yok
[117] B env āᶜ-ı reyāḥīn: 10a[18] env āᶜ reyāḥīn
[118] 10b[2] renginde: B rengine

yirden gök bağlayup bu serv iye ṭolaşup yaprak v e engūr v irmiş. [4] Velī yapraḳları zeberced renginde v e özdekleri ḳızıl yāḳūt renginde[119] şeffāf v e andan ᶜaceb-t er bu ki üzümleri [5] dānesi kebūt er beyżasınca ola. Velī her biri bir rengde anuñ bigi şeffāf ki her dānesi yāḳūt u laᶜl gibi żiyā [6] v irür v e bu serv ü aşmanuñ ayağında zümürrüd zeberced pīrūze renginde gev āhir cev āhir arasından [7] bir ᶜayn-ı ṣāfī çıḳup aḳar. Ayağı bu ṣaḥrā v asaṭ ında bir göl olup yine yire bat ar. Velī bu ṣunuñ ṭūl-ı ᶜarżı [8] dörd mīl ola müdev v er. Velakin ḳum u ḳayırı laᶜl yāḳūt pīrūze zeberced ü elmās env āᶜ cev āhir [9] bī-ḳıyās v e bir ᶜaceb daḫı bu ki bu ṣunuñ anuñ gibi ṣāfīlığı rūşenlığı v ar ki felek-i edv āruñ kev ākib-i [10] seyyāruñ v e civ ārında v āḳıᶜ olan kūhsāruñ eşcāruñ eṣmāruñ env āᶜ reyāḥīn ezhāruñ gül ü gülzāruñ [11] ᶜaksi bu ṣuya düşmiş. Eẓherün mine'ş-şems ᶜayān görinür. Cümleden bu ᶜaceb-t er ki bu ṣunuñ māht āb-ı şuᶜlesi [12] eṭ rāfına żiyā v irür.

NAẒM

Ancılayın pāk ṣāfī şāha kim āb-ı ḥayāt
Ḥūb olur yüzi gibi ki ola ġāyet pāk-i ẕāt

[13]Çün naẓar ḳılduḳ aña göründi ᶜālem şeş-cihāt
Nüh felek sāyiᶜ necm her ne ki v arsa kāīnāt

DER-BEYĀN-İ ḲAŻİYYE-İ AṬYĀR KEBĀYİR GER [14] ĀB-İ ḤAYĀT U ŞEYDA BU DESDE

[14]Ḳaçan ki yā nebiyya'l-lah bu cennet ü'l-meᵓv āyı ki gördük āb-ı ḥayāt ıdugın bildük [15] dilümüzce Allaha şükür ḳılup āb-ı ḥayāt üzere indük. Kenārına ḳonduḳ. Bismi'l-lah diyüp ṣudan içdük. [16] Anuñ gibi leẕīẕ ki henüz leẕẕet i dimağumuzdan git memişdür. Ḳaçan ki āb-ı ḥayāt ı nūş it dük ölüm

[119] 10b[4] renginde: B rengine

ġuṣṣasın [17] ferāmūş it dük gözlerümüz nūrlanup aᶜżā-i reᶜisemüz ḳuv v et ṭ ut dı. Andan daḫı ḳanad açup uçup ᶜazm-i [18] v aṭ an ḳılup dönüp git dük. Aġızlarumuzdaġı elmāsları daḫı giderüp t erk it dük. Zīrā ki gözlerümüz [19] anuñ bigi nūrlandı ki her ne ᶜāleme naẓar it sek görürdük. Ẓulumāt daḫı bize gündüz gibi oldı. Bir [20] niçe gün ki uçup git dük. Çoḳ ᶜacāyibler ġarāyibler gördük. Cümlesin şerḥ idersek söz ṭ av īl olur. [21] Vaḳt ṭ ardur. Çünki ẓulumāt kenārına irdük. Bir yüce ṭ aġda birḳaç maġaralar gördük. Baᶜżında Kerkes [11a] [1] v e baᶜżında ᶜuḳḳāb muḳīm olmışlar. Ḳanadları yükleri eskiyüp dökülmiş. Rūzigār gecürmekile pīrlik [2] irüp billeri bükülmiş. Bunlara selām v irüp yaḳīnlarına v arup ḥāllerinden ḫaber ṣorduḳ. [3] Eyit diler kim rubᶜ-i meskūn ᶜāleminden gelüp geçdük. Varup āb-ı ḥayāt ı icdük. Velīkin sehv it dük. Āb-ı ḥayāt [4] icine girmedük kim āᶜżālarumuzuñ yüñleri dökülmeye idi. Uçmaḳdan ḳalduḳ. Yüñlerümüz döküldi. [5] Bilümüz büküldi. Nefes v irüp almaḳdan ġayrı pīşemüz yoḳ. ᶜAcabā siz daḫı āb-ı ḥayāt icdüñüz v e icine [6] girdüñüz yunduñuz mı yoḫsa içüp dönmekile ḳanduñuz mı didiler. Cev āb v irdük ki hemān içdük, [7] ḳanad acup ucduk, bu araya gecdük diyüp ḫaber v irdük. Amma ki sehv it dügümüz bilüp [8] diledük ki yine dönüp āb-ı ḥayāt a geçüp ḳonav uz. Tekrār içüp yunav uz. İllā ki Mūsīḳī [9] Yārıla yoldaşlarumuzı helāk iden yırt ıcı ḳuşlardan üşenüp v armasın t erk it dük. Anlaruñla [10] v idāᶜ ḳılup uçup git dük. ᶜAlā raġmı rūzigār gelüp bu memleket e yit dük. Gördüm ki [11] bu şehr ḫarābe v armış. Ben bu kemer üzerinde muḳīm olup ḳaldum. Yoldaşum geçüp [12] maġrib zemīnde v aṭ anı v arıdı. Aña git dük. Rūzigār gecmekile yüñlerüm döküldi. Ḳāmet üm [13] ḳadīde dönüp bilüm büküldi. Egerçi ki yā Süleymān-ı Nebī ḥayāt ı içdük. ᶜÖmrümüz uzun [14] oldı. Velī pīrlik ᶜāleminde geçen ᶜömür ᶜömre[120] şayılmazımış. Nit ekim dimişlerdür: **leyse'ş-şeyḫu** [15] **mine'l-ᶜömr.**

---

[120] 11a[14] ᶜömre: B ᶜömür

NAẒM

Tende āᶜżā bulmayıcaḳ ḳuv v et i
Cismüñ ölmez bu ḳuv āle ṣḥḥat i

[16]Nev cüv ānuñ ᶜömri irse pīrlige
Hīç hev es ḳılmaya ᶜömr ü dirlige

Süst olıcaḳ bu ḳuv ā t ende żāᶜīf
[17]Ṣıḥḥat üzre olamaz rūh-ı laṭ īf

Nev -cuv ānla bir degül pīrlik begüm
Kim dilekce idemez dirlik begüm

[18]Nola pīrüñ oldısa ᶜömri dırāz
Nev -civ ānv eş olmaz aḫir ser-firāz

Leẕẕet ücdür ᶜālem içre üçi de et
[19] Ḥūbı ḳuçmaḳ et i yimek binmek at

Bu üçinden pīr olan maġbūn ola
Dirliginden līkin ol medfūn ola

[20] CEVĀB<-I> DĀDER SÜLEYMĀN EZ ḲAŻİYYE-İ KERKES BER UMERĀ VÜ VÜZERĀ

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan kim ol kemer üzerindeki [21] nesr-i ṭ āyir Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām āb-ı ḥayāt ı ne v echile icdügin v e baḥr-ı ẓulumāt da [11b] [1] ᶜacāyib ġarāyib ne görüp başından ne geçdügini t amām t afṣīl birle t aḳrīr idicek ḥażret -i Süleymān [2] ᶜaleyhi's-selām işidüp bir zamān fikre v arup baş ṣaldı.

Naẓarında ḥāżır olan serv er-i [3] selāṭīnlerden ümerā v e v üzerādan Süleymānuñ [c]aleyhi's-selām kerkesile söyleşüp baş şalduġına [4] t a[c]accüb idüp daḫı Efrāsiyāb şāh su[c]āl it di ki yā nebiyya'l-lah ḳuş dilince bu kerkesile ne [5] söyleşdüñüz ki baş şalduñuz, bize daḫı luṭ f idüp ḫaber v irüñ diñleyelüm diyüp t ev ażu[c] idicek [6] Süleymān ibni Dāv ud daḫı [c]aleyhümā's-selām nesr-i ṭ āyirüñ Süleymān-ı Ḫāfīden ḳalduġın v e bu şehri oġlı [7] [c]Afīf bünyād it dügin [c]āḳıbet dünyādan git dügin v e Kerkes baḥr-ı ẓulumāt a v arup geçdügin [8] āb-ı ḥayāt ı bulup icdügin v e illā ki sehv idüp içine girüp yunmaduġıçün ā[c]żā-sı reyisleri [9] süst olup yüñleri döküldügine dil perīşān olduġını beyān idicek Feyşāġūrıs ḥakīm [10] v e Baṭ lamiyūs ḥakīm v e Bilīnās ḥakīm v e feylesōf-ı ekber v e Aṣaf bin Barḫıyā v e Loḳmān ḥakīm v e [11] cemī[c] re[ə]īs-i ḥükemā āb-ı ḥayāt ı bu Kerkesüñ icdügin ammā ki āb-ı ḥayāt ṣuv ına girüp yunmaduġı [12] ecilden ā[c]żā-i re[ə]īs v efā it medügin bilüp ġāyet ġamkīn-dil oldılar. Zīrā ki bunlaruñ [13] murādı bu idi ki Süleymān peyġāmber [c]āleyhi's-selām āb-ı ḥayāt ı get ürdüp eger içer v e ger [14] içmez[121]. Bunlar içelerdi. Ölmeyüp [c]ālemde ḫōş geçelerdi. Velakin muḫaḳḳīḳ bildiler ki āb-ı ḥayāt [15] içmegile egerçi kişi ölmezimiş. Ammā ki içine girüp yunmayınca ā[c]żā re[ə]yisi ḳav ī olazımış. [16] El ayaḳ dut mayup hemān bir nefes ḳalurmış. Gendü dirliginden [c]acze v arup bīzār olurmış. [17] Andan Feyşāġūrıs ḥakīmle Bilīnās ḥakīm eyit diler: Bir āb-ı ḥayāt ı icmekden ümīd ḳaṭ[c] it düñ. [18] Zīrā ki ā[c]żā re[ə]īsi süst olıcaḳ kişiye dirliginden ne fā[ə]ide? Ammā ki Baṭ lamiyūs ḥakīm v e feylesōf-ı [19] ekber v e ba[c]żı ḥükemā eyit diler: Āb-ı ḥayāt içmegi Ḥaḳ t e[c]ālā müyesser it se edv iye ile ḥikmet ile ā[c]żāy-ı [20] re[ə]īse ḳav ī olmasına bir çāre ḳılurduḳ diyüp t ekrār it t ifāḳ it diler ki bir maḥalde Süleymān ḥażret ine [21] [c]aleyhi's-selām āb-ı ḥayāt ı get ürt mege iḳdām ideler diyüp bu t edbīrile göñüllerin t esellī it diler. [12a] [1] Velī bilmezler ki t aḳdīrde naṣībleri degüldür. Zīrā ki t aḳdīr t edbīri bozar. Nit ekim dimişlerdür: **el[c]abdü [2] yüdebbirü v a'l-lahu yuḳaddiru.**

---

[121] 11b[13-14] v e ger içmez: B eger içmez

NAẒM

Gerçi bunlar ṭ ālib oldı ki içeler āb-ı ḥayāt

[3]Tā ḳıyāmet ölmeyüben süreler [c]ömr-i ḥayāt

Gerçi t edbīr it diler bozdı v elī t aḳdīr-i Ḥaḳ

Ki içdiler [c]aynü'l-ḥayāt uñ yirine āb-ı memāt

[4]ḲİṢṢA-İ SÜLEYMĀN BİN ḤĀFĪ EZ-NAḲL-İ KERKES

Ḥükemā ḳav lince andan Süleymān peyġāmber [c]aleyhi's-selām [5] yine Kerkese su[ᵓ]āl idüp eyit di ki yā Nesr-i Ṭāyir āb-ı ḥayāt içdügüñi bildük ammā ki bu pīrlik [6] [c]āleminde saña nafaḳayı kim get ürür ki uçmaġa gücüñ yit mez? Egerçi Ḥaḳ t e[c]ālā her dābbenüñ [7] rızḳın eksük it mez. Nit ekim kelām-ı ḳadīminde v e kit āb-ı kerīminde buyurur: v emā min dābbet in fi'l-arżı [8] illā [c]āla'l-lahi rızḳuhā. Zīrā kim ḥükemā eydür: Kişi rızḳın ne v echile ṭ aleb iderse t aḳdīr olan [9] rızıḳ daḫı anı şöyle ṭ aleb ider, t ā v uṣūl bulunca. Nit ekim dimişlerdür: yuṭ libuke'r-rızḳu kemā t aṭ libuhu. [10] Ammā ki museyyibü'l-esbāb ki rezzāḳ-ı [c]ālemdür. Her şey[ᵓ]in rızḳını ele get ürmege bir sebeb v irmişdür. Görmez misin [11] ki [c]ankebūt aġı gerer. Siñek ṣayd v e bayḳuşı ḳuşlar sev medügi ecilden ba[c]zı serçeler üzerine çoġuldaşur. [12] İçinden birisin ḳapup alup ift ār ider. Ammā senüñ bu yüce kemerde rızḳuñı kim get ürür Kerkes cev āb v irüp [13] eyit di ki yā nebiyya'l-lah āb-ı ḥayāt ı icen v ücüduñ nefesi gendüye ġıdādur. Mādām ki Ḥaḳ t e[c]ālāya şükür ider [14] nefesin cismine ḳuv v et v irüp her ḳul ki eger āb-ı ḥayāt ı icmese daḫı şükr-i Ḥaḳḳı yirine get ürse [15] ḳav luhu t e[c]ālā le[ᵓ]in şekert üm le-ezīdenneküm mucebince ni[c]met i ziyāde olur v e rızḳıçün [c]aḳlı olan [16] kimesne ġam yimez kim muḳadder olan rızḳ lābüd gelse gerek. Nit ekim dimişlerdür: ye[ᵓ]t ike mā ḳuddira leke.

[17]NAẒM

Yā Süleymān iy emīr-i pāk ẕāt

Her ne şey[2]e Ḥaḳ naṣīb it se ḥayāt

[18]Gendü nefsi gendüye olur ġıdā
Tā ḳıyāmet ölmeyüp bulur ḥayāt

NEṢR

Ḥükemā ḳav lince [19] yine Süleymān peyġāmber [c]aleyhi's-selām ṣordı ki yā Nesr-i Ṭāyir bunca [c]ömr içinde Süleymān-ı Ḫafī zamānında [20] [c]acāyib ne gördüñ v eyā benüm bunda gelecegüñ kimden işit düñ? Cev āb v irüp eyit di ki yā Resūl- [21] Allah Süleymān-ı Ḫafī zamānında [c]acāyib gördüm. Ḫadd ü nihāyet i yoḳ. Velī bir gün Süleymān-ı Ḫafīnüñ yil t aḥt ını göt ürüp [12b] [1] Ḳāf ālemlerinüñ birinci ḳat ında giderken [c]ālem-i Ḳāfı seyr ideriken meger Ḳāfuñ cānib-i ġarbında baḥr-i muḥīṭ [2] kenārına yit di. Bu aralıḳda aḫşām daḫı irüp güneş ġarba ġurub it di. Süleymān-ı Ḫafī müv ekkel-i bāde [3] ḥükm it di. Yil t aḥt ı Süleymānı yire indürdi daḫı baḥr-ı muḥīṭ le Ḳāf arasına ḳondurdı. Nıṣf [4] u'l-leyl olucaḳ anı gördük ki deryāy-ı muḥīṭ den bir [c]aceb haşyet maḫlūḳ çıḳdılar. Bī-nihāyet ḫadd ü ḥisābı yoḳ. [5] Ḳadd ü ḳāmet leri ḳara ṭ aġa beñzer. Velakin başları ḫınzīr ṣıfat t īz-dırāz, dişleri ṣaġ u ṣol av urdlarından [6] ḫancer miṣāle[122] ṭ aşra çıḳmış. Gözleri ammā üçer ikisi rast yirinde v e birisi alınlarında ammā alınlarındaġı gözleri [7] ġāyet müdev v er hem böyük v e ḳulaḳları ḥımār ḳulaḳlarına beñzer. İllā ki ġāyet uzun v e t üleri daḫı [8] bebr<-i> beyān t üsine beñzer. Alaca āv āzları daḫı ra[c]d āv āzına beñzer v e ḳaġalarında birer şāḫları [9] v ar. Ammā ki ucları ser-t īz ḫancere beñzer. İkişer ayaḳları v ar pīl ayaġı gibi v e ekser daḫı elleri v ar ayu [10] elleri gibi. Ammā anuñ gibi ḳāmet leri v ar ki ḳara ṭ aġa beñzer v e ellerinde ser-t īz balıḳ dişlerinden ṭ ut arlar. [11] Ol ḳadar ḥadden ṭ aşra deryāy-ı muḥīṭ den çıḳup geldiler daḫı Süleymān-ı Ḫafī leşkerile ceng ḳıldılar. Egerçi ki [12] dīv i [c]İfrīt [123]

---

[122] 12b[6] miṣāle: B miṣāl
[123] 12b[12] dīv i [c]İfrīt : B dīv [c]İfrīt

serhengleri ālāyıla ḳarşu v ardılar. Ceng idüp gürz-i girān urdılar. ᶜĀḳıbet dīv ler çerisin [13] ṣıyup ṭ aġıdıcaḳ perrīler cīnler v ardılar. Ne ḳadar ki elmās-ı ḳılıcla çalup ki ḳov arlardı deñizden ardı [14] daḫı ḳalkıyup çıḳup gelürlerdi. Muḥaṣṣal-ı kelām Süleymān-ı Ḫafī leşkerin ṣabāḥa degin ḳırup ṣıdılar. ᶜĀḳıbet [15] Süleymān ṭ aḫt ına çıḳdılar. Süleymān müv ekkel-i bāde ḥükm it di. Yil t aḫt ı ḳaldurup göge göt ürüp git di. Velī [16] t aḫt üzre çıḳan baḥr-ı maḫlūḳ t aḫt dan aşaġa göt ürüp gendüyi deñize at dılar. Birḳaçın daḫı Ḫafī ḳav mı ṭ ut up [17] helāk it diler. Velī leşker ḳırıldugına Süleymān-ı Ḫafī incinüp yile emr it di. Taḫt ı Ḳāf ḳullesine çıḳarup [18] yit ürdi daḫı cengden ḳurt ulan dīv -i ᶜİfrīt serhenglerine cinnī v ü perrī[124] meliklerine ḥükm eyledi. Kūh-[ı] Ḳāf [19] ḳayalarından arḳalarına urup göt ürdiler. Taḫt uñ birinci ḳat ṭ abaḳasına göt ürüp ṭ aşıla ṭ oldurdılar. [20] Andan Süleymān-ı Ḫafī yine müv ekkel-i bāde ḥükm it di. Yil t aḫt ı göt ürüp ceng yirine git di. Daḫı ol baḥr-i maḫlūḳuñ [21] üzerlerine muḳābil hav āy-ı fenāda ṭ ut dı daḫı Süleymān ḥükm ḳıldı. Ol ṭ aġ gibi ḳayaları dīv ler perrīler [13a] [1] ṭ aşıyup daḫı hav ādan aşaġa düşmān üzerine at dılar. Ol ṭ aşlarla ekṣerin helāk it diler. Velī ṭ aş [2] ṭ oḳunmayan ᶜāsī yoldaşınuñ öldügin görüp ilerü v arup ol ṭ aşı saġ eline alup ṣallayup [3] bir alma at ar gibi hav āya at ardı. Dīv perrīden nişānladugın urup helāk iderdi. Hav āyı t ūb ḳuv anından [4] çıḳmış ṭ aş gibi hav āya t öküp giderdi. Hav āy-ı fenādan inüp baᶜzen Süleymān t aḫt ına ṭ oḳunup Ḫafī ḳav mından [5] helāk iderdi. Süleymān-ı Ḫafī anlardan ᶜāciz olup yidi başlu ev renlere ḥükm it di. Anlar daḫı ḳara bulut [6] ḳanadlarıñ açup ᶜamūd-ı İskenderī ḳuyruḳların ṣalındurup ḳav s-ı ḳuzaḫ gibi ḳāmet in çenber idüp baş [7] ḳaldurup uçuşdılar. Bu ḫalḳ üzerine v arup zehr-i ḳāt il ṣaçışdılar. Bunlar daḫı ol ölüsine ṭ oḳunan [8] ḳayaları alup v aran ejdehaları ḳafalarında urup maġzların çāk neçesin helāk it diler. Ejdehālaruñ [9] dirisi yil ḳanadlu ev renlerüñ her birisi günahkār u ᶜāṣīye zebānī çöker gibi çökdiler daḫı v ādiy-i cehennem [10] aġızlarını açışup daḫı bu ᶜāsīleri dama çekişdiler. Şol ḳadar ki ḳurṣaḳları ḳabardı, ṭ oyundılar. [11] Egerçi ki ejdehālar

[124] 12b[18] cinnī v ü perrī: B cinnī v e perrī

anları dama çekdiler v elakin anlar daḫı ṭaşıla ḳafaların urup beynīlerin [12] yire dökdiler. ᶜĀḳıbet ejdehā çerisin daḫı ṣıdılar. Süleymān-ı Ḫafī ᶜāciz ḳalup Ḫafī ḳav mınuñ ᶜulemāsına [13] ṭanışdı. Ḳangı maḫlūḳ bunlara ġālib gele diyü t edbīr idüp işi soñun ṣanışdı. Eyit diler ki yā Süleymān[-ı] [14] zamān bir bölük düşmān ᶜaskerine ki cinnīler v e perrīler ẓafer bulmaya v e dīv ü ᶜafārīt çerisi ceng idüp [15] hezīmet ḳılmaya v e ḳan icici t ugyānīler dört mil miḳdārı yirden pīl ü gergedan dama çekici yil ḳanadlu [16] ev renler muḳābil olup ceng it dükde muẓaffer olmayalar[125]. Bes ḳangı ümmet bunlara ġālib düşe. [17] Çāresi budur ki v az gelüp gidesin. Leşkerüñüñ bāḳī ḳalancasın bunlaruñ şerrinden ḫalāṣ idesin. [18] Bunları ṣıyām dimek ümīdi ᶜabeṣdür. Dev let üñe noḳsān get ürür. Nit ekim ḥükemā eydür: Çoḳ [19] nesne ümīdden v ardur ki ḫuṣrān get ürür. Taḥṣīl olmaz ki dimişlerdür: rubbe riyāḥin yuᵓeddī ile'l-ḫusrāni.

[20]NAẒM

Cümle ṭālib bulsadı ᶜālemde ger maṭlūbını
ᶜĀşiḳān bulurdı hep maᶜşūḳ olan merġūbını

[21]Neçe biñ ᶜuşşaḳ gördüm pür-hüner ṣāḥib kemāl
Sīm ü zerle daᶜv et idüp göremez maḥbūbını

ḲAṢṢA-İ SÜLEYMĀN BİN ḪAFĪ DER-CENG-İ MAḪLŪḲ-İ CEBBĀR Ü AHENG RÜBĀB

[13b] [1]Ḥükemā ḳav lince Ḫafī ḳav mınuñ ᶜulemāsı Süleymān-ı Ḫafīye bu v ecihle naṣīḥat v iricek baᶜżısı eyit diler ki bir bölük [2] deñiz maḫlūḳından Süleymān-ı zamān ᶜacze v armaḳ ad u ṣana gey degül. Bu bir t edārük ḳılmaḳ gerek ki bu leşker [3] hezīmet ola diyicek Süleymān-ı Ḫafī baḥr u berde mev cūd olan biñ bir dürlü ümmet üñ serhenglerine yüz dut up [4] eyit di: Ḳangı gözüñ

[125] 13a[16] olmayalar: B bulmayalar

ᶜaskeri bu baḥr-ı maḫlūḳı ṣıyup hezīmet iderse muḳarreb-i ḥażret naẓarumda ol olsun [5] diyü ḳasem-yād itdi. Cemᶜīsi sükūt a varup cevāp virmeyüp ᶜacz göst erdiler. Ammā ki sivri siñek [6] ser-neferi üyezler serhengleri bir ḳızıl yāḳūt üzerinde naẓarında t urmışıdı. Ayaġ üzre ḳalḳup [7] t urup dilince Süleymān-ı Ḫafī dev let ine duᶜā ḳılup pāy-i t aḫt a[126] yüz sürüp eyit di ki yā Süleymān-[ı] Ḫafī eger [8] ḫorsınmazısañ men żaᶜīf ᶜaskerümi cemᶜ idüp v arayın bu ᶜāsī ḳav ma muḳābil muᶜārıż olup cenge [9] el ḳarayım. BaᶜżI öldürüp o yir çerisine ḳanların içüreyim v e baᶜżısın zebūn idüp yüzün dönderdüp [10] deñize ḳaçurdayım diyüp icāzet ist eyicek Süleymān-ı Ḫafī t ebessüm idüp eyit di: Yā üyezler serhengi [11] senüñ leşkerüñüñ ne ḳuv v et i ne ḳudret i v ar ki nerre dīv ler v e ejdehālar hezīmet idemedügi yaġıyı ṣıyup [12] yüzün dönderdüp ḳaçurdasın, ḳurıdan deñiz içine geçürdesin? Bu senüñ leşkerüñ anlaruñla [13] muḳābil olur çeri degüldür. Anlara muḳābil olacaḳ maḫlūḳ göricek ben bilürem. Nit ekim ḥükemā [14] eydür: **likülli** ᶜamelin ricālun diyüp v erhem idicek üyezler meliki eyit di: Yā Süleymān-ı zamān her şeyᵓe sen [15] ḫorluġıla naẓar it me ki eger cānib-i ḥaḳdan icāzet olaydı üyez ᶜaskeri bahār eyyāmında cemīᶜ maḫlūḳı [16] helāk ide idi. Bizüm ṣınfumuzdan bahārdur ne cins ola ki arslanlaruñ ḳorkmayup göze göz [17] gözlerine v arav uz v e ejdehālaruñ üşenmeyüp burunlarına girürüz. Hīç cānav ar yoḳdur ki [18] biz anuñ başı üst üne gecmeyev üz. Göv desi ḳanın ḳana içmeyev üz. İmdi yā Süleymān her şeyde bir ḫaṣṣa v ar. [19] Her ḳalbde bir şuġul v ar. Nit ekim eydür: **fī külli ḳalbin şuġulun** v e bizüm żaᶜīf olduġumuza naẓar ḳılma ki yidi [20] başlu ev ren ḳarınca elinde ᶜācizdür v e ᶜaḳreb şol <gücek> gücekligile[127] efᶜīye zaḫm urup helāk [21] eyler v e yir odlu kömür gözi bir ᶜaẓīm şehri yaḳup ḫarāb idüp ṣāḥibin ġamnāk ider v e naẓara cemᶜ olmaġıla [14a] [1] ḳaṭ arāt -i Nīl-i Ceyhūn āb-ı Fırāt [128] olur. ᶜĀlī ḥażret üñe lāyıḳ degüldür ki bize v erhem ḳılup ġażab idesin. Zīrā ki [2]

---

[126] 13b[7] pāy-i t aḫt a: B pāy t aḫt a

[127] B gücek gecekligile: 13b[20] gücekligile

[128] 14a[1] Fırāt : B Furāt ı

ḥalīmlik sizüñ ḫūyuñuzdur ve ṣıfatuñuzdur ve döleklik ve sākinlik birle deprenüñ ki maḳsūduñuz ḥāṣıl [3] ola. Nitekim ḥükemā eydür: lā ḥalīme illā z̲ū s̲ebāt in diyicek Süleymān Ḫafīye üyezler serhenginüñ sözi [4] ma[c]ḳūl gelüp icāzet virdi. Hemāndem ḳanad acup ucdı. Varca çerīsin cem[c] itdi daḫı ḳara bulut gibi [5] ālāylar bag̲layup ol [c]āsī maḫlūḳuñ üzerlerine uşdılar. Gözlerine girüp burunlarına ḳulaḳlarına girüp [6] ḫortumların urup ḳanların içmege başladılar. Deryā maḫlūḳı gördi ki siñek gözlerin açdurmaz [7] ḳulaḳlarından girüp beynīlerinden ayaḳlarıla deşdiler. Birisine yüz biñ siñek uşdılar. [c]Āciz ḳalup [8] dönüp deryāya ḳaçup baḫre ṭalup gitdiler. Ol [c]āṣī maḫlūḳ sınup gidicek Süleymān-ı Ḫafī şād olup [9] üyezler melikine ta[c]ẓīm itdi. Biñ bir ümmet üñ serhengleri üzerine gecüp şeb-çırāḳdan taḫt [10] virüp aña teslīm itdi. Yā Süleymān ibni Dāvud baña bundan [c]acebter nesne gelmedi ki anuñ gibi [c]āṣī [11] deñiz maḫlūḳāt ını ki her birinüñ ḳadd u ḳāmeti bir ṭag̲a gözleri yanar ocag̲a[129] beñzerdi dīv ü perrī ejdehālar [12] ẓafer bulmayup [c]āḳibet göze ḫorca bir ż[a]c̣īf maḫlūḳ ki üyezdür yüz biñin dut arsañ vezne gelmez [13] anuñ gibi [c]āṣī cabbārlara ẓafer buldılar diyüp Kerkes edeble sākin oldı.

NAẒM

[14] [c]Āḳil ol ki ḫaşım hergiz görmeye dünyāda ḫor
Kim üyez pīli ḳaçurur pīşede[130] arslanı mūr

Ṭag̲ göt üren [c]ucb Hüdhüd ḥikmet ile itdi zebūn
[15] Bursa miṣli şehri yaḳar tā kemānber gözlü ḳor

ḲAŻİYYE-İ DAḪMA-İ [c]AFĪF BİN SÜLEYMĀN <-I> ḪAFĪ

Ḥükemā ḳavlince yine Süleymān [c]aleyhi's-selām [16] su[ʾ]āl itdi ki yā Nesr-i Ṭāyir [c]ömrüñüñ aṭvāline sebeb neydügin taḳrīr itdüñ ve cihānda gördügüñ

[129] 14a[11] ocag̲a: B oca
[130] 14a[14] pīşede: B pişede

ᶜācāyibden [17] ġarāyibi tafsīr ü taᶜbīr itdüñ ve ammā kim benüm bunda gelecegüm neden bildüñidi. Cev āb virüp eyitdi ki [18] yā nebiyya'l-lah āb-ı ḥayāt içelden egerçi ki[131] cemīᶜ nesnem eksildi. İllā ki üc nesnem ber-ḳarār eksilmedi. Evvel [19] ᶜömrüm ikinci gözüm nūrı üçinci ḳulaġum işitmesi ki hātif āvāzın işidürem ve ᶜālem-i eṭrāfa ne yire kim [20] baḳsam görürem. Bes yaḳīn zamānda ḥātifden āvāz geldi ki yā Nesr-i Ṭāyir müjde olsun ki bir Süleymān [21] yüzin daḫı göreceksin. İsmi Süleymān bin Dāvuddur diyüp cevāb virdi. Hātif-i cinnīnüñ ġāyet [14b] [1] şerīfidür. Ervāḥdan ḫaber alup ḫaber virür. Nitekim anuñ ḥaḳīḳat-i ḥāli ẕikr olmışdur. Tekrār ḥācet [2] degüldür. Maᶜa'l-ḳıṣṣa çünki peyġāmber ᶜaleyhi's-selām Nesr-i Ṭāyirle bu ḳadar kelimāt itdi. Andan [3] eyitdi: Yā Kerkes eger dilerseñ gel benüm serīrumda ol seni ḫōş dutayın. Cevāb virdi ki [4] yā nebiyya'l-lah beni yirümden ayırma. Zīrā ki ġāyet pīrem. Sefere ṭāḳatum yoḳ. Velī işitdüm ki bu [5] yirde şehr yapdurursın. Bu kemeri yıḳdurma ki saña minnetüm çoḳ diyüp niyāz idicek Süleymān [6] daḫı ḳabūl ḳılup vedāᶜ idüp at başın dönderüp sürüp ol Süleymān-ı Ḫafī oġlı ᶜAfīf şāh daḫma- [7] -sına geldiler daḫı naẓar ḳılup gördiler kim müseddes aḳ mermerlerden ḥaremi var. Yüksekligi yüz [8] arşun ve ini on yidi arışı ve bu binānuñ şems-i maṭlaᶜına ḳarşu bir ᶜālī ḳapusı var. Ḳapusına gelüp [9] ṣaf baġlayup durdılar. Geyᶜacāyib dergāh gördiler. Nite evvel altı dürlü mermerlerden [10] altı kemer baġlamışlar. Birbiri içinde şöyle kim ḳavs-ı ḳuzaḥ miṯāl kemerler içinde çār rükn bir dār çatmışlar. [11] Bāb meşīdden nişān virür. Andan ol ḳapuya yetmiş ayaḳ nerdübān örtünmişler. Her ayaġuñ ṭaşı [12] bir dürlü renk ve nerdübānınuñ muġt eberligi daḫı ol ḳadar kiᶜādī pehlüv ānlardan bir ḳaçı inüp [13] Ḳāhir bin Sām süvārıla raḫşlarından dersü inüp ol nerdübāna çıḳmaḳ istediler. Ammā ki el urup [14] ṣıçramayınca ayaḳdan ayaġa çıḳamadılar andan Süleymān ᶜaleyhi's-selām ḫink-i İṣḥāḳdan indi. Efrāsiyābıla [15] Keykāvūs rikābın ṭutdılar. Andan emr itdi. Nerdübānı mühendisler gelüp ölçdiler. Seksen ḳulac [16] uzunı yigirmi ḳadem eni çıḳdı. Andan nerdübāndan

---

[131] 14a[18] ki: B'de yok

ḳaṣruñ ḳapusına çıḳdılar. Ḳapudan içerü yit miş [17] ḳadem dihlīz içine girdiler. Bir ḳaṣr gördiler ki gözler[132] görmiş degül. Nit e yidi yüz yit miş yidi [18] muᶜt eber ᶜamūdlar üzre bir muᶜallā ḳubbe baġlamışlar. Dāyiresinde ḳırḳ dört ṣuffeyi eyv ān it mişler. [19] Şöyle ki her eyv ānda ṣaffıla üçer dörder biñ kişi ot urur. Velakin bu eyv ānlaruñ v asaṭ ında [20] müseddes köşelü bir muᶜaẓẓam ḳubbe yapmışlar. Ṣāfī süd gibi aḳ mermerlerden bünyād olmış. Velī şöyle yüce [21] ki ḳubbenüñ saḳfı bulut lara berāber güneş maṭ laᶜına ḳarşu. Bunuñ daḫı bir ḳapusı v ar çīn-i pülāddan. [15a] [1] Üzerinde zerrīn ḳuful v ar v e bu ḳubbenüñ çev resin ḫendeḳ kazmışlar. Ḳırḳ arış ini v ar. İllā ki[133] [2] derīñligi ġāyet deriñ. İci ṣuyıla ṭ olu. Ḳapusında yekpāre demürden bir köprü ḳılmışlar. Süleymān [3] peyġāmber ᶜaleyhi's-selām selāṭīn serv erler köprü başında ṭurup ḥav lī ḳapusına naẓar urdılar. [4] Bir ᶜacāyib nesne gördiler. Nit e yidi başlu bir ejdehā başlarıñ ḳaldurup aġzın açup pençelerin [5] yire urup ḳuyruġın çenber ḳılup[134] dirileyin ḥāżır ṭurur. Loḳmān ḥakīm görüp ilerü gelüp [6] eyit di: yā nebiyya'l-lah bu ṭuran ejder şekli ṭılsımdur[135], ejderhā degüldür diyicek Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām [7] eyit di: Yā Loḳmān eger ejder<hā>[136] degülmişse idi daḫı Ḫūbidī dilince söylerdük bize muṭ ṭaliᶜ olurdı. [8] Velī ṭılsım daḫı müşkildür. Velī Loḳmān ḥakīm eyit di: Yā nebiyya'l-lah senüñ dev let üñde müşkil degüldür, [9] āsāndur diyüp emr it di. Bād-i pāy medenī ol nerdübāndan yidi ḳat ayaḳ yoḳaru çıḳdı. [10] Çıḳduġınlayın ṭılısım ejdehāsı deprendi. Loḳmān ḥakīm çaġırdı ki ya bād-i pā sekizinci ayaġa [11] çıḳma dön ki ejdehānuñ saña żararı deger. Dön diyüp ḥakīm bād-i pāyı dönderüp daḫı [12] dönüp Loḳmān ḥakīm Süleymān ḥażret ine eyit t i: yā nebiyya'l-lah bu nerdübānuñ sekizinci ḳademesinüñ [13] alt ında bir genc-ḫāne v ardur. Mühendislere ḥükm it ki gelüp bozsunlar diyüp Süleymān [14] peyġāmber daḫı mühendislere ḥükm idince Āḫī

---

[132] 14b[17] gözler: B göz
[133] 15a[1] illā ki: B illā
[134] 15a[5] kılup: B'de yok
[135] 15a[6] t ılsımdur: B t ılısımdur
[136] 15a[7] ejder: B ejderhā

Meleḫ ilerü gelüp eyit di ki yā nebiyya'l-lah bu daḫma ki [15] görürsin bir Süleymān-ı zamānuñ oġlı Ḳayrīmiş. Rev ā degüldür ki bu mezāruñ ṭ ılsımāt ın yıḳup bozasın. [16] Bunuñ erv āḥdan bekcisi v ardur. Süleymānlıġuña lāyıḳ budur ki ol müv ekkel-i mezāra daᶜv et [17] idesin. Gele ḳabri t emāşā it dürüp ḫıẕmat ḳıla diyicek Süleymān ḥaẕret i ᶜaleyhi's-selām Āḫī Melīḫüñ [18] sözin maᶜḳūl görüp nübüv v et ḫāt eminüñ on ücünci ismini oḳıyup müv ekkel-i erv āhı daᶜv et it di. [19] İẕn-i Rabbānī muᶜcize-i Süleymānī birle müv ekkel-i cinniyānı melegi Ṭamaᶜhimā Kehmāᶜāʾīl ᶜaleyhi's-selām ḫıdmat a [20] ḥāẕır oldı. Ḫalḳ gözinden nihān Süleymān ᶜaynında ᶜayān gelüp selām v irdi. El ḳav şurup ḳarşu [21] ṭ urdı. Bes Süleymān ṣordı ki bu mezār kimüñdür. Cev āb v irdi ki Süleymān-ı Ḫafī oġlı ᶜAfīf şāhuñdur. [15b] [1] Süleymān peyġāmber yine ṣordı ki bu mezāruñ müv ekkeli v ar mıdur? Cev āb v irdi ki naᶜam. Vardur. Velī [2] ᶜālī ḥaẕret üñe icāzet süz gelmege ḫav f ider. Nesr-i Ṭāyir ṭ urduġı kemer üzerinde çıḳup ṭ uru [3] yorur. Süleymān icāzet v irdi. Varup get ürdi. Ḫalḳ-ı ᶜām gözlerinden nihān Süleymānıla erv āḥ ᶜaynında [4] ᶜayān ḫıdmat a gelüp selām v irüp Süleymān ḥaẕret i öñüne bir gev her şeb-çırāġ get ürüp ḳodı. [5] Şüt ür murġ beyẕāsınca ola. Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām şeb-çırāġı alup cinniye naẕar ḳıldı. [6] Gördi, dört gözlü v e dört ḳaşlu bir aġızlu yanar od gözlü ḥafīf āv āzlu ādem heyʾet v elī ayaġı [7] ᶜanḳa ayaḳlarına beñzer. Ḳaynaḳlu dırnaḳlu v e iki elleri v ar. Ādem elleri gibi ṣaġ elinde bir ḳılıc [8] dut ar āt eşī. Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām ṣordı ki ismüñ nedür v e bunda neylersin? Cev āb [9] v irdi ki yā nebiyya'l-lah ismüm Nāẕir ᶜĀʾildür. Süleymān Ḫafī ḥükmile bu mezār üst üne müv ekkelem ki [10] oġlı ᶜAfīfüñ merḳadi bu ḳubbe içindedür. Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām ṣordı ki bu elüñdeki [11] ḳılınc nedür? Cev āb v irdi ki yā[137] Süleymān Ḫafīden incinmiş dīv cinnīlerden gelüp bu mezārı bozmaġ ist erler. [12] Bu[138] ḳılıcıla çalup ḥarḳ iderem. Tā o demden bu deme dek bu ḳabri beklerem. ᶜĀlī ḥaẕret üñ [13] geldügini egerçi ki gördüm v elī gelmegi ḥicāb

[137] 15b[11] yā: B'de yok
[138] 15b[12] bu: B'de yok

it düm. Maᶜẕūr ṭut ki gicilerden ḫaṭā [14] ululardan ᶜaṭā[139] ᶜaṭādur. Nit ekim kelām-ı rabbānīde v e kit āb-ı sübḥānīde gelür ki **v e'l-kāẓimīne'l-ġayza [15] v e'l-ᶜāfīne ᶜani'n-nāsi.**

NAẒM

Gerçi it düm çoḳ ḫaṭā ḳıldum günāh ḫayfā v āh
Luṭf idüp eyle kerem ᶜafv eyleyüp iy pādşāh

[16]Bende ᶜaybın set r ider görince set t āru'l-ᶜuyūb
ᶜAybum urma yüzüme iy ḫān gerçi oldum rū-siyāh

ḲAŻİYYE-İ MEZĀR<-I> ᶜAFĪF İBNİ SÜLEYMĀN-İ ḪAFĪ

[17]Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām müv ekkel-i mezāruñ sözin ki diñledi ᶜöẕrin ḳabūl [18] ḳılup eyit di: Yā Yāẕir ᶜĀ'il bize Süleymān-ı Ḫafī oġlınuñ rav żasın açup merḳadin ziyāret it dür. Girelüm. [19] Görelüm. Rūḥicün ḫayr duᶜā ḳılalum didi. Andan müv ekkel-i mezār yüz yire sürüp ḫıdmat uñ başum [20] üzre diyüp yöriyü v arup bu ejdehānuñ[140] öñine ṭurdı. Eyit di: Yā nebiyya'l-lah ḳorḳmañ, gelüñ, [21] geçüñ didi. Hemāndem Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām nerdübāna çıḳdı. Ammā ki ḥükemā cinnī görümeyüp[141] [16a] [1]çaġrışdılar ki yā nebiyya'l-lah çıḳma ki ṭılısım ejdehāsından żarar irer. Süleymān ḥażret i dönüp eyit di. [2] Ḳorḳmañ ki bu elümdeki şeb-çerāġı bu mezāruñ müv ekkeli get ürdi diyüp şeb-çerāġı göst erdi. Egerçi kim şeb-[3]çırāḳ Süleymān eline ṣunuldugın gördiler cinnī göremeyüp[142] v elī bildiler ki get üren erv āḥdur. Andan [4] ḳorḳmayup Süleymān ᶜaḳabince bile çıḳdılar. Ejdehā öñinden geçdiler. Mezār ḳapusı öñüne geldiler. Gördiler ki [5] ᶜacayib ḳapu südden aḳ

---

[139] 15b[14] ᶜaṭā: B'de yok
[140] 15b[20] ejdehānuñ: B ejdehā
[141] 15b[21] görümeyüp: B göremeyüp
[142] 16a[3] görümeyüp: B görmeyüp

mermerlerden bir kemer bağlanmış. Ġāyet muᶜteber kemer için çār rükün bir dār çatmışlar. [6] Yeşil yeşimden ve iki ḳanad ḳapu düzmişler. Çin-i pūlāddan āyīneleyin içinde yüz görinür. Ḳızıl altundan [7] bir kilīdi var. Ādem göv desince ola. Andan müvekkel-i mezār ḳufluñ miftāḥı gendüde ḥāżırımış. Çıḳarup [8] bismi'l-lahi'r-raḥmenı'r-raḥīm diyüp ḳufl açup andan ḳanadların itüp açdı. Velī ḳapu açılıcaḳ şöyle gümledi ki [9] cemīᶜ ümerā vü vüzerā küllisi beliñleşdiler. Ḳapu açılıcaḳ evvel müvekkel-i mezār ᶜaḳabince Süleymān ḥażretine girdi. [10] Andan ve Aṣaf bin Barḫiyā ve Nāṣın peyġāmber Uyāṣir peyġāmber bu sāyire bir neçe enbiyā vü ḥükemā bile girdiler. [11] Evliyā vü ᶜulemā ᶜaḳabince Keykāv usıla Efrāsiyāb şāh bile girdiler ve pehlüvānlardan Ḳāhir bin Sām Suvār ve dedesi [12] perrīler sulṭānı Hümāyūn şāh bile girdiler. Maᶜa'l-ḳıṣṣa ḳapudan içerü girüp tekbīr getürüp naẓar ḳılup gördiler ki [13] bir muᶜteber mekān ki gözler görmiş degül. Nite ferşi ruḫāmī gümişden ve dīvārlarınuñ içi ḳızıl altun taḫta [14] bendile zīnet olmış ve altı yirde altı manẓarası var. Ḳızıl altundan ve sercümlesinüñ cāmları elmāsdan [15] gün gibi mezār içine şuᶜle virmiş ve on iki yirde altun zencīrile ḳandīl yirine gevher şeb-cırāḳlar [16] aṣılmış. Her biri āfitāb gibi ḳabṣalmış. Ṣankim bir ḳubbe-i felekdür. Anlaruñ her birisi afitāb u māhitāb [17] olmış ve bu ḳubbenüñ ortasında<n>[143] yidi dürlü cevāhirden bir taḫt-ı bend[144] bağlanmış. Ḳızıl altunla yeşil yāḳūt [18] pārelerinden bir tabut düzetmişler ḳızıl altundan. Anuñ daḫı bendkeşleri var. Velī bu taḫtı tūcdan iki ejdehā [19] düzetmişler. İḫāṭa idüp ṣağdan ṣoldan ṭolaşup ikisinüñ başları bir yire geldükde ḳızıl altundan [20] yidi ayaḳ nerdübānı var. Andan müvekkel-i mezāra Süleymān ṣordı ki bu ejdehālar ne nesnelerdür? Eyit di ki yā [21] nebiyya'l-lah ṭılsımātdur. Her kim nerdübāna ḳadem ursa aġızlarından od ṣaçup helāk iderler. Ḥażret üñ ammā ki [16b] [1] ḫavf itmesün. Menᶜ ideyim diyüp nerdübān altına girüp iki elin iki ejdehānuñ aġzına virdi. Yirinde ṭurdı [2] daḫı eyitdi: Yā nebiyya'l-lah ḳorḳmañ,

---

[143] 16a[17] ort asında: B ort asından

[144] 16a[17] taḫt-ı bend: B taḫt bend

gelüñ. ᶜAfīf şāhı ziyāret idüñ diyicek Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām [3] nerdübāndan çıḳup tābūtı ziyāret itdi. ᶜAfīf şāh rūḥiçün duᶜā idüp aşaġa indi. Andan Nāşin peyġāmber [4] çıḳdı, ziyāret itdi. Andan Uyāşir peyġāmber çıḳdı, ziyāret itdi. Andan Kāẕ peyġāmber ve Loḳmān ḥakīm ve Aṣaf[145] [5] ibni Barḫiyā çıḳdı, ziyāret itdi. Andan Efrāsiyābıla Keykāvus ve cemīᶜ anda gelen ḥükemā çıḳup bir bir ziyāret [6] itdiler daḫı Süleymān peyġāmber tekrār elgötürüp duᶜā itdi. Bāḳī {ev liyā vü} ev liyā vü ḥükemā[146] vü ᶜulemā ümerā vü vüzerā [7] amīn didiler. Andan evvel Ādem-i ṣafī ve Muḥammed Muṣṭafā erv āḥına cemīᶜ gelmiş gelecek peyġāmberler erv āḥına [8] ṣalāvat virüp Allaha tekbīr getürdiler daḫı Süleymān peyġāmber eyitdi: Ziyāret tamām oldı, gelüñ çıḳalum [9] diyüp ḳubbeden ṭaşra çıḳup ḥavlıya inüp ṭurdılar daḫı ḳapudan yaña baḳup göz urdılar. Süleymān [10] ᶜaynında ᶜayān bāḳī ḫalḳ gözinden nihān müvekkel-i mezār ḳapunuñ iki ḳanadın yapup üzerin kilīdi urdı daḫı [11] Süleymān naẓarına geldi. Yüz yire sürüp ḫıdmata ṭurdı. Velī ḫalḳ müvkkel-i mezārı göremediler. Anı görebildiler ki [12] ḳapular açılup yapıldı ve zerrīn kilīd uruldı. Cemᶜīsi taᶜaccüb idüp bildiler ki açup yapayup kilīdi [13] uran müvekkel-i mezārdur. Muḥaṣṣal-ı kelām sözi dırāz itmeyelüm. Ziyāret tamām idüp gelüp ḥavlī ḳapusından [14] çıḳdılar. Efrāsiyābıla Keykāvūs rikābın dutup Süleymānı ḫink-i İsḥāḳa bindürdiler daḫı ᶜizzet içün server-i [15] selāṭīnler licāmınca yöriyüp gitdiler. Velī müvekkel-i mezār daḫı Süleymān rikābınca bile giderdi. Anuñla keleci [16] iderdi. Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi<'s-selām>[147] ṣordı ki bu şehrüñ yapıldugın bilür misin? Eyitdi ki naᶜam, bilürem. Bu şehri [17] ṣāfī aḳ mermerden oldugıçün adına ḳalᶜa-i beyāż dirlerdi. Yine Süleymān ḥażretiṣordı ki hīç bu yirde [18] defīne var mıdur ki feth idüp server-i selāṭīnlere baḫş idevüz, ᶜabes yirde yitmeye diyicek Nāẓir-i ᶜĀ'īl cinnī [19] eyitdi: Yā nebiyya'l-lah bu yirde ᶜAfīf şāhuñ ḫocası varıdı.

---

[145] 16b[4] Aṣaf: B Ev ṣaf

[146] 16b[6] ev liyā vü ev liyā vü ḥükemā: B ev liyā vü ḥükemā

[147] 16b[16] ᶜaleyhi: B ᶜaleyhi's-selām

Üst ād ḥakīmdi. Anuñ bī-ḳıyās mālı v ardur. [20] Varayın göst ereyim diyüp öñüne düşüp git di. Gelüp bir ṭāḳa yit diler. Nit e gördiler ki dört kemer ġāyet [21] ᶜālī muᶜt eber ḳubbesi ammā ki yire geçmiş. Velī bu dört ṭāḳ arasında bir ḳara ferş gözü kör müv ekkel-i mezār eyit di: [17a] [1] Yā nebiyya'l-lah bu ferşi ḳaldursunlar. Alt ında bir gencẖāne v ardur. Süleymān ḥükm it di. Mühendisler gelüp ṣanᶜat ıla [2] ol ferşi yirinden ḳopardılar. Bir kefenk açıldı. Ḳırḳ ayaḳ nerdübān içerü gider. Fanūs yaḳup daẖı pehlüv ānlar [3] içerü girdiler. Ḳırḳ ḳızıl alt undan küp buldılar ki her küpüñ içinde biñ dāne ḳızıl alt un yumurda[148] v ar. Her [4] yumurdanuñ v ezni biñ miṣḳāl. Ammā ki bir ḳızıl alt un lev ḥ buldılar. Üzerinde yigirmi sekiz saṭ r yazu yazılmış. [5] Bād-ı pā get ürüp Süleymāna ᶜarż it di. Andan Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām lev ḥi eline alup ne dilce oldugın [6] bilüp farḳ idemedi. Bildi ki Ādem Ṣafī zamānında yazılmış degüldür. Müv ekkel-i mezārı ḳıġırdup ṣordı ki bu lev ḥüñ [7] ẖaṭ ṭ ın oḳıyu bilür misin? Didi ki naᶜam. Ḳav m[-ı] Ḫafī zamānında ᶜilme hev es ḳıldum. Oḳur men diyüp lev ḥi eline alup [8] oḳuyup beyān it di ki bu kit ābuñ muḳaddime[149] muṣannifi Loḳmān-ı ḥakīm[150] ᶜām dilince ᶜİbrīden t ercüme it miş. Faḳīr Türkīsin [9] daẖı bile ẕikr it düm. Nit e ol lev ḥde yazılmış ki ben ki Süleymān-ı Ḫafīnüñ v ezīri Talfaḳ ḥakīmidüm. Biñ [10] yıl ᶜömür sürdüm. Bir gün maraż görmedüm. Āẖir ecel irdi. Mālum bu yirde defn it düm daẖı dimiş ki dünyāya ġarra olma [11] ki fānīdür. ẖāfū eyyühe'n-nās yaᶜnī iy ādem oġlanları ḳorḳuñ ölümden. v e melekü'l-mev t i yuḥibbu'l-muṭ īᶜīne [12] v e'l-mut īᶜāt i yaᶜnī melekü'l-mev t ṭāᶜat idenleri sev er. v e sebebü'l-mezdiyyet i eş-şükri yaᶜnī art maḳlıġuñ sebebi [13] şükridür. v e sebebü'l-belāᵓi el-ᶜıṣyānu yaᶜnī belāya sebebi ᶜiṣyāndur. ed-dünyā ekkālun t eᵓkulu'l-ẖalḳa keẕā v e keẕā [14] elfe senet in v e hiye cāyiᶜat ün yaᶜnī bu dünyā bir ejdehādur. Neçe biñ yıldur ẖalāyıḳ yir ṭ oymaz. Henüz acdur. v elikülli [15] ẖasenet in mükāfāt un v elikülli seyyiᵓet un muẖāra<ḳ>at ün yaᶜnī her

[148] 17a³ ḳızıl alt un yumurda: B alt un ḳızıl yumurda
[149] 17a⁸ muḳaddime B muḳaddeme
[150] 17a⁸ Loḳmān-ı ḥakīm B Loḳmān ḥakīm

eylügün ᶜıv aż ı v ardur v e her yav uzluġuñ cezās ı v ardur. [16] ḫayru'l-celīsi fi'l-zamāni kit ābu v e şerrühü'ş-şarābu v e'z-zebābu yaᶜnī muṣāḥiblerüñ ḫayırlus ı kit ābdur v e şerlüsi şarāb u rebābdur.

[17]NAẒM

Ger muṣāḫib ist erisen pür hüner mālik riḳāb
ᶜİlm oḳuyup ol muṣāḥib ḳomayup elden kit āb

[18]Bu zamāne ḫalḳın idinme muṣāḥib ḳıl ḥaẕer
Kim ḳoyup ḫayrı delālet şerre ider çün şebāb

DER BEYĀN-I İNᶜĀM-I SÜLEYMĀN NEBĪ ᶜALEYHİ'S-SELĀM

[19] Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki lev hüñ yazusını Süleymān nebī ki oḳuyup gördi ḫakīmüñ naṣīḥat ına āferīn ḳılup daḫı emr [20] it di. Ol ḳırḳ alt un küp ṭ olus ı ḳızıl alt un yumurdaları üc baḫş it diler. Bir baḫş ümerāya v üzerāya hükemāya [21] üleşdürdiler. İkinci baḫşı ḫayl ü ḫaşeme fuḳarāya t aṣadduḳ v e üçünci baḫşını ᶜAcem sulṭ ānı Keykāv usa v irdi. [17b] [1] Memleket inden ādem get ürde. Ol yabacaḳ şehrine her kim iḫt iyārıla gelürse ol māldan yidi yıllıḳ azuḳ v ireler, [2] t ā kim sürgün gibi olup incinmeyeler. Şākir ü ẕākir olalar. Zīrā ki pādişāhlardan murād olan ᶜadlidür. Nit ekim [3] Kelām-ı Ḳadīmde v e Kit āb-ı Kerīmde buyurur: inna'l-lahe yeᵓmürü bi'l-ᶜadli v e'l-iḥsān v e īt āᵓiẕi'l-ḳurbā v e yenhā ᶜani' [4]l-faḫşāᵓi v e'l-münkeri v e'l-bagī. Maᶜa'l-ḳıṣṣa Süleymān peygāmber ᶜaleyhi's-selām ol genc ḫāneyi üleşdürüp serv er-i [5] selāṭ īnlerle ol genc ḫāneyi bulduḳları yirden çıḳup git diler. Andan serv er-i selāṭ īnler rikābınca yöriyüp [6] ᶜizzet ü ikrām it diler. Ammā ki müv ekkel-i mezār Nāẓır<ı>ᶜāᵓīl[151] cinnī Licām öñünce yöriyüp şehrden ṭ aşra çıḳıncaḳ [7] duᶜā ḳılup icāzet ist eyüp eyit di: Yā nebiyya'l-lah ḥaḳḳa minnet

ki mübārek cemālüñi gördüm. Eger ki müv ekkel mezār degülmişsem [8] ᶜömrüm olduḳca ḫıdmat uña yüz sürerdüm. ᶜĀlī ḫażret üñden t emennām budur ki icāzet üñle v aram, ḫıdmat umda [9] olam v e bir daḫı dilegüm bu ki baña bir cinnī yoldaş ḳoşasın. Benümle bile mezārı beklemege muᶜāv enet [10] ide. Zīrā ki bu diyārda ḫażret üñ şehr yapdurıcaḳ dīv ᶜifrīt serhengleri eksük olmaz. [11] Vaḳt ola ki żararları dege diyüp t emennā idicek Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām maᶜḳūl görüp Kelkeşüş [12] cinnīye nübüv v et ḫāt eminün naḳşın kāfūr-ı muma başup mühr in get ürüp v irdi ki cin serhenglerinden kimse [13] mezār yaḳınına v arursa mühri göst ere. ᶜİnād iderse Nāẓiriᶜāᵓile muᶜāv enet ḳıla. Ol ᶜāṣīyi helāk ḳılalar.

[14]NAẒM

Bu ne milk ü bu ne ḫaşmet bu ne ḥilm ü salṭ anat
Kim Süleymāna müsaḫḫar ola ḥalḳ u memleket

[15] Baḥr u yirde ne ki v arsa biñ bir ümmet ins ü cinn
Ḥükmüne çāker olurdı bu ne dev let bu ne baḫt

BÜNYĀD ŞODEN-İ ŞEHR-İ HEMEDĀN BE-DEST-İ SÜLEYMĀN

[16]Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Süleymān ibni Dāv ud ᶜaleyhi's-selām müv ekkel-i mezāra refīḳ ḳoşıcaḳ duᶜā ḳılup icāzet alup git di. Süleymān [17] nebī daḫı ḥükemā v ü ᶜulemā <v e>[152] v üzerāyıla sürüp t aḫt gāhına gelüp yit di. Ḫink-i İsḥāḳdan inüp nübüv v et t aḫt ına çıḳup [18] ḳarār it di. İns ü cin melikleri dīv cin serhengleri yirlü yirine geçüp ot urdılar. Ḥayv ānāt u behāyim yir yüzinde ṣaf dut up [19] dīv āna ṭ urdılar v e ḳuşlar daḫı hav āy-ı fenāda maḳām-ı ᶜulāda ḳanad ḳanada çıḳup yelek yelege v irüp serīr-i Süleymān [20] üzerine ṣāyebān ḳurdılar.

---

[151] 17b[6] Nāẓırᶜāᵓīl: B Nāẓırıᶜāᵓīl
[152] B v e: 17b [17]'de yok

Ma^{c}a'l-ḳıṣṣa dīvān-ı Süleymānī ṭurıcaḳ Süleymān nebī ^{c}aleyhi's-selām Aṣafa eyit di: Şimden [21] soñra bir mi^{c}mār görüñ ki bu göl yirine bir şehir bünyād ide. Ol Süleymān-ı Ḥafī şehrinden mermerler getürüp bünyād ideler [18a] [1] diyicek Bilinās ḥakīm yirinden ṭurup ilerü varup pāy-i taḫta yüz sürüp baş ḳaldurup du^{c}ā ḳılup iyt di ki [2] yā nebiyya'l-lah egerçü kim iderseñüz bu şehri bünyād it mege ḳal^{c}asın ḥaremin yapup ābād it mege ben kemīne mi^{c}mārlıḳ ideyim [3] diyicek Süleymān peyġāmber ^{c}aleyhi's-selām ḳabūl idüp ḫil^{c}at-i ḫāṣ geyürdi daḫı perrīler sulṭānı Hümāyūn şāha [4] buyurdı ki bu şehri perrīlere yapdurmaġa cehd it. Bilinās ḥakīm mi^{c}mārlıḳ it sün. Sözin ṭut maġa ḳaṣd [5] it diyüp ḥükm idicek Hümāyūn şāh daḫı emr-i Süleymāna me^{c}mūr olup Bilinās ḥakīm emrile yekşenbe güninde [6] ol şehre bünyād urdılar. Yüz biñ nefer perrī ol vīrān şehrüñ ṭaşların ṭaşıdılar ve yüz [7] biñ nefer perrī daḫı Hemedān ṭaġı et eginde kirec yaḳdılar daḫı ṭaşıdılar ve ba^{c}żı ḳum ṭaşıdılar ve ḳırḳ biñ [8] nefer perrīler binā yirin ḳazdılar ve on biñ nefer perrīler ṭaş yondılar ve beş biñ nefer perrīler [9] kūh-ı hemedāndan aġaclar kesüp ^{c}amūdlar taḫtalar ve taḫta[153] bendler düzdiler ve on biñ nefer yapucı perrīler [10] yapu yapmaġa başladılar ve beş biñ nefer perrīler daḫı ṭoprāḳ ḳazup keremūt[154] yaḳup bişürmege başladılar [11] ve otuz biñ nefer perrīler daḫı yapucılara[155] ḥaccārlıḳ ve ḫıdmatkārlıḳ ḳılup geckārlıḳ itdiler. [12] Ḳıṣṣayı dırāz ḳılmayalum. Süleymān peyġāmber ^{c}aleyhi's-selām Bilinās ḥakīmile on iki güne ḳavl itdi ki [13] şehr-i Hemedānı ḳal^{c}asıla yapdurup tamām ide ve Keykāvus şāha buyurdı ki Kirmān milkine[156] ve ^{c}acem [14] vilāyetine ādem göndere. Her şehirde ve her kūyda münādīler nidā ḳılup eyideler kim her kim ki iḫt iyārıla [15] yapılan Hemedān Şehrine gele, miḳdārına göre bir ev ve yidi yıllıḳ nafaḳa içün māl vireler. Ḥāżır ev de [16] oturup ḥāżır māl yiye. Yidi yıldan ṣoñra gendü[157] ḳazancıla ma^{c}īşet ide.

---

[153] 18a[9] taḫtalar ve taḫta: B taḫta ve taḫta
[154] 18a[10] keremūt: B kiremūt
[155] 18a[11] yapucılara: B yabucılara
[156] 18a[13] milkine: B melikine
[157] 18a[16] gendü: B gendü gendü

Keykāv us şāh daḫı [17] ḥükmine maḥkūm[158] olup İrān şehirlerine ādem gönderüp çaġırt dı. Gendü bendergāh ḳomayup ḳıgırt dı. [18] Ḥāżır ev e v e yidi yıllıḳ māl ṭ alebine ol ḳadar ādem geldi ki nihāyet i yoḳ. Henüz şehir t amām olmadın [19] ev yirin üleşmege başladılar. Andan Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām ḥükemāyı cemᶜ idüp emr it di ki [20] her birisi ol şehirde bir ṭ ılsımāt düzedeler. ᶜAcīb v e ġarīb ḥikmet āmīz şanᶜat ları[159] işleyeler. Tā ki gendülerden [21] ᶜālem içre yādigār ḳala. Bes ḥükemā daḫı her birisi bir ġarīb peyker ᶜacīb heyᵓet şanāᶜat lar ṭ ılsımāt düzet mege [18b] [1] meşġūl oldılar. Şehri yapdurmaḳ emri t amām olıcaḳ yine Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām Sürḫbād cinnī refīkleri [2] Ekv ān ᶜifrīt e v e Şalṣāl dīv e v e Şaḫr cinnīye v e Elᶜanc cinnīye Dimrbād dīv e şöyle fermān ḳıldı ki āᶜv ānlarıla [3] ser-cümlesi dem çeküp uçalar. Mekke ile Şām arasına geçeler. Düzelecek yollar v arısa ḥuccāc icün [4] ḳazup düzeldeler v e daḫı menzilden menzile biñ bir yirde bıñarlar ḳazalar. Bunlara daḫı on beş gün v aᶜde [5] v irdiler. Ammā ki Dimirbād dīv ḳuv v et lü ᶜaẓamet lü fikirlü firāset lü ehremen idi. Duᶜā ḳılup eyit di ki [6] yā nebiyya'l-lah ᶜālī himmet üñ bizümle bile olıcaḳ beriyye ṭ aġlarıñ ḳazmaḳ degül Ḳāf ḳullelerini yıḳup alcaldalum. Velī [7] ᶜālī ḥażret üñden t emennāmuz budur ki Hüdhüd ḳuşın bize ḳulaġuz ḳoşasın. Beriyyelikde her ne yirde şu yaḳın ise [8] gezüp gelüp görüp biliv ire. Burnıla yiri eşüp ḳaḳup bize işāret ḳılıv ire. Tā kim ol yirleri [9] ḳazup şuyın çıḳarup bıñar idev üz diyüp Hüdhüdi ist eyicek Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām maᶜḳūl [10] görüp Hüdhüdi Sīmurġa get ürdüp bunlara bile ḳoşdı. Dem çeküp uçup Hüdhüd bilesince ḳanad [11] açup git diler. Beriyyeye v arup yit diler. Ev v el düzelmediñ yolları ḳazup düzet diler daḫı Hüdhüdi [12] gözet diler ki ḳanadçuġın açup beriyye üzerinde yirden yoḳaru üc arış miḳdārı hav āda uçardı. [13] Deşt ü beyābān gecerdi. Velī her yirde ki uçup giderdi. Yirden çıḳan buḫara naẓar iderdi. Ḳangı yirüñ ki [14] buḫarı çoḳ çıḳsa şūnuñ yaḳīn idüġın bilürdi. Defᶜī ol yirüñ üst üne ḳanad büküp inerdi. [15] Rāst ol

[158] 18a[17] maḥkūm: B muḥkem
[159] 18a[20] şanᶜat ları: B şanᶜat lar

buḫarı çoḳ çıḳan beriyye ḳumı üst üne ḳonardı daḫı ayaġıla ol yiri eşüp burnıla [16] ḳaḳardı. Dīv cinni serhengleri görüp gelüp ol yire el urup ḳazınca defʿī şu çıḳardı. Her ne [17] ʿāḳile müyesşer ki naẓar it se Hüdhüdüñ ol ḥālinden ʿibret alup eydürdi ki egerçi ki Hüdhüde [18] beñzer alaca ḳuşcuġazlar ʿālemde çoḳ. İllā ki Hüdhüdüñ anlaruñ üzerine faẓīlet i art uḳ hüneri olduġı [19] ecilden v e egerçi ki bal arusınuñ v e şahinüñ daḫı ḳanadı v ardur, uçar. Ḥareket i v ü hem āv āzı v ar, yir içer. [20] Velī şahinile aru şikār ort asında çoḳ farḳ v ardur. Nit ekim dimişlerdür:

ŞİʿR

[21] Ve'z-zenbūr v e'l-yesārā cemiʿan
Lede'ṭ -ṭ ayarāni ecniḥat un v e ḫuḳaḳun
Velakin beyne yeṣṭ ādu bādin
[19a][1] Vemā yeṣṭ āduhu e'z-zenbūri ferḳun

NAẒM

Her ne şey[2]i iderseñ sen naẓar
[2] Bil ki v ardur anda āḫir bir hüner

Mābeyinde farḳı v ar ammā ṣaḥīḥ
Bir degüldür naḫli naḫli iy nāmav er[160]

[3]DER-BEYĀN-İ BİNĀ-Yİ ŞEHR-İ HAMEDĀN VE ĀN ṬILSIMĀTHĀ-İ ʿACĀYİB Kİ ḤÜKEMĀ KERDE BŪDEEND

Ḥükemā ḳav lince Hüdhüd [4] beriyyede şu bulıv irüp ḳum eşmekde. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-in-cānib Süleymān ḥaẓret ine geldi. Nit e ol [5] zamān ki Bilinās ḥakīm miʿmār diküp perrīler sulṭ ānını beş kerre yüz biñ cinnīleri yoldaş

ḳoşup Hemedān [6] şehrin yapmaġa ki meşġūl oldılarsa gice v e gündüz dürişmekile on iki günde t amām it diler. Bir şehir [7] yapdılar ki dört fersaḫ ṭ ūl u ᶜarżı v arıdı. İçinde ḳırḳ sekiz biñ ḫāneleri v arıdı. Bāġ u bāġcādan ḫarīmden [8] ġayrı v e dükānlardan ġayrı v e ḳırḳ sekiz yirde daḫı mescid ü menber yapdılar Dāv ud peyġāmber şeriᶜat ince [9] namāz ḳılınmaġiçün. Andan soñra bu şehre bir burc bārū çekdiler. Ṣāfī aḳ mermerlerden[161] yüksekligi [10] ḳırḳ arış v e eni on iki arış v e ol şehrüñ yüz yigirmi dört ḳapusı v arıdı v e içine yit miş iki [11] yirden ırmaḳ aḳıt dılar v e ol şehrüñ bir ḳapusında güneş maṭ laᶜına ḳarşu bir ᶜālī ṣuᶜb ḳalᶜa yapdılar. [12] Aḳ mermerden ġayrı nesne ḫarc it mediler. Ḳırḳ sekiz yirde burc bārū it diler v e ṭ oḳsan arış yüksekligi [13] v e yigirmi arış dīv ārinüñ ḳalıñlıġı v arıdı. Dört yirden ḳapu ḳoyup t ucdan ḳapu ḳanadların [14] it diler. Eyle ḳapu ki ḳırḳ arış eni v e seksen arış yüksekligi v arıdı. Ol ḳalᶜa aḳ mermerden yapılduġiçün [15] adını ḳalᶜa-i Ebyaż ḳodılar v e ḳalᶜanuñ dāyiresinde bir ḫandaḳ kesdiler. Ḳırḳ arış eni ḳırıḳ arış deriñligi. [16] İçine ṣu ṣalıv irüp deryāya dönderdiler v e çev resine ḥiṣār beçe yapdılar daḫı ol yirüñ [17] yaḳīninde olan ḳav mı gelüp ol şehre ḳalᶜaya iḫt iyārıla girdiler. Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām ḳapucılar [18] ket ḫüẕāsı kelᶜā dipār-çilīye ḥükm it di. Her kişinüñ ḳac ādemīsi v arısa ḳav m u ḳabīlesini ḳalᶜa[y]a alup ādem başına [19] günde[162] bir dirhem gümiş maᶜīşet içün ḥisāb idüp yidi yıla dek ādem başına her bir yılı ᶜArab ḥisābınca [20] üç yüz alt mış gün oldıġı t aḳdīrce yidi yılda yigirmi bir biñ yüz seksen dirhem gümiş v irdiler. [21] Alup Süleymān dev let ine duᶜā it diler. Şehr-i Hemedāna[163] ol ḳadar ādem geldi ki enār dānesi gibi şehr ici ṭ oldı. [19b] [1] Ādem <peyġāmber>[164] ġulüv v üsi fersaḫ befersaḫ yol git di. Andan Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām ḥükemāya ḥükm it di. Düzdükli düzdügi [2] ṭ ılsımāt her birisi ne sanᶜat işledilerse şehr içinde yirlü yirine

---

[160] 19a[2] nāmev er: B nāmv er
[161] 19a[9] mermerlerden: B mermerden
[162] 19a[19] günde: B gendü
[163] 19a[21] şehr-i Hemedāna: B şehr Hemedāna
[164] B peyġāmber: 19b[1] yok

t ert īb idüp bī-ḳuṣūr düzet diler [3] daḫı Süleymān nebiyye ᶜaleyhi's-selām gelüp ᶜarż it diler. Süleymān ḥażret i daḫı ḫink-i İsḥāḳa süv ār olup [4] ser-cümlesin serv er-i selāṭīnlerle gezüp gördi. Nit e ev v el Loḳmān ḥakīm ᶜaleyhi's-selām düzdügi [5] ṭ ılsımāt a geldiler. Gördiler ki t ucdan bir ᶜamūd döküp üzerinde bir āfīt āb şekil bir āyine eylemiş. İki [6] yüzlü. Bir yüzi ġarba v e bir yüzi şarḳa. Maġrib cānibindeki yüzi ḳaçan ki ġurre-i māh olsa anda daḫı [7] ġurrenüñ ᶜalāmet i belürür. Vaḳt ī kim deryāy-ı maġribden t ā cenūba şimāle v arınca kemīle düşmen belürse [8] ev v el āyinede ṭ āhir olup görinürdi v e afīt āb cānibinden yaña daġı āyinede şarḳ cānibinden eger [9] düşmen belürse gerek ᶜummānda gerek ḳurıdan ẓāhir olup cümle ol āyinede görinürdi v e bir [10] ᶜaceb daḫı bu ki āḳālīm-i sebᶜanuñ eşkālin ol āyinenüñ iki yüzinde naḳş it mişdi. Düşmen ḳanġı [11] iḳlīmden belürse maᶜlūm olurdı v e andan ᶜacebt er daḫı bu ki ol ᶜilmüñ reᵓsinde ruḫāmī gümişden [12] bir ḫurūs düzmişidi. Geceyle gündüz ki yigirmi dört sāᶜat dür. Her sāᶜat geldükce ḳanad ḳaḳup ḫurūs [13] gibi öt erdi. Cümleden ᶜacebt er bu ki bir sāᶜat de bir iki sāᶜat de iki yigirmi dört sāᶜat de yigirmi dört [14] kerre öt erdi. Ḳaç sāᶜat gecdügin anuñıla bilinürdi v e ḳamusından bu daḫı ᶜacebt er idi ki ol āyineyi ḳamerde [15] eger ḫusūf v e eger küsūf v aḳiᶜ olsa v eya bir iḳlīmde ziyāde yaġmur yaġsa v eyā saᶜiḳa inse v e berḳ [16] berḳise v e ḳav s-ı ḳuzaḥ olsa v eya kürre-i nār inse v eyā bir v aż ᶜıla yılduz ṭ oġsa ol āyinede her iḳlīmdeki [17] olsa ᶜaynı belürürdi.

NAŻM

Gör ne kāmil kimsedi Loḳmān-ı ᶜād
Kim miṯālin ᶜāleme get ürmedi kev n ü fesād

[18]Üç yüz üçyüz ot uz üç ᶜilet lerüñ aṣlın bilüp
Cümlesine it di dev ā anuñ ḳamu ḳıl ᶜit imād

Gerçi kim geldi Felāt ūn-ı zamān Soḳrāṭ ıla

[19] Liki Loḳmān mert ebesin bulmadı anlar ḫōş nihād

Buña hemt ā çoḳ ṭılsımāt it di bünyād ol ḥakīm
Kim anuñ ḥāṣiyyet ile ābād olurdı ol bilād

[20] Bunca ᶜilm ü o hünerle ᶜömr olmışken dırāz
ᶜĀḳibet git di cihāndan ḳoyuban ᶜālemde ad

ᶜĀḳılısañ sen daḫı ᶜālemde ḳo bir yādiger
[21]Tā anuñla aduñ aña ḫalḳ biliş yāḫū yād

DER-BEYĀN-I ṬILSIMEN FEYṢĀᶜŪN SER ḤAKĪM

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Süleymān peyġāmber [20a] [1] aleyhi's-selām ḥakīmüñ ᶜaleyhümā e's-selām[165] bu ṭılsımāt āyinesin ṣanᶜat ın ki gördi t aḥsīn ḳılup ḫilᶜat geyürdi. [2] Andan Feyṣāġūrıs t ev hīdi işledügi ṭılsımāt a geldiler. Gördiler ki t ucdan iki ᶜamūd işlemiş. Yüksekligi [3] on arış dev ri beş arış. Bu iki ᶜamūd biri birinüñ yanında ara yirlerinden bir ādem geçer geçmez v e ᶜamūduñ şarḳ [4] cānibindin yañasında bir dāyire çizüp ḳazup pūlād āyine yaḳışdurmış. Şöyle ki[166] gün gibi şuᶜle v irür [5] v e ġarbīsındaġı ᶜamūdda t ucdan bir kūs v ar. Nefīr şeklinde üzerinde t ucdan bir zaḫması v ar v e bu [6] iki t ucdan ᶜamuduñ üst ünde billūrdan bir ādem şeklin it miş. Muḥt eşem ḳāżī gibi baġdaş ḳurup [7] ot urur. Vaż ᶜında Süleymān ḥażret i ṣordı ki yā Feyṣāġurıs bunlaruñ aṣlı nedür, beyān eyle. Cev āb [8] v irdi ki yā nebiyya'l-lah bu billūr şekli ḳāżīdür. Ḳaçankim iki kişi daᶜv iye gelüp birbirinden ḥaḳ ṭ alab it se [9] ol daḫı inkār it se müddeᶜīden beyyine ṭ alab olunsa eger şāhid sözinde ṣādıḳısa bu iki ᶜamūd [10] arasından geçebilür. Kāẓibise geçemez v e bir daḫı bir kişi bir kimsede emānet nesne ḳosa emīn diyü. Ol [11] emīn daḫı

[165] 20a[1] e's-selām: B aleyhi's-selām
[166] 20a[4] şöyle ki: B şöyle ki şöyle ki

inkār it se ṣāḥib-[i] māl şāhide ᶜāciz olsa ikisi bile bu āyineye muḳābil ṭuralar. Emīnise [12] her ne kim t eslīm it dise ᶜaynī bu āyīnede görüne. İnkāra mecāl ḳalmaya v e bundan ᶜacebt er bu ki bu kimesnenüñ [13] ġāyibde ādemisi olsa ḥayāt da mı memāt da mı bilmese bu zaḫma ile bu t ucdan düzülmiş kūsı ura. Eger ġāyib [14] ḥayāt da ise āv āz v ire v e eger v efāt it dise āv āz v irmeye diyicek Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi [15] 's-selām ġāyet t aᶜaccüb idüp bilesince v aran ḥükemā inanmayup ᶜinād ḳıldılar. Feyşāġurıs ḥakīm [16] Süleymān naẓarında cemᶜīsin ḥükemāya t ecribe it dürdi. Rāst geldi. Süleymān ḫilᶜat v irüp [17] ḥakīmi ḫōş gördi. Hünerine hezār āferīn eyledi.

NAẒM

Kāmil üst ādıdı ġāyet ol ḥakīm pür hüner

[18] Aña hemt ā çoḳ ṭılsımāt eyleyüp ḳodı eşer

ᶜĀḳil o iy dür-fişān ki ḳoya ᶜālemde nişān

Tā anuñla yād ideler ᶜālem içre kāmil er

[19]ENDER ŞİFAT-I ṬILSIMĀT BAṬLAMİYŪS ḤAKĪM

Ḥükemā ḳav lince Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām ḥükemā ᶜulemā v üzerāyıla andan [20] Baṭ lamiyūs ḥakīmüñ ṭılsımāt ına geldiler. Naẓar ḳılup gördiler ki t ucdan bir arslan şekl-i peyker düzmiş [21] v e ḳarşusında yine t ucdan bir siyāh güş şekl v ar. Süleymān şordı ki bunlar nedür? Baṭ lamiyūs cev āb v irdi ki [20b] [1] yā nebiyya'l-lah ḳaçan ki bu şehrüñ ḳalᶜa ḳapusından içerü oġrı v ü ḥarāmī girse v eyāḫōẕ yad yaġıdan cāsūs gele [2] ḳanġı ḳapudan girürse bu arslan yönin ol ḳapudan yaña dönüp gelen şaḫıs[167] bir ise bir kerre ekserise[168] [3] v e eger iki ise iki yirden biñe v arınca gelen ādem ne deñlü ise ol deñlü añraya v e bu siyāh

[167] 20b[2] şaḫıs: B şaḫs
[168] 20b[2] ekserise: B ekser

güş [4] ṭılsımāt uñ daḫı ḫaṣṣası bu ki bir kimesne bu şehirden nesne uġurlasa ḳapudan çıḳup git se ḳanġı ḳapudan [5] çıḳarsa yönin aña dönüp çaġıra. Eger bir ise bir kez çaġıra eger iki ise iki kez ḫat t ā birden biñe v arınca. [6] Ḥakīm böyle diyicek cümle-i ḥükemā gülüşüp [c]inād it diler. Eyit diler: Bu didüġüñ ṭılsımāt ı dünyāda bir ḥakīm işlemedi. [7] Loḳmān daḫı bu niyyet e iḳdām idüp başlamadı diyicek Baṭ lamiyūs ḥakīme güc gelüp Süleymān ḥaẓret i naẓarında [8] imt iḥān it dürdi. Rāst geldi. Cem[c]i ḥükemā ḳābil olup āferīn get ürdiler. Ḥaẓret -i Süleymān daḫı ḫil[c]at i [9] ḫāṣ geyürüp eyerlü at a bindürdi.

NAẒM

Bir kişide olıcaḳ [c]ilm ü hüner
[10] [c]Āḳibet [c]izzet bulup maḳsūda irer

Var kemāl ögren kemāl ögren kemāl
Dū ciḥānda görmeyesin ḳār v e āl

[11] Şāh-ı Ḍaḥḥāk olsa cāhil cāhile
Deġmez aña diñse baḳ bu cāhile

Ġam degül ṣāḥib hüner bulmasa zerr
[12] Kim kemāl alt un durur gev her hüner

İy elinde sīmi yoḳ aġlama gül
Kim diken v aḳt inde v irür t āze gül

[13] Çekme ġam kim iriser ḳısmet saña
Viriser rezzāk çoḳ ni[c]met saña

Böyledurur ᶜādet māh u mihir

[14] Ki ider mihrü ḳılur gāh ḳahır

ENDER ŞIFAT-I ṬILSIMĀT-I BİLİNĀS ḤAKĪM

Ḥükemā ḳav lince Süleymān ḥażret i [15] ᶜaleyhi's-selām serv er-i selāṭ īnlerile Bilinās ḥakīm ki şehrüñ miᶜmārı idi v e cemᶜi mühendislerüñ üst ādı [16] v ü iḫt iyārı idi. Bu ṭ ılsımāt ḳat ında ġāyet māhirdi. Bilinās ev v el ki şāh-ı Yūnāndur. Ḥükemānuñ üst āẕı v ü ehl-i ᶜirfāndur. [17] Anuñ mānendi bu daḫı t ılsımāt ᶜilminde kāmil her fenni işlemege ḳādir idi. Gelüp gördiler ki t ucdan bir yüce mīl [18] düzet miş. Nit e şöyle ki ṭ oḳsan ṭ oḳuz uzunlıġı ḳırḳ arış ṭ olınuñ dev ri v ar. Üzerinde bir arslan şekli [19] aḳ mermerden aġzın açup gökden yaña naẓar ḳılup t urur. Arslanuñ rāst alnı üzerinde aḳ billūrdan bir [20] lev ḥ v ar v e üzerinde ṭ ılsımāt yazılmış. Tīgle ḳazılmış. Süleymān ᶜaleyhi's-selām şordı kim bu ne şekil arslandur? [21] Bilinās ḥakīm cev āb v irüp didi kim yā resūla'l-lah bu diyārda ḳar ziyāde yaġarmış. Ṭılsımāt düzdüm ki ḳar ziyāde [21a] [1] yaġmaya. Ḫalḳ-ı şehir incinmeyeler diyüp cev āp v iricek Süleymān ᶜaleyhi's-selām nā-maᶜḳūl görüp müv ekkel-i seḫābı [2] daᶜv et ḳılup raᶜd-ı felek geldi. Aña didi kim elüñden gelür mi kim ḳar buludların cemᶜ idüp bu diyāra [3] ḳar yaġdurasın. Cev āb v irdi kim iẕn-i celīl v e ᶜav n-i mīkāʾīl olmayınca yaġdurımazın diyicek [4] Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām pāk şudan t āze v uẕū alup iki rekᶜat ḥācet namāzın ḳılup [5] duᶜā dileyüp ist edi ki iẕn-i ḥaḳḳıla mīkāʾīl gelüp ḳar yaġdura. Ṭılsımāt ı t ecribe it mek içün [6] münācāt idicek ol ḳāẓīye'l-ḥācāt duᶜāsın müst ecāb ḳılup mīkāyile emr it di ki [7] ḳar yaġdura. Anı-v aḳt içinde gök yüzine aḳ bulut lar aġdı. Hav ā yüzinden eṭ rāf-ı ᶜāleme ziyāde [8] ḳarlar yaġdı. Şöyle zemherīde ol ḳadar ḳar yaġmaz. Egerçi ḳar deryāsı eṭ rāf-ı ᶜālemi ṭ ut dı v e- [9] -līkin ḥaḳḳuñ ᶜināyet i Süleymān nebīnüñ muᶜcizāt ı Bilīnās ḥakīmüñ ḥikmet i düzdügi ṭ ılsım kim es-selānüñ [10] alnındaġı yazılan t īġile ḳazılan ismu'l-lahuñ ḫāsiyet i berekāt ında şehr üzerine v e saḥrāsına kūhist ānına [11] ol ḳadar ḳar düşmedi. Yaġanı daḫı defᶜī eridi. Ammā kim

Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām cemᶜī ḥükemā [12] v üzerā ile ümerāyıla Bilīnās ḥakīmüñ düzdigi ṭılsımātuñ taḥḳīḳin bilüp taḥsīn ḳıldılar [13] ve Süleymān peyġāmberüñ ᶜaleyhi's-selām duᶜāsı derġāh-ı ḥaḳda ḳabūl olup defᶜī bulutları cemᶜ idüp [14] müvekkel-i seḥāb gök yüzine aġdurduġından ve yir yüzine yaġdurduġından ḥayrete varup [15] ᶜibret aldılar ve bildiler kim Süleymān peyġāmberüñ ᶜaleyhi's-selām iẕn-i rabbānīile müvekkel-i seḥāba ḥükmi [16] geçer. Emr-i rabbānī birle dilerse yaġmur yaġdurur ve isterse iẕn-i sübḥānī birle ḳar yaġdurur.

NAẒM

[17] Bildiler kim şeh Süleymān ḥaẕret i mālik riḳḳāb
Her duᶜā ki itse ḳılurmış Allah anı müstecāb

İẕn-i ḥaḳla yaġdururmış ḳar yaġmur ṭolu
[18] Ḥüḳm-i ḥaḳla çākerimiş aña gökde hem seḥāb

NEŞR

Ḥükemā ḳavlince Bilināsḥakīmüñ Hemedān şehri üzerine [19] ziyāde ḳar düşmesün diyü o ṭılısım baġladuġına Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[169] ġāyet müstaḥsin görüp [20] āferīn itdi. Zīrā ki andan evvel ol yire ziyāde ḳar düşdügi ecilden ol vilāyet maᶜmūr olmaġa [21] ḳādir degildi. Yoḫsa ᶜālem-i eṭrāfda Hemedān gibi mübārek vilāyet yoḳdur. Pes ol cihetden Süleymān peyġāmber [21b] [1] ᶜaleyhi's-selām ibtidā ol şehre bünyād urdı ki dārü'l-melik ekāsiredür ve niᶜmet vāfir hevāsı maḥbūbdur. Tārīḫde [2] gelür ki Süleymān peyġāmber devrinden soñra puḫtu'n-naṣr beyt e'l-muḳaddisi ḫarāba viricek Hemedān şehrin [3] daḫı Ḫarāb itdi. Zīrā ki Ḳalᶜat ü'l-ebyaẕda Süleymān zamānından ḳalmış ḫaẕīne varıdı. Aña ṭamaᶜ itdigi [4] ecilden vīrān itdi. Soñra Dārāb-ı ekber yapdı.

Ḳal[c]at ü'l-ebyaż ı t ekrār bünyād it di v e t ārīhde [5] gelür ki hergiz Īrān pādişāhları Hemedān şehrinden ḫālī olmazlar. [c]Abdu'l-lahi ibni'r-raḥman eydür: Ḫalīfe-i [6] Mu[c]t aşım Bi'l-lah zamānında it t ifāḳ düşdi. Bir kezin anda bir leşkerde ḥāżır oldum. Bir su başı [7] emīr [c]Abbāsa eyit di: Yā emīre'l-mü[2]minīn ben bu yir yüzinde bunuñ gibi v ilāyet ler bunda benümle [8] alt ı biñ kişi v ardur. Sulṭ ān-ı İslāmıla on biñ kişi v ar v e [c]Abdu'r-raḥmānıla bu ḳadar v e fulānıla [9] bu ḳadar begleri ṣaydı. Ḳamusın yaḳīn yüz biñ kişi idi daḫı bunca biñ ṭ av arıdı. Alt ı aydur [10] bunda ḳonmışuz. Ol gün ki ḳondı ṣorduḳ: Et meki nice v irürsin? Eyit diler sekiz bat mān bir [11] aḳçeye. Bu gün yine ṣorduḳ. Yine hemān sekiz bat man bir aḳçeye. Bizüm bunda geldügümüzüñ v e [12] ṭ urdugumuzuñ eṣeri hīç belürmedi v e Hemedān medḥ-i v aṣfa gelmez. Her cihet den cümlesinden birisi oldur ki [13] maşrıḳ ṭ arafından gele. Magrıb ṭ arafına gide daḫı ṣov uḳ ola v e daḫı yirüñ eyüsi oldur kim ṭ araf-ı şimāli [14] açuḳ ola v e müşkil ḫast alıḳlar olmaya. Bu ṣıfat lar ḳamusı Hemedānda v ardur v e daḫı ziyādedür ki bundan [15] gayrı yirlerde yoḳdur. Bu muḳaddimeden maḳṣūd olan budur ki ibt idā Hemedān şehrini Süleymān Ḫafī dev rinden [16] ṣoñra Ādem-i ṣafī ẕürriyāt ı [c]aṣrında Süleymān peygāmber [c]aleyhi's-selām gendü zamānında yapdugı ma[c]lūm [17] ola.

NAẔM

İşbu t ārīḫ aṣlı bu kim söyledüm
Aṣlı birle saña t aḳrīr eyledüm

[18] Bilesin ki t ā ki şehr-i Hemedān
Şeh Süleymān yapdı anı bī-gümān

Var ḳıyās it şeh Süleymān-ı resūl
[19] Nice ā[c]ẓam pādişehdi pür uṣūl

---

[169] 21a[19] [c]am: B [c]aleyhi's-selām

İẕn-i yezdān birle dāyim ol nebī
İnsi cinni ḳullanurdı bes hasbī

[20] Biñ bir ümmet it d'anuñ ḫıẕmat ın
Ki iẕn-i ḥaḳḳıla ṭ ut dı dünyā milket in

Aña dāḫī ḳalmadı bāḳī felek
[21] Taḫt -ı yil aldı yudup mührin semek

DER-BEYĀN-İ REFTEN-İ HÜMĀYŪN ŞĀH BER FETH-İ ḲAL[c]A-İ GÜHER NİGĪN

Ḥükemā ḳav lince [22a] [1] ḳaçan kim şehr bināsı on beş günde kim t amām oldı andan Süleymān nebī [c]aleyhi's-selām İṣfihān şehrini [2] dāyiresile ḳırḳ sekiz pāre ma[c]mūr köylerile v e ḳal[c]alarıla gendü bināsı olduġıçün [3] ḳuds-i mübāreke v aḳf it di. Ammā ki yidi yıla bāc v e [c]öşür alınmasun diyü ḥükm fermān v irdi [4] v e ol v ilāyet e Sem[c]ī bin Rece[c]āyi ḫalīfe naṣb it di. Ol v ilāyet i aña ışmārladı ki [c]adl v e dād ide idi. [5] Yıla dek kimseden [c]öşr bāc almaya. Min ba[c]de [c]öşürlerin alup żabt ide daḫı ḳuds-i mubāreke göndere. Muḫaṣṣal-ı [6] kelām sözi dırāz it meyelüm. Süleymān nebī[170] [c]aleyhi's-selām on alt ı gün Hemedān şehrinde oldı. On [7] yidinci gün ḥükm it di. İns ü cin melikleri dīv [c]İfrīt serhenglerin v uḫūş u ṭ uyūr ser-neferlerin mūr u mār [8] biht erlerin biñ bir ümmet dilāv erlerin serīrine cem[c] olup geldiler. Ḥayv ānāt sübā[c] ü behāyim ṣınf-ı [9] çerende cinsile yirlü yirine geçüp ki ḥāżır oldılar ammā ki perende ṣınfı dīv i [c]İfrīt [171] cins ḳanad [10] açup serīr yanınca uçmaġa ḥāżır oldılar. Ammā ki perrīler sulṭ ānı Hümāyūn şāh naẕarına Süleymāna [11] gelicek ġāyet [c]izzet it di v e ḫil[c]at -i ḫāṣ geyürdi. Ammā ki perrīler

---

[170] 22a[6] nebī: B'de yok
[171] 22a[9] dīv -i [c]İfrīt : B dīv [c]İfrīt

sulṭ ānı Hümāyūn Şāh ayaġ üzre [12] ḳalḳup dev ām-ı dev let ine duᶜā ḳılup eyt di ki yā nibīya'l-lah ᶜālī ḥażret üñden t emennām budur ki ḳırḳ güne dek [13] icāzet v iresin. İnşāᵓa'l-lahu t eᶜālā ecelden emān ᶜömürden emān bulursav uz Mıṣır şehrinde ḫāk-i [14] pāyuña yüz sürev üz. Bir ḳac gün v arup Güherniġīn ḳalᶜasını seyrān idelüm ki v aṭ anumuzdur. [15] Maᶜlūmuñuzdur ki v aṭ an sev mek īmāndandur. Nit ekim ḥadīṯde gelür ki ḥubbü'l-v aṭ an mine'l-īmān [16] diyüp icāzet ist eyicek Süleymān bin Dāv ud ᶜaleyhi's-selām icāzet v irdi. Hümāyūn Şāh daḫı [17] icāzet alup gidicek Semendūn-ı Hezār yekdest ol yıl ser-mest daḫı ilerü gelüp pāy-i t aḫt [18] öpüp daḫı eyit di ki yā nebiyya'l-lah luṭ f idüp ben ḳuluña daḫı icāzet v ir. Baḫr-ı ẓulumāt a v arayın. Memleket ümi [19] göreyim. Andan Mıṣır şehrine v arup ḫıẕmat uña yüz süreyim diyüp icāzet ist eyicek Süleymān [20] nebī ᶜaleyhi's-selām aña daḫı icāzet v irdi. Tābiᶜyile anlar daḫı dem çeküp uçup git diler. Andan [21] Süleymān peyġāmber ᶜam müv ekkel-i bāde ḥükm it di. Cihānuñ dört küşesinden rubᶜ-i meskūn ᶜāleminden [22b] [1] dört dürlü yil ḳopup gelüp serīrüñ dört cānibinden alt ına girüp göt ürdiler. Ḫayl ü ḫaşamla [2] ṭ abl u ᶜalemle biñ bir dürlü ümemüñ serhenglerile insān meliklerile yil serīri göt ürdi daḫı üç [3] kerre Hemedān ṣaḥrāsını ṭ olaşdurup dev r it dürdi daḫı felek yüzine yirden yoḳaru dört mīl miḳdārı [4] ḳaldurup göt ürdi. Serīr üzerinden Hemedān şehrini kūhsārından aḳan nehrini Ḳalᶜat ü'l-ebyāż ṭ opraġıla [5] ṭ olan ṭ ūl u ᶜarżını v e ol yüce ṭ aġuñ eşcārını aḥcārını v e ṣaḥrāsınuñ riyāḥīn ü gülzārını seyrān it diler [6] v e ammā ki Hemedān şehrinüñ maḥbūb dilberleri v e nev-cüv ānları v e maḥbūbeleri mihrübānları ser-cümlesi yüce [7] köşkler üzerine çıḳup manẓaralardan naẓar idüp t aḫt-ı Süleymānı gözleşüp baḳışdılar. ᶜĀşıḳlar [8] daḫı maᶜşūḳasını manẓaralardan görüp āh idüp göz yaşın döküp gögüs ḳaḳışdılar. Ammā ki şehrüñ [9] erkān-ı dev let v e āᶜyān-ı memleket rūzigār dīde pīrlerüñ ehl-i ḥikmet Süleymān t aḫt ını yil gökde [10] göt ürdügin görüp ḫayret e v arup ᶜibret aldılar. Birbirine ḫaber v irüp kelimāt ḳıldılar. Eyit diler: [11] Ḥaḳ t eᶜālā celle celālühü bu Süleymān bin Dāv uda ol melik-i memdūḥ-ı Maḥmūda nice ᶜaẓīm

salṭanat müyesser ins ü [12] cin emrine çāker biñ bir ümmet ḥükmine musaḫḫar ḳılmışken henüz salṭanatına maᶜrūr olup bir gün [13] gendüyi görmedi. Arpa ḳurṣından ġayrı nefsine ġıdā v irmedi diyüp söyleşdiler.

NAẒM

[14] Gör Süleymān ḥażret in iy pür-hüner
Ki cihān milkin anuñken sert eser

Göt ürürken t aḫt ını göklerde bād
[15] İᶜt ibār it medi dünyāda ziyād

Dünye anuñ ḥükmindeyiken cüz ü küll
Arpa ḳurṣın yidi küll ḳat ıḳ it di küll

[16] Hīç yoġıdı gün ki orūc ṭut madı ol
Cāmeḫāya giriben yat madı ol

Geçmedi bir dem ki ṭāᶜat it medi
[17] ᶜÖmri içre hīç şenāᶜat it medi

Oldugıçün gey selīm ol pādişāh
Dev let in it di ziyāde ḥaḳ ilah

[18] Şākir ol ki art a ᶜizz niᶜmet üñ
Ẕākir ol kim art a baḫt ü dev let üñ

Dut sözin Firdev sīnüñ ki v irdügi pend
[19] Düşme şöhret bendine olma derd-i mend

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür nāmuv er
Vir ṣalav at Muṣṭ afāya yādiger

[20] DER-BEYĀN-İ REFTEN-İ SÜLEYMĀN BE-ŞEHR-İ MEDĪNE DER BAḤŞ-İ ḤÜKEMĀ

Ḥükemā ḳav lince Süleymān peyġāmberüñ ᶜaleyhi's-selām t aḫt ını yil göt ürüp [21] yirden yoḳaru dört mīl miḳdārı muᶜallaḳ dut ıcaḳ müv ekkel-i bād Naġmaġā²il ilerü gelüp eyit di ki [23a] [1] yā nebiya'l-lah dev let ile ḳanda gidersin diyicek eyit di: Dīv ler beriyyede ḥuccāc yolın düzet dügi yire v arup geçüp [2] rāst medīne yolına beni anda ilet diyüp ḥükm idicek t ekv īn-i bāde buyurdı. Taḫt öniñce Medīneye ṭ oġru [3] giderken ḥükemā v ü ᶜulemā[172] v ü ümerā v ü v üzerā daḫı serīr üzere maḳāmlu maḳāmında Süleymān naẓarına ḳarşu ot ururken [4] yil t aḫt -ı Süleymānı hav ā yüzinde göt ürürken dönüp Hemedān baḳup ḥükemānuñ ṣanᶜat larından düzdükleri [5] ṭ ılsımāt larından ol ġarāyib ṣanᶜat lardan söz çıḳup Bilinās ḥakīmüñ ṭ ılsımāt ın añışdılar. Mādām ki [6] ol ṭ ılsımāt anda ola Hemedān şehrine ḳar düşmeye deyüp kemāl-i hünerin añışup söyleşüriken [7] Süleymān peyġāmber[173] ᶜaleyhi's-selām reᵓīsü'l-ḥükemāya yüz ṭ ut up sūᵓāl ḳılup eyit di ki ḫaber v irüñ baña ḥikmet [8] mücebince bulut neden olur v e daḫı yaġmur yaġması nedendür v e daḫı ḳar neden müt ev ellid olur deyicek cümle ḥükemādan [9] ev v el Baṭ lamiyūs ḥakīm ḫaber v irüp eyit di ki yā nebiyya'l-lah bu sūᵓāl it dügüñüz nesnelerüñ sebebini ᶜallāmü'l-ġuyūb [10] bilür ki müsebbibü'l-esbābdur. Ammā ḥikmet mücubince ḥükemā eydürler ki ḳaçan ki deñizler v e ṣular üzerine eṣer eylese [11] güneş bes eczāsından baᶜżı laṭ īf olur. Hav āya döner. Aña buḫar dirler v e ḳaçan yire eṣer ḳılsa yirden bir nev ᶜ [12] çıḳar. Aña daḫı t üt ün v e buḫar dirler. Bes anı yil ḳaldurur. Kürre-i zemheriye irgürür. Ol ki t üt ündür hav ā olur v e ol ki [13]

---

[172] 23a[3] ᶜulemā: B'de yok
[173] 23a[7] peyġāmber: B'de yok

buḫardur ṣu olur. Bes ḳatı oldugından soñra güneş eṣer ider. Anı taḥlīl ider. Ḳaṭ re ḳaṭ re de aḳmaga başlar. [14] Yagmur olur yagar. Eger gicede çıḳmasa güneş eṣer it mese yufḳa bulud olur ve eger havā sov uḳ olsa ve kürre-i [15] zemherīde irişse güneş ol eṣer it medin ḳar ve ṭolu olur. Gāh olur ki yoḳaru yagmur olur aşaga inerken yolda [16] sov uḳdan ṭoñar ḳar ve ṭolu olur iner ve eger havā kürre-i zemherīde irişe żāb olur. Ya[c]nī ṭuman olur ve eger gice ṣov uḳ [17] olsa yir bürūdet ile gendüye çeker. Çi ḳıragu olur ve her vilāyet ki deñizden ḳırḳ günlik yol ırakdur. Anda [18] ḥayv ānāt sākin yoḳdur. Zīra yagmur olmaz ve ot bit mez ve ammā ki ra[c]duñ ve berküñ ve ṣā[c]iḳanuñ müt ev ellid olması [19] ḥikmet mücebince budur ki ḳaçan ki güneş yirde eṣer eylese yir süḫūnet bulur. Ya[c]nī ḳızar ve güneş ḥarāret inden [20] eczā[o]-ı nāriyye aña ḳarışur. Bes keenne tütün gibi olur. Andan buḫara ḳarışur. Ṣulardan çıḳar. Ṭabaḳa-i nārda hav āya [21] çıḳar. Buḫar bulud olur ve duḫān içinde muḥtebis olur ve ḳuvvet ider ki bulutdan çıḳa. Bes buludı yırtar ve āvāz ider. [23b] [1 c]Av ām aña gök gürlemek dirler ve gāh olur ki bulut begāyet keṯīf olur. Ḳatı yırtılmaḳdan od ḥāṣıl olur. [2] Aña [c]av ām yıldırım dirler ve bu berḳ ve ra[c]d ikisile ḥāṣıl olur ve berḳ görilür ve ra[c]d işidülür. Nit ekim bir kişi [3] ṣudan ırak ola. Vekāriz ṣu ḳatında ṭuran ṭaşa onı gören ev vel ṭoḳındugın andan āvāzın işidür. [4] Berḳ ü ra[c]d ḳışın olmaz. Zīrā ki güneş yire {güneş yire} eṣer it mez. Bes duḫān olup muḥtebis olmaz ve hem gāyet ṣov uḳ [5] vilāyet lerde olmaz. Zīrā ṣov uḳ duḫānı ṭoñdurur. Ṣuya dönderür. Ammā ṣā[c]iḳa ki aña yıldırım dirler ol cism-i galīẓ [6] nārıdur ki havādan keṯīfden müt ekesṯif olur. Ṣūret-i nārıla her neye irişe yaḳar ve deler. Hīç anı men[c] it mez [7] tā ṣuya irmeyince ve gāh olur ki demüri eridür ve agaca ziyān eylemez ve gāh olur ki yir içinde yaglu nesneyi yaḳar. [8] İllā ki yire iyān eylemez ve ebḫār ve enhār içine inse ḥayv ānları yaḳar öldürür ve daḫı ṭolunuñ yā nebiyya'l-lah cüṣṣesi [9] müdevver ve murabba[c] ve müseddes oldıgına sebep bu ki ḳaçan ki ṣov uḳlıḳ ifrāṭıla berfe gālib olsa ve andan öñdün ki [10] ṣu olsa yagan ḳar bürūdetden baglanup berg olup ṭolu olur ve illā envā[c] şekl oldugına bir nice sebeb var. [11] Birisi budur ki ḳaçan ki ol havānuñ

eczāsından azacuḳ nesne müt ev ellid olsa v e yil ol eczāyıla ulaşsa [12] cümlesi yire iner v e çün ḳara berḳden buḫar ulaşsa ol buḫaruñ cirm-i ḥav ā bürūdet inden naḳl-i ḥükemā budur ki [13] ṣāniᶜuñ ṣanᶜat ı ḳādirüñ ḳudret i birle müdev v er şekl olur. Ammā ki hav ānuñ bürūdet i olursa bes ol yaġan ṭ olunuñ şekli [14] üç kūşelü ola v e eger ki ᶜaksi olsa dört kūşelü ola v e eger müseddes ise alt ı kūşelü ola. Yā nebiyya'l-lah [15] bilmek girek[174] ki gökden yaġan ṭ olunuñ v e ḳaruñ beş bucaḳlu olmaz. İllā ki müseddes v e murabbaᶜ v e müşelleṯ v āḳiᶜ olur. [16] Aña sebeb ṭ abīᶜī dirler. Ammā daḫı özge sebebin Allah bilür ki ᶜallāmü'l-ġuyūbdur.

NAẒM

[17] Böyle diyüp anda Baṭ lamiyūs ḥakīm
Sākin oldı şāh öñinde yā nedīm

Şeh Süleymān güş idüp t aḥt ın ider
[18] Ṣad hezārān āferīn daḫı delīm

DER-BEYĀN-I TEMSİLĀT-I DĀSİTĀN-I MĀẒĪ

Oḳuyuban bu Süleymān ḳıṣṣasın
[19]Gendüñi bil nefsüñüñ yi ġuṣṣasın

Bu kit ābı ṣanma kim efsānedür
Remiz v ardur añlarsañ[175] nuṭ ḳdur

[20]Bu cihānuñ miṯlidür sende cism
Şeh Süleymān rūḥ olur añla ism

---

[174] 23b[15] girek: B gerek
[175] 23b[19] añlarsañ: B añlarısañ

ᶜAḳl olur Baṭ lamiyūs añla iy ḥakīm

[21] ᶜĀḳil ol ki defᶜ ide nefsüñ nedīm

Nefs-i emmāre durur ᶜifrīt i dīv [176]

Cehd ḳıl çāker ḳılasın iy ḫidīv

[24a] [1] Çün Süleymān nefsi fermān eylegil

Kāfir-i nefsi müslimān eylegil

Kaᶜbenüñ miṣlidurur göñlüñ daḫı

[2]Rāh-ı Mekke fiᶜl-i beddür iy āḫī

Fiᶜl-i bedden olurısañ sen berī

Pāk dil olasın cihānuñ serv eri

[3]Ḳalbüñi pāk eyleriseñ pür hüner

Şek degül kim idiser Allah naẓar

Müᵓmīnüñ ḳalbidurur beyt ü'l-ḥarām

[4]Ḳalbi pāk it bulasın dārü'l-islām

Ḳalbüñi ṣāliḥ ᶜamelle eyle pāk

Tā ki rūşen ola saña nār u ḫāk

[5]Ḳalbiñi ṣāfī ḳılıcaḳ kāmil beşer

Günde yit miş[177] biñ kez ider ḥaḳ naẓar

Nuṭ ḳuñı Firdev sinüñ diñle t amām

[6]Ki ide raḥmet ṭ apuña rabbü'l-ānām[178]

meclis t amām şod / der-beyān-ı meclis-i āḫir

[7]Ḥaḳḳa minnet iy emīr-i muᶜt eber

Kim v erübdür bu żaᶜīfe ol hüner

Çün ᶜināyet it dise rabbü'l-ānām

[8]Üç yüz alt mış alt ı meclis oldı t ām

Ḥaḳ t eᶜālā ger v erürse ṣıḥḥat i

ᶜÖmr[179] ecelden bulurısa mühlet i

[9]Pādişāhuñ himmet ile bu kit āb

Var ümīdüm acz[180] ola kāmuyāb

Gerçi benv en ᶜālem içre bir ḥaḳīr

[10]Aḥmaḳ <u>[181] nādān-ı müflis gey ḥaḳīr

Söz deminde ᶜālem içre ben kimem

Kim kemāl ehli ḳat ında kim kemem

---

[176] 23b[21] ᶜifrīt i dīv : B ᶜifrit dīv
[177] 24a[5] yit miş: B yet miş
[178] 24a[6] Ki ide raḥmet ṭ apuña rabbü'l-ānām: B Ki ide ṭ apuña raḥmet rabbü'l-ānām
[179] 24a[8] ᶜömr: B ᶜömür
[180] 24a[9] acz: B aciz

[11]Lîki ḥaḳdan çün ᶜināyet oldı bes
Sözlerüm düşdi yirine ḫoş nefes

Vāy aña kim ḥaḳ ᶜināyet ḳılmaya
[12]Her ne niyyet it se rāst a gelmeye

Ḥaḳḳa sıġınup söze başla hümām
Tā t amām idiv ere rabbü'l-ānām

[13]Ger ᶜināyet it mese rabbü'l-ᶜibād
Bu kit ābı söylemezdüm ben ziyād

Bu Süleymānnāme miṣli yā emîr
[14]Dinmedi t ārîḫ-i āᶜẓam gey kebîr

Ḥaḳḳa minnet ki oldurur rabbü'l-ānām
Ki oldı bu meclis daḫı cümle t amām

[15]Müst emiᶜden budurur ammā murād
Fāt iḥayla rūḥumuz eyleye şād

İy buḫarı ᶜālem iden ḥaḳ ilah
[16]Ve'y ġubārı ādem iden pādişāh

Ol Muḥammed nūr-ı ḥaḳḳı yā raḥîm
Raḥmet it Firdev sîye sen yā kerîm

---

[181] B u: 24a[10] yok

[17] Meclisümüz āḫir oldı iy hümām
Vir ṣalav at Muṣṭ afāya hem selām

[18]Süleymānnāmenüñ üç yüz alt mış yidinci meclisinüñ zikrindedür

Tenüm zülfüñ bigi pür mār olupdur
[19]Özüm çeşmüñ bigi bīmār olupdur

Senüñ ᶜahdüñ bigi yoḳdur ḳarārum
Firāḳuñdan göñül ġamḫār olupdur

[20]Çü ḳaşuñ ḳāmet üm ġamdan ḫamīde
Ser-i zülfüñ bigi dil t ār olupdur

Dehānuñ miṣli döndüm bir ḫayāle
[21]Cefāñıla işüm āh ü zār olupdur

Zamāne ḫūbıdur her cāy-ı ḥayfā
Ki maḳṣūdı anuñ dīnār olupdur

[24b] [1] Felekden nice it meyem şikāyet
Ki ᶜaksine döner ġaddār olupdur

Raḳībe mūnis idüp ḫūb-ı dāyim
[2]Ki yāruñ maḥremi aġyār olupdur

Melek yüzlü ider şeyṭ āna ḫızmat
Bu dert den kāmilen bīmār olupdur

[3]Ḳafesde ṭūṭī yirin aldı ḳuzġun
Gülüñ gülşen[182] yiri pür ḫār olupdur

Çemende bāzī ider bayḳuşı tīhū
[4]Semende serv i ḳumrı āzār olupdur

Kemāl ehline raġbet ḳalmadı hīç
[c]Azīz ü muḥt erem mehẓār olupdur

[5]Muṣannif müflis ü medyūn u [c]āciz
Mu[c]arrifdür ġanī māldār olupdur

Zamān ḥālī bu Firdev sī ne çāre
[6]Sit emkār-ı felek bī [c]ār olupdur

Zamāna göre dirlik eylegil ki
Ne çāre gerçi ḥāl düşv ār olupdur

[7]Kemāli müflisüñ bir pula degmez
Kim erkān ḥācet i neẕẕār olupdur

Neye gücüñ yit erse ḳadrüñ oldur
[8]Kemāl ehli anuñçün ḫor olupdur

Felek gerçi düşürdi naḥsa ṭ āli[c]
Ḳamer dev rinde özi ḳahhār olupdur

[9]Melikden himmet um ki kāmil oldur
Felekde aña ḫıẕmat kār olupdur

Cihān baḫş u cihāndār u cihāngīr
[10]Zamān şāhı ki dev let yār olupdur

Ki odur sulṭ ān-ı [c]ālem ıldırım ḫān
Mülūk içre şeh aḫyār olupdur

[11]Ḫuẕā [c]ömrin ziyād it sün hemīşe
Faḳīre himmet i t ekrār olupdur

Anuñ luṭ fıla söylendi bu nāme
[12]Sözüm medḥiledür şehv ār olupdur

Süleymānnāmeden diñle ḫaber ki
[c]Aceb ḳıṣṣa laṭ īf aḫbār olupdur

[13]Ṣalav at v ir Muḥammed çün v elakin
Ki imām-ı enbiyā muḫt ār olupdur

mefā[c]īlün mefā[c]īlün fu[c]ūlün
[14] Ḥezec baḥrında söz ābdār olupdur

---

[182] 24b[3] gülşen: B gülşende

DER-BEYĀN-I AMEDEN-İ SÜLEYMĀN BE-ŞEHR-İ MEDĪNE

Loḳmān-ı Ekber ḫōş nihād [15]o ḥakīm üst ād o nesl-i ᶜād naḳlince hüẕāv end-i aḫbār v e nāḳilān-ı muḫt ār ol v echile ṣaḥīḥ ḥikāyet iderler ki [16] v e Eflāṭ ūn-ı ḥāẕıḳ ol ḥakīm-i ṣādıḳ ḳav lince saḫn-ı meydān-ı ḥaḳāyıḳ v e çehre güşāyān-ı ṣuv er-i daḳāyıḳ [17] <v e>[183] ol v echile melīḥ riv āyet ḳılurlar ki ḳaçan ki Feyşāġūres[184] ḥakīm ḥikmet mücebince sözin bu araya degin [18] bit ürdi t aḫt -ı Süleymānī daḫı yil dīv Mekke yolın ḳazdugı yire yit ürdi. Şöyle ki külüng t aş āv āzesi [19] Süleymān ḳulaġına girdi. Andan Süleymān ᶜaleyhi's-selām müv ekkel-i bāde ḥükm it di. On iki mīl miḳdārı yirden [20] yil t aḫt -ı Süleymānı ḳaldurdı. Şöyle ki muᶜallaḳ Şām beriyye Mekke v e Medīne yolları görindi. Bes Süleymān [21] ḥükm it di. Yil t aḫt ı hav āda muᶜallaḳ t urġurdı. Andan Süleymān daḫı ᶜaleyhi's-selām t aḫt üzerinde naẕar ḳılup [25a] [1] gördi. Ekv ān ᶜİfrīt v e Şalaṣāl-i dīv , dīv ᶜİfrīt serhenglerile Mekke yolına gelen t aġları ḳazup alçat mışlar [2] v e cemᶜī yüksek yollaruñ t aşın v e t opraġın düzelt mişler. Andan Demüryād-ı dīv i v e Est aḫar-ı cinnī gördi. [3] Yir yirin bürkeler ḳazup şular çıḳarmışlar. Şöyle ki Mekke yolı t ā Şāma v e bir yolı Bagdāda v e bir yolı [4] Mıṣra v arınca v e üçünci yolı Yemen-i Ṭāyife v arınca v e dördünci yolı daḫı Mekkeden Ciddeye v arınca bu dört [5] yolları arıdup pāk it mişler v e her menzilde ḳuyular ḳazmışlar. Tamām müret t eb olmış. Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām [6] bunı ġāyet ḫōş görüp daḫı Kündek-i dīv i gönderdi. Cümlesine v arup müjde ḳıldı ki Süleymān ḥaẕret i [7] ᶜaleyhi's-selām işlerüñüzi begendi. Taḥsīn ḳıldı v e ḫıẕmat t amām oldı. Süleymān naẕarına gelüñ. Şimdiden [8] şoñra dīv i daᶜv et it di. Anlar daḫı dem çeküp uçup serīr-i Süleymāniye geçüp pāy-ı t aḫt a yüz sürüp [9] duᶜā ḳılup el ḳav şurup naẕarına ḳarşu ıraḳdan t urdılar. Bu esnādayiken Hüdhüd daḫı naẕar-ı Süleymāniye geldi. [10]

Taḫt merkezine inüp ḳonup yönin Süleymāndan yaña dönüp mant ıḳu't - t ayrca duᶜā ḳıldı. Süleymān [11] eyit di: Yā Hüdhüd bunlaruñ ḫıẕmat ın nice bilürsin

---

[183] B v e: 24b[17] yok

[184] 24b[17] Feyşāġüres: B Feyşāġürıs

t amām it diler mi? Egerçi ki Hicāz yolların ḳazup düzelt mişler [12] v elī her menzilde ḳuyular ḳazup ṣular çıḳaruñ deyü[185] ḥükm it mişidüm. Sözümi dut dılar <diyicek>[186] Hüdhüd daḫı [13] eyit di: naᶜam yā resūl. Ḫıẓmat olup düzeldi v e her menzilde biñden art uḳ ḳuyular ḳazıldı. Bāḳī ḫıẓmat [14] v arısa anı görüñ diyüp ḥāmūş oldı. Andan peyġāmber ᶜaleyhi's-selām dönüp Demiryāda eyit di: [15] Şimdiki ḥalde ben Mekkeyi ziyāret it mege giderin. Şeyāṭ īn ẓürriyāt ın bile alup git mek cāyiz degül. Velī size [16] daḫı lāzım olan budur. Varup beyt ü'l-maḳdisde Ḳındıhār-ı ᶜİfrīt e yardım idesiz. Andan ben Mıṣra [17] gidicek anda gelüp bulışasız deyicek Ekv ān ᶜİfrīt ile Ṣalṣāl-ı dīv ile Dimriyād-ı dīv ile Ṣaḫr-ı cinniyile [18] yir yir baş ḳaldurup gücenişdiler. Eyit diler: Yā nebiyya'l-lah egerçi ki ḫıẓmat uñdan yüz döndermezüz. Ḥükmüñe [19] fermānberüz. Velakin Ḳandıhār-ı ᶜİfrīt v e Caᶜuceᶜa-i dīv ne kimselerdür ki biz anlara göre serheng ü serv er [20] dilāv erüz. Eger ki bir ġayrı yirde ḫıẓmat v arısa buyur v aralum. İşleyelüm. Zīrā ki dev let üñde iş işlemekden [21] yorulup armazuz. Ammā ki Ḳandıhār eli alt ında olmaġa ḫıẓmat a v armazuz diyüp ṭurıcaḳ Süleymān peyġāmber [25b] [1] ᶜaleyhi's-selām daḫı[187] sözlerin maᶜḳūl görüp Demriyād-ı dīv e naẓar it di. Gördi bir nerre dīv dür ki [2] hezār Ḳandıhār gibi dīv ᶜİfrīt bunlaruñ ḫıẓmat ında olmaġa lāyıḳdur. Andan Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām [3] eyit di: Yā Dimriyād-ı dīv çünkim Ḳandıhār-ı ᶜİfrīt ḥükminde olmaġa rıżāñuz yoġısa Baᶜalbek şehrine v arup [4] benümçün bir ᶜālī muᶜaẓẓam muḥkem ḳalᶜa yapuñ ki ṭaşlarınuñ her birini ḳırḳ elli kişi yirinden ḳaldurmaya v e daḫı [5] ᶜacāyib ġarāyib hünerler ᶜarż idüñ ki ḳadd ü ḳāmet üñüze v e ḳuv v et üñüze v e ṣalābet üñüze v e daᶜv āñuza göre ola.

[6]NAẒM

Aduñuza göre işleñ bir işi

---

[185] 25a[12] deyü: B diyü
[186] 25a[12] deyicek: B diyicek
[187] 24b[21] daḫı ᶜaleyhi's-selām: B ᶜaleyhi's-selām daḫı

Tā ki t aḥsīn ide size her kişi

[7]Ḥayf aña ki gelmez elinden hüner
Bes zemāne olur anuñ cünbüşi

İmdi bir iş idelüm kim bu zamān
[8]Kim görenler indüre bize başı

NEŞR

Ḥakīm ḳav lince Süleymān peyġāmber [9] ᶜaleyhi's-selām Baᶜalbekde ḳalᶜa yapuñ <diyü>[188] ḥükm idicek cemᶜīsi rāżı oldılar. Andan Dimriyādı anlara baş diküp [10] daḫı gönderdi. Baᶜalbeke ṭoġrı git diler. Yil daḫı t aḫt-ı Süleymāniyi yirile gök arasında alup dört mīl [11] miḳdārı yir yüzinden yoḳaru göt ürüp Medīneye ṭoġrı git di. Ḥīn-i v aḳt de nücūm sāᶜat geçmedin Medīne [12] yirine yit di. Pes Süleymān ḥażret i ᶜaleyhi's-selām anı gördi ki Cebrāʾīl ḥażret i geldi ᶜaleyhi's-selām[189]. Süleymāna [13] selām v irdi. Süleymān nebī ᶜaleyk aldı. Ayaġın ṭurup yanına alup ᶜizzet it di. Andan rūḥ-ı ḳudsi [14] Süleymāna eyit di: Yā nebiyya'l-lahi ᶜālī ḥażret üñe Ḥaḳ t eᶜālā ḥażret i selām ḳıldı. Eyit di: Çünki Süleymān [15] benüm sözüm ṭut dı. Ḳuds-i Mübāreki yapup Mekke yolların düzelt di. Ḥuccāc āsānlıġıla geçmegiçün v e sısuzluḳ [16] yirlerde bıñarlar ḳazdurdı[190]. Teşne lebler içmegiçün imdi {imdi} ol dört emīrlerüñ ikisi t amām oldıysa [17] iki emrüm daḫı v ardur. Anları t amām it sün. Ev v el emrüm bu ki Medīne yirin iḥyā idüp şehr-i [18] muᶜaẓẓam it sün. Velī şeyāṭīn ẕürriyāt ından kimesneyi işlet mesün. Ādemīzāde ücret v irüp işlet sün. Zīrā ki [19] ol Medīne yiri benüm ḥabībüm Muḥammed Muṣṭafānūn serv er-i enbiyānuñ serheng-i

---

[188] 25b[9] deyü: B diyü
[189] 25b[12] Cebrāʾīl ḥażret i geldi ᶜaleyhi's-selām: B Cebrāʾīl ḥażret i ᶜaleyhi's-selām geldi
[190] 25b[16] ḳazdurdı: B ḳazdur

ḳıyāmet üñ rav ż̇a-i mübārekī yiri [20] olsa gerekdür. Dev r-i ḳamerde āḫir zamānda gelse gerek. Ḫat emü'n-nebiyyīn olsa gerek. Ene lenebiyyu seyfīn <diyüp>[191] [21] kāfire ġ̇azā ḳılsa gerek. Anuñ ümmet i enār dānesi gibi bu cihāna ṭ olsa gerek. İmdi anuñ merḳadine [26a] [1] ḥarem çeküp civ ārına çev re şehr yapdursun v e ikinci emrüm budur ki Mekkeyi[192] mecūsīler dut mışlardur. İçine [2] pūt lar ḳoyup pūt ḫāne it mişlerdür. Ol ḥarīmi pāk idüp pūt ları giderdüp arıt sun. Ol yirüñ [3] kāfirlerin Ṣıfāhān şehrine sürüp ṭ aġ̇ıt sun v e ol Medīne yirinde üç ᶜArab ev cügezleri [4] v ardur. Üçi bile ḳardaşlardur. Celīlü'r-raḥmanum aṣlıdur. İsmāᶜīl neslidür. Ulularına El-Yesaᶜ bin Hümyesaᶜ [5] dirler. Ol ḥabībüñ nūrı ki t ā Ādem alnından oġ̇lı Şīş alnına Şīşden baṭ nen ᶜan baṭ nin İdrīsden [6] t ā Nūḥdan İbrāhīm Ḫalīl alnına naḳl it di. Silsileyile andan Elyesaᶜa geldi. İbrāhīm dev rinden [7] berü Mekkenüñ ḫalḳına nesli ḫalīfe olu gelip dururdı. Ḥabeşe meliki ẓulm idüp gendünüñ beglerinden ḫalīfe [8] dikdi v e Mekke için put ḫāne ḳıldı. Bes şehr Mekkenüñ melikligini ol Yesaᶜa t eslīm it sün. Put dan [9] pāk idüp arıt sun. Üzerine ört ü ört sün. Tā ki ben daḫı Süleymānuñ salṭ anat ını v e memlekit ini [10] dev let ini ziyāde ḳılam didi diyüp Cebrāᵓīl ᶜaleyhi's-selām ḫaber v irüp v e daḫı icāzet alup ḫıẓmat -ı [11] ḥaḳḳa git di. Andan Süleymān peyġ̇āmber[193] ᶜaleyhi's-selām Cebrāᵓīlile kelimāt idinceye dek yil t aḫt ını [12] Medīne ṣaḥrāsına indürdi. Maġ̇rib ṭ arafında bir yire ḳondurdı ki ol zamān Medīne ṣaḥrāsı ısız. [13] İmdi hemān ol üç ev cügezlerdi ki ṭ āv us ḳudsī ẕikr it di. Çünki serīr-i Süleymāniyi[194] yil [14] yir yüzine indürdi daḫı serv er-i selāṭ īnler pehlev ān-ı rūy-ı zemīnler ᶜaskerlü ᶜaskerini Medīne ṣaḥrāsına [15] ḳondurdılar. Ḥayv ānāt behāyim daḫı serīrden inüp ol ṣaḥrāya git diler. Ḥayv ānāt ot lamaġ̇a başlayup [16] yırt ıcı cānav arlar şikārların ala get ürmege[195] segirt diler v e Sīmurġ̇ Ḳāf birle yırt ıcı v e ṭ ut ucı ḳuşlar [17] ḳanad açup uçuşdılar.

---

[191] 25b[20] deyüp: B diyüp
[192] 26a[1] Mekkeyi: B yok
[193] 26a[11] peyġ̇āmber: B yok
[194] 26a[13] Süleymāniyi: B Süleymānī
[195] 26a[16] get ürmege: B get ürme

Uçuşup biri birin geçişdiler[196]. Medīne ṣaḥrāsında beriyye ḳuşların şikār [18] idüp etlerin yiyüp ḳanadların açışdılar ve cennetden çıḳan ṭāvusıla dāne ṭartıcı ḳuşlar [19] ḳanadcuḳların açışdılar, uçuşdılar. Birbirin geçişdiler. Medīne ṣaḥrāsına inişdiler. Ḥubūbāt [20] bitenyire ḳonuşdılar. Her birisi uşaġı irisi dāne devşürmege ve taḳalarına ġıdā virmege başladılar [21] ve Nūḥ-ı nebīnüñ ᶜaleyhi's-selām ḫayr duᶜāsın almış ve ṭūfān devrinden ḳalmış bi'l-ḳacīl daḫı ṣaḥrī [26b] [1] ḳuşları alup Süleymān icāzet ile Lūṭ deryāsına degin uçuşup gitdiler. Çünki Leb-i deryāya yitdiler [2] havādan yire inişdiler. Deñiz kenārına ḳonışdılar. Cānavarların şikār itmege ṣunışdılar. Ammā ki serīrde [3] olan deñiz maḫluḳāt içün Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām emr itdi. Bir ᶜaẓīm bürke ḳazdurdılar. Ṭūl-ı [4] ᶜarżı bir mīl miḳdārı daḫı ḳaṭr çeşmesinden ṣu ṭaşıyup içine dökdiler ve ġıdālardan ḥāżır itdiler. [5] Anlar daḫı ol ḥavż ṣuyıla ḳanup Allaha şükr idüp Süleymāna duᶜā ḳıldılar ve illā ki ḥayāt ü ṣiḥḥatbīn [6] efāᶜī ve ᶜaḳārīb melik-i şāh-ı Mārān icāzet alup ol daḫı deryāy-ı Lūṭa çerisin alup gitdi. [7] Dem çeküp ḳanad ṣalup ejdehāları bulud ḳanadlu yil evrenler götürüp gitdiler. Kenār-ı baḥre yitdiler. [8] Deñiz cānavarların dama çeküp ṣayd itmege başladılar ve ādemī zād leşkeri daḫı Medīne ṣaḥrāsına ki [9] ḳondılar ḫayme vü ḫayrgāhlar ḳurdılar. Bār u büngāhlar indürüp sāye(i)bān serā perdeler urdılar. Ammā ki [10] beriyyelik olduġiçün ādemīzāda ṣu vefā itmedi. Süleymān ḥażret i ᶜaleyhi's-selām Hüdhüde ḥükm itdi ki [11] su bulıvire. Hüdhüd daḫı ḳanadcuġın açup beriyyede uçup bir yüzine naẓar ḳılup ṣu ḳanda vardıġın [12] bilüp burnıyıla işāret idüp yiri ḳaḳdı. ᶜAḳabince giden mühendisler ol yiri ḳazdurdılar. Defᶜī [13] ṣu çıḳdı. Ol ḳadar ṣu bulıvirdi Hüdhüd ki ᶜasker-i Süleymāniye vefā itdi. Ḥayvānāt içüp [14] ṣusuzlıġın ḳandurup teni ḳuvvet ṭutdı.

NAẒM

Teşne leb olan nekim var cānavar

---

[196] 26a[17] geçişdiler: B geçdiler

[15] İns ü cinden ne ki v arsa cānı v er

Hüdhüdüñ bulduġı ṣudan icdiler
Ḥaḳḳa şükr eyleyüben ḫōş gecdiler

[16] Līki bunlar ṭ añlaşurdı Hüdhüdi
Dillerince her birisi eyle didi

Kim ne ḥaṣṣa v irmiş aña ḥaḳ t e[c]āl
[17]Kim ne yirde bulınur āb-ı zülāl

Dām içinde sacarıken dāneyi
Ṣayd idüp dut ariken bir ṭ ıfl anı

[18] Bu [c]aceb ṣusuz yire it se naẓar
Görinür ḳanda durur ṣulu ṭ amar

Rāh-ı ḥuccāc içre ne kim v arur anı
[19]Ne ḳadar v arsa ṣulu ḳuyı hemān

Cümlesin Hüdhüd bulupdur ol āgāh
Kim Süleymān ḳazdurup eyledi cāh

[20] Hüdhüde bu ḥaṣṣa v irmiş girdigār
Kim yir alt ında görür çıḳsa buḫar

Ki ol buḫarı gidicek Hüdhüd naẓar
[21] Şu ne deñlü yirde çıḳar farḳ ider

ᶜĀlem içre ne ki v ar biñ bir ümem
Her birinde ḥaṣṣa v ardur pīş ü kem

[27a] [1] DER-BEYĀN-İ ḲİṢṢA-İ ḤİLḲAT-İ RŪḤ-İ MUḤAMMED [[2]VE FEŻĀYİL-İ NŪR-İ AḤMED ᶜALEYHİ'S-SELĀM]

Ḥükemā ḳav lince Sām u süv ārı pehlüv ānları v e dilāv erlerile v e on iki sıbṭ uñ [2] begleri v e serv erlerile ḳalᶜa-i Mıḳnāṭ ısda ceng ü cidāl it mekde. Ammā ki bizüm [3] ḳıṣṣamuz ez-an cānib Süleymān peyġāmbere geldi āleyhi's-selām. Nit e ol zamān ki rav ża-i Muḥammedī yirini maᶜlūm ḳılup [4] bünyād idüp v e Medīne şehrini yapdurup ābād ki ḳıldı şeyāṭīn ẕürriyāt ına icāzet v irüp ki[197] ṭaġıt dı Mekkeye [5] bile alup git meyüp beyt u'l-laha ki riᶜāyet it di andan benī İsrāᵓīlüñ on iki biñ nefer muᶜcizāt ı ẓāhir olmış [6] enbiyāsını v e Yaᶜḳūb u Yūsuf neslinden v ilāyet e ḳadem başmış et ḳıyāsını v e Mūsā peyġāmber ḳarındaşı Hārūn [7] oġlından ᶜaleyhüme's-selām ṣaḥīḥ neseb sādāt olan müct ebāsını muḳt edāsını v e benī İsrāᵓīlüñ zühdile meşhūr [8] dergāh-ı ḥaḳda nefesi maḳbūl şeyh u şuyūḫ u sālik ü zühhādını fuḳarādan ġurebādan ḳurb-i ḥaḳḳa dest -i res bulmış [9] ᶜubbādını cemᶜ eyleyüp bilesince alup bundan ev v el ẕikir it dügümüz t afṣīl mücebince iẕn-i rabbānī v e muᶜcize-i [10] Süleymānī birle rubᶜ-ı meskūnuñ dört ṭarafından yiller ḳopup serīr-i Süleymānīnüñ dört kūşesinüñ alt ına girüp [11] göt ürüp yirden dört mīl miḳdārı hav āya ḳaldurup muᶜallaḳ ki ṭut dı andan Süleymān ḥażret i müv ekkel-i bāde [12] ki ḥüküm[198] it di t aḫt ını yirle gök arasında göt üre, Mekke şehrine yit üre. Andan müv ekkel-i bād melek-i Naġmaġaᵓīl [13] daḫı Şeynūniş-i Tekv īn-i bāde ḥükm it di. Mekkeye doġru dem çeküp uçup ḳulaġuzlıḳ it di. Yil [14] daḫı t aḫt -ı Süleymānīyi göt ürüp ᶜaḳabince git di. Medīne şehrinüñ ḫalḳı v e ḳabāyil-i ᶜArab serīr-i Süleymānī her ne milküñ [15] üzerine uġrasa ol yirüñ ḳumı

---

[197] 27a[4] ki: B yok
[198] 27a[12] ḥüküm: B ḥükm

külli heb yirile gök arasında kürre-i nesīm yöresinde yil t aḫt -ı Süleymānīyi muᶜallaḳ [16] göt ürdügine[199] ḫayl u ḥaşamıla ṭ abl u ᶜalemile diledügi yire ilt üp get ürdügine gün gibi ᶜālem-i ḳāfdan ḳāfa seyrān [17] it dürüp biñ bir ümmet i ᶜanḳā ṣıfat cev lān it dürüp meġārib ü meşārıḳa yit ürdügine birbirile söyleşüp t aᶜaccüb [18] ḳılurlardı. ᶜAḳıl u ġav āşın fikir deryāsına ṣalup ḥayret e v arup dururlardı.

naẓm

[19]Her biri görüp Süleymān t aḫt ını
Yil göt ürüp git dügini raḫt ını

Görüben it di t aᶜaccüb gey ḳat ı
[20]Ki eydüridi bu Süleymān ḥaẓret i

Hem nebī mürsel ḥaḳḳuñ peyġāmberi
Hem cihān ḥükminde ki oldur serv eri

[21]Dev let in ki it di yüce anuñ ilah
Ḥükmine maḥkūm olupdur māsiv āh

Ḥaḳ ᶜazīz eyledi şehdür muḫt erem
[27b] [1]Ki oldı çāker ḥükmine biñ bir ümem

Dilegince dev r ider çarḫ-ı āsiyāb
Ḫıẓmat ında Keyḳubād u Efrāsiyāb

[2]Ḫalḳ-ı ᶜālem yüz sürer dergāhına
Ḥükm ider dünyāv ī ḫalḳuñ şāhına

[199] 27a[16] get ürdügine: B göt ürdügine

Gökde aña sayv ān dut ar ᶜanḳā-i ḳāf

[3] Murġ açup şehperlerin baġlar meṣāf

Ḥükmine maḥkūm[200] olup div ü perī

Cinnī birle ḫıẕmat ider her biri

[4] Ṭaġdan inüp ḫıẕmat ın eyler pelenk

Nīlden aḳup yüz sürer ejder nehenk

Ṣāf dut ar ḳarşusına bebr u esed

[5] Gergedendür pillüle dīv ānına esed

Gökde uçar ev ren daḫı çāker aña

Ḫıẕmat ider mür u mār ejder aña

[6] Baḫr-ı berrüñ ḫalḳı ider ḫıẕmat ḳamu

Dergehine yüz sürer millet ḳamu

Bunca sulṭ ān gelmedi hīç ᶜāleme

[7] Dev let i v irilmedi nesl-i Ādeme

Dev let anuñ kim yüzin v arup görer

Ḫıẕmat idüp işikine yüz sürer

[8] Böyle diyüp söyleşüp ḳav m-i ᶜArab

ᶜİbret alup ḫayrat a v arurdı hep

Nice ᶜibret almasun ḫalḳ-ı cihān

[9]Ki anca sulṭ ān görmedi çeşm-i zamān

Ne Süleymān miṯli geldi bir emīr

Ne Ḫū bir şāh ṣaldı bād üzere serīr

[10] Var ḳıyās it şeh Süleymān dev let in

Vir ṣalav at dut Muḥammed sünnet in

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince [11] ḳaçan ki t aḫt -ı Süleymāniyi yil Medīne şehrinden göt ürüp Mekkeye doġru ki git di andan Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi' [12] s-selām el-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜa ḥükm it di. Naẓarına ḳarşu bir zerrīn görmiye geçüp ot urdı. Andan Süleymān [13] nūr-ı Muḥammedden ḫaber açup ev v el ādem āḫir Muḥammed ḫāt em cemīᶜi gelmiş gelecek peyġāmberler erv āḥına ṣalav at v irüp [14] Allaha t ekbīr get ürdi daḫı dönüp Süleymān Elyesaᶜa suᵓāl it di ki yā Elyesaᶜ bin Hümeysaᶜ iy bende-i celīl [15] v e iy nesl-i İbrahīm ü Ḫalīl alnuñdaġı nūr-ı Muḥammedüñ faẓīlet in v e ol rūḥ-ı Aḥmedüñ ibt idā ḫilḳat in ceddüñden [16] işit dügüñ gibi ḥikāyet eyle, eşidelüm[201]. İsmāᶜīle dil ü cānı müşerref idüp muḥabbet -i nūr-ı şav ḳıla göñül gözin [17] işidelüm <diyicek>[202] Elyesaᶜ bin Humeysaᶜ daḫı cev āb v irüp eyit di ki yā nebiyya'l-lahi[203] rūḥ-ı Muḥammedīnüñ ḫilḳat ini v e nūr-ı [18] Aḥmedīnüñ t amām künhi birle faẓīlet ini Allahdan ġayrı kimse bilmez ki ᶜallāme'l-ġuyūb ol ḫuẓādur. Velakin at am selāmına [19] atası Nebt eden Nebt e daḫı dedemüz Ḳaydārdan v e Ḳaydār daḫı atası ᶜİsmāᶜīl

---

[200] 27b[3] maḫkūm: B muḫkem
[201] 27b[16] eşidelüm: B işidelüm
[202] 27b[17] deyicek: B diyicek
[203] 27b[17] nebiyya'l-lahi: B nebiyya'l-lah

peygāmberden ᶜaleyhi's-selām ṣaḥīḥ [20] naḳl idüp eyit di ki bir gün at am İbrāhīm peygāmber<le>[204] ᶜaleyhi's-selām ot urmışıduḳ. Mekket u'l-lahı t amām yapup bit ürmişidük [21] v e ḳurbān ḳażiyyesi daḫı v āḳiᶜ ki olmışıdı Ḥaḳ sübḥānehü v e t eᶜālā kemīnenüñ cānın bagışlamışıdı. Cebrāᶜīl ḥażret i [28a] [1] ᶜaleyhi's-selām ḳoç get ürüp at am İbrāhīm benüm yirüme ki ḳoç ḳurbān idüp elümi ki çezmişidi v aḳt ī ki bunuñ [2] üzerine müddet geçmişidi. Vaḳt ī ki Sārā anamuz at am İbrāhīm peygāmbere eydür: Yā ḫelālüm İbrāhīm Allah u t eᶜālāya [3] münācāt it señ. Tā biline ki benüm oglum İsḥāḳuñ faẓīlet i dergāh-ı Ḥaḳda nicedür v e bilinden peygāmberler gelür mi [4] gelmez mi deyicek İbrāhīm daḫı ᶜaleyhi's-selām Ḥaḳ t eᶜālāya niyāz it di. Min ḳıbeli'r-raḥmen dergāh-ı Ḥaḳda müst ecāb [5] oldı. Ṭāv us-ı ḳudsī geldi. Selām v irüp eyit di ki yā resūl saña beşāret olsun. Sārāya ḫaber v ir ki [6] bu doğurdugı oglanuñ adı ki İsḥāḳdur gendü bilinden biñ bir peygāmber gelse gerekdür. Silsileyile ḳav m-i benī İsrāᶜīlden [7] diyüp v elī yā ḫalīle'r-raḥmen oğluñ İsmāᶜīli daḫı ḫoşca dut ki ol daḫı ev v el olan oğluñdur diyüp gidicek ṭ āv us-ı [8] ḳudsīnüñ sözini ḳarındaşum İsḥāḳ ḥaḳḳında ki eşit düm gelüp anam Hācere t aḳrīr it düm. Bilinden biñ bir [9] peygāmber gelecegin ki añladı İsḥāḳ-ı nebīnüñ faẓīlet in bilüp ṭ añladı. Yüz Ḥaḳḳa dut up benüm faẓīlet üm [10] bilmekiçün ḳırḳ gün ṣāyim olup Allaha benümile[205] bile ṭ āᶜat eyledük. Yemiyüp içmeyüp gice gündüz anam [11] Hācerle Ḥaḳḳa münācāt eyledük. Ḳırḳ birinci gün dergāh-ı ḥaḳda duᶜāmuz müst ecāb oldı. [12] Cānib-i ḥaḳdan ṭ āv us-ı ḳudsī at am Ḥalīlü'r-raḥmen naẓarına geldi ᶜaleyhime's-selām. Müjde ḳılup eyit di [13] ki yā İbrāhīm Ḥaḳ <sübḥānehü v e>[206] t eᶜālā saña selām ḳılup eydür ki cāriyesi Hācere disün. Hīç zārī [14] ḳılmasun. Baña şükr it sün ki ben aña kāfireyiken īmān muḳadder[207] it düm ki müsülmān olup İbrāhīme [15] īmān get ürdi v e İsmāᶜīli müyesser it düm ki dünyāya İncīlin ṣāhib saᶜādet oglan get ürdi. [16] Egerçi ki Sārādan v ücūda gelen İsḥāḳ bilinden biñ bir

---

[204] 27b[20] peygāmber: B peygāmberle
[205] 28a[10] benümile: B benümle
[206] B-141a[13] sübḥānehü v e: 28a[13] yok
[207] 28a[14] muḳadder: B muḳaddem

peyġāmber ẓuhūra gelse gerekdür. Velī [17] İsmāᶜīl bilinden Ḥabībüm Muḥammed gelse gerekdür ki ḫāt emi'n-nebīyyin aḫir zamān peyġāmberi olsa [18] gerekdür ki ol ḥabībümüñ nūrı Ādem alnından silsileyle baṭ nen ᶜan baṭ nin Şīşe v ü Nūḥa v e senüñ [19] alnuñda kim naḳl it di v e oġluñ İsmāᶜīl ki sekiz yaşına giricek ol ḥabībüm Muḥammed Muṣṭ afānuñ [20] nūrı oġluñ İsmāᶜīl cebīninde göründi. Yā İbrāhīm t aḫḳīḳ bil ki od seni yaḳmayup gül gülist ān [21] v e İsmāᶜīli bıçaḳ kesmeyüp yirine ḳoç ḳurbān oldugı benüm emrümile nūr-ı Muḥammed şerefile oldı. [28b] [1] Pes İsmāᶜīl anası neçün efġān ider ki ol ṣāḥib-i nūr-ı Muḥammed āḫir zamān peyġāmberi Aḥmed [2] anuñ bilinden gelse gerek. Neslinden ẓuhūr idüp ḫāt eme'n-nebiyyīn imāmü'l-mut t aḳīne olsa gerek. Ol [3] alnındagı ḥabībüm nūrı şerefine İsmāᶜīlüñ beriyyede yirini şerīf idüp āb-ı zemzemi ayagı alt ından [4] çıḳardup rev ān eyledüm v e ol ısuzlıḳ yirde İsmāᶜīlüñ şerefiñ ḫalḳa bildürüp ᶜayān eyledüm v e ᶜİsmāᶜīli [5] beyt ü'l-maᶜmūr yirine get ürüp muḳīm it dügüm Mekke ol yirde yapdırup beyt ü'l-ḥarīm it digüm bunca maḫlūḳ [6] yılda gelüp Mekkeyi ziyāret it dükleri saña v e ogullaruña ḫayr duᶜā ḳılup baña ᶜibādet it dükleri ḥabībüm [7] Aḥmed nūr-ı ᶜışḳınadur.

NAẒM

Yā ḥabībüm eyle bil ki bī gümān
Nūr-ı Aḥmed ᶜışḳına it düm ben cihān

[8] ᶜIşḳına yārat dum anuñ meh felek
Anıñçün insile it düm cin melek

Ben anuñçün yarat dum ᶜālemi
[9] Anuñiçün ben dürit düm ādemi

Nūrını v irüp emānet Ādeme
Silsileyle ide Aḥmed ḫāt eme

[10] Ḥaḳḳına <diyüp>[208] anuñ lev lākı men
[c]Aşḳına yarat mışam eflākı men

Enbiyā içinde muḫt ār eyledüm
[11] Saña anuñiçün odı gülzār eyledüm

İt dise İsmā[cī]le nūrı anuñ naḳl
Kesmedi pıcaḳ anı ẕerre v e ḳıl

[12] Ḫōş ṭ ut İsmā[cī]l özünki yā ḥalīl
Kim ḥabībüm ceddi durur İsmā[cī]l

Böyle deyüp anda Cibrīl-i Emīn
[13] Şaḥ ḫaber v irdi ḫalīle pes hamīn

Diñledüñse nūr-ı Aḥmedden ḫeber
Vir ṣalav at rūḥıçün iy pür-hüner

[14] NEŞR

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki ṭ āv us-ı ḳudsī nūr-ı Muḥammedīnüñ faẓīlet in şerḥ it di ḫalīlü'r-raḥmen [15] ki işit di secde-i şükür ḳılup yüz yire sürdi. Andan nūr-ı Muḥammedīnüñ ḫilḳat in şerefin v e [c]izzet in ṭ āv us-ı [16] ḳudsīden su[ō]āl idüp şordı. Tamām künhiyyet i birle Cebrā[cī]l ḫaber v irdi daḫı[209] ṭ āv us-ı ḳudsī

[208] 28b[10] deyüp: B diyüp
[209] 28b[16] daḫı: B yok

İbrāhīmden [17] icāzet alup ḫıẕmat -ı ḥaḳḳa git di. Ev ṣāf-ı nūr-ı <Muḥammedīyi>[210] Cebrā[c]īlden işit dügi gibi gelüp anam Hācere [18] v e Sārāya ḫaber v erdi. Biz daḫı işidüp şād olduḳ. Ḥaḳḳa secde-i şükür it dük. Andan soñra nūr-ı Muḥammedīnüñ [19] ev ṣāfını İbrāhīm peyġamber ümmet ine t aḳrīr it di. Andan ehl-i sülūk muḥaḳḳıḳ[211] yazup t aṣt īr it diler. Pes ehl-i t efsīr [20] ḥaḳāyıḳdan daḫı riv āyet dür. Eyle naḳl iderler ki Ḥaḳ t ebāreke v e t e[c]ālā celle celālühü [c]ālem-i kāyināt ı [c]arş u[212] [21] ferşi ins ü cinni v e cemī[c] biñ bir ümem v e on sekiz biñ [c]ālem yarat maḳdan murādı buyıdı ki ẕāt -ı pākı biline. Muḳt eżāsı [29a] [1] [c]ilmi neyise ḳılına. Pes ḥaḳ t e[c]ālā t ecellā ḳıldı. Gendü ẕāt ına v e çünki nāẓır oldı gendünüñ mir[c]āt ına. Yine gendü [2] gendüyi gördi. Ol Ḥaḳ hemān gendü mirāt ında ol zamān t ecellī ki ḳıldısa [c]ayān o t ecellīden bir güher ẓuhūra geldi [3] ki ol güherüñ ẕāt ı maḫżā nūrıdı. Pes ol gev here t ecellā ki ḳıldı Ḥaḳ heybet inden oldı iki şaḳ.

NAẒM

[4] Oldı Aḥmed nūrı andan aşikār
Ki anuñiçün ḳıldı ḫalḳı girdigār

Ol Muḥammed [c]ışḳına yarat dı Ḥaḳ
[5] [c]Ālem-i kev n-i mekānı ne ki v ar

NEŞR

Ammā ki yā nebiyya'l-lah ba[c]żı muḥaḳḳıḳ eydürler ki Ḥaḳ t e[c]ālā diledi [6] ki māsiv āyı ẓāhir ide. Ev v el [c]aḳlı ḫalḳ it di v e ḳalemi yarat dı v e nūrı daḫı yarat dı.

---

[210] 28b[17] Muḥammedi: B Muḥammedīyi
[211] 28b[19] muḥaḳḳıḳ: B muḥaḳḳaḳ
[212] 28b[20] [c]arş u: B [c]arş

Andan ᶜaḳla Ḥaḳ t eᶜālā ḫiṭ āb [7] ḳılup eyt di ki emrüme muḫālefet it me. İṭ āᶜat ḳıl. Nekim dirisem muṭ īᶜ olup bana ṭ āᶜat ḳıl. ᶜAḳl daḫı emr-i ḥaḳḳı ḳabūl [8] it di. Secde-i şükür ḳılup ḫıẕmat a yüz ṭ ut dı. Andan Ḥaḳ t eᶜālā ᶜaḳla ot ur didi. Ot urdı. Ṭur didi. Ṭurdı [9] daḫı eyit di ki yā ᶜaḳl her kim ki seni v irdüm anı pāk u t emīz ḫalḳ içinde ᶜazīz ḳılam. Baḫt u dev let ᶜizzet ü hürmet [213] [10] anuñıla yār ola. Faż l u kemāl ᶜilmile ᶜālemde muḫt ār ola v e her kime ki sen āḳlı v irmeyem ḫ̄or u ẕelīl ola. Nādān u [11] aḥmaḳ cāhil ebkem aña delīl ola ki senden ᶜazīz nesne yarat madum v e senden muḫt erem cev her dürit medüm kim sensüz [12] kesb-i kemāl iḳbāl u celāl ᶜilm ü ḥilm ü ḥikmet ü faż l u nev āl olmaz deyüp[214] ol ḫallāḳ-ı ᶜālem rezzāḳ-ı benī Ādem ᶜaḳl [13] nūrıla ḳılam. Vücūd bulıcaḳ mümkināt ı ḳamu īcād v e yiri gögi cümle memleket i ābād eyledi kim cemīᶜi muẓāhir [14] andan āşikār oldı. Mihr ü māh u encüm leyl ü nehār ẓuhūr buldı. Gerçi kim ᶜaḳlı v e nūrı v e ḳalemi dönipdür. Her biri [15] bir ᶜālemdür. Gerçi ki bāşıḳa bāşıḳa ismi v ar. Muḫt eremdür ammā ki maᶜnīde üçi daḫı birdür. ᶜAḳl [16] rūḥ-ı Aḥmedī v e ḳalem ḳalb-i pākīdür v e nūr-ı mecmūᶜı v ücūd-ı Muḥammedīdür.

NAẒM

[17] Gör nice āᶜẓamdur Muḥammed ḥaḳ resūl
Ki[215] enbiyānuñ faḫridür o pür üṣūl

Ümmet iseñ sünnet in dut up anuñ
[18] Vir ṣalav at ḥācet üñ ola ḥaṣūl

NEṢR

---

[213] 29a[9] ᶜizzet ü hürmet : B ᶜizzet hürmet
[214] 29a[12] ᶜilm ü ḥilm ü ḥikmet ü faż l u nev āl olmaz deyüp: B ᶜilm ü ḥilm ḥikmet faż l u nev āl olmaz diyüp
[215] 29a[17] Ki: B'de yok

Yā nebiyya'l-lah ehl-i taḥḳīḳ eydürler ki Allah teᶜālā iki biñ [19] kez biñ yıl resūluñ nūrıla ᶜāşıḳ maᶜşūḳdı kim arada **buᶜd-ı beyn bī keyf ü īn ü ān** yoġıdı. Ne ḥicāb [20] ve ne vesīle ve ne ḫōd melekler ve ne ᶜarş u kürsī ve ne ḫū ferş ü felekler vardı ve ne İsrāfīl ve Cebrāᵓīl [21] ve ne mīkāᵓīl ve ᶜAzrāᵓīl ve ne ḫū kerrūbiyūn revḥāniyān varıdı ve ne ḫōd insü cin ne çār erkān [29b] [1] ne maᶜādin ne ḫōd kān ne cemādāt ve ne ḥayvān varıdı. Aḥmedile Aḥadden ġayrı bir ġayrı şeyᵓ yoġıdı ki ol [2] ḥīnde mevcūd Aḥmedile Aḥad varıdı ki ẓāhirde ve bāṭında hemān oldı ki birdür aḥaddür sevgülüsi [3] Muḥammeddür. Bu ḥāl üzre nice müddet geçdükden şoñra Ḥaḳ teᶜālā nūr-ı Aḥmede naẓar ḳıldı. Rūḥ-ı Aḥmed nuṭḳa geldi. [4] Adı ḳalem oldı. Allah teᶜālāya tesbīḥ ḳılup eyitdi: **Sübḥāna'l-lāhi ve'l-ḥamdüli'l-lāhi velā ilāhe illā'l-lāhu va'l-lāhu ekber** [5] **velā ḥavle velā ḳuvvete illā bi'l-lāhi'l-ᶜaliyyi'l-aẓīm** ve daḫı yā nebiyya'l-lah çünki ḳalem nuṭḳa gelüp bu tesbīḥi iki biñ kez biñ [6] yıl tamām olınca kim tamām itdise ḥaḳ teᶜālādan rūḥ-ı Muḥammede ḫiṭāb geldi ki baña ilerü gel, [7] yaḳīn ol didi. Rūḥ-ı Aḥmed daḫı ilerü vardı. Ḥaḳ teᶜālā ᶜafv u faẓl u luṭf idüp naẓar itdi. Rūḥ-ı Aḥmed [8] altı yüz yıllıḳ yolıdı ki ilerü gelüp irişüp ᶜavn u ᶜināyet buldı. Andan soñra Allah teᶜālā celle [9] celālühü ol ḥālet de on iki perde yaratdı ve her perdeye bir adv irdi. Evvelinci perde-i ḳudret ikinci [10] perde-i kibriyā üçünci perde-i minnet dördünci perde-i raḥmet beşinci perde-i saᶜādet altıncı perde-i [11] kerāmet yedinci perde-i hidāyet sekizinci perde-i menzilet ṭokuzuncı perde-i nübüvvet onuncı perde-i rifᶜat [12] on birinci perde-i heybet on ikinci perde-i şifā. Andan soñra her perdede nūr-ı Muḥammed yüz biñ [13] yıl ḳarār eyledi. Ḥaḳ teᶜālāya tesbīḥ ḳıldı. Fi'l-cümle nūr-ı Aḥmed on iki perdede on iki kez yüz biñ [14] yıl daḫı altmış yıl tamām Ḥaḳḳa tesbīḥ eyledi. Bī-infiṣāl ṣıdḳ u iḫlāṣıla rūḥ-ı Aḥmed kesb idüp [15] kemāl-i perdelerden kim çıḳdı Ḥaḳ teᶜālādan ḫiṭāb geldi kim yā Aḥmed çünkim perdelerde tesbīḥ eyledüñ her biriçün saña [16] bir ᶜaṭā ḳıldum kim minnet idesin. Ḳudret perdesinde ḳılduġuñ tesbīḥ içün ᶜaṭālar ḳılam ki yā Muḥammed seni [17] kim sev erse iki ᶜālemde ben daḫı aña yār u muᶜīn olam. Ġayra

muḥt āc it meyem v e senüñ düşmenlerüñ maḳhūr ḳıldum [18] v e ᶜaskerüñ düşmān üzerine menṣūr muẓaffer ḳılam v e ümmet üñe fet ḥ u nuṣret v irem v e daḫı yā Muḥammed kibriyā perdesinde [19] it dügüñ t esbīḥ içün saña ᶜaṭ ām bu ola ki saña v e ev lāduña v e aḫbābuña luṭ f u ḫulḳ u ṣabr u ḥilm ü mürüv v et [20] ᶜilm v e füt üv v et v iriserem v e cemīᶜ ümmet den ümet üñi efḍal ḳılısaram daḫı yā Muḥammed minnet perdesinde ḳıldıġuñ [21] t esbīḥ içün saña naṣīb ol ola ki āḫir zamānda ins ü cān ḍalālet ḳarañulıġında ḳalup kimi oda kimi [30a] [1] ḫāça v e kimi buzaġu başına ṭ apıcaḳ saña bir ᶜilm-i şerīf erzānı ḳılam ki deryālar aña nisbet ḳaṭ re deñlü olmaya. [2] Saña ol ḫalḳuñ <niçesi>[216] īmān get üreler. Müᵓmin muv aḥḥid olup küfr şirkden göñil gözin göt üreler. [3] İḫlāṣıla baña ṭ āᶜat ideler. Ṭoġru yol ṭ ut up āḫiret de cennet -i Firdev se gideler. Fi'l-cümle yā nebiyya'l-lah [4] bu on iki perdenüñ şerḥi ṭ av īldür. Beyāna gelmek mümt eniᶜdür ki sırru'l-lahadur. Ḥażret üñ miṣl-i enbiyānuñ v e ehl-i [5] sülūk-ı et ḳıyānuñ v e ehl-i t aḥḳīḳ-i ev liyānuñ cümlesi maᶜlūmıdur ki bu on iki ẕikr olan perdelerüñ [6] her birisinde rūḥ-ı Muḥammedī yüz biñ yıl ḳarār idüp Allaha t esbīḥ it di v e her perdede Ḥaḳ t eᶜālā aña niçe[217] [7] biñ ᶜaṭ ā ḳıldı.

NAẒM

Her ne perde içre t esbīḥ it di nūr-ı Muṣṭ afā
Niçe biñ biñ raḥmet ile Ḥaḳ aña ḳıldı ᶜaṭ ā

[8] Biñde birin şerḥ idemez t ā ḳıyāmet dik anuñ
Gör ne ᶜaẓam kimsedür Aḥmed Muḥammed Muṣṭ afā

NEṢR

[216] 30a[2] niçesini: B niçesi
[217] 30a[6] niçe: B nice

Ehl-i taḥḳīḳ eydür: Ḳaçan ki [9] rūḥ-ı Aḥmedi ve nūr-ı Muḥammedī ẕikr olan on iki perdelerde iki yüz biñ yıl daḫı altmış biñ yıl Ḥaḳḳa ṣıdḳ [10] iḫlāṣıla bī-infiṣāl tesbīḥ idüp kesb-i kemāl idüp her bir perdede bunca biñ biñ ᶜaẓālar kim oldı [11] andan soñra Allah teᶜālā otuz deryā yaratdı ḳudret ṣunᶜı birle. Nite evvelki deryāy-ı ṣıdḳ ikinci rıżā baḥrı [12] üçünci recā baḥrı dördünci vefā baḥrı beşinci seḫā baḥrı altıncı ḫużūᶜ baḥrı yidinci ḫuşūᶜ baḥrı [13] sekizinci tevażūᶜ baḥrı ṭoḳuzuncu maᶜrifet baḥrı onuncı ᶜizz ü mekremet baḫrı on birinci raḥmet baḥrı [14] on ikinci hikmet baḥrı on üçünci maḥabbet baḥrı on dördinci ᶜiṣmet baḥrı on beşinci sekīnet baḥrı [15] on altıncı emr u nehy baḥrı on yidinci ᶜaḳl baḥrı on sekizinci ḥilm baḥrı on ṭoḳuzuncı refḳ ᶜilm baḥrı yigirminci ṣabr [16] baḥrı yigirmi birinci taḳvā baḥrı yigirmi ikinci hidāyet baḥrı yigirmi üçünci yaḳīn baḥrı yigirmi dördünci luṭf baḥrı [17] yigirmi beşinci īmān baḥrı yigirmi altıncı ᶜizzet baḥrı yigirmi yidinci fiṭnat baḥrı yigirmi sekizinci kerem baḥrı yigirmi ṭoḳuz- [18] -uncı şavḳ baḥrı otuzuncı īmān baḥrı. Çünki Ḥaḳ teᶜālā celle celālühü bu otuz deryāyı kim yaratdı andan [19] rūḥ-ı Aḥmede ḫiṭāb itdi ki bu deryālara ṭal. Likin sīr-āb ḳıl. Anlaruñ ṣuyından yunup pāk ol [20] daḫı ḳarşuma āyīne idrāki ol rūḥ-ı Aḥmedī bu sözi güş ḳıldı. Her bir deryālara ṭalup bir naṣīb [21] aldı. Nite ṣıdḳ baḥrine ṭaldıysa emīnü'ṣ-ṣādıḳu'l-ḳavl oldı. Rıżā baḥrında rıżā recā baḥrında recā [30b] [1] kesb etdi. Vefā baḥrında vefā buldı. Seḫā baḥrında seḫāvet kesb idüp ḫużūᶜ baḫrında ḫużūᶜ ḫuşūᶜ [2] baḥrında ḫuşūᶜ buldı. Tevażuᶜ baḥrında tevażuᶜ maᶜrifet baḥrında maᶜrifān kesb itdi. ᶜİzzet baḥrında ᶜazīz ü mükerrem [3] olup raḥmet baḥrında raḥīm ḥikmet baḥrında ḥakīm oldı. Muḥabbet baḥrında muḥabbet ᶜiṣmet baḥrında maᶜṣūm oldı. [4] Sekīnet baḥrında meskenet bulup pāk dil pāk ᶜitiḳād oldı. ᶜİlm deryāsında ᶜirfānı kesb ḳıldı. Şol [5] ᶜilmi ki enbiyādan ve evliyādan ibtidādan tā intihāya irinceye dek ne ḳadar kim geldi gelecekdür oldı olacaḳdur [6] ol ḥabībüñ ᶜilmi ḳatında baḥrdan ḳatre güneşden ẕerre degüldür.

NAẒM

Ancılayın oldı ᶜālem kesb idüp ᶜilm ü kemāl
[7]Sırr-ı ḥaḳḳa v āḳıf oldı göriben nūr-ı cemāl

Cümle ᶜilm it di müyesser Aḥmede anda aḥad
Ḳalmadı müşkil ki anda o nebī çeke infiᶜāl

[8] NEŞR

Ve daḫı yā nebiyya'l-lah ehl-i t aḥḳīḳ eydür: Çünki rūḥ-ı Aḥmed ᶜilm deryāsında ᶜilm ü ᶜiffān kesb idicek [9] ᶜilim deryāsında ḥilm[218] ḳazanup rıfḳ ᶜilm deryāsında rıfḳ u ᶜilm ḥāṣıl ḳılup raḥmet iḫlāṣ birle ṣabr [10] deryāsında ṣābir oldı. Ḫav f deryāsında ḫav fnāk oldı. Hüdā baḥrında rehnümā cüz-i gül arasında muḳt edā [11] oldı. Yaḳīn deryāsında ḳurbiyyet bulup yaḳīn oldı. Luṭ f baḥrında bir laṭ īf oldı ki luṭ fına ġāyet [12] yoġudu. Kerem baḥrında kerem kesb idüp muḥt erem oldı. Şev ḳ baḥrında bir şev k ḥāṣıl it di ki ḫalḳ-ı [13] ᶜālem anuñ şev ḳile ẕev ḳ buldı. Īmān baḥrında emr ü emān bulup ehl-i īmāna imām oldı. ᶜİzzet baḥrında eyle ᶜizzet [14] v e ᶜit ibār buldı ki ḥaḳḳuñ ḫalḳı ḳat ında iḫt iyār oldı.

NAẒM

Bu ne ᶜizzet bu ne ḥürmet bu kemāl
[15]Ki Aḥmede it di müyesser ẕü'l-celāl

Ṭaldısa ot uz baḥre nūr-ı Aḥmedī
İt di kesb her ne v arısa kemāl

[16] NEŞR

Yā nebiyya'l-lah çünki nūr-ı Aḥmed ot uz deryāya ṭ alup bu ḳadar ki kemāl kesb it di andan Allah t eᶜālā [17] yine maḳām-ı heybet e daᶜv et it di. Rūḥ-ı

Aḥmed daḫı maḳām-ı heybet e geldi. On yıl miḳdārı Allah t e^{c}ālāyı t esbīḥ [18] ḳılduḳdan ṣoñra yine ḫiṭ āb it di ki yā rūḥ-ı Muḥammed hiç bilür misin ki ḳandasın v e ṭ urdu ġuñ maḳām ne maḳāmdur? [19] Cev āb v irdi: İy dānāyī-rāz v e iy bī-niyāz ol ḳadar bilürem ki v ardu ġum maḳām heybet v aḥşet maḳāmıdur <diyicek>[219] [20] Allah t e^{c}ālā eyit di ki,

NAẒM

Aḥmede geldi ḫiṭ āb ki iy nūr-ı pāk
Ṭurdu ġuñ yirdür maḳām-ı pir u pāk

[21] Senden özge olsadı āḥad beşer
Eriyüp ḳalmayadı andan eṣer

Gör ne ḳuv v et v irmişem ki ber-kemāl
[31a] [1] Ṭuradek sen bu arada māh-sāl

Kim ne eridüñ ne v ücūduñ oldı kem
On yıl ola bunda ṭ urduñ muḫt erem

[2] Luṭ fıla ḳıldı nüv āziş Aḥmedi
Bulma ġa faż l u kemāl ü sermedi

Pes ḥayādan derledi ol rūḥ-ı pāk
[3] Çıḳdı nūr-ı der yirine t ābnāk

Yüz yigirmi dört biñ ḳaṭ re env eri

---

[218] 30b[9] hilm: B'de yok
[219] 30b[19] deyicek: B diyicek

Der yirine çıḳdı nūr-ı maẓharı

[4] Ḳaṭ renüñ her dānesinden ber-kemāl
Bir nebī rūḥın yarat dı ẕü'l-celāl

NEŞR

Yā nebiyya'l-lah çünki ol [5] fā[c]il-i muḫt ār rūḥ-ı Muḥammedīnüñ [c]araḳ-ı ḳaṭ relerinden yüz biñ art uḳ eksük enbiyā erv āḥın kim yarat dı andan [6] rūḥ-ı Muḥammedīye ḫiṭ āb it di ki bu ḫalḳ olan enbiyā erv āḥına [c]ilm aḥkāmını t a[c]līm eylegil. Pes ḥabīb-i ḥaẓret -i [7] rūḥ daḫı ḳabūl idüp anlara t a[c]līm-i [c]ilm it di. [c]İlm-i t ev ḥīd-i ḥaḳāyıḳ resm-i āyīni ḥelāli ḥarāmı aḥkāmı şerāyi[c] emr-i dīn bildürdi.

[8] NAẒM

Tā ki v arsa enbiyā u mürselīn
Ḳamu andan aldı t a[c]līm hemīn

[9] Enbiyā erv āḥı cümle ser-t e-ser
Ḳamu andan buldılar [c]ilm ü hüner

Ādemile daḫı cümle enbiyā
[10] Et ḳiyā v ü aṣfiyā v ü ev liyā

Tā ki geldi mü[ɔ]mīn ü mü[ɔ]mināt
Ne kim oldı müslimīn ü müslimāt

[11] Rūḥ-ı Aḥmedden alup t a[c]līm pes
Bildi ḥaḳḳuñ v arlıġını cümle kes

NEŞR

Ve daḫı yā nebiyya'l-lah Allahu [12] t e[c]ālā rūḥ-ı Aḥmede yine naẓar ḳıldı. Ol rūḥdan dürr gibi env ār çıḳdı. Ḥaḳ t e[c]ālā ol env ārı üç baḫş [13] it di. Ev v elki baḫşdan ḳudret ile bir gev her yarat dı. Ol gev here naẓar ḳıldı. Hemāndem ol gev her dehşet inden eriyüp [14] şu oldı. Ebḥār enhār cümlesi ol gev herden yaradıldı ki env ār-ı Aḥmedīnüñ ev v el böligidür. İkinci bölükden [15] daḫı [c]arş-ı [c]aẓīmi yarat dı daḫı ol [c]aẓīm deryā üst ine ḳodı ki ḳarār ide. İt medi. Iżṭ ırāb ide ḳaldı v e deryā [16] daḫı [c]arş alt ında ıżṭ ırābıla emv āc urdı kim deñizde ıżṭ ırāb olmamaḳ olmaz. Yüz biñ yıl ki t amām bunuñ [17] üzerine geçdi, Ḥaḳ t e[c]ālānuñ emri birle [c]arş üst inde lā ilāhe illā'l-lah Muḥammeden resūla'l-lah naḳş oldı. [c]Arş [18] daḫı sākin olup şu üzerinde ḳarār ṭ ut dı.

NAẒM

Sende yaz dil lev ḥine anı iy kāmiyāb
[19] Ḥīn-i mev t de çekmeye cānuñ şit āb

Ḳalbüñe ḳorḳu ıżṭ ırābı düşmeye
Ki ol ṣırāṭ ı geçe özüñ şaşmaya

[20] [c]Av n-i Ḥaḳla idüp ṣırāṭ ı sen güzer
İresin[220] ki irmeye şayṭ ān żarar

O recīmden dīnüñi ġāyet ṣaḳın
[21] Kim çıḳarmaya seni[221] yoldan hemīn

Mekr-i şeyṭ āndan dilerseñ sen necāt

---

[220] 31a[20] iresin: B idesin
[221] 31a[21] seni: B'de yok

Vir ṣalav at Muṣṭafāya pāk ẕāt

[31b] [1] der-beyān-ı t emṯilāt -ı dāsit ān-ı māżī

Gör ne ḫoş peyġāmberüñ v ardur senüñ
Şāfi[c] ümmet rehberüñ v ardur senüñ

[2] Nūr-ı Aḥmed keşt ībāñ ol nice ḥaḳ
Cürm-i [c]iṣyān cūduñı it meye ġarḳ

Nūr-ı Aḥmed miṯli rūḥuñ v irdi fer
[3] [c]Arş-ı [c]ālā farḳın it mişiken maḳar

Belki biht er āferīd ādemdurur
Cümleden biht er güzīd ādemdurur

[4] Mihr ü māh u āsmān u ma[c]rifet
Çār ṭ ab[c]uñ zübdesidür şeş cihet

Her ne kim yarat dısa ma[c]būd-ı ḥaḳ
[5] Cümleden it di seni maḳṣūd ḥaḳ

Ḫār u ḫāşāk içreken ḫāk-i siyāh
Cümleden it di mükerrem sini ilah

[6] [c]Aḳl rūḥı v irdi ḫalḳı it di rām
Kāyināt ı eyledi saña o rām

Gendüniçün ḳalbüñi ḥaḳ ide ᶜarş

[7]Virdi menzilgāhı saña rūy-ı ferş

Günde biñ kez saña iderken Ḥaḳ naẓar

Sen rev ā mı ṭ āᶜat it memek beşer

[8] Ġaflet ile ᶜömrüñ idesin t elef

Rūzigāruñ giçe bī-behre ṣalef

Bilmeyesin kimidigüñ sen seni

[9]Cehl içinde ḳoya özüñ māᵓ u menī

Ḥaḳ saña v irmişiken ᶜizz ü şeref

Gendi nefsüñ bil oḳuyup men ᶜaref

[10] der-beyān-ı meclis-i āḫir

Ḥamd-i bī-ḥadd ol ḫuẓāya her zamān

Ki oldı āḫir işbu meclis bu zamān

[11] Çün ᶜināyet it dise rabbi'l-ānām

Üç yüz alt mış yidi meclis oldı t ām

Lüᵓlüᵓ menẓūr olur neẕr-i ṣaḥīḥ

[12] Hem ḥidāyet aḥsendurur naẓm-ı ṣarīḥ

Buña hem t ā kim dimişdür bir kit āb

Kim[222] ᶜacāyibdür ġarāyib bāb bāb

[13] Her ne söz ki söyledümse ḳıl naẓar
Ḥikmet -āmīz olur añla pür ᶜiber

Baḥr u berde ne ki v ar biñ bir ümem
[14] Şarḳ u ġarb u kūh u ḳāf u cümle ümem

Küllisinüñ aṣl u ferᶜin söyledüm
ᶜĀlem içre cev -be-cev şerḥ eyledüm

[15] Elli yıl miḳdārı idüp ᶜömrümi ḫarc
Bu Süleymānnāmeyi it düm t ā ki derc

Şol ümīde oḳıyup biliş ü yād
[16] Eyleye Firdev siyi ḫayrıla yād

İy cihānı kün diyüp īcād iden
On sekiz biñ ᶜālemi iẓhār iden

[17] Ḳat re içre āt eş-i gülnāz iden
Şunuñ üzre ṭ opraġı bünyād iden

ᶜAfv ḳıl Fidev si kim it di günāh
[18] Nūr-ı Aḥmed ḥürmet içün yā ilah

Raḥmet -i Ḥaḳdan dilerseñ bā-ṣafā

---

[222] 31b[12] kim: B'de yok

Vir ṣalav at sen be-cān-ı Muṣṭafā

[19] Süleymānnāmenüñ üç yüz alt mış [[20] sekizinci meclisinüñ ẕikrindedür]

Ḳaddüñe beñzer çemende serv -i bālā ḳanda v ar
Ḫaddüñe beñzer semende v erd-i ḥamrā ḳanda v ar

[20]Ne şerefde sence v ar bir şems-i ṭ alᶜat māh rū
Ne ṣadefde çün dişüñ lūlūy-i lālā ḳanda v ar

[21] Noḳṭ a-i merḥūma beñzer ol dehānı ẕerreye
Nergis-i ḫummār misl-i çeşm-i şehlā ḳanda v ar

Zülf-i ᶜanber pīç-der-pīç aḫir[223] ẕerre hīç ü hīç
[32a] [1] Meyle maḥbūb elde ney iç ev de t enha ḳanda v ar

Güşı neydür nūşı mey maḥbūb sāḳī cümle ḫūb
Bunca ᶜıyş āfāḳ içinde hep müheyyā ḳanda v ar

[2] Ṭurrası Mūsī ᶜaṣāsı çeşm-i sāḥir bā-belī
Laᶜlidür cān baḫşı ᶜıyş-ı ḫūb raᶜnā ḳanda v ar

Rāḥat u'l-erv āḥ ṣuñ ki sākī idelüm defᶜi ġam
[3] Furṣat ı fev t it meyelüm bunca demhā ḳanda v ar

Gün yüzüñde ẕerre-i ḥüsne anuñüçün ġarradur
Yā melekdür yā perī anca beşer bā-ḳanda v ar

[4] Göst er iy dilber ruḫuñ mirāt ını ᶜuşşāḳa ki
Kim ḳamer dev rinde ḥüsnüñ miṣli ḳamer ḳanda v ar

Diñlegil Firdev si sözin iy Süleymān salṭ anat
[5] Ki anca bir şeker şiken ṭ üt ī-şeker-ḫā ḳanda v ar

Vir ṣalav at Aḥmede ammā göñlümüñ ārzūsıdur
Ki andan özge bu ṣev āba daḫı hemt ā ḳanda v ar

[6] DER-BEYĀN-I ḤİLḲAT-İ ᶜARŞ-I ᶜAẒĪM VE LEVḤ ḲALEM VE DER-TAᶜRĪF-İ RūḤ-I MUḤAMMEDĪ ᶜALEYHİ'Ş-ŞALAVATŪ VE'S-SELĀM

[7] Loḳmān-ı ekber ol ḥakīm pür-hüner rūzigār dīde-i nā-muv er ḳav lince v e Eflāṭ ūn-ı ilahī ol ḥakīm-i ṣadıḳ v e ṭ abīb-i ḥāẕıḳ [8] naḳlince ḫuẕāv end-i aḫbār mücerrebān-ı aḥv āl-i ev ża ᶜ-ı rūzigār v e ᶜuḳde-güşāyān-ı esrār-ı ḳaṣaṣı v e aḫbār ol v echile ṣaḥīḥ [9] ḥikāyet melīḥ riv āyet ḳılup eydürler ki nit e ḳaçan ki Süleymān peyġāmberüñ ᶜam yil t aḫt ını göt ürüp Medīneden Mekkeye giderken [10] rūḥ-ı Aḥmed ḫilḳat inden v e nūr-ı Muḥammed şerefinden suᶜāl idüp El-Yesᶜa bin Hümeysaᶜ daḫı t ev āt ürile ceddi[224] İsmāᶜīl bin İbrāhīm [11] peyġāmber çıḳınca ᶜaleyhüma's-selām ṣaḥīḥ riv āyet at ası Selāmīne bin Nebt e bin Ḳaydār bin İsmāᶜīl peyġāmberden ol daḫı [12] at ası İbrāhīm ḫalīlü'r-raḥmandan ᶜaleyhüma's-selām İbrāhīm ḫalīl daḫı peyk-i celīl ṭ āv us-ı ḳudsī aġzından, ol daḫı İsrāfīlden [13] ki müv ekkel-i lev ḥ-i āᶜẓamdur, cemīᶜ melāᵓikelerden muḳarreb Allahuñ ᶜilmi birle ᶜazīz u muḫt eremdür, rūḥ-ı Muḥammedīnüñ nūr-ı Aḥmedīnüñ [14] ḫilḳat in faẓīlet in şerefin beyān idüp ẕikr olan t afṣīl mücebince t aḳrīr ḳılup bu araya dek riv āyet idicek [15] andan Süleymān peyġāmber ᶜam Allaha t ekbīr get ürüp rūḥ-ı

---

[223] 31b[21] pīç-der-pīç aḫir: B pīç lafz-ı ẕerre
[224] 32a[10] ceddi: B ceddü

Muḥammediye ṣalav at v irüp daḫı su^{c}āl it di ki iy bende-i celīl nesl-i İbrāhīm [16] ḫalīl Ḥaḳ t e^{c}ālā nūr-ı Muḥammedi ne v echile ḫalḳ it dügin v e on iki perdede iki yüz alt mış biñ yıl ṣıdḳ u iḫlāṣıla [17] Allaha t esbīḥ idüp kesb-i kemāl idüp perdelerden ki çıḳup ot uz dürlü ḳudret baḥrına ṭalup her baḥrda daḫı bir dürlü [18] kemāl t aḥṣīl idüp şeref ü faẓīlet i ziyāde art up andan soñra Ḥaḳ t e^{c}ālānuñ emrile celle celālühü maḳām-ı heybet e [19] v arup anda on yıl ḳarār idüp Ḥaḳ t e^{c}ālānuñ naẓar-ı pākinden dehşet ḳılup derleyüp derleri yirine ol [20] nūr-ı t āb-nākdan yüz yigirmi dört biñ art uġ eksük ḳat arāt -ı nūr çıḳup Ḥaḳ sübhānehü v e t e^{c}ālā ol ḳaṭ re-i nūruñ [21] her dānesinden bir nebīnüñ rūḥın yaradup andan yüz yigirmi dört biñ peyġāmberlerüñ erv āḥına ḥükm-i sübḥānī [32b] [1] emr-i rabbānī birle her birisine ^{c}ilm-i aḥkāmı şerāyi^{c} ^{c}ilmi edeb ü ḥayā t a^{c}līm it dügin her ḳaṭ re-i nūr-ı rūḥ-ı nebī Muḥammed[225] [2] rūḥından ^{c}am t a^{c}līm alup cemi^{c}i ^{c}ulūmda māhir ṣāḥib kemāl olduḳların aṣlı birle ḥikāyet eylediñ. İşit dük. [3] Andan soñra yine ol celīl cabbār fā^{c}il-i muḫt ār ki ḫallāḳ-ı ^{c}ālem v e rezzāḳ-ı benī Ādem rūḥ-ı Muḥammediye t ekrār [4] naẓar ḳılup dehşet inden derleyüp ol nūr-ı pākdan ^{c}araḳ yirine bir niçe ḳaṭ re dürr çıḳup her ḳaṭ resi bir dürr-i [5] cev her gibi ya^{c}nī ki ol nūrdan bī-ḥicāb bī-buḥūr env ār ḳopup ṣādır oldugın riv āyet it di. ^{c}İbret [6] alup fehm it dük. Andan ṣoñra ol nūr-ı Muḥammedīden Allah t e^{c}ālā ^{c}arşı ferşi lev ḥi ḳalemi on sekiz biñ [7] ^{c}ālemi nice yarat dı bize t aḳrīr eyle.

NAẒM

Ol cebīnüñde görinen nūr-ı Aḥmed ḥürmet i

[8] Bu su^{c}āle v ir cev āb ki müşkildür gey ḳat ı

Ol Muḥammed nūrına īmān get ürüp biz daḫı

Ki ol ḥabībüñ cān u dilden olmışuzdur ümmet i

---

[225] 32b[1] Muḥammed: B Muḥammedī

[9] Ol ḳaş-ı yasīn ü ṭ aha[226] çeşm-i mezāġe'l-baṣar
Ḥaḳḳına lev lāk didi Ḥaḳ ᶜışḳına it di ḫilḳat i

Ol imāmü'l-mürselīn olur şefīᶜü'l-müẕnibīn
[10]Enbiyānuñ efżalidür Ḥaḳḳa v ardur ḳurbet i

Luṭ f idüp nūr-ı Muḥammed v aṣfını eyle ẕikir
Diñleyüp olam müşerref saña ḳılam minnet i

[11] NEṢR

Ḥükemā ḳav lince Süleymān böyle diyüp suᶜāl idicek andan El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ dile gelüp Allaha t ekbīr get ürüp [12] rūḥ-ı Muḥammediye ṣalav at v irüp daḫı[227] cev āb v irüp eyit di ki yā nebiya'l-lah ḳaçan ki Allah t eᶜālānuñ uluhiyyet i naẕarından [13] rūḥ-ı Muḥammed dehşet idüp derleyüp buḫūrsuz ḥicābsuz der yirine dürr gibi ol nūrdan bir niçe ḳaṭ re env ār [14] ḳopup ṣādır ki oldı Allah t eᶜālā yed-i ḳudret ile ol env ārı üç bölük it di. Ev v elki bölüginden, nit ekim ẕikr eyledük, [15] baḥr-ı ᶜumḳı yarat dı. İkinci bölüginden ᶜarş-ı ᶜaẕīm yarat dı. Şu üzerinde ḳarār kim it di andan soñra yine Allah t eᶜālā [16] ol nūr-ı env āruñ üçünci bölüginden dört dürlü nesne yarat dı. Ev v el kürsiyi ikinci lev ḥ-i maḥfūẓı üçünci [17] ᶜaḳlı dördünci ḳalemi yarat dı. Andan Allah t eᶜālā ḳaleme didi ki yaz yā ḳalem. Bu ḫiṭ ābı ki ḳalem işit di on biñ [18] yıl ḥayret de ḳaldı. Ne yazacaġına ḳılca mecāl bulmadı v e ne yazacaġın bilmedi. On biñ yıldan ṣoñra gendüye [19] geldi. Eyit di ki yā ᶜallame'l-ġuyūb ne yazayın v e ne yazacaġum bilmezem. Ḥayret de ḳalmışamdur. Farḳ ḳılmazam deyicek,

NAẔM

---

[226] 32b[9] yasīn ü ṭ aha: B yasīn ṭ aha
[227] 32b[12] daḫı: B'de yok

[20] Çün ḳalem böyle deyüp v irdi cev āb
[c]İzzet ile geldi Ḥaḳdan pes ḫiṭ āb

Didi yaz kim lā ilahe illā'l-lah
[21] Hem Muḥammeddür resūl-ı nīk-ḫāh

Pes ḳalem bu emre idüp imt iṣāl
Yazmaġa iḳdām ḳıldı lā-yezāl

[33a] [1] Lāyı yazdı biñ yıl olınca t amām
Yazdı illāyı da daḫı biñde iy hümām

Yazdı on biñ yılda ismu'l-lahı hem
[2] Heybet inden lafẓat u'l-lahuñ ḳalem

Şaḳ olup anda yazar cümle hemān
Kim Muḥammeddür resūl-ı müst a[c]ān

[3]Ki ol ḫuẕāya bendedür Aḥmed resūl
Hem ḥabībidür Ḥaḳḳuñ ol pür uṣūl

NEŞR

Yā nebiya'l-lah ehl-i t aḥḳīḳ [4] eydür: Lafẓat u'l-lah on sekiz biñ yılda v e bir ḳav lde iki biñ yılda cümlesin yigirmi biñ yılda t amām it di. Andan yine Allahu t e[c]ālā [5] ḳaleme ḫiṭ āb it di ki yaz yā ḳalem. Ḳalem eyit di ki yā rabbi ne yazayın? Yine emr geldi ki yaz yā ḳalem. Enbiyāyile ne kim [6] geldise ümem deyicek ḳalem daḫı fi'l-ḥāl ẕü'l-celāl emrile cemī[c] gelmiş v e gelecegi olmış v e olacaġı yazdı

t ā[228] Muḥammed ümmet ine [7] irişinceye dek. Andan şoñra yine ol ḫālıḳ-ı env ār celīl i cabbār[229] nūr-ı Aḥmedden üç bölük env āruñ bir bölüginden ḫalḳ-ı [8] erv āḥ melek yarat dı. İkinci bölüginden kev ākib ü necm ü seyyāre[230] şev ābını ḫalḳ it di. Üçünci bölükden ins ü cinni [9] yarat dı.

NAẒM

Añla niçe nūr-ı maḥżīdi resūl
Añla niçe ā[c]ẓamdurur o pür uṣūl

[10]Nūr-ı maḥż env erdür Aḥmed <ü>[231] Muṣṭafā
Virdi Ḳur[ʾ]ānda ḫaber didi ḫuẓā

Ḥaḳḳına lev lāk didi çünki Ḥaḳ
[11] [c]Işḳına nūrından oldı cümle ḫalḳ

Ne ki v arsa enbiyā-i mürselīn
Nūr-ı Aḥmedden durur rūḥ-ı emīn

[12]Cehd idüp olġıl Muḥammed ümmet i
Olmaġ ol ki farżıla dut sünnet i

NEŞR

Andan Allah t e[c]ālā yed-i [13] ḳudret ile bir fanūs yarat dı. Ġāyet pāk ḫūb ṣāfī t ābdār t ābnāk. Andan ol fanūs-ı muṭ ahharuñ içinde bir nūrānī ḳandīl [14] yarat dı. Ġāyet ḫūb t ābende dürr-i şemīn gibi bī-ma[c]būb ki nūr-ı Muḥammed emr-i celīli

---

[228] 33a[6] t ā: B yā
[229] 33a[7] celīl i cabbār: B celīl cabbār
[230] 33a[8] necm ü seyyāre: B necm v e seyyāre
[231] B ü: 33a[10]'da yok

birle anuñ içindeyidi. Velakin yā Süleymān [15] baʿżı ehl-i taḥḳīḳ şöyle rivāyet iderler ki ve ceddimüzden eyle naḳl olınur ki nūr-ı Muḥammedīnüñ ḳandīl-i rūḥı [16] İsmāʿīlidi ki nūr-ı Aḥmedden yaratmışdı. Anı celīl andan şoñra ol fanūs pāk daḫı rūḥ-ı İbrāhīmidi ki oldur. Ḫalīl [17] ve ol ḳandīl üç dürlü zencīrile muʿallaḳıdı. Birisi zencīr-i kerāmet ikinci zencīr-i vilāyet üçünci zencīr-i faẓīlet. [18] Andan Allah teʿālā rūḥ-ı resūle eyitdi ki yā ḥabībüm gel bu ḳandīl içre ḥulūl eyle. Āb-ı raḥmet üzre nüzūl [19] eyle.

NAẒM

Pert ev -i nūruñ aña virsün şeref
Ki ilah andan her muḳarrebler necef

[20]Nūruñıla kesb idüben ḳurb-i ḫāṣ
Ẓulmet -i furḳat den olalar ḫalāṣ

Ġarḳ idüp anları env ārı şühūd
[21]Saña aḥmed ideler cāndan dürūd

Emr-i ḥaḳḳı işidüp o ber-kemāl
Dir semiʿnā idüp emre imt iṣāl

[33b] [1] İt di ḳandīl içre anda pes ḳarār
Şükri ḥamdi ḳıldı dāīm bī-şumār

Hem muḳarreblere ider emri Ḫüẕā
[2] Ḳurb-ı ḥaḳḳa bulmaġiçün iht idā

Dev r idüp ḳandīli[232] dut up cümle ṣāf
Ka[c]be gibi ḳıldılar anı ṭ av āf

[3]Heb muḳarrebi ne ki v ar rūḥ-ı enbiyā
Tā ki v arsa daḫı rūḥ-ı ev liyā

Aḥmedüñ nūrın ziyāret it diler
[4]Emr-i ḥaḳḳa cümle iṭ ā[c]at it diler

Ẕāt -ı pāk-ı ḥaḳḳı t ev ḥīd it diler
Żıdd u niddin külli t efrīd it diler

[5] Hem didiler kim Muḥammed ḥaḳ resūl
Dīn ü dünyāda odur pāk uṣūl

Enbiyā rūḥı dut up çünki muṣāf[233]
[6]İt diler ḳandīl-i nūrı çün ṭ av āf

Ḥaḳ buyurdı anlara ḳılup nidā
Ki iy rıżām ist eyen erv āḥ-ı enbiyā

[7]İst erem ki cümle v ecde gelesiz
Aḥmedüñ nūrına secde ḳılasız

Çün nidāy-ı [c]izzet i ki işit diler
[8]Cümle erv āḥ aña secde it diler

---

[232] 33b[2] kandīli: B kandīl
[233] 33b[5] muṣāf: B maṣāf

Secde ev v el it di ādem rūḥı[234] pes
İt di andan o ḫalīl-i rūḥ<ı> bes

[9]İt di andan Mūsā v ü ᶜĪsā daḫı
Baᶜdehü heb mürselīn daḫı āḫī

Nūra ᶜizzet birle secde it diler
[10] Emr-i ḥaḳḳı anda neyse ṭ ut dılar

Didiler kim lā ilahe illā ilah
Ol Muḥammeddür resūl-i nīk-ḫāh

[11]Ol ḥaḳḳuñ ᶜabdī durur daḫı ḫabīb
Ḥaḳdan oldı bu şeref aña naṣīb

Böyle deyüp heb şehādet it diler
[12]Nūr-ı ḳandīli ziyāret it diler

Gör ne āᶜẓam kimsedurur Muṣṭ afā
Vir ṣalav āt raḥmet ide t ā Ḫüẕā

[13]DER-TAᶜRĪF-İ NŪR-I MUḤAMMEDĪ VE MENĀḲİB-İ ECDĀD-I AḤMEDĪ

Ḥükemā ḳav lince Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ nūr-ı Muḥammedīnüñ [14] ḫilḳat ini ᶜizzet ini şerefini faẓīlet ini māsiv ānuñ nūr-ı Aḥmedden ne v echile yaradıldu ġın t amām t afṣīl birle şerḥ idicek [15] Süleymān peyġāmber ᶜām benī İsrāᶜilüñ ḥāẓır

olan peygāmberlerile ᶜaleyhi's-selām işidüp rūḥ-ı pāk-i Muḥammediye ṣalav at get ürüp [16] Allaha t ekbīr it diler. Andan cemīᶜ gelmiş v e gelecek peygāmberler erv āḥına ṣalav at v irdiler. Duᶜā ḳılup el yüze sürdiler. [17] Andan Süleymān peygāmber ᶜam suᵓāl ḳılup eyt di ki nesl-i ḫalīlü'r-raḥman v e iy kāmil-i ehl-i ᶜirfān nūr-ı Muḥammedüñ [18] şerefin faẓīlet in t aḳrīr eyledüñ v e ᶜarş u kürsī on sekiz biñ ᶜālemüñ cemīᶜ peygāmberlerüñ erv āḥını v e ins ü cānuñ ne v echile [19] ḫilḳat olduġın t aᶜbīr eyledüñ. Ammā ki nūr-ı Muḥammedī Ādem alnına ne v echile naḳl it di v e Ādemden soñra ceddüñ [20] İbrāhīme v e andan senüñ alnuña gelinceyedek ẕürriyāt-ı Ādemüñ kimlerüñ cebīninde ẓuhūr it dise esāmisiyle [21] aḥv āllerin v e efᶜallerin bize t aḳrīr eyle, işidelüm. Nūr-ı Muḥammedüñ menāḳıb-ı env ārıla göñlümüz gözümüz işidelüm deyüp [34a] [1] suᵓāl idicek Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ daḫı cev āb v irüp eyit di ki iy Süleymān-ı zamān v e iy ḫalīfe-i raḥmān [2] egerçi ki bu ḫuṣūṣda riv āyet muḫt elifdür v elakin ceddimüzden t ev ātürle ḥaẕret-i İsmāᶜīl peygāmbere irince [3] ᶜaleyhi's-selām söz ṣaḥḥat e yit mişdür ki İsmāᶜīl peygāmber at ası İbrāhīm peygāmberden ᶜaleyhim ṣaḥīḥ riv āyet neyise [4] işidüp anuñ bigi naḳl it mişdür. Velakin yā nebiya'l-lah şol söz ki maᶜrūf meşhūrdur. Ādem-i ṣafīnüñ ḫilḳat-i [5] t ev ārīḫ kit ablarında mesṭ ūrdur, maᶜlūmuñuzdur. Nit e pes Ādem peygāmberüñ ᶜam yaradılduġı melāᵓike ṭ opraġını [6] t amāmet bu yiryüzinden almaġa v arduġını v e yir melāᵓikeye and v irüp ṭ opraḳ v irmedügini ᶜAzrāᵓīl ᶜam [7] gelüp yire pāyendān olup kim niçe kim alam yine yirine ben ḳoyam deyüp ṭ opraġı alup Tañrı ḥaẕret ine ilet dügi daḫı [8] Ḥaḳ t eᶜālā ol ṭ opraġı gendü ḳudret elile ḳırḳ gün yoġurduġı ki ḫammart u ṭ īne ādeme ceddī erbaᶜīne [9] ṣabāḥen işāret ol sözedür v e ol ṭ īn yaᶜni ol balcıḳ Ādem ḳālebi olduġından soñra İblīs ᶜaleyhi'l-laᶜine [10] ol ḳālebüñ üzerine geldügi v e baḳup baḳ<u>p[235] üst ine t ükürdügi ol t ükrügi[236] Cebrāᵓīl ᶜām mübārek barmaġıla alup [11] yabana saldıġı kim Ādemüñ

---

[234] 33b[8] rūḥ: B rūḥı
[235] 34a[10] baḳup baḳıp: B baḳup baḳup
[236] 34a[10] t ükrügi: B t ükürdügi

göbegi yiri andandur v e Ḥaḳ t e^{c}ālā ol t ükrükden v e ol göbek yiri balçıġından et i [12] yarat duġı[237] andan ṣoñra ḳālıba kim rūḥ girüp Ādem peyġāmber aḫsırduġı Cebrā^{ʾ}īl ^{c}am t a^{c}līmile El-ḥamdüli'l-lahi didügi [13] Allah t e^{c}ālā ḥażret inden cev āb yerḥamuke'l-lahu geldügi Ādem ^{c}am bu ḫiṭ ābdan günāhkar oldum deyüp aġladı. [14] Cebrā^{c}īl ^{c}am e's-selām didi kim sen daḫı şimdi yaradılduñ. Ḳaçan günāh idecek olduñ. Ādem didigi ki raḥmet günāhdan [15] ṣoñra olur. Gerek çün Ḥaḳ t e^{c}ālā baña yerḥamuke'l-lah deyü[238] ḫiṭ āb elbet de ben günāh it mişem yāḫod idecegüm. [16] Andan ḥikāyet bünyādı ^{c}adāv et -i İblīs kim ḥiṭ ābı **innī cā^{c}ilün fi'l-arżi ḫalīfet en v e cev ābu e t ec^{c}alü fīhā v e ḫiṭ ābu** [17] **innī ā^{c}lemu mā lā t a^{c}lemūn.** Andan soñra emr-i secde v e ābā-i İblīs v e sebeb-i la^{c}net i v e ḫilḳat -i ḥav v ā v e ḥikāyet -i felā t aḳrabū [18] **heẕihi'ş-şecerat e v e aġv ā İblīs** v e sebeb-i uçmaḳdan çıḳmaḳlıḳ v e yir yüzinde bunca yıllar günāhına t ev be idüp [19] aġlamaḳdan ṣoñra Allah t e^{c}ālā t ev besini ḳabūl idüp Ḥav v āyı bulup dünyānuñ bünyādına ^{c}imāret ine meşġūl olmaḳlıġını [20] hep bunlar kim ẕikr olundı. Tev rīt de v e Zebūrda mesṭ ūrdur v e ḫāṣ u ^{c}ām dillerinde meşhūrdur ẕikre ḥācet [21] degüldür. Maḳsūd olınanı ẕikr idelüm ki nūr-ı Muḥammed ki alnımuzdadur. Ādem-i ṣafīden t ā kemīneye gelince kimlere naḳl [34b] [1] it dügin beyān idelüm. Ṣaḥīḥ riv āyet üzerine söyleyüp ^{c}ayān idelüm.

NAẒM

[2]İşit imdi nedür ḫānum ṣaḥīḥ olan ḥikāyet
Ḫalīlu'l-lahuñ aġzından ider nesli riv āyet

Su^{c}āluña v irem şāha cev ābuñ şāfī kāfī
[3] Velī luṭ f it Muḥammed rūḥına v irüñ ṣalav at

---

[237] 34a[12] yarat duġı: B yarat dıġı
[238] 34a[15] deyü: B diyüp

DER-BEYĀN-I ECDĀD-I MUḤAMMED ᶜALEYHİ'S-SALAVATŪ VE'S-SELĀM

Ḥükemā ḳav lince andan Yesaᶜ [4] bin Hümeysaᶜ ev v el Ādem peyġāmberüñ ḥikāyet inden başlayup eyit di: Yā nabiyya'l-lah ḳaçan kim Allah t eᶜālā Ādem-i ṣafī māᵓi ṭīnden ki yarat dı [5] nūr-ı Muḥammedī şerefine ᶜaḳl-ı cān u dīn ü īmān ᶜömr ü zemān v irüp ki cihān sarāyında yörüt di v e nūr-ı Muḥammedī [6] daḫı emr-i rabbānī birle Ādem cebīnine naḳl ki it di melāᵓike nūr-ı Muḥammediye secde ḳılup İsrāfīl ev v el secde it di- [7] -giçün ᶜizzet raḥmet ḥaşmet ki buldı İblīs ībā it dügi öcinden merdūd olup laᶜnet ki buldı v e andan Ādem-i [8] ṣafī cennet e girüp bir zamān ki Ḥav v āyile ḳarār it diler ᶜāḳibet recīm iġv āsına uyup uçmaḳdan çıḳup [9] yir yüzine inüp günāhlarına t ev be ḳılup ist iġfār ki it diler andan Ādem peyġāmberüñ ᶜam ᶜömri yüz yaşına ki irdi [10] Ḳābil ṭoġdı. Ādem aña ekincilik ögret di. Andan ṣoñra Hābil ṭoġdı. Aña çopanlıḳ v irdi. Ḳābilüñ t ev ᵓemesinüñ [11] adı yānī bile ṭoġan Aḳlīmāyimiş. Hābilüñ bile ṭoġanınuñ adı Nebūdāyimiş. Ol İḳlīmā gökçekimiş. Kebūdā ol ḳadar degülimiş. [12] Ādem peyġāmber Aḳlīmānı ki Ḳābil t ev ᵓemesidür Hābile v irmiş. Nebūdāyı ki Hābil t ev ᵓemesidür Ḳābile v irmiş. Bu sebebden [13] Ḳābil bu işi ḫōş görmeyüp ḳat ı melūl olmış. At asına eyt miş kim baña benümle bile ṭoġan ḳızı kim Aḳlīmādur gerek. [14] Hābile daḫı bile ṭoġan ḳızı v ir dimiş[239]. Ādem peyġāmber Allah buyurduġı böyledür kim ben it düm dimiş. Maᶜa'l-ḳaṣṣa bu sebebden [15] Ḳābil Hābili depelemiş. Ādem peyġāmber ᶜam çün işit miş ḳat ı[240] cezaᶜ fezaᶜ it miş v e işbu yir iki beyt i anuñ mersiyesinde eyit miş.

[16] **ŞİᶜR**

Tagayyeret i'l-bilādu v e men ᶜaleyhā
Fev echü'l-ārżı müsv eddün ḳabīḥun

---

[239] 34b[14] v ir dimiş: B v irmiş
[240] 34b[15] kat ı: B'de yok

Ḳat ale Ḳābilü Hābilen aḫāhu

[17] Fev ā <esife> ᶜale'l-v echi'l-melīḥu

NEŞR

Ev v el şiᶜir kim dünyāda eyidildi işbu şiᶜirdür. Andan bu Ḳābilüñ[241] bir oġlı [18] oldı Aḫnūḫ adlu. Anuñ bir oġlı oldı ᶜAfūd adlu. Anuñ daḫı bir oġlı oldı Hemūyil adlu. Anuñ daḫı iki [19] oġlı oldı biri[242] Yūşil v e biri Yerākīl adlu. Yerākīlüñ oġlı ḳızı olmadı. Yūşilüñ daḫı iki oġlı [20] oldı biri Melek v e biri daḫı ᶜAzāzīl. Bu ᶜAzāzīlüñ daḫı oġlı ḳızı olmadı ammā Meleküñ üç oġlı oldı. [21] Biri Yāv āl. ᶜİlm-i ṭ ıbbı v e ᶜilm-i hendeseyi ol t aṣnīf it di. İkinci oġlı Tuv āldur kim Mūṣiḳī ᶜilmini ol t aṣnīf [35a] [1] it di. Üçünci oġlınuñ adı Tav īldur. Ādemden ṣoñra şiᶜir ol eyt di. Bu Ḳābil neslinden çün peyġāmber gelmedi, [2] buña degin bilinür. Ancaḳ geldük imdi Ādem peyġāmberden ṣoñra peyġāmber Şīş oldı ᶜam v e çünki sinn-i bulūġıyyet e kim yit di [3] Ādem-i ṣafī alnından nūr-ı Aḥmedī Şīş nebīnüñ ᶜaleyhima's-selām alnına naḳl it di. Çünki Şīş ṭ oḳuz yüz ot uz yaşadı. [4] Velī ᶜömri yüz biş yaşına yet icek Ānūş adlu bir oġlı v ücūda geldi. ᶜĀlim ü dānā ḳopdı. Nūr-ı Muḥammed Şīş alnından [5] Ānūş cebīnine naḳl it di. Şīş peyġāmber ᶜam ṭ oḳuz yüz alt mış yıl ᶜömür sürüp dünyādan āḫiret e naḳl it di. Oġlı [6] Ānūş ᶜadlile cihānı t ut dı. Ḳābil oġlanlarına ġazā it di. Ev v el ḫurma aġacın cihānda Ānūş dikdi v e emr ü siyāset [7] ḳabża-i t aṣarrufındayıdı. Raᶜiyyet e riᶜāyet ḳılurdı v e çünki ᶜömrinden alt ı yüz yıl geçdi, Ḳaynān adlu bir oġlı v ücūda [8] geldi. Ānūş işidüp secde-i şükür ḳıldı. Çünki ᶜömr-i Ānūş yüz on biş yaşına degdi, nūr-ı Muḥammedī anuñ [9] alnından oġlı Ḳaynān cebīnine naḳl it di. Ānūş oġlı Ḳaynānı yirine v aṣī diküp ecel şarābın nūş eyledi. [10] Cihān sev dālarından göñül gözin yumup ᶜālem ġuṣṣasın ferāmūş eyledi. Ḳaynān daḫı cihān ḫalḳına ḥükm ḥükümāt [11] it di.

---

[241] 34b[17] Ḳābilüñ: B Ḳābiliñ

[242] 34b[19] biri: B'de yok

Ra^{c}iyyet i ri^{c}āyet ẓālime siyāset maẓlūma şefḳat ḳıldı. ^{c}Ömri yit miş yaşına yit icek oġlı Mehlā^{ɔ}il v ücūda [12] geldi. Sinn-i bulūġıyyet e kim yit di nūr-ı Aḥmed Ḳaynān cebīninden Mehlā^{ɔ}il alnına naḳl it di. Ḳaynān sekiz yüz ṭoḳsan [13] biş yıl ^{c}öm<ü>r[243] sürüp yirine oġlı Mehlā^{ɔ}īli v aşī diküp rıḥlet it di. Mehlā^{ɔ}īl zamānında ẓürriyāt-ı Ādem ġāyet çoġaldı. [14] Enār dānesi gibi cihān sarāyı insānıla ṭoldı. Mehlā^{ɔ}il Ḳābil oġlanlarına çoḳ ġazā ḳıldı. Alt mış iki yaşına iricek [15] Bīred adlu bir oġlı v ücūda geldi. Melek ṣūret felek sīret ḳamer ṭal^{c}at ḳopdı. Çünki sinn-i bulūġiyyet e [16] ki irdi nūr-ı Muḥammedī Mehlā^{ɔ}il alnından oġlı Bīred cebīnene v ardı. Sekiz yüz ṭoḳsan biş yıl ^{c}ömür sürüp [17] t āc u t aḫt ı oġlı Bīrede v aṣiyyet it di. Gendü dünyādan āḫiret e rıḥlet it di. Bīred at asınuñ yirin ṭut dı. Ḫalḳ-ı ^{c}ālemi [18] gendüden ḫoşnūd it di. On sekiz oġlı v ücūda geldi. Velī ^{c}ömrleri v efā ḳılmayup cümlesi helāke v ardı. [19] Çünki ^{c}ömri yüz alt mış iki yaşına ki irdi Ḥaḳ t e^{c}ālā kemāl-i luṭ fından aña Uḫnūḫ adlu bir dev let ü baḫt u [20] sa^{c}ādet ıssı muḳbil ü ṣāliḥ oġul v irdi. Çünki Uḫnūḫ sinn-ı bulūġiyyet e ki yit di ṣuḥf-ı Ādem okıyup cemī^{c}-i ^{c}ulūmı [21] t aḥṣīl it di. Ḳırḳ yaşına iricek nūr-ı Muḥammedī Bīred alnından Uḫnūḫ cebīnine naḳl eyledi. Çünki Bīred ṭoḳuz yüz alt mış [35b] [1] iki yaşa irdi, oġlını yirine v aşī diküp dünyādan āḫiret e rıḥlet it di. Ammā ki bu Uḫnūḫ ^{c}ilimde kāmil [2] ḳoyup dersin t amām idüp müderris olduġı ecilden laḳabına İdrīs didiler. İdrīs peyġāmber ^{c}am didükleri [3] bu Uḫnūḫdur. Aña degin cānav arlar derisin geyerlerdi. Ev v el kimse kim dünyāda ḫayāṭ lıḳ it di, İdrīsdür. [4] ^{c}İlm-i nücūmı bi't-t amām v e'l-kemāl ol buldı. Bu Uḫnūḫa el-muṣellesu bi'n-ni^{c}ami dirler. Anuñiçün kim hem peyġāmberdür hem pādişāhdur [5] hem ḥakīmdür. Alt mış biş yaşına ki irdi Müt ev eşleḫ adlu bir oġlı v ücūda geldi. Ḫūb cemāl ṣāḥib [6] kemāl ḳopdı. Çünki sinn-i bulūġiyyet e ki yit di nūr-ı Muḥammedī Uḫnūḫdan anuñ cebīnine naḳl it di. Andan ṣoñra Müt ev eşleḫ [7] ki ẓuhūra geldi ḳadem-i mübārek olıban[244] Allah t e^{c}ālā İdrīs peyāmbere nübüv v et v irdi v e İdrīse üç mert ebe [8] naṣb

---

[243] 35a[13] ^{c}ömr: B ^{c}ömür

[244] 35b[7] olıban: B oluban

olmışdı. Ev v el peygāmbarlıḳ ikinci ḥikmet üçünci pādişāhlıḳ. Ḥükemā-i müt eḳaddimīn v e feylesōfān-ı müşāhidīn- [9] -den ev v el İdrīs gelmişdür ki aña Yūnān dilince Hürmüs-i ḥakīm dirler. Zühd ü ᶜibādet e meşġūl olup ol ḳadar [10] sülūk it di kim laḥm-ı cisminden eṯer ḳalmayup maḥżā rūḥ-ı pāk oldı. Ḥaḳ t eᶜālā melāʾikeye emr it di. İdrīsi göklere [11] ilt üp ot uz yıl felek-i zuḥalde gerdiş it di. Aḥv āl-i felek maᶜlūmı olup kev ākib sırrına ᶜaḳl u idrāki irişüp [12] ki yit di andan iẕn-i rabbānī emr-i sübḥānī birle yir yüzine inüp ᶜilm-i nucūmı t aṣnīf v e kit āb-ı kenzü'l-esrārı t eʾlīf [13] it di. Andan ṣoñra ḫālıḳa ol ḳadar ṭāᶜat it di ki göklere çıḳup cennet de mekān ṭ ut dı ki henūz ḥayāt da- [14] -dur v e çünki Müt ev eşleḫüñ ᶜömri yüz seksen yidi yaşına ki girdi Ḥaḳ t eᶜālā aña Lemek adlu bir oġul v irdi. Çünki [15] sinn-i bulūġiyyet e ki yit di nūr-ı Muḥammedī anuñ cebīnine naḳl it di. Müt ev eşleḫ daḫı ṭ oḳuz yüz alt mış ṭ oḳuz yıl ᶜömür sürüp [16] āḫiret e int iḳāl it di v e çünki yirine oġlı Lemek ḫilāfet ṣadrına geçüp raᶜiyyet i riᶜāyet idüp ᶜadlile ḫōş ṭ ut dı [17] v e bu Lemeke ᶜİmranca Lāpaḫ dirler. Çünki yüz seksen yaşına girdi, Ḥaḳ sübḥānehü v e t eᶜālā aña bir melek sīret [18] güneş ṭ alᶜat oġul v irdi kim Nūḥ peygāmberdür ᶜam. Nūḥ dimek ᶜİrānca Ḫarsend dimek imiş. Bunuñ ardınca bir [19] oġlı daḫı olmış Ṣābī adlu. Meẕheb-i ṣābiyān andan ḳalupdur. Çünki Nūḥ ḳırḳ yaşına ki irdi nūr-ı Muḥammedī [20] daḫı Nūḥ-ı nebī cebīnine naḳl it di. Hem nübüv v et daḫı v irildi v e Lemek daḫı yüz yit miş yidi[245] yaşına ki irdi dār-ı fenādan [21] dār-ı beḳāya rıḥlet idüp daḫı ḫuld-ı ḥanāna v ardı. Nūḥ peygāmber ᶜam cihān ḫalḳını daᶜv et it mege başladı [36a] [1] v e Nūḥa ᶜİrānca Nuv v aḥ daḫı dirler. Anuñ zamānında ḥikāyet -i ṭ ūfān meşhūrdur. Mükerrer söylemege ḥācet degül ki maᶜlūmuñuzdur.

[2] NAẔM

Yā Süleymān iy emīr-i muᶜt eber

Ḳıṣṣa kim meşhūr ola ẓāhir ḫaber

[245] 35b[20] yidi: B'de yok

Ḥażret üñ maᶜlumıdur meşhūr heb

[3]Hem kit ablar içredür mesṭūr heb

Ḳıṣṣa-i ṭūfān olur maᶜrūf çün

Pes ne ḥācet söyleyev üz iy fünūn

[4]Bu ẕikirden maḳṣad ol ki iy pür-uṣūl

Kime naḳl it di diyem nūr-ı resūl

Çün suᵓāl it düñ faḳīre iy kāmiyāb

[5]Ṣaḥ riv āyet üzre v irem ḫōş cev āb

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ böyle deyicek Nūḥ peyġāmber ᶜam [6] sözin maᶜḳūl ki görüp El-Yesaᶜ daḫı cev āb v irüp eyit di ki yā nebiya'l-lah çünki nūr-ı Aḥmedī Nūḥ peyġāmber cebīnine ki duḫūl [7] it di dört yüz alt mış yılda nübüv v et geldi. Yüz yit miş yıl cihān ḫalḳını daᶜv et it di. Seksen kişi īmāna geldi. Nūḥ incinüp [8] nev ḥa ḳılup Ḥaḳ t eᶜālā ṭūfān v irdi. Seksen kişi gemiye girüp Nūḥıla ḫalāṣ oldılar. Üçi Nūḥ peyġāmberüñ [9] oġlıdı ki birsi Sām ikinci Ḥām üçünci Yāfeṯ. Ḳalanı Şīṯ peyġāmber ev lādından idi v e daḫı Nūḥuñ üç oġlı [10] daḫı v arıdı ki birinüñ adı Yām ikincinüñ adı Nām üçüncisinüñ Kenᶜān. Bunlar kāfir oldugı cihet den ġarḳa v ardılar [11] v e bu gemide olan ḫalḳ ki Nūḥıla ᶜArafāt a ki çıḳdılar baᶜde-ez ṭūfān eglenmeyüp cemīᶜsi v efāt it diler. Nūḥuñ bu üç [12] oġlından int isāb-ı nebī Ādem dürüdi. Va'l-lahu āᶜlem ammā ki ṭūfān-ı Nūḥdan Nūḥ peyġāmberüñ ᶜam ev v el oġlı ki dünyāya [13] geldi Sāmidi. Sām ḳırḳ yaşına giricek nūr-ı Aḥmed Nūḥ alnından Sām cebīnine duḫūl it di. Andan ṣoñra [14] oġlı Ḥām v e Yāfeṯ v ücūda geldi v e ṭūfāndan ṣoñra Nūḥuñ bir oġlı daḫı ṭoġdı. Aña

Yūnāṭ ıl dirler. Bu Yūnāṭ ıluñ [15] dört oġlı olur. Biri Dumsun biri İzgān biri Naᶜāş biri Ẕekāyil. Bu dört oġlan Çīn ü Māçīnde kim aña [16] ṣīn-i āᶜlā dirler yurt ṭ ut mışlar. Bunlaruñ nesli anda üremiş, çoġalmış. Tāt arı Ḫıṭ ayı v e Ḳara Ḫıṭ āyı v e Ong ḫānı [17] ḳamusı bu Nāṭ ıl oġlanlarıdur. Bunlaruñ daḫı işbu muġāl gibi bölüklerinüñ v e şuᶜbelerinüñ ᶜalāḥide adları v arımış. [18] Ḥāliyā bir bölüginüñ adı Eskīḳūnābādur v e birinüñ daḫı adı Zekbānārḳūdādur. Bu oġlanlaruñ neslinden egerçi [19] ulu pādişāhlar v e ḫānlar gelmişdür ammā peyġāmber gelmemişdür. Bunları añmaḳ maḳṣūdumuz degül ki murād olan Sām [20] bin Nūḥdur ᶜam kim nūr-ı Muḥammed anuñ alnına naḳl it di ki ḫalīlü'r-raḥmānuñ ceddidür v e çünki yā nebiya'l-lah Nūḥ peyġāmber ᶜam [21] ṭ oḳuz yüz elli yıl ᶜömr sürüp āḫiret e int iḳāl ki ḳıldı cihānda dört oġlı ḳaldı. Sām v e Ḥām v e Yāfeṯ v e Yūnāṭ ıl. [36b] [1] Bu Yūnāṭ ıl neslini ẕikr it dük ki Tat ar ṣınfınuñ cedd-i ᶜalāsıdur v e ammā ki Yāfeṯ v e Ḥām ikisi daḫı Ekrādük yaᶜnī [2] ki Kürdlerüñ v e Türküñ v e Moġaluñ v e Oġuzuñ dedeleridür v e daḫı Sām ki Nūḥ peyġāmberüñ ulu oġlıdur. Nūr-ı [3] Muḥammed ki anuñ alnına naḳl it di ġāyet müᵓeddeb dīndār ṣāḥib kemāl u[246] ḫūb cemāl ḳopdı. Ḥaḳ t eᶜālā aña biş [4] oġul müyesser it di. Ev v elkisinüñ adı Lāv uddur ki bu Lāv uduñ daḫı alt ı oġlı oldı. Ev v elkinüñ adı Eşlīḫādur. İkincinüñ [5] adı Yelmaᶜdur. Üçüncinüñ adı ᶜUbeydedür. Dördincinüñ adı ᶜUlv āndur. Bişincinüñ adı ᶜUv ayḫdur. Alt ıncınuñ adı [6] Sisāndur. Ammā bu ᶜUv ayḫuñ oġlı adı ᶜÖmerdür. ᶜÖmer oġlı Ḳārndur. Ḳārın oġlı Rāşihedür. Bu Rāşihüñ oġlı ikidür. Biri [7] Şürv āndur. Oġlı Velīddür. Oġlı Reyyāndur kim Yūsufı ṣat un aldı daḫı ḫabse ṣaldı. Biri Leyṯdür. Leyṯ oġlı Ḥalbuv ābdur. [8] Oġlı ebī Şümeyrdür. Anuñ oġlı Muᶜāv iyedür. Anuñ oġlı Muṣᶜabdur. Anuñ oġlı Velīddür Būlīddür kim Mūsā [9] zamānında aña Firᶜav n dirler ᶜaleyhi'l-laᶜne v e daḫı yā nebiyya'l-lah Sāmuñ ikinci oġlınuñ adı Āşūrdur. Bu Āşūruñ [10] oġlı ḳızı yoḳdur. Ammā şehr-i Nīnūyi v e Recebeyi v e Ekileni v e Medāyini ol feṯḥ it mişdür v e daḫı yā nebiyya'l-lah[247]

---

[246] 36b[3] u: B v e

[247] 36b[10] nabiyya'l-lah: B nebī

Sāmuñ üçünci [11] oġlınuñ adı İremdür. Bilād-ı Ermeni bu ᶜimāret itmişdür v e daḫı yā nabiyya'l-lah bu İremüñ on biş oġlı olmışdur. Biri [12] ᶜŪv ṣdur. Biri Ḥāşim biri Ḥūl biri Ġayşere biri Ṣāşe biri ᶜĀd biri Şemūd biri Ümeym biri ᶜAbīl v e biri [13] Ṭaşem biri Ḥadīṯ biri ᶜAmlīḳ biri Cedhem biri Vebār v e birinüñ adı Ṣuḫḫārdur v e daḫı yā nebiyya'l-lah Sāmuñ dördünci [14] oġlınuñ adı ᶜĪlāmdur. Bu ᶜĪlāmuñ daḫı hīç oġlı ḳızı olmamışdur. Ammā ki şehr-i Ḫursit ānı bu ᶜĪlām [15] ᶜimāret itmişdür v e daḫı yā nebiya'l-lah Sāmuñ bişinci oġlınuñ adı Erfeḫşededür kim peyġāmber ḥażret inüñ ki ṣāḥib nūrıdur [16] āḫir zamānda gelecekdür. Anuñ otuz sekizinci dedesidür. İmdi Ḥām v e Yāfeṯ[248] oġlanlarından daḫı mücmelen ẕikr [17] idelüm. Nit e yā nebiyya'l-lah bilmek gerekdür ki Nūḥ peyġāmberüñ ᶜam bir oġlınuñ adı ki Ḥāmdur anuñ daḫı on iki oġlı olmış. [18] Esāmīsi bulardur. Ẕikr idelüm. Ev v el oġlınuñ adı Udnaḥdur. İkincinüñ adı Dārāndur{dur}[249] ki İrec oġlı Bāᶜūr anuñ [19] neslidür. Üçünci oġlınuñ adı ᶜĀmūrdur. Dördünci oġlınuñ adı Bāᶜūrdur. Bişinci oġlınuñ adı Ṭaylāsān- [20] -dur. Altıncı oġlınuñ adı Berḥāmdur. Yidinci oġlınuñ adı Ferincedür. Sekizincinüñ adı Maṣayṣahu, ṭoḳuzuncınuñ [21] adı Kemādīdür. Kürdler[250] bu Kemādī oġlanlarındandur ki meşhūrdur. Onuncınuñ Ḥazab on birincinüñ Ḳabrīsdür. [37a] [1] On ikincinüñ adı Merdī on üçüncinüñ Kemāşīçdür. On dördüncinüñ Çeylān on bişincinüñ adı Lōfān- [2] -dur v e daḫı yā nebiyya'l-lah bilmek gerekdür ki Nūḥ peyġāmberüñ ᶜam bir oġlınuñ daḫı adı ki Yāfeṯdür, Ḥaḳ t eᶜālā aña daḫı [3] on iki oġul v irdi. Adları bulardur kim ẕikr olınur. Ev v elki oġlınuñ adı Cīmerṯdür. Bir ḳav lde Keyyūmerṯ [4] bin Ādem didükleri bu Cīmerṯdür. Ammā ki naḳl-i ṣaḥīḥ budur ki Keyyūmerṯ üc gelmişdür. Birisi Keyyūmerṯ-i ekberdür [5] ki Cān neslinden ḳaldı. Ādem-i ṣafīye geldi, buluşdı. Ḥikāyet-i Süleymānnāmede meṯ ūrdur. İkinci Keyyūmerṯi [6] bin Ādem ki Ādem-i ṣafīnüñ ṣulb oġlıdur. Cihān ḫalḳına ev v el pādişāhlıḳ ol it di. Üçünci Cīmerṯ bin

---

[248] 36b[16] Yāfeṯ: B Yāfiṯ
[249] 36b[18] Dārāndurdur: B Dārāndur
[250] 36b[21] Kürdler: B Kürd

Yāfeş- [7] -dür ki aña daḫı Keyyūmerş dirler. Ṭūfān-ı Nūḥdan ṣoñra ẕürriyāt-ı Ādeme ol Keyyūmerş bin Yāfeş it di [8] v e daḫı bu Yāfeşüñ[251] ikinci oġlınuñ adı Ye'cūcdür ki Ye'cūcile Me'cūcüñ cedd-i ā'lāsıdur v e üçünci oġlınuñ [9] adı Hemedāndur ki 'ālī ḥażret üñden aḳdem Hemedān v elāyet inde 'imāret bünyādın ol örmişdür [10] v e yazın yaylaġı Hemedān Kūhist ānı oldıġı ecilden v e Hemedānı 'imāret ḳılduġı sebebden ol yire Hemedān [11] didiler v e Yāfeşüñ dördünci oġlınuñ adı Cuv āndur v e bişinci oġlınuñ adı Tüyāndur v e altıncınuñ adı Ḫorāṣān- [12] -dur. Ḫorāṣān v ilāyet ini bu 'imāret it mişdür. Anuñçün ol v ilāyet üñ adı Ḫorāṣān oldı[252] v e daḫı Yāfişüñ [13] yidinci oġlınuñ adı Şeyrāşdur. Sekizincinüñ adı Ḫūrādur. Ṭoḳuzuncınuñ adı Şüşeldür. Onuncınuñ adı [14] Tāraḫ on birincinüñ adı Yāmīṭ ardur. On ikincinüñ adı Buncaḫāndur. Yā Süleymān zamān t aḥḳīḳ şöyle [15] bil ki Nūḥ peyġāmberüñ oġlanlarınuñ esāmīsi bulardur ki ẕikr olundı v e ammā ki murād olan Sām bin [16] Nūḥ peyġāmberüñ neslidür ki ḫalīlü'r-raḥmānuñ cedd-i ā'lāsıdur. Ḳaçan ki Sām bin Nūḥuñ bişinci oġlı ki v ücūda [17] geldi adı Erfeḫşeddür. Ġāyet muḳbil ṣāḥib ma'rifet ḳopdı. Çünki 'ömri ḳırḳ yaşına ki yit di [18] nūr-ı Muḥammedī anuñ cebīnine naḳl it di v e Sām gendü yirine anı v aṣī dikdi. Altı yüz on sekiz yıl 'ömr [19] sürüp dünyādan āḫiret e rıḥlet it di v e Erfeḫşed iki yüz yigirmi biş yıl 'ömür[253] süricek bir oġlı v ücūda geldi. [20] Adını Ṣāliḥ ḳodı. Nūr-ı Muḥammedī anuñ alnına naḳl it di v e Ṣāliḥ daḫı ġāyet ṣāliḥ ḳopdı. Anuñ daḫı bir oġlı [21] ṭ oġdı. Adını 'Ābir ḳodılar. Ṣāliḥ alnındaġı nūr-ı Muḥammed<i>[254] 'Ābir alnına naḳl it di ki ol zamān 'Ābir [37b] [1] ḳırḳ yaşına girmiş<i>di[255] v e Ṣāliḥuñ 'ömri yüz seksene irmişidi. Ṣāliḥ oġlı 'Ābiri yirine v aṣī [2] dikdi. Gendü āḫiret e int iḳāl it di. Bu 'Ābir didükleri Hūd peyġāmberdür 'am v e bu Hūd peyġāmberüñ daḫı iki oġlı [3] v ücūda geldi. Birinüñ adı Ḳaḥṭ āndur. Yemen v ilāyet in bu 'imāret

---

[251] 37a[8] daḫı bu Yāfeşüñ: B daḫı Keyyūmerşi Yāfeşüñ
[252] 37a[12] Ḫorāṣān oldı: B Ḫorāṣāndur
[253] 37a[19] 'ömür: B 'ömr
[254] 37a[21] Muḥammed: B Muḥammedi
[255] 37b[1] girmişdi: B girmişidi

it mişdür v e birinüñ adı Fāliġdür. Bu Fāliġ [4] ġāyet dīndār ḳopdı. Sinn-i bulūġiyye yit icek nūr-ı Muḥammedī Hūd peygāmber alnından Fāliġ cebīnine naḳl it di. [5] ᶜĀbir daḫı yüz alt mış biş[256] yıl <ᶜömür>[257] sürüp yirine oġlı Fāliġ v aṣī diküp dār-ı fenādan dār-ı beḳāya rıḥlet [6] it di v e bu Fāliġuñ daḫı dört oġlı oldı. Birinüñ adı Ḳaynān ikincinüñ adı Şebrī üçüncinüñ adı [7] Müdebbir dördüncinüñ adı Ārġū. Ammā ki cümlesinden bu Ārġū ṣāḥib cemāl v e ṣāḥib kemāl ḳopdı. [8] Maᶜrifet de hünerde bī-miṣlidi. On dört yaşına ki girdi nūr-ı Muḥammedī anuñ alnına v ardı. Fāliġ daḫı seksen [9] sekiz yıl ᶜömür sürüp yirine Ārġūyı v aṣī diküp cān-ı ᶜazīzi Ḥaḳḳa t eslīm idüben yüz sürdi. [10] Ārġūya daḫı ḳırḳ yılda nübüv v et geldi. Ḫalḳı ḥaḳ dīne daᶜv et it di. Anuñ daḫı biş oglı v ücūda geldi. [11] Birinüñ adı Nuᶜmān ikincinüñ adı Behrān üçüncinüñ adı Kāṣir[258] dördüncinüñ <adı>[259] Ṭūlān. Bu dörde kim laḳab Ḥayābiredür. [12] Bişincinüñ adı Sārūᶜdur. Ammā ki Sārūᶜ ṣāḥib maᶜrifet ehl-i meskenet kān-ı kerem ᶜazīz-i muḥterem ḳopdı. [13] Nūr-ı Muḥammed Ārġū alnından Sārūᶜ cebīnine duḫūl it di. Ārġū daḫı alt mış sekiz yıl <ᶜömür>[260] sürüp yirine [14] Sārūᶜı v aṣī diküp āḫiret e int iḳāl it di. Sārūᶜuñ daḫı ᶜömri seksen biş yıla irdi. Hiç oġlı ḳızı olmadı. [15] ᶜArafāt ṭaġına çıḳdı. Mübārek yirdür deyü anda ḳurbānlar eyledi. Allah t eᶜālā duᶜāsın ḳabūl idüp bir oġul [16] v irdi. Adını Nāḫūr ḳodı. Sinn-i bulūġiyye ki yit di nūr-ı Muḥammedī Sārūᶜ alnından Nāḫūr cebīnine naḳl [17] it di. Sārūᶜ yüz on iki yıl <ᶜömür>[261] sürdi. ᶜÖmri āḫire irdi. Baş yaşduġa ḳoyup emr-i ḥaḳḳa rıżā [18] v irdi. Nāḫūruñ daḫı bir oġlı ṭoġdı. Adı Tāruḫ idi. Henüz üç yaşına girmedin Nāḫūrı t icāret de- [19] -yiken şehīd it diler. Nūr-ı Muḥammedī Tāruḫ alnında göründi. At ası cemīᶜ mālını sefere bile alup git digi[262] ecilden Tāruḫ muġlis [20] ḳalup ḥaccārlıġa hev es it di. Velī saḫn u

---

[256] 37b[5] biş: B beş
[257] 37b[5] ᶜömr: B ᶜömür
[258] 37b[11] ikincinüñ adı Behrān üçüncinüñ adı Kāṣir: B ikincinüñ adı Kāṣir üçüncinüñ adı Behrān
[259] 37b[11] dördüncinüñ: B dördüncinüñ adı
[260] 37b[13] ᶜömr: B ᶜömür
[261] 37b[17] ᶜömr: B ᶜömür
[262] 37b[19] git digi: B git dügi

mendān hüner-mend ḳopdı. Zamāne melikleri anı ḫōş ṭ ut dılar. [21] Ḳanda v ardısa raġbet it diler. Ol sebebden az zamān içinde münᶜim oldı ki t ārīḫüñ laḳabı Azerdür anuñ daḫı üç [38a] [1] oġlı oldı. Biri Nāḥūr. Bu Nāḥūruñ on iki oġlı oldı. Birinüñ adı Miᶜcā ikincinüñ adı Nāḥiş üçüncinüñ Kācim [2] dördüncinüñ Ṭāfiḥ beşincinüñ adı Kāsid alt ıncınuñ adı Beşv āyil yidincinüñ adı Ḥarf sekizincinüñ Ḳamv āyil[263] ṭ oḳuzuncınuñ [3] adı Yedlāḳ onuncınuñ adı Yev z on birincinüñ Yedlāş on ikincinüñ adı ᶜAv ṣdur[264]. Bu ᶜAv ṣ Eyyūb peyġāmberüñ [4] at asıdur. Bu Beşv āᶜīlüñ bir oġlı v arıdı Lāv āz adlu. Bir ḳızı v arıdı Zerḳā adlu. Bu Zerḳā Yaᶜḳūb peyġāmberüñ anasıdur. [5] Lāv ānuñ iki ḳızı v arıdı. Biri Libyā v e biri Rāḥīl. İkisi daḫı Yaᶜḳūb peyġāmberüñ ḫāt ūnlarıdur. Rāḥīl Yūsuf [6] peyġāmberüñ anasıdur v e biri Hārāndur. Bu Hārān Lūṭ peyġāmberüñ at asıdur. Biri ceddimüz İbrāhīm peyġāmberdür [7] ᶜaleyhi's-selām. Ol daḫı Āraḫ oġlıdur ki Āraḫuñ ev v el olan oġlı Nāçūrdur v e ikinci oġlı Hārūndur <v e>[265] üçünci [8] oġlı İbrāhīmdür ᶜam. Nūr-ı Muḥammedī Ādem-i ṣafīden İbrāhīm peyġāmbere gelince dört kişinüñ alnında bedr-i ḳamer gibi rūşen [9] oldı. Göründi ki dördi daḫı peyġāmber idi. Ev v el Ādem-i ṣafī ikinci Şīṯ-i ġāzī üçünci İdris peyġāmber dördünci Nūḥ [10] nebī ᶜaleyhi's-selām. Bāḳī maḫlūḳ cebīnine ṣāḥib sinn-i bulūġiyyet e girmeyince nūr-ı Aḥmedī duḫūl it medi. İllā ki [11] peygāmberler cebīnine maᶜṣūm pākiken duḫūl it di. Ādem-i ṣafīden ṣoñra ammā ki İbrāhīm peyġāmber maġārada ana raḥminden v ücūda [12] geldügi ḥīnde nūr-ı Aḥmed ezherümine'ş-şemsi mübārek alnında berḳ urup göründi. Maġāranuñ içi nūrıla münev v er oldı. [13] Ol zamān ki Nemrūd ᶜaleyhi'l-laᶜne İbrāhīm ki deryāy-ı āt eşe at dı aġaçdan bir yüce köşk bünyād it dirüp [14] üst ine çıḳup İbrāhīm peyġāmbere ki naẓar it di gördi ki āt eş İbrāhīme gül ü gülist ān olmış. Alnında bir nūr [15] berḳ urur ki çarḫ-ı çehārumdan[266] ṭ ulūᶜ iden neyyir-i āᶜẓama beñzer Nemrūd egerçi bildi ki İbrāhīm ḥaḳ peyġāmberdür [16]

---

[263] 38a[2] sekizincinüñ Ḳamv āyil: B sekizincinüñ adı ᶜAv ş

[264] 38a[3] on ikincinüñ adı ᶜAv ṣdur: B on ikincinüñ adı Kamv āyildür

[265] B v e: 38a[7]'de yok

[266] 38a[15] çehārumdan: B cihārumdan

v e ḫallāḳ-ı āᶜẓam aña āt eşi gül <ü>[267] gülzār eyledi. Diledi ki Allahuñ v aḥdāniyyet ine iḳrār idüp īmān get üre v e İbrāhīm ḳat ında [17] v ezīr-i āᶜẓam ola. İllā ki v ezīr-i hāmānı melᶜūn māniᶜ olup menᶜ it di. ᶜĀḳıbet üyez elinde cān v irüp dünyādan [18] āḫiret e īmānsuz git di.

NAẒM

Dünyeden kāfir gidüp Nemrūd pes
Git di īmānsuz olup merdūd pes

[19]Maġz-ı nemrūdı yiyüben bir siñek
Ḫāke yeksān oldı ser maġsūdı bes

NEŞR

Yā nebiyya'l-lah çünki nūr-ı Muḥammedī [20] İbrāhīm alnına ki duḫūl it di v e Nemrūd-ı laᶜin muᶜcize-i İbrāhīmi görüp īmāna gelmeyüp dünyādan īmānsuz ki git di [21] İbrāhīmüñ nübüv v et i nūrı ᶜāleme żiyā v irdi. Cihān ḫalḳınuñ ekṣeri īmāna gelüp ṭ āᶜat -i ḥaḳḳa yüz sürdi. [38b] [1] Ḥaḳ t eᶜālā İbrāhīm peyġāmbere daḫı sekiz oġul v irdi. İsimleri bunlardur ki ẕikr olınur. Ev v elki oġlınuñ [2] adı Şuv v eḥdur[268]. İkinci oġlınuñ adı Biṣbāndur. Üçünci oġlınuñ adı Müẕẕāndur. Dördünci oġlınuñ [3] adı İsḥāḳdur. Bişinci[269] oġlınuñ adı İsmāᶜīldür. Alt ıncı oġlınuñ adı Miẕyāndur. Yidinci oġlınuñ adı Zümrān- [4] -dur. Sekizinci oġlınuñ adı Biḳṣāndur. Ammā ki İbrāhīm peyġāmberüñ oġlı İsḥāḳuñ[270] iki oġlı oldı. [5] Birisi Yaᶜḳūb peyġāmberdür ki Yūsuf peyġāmberüñ at asıdur ᶜam. İkinci oġlınuñ adı ᶜIyṣdur ammā İsmāᶜīl <peyġāmber>[271] ᶜam v aḳt ī [6] ki Hācerden v ücūda gelüp ḳırḳ

---

[267] B ü: 38a[16]'da yok
[268] 38b[1-2] ev v elki oġlınuñ adı Şuv v eḥdur: B ev v elki oġlınuñ adı İsḥāḳ
[269] 38b[3] bişinci: B beşinci
[270] 38b[4] İsḥāḳuñ: B İsḥāḳ
[271] B peyġāmber: 38b[5]'te yok

yaşına ki yit di nūr-ı Muḥammedī ᶜam İbrāhīm peyġāmber cebīninden İsmāᶜīl [7] peyġāmber alnına naḳl it di ᶜaleyhüma's-selām v e bu İbrāhīm peyġāmber dünyādan āḫiret e ki naḳl it di seccādesine İsmāᶜīl [8] peyġāmber geçüp ṭ āᶜat -i ḥaḳḳa meşġūl oldı v e Ḥaḳ t ebāreke v e t eᶜālā İsmāᶜīl peyġāmbere daḫı on iki oġul [9] v irdi. Bulardur ki ẕikr olur. Ev v elki oġlınuñ adı Neseymādur. İkincinüñ adı Kāfīşdür. Üçüncinüñ adı [10] Baṭ ūrādur. Dördüncinüñ adı Nebet dür. Bişincinüñ adı Ḳaydārdur. Alt ıncınuñ adı Ḥaddāndur. Yidincinüñ adı [11] Mīşāndur. Sekizincinüñ adı Dev demedür. Ṭoḳuzuncınuñ adı Mişmāᶜdur. Onuncınuñ adı Meşḳāmdur. On [12] birincinüñ adı Eẕyāndur. On ikincinüñ adı Şenāyūndur. Ammā ki cümlesinden Ḳaydār kāmildür. Ṣāḥib [13] nübüv v et v e ṣāḥib mürüv v et ḳopdı. Dīn ü diyānet ile meşhūr oldı. Ḳırḳ yaşına ki ᶜömri yit di nūr-ı Muḥammedī İsmāᶜīl [14] alnından anuñ alnına duḫūl it di. Ḳaydārdan ṣoñra oġlı Ḥemala naḳl it di. Andan oġlı Nebet e [15] naḳl it di. Andan dedem Selāmāna andan at am Hümeysaᶜ alnına duḫūl it di. Andan bu faḳīr alnına naḳl it di kim bundan aḳdem [16] ceddimüzüñ t ā İbrāhīm peyġāmbere v arınca menāḳıbların ᶜālī ḥaẕret üñe ẕikir it mişdük. Tekrār ẕikri ḥācet degüldür.

[17] NAẔM

Yā Süleymān iy emīr-i ins ü cān
Ḳıṣṣa-i ceddüm budur ki it düm beyān

[18] Özgesin Allah bilür yoḳdur gümān
Bildügümüz bu ḳadardur pes hemān

Bilmezem benden daḫı nūr-ı resūl
[19] Kimüñ alnına ider āḫir duḫūl

Ḥaẕret üñden bu durur ammā dilek

Gelicek Cibrīl-i ḳudsī ol melek

[20]Luṭf idüben ṣorasın iy nā-mev er
Tā gelince ᶜāleme ḫayru'l-beşer

Tā bileydük yā Süleymān-ı resūl
[21]Baᶜdehü Aḥmed nūrı kime ider duḫūl

Müşkilüm ḥall olayıdı yā emīr
Neslimüz kimdür bilāduñ bir bir

[39a] [1]Böyle deyüp El-Yesaᶜ oldı ḫamūş
Vir ṣalav at daḫı dut sözüme gūş

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince El-Yesaᶜ [2] bin Hümeysaᶜ nūr-ı Muḥammedi bu v echile t aṣrīf ḳılup beyān it dise Ādem-i ṣafīden t ā gendüye gelinceye dek [3] kimlerüñ alnına duḫūl ḳıldugın t aḳrīr ḳılup ᶜayān idicek Süleymān peygāmberle cemīᶜ benī İsrāᶜīlüñ ḥāżır olan [4] enbiyāsı et ḳıyāsı ḥükemāsı ᶜuḳalāsı v e cemīᶜ fużalāsı rūḥ-ı Muḥammedī müzdine ṣalav at get ürüp Allaha t ekbīr [5] it diler. Andan nūr-ı Muḥammed[272] şerefine yirinden ṭ urup El-Yesaᶜıla görişüp ᶜizzet it diler. Cemīᶜ gendülerden āᶜlā bilüp [6] üst in yanlarına geçürüp ḥürmet it diler v e Süleymān peygāmber daḫı gendüye faḫr-i ḫilᶜat geyürüp [7] bilesince gelen aḳribāsına bī-ḥad māl v irdi. Ammā ki söz bu araya gelinceye dek yil daḫı Süleymān serīrini[273] [8] ol gün ᶜale'ṣ-ṣabāḥ ki Medīne şehrinden alup ki get ürdi gün ḳubbe-i feleke henüz dikilüp zev āl yirine [9] geldi. Taḫt-ı Süleymānı yil Ḥicāz şehrine yit ürdi.

[272] 39a[5] Muḥammed: B Muḥammedi
[273] 39a[7] serīrini: B t aḫt ını

Müv ekkel-i Bād semi^{c} Süleymāna ḫaber v irdi ki yā nebiyya'l-lah müjde [10] olsun ki Mekke şehrine geldüñ şerrefehā'l-lah. Andan Süleymān işidüp şād olup ayaġ üzerine[274] ḳalḳup [11] Süleymānuñ ḳalḳduġın görüp cemī^{c} ümerā v üzerā ayaġın ṭurdular daḫı serīr üzerinden hev āy-ı fenādan [12] Mekke şehrine göz urdılar. Gördiler ki bu arż-ı ḥicāz ġāyet v āsi^{c} memleket. Ḥabeşe memleketine [13] ḳarşu hemān arada bir deñiz dili düşmiş ki anı iki günlük[275] yol ola olmaya ḳarşusında ^{c}Arafāt [14] ṭaġı ṭurur. Cidde deryāsı görinür. Ammā ki muṣannif<-i>[276] kitāb eydür: Mekke <şerrefehā'l-lahu>[277] ḳurılıḳdur. [15] Ressitān v e Rīkistāndur. Ammā ki yimişi ḳıt. Bāġ u baġçesi ekini yoḳ. Şehr-i berrī ḳurı. Nekim yimiş gelürse [16] Yemen Ṭāyifden gelür v e daḫı Ümmü'l-ḳurā v e'l-beşāşehu v e ḫāṭımehu v e ḥāfiẓahu dirler. Her kişi ki aña [17] yüz ḳaṣd it se helāk olur. Ṣāliḥ peyġāmber v e Hūd v e Şu^{c}ayb zemzemile maḳām arasındadur v e göġe [18] yaḳınraḳ Mekkedür v e peyġāmber ^{c}am Mekkedendür v e anda ṭoġmışdur v e çünki ehl-i Mekke resūla'l-lahı Mekkeden [19] sürdiler bir yire geldi ki aña Cezūr dirler. Mübārek yüzini Mekkeden yaña dönderdi[278]. Eyt di ki [20] yā Mekke bilürem ki sen sev gülü şehrsin Allah v e resūline eger ḳav mum beni çıḳarmasa ben senden degülidüm. Mekke [21] ^{c}ālemüñ şehrlerinden şerīf v e ḥürmetlüdür v e İbrāhīm <^{c}aleyhi's-selām>[279] şeceret ü'l-enbiyādur. Nūḥdan ṣoñra anuñ maḳāmı [39b] [1] andadur v e Mekke hiç pādişāha musaḫḫar olup ḫarāc v irdügi yoḳdur v e dīn-i mecūsī anda oldugı yoḳdur. Anuñ ḳav mı [2] ehl-i żiyāfet dururlar v e ḳamu ḫalḳı anları ziyāret iderler v e anlar hīç kimse<ne>yi[280] ziyāret it mezler. Anuñ met ā^{c}ı nat ^{c}dur [3] v e līf v e zeyt ūn v e rīk-i Mekkī v e ḳamer-i ḳāfūrı v e t āzı at lar v e şüt ür-murġı v e misk

---

[274] 39a[10] üzerine: B üzerinden
[275] 39a[13] günlük: B günlik
[276] 39a[14] muṣannif: B muṣannif-i
[277] 39a[14] şerrefehā'l-lah: B şerrefehā'l-lahu
[278] 39a[19] dönderdi: B döndürdi
[279] 39a[21] ^{c}am: B ^{c}aleyhi's-selām
[280] 39b[2] kimseyi: B kimseneyi

v e kelb i[281] t āzı v e pārsdur. [4] Hafaṣa bin ᶜAbdu'l-lah eydür: Tubbaᶜ Mekkeye ḳaṣd it di ki ḍarb u ḥarb ide. Ṣabāḥ gördi ki iki gözi burnı [5] düşmiş buldı. Kāhinler get ürdi. Bu ḥāli suᵓāl it di. Eyt diler: Mekke ki Mekkeye sen yav uz ḳaṣd it mişsin. [6] Eyt di ki belī. Bes[282] döndi, t ev be it di. Ḥaḳ t eᶜālā yine gözini selāmet it di. Andan ṣoñra her yıl Mekkeye [7] aṭ las ört di v e ol v aḳt den berü peyġāmber ḥażret ine īmān get ürüp iḳrārnāme yazdı. Mekke ḳav mına [8] v irdi. Vaṣiyyet it di ki ḳarnen baᶜde ḳarnin resūlu'l-lahu bu beyt i irişdirüñ[283] didi.

NAẒM

[9] Līki Mekke ört üsini bī-gümān
Ev v el ört en şeh Süleymāndur inan

Şerḥ idev üz yiri gelse anı bes[284]
[10]Diñle imdi ḳıṣṣa nedür sen hemān

DER-BEYĀN-I ĀMEDEN-İ SÜLEYMĀN-I NEBĪ ᶜAM BELEB-İ DERYĀY-I CİDDE

Ḥükemā ḳav lince [11] Süleymān bin Dāv ud ᶜaleyhi's-selām Mekke şehrini v e ᶜArafāt ṭaġını bu v echile serīr üzerinden seyrān [12] it dise andan müv ekkel-i bāde ḥükm it di ki yidi kerre Mekkeyi ṭav āf it dirüp ṭ olandıra. Andan ᶜArafāt ṭaġına [13] çıḳarup Cidde deñizi kenārına indire, ḳondura. Pes müv ekkel-i bād Naġmāᶜāyīl yile ḥükm it di. Yil [14] t aḫt -ı Süleymānı iki mīl miḳdārı yirinden yaña indirüp v e iki mīl miḳdārı yirden yoḳaru hav āda göt ürüp [15] göt ürüp serīr-i Süleymānı yidi kerre Mekkeyi v e şehri ṭ olandurdı daḫı serīr üzerinde olan benī

---

[281] 39b[3] kelb i: B kelb
[282] 39b[6] bes: B pes
[283] 39b[8] irişdirüñ: B irişdürüñ
[284] 39b[9] bes: B pes

İsrāʾilüñ [16] on iki biñ enbiyāsı et ḳıyāsı dört biñ dört yüz ḳırḳ <dört >[285] ḥükemā birle on iki biñ pülād- [17] -büş[286] sipāhī yidi biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlarıla alt ı biñ alt ı yüz peyklerile v e on iki biñ [18] zerrīn kemer ḳollarıla üc biñ üc yüz ot uz üc ḥüccāb u bev v ābıla serīr-i Süleymānī üzerinden yir yir kimi [19] ayaġın ṭ urup kimi ot urdılardı. Dört dürlü yil daḫı serīr-i Süleymānī ki Mekke şehrinden ṭ olandırup [20] göt ürürlerdi. Ẕikr olan ᶜasker-i Süleymānīyi ev v el Ādem āḫir Muḥammede ḫāt em gelmiş ü gelecek mürsel peyġāmberler [21] erv āḥına ṣalav at v irüp Allaha t ekbīr get ürürlerdi. Ez-ān-cānib Mekke şehrinüñ kāfirleri Ḥabeş ḳav minüñ [40a] [1] cābirleri daḫı işit mişlerdi ki Süleymān peyġāmber Mekke yolların dīv lere v e cinnīlere ḥükm idüp düzet dürdi [2] v e ulu ṭ aġları ḳazdırup alçat dı v e beriyye menzillerinde ḥuccāc ḳonacaḳ yirlerde bıñarlar ḳazdırup bürkeler yapdurmış. [3] Ekām ṭ aġını bād-ı debūra get ürdüp Hemedān deryāsına yit ürdüp ol ᶜaẓīm deryā ol ṭ aġıla ṭ olup [4] düz ṣaḥrā olup üzerine bir şehr-i muᶜaẓẓam bünyād it miş. İçine ādemler ḳoyup maᶜmūr v e ābād it miş. Andan yil [5] Süleymān t aḫt ını şehr-i Hemedāndan göt ürmiş. ᶜArab beriyyesine Medīne ṣaḥrāsına get ürmiş. Anda şehri yapa. [6] Yörürmiş. Ḳaṣdı bu ki bunda Mekkeye gele. Ḥabeş meliki elinden ala. But ları Mekkeden çıḳarup pāk ide. Kim ki kāfirden [7] inād ḳılursa[287] ḳılıcdan geçürüp helāk ide. Pes Mekkede olan aġrār dünyādan gidüp anuñ Baṭ rūs nām [8] kāfir oġlı ḳalmış<ı>dı[288]. Ġāyet ẓālim cabbār bed-nefs idi. Süleymān peyġāmberüñ ᶜam Mekkeye gelecekin t ācirlerden ṣorup [9] bilüp Ḥabeş melikine ḫaber gönderdi. Yardıma[289] leşker ist edi. Yaᶜnī ki Süleymān peyġāmberile ceng ide. Meger [10] ki ol ḥīnde Ḥabeş meliki Ḳonḳırād-ı kāfir daḫı cān cehenneme ışmarlayup yirine oġlı Ḳādūs [11] ḳalmışdı. Līkin ġāyet bahādur v e cebbār nefs ḳopdı. Tamām Ḥabeş v ilāyet in gendüye dönderdi. Felege [12] kelek

---

[285] 39b[16] ḳırḳdur: B ḳırḳ dört
[286] 39b[17] -būş: B -püş
[287] 40a[7] ḳılursa: B kılursa
[288] 40a[8] ḳalmışdı: B ḳalmışıdı
[289] 40a[9] yardıma: B yardım

dimezdi. Pes bir gün ᶜıyş idüp ot ururken ḫaber v erdi ki Süleymān bin Dāv ud ᶜam Mekke şehrine [13] gelüp içinden but ları çıḳarup pāk it mek diler v e Ḥabeşe müt eᶜallıḳ kāfirleri ḳırup helāk [14] it mek dilermiş. İmdi biz Süleymān-ı nebīyile ceng idemezüz. Ya leşker gönderesin yā gendüñ gelesin [15] dimişlerdi. Ḳādūs daḫı on iki kez yüz biñ nīzedār Ḥabeş leşkerin div şürüp t aḫt gāhından ṭ aşra [16] urdı. Ḳurup ot urdı v e Mekke şehri meliki Baṭ rūsa ḫaber gönderdi ki eger Süleymān Mekkeye gelürise baña [17] ḫaber idesin deyüp ḥāżırlıġıla ot urmışdı. Ez-an-cānib Süleymān peyġāmberüñ ᶜam t aḫt ını ᶜaskerini [18] yirle gök arasında geldügini Mekke şehri kāfirleriyile Ḳādūs-ı nā-bekār göricek ġāyet ḳorḳdılar. [19] Eyt diler: Biz Süleymān peyġāmberüñ ᶜaẓamet in bu v echile bilmezidük[290]. Bu ḫōd ġāyet ulu sulṭ ānımış. Ḳuşlar daḫı emrine [20] fermānımış. Bu ḳadar leşkerile yil göt ürüp gelür. Henüz dīv ü[291] perrī leşkeri bilesince degül. Biz bunuñla ceng it mege [21] ṭ āḳat imüz[292] yoḳdur. Çāremüz budur ki yā ḳaçup memleket imüze gidev üz v arup Süleymān geldigüni aña ḫaber idev üz [40b] [1] <diyüp>[293] hemāndem Mekke ḳapusın açdırup içerü girdi. Dört ulu but lar v arıdı. Birisi ḳızıl alt undan idi. [2] Gözleri gev herden idi. Ṭuṭ aḳları laᶜl u yāḳūt dan idi. Adına Lāt dirlerdi v e ikinci ruḫāmī-ḫām [3] gümişden idi. Laᶜl ü cev āhirlerile anı daḫı müzeyyen it mişlerdi. Anuñ adına Menāt dirlerdi [4] v e üçünci but ki İbrāhīm atası Āẕer but larından idi. Ruḫāmī mermerden yonulmışdı. Anuñ adına [5] ᶜUzzā dirlerdi v e birisi daḫı alçudan dökülmiş<i>di[294]. Nāsuv āt dirlerdi. Dördi daḫı Mekke içinde [6] idi. Cemīᶜisine ol kāfirler ṭ aparlar<ı>dı[295]. Ḥaḳ cānibine ḳapu yaparlar<ı>dı[296]. Velakin ol iki alt un but ları [7] Ḥabeş meliki Ḳufḳırād düzdürmiş<i>di[297]. Pes ol zerrīn sīmīn ṣanemleri Süleymān almasun deyü Baṭ rūs-ı [8] melᶜūn Mekkeye girdi

---

[290] 40a[19] bilmezidük: B bilmezdük
[291] 40a[20] ü: B'de yok
[292] 40a[21] ṭ āḳat imüz: B ṭ āḳat ümüz
[293] 40b[1] deyüp: B diyüp
[294] 40b[5] dökülmişdi: B dökülmişidi
[295] 40b[6] t aparlardı: B t aparlarıdı
[296] 40b[6] yaparlardı: B yaparlarıdı

kim but ları çıḳart dı daḫı bir dev eye yüklet di. Andan gelüp ḫazīnesin alup [9] ḳat ırlara yüklet di. Cümle biñ er olup Mekke şehrinüñ ulu̇ların ḳat ına cem[c] idüp v e ḳabāyil-i [c]Arab kāfir- [10] -lerin daḫı ḳat ına bir ḳac biñ [c]Arab cem[c] olup cem[c]an sekiz biñ miḳdārı küffār leşkerin çeküp [11] [c]alem ḳaldırup Süleymān t aḫt ı v arup [c]Arafāt ṭ aġına inince Cidde deñizi kenārına ḳonunca gün ikindü yirine [12] v arınca Baṭ rūs-ı kāfir ḳaçup Mekke ṣınurın geçüp Ḥabeşe ṭ ogru git di. Velakin Süleymān t aḫt ı [13] üzerinde sām-ı süv ār oḡlı Ḳāhir ol pehlev ān-ı Cābir serīr üzerinde yir alçaġına naẓar ḳılup [14] gördi ki bir niçe biñ kāfir ālāyı [c]alem çeküp ḳaçup giderler. Hemāndem yirinden ṭ urup Süleymāna ḫaber [15] v irince nāgāh Müv ekkel-i Bād sem[c]-i Süleymāniye ḫaber v irdi ki Mekke kāfirleri cem[c] olup ḳaçup gideyorır. Anlara [16] ġazā eyle deyüp ḫaber v iricek anı gördi ki Ḳāhir bin Sāmı Süv ār naẓarına geldi. Du[c]ā ḳıldı. Eyt di: Yā nebiyya' [17] l-lah icāzet v ir baña ki Mekke kāfirleri ḳaçup gideyorurlar. Varup anlara ġazā ḳılam. Süleymān peyġāmber [c]am [18] eyt di: Yil t aḫt ı yire indirsün. Ol v aḳt e v arasın. Pes Ḳāhir daḫı anca ṣabr it di ki yil t aḫt -ı Süleymānī yidi [19] kez Mekkeyi ṭ olandırup alup [c]Arafāt ṭ aġına git di. Andan Cidde deñizi kenārına indürdi. Bir ḫoş [20] mev ż ı[c]a ḳondurdı. Ammā Süleymān ḥaż ret i [c]am Mekke ḳurbında anuñiçün ḳonmadı ki ri[c]āyet it di v e ırāḳdan [21] iḥrām baġlanup gelüp ziyāret it megiçün. Andan Süleymān t aḫt ı ḳonıcaḳ ḳabāyil-i [c]Arabuñ fuḳarāsı ġurebāsı Süleymān ḥaż ret i [41a] [1] henüz Medīne şehrin yaparken Mekket u'l-lahı gelecegin bilüp öñürdi. Gelüp cem[c] olmışlardı. Vaḳt ī ki t aḫt -ı [2] Süleymān ḳondı. Anlar daḫı gelüp şey[2]i'l-lah indiler. Süleymān peyġāmber [c]am ḳapucılar ket ḫüẕāsı Kal[c]ādipārçilīye emr [3] it di. Ḫazīneden hemyānlarıla ḳızıl alt un alup göt ürt di. Bunlara gelüp ādem başına birer Yūsuf-ı alt ūn [4] v irdi ki her birisi yidişer dirhemidi. Cümlesi maḥrūm ḳalmayup ġanī oldılar v e māl oldur ki Ḥaḳ yolına [5] ḫarc ola. Nit ekim eydür **ḫayru'l-māli mā ünfiḳa fī sebīli'l-lāhi.**

---

[297] 40b[7] düzdürmişdi: B düzdürmişidi

NAẒM

Māl odur kim idicek güncinde derc

[6]Ḥaḳ yolına v iriben eyleye ḫarc

Mālı ḫayra v irmeyüp yiġınca er

Aḥmaḳ nādān olur kör [c]arac

[7]DER-BEYĀN-I REFTEN-İ ḲĀHİR BİN SĀM-I SÜVĀR DER PĀY-I [c]ADŪ

Ḥükemā ḳav lince t aḫt -ı Süleymān yire inüp Cidde kenārına [8] ḳonıcaḳ hemāndem Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār[298] Süleymān peyġāmberden [c]am icāzet alup raḫşına süv ār olup Sīsit ān [9] Zāv ilist ān pehlev ānlarıla Neymerüz v ilāyet i dilāv erlerile t īġzen ṣaf-şiken ḳal[c]a-güşā v ü t īr-endāz serfirāz- [10] -larıla pīl ü gergedan raḫş u raḫşān süv ār olup t īġların ḥamāyilv ār ḳuşanup gīş ü ḳurbān ṭ aḳınup [11] başlarına sīmurġ yileklerin ṣoḳınup Allaha t ekbīr get ürüp biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlarıla[299] git diler. [c]Alem [12] ḳaldırup kerri-nāy öt dürüp at yıldırup ṭ abl u kūs çaldırup yedekler yit dirüp git diler. Gün ṭ olınmadın kāfir- [13] -lerüñ [c]aḳabinden yit diler. Ez-ān-cānib Baṭ rūs-ı Ḥabeşi daḫı leşkerin alup ḳaçup giderken ardından ḫaber [14] geldi ki ġāfil Mebāş ki Süleymān leşkeri irişdi. Toz cihānı ṭ ut dı <diyüp>[300] feryādcı iricek hemān [15] Baṭ rūs-ı Ḥabeşī baş ḳaldırup at başın dönderüp Mekke cānibine naẓar it di. Gördi ki t oz cihānı ṭ ut mış. [16] Ḳara bulut gibi gök yüzin ört miş. Bildi ki düşmān leşkeridür. Nāçār olup ālāyı baġladı. Ammā ki [c]Arab [17] ḳabāyilinden bir pehlev ān[301] v arıdı. Adına [c]Āmir bin Ḳays dirler. Ġāyet bahādur cabbār kāfir idi. Ḳırḳ nefer [18] kāfirle Ḥabeş meliki

---

[298] 41a[8] Sām-ı Süv ār: B Sām Süv ār
[299] 41a[11] pehlev ānlarıla: B pehliv ānlarıla
[300] 41a[14] deyüp: B diyüp
[301] 41a[17] pehlev ān: B pehliv ān

Ḳādūsa gönderdi ki t īz leşkerile gendü[302] yit işsün. Yoġsa beni alurlar didi. ᶜĀmir daḫı [19] becidd sürüp git di. Bu yañadan Baṭ rūs daḫı sekiz biñ eri sekiz ālāy düzedüp ḫaçlu ᶜalemlerini [20] ḳaldırup kerr-i nā öt dirüp kūs-ı ḥarbī çaldurt dı v e ol sekiz biñ erüñ içinde sekiz nefer pehlev ān[303] v arıdı. [21] Her birisi biñ ere ḥüküm[304] ider, ṣāḥib ᶜalem idi. Erlü erlerin cemᶜ idüp ālāy düzet diler daḫı düşmān [41b] [1] ṭ arafın gözet diler. Yil gird[305]-i ġubār-ı dāmeninden giryebānına dek iki şaḳ it di. Arasından ᶜasker peydā oldı. [2] Süleymān leşkerinüñ muḳaddemi v e benī İsrāʾīlüñ reʾisleri çıḳdılar. Öñlerince ardlarınca zerrīn başlu ᶜalemler belürdi. [3] Ammā ki bu leşkerüñ öñünce[306] ḳahramān-ı ḳāt il ṣālābet lü Merrīḫ heybet lü ḳav ī ḳuv v et lü bir pehlev ān[307]-ı cihān başdan [4] ayaġa pūlāda müst aġraḳ olmış bir gergedan ayaḳlu pīl ḳarınlu demir ṭ ırnaḳlu ḳamcı ḳuyruḳlu peykān ḳulaḳlu [5] bir şebrenk at a suv ār olmış. Ḳırḳ biş arış ḳadd ü ḳāmet i v ar. Velī cān alıcı gibi ālāmet i v ar. Elinde [6] biñ bir bat mān demür gürzi v ar. Ḳolında ḳuv v et başında dev let pīrüzı v ar.

NAẒM

[7] Bir bahādur pehlev ān[308] ki pür-hüner
Ḳıyḳımından ḳan ḳaşānur şīri <v ü> ner[309]

Ṭaġda arslān ṭ aşda ḳaplān av layup
[8] Ceng anuñla it meye ejder heft -ser

---

[302] 41a[18] gendü: B'de yok
[303] 41a[20] pehlev ān: B pehliv ān
[304] 41a[21] ḥüküm: B ḥükm
[305] 41b[1] gird: B gerd
[306] 41b[3] öñünce: B öñince
[307] 41b[3] pehlev ān: B pehliv ān
[308] 41b[7] pehlev ān: B pehliv ān
[309] 41b[7] şīr-i ner: B şīri v ü ner

DER-BEYĀN-I MEŞVERET KERDEN BAṬRŪS-I BERĀY-I CENG-İ ḲĀHİR

[9]Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Baṭ rūs-ı kāfir Sām-ı Süv ār oġlı Ḳāhiri görüp t aḥsīnledi. Ammā ki [c]askeri [10] az oldugına sev indi. Bilmedi ki her birisi Ādem ejdehāsıdur ki başıḳa[310] yüz biñ erden yüz döndermez. Velī [11] Baṭ rūs ol gelen leşkerüñ yaraḳların v e heybet lerin v e ṣalābet lerin v e şev ket lerin görüp dönüp [12] yoldaşlarına eyt di: İy Ḥabeş melikleri egerçi bu gelen leşker gözümüze az görinür illāki her birisi pehlev ān[311] u [13] serfirāz t īr-endāz görinür. Bunlara ḥaḳāret ile baḳmañuz ki her birisi uşaġı v ü irisi ālāyıñuza ṭ apdur. Kimi yanar [14] oddur v e ḳazāy-ı āsumānīdür. [c]Acebdür ki şol öñce gelen Sām-ı Süv ār oġlı Ḳāhir v eyāḫod Zāl-ı Dest ān [15] degülse Sām-ı Süv ār ḫod bunda degüldür. Rüst emi ḫalāṣ it mege Ḳal[c]a-i Mıḳnāṭ ısa git mişdür <diyü>[312] işit dük. [16] Varısa Ḳāhir oġlıdur. İmdi v aḳt iñüze ḥāżır oluñ. Ol ulu but lar bizümiledür ki Lāt u Menāt dur <diyüp>[313] [17] emr it di. Ol ulu but lar göt üren dev eleri [c]alem öñine get ürdiler daḫı yalv arışup andan ist i[c]ānet dilediler.

[18]NAẒM

But larından ist i[c]ānet ist eşüben ol zamān
Yüz yire sürüp iderdi cümle kāfirler fiġān

[19]Ḫalıḳ-ı yezdān ḳoyup but dan ist erler meded
Gör ne aḥmaḳ kimsedür bī-dīn kāfir düşmān

DER-BEYĀN-I CENG-İ KĀFİR VE ĀHENG-İ ḲĀHİR

---

[310] 41b[10] başıḳa: B başḳa
[311] 41b[12] pehlev ān: B pehliv ān
[312] 41b[15] deyü: B diyü
[313] 41b[16] deyüp: B diyüp

[20]Ḥükemā ḳav lince Baṭ rūs-ı Ḳāfir but ından ist iᶜānet leyüp ālāyı düzet di. Süleymān ᶜaskerin gözet di. [21] Ez-in-cānib[314] Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār ol pehlev ān[315]-ı rūzigār biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlar[316] merd ü [42a] [1] merdānlar birle raḫş-ı raḫşān sürüp gider. Henüz gün ṭ olınmadın ᶜaḳabinden yit diler. Nit e gördiler ki [2] bir ḳara t oz öñlerince gider. Bulut gibi gök yüzine direk direk olmış. Yil çıḳup t ozı ṭ aġıt dı. [3] Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār[317] naẓar it di. Gördi ki sekiz biñ miḳdārı v ar. Kāfir leşkeri ḳaçup giderken görüp [4] ṭ urdılar. Sekiz ālāy olup el ḳılıca urdılar. Alt un ḫāçları ᶜalemler ucında göt ürmişler. Ḳaġan arslān [5] gibi but ları gözedüp gürz-i girāna el urup ḥāżır baş olmışlar. Hemāndem Ḳāhir buyurdı. [6] Pehlev ānlar[318] ṣaf baġlayup ḳılıc çeküp ᶜalem-i Süleymānīyi ḳaldırup kūs-ı ḥarbīleri çaldırup ḳalḳan ḳaldırup [7] keklige şahbāz v e keçi sürüsine ḳurt gider gibi ḥamle ḳılınca Baṭ rūsıla bile olan ᶜArab dilāv erlerinüñ [8] v e Ḥabeş serv erlerinüñ yürekleri ḳorḳdı v e cigerleri ḳan oldı v e bedenlerine lerze düşdi v e ġuṣṣa- [9] -ları başdan aşdı. Ammā ki nāçār olup Baṭ rūs but larına ṭ ayanup v e bunlaruñ azluġına giv enüp [10] Süleymān leşkerine depinüp ḳılıç çeküp ḳarşu v ardılar. Sekiz biñ er kāfir leşkeri v e biñ yidi yüz yit miş yidi [11] Süleymān ᶜaskeri birle ḳarışup ḳat ışup iki deñiz gibi birbirine ḳoyuldı v eyāḫod iki ṭ aġ birbirine ṭ oḳuşdı. [12] Şöyle ki naẓar idenler dünyā yıḳıldı ṣandılar. Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār v e Zelzāl-i ekber v e Ḳarṭ ūs ᶜĀdī v e Ġażbān-i Kūhı v e bāḳī [13] pehlev ānlara[319] ṭ oġru niyyet ile v e muḥkem iᶜt iḳādıla demürden ḳat ı yürekile ḳāfirleri ḳarşuladılar v e ḳılıcıla ṭ ut dılar. [14] ᶜAẓīm ceng it diler. Andan ḳılıclar ᶜamele geldi v e süñüler bedenlerde işledi v e şeyṭ ānlar şād olup aşaġa yoḳaru segirt di [15] v e ecel alçıları gelüp git di v e ḳuşlar başlar üst inde döndi. Bir v echile ceng oldı ki dillerile t aḳrīr [16] v e ḳalemile t aḥrīr it mek olmaz.

---

[314] 41b[21] ez-in-cānib: B ez-an-cānib
[315] 41b[21] pehlev ān: B pehliv ān
[316] 41b[21] pehlev ānlar: B pehliv ānlar
[317] 42a[3] Sām-ı Süv ār: B Sām Süv ār
[318] 42a[6] pehlev ānlar: B pehliv ānlar

Yir yüzinde ḳandan <özge>[320] siller aḳdı v e başlar at ayaġı alt ında ṭ olular gibi döküldi v e çü ḳollarla [17] ḳollar bile söküldi v e baġırsaḳlar süñüye ṭ olandı v e ḳara saḳallar ḳızıl ḳana bulaşdı. Bahādurlara yir yüzi t eng [18] oldı v e gündüz giceyile hemrenk oldı. Ḳılıç çaḳıldusından ḳulaḳlar ṣaġır oldı. Ḳāhir bin Sām-ı Süv āruñ [19] ḳoynında ḳan yaġır oldı. Ceng içinde Baṭ rūsa ṭ uş geldi. Raḫş sürüp depesine eyle gürz urdı kim [20] köpüldisinden döpüldüsinden ᶜālem yanḳulandı. Baṭ rūs ḳalḳan ṣalup redd it di. Andan Baṭ rūs daḫı gürz [21] ṣaldı. Ḳāhir siper ṣalup ṣav dı. Nev bet Ḳāhire iricek Baṭ rūsuñ ḳafasına bir gürz eyle v urdı ki [42b] [1] ḳararup ayaḳ dit reyüp rikābdan çıḳup yire düşdi v e alt ındaġı raḫşuñ bili üzüldi. Ṣıçra- [2] -yup Ḳāhir raḫşından inüp Baṭ rūsuñ iki elin ḳafasında baġlayup Bād-pā eline v irdi daḫı yine raḫşına [3] süv ār olup ḳılıç çeküp ḳalḳan yapındı. Cān alıcı gibi ālāya depindi. Rᶜad v ar naᶜra ḥayḳırup ṭ üş geldigin[321] [4] ḳılıcıla ḫıyār-mānendi iki bicdi. Maᶜa'l-ḳıṣṣa söz dırāz it meyelüm. Bunlar ol gice t ā ṣabāḥa-dek kāfir [5] leşkerile ceng it mekde. Ammā bizüm ḳıṣṣamuz ez-an-cānib ᶜĀmir bin Ḳays daḫı ol ḳırḳ nefer yoldaşlarıla at [6] boynına düşüp ol gün ol gice nıṣfu'l-leyl geçinceye-dek git diler. Bir depe üzerine çıḳup yir alçaġına naẓar [7] it diler. Gördiler ki bir ᶜaẓīm leşker ḳonmış, yat ur ki ṭ ūl u ᶜarżına göz irmez. Küh-i Elburza beñzer. Her çadıruñ [8] bir ᶜArab ocaġı gibi od yanar. Eyle çoḳlıḳ ki gökdeki ılduza beñzer. Şuᶜlesinden ᶜālem münev v er olmış gündüze beñzer. [9] Yir yir ot aḳlar v e ḥaymeler ḳurulmış. Dīv ānḫāneler t āc-ı burc-ı āsumāna irişmiş. Ṭav īleler çekilüp yir yir at lar baġlanmış. [10] Mīḫ u mismārlar ucı yidi ḳat yirleri delüp öküz balıḳ baġrına girişmiş v e yügrük Ḥabeşī at lar eyerlenüp [11] ᶜinānın ḳaza[322] ḳomışlar v e pehlev ān[323] cebe v ü cev şenin geyüp üc siñirlü ḳat ı yaslarıñ ḳurup üc yileklü demür ayaḳlu [12] oḳların gīş ü ḳurbān aġzına dize ḳomışlar.

---

[319] 42a[13] pehlev ānlara: B pehliv ānlar
[320] B özge: 42a[16] yok
[321] 42b[3] geldigin: B geldügin
[322] 42b[11] ḳazah: B ḳaza
[323] 42b[11] pehlev ān: B pehliv ān

NAẒM

Bir aġır leşker ḳonup ṭ ut mış yiri t ā şarḳ u ġarb

[13]Cümle āhen-pūş eri v ar düşmenile it mege ḥarb

On iki kez yüz biñ ola v ü sipāhī pür-yaraḳ

Kim öküz balıḳ ḳafasın ḫurd ider urınca ḍarb

[14]DER-BEYĀN-I ĀGĀH-ŞODEN MELİK-İ ḤABEŞ EZ-AMEDEN-İ SÜLEYMĀN ᶜAM

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki ᶜĀmir bin Ḳays bu leşkeri ki gördi [15] Ḥabeş leşkeri yidügin bilüp şād olup yüz yire urup andan kühden inüp leşker içine v arup ḳondılar. At larını [16] baġlayı ḳoyup ᶜĀmir bin Ḳays sürüp Ḥabeş meliki ot aġına v ardı. Ḳapucı başına bulışup içerü girdi. [17] Ez-in-cānib melik-i Ḥabeş daḫı on iki kez yüz biñ pūlād pūş Ḥabeş leşkerin cemᶜ idüp daḫı [18] t aḫt gāhından ḳalḳup göçüp git di. Mekke ṣınurına üc menzil ḳala ol ṭ aġ et eginde ḳondı ki ṣubḥ-ı dem yine [19] göçe. ᶜAlem şuḳḳaların aça. Mekke ṣınurına geçe. Bu fikirle ol gice ᶜıyş u nūş idüp meclis ḳurup ot urur- [20] -ken perī ṣūret güneş ṭ alᶜat serv -ḳad lāle-ḫad sāḳīler sāᶜad-i sīmīnlerin ṣıġayıp[324] gümiş bileklü ḳarġı [21] barmaḳlu ellerine zerrīn ḳadeḥler alup daḫı rāçet ü'l-erv āḥ <diyü>[325] oṭ uran ṭ uran Ḥabeş beglerine mey-i [43a] [1] erġav ān ṣunarken ḫūnendeler ebyāt v e eşᶜār oḳıyup sāzendeler çenk <u> ᶜūd[326] u bürbūṭ [327] çalup [2] ṣoḥbet iderken şarābları ol ḳadar içildi kelleler kerm olup bahādurlıḳdan[328] söz açıldı. Her [3] bir kāfir bahādur[329] begine ṭ olu içmege başladı. Ayaġın ṭ urduġı v aḳt lāf urup gendüzini gördügi [4] v aḳt Süleymān

[324] 42b[20] ṣıġayıp: B ṣıġayup
[325] 42b[21] deyü: B diyü
[326] 43a[1] çenk ᶜūd: B çenk u ᶜūd
[327] 43a[1] bürbūṭ : B berbūṭ
[328] 43a[2] bahādurlıḳdan: B bahādırlıḳdan

kimdür ki Mekkeye senden <özge>[330] ḳorḳmayup gele v eyā senüñile muḳābil olup ceng ḳıla ki [5] İskender[331]-i Kübrā daḫı bu mert ebeye irmemişdür. ᶜÖmri[332] içinde on iki kez yüz biñ er dirmemişdür <diyüp>[333] [6] lāf urup kāfirler öginürken āh v āh Süleymān geldügini görsem <diyüp>[334] göksüni döginürken [7] anı gördiler ki ᶜĀmir bin Ḳays içerü girdi. Selām v irdi. Duᶜā ḳılup yüz yire sürdi. Andan Ḥabeş [8] meliki Ḳufḳirād ol pelīd ü kāfir ḳav ād felek nekbet inden rüzigār şiddet inden düşmān hücūmından fārig̱ [9] ṣoḥbet iderken begleri lāf urup ṭ olular içüp ᶜişret iderken anı gördi ki ᶜArab ḳabāᶜīlinden daḫı[335] [10] ᶜĀmir bin Ḳays t aᶜcīl içerü girdi. Velī göñli saḫt, yüzi gözi ev kār. Pes ṣordı ki ne ḥikāyet [11] ki bu maḥalde saḫt lıḳ birle geldüñ. Düşmān eline mi girdüñ? Böyle g̱amkīn olduñ? Yoḫsa düşmān yilleri [12] esüp Süleymān t aḫt ın ol yire mi get ürdi? Ya ḳaẕāya mı ṣat aşduñ ki senī ḳader bu yire yit ürdi [13] <diyüp>[336] ḫaber sorıcaḳ ᶜĀmir daḫı cev āb v irüp eyt di ki,

NAẒM

Şāhına ᶜĀmir ḳılup anda duᶜā

[14] Didi şāha dev let ile çoḳ yaşa

Mekke şehrinde iy emīr-i muᶜt eber

Ot ururken ḫalḳ-ı Baṭ rūs nā-muv er

[15] Şehr-i şāmuñ t āciri geldi meger

---

[329] 43a[3] bahādur: B bahādı(u)r
[330] B özge: 43a[4']te yok

[331] 43a[5] İskender: B Skender
[332] 43a[5] ᶜömri: B ᶜömr
[333] 43a[5] deyüp: B diyüp
[334] 43a[6] deyüp: B diyüp
[335] 43a[9] daḫı: B yok
[336] 43a[13] deyüp: B diyüp

Şeh Süleymāndan ṣorup bildüñ ḫaber

Didiler kim ol Süleymān-ı resūl
[16] Mekke yolların düzedür ṣaġ u ṣol

Dīv e cinne ḥükm idüp ol şehriyār
Ḳazdıruben ṭ aş u ṭ oprak̟ küh<i>sār[337]

[17] Bu Ḥicāzuñ yolların düzet dirür
Ṭaġ u ṭ aşın eridüp pāk it dirür

Ḥükm idüp göt ürt di yile ṭ aġı ol
[18] Ṭoldırup hāmet id anda ırmaġı ol

Üst üne yapdurmış anuñ bir şehr
Miṯlini görmiş degül māhile mihr

[19] Dört mīl ola şehri bünyād eylemiş
Ḫalḳ sürüp anı ābād eylemiş

Şimdi geldi o Medīne yirine
[20] Yapdırur[338] bir şehr yirlü yirine

Cinne didi yerde ḳuyı ḳazdılar
Şu çıḳarup yapup oñat düzdiler

[337] 43a[16] kühsār: B kühisār
[338] 43a[20] yapdırur: B yapdurur

[21] Pes Süleymān ḳaṣdı bu bunda gele
Mekkeyi küffār elinden ol ala

Mekkeden bunı giderüp ide pāk
[43b] [1] Mü'min olmaz kāfiri ḳıla helāk

Ġāfil olmañ bunda t īzcek geliser
İşbu milki eliñüzden alısar

[2] Bir melik ki t aḫt ını yil göt üre
Ġāfil olmañ bunda t īzcek yit üre

Çünki Baṭ rūs añladı t ācir sözin
[3] Vaḳt ine ḥāżır olup açdı gözin

Ne ḳadar v ar<ı>sa[339] ḳabāyilden ᶜArab
Kāfir olan ḳat ımuza geldi heb

[4] Çün sekiz biñ ᶜaskeri dirdük t amām
Şeh Süleymānı gözet dük ṣubḥ-ı şām

Anı gördüñ esdi yiller bir seḥer
[5] Pes Medīne cānibine it dük naẓar

Anı gördük ḳat ı ḳat ı esdi bād
Gökde bulut lar göründi gey ziyād

[6] Berḳe beñzer gökde nesne şaḳıdı
Eyle şaḳır şañki anlar berḳidi

[c] Ālem için ṭ ut dı hem ḳara düt ün
[7] Gördük andan çoḳ şekl yarım büt ün

Çün yaḳīn geldi ḳaralt ı it dük naẓar
Şeh Süleymān t aḫt ımış gökde meger

[8] Berḳiyüp şu[c]le v iren gev her imiş
Ol düt ünler görinen ejder imiş

Dürlü bulut görinen dīv ü perī
[9] Dem çeküp açmış olar bāl u perī

Ṣaġ ṭ arafda cin uçar demler çeküp
Ṣolda dīv ler yılışur ḳaddin büküp

[10] Taḫt öniñce yılışur perrī t amām
Ṣañki dönmiş gök yüzin anda ġamām

Taḫt ınuñ ardınca ev renler uçar
[11] Zehr-i ḳāt il baḥrini berre ṣaçar

Yırt ıcı ḳuşlar ṭ ut up gökde meṣāf
Per açup uçar bile sīmurġ-ı ḳāf

---

[339] 43b[3] v arsa: B v arısa

[12] O serīrüñ üzre ot urmış ādemī
Baḳışuban seyr iderler ᶜālemi

Şanki maḥşer ḳav mi çoḳ ḫayl u ḥaşem
[13] Anda gelmiş cemᶜ olup biñ bir ümem

Şeh Süleymān t aḫt ı üzre ot ırur
Enbiyā Allaha t ekbīr get ürür

[14] On iki biñ enbiyā v ü et ḳıyā
Şeh Süleymāna ḳılur alḳış duᶜā

Bilesince v ar anuñ çoḳ pādişāh
[15] Her biri ḥükminde v ar yüz biñ sipāh

Bendesi Kāv usıla Efrāsiyāb
Kem ḳulınuñ kemt eri mālik riḳāb

[16] Pehlev ānlar[340] bilesince bī-şumār
Ki ulusıdur Ḳāhir bin Sām Süv ār

Pehlev ān v ar ḳılıcından ḳan ṭ amar
[17] Merrīḫ andan ḳorḳıban āmān umar

Cānav arlar çaġrışup bebr ü pelenk
Ejdehālar añraşur şīr ü nehenk

[18] Gergedanla pīl ururdı naᶜrasın
Güş idenler çāk iderdi zehresin

Ḳurd uluşup ḥayḳırur bebr<-i> beyān
[19] Sebᶜ üninden güm güm öt er āsumān

Dürlü maḫlūḳ āv āzından yā emīr
Gürleyüp gök ṣarṣılurdı işbu yir

[20] O Süleymān t aḫt ı v aṣfın bellü bil
Ṭūl u ᶜarż ı ola anuñ elli mīl

Yüz yigirmi dört ṣıfat maḫlūḳ hem
[21] Yit miş iki millet biñ bir ümem

O serīrüñ üzre bunlar ot urur
Gökde yil esüp ḳamusın göt ürür

[44a] [1] Çünki Mekke şehrine geldi yaḳīn
Pes ṭ av āf it di anı üç kez hemīn

Yil serīrin üc kezin ṭ olandırup
[2] Vardı Cidde baḥrına dolandırup

Taḫt ını yir yüzine indürdi yil
Ol deñiz yalusına ḳondurdı yil

---

[340] 43b[16] Pehlev ānlar: B Pehliv ānlar

[3] Çün Süleymān t aḫt ı anda ḳondı pes
Ḳorḳusından bizde kimse it medi ses

Mekkeden çıḳarıban but ları biz
[4] Yükledüp üşt ürlere cümle v ü t īz

Cem[c] idüben leşkeri Baṭ rūs-ı mīr
Pes [c]alemler ḳaldırup çaldı nefīr

[5] Raḫş-ı raḫşān biniben sürdük t amām
Ḳaçduḳ andan t ā olınca v aḳt -i şām

Çünki Mekke milkini geçdük begüm
[6] Bu Ḥabeş milki ṣuyın içdük begüm

Ardımuzdan nāgehān ḳopdı t oz
Ḳorḳumızdan beñzimüz hep oldı yoz

[7] Añladuñ t aḥḳīḳ anı düşmen gelür
Rūbehī ṭ ut maġıla ḳaplān gelür

Çün yil esüben ṭ aġıt dı yirde t oz
[8] Gördüñ ol leşker irişdi yüz-be-yüz

Nāçār olup at başın dönderdiler
Ben ḳuluñı saña iy şāh gönderdiler

[9] Bezmi t erk it şāha rezme niyyet it

Būt ı v irme düşmenüñe ġayret it

Ṭur yoḳaru leşkerüñ çek gidelüm
[10] Düşmenile v arıban ceng idelüm

Şeh kim anuñ olmaya v ü ġayret i
Andan efḍal ola gözsüz ᶜav rat ı

[11] Böyle deyüp ᶜĀmir bin Ḳays bes[341]
Sākin oldı v ir ṣalav at ḫōş nefes

DER-BEYĀN-I NAṢĪḤAT KERDEN-İ VÜZERĀ-YI MELİK-İ ḤABEŞ

[12]Ḥükemā ḳav lince melik-i Ḥabeş ᶜĀmir bin Ḳays sözin ki işit di Süleymānuñ ᶜaẓamet inden leşkerinüñ keṯret inden biñ bir [13] dürlü ḫalḳuñ cemᶜiyyet inden ejdehālaruñ heybet inden dīv ü ᶜifrīt nekbet inden ḳorḳup üşendi. Şöyle kim ḳat ındaġı [14] begler pehlev ānlar[342] daḫı iḫt iyāṭ larından her birisi ḳan ḳaşandılar. Andan Ḥabeş ᶜuḳalāsı ey<i>t diler[343]: Bir pādişāhuñ [15] t aḫt ını ki yil göt üre ist edügi v ilāyet e yirile[344] gök arasından sürüp yit üre biz anuñla nice ceng idelüm? [16] ᶜAle'l-ḫuṣūṣ ki dīv ü perrī fermānında ola. Cümlesinden bu art uḳ ki yidi başlu ev renler ejdehālar [17] memleket yuducı ṣuᶜbānlarla nice ṣav aş idelüm ki bundan ev v el bir ejdehā ᶜummāndan çıḳup gelüp [18] memleket imüzi[345] ḫarāb it di. Şehr kūy ḫalḳın ḳomayup dama çeküp yut dı. ᶜĀḳıbet ol Süleymāna elçi ṣalup [19] müsülmān olalum <diyüp>[346] āmān ist edük. Ejdehāyı bu yirden gidert di. Bizi ḫalāṣ it di. Şimdiki leşker çekev üz, [20] ḳarşu v arav uz. Cenge ki el ḳarav uz bu

---

[341] 44a[11] bes: B pes
[342] 44a[14] pehlev ānlar: B pehliv ānlar
[343] 44a[14] eyt diler: B eyit diler
[344] 44a[15] yirile: B yirle
[345] 44a[18] memleket imüzi: B memleket ümüzi

Süleymān āmān v irmeyüp cemīᶜimüz ejderlere yut durup [21] helāk idecekdür. Ne ḳadar kim āmān ist ersek bize āmān v irmeyecekdür. Zīrā ki ev v el anı aldadıġımuz [44b] [1] ḥükmüñe muṭīᶜ olalum didügümüz anuñ göñlinden ol kīn çıḳmamışdur. Zīrā kim ḥükemā eydür: **rabbü ḳav lin** [2] **eşeddü min ṣav lin.** Yaᶜnī kim eydür her oḳ ki<m>[347] dil kirişinden çıḳup göñül nişānına ki ṭoḳına anı çıḳarmaḳ [3] mümkin degüldür. Ḫuṣūṣan ki biz Süleymānı aldayup yanında günāhkār olduḳ. Eger ki eline girev üz günāhumuza [4] ᶜaẕāb ᶜıḳāb idecekdür. Zīrā ki ol peyġāmberdür. Gendüyi yaradan Allahuñ emrin dut ar kim kelām-ı [5] ḳadīminde v e kit āb-ı kerīminde buyurmışdur: **v eleküm fī'l-ḳıṣāṣ-ı ḥayāt un.** Maᶜnāy-i āyet oldur ki suc işleyene [6] cezā v irmek farīżadur.

NAẒM

Şeh Süleymān ḥażret idür ġāyet ulu şehriyār
Ki oldı fermān ins ü cinn ü v aḥş u ṭ ayr u mūr u mār

[7] ᶜĀḳıl olan anuñıla cenge hiç el ḳarmaya
Ceng iden ola hezīmet olmaya baḫt aña yār

ᶜĀṢĪ-ṢODEN MEL□K-İ ḤABEŞ [[8] VE ḲAṢD-KERDEN CENG-İ ḲĀHİR]

[8] Ḥükemā ḳav lince Ḥabeş ᶜuḳalāsı fużalāsı dev let ine lāyıḳ naṣiḥat it diler. Ammā ki [9] cāhilleri yir yir öginüşüp arslān gibi añraşup diz üzerine gelüp ey<i>t diler[348] ki iy şehriyār on [10] iki kez yüz biñ leşkeri cemᶜ idüp Süleymān niyyet ine cenge gelüp git dük. Şimdiki ḥālde dev eye binmişken yāre [11] ḳuṣmaġa niyyet it dük. Anı bilmez misin ki ḥükemā eydür:

---

[346] 44a[19] deyüp: B diyüp
[347] 44b[2] ki: B kim
[348] 44b[9] eyt diler: B eyit diler

ŞİʿR

Lev la'l-meşaḳḳat ü lesāde'n-nāsü küllühüm

[12]El-cūdu yeft eru v e'l-āḳdāmu ḳat t alu

Yaʿnī eydür ki muḫannes v e ḳorḳaḳ kimse ululıġa yit işmez kim dev let ḳażā [13] ḳat ındadur. Şu ejdehāsından ḳorḳan kişi deñize girüp cev her ala get ürmez v e deryā ġarḳından ḫav f [14] iden t ācir Hindūsit ān[349] aşşısın umup met āʿ göt ürmez. Egerçi ki ʿĀmir bin Ḳays sözi cāna ki eṣer it di [15] ki Süleymān leşkeri çoḳdur deyü saña ḫaber it di. Eger ki göñlüñ incindi v elī ġam yime meşaḳḳat t ozı [16] dimāġuñı bu gün acı ḳıldısa ümīddür ki yārın fet ḥ ü nuṣret ẓafer yüz göst ere. Nit ekim ʿuḳalā eydür: melālü'l-aʿmeli [17] ḫav āt imuhu. Yā melik-i Ḥabeş bunuñ bigi sözleri işidüp düşmāna v armaḳdan ḳorḳma ki ḫaber işidüldügi gibi olmaz. [18] Nit ekim eydür: leyse'l-ḫaberu kāle-maʿānīhi v e daḫı ḳat ı işlere ḳat ı sözlere ṣabr ḳılıcı ol ki dünyāda bit medük iş yoḳdur. [19] Nit ekim[350] ḥükemā eydür:

ŞİʿR

Lā t ümillü bi'l-ḫiṭ ūbi mādumt e ḥayyen

Külli ḫaṭ bin siv 'el-meniyyet i sehlün

[20]Yaʿnī kim eydür: Mādāmki dünyāda dirīsin rūzigār şiddet in felek nekbet in çekdigüñe ġam yime mādāmki ṣaġlıḳ ola [21] her iş bit er kim felek kişiye gāh zehr gāh şekker ṣunar v e pādişāhlara gāh rezm gāh bezm v irür.

NAẒM

[45a] [1] Döndügince işbu çarḫ-ı māh-ı mihr

---

[349] 44b[14] Hindūsit ān: B Hindūst ān

[350] 44b[19] nit ekim: B nit e

Gāh kişiye mihr ider ol gāh ḳahr

Gāh miḥnet gāh rāḥat v irür ol

[2] Gāh şekker ṣunar ol gāh zehr

NAṢĪḤAT KERDEN UMERĀ BE-MELİK-İ ḤABEŞ

Ḥükemā ḳav lince Ḥabeş pehlev ānları[351] ceng- [3] -cū dilāv erleri merdānları böyle <diyüp>[352] lāf urıcaḳ v üzerā v e ᶜuḳalā incindiler daḫı eyt diler[353] ki lāf [4] urmaḳ ᶜav rat işidür v e her işüñ ṣoñın ṣanmaḳ ᶜāḳıllar işidür. Nit ekim ḥakīm eydür:

ŞİᶜR

[5] Ḳālū v emā feᶜalū v e eynehüm

Min meşᶜarin feᶜalū v emā ḳālū

ᶜĀḳil dev let e lāyıḳ iş işler. Ammā [6] ki gendüyi görüp ögmez[354]. Velakin cāhil lāf urup ögünmekden[355] ġayrı nesne bilmez. Bildügi daḫı yañılduġına yit mez. [7] Yā melik[-i] Ḥabeş Süleymānıla ceng it mege iḳdām it me ki dev let üñe ḫalal gelmeye v e her işüñ ṣoñın ṣanki saña düşmen [8] gülmeye. Hezār ümīd v ardur ki ṣoñı maḥrūmlıġa yit işür. Bu cāhiller sözine ᶜamel it me ki cāhilüñ ḳalbi dilinüñ [9] alt ındadur. Diline eyü yat lu ne ki gelürise söyler. Nit ekim dimişlerdür: **ḳalbü'l-aḥmaḳı v e reāᵓe lisānehu.** Ammā ki [10] ᶜāḳil kāmil kimsene her ne söz ki söyler yirlü yirinde söyler. Zīrā ki ᶜāḳilüñ dili ḳalbi ardındadur. Tefekkürsüz keleci [11] it mez. Nit ekim eydür: **lisānü'l-ᶜāḳili fī-ḳalbihi.**

---

[351] 45a[2] pehlev ānları: B pehliv ānları
[352] 45a[3] deyüp: B diyüp
[353] 45a[3] eyt diler: B eyit diler
[354] 45a[6] ögmez: B ulamaz
[355] 45a[6] ögünmekden: B ululanmakdan

NAẒM

Ger dilerseñ dev let üñe irmeye ḫānum ḫelal

[12] İt me nādān sözi birle ᶜālem içre hīç ᶜamel

Uyur ejder ḳuyruġını başma kim ider helāk

Tehlükeye ḳarşu v arma ki irmeye naḳṣ u zev āl

[13] DER-BEYĀN-I İĠVĀ KERDEN RECĪM BE-MELİK-İ ḤABEŞ

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki v üzerāy-ı melik-i Ḥabeş bu v echile ki naṣīḥat it dilerse maᶜḳūl [14] görüp ist edi ki girü dönüp gide. Süleymānıla cengi[356] t erk ide. Ammā ki İblīs-i pür t elbīs bu ḳaẓiyyeyi muṭ ṭ aliᶜ olup [15] ḫannāsıla v esv āsıla cümle ẕürriyāt ı birle yirle gök arasından uçup Medīneye ṭ oġru giderlerken İblīs Süleymān [16] ḫaẓret inden söz açup ᶜālemde kāfir ḳomayup īmāna daᶜv et it dügin rubᶜ-i meskün meliklerinüñ ekṣeri müsülmān [17] olup Süleymāna[357] ᶜaleyhi's-selām iṭ āᶜat it düklerin[358] ḫaber açup Süleymān elinden aġlayup āh iderken v e duḫānından [18] felek yüzin siyāh iderken anı gördiler ki Dülil v e Kīv em v e İhriẓ v e Mışrāṭ bu dört şeyāṭ īn ulusı [19] dem çeküp uçup geldiler. Süleymān ḫaẓret inden şikāyet ḳıldılar. Ey<i>t diler[359] ki bizüm bu dördümüzi ki Mekkeye göndermişdüñ [20] ol dört ulu but laruñ içine girüp ki muḳīm olup ṭ ururduḳ[360], ziyāret e gelen kāfirlere but[361] içinden [21] söyleyüp iġv ā v irürdük. Maᶜbūduñuz bunlardur <diyüp>[362] her bir ṣaneme ṭ apdururduḳ. Dīn ü īmāndan çıḳarup [45b] [1] ṭ oġru yoldan ṣapdırup küfr ü ḍalālet yolların göst erüp cānib-i ḥaḳḳa ḳapu

[356] 45a[14] cengi: B ceng
[357] 45a[17] Süleymāna: B Süleymān
[358] 45a[17] it düklerin: B it diklerin
[359] 45a[19] eyt diler: B eyit diler
[360] 45a[20] ṭ ururduḳ: B dururduḳ
[361] 45a[20] but : B put
[362] 45a[21] deyüp: B diyüp

yabdurduḳ. Şimdiki ḥālde Süleymān [2] bin Dāv ud Medīneden Mekkeye gelüp geçdi. Mekke meliki Baṭ rūs Lāt u Menāt but ları Mekkeden alup ḳaçdı. [3] Süleymānuñ ḳaṣdı buyımış ki but lardan Mekkeyi arıdup pāk ide. But a ṭ apan kāfirlerin ḳırup helāk ide. İllā ki Ḥabeş [4] şāhı on iki kez yüz biñ er cem[c] it miş ki Süleymānıla ceng ide. Velakin v ezīrleri men[c] idüp ḳomamışlar. Ḳaṣdı [5] bu ki dönüp gide. İmdi yā İblīs t elbīsüñ v aḳt idür. Süleymānuñ ise yanında leşkeri az dīv ü perrīden kimse yoḳdur ser- [6] -firāz.

NAẒM

Var Ḥabeş şāhın azıt maġa eyle cehd
Kim Süleymān ḫāt emine ḳıla ḳaṣd

[7] On iki kez yüz biñ art uḳ v ar Ḥabeş
Her birinüñ ḳāmet i ye'cūc-ı sed

Bula şāyed ol Süleymān furṣat ın
[8] Dīv ü perrī yoḳ ki ide cenge meded

Böyle <diyüp>[363] ẕürriyāt ı İblīse
Virdi iġv ā ḥaddi yoġ bī-'aded

[9] Ger dilerseñ kör ola Şeyṭ ān racīm
Vir ṣalav at raḥmet ide o ṣamed

NEṢR

Ḥükemā ḳav lince İblīs[364] [10] Mekkeden but lar çıḳduġın v e Süleymān leşkeri gelüp anda aḳduġın ki işit di āh idüp aġlayup efġān ki it di[365] [11] daḫı

ẕürriyāt ıla dem çeküp uçışup git diler. Ol gice içinde nıṣfi'l-leyde Ḥabeş şāhı ser-v aḳt ine yit diler. Ḫalḳ [12] gözinden nihān[366] meclisine gelüp naẓar it diler. Gördiler ki Ḥabeş meliki beglerile ot urmış mey-i ergav ānı nūş ider. Süleymān-ı [13] nebīden ᶜam ḫaber açup söyledükce gözlerinden ḳanlu yaş cūş. Ḳaṣdları bu ki Süleymānıla ceng it mekden [14] ḳaçalar. Seḥer-gāh gūs-ı rıḥlet çalup geldükleri yire dönüp göçeler. Hemāndem İblīsi bunlaruñ gözlerinden ġāyib [15] hāt if-ī āv āz v irmege oldı. Ṭālib çaġırup ey<i>t di[367] ki yā Ḥabeş şāhı men nār-ı nūr müv ekkeliyem. Bu cihānı yaradan [16] seni ana ḳarnında nuṭ feden düriden Allah Süleymāna ḫışm idüp ḫāt emin elinden alup saña v irmek ist er v e anı helāk [17] idüp sinleye giv irmek ist er. Zīrā Mekke Allah ev idür. Aña sen ḥürmet [368] iderdüñ. İçine but lar ḳoyup ᶜizzet iderdüñ. [18] İmdi Süleymāndan hīç ḳorḳma. Leşkerüñ çeküp v ar ceng eyle. Benī İsrāᵓīl ḳav min ḳırup ḳanlarından yir yüzin [19] lāle-renk eyle. Vāsiᶜ cihānı gözine t eng eyle deyüp iġv ā v irüp bunlaruñ gözlerinden ġāyib.

NAẒM

[20]Ol Ḥabeş şāhına Şeyṭ ān-ı racīm
Eyle bī-ḥad v irdi iġv ā ki delīm

Kim Ḥabeş şāhı işidüp ine nūr
[21] Şandı hāt if āv azıdur ol nedīm

NEṢR

---

[363] 45b[8] deyüp: B diyüp
[364] B[11] Ger dilerseñ kör ola Şeyṭ ān racīm / Vir ṣalav at raḥmet ide o ṣamed /NEṢR/ Ḥükemā ḳav lince İblīs, B[9'] uncu satırın t ekrarı
[365] B[12] Mekkeden but lar çıḳduġın v e Süleymān leşkeri gelüp anda aḳduġın ki işit di āh idüp aġlayup efġān ki it di, B[10'] uncu satırın t ekrarı.
[366] 45b[12] nihān: B'de yok
[367] 45b[15] eyt di: B eyit di
[368] 45b[17] hürmet : B raḥmet

Ḥükemā ḳav lince Ḥabeş şāhı Şeyṭ ān-ı racīm sözin işidüp [46a] [1] inandı kim söyleneni hāt if ṣandı. Şād olup güv endi. Cenge niyyet idüp ḳıv andı. Hemāndem yirinden ṭ urup [2] ḳılıc ḳuşandı. Süleymāndan ne ḳorḳdı ne üşendi. Emr it di. Kūs-ı ḥarbī çaldılar. [c]Alem ḳaldırup at binüp [3] leşker çeküp nıṣfu'l-leyde yöriyüp git di. At lar ayaġı yir yüzin penbe gibi dit di. Nīzeler ucı [4] ol kere [c]alemler başı bedr-i ḳamere irişdi. At lar na[c]lı mıḫı yidi ḳat yiri delüp ḍarbı öküze balıġa irişdi.

[5] NAẒM

İblisüñ ṭ elbīsine aldandısa mīr-i Ḥabeş
Şeh Süleymān ḥażret ine [c]āḳ olup göt ürdi baş

[6] Uymayup nāṣiḥ sözine ṭ ut madısa nuṣḥ u pend
Gör çerisi nice ṣınup olısardur bağrı baş

DER-BEYĀN-I CENG-İ ḲĀHİR VE ĀHENG-İ İŞĀN

[7] Ḥükemā ḳav lince Ḥabeş şāhı leşkerin çeküp ol giçe ṣubḥ olınca git di. Güneş Ḳāf yaḳasından baş çıḳarınca [8] Baṭ rūsıla Ḳāhirüñ ceng it dügi yire yit di. Ez-an-cānib Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār ol pehlev ān[369]-ı rūzigār [9] ol gice Baṭ rūsı ceng içinde bağlayup ḳahr odıla cigerin dağlayup bend idüp bād-pāye ki ışmarladı [10] andan yine raḫşına binüp ḳılıc eline alup ḳalḳān yapındı. [c]Escedi Ḥabeşī ālāyına depindi. [c]Esced görüp ḳılıc çeküp [11] ḳarşu gelüp Ḳāhire muḳābil olup depere ḳılıcıla Ḳāhiri çaldı. [c]Esced gece v arınca Ḳāhir bin Sāmı ṣağ ayaġın [12] rikābından çıḳarup [c]Escede bir puşt -ı pā[370] eyle urdı kim at ından mu[c]allaḳ yıḳıldı. Secencel-i Ḥalebī mecāl v irmeyüp [13] inüp bağladı. Ammā ki Ḳāhir ṭ āġ cānav arına ḳaġan arslān girür gibi kāfirüñ ālāyına girdi. İn-v aḳt [14] içinde kāfirüñ leşkerin ṭ aġıt dı.

---

[369] 46a[8] pehlev ān: B pehliv ān
[370] 46a[12] puşt -ı pā: B puşt pā

NAẒM

Bir ᶜaceb ceng it di anda pehlev ān[371]

[15] Ki uġradur küffāra ol ceng-i ḳırān

Çekdi ḳılıc dökdi ḳan kesdi baş

Urdı nīze sökdi sīne baş baş

[16] Zorbā zorıla ki urdı ḫaṣma ḍarb

Gürz yir dit ret di urdı şarḳ u ġarb

Ṣallayup ki kāfire urdı ṣalıḳ

[17] Ḍarb yiyüp iñledi öküz balıḳ

Nīzesi ucı arżı idüp ġalbīr anuñ

Çarḫı ṭāsu t īr ider kefgīr anuñ

[18] Nıṣf-ı leyl olınca kim ceng it di ol

Cümle kāfir leşkerin t eng it di ol

Bu ᶜacāyib sözleri sen eyle güş

[19] Vir ṣalav at muṣṭafāya olma ḫamūş

NEṢR

Ḥükemā ḳav lince çünki sekiz biñ kāfir leşkerini biñ yidi yüz [20] yit miş yidi pehlev ānlar ṣıyup ḳırdılar. Andan ol but ları dev elerile dört biñ miḳdārı kāfir esīr idüp Baṭ rūsıla ᶜEscedi [21] bend ü zencīr idüp fet ḥ u nuṣret dev let saᶜadet ile

ṣabāḥadek git diler. Raḫş u raḫşān sorup Süleymān ordusına [46b] [1] gelüp <yit diler>[372]. Ez-an-cānib Süleymān-ı nebī ᶜaleyhi's-selām ol gice ṣubḥa dek Allah t eᶜālāya ᶜibādet it di. Ṣubḥ olıcaḳ [2] ṣubḥ namāzın ḳılup Tev rīt Zebūr oḳıyup namāz u niyāzdan fārig olıcaḳ daḫı dönüp Loḳmān-ı ḥakīme suᵓāl [3] it di ki ẕi'l-ḥicce ayınuñ bugün ḳaçıdur. Cev āb v irdi ki yā nebīyya'l-lah yarınki gün ᶜarefe günidür. Vaḳt īdür ki [4] Mekket u'l-lahı but lardan ayırt lat durasın. Varup ziyāret ḳılav uz deyüp cev āb v iricek Süleymān-ı nebī ᶜaleyhi's-selām [5] Yāḥūnāṣen begler begiye ḥükm it di. On iki biñ pūlād-pūş sipāhīlerden biş biñ er alup v arup [6] Kaᶜbe şehrinüñ kāfirlerini īmāna daᶜv et ḳıla. Gelmeyenini ḳılıcdan gecüre. Andan v arup Mekkeyi but dan pāk ide. Menᶜ ider [7] kimse v arısa ḳılıcdan geçürüp helāk ide. Pes Yehūyādaᶜ daḫı ᶜalem-i Süleymānı ḳaldırup kūs-ı ḥarbī çaldırup [8] Mekke şehrine geldi. Bir mīl miḳdārı yaḳīn ḳalıcaḳ ālāy bagˇlayup ṭurdı. Kaᶜbe ḥürmet ine şehre ḳılıcıla girmedi. [9] Bir ḳaç pehlev ān[373] gönderdi. Şehr ḫalḳın daᶜv et it di. Bunlar daḫı Baṭ rūsuñ ḳaçup git dügin v e Süleymān ᶜaẓamet ile [10] gelüp ᶜArafāt ṭagˇı kenarına ordı ḳurup ṭut dugˇın görüp bilmişlerdi. Cemīᶜ şehr ḫalḳı Mekke ḥaremine [11] gelmişlerdi. Anı gördiler ki seher v aḳt inde kūs-ı ḥarbī öt di. Biş biñ miḳdārı pūlād-pūş sipāhī belürdi. [12] At ayagˇı t ozı cihānı ṭut dı. Ṭabl u ᶜalem ḫayl ü ḥaşem birle raḫş u raḫşān sürüp geldiler. Şehr ucında ālāy [13] bagˇlayup Mekke ḳarşusında gelüp ṭurdılar. Kerrināy öt dirüp ṭabl u ᶜalem urdılar. İçlerinden dört yegin at lu bahādur- [14] -ları seçilüp gördiler. Bu gelenleri ḫaber almagˇa geldügin bilürler. Meger kim bunlaruñ içinde bir ᶜāḳıl kişi v arıdı. Ġāyet [15] māldārıdı. ᶜArabuñ ulularından idi. Adına ᶜAbdu'l-mugˇir dirlerdi. Mūsā dīni üzere[374] ḳāyimdi. Ugˇurlayın dīn [16] ṭut ardı. Bunlara bildürmezdi. Pes baş ḳaldırup ey<i>t di[375]: Yā Mekke şehri ḳav mi ne dirsiz ne fikr idersiz? Baṭ rūs [17]

---

[371] 46a[14] pehlev ān: B pehliv ān
[372] 46b[1] yet diler: B yit diler
[373] 46b[9] pehlev ān: B pehliv ān
[374] 46b[15] üzere: B üzre
[375] 46b[16] eyt di: B eyit di

ise ṭ abdu̇ğuñuz but ları alup ḳaçup Ḥabeş iḳlīmine git di v e Süleymān gibi ᶜaẓīm ulu pādişāh üzeriñüze gelüp [18] yit di v e bu gelen leşker-i Süleymānī ki görürsiz sizi īmāna daᶜv et it mege iṭ āᶜat it meyeniñüzi ḳılıcdan geçürüp [19] ġāret it mege gelür. Ne dirsiz? Ḥükmine fermān dīnine girüp Müsülmān olur misiz? Yoġısa ḳılıcdan geçmegi iḫt iyār ḳılur [20] misiz <diyicek>[376] ol ḳav m iki bölük oldılar. Şol ki ᶜArab cinsliyidi[377] sözini maᶜḳūl görüp gendüyi şefīᶜ dut dılar[378] [21] v e şol ki Ḥabeş ḳav minden v e yabandan gelmiş ᶜArab ḳav midi anlar ᶜināḍ ḳılup <eyit diler>[379]: Biz dīnümüzi t erk it mezüz. Senüñ [47a] [1] daḫı işit mezüz[380] deyüp yaraġa girüp cenge ḥāżır oldılar. Ammā ki ᶜAbdu'l-muġir gendüye uyan ᶜArab [2] <v e>[381] ᶜArbā ḳav mıla bu gelen kişilere ḳarşu v ardılar. Ḫaber alup ḥaber v irdiler. Andan cumhūrı birle sürüp [3] Yehūyādaᶜ begler begiye v ardılar. Duᶜā ḳılup rikābı öñinde yüz yire sürdiler. Andan begler begiye [4] gendülerüñ Süleymān emrine iṭ āᶜat it dükleri v e ol ḳav m ᶜināḍ ḳılup şenāᶜat it düklerin naḳl [5] eyledi. Begler begi ᶜAbdu'l-muġiruñ sözin ḳabūl ḳılup ḫilᶜat geyürdi v e iki biñ ādem ḳoşdı. Eyt di: Saña [6] t ābiᶜ olan kimselerüñ t aᶜalluḳāt ını ḫānumānını beklesünler. MāBāḳısını ḳılıcdan geçürelüm deyüp ṭ abl u ᶜalemi [7] ol arada ḳoyup raḫş u raḫşāndan indiler. Piyāde olup ḳılıcların ellerine alup ḳalḳanların yapındılar [8] daḫı ol Mekke ḥareminüñ öñindeki kāfirlere depindiler. Āmān v irmeyüp ḳılıc çekdiler. Alt ı biñ miḳdārı kāfirüñ [9] boyunların urup ḳanların dökdiler. Andan Yehūyādaᶜ begler begi bir niçe ḫāṣlarıla Mekke ḥaremine girdiler. Biñden [10] art uḳ ruhbān gördiler ki Mekkedeki but lara ḫıdmat iderlerdi. Ṣaçından süriyüp ḥaremden ṭ aşra çıḳarup [11] ser-cümlesin ṭ ut dılar. Bend ü zencīr it diler. Andan Mekke ḳapusın açup içerü girdiler. Gördiler iki but ṭ urur. [12] Öñinde dört keşīşler yüzlerin yire sürüp aġlayup but ından meded diler. Begler begi görüp but ların

---

[376] 46b[20] deyicek: B diyicek
[377] 46b[20] cinsliyidi: B cinslidi
[378] 46b[20] dut dılar: B dut undılar
[379] 46b[21] eyt diler: B eyit diler
[380] 47a[1] işit mezüz: B işit mez

gürzile ḫurd u [13] ḫaşḫāş idüp pārelerin Mekke ḥareminden ṭaşra at durdı v e ol dört keşīşleri daḫı bagladup ṭaşra gönderdi. [14] Andan ᶜAbdu'l-mugir ādem gönderdi. Gelüp Mekkeyi silüp süpürdiler. Gül-ābıla şulayup şandal u ᶜūd u kāfūr [15] yaḳup buḫūr it diler. Andan çıḳup ḥaremi süpürdiler v e ḥaremden daḫı çıḳup bir mīl miḳdārı ḥaremüñ çev resine [16] yaḳın olan yirleri pāk it diler daḫı ol dut saḳları alup ruhbānlarıla Süleymān naẓarına git diler. ᶜAbdu'l-mugir [17] daḫı gendüye uyan ḳav mıla ᶜaẓīm pīşkeş yaragın görüp kefenlerin boyunlarına ṭaḳup Süleymān peygāmberden yaña [18] git diler. Ez-ān-cānib Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār daḫı Baṭ rūs-ı kāfiri v e ᶜEsced-i Ḥabeşīyi dört biñ miḳdārı kāfir [19] ṭ ut saḳlarıla alup ṣubḥ olıncaya dek ki git diler ṣabāḥ namāzı v aḳt i yit ince gelüp Süleymān ordusına yit diler. [20] Ot agına gelüp ḳonup andan Süleymān naẓarına geldi. Dev let ine duᶜā ḳılup ṭ ut saḳları[382] ᶜarż eyledi. [21] Ne v echle ceng it dügin sekiz biñ erüñ baᶜżın ḳırup baᶜżın dut dugın bir bir[383] söyledi. Süleymān peygāmber [47b] [1] ᶜaleyhi's-selām işidüp şād olup Ḳāhire iḳlīm ḫarācı deger murassaᶜ ḫilᶜat geyürdi v e bilesince [2] v aran pehlev ānlara daḫı māl v irüp ṭ oyurdı v e ol gelen dut saḳları Aṣafa ḥükm it di ki [3] īmān t elḳīn ide. Pes Aṣaf daḫı īmān t elḳīn idüp īmāna gelene amān v irdiler, gelmeyenüñ [4] boynın urdılar. Andan Süleymān agzından Aṣaf daḫı ol v ezīr-i Süleymānı emīri'l-ümerā suᵓāl it di ki [5] yā Baṭ rūs Ḥabeş şāhından ne ḫaber bilürsin. Eyt di on iki kez yüz biñ pūlād-pūş sipāhī [6] cemᶜ idüpdür. Benümle bu günki güne ḳav li v ardur. Mekke şınurına gelüp yit se gerek. Süleymān-ı nebīyile muḳābil [7] olup ceng it se gerek deyüp ḫaber v iricek Āṣaf Baṭ rūsuñ sözin Süleymān peygāmbere <ᶜaleyhi's-selām>[384] [8] naḳl it di. Bu sözüñ t aḥḳīḳin bilmek içün çev re yaña naẓar it di. Dīv den v e perrīden v e cinnīden kimse [9] yogıdı ki göndere. Varup ol daḫı ḫaber get üre. Anı gördi ki Ḥabeş cānibinden bir ᶜuḳḳāb ḳuşı [10] uçup hav ā yüzinden gelür. İllā ki gāyet yüksek uçar. Çünki hav ā yüzinden

---

[381] B v e: 47[1-2]'de yok
[382] 47a[20] ṭ ut saḳları: B dut saḳları
[383] 47a[21] bir bir: B'de yok
[384] 47b[7] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

serīr muḳābelesine ki [11] geldi daḫı ḳanad süzüp yir yüzine ki indi rāst dergāh-ı Süleymān öñine gelüp ḳondı [12] daḫı yönüni ḥaẕret -i Süleymāndan yaña döndi daḫı manṭ ıḳu'ṭ -ṭ ayrca dev ām-ı dev let ine du'ā v e eyyām-ı rif'at ine [13] şenā ḳılup eyt di ki,

NAẒM

Aġız açup böyle didi anda 'uḳḳāb
Ki emīr-i ins ü cin mālik riḳāb

[14] Dev let ile pāyidār ol her zamān
Niçeme kim dev r ide meh āfit āb

Yolda uçup gelüriken ḫıẕmat a
[15] Bir çerī gördüm eridür bī-ḥisāb

Hep Ḥabeş ḳav mı yüzinüñ daġı v ar
Rū-siyeh cümlesi şān esv ed seḫāb

[16] Her birinüñ ḳāmet i hemçün ḥişār
Gözleri odlu yanar şankim şehāb

Cümlesi cev şen geyer pūlād-pūş
[17] Erlik içre pehlev ān bebr-ṣıfāt

On iki kez yiz biñ ola ol çerī
Şan meleḫ göçer yaḫūd üçre zübāb

[18] On iki biñ ṣaf dut up yörür ālāy

Her ālāyda t ūġıla v ardı ᶜuḳḳāb

Uş yaḳıncaḳ geldi Mekke yirine
[19] Her bir ādem birinci hemçün kilāb

Ḥażret üñe v irdügümdür ṣaḥ ḫaber
Düşmeni bilmeklik olur gey ṣev āb

[20] Böyle deyüp anda ᶜuḳḳāb ol zamān
Sākin oldı v ir ṣalav āt bul ṣev āb

FİRİSTĀDEN-İ SÜLEYMĀN ᶜUḲĀB BERĀY-I CĀSŪS KERDEN EZ-ḤABEŞ

[21] Ḥükemā ḳav lince ḳaçanki Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[385] ᶜuḳḳābuñ bu[386] sözin ki işit di Hüdhüdi bile ḳoşup gönderdi ki [48a] [1] ol çerīyi gözedüñ. Herzeye ḳonarsa ḳonduruñ. Baña gelüñ ḫaber v irüñ didi daḫı bunları gönderdi. [2] Bunlar daḫı ḳanad açup uçup git diler. Andan Süleymāñ peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[387] ᶜuḳḳābdan işit dügi ḫaberi ᶜulemāya v e v üzerāya [3] söyledi. On iki kez yüz biñ Ḥabeş leşkeri gelürimiş. Ne t edbīr idersiz deyü meşv eret eyledi. Ḳāhir bin [4] Sām eyt di: yā nebiyya'l-lah ne ġam yirsin düşmāniçün? On iki biñ sipāhi v e on iki biñ zerrīn kemer ḳulları [5] baña bilemce ḳuş ᶜalemüni get üreyin. Muḳabil olup ceng ideyin. Mekke ṭ av āfında ol Ḥaḳḳuñ ᶜav n-i ᶜināyet i [6] birle sen Süleymān ḥażret inüñ muᶜcizāt ı birle erenler himmet i v e pehlev ānlar ḳuv v et i merd-i meydānlar ġayret i birle muẓaffer [7] olav uz. Ḥaḳ t eᶜālā ḳulına nuṣret v iricek on kişi on biñ eri ḳırup helāk ider. Zīrā irādet [8] Ḥaḳḳuñdur. Allahu t eᶜālā

---

[385] 47b[21] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[386] 47b[21] bu: B'de yok
[387] 48a[2] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

musallaṭ ḳılur ist edügin ḳulları üzerine. Nit ekim Kelām-ı Ḳadīmde v e Kit āb-ı Kerīmde [9] gelür ki kezālike yusallitu rusulehü ᶜalā men yeşāᵓu min ᶜibādi. Andan Süleymān ḥükm eyledi. Baṭ rūsıla ᶜEscedi ḥabse [10] şalup bāḳī kāfirleri ḳılıcdan gecürdiler daḫı diledi<ler>[388] ki t aḫt ıyıla göt ürde. ᶜAẕamet ile düşmān üzerine [11] v ara daḫı düşmān üzerinde hav āda yil t aḫt-ı Süleymānı muᶜallaḳ dut a. Yoḳarudan aşaġa ādemī-zād leşkeri <ᶜāḳilān>[389] [12] kim oḳ at up kim ṭ aş at a. Şav aş ḳılup ceng ideler.

NAẒM

Ḳaṣdı böyle idicegez ol Süleymān-ı resūl
[13] ᶜĀḳilān aḥsen görüp reᵓyini anuñ it di ḳabūl

Līki Ḳāhir menᶜ idüben ist edi ceng-i Ḥabeş
Ol ḳadar it di dilek kim ḥācet i oldı ḥaṣūl

[14] DER-BEYĀN-I ḲIṢṢA-İ CENG-İ ḲĀHİR BİN SĀM

Ḥükemā ḳav lince Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> bu v echile t edbīr it mekde. Ḥabeş [15] ᶜaskerini ḳırup ṭ aġıt maġa ḫāke yeksān it mege niyyet ḳılup ümerāyıla el bir it mekde. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz [16] ez-in-cānib Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār ol ṣāḥib-ḳırān-ı rūzigār on iki kez yüz biñ pūlād-pūş sipāhī [17] birle gelen Ḥabeş şāhınuñ cengini ki ist edi Süleymān nebī <ᶜaleyhi's-selām>[390] yā[391] pehlev ān-ı Ḳāhir iy Sām-ı Süv ār oġlı Cābir [18] egerçi ki yüz biñ leşkeri yalıñuz ṭ aġıt maġa ḳādirsin. Velīkin bu gelen düşmān leşkeri ki on iki kez [19] yüz biñ āhen-pūş erdür. Her birisi uşaġı v e irisi merd-i meydān dilāv erdür. Yigirmi ot uz biñ erile [20] anlara mukābil muᶜārıż olmaḳ dev let e lāyıḳ ad u ṣana muv āfıḳ degüldür

[388] 48a[10] diledi: B dilediler
[389] B ᶜāḳilān: 48a[11]'de yok
[390] 48a[17] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[391] 48a[17] yā: B'de yok

kim ne deñlü arslān şīr-i [21] ġurrān gibi āheng bebr-i beyān[392] gibi ceng daḫı iderse iki cet ük bir arslāna ṭ ābdur. Kişi dev let ine ġarra olmaḳ [48b] [1] v e arzūsına t ekye ḳılmaḳ aḥmaḳlar fī[c]lidür. Nit ekim eydür: **lā t et t eki'l-[c]alā [raġbet i] fe innehā biżāyi[c]ü'l-ḥumḳa.** Pes eyle [2] olsa yā Ḳāhir ne v ar şeyāṭ īn ẕürriyāt ı yanumuzda yoġısa ki anlara muḳābil ola. Yāḫūd yidi iḳlīm beglerinden [3] rub[c]-i meskūn serv erlerinden bilemüzde kimse yoġısa ki anlaruñıla v arup cang ide, müv ekkel-i bādı gönderelüm. [4] Varup bād-ı ṣarṣara ḥükm ḳılsun. Ḥabeş leşkerin dirüp[393] deryāy-ı [c]ummāna döksün deyicek Ḳāhir bin [5] Sām daḫı pāy-i t aḫt ı öpüp Süleymān dev let ine du[c]ā ḳılup eyt di ki yā nebiyya'l-lah egerçi Süleymāñ-ı zamānsın. Her ne [6] ḥükm it señ elüñde. Zīrā ki nübüv v et ḫāt emi yedükde nām-ı ḫuẕā dilüñde v e ammā ki ol pāk-i yezdān [c]aẓamet -i [7] Ḥaḳḳiçün ki saña Süleymānlıḳ baña ṣāḥib-ḳırānlıḳ rūzī ḳıldı. Ben bendeñe icāzet v ir v arayın. Bu kāfirlerle [8] ceng ideyin. Gerek ḫayl u ḥaşem ḳoşup ṭ abl u [c]alem v ir gerek v irme. Yalıñuz v arurmen. Gendümi bu [9] deryā gibi leşkere ururmen. Taḳdīru'l-lahda alnuma her ne ki yazıldısa anı görürmen. Ecelsüze ölüm düşmāndan [10] elem yoḳ. Eger ki kişinüñ eceli gelse ḳaçmaġıla ḫalāṣ bulmaz v e mev t derdine dermān umsam yoḳ. [11] Nit ekim [c]uḳalā eydür: Ḳaderlenmiş nesne elbet t e kişiye gelse gerek. Ḳorḳmaḳ andan bāṭ ıldur ki olacaḳdur olsa [12] gerek. Nit ekim dimişlerdür: **iẕ-ecele'l-ḳaderu baṭ ale'l-ḥaẕeru.**

NAẒM

Alnına ādem oġlanınuñ yazduġı ḥaḳḳu'l-ḳalem
[13] Şek get ürme geliserdür [c]ālem içre bīş ü kem

Ḳul gerek kim emr-i ḥaḳḳa v ire dāyim ol rıżā
Ki andan özge çāre yoḳ v a'l-lahu ā[c]lem belki hem

---

[392] 48a[21] āheng bebr-i beyān: B'de yok
[393] 48b[4] dirüp: B derüp

[14] DER-BEYĀN-I RESĪDEN-İ MURĠ-I RUḤ BA-HÜDHÜD ĀGĀH ŞODEN EZ-ḲAŻİYYE-İ SÜLEYMĀN ᶜAM

Ḥükemā ḳav lince ḳāhir bin [15] Sām böyle deyicek Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhis-selām>[394] gördi ki Ḳāhire ᶜasker ḳoşmazsa daḫı elbet t e gendü yalıñuz v aracaḳdur. [16] Pes ṭ abl u ᶜalem v irüp on iki biñ pūlād-pūş sipāhīyile v e on iki biñ zerrīn-kemer-ḫāṣ ḳullar [17] bile ḳoşdı v e bin yidi yüz yit miş yidi t īġzen Tīrāndān pehlev ānları bile ḳoşup daḫı dönüp [18] eyt di ki yā Ḳāhir bu senüñ it dügüñ bahādurlıḳ degüldür. Cünūnlıḳdur kim yigit ligüñ v ar. Rūzigār sillesin [19] yimedüñ. Buña delülik bahādurlıġı dirler kim ḥükemā eydür: el-şebābu şuᶜbet ün mine'l-cunūni. Yaᶜnī kim yigit lik [20] delülikden bir budaḳdur. İmdi yā Ḳāhir sözüñ ışmayup saña ᶜasker ḳoşdum. Allaha ışġınup v arup [21] düşmānıla ceng eyle. Velī ᶜāḳilāne depren. Sām-ı Süv āruñ oġlısın. Aduña göre iş işle deyüp naṣiḥat [49a] [1] ḳıldı. Andan Ḳāhir bin Sām el öpüp icāzet alup dīv ān ḳapusından ṭ aşra çıḳup ot uz alt ı [2] pāre ceng alt ına müst aġraḳ olup leşkerin ḥāżırlayup ᶜalem-i Süleymānı ḳaldırup kūs-ı ḥarbī [3] çaldırup ṣaff ālāy düzedüp git mege niyyet idince anı gördiler ki şarḳ cānibinden bir ḳara bulut [4] gibi nesne belürdi. Velī ġāyet ḫışmıla yidi başlu ejdehā gibi uçup gelür. ᶜAcebāndur dirken [5] yaḳīn gelüp ẓāhir göründi. Bildiler ki bu gelen ruḫ ḳuşıdur. Ammā ki bir ejderhā[395] ṣıfat nesneyi göt ürüp [6] gelür. Ruḫ ḳuşınuñ ḳaẓiyyesin bundan ev v el ẓikr it mişdük ki Rüst em-i Tehimt en ol pehlev ān-ı leşker-şiken [7] çünki Ṭaymūs-ı Perrīden oġlı Ferāmerzüñ küh-i Şuᶜāᶜada ṭ ut saḳġıduġın ki işidüp ruḫ ḳuşına binüp [8] küh-ı billūrı aşup bir çeşmesār kenārına inüp ḳonup Ṭaġṭ aġay-i ᶜAyyārı anda ḳoyup Rüst em Heşt - [9] pāy-ı baḫrīye süv ār olup küh-i sut ūn dāmeninde şikārgāha gidüp Cān bin Cān daḫmasına ṭ üş [10] gelüp merkebinden inüp daḫmaya girüp niçe zamān eglendügi ecilden Heşt -pāy-i baḫrī ᶜinānın ḳırup [11] saḥrāya v arup gezerken ruḫ ḳuşı ṭ üş

---

[394] 48b[15] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

[395] 49a[5] ejderhā: B ejdehā

gelüp ḳapup göt ürüp çeşme-sār kenārına yit ürüp [12] Rüst emden v e Ṭaġṭ aġadan nişān bulmayup Heşt -pāy-i baḫrīye göt ürüp daḫı gidüp çünki Rüst emi bulmadum v e Ferāmerzi [13] daḫı ḳandalıġın bilmedüm cümlesinden bu efḍaldur ki Süleymān dergāhına v aram Sīmurġa bulışup ḫaber [14] v irem deyüp ol ḳara bulut ḳanadların açup uçup ḳuds-i mubārek cānibine ᶜazm it di. Yirile gök ara- [15] -sında uçup şarḳdan ġarb cānibine geçüp giderken yir yüzini hav āy-ı fenādan seyr iderken ayaġın gendüye [16] çeküp boynın uzadurken ḳanad açup uçup ḳuds-i mubārek cānibin gözedürken Mekke ḳurbına gelüp yit di. [17] Yüce gökden yir alçaġına naẓar it di. Gördi ki serīr-i Süleymānī ᶜarafāt ṭ aġı kenārına ḳonmış. Yişil ḳızıl [18] aṭ las bārigāhlardan yir yüzi gülist āna dönmiş. Yol yaḳīn oldugına şād olup ḳuşlar ṣafında [19] Sīmurġı gözet di. Göremeyüp incindi. Ne ḥāl ki deyüp ḳorḳup ḳocundı. Ez-in-cānib Süleymān-ı nebī [20] ᶜaleyhi's-selām ruḫ ḳuşı hav āda uçarken görüp Hüdhüdi gönderdi ki v ar anı naẓaruma get ür. Ḳanda- [21] -yimiş ḥālin ṣoralum. Ḳaynaḳlarında göt ürdigi cānav ar ne nesnedür görelüm deyicek Hüdhüd daḫı per açup [49b] [1] uçup hav āy-ı fenāda ruḫ ḳuşı yanına yit di. Ruḫ ḳuşı daḫı Süleymān cānibinden geldügin Hüdhüdüñ ki [2] gördi ḳanad süzüp ḳarşu v ardı. Ḳuş dilince öt işüp ḳanad ucıyla görişüp ḫaber ṣordı. Hüdhüd [3] daḫı Süleymānuñ beyt ü'l-maḳdisi yapdugın andan Mekke yolların düzet dügin Likām ṭ aġı pāresini ḥükm idüp [4] yile göt ürt dügin v e ol küyi ṭ opraġıla ṭ oldırup[396] şehr bünyād it dürdügin v e çev reden iller get ürdüp şehri maᶜmūr [5] it dürdügin andan Medīneye gelüp anda daḫı bir şehr yapdurdugın v e andan Mekket u'l-lahı gelüp but ların ayırt lat dırup [6] ḫalḳın īmāna daᶜv et ḳılup müsülmān idüp Allaha ṭ apdurdugın ḥikāyet v e Ḥabeş şāhı leşker çeküp cenge geldigin[397] [7] riv āyet eylediyise ruḫ ḳuşı işidüp Süleymānuñ salṭ anat ına v e ᶜaẓamet ine t aḥsīn ḳılup āferīn it di. Andan Hüd- [8] -hüd ṣordı: Bu ḳaynaġuñdaġı nedür v e get ürüp nidersin? Baña

[396] 49b[4] ṭ oldırup: B ṭ oldurup
[397] 49b[6] geldigin: B geldügin

ḫaber v ir ki ne diyārdan gelürsin v e ne diyāra gidersin?[398] [9] Ruḫ ḳuşı daḫı serencāmın t aḳrīr v e Rüst em ḳażiyyesin t a[c]bīr eyledi. İkisi ḳuş dilince öt işüp söyleşürek[399] [10] birbirile laṭ īfe eyleşürek Cidde deñizi kenārına indiler. Serīr-i Süleymāniye yaḳīn yirde ḳondılar. Andan ruḫ ḳuşı [11] daḫı ḳaynaġındaġı Heşt -pāy-ı baḫriyi yire ḳoyup ḳanad yayup sekeleyüp yöriyüp Süelymān naẓarına v arup [12] pāy-ı t aḫt ı öpüp du[c]ā ḳılup et di ki,

NAẒM

Pāy-ı t aḫt ı şāha v arup murġ-ı ruḫ

[13] Yüz süriyüp anda yire ḳodı ruḫ

Çün piyāde şāha ḳarşu ṭ uruban

Ḫōş du[c]ā ḳıldı Süleymāna az u çoḫ

[14] DER-BEYĀN-I ĀGĀH-ŞODEN-İ SÜLEYMĀN [c]AM EZ-ḤĀL-İ RÜSTEM

Ḥükemā ḳav lince ruḫ ḳūşı bu v echile du[c]ā ḳılıcaḳ Süleymān ḥażret i [15] su[c]āl it di ki ḳandan gelürsin? Bu göt ürdügüñ cānav ar ne cānav ardur? Ruḫ ḳuşı daḫı Sīmurġ gendüyi [16] Ferāmerzi aramaġa gönderüp git dügin cezīre-i ḫālidāt da Rüst eme yit dügin Rüst emile Ṭaġṭ aġayı göt ürüp gök yüzine [17] uçdugın kūh-i billūrı aşup geçdügin Rüst em anda dīv lerle ceng it dügin andan yine Rüst em Ṭaġṭ aġayıla alup [18] göt ürdügin kūh-i Şu[c]ā[c] et egine yit ürdügin anda bir çeşme-sār kenārına indürdügin Ṭaġṭ aġayıla Rüst emi ḳondurdugın [19] gendü şikāra v ardugın gelüp Rüst emi yirinde bulmayup merkebin gördügin minḳārına alup göt ürüp git dügin [20] niçe zamān Rüst emi arayup bulamayup āh u efġān it dügin [c]āḳibet gelüp ḳuds-i mubārek cānibine uçup [21] git dügin gelüp bu Mekke ḳurbına yit dügin

---

[398] 49b[8] ne diyārdan gelürsin v e ne diyāra gidersin: B ne diyāra gidersin v e ne diyārdan gelürsin
[399] 49b[9] söyleşürek: B söyleşürken

serīr-i Süleymānı görüp sev indügin Hüdhüdle bulışup yir yüzine [50a] [1] indügin Rüst em merkebin yirde ḳoyup ḳondugın ḥażret -i Süleymāna ᶜarż idüp sākin oldı.

NAẒM

[2] Şeh Süleymān ḥażret ine ḳıluben ḫayr duᶜā
Ḳuş dilince dev let ine ḳıldı bī-ḥad çoḳ şenā

Ḳul gerek mev lāsına ᶜizzet ḳılup medḥ eyleye
[3] Tā kim aña ragbet ide ol raḥīm pādişā

DER-BEYĀN-I RESĪDEN MURĠ-I RUḤ ḤAŻRET-İ ḲĀHİR

Ḥükemā ḳav lince Süleymān [4] peygāmber ruḫ ḳuşından Rüst emüñ aḥv ālini ki işit düp diñledi erligine t aḥsīn ḳılup ḫayli nesne añladı. Velī ol [5] ḥīnde ruḫ ḳuşı geldügine şād oldı. Eyt di: Yā murġ-ı ruḫ ġāyet v aḳt inde geldüñ. İnşāᵓe Allah Rüst emi daḫı [6] bulav uz. Ammā ki saña ḥükmüm budur ki Sām-ı Süv ār oġlı Ḳāhir düşmān leşkerile uġraşmaġa gider. Hav ādan anı [7] gözleyesin. Eger ki düşmān aña ġālib olursa ele v irmeyüp ḳapa göt üresin. Baña degin get üresin deyüp [8] ḳuş dilince ışmarlayıcaḳ ruḫ ḳuşı daḫı fermānberem deyüp yüz yire sürüp andan ḳanad açup uçup [9] ḫışımlu ḳara bulut gibi gök yüzine geçüp cev lān urup ayaḳ ḳışaldup boyun uzat maġa başladı. Hav āy-ı [10] fenādan yir alçaġında leşker içinde Ḳāhiri gözet mege başladı. Andan Süleymān peygāmber <ᶜaleyhi's-selām>[400] Bād-pāye ḥükm it di. [11] Alt ı yüz alt mış alt ı peyklerile Heşt -pāy-ı baḫriyi Ḳāhire ilet. Ḳarındaşı oġlı Rüst emüñ merkebimiş. Süv ār olsun. [12] Allah[a] ṣıġınup ki fet ḥ u żafer anuñdur. Ḫaşmına Ḥaḳdan dilerem mużaffer v e üst üv ār olsun[401] deyicek Bād-pāy daḫı refīḳ- [13] -lerile Heşt -pāy-i baḫriyi alup

[400] 50a[10] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[401] 50a[12] mużaffer v e üst üv ār olsun: B mużaffer ola v e üst üv ār ola

Ḳāhire ilt üp[402] Rüst emüñ merkebidür, ruḥ ḳuşı get ürdi deyü ḥikāyet v e Süleymān aña süv ār [14] olsun deyüp ḥükm it dügin riv āyet ḳıldılar. Ḳāhir Rüst emi işidüp ḥasret odı cigerin yaḳup andan dönüp [15] bu Heşt -pāy-i baḥrīye baḳup gördi ki,

NAẒM

Bir ᶜaceb merkeb anı görmiş degül cinnī beşer
[16] Şīr sīne şekli ejder görk düm t ennin-ser

Ṭaġda arslān ṭ aşda ḳaplān heybet inden yā cenub
Kāf-ı Sīmurġ üzerinden uçarısa per döker

[17] Yoḳuşa ṭ av şan geçer inişe sildür aḳar
Şuya girse hemçū t ennīn ol deñiz içre dalar

Çünki Ḳāhir gördi anı şād olıban ol zamān
[18] Ḥaḳḳa bī-ḥad şükr idüben secdeye yüzin sürer

Diñle imdi bir ᶜacāyibden ġarāyib ḳıṣṣa
Līki v irgil ḫōş ṣalav at Muṣt afāya yādgar

[19] NEṢR

Ḥükemā ḳav lince egerçi ki Ḳāhir Rüst em ḥasret inden yandı yaḳıldı v elī <ḥaḳḳa>[403] [20] ol[404] ceng güninde ancılayın merkeb eline girdügine sev inüp Ḥaḳḳa şükr it di. Yüzüni fāl-ı mübārek görüp gendüye ḫayr [21] yum ṭ ut dı. Andan Ḳāhir

---

[402] 50a[13] ilt üp: B iledüp
[403] B ḥaḳḳa: 50a[19]'da yok
[404] 50a[20] ol: B'de yok

raḫşından inüp Heşt -pāy-i baḫrīye binüp ᶜalem-i Süleymānīyi ḳaldırup küs̄-i ḥarbī çaldırup [50b] [1] on iki biñ pūlād-pūş sipāhī dilāv erlerile v e on iki biñ ḫāṣ zerrīn kemer şīr-nerlerile v e biñ [2] yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlarıla ḳan içici merd-i merdānlarıla raḫş-ı raḫşān fīl gergedānlar sürüp [3] git diler. Ol pūlād-pūş yigirmi dört biñ yidi yüz yit miş yidi cebe v e cev şen ışıḳlara gün şuᶜlesi [4] ṭ oḳınup baḫr-i Elmās gibi eṭ rāf-ı ᶜālemi münev v er it diler. Ṭabl u duhulleri urup surnā v ü kerrināyları urup yorı̇gulu [5] ḳıldılar ki baḫr-i hāmūnları iñlet diler. Serīr-i Süleymānda sāyebān dut an ḳuşlar<ı>[405] beliñlet diler. Küs̄-i ḫarbī ṣadāsıyla [6] çarḫ-ı gerdūn ṭ asın çıñlat dılar. Deryā kenārınca yöriyüp Ḥabeş şāhı leşkerine ṭ o ̇gru git diler.

NAẒM

[7] Küs̄-i ḫarbī çalınuban yöridi çünki şāh
Toz cihānı ṭ ut dı görinmedi gökde mihr ü māh

At mıḫından yidi ḳat yir t ozdı ḳaldı ṣev r-i nūn
[8] Erdeminden ṣaḥn-ı çarḫa ṭ oldı dūdıla siyāh

DER-BEYĀN-I ĀGĀH-ŞODEN MELİK-İ ḤABEŞ EZ-ĀMEDEN-İ ḲĀHİR BİN SĀM

Ḥükemā [9] ḳav lince Ḳāhir bin Sām Süv ār leşkerin çeküp ḳūşlıḳ v aḳt inde düşmān ṭ arafına git mekde. Ammā bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib [10] Ḥabeş şāhına geldi ki Şeyṭ ān-ı racīm iġv āsına uyup on iki kez yüz biñ erüñ çoḳlıġına maᶜrūr [11] olup alt un gümiş but lardan öñce göt ürdüp küs̄-i nefīr çalup ṣancaḳ göt ürdüp ṣubḥ deminden göçüp [12] ki git di güneş ḳuşluḳ yirine çıḳınca Mekke ṣınurına gelüp yit di. Meger ki geldügi yolda Mekkeyile Ḥabeş arasında [13] bir saᶜb sengist ān küh̄ist ān v arıdı. Bir yanı Cidde deñizidi. Dört mīl miḳdārı ol derbendüñ uzunluġı [14] v arıdı. Eyle t eng derbendidi ki at lar bir bir geçerdi daḫı ġāyrı yirden

---

[405] 50b[5] ḳuşlar: B ḳuşları

gecmege yol yoġudı. Çünki Ḥabeş [15] şāhı derbendüñ aġzına ki geldi ālāy baġlayup ṭurdı. Aḳdāḥ-ı vezīrile ṭanışdı ki bu derbendi [16] nice geçeler. Vaḳt ola ki Süleymān ᶜaskeri derbendüñ aġzın baġlamış ola deyü iḥtiyāṭ it diler. Aḳdāḥ-ı vezīr eyit di: [17] Şāhā Behrām-ı Cebelī ki pehlev ān-ı pāy-ı taḫt dur leşker ᶜilmin cümlemüzden yek bilür. Ol nekim[406] dirse anuñla ᶜamel [18] it didi. Şāh-ı Ḥabeş daḫı pehlev ānı ḳıġırup ṭanışıḳ it di. Cev āb virdi ki baña ḳırḳ biñ er vir. Pehlev ānlaruñdan [19] derbendi geçüp öt e başın alayın. Eger düşmān gelürse ceng ḳılayın. Sen leşkerüñ geçürmeyince zinhār derbende [20] girme deyüp naṣīḥat it di. Ḳırḳ biñ Ḥabeş bahādurların alup zengī dilāvirlerin alup fīl gergedan raḫş u [21] raḫşān sürüp ṭabl u nefīrler çalup derbende girüp git diler. At lar ayaġı mıḫı derbend[407] ṭaşlarını ḳum gibi uşat dılar v e küs-i ḥarbī- [51a] [1] -ler āv āzesi gökleri gürlet diler.

NAẒM

Çünki Ḳāhir çekdi leşker yöridi hep ehl-i ceng
[2] At naᶜlı t ozut dı yiri mıḫ delüp uşat dı seng

Küs-i ḥarbī kerrināy v irdi yanḳu ṭaġ ṭaş
Naᶜralardan[408] ṭaġda esed beliñledi ṭaşda neheng

[3] DER-BEYĀN-I ĀGĀH-ŞODEN BEHRĀM DER-DERBEND EZ-ḲĀHİR

Ḥükemā ḳav lince Behrām ḳırḳ biñ erile derbende girüp [4] gelmekde. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Ḳāhire geldi. Nit e çünki ᶜasker-i Süleymānīyi çeküp ki git di gün [5] ḳubbe-i feleke dikilince derbend aġzına yit di.

---

[406] 50b[17] nekim: B ne
[407] 50b[21] derbend: B derbendi
[408] 51a[2] Naᶜralardan: B Naᶜradan

Andan dönüp beglere eyit di: İy benī İsrā'īl dilāv erleri v e iy ᶜArab u ᶜArbā [6] serv erleri bu derbendi geçelüm mi yā bu arada düşmanı oñalum mı ne dirsiz deyicek eyit diler ki yā pehlev ān derbende [7] girmek bize żarardur. Belki derbendi baġlayalum düşmene v irmeyelüm deyüp derbend aġzına leşkerin Ḳāhir ḳondurdı [8] v e gendü biñ nefer kişiyile ḳarav ula bendi anlar daḫı derbend aġzında ḳoyup Bād-pāyi öñe ṣalup Heşt -pāy-i [9] baḫrīye maḥāmīz urup birin birin derbend içine gidince küs āv āzın işit di. Hemāndem ᶜinān çeküp derbend [10] derbend alup sedd-i İskender gibi ṭurdı. Bād-pā daḫı nacaḳ elinde nām-ı sübḥān dilinde Ḳāhir öñinde ṭurdı. [11] El ḫançerü t ebere urdı. Ez-ān-cānib pehlev ān-ı Behrām-ı Cebelī daḫı Ġamġama nām ᶜayyārını gönderdi ki der- [12] -bendi göre kimse v ar mı yoḳ mı gelüp ḫaber v ire. Ġamġama daḫı ṭaban ḳaḳup ayaḳ başında t āc elinde yalın nacaḳ [13] ling urup derbend içine girdi, git di. Ḳāhir ṭurdugı yire yit üp ses işit di. Yoldan ṣapup bir yüce [14] aġaca çıḳup naẓar it di. Ḳāhirüñ ḳadd ü ḳāmet i heybet ü şecāᶜat ini v e bindügi cānav aruñ ejder şekl sīret ini [15] heybet ini görüp ḳorḫusından[409] berg-i ḫazān gibi dit redi. ᶜAḳlı şaşdı. Aġaçdan düşdi. Biñ belāyıla örselenüp [16] yirinden ṭurdı. Düşe ṭura gelüp git di. Pehlev ān Behrām-ı Cebelīye ḫaber it di. Behrām-ı Cebelī daḫı ḫışımlu [17] bulut gibi göksin gerüp Ḍaḥḥāḳ-ı Mārī gibi gendüyi görüp derbend içinde giderken anı gördi ki Ġamġamay-ı [18] ᶜayyāruñ ḳorḫudan beñiz ḳanı uçup beliñleyüp düşmāndan ḳaçup gelür. Behrām-ı Cebelī eyt di ki ne ḫāldur? [19] Süleymān dīv ine mi uġraduñ? Uçuḳ ṭut mış gibi ḳaçarsın. Ne ḳażāya uġraduñ ki ḳorḫudan böyle kef [20] geçersin. Ġamġama eyt di: Nice ḳorḳmayayın ki cān alıcı deñiz ejdehāsına binüp derbende gelmiş cānuñ [21] almaġiçün arḳurı yoluñ almış öñinde bir çābük herīf ṭurur. Yā münker-i nekīridür ḥisāb ṣorsa [51b] [1] gerek v eyāḫōd[410] cān alıcı şākirdidür ḳarşu v aranuñ cānın alup aña v irse gerek.

---

[409] 51a[14] ḳorḫusından: B ḳorḳusından

[410] 51b[1] v eyāḫōd: B yāḫōd

NAẒM

[2] Buncılayın pehlev ān nerre şīr
[c]Ālem içre gelmemişdür yā emīr

Nag̱rasından çıñlayup ṭ as-ı felek
[3] Gürz ü ḫarbī iñledür gāv u semek

Yüz biñ ere olsa muḳābil çekse t īg̱
Dūd-ı ḫūndan bag̱ladur göklerde mīg̱

[4] Gendü Ḳāhir ceddidurur ḳahramān
Merrīḫ ü Keyv ān diler andan āmān

Bīşede arslan olsa ṭ ag̱da ger peleng
[5] Ḳāhirile ṣanma ki ider cenge heng

RŪ-BE-RŪ<-YI> ŞODEN-İ ḲĀHİR BE-BEHRĀM-I CEBELĪ

Ḥükemā ḳav lince Behrām-ı Cebelī [6] Ġamg̱amanuñ sözinden bildi ki Süleymān pehlev ānlarından bir kimsedür ki gelüp derbendi alupdur ki [c]asker [7] gelecekin bilübdür. Andan Behrām-ı Cebelī daḫı bir niçe serv erlerle gergedan sürüp derbende gelüp gördiler ki [8] bir şaḫṣ ḳırḳ biş arış ḳad çekmiş pūlāda g̱arḳ olmış ejdehā ṣıfat nīze eline alup heft -ser ejder [9] gibi ṭ urmış[411]. Velī bir sehmnāk kimsedür ki Behrām-ı Cebelī gibi serv er ev v el naẓarda gendüyi şaşurdı. [10] Şanki Merrīḫ bişinci ḳat gökden yire inmiş. Bu [c]aẓamet çeriye göksin gerüp bir bezirḫāne süt ūnı gibi pūlād [11] süñüye ṭ ayanup bu çerīden yaña naẓar ider. Velī ancılayın pehlev ān ki Merrīh felek görse andan üşene. [12] Ḳahramān-ı ḳāt il düşine

[411] 51b[9] ṭ urmış: B durmış

girürse[412] ḳorḫusından ḳan ḳaşana v e alt ında bir merkebi v ar ki ejdehā başlu sekiz ayaḳlu [13] süñü yalmānı dişlü yil ev reni ḳulaḳlu.

NAẒM

Bir bahādur pehlev ān ki ḳan içici şīr ü nerr

[14] Bindügi merkeb ṣanasın ejdehāy-ı heft -ser

Ḳan ḳaşanur ger ḳat ından geçse anuñ bebr<-i> beyān

Ḳaf-ı [c]anḳā üzerinden uçarısa per döker

[15] NEṢR

Ḥükemā ḳav lince Behrām-ı Cebelī Ḳāhir bin Sām-ı Süv ārı görüp ġāyet [16] ḳorḳdı. Bildi ki deñlüdür. Bu pehlev ān illā Sām-ı Süv ār oġlı Ḳāhirdür. Ol leşkerler ṣıyup ḳan dökici süñülerle sīneler [17] söküci pehlev ān-ı cihāndur. Velakin bu bindügi merkebi dīv -i [c]İfrīt ṣanup daḫı biş yüz miḳdārı kāşiflere emr [18] eyledi ki v aruñ bu serv ere diñ ki yoldan git sün. Eger gendüyi gendüye gerekse v e ger ni dīv e binüp geldügine [19] güv enmesün. Ḳuv v et ine ṭ ayanmasun. Ḥabeş leşkerinde pehlev ān yoḳdur ṣanmasun.

NAẒM

[20] Bu çerīde gey cihāndan ehl-i ceng

Ḳurıda arslan av laşur ṣuda neheng

Ṭaġda bīşe içini ṣanma ki ısuz

[21] Sizmedügüñ yirde olur bebr ü peleng

NEṢR

[412] 51b[12] girürse: B girse

Ḥükemā ḳav lince kāşifler daḫı raḫş-ı raḫşān sürüp [52a] [1] Ḳāhire ṭoġru git diler. Gelüp yaḳınına yit diler. Ez-ān-cānib[413] Ḳāhir bin Sām ol pehlev ānı nīk-nām derbend aġzına [2] göz uruken anı gördiler. Ḳırḳ biñ miḳdārı erile ḳırḳ alt un başlu ᶜalemlerile ḳırḳ cift nefīrlerile bir pehlev ān-ı [3] cihān gergedan-süv ār alt mış arış ḳadd ü ḳāmet i v ar menāreye beñzer. Başı ḥammam ḳubbesi aġzı maġāraya beñzer. Biñ [4] yaşında bir gergedana süv ār olmış. Sedd-i İskender gibi yirinde ṭurdı. Leşkerin ṭurġırup[414] gendüden yaña [5] bir ālāy serv erler gönderdi. Gendüye ḳarşu at[415] sürüp gelürler. Ḳāhir anları gördi ṭurduġı yirden [6] cūş u ḫurūş eyledi. Mest ejderhā gibi gerindi, sündi. Gelen ḳāşiflere ḳarşu Heşt-pāy-ı baḫrīyi sürdi. [7] Anlara bir heybet göst erdi ki ḳāşiflere söz söylemek ḳayusı olmayup ḳorḫudan ne ṭındılar ne aġız açdılar. Behrāmdan [8] yaña dönüp ḳaçdılar. Behrāma gelince Ḳāhir daḫı ardlarından sürüp git di. Ḳażā v ü ḳader gibi ki yit di her kime [9] ki gürz urdı kellesi ḫurd olup elinde cān v irdi. Ḳurd ḳoyuna girür gibi içlerine girdi. Gögis gürildü- [10] -sinden muḫanneslerüñ yüregi yarıldı. Ölüm yaġmacısı t en v ilāyet ine segirdüm şaldı. Ḳāhir bunları anı v aḳt [11] içinde kimin ḳılıcıla çalup ḫıyār-mānendi at ıla iki böldi v e kimine gürz urup ḫurd ḳıldı v e kimine süñü [12] sancup sīnesinde ḳaḳdı v e kimine daḫı şalup at ından yıḳdı. Ol biş yüz āhen-pūş kāşiflerden [13] biş kişi ḳaldı. Helāk oldı. Ez-ān-cānib[416] Behrām-ı Cebelī Ḳāhirüñ cengini ki gördi t aᶜaccüb idüp engüşt [14] ber-dehān urdı. Ḳarındaşı oġlı Ekmām-ı Ḥabeşī yigirmi biñ miḳdārı erile gönderüp eyt di: Var bu bedbaḫt [15] bed-aḫt eri ṭut up bend idüp baña get ür. Miḳdārın aña bildürelüm. Tā ki anı gören bir daḫı serv er-i selāṭīnlere [16] arḳurı gelmesün. Derbend aġzın almasun deyicek Ekmām-ı Ḥabeşī daḫı pīl sürüp yigirmi biñ erile yigirmi[417] [17] alt un başlu ᶜalemile v e yigirmi cift nefīrle Ḳāhirden yaña ᶜasker çeküp ki gelüp

---

[413] 52a[1] ez-ān-cānib: B ez-in-cānib
[414] 52a[4] ṭurġırup: B ṭurġurup
[415] 52a[5] at : B'de yok
[416] 52a[13] ez-ān-cānib: B ez-in-cānib
[417] 52a[16] yigirmi: B yigirmi yigirmi

git di. Erenler naᶜrası [18] küh-i Hāmūnı gümlet di v e deñiz içindeki cānav arları beliñlet di. Ez-ān-cānib Bād-pāyı ᶜayyār gelen ᶜaskeri [19] görüp Ḳāhire ḫaber v irüp eyt di: Yā pehlev ān-ı cihān biş yüz er ḳırdugˇuña güv enme ki ḳarşuñda gelen leşker [20] yigirmi biñden art uḳdur. Ḳamusı pūlād-pūş at ı gecimlü yaraḳludur. Vaḳt uña ḥāżır ol deyince Ḳāhir daḥı naẓar [21] ḳılup Ekmām-ı Ḥabeşīyi gördi. Alt mış arış ḳadd ü ḳāmet lü nerrīmān ṣalābet lü Kerrīmān heybet lü bir dilāv er [52b] [1] yigirmi biñ āhen-pūş er öñine düşmiş gelür. Ḳara ṭ agˇ gibi bir pīle süv ār olmış sürüp dört [2] yüz ḳırḳ dört arṭ āl demür gürz eline almış gelür. Ḳāhir bildi ki bu gelen pehlev ān-ı cihāndur. Hemāndem [3] gˇażaba gelüp Heşt -pāy-i baḫrīyi sürdi. Yaḳīn v arıcaḳ ḳılıc çeküp ḳalḳan yapınup muḳābelesinde [4] ṭ urdı. Ekmām-ı Ḥabeşī daḥı Ḳāhirüñ ḳadd ü ḳāmet inden v e bindügi merkebüñ heybet inden bildi ki Sām-ı Süv ār [5] oglıdur. Ġāyet üşendi. Diledi ki dönüp ḳaçaydı. Yüz ṣuyın yire ṣaçaydı. Velī ad u ṣān gözleyüp pehlev ānlar [6] izin izleyüp göñlinden gendüye eyt di: Yav uz adıla yörimekden eyü ad alt ında ölmek yegdür. Eger ecelüm [7] bunuñ elindeyise ölürem eger ecelüm yogˇısa ḫalāṣ oluram. Nit ekim ḥükemā eydür: Cidd ü cehd ḳorḳu kişiye [8] fāyide eylemez. Eger dünyāda rızḳum dükenmedise neheng agˇzına daḥı düşsen nesne olmazsın v e naṣībüñden [9] ziyāde dünyādan nesne almazsın. Nit ekim dünyāyı yoḳdan v ar iden Allah ferşi alçagˇ ᶜarşı dār iden pādi- [10] -şāh buyurur ki ḳev lehü t eᶜālā v elā t ense naṣībeke mine'd-dünyā deyüp Ekmām-ı Ḥabeşī Ḳāhire gürz [11] ḫav āle ḳıldı. Ḳalḳan muḳābil dut up Ḳāhir Ekmāmuñ ḍarbını ṣav dı. Anı görüp Ekmām ḳılıc çeküp [12] Ḳāhiri depere çaldı. Ḳāhir gürzin ḳarşu ṭ ut dı. Menᶜ ḳıldı. Ḳılıc gürze ṭ oḳınup buz pāresi gibi iki [13] şaḳḳ oldı. Ekmām anı görüp bu kez nīze eline aldı. Ḳarşudan Ḳahirüñ sīnesin gözleyüp ḳargˇu şabṭ alu [14] süñüyi at dı. Ḳāhir gürzin ṭ ut up menᶜ it di. Çünki nev bet Ḳāhire degdi, ḳażā v ü ḳader gibi gürzin [15] ḳaldurdı. Ekmām ḳalḳan muḳābil ṭ ut dı. Bir ḍarb eyle urdı ki ḳalḳanıla Ekmāmuñ ḳolı pāyidār olmayup [16] ḍarb inüp omuzına ṭ oḳınup gözleri ḳararup alt ındagˇı pīlüñ bili üzilüp yire düşdi. Diledi kim [17] inüp bagˇlayayidi. Ḳāhirüñ üst ine t īr-bārān it diler. Ḥadden ziyāde

oḳ at dılar. Ḳāhir anı görüp [18] ḳalḳan yapınup Heşt-pāy-i baḫrīyi sürüp ol yigirmi biñ pūlād-pūş Ḥabeş ḳav mine kim irişdi [19] melekü'l-mev t gibi bunlaruñ cānın almaġa dürişdi. Gāh süñüsin ele alup biş on at luyı süñüye [20] sancup nīzesi yalmānı ucın yüreklere ḳarışdurdı, ölüm elçileri muṣībet ḫaberlerin get ürdi [21] v e nīzesi göñüller perdesin göt ürdi v e gāh ḳırḳ ḳat siñirlü gergedan şāhı başlu üc kirişlü [53a] [1] yayın eline aldı ḳırḳ arış uzunı Sīmurġ yeleklü billūr t enlü laᶜlīn ṭ uṭ aḳlu elmās ayaḳlu ḳażā [2] v ü ḳader gibi uçucı yidi ḳat demür pūlāddan nebt īz gibi geçici oḳıla Ḥabeş ḳav mına ölüm yaġmurın yaġdurdı [3] v e göklere ḳan buḫarından bulut lar aġdurdı, ᶜadem ṣaḥrāsında lāleler bit ürdi gāh gürz urup [4] erenler başın ḫurd idüp cānsuz gev deleri yire yat urdı. Muḥaṣṣal-ı kelām söz dırāz it meyelüm. Güneş [5] ḳubbe-i felege dikilince ol ḳadar ḳan dök<ül>di[418] ki yir yüzi ergev ān-ı ḥulle geydi. Lāle-zār oldı. Ol [6] yigirmi biñ erden biñ er saġ u esen ḳalmayup ḳalancası daḫı t ār-mār oldı v e[419] bu aralıḳda Bād-pāyi [7] ᶜayyār Ekmāmı mecāl v irmeyüp baġlayup cān u cigerin ṭ aġlayup girüsine dönüp öñine ḳaḳup [8] yayan sürüp derbend aġzındaġı ᶜaskere v arup Zelzāl-i Ekbere v e Ġażbān-ı Kūhiye ḫaber it di ki [9] siz bunda neye ṭ ursiz? Pehlev ān cenge ḳarışdı. Gelüñ yardım idüñ deyüp ḫaber v irince hemāndem yigirmi [10] dört biñ er diledi ki derbende gideler. Velī Zelzāl-i Ekber ḳomayup eyt di biz ev v el bir nice serv erlerle [11] Ḳāhiri görelüm. Leşker ḥācet olursa ḫaber idev üz, gelesiz deyüp Ġażbān-ı Kūhile El-Ḥānen bin Yaᶜre-semā [12] Ḥāṭ ūr-ı Ḥalebī birle pīl gergedan sürüp git diler. Gelüp Ḳāhirüñ ardından yit diler. Gördiler ki yigirmi biñ [13] pūlād-pūş erenleri ḳalᶜa-güşāy v ü t īġzenleri derbend içinde helāk idüp ḳıra bıraḳmış. Cānların [14] göge[420] uçurup t enlerin yire bıraḳmış v e ḳarşusında bir ālāy erile bir pehlev ān ṭ urur. Andan Zelzāl-i Ekber Ġażbān-ı Kūhiye [15] eyt di: Ḳāhire yardım idecek nesne yoḳ. Bu arada ṭ uralum bizi Ḳāhir görmesün, incinür. Başına bir ḥāl

---

[418] 53a[5] dökdi: B döküldi
[419] 53a[6] v e: B'de yok
[420] 53a[14] göge: B ki

gelürse [16] yardım idev üz deyüp gendüleri Ḳāhirden gizlediler. Ḫaşmıla ne v echile ceng ider deyü gözlediler. Ez-ān-cānib [17] Behrām-ı Cebelī daḫı Ḳāhir bin Sāmuñ cengini ki gördi ġayret e gelüp üzerine gergedan sürdi. Bu Behrām [18] daḫı adlu şanlu pehlev ānıdı. Ḥabeş memleket i içinde ad çıḳarmış merd-i merdānıdı. Niçe biñ leşkeri başına [19] şıyup fet ḥ u nuṣret bulmışdı. Pes diledi ki yine bir ad ḳazanup Ḳāhiri ala get üre. Sām-ı Süv ār oġlınuñ nām u nişānın [20] cihāndan göt üre. Pes alt ında ḳara bulut gibi ḫışımlu gergedanın sürdi. Gürzi-girān eline alup Ḳāhire ḳarşu [21] v ardı. Ez-ān-cānib Sām-ı Süv ār oġlı Ḳāhir pehlev ān-ı cābir ol yigirmi biñ ere ḳılıc ḳoyup ḳırarken ḳoyun [53b] [1] ḳaṣṣābı ḳoyun sürüsüne girer gibi içine girürken kimine t īġile depere çalup gergedanıla iki bölerken v e gāh ḳol şınup ḥabeşīnüñ [2] birisin yaḳasından ṭ ut up eline alup ḳarşudan geleni anuñla urup helāk iderken v e gāh sürev arup [3] bir kimesneyi gergedanıla ṭ ut up yirden göt ürüp yire urup ḫurd-ı ḫaşḫāş ḳılup maġzın çāk iderken anı gördi ki [4] ḳarşudan Efrāsiyāp heybet Merrīḥ şecāᶜat Keyv ān rifᶜat alt mış arış ḳadd ü ḳāmet i v ar, alt ı yüz alt mış alt ı arṭ āl [5] gürzin omuzına alup sürdi geldi. Ḳāhir daḫı ḳarşu v ardı. Ḳalḳan muḳābil ḳıldı. Andan Behrām-ı Cebelī [6] eyt di: Yā pehlev ān aduñ nedür söyle. Seni bilüp öldürem. Ne ḳadar dīv e bindüñise miḳdāruñı saña bildürem.

NAẒM

[7] Çün benem Behrām ᶜālem pehlev ān
Heybet ümden ḳan ḳaşanur nerrīmān

Sen kim olduñ yolumı alduñ benüm
[8] Merdiseñ ḳurt ar elümden imdi cān

LĀF ZEDEN-İ ḲĀHİR BİN SĀM

Ḥükemā ḳav lince Behrām-ı Cebelī böyle deyüp [9] lāf urıcaḳ Ḳāhir ḳaḳıyup eyt di: iy ḳara yüzlü Ḥabeşī sen bilürsin erenler birle ṣav aşı. Adum sorarsañ [10] Sām-ı Süv ār oġlı Ḳāhirem. Senüñ bigi kāfirlerüñ başın kisici cābirem.

NAẒM

Ḳāhirem ben pehlev ān-ı rūzigār

[11] Ceddimüzdür kahramān-ı Sām Süv ār

Yüz biñ erden yüz çev ürmezem bugün

Niçe sen ki ejderle idem kār-ı zār

[12] DER BEYĀN-I CENG-İ İŞĀN

Ḥükemā ḳav lince çünki Behrām-ı Cebelī Ḳāhir sözin ki işit di ġaẓaba gelüp [13] cenge niyyet it di. Ḳaẓā gibi gürzin ḳaldırup gergedan sürüp Ḳāhire bir gürz urdı. Ḳāhir daḫı ḳalḳan berāber ṭ ut dı. [14] Velī ḍarb eyle doḳundı[421] ki Ḳāhir ġāyet begenüp Behrāma āferīn it di. Velī Behrām Ḳāhirüñ ḳolunı ḳalḳanda [15] pāyidār göricek gāyet incinüp bir ḍarb daḫı urdı. Ḳāhir anı daḫı men[c] it di. Bu kez Behrām ḳılıc çıḳarup [16] Ḳāhiri depere ṭ ut up çaldı. Ḳāhir daḫı ḳalḳan aldı. Velī nev bet Ḳāhire degicek ḥammām ḳubbesi gibi pūlād gürzin [17] eline alup Behrām-ı Cebelī üzerine Heşt-pāy-i Baḥrīyi sürdi. Yaḳīn ki v ardı Heşt-pāy-i Baḥrī [18] Behrām bindügi gergedanı sīnesinden ḳarv ayup ejdehā ser-aġzıla ṭ ut dı. Behrām görüp heybet alup [19] v ehm it di. Gürzine Ḳāhirüñ ḳalḳan berāber ṭ ut dı. Velī Ḳāhir bir gürz eyle urdı ki Behrāmuñ ḳolı [20] ḳalḳanda pāyidār olmayup ḍarb inüp yaġrınına ṭ oḳundı. Dem-i nefesi baġlanup cihān gözine ṭ ar oldı. [21] [c]Aḳlı şaşdı. Gergedandan yire düşdi. Heşt-pāy-i Baḥrī daḫı gergedanı sīnesinden ṭ ut up [54a] [1] zaḫm-nāk it mişdi. Gürz ḍarbından bili daḫı üzilüp yire düşdi. Ḳāhir ṣıçrayup yire inüp [2] Behrām baġlamaḳ dileyince Behrām ġayret idüp yirinden

ṭurup ḳılıcın çıḳarup yayan Ḳāhire muḳābil [3] olup çaldı. Ḳāhir daḫı gürzin ḳılıca muḳābil ṭut dı. Ḳılıc gürze ṭoḳınup ḳabżasından buz pāresi gibi [4] şaḳ oldı. Ḳabża Behrām elinde ḳaldı. Andan Ḳāhir ḳarşudan Behrāmı puşt-ı pāyıla sīnesinde urup [5] yire yıḳdı. Şahin gibi göksine çıḳdı. Ejdehā kemendile muḥkem elin bağlayup Bād-pāy eline virdi. Daḫı [6] Heşt-pāy-i Baḫrīye binüp ḳılıc çeküp düşmān ālāyına sürdi daḫı ḳalḳan yapındı. Ḥabeş leşkerine [7] çapındı daḫı ḳırmağa başladı. Ḳılıcı Ḥabeşīlere ecelden öñden irişdi ve süñüsi ṭağlar aḫt arup [8] öküze balığa irişdi ve ölüm elçileri muṣībet ḫaberlerin get ürdi ve Ḳāhir şol ḳadar ḳan dökdi [9] ki ḫūn buḫarı göklere ağdı, ölüm yağmurları yirlere yağdı, ecel gelmişlerüñ ḳanı yir yüzine ṣızup [10] lāleler bit ürdi.

NAẒM

Kerrināy öt üp çalındı küs-i ḥarb
Kim gelüpdi zelzeleye şarḳ u ġarb

[11] Merrīḫ ü Keyv ān felekde oldı ḳadīd
Pehlev ānlar ḫaşmına urduġınca ḍarb

DER BEYĀN-I CENG-İ ĪŞĀN

[12] Ḥükemā ḳav lince Ḳāhir Behrām-ı Cebelīyi daḫı aḫt arup ol yigirmi biñ miḳdārı leşkerine ḳılıc ḳoyup ceng idicek [13] düşmān ḳanından yir yüzin lāle renk idicek ez-ān-cānib Zelzāl-i Ekber ve Ġażabān-ı Kūhī El-Ḥānen [14] bin Ya[c]re ve Semā Ḥāṭūr-ı Ḥalebī bu dört pehlev ān daḫı pīl gergedan sürüp düşmān leşkerine irüp [15] kimi gürz ḳılıc kimi daḫı süñü çeküp ve kimi ṣaluḳ ṣalup dört pehlev ān dört dürlü yarağıla na[c]ralar [16] ḫayḳırup ceng it diler. Süñüler gev delere dil uzat dı ve gürz-i girānlar kelleler ṭağıt dı ve ḳılıclar ejdehā- [17] -veş ağızların açdı. Düşmān ḳanın ḳomayup yire saçdı. Ḳāhir daḫı yoldaşların bunuñ gibi

---

[421] 53b[14] doḳundı: B ṭoḳundı

ḥālet de görüp [18] daḫı ziyāde ġayret e gelüp raᶜd-v ār naᶜra urdı. Arslān gibi añradı. Ejdehā gibi ġıjġurdı. Ḳurd [19] ḳoyuna girür gibi Ḥabeş çerisine girdi. Ḳaṣṣablayın ḳoyun ḳırar gibi ḳırdı. Ölüm bāzārın kerm it di. Ḳan buḫarından [20] gök yüzüni ḳızıllu ḳaralu bulut lar ṭut dı. Cānlar met āᶜın süñüler dellāli elinden kimse almaz oldı. Şāhīn [21] öñinden ṣıġırcuḳ ḳaçar gibi Ḥabeş leşkeri ḳaçup girüsine döndi. Kimse Ḳāhire ḳarşu gelmez oldı v e[422] Zelzāl-i Ekber [54b] [1] daḫı göksüni süñülere ḳarşu ṭut ardı v e nefsini ḫav f it meyüp mehlekelere at ardı. Gendünüñ öñine [2] geleni ḳılıcla iki[423] biçerdi. Ol ḳadar ḳan döḳdi ki ḳan baḥr olup deñizdeki neheng daḫı ḳan ḳuṣardı. [3] Ġażabānī Kūhī daḫı bir ṭarafdan ġażaba gelüp ceng iderdi. Ḳāhirüñ ḳafasın gözleyüp [4] düşmān leşkerine āheng iderdi. Ecel peykānlu ḳażā oḳların kim at ardı cān ḳomayup uçırup [5] ḳan buḫarı felegi de dut ardı v e gāh süñü eline alup sīneler söküp v e gāh ḳılıc eline alup [6] ḳanlar dökerdi. Eyle ṣav aş eyledi kim Ḥabeş ḳav minden diri ḳomayup leş baş it di v e bir ṭarafdan daḫı [7] El-ḥābin Yaᶜre raᶜd-v ār ḥayḳırup urup naᶜra eline gürz-i girān alup ḫaṣma gürz urup [8] gergedan ṣalup ḳafalar ḳomayup ḫurd-ı ḫaṣḫāṣ it di v e diriler ḳomayup öldürüp kesük [9] baş it di v e Semāḥāṭ ur-ı Ḥalebī daḫı ḳurd ḳoyuna girür gibi Ḥabeş ḳav mine süñü eline alup ki girürdi [10] bişin onın demüre at ṣancır gibi nīzeye ṣancup yire ururdı v e göksi gürüldüsine muḫanneṣler yüregi [11] döymeyüp yarılurdı v e süñüyile sīneler sökmeden ḳolı yoruldı. Bir ᶜaceb ceng it diler ki ol yigirmi biñ [12] Ḥabeş ḳav minden az kimesne ḳaldı ki ol ṣav aşda cān v irmedi. Ḳalanı daḫı ḳaçup derbendün girüsine [13] dönüp Ḥabeş şāhına irüp feryād it diler. Eyt diler: Ne ṭ ururs ın ki bir ejdehā süv ār pehlev ān gelüp [14] derbend aġzın aldı. Ev v el yigirmi biñ erin depeleyüp ḳanların ḳılıcla yir yüzine sepeleyüp Ekmām-ı pehlev ānı [15] ceng öy<ü>ninde[424] öt di. Gürzile peleng bilin üzüp Ekmāmı ṭut up bend it di. Andan Behrām-ı Cebelīyile ceng [16] eyledi. Anı daḫı

---

[422] 54a[21] v e: B-167a[21] yok
[423] 54b[2] iki: B yok
[424] 54b[15] öyninde: B öyüninde

ṭ ut up bag̱layup cihānı gözlerine t eng it di[425]. Ālāy depinüp ṣav aş iderken er ḳomayup [17] ḳırup leş bāş iderken dört pehlev ān yoldaşları v arımış. Anlar daẖı gelüp irişdiler. Na[c]ralar ḥayḳırup [18] cenge girişdiler. Yaraḳlu yaraḳların ellerine aldılar. Ölüm yag̱macısı gibi t en v ilāyet ine segirdim ṣaldılar. Āşikāre [19] gizlü nesne ḳomayup et ile deri aralıg̱ında ḳan gev de ḳomayup içinden cān alıcı gibi cān aldılar. Ol ḳırḳ [20] biñ[426] erden kimse ḳurt ulmadı. Bizden art uḳ heb kesük baş it diler. Derbend içi ādem ölüsile ṭ oldı. Deñizleri [21] ḳan ırmag̱ıla sile v irüp yir yüzin ḳanlu yaş it diler.

NAẒM

Gele kūhe döndi ẖūn Ceyẖūnıdı
[55a] [1] Berr ü baẖrı g̱arḳa v iren ẖūnıdı

Berḳ-v eş şu[c]le v irüp pūlād-ı t īg̱
Ḥūn-ı insān bag̱ladı göklerde mīg̱

[2] Gird-i ẓulmet ṭ oldı ṣaẖrā ṭ ut dı ṭ ag̱
Tīg̱ raẖşān v irdi şu[c]le çün çerāg̱

Baş dökerdi göklere zenbūr-v eş
[3] Göge yirden yag̱dı ḳan yag̱mur-v eş

Bir [c]aceb ceng it di Ḳāhir ol zamān
Çarẖ-ı Merrīẖ ḳorḳup ist edi āmān

[4] Gerçi kim ceng it diler ẖalḳ-ı Ḥabeş

---

[425] 54b[16] it di: B eyledi
[426] 54b[20] biñ: B'de yok

Ḥaşm-ı t enden kesdiler ḫancerle baş

Līk-ī Ḳāhir ġālib olup ol zamān

[5] Hemçü Behrām eyledi ceng-i girān

DER-BEYĀN-I ZİYĀRET KERDEN-İ SÜLEYMĀN <ᶜALEYHİ'S-SELĀM>[427] MEKKE ŞERREFEHĀ ALLAH

Ḥükemā ḳav lince [6] Ḥabeş şāhı Ḳāhirüñ ḳahrıla ceng it dügin işidüp efġān u zār it mekde v e Ḳāhir ol dört pehlev ānlarıla [7] Behrām-ı Cebelī leşkerin ḳırup ᶜalem ü ᶜalemdārların alup t ār u mār it mekde. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-āncānib [8] Süleymān peyġāmbere geldi ᶜaleyhi's-selām. Nit e ol zamān ki Ḳāhir bin Sām-ı Süv ārı leşkerile ki gönderdi andan [9] yüzin v üzerāya dönderdi. Eyt di ki yarın ḥacc günidür. İḥrām ḥāżırlañ iḥrām geyüp yayan Mekkeyi ziyāret [10] ḳılsav uz gerek. Fuḳarāya t aṣadduḳ idüp ḫālıḳa ᶜibādet it sev üz gerek. Ammā ki Begler Begi eglendi gelmedi. Mekkeyi [11] pāk it dürmedi deyüp söyleşince nāgehān Begler Begi daḫı geldi. ᶜAbdu'l-muġiri get ürdi[428]. İki biñ [12] miḳdārı ādemlerile daḫı dev let ine duᶜā ḳılup eyt di ki yā Nebīya'l-lah himmet üñde v arup Mekkeyi but dan ayırt ladup v e but larını [13] ḫurd-ı ḫaşḫāş idüp yabana at dırdum v e biñ biş yüz miḳdārı kāfirleri ḳılıcdan geçürdüm v e dört [14] ruhbān ulusı baṭ rīḳları<la>[429] alup naẓaruña get ürdüm v e Mekke şehrinüñ bir ulusı v arımış ᶜArab aşlından. [15] İki biñ miḳdārı kişile gelüp iṭ āᶜat it diler v e bize yardım ḳılup ḫıẓmat [430] it diler. İşde naẓaruña get ürdüm [16] deyüp ᶜAbdü'l-muġire işāret it di. Ol gelen Mekke şehrinüñ ulularıla ḳadīm-i ᶜArab u ᶜArbā nesli yüzi şulu- [17] -larıla get ürdükleri armaġanları pīşkeş çeküp Süleymānuñ dev ām-ı dev let ine duᶜa ḳılup alḳış

---

[427] 55a[5] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[428] 55a[11] get ürdi: B gördi
[429] 55a[14] baṭ rīḳları: B baṭ rīḳlarıla
[430] 55a[15] ḫıẓmat : B ḫıdmat

v irdiler daḫı el [18] ḳav şırup ṭurdılar. Andan Süleymān emri birle[431] Aṣaf bin Berḫıyā ᶜAbdu'l-muġirüñ yüzine baḳup eyt di: iy Mekke [19] şehrinüñ ulusı ne kişisin v e aduñ nedür v e bu senüñle gelen ḳav m ne ḳav mdur v e murāduñuz Süleymān ḥażret i [20] naẓarında nedür, söyleñüz, işidelüm. Aña göre iş idelüm deyüp suᵓāl idicek ᶜAbdu'l-muġir [21] daḫı Mekke şehrinüñ ulularından idi. ᶜArab u ᶜArbānuñ yüzi şululārından idi. Yigleri uzun yaḳası yaşşı [55b] [1] yişil ṣof cübbe geymişdi v e ᶜalemleri çoḳ ᶜamāme başına ṣarmışdı v e gendüzi pīrāne muḫt eşem kişidi. [2] Süleymānuñ salṭ anat ına v e memleket ine naẓar ḳılup ins ü cin meliklerine v aḥş u ṭuyūr serhenglerine baḳup v e benī İsrāᵓilüñ [3] muᶜcizāt ı ẓāhir olmış on iki biñ enbiyāsın v e Süleymānuñ yidi biñ yidi yüz yit miş yidi ḥükemāsın v üzerāsın [4] görüp ġāyet [432] t aᶜaccüb it di. Andan Süleymān peyġāmbere ᶜaleyhi's-selām naẓar idüp gördi ki nübüv v et [5] t aḫt ınuñ üzerinde ot urmış. Serv ü selāṭīnler ḳarşusına ṣaf bağlayup dīv āna ṭ urmış[433]. Başında ᶜimāmey-i [6] ḫalīl dilinde ẕikr-i celīl nübüv v et ḫāt emi barmaġında Mūsā āᶜṣāsı elinde Ādem-i ṣafī ṣaçın kemer bağlanmış [7] bilinde. Yüzi nūrından ᶜālem münev v er baḥr u berde biñ bir ümmet emrine musaḫḫar.

NAẒM

[8] Ṣaġ ṭ arafda ṣaf ṭ ut uban enbiyā v ü at ḳıyā
Ṣol ṭ arafda dut dı dīv ān cemᶜ olıban māsiv ā

Gök yüzinde per açuban ḳurdı berrān sāyebān
[9] Yir yüzin ṭ ut dı çerende dit di ḫākī mīḫ-pā

PĀK ŞODEN BEYTÜ'L-LAH ŞEREFEHĀ ALLAH

---

[431] 55a[18] emri birle: B emriyile
[432] 55b[4] ġāyet : B'de yok
[433] 55b[5] ṭ urmış: B durmış

Ḥükemā ḳav lince ᶜAbdu'l-muġir Süleymānuñ [10] salṭ anat ın görüp cān u göñülden muḥibb olup daḫı faṣīḥ lisān şīrīn zübāb birle Süleymānuñ ᶜam dev ām-ı dev let ine [11] duᶜā v e eyyām-ı rifᶜat ine ṣenā ḳılup daḫı dönüp Aṣafa eyt di ki iy v ezīr-i Süleymān v e iy Aṣaf-ı dev rān [12] bizüm cihān sarāyına gelelden Mekke şehrinüñ ᶜuḳalāsından gendüyi bilenden her gün bir ḫālī yire cemᶜ olurduḳ. [13] Süleymānuñ mübārek cemālin görev üz. Ḫıẕmat ına yüz sürev üz. Anuñ sebebile Mekke kāfirlerini ḳırav uz v e [14] içindeki but ları ayırt layup pāk idüp gülābıla süpürüp ṣulayav uz. Andan ḥaẕret üñ öñinde gelüp īmān get üre, [15] müsülmān olav uz. Ölinceyedek Mekkede mücāv ir olup ot urav uz. İmdi şükru'l-lah ki Mekke kāfirlerinüñ ḳırıldu ġın [16] gördük v e Mekkeyi but dan arıdup elümüzden geldükce silüp süpürdük. Andan Süleymān naẓarına daḫı [17] yit dük. Mübārek cemālin müşāhede it dük. Hemān maḳṣūdumuz bu ki īmān t elḳīn idüp Allaha īmān get üre- [18] -v üz. Süleymānı Ḥaḳ peyġāmber bilüp ḫıẕmat şerāyiṭ in yirine yit ürev üz deyüp duᶜā ḳılıcaḳ Aṣaf bunlaruñ [19] sözlerini aḥsen görüp āferīn it di. Andan īmān t elḳīn eyledi. Andan ᶜAbdu'l-muġirile gelen şehr [20] ḫalḳı barmaḳ göt ürüp īmān get ürüp eyt diler ki lā ilahe illa'l-lah Süleymān resūla'l-lah deyüp īmān [21] get üricek Süleymān ḥaẕret i ᶜāleyhi's-selām ġāyet ḫōş görüp ᶜAbdu'l-muġire ḫılᶜat -ı ḫāṣ geyürdi. Mekke [56a] [1] sulṭ anlıġın El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜa v irdi v e ᶜAbdu'l-muġir aña v ezīr naṣb it di v e ol gelen ḫalḳuñ [2] pīşkeşlerin alup her birisin ḫōş gördi daḫı Mekke sulṭ ānına buyurdı ki v arup Mekkenüñ ḥaremini v e cemīᶜ [3] civ ārlarını pāk ide v e ḫazīnedin ḳırḳ pāre yişil muraṣṣaᶜ-ẕer yākut aṭ las çıḳart dı. Eyt di: Bunları birbirine [4] diküp ört ü ört sin didi. Ev v el kimse ki Mekkeye ört ü ört di Süleymānıdı v e alt un oluġı daḫı [5] Süleymān ḥaẕret i ol zamān işledüp bile gönderdi v e dört ḳızıl alt un ḳandīl daḫı bile v irdi ki her birinde [6] bir güher şeb-çerāġ v arıdı. Gün gibi şav ḳ v irürdi v e ḳırḳ ḳumḳuma ṭ olusı gülāb daḫı bile v irdi ki [7] Mekkenüñ içini v e ṭ aşını ṣulayalar v e yigirmi ḳızıl alt undan işlenmiş micmerler v irdi v e ḳırḳ dev e yüki ᶜūd u [8] ṣandal kāfūr u

müşk ü ᶜanber v irdi ki bu micmerlerde yaḳup Mekke[434] içinde buḫūr v ire v e yüz Ḥabeşī ḫādim [9] ḳullar v irdi ki Mekkenüñ ḫıẕmat ında olalar v e yüz dev e yüki ṣanduḳlarla Yūsuf-ı ḳızıl alt un v irdi ki Mekkeye ḫarc ide- [10] -ler v e ol gelen Mekke ḳav mına ışmarladı ki El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ gendülere sulṭ ān bileler. Her ne dirse t ecāv üz it meyüp [11] emrine fermān olalar. Maᶜa'l-ḳıṣṣa Mekke sulṭ ānı ser-cümlesin alup Mekkeye git di. Ol muraṣṣaᶜ bizleri diküp Mekkenüñ [12] ört üsin üzerine ört di. Ol ḳandīlleri aṣdı. Micmerleri yaḳdı v e için ṭ aşın gülābıla ṣuladı v e ol [13] ḫādimler ḫıẕmat lu ḫıẕmat unda oldılar. İt t ifāḳ ol yıl içinde rubᶜ-ı meskūn ᶜālemine heft kişv er ḫalḳına Yemen ü Ṭāyife [14] Mışr u Şāma v e cemīᶜ ᶜArab ᶜAceme v e Hindüsında yir yir ḫaber v armışıdı ki Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[435] cinnīler [15] perīler meliklerine v e dīv ü ᶜafārīt serhenglerine ḥükm eyledi. Ḥicāz yollarını düzet diler. Yola arḳurı gelen ulu [16] ṭ aġları pūlād külünglerle ṭ opraġın ḳazup ṭ aşlarını uv adup alcalt dılar. Ḥicāza yol āsān olmaġıçün [17] v e daḫı her menzilde biñden ziyāde ḳuyular ḳazdılar v e kārgīr bürkeler yapup ᶜale't -t ert īb düzdiler. Süleymānuñ [18] ᶜaleyhi's-selām ḳaṣdı bu ki bu yıl Mekket u'l-laha v ara. Kāfirlerini ḳılıcdan geçüre. Mekke içindeki but ları giderüp [19] pāk it düre. Çev re kāfir leşkerinden kimse gelürise mecāl v irmeyüp helāk it düre. Pes cemīᶜ-i [20] müᵓmin müᶜmināt müslim ü müslimāt Süleymān ḥaẕret inüñ Mekkeye v aracaġın bilüp her iḳlimden ḥuccāc ol ḳadar geldi ki [21] ḥadd ü ḥisābı yoḳ. Mekke şehrinüñ ṣaḥrāsı ṭ oldı. Mūr u melaḫdan art uḳ.

NAẔM

[56b] [1] Ol ḳadar ḥuccāc geldi gey çehān
Kim ṭ olupdı v ādīsine ol zamān

Şeh Süleymān geldügin ki bildiler

---

[434] 56a[8] Mekke: B'de yok
[435] 56a[14] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

[2] Neki v ar ḫalḳ-ı Yemen hep geldiler

Ol ḳadar geldi ᶜArab ṭ ut dı v e yir
Kim beriyye ṣaḥnını ṭ ut dı baᶜīr

[3] Mıṣır Şāmuñ ḳav mı gelüp ṭ ut dı ṣāf
Hindisnidüñ ḫalḳı baġladı meṣāf

Yüz kezin yüz biñ ola ḳav m-ı ᶜArab
[4] Mekke ḳurbına gelüp cemᶜ oldı hep

Şol ümīde kim Süleymān-ı zamān
Cümlesine iḥsān ide gey çehān

[5] Şeh Süleymāna iṭ āᶜat ideler
Mekkeyi andan ziyāret ideler

İşbu niyyet üzre gelüp ḫāṣ u ᶜām
[6] Cemᶜ olupdı Mekke ḳurbına t amām

DER-BEYĀN-I TEMSİLĀT-I DĀSİTĀN-I MĀŻĪ

Güş ü hūşı baña dut [436] baḫt -ı saᶜīd
[7] Saña senden naḳl idem nuṣḥ-ı cedīd

Ten-i cihān hemçün Süleymān t ende cān
Nefs-i emmāre Ḥabeş şāhı pelīd

[8] Mekke miṯli beyt -i Ḥaḳdur ḳalb-i pāk
Kim naẓar ḳılur aña ḥāmid ü ᶜabīd

Çün Süleymān ḳaᶜbe ḳalbüñ eyle pāk
[9] Bulmaya rehnāk-ı şeyṭ ān-ı ᶜanīd

Ḥubb-ı dünyā ehl-i mürt eddür Yezīd
Ḥaḳḳı sev sen[437] hemçü şeyḫ-i Bāyezīd

[10] But durur dünyayı sev mek fi'l-meṯel
Sev güsin dilden gider ola şedīd

Gendü nefsüñ bilmeyince nāmudār
[11] Ḥaḳḳı bilmek olmaya saña mezīd

Sāki ẓāhir yüzden it mesün naẓar
Bāṭ ının bil kāmil ol ᶜāḳıl ferīd

[12] Ḥaḳ seni neçün yarat dı añlaya
Ḳanı ṭ āᶜat ḳanı ezel olan v aᶜīd

Ḥaḳḳı t esbīḥ ideriken zāġ zeġan
[13] Ẕākir igin bebr ü esed gözüñ kebīd

Bülbül-i ṭ urrāc iderken şükr-i ḥaḳ

---

[436] 56b[6] dut : B ṭ ut
[437] 56b[9] sev sen: B sev en

Sen niçün ẕikr it meyesin yā ᶜabīd

[14] Şükr iderseñ niᶜmet üñ ola ziyād
İt meseñ şeddād özüñdür yā şedīd

Dū cihānda ist eseñ ḥaḳ raḥmet in
[15] Ṭāᶜat eyle hemçü sulṭ ān Bāyezīd

DER-BEYĀN-I MECLİS-İ AḪER

Ḥaḳḳa minnet ṣad hezārān ṣubḥ-ı şām
[16] Virdi v üsᶜat bendeye rabbü'l-anām

Üç yüz alt mışla sekiz meclisde bes
Āḫir oldı söyledüm şīrīn nefes

[17] Neşrini didüm muṣannaᶜ ḫūb hem
Naẓmıdur aḥsen saḥn maḥbūb hem

Ḥaḳ t eᶜālā ger v irürse v usᶜat i
[18] Bāḳisin söyleyüp idem soḥbet i

İşbu meclis oldı aḫir çün t amām
Müst emiᶜden v ar murādum iy hümām

[19] Luṭ f idüp Firdev s çün[438] ide duᶜā
Tā ki raḥmet ḳıla aña Ḥaḳ Ḫuẕā[439]

İy t urābı ḥikmet ile ādem ḳılan

[20] Lafẓ-ı künden bir nefes ᶜālem ḳılan

Müjde<-i>[440] zinde ḳılan ᶜĪsāyıla

Ḫūb-ı ejderhā ḳılan Mūsāyıla

[21] İy ḫalīlüñ nārını gülzār iden

Dūdunı sünbül gözin gülnār iden

O[441] Muḥammed ḥürmet içün yā ilah

[57a] [1] ᶜAfv ḳıl Firdev si kim it di günāh

Bu duᶜāmı Aḥmed ḥaḳḳı idüp müst ecāb

Ḳıl ᶜināyet āḫir ola bu kit āb

[2] Oḳıyana diñleyene raḥmet it

Yazanuñun da meskenini cennet it

İst eseñ mesken ola dārü's-selām

[3] Vir ṣalav at Muṣṭafāya hem selām

Süleymān-nāmenüñ üç yüz alt mış ṭ oḳuzuncı meclisinüñ ẕikrindedür

[4] Gerçi cāna ᶜışḳunıla v aṣluña it diñ çoḳ hev es

---

[438] 56b[19] çün: B içün
[439] 56b[19] Ḫuẕā: B Ḫudā
[440] 56b[20] müjde: B müjde-i
[441] 56b[21] o: B ol

Līki ṭ āli^{c} yāri ḳılmaz yāre olam hem-nefes

Nār-ı hicrüñ derdiyile baġrımuz ki oldı kebāb

[5] Leblerüñ yādına içelüm göz yaşın mey deyü bes

La^{c}l-i ḳaddin ḳanda buldı iy ^{c}aceb ḫāl-i ṣanem

Bilmedük kim ḳandayısa ṭ ūṭ iden yegmiş meges

[6] Zāhidā t erk it mezem maḥbūb meyle gūşını

Çünki eṣer it mez naṣīḥat bana senden sözi kes

Ḫār-ı ḥāsid dil uzat mış gül ruḫını dilbere

[7] Bülbülüñ feryādı bu gül maḥremidür ḫār u ḫas

Ṣaçdı müşgīn dāne ḫālüñ ḳurdı zülfüñ ẕāġ u aġ[442]

Murġ<-ı> cān ṣayd it di ḳalb-i çeşmüme ^{c}ālem ḳafes

[8] Ḳaddümi dāl it di derdüñ iy hilāl ebrū senüñ

Cān ḳurbān it mişiken v aṣluña dermān bes

Göz yaşın döksem v irür t eşrīḳ ġarb-i ġarḳ ḫūn

[9] Āh idersem gök duḫanumdan ḳararur çün ^{c}ades

Bu Ḳamer dev rinde ḥayf it mez mihr mehrūlar āh

Zer sözin ma^{c}şūḳa ^{c}uşşāḳ āh bulmaz dest ires

[10] Veh ki dehrüñ ḳahrı çoḳdur yoḳdur aṣlā [mihri hīç]

Bes[443] gönül ārām gehi maḥbūb meydür bir nefes

Ḥüsnüñi v e'y mey ṣaf ide Firdev sī ᶜışḳın yāḫ̄od dil[444]

[11] Ġāyet aña yoḳ nihāyet buña yāri it me bes

İy Süleymān salṭ anat mūr-ı żaᶜ̄īfe eyle naẓar

Kimyāy-ı manẓar gele t ā kim olam bende kes

[12] Diñle imdi bu Süleymān nāmeden emleḥ kelām

Līki v irgil ḫ̄oş ṣalav at o resūle iy hemnefes

DER-BEYĀN-I ḲUṬBU'L-AḲṬĀB VE AḤVĀL-İ EMĀMĪR

[13ᶜ]Loḳmān bin ᶜĀd ol ḥakīm üst ād ḳav lince Ḫuẕāv end-i aḫbār v e Eflāt ūn-ı Ṣādıḳ ol ḥakīm ḥāẕıḳ naḳlince [14] nāḳilān-ı muḫt ār ol v echile ṣaḥīḥ ḥikāyet v e melīḥ riv āyet ḳılup eydürler ki nit e çünkim Süleymān <ᶜaleyhi's-selām>[445] [15] El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ kim Mekke sulṭ ānı it di v irgüsin v irüp ki gönderdi andan Aṣaf bin Berḥiyāya ḥükm [16] it di kim ḳubān ḳaydın göre. Ḳırḳ biñ ḳoyun < on biñ dev e>[446] on biñ sıġır görüñ deyü emr it di. Āṣaf daḫ̄ı Cābūd bin Nāṣ̄en [17] deft erdāra emr it di. Ḳabāyil-i ᶜAraba ādemler gönderüp ḥelāl mālından iki bahāsın v irüp alup [18] get ürdiler. Ḫāżır it diler. Andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> Yeḥūyādaᶜ Begler Begiye buyurdı ki biş yüz erile düşmān [19] cānibine ḳaraġol ola. Ḳāhir bin Sām daḫ̄ı ādem göndere. Yardım ist erse yardım göndere. Andan Süleymān [20] peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[447] cemīᶜ benī İsrā'̄īl enbiyāsına v e ᶜArab u ᶜArbānuñ et ḳıyāsına ᶜAcem ẓurafāsına v e cemīᶜ v ilāyet

---

[442] 57a[7] ẕāġ u aġ: B ḏaġ u āġ
[443] 57a[10] bes: B pes
[444] 57a[10] yāḫ̄od dil: B yāḫ̄ū dil
[445] 57a[14] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[446] B-170a[16] on biñ dev e: 57a[16]'da yok

ümerāsına [21] buyurdı ki yarın yevm-i ḥacdur. Giceden iḥrām geyüp gendüyile yayan Mekkeye varup ziyāret ideler ve yarındası [57b] [1] gün ᶜArafāt ṭağında ḳurbāna ḥāżır olalar. Ḫalḳ daḫı Süleymān sözin işidüp iḥrāmlu iḥrāmın ḥāżır- [2]-layup düzet diler. ᶜİbādet-i ḥaḳḳa ḥāżır olup şām vaḳt in gözet diler. Süleymān-ı nebī daḫı dīv ānın dağıdup ḫalvet-i [3] ḫāṣına girüp ᶜibādete meşġūl oldı. Aḫşām yaḳīn oluncayadek Tevrāt oḳıyup duᶜā ḳılup el [4] <yüzüne>[448] sürüp duᶜādan fāriġ olıcaḳ anı gördi ki Ḫıżır peyġāmberle İlyās peyġāmber ᶜaleyhümā's-selām [5] ḳapudan içerü girüp selām virdiler. Andan Süleymān <peyġāmber>[449] ᶜam ᶜaleyk alup ᶜizzet ḳılup ikisin daḫı [6] kenārına aldı. Pes Ḫıżır peyġāmber ṣağ yanına geçüp İlyās ṣolına geçdi. Andan Ḫıżır peyġāmber eyt di: [7] Yā nebīyya'l-lah maᶜẕūr dut, giç geldügümüz ki bu gün ᶜālemüñ ḳuṭbu'l-aḳṭābı dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıḥlet [8] it di. Emr-i rabbānī iẕn-i yezdānı birle rūḥ-ı ᶜİsā ve İdrīs maᶜrifet ile yir yüzinde ḳuṭbu'l-aḳṭābı defn [9] idüp ṣağ ṭarafında ṭuran imāmı ḳuṭbu'l-aḳṭāb yirine diküp evtāddan eksük olanın yirleşdürince [10] ḫayli zamān geçdi deyüp ᶜözr dileyicek Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[450] suᵓāl ḳılup eyt di ki yā Ḫıżr-ı zinde egerçi ki [11] enbiyāᵓ-ı mürselīnüñ ve evliyāᵓ-ı muttaḳīnüñ ve ᶜālemüñ ḳuṭbu'l-aḳṭābınuñ tābiᶜyile aḥbābınuñ baᶜżı aḥvāline muṭṭaliᶜ [12] olduḳ. Velakin ḥikmeti Loḳmān aġzından diñlemek ḫūbdur. Luṭf idüp bize enbiyāᵓ-ı mürselīnüñ ve evliyāᵓ-ı [13] muttaḳīnüñ ve ḳuṭbu'l-aḳṭābuñ ve ġaybü'l-ricālüñ ve anlara tābiᶜ olan ehlu'l-lah-ı nīgü ḫıṣāluñ aḥvallerin ve etvāllerin[451] [14] efġāllerin[452] taḳrīr eyle, işidelüm deyicek Ḫıżır peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[453] cevāb virüp eyt di ki yā nebīyya'l-lah ne dimek [15] gerek ᶜālī ḥażret üñ ki mürsel-i peyġāmbersin.

---

[447] 57a[20] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[448] 57b[4] yüze: B yüzüne
[449] B-170b[5] peyġāmber: 57b[5]'te yok
[450] 57b[10] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[451] 57b[13] et vāllerin: B aḳvāllerin
[452] 57b[14] efġāllerin: B efᶜāllerin
[453] 57a[14] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

Bu suv āl[454] it dügüñ nesnenüñ cev ābını faḳīrden nīk bilür ā[c]lem ḫaber- [16] -dārsın. Velakin su[ᵓ]āl it düñ. Bildügümce cev āb v ireyin deyüp eyt di ki yā Süleymān-ı zamān iy melik-i ins ü [17] cān bu şimdi benī İsrā[ᵓ]il zamānında ḳoyan ehlu'l-lah ki nebī dirsiz āḫir zamān peyġāmberi Muḥammed-i Muṣṭafānuñ [18] [c]aleyhi'ṣ-ṣalat ü v e's-selām dünyāya geldüginden soñraki ḫāt emi'n-nebiyyīndür. Nübüv v et anda t amām olur. [19] Anuñ zamānında ḳopan kerāmet ehline v elī diseler gerek. Zīrā ki min ba[c]de ḫāt em-i Aḥmed nebī gelmez t ā ḳıyāmet e dek [20] ki ḫāt emü'l-mürselīn Muḥammed v e ḫāt emi'n-nebiyyīn Aḥmeddür.

NAẒM

Aḥmed <ü>[455] Maḥmūd Ḳāsım o Muḥammed Muṣṭafā

[21] Kim ḳamer <dev rinde>[456] gelüp olısardur rehnümā

Enbiyānuñ faẓlıdur et ḳıyānuñ kelamı[457]

Ki ol Muḥammed [c]ışḳına ḫalḳ oldı [c]ālem küllemā

[58a] [1] NEŞR

Pes yā nebiyya'l-lah dev r ḳurbında t ā Muḥammede v arıncayadek ṣāḥib kerāmet v e ṣāḥib v ilāyet [2] ehlu'l-lah nebī dirler. Nit e kim şimdiki zamānda v elī adı ġayr-ı meşhūrdur kim Allahuñ muḳarreblerine cemī[c]-i nebī dirler. [3] Ammā ki yā Süleymān-ı zamān bu nebī adında olanlar alt ı dīn v e alt ı şerī[c]at üzerine oldılar. Zīrā nebīler mürsellere [4] t ābi[c]dür v e her mürseller ulu'l-[c]azmlara t ābi[c]dür v e enbiyānuñ [c]adedinüñ beyānında ba[c]żı [c]ulemā dimişlerdür ki yüz [5] yigirmi dört biñdür. Ammā bunlaruñ üç yüz on üçine mürseldür didiler. O alt ı mürsel ki ṣāḥib [6] şerī[c]at dür. Bişine ulu'l-[c]azm dirler. Ulu'l-[c]azmuñ ev v eli Nūḥdur

[454] 57b[15] suv āl: B su[ᵓ]āl
[455] 57b[20]'de yok: B ü
[456] 57b[21] der-zinde: B dev rinde
[457] 57b[21] kelamı: B ekmeli

<ᶜaleyhi's-selām>. İkincisi Ḫalilü'r-raḥmandur <ᶜaleyhi's-selām>[458]. Üçüncisi [7] Mūsā kelīmu'l-lahdur. Dördünci ᶜİsā <ᶜaleyhi's-selām>dur[459] ki yā nebiyya'l-lah senüñ neslüñden gelse gerek. Muᶜcizile ölüyi diri [8] ḳılsa gerek. ᶜĀlī ḥażret üñ ᶜİsānuñ otuz birinci dedesi olsa gerekdür ve bişinci ulu'l-ᶜazm āḫir zamān [9] peyġāmberi Muḥammed-i Muṣṭafādur ki ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām yā Süleymān-ı zamān ṣaḥīḥ bilmek gerekdür ki ḫatemi'- [10] -n-nebiyyīn Muḥammed imāmü'l-müttaḳīn Aḥmed hem ulu'l-ᶜazmdur hem ḫātem-i nübüvvetdür. Yaᶜnī ḫātem-i enbiyādur. Pes enbiyā [11] üc ḳısım oldı. ᶜAvāṣ ḫavāṣ aḫaṣṣ. Nebī oldur ki aña vaḥy gelve elinde muᶜcizāt ẓāhir ola. İnde'- [12] -d-duᶜā'i'l-nübüvvet i anlara ᶜavāṣ dirler ve resūl yaᶜnī mürsel oldur ki aña vaḥy gelve elinde muᶜcizāt ẓāhir ola [13] ve melekler gele, gendüyile söyleşe. Ḥaḳ teᶜālādan emr getüre. Anlara ḫavāṣ-ı enbiyā dirler ve ulu'l-ᶜazm oldur [14] ki aña vaḥy gelve elinde muᶜcizāt ẓāhir ola. Hem Allah teᶜālādan aña kitāb gelve gendü şerīᶜatinden [15] evvelki şerīᶜatı mensūḫ ḳıla. Gendü yiñi şerīᶜat vażᶜ eyleye. Anlara aḫaṣṣ-ı enbiyā dirler ve ḫātem-i nübüvvet oldur ki [16] anuñ daḫı vaḥyi ve muᶜcizesi ola ve kitābı daḫı ola ve gendüden evvel gelen peyġāmberüñ şerīᶜatin [17] mensūḫ ḳıla. Gendü yiñi şerīᶜat vażᶜ eyleye ve nübüvvet-i ḫatm ḳıla ve gendüden soñra daḫı peyġāmber gelmek cāyiz [18] olmaya. Kenebbiyinā Muḥammedin <ᶜaleyhi's-selām>[460] pes nūr-ı Muḥammed-i Muṣṭafā enbiyāyıla bileyidi ve nūr-ı vilāyet ve nūr-ı nübüvvetden ayru degüldi. [19] Bes ḳarn-ı evvel tamām oldı. Ammā ḳarn-ı ṯānī ki zamān-ı vilāyet ve imāmetdür evliyā daḫı altı ṭabaḳadur. [20] Dāyimü'd-dehr tā devr-i ḳıyāmet nūr-ı vilāyeti bu altı ṭabaḳada mutaṣarrıfdur. Bunlaruñ ᶜadedi üc yüz elli altı evliyādur. [21] Üc yüzi evvelki ṭabaḳadadur ve ḳırḳı ikinci ṭabaḳadadur. Yidinci üçünci ṭabaḳadadur. Bişincisi dördünci ṭabaḳadadur. [58b] [1] Biri altıncı ṭabaḳadadur ki ḳuṭbu'l-aḳṭāb-ı ᶜālemdür. Ol müfreddür. İki olmaz.

---

[458] 58a[6] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[459] 58a[7] ᶜİsādur: B ᶜİsā ᶜaleyhi's-selāmdur
[460] 58a[18] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

[c]Ālemüñ ḳarārı anuñ v ücūdı [2] berekāt ındadur. Eger ki ol ḳuṭ b-ı [c]ālem git se anuñ yirine bir daḫı ḳoyacaḳ bulınmazsa dünyā ḫarāb olur. Niẓām [3] bozılur.

NAẒM

Ḳuṭ b-i aḳṭ āb olmayaydı kāmiyāb
Milk-i [c]ālem bozılup olur ḫarāb

[4] Ḳuṭ biledür bu cihānuñ rev naḳı
Ḳuṭ bsuz bulmaz şeref çarḫ āsiyāb

DER-BEYĀN-I ḲUṬB VE İMĀMEYN

Ḥükemā ḳav lince [5] Ḫıżır peyġāmber <[c]aleyhi's-selām>[461] böyle deyicek yine Süleymān <[c]aleyhi's-selām>[462] suv āl[463] it di ki bu ḳuṭ b olan kimesne ne mert ebede- [6] -yiken get ürüp Allahuñ iẓni birle dünyādan giden ḳuṭ b yirine naṣb idersiz deyicek Ḫıżır peyġāmber <[c]aleyhi's-selām>[464] cev āb [7] v irdi. Ḳaçan ki ḳuṭ b-i [c]ālem āḫiret e inḳit āl it se imāmeyn ki iki imāmdur. Biri ṣaġında biri [8] ṣolındadur. Ṣaġ ṭ arafında olan imām iẓn-i Ḥaḳḳıla ḳuṭ b-i [c]ālem yirine geçer. Ṣol ṭ arafda imām olan ṣağ [9] ṭ arafdaġı imām yirine geçer v e üçlerüñ birisini alup ṣol ṭ arafdaġı imām yirine get ürürüz v e bişlerden [10] birisin alup üçlere ḳat aruz v e yidilerüñ birisin alup bişlere ḳat aruz v e ḳırḳlaruñ birisin alup yidi- [11] -lere ḳat aruz v e üç yüzlerüñ birisin alup ḳırḳlara ḳat aruz andan ṣoñra rub[c]-ı meskūn [c]āleminde seyr [12] idüp ādem-i ṣafī neslinden mü[ɔ]min-i muv aḥḥid olan pāk aṣlından ev liyā mert ebesine ḳadem başmış ḳābillerden [13] birisin alup üç yüzlere ḳat up t amām iderüz. İẓn-i rabbānī birle yā Süleymān-ı zamān bu ẕikri olan cemī[c] [14] t afṣīl mūcebince bu v echile nūr-ı v ilāyet t ā ḳıyāmet edek seyr ider. Pes ḳıyāmet

---

[461] 58b[5] [c]am: B [c]aleyhi's-selām
[462] 58b[5] [c]am: B [c]aleyhi's-selām
[463] 58b[5] suv āl: B su[ɔ]āl
[464] 58b[6] [c]am: B [c]aleyhi's-selām

ḳarīb olıcaḳ üç yüzde [15] ḳat acaḳ kimse bulınmaya. Üc yüzden eksile. Üc yüz tamām dükenicek ḳırḳdan eksile. Ḳırḳ eksilicek yidiye [16] başlana. Yidi daḫı eksilicek üçlere başlana. Üçler daḫı eksilüp imāmeyn ḳala. Anlar daḫı dükenüp ḳut bu' [17] l-aḳṭ āb olacaḳ kimse bulınmayıcaḳ niẓām-ı ᶜālem bozıla. Ḳıyāmet ḳopa. Zīrā ki yā nebiyya'l-lah cihānuñ niẓāmı [18] ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb taṣarrufı ve erenler duᶜāsıyıladur ve ev tād <u>[465] abdāl ṣenāsıladur deyüp Ḫıżr-ı ḫāżır Süleymān [19] peyġāmbere cev āb viricek yine Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[466] suᵓāl it di ki yā Ḫıżr-ı zinde bu üc [20] yüzlere ḳat acaḳ ehlu'l-lahı siz gendü rıżāñuzla mı get ürürsiz veyāḫod āḫer kimesne irşādıla mıdur deyicek [21] cev āb virdi ki yā nebiyya'l-lah bizüm ne ḳudret imüz vardur ki Ḥaḳ rıżāsı olıcaḳ biz gendümüz alup [59a] [1] get ürüp ḳat abilev üz. Vaḳt olur ki bir kimesneyi görürüz ki ṭāᶜat dan ḫālī degül ᶜibādet e giceden ṣubḥa dek [2] ḳāyim ve gündüzin ṣāyim. Velakin o mert ebe aña naṣīb olmaz. Yā nebiyya'l-lah bunuñ gibi ḳażiyye çoḳ vāḳiᶜ olupdur. [3] Ser-cümlesin ḥikāyet iderseñ tā ḥaşr olınca dükenmez. Cümlesinden birisi bu ki dünki gün ki ḳuṭ bu' [4] l-aḳṭ āb dünyādan aḫiret e rıḥlet it di. Anı defn idüp Allahuñ emri birle ṣaġındaġı imāmı yirine naṣb [5] idüp üçlerüñ birisini anuñ yirine get ürüp yidilerden üçlere ve ḳırḳlardan yidilere ḳat up üc yüz- [6] -lerüñ biri eksük ḳalıcaḳ Yemen Ṭāyifden bir zāhid varıdı. Sām bin Nūḥ aṣlından ġāyet dīndārıdı. Şöyle [7] ki ᶜibādet-i Ḥaḳdan bir nefes ḫālī olmazdı. Günc-i ḫalvet de sülūk iderdi. Ḫalḳa ḳarışmayup ẕikr-i ḥaḳḳı [8] edā iderdi. Dünyā kelimesin ḳılmazdı. Göñülden geçdi ki anı üc yüzlere get ürüp ḫatm idem. Nāgāh ḫiṭāb [9] ᶜizzet <den>[467] irdi ki yā Ḫıżır şehr-i Endelūsde bir zerger but-perest vardur şimdi vaḥdāniyyet e iḳrār it di. Cemīᶜ [10] günāhdan pāk oldı. Gerekdür ki anı get ürüp üç yüzlere ḳat asın. Çün bu nidāyı işit düm emr-i Ḥaḳḳa [11] iṭāᶜat it düm. Andan ḳudret at ına süvār olup anı-v aḳt içinde gelüp Endelūs şehrine yit düm. Gördüm ki [12] bir pīr kāfir

---

[465] 58b[18]'de yok: B u
[466] 58b[19] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[467] 59a[9] ᶜizzet : B ᶜizzet den

zünnārını kesmiş piylünın çāk idüp yabana at mış v e boynına bir zencīrlü ḫalḳa geçürüp [13] gendüyi bir ᶜamūda aṣmış. Ayaġ üzre ṭurur. Yā Hū deyü naᶜra urur v e ṭurduġı yir ḳuyumcılar dükkānları ot urup [14] alt un işin işlerler. Vaḳt ehā buña kimisi aġacıla at up kimisi ṭaş urup ṭaşlar. Bu kāfirlere ṣordum [15] ki bu kişi gendüyi neçün buġazından zencīrle aşmış, ayaġ üzre ṭurur v e neden bu ḫalḳ ḳaḳıyup ṭaşıla [16] aġacıla bunı urur<lar>[468] Eyt diler: İki[469] yüz yılıdı rubānumuzdı. But a ḫıẓmat iderdi v e eline ne kim girürse [17] yidirür içirürdi. Elinde bir ḥabbe ḳalmazdı. Meger bir kişiye yüz alt un deyni v arıdı. Bu kişi dut up ġāyet [18] incit di. Anı bilürüz ki ġāyibden māl bulup gelüp borcını v irdi. Zünnārını kesdi. Dīninden dönüp [19] yā hā dirken yā Hū deyüp naᶜra urdı. Dīninden döndügiçün ḫalḳ ṭaş at up ṭaşlarlar deyince ḳażiyyeye [20] muṭṭaliᶜ olup defᶜī zencīrin çezüp alup bunlaruñ gözinden ġāyib ḳılup get ürdüm. Üc yüzlere [21] get ürdüm v e suᵓāl it düm ki dīnüñden dönmege sebeb neydi? Cev āb v irdi ki ben bir ruhbānuñ oġlıydum[470]. [59b] [1] At ama Sānūs-ı rāhib dirlerdi. Üc yüz elli yıl ᶜömür sürdi. But a ḫıẓmat it di. ᶜĀḳıbet dünyādan [2] īmānsız git di. Ben daḫı yidi yaşumdan berü but a ḫıẓmat iderdüm. Cehlümden ḫālıḳ-ı ḥāmidi ḳoyup maḫlūḳ-ı [3] cāmide ṭāᶜat iderdüm. İki yüz on dört yıldur ki küfr ḍalālet ile ᶜömür sürdüm. Bir kişiye yüz [4] dīnār deynüm oldı. But uma ḳırḳ gün yalv arup secde it düm deynüm edā ideyin deyü. Baña yüz dīnār v ir deyüp [5] niyāz ḳılup v ecde it düm. Hiç cev āb gelmedi. Murādum ḥāṣıl olmadı. ᶜĀḳıbet fikir it düm ki bu bir but [6] cāmiddür. Secde aña ḳılayım ki ḥāmiddür. Felekler aña sāciddür. Melekler birligine şāhiddür. Ḫallāḳ-ı v āḥiddür [7] deyüp eyt düm ki yā rabbü'l-ᶜālemīn eger ki baña yüz dīnār v iresin ki borcum ödeyüp rāḥat olam. But dan v az [8] gelüp v aḥdāniyyet iñe īmān get ürüp saña ṭāᶜat ḳılam deyüp Allahı yād idince anı gördüm ki ḳudret- [9] -den bir el peydā olup öñüme yüz ḳızıl alt un dökdi v e içinde bir lev ḥ v ar. Ḳızıl yāḳūt dan

---

[468] 59a[16] urur: B ururlar
[469] 59a[16] iki: B ki
[470] 59a[21] oġlıydum: B oġlı idüm

üzerinde [10] ᶜİbrīce yazılmış ki yā ḳulum maḳṣūduñı edā it dük. Eger ki baña iḳrār idesin ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb menziline [11] yet üp t aṣarruf-ı ᶜālem ḳılup dergāhumda muḫt ār olasın. Çün lev ḥi yazusın oḳıdum. Deynüm edā ḳıldum. Allahuñ [12] v aḥdāniyyet ine īmān get ürüp küfr ü şirkden göñül āyinesin pāk it düm. Zünnārumı kesüp peylūnumı çāk it düm [13] v e elüme buġazuma zencīr urup gendümi aṣdum. Eyt düm ki iy nefis ḥayf ki bunca yıllar ᶜömür geçürdüñ. [14] Ḥaḳḳa ṭ āᶜat it medüñ. But -ı cāmide ḫıẕmat it düñ. Seni yaradana iṭ āᶜat it medüñ deyüp it dügüm günāhlara [15] peşīmān olup ist iġfār iderken yā Hū deyüp Allahuñ ẕikrin t ekrār iderken kāfirler beni dīnümden döndigüm [16] içün ḳaḳıyup sögerken kimi ṭ aş at up kimi aġaç urup dögerken ḥaẕret üñ gelüp beni ḳurt arup göt ürdi. [17] Minnet ol ḫudāya ki bunda get ürdi. Beni üç yüzler bölügine ḳat up bu mert ebeye yit ürdi deyüp Allaha şükr [18] eyledi. Yā nebiyya'l-lah çünki ben anuñ ḥāline muṭ ṭ aliᶜ ki oldum ḥaḳḳuñ ḳudret ine ḥayrān ḳaldum. Bildüm ki hidāyet -i [19] Ḥaḳ yit işince kişi dergāh-ı Ḥaḳḳa ḳurbiyyet bulur. Pes dönüp aña suᵓāl it düm ki bu mert ebeye neden yit işdüñ. [20] Cev āb v irdi ki bende dört ḫaṣṣa v ardur. Anuñıla ᶜāmil oldum. Ev v el bu ki her gāh ki şād oldum [21] ḥālüme t ev bc it düm. İkinci ehlu'l-lahıla muṣāḥabet it düm. Üçünci müᵓminlere yardım ḳıldum. Dördünci işüñ[471] [60a] [1] ḫayrlusın işledüm. Pes her kim[472] ist er Allah t eᶜālānuñ raḥmet ine ġarīḳ ola, gerekdür kim dört dürlü [2] nesneyile ᶜāmil t ā kim Allahuñ sev gülü ḳullarından ola. Nit ekim dimişlerdür: **arbaᶜun men kunne fihi kāne min ḫıyāri** [3] **ᶜibādi'l-lahi men fereha li't-t āibi v est aġfera li'l-müẕnibi v e deᶜāli'l-müdbiri v e aᶜāne'l-muᵓmine**

NAẔM

[4] Böyle deyüp Ḫıżr-ı zinde ol zamān

---

[471] 59b[21] işüñ: B işiñ

[472] 60a[1] kim: B ki

Bes[473] edeble sākin oldı ol hemān

Her kim anda olmaya edeb ḥayā

[5] Anı müᵓmin şanmañ oldur ḳalt abān

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[474] yine şuᵓāl [6] it di ki yā Ḫıżr-ı zinde bundan aḳdem dimişidüñ ki ulu'l-ᶜazm alt ı mürsel ki ṣāḥib-i şerīᶜat dur bişine ulu'l-ᶜazm dirler. [7] Alt ınuñ ev v elkisi Ādemdür. Andan ġayrısı ulu'l-ᶜazmdur ki ev v elki Nūḥdur. İkinci İbrāhīmdür. Üçünci [8] Musādur. Dördinci ᶜİsādur ki senüñ neslüñden gelse gerek didüñ v e bişinci Aḥmed Muṣt afādur ki [9] ḫat emi'n-nebiyyīndür ammā ki ᶜİsā benüm neslümden baṭ nen ᶜan baṭ nin kimlerden ṣoñra gelse gerek. Luṭ f [10] idüp beyān eyle ki Ḥaḳ t eᶜālā saña ilm-i ledünni naṣīb it mişdür deyicek Ḫıżır peyġāmber eyt di: Yā nebiyya'l-lah [11] ᶜālī ḥażret üñ mürsel peyġāmberdür. Senüñ ᶜilmüñ ḳat ında benüm ᶜilmüm deryāda ḳaṭ redür v e bir daḫı bu ki ġāyib [12] Allah bilür. Ammā ki bir v aḳt Allah t eᶜālāya niyāz it düm. İlahī seyyidi v e mev lāyı iki nesne ᶜālī ḥażret üñden [13] maḳṣūdumdur ki anı ben ḳuluña naṣīb idüp bildüresin. Ev v el üç yüz on üç mürsel peyġāmber- [14] -lerüñ alt ısı ki ṣāḥib-i şerīᶜat dür Ādemden ġayrı bişine ulu'l-ᶜazm dirler ki ev v eli Nūḥ nebīdür ikinci [15] İbrāhīmdür üçünci Mūsādur ᶜaleyhi's-selām ammā ki yā rabbe'l-ᶜālemīn dördünci ᶜİsādur [16] ki gelse gerek. Bişinci āḫir zamān peyġāmberidür ki ḫāt emi'n-nebiyyīn olsa gerek. Yā ilahe'l-ᶜālemīn [17] çünki ᶜilmi ben ḳuluna naṣīb it düñ bu iki gelecek ulu'l-ᶜazmuñ daḫı her birisi kimüñ bilinden gelse [18] gerek. Baña bildür v e her biri ḳaç ḳarından ṣoñra ẓuhūr bulsa gerek. Maᶜlūmum eyle deyüp ḳırḳ gün münācāt [19] it düyise[475] anı gördüm ki dört ḳanadlu

---

[473] 60a[4] bes: B pes
[474] 60a[5] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[475] 59b[19] it düyise: B it dümise

ṭūṭī sīret lü güneş <yüzlü>[476] melek sözlü bir murġ-ı şerīf gökden [20] yire indi. Seccādem kenārına ḳondı. ᶜArab dilince baña selām v irdi. Ben daḫı ᶜaleyk aldum. ᶜİzzet [21] ḳıldum. Andan dönüp eyt di ki yā Ḫıżr-ı zinde Ḥaḳ sübḥāne v e t eᶜālā duᶜāñı müst ecāb it di v e bu żaᶜīfe [60b] [1] senüñ maḳṣūduñ olanı nidā ḳılup bildürdi v e[477] beni saña gönderdi ki t aḳrīr idüp bildürem deyüp [2] faṣīḥ lisānıla beyān ḳıldı. Daḫı uçup gözlerümden nihān oldı. Bu ᶜilim baña keşf olduġına secde-i [3] şükr eyledüm. Velī bilmedüm ki ol gelüp t aᶜlīm iden kimdür. Şoñra ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābdan t eft īş it düm. Eyt di [4] ki yidinci gök firişt ehlerinüñ ḫalīfesi ᶜİsmāᶜīldür ki gelüp senüñ müşkilüñi ḥall it di v e git di [5] deyicek kimidügin bilüp rabbuma t ekrār secde-i şükür it düm. İmdi yā Süleymān-ı zamān baña şöyle maᶜlūm [6] oldı ki ol ulu'l-ᶜazmuñ dördüncisi ki ᶜİsā ruḥu'l-lah olsa gerek. Dāv ud oġlı Süleymān neslinden [7] dünyāya gelse gerek. Şöyle ki[478] ᶜİsā peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[479] Meryem nām ḫāt undan at asuz v ucūda gelse gerek. Nit ekim [8] Şīş peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[480] anasuz v ucūda geldügi gibi v e ol Meryem ḫāt un Ebū Yāfīm ḳızı ola kim[481] ᶜİbrīce anuñ adına ᶜİmrān [9] diyeler v e ol ᶜİmrān Māṣān oġlı ola v e ol daḫı El-ᶜAzād oġlı ola. Ol daḫı Eyleyūd oġlı ola. Ol daḫı [10] Aḫsīn oġlı ola v e ol daḫı Sādūf oġlı ola v e ol daḫı ᶜĀzūr oġlı ola v e ol daḫı ᶜĀzūr daḫı El-Yafīm [11] oġlı ola. Ol daḫı Ebiyūd oġlı ola. Ebiyūd daḫı Zerūbāv īl oġlı ola. Ol daḫı Şīn Aṣar oġlı [12] ola. Ol daḫı Essīrad oġlı ola. Ol daḫı Yehūyāḫīn oġlı ola. Ol daḫı Elbāᶜīm oġlı ola. Ol daḫı [13] Būşeyāhū oġlı ola. Ol daḫı Āmūn oġlı ola. Ol daḫı Minşeyā oġlı ola. Ol daḫı Ḥırḳayā oġlı [14] ola. Ol daḫı Āḫān oġlı ola. Āḫān daḫı Yūṣām oġlı ola. Ol daḫı ᶜAzrayā oġlı ola. Ol daḫı [15] Maṣayā oġlı ola. Ol daḫı Yehuv ās oġlı ola. Ol daḫı Aḥreyāhū oġlı ola. Ol daḫı Yūrām oġlı [16] ola. Ol daḫı Yehūṣāfāẓ oġlı ola. Ol daḫı Āsā oġlı ola. Āsā daḫı Yūrām oġlı ola. Ol daḫı [17]

---

[476] 60a[19] yüz: B yüzlü
[477] 60b[1] v e: B'de yok
[478] 60b[7] ki: B'de yok
[479] 60b[7] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[480] 60b[8] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

Rucūᶜām oġlı ola. Rucūᶜām daḫı Süleymān peyġāmber oġlı ola. Bil ki yā Süleymān ol oġluñdur. [18] Şimdi v ücūda gelmişdür v e daḫı yā Süleymān ol ᶜİsāy-ı ruḥu'l-lah ki senüñ neslüñden gelüp ulu'l-ᶜazm [19] olsa gerek. ᶜĀlī ḥażret üñ anuñ otuz birinci dedesidür v e Ḥaḳ t eᶜālā anı ḳudret i birle Meryem bākireden[482] [20] at asız v ücūda get üre. Tā ki Ḥaḳ sübḥānehü v e t eᶜālānuñ kemāl-i ṣunᶜı birle ẓāhir olmaġiçün. Zīrā ki ol [21] ḫallāḳ-ı ᶜālem ne ki yarat dısa zev c zev c yarat mışdur. Şöyle ki ol aydınlıġı yarat dı zev c aña ḳarañlugı [61a] [1] yarat dı giceyi gündüz gibi. Eger issi yarat dıysa zev c aña sov ugı yarat dı yaz u kış gibi. Erkek yarat dı. [2] Zev c aña dişi yarat dı. Eger ṭ at luysa acı daḫı aña zev c yarat dı. Allah t eᶜālānuñ maḫlūḳāt ı maᶜdūd [3] degül. Dükelini şerh it mek olmaz. Fi'l-cümle insānda daḫı ev v el Ādem peyġāmberi yarat dı kim ne atası v ar ne anası. [4] Aña çift kim anuñ naḳīżı ola. Sāyir insānı yarat dı kim atası v e anası v ar. Buġur kemāl-i ḳudret i ẓāhir olmaġiçün. [5] Şīş peyġāmberi yarat dı v e Keyyūmerṡ yarat dı. At ası v ar anası yoḳ. Şöyle kim Şīşi köpden v ücūda get ürdi [6] v e Keyyūmerṡ Yebrūḥdan kim aña Yebrūḥ-ı ṣanem dirler Türk dilince Müründük dirler. Ādem ṣüret inde bir ot dur. [7] Fi'l-cümle bunlara çift ᶜİsā peyġāmberi yarat dı kim[483] anası v ar at ası yoḳ. İmdi işbu t aḳrīr it dügüm sözleri [8] fikr ü t eāmmül idicek hīç şek ü şübhe ḳalmaz. Belki Ḥaḳ t eᶜālānuñ kemāl-i ḳudret i ẓāhir v e {ne} bāhir olur v e maᶜlūm [9] muḥaḳḳaḳ[484] olur kim Ḥaḳ t eᶜālā hīç dürlü ḫalḳından ḳāṣır v e ᶜāciz degüldür.

NAẒM

[10] Böyle deyüp Ḫıżr-ı ḥāżır oldı sākin pes hemīn
Şeh Süleymān ᶜilmine eyledi t aḥsīn āferīn

---

[481] 60b[8] kim: B ki
[482] 60b[19] bākireden: B kireden
[483] 61a[7] kim: B'de yok
[484] 61a[8-9] olur v e maᶜlūm muḥaḳḳaḳ: B olur maᶜlūm v e muḥaḳḳaḳ

Müşkîl-i ḥall olduġına it di ġāyet şükr şāh

[11] Ḳul gerek ki Ḥaḳḳa şükri ḳıla dāyim yā emîn

DER-BEYĀN-I AMEDEN-İ ḲUṬBU'L-AḲṬĀB BE-ḤAŻRET-İ SÜLEYMĀN

Ḥükemā ḳav lince [12] Ḫıżr-ı zinde Süleymāñ peyġāmbere <ᶜaleyhi's-selām>[485] ᶜİsā rūḥu'l-lahuñ ecdādı menāḳıbın ki beyān it dise ᶜilmine āferîn ḳıldı. [13] Ol gice Ḫıżr-ı zindeyile ṣubḥ olıncayadek Ḥaḳḳa ṭāᶜat it diler. Tev rît Zebūr oḳıyup münācāt it diler. Çünki [14] ol gice geçüp ᶜale'ṣ-ṣabāḥ oldı pāk ṣudan abdest alup andan ḫalv et den çıḳup Mekkeye ḳarşu [15] sebz ü çemen üzerinde seccādeler şalındı. Naşen peyġāmber v e Ev yāşer peyġāmber v e Loḳmān-ı ḥakîm v e Aṣaf bin Berḫıyā [16] benî İsrā'îlden muᶜcizāt ı ẓāhir olmış on iki biñ miḳdārı enbiyā v e et ḳıyā v e ev liyā ṣubḥ namāzına ḥāżır olup [17] ki geldiler anı gördiler ki bir yüzi nūrlu pîr yaşında ᶜamāme v e elinde ᶜaṣā çıḳınında ḫırḳa gerdanında ridā bir aḳ [18] buluda süv ār olmış hav ā yüzinden süzilüp yir yüzine indi. Daḫı ḳırḳ adım miḳdārı yirde ḳondı. Yönini Süleymāndan [19] yaña dönüp gelüp git di. Buludına[486] hav āya aġup ḳarār it di. Andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[487] Ḫıżr-ı nebîye suᵓāl [20] it di ki bu gelen kimdür? Cev āb v irdi ki yā nebiyya'l-lah şimdiki ᶜaṣrda ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb budur. Adına ᶜAbdu'ṣ-ṣamed [21] dirler. Andan anı gördiler ki hav ā yüzinden iki bulud[488] daḫı göründi. Biri ḳızıl od renginde v e biri [61b] [1] ḳara ẓulumāt şeklinde. Ḳızıl bulut üzerindeki siyah çehre nev cüv ān ammā ḳara bulut üzerindeki aḳ beñizlü ḳırġıl [2] sepmiş. Kişi ellerinde ucı bileylü[489] yişil ᶜaṣāları v ar v e başlarında ᶜamāme v e eginlerine ikisi daḫı yişil ᶜabādan [3] bernüs geyerler. Çünkim anlar daḫı yir yüzine inüp bulut dan yire ḳondılar daḫı ḳızıl

---

[485] 61a[12] Süleymāñ peyġāmbere ᶜam: B Süleymāñ ᶜaleyhi's-selām

[486] 61a[19] buludına: B buluṭ ına

[487] 61a[19] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

[488] 61a[21] bulud: B buluṭ

[489] 61b[2] bileylü: B yalmanlu

bulut dan inen cuv ān ḳuṭ bu' [4] l-aḳṭ ābuñ ṣaġ yanına geçüp ol ḳara bulut dan inen ḳırġıl kişi ṣol ṭarafına geçdi daḫı yönlerin Süleymāna [5] dönüp biraz ırakda ṭurdılar. Süleymān Ḫıżır peyġāmbere ṣordı ki bu gelen ḳızıl bulut dağı ve ḳara bulut dağı kimlerdür [6] ve neçün ol cuv ān ḳızıl buluda süv ār olmış ve beñiz neçün ḳızıldur ve neçün ḳuṭ buñ ṣaġ ṭarafına geçdi? [7] Gerekdi ki ol pīr geçdi kim cuv āna nisbet pīrüñ ḥürmet i v ardur. Nit ekim ḥadīṯ-i ḳudsīdür, eş-şeyḫü fī ḳıblet i [8] ke'n-nebiyyü fī ümmet ī.

NAẒM

Pīrile ᶜizzet de bir degül cuv ān
Pīre ḥürmet lāzım olur her zamān

[9] Zīra pīrler ᶜāḳıl olur feylesōf
Rūzigār dīde v ü kāmil ḫurdedān

NEṢR

Ve daḫı neçün [10] ol pīr ḳara buluda süv ār olmış ve mert ebesi ḳuṭ buñ ṣol ṭarafında oldugına sebeb nedür? Cev āb v irdi ki [11] {ki} yā nebiyya'l-lah ol gelen kimesnelerüñ ikisi daḫı imāmeyndür. Ḳuṭ buñ maḫremleridür ve ol cuv ānuñ adı ᶜAbdü'z-zer [12] dür ve ol ḳırġıl kişinüñ adı ᶜAbdü'l-melik ve ol cuv ān ḳızıl buluda[490] süv ār oldugına ḥikmet budur [13] ki Mekket u'l-lah ki yerüñ göbegidür, ḫaṭ ṭ -ı üst üv ādur. Maşrıḳ cānibine ki ṭ ulūᶜ'ş-şemdür. Ol cuv ān ḥükmindedür. [14] Ḳızıl buluda süv ār oldugına ḥikmet oldur ki ebr āt eşidür ve güneş çev resin yaḳdugı ecilden ḳızarmışdur [15] ve ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābuñ ṣaġ ṭarafına geçdügine cihet bu ki erenler meclisinde merāt ibi ᶜömr ü baḫt u dev let ile degüldür. [16] ᶜİlm ü ᶜamel <ü>[491] ᶜibādet iledür ve ḥilm ü ṣav m u ṭ āᶜat iledür. Anuñiçün ol cuv ān ol

[490] 61b[12] buluda: B buluṭ a
[491] 61b[16]'da yok: B ü

pīrden[492] muḳaddem düşüp merātib bulmışdur. [17] Egerçi kim pīr olan kimse gendü ḳavmi arasında ᶜazīzdür peyġāmber gibi ümmet arasında. Nitekim dimişlerdür: [18] **ene seyyidün velide Ādemu velā cinne** ve ammā ki bu cuvānuñ Ḥaḳ teᶜālā ezelden[493] gözlerini açmış. Ḫıẕmatı çoḳ itmiş. [19] Ḳurb-ı Ḥaḳḳa lāyıḳ olmış kim saᶜīd saᶜīddür anası ḳarnında ve şaḳī şaḳīdür. Nitekim ḥadīşde gelür: **e's-saᶜīdü** [20] **men saᶜide fī baṭnı ümmihi e'ş-şaḳiyyu men şaḳā fī baṭni ümmihi** daḫı yā nebiyya'l-lah ol ḳara buluda[494] süvār olduġına cihet [21] oldur ki baḥr-ı ẓulumāt a vilāyet-i maġribe ḥükm ider. Anuñ taṣarrufındadur ve beñzi aḳ olduġına cihet bu ki [62a] [1] maġrib ṭarafında güneş ḥarrı doḳınmaz[495] ṣovuḳdur. Ādemīsi daḫı tendürüstdür ve ṣol ṭarafda ṭurduġına ḥikmet [2] bu ki erenler meclisine[496] ve[497] üç yüzler maḥfiline ol cüvāndan ṣoñra gelmişdür. Cüvān aña nisbet pīş ḳadem [3] olduġı ecilden <pīş ḳadem>[498] muḫterem olmışdur.

NAẒM

Her ki Ḥaḳ dergāhına ḫıẕmat ḳılur
[4] Pes ne minnet baḫt ıla ol devlet bulur

Ḥaḳḳa lāyıḳ kim ider ṣāliḥ ᶜamel
Raḥmet ider Ḥaḳ aña ᶜazze ve celle

[5] Ḫıẕmat ıla bulınur ᶜizzet tamām
Ḫıẕmat iden bulısar dāru's-selām

---

[492] 61b[16] ol pīrden: B pīrden
[493] 61b[18] ezelden: B'de yok
[494] 61b[20] buluda: B buluṭa
[495] 62a[1] doḳınmaz: B ṭoḳınmaz
[496] 62a[2] meclisine: B meclisinde
[497] 62a[2] ve: B'de yok
[498] B pīş ḳadem: 62a[3]'da yok

Farż u v ācib birle ḳılan sünnet i

[6]Şek degüldür bulısardur raḥmet i

Raḥmet i Ḥaḳdan dilerseñ iy hümām

Aḥmediçün v ir ṣalav āt u selām

[7]NEŞR

Ḥükemā ḳav lince Ḫıżır peyġāmber [c]am bu v echile cev āb v iricek sözin ma[c]ḳūl görüp [8] eyt di ki yā Ḫıżır neyçün anlar ol arada ṭurup baña gelmezler? Ḫıżır eyt di: Yā nebiyya'l-lah sizden icāzet ist erler [9] deyicek Aṣaf bin Berḫiyāya ḥükm it di. Nāṣen peyġāmberle Ev yāṣer peyġāmber [c]aleyhi's-selām yirlerinden ṭurup [10] ḳarşu v ardılar. Görişüp öñlerine düşüp alup geldiler. Yaḳīn gelicek Ḫıżır peyġāmberle İlyās peyġāmber v e cemī[c] [11] benī İsrā'īl peyġāmberleri [c]aleyhi's-selām heb ḳarşu v ardılar. Ev v el ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābıla andan imāmeynile görişdiler [12] <v e>[499] daḫı öñlerine düşüp alup seccādeye yaḳīn gelicek Süleymān peyġāmber daḫı <[c]aleyhi's-selām>[500] El-Yesa[c] bin Hümeysa[c]ıla ḳırḳ [13] ḳadem yir ḳarşu v arup selāmlaşdılar. Velī ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb ev v el El-Yesa[c] bin Hümeysa[c]ıla görişdi. Andan dönüp [14] Süleymān peyġāmberle görişdi. Velī ḥażret -i Süleymān münfa[c]il olup eyt di: Gördüñ mi ki ḳarşu v armaduġum [15] ecilden ev v el benümle merḥabā it medi. Ma[c]lūm oldı ki bu ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābuñ göñlinden daḫı kibir git memiş deyüp [16] t a[c]accüb idince imāmeyn daḫı gelüp ev v el El-Yesa[c] bin Hümeysa[c]ıla görişüp andan Süleymān peyġāmberle merḥabā- [17] -laşdılar daḫı Süleymān ḥażret i dönüp seccādesi üzerine geldi daḫı ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābı ṣaġ yanına t ekellüf [18] it di ki El-Yesa[c] yiridi. Ammā ki ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb geçmeyüp El-Yesa[c] alt ına ot urdı. İmāmeyn daḫı ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb [19] alt ına ot urdılar. Andan güler yüzile dile gelüp eyt di: Yā nebiyya'l-lah v e iy sāye-i ilahi ev v el [c]ālī ḥażret üñle

---

[499] B v e: 62a[12]'de yok

[500] 62a[12] [c]am: B [c]aleyhi's-selām

merḥabā [20] ḳılmaduġumuza ibt idā ḫāk-i pāyiñe yüz sürmedügümüze maᶜẕūr buyurasın ki āḫir zamān peyġāmberi ḫat emi'n-nebiyyīnüñ [21] ol iki cihān faḫri imāmu'l-mürselīnüñ nūrını işbu üst in yanumda ot uran şaḫṣuñ alnında eẓherü mineş-şemsi [62b] [1] ᶜayān ki gördüm bu nūr-ı Muḥammedī şerefine v e ḥürmet ine v e bu env ār-ı Aḥmedī faẓīlet i ᶜizzet ine ev v el bunuñla merḥabā [2] ḳılup ḫıẓmat ına yüz sürdüm ki ḫallāḳ-ı ᶜālem-i kāyināt ol ḫᵛāce-i her dū-cihān ᶜışḳına yarat mışdur. [3] Ḫulḳına and içüp Ḥaḳḳına lev lāke mā ḫalaḳt ü'l-eflāḳ Tev rīt u Zebūrda naᶜt ını ẕikr it mişdür. Zīrā ki yā Süleymān-ı [4] nebī[501] ḫallāḳ-ı ᶜālem erv āḥ-ı insānı ev v el ki yarat dı andan ecsāmı ẓuhūra get ürdi. Pes maḫlūḳāt uñ [5] v e mev cūdāt uñ aṣlı mebdā-ı erv āḥ-ı insānī oldı. Nit e ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām inna'l-lahe ḫalaḳa el-erv āḥe [6] fi'l-ecsādi bi-erbeᶜat i <elf> sene v e fī-riv āyet in bi-elf sene v e çünki yā nebiyya'l-lah mev cūdāt uñ aṣlı mebdā-i erv aḥ-ı insānī [7] olıcaḳ erv āḥ-ı insānuñ mebdā-ı rūḥ-ı Muḥammed gelmişdür. Nit ekim buyurur ev v el<ü> mā ḫalaḳa'l-lahu <rūḥī> v e bir yirde daḫı [8] ev v ele mā ḫalaḳa'l-lahu nūrī dimişdür. Çünki ol ḫōca-i enbiyānuñ {lev} lev lāke lemā ḫalaḳt ü'l-kev n şanına [9] gelmişdür. Bu v echile olsa yā nebiyya'l-lah maḫlūḳāt uñ mebdāᵓı girü nūr-ı Muḥammedī v e rūḥ-ı Aḥmedī oldı. [10] Hem geregi eyledür ki böyle ola. Zīrā ki yaradılmış bir aġac mişālindedür v e ḫōca-i enbiyā ᶜam ol aġacuñ [11] yimişidür. Aġac ḫōd ḥaḳīḳat de yimişüñ t oḫumından v e çekirdeginden ḥāṣıl olur. Pes Ḥaḳ t eᶜālā [12] çün diledi ki mev cūdāt ı ev v el emirde aḥadiyyet pert ev inden v ücūda get üre. Pes nūr-ı Muḥammedi ẓuhūra get ürdi. [13] Nit ekim ḫōca-i ᶜālem eydür: ene min'allahi v e'l-muᵓminune minnī v e baᶜżı riv āyet de get ürür ki Ḥaḳ t eᶜālā naẓar-ı [14] muḥabbet birle nūr-ı Muḥammede bir kez naẓar eyledi ḥayā anuñ üzerine ġālib oldı. Bu ḥayādan derledi. Andan Ḥaḳ [15] t eᶜālā enbiyā erv āḥını ol derüñ ḳaṭ arāt ından yaradup ẓuhūra get ürdi. Andan ṣoñra ev liyā erv āḥını [16] enbiyā erv āḥınuñ env ārından v ücūda get ürdi v e ev liyā erv āḥınuñ nūrından müᵓminler erv āḥını īcād [17] it di v e müᵓminlerüñ erv āḥınuñ

[501] 62b[3-4] Süleymān-ı nebī: B Süleymān nebī

env ārından ᶜāṣīler erv āḥın iẓhār eyledi v e ᶜāṣīler erv āḥından kāfirler [18] v e münāfıḳlar erv āḥın yarat dı. Andan ṣoñra insān erv āḥınuñ env ārından melāᶜik erv āḥın ẓuhūra get ürdi [19] v e anlaruñ env ārından cinnüñ erv āḥın v ücūda get ürdi v e cinni erv āḥından bu dürlü dürlü ḫayv ānāt ki īcād [20] eyledi, andan ṣoñra meleküt iyyāt uñ erv āḥını v e nebāt āt uñ v e maᶜādinüñ nüfūsını īcād eyledi. Andan ṣoñra ᶜanāṣıruñ [21] müfredāt ın v e mürekkebāt ın iḫt irāᶜ eyledi. Andan ṣoñra ᶜālem-i ecsāmuñ merāt ibini v ücūda get ürdi. Muḥaṣṣal-ı kelām bu on [63a] [1] sekiz biñ ᶜālem ḥabīb-i Muḥammed-i Muṣt afā ᶜışḳına āferīde ḳıldı v e bilmek gerek ki ᶜālem-i erv āḥuñ mebdeᵓinden t ā ᶜālem-i [2] ecsāmuñ nihāyet ine degin Ḥaḳ t eᶜālā dürlü dürlü ᶜālemler yarat mışdur ki birbirine beñzemez. Meṣelā dünyā v e āḫiret [3] gibi v e melek[502] v e meleküt gibi v e daḫı her ᶜālemde bir dürlü maḫlūḳ yarat mışdur. Rūḥānīden v e cismānīden [4] v e bunlaruñ her birinde env aᶜ-ı muḫt elife yarat mışdur v e her birinde bir dürlü[503] ḫāṣiyyet ḳomışdur. Nit e ki melek nevᶜi ki ol [5] cümleden biridür. Bes[504] āferīniş ᶜālemden murād Muḥammeddür ᶜam[505].

NAẒM

Ḫilḳat inden añlaġıl maḳṣūd-ı kev n-i ᶜālemüñ

[6] Hem kerāmet bulup it dügi ẓuhūr ol ādemüñ

Ol Muḥammed Muṣt afānuñ gelmesiçün oldı ḫalḳ

ᶜĀḳıliseñ añla faẓlın ol nebiyy-i ḫāt emüñ

[7] DER-BEYĀN-I ṬAVĀF KERDEN-İ SÜLEYMĀN MEKKETU'L-LAH ŞEREFEHA'L-LAH

---

[502] 63a[3] v e melek: B'de yok
[503] 63a[4] bir dürlü: B dürlü dürlü
[504] 63a[5] bes: B pes
[505] 63a[5] Muḥammeddür ᶜam: B Muḥammed aleyhi's-selāmdur

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb menāḳıb-ı [8] nūr-ı Muḥammedīyi v e faẕīlet -i rūḥ-ı Aḥmedīyi ᶜaleyhi's-ṣalāt ü v e's-selām bu v echile t aᶜrīf idüp naḳl idicek Süleymān [9] peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[506] işidüp ḥāẕır olan cemīᶜ-i enbiyā v e ev liyā nūr-ı Muḥammedile[507] göñül gözin işidüp cemīᶜ ḥāẕır olan [10] enbiyā v e et ḳıyā v ü ᶜulemā v ü ḥükemā v ü fuẕalā[508] v ü ᶜuḳalā birle Allaha t ekbīr get ürüp rūḥ-ı Aḥmedī müzdine ṣalav āt [11] v irdiler. Andan Ḫıẕır peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[509] eẕān oḳıyup aḫşam namāzın ḳılmaġa yirlerinden ṭurdılar. Ev v el sünnet i ḳılup secde [12] yirine yüz sürdiler daḫı Ḫıẕır peyġāmber Elyās peyġāmberle ḳāmet get ürdiler. Andan Süleymān peyġāmber ᶜam nūr-ı Muḥammedī [13] ḥurmet ine env ār-ı Aḥmedī ᶜizzet ine El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ öñine geçmege cāyiz görmeyüp gendüyi ilerü çekdi ki [14] imāmlıḳ ide. Ṣaġ yanında Süleymān peyġāmber ṭurdı. Ṣol yanında ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb ṭurup Ḫıẕır peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[510] [15] Süleymānuñ ṣaġ ṭarafında ṭurdı v e anuñ ṣaġında İlyās peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[511] anuñ yanında Nāḫen peyġāmber v e anuñ yanında v e Kāẕ [16] peyġāmber ᶜam[512] anuñ yanında Loḳmān-ı ḥakīm v e Aṣaf bin Berḫiyā v e benī İsrāᶜīlden ḥāẕır olan alt ı biñe yaḳīn ṣaġ ṭarafına [17] ṭurdılar v e ṣol ṭarafında ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābuñ imāmeyn ṭurdılar. Alt ı biñden az eksük benī İsrāᶜīlüñ enbiyāsı [18] v e et ḳıyāsı v e Mūsā peyġāmber neslinden sādalet ṭurdılar. Ammā ki Süleymānuñ ṣaġında v e ṣolunda ikişer [19] ādem ṭuracaḳ miḳdārı yir ḫalḳ gözinden ḫālī görindürdi. Ammā ki enbiyā v e ev liyā ᶜaynında görinüp [20] bilinürdi ki Süleymānuñ ṣaġ ṭarafında İsrāfīl v e Cebrāʾīl ḥaẕret i ṭururdı v e ṣol ṭarafında Mikāʾīl v e ᶜAzrāʾīl [21] ṭurup ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb imāmlıḳ idüp Ḫıẕır peyġāmber müʾeẕẕinlik idüp subḫ ḳıldılar. Tev rāt u Zebūr oḳıyup t esbīḥ u [63b] [1] t ehlīl idüp

---

[506] 63a[9] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[507] 63a[9] Muḥammedile: B Muḥammedī ki
[508] 63a[10] ḥükemā v ü fuẕalā: B fuẕalā v ü ḥükemā
[509] 63a[11] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[510] 63a[14] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[511] 63a[15] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[512] 63a[16] ᶜam: B'de yok

duᶜā ḳılup el yüze sürdiler. Allaha t ekbīr get ürüp ev v el Ādem āḫir Muḥammed-i ḫāt em cemīᶜ gelmiş [2] v e gelecek enbiyā v ü mürselīn erv āḥına ṣalav āt v irdiler daḫı yirlerinden ṭurdılar. Mekket u'l-lahı ziyāret it mege [3] git diler daḫı iḥrām geyüp öñlerince El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ ᶜaḳabince ḳuṭ bu'l-aḳṭāb anuñ ᶜaḳabince Süleymān-ı nebī [4] ṣağ ṭarafında İsrāfīl v e Cebrāʾīl v e ṣolında Mikāʾīl v e ᶜAzrāʾīl ḳafasınca müv ekkel-i melek Burnāʾīl v e müv ekkel-i [5] ḫāt em ᶜAzūbāʾīl v e müv ekkel-i t āc Kaṭᶜāhāṭūr v e müv ekkel-i bād Naġmāġaʾil[513] melek v e müv ekkel-i seḥāb Emṭār Raᶜd [6] melek v e müv ekkel-i at eş Seḥuṭ āhalāʾīl v e müv ekkel-i ḫāk Ṭaᶜāhākāʾil yörüdi v e anlaruñ ᶜaḳabince deñizler üzerine [7] müv ekkel olan Keyuᶜhaşāʾīl melek yörüdi v e anuñ ᶜaḳabince āsumān müv ekkeli Zeryāʾīl[514] yörüdi. Anuñ ardınca [8] heft eḳālīm müv ekkeli Ḳamyāyāʾīl yörüdi. Anuñ ᶜaḳabince naḫli v e dūd müv ekkeli Derūrārīş melek yörüdi. Şecer-i [9] kibār müv ekkeli Kelūşalkāʾīl melek yörüdi. Andan ḫaşāyiş müv ekkeli Şānmūlār melek yörüdi. Andan aṣḫāb-ı [10] maᶜādin müv ekkeli Şemḫāyāʾīl melek yörüdi. Andan dört dürlü ṭabāyiᶜ müv ekkeli Ṭabiᶜhāmāʾīl melek [11] yörüdi. <Andan>[515] aṣḥāb-ı aḥcār müv ekkeli Ḳarkayāʾīl melek yörüdi. Andan müv ekkel-i insān Şerāṭāʾīl melek yörüdi. [12] Andan behāyim melegi ᶜAlṭamāhāʾil yörüdi v e sebūᶜ müv ekkeli ᶜAşḳarkāʾīl melek yörüdi v e berrī murġān [13] müv ekkeli Ṭamrabāniyāʾīl[516] melek yörüdi v e baḫr-ı aṭyār müv ekkeli Derdebāyāʾīl melek yörüdi v e kerrihu nesīm murġān [14] müv ekkel-i Küşfayāʾīl melek yörüdi v e baḫr-ı kufūf maḫlūḳı müv ekkeli Hemrākīl melek yörüdi. Andan cinnīler müv ekkeli [15] Ṭamaᶜrabākehumāᶜāʾīl[517] melek yörüdi. Perrīler müv ekkeli Ṭavṭiyāʾīl melek yörüdi. Emr-i menān müv ekkeli Şarḳṭāʾīl [16] melek yörüdi. ᶜAfārīt müv ekkeli ᶜAclaḫayāʾīl melek ġūllar müv ekkeli Ḳarṭiyābābīl melek naşnāş müv ekkeli

---

[513] 63b[5] Naġmāġaʾil: B Naġmāʾīl
[514] 63b[7] Zeryāʾīl: B Mürzeyāʾīl
[515] 63b[11]'de yok: B andan
[516] 63b[13] Ṭamrabāniyāʾīl: B Ṭamhānibāʾīl
[517] 63b[15] Ṭamaᶜrabākehumāʾāʾīl: B Ṭamaᶜhākehumāᶜāʾīl

Heryāʾīl[518] ev hām [17] müv ekkeli Hayākemākāʾīl āt eş maḫlūḳāt ı müv ekkeli Ṭaht ayūşāʾ melek yörüdiler. Aʿv ānlarıla fi'l-cümle küllisin [18] ẕikr idersek kit āb ḥadden çıḳar. Süleymān ʿaḳabince müv ekkel-i erv āḥ yöriyüp anlaruñ ʿaḳabince ḥükemā [19] v e fuṣaḥā v e şuʿarā v e ümerā v e v üzerā yöridiler daḥı yidi kez Mekkeyi ṭ av āf ḳılup andan alt un oluḳ dibine gelüp [20] duʿā ḳılup t ekbīr t ehlīl birle ʿArafāt a yögrişüp git diler. Süleymān-ı nebīnüñ Mūsā ʿaṣāsı elinde nām-ı Ḫudā [21] dilinde iḥrām egninde yayan[519] yögrişüp ʿArafāt a bile git diler. Çünki ḳulle-i ʿArafāt a v arup v aḳfeye ṭ urdılar ol [64a] [1] gice t ā ṣubḥ olıncayadek güneş ḳubbe-i felege baş ḳalduruncayadek yit miş biñ kişi olup Süleymān peyġāmberüñ [2] t ev ābiʿyile[520] ol yıl ḥacca gelen ḥuccācla on iki ṣaf olup ṭ urdılar cinslü cinsile. Nit e ev v el ol ṣafda [3] erv āḥlar Cebrāʾīl v e Mikāʾīl v e İsrāfīl v e ʿAzrāʾīl v e ẕikr olan müv ekkel-i erv āḥ v e birinci ḳat gök farişt ehleri [4] ikinci ṣafda ṣaġ ḳolda enbiyā v e benī İsrāʾīl v e Ḫıżır İlyās peyġāmber <ʿaleyhi's-selām>[521] ṭ urdılar. Üçünci ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb [5] El-Yesaʿ bin Hümeysaʿıla Süleymān ḥażret inüñ[522] ṣağında ṭ urdılar. Dördünci ṣafda ʿulemā v e ʿuḳalā v e fużaḥā ṭ urdılar. [6] Hārūn peyġāmber oġlanları sādāt ıla ṭ urdılar. Bişinci ṣāfda serv er-i selāṭ īnlerle pehlev ān-ı rūy-ı zemīnler- [7] -den ḥāżır olan ṣaf baġlayup ṭ urdılar. Alt ıncı ṣāfda Süleymān ʿaskerinden yit miş iki millet den yüz yigirmi [8] dört dürlü ṣıfat maḫlūḳāt dan müʾmin muv aḥḥid olanlar ṭ urdılar. Yidinci ṣāfda Yemenile Ṭāyifden gelen v e Bābilden [9] gelenler ṭ urdılar. Sekizinci ṣafda Mışırdan v e İskenderiyyeden v e Nīl kenārından gelen ḥuccāc ṭ urdılar. Ṭoḳuzıncı [10] ṣāfda Şāmdan v e Ḳuds-i Mubārekeden gelen ḥuccāc ṭ urdılar. Onuncı ṣāfda Baʿdāddan v e ʿIrāḳdan v e Kirmāndan [11] gelen ḥuccāc ṭ urdılar. On birinci ṣafda Tūrān v e Ḫorāṣān cānibinden gelen ḥuccāc ṭ urdılar. On ikinci [12] ṣāfda Hindūsit āndan v e

---

[518] 63b[16] Heryāʾīl: B Zehreyāʾīl
[519] 63b[21] yayan: B yayaḳ
[520] 64a[2] t ev ābiʿyile: B'de yok
[521] 64a[4] ʿam: B ʿaleyhi's-selām
[522] 64a[5] ḥażret inüñ: B peyġāmber

Sindūsit āndan gemiye girüp Ciddeye çıḳan ḥuccāc ṭurdılar. On üçünci ṣafda Mekke ḳurbında [13] olan ᶜArab ḳabāyilinüñ müʾminleri ṭurdılar. Mā-ḥaṣal bu ol iki ṣāf ki[523] bağlanup ᶜArafāt üzre ṭurup [14] bunların Mekkeden yaña dönüp Ḫıżır peygāmber ezān oḳıyup Süleymān peygāmber <ᶜaleyhi's-selām>[524] imāmlıḳ idüp iki rikᶜat bayrām [15] namāzın ḳıldılar sekiz tekbīrle Dāvud peygāmber şeriᶜat ince. Andan soñra bir ḳavlde Süleymān peygāmber gendüsi ḫuṭbe [16] oḳudı deyü rivāyet iderler ve bir ḳavlde Aṣaf bin Berḫiyā oḳudı deyü rivāyet iderler. Ṣaḥīḥ ḳavl budur ki Aṣaf [17] oḳudı.

NAẒM

Ḫuṭbe-i ᶜīd oḳıyup anda Aṣaf bin Berḫiyā
Diñledi taḥsīn idüben enbiyā vü etḳıyā

[18] Oḳudı andan āyet-i Tevrāt ıla ṣaḥif-i Zebūr
Eyt di andan ḫōş naṣīḥat ki işden ḳıldı[525] duᶜā

DER-BEYĀN-I NAṢĪḤAT-I AṢAF

[19] Ḥükemā ḳavlince ḳaçan ki Aṣaf bin Berḫiyā ḫuṭbe oḳıyup tamām ki eyledi andan bu faṣlı oḳıyup ve Tevrāt u Zebūrdan [20] āyetlerin oḳıyup ḫalḳa naṣīḥat eyledi. Cümlesinden bir faṣl budur ki ᶜİbrī dilinden[526] ᶜArabīye tercüme oldı. [21] bismi'l-lahi'r-raḥmeni'r-raḥīm ḥamden mütevāżiben ve şükran müteᶜāḳıben mevṣūfen bi-evṣāfi'l-ᶜizzeti ve'l-melekūtu maᶜrūfen [64b] [1] bit aᶜrifi'l-ᶜaẓamet i ve'l-ceberūt ennehu ᶜālimun li's-sırrı ve'l-ḫafiyyāt ve ḫālıḳu külli vāḥidin mine'l-maḫlūḳāt i ve hüve samiᶜü'l-aṣvāti [2] ve mücībü'd-deᶜavāt ve <ḳāżi'l-ḥācāt> meşhūran muvaḥḥiden bi-eḥadi'l-ferdi e'ṣ-ṣamedü e'llezī lem

[523] 64a[13] ki: B'de yok
[524] 64a[14] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[525] 64a[18] ḳıldı: B it di
[526] 64a[20] dilinden: B dilince

yet t aḫiz ṣāḥibet en v elā v eleden [3] nāṭ ıḳen bi-eḥadiyyet ih küllü eḥadin mine'l-mev cūdāt i v e ṣādıḳan bi-uhiyyet ih küllü ᶜadedin mine'l-meṣnūᶜāt i.

NAẒM

[4] Ṣāniᶜu'l-<ᶜalem> Allahu v āḥid lā ilahe illā <Alah>

Birligine şāhid anuñ külli ḫalḳ u māsiv āh

Şāh odur kim biñ Süleymān dergehinde mürçe

[5] Seddine binā Sikender v arlıġına eşyā güv āh

NEṢR

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan kim Aṣaf bin Berḫiyā bu faṣlı kim oḳudı ev v el Ādem [6] āḫir Muḥammed-i ḫāt em cemīᶜ gelmiş v e gelecek mürsel peyġāmberler erv āḥına ṣalav at v irdüginden ṣoñra Mūsā peyġāmberüñ ev ṣāf-ı [7] ḥamīdesin ẕikir it di daḫı eyt di ki Tev rāt Mūsādan alt ı āyet iḫt iyār ḳıldum. Ol āyet leri oḳıyup maᶜnāsın [8] v ireyin. İşidüñüz. Aña göre ol āyet lerle ᶜamel idüp Ḥaḳḳa lāyıḳ olıñuz deyüp Mūsā peyġāmber rūḥına [9] ṣalav at v irüp eyt di <ki>[527] Ḥaḳ t eᶜālā Tev rāt içinde buyurur ki ḳav lehü t eᶜālā ev v el āyet budur: yā ibnu Ādem ḫıyārkünet [10] sit t et e kelimet in mine'l-İncīli v e't -Tev rāt i v e aḥbabt ü en enẕürā ileyhā. İkinci āyet budur ki, yā ibnu Ādem lā t eḫāfenne [11] min zī-sut ān mādāme sulṭ āni bāḳıyen v e sulṭ āni lā yenfüẕü ebeden. Üçünci āyet budur ki yā ibni ādem ene {v e ḫafā} muḥibbün [12] leke fe {yaḥfī} kün muḥibben lī. Dördünci budur ki yā ibni ādem {lā} t ense bi-ġayri mā v ecedt ini. Bişinci budur ki yā ibni ādem [13] lāt eᵓmen min mecrā ḫat t ā t ecūzu bi'ṣ-ṣırāt ı. Alt ıncı āyet budur ki yā ibni Ādem ḫalaḳt el-eşyāᵓe küllehā lieclike v e ḫalaḳt üke [14] lieclī. Bu alt ı āyet üñ maᶜnisi budur ki āyet -i ev v elüñ maᶜnisi iy ādem oġlanı hīç ḳorḳma bir pādişāhdan [15] sulṭ ān benem ki ḳāyim dāyim v e salṭ anat um zāyil olmaz. İkinci āyet maᶜnāsı bu ki yā ādem

oġlanı ḳorḳma ḳuv v et ü rızḳiçün [16] ki rāzıḳ-ı ᶜāleme muḳadder olan ḳısmet üñ ġaybum ḫazīnesinden irse gerek. Üçünci āyet maᶜnāsı bu ki yā ādem oġlanı [17] ben ḫuẕālıġumca seni dost dut dum. ᶜAdemden v ücūda get ürdüm. Baña ṭāᶜat idesin. Dördünci budur ki iy [18] ādem oġlanı benden ġayrı mūnis idinme ki beni göñlüñde bulasın. Göñlüñden muḥabbet-i dünyāyı gider ki benüm muḥabbet üm [19] nūrıla münev v er olasın. Bişinci āyet maᶜnāsı bu ki yā ādem benüm ḳahrumdan emīn olmaḳ t ā ṣırāṭ ı geçinceyedek ṣāliḥ ᶜamel ḳılup [20] ṭāᶜat eyleñ ki raḥmet üme lāyıḳ olasız. Alt ıncı āyet maᶜnāsı yā ādem oġlanı cemīᶜ nesneyi siziñiçün yarat dum. Ammā ki sizi [21] benimçün yarat dum.

NAẔM

Sizüñiçün ḫalḳ it düm nüh felek
Siziñiçün ḫıẕmat ider meh melek

[65a] [1] Gendümiçün çün[528] yarat dum ādemi
Ṭāᶜat idüp bulasız benden dilek

DER MEVᶜIẔA EZ-ĀYET-İ ZEBŪR

[2] Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Aṣaf bin Berḫiyā Tev rāt dan bu alt ı āyet i oḳıyup maᶜnāların ki v irdi andan eyt di: Zebūr Dāv ud- [3] -dan üç āyet iḫt iyār it düm. Ev v el bu ki yā Dāv ud t uḫalliḳu bi-aḫlāḳi v e min aḫlāḳı innī ene'ṣ-ṣabūr. İkinci men t ereke'ş-şehev āt i [4] emine mine'l-āfāt i. Üçünci lā kenze enfeᶜu mine'l-ᶜilm v elā māle erbaḥu mine'ẕ-ẓulmi.

NAẔM

[5] ᶜĀḳıl ol ki dāyimā ṣābir ola

---

[527] B ki: B'de yok
[528] 65a[1] çün: B ben

Tā kim andan ol ḫuẕā şākir ola

Cān u dilden Ḥaḳḳa ṭāᶜat eyleñüz
[6] Emr-i Ḥaḳ neyse iṭāᶜat eyleñüz

Böyle deyüp ḫat m ider sözin Aṣaf
Güş iden ḫalḳ it di aḥsen ṣaf-be-ṣaf

[7] DER BEYĀN-I ḲIŞŞA-İ RÜSTEM TEHEMTENĪ VE SERGÜZEŞT-İ ŪST

Ḥükemā ḳav lince Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām ḫuccācıla bayrām [8] namāzın ḳılup Aṣaf bin Berḫiyā ḫut be oḳıyup namāz u niyāz it mekde v e ṭāᶜat u ᶜibādet ḳılmaḳda. Ammā ki bizüm [9] ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Rüst em-i Tehimt ene geldi. Nit e ol zamān ki Ṭaymūs-ı Perī ḳulaġuzlıḳ idüp v e dīv lerden [10] Ḫaṭ āyif-i dīv gendüyi göt ürüp v e ᶜAnācīf Nerre dīv Ṭaġṭ aġay-i Eyyārı göt ürüp dīv ler dem çekişüp uçışup [11] v e Ṭaymūs-ı Perrī ḳanad açup uçup hav ā yüzine ḳara bulut gibi aġup Bāḳī Nerreler daḫı ᶜaḳablarınca dem çekişüp [12] uçışup biribirin geçişüp Küh-i Sut ūn ḳullesine ṭoġru gök yüzine aġup ki uçdılar ol ḳadar hav āya [13] ḳalḳdılar ki yir yüzi deñiz içinde bir ṭabaḳ gibi görinürdi. Rüst em pehlev ānluġınca dehşet ḳılup Ṭaymūs-ı [14] Perrīye suᵓāl it di ki böyle yüksek hav āya çıḳdıġumuza[529] sebeb nedür v e bizi bu ḳadar felek yüzine aġdurduġuña [15] cihet nedür deyicek cev āb v irdi ki yā pehlev ān-ı cihān agāh ol ki bu Küh-i Süt ūn Küh-i Elburzile yüksek- [16] -likde berāberdür v e Küh-i Elburz daḫı dördünci ḳat Ḳāf ḳullesile berāberdür. Anuñiçün yüksek uçup giderüz ki t ā kim [17] Küh-i Süt ūnuñ Nerre dīv leri bizi ṭaġ ḳulesinde görmeye v e ardumıza düşüp ceng v e ġav ġā ḳılmaya. Küh-i Süt ūnı [18] aşup v e Küh-i Şuᶜāᶜı geçüp Ferāmerz

[529] 65a[14] çıḳdıġumuza: B çıḳduġumuza

olduġı ḳuyı ki[530] Deryāy-ı Āt eşile Baḫr-ı Muḥīṭ ḳav ışduġı yerüñ kenārındadur. [19] Velī ġāyet ṣa[c]b yirdür v e dīv ü [c]afārīt serhengleri çoḳdur. Düşmenüñ ḥaddi yoḳdur. Ammā ki Allah [c]ināyet [20] iderse ümīddür ki v arav uz. Aḥsen v echile Allahuñ t aḳdīrinde v arısa ḥabsden ḫalāṣ idev üz ki [c]āḳıl [21] kimse gerekdür ki iḫt iyārıla düşmene ḳarşu v armaya. Yat ur ejdehānuñ ḳuyruġın başup uyarmaya kim selāmet [65b] [1] ṭ onı eskimez, dāyim t āze ṭ urur. Nit ekim [c]uḳalā dimişdür ki ṣev büs-selāmet i lā <yubālī> deyüp yüksek uçduġına [2] sebeb beyān idüp naṣīḥat idicek ehrimenler sözüni ma[c]ḳūl görüp daḫı Rüst em yüzine baḳınca [3] pehlev ān ḫışma gelüp ġażabıla eyt di: Yā Ṭaymūs-ı Perrī ya[c]nī ki beni dīv lerden üşenür ḳorḳar anıñiçün [4] öñce at ın göt ürüp ḳulaġuzlıḳ idüp yüksege çıḳup uçarsın. Ben ol pehlev ānem ki yidi başlu [5] ev rene ḳarşu v arup ceng it mişem. Niçe biñ dīv ü [c]ifrīt ḳanların döküp yir yüzin lāle reng it mişem. [6] Tīz beni Küh-i Süt ūna ilet ki bulduġum dīv lerile sav aş idem. Baġırları ḳanın döküp cigerlerinde t īgile zaḫm [7] açup baş idem. Taḳdīru'l-lahda v arısa Küh-i Süt ūnı dīv lerinüñ ḥaḳḳından gelüp Küh-i Şu[c]ā[c]ıla geçem. Varup [8] oġlum Ferāmerzi bulup pūlād-bendi ḳuflın açam v e eger ki ecelüm dīv ler elindeyise ḳażāya rıżā [9] v irüp fenādan beḳāya rıḥlet idüp göçem. Zīrā ki t aḳdīrde olan nesne olacaḳdur. Eyü eger yav uz ne ki [10] v arısa başa gelec<ek>dür[531]. Nit ekim ol yezdān-ı pāk v e ḫālıḳ-ı araẓīn ü eflāk buyumışdur ki <yaḳẓirul-lahu> emren [11] kāne mef[c]ūlen. Eyü yav uz her kişi gendü ev ine naṣībin alup gider. Nit ekim kelām-ı ḳadīmde[532] v e kit āb-ı kerīm içre gelür [12] ki ḳad [c]alime küllü unāsin meşrebehüm. Yā Ṭaymūs-ı Perrī eger ki ecelüm geldise gerek Küh-i Süt ūn dīv lerinden ḳaçup göge [13] daḫı çıḳarsam mev t i [c]aḳabümden yit se gerek. [c]Ömür müddet i kim dükene elbet t e kişi dār-ı fenādan dār-ı bekāya rıḥlet [14] it se gerek. Nit ekim kelām-ı rabbānīde v e kit āb-ı sübḥānīde gelür ki Fe-iẕācā[ə]e ecelühüm lā yest e[ə]ḫırūne sā[c]at en v e lā [15] yest eḳdimūne. Ale'l-

---

[530] 65a[18] ki: B'de yok
[531] 65b[10] gelecdür: B gelecekdür
[532] 65b[11] kelām-ı ḳadīmde: B kelām-ı ḳadīm

ḫuṣūṣ ki Kūh-i Billūr ḳullesindeki dīv lerile ki ceng it dük ḳızıl ḳanlarından aḳ billūrı ki laᶜl [16] renk it dük. Bilürem ki anlar benüm ardumca gelse gerek <v e>[533] furṣat ında ceng ü[534] cidāl ḳılsa gerek. Kūh-i Süt ūn dīv lerile [17] it t ifāḳ idüp ki el bir ideler, şeh Süleymānıla Surḫ-bād cengi gibi dār-ı girān ideler. Ben bunlardan emīn degülem. [18] Ḥāżır baş olmışam. t ev ekkelt ü ale'l-lah deyüben Ḥaḳḳa t ev ekkül ḳılmışam. Egerçi ki düşmāndan emīn degülem iḫt iyāṭ [19] ḳıluram. ᶜUḳalānuñ bu āyāt ı birle müt enebbih oluram. Nit ekim dimişlerdür:

ŞĪᶜR

Lā t eᵓmenenne ḳav men ẓalamt ehüm

[20] Ve bedaᵓ lehüm bi'ş-şet mi v e'r-raġami

NAẒM

Sözüm işit imdi Ṭaymūs-ı Perrī

[21] Beni ṭ aġuñ üst ine indür yöri

Ki andaġı dīv lerile ben ceng idem

İşbu ṭ aġı gözlerine t eng idem

[66a] [1] Ḫayr u şer ne yazdısa alnuma ḳalem

Şek degül ki göriserem bīş ü kem

Ger bu yolda irdise baña ecel

[2] Bir dem içre v irmeye mühlet maḥal

Göge çıḳup girsem ılduz gözine

---

[533] B v e: 65b[16]'da yok

[534] 65b[16] ceng ü: B'de yok

Yirde gizlensem öküz boynuzına

[3] Ḳandayısa iriserdür baña mev t
Furṣat umı idiserdür cümle fev t

Dünyede ger v arısa daḫı [c]ömür
[4] Cengüme gelse ḳamu Zeyd ü [c]Amrū

Cümlesine t īġile v irem cev āb
Söz budur v a'l-lahu ā[c]lem bi'ṣ-ṣev āb

[5] DER BEYĀN-I RESĪDEN-İ ḲAHHĀR TENNĪNTEN NŪHSER BE-ḤAŻRET RÜSTEM

Ḥükemā ḳav lince Rüst em böyle deyüp ḫışm idicek [6] Ṭaymūs-ı Perrīlerile [c]āciz olup birbirine baḳışdılar. Ḳarşulaşup söyleşmege Rüst emden ḳorḳdılar daḫı hav ā [7] yüzinden Küh-i Süt ūn üst ine indiler. Rāst ḳullesi üst inde bir çeşme kenārında ḳondılar. Velakin Rüst em [8] naẓar ḳılup bu ṭaġı gördi ki ḳar deryāsı eṭ rāfın ṭ ut mış. Velī ṣemerāt v e şecerāt cinsi yoḳ. Ẓulumāt [9] çöküp ḳullesini ḳarañulıḳ ört miş. Su[2]āl it di ki yā Ṭaymūs-ı Perrī neçün bu ṭaġ ḳullesinde dıraḫt sit ān [10] yoḳ. Göz gözi görmez. Cev āb v irdi ki yā pehlev ān bir ṭaġ ki ġāyet yüksek olsa ol ṭaġuñ üst inde [11] ṣov uḳdan şecer bit mez v e ne bust ānda üzerinden bulut daḫı git mez deyüp söyleşince nāgāh hav ā yüzinden [12] bulut lar arasından ḳorḳunc āv āzlar belürdi. Ḳaṭ rān deryāsı gibi bulut lar göründi v e berk belürdi. Şimşekler [13] yalabıdı. Rüst em nedür dirken Ṭaymūs-ı Perrī eyt di yā pehlev ān v aḳt üñe ḥāżır ol ki bu gelen Ehremen leşkeridür. [14] [c]Acebdür ki Küh-i Billür [c]ifrīt īlerinden v e t eneyyin t en nüh ser nerre dīv lerinden degülse deyüp cev āb v irince [15] Ehrimen leşkeri ṭaġ üzerine indiler. Her biri sedd-i İskender gibi yirlü yirine ḳuleli cibālde ḳondılar. Ser-cümle- [16] -si yüz miḳdārı nerre dīv ola.

Velakin içlerinde ṭoḳuz başlu od gözlü zebānī yüzlü raᶜd āvāzlu bir [17] dīv ki dört yüz arış ḳadd-i ḳāmeti var. Ṣaġ omuzında aṣılı başı ejdehā ser cān alıcı gibi heybeti [18] var. İkinci başı ᶜuḳḳāb serdür. Üçünci başı görk serdür. Dördüncisi şīr serdür. Ṣol omuzındaġı evvelki [19] başı gāv serdür. İkinci başı ḥımār serdür. Üçünci başı ᶜaḳreb serdür. Dördünci başı timsāḥ serdür [20] ve daḫı on iki elleri var ādem bigi[535]. Ammā ki pencelü ṭırnaḳlu ve ḳuyruġı ejde<r>hā[536] serdür. Arslan gögüslü [21] balıḳ arḳalu pīl ḳarınlu gergedan ayaḳlu velī gevdesiniñ bilinden aşaġası görinmez. Sitr-i pūşı var ve on iki [66b] [1] dürlü ayaġı var. Kiminde göklü çınar, ikinci elinde seng-i āsiyāb, üçünci elinde ḥammām ḳubbesi ḳadar bir ṭaş [2] ṭutar. Dördünci elinde bir ᶜamūd direk ṭutar ki menāre[-i] İskenderiye beñzer ve bişinci elinde ṭaġ gibi bir deñiz [3] ḳablu baġasını ḳalḳan idinmiş ve altıncı elinde bir ḳızıl āteş renginde bir ᶜaẓīm kılıc dutar ki gün gibi ẓulumāt [4] içinde şuᶜle virür ve yine yidinci elinde tüfek ṭutar ve sekizinci elinde çekre ṭutar ve ṭoḳuzuncı elinde [5] ḳırḳ demür ṭoplu āhengden düzülmiş ṣalıḳ ṭutar ve on birinci elinde ṭoḳsan ṭoḳuz ḳulac ejdehā [6] postundan bükülmiş kemend ṭutar ve on ikinci elinde oḳ yay dutar ve ḥarbe ṭutar. ᶜAmūd-ı ḳahramāne [7] beñzer. Ḳaçan ki nefesin içerü çeker şekli görinüp ẓāhir olur. Velī burnı delüklerinden gülḫān deminden çıḳar dütün [8] gibi gök yüzine ḳara ḳara dütünler çıḳar ve ol ejdehā ser aġzından cehennem ᶜalevi gibi odlar ṣaçılup ḳıġılcım [9] düşdügi yiri ḳarara yaḳar. Vaḳtī ki nefesini ṭaşra vire şiddet-i demile bir āteş peydā olur ki vücūdı [10] yalıñ içinde ḳalup görinmez olur.

NAẒM

Bir ᶜaceb ḳorḳunc şekillü nerre dīv

[11] Küsledür ṭası felegi it se ġırīv

---

[535] 66a[20] bigi: B gibi

[536] 66ab[20] ejdehā: B ejderhā

Çarḫa omuz ursa çarḫın bozar ol
Ökce ḳaḳa balıḳ omzın üzer ol

[12] Gürz ururs̱a Ḳāf ḳafasın yıḳa ol
Depe ursa bir ögüze dıḳa[537] ol

Çün cehennem odı aġzından çıḳar
[13] Baḥr-i āt eş gibi dünyāyı yaḳar

Merrīḥ ü Keyv ān görürse ṣūret in
Heybet alup ḳorḳup ide dehşet in

[14] Ancılayın dīv ü ᶜifrīt daḫı
ᶜĀlem içre kimse görmedi āḫī

Rüst em anı göriben anda hemān
[15] ᶜİbret alup ḥayret e v ardı hemān

Zīra anuñ miṯli düşmen ibn-i Zāl
ᶜÖmr içre görmemişdi māh u sāl

[16] DER BEYĀN-I MUḲĀBİL ŞODEN-İ RÜSTEM TENNĪNTEN RĀ

Ḥakīm ḳav lince Rüst em-i Tehemt en ol pehlev ān-ı t īġzen bu[538] ḳorḳunc [17] şekl ᶜifrīt i ki gördi şerrinden nāṣır u manṣūr bī-zev āl Allah diledügi ḳulları düşmene muẓaffer ġālib [18] iden müşīr ü lā-miṯāl pādişāha ṣıġınup cemīᶜ yaraġın ḥāżır ḳılup t īġ-i Ḍaḥḥākı ḳınından çıḳarup eline alup [19] daḫı yirinde sedd-i

[537] 66b[12] dıḳa: B ṭ ıḳa
[538] 66b[16] bu: B ol

İskender gibi ṭurdı. Andan ṭurup Ṭaymūs-ı Perrīye naẓar it di. Gördi ki yirinde [20] degül. Bu gelen dīv üñ ḳorḫusından[539] dīv lerile ḳaçmışlar. Hemān yanında Ṭaġṭ aġa-i Eyyār ḳalmış. Anuñ daḫı ḳorḫusından [21] baġrı ḳanı ḳaçmış v e beñzi nūrı uçmış. Dönüp Ṭaġṭ aġaya eyt di: Yā Eyyār ḥālimüz oldı düşv ār. Bu gelen dīv ü [67a] [1] t ennīn nüh-serdür. Ol ᶜifrīt serhengi Ehremen-i şīr-zerdür. Bunuñla ceng it meklik gey hünerdür. İst erem ki bu ejde<r>hā- [2] -yıla[540] ceng ḳılam. Eger dünyāda naṣībüm v e rızḳum dükendise elinde helāk olam v e eger dükenmedise bu dīv e [3] fetḥ ü ẓafer bulam. Dünyāda naṣībümden özge nesne ilet mezem. Taḳdīru'l-lahdan ṭaşra iş ḳılmazam. Nit ekim Allah t eᶜālā buyurur [4] **v elā t ense naṣībeke mine'd-dünyā** deyicek Ṭaġṭ aġa eyt di: Yā pehlev ān bu aṣl-ı dīv i Süleymān dergāhında [5] görmedük. Semendūn-ı Hezārīke dest ki biñ bir eli v ardur. Bu andan heybet lüdür v e gökdeki Merrīḥ yılduzından [6] ḳuv v et lüdür. Sen buña cengile ẓafer bulamazsın. Çāresi bu ki gendüye muṭīᶜ olav uz. Mudārā ḳılup Sām-ı [7] Süv ār gelince cānımuz egleyev üz. Nit ekim Kelām-ı Ḳadīmde gelür ḳala'l-lahu t eᶜālā: **v elā t ulḳū bi-eydīküm ile't -t ehlüke** [8] mūcebince cānuñı t ehlükeye at mayasın. Bu dīv ile ceng it meyesin. Naṣīḥat üm dut asın[541]. Ḳarındaşuñ oldur ki [9] saña ṭoġru söz söyleye. Nit ekim ᶜuḳalā dimişlerdür deyicek Rüst em Sām-ı Süv ārı añdugına ġaẓaba gelüp [10] ḳaḳıdı. Dīv ile ceng it mege bil baġlayup Allaha sığınup eyt di ki yā Ṭaġṭ aġa Eyyār Allah ol güni baña göst er- [11] - mesün ki Sām-ı Süv ārdan meded umam v e ḳanı at am Zāl-i dest ān ki anlaruñla baña yardım eyleye. Bu ne sözdür ki söylersin. [12] ᶜAbeş ġav ġā eylersin. Şimdiden soñra dirlikden el yuduḳ ki ḳarşımuzda ṭuran cān alıcıdur. On iki dürlü [13] yaraġıla şav aş ḳılıcıdur. Çünki melekü'l-mev t yanımuza gelüp ḳarşımuza ki ṭurdı ᶜömürden t ev aḳḳuᶜ it meyelüm ki ᶜömrimüz [14] güni zev āline irdi.

---

[539] 66b[20] ḳorḫusından: B ḳorḳusından

[540] 67a[1-2] ejdehāyıla: B ejderhāyıla

[541] 67a[8] bu dīv ile ceng it meyesin naṣīḥat üm dut asın: B naṣīḥat üm t ut asın bu dīv ile ceng it meyesin

NAẒM

Çünki ādemdür o Tehemt en-i Rüst em
Erligile ṭ ut mışamdur[542] ᶜālemi

[15] Dīv ü cinle it mişemdür çünki ceng
Ejdehāya ḳılmışamdur ḳaṣd-ı heng

Ḳoyaḳuma döymeye ṭ aġda peleng
[16] Heybet ümden yacanur ṣuda neheng

Merrīḥ Keyv ān ola düşmān eger
Cengümi görince baña baş eger

[17] Ceng idüp alsam ele gürz-i āsiyāb
Ḳan ḳaşanur ḳorḫudan Efrāsiyāb

Niçe biñ ᶜifrīt ü dīv it düm helāk
[18] Ḳılmışam baġrını t īġüm birle çāk

Böyle deyüp urdı Rüst em naᶜrayı
Kim esed çāk it di gökde Zehreyi

[19] DER-BEYĀN-I CENG-İ RÜSTEM VE AHENG-İ ᶜİFRİTĀN

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Rüst em-i cihāngīr böyle deyüp [20] cenge ki bil baġladı ez-ān-cānib dīv ler daḫı naẓar ḳılup Rüst emüñ ḳadd ü ḳāmet in ki gördiler ḳahḳahāyıla gülişüp [21] ālāy baġlayup ṭ urdılar. Ellerin gürz-i girāna urdılar. Meger ki bu gelen dīv lerüñ aṣlı bu ki ol nüh ser dīv [67b] [1] Küh-i

Billūrda olan Tennīnüt eni nüh ser-i dīv dirlerdi v e bāḳī yoldaşları gendünüñ ā^{c}v ānlarından idi. Rüst emile Küh-i [2] Billūrda ceng iden dīv ler Rüst em elinde zaḫmnāk olup gelüp bunlara ḫaber it di. Rüst emüñ ruḥ ḳuşına [3] süv ār olup git dügin Ṭaymūs-ı Perrī ḳulaġuzlıḳ it dügin cemī^{c}sini t aḳrīr ḳılup ḳahhār-ı Tennīn Ten söyledi. [4] Ol daḫı ġaẕaba gelüp iki yüz miḳdārı leşkerile on iki nefer gendünüñ ḫāṣ ^{c}ifrīt lerini bile uydurup [5] yaraḳlu yaraġın alup dem çeküp uçup git diler. Yirile gök arasından[543] yil gibi esüp anı v aḳt içinde Küh-i [6] süt ūna geldiler v e Rüst emi görüp ḳondugı yire naẓar ḳılup Ṭaymūsı bildiler. Zīrā ki Ṭaymūsı anlar bilürlerdi. [7] Ma^{c}ā'l-ḳıṣṣa Rüst emüñ ḳaddini kūt āh görüp ḫorsındılar daḫı Tennīn Ten nüh sere eyt diler: İy serheng-i Ehremenān v e iy melik-i [8] ^{c}afārīt - i zamān eger Rüst em buyısa ḥācet degül ki sen meydāna giresin. Ejdehā ḳāmet ile ḳarıncaya ḳarşu [9] ṭ urasın. Bunuñ ne ḳudret i v ar ki iki eli bir başı v ar v e ḳırḳ biş arış ḳāmet i olduġuncı ḥareket -i cünbüşi [10] v ar. İmdi on iki serhengüz ki Rüst emi yidi başlu ev ren şanup geldük. Çünki ḳadd ü ḳāmet ini görüp [11] bildük. Şimdi cengine v armaġa ^{c}ār iderüz ki bunuñ ismine göre cismi yoḳ. Ya bu Rüst em degüldür ki anuñ bir pehlev ānı- [12] -dur v eyā Rüst emse ḳuv v et inde nesne yoḳ. Añılan bir ḳurı ad şandur. Eyle olsa buyur yirimüze v arup [13] ḳaġan arslan neçesini ol cengü yüzine ursun. Daḫı boġazın şıḳup elinde göt ürsün. Naẓaruña [14] yit ürsün. Başın kesüp et in kebāb idüp yiyüp ḫōş geçelüm v e ḳanın şarāb yirine gendü ḳafasına şaġraḳ [15] idüp içelüm.

NAẒM

Bu ne Rüst em bu ne ḳāmet bu ne şaḫṣ u ne şebāb[544]

Kim sen ejderhāya nisbet bu ādemidür bir zübāb

---

[542] 67a[14] ṭ ut mışamdur: B dut mışamdur

[543] 67b[5] arasından: B arasında

[544] 67b[15] bu ne ḳāmet bu ne şaḫṣ u ne şebāb: B bu ne şaḫṣ bu ne ḳāmet u ne şebāb

[16] ᶜAybdur[545] arslan çet üge ḥamle ide mür u mār
Dīv lerüñ birisi v arup anı get ürsün bī-ḥisāb

DER-BEYĀN-I CENG-İ RÜSTEM VE ĀHENG-İ ᶜAFĀRĪT

[17]Ḥükemā ḳav lince dīv ler Rüst em ḥaḳḳında böyle deyicek Tennīn-i Ten ḳahhār nüh-ser sözlerin maᶜḳūl görüp gendü cenge [18] v armaġa ᶜār idüp ol on iki serhengüñ v e ᶜafārīt üñ ednāsına Ficžāc Ehremen dirlerdi. Ögüz başlu [19] ḫancer dişlü pīl ayaḳlu arslan gögüslü ādem ellü ᶜifrīt īler içinde bellüyidi. Hemāndem seng-i āsiyāb-ı gürzin [20] eline alup yil gibi yilüp Rüst eme irdi. Göz açdırmayup gürz urdı. Rüst em gendüyi gürz alt ından [21] yidi ḳadem uġurlayup girü at dı. Gürz yire inüp ḳonup zemīn ṣarṣup zelzeleye get ürdi. Dīv eyle ṣandı [68a] [1] ki Rüst emi ḫurd-ı ḫaşḫaş idüp yire yat urdı. Toz cihānı dut dı. Yil esüp ki t ozı ṭ aġıt dı. [2] Rüst em t oz alt ından gendüyi ᶜāyān idüp naᶜra urdı. Eyt di ki yā melᶜūn ikinci nev bet daḫı [3] senüñ olsun t ā üçünciye dek. Andan ṣoñra gürz nice urılur göresin deyüp çaġırınca Feczāc-ı [4] dīv [546] Rüst emüñ ṣaġ esen ki yirinde gördi[547] ġażaba gelüp gürzin elüne alup başı üzerine ṣalup Rüst eme [5] ḍarb urdı. Yine yirinden iyrilüp dīv üñ gürzin menᶜ it di. Dīv eyt di ki yā Rüst em erlik budur ki ḳaçmayup [6] yerüñde ṭ urasın deyicek Rüst eme ġayret gelüp Allaha t ev ekkül ḳılup gürze siper ṭ ut dı. Ḍarbı ḳalḳana [7] inüp iki dımışḳı mıḫın yoġurdı. Velī Rüst em v arca ḳuv v et in iki bāzūlarına v irdi daḫı egerçi dīv [8] elinden ḍarb yidi v elakin Allahuñ ᶜināyet ile gürzi ṣav dı. Gendüye ḫaṭ ā get ürmedi. Velakin dīv ler Rüst emi öldi [9] ṣanup ḥayfṣındılar ki biz anı işkenceyle öldürsek gerekdi deyüp birbirile söyleşince anı gördiler ki [10] yil t ozı ṭ aġıdup ki ayırdı. Rüst em ṣaġ esen nām-ı Ḫüẓā dilince v e ḳılıc elinde ṭ urur. Menem Rüst em-i Tehemt eni deyüp naᶜra [11] urur. Mecmūᶜsını Rüst em görüp birbirine bakışdılar. Varısa Rüst em

---

[545] 67b[16] ᶜaybdur: B ᶜaybdan
[546] 68a[4] dīv : B'de yok
[547] 68a[4] gördi: B görüp

cāẕūyımış deyüp göz ḳaḳışdılar. Ammā ki [12] dīv naẓar ḳılup gördi ki ol ḥerīf ṣaġ u esen meydān içinde ṭurur. Vāy ki ḳaḳıdı. Ġayret ḳılup [13] bir ḍarb daḫı urdı. Anı daḫı menᶜ eyledi. Bir daḫı urdı. Anı daḫı menᶜ eyledi. Nev bet Rüst eme degdi. [14] Hemān Bismi'l-lah deyüp el urdı. Tīġ ᶜuryān ḳıldı. Feczāc dīv e ḳarşu yörüdi. Eyt di: Dut [15] yā melᶜun. Sen daḫı bizden bir yādigār al deyüp ire gelüp Feczāca bir ḍarb eyle urdı ki ol daḫı ᶜamūdın [16] berāber v irdi. Tīġ ᶜamūda doḳundı. Ḫıyārmānendi ᶜamūdı kesdi. Hāy deyüp başın ḳaçırınca t īġ inüp [17] kellesine doḳundı. Tā sīnesine gelince iki pāre eyledi. Hemāndem dīv yıḳılup cān cehenneme ışmarladı. [18] Anı görüp bir dīv daḫı girdi. Anı daḫı helāk eyledi. Pes Rüst em-i Tehimt en anı v āḥidüñ içinde yüz yit miş [19] ᶜifrīt helāk eyledi. Anı görüp dīv ler bir uġurdan yöridiler. Rüst em daḫı t īġ elinde nām-ı Ḫüẕā dilinde [20] Allaha ṣıġınup dīv lerüñ içine girdi. Dīv lerile ceng it mege başladı. Ceng ü āheng idüp giderken nāgāh [21] öñine ᶜAlāḳīm dīv çıḳa geldi. Ḥayḳırup naᶜra urdı. Rüst emüñ üst ine sürdi. Elindeki ᶜamūd birle [68b] [1] bir ḍarb urdı. Pehlev ān siper berāber v irdi. Dīv üñ ḥamlesin menᶜ eyledi. Bir daḫı urdı. Rüst em anı daḫı [2] menᶜ ḳıldı. Pes dīv ḫışma gelüp t ekrār bir[548] ḍarb daḫı urdı. Rüst em bu kez ḍarbuñ öñinden iyrildi. [3] ᶜAmūd yire doḳundı[549]. Yir ṣarṣılup ᶜamūd yire gömüldi. ᶜAlāḳīm ider iy nābekār eger eriseñ ḍarbuma [4] ṭurasın didi daḫı yine ᶜamūdı Rüst eme ḥav āle it di. Pes Rüst em daḫı siper berāber v irdi. ᶜAlāḳīm [5] Rüst emüñ ḳalḳanına bir gürz urdı. Anı daḫı menᶜ eyledi. Pes nev bet Rüst eme degdi. Hemāndem İsrāfīl- [6] -v er cigerinden bir naᶜra urdı ki zemīn ü zamān çarḫ u āsumān gürledi v ü gümledi. Dīv ler naᶜra heybet inden [7] ḫazān yapraġı gibi yire döküldi. Nice biñ dīv üñ zehresi çāk olup helāk oldılar. Deryāy-ı Muḥīṭ [8] cānav arları ḳaçup baḥr-i Muḥīṭ üñ ḳaᶜrına girdiler. Hemān Rüst em gendüyi ᶜAlāḳīm dīv üñ üst ine pür-t āb [9] eyledi daḫı Cān bin Cān gürzin eline aldı. ᶜAlāḳīm dīv i çaldı. Ol daḫı cān hav linden elindeki ᶜamūdı [10] ḳarşu v irdi. Gürz ᶜamūda ki doḳundı ᶜalev ᶜalev odlar ᶜayyuḳa

---

[548] 68b[2] bir: B'de yok

[549] 68b[3] doḳundı: B ṭ oḳundı

peyv est e oldı. ᶜAlāḳīm dīv pehlev ānuñ [11] ḍarbına döymeyüp ḳaddi büküldi. Ev v el gendünüñ ᶜamūdı indi, kellesine doḳundı. Ardınca gürz indi, ṭoḳundı. [12] Başı sīnesine gelince ḫurd oldı. Ḳara ṭaġ gibi yıḳıldı. Ol melᶜūn bir kez ḥayḳırup cān cehenneme ışmarladı. [13] Ḳahhār-ı Tennīn Ten nüh ser ġāyet ġażaba gelüp ḳaḳıdı. Yanında hemān dört dīv serhengi ḳalmışıdı. Bāḳīsinüñ [14] bir niçesi Rüst em elinde helāk olup ḳalanı ḳaçup git mişlerdi. Dönüp anlara ḫışım birle eyt di ki iy [15] dīv serhengleri bu Rüst emüñ ḳadd ü ḳāmet ine baḳup ḫōrsınup gülüşdüñüz. Ḥayf ki bunuñ içün bunda geldük [16] deyü begenmeyüp baş şalışdıñuz. Beni ḳomaduñuz ki ev v el meydāna ben gireydüm bunca dīv lerüm helāk [17] olmadın gendüzin buña bildüreyidüm. Gördüñüz mi ki ol begenmedigüñüz ādem ne cengler it di v e ol ḫōrsındıġıñuz [18] Rüst em v āsiᶜ cihānı göz görümez t eng it di. Ben bilürem ki bu Sām-ı Süv ār neslidür. Yılan enügin şanma ki ejdehā [19] aṣlıdur. Egerçi ᶜaḳreb küçükdür illāki ejdehālara nīşt er ursa zehrile helāk ider. Şāhīn [20] gendüden böyük ṭurna ḳuşınuñ ḳurşaġuna neçe urup çāk ider. Ḳahramānı at dan ḳarınca yıḳupdur v e Bābil [21] seddini gözsüz sebük delüp yıḳupdurur v e ᶜÜc bin ᶜUnuḳ gibi ḳara ṭaġ ḳāmet lü zebānī ṣūret lü kimseyi Hüdhüd [69a] [1] ḳuşı şerrinden Mūsā elinde girift ār-ı cehenneme v irüp ḫōr u zār olmışdur. Egerçi ki dīv üñ ḳāmet i böyükdür [2] Rüst emüñ kicidür v elakin anuñ ḳāmet i kiçiligine aldanmaġ olmaz. Görmez misin ki ḳuv v et ile yil esicek şol żaᶜīfce ot cuġaz- [3] - ları yirden ḳoparmaz şol ḳuv v et lü aġaçları ḳoparur v e yüksek köşkleri v e muḥkem ᶜimāret leri aḫt arur. [4] Ne v ar ki Rüst emüñ ḳāmet i kiçiyise heyᵓet -i noḳṣānı ḳabūl iderse ḳuv v et i it mez. Nit ekim ᶜuḳalā dimişdür ki [5] cemīᶜ işlerde iḫt iyāṭ ı v ācib görmek gerek v e ḫayr u şerr aṣṣı ziyān yirin gözlemek gerek v e incinmiş dost dan [6] ṣaḳınmaḳ gerek. Degül ki düşmāndan baṣīret naẓarıla saḳınıḳlıḳ v e uyanuḳlıḳ cānibin elden ḳorsa lā-cerem kim [7] gendü cānın ecel oḳına ev māc eylemiş ola v e belā ḳılıcın cehdlik mıḳnāṭ ısı birle gendüzin çekmiş ola. [8] Nit ekim ᶜuḳalā eydür:

ŞİʿR

Lā t eʾmenenne ḳav men ẓalamt ehüm

Ve bedaʾ lehüm bi'ş-şet mi v e'r-raġami

[9] NAẒM

Her kimüñ ki ḫāṭ ırın yıḳduñ hemīn

Ġāfil olma şirret inden gey ṣaḳın

[10] Ādemī ki ider ḫaṭ ā olur beşer

Līki bulur it dügini ḫayr u şerr

Ḫayra düriş kimseyi incit megil

[11] Nefse uyup kimseyi acıt maġıl

Yıḳma dil ki bu göñüldür beyt -i Ḥaḳ

Gendü nefsüñ t anıyup Allaha baḳ

[12] İy süñükden bir ḳafeṣ aṣluñ meni

Pes ne lāyıḳ kibrile māʾa u meni

ḲIṢṢA-İ SÜLEYMĀN VE ḲAŻİYYE-İ ḲURBĀN

[13] Ḥükemā ḳav lince ḳahhār-ı Tennīn Ten nüh-ser bu v echile ehremenlerile söyleşürken aḫşām v aḳt i irüp ḳarañulıḳ [14] oldı v e bulut lar ʿālemi ḳaplayup gök yüzine aġdı v e ṭ ūfān-ı Nūḥ belürüp Küh-i Süt ūn üst ine ziyāde yaġmūr- [15] -lar yaġdı. Sil ʿālemi aldı. Rüst em öldürdügi dīv ler ḳanlarıla laʿlīn renk olup ṣu aḳdı. Göz gözi görmez [16] oldı. İki ṭ arafdan ceng ḳaldı. Rüst em çev re yaña baḳdı. Yoldaşlarından kimse göremedi. Ammā ki ḳafasında [17] ṭ aġ et eginde bir maʿāra gördi. Hemāndem yaġmūrdan ḳaçup ol maʿāraya girdi.

Düşmāndan şığınacaḳ yir [18] bulduġına Allaha şükr it di. Dīv ler daḫı ḳarañulıḳda Rüst emi ḳarşularında görmeyüp Tennīn-ser ġażaba gelüp ol [19] gice ḳarañūlıḳ olduġına baḳmayup diledi kim gendü meydāna girüp Rüst emile ṣav aş eyleye. Gendüligin gendüye bildirüp [20] sīnesin çāk bağrın pür-ḫūn gözlerin ḳan yaş ide. Bular bunda bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Süleymān ḥażret ine [21] geldi. Nit e çünki Aṣaf bin Berḫiyā ḫuṭ beyi ki oḳudı t amām idicek Süleymān peyġāmber ᶜam duᶜā dileyüp Ḫıżır [69b] [1] peyġāmber v e İlyās peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[550] v e benī İsrāᵓīlüñ cemīᶜ enbiyāsı v e et ḳıyāsı v e cemīᶜ ḥāżır olan melāyike-i muḳarrebūn [2] v e ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb v e ġaybu'r-ricāl v e cemīᶜ ṣāḥib-kemāl el göt ürüp āmīn didiler. Çün duᶜā ḳılınup el yüze ki sürdiler [3] maḳām-ı İbrāhīmde v aḳfeye ṭ urup namāz ḳılup duᶜā dilenüp ᶜaṣr v aḳt i ki oldı andan Süleymān peyġāmber İbrāhīm [4] peyġāmbere ᶜaleyhi's-selām cānib-i Ḥaḳdan ṭ āv us-ı ḳudsī ḳurbān get ürdügi yire v arup daḫı cemᶜ olan [5] ḳurbānlara naẓar it di. Cābūd bin Nāṣen ki ḳapucılar başıdur ḳığırdup t eft īş it di ki ne ḳadar ḳurbān cemᶜ idüp [6] ṭ ururs ın[551]. Cev āb v irdi ki on biñ semiz dev e buġraların v e on biñ ḳara ṣığır v e ḳırḳ biñ daḫı ḳoyun ḳoçınuñ [7] semizlerin cemᶜ eyledük deyü cev āb v irdi. Andan Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[552] el urup gendü mübārek elile ist edi ki [8] bir ḳoç ḳurbān ḳıla. Sünnet -i İbrāhīm yirine gele. Pes bu ḳoçı[553] bağlayup ki naẓarına get ürdiler. Bıçaġ eline aldı kim ḳurbān [9] ide. Pes ol ḳoç ḥāl diliyle gelüp eyt di ki iy yüzi nūrlu peyġāber bunca ḳocı ki cemᶜ it düñ [10] içlerinden beni buġazlamaġa sebeb nedür? Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[554] cev āb v irdi ki yā kebş bu ṭ uran ḳoçlar hep [11] ḳurbān olsa gerek v e seni gendü elümile ḳurbān it mek ist erem. Hiç bu ḫuṣūṣda ġam yime. Saᶜādet lü ḥayv ān [12] odur ki ḳurbāna yaraya. Ḥaḳ yolına ḳurbān ola v e Allahuñ raḥmet ine lāyıḳ insāndan şol ḳuldur ki Ḥaḳ [13] yolında

---

[550] 69b[1] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[551] 69b[6] ṭ ururs ın: B durursın
[552] 69b[7] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[553] 69b[8] ḳoçı: B ḳoç
[554] 69b[10] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

şehādet mertebesin bulmış ola. Ḳurbān ḳoç ṣabr eyle ki Allah teᶜālā ṣābirleri sever. Nitekim kelām-ı [14] ḳadīmde ve kitāb-ı kerīmde gelür ki **inna'l-lahe yuḥībbü'ṣ-ṣābirīn** deyicek ḳoyun ḳoçı ḥāl dilince eytdi ki yā nebiyya'l-lah [15] Allahuñ emrine muṭīᶜ münḳādem. Velī ben ḳurbāna lāyıḳ degülem. Eger ki lāyıḳısam hīç cezaᶜ fezaᶜ itmezem. Bu muşaḳḳat güninde [16] ṣabr ṭonın geyerem ve bıçaġa boyun ṭutaram. Zīrā ki dimişlerdür: Meşaḳḳat günlerinde hiç ṣabr ṭonından yegrek [17] libās yoḳdur.

ŞİᶜR

Hayru mā uᶜṭiyeli'l-insāni lisānün şākirün

Ve bedenün ṣābirun ve ḳalbün ẕākirun

[18] NEŞR

Ḥükemā ḳavlince ol ḳoyun ḳoçı ḳurbāna yaramazam deyicek Süleymān <ᶜaleyhi's-selām>[555] suᵓāl itdi ki [19] ne cihetden yaramazsın? Miṣlüñ aña beñzer ki bir kişi deñizde ġarḳa varur olsa kenārda aġac kökünden ve otdan [20] bulduġına yapışur. Cānına meded olmaġiçün kim dimişlerdür: **el-ġarīḳu yetᶜalleḳu biḳülli ḥaşīşin** deyicek ḳoyun daḫı [21] taẕarruᶜ idüp eytdi ki yā nebiyya'l-lah benüm ḳurbāna yaramaduġum oldur ki anamı ḳurd ḳapup ben ḳuzıyiken çoban [70a] [1] daḫı beni enügüleyici kelb südile bisledi. İnanmazsañ çobanı bulup ṣorup göresin. Yoḫsa dünyāya [2] gelen eger insān eger ḥayvān ᶜāḳıbet olsa gerek. Vaᶜdesi yitdükce melekü'l-mevt rūḥını ḳabż [3] ḳılsa gerek kim[556] cemīᶜ nefs ölüm şerbetin içse gerek. **küllü nefsün ẕāᵓiḳatü'l-mevti** mūcebince dünyādan [4] āḫiretᶜe göçse gerek.

NAẔM

---

[555] 69b[18] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām

[556] 70a[3] kim: B yok

Ġāyet i biş yıl sürem ᶜömr-i zamān
Mev t elinden bulmayısaram amān

[5] Şimdi ḳurbān olmaġ efḍāl idi pes
Kim bıçaḳda v iriserem ṣoñra cān

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince [6] ḳıṣṣayı dırāz it meyelüm. Süleymān ḥażret i ol ḳoçı ḳurbān it medi, t ā ḫayr it di ki t eft īş ide. Emr it di. [7] Bir ḳoç daḫı get ürdiler. Ḥāl diliyle eyt di ki yā nebiyya'l-lah ben daḫı ḳurbāna lāyıḳ degülem ki ḥarām süd [8] içmişem. Ṣordı ki ne v echile? Eyit di <ki>[557] ben ḳuzıcaġıken anam ot laḳdan ṭaşra çıḳdıġiçün şebān [9] urup ayaġın ṣıyup buġazladı. Anam ölüp ben yet īm ḳalıcaḳ ḳoyundan ḳoyuna beni emzürürlerdi. Benüm [10] ucumdan niçe ḳoyunlaruñ ḳuzıcaġı aruḳlamışdı ki bes[558] yet īm ḥaḳḳın yimegile et üm perv erde olmışdur.

NAẒM

[11] Eylese ḳurbāna lāyıḳ olmamışam yā kerīm
Kim buyurdı çünki Ḥaḳ lā-t aḳrebu amv āli'l-yet īm

Ger gümānuñ v arsa t eft īş eyle ṣor çobāna kim
[12] Ki ev v el āḫir şerḥ idiser ḥażret üñe o nedīm

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince ikinci ḳurbān daḫı böyle deyicek Süleymān [13] ḥażret i andan daḫı el çeküp t eft īşe ḳodı. Pes üçinci ḳurbān eyt di: Yā nebiyya'l-lah ben daḫı ḳurbāna yaramazam. At am [14] berkdür. Anamı ḳurd yidi. Öksüz ḳaldum.

---

[557] B ki: 70a[8]'de yok
[558] 70a[10] bes: B pes

Ḳoyun şebānı ḥimār südile bisledi v e gendünüñ milki degülken beni [15] göt ürüp ṣat dı. Eger inanmazsañ t eft īş idüñ. Yoḫsa bu deñlüdür ki ḳurbān olduġumdan ḳaçam. Zīrā dev let [16] ol ḳoyun ḳoçına ki ᶜArafāt da ḳurbān ola ki bu maḳāmuñ ḫōşlıġına söz yoḳdur ki şerīf maḳāmdur. Nit ekim [17] eydür: merᶜā<n> v e <kele en> Kessāᶜrāni ale'l-ḫuṣūṣi lehu Cemīᶜ yirlerüñ dev let lüsi bu cebel ᶜArafāt dur ki her yir [18] bir güldür ki yirüñ daḫı dev let lüsi olur. Nit ekim ᶜuḳalā eydür: fe inne bi'l-Beḳāᶜi düv elen deyicek ḥażret-i Süleymān [19] ᶜaleyhi's-selām ġāyet muż ṭaribü'l-ḥāl olup ol üçünci ḳoyun ḳurbānından daḫı el çeküp baş [20] ḳaldırup ol ḳoyunlaruñ üçi daḫı ḳapucılar ket ḫüẕāsına ışmarladı. Vāḳiᶜ midür degül midür t eft īş [21] it megiçün ḳodı. Andan Süleymān <ᶜaleyhi's-selām>[559] çev re baḳuban ḳoçlarına naẓar it di. Gördi ki birin ḳurbān ide. Anı [70b] [1] gördi ki bir ḳoyun ḳoçı yügürdümle gelüp Süleymān naẓarına ṭ urdı. Dilince eyt di ki yā nebiyya'l-lah beni [2] ḳurbān eyle ki ḥelāl süd emmişem. Dilerem ki senüñ bigi[560] mürsel peyġāmber elinde ḳurbāñ olam deyicek [3] Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[561] eyt di: Ġāyet dilşād olup eyt di: Yā ḳoyun ḳoçı bu senden ġayrısı elümden [4] ḳaçar. Ḥāl budur ki sen ḳaçmayup ayaġuñla geldüñ. Buña ḥikmet nedür deyicek cev āb v irdi ki [5] yā nebiyya'l-lah çün naẓar ḳılup gördüm ki bu ḳoyun ḳoçları ser-cümlesi cemᶜ olmışlar bunca biñ biñ [6] dev elerle ṣıġırlarıla. Bes[562] baña bu maᶜlūm oldı ki cemīᶜmüz ḳurbān olsav uz gerek. ᶜAle'l-ḫuṣūṣ [7] bunuñ gibi şerīf maḳāmda ḳurbān ola. Zīrā ki bu şerīf maḳām olmayadı bunca ādem oġlanları cemᶜ ḳılmayaydı [8] ne v ar yā nebiyya'l-lah eger ḥayv ānısam. Ḥaḳ t eᶜālā baña idrāk v irdi. ᶜİlme'l-yaḳīn bildüm ki bir ḳaç ḳoyına [9] el urduñ v e anlaruñ dilin bilüp söyleşdüñ. Ādemī ḥayv ān dilin söylemek mürsel peyġāmberler muᶜcizāt ı [10] v e kerāmāt ıdur. Bir kimsenüñ ẕerrece ḥissi idrāki olsa ol kişinüñ aḥv āline naẓar it megile muṭ alliᶜ [11] olur. Nit ekim āᶜḳal-i ᶜuḳalā eydür: lisānül-ᶜāklı v e rāᵊe ḳalbihi. YaᶜnÎ eydür: Bir

---

[559] 70a[21] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[560] 70b[2] bigi: B gibi
[561] 70b[3] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[562] 70b[6] bes: B pes

kişi bir nesneyi gizlese daḫı [12] elbet t e yüzinden sözinden maᶜlūm olur. Eyle olsa yā nebiyya'l-lah nübüv v et nūrı ḫōd ḥażret üñüñ[563] sīmāsında [13] berk urur. eẓherün mine'ş-şemsi ᶜayān görinür. Ol sebebden mübārek elüñde ḳurbān olmaġı faḫr görüp [14] Allah emrine rıżā v irüp naẓaruña geldüm.

NAẒM

Yā Süleymān ġam yimezem ᶜālem içre cānıçün
[15] Kim ṭ oġar erkek ḳuzılar <anadan>[564] ḳurbāniçün

Çün geçer dev r-i zamān irer ecel her t en ölür
Pes niçün ġamkīn olam ᶜömr-i zamān dev rāniçün

[16] NEŞR

Ḥükemā ḳav lince ol ḳoyun ḳoçı ḥāl diliyle böyle deyicek Süleymān [17] peyġāmber ᶜaleyhi's-selām şād olup diledi kim ol ḳoçuñ elin ayaġın baġlat dura. Ol ḳoyun ḥāl dilile [18] eyt di ki yā nebiyya'l-lah ol Allah ḥaḳḳiçün ki saña nübüv v et ḫāt emin erzānı ḳıldı ḫaber v ir baña ki bu yirde [19] ḳurbān it mek neden ḳaldı? Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām> eyt di ki bu Mekkeyi yapan ḫalīl peyġāmberüñ <ᶜaleyhi's-selām>[565] bir oġlı oldı [20] ki adına İsmāᶜīl dirlerdi ᶜam. Vaḳt ī ki İsmāᶜīl v ücūda geldi sekiz yaşına giricek nūr-ı Muḥammed ᶜam İsmāᶜīl [21] cebīninde göründi. İbrāhīm daḫı dükeli sev güsin İsmāᶜīle bıraḳdı. İbrāhīm daḫı ol v aḳt ṭ oḳsan yaşına [71a] [1] girmişidi[566] v elakin ḥāl şöyleyidi kim bir nefes İsmāᶜīlden ḫālī olmazdı. Andan Ḥaḳ t eᶜālā [2] İbrāhīme ḫiṭ āb it di kim yā Ḫalīl ben ġanī birle dōst lıḳ daᶜv īsin ḳılursın. Ol muḥabbet senüñle benüm aramda [3] ḥicāb oldı. Ṭur ol oġluñı benimçün ḳurbān ḳıl didi. İbrāhīm peyġāmber daḫı Allahuñ

---

[563] 70b[12] ḥażret üñüñ: B ḥażret üñ
[564] 70b[15] andan: B anadan
[565] 70b[19] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[566] 71a[1] girmişidi: B irmişidi

emrini [4] ṣımayup oġlın uydurup ᶜArafāt ṭaġına get ürdi. Yolda Şeyṭān İsmāᶜīle uġrayup eydür ki [5] at añ seni boġazlamaġa ilt ür. Ḳaçsaña deyicek <İsmāᶜīl>[567] eydür: Eger at am beni ḳurbān iderse Allah emrile ider deyüp [6] ṭaşıla at ar daḫı gelüp at asından taḥḳīḳ ḫaber ṣorar. İbrāhīm daḫı Allah emrinden ḫaber v irür. Andan [7] İsmāᶜīl daḫı semiᶜnā deyüp emr-i Ḥaḳḳa iṭāᶜat ider. Pes İbrāhīm <ᶜaleyhi's-selām>[568] daḫı İsmāᶜīlüñ elin[569] ayaġın baġlar [8] daḫı bıçaḳ eline alur[570]. <Diler>[571] kim oġlın Ḥaḳ yolına ḳurbān ḳıla. Andan İsmāᶜīl eydür: İy at a saña üç v aṣiyyet üm [9] v ardur. Ev v el bu ki elüm ayaġum muḥkem baġla. Mebādā cān ᶜazīzdür. Elüm ayaġum saña doḳına Ḥaḳ ḳat ında günahkār [10] olam. İkinci v aṣiyyet üm oldur ki yüzümi yirden yaña eyle. Şāyed buġazlarken gözüñ yüzüme ṭūş [11] ola şefāᶜat ḳılasın, yaña ḳıymayasın v e bir daḫı iy at a cümle firişt ehler baḳa ṭurur[572]. Ben el ayaḳ depredicek [12] diyeler kim İsmāᶜīl Ḥaḳ yolına ḳurbān olmaġa ᶜāṣīliḳ ḳılur el ayaḳ depredür. Yā ebiyye üçünci v aṣiyyet üm bu ki [13] anam Hācere benden selām idesin. Āḫiret ḥaḳḳın baña ḥelāl it sün. Hem benimçün aġlamasın didi daḫı v aṣiyyet [14] ḳıldı. Andan İsmāᶜīl peyġāmber <ᶜaleyhi's-selām>[573] eline bıçaḳ alup ḳaṣd ider ki çala. Ḳıyamadı. Riḳḳat gelüp [15] aġladı. Şöyle kim yidi ḳat gökde firişt ehler bile aġlaşdılar. Ancaları yire düşdiler. Andan İsmāᶜīl <ᶜaleyhi's-selām>[574] [16] eydür: Yā ebiyye neçün aġlarsın? İbrāhīm eydür: İy ciger köşem nice aġlamayam ki senüñ boġazuña bıcaḳ çalaḳ gerek <diyüp>[575] aġlayıcaḳ [17] oġlı İsmāᶜīl eydür ki iy at a maḥabbet u'l-lah ḳıl. Ben daḫı ṣabr ideyin. Emr-i Ḥaḳḳı ṣımışlar olmayayın deyüp [18] kelime-i şehādet e meşġūl olup daḫı İsmāᶜīl eyt di ki yā at a benüm bendüm gider. Elüm ayaġum boşiken

---

[567] 71a[5] İbrāhīm: B İsmāᶜīl
[568] 71a[7] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[569] 71a[7] elin: B'de yok
[570] 71a[8] alur: B alup
[571] B diler: 71a[8] yok
[572] 71a[11] ṭurur: B durur
[573] 71a[14] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[574] 71a[15] ᶜam: B ᶜaleyhi's-selām
[575] 71a[16] deyüp: B diyüp

emr-i Ḥaḳḳa muṭīʿ olam. [19] İbrāhīm sözini ṭut up giderdi. İsmāʿīl yine eyt di: Yā at a ʿaceb sen mi cömerdsin yoḫsa ben mi? İbrāhīm eyt di: [20] Ben cömerdem ki cihānı sensüz niderem ki oġul cān pāresidür. İsmāʿīl eydür: Cömerd benem ki bir cānum v ar. [21] Ḥaḳḳa fidā it düm. Senüñ bir oġluñ daḫı v ar. Anuñla eglenürsin. Ben cömerdem deyüp ṭurıcaḳ İbrāhīm bıçaġı [71b] [1] sert īz ḳılup oġlı ḥulḳumına ki çaldı kesmedi. Acıyup bıcaġı bir ṭaşa çaldı. Bıçaḳ ṭaşı iki pāre [2] it di. Bıçaġa suʾāl it di ki niçün kesmedüñ ṭaşı kesdüñ? Ḥāl diliyle cev āb v irdi ki bir kimsenüñ [3] ki cebīninde nūr-ı Muḥammed ola ne ḳudret üm v ar ki bir ḳılına ḫaṭā get ürem. İbrāhīm peyġāmber ʿaleyhi's-selām [4] bıçaḳdan ol sözi işidüp Muḥammed nūrına ṣalav at get ürünce Ḥaḳ t eʿālā Cebrāʾīle emr ḳıldı. Varup [5] cennet çemeninden bir ḳoçı alup İbrāhīme get ürdi. Suʾāl iderlerse ki İbrāhīme gelen ḳoç [6] ne ḳoçıdı? Aña cev āb ḳoç ol ḳoçıdı ki Hābil ḳurbāna get ürmişdi. Ḥaḳ t eʿālā Hābil [7] ḳurbānın ḳabūl ḳılmışdı. Cennet de ol çün ṭurmışdı. Pes İbrāhīm İsmāʿīl üzre ṭuruken anı [8] gördi kim Cebrāʾīl <ʿaleyhis-selām>[576] hav ā yüzinden bir ʿacāyib ḳoç almış gelür. Allahu ekber Allahu ekber <diyü>[577] [9] İbrāhīm daḫı anı görüp t ekbīr işidüp dil açdı. Eyt di ki lā ilahe illa'l-lahu v a'l-lahu ekber Allahu ekber [10] v e li'l-lahi'l-ḥamd Ol zamān İbrāhīm peyġāmber şöyle didügi ḥācīlere sünnet oldı kim t ekbīr get üreler andan [11] ṭāv us-ı ḳudsī irüp gelüp selām v irdi. Didi kim yā ḫalīle'r-raḥman Ḥaḳ t eʿālā İsmāʿīliçün [12] bir ḳoç v iribdi. İsmāʿīli ḳo. Ḳoçı ḳurbān ḳıl didi. Andan İbrāhīm daḫı İsmāʿīlüñ elin ayaġın [13] v e gözin şaşdı. Ḳoçı yirine ḳurbān it di. Şād olup borcın ödeyüp şükr-i yezdān ḳıldı. [14] Ol v aḳt den berü bu yirde ḳoç[578] ḳurbān it mek sünnet -i İbrāhīmdür deyüp ḳoyın ḳoçına Süleymān peyġāmber [15] ʿaleyhi's-selām ḫaber v irdi.

NAẒM

---

[576] 71b[8] ʿam: B ʿaleyhis-selām
[577] 71b[8] deyü: B diyü
[578] 71b[14] ḳoç: B'de yok

Çün ḳoyın ḳoçı işit di ṣaḥ ḫaber

[16] Ḥaḳḳa ḳurbān olmaġa cānı iv er

Emr-i Ḥaḳḳa v iricek ol ḳoç rıżā

Diñle imdi ne didi iy nāmav er

[17] NEṢR

Ḥükemā ḳav lince Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhis-selām>[579] lafẓ-ı dürer-bārından ḥāl diliyle ḳoyın [18] bu kelimāt ı ki işit di eyt di yā nebiyya'l-lah imdi benüm daḫı elüm ayaġum baġlat ki cān ᶜazīzdür. Vaḳt [19] ola ki ḳocınam[580] küst āḫlıḳ idem. İncinesin didi. Ḳoç eyle deyicek Süleymān peyġāmber <ᶜaleyhis-selām>[581] emr [20] it di. Baġladılar. Bismi'l-lahi deyüp bıçaḳ çalup gendü elile ḳurbān it di v e post ın gendüyiçün seccāde [21] it diler v e ol ḳoç et in enbiyāya loḳma loḳma ḳısmet it diler. Andan Süleymān peyġāmber emr eyledi. Ol [72a] [1] ḳoyunları dev eleri v e sıġırları ḳurbāñ it diler. Ol ḳadar ḳubān ḳırıldı kim ᶜArafāt ṭ aġı görünmez oldı v e ḳurbān [2] ḳanı sel oldı. Küh-ı ᶜArafāt dan aḳup Cidde deñizine ṭ oldı. Mekke şehrinüñ fuḳārsı v e ḥuccācuñ ġurebāsı [3] ḳurbān et ine ṭ oydılar v e ḳaḳlayup ḳadīd idüp ẕaḫīre ṣaḳlayup maḫzenlere ḳoydılar. Henüz ḳurbān et inden ᶜArafāt [4] ṭ aġı görinmezdi. Ḳurbān et ine başmayınca ᶜArafāt ṭ aġı ḳullesine v arılmazdı. Berrinüñ yırt ıcı ḳuşları et yimekden [5] ḳursaḳları ḳapardı v e nebī ṭ aġınuñ et yeyici cānav arları ḳurbān et ine ḳanıġup dönüp mekānlarına yörüt üp yol [6] çaparlarıdı.

NAẒM

Eyle ḥadsüz it di ḳurbān şeh Süleymān ol zamān

---

[579] 71b[17] ᶜam: B ᶜaleyhis-selām

[580] 71b[19] ḳocınam: B ḳocunam

[581] 71b[19] ᶜam: B ᶜaleyhis-selām

Mekke arżı ṣaḥr-ı mīnā ṭ oldı ḳurbānıla hemān

[7] Et yimekden uṣanup ṭ oydı v uḫūşile ṭ uyūr
Ḫākir ḳurbāñ laḥmı ṭ ut dı çarḫ buhārıla ḳan

Ne ḳadar v arısa [c]Arab ḳav mini[582] faḳīr ehl-i [c]Acem
[8] Niçe yıllıḳ et zev āde aldılar ġāyet cihān

Anca bī-ḥad kimse ḳurbān it memişdür anda saḥ
Var ḳıyās it şeh Süleymān nice şehdi kāmrān

[9] NEŞR

Ḥükemā ḳav lince çünki Süleymān peyġāmber [c]alyhi's-selām ḳurbān kim eyledi andan yine[583] Mūsā [c]aṣāsın eline [10] alup Ḫıżır peyġāmberile v e İlyās peyġāmberile v e benī İsrā'īlüñ cemī[c] enbiyāsı v e et ḳıyāsı birle [c]Arab ı [c]Arbānuñ[584] [11] [c]ulemāsı v e fuṣaḥāsı Hind [c]uḳalāsı Yūnān ḥükemāsı Rūm budalāsı İrān v e Tūrān żurefāsı Ḫorāsān kümelāsı [12] maġrib zemīn ġurebāsı Mekke v e Medīne fuḳarāsı birle piyāde yöriyüp t ekbīr t ehlīl birle Mekket u'l-laha geldiler. Mekke [13] sulṭ ānı El-Yesa[c] bin Hümeysa[c] Mekke şehri ulularıla Süleymān ḥażret ine ḳarşu geldiler. Ta[c]ẓīm t eklīf idüp alup [14] ḥareme ilet diler. Andan Süleymān ḥażret i yine Mekke yidi kerre ṭ olanup v idā[c] ṭ av āfın idüp ziyāret ḳıldı. [15] Mekke mucāv irlerine ḳırḳ biñ Yusuf-ı ḳızıl alt un t aṣadduḳ it di kim cemī[c] yoḫsul bay olup Süleymān ḥażret inüñ [16] dev ām-ı dev let ine du[c]ā it diler. Virdügi ṣadaḳayla ġanī oldılar. Bu muḳaddeme-i basṭ it dügümden murād bu ki muṭ āla[c]a ḳılan [17] fāyide-mend olup bileler ki her kim iḥsān it se ḫāliḳuñ raḥmet ine

---

[582] 72a[7] ḳav mini: B ḳav mi
[583] 72a[9] yine: B'de yok
[584] 72a[10] [c]Arab ı [c]Arbānuñ: B [c]Arab u [c]Arbānuñ

lāyıḳ olup v e ḫalḳuñ[585] ḳulūbında muḥabbet i ziyāde [18] ṭabīʿat leri ne muv āfıḳ düşe v e her ki diler mülk i mālı[586] ziyāde ola. Taṣadduḳ ḳılup zekāt v irici ola. Nit ekim dimişlerdür: [19] ḳale ʿaliyyun kerrema'l-lahu v echehü bereket ü'l-māli fī eżāʾi'z-zekāt i.

NAẒM

Ger dilerseñ art a māluñ pāk-ẕāt

[20] Ḥaḳ yolına eyle t aṣadduḳ v ir zekāt

Ḫayra ḫarc it maluñı ki olmaya mār

Vir faḳīre it sün duʿāy-ı ṣāliḥāt

[21] Raḥmet -i Ḥaḳdan uman ide ḫayr

Tā ki Ḥaḳla rāżı ola sābiḥāt

DER-BEYĀN-I MAʿRİFET-İ ḲUTB-I ʿĀLEM VE EZ-ḤAḲĪḲAT MAʿĀRİF GOFTEN

[72b][1]Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Süleymān peyġāmber ʿaleyhi's-selām Mekket u'l-lahı ʿādet üzerine ki ṭav āf eyledi v e emr-i celīl [2] yirine get ürdi v e sünnet -i ḫalīl üzerine ziyāret ki it di andan ṣoñra Mekke ḥareminde Mekke sulṭ ānı [3] El-Yesaʿ bin Hümeysaʿ Mekke ferrāşlarına emr it di. Ḥarem-i Beyt u'l-lahda Süleymān peyġāmber içün ʿaleyhi's-selām seccāde [4] ṣaldılar. Geçüp ot urdı. Ṣaġ ṭ arafında Ḫıżır peyġāmber v e İlyās peyġāmber ṣol ṭ arafında Nāṣen peyġāmber v e Uyāṣer [5] peyġāmber geçüp ḳarār it diler v e andan iki seccāde daḫı Süleymān naẓarına ṣaldılar. Birinde ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb ot urdı. [6] İmāmeyn ḳafasında ayaġın ṭ urdular v e seccādenüñ birisinde El-Yesaʿ bin Hümeysaʿ diz çöküp ṭ urdı.

---

[585] 72a[17] v e ḫalḳuñ: B'de yok

[586] 72a[18] mülk i mālı: B mülk ü mālı

Bāḳī enbiyā-ı [7] benī İsrāʾīlden muᶜcizāt ı ẓāhir olmış on iki biñden az eksük enbiyā v e Hārūn oġlanlarından ne ḳadar ki [8] ḥacca gelmiş sādāt v arsa ḥaḳīḳat erenlerile v e ṭarīḳat ehlinüñ ehl[-i] sülūkı ḳurb-ı Ḥaḳḳa irenlerile [9] maᶜa'l-ḳıṣṣa aṣfiyādan v e etḳıyādan v e verᶜad u zühd ü diyānet de ṭarīḳat meydānınuñ çābük süv ārlarıyıla [10] v e maᶜārif bōstānınuñ murġ-ı bīzārlarıla her birisinüñ esrār-ı ᶜināyet -i tāḥiyesinde rāyiḥ v e nūr-ı kināyet [11] cebīninde lāyıḥ olan erenlerle ot urup baᶜżı ayaġın ṭurup daḥı Süleymān ḥażret i ḫalv et -i ḫāṣ ṣoḥbet iḫlāṣ[587] [12] idüp ḳuṭ bu'l-aḳṭ āba ᶜizzet ikrām ḳılup andan eyt di ki yā ḳuṭ b u ᶜālem v e iy imām-ı āᶜẓam iy mesned-i [13] ādem v e iy ᶜaliyhü aᶜlam iy ḥaḳīḳat erenlerinüñ puşt u penāhı v e iy maᶜārif-i milket üñ pādşāhı iy zīnet -i [14] v eraᶜyile müzeyyen olan riᶜāyet i muᶜayyen olan riyāżat la ol maḳāmı ḥāṣıl eyledüñ kim ev hām-ı celālüñ idrāk [15] it mez v e efhām-ı pāk yit mez. Şol mücāhedet kim ḥażret üñ çeküpdurur. Ṭāḳat -i beşeriyyet iḫt imāl it mez v e çarḫ-ı [16] gerdenkeş boyun ṭut maz v e mārifet ᶜāleminde v e ḥaḳīḳat deminde şol ḳadar ḳadem urmışsın ki ḳuṭ bu' [17] l-aḳṭ āblik cānib-i ḥaḳḳdan saña muḳarrer oldı. Hav ā v ü fenā[588] v ü felek <i>[589] semā ḥażret üñe mesken muḳırr[590] oldı. Yā [18] ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb ᶜālī ḥażret üñden müşkilem[591] v ardur. Luṭ f idüp suʾāle cev āb v irgil. Cev āb-ı şāfī buyurup [19] ṣev āb bulġıl <diyicek>[592] ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyit di: Yā nebiyya'l-lah ḥażret üñ ḫōd Süleymān-ı zamāndur. Mürsel peyġāmbersin. [20] Cemīᶜ müşkilāt ḥal ider serv ersin. Ne müşkil ola kim ḥażret üñ ḥal ḳılmaya. Ammā ki ṣor ne ṣorarsañ [21] yā nebiyya'l-lah. Elden dilden geldükce ḥal idelüm.

NAẒM

Ger baña yārī ḳılursa müst eᶜān

---

[587] 72b[11] ḫalv et -i ḫāṣ ṣoḥbet iḫlāṣ: B ṣoḥbet iḫlāṣ ḫalv et -i ḫāṣ
[588] 72b[17] hev ā v ü fenā: B hev ā fenā
[589] 72b[17] felek: B felek i
[590] 72b[17] mesken muḳırr: B mesken ü maḳar
[591] 72b[18] müşkilem: B müşkülüm

[73a] [1] ᶜAḳlumuz irdükce idelüm söz beyān

Ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyle diyüp ol zamān
Sākin oldı şāh öñünde[593] pes hemān

[2] NEṢR

Ḥükemā ḳav lince ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyle <diyicek>[594] ẓıll-ı maᶜbūd nebiyy-i v edūd melik-i Maḥmūd Süleymān bin dāv ud [3] ᶜaleyhi's-selām suᵓāl ḳılup eyt di <kim>[595] yā serv er-i aṣḥāb v e yā mesned-i aḥbāb v e yā ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb ḫaber [4] v ir baña bu ᶜālem-i ecsāma gelmedin ḳandayidüñ? Ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyt di: <Bu>[596] ᶜālem-i erv āḥdayidüm. Yine Süleymān [5] nebī eyt di: Yā ᶜālem-i erv āḥa gelmedin ḳandayıduñ. Eyt di: ᶜĀlem-i ᶜummādayıdum. Yine Süleymān-ı nebī eyt di. Yā imām [6] ᶜālem-i ᶜummāndur nicedür. Biz anı nice fehm idelüm didi. Ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb şöyle cev āb v irdi kim ᶜālem-i ᶜummā [7] ᶜālem-i maᶜānīdür, ᶜiyādet dür. Ṣuv er-i ᶜilmiyyeden yaᶜnī cemīᶜ mev cūd anuñ Allah t eᶜālā ᶜilmindeki ṣūret lerinden [8] ᶜibāret dür. Yine Süleymān nebī eyt di: Yā imām şöyle rūşen söylegil kim fehm idebilsem didi. Yine ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb [9] eyt di: Buña miṣāl oldur ki bir şeyi t aṣav v ur ḳılduġumuz v aḳt in andan {andan} bize bir t aṣav v ur ḥāṣıl olur v e t aᶜaḳḳul ḳıluruz. [10] Egerçi Allahuñ ᶜilmi ḳadīmdür v e bizüm ᶜilmümüz ḥādiṣdür v e Ḥaḳ t eᶜālā ᶜilminde cemīᶜ eşyānuñ ṣūret i v ardur. [11] Egerçi ᶜilmu'l-lah ġayr-i ẕāt degüldür aña nuḳūş-ı ᶜilmiye iᶜt ibārile ᶜālem-i ᶜummā dirler v e ᶜālem-i maᶜānī dirler. [12] Aṣl-ı ᶜālem-i ceberūt ᶜiyādet dür. Ḥaḳ sübḥānehü v e t eᶜālā anuñ ẕāt ıla ṣıfāt ından ol ᶜālemde münāsebet ümüz [13] maᶜnāt u'l-lah idi. Andan ᶜālem-i melekūt a geldük kim ᶜālem-i erv āḥdur v e aña ᶜālem-i ġayb daḫı dirler. Anuñ ehli [14] melāᵓike-i müheymin v e melāᵓike-i kerrūbīndur v e ᶜuḳūl v e nuḳūş v e

---

[592] 72b[19] deyicek: B diyicek
[593] 73a[1] öñünde: B öñinde
[594] 73a[2] deyicek: B diyicek
[595] 73a[3] ki: B kim

erv āḥdur. Ol ᶜālemde münāsebet ümüz anuñlayıdı. Andan [15] ᶜālem-i meleke geldük kim ᶜālem-i şehādet dür ki ᶜālem-i eflāk v e ᶜālem-i ᶜanāṣırdur v e maᶜālīm-i ṣelaṣidi ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb [16] böyle deyicek yine Süleymān-ı nebī eyt di: yā bu ḳav l üzre buyurduñ ᶜālem üc oldı ya on sekiz biñ ᶜālem [17] niçün dirler? Cev āb v irüñ didi. Andan ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyt di. Aṣl on sekiz biñ ᶜālemdür. Bu iᶜt ibārile kim [18] yidi felekdür. Yaᶜnī yidi göklerdür. biri kürsīdür v e biri ᶜarş-ı mecīddür v e dört ᶜanāṣırdur. Yaᶜnī od [19] v e ṣu v e yil v e ṭoprakdur. On üc oldı. Bişi daḫı ḫaẓarāt -ı ḫamsdur. On sekiz oldı v e bunlaruñ her birin [20] biñ ᶜit ibār it diler keṣret içün. Yaᶜnī her bir ᶜālemüñ eczā-ı keṣret i v ardur diyicek olar kim on sekiz biñ ᶜālem [21] dirler. Belki mübālaġa içün on sekiz kez yüz biñ ᶜālem dirler. Ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyle diyicek yine Süleymān-ı nebī [73b] [1] eyt di: Yā imām ḥaẓret i ḫamse didügüñüz ᶜālemler ne ᶜālemlerdür? Anları daḫı beyānın rüşen-t er ḳıluñ. [2] Tā fehm idebilev üz didi. Anlaruñ ev v el[597] ᶜālem-i ᶜummādur kim didük. İkincisi ᶜālem-i erv āḥdur kim didük. [3] Üçüncüsi ᶜālem-i miṣāldür. Aña ḫayāl-i muṭ laḳ dirler v e ol oldur ki enbiyāyı v e ev liyāyı v e melāʾike v e ᶜuḳūl [4] v e nuḳūş ehlu'l-lah mükāşefeleri[598] v aḳt inde ᶜālem-i miṣālde görürler. Nit ekim Cebrāʾīl ᶜaleyhi's-selām ḥaẓret i [5] resūle ᶜaleyhi'ṣ-ṣalāt ü v e's-selām ḳaçan ki gelürdi ekṣeri ᶜālem-i miṣālde görinürdi v e hem rüyāy-ı ṣāliḥa ki [6] ehl-i imān bezmde görürler v e ḫav ādiṣüñ v uḳūᶜına ḥükm iderler. ᶜĀlem-i miṣālde görürler v e ᶜālem-i miṣāle [7] berzaḫ daḫı dirler v e t aᶜrīfin böyle ḳıldı ki ᶜālemi fīhi'l-erv āḥ v e <yest eriḫu> fīhi'l-ecsād. Dördünci ᶜālem [8] ḫayāl-i muḳayyeddür didi. Böyle diyicek yine Süleymān-ı nebī eyt di: Yā imām daḫı rüşen-t er buyuruñ. Tā [9] fehm idelüm. Yine Süleymān-ı nebī böyle diyicek ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyit di: Ḫayāl-i muḳayyed insānuñ ḳuv v e-i müt aḫayyelesine [10] dirler v e ol daḫı bir ᶜālemdür. Anuñ aṣlı ᶜālem-i miṣāldür. Zīrā ekābir yaᶜnī rusul ᶜaleyhi's-selām eyt mişlerdür kim her kişinüñ [11]

---

[596] B bu: 73a[4] yok
[597] 73b[2] ev v el: B ol
[598] 73b[4] mükāşefeleri: B mükāşifleri

ḫayāli uşacuḳ ırmaḳlar menzilesindedür. Bir baḥrden kim ol baḥr ᶜālem-i miṣāldür v e uşacuḳ ırmaḳlar ḫayāl-i muḳayyeddür [12] v e bişinci ᶜālem-i şehādet dür. Ol iki ḳısmdur. Birisi ᶜālem-i melekūt e t aᶜalluḳdur. Ol ᶜarş-ı mecīd v e kürsī v e sebᶜ semāv āt dur [13] v e birisi ᶜālem-i milke t aᶜalluḳdur ki ᶜālem-i ᶜanāṣırdur v e anlardan müt ev ellid olan nesnelerdür. Ḥayv anāt v e nebāt āt v e maᶜādin [14] gibi kim esfele sāfilīndür. Ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb böyle beyān it di. Yine Süleymān nebī eyt di: Yā imām erv āḥ kim [15] nūrānīdür v e mūnis melekdür. ᶜĀlem-i ᶜulv ī ki ᶜarş-ı mecīd v e kürsī v e sebᶜ-i semāv at dur. Andan müt enezzil idüp bu ᶜālem-i ᶜanāṣıra kim [16] esfelü's-sāfilīndür niçün geldi, maḳṣūd nedür bu ᶜāleme sefer ḳılmaḳdan didi. Andan ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyt di: [17] Maḳṣūd budur ki nefis insānı ṭ ahāret v e kemāl ḥāṣıl ḳılup maḳām-ı aṣlına v e menzil-i ev v eline mürācaᶜt ḳıla. Zīrā [18] ᶜarş-ı mecīdi maḳām-ı ṣāmiᶜa oldı. Rūḥ pāk ḫat emü'n-nebiyyin v e seyyidü'l-mürselīn ḫażret ine kim Muḥammed resūlu'l-lahdur [19] ᶜaleyhi's-ṣalat ü v e's-selām v e kürs-i ṣāmiᶜa v e maḳām-ı ev v elidi. Erv āḥ-ı enbiyāy-ı mürselīn kim[599] ṣāḥib-i şerīᶜat dür. [20] Anlar ki ġayr-ı Muḥammed<ün>[600] resūlu'l-lahdur v e yidinci gök maḳām-ı ṣāmiᶜa oldı. Erv āḥ-ı enbiyāyı[601] ki mürseldür. Ammā [21] ġayr-ı ṣāḥib-i şerīᶜat dür v e alt ıncı gök maḳām-ı ṣamiᶜa oldı. Bāḳī erv āḥ-ı enbiyā<ya>[602] ṣalav at u'l-lahi ᶜaleyhim [74a] [1] ecmaᶜīn v esellim t eslimen keṣīren ilā yev mü'd-dīn v e beşinci gök maḳāmı v e ḥulū t uḥāne[603] ev liyā oldı v e dördünci [2] gök maḳām-ı erv āḥ-ı ehl-i maᶜrifet oldı v e üçünci gök maḳām-ı erv āḥ-ı zühhādı oldı v e ikinci gök maḳām-ı [3] erv āḥ-ı ᶜubbād oldı v e ev v elki gök maḳām-ı erv āḥ-ı bāḳī müᵓmin oldı v e dört ṭ abīᶜat ki zübde-i nūrānīdür [4] yaradılmışdı. Her biri dört ᶜunṣuruñ birinde ḳarar eyledi. Pes ṭ oḳuz mert ebe ᶜulv īdür ki ᶜarş-ı mecīd v e kürsī v e sebᶜ [5] semav āt dur v e dört mert ebe süflīdür ki ᶜālem-i ᶜanāṣırdur,

---

[599] 73b[19] kim: B ki
[600] 73b[20] Muḥammed: B Muḥammedün
[601] 73b[20] enbiyāyı: B enbiyāya
[602] 73b[21] enbiyā: B enbiyāya
[603] 74a[1] t uhāfe: B t uhāfeye

ᶜarş-ı āᶜlāy-ı ᶜilliyyindür v e bu yir esfelü's-sāfilīndür v e cemīᶜ [6] erv āḥ-ı enbiyā v ü ev liyā v ü ᶜurefā v e zühhād u müᵓminīn maḳāmlu maḳāmından nüzūl iderler kesb-i kemāl ḳılmaġiçün. Bu esfeli' [7] s-sāfilīnüñ yiridür. Gelürler. Pes kesb-i kemāl bī-ālet ḥāṣıl olmazdı. Ḥaḳ sübḥānehü v e t eᶜālā ḳāleb ki bedendür. [8] Ālet v irdi. Pes insān mürekkeb oldı rūḥdan ki ᶜālem-i ᶜulv īdendür v e ḳālebden ki ᶜālem-i süflīdendür. Çün Ḥaḳ t eᶜālā [9] insānı ᶜaḳl-ı ᶜilmile müret teb v e iki ᶜālemde mürekkeb eyledi. Bu ḳāleb merkebine süv ār oldı. Nit ekim Ḥaḳ sübḥānehü v e t eᶜālā [10] kelām-ı ḳadīmde buyurur: **laḳad ḫalaḳnel-insāne fī aḥseni t aḳv īmin sümme radednāhu esfele sāfilīne.** Çünki bu ᶜālem esfel-i sāfilīne [11] geldiler kesb-i kemāliçün v e kesb-i t ahāret içün v e ḳaṭᶜ-i merāt ib ḳılmaġıçün yaᶜnī gendü maḳāmından āᶜlāsına ᶜurūc [12] it mekiçün. Eger ol kemāl kim bularuñ fıṭ rat ı yaᶜnī ḫilḳat i ki anuñ üzerinedür aña irişdiyise her birisi maḳāmlu maḳāmına [13] v erür. ᶜĀlem-i ᶜulv īden nit ekim Ḥaḳ t eᶜālā kelām-ı ḳadīmde buyurur: **ille'l-leẕīne āmenū v e ᶜamilu's-ṣāliḥāt i felehüm ecrun ġayrı memnūn.** [14] Ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb böyle didi. Yine Süleymān nebī eyt di: Yā imām ol ecir ne ecrdür? Buyuruñ, işidelüm didi. Yine [15] Süleymān-ı nebī böyle deyicek ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyt di: Ecr üc ḥarfdur. Elif cīm v e rīdür. Elif işāret dür [16] iᶜādeye. Yaᶜnī Ḥaḳ t eᶜālā ḳullarını baᶜde'l-idām yine v ücūda get ürür v e cīm işāret dür cennet e. Yaᶜnī müᵓminler [17] v ücūda geldüginden ṣoñra cennet daḫı v irür v e rī işāret dür rūᵓyat u'l-lah. Yaᶜnī cennet de cemāl-i kemālini [18] göst erür. **Allahümme erzaḳnā yessirlenā bi-ḥurmet i seyyidinā v e senedinā v e mev lanā v e mev lā'ṣ-ṣeḳaleyni Muḥammedin.** Pes insān bu ᶜālem-i [19] süfliye geldi, üc ḳısm oldı. Bir ḳısm oldur ki aṣlā bilmez bu ᶜāleme niçün geldi. Maḳṣūd ṭ aleb-i kemāl it düġin [20] maᶜrūr[604] ḳalmışdur, Muḥabbet -i <ekilde>[605] v e şürbda[606] v e cimāᶜda v e muḥabbet -i ev lādda. Bu üçe but -ı ᶜav ām dirler. İkinci ḳısm bilür. [21] Maḳṣūd nedür bu ᶜāleme gelmekden t aḥṣīl-i

---

[604] 74a[20] maᶜrūr: B maġrūr
[605] 74a[20] eklde: B ekilde
[606] 74a[20] şürbda: B şürübda

kemāldugın[607]. Velīkin muḥabbet-i ārāyiş ẓāhir v e muḥabbet-i ārāyiş-i māl v e muḥabbet-i [74b] [1] ārāyiş-cāh anı maᶜrūr ḳılmışdur v e taḥṣīl-i kemāle meşgūl degüldür. Bu üce but-ı ḫav āṣ dirler v e bir daḫı [2] muḥabbet-i nefs-i emmāredür. Bu cemīᶜi<si>nden[608] ġālibdür. Belki ol altı but kim ẕikr itdük. Cemīᶜ nefs içündür v e birin [3] kesr it mek iñen müşkildür. Üçünci ḳısm budur kim bilürler. Maḳṣūd bu ᶜāleme gelmekden taḥṣīl-i kemāldür. Bu ᶜālem-i [4] süfliye iḳāmet içün gelmedi. Belki sefer üzerinedür. Müsāfirdür v e hem kemāle meşġūldur v e ol but lar bunları maᶜrūr[609] [5] ḳılmadı v e ol insān-ı kāmildür. Nit ekim Ḥaḳ teᶜālā kelām-ı ḳadīminde buyurur: **fehüm ẓālimun linefsi v e minhüm sābıḳun bi'l-ḫayrāt i biᵓiẕnil-lāhi.** [6] Ḳaçan kim bu beyānı ḳıldı yine Süleymān eyt di: Yā imām yā ol ᶜālem-i ᶜulv īden gelen kimse yine maḳāmına v arımasa nice [7] olur. Anı daḫı buyur işidelüm didi. Yine Süleymān-ı nebī böyle deyicek ḳuṭ bu'l-aḳṭāb eyit di: Eger ol kemāl kim[610] [8] fiṭrat anuñ üzerineyidi aña irişmediyise bu ᶜālem-i süflīde pes görelüm dünyāda ne mert ebe üzerine git di? Lābud anuñ [9] üzerinedür. Meşelā mert ebe-i ᶜubbād üzerine yā mert ebe-i zühhād üzerine aḳall bād dünyādan īmān üzerine git dise [10] hemān ᶜālem-i ᶜulv īden ol mert ebe ehlinüñ şāmiᶜasına irişürler. Andan aᶜlā mert ebeye v armazlar. Egerçi [11] nüzūl andan aᶜlā mert ebeye v armazlar. Lā-ḥaḳ v e muṭābıḳ düşüp efḍal merāt ib bulmazlar. Egerçi nüzūl aᶜlā [12] mert ebede ise daḫı meşelā bir kişinüñ rūḥın Ḥaḳ teᶜālā ᶜālem-i erv āḥda ehl-i v ilāyet den yarat mışdı. Bu ᶜāleme [13] geldi. Ehl-i v ilāyet kemālin ḥāṣıl it medi. Bu aṣnām<-ı>[611] sebᶜa yaᶜnī buyıdı but ki ẕikr itdük. Anı azdur- [14] -dılar v e gendülere meşġūl it diler. Ṣaᶜi idüp gendü mert ebesine irişüp kāmil olmadı. Nāḳıṣ ḳaldı. Hemān [15] mert ebe-i Īrāna irişdi. Anuñ ᶜurucı felek-i ev v ele degindür ki maḳām-ı ehl-i Īrāndur. Felek-i ḫāmis ki maḳām-ı [16] ev liyāyidi. Aña irişmez. Ol

---

[607] 74a[21] kemāduġın: B kemāliduġın
[608] 74b[2] cemīᶜinden: B cemīᶜisinden
[609] 74b[4] maᶜrūr: B maġrūr
[610] 74b[7] kim: B ki
[611] 74b[13] aṣnām: B aṣnām-ı

maġbūndan maġbūndandur didi. Ḳaçan kim ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb bu sözi söyledi [17] yine Süleymān-ı nebī eyit di: Yā ḳuṭ b ᶜālemi maġbūn ḫod maġbūndur. Yā maġbūndan maġbūn nice olur. Beyān it, [18] işidelüm didi. Süleymān-ı nebī böyle <diyicek>[612] ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb yine eyit di: Bu maᶜnīde resūl ḥażret i ṣalla'l-lahu [19] ᶜaleyhi v esellem buyurmışdur ki men ist ev āhu yev māni fehüv e maġbūne. Yaᶜnī anuñ kim iki berāber ola pes ol kimse maġbūn [20] oldı. Yaᶜnī bir gün menzilinden ḳalḳduġından[613] v e bir gün daḫı yine menziline v ardugıdur. Yaᶜnī eger yine [21] geldügi maḳāma v arursa ol kişi maġbūndur. Zīrā ᶜālem-i esfeli's-sāfilīne geldi. Müsāferet [614] ḳıldı. Ticāret [75a] [1] ḳıldı. Ḳalbile zaḥmet çekdi. Eger yine ol māyeyile v ururs a lābüd maġbūndur. Zīrā bunca rūzgār v e bunca emek [2] ẓāyiᶜ oldı. Zīrā ehl-i īmānuñ t eraḳḳisini v ar felek-i ḫāmise degin ki maḳām-ı ev liyādur. Maḳṣūd ḫod t eraḳḳiyidi. [3] Yine ol maḳāma v arursa maġbūndur. Eger v armazısa maġbūndan maġbūndur didi. Ammā bu ḥadīṯüñ t eᵓv īlinde [4] v e t ev cīhinde dört ṭāyife dört dürlü söz söylediler. Gendü ḥallerince t ev ciye it diler. Yaᶜnī ᶜulemā v ü ᶜubbād [5] v e zühhād v e ᶜirfān v e ᶜulemā eydür: Bu ḥadiṯüñ t ev cīhi bizüm ḳat umuzda oldur kim bu günden yarına bir kişi [6] dīn bābından bir niçe me(i)sāᵓile şerᶜī art urmasa hemān ki dünki bildügiyle ḳalsa ol kişi maġbūndur. Zīrā [7] ᶜilm bī-nihāyet dür, ᶜömr ḳalīldür. Cehd idüp ᶜilm art urmaḳ gerek. Zīrā ᶜilmsüz bir nesne t emīz olmaz dirler. ᶜUbbād [8] eydür: Bu ḥadīṯüñ t ev cīhi bizüm ḳat umuzda oldur kim kişi ḳulluġı gün gün art urmaḳ gerek. Zīrā ᶜibādet [9] içün yaradılduḳ. Eger dünki ᶜibādet inden bu günki ᶜibādet i t eraḳḳi ḳılmaya ol kişi maġbūndur. Zīrā pādişāhuñ [10] ᶜaẓamet inüñ bilmesi nişān ᶜibādet in art urmaḳ dirler. Zühhād eydür: Bu ḥadīṯüñ t ev cīhi bizüm ḳat umuzda oldur kim [11] kişi gün gün ᶜilaḳayı kesmek gerek meᵓkülāt dan melbūsāt dan muṣāḥabet <i>[615] ᶜav āmdan mālāyaᶜnī kelāmdan [12] v e hev ālardan gün gün

---

[612] 74b[18] deyicek: B diyicek
[613] 74b[20] ḳalḳdugından: B ḳalḳdugıdur
[614] 74b[21] müsāferet : B müsāfiret
[615] 75a[11] muṣāḥabet : B muṣāḥibet i

eksemek <gerek>[616] birle t ecerrüd bulur. Eger ġıdāsından hev āsından her gün eksilmezse dünki ḥālile [13] bu günki ḥāli bir olursa[617] ol kişi maġbūndur dirler. Ammā ehl-i maᶜrifet eydürler kim bu ḥadiṯüñ t ev cīhinde [14] çün mebdeᵓ maᶜād göst erdi bes[618] bu söz cāmiᶜ oldı. Zīrā ᶜilmsüz ᶜibādet süz perḥīzsüz mebdeᵓ bilinmez. Maᶜārif [15] fehm olunmaz. Çün insān menzilinden t eraḳḳi ḳaṣdıçün t enezzül idüp bu ᶜālemi esfeli's-sāfilīne geldi pes [16] ᶜilm gerek ki niçün geldi? Neylemek gerek? Tāyine maḳāmına ᶜurūc ḳıla. Pes himmet ḳılup yine ᶜālem-i ᶜulv īye ᶜav det[619] [17] ḳılmaḳ gerek. Pes uçmaġa perr ü bāl gerek v e yollarında mānicᶜ olmamaḳ gerek. Mānicᶜleri defᶜ it mek gerek. Pes ᶜilm [18] ḥāṣıl ḳıldı. Bildi nireden gelmiş. Bunda neye gelmiş. Ne anda nice v armaḳ gerek. Bunları bilmek ᶜilmile ḥāṣıl [19] olur. Pes ᶜibādet ḳıldı. Himmet ḳılurdı. Girü geldügi yire v ara. Pes yörüyince yol alınmaz. Ol himmet ol perr ü [20] bāl v e ḳaṭᶜ menāzil ᶜibādet ile ḥāṣıl olur. Pes perḥīz ḳıldı sebük-bār olmaġıçün v e ḳaṭᶜ-ı ᶜilāḳa ḳıldı mānicᶜleri [21] defᶜ it mekiçün. Tā yol v e izle menzil alına. Pes bunlar zühd<i>le[620] ḥāṣıl olur. Bunlaruñla eger ᶜurūc ḳılup [75b][1] t ā felek-i ḫāmise degin ki maḳām-ı ev liyādur dest ūr t eraḳḳisi ᶜurūcı v ardur. Verürse t icāret inden aṣṣısı v ardur. [2] Yoḳ eger ev v elki menziline v arup art uḳ t eraḳḳi it mezse maġbūndur. Zīrā bunca sermāye-i ᶜömri bunca rūzigār [3] sefer v e ġurbet zaḥmet v e meşaḳḳat fāyide it medi. Hemān māye-i menzil mert ebe olıcaḳ maġbūnluḳ degül mi maġbūnlıḳdur [4] v e eger ḥaml-i keṯīr v e himmet -i ḳalīl v e perr ü bāl<ı>[621] żaᶜīf olup v e yollar çıt ılġulu mānicᶜleri çoḳ olursa yol ḫōd ṭ av īldür. [5] ᶜÖmr ḫōd ḳaṣīrdür. Pes yolda ḳalur. Git dügi maḳāmına daḫı v arımaz. Pes ol kişi maġbūndan maġbudur didügi [6] oldur v e ẕalike hüv e'l-ḫasrānü'l-mübīnü maᶜnisi oldur. Ḳuṭ bu'l-aḳṭāb böyle diyicek yine Süleymān-ı nebī eyit di: Yā ḳuṭ b-ı ᶜālem [7] bu t enezzül iden erv āḥ

---

[616] B gerek: 75a[12]'de yok
[617] 75a[13] olursa: B olsa
[618] 75a[14] bes: B pes
[619] 75a[16] ᶜav det : B daᶜv et
[620] 75a[21] zühdle: B zühdile

yine ḳamusı maḳām-ı ᶜulv iyyeye v arur mı yoḫsa v armaz mı daḫı v ara mı? Anı daḫı beyān it [8] işidelüm didi. Yine Süleymān nebī eyle deyicek ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyit di: Şöyle bilüñ kim her an kim ᶜālem-i erv āḥa [9] mev cūdidi. Anuñ ḫilḳat i īmān üzerineyidi. Rūḥınuñ maḳāmı felek-i ev v el<den>[622] idi. Andan aşaġa degüldi. Zīrā [10] resūl ḥażret i ṣalla'l-lahu ᶜaleyhi v esellem bu maᶜnīde buyurmuşdur[623] <ki>[624] küllü mev lūdin yüledü ᶜalā fiṭ rat ü'l-islāmi şümme ebav āhü yühev v idehu [11] v e yunaṣṣārānihi v e yumeccesānihi. İmdi bu ḥadīşüñ maᶜnisi olıdı kim her kişi īmān üzerine maḫlūḳdur. Ḥat t ā ḳāfirler [12] daḫı fiṭ rat da īmān üzerinedür. Līkin ᶜādet cehlise yaᶜnī küf<ü>r[625] v e lev āzım küf<ü>r ābā v ü ümmehāt yaᶜnī at a v ü ana sebebile [13] t abīᶜat lerinde rāsiḫ olmışdur. Ḳābiliyyet -i īmān ḳalmamışdur. Çünki bu ᶜālem-i esfeli's-sāfilīne geldiler eṣnām-ı sebᶜa<yi>[626] [14] meẕkūr maᶜbūd idindiler v e Şeyṭ ānuñ igv āsına uydılar. Bu dünyāya maġrūr oldılar. Yaᶜnī at a v e ana sebebiy<i>le[627] [15] v e yaᶜnī yaramaz mert ebeler v āsıṭ asıyla ṭ ahāret v e kesb-i kemāl ḳıl<ma>dılar[628], menzillerinden ḳaldılar. Taṣdīḳ-i enbiyā ḳılmadılar. Kāfir [16] oldılar. neᶜūẕu bi'l-lahi min sūᵓil-ḳaża ᵓi Nit ekim Ḥaḳ t eᶜālā kelām-ı ḳādīmde buyurur: ḳav luhu t eᶜālā inne'l-leẕīne keẕẕebū bi-āyāt inā [17] v est ekberū ᶜanhā lā t üfet t eḫu lehüm <ebv ābü's-semāᵓi> v elā yedḫulūne'l-cennet e. Yaᶜnī be-dürüst ī v e rast ī şunlar ki[629] yalanladılar [18] bizüm sözlerümüzi daḫı t ekebbürlik eylediler. Anlara göñüller ḳapusı açılmaz v e daḫı cennet e girmezler ṣadaḳa'l-lahü'l-ᶜaẓīm. [19] v e belleġa <resūluihü'l>-kerīm Pes ol ādemler kim t aṣdīḳ-i enbiyā ḳılmayalar[630]. Egerçi ṣüret de ādemdür v elī maᶜnīde behāyimden [20] kemdür. Behāyim ᶜālem-i ᶜulv īye v armaz. ᶜĀlem-i ᶜulv ī

---

[621] 75b[4] bāl: B bālı
[622] 75b[9] ev v el: B ev v elden
[623] 75b[10] buyurmuşdur: B buyurmışdur
[624] B ki: 75b[10]'da yok
[625] 75b[12] küfr: B küfür
[626] 75b[13] sebᶜa: B sebᶜayi
[627] 75b[14] sebebiyle: B sebebiyile
[628] 75b[15] ḳıldılar: B ḳılmadılar
[629] 75b[17] ki: B kim

ṭāhirler maḳāmıdur v e maḥall-i melāʾikedür. Her ki ᶜilm v e t aḳv ā v e ṭ ahāret [21] ḥāṣıl ḳıl<ma>dı[631] aña yol yoḳdur. ᶜĀlem-i ᶜulv īye v arımaz. Ol daḫı behāyim bigidür. Belki daḫı ednā. Zīrā anlar<a>[632] muᶜaẕẕab [76a] [1] olmazlar. Bunlar muᶜaẕẕab olurlar didi. Ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb böyle diyicek yine Süleymān-ı nebī eyt di: Yā ḳuṭ bu ᶜālem [2] melek-i[633] nūrānī v e maḳām-ı ᶜulv īdür didüñ v e behāyim<i>[634] ẓulmānīdür maḳam-ı süflīdür ᶜulv īye yol yoḳdur didüñ. İnsānuñ [3] rūḥını ᶜulv īdür didüñ. Yine nicesi behāyimden ednādur didüñ. Anı daḫı beyān rūşen it, işidelüm v e melāʾike kim [4] ᶜulv īdür anlaruñ daḫı t eraḳḳisi v ar mıdur, yoḳ mıdur yoḫsa hemān t eraḳḳī v e t enezzül insānuñ mıdur anı daḫı rūşen beyān [5] idüñ işidelüm. Aña göre iş idelüm didi. Yine Süleymān nebī eyle deyicek ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb eyit di: Belī. Melek [6] v ücūdı nūrānīdür v e behāyim yaᶜnī ḥayv ānāt v ücūdı ẓulmānīdür. Ammā insān mürekkebdür nūrdan v e ẓulmet den. Melāʾikenüñ [7] bir ᶜālemi v ar. Art uḳ degül v e behāyimüñ bir ᶜālemi v ar. Art uḳ degül. Ammā insānuñ iki ᶜālemi v ar<dur>[635]. Birisi ᶜālem-i melekdür. [8] Bundan iᶜt ibārile v e birisi ᶜālem-i melekūt dür. Rūḥ iᶜt ibārile resūl ḥażret i ṣalla'l-lahu ᶜaleyhi v esellem bu maᶜnīde buyurmışdur: [9] **inna'l-lahe t eᶜālā ḫalaḳa min ᶜaḳlin bilā şehv et in v e ḫalaḳa <behāʾimün> min şehv et in bilā ᶜaḳlin v e ḫalaḳa'l-insāne min ᶜaḳlin v e şehv et in femen [10] ġalebe ᶜaḳluhu ᶜalā şehv et ihi fehüv e ḫayrün mine'l-melāʾiket i v e men ġalebe şehv et ühü ᶜalā ᶜaḳlihi fehüv e şeyʾün mine'l-behāyimi.** Yaᶜnī bedrust ī [11] Ḥaḳ t eᶜālā melāʾike yarat dı ᶜaḳlıla şehv et süz v e behāyimi yarat dı şehv et ile ᶜaḳılsuz v e insānı yarat dı ᶜaḳlıla v e şehv et le. [12] Pes ol kişinüñ ᶜaḳlı şehv et v e nefs üzerine ġālib oldısa melekden yegregdür[636] v e ol kişinüñ nefs v e şehv et i [13]

---

[630] 75b[19] ḳılmayalar: B ḳılmadılar
[631] 75b[21] ḳıldı: B ḳılmadı
[632] 75b[21] anlar: B anlara
[633] 76a[2] melek-i: B melik-i
[634] 76a[2] behāyim: B behāyimi
[635] 76a[7] v ar: B v ardur
[636] 76a[12] yegregdür: B yigregdür

ᶜaḳl üzerine ġālib oldısa behāyim andan yegrekdür[637]. Nit ekim Ḥaḳ t eᶜālā kelām-ı ḳadīminde buyurur: <inhüm> illā kel-enᶜāmi belhüm [14] eżallü sebīlen. Maᶜnisi budur v e melāᵓike ki maḳām-ı ᶜulv īdedür her birisinüñ mert ebe-i maᶜiyyet ini v e maḳām-ı maᶜlūmı v ardur. ᶜİlimde [15] v e ᶜamelde v e hīc birisi mert ebe-i maᶜiyyet inden t ecāv üz ḳılmaz v e kesb t eraḳḳīler yoḳdur. Maḳāmından yoḳaru ᶜurūc yoḳdur [16] v e mert ebe-i ev v el fıṭ rat da her ne kemāl ki anlara muᶜayyen oldı cemīᶜ anlara bi'l-fīᶜl ḥāṣıldur. Andan art uḳ t eraḳḳīleri yoḳdur. [17] ḳav lehü t eᶜālā v emā minnā illā lehu maḳāmun maᶜlūmun v e bunlaruñ her birisi işlü işine meşġūldur v e her ne ḳulluḳ göst erdilerse [18] aña muṭ iᶜ dururlar[638]. Nit ekim Ḥaḳ t eᶜālā kelām-ı ḳadīminde buyurur: lā-yeᶜṣūna'l-lahe mā emruhum v e yefᶜalūne v emā yuᵓmerūne v e melāᵓiket i [19] ᶜÂlem-i ᶜulv ī baᶜżı rūḥānīdür baᶜżı kerrūbīdür. ᶜUḳūle kerrūbī dirler. Nüfūsa rūḥānī dirler. Bu rūḥānīler [20] v e kerrūbīler v aḳt lerde Allah emriyile gökden yir yüzüne inerler. Allah t eᶜālā buyurduġın yirine get ürürler v e baᶜżı [21] ādemīlere müt emessil olup söylerler v e ḫaberler v irürler[639]. Nit ekim ḳıṣṣa-i Meryemde v e ḳıṣṣa-i İbrāhīmde v e Ḳurānda v e eḥadīṯde [76b][1] bunuñ bigi[640] çoḳdur v e gāh olur ki muṣav v er olup āv āz-ı bülend birle ādemīlere nidā iderler v e iş buyururlar v e ol [2] ṣav t ı işidenler aña āv āz-ı hāt if dirler v e ol maᶜniyle[641] melāᵓike ḳulūb-ı müᵓminīne ilḳā iderler. Yaᶜnī irişdürürler. [3] Eger uyanıḳlıḳda olursa aña ilhām dirler. Eger uyḳuda olursa aña rūyā dirler v e eger melāᵓike semāv ī [4] yir yüzüne gelseler enbiyāya muṣav v er olup ẓāhir söyleseler Ḥaḳ t eᶜālānuñ ḫaberin yit ürürler. Aña daḫı dirler didi. [5] Ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb Süleymāna böyle cev āb v iricek yine Süleymān-ı nebī eyit di: Yā ḳuṭ b-i[642] ᶜālem uşda melek v e behāyim [6] v e ehl-i īmān ḥālin bildük. Ammā anlaruñ t aṣdīḳ-i rusul ḳılmadılar v e rūḥları ᶜālem-i ᶜulv īye yol bulmadı. Anlaruñ

---

[637] 76a[13] yegregdür: B yigdür
[638] 76a[18] dururlar: B durur
[639] 76a[21] v irürler: B v irür
[640] 76b[1] bigi: B gibi
[641] 76b[2] maᶜniyle: B maᶜnīle

ḫāli [7] ne olur? Anı daḫı beyān ḳıl[643], İşidelüm didi. Yine Süleymān-ı nebī böyle deyicek[644] ḳuṭb u'l-aḳṭāb eyitdi: Ol ṭāyife kim [8] īmān mertebesine irişdiler tekẕīb-i enbiyā ḳıldılar, kāfir oldular. Ḳaçan anlaruñ ervāḥı ḳāleblerinden mufāraḳat[645] ḳılsalar anlaruñ [9] ervāḥı felek-i ḳamer altında ki ᶜālem ᶜanāṣırdur anda ḳalurlar. ᶜAẕāba girift ār olurlar tā yevmü'l-ḥisāb lā-şekk ve lā-şübhe. [10] Ḳaçan ki ḳıyāmet ola her ḳālebüñ eczāsına cemᶜ idüp ol ḳāleb-i kemā-kān ḥāṣıl ḳıluban rūḥın aña müteᶜallıḳ ḳılalar [11] ve ṣaḥrāy-ı ᶜaraṣāt da ḥāẓır ḳıluban her ādemīnüñ muḥāsebesin ideler ve cemīᶜ benī ādem<i>[646] cehenneme uġradalar. Nitekim Ḥaḳ [12] sübḥānehü ve teᶜālā kelām-ı ḳadīminde buyurur ki **ve inne minküm illā vāriduhā {ḳālāt e}**. Yaᶜnīsizüñcemīᶜñüz cehenneme [13] uġrayasızdur[647]. Şol kim ehl-i īmān ve ehl-i taḳvādur sālim ve bī-zaḥmet ve bī-maşaḳḳat ve bī-miḥnet geçerler ve ol kim [14] kāfirlerdür tā ebed cehennemde ḳalısarlardur ve ol müᵓmin ki dünyāda maᶜṣiyet ḳılmışıdı[648] ol maᶜṣiyet miḳdārınca odda [15] ᶜaẕāb görürler ve şefīḳlerüñ şefāᶜatisebebile oddan ḫalāṣ bulurlar ve cennete varurlar. Cennetde mertebesi dünyāda ḳılduġı [16] ᶜamel<-i>[649] ṣāliḥ mertebesine göre olur ve ehl-i nāruñ ᶜaẕābı daḫı dünyāda ḳılduġı şerre göre olur. Muṣannif-i kitāb eydür: [17] Bilmek gerek ki ammā ümmetüñ ḫayrlusı oldur ki ᶜālim ola. ᶜİlmile ᶜamel ide ve bilmek gerek ki ᶜulemā üç ṭāyifedür. Biri [18] oldur ki ᶜilm-i ẓāhiri bile. İkinci oldur ki ᶜilm-i bāṭın bile. Üçünci oldur ki ᶜilm-i ẓāhiri bilür ve ᶜilm-i bāṭını bilür. Bunuñ gibi [19] ᶜālim az bulınur. Her vaḳ<i>tde[650] eger pes[651] kişi cemīᶜ cihān içinde olursa çoḳ olur. Belki anlardan birisinüñ berekātı [20] penāhında ve himmeti gölgesinde olur. Olar ki olᶜālimlerdür ḫoca ᶜaleyhi's-selām

---

[642] 76b[5] ḳuṭb-i: B ḳuṭb
[643] 76b[7] ḳıl: B it
[644] 76b[7] deyicek: B diyicek
[645] 76b[8] mufāraḳat : B mufārikat
[646] 76b[11] ādem: B ādemi
[647] 76b[13] uġrayasızdur: B uġrayısardur
[648] 76b[14] ḳılmışıdı: B ḳılmışdı
[649] 76b[16] ᶜamel: B ᶜamel-i
[650] 76b[19] vaḳtde: B vakit de

anlaruñla ḳahr ider ki ᶜulemāᵓi ümmeti keᵓenebiyye [21] benī İsrāᵓīl ve daḫı peyġāmberlerüñ mīrāṯ-ḫōraları bunuñ gibi ᶜulemādur ki ḥaḳīḳat de ᶜilm-i ẓāhir ve ᶜilm-i bāṭın mīrāṯını anlar [77a] [1] bilmişlerdür ki **inne'l-ᶜulemāᵓe vereṯet ü'l-enbiyāᶜi** ve ᶜulemā ẓāhir hem üc ṭāyifedür <ve>[652] müftīler ve müfessirlerdür ve ḳāżılar ammā [2] müftīlerdür. Est ve naẓar ve fetvā ehlidür ve bunlar daḫı iki ṭāyifedür. Biri oldur ki gönli ᶜālim ve hem dili ᶜālim. [3] Anlara ḫavf ḥaşiyyet olmaz ki ᶜilimlerile ᶜamel iderler ve fetvāyile taḳvā cemᶜ iderler ve ᶜilm taḥṣīline ve anı ḫalḳa yapmaġa [4] saᶜy iderler. Necātdan ötürü[653] ve derecātdan ötürü ve naẓarların dünyānuñ mālından ve manṣıbından ḳaṭᶜ iderler. Anlardandur ki [5] buyurur[654]: **innemā yaḫşā'l-lahu min ᶜibādihi'l-ᶜulemāi.** İkinci ṭāyife ol ᶜālimdür ki dili ᶜālim ola ammā gönli cāhil olanuñ [6] gönlinde ḫavf ḥayā olmaya. Ḥaḳdan ve daḫı ᶜilm ögrenüp teşrīḥ itmekde niyyet i āḫiret ṣevābını ve Ḥaḳ teᶜālā ḳurbetin [7] taḥṣīl itmek olmaya. Belki ġaraż anuñ māl ve ḫalḳ ḳatında maḳbūl olmaḳ ve manṣıb elikdürmekdür. Pes dürlü ᶜilimleri [8] tetebbuᶜ eyleye. Lā-cerem anuñ üzerine hevāsı ġālib olup ᶜilmi hevāsına tābiᶜ ola ve her ne işlerse hevāyile işleye [9] ve ᶜilmile ᶜamel itmeye ve ᶜulemā-i mutaḳaddīm üzerine ḥased ide ve anlaruñ ardına düşüp anlara iftirā eyleye ve baḥṣ maḳāmında cedel [10] ide ve incide ve sözi bī-tevecccüh söyleye ve Ḥaḳ söze boyun virmeye ve dilegi bu ki ḥaḳḳı bāṭıl ḳıla ve bāṭılı ḥaḳ ṣūret inde [11] göstere ve gendünüñ faż̇lın iẓhār eyleye. Bu anlardandur ki ḥaż̇ret-i Muḥammed ᶜaleyhi's-selām buyurur ki **ittaḳū külle menāfiḳın** [12] **ᶜālimü'l-lisāni cāhilü'l-ḳalbi yeḳūlu mā tuᶜrafūne ve yefᶜalu mā tünkiruhu.**

NAẒM

[13] ᶜĀlim ol ki ᶜilmile ider ᶜamel

---

[651] 76b[19] pes: B bes
[652] B ve: 77a[1]'de yok
[653] 77a[4] ötürü: B ötüri
[654] 77a[5] buyurur: B bilür

Cāhil ol ki cebrile ṭ ut ar ᶜamel

ᶜİlmile it mek ᶜamel düşv ār olur
[14] Nefse uyan kimse lā-büd ḫ̄or olur

ᶜĀḳılısañ oḳıyup naḥv ile ṣarf
Nefs ki bil añla remzi men ᶜaraf

[15] Böyle diyüp ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb ol ᶜazīz
Sākin oldı gey edeble ḫ̄oş t emīz

DER-BEYĀN-I ḲIṢṢA-İ CENG-İ ḲĀHİR

[16] Ḥükemā ḳav lince ḳuṭ bu'l-aḳṭ ābıla Süleymān-ı nebī ḥaẏret i ᶜaleyhi's-selām Mekke ḥareminde ot urup Ḫıẓr u İlyās peyġamberle [17] ᶜaleyhi's-selām cān ṣoḥbet in it mekde. Maᶜārif söyleyüp dimekde, işit mekde. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Süleymān-ı nebī [18] begler begisi Yehūyādaᶜ begler begiye geldi ki beş biñ ādem alup ᶜalem-i Süleymānī çeküp küsü ḥarbī çaldurup nīzeler [19] ucın felege ḳaldurup raḫ̄ş-ı raḫ̄şān yıldurup derbend aġzına yört üp gelüp Ḳāhir çerīsine yit di. Ḳarav ul erine [20] buluşdı. Ḫaberi bilüp Ḳāhire ṭ oġrı git di. Aḫ̄şam olunca Ḳāhire yit üp buluşdı, görüşdi. Ez-ān-cānib [21] Ḳāhir daḫ̄ı Ḥabeş leşkerinüñ derbent de[655] olan ādemīlerin ḳırup Behrām-ı Cebelī v e Ekmām-ı Dilāv eri ṭ ut up ḳırḳ biñ eri [77b][1] ṣıyup helāk idüp fet ḥ u nuṣret [656] v iren Allaha delīm şükr idüp andan gelüp derbend aġzına çıḳup leşkerine bulışıcaḳ [2] Yehūyādiᶜ Begler Begi cemᶜ olan serv erlerile Ḳāhire ḳarşu v arup ḥurmet ᶜizzet it diler. Dāyim düşmen üzerine nāṣır [3] manṣūr ol diyüp alḳış v irüp ḫ̄ıẓmat it diler. Andan bir çeşme-sār

---

[655] 77a[21] derbent de: B derbende
[656] 77b[1] fet ḥ u nuṣret : B fet ḥ i nuṣret

kenārına inüp ḳonup ot urdular[657]. Sofra get ürüp [4] yiyüp içüp ᶜalā raġmi rūzigār ḫōş geçüp bular bunda kelimāt it mekde. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib [5] Ḥabeş melikine geldi. Nit e çünki Sām Süv ār oġlı Ḳāhirüñ derbende geldügin v e Behrām-ı Cebelīyi ṭ ut up ḥabs ḳıldugın [6] v e ḳırḳ biñ leşkeri ṣudugın ol gelen ṣınġun erlerinden ḫaber alıcaḳ ġāżaba gelüp ḳaḳıyup anlara eyit di: Ne [7] ḳażāya uġraduñuz ki ḳırḳ biñ er bir ᶜArab bahādurına[658] ẓafer bulmaya? Cev āb v irdiler ki yā Melik-i Ḥabeş eger ki ol [8] gelen kişi Sām Süv ār oġlı Ḳāhirem diyüp naᶜra urur v e ammā ki ādem oġlanı ejdehāya bindügin görmedük. Zīrā ki [9] bindügi sekiz ayaḳlu nehenkdür. Eyle olsa gendü daḫı ādemī-zād nesli degüldür v e yanında üc yoldaşı v ar. Egerçi [10] ādem şeklinde v elakin[659] her biri bir nerre dīv e beñzer. Ceng içinde ṣanasın ki her biri bir yanar oddur v e ḳażāy-ı āsmānīdür. [11] Ḥamle idene başılmazlar v e kimseden yüz döndermezler[660]. Bizüm ḫalḳumuzı şöyle ḳırdılar ki şol aġacdan dökilür yapraḳ [12] gibi yire dökdiler v e gev delerin başlarından ayırdılar. Cenge v aran bahādurlarumuzı[661] ḳılıcıla dönderüp ḳaçurdılar v e <ekṣerine>[662] [13] ecel şarābın içürdiler.

NAẒM

Aña hemt ā görmedük bir pehlev ān
Nerre şīr ü t īġzen ṣāḥib ḳırān

[14] Tīġ<i>[663] çeküp it düginçe ḫaṣm ceng
Ḳorḳusından ḳan ḳuṣar ṣuda neheng

---

[657] 77b[3] ot urdular: B ot urdılar
[658] 77b[7] bahādurına: B bahādırına
[659] 77b[10] v elakin: B v elīkin
[660] 77b[11] döndermezler: B döndürmezler
[661] 77b[12] bahādurlarumuzı: B bahādırlarmuzı
[662] 77b[12] ekṣer: B ekṣerine
[663] 77b[14] t īġ: B t īġi

Cān alıcı olmaz muḳābil aña pes

[15] Ḳorḳusından Merrīḫ it mez aña ses

Çünki at asıdur anuñ Sām Süv ār

Şīr-pençe ejderle it mez kār-ı zār

[16] Nice aṣlān olsa ejder heft ser

Ṣanma ki anuñ birle cengi idiser

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince Ḥabeş meliki [17] ḫaberi t aḥḳīḳ bilüp hemāndem leşkerinden üründü yüz biñ dilīr[664] pehlev ānlar alup Şet lāl<-i>[665] Zengī v e ᶜUnṭ üş Ḥabeşīyi ki [18] bunlar gürbüz pehlev ānlar idi bilesince alup v e bāḳī ᶜaskerini v ezīrī Saᶜd bin Ḥaḥademe ışmarlayup eyit di ki [19] benden ḫaber gelmeyince zinhār derbende girmeyesin diyüp on yidi kez yüz biñ erile v ezīrin anda ḳoyup gendü yüz biñ [20] Ḥabeş bahādurlarıla[666] zengī dilāv erlerile ḫaçlu zerrīn ᶜalemler ḳaldurup küsü ḫarbī çaldurup derbende girüp git diler. Gün [21] ikindü[667] zev āline irince gelüp ceng yirine yit diler. Ol ḳadar ādem ḳırılmış ki ādem geçemez. Derbend ṭ olmış. Emr it di. Leşker [78a] [1] ḫalḳı inüp yoldaġı ölüleri deñize at dılar. Daḫı ālāyıla geçüp andan git diler. Velī şāh-ı Ḥabeş çerisi ḳırıldugına [2] ġāyet ġamkīn olmışıdı. Yanındaġı bahādurlara[668] eydürdi ki Behrām-ı Cebelī gibi pehlev ān ki mişlin felek get ürmedi v e cihān [3] serv erleri ḳılıcına ḳarşu ṭ urmadı. Ḳırḳ yıldur ki benüm pehlev ān-ı pāy t aḫt umdur. Cemīᶜ düşmānlaruma cev āb v irici [4] ṣāḥib ḳırān-ı dev let ümdür. Pes bu ne ᶜaceb ki

---

[664] 77b[17] dilīr: B delīr
[665] 77b[17] Şet lāl: B Şet lāl-i
[666] 77b[20] bahādurlarıla: B bahādırlarıla
[667] 77b[21] ikindü: B ikindi
[668] 78a[2] bahādurlara: B bahādırlara

bert er t enhā serv erüñle Behrāmuñ ḳırḳ biñ erile gelüp yolun[669] baġlayup [5] ceng ide. Ev v el Ekmām gibi bahādurı ṭ ut up yigirmi biñ erin ḳırup ḳanlarından derbend ṭ aşın la[c]l renk ide. Şoñra Behrām-ı [6] Cebelī gibi pehlev ānı pīlden aḫt arup elin baġlaya. Anuñ daḫı yigirmi biñ erin ḳılıcdan geçürüp t īġ-ı oduna cigerlerin [7] ṭ aġlaya. İmdi anuñ gibi bahādur er kişi olmaya. Sām Süv ār gendüsi daḫı yaluñuz bunuñ gibi ceng ḳılmaya. İmdi aña ne [8] v echile v armaḳ gerek. Tedbīr idüñ. Ġāfil olmañ ki anuñ erligi ef[c]ālinden ma[c]lūm oldı. Nit ekim [c]uḳalā eydürler ki [9] sīret ü'l-mer[ɔ]i t ünbiü [c]an serīrat ihi. Ya[c]nī ki eydür her kişinüñ sırları sīret inden ẓāhir olup ḫaber v irür diyicek [10] Ḥabeş serv erleri zengbār dilāv erleri yir yir bebr ü peleng gibi añranışdılar, gümrenişdiler daḫı eyit diler ki iy şāh-ı [11] Ḥabeş[670] [c]asker[671] ne ḥācet ? Birḳaç pehlev ān baş baş emr eyle. Varalum. Ol şaḫṣı dest -best e[672] dil-şikest e [12] bend idüp naẓaruña get ürelüm diyüp lāf ḫirmenin ṣav urdular. Şāh-[ı] Ḥabeş bunlaruñ lāfın işidüp incinüp ḳaḳıyup [13] eyit di: Yā serv erler Behrām-ı Cebelī sizden alçaḳ pehlev ān degül<i>di[673] v eyā Ekmām-ı bahādur ki Ḥabeş dilāv eriydi. Anlar [14] yigirmişer biñ erile aña ẓafer bulmadı. Siz muẓaffer olursız. [c]Abeş yire lāf urmaḳ erenler işi degül. İllā ki [15] [c]av rat işidür. Ögünmeyüp iş beceren ehl-i ġayret işidür. Nit ekim ḥükemā eydür: şeynü'l-[c]ilmi eş-şalefu. Ya[c]nī ki [16] ögünmek [c]ilmüñ [c]aybıdur. Pes lāf urup [c]ārsuzlıḳ it mek ne lāzım hüner göst erüñ görelüm diyicek [17] pehlev ānlar yir yir Ḥabeş şāhına incinüp raḫşlu raḫşından yire indiler v e cebeleri üzerine cebe geydiler. Daḫı at u [18] fīl gergedana süv ār olup şāh öñüne geçüp birbirine baḳmayup Ḳāhirden yaña ḫışımlu bulut lar gibi git diler. [19] Ez-in-cānib Ḳāhir bin Sām Süv ār ol pehlev ān-ı rūz<i>gār[674] daḫı Behrām-ı Cebelī birle Ekmām-ı Dilāv eri ṭ ut up ḳırḳ biñ [20] eri ṣıyup helāk idüp dönüp derbend aġzına geldiler. Nuṣret v iren ḫālıḳa delīm

---

[669] 78a[4] yolun: B yolın
[670] 78a[10-11] şāh-ı Ḥabeş: B şāh Ḥabeş
[671] 78a[11] [c]asker: B [c]askeri
[672] 78a[11] dest -best e: B dest -i bedese
[673] 78a[13] degüldi: B degülidi

şükürler ḳıldılar. Andan Ḳāhir [21] dönüp Yehūyādiᶜ Begler Begiye v e ḥāżır olan beglerile danışup eyt di ki maᶜlūmdur her bir işde v e şāv irūhünne mücibince [78b] [1] meşv eret gerekdür diyüp daḫı aġız açup pehlev ānlara eyit di ki yā Süleymān pehlev ānları diyüp beglerine v e pehlev ānlarına [2] eyt di: Ḥabeş şāhına şimdi bizüm ḫaberümüz v ardı. Leşkerinden pehlev ānlar üründüleyüp bilürem derbende girdi. [3] Gelüp bizümle ceng it se gerek. Adlu şanlu pehlev ānlarıla ḳılıc şalup āheng it se gerek. İmdi ne t edbīr [4] idersiz. Cümle ᶜaskeri alup derbende mi girelüm v eyā leşker bunda ṭ ursun pehlev ānlar v arup cenge el mi [5] ḳaralum diyicek her birisi bir dürlü söz söyledi. Ḳāhir begenmeyüp cümlesinüñ t edbīrin redd eyledi. Yigirmi dört biñ [6] erile cebbār-ı t īġ-zeni ᶜalem-i Süleymānī dibinde ḳoyup v e beş biñ erile Yehūyādiᶜ Begler Begi ḳarav ula gönderdi. Eyit di: Siz bu [7] derbend aġzında ṭ uruñ. Hem ṭ ut saḳları ṣaḳlayup gözedüñ. Ṭabl u duhūlleri çalduruñ. Nīzeleri ᶜalemleri yoḳaru [8] ḳalduruñ. Kūs ü ḫarbīleri gümlet dürüñ. Ṣūr nāv u nefīrlere ecel irin[675] irleşdürüñ. Tā düşmenler bileler ki aṣıl leşkerümüz derbend [9] aġzındadur. Zinhār derbende girmeñüz. Yirüñüz bekleyüp ṭ uruñ. Allaha ṣıġınup secdeye yüz sürüñ diyüp biñ [10] yidi yüz yit miş yidi pehlev ānları alup fīl ü gergedan sürüp Bād-pāy-ı ᶜAyyārı öñe ṣalup gelüp derbende girüp [11] git diler. Ḳırġun yirine yaḳīn v arıcaḳ kūs ü ḫarbī āv āzın işit diler. Bildiler ki Ḥabeş şāhı gendüsidür gelen. ṭ abl borusı [12] çaldurup v elv ele[676] ḳılan. Andan Ḳāhir bahādurlarını[677] yaşadı. Ālāy baġlayup gendüsi ḳalb-i gāhı[678] v esaṭ ında ṭ urdı. Ṣaġ yanında [13] Zilzāl-i Ekberle v e Ġażbān-i küh-i ṭ urdılar v e ṣol yanında El-ḥāsen[679] bin Yaᶜra v e Semāḥāṭ ūr-ı Cebelī ṭ urdılar. Derbend ṭ ar olduġı [14] ecilden ālāyı derbendüñ yolı kenārına dizdiler. Baᶜżı pehlev ānlar ol ṣaᶜb ṭ aġuñ sengist ān arasında ṣaf [15] ṭ ut dılar. El-ḳıṣṣa Ḳāhir bin Sām Süv ār mümkin olduḳca

---

[674] 78a[19] rūzgār: B rūzigār
[675] 78b[8] irin: B iren
[676] 78b[12] v elv ele: B v elev le
[677] 78b[12] bahādurlarını: B bahādırlarını
[678] 78b[12] ḳalb-i gāhı: B ḳalb-i gāh

ālāyın derbendde v e sengist ān arasındaki düzet di daḫı düşmān [16] cānibin ḳaġan arslān gibi baḳup gözet di. Anı gördi ki yüz biñ miḳdārı nerre şīr ü pehlev ān bebr ü peleng gibi añraşup [17] gelürler. Ser-cümlesi merd ü merdān pīl ü gergedan süv ār pehlev ānlar ellerinde göt ürürler gürz ü girān. Çünki gelüp bunları gördiler [18] mümkin olduḳça ālāy baġlayup derbend ṭaġı ṭaşı arasında ṭurdılar. Miht erleri küs ü[680] ḥarbī çalup kerr-i nāy urdılar. [19] Yüz miḳdārı alt un başlu ḫāçlu ᶜalemleri dizdiler. Çav uşları ilerü gelüp derbendüñ yüce ṭaġı Biçit de[681] ḥacerist ān [20] içinde ṣaf düzet diler v e yüz miḳdārı pehlev ān pīl gergedan süv ār ālāy öñüne[682] geçüp gendüye ṭoġru[683] gelüp [21] ceng yirin gözet diler. Velī bu yüz miḳdārı ḳara bayraḳlu ᶜalemler arasında bir benefşī aṭ las bayraḳlu ᶜalem v ar ki peykerinüñ [79a] [1] ḳızıl alt undan ḫāçı v ar. ᶜAlem öñünde[684] ḳara aygıra binmiş bir pād<i>şāh[685] ṭurur ki bilinde elmas-ı kemer başında cev her-i [2] t ācı v ar. Çev re yaña naẓar ḳılup baḳınur. Leşkerin düşmeninden saḳınur. Ḳāhir bildi ki Ḥabeş meliki o şāhdur. Bāḳisi [3] emrine meᵓmūr olan sipāhīdür.

NAẒM

Bildi kim oldur t ācdār-ı pād<i>şāh[686]

[4] Cemiᶜ olupdur ḳat ına cümle sipāh

Eyle bī-ḥadd cemᶜ idüp çekmiş çeri

Kim ḳarardı gökde t ozdan mihr ü māh

[5] At nalından yir yüzi pūlād olup

---

[679] 78b[13] El-ḥāṣen: B El-ḥānen
[680] 78b[18] ü: B'de yok
[681] 78b[19] Biçit de: B Biçninde
[682] 78b[20] öñüne: B öñine
[683] 78b[20] ṭoġru: B ṭoġrı
[684] 79a[1] öñünde: B öñinde
[685] 79a[1] pādşāh: B pādişāh

Er deminden ẕāt -ı şemsi olmış sipāh

İşbu çoḳluḳ leşkeri Ḳāhir görüp
[6]Ḥaḳḳa nāliş ḳılup eydür yā ilah

Ben kuluñ eyle muẓaffer düşmene
Kim ṭ apuñdan ġayrı yoḳ baña penāh

[7]NEŞR

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Ḳāhir Ḥabeş şāhın ki gördi[687] Heşt -pāy-ı baḫrīye meḥāmīz urup ilerü sürdi. Diledi kim [8]gendüsi cenge gire. Velakin Zilzāl-i Ekber ḳomayup meydāna gendü girdi. Nīze öynin göst erüp[688] cev lān urdı. [9] Gendüyi Zilzāl<-i> Ekber[689] idüġın naᶜra urup bildürdi. Raᶜd-ı felek āv āzından ṭ aġlara yanḳu v irüp ḳopdı gürledi. [10] Ez-ān-cānib Ḥabeş meliki Ḳanḳrāt daḫı naẓar ḳılup düşmen leşkerin ki gördi pehlev ānlarına ḫışm idüp cenge buyurdı [11] daḫı öniñce gelen kāşiflerüñ birisi Şet lāl-i Zengī gergedanı sürüp Zelzāl-i Ekbere[690] yit işüp gürz ḫav āle ḳıldı. Zelzāl [12] ḳalḳan muḳābil v irdi. Velakin Şet lāl bir ḍarb eyle urdı ki Zelzāl-i Ekber gergedan boynuna[691] düşürdi. Gendüyi [13] dirince yit işüp bir gürz daḫı urdı. Zīrā ki Şet lāl ġāyet gürbüz dilāv er kişidi. Zilzāl-i Ekberi ikinci ḍarbda [14]yire yıḳdı. İnüp baġlamaḳ dileyince Ġaẓbān-i Kūhī pīl sürüp Şet lāl-i Zengīye yit işüp pūlād gürzile muḥkem bir ḍarb urdı. [15] Şet lāl ḳalḳan berāber ṭ ut dı. Biñ zorıla menᶜ it di. Velī Ġaẓabān-i Kūhī geçe v arınca ḳılıcla çalup ḳafasında [16]zaḫmınāk it di. Ġaẓabān-i Kūhī dönüp bir ḍarb daḫı urdı ki Kūhi'l-burza ursa ḫurd ideyidi. Velī Şet lāl-i [17] Zengī Ġaẓabānuñ ikinci ḍarbın

---

[686] 79a[3] pādşāh: B pādişāh
[687] 79a[7] şāhın ki gördi: B şāhın görüp
[688] 79a[8] göst erüp: B göst erdi
[689] 79a[9] Zilzāl Ekber: B Zilzāl-i Ekber
[690] 79a[11] Zelzāl-i Ekbere: B Zilzāl-i Ekbere

daḫı şav dı. Geçe v arınca Şet lāl-i Zengī ḳılıc çeküp Ġażabānuñ pīlin siñirledi pīl [18] düşüncek Ġażabān-i Kühī bile düşdi. Ḥabeş pehlev ānları görüp şād olup ünleşdiler daḫı Süheyl Ḥabeşī v e Ḳırv ān-ı [19] Zengī pīl gergedan sürüp Şet lāle yardıma git diler ki Zelzāl-i Ekberle Ġażabān-i Kühī ki yıḳmışdı ṭ ut up baġlayalar. Bend idüp [20] şāhlarına get ürüp ḳahr oduna cigerlerin ṭ aġlayalar. Pes bunlar gelincek ez-ān-cānib Elḥāşen bin Yaᶜre ḳarşu v arup Süheyl Ḥabeşiye [21] buluşdı. Seyf ḥav āle ḳıldı. Süheyl ḳalḳan ḳarşu v irdi. Velī Elḥāşen bin Yaᶜre eyle ḍarb urdı ki ḳalḳan perrān [79b] [1] ṭ aġıldı. Ḍarb Süheylüñ baġrına[692] ṭ oḳınup zaḫm açdı. Egerçi ki zaḫm ziyādeyidi. Velī ġayret ḳılup gendüyi [2] dirüp gergedan sürüp Elḥāşen[693] bin Yaᶜreye t īġ<-ı>[694] elmasıla çaldı. Pūlād ḳalḳanın kesüp ṣol ḳoluna zaḫm irgürdi. [3] Elḥāşin[695] bin Yaᶜre daḫı acıyup ḳılıc çeküp Süheyl-i Ḥabeşī<yi>[696] giçe[697] v arınca ḳafasından çaldı. Ammā ki ḳılıcuñ ucu bindügi [4] gergedan ṣaġrısına irişüp ṣaġ budın yire bıraḳdı. Süheyl gergedan<ı>la[698] yire düşücek Bād-pāy-ı ᶜAyyār yit işüp Süheylüñ [5] arḳasına bir nacaḳ dügdüsin urdı ki gözi ḳararup ᶜaklı başından git di. Bād-pā mecāl v irmeyüp Süheylüñ [6] elin baġlamaḳ ist eyince Ġażabay-ı[699] ᶜAyyār Ḥabeş meliki öñünde ling urup ṭ ururken ḳażā v ü ḳader gibi Bād-pānuñ ᶜaḳabinden [7] yit di. Nacaġıla ḳafasından çalup zaḫmnāk it di. Bād-pā daḫı ardına baḳup ᶜAyyārı görüp zaḫmına baḳmayup örü [8] ṭ urup nacaġın yalıñ idüp ḳarşu v ardı. Ġamġama Bād-pānuñ heybet ine döymeyüp ḳaçdı. Ḳat ında[700] bir çam aġacı [9] v arıdı. Ṭırmanup üzerine çıḳdı. Şoluġın almaġa kelb gibi aġzın açdı. Bād-pā anuñ aġacda idüġin[701] görüp [10] baḳdı. Rev ān nacaġın

---

[691] 79a[12] boynuna: B boynına
[692] 79b[1] baġrına: B baġrınına
[693] 79b[2] El-ḥāşen: B El-ḫānen
[694] 79b[2] ṭ īġ: B ṭ īġ-ı
[695] 79b[3] Elḥāşin: B Elḥāşen
[696] 79b[3] Ḥabeşi: B Ḥabeşiyi
[697] 79b[3] giçe: B geçe
[698] 79b[4] gergedanla: B gergedanıla
[699] 79b[6] Ġażabay-ı: B Ġamġama-i
[700] 79b[8] ḳat ında: B ḳat ına
[701] 79b[9] aġacda idüġin: B aġacdayıdugın

biline ṣoḳup t eyin gibi ṭ ırmanup ol yüce aġaca çıḳdı. Ġamġama daḫı Bād-pāya ki naẓar [11] it di gelişine döyemeyüp ḳorḳup ḳarşusında bir yüce çınar aġacı v arıdı. Göt ürüp gendüyi ol çınar [12] aġacı üzerine at dı. [c]Ankebūt gibi ṭ ırmanup bir yüce budaġına çıḳdı daḫı Bād-pāye hey urup ḳol ṣöv eldüp [13] baş egüp göz ḳaḳdı. Bād-pā anuñ çapükligine[702] aḫsend idüp aġacdan aşaġa inüp ṣapanın eline alup [14] Ġamġama<yı>[703] ṣapan ṭ aşına ṭ ut dı. Ġamġama daḫı çınar budaġına ṣıġınup ol da ṣapanın eline alup sarmanup ṣıġanup Bād-pāyı [15] ol daḫı ṣapan ṭ aşına ṭ ut dı. Birbirini ol ḳadar ṣapan ṭ aşlarına ṭ ut dılar ki ol aġaclaruñ yapraḳların budaḳların ḳomayup [16] ṣapan ṭ aşlarıla ḳırup uşat dılar. Hemān aġaclaruñ özdekleri ḳaldı. Torbadaġı ṭ aşları dükendiler. Ġamġama [17] gördi ki ṭ aş dükendi. Hemān gendüyi aġacdan göt ürüp yire at up t aḳla urup gidiv irüp çerīye ṭ oġru [18] ḳaçdı. Bād-pā anı görüp Ġamġamanuñ ardına düşüp ḳuş gibi uçdı. Ḳażā gibi ardından yit di. Ġamġama gördi ki [19] ḳurt ul<a>maz[704]. Nacaġın eline[705] alup dönüp ceng it di. Birbirine ol ḳadar nacaḳ[706] ṣalışdılar ki ikisi daḫı çapükliginden[707] [20] birbirine zaḫm irürmeyüp ḳadīd ḳalup yorulup ṣoluşdular[708]. Daḫı nacaḳlu nacaġın ellerinden bıraġup birbirile ṭ ut uşup [21] sac saḳal yoluşdular[709]. Bād-pāy pehlev ānıdı. Ġamġama<yı>[710] güreşde baṣup baġladı. Ġayret odıla cān u cigerin [80a] [1] ṭ aġladı daḫı omuzına urup göt ürdi. Ling urup Ḳāhir naẓarına get ürdi. Ḳāhir Bād-pāye t aḥsīn ḳılup āferīn it di. [2] Andan Ġamġamayı gördi ki bir siyāh çehre bī-nev ā v ü behre şīv e gözlü Ḥabeşī maymün yüzlü çet ük āv āzlu bir [3] [c]ayyārdur ki gözler görmiş degül. Başında ṣumayt ī t ācı v ar v e elinde bir elmās nacaġı v ar.

---

[702] 79b[13] çapükligine: B çabükligine
[703] 79b[14] Ġamġama: B Ġamġamayı
[704] 79b[19] ḳurt ulmaz: B ḳurt ılmaz
[705] 79b[19] eline: B'de yok
[706] 79b[19] nacaḳ: B'de yok
[707] 79b[19] çapükliginden: B çabükliginden
[708] 79b[20] ṣoluşdular: B ṣolışdılar
[709] 79b[21] yoluşdular: B yoluşdılar
[710] 79b[21] Ġamġama: B Ġamġamayı

NAẒM

[4] Çeşm-i jīv e bardaġı oynar anuñ
Ḳarnı fit ne çölmeki ḳaynar anuñ

Oġrıdur ki ṣaḳız aġızdan ḳapar
[5] Yörüken ki yit emez ulaḳ çapar

Ger segirde[711] göt üre yirden ayaḳ
Milk-i Rūmdan menzili ola ᶜırāḳ

[6] Cev şeni egninde elinde t eber
Pāyine yit mez anuñ bād-i seḥer

Çapük ᶜayyār u zengī oġrusı
[7] Kāẕib ol ki sözinüñ yoḳ t oġrusı

NEṢR

Ḥükemā ḳav lince Ḳāhir Bād-pāye buyurdı ki Ġamġamayi ᶜalem dibine [8] ilt üp yine gele gendüyile cengde bile ḥāẓır ola. Bād-pā daḥı git di. Gelüp ᶜaskere yit di. Ez-ān-cānib Ḳāhir daḥı [9] düşmen[712] ṭ arafına naẓar it di. Gördi ki gendü v armazsa pehlev ānlar helāke v arur. Düşmān ġālib olup gendüye hey [10] ururlar. Hemāndem ṭ urduġı yirden Heşt -pāy-ı Baḥrīye maḥmīz ṣaluban[713] yidi başlu ev ren gibi meydāna sürdi. Ol [11] ḳara ṭ aġ gibi gürzin eline alup raᶜd-v ār naᶜra urdı. Eyle kim āv āzı gökleri gürlet di v e deñizleri gümlet di [12] v e ṭ oḳuz ḳat felek ṭ ası çıñlayup öt di. Yire göge zelzele v elv ele düşüp Ḥabeş leşkerin

[711] 80a[5] segirde: B segirdse
[712] 80a[9] düşmen: B düşmān

beliñlet di. Andan luᶜb u hüner [13] göst erüp cev elān it di. Oḳ at maḳda v e ḳılıc ṣalmaḳda v e süñü oynat maḳda. Gökdeki Merrīḫi ḫayrān eyledi. Andan arḳasın gendü [14] pehlev ānlarından yaña dönderüp yüzin Ḥabeş leşkeri cānibine ḳılup sedd-i İskender gibi yirinden ṭurdı daḫı āv āz-ı bülendī [15] çaġırup arslān gibi añradı. Altındaġı ejder-ṣıfat[714] merkeb daḫı ġıjġıruban ḫayḳırdı. Ayaḳlarıla yir yüzün penbe gibi [16] dit di. Toz felege çıḳuban gök yüzün[715] ḳarart dı daḫı Ḳāhir ḳalḳan yapınup gürz çeküp ḳażā v ü ḳader gibi Süheyl Ḥabeşīnüñ [17] v e Ḳırv ān-ı Zengīnüñ öñlerin aldı daḫı mecāl v irmeyüp Süheyl Ḥabeşīye bir gürz urdı ki egerçi ki Süheyl ḳalḳan berāber ṭut dı. [18] Velakin ḳolı pāydār olmadı. Çi ḳalḳan çi alacuġ t er-kemān perrān ṭaġılup ḍarb inüp Süheylüñ ḳafasına ṭoḳınup ḫurd u [19] ḫaşḫāş it di v e altındaġı gergedanuñ bili üzüldi. Anı görüp Ḳırv ān-ı Zengī v e Şet lāl-i Ḥabeşī Ḳahirüñ heybet in görüp [20] dönüp ḳaçmaḳ ist eyince Ḳāhir yit işi v arup ikisinüñ arasına girdi. Gürz ṭırfılına ṣoḳup Heşt-pāy-ī Baḥriye mahmīz urup [21] üzerlerine sürdi[716]. Ḳażā v ü ḳader gibi yit di. El urup ikisini muḥkem kemergāhlarından ṭut dı daḫı pīl gergedanları arḳasından [80b][1] alma gibi ḳaldurup[717] birbirine get ürüp göksin göksine ḳakup ḍarbıla urdı. Eyle muḥkem birbirine ḳaḳdı ki ikisinüñ daḫı göksi [2] t aḫt aları ḫurd u ḫaşḫāş olup cānları çıḳdı. Andan göt ürüp ṣaġ elindeki Şet lāli hav āya at dı. İnerken ḳılıcla [3] çarpup çāk it di. Nīmeleri iki ṭarafa yir yüzüne[718] düşdi v e andan ṣol elindeki Ḳırv ān-ı Zengīyi hav āya göt ürüp [4] at dı. Anı daḫı inerken ḳılıcla çarpup iki nīme it di daḫı ḳılcın çeküp Ḥabeş melikine muḳābil ṭurup naᶜra urup [5] eyit di ki,

NAẒM

---

[713] 80a[10] ṣaluban: B uruban
[714] 80a[15] ejder-ṣıfat : B'de yok
[715] 80a[16] yüzün: B yüzin
[716] 80a[21] sürdi: B sürüp
[717] 80b[1] ḳaldurup: B ḳaldırdı
[718] 80b[3] yüzüne: B yüzine

Ḳanı kimdür merd <ü>[719] merdān-ı nāmv er
Ḳan içici serfirāz u rast er

[6] Gelsün imdi ceng idelüm bu zamān
Tā göreler kimdedür erlik hüner

Pehlev ānem yoḳ naẓīrüm şübhesüz
[7] Cengüme heng it mez ejder u[720] heft e-ser[721]

Ṣuda t innīn[722] av laram ṭ aşda pelenk
Bīşede ṣaydum bebrile şīr ü ner

[8] Gökde<ki>[723] Merrīḫ ola ḫaṣmum bu gün
Ḳılıcumdan ḳorḳuban āmān diler

Dīv ü ᶜifrīt olsa perrī yāḫū ġūl
[9] Cengüme olmaz muḳābil baş eger

Yir ṭ olu leşker gözümde t ozca yoḳ
Baḫr ulusı ḳılıcum buzca ḳırar

[10] NEŞR

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Ḳāhir bin Sām ol pehlev ān-ı nīk-nām bu v echile naᶜra urup Ḥabeş melikinden ki [11] er diledi daḫı göksin gerüp yirinde

---

[719] 80b[5]'de yok: B ü
[720] 80b[7] u: B yok
[721] 80b[7] heft e-ser: B heft -i ser
[722] 80b[7] t innīn: B t eyin
[723] 80b[8] gökde: B gökdeki

ṭurup düşmān ḳanın dökmege ḳılcın pūlād ḳolçaġına biledi. Ez-ān-cānib [12] Ḥabeş şāhı Ḳanḳrāt naẓar ḳılup Ḳāhiri ki gördi oñat bildi ki ᶜālemde buña kimse muḳābil olmaz. Cān alıcı daḫı gelürse [13] ẓafer bulmaz. Andan dönüp ṣaġına ṣoluna[724] baḳup Ḥabeş dilāv erlerine v e zengibār serv erlerine ḫışm idüp eyit di ki ne ṭ ururs ız? [14] Bu ejdehā süv ār cān alıcıya v arsañuz. Ne miḳdārını bildürüp cev āb v irseñüz. Ne deyüp[725] söyledi gördi ki [15] Ḳāhir heybet inden kimse ilerü v armaz. Hemāndem diledi ki gendü meydāna gire. Velī bu pehlev ānuñ bir ulusı v arıdı[726]. Adına [16] Cābir Zengī dirlerdi. Degme pīl gergedan anı göt ürmezdi. Yüz yigirmi dört arış ḳadd ü ḳāmet i v arıdı. Efrāsiyāb-v eş [17] ṣalābet i Merrīḫ Keyv ān-v eş mehābet i şecāᶜat i v arıdı. Velīkin Ḥabeş melikinüñ ḳızın ist emişdi. Virmedügi ecilden [18] ḳız begenmeyüp siyeh rūdur v armazam didügi sebebden şāha ḫāṭ ırı ḳalup cenge v armamışdı. Ālāyın gözedüp ṭ ururdı. [19] Şav aşa daḫı el ḳaramışdı. Çünki gördi şāh düşmen elinde ᶜāciz oldı. Furṣat bulup gergedandan aşaġa [20] inüp şāh naẓarına v arup duᶜā ḳıldı. Eyit di ki şahā sev dük v irmeyince sev dük ele girmez ḳızuñı baña v irecek. Ol ki [21] benden ġayri buña kimse v armaz deyicek[727] şāh eyit di: Ḳızum degül memleket üñ nıṣfın saña bile[728] v ireyin. Tek düşmānı[729] öñümde [81a] [1] zebūn göreyin diyüp icāzet ki v irdi Cābir-i Zengī[730] biñ dört yüz yaşında ḳarlu ṭaġ gibi[731] bir aḳ gergedana [2] süv ār olup bindi. Bezirḫāne süt ünı gibi süñüsin ele alup yidi āyīnelü ḫirman ḳadar pūlād ḳalḳanın yapındı [3] daḫı gergedanı sürüp Ḳāhir elin alup lāf urup depindi. Çünki Ḳāhirüñ yaḳınına v arup gergedan başın [4] çev ürüp ki ṭ urdı başından künbed gibi aşḳılfın alup eyerḫānesine ṣalup raᶜd-v ār naᶜra urdı daḫı gendüyi [5] medḥ idüp bu ebyāt ları oḳuyup yaᶜnī ki düşmāna ḳorḫu v irdi.

---

[724] 80b[13] ṣoluna: B ṣolına
[725] 80b[14] deyüp: B diyüp
[726] 80b[15] v arıdı: B v ardı
[727] 80b[21] deyicek: B diyicek
[728] 80b[21] bile: B'de yok
[729] 80b[21] düşmānı: B düşmān
[730] 81a[1] Cābir-i Zengī: B Cābir Zengī

NAẒM

Didi benv en Zengī Cābir bu gün

[6] Ben v ariken kimdurur Ḳāhir bu gün

Yüz biñ eri ḳılcumla ḳırmaġa

Erligile olmışam ḳādir bu gün

[7] Niçe biñ leşker ṣıyup baş kesmişem

Ad çıḳarup olmışam māhir bu gün

Benden özge yoḳdurur ᶜālemde er

[8] Merrīḫ Keyv ān baña ḳādir bu gün

Gel iy Ḳāhir ceng idelüm imdi sen

Ki olmışamdur cengüñe ḥāżır bu gün

[9] DER BEYĀN-I MUḲĀBİL ŞODEN-İ ḲĀHİR BER ZENGĪ CĀBİR

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki ol Zengī Cābir bu v echile ki lāf urdı andan ışıġın [10] kesüp süñüsin ele alup ki çev ürdi Ḳāhir üzerine ḥamle ḳılup gergedan sürdi. Ez-ān-cānib Ḳāhir daḫı sedd-i Yeᵓcūc [11] gibi yirinde ṭ ururken ḳaġan arslān ṭ aġdan baḳar gibi ol ḳaplanı gözlerile Ḥabeş çerisin gözleyüp göz ururken anı [12] gördi ki bir pehlev ān-ı Ḥabeşī kim ḳāmet i menāreye[732] beñzer ḥammām ḳubbesine başı ḳara ṭ aġ gibi bir aḳ gergedana süv ār [13] olup sürmiş gelür. Merrīḫ felek görse erliginden heybet alur. Şekli eyle ḳara ki cāmūsa beñzer. Başındaġı [14] pūlād ışıġı ḳara bulut gibi gözleri berḳleyin berḳiyüp gözleri bebegi yanar

---

[731] 81a[1] gibi: B'de yok

[732] 81a[12] menāreye: B mināreye

fannūsa beñzer v e aġzı maġara v e ḳolları menāre [15] barmaḳları şāḫ-ı çenār gibi āv āzı nefīr-i küse beñzer v e ḳulaḳları ḳalḳan gibi <v e>[733] burnı ocaḳ miṣāl<i>[734] yüz<i>[735] ḳara abanūsa beñzer. Velī [16] şecā[c]at de Behmen-i Ṭūsa elinde süñü ṭ ut uşı Keyyūsa beñzer.

NAẒM

Bir bahādur pehlev ān ki t ıġ-zen

[17] Serv er u ḳal[c]a-güşā v ü ṣaf-şiken

Ejdehālar ḳarşu ṭ urmaz cengine

Cābir ü mekkār u kāfir ü pür-fat n

[18] DER BEYĀN-I CENG-İ ĪŞĀN

Ḥükemā ḳav lince Ḳāhir çünki ol pehlev ān ki gördi[736] gürz-i girān eline alup Heşt -pāy-i [19] Baḫrī[737] üzerine sürdi. Eyit di ki iy ḳara yüzlü Ḥabeşī çoḳ söyleme erligüñden ne v ardur göst er. [c]Av rat gibi lāf urup [20] ġav ġa eyleme. Ben Ḳāhir bu ṭ aġları bu çerīnüñ ḳanıla ṣuv arsam gerekdür v e bu ṭ aġuñ cānav arların Ḥabeş cerisi et ile [21] besleyüp ġıdā v irsem gerekdür diyüp daḫı gögüs gerüp ṭ urdı. Cābir gördi ki bu bir ḫūn yirdür. Henüz ḳan [81b] [1] dökmekden uṣanmaz v e bu bir dilāv erdür ki cihān serv erleri bunuñ ḥāşiyesin göt ürmege degmez. Ammā ki ġayret e [2] gelüp ol ṭ aġ gibi gürzüni[738] ḳażā v e ḳader gibi ḳaldurup Ḳāhire ḥav āle it di Ḳāhir daḫı yidi āyīnelü pūlād [3] ḳalḳanın gürze berāber ṭ ut dı. Ḳalḳan göbegine Cābir-i Ḥabeşī bir gürz urdı ki ṣadāsından yir ü gök zelzeleye [4] gelüp ṭ as-ı felek güm güm öt di. Ḳāhir anuñ ḍarbın görüp t aḥsīn it di. Egerçi Cābir-i

[733] B v e: 81a[15]'te yok
[734] 81a[15] miṣāl: B miṣāli
[735] 81a[15] yüz: B yüzi
[736] 81a[18] pehlev ān ki gördi: B pehlev ānı gördi
[737] 81a[19] Baḫrī: B Bāḫrī

Ḥabeşī gürz ḍarbından yidi [5] ḳat yir dit redi v e yiri göt üren ögüzüñ beli egilüp ki balıḳ[739] arḳasında sürcdi. Ammā ki Ḳāhir bin Sāmuñ ḳaṭ ᶜā [6] derdi olmayuban gürz ḍarbın ḳalḳanıla ṣav up Cābirüñ öñüne[740] geçdi. Velī Cābir-i Ḥabeşī ol kāfir pehlev ānları başı [7] Ḳāhiri gürzile merkebinden yıḳamaduġına ġażaba gelüp ḳat ı ḳaḳıdı. Gürzi ṭ opuzluġa[741] ṣalup ḍarbe t aḫt ası gibi [8] ḳılıcın çeküp yıldırım bigi[742] şaḳıdı daḫı gergedanı sürüp v arca ḳuv v et in bazuya get ürüp Ḳāhiri çaldı. Tı̄ġ ḍarbıla Ḳāhir [9] daḫı pūlād ḳalḳanın ḳarşu ṭ ut dı. Ḳılıc ḳalḳana ṭ oḳınup iki demürden odlar çıḳup maşrıḳı yaḳdı ġarbıla. Velī ḳılıc [10] Ḳāhir siperinüñ iki āyı̄nesin deldi. Lakin ḳılıc buz pāresi gibi ṭ aġılup ḳabżası Cābir elinde ḳaldı. Andan[743] Cābir [11] Ḥabeşī ḳaḳıyup ḳılıc ḳabżasın göt ürüp yabana at dı. Ṣaġ oyluġı alt ından bezirḫāne süt ünı gibi süñüsin eline aldı [12] daḫı ol ejdehā dillü ḳarġı şabṭ alu süñü t ümin ḳolt uġı alt ında muḥkem it di v e yalmānın gergedan ḳulaġına berāber [13] ḳılup Ḳāhirüñ sı̄nesin gözet di v e ḥamle it di. Ez-ān-cānib Ḳāhir daḫı t ı̄ġ-ı Ḍaḥḥāk çeküp ḳarşu v ardı. Cābirüñ [14] süñüsin ḳarşudan gelürken t ı̄ġıla çalup iki biçdi. Cābir-i Ḥabeşī anı görüp Ḳāhirüñ heybet ine döyenmeyüp yüz [15] dönderüp ḳusḳuna ḳuv v et diyüp ḳaçdı. Eger ki[744] Cābir-i Ḥabeşī leşkerine ḳarşu cān ḳut armaġıçün ḳaçup ki git di illā ki [16] Ḳāhir dilāv er raᶜd gibi ḥayḳırup berḳ gibi berḳiyüp ḳılıc çeküp Heşt-pāy-i Baḫrı̄yi sürüp Cābirüñ ardından yit di. Andan [17] ol ḳażāy-ı āsumānī gibi t ı̄ġıla ḳafasından eyle çalup urdı ki beşinci ḳat felekde Merrı̄ḫ ḳoluña ḳuv v et diyüp yirinden [18] örü ṭ urdı. Ḳılıc Cābirüñ başını dişini döşüni leşini eyer ḳaşını v e bindügi gergedanuñ bilini ḫıyār manendi iki biçdi. [19] İki ṭ aġ gibi iki yaña Cābir ü gergedan nı̄meleri yıḳılup ḳanları rev ān olup yire ṣaçıldı. Andan Ḳāhir geçe v arup [20] ḳalḳanın yapındı daḫı Ḥabeş leşkerine

---

[738] 81b[2] gürzüni: B gürzini
[739] 81b[5] egilüp ki balıḳ: B egilüp v e balıḳ
[740] 81b[6] öñüne: B öñine
[741] 81b[7] ṭ opuzluġa: B ṭ opuzlıġa
[742] 81b[8] bigi: B gibi
[743] 81b[10] andan: B'de yok
[744] 81b[15] eger ki: B egerçi

depindi. Andan Zilzāl-i Ekber v e Ġażabān-i Kūhī v e Elḥāṣen bin Yaᶜre v e Semāḥāṭ ūr-ı <Cebelī>[745] [21] v e Şaġyānūs-ı Rūmı v e Tersābūs-ı Andulūsı[746] v e Nuv āyūsu[747] Baᶜlabe ki el-ḳıṣṣa cemīᶜ ḥāżır olan pehlev ānlar v e merd-i merdānlar [82a] [1] v e zaḫmı olanlar daḫı zaḫmına baḳmayup Ḳāhir ᶜaḳabince fīl gergedan sürüp git diler. Ḥabeş leşkerine ḥamle ḳılup ceng it diler. Andan[748] [2] melik-i Ḥabeş daḫı Cābirüñ helāk olduġın ki gördi t ācın göt ürüp yire urdı. Ḳāhirüñ ḳahrıla ki ḥamle ḳılduġın bildi. [3] ᶜAlem depredüp çev re beglere ḳol ṣaldı. Ḥabeş dilāv erleri gördiler ki ol ṭ ar derbendde cān alıcıya ṭ üş geldiler. Ḳaçmaġıla [4] ḳurt ulmayacaḳların bilüp nāçar ḥamle ḳıldılar. Bu ṭ arafdan Ḳāhirile pehlev ānlar v arup od yalıñı gibi Ḥabeş leşkerine girişüp [5] ceng it diler. Ol yañadan daḫı yüreginde olan dilāv erlerüñ şecāᶜat -i cev herīyi cigerinde berk urdı. Erlik ṭ amarları bāzūlarında [6] ṭ urdı. Her biri ölüm ḫav fın göñülden sürdi. Ḳılıcların ᶜüryān ḳılup düşmānlu düşmānına ḳarşu v ardı. Maᶜa'l-ḳıṣṣa [7] sözi dırāz it meyelüm. İki düşmān leşkeri birbirine buluşup cenge ṭ urdılar. Yüz biñ er Ḥabeş çerisi v e biñ yidi yüz yit miş yidi [8] Ḳāhirle Süleymān pehlev ānları pīl ü[749] gergedan sürüp ḳoyun sürüsine ḳaṣṣāb v e ṣıġırcuḳ ālāyına şahin girür gibi girüp [9] bebr u peleng gibi ceng idişdiler. Gürz-i girānlar ṣalışup baş u cānlar alışdılar. Döş döşe ecel ḳuşların at ışdılar. Sīnelere [10] siper ṭ ut uşdılar. Süñüler ṣınuşup sīneler v e yaġrınlar süñüşdüler. Gürz ü ṣalıḳlarıla ṭ ıraḳa ṭ ıraḳ dögüşdüler[750]. Seyf ü t īġıla çalışup [11] ṭ uġraşdılar. Mübārizler birbirinden cān baş alışdılar. Leşleri başları ḳılıc ucundan yire ṣalışdılar v e ancalar daḫı kemend at ışup [12] at fīl üzerinden birbirin ṭ ut uşdular[751]. Sebīl-i ᶜarimleyin aşaġa yoḳaru sürüşdiler[752].

---

[745] 81b[20] Semāḥāṭ ūr-ı: B Semāḥāṭ ūr-ı Cebelī
[746] 81b[21] Tersābūs-ı Andulūsı: B Tersāpūs-ı Andelusi
[747] 81b[21] Nuv āyūsu: B Nuv ānūsın
[748] 82a[1] andan: B'de yok
[749] 82a[8] ü: B'de yok
[750] 82a[10] dögüşdüler: B dögüşdiler
[751] 82a[12] ṭ ut uşdular: B ṭ ut ışdılar
[752] 82a[12] sürüşdiler: B sürişdiler

Nām u nāmūs gözleyü düşmānıla uruşdular. Şahlu [13] şāhī yoluna[753] elden geldükce ṭuruşdılar[754]. Ancalar daḫı ḳılıca gelüp ḳurbān olup düşdüler[755]. Bahādurlar tā geceye dek ṣavaş idüp [14] muḥanneşlerüñ mecāli ḳalmayup atdan düşdüler ve Ḳāhir bin Sām gāh ḳılıc eline alup Ḥabeş leşkerin ḳaṣṣāb ḳoyun ḳırar gibi ḳırdı [15] ve gāh eline süñü alup başın önüñ[756] bir yerden[757] süñüye sancup et ini demüre dizer gibi dizerdi ve gāh gürz eline alurdı. Her kime ki [16] gürz ursa ḫurd u ḫaşḫāş ḳılurdı. Her ne ḳalbe ki ejdehā-peyker merkebin ki sürdi at fīl gergedan dönüp ḳaçup [17] Ḳāhir ardın alup cān alıcı gibi ḳırardı. Ol ṭar derbendi Ḥabeş meliki gözüne[758] ṭar itdi. Leşkerin ḳırup ṭaġıdup [18] Ḥabeşī ḳanlarından yir yüzin lāle-zār itdi.

NAẒM

Eyle bir ceng itdi Ḳāhir ol zamān
Kim Ḥabeş ḳav mi göge irürdi fiġān

[19] Ḫaşma ḳılıc çekdüginçe elmās<-ı> renk[759]
Ḳan döküp itdi gözine çarḫı teng

Gerçi ġayret eyledi ḳav m-i Ḥabeş
[20] Şehleri yolına virdi cān u baş

Līki ġālib oldı Ḳāhir leşkeri
Şındı düşmen ḫalḳı ḳalmadı diri

---

[753] 82a[13] yoluna: B yolına
[754] 82a[13] ṭuruşdılar: B ṭurışdılar
[755] 82a[13] düşdüler: B düşdiler
[756] 82a[15] önün: B önin
[757] 82a[15] yerden: B yirden
[758] 82a[17] gözüne: B gözine
[759] 82a[19] elmās renk: B elmās-ı renk

[21] Ol ḳadar ḳan dökdi Ḳāhir it di ceng
Kim ḳuṣardı ḳanı deryāda neheng

Yir yüzünde[760] ça ġ ça ġ aḳan ḫūnudı
[82b] [1] Mev c ururdı ṣanki Aras Ceyḥūnıdı

Eyle bir ceng it di Ḳāhir ol zamān
Ki it di aḥsen Merrīḫ Keyv ān ᶜayān

[2] DER-BEYĀN-I HEZĪMET ŞODEN-İ MELİK-İ ḤABEŞ

Ḥükemā ḳav lince Ḳāhir bin Sām biñ yidi yüz yit miş yidi pehlev ānlarla beyne'ṣ-ṣelāt īnden ceng [3] it diler. Aḫşam olunca v aḳt ī ki aḫşam oldı Ḳāhir ġaẓaba gelüp Heşt -pāy-i Baḫrīyi şāh-ı Ḥabeş[761] üzerine sürüp ḳarşu [4] gelenin ḳırup ᶜalem ü ᶜalemdārını yıḳdı. Şāh-ı Ḥabeş anı görüp ḳaçdı. Leşkeri ṣınup yüz ṣuyın yire ṣaçdı. Ol ṭ ar derbendi [5] geçemeyüp yüz ṭ aġa ṭ ut dılar. Pehlev ānlar ḳılıc ḳoyup ṭ ut up çoġın esīr it diler. Melik-i Ḥabeş birle gelen yüz biñ erden yüz kişile [6] ancaḳ şāh gendüsi ḳurt ılup leşkerine yit di. Baş ḳurt arduġına şükr it di. Derbende girmege t ev be it di. Saᶜd bin ᶜEscede v ezīrlerile [7] beglerile ḳarşu geldi. Gördiler ki leşker ṣınmış. Şāh yaluñuz gelür. Āh u efġān idüp zārīlıḳ ḳıldılar v e Ḳāhir elinden ḳan aġlayup [8] yanup yaḳıldılar.

NAẒM

Ḳıldılar āh kim ṭ olar dūd-ı siyāhıla felek
Dökdüler yaş kim ġarīḳ oldı zemīn kāv u semek

---

[760] 82a[21] yüzünde: B yüzinde
[761] 82b[3] Ḥabeş: B'de yok

[9] Bildiler ki ġālib olmış Ḳāhir ibni Sām Süv ār
Leşkeri ḳalmış hezīmet żāyiᶜ olmış külli emek

NEṢR

Ḥükemā ḳav lince Ḥabeş şāhı [10] bunda beglerile Ḳāhir elinden aġlaşmaḳda. Ol pehlev ānuñ t ıġ oduna cān ciger ṭ aġlaşmaḳda. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Ḳāhir bin Sām [11] geldi. Nit e çünki Ḥabeş leşkerini ṣıdılar. Andan ele giren dut saḳları Zilzāl-i Ekberile orduya gönderüp gendüsi pehlev ānlarla [12] ceng yirine v arup iş yoldaş döñeleyüp gördiler ki Bārūḥcelī v e Temlīḫā bin Aḫīfet le bu iki pehlev ān Süleymān yolına şehīd olmışlar. [13] Ḳāhir anlaruñçün ġāyet acıyup aġladı. Diḳḳat ḳılup yanup yaḳıldı. Andan birḳac sipāḥīye ḥükm ḳıldı. Ol iki pehlev ānı [14] yat duḳları yirden göt ürdüler. Derbend aġzındaġı orduya gelüp ol iki serv erleri çadırlu çadırına get ürdiler. Ādet üzerine [15] ḳara aṭ lasdan kefen sarup derbendüñ ḳıble cānibinden yaña bir yüksek yirinde ḳara yirüñ ḳarnın yardılar. İki maḳbere düzüp [16] ol iki serv erleri Dāv ud peyġāmber şerīᶜat ince t ekbīr ü t ehlīlle göt ürdiler. Namāzın ḳılup defn idüp başları ucuna birer mermer ᶜamūd [17] diküp merḳadin düzdiler. Süleymān nebī ᶜaleyhi's-selām Mekkeye ne t ārīḫde geldügin Sām Süv ār oġlı Ḳāhir Ḥabeş leşkerile anda [18] ceng ḳıldugın ol iki serv er-küffār elinde şehīd oldugın yazup t aḳrīr it diler v e ḥaccārlar ol Ḫuṭ ūṭ ī Hīcesi ṭ aşına [19] ṭ ıġıla ḳazup nām u nişānın t asṭ īr it diler. Tā ki ṣoñ gelenler ol t ārīḫ oḳıyup müṭ ālaᶜa ḳılanlar bileler kim[762] ol yir issi[763] kimmiş v e Süleymān [20] daḫı ins ü cinne nice ḥākimmiş.

NAẒM

Ol iki serv erlerüñ ḳabrin anda düzdiler

---

[762] 82b[19] kim: B ki
[763] 82b[19] ol yir issi: B ol sīn issi

Hīcesi ṭ aşına adını ḳazıdılar[764]

[21] Pehlev āniken cihānda t īgzen
Girdi ḳabre kayıban yañsuz kefen

Ḥāl-i ᶜālem budurur añla hemān
[83a] [1] Bāḳī ḳalmaz kimseye dev r-i zamān

Ger bahādur yā muḥanneṯ ne ki v ar
Sīne girüp olısar cismi ġubār

[2] Ḳanı noldı ḳahramān u kerrīmān
Yāḫū Rüst em-i Zāl-i dest ān-ı Nerrīmān

Ṣaf şikenken cümlesi ḳalᶜa güşāy
[3] Ḫāke yiksān oldı cümle nīk-rāy

Sām dest ān olurısañ pīl zūr
Sin<e>de[765] sinüñ yiyiser mārıla mūr[766]

[4] Rüst em olsañ yāḫū şol Efrāsiyāb
Sīnde et üñ çeyner senüñ murd-bāb

Çünkim aḫir iriserdür derd-i mev t
[5] Ḫayra ḫarc it ᶜömrü[767] furṣat it me fev t

---

[764] 82b[20] ḳazıdılar: B ḳazdılar
[765] 83a[3] sinde: B sinede
[766] 83a[3] mārıla mūr: B mūr-ı mār
[767] 83a[5] ᶜömrü: B ᶜömri

Ḳıl namāz u v ir zekāt u it niyāz
Ki ide raḥmet saña rāḥim bī-niyāz

[6] Nuṣḥını Firdev sinüñ ṭ ut up t amām
Vir ṣalav at Muṣṭ afāya hem selām

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince Ḳāhir bin Sām Süv ār [7] ol iki şehīdi Ḥaḳḳa ḳoyup ot aġına gelüp ḳondı. Cemī[c] pehlev ānlar daḫı çadırlu çadırına indi. Andan Ḳāhir dīv ān ḳurdı. [8] Cemī[c] serv erleri yanına derdi. Yirlü yirine geçüp begler ot urdılar. Çāşnigīrler daḫı Şīlān ḫūnın get ürdiler. Yidiler, içdiler, [9] du[c]āsın ḳılup ḫōş geçdiler. Ba[c]de'ṭ -ṭ a[c]ām düşmān ṭ arafından söz açdılar. Ḳāhir beglerile danışdı. İş ṣoñın ṣanışdı. Eyit di: [10] Benüm göñlüm şöyle diler ki ṭ ut saḳlarumuzı Süleymān ḥaẓret ine gönderev üz. Alup gideler v e biz bu olunca leşkerle bu gice[768] derbendi [11] geçüp Ḥabeş leşkerine şeb-i ḫūn ḳılav uz. Ümīdv ārdur ki Allahuñ [c]ināyet inde Süleymān-ı nebīnüñ mu[c]cizāt ında[769] himmet inde düşmāna ẓafer [12] bulav uz v e sizlerden daḫı murādum budur ki baña yoldaşlıḳ idesiz. Zīrā ki ḳardaşlıḳ odur ki eyyām-ı şiddet de saña mu[c]āv in [13] ola[770]. Nit ekim dimişlerdür: eḫūke men {v e} esāle fi'ş-şidde diyicek cemī[c] ḥāẓır olan[771] begler rıżā v irmeyüp eyit diler: Yedi kez [14] yüz biñ düşmān leşkerine ot uz biñ er ḳarşu v armaḳ [c]āḳılāne iş kāmilāne cünbiş[772] degüldurur ki dirlik[773] giñligi emn ü [15] āmāndadur. Nit ekim eydür: refāḥiyyet ü'l-[c]ıyşi fī'l-emn. Ḫuṣūṣan [c]asker-i[774] Süleymānuñdur.

---

[768] 83a[10] biz bu olunca leşkerle bu gice: B biz bu gice olınca leşkerile
[769] 83a[11] mu[c]cizāt ında himmet inde: B himmet inde mu[c]cizāt ında
[770] 83a[13] ola: B'de yok
[771] 83a[13] olan: B o
[772] 83a[14] cünbiş: B cünbüş
[773] 83a[14] dirlik: B dirilik
[774] 83a[15] [c]asker-i: B [c]asker

Ṭut saḳları gönder. Ḥālüñi[775] ārż eyle. [16] Nekim buyurursa fermān anuñdur diyicek Ḳāhir nāçār olup Zilzāl-i Ekberi ṭut saḳlarıla Süleymāna gönderdi. Ol aḫşam Zilzāl [17] daḫı refīḳlerile ṭut saḳları alup Süleymān ḥażret ine geldi v e geçen mācerāyı ᶜarż ḳıldı. Süleymān-ı nebī işidüp şād oldı. [18] Nuṣret v iren Allaha şük<ü>r[776] ḳıldı. Ṭut saḳları ḥabse ṣalup Zilzāle ḫilᶜat geyürüp emr it di ki zinhār düşmana v armayasız. [19] Derbend aġzında ṭurasız. Benden ḫaber v armayınca yirüñüzden ayrılmayasız.

NAẒM

Böyle diyüp şāh[777] Süleymān ol zamān

[20] Ḳāhire gönderdi Zilzāli hemān

Şeh Süleymān emrini güş idicek
Ġamkīn oldı anda Ḳāhir pehlev ān

[21] DER BEYĀN-I TEMSİLĀT-I DĀSİTĀN-I MĀŻĪ

Dās<i>t ānuñ[778] remzini añla[779] ᶜayān

Saña senden naḳl idem bir dāsit ān

[83b] [1] Ḳıṣṣadurur bir bahāne pes baña

Ḫiṣṣen al ki şerḥ idem sini saña

Bu cihāna cismüñ olur bil bedel

[2] Mekket u'l-lah ḳalb-i pāküñ fī'l-meṣel

---

[775] 83a[15] ḥālüñi: B ḥāliñi
[776] 83a[18] şükr: B şükür
[777] 83a[19] Şeh: B Şāh
[778] 83a[21] dāst ānuñ: B dāsit ānuñ

Ol Ḥabeş şāhıdurur İblīs pes
Tābiᶜī nefsüñ hev āsı pīş ü pes

[3] Ḳāhire beñzer ᶜaḳl iy pāk dīn
Ṭut sözin olup belādan sen emīn

Nefs-i İblīsüñ ḳuv āsın cümle kes
[4] Göñlüñe yol bulmaya şeyṭ ān gines

ᶜAḳlı küldür şeh Süleymān fi'l-meṣel
Beyt -i Ḥaḳdur pāk göñlüñ bī-ḫalel

[5] Çün Süleymān Mekke ḳalbüñ eyle pāk
Māl-ı dünyā put durur iy aṣl-ı ḫāk

ᶜĀḳılısañ pūt -ı māla ṭ apmaġıl
[6] Sev güsin dilde ḳoyup bāb yapmaġıl

Tābiᶜī nefsi ḳırup eyle cihād
Kim hev āy-ı nefsi kesmekdür murād

[7] Beyt -i ḥaḳdur ḳalb<i>[780] but ḫāne it megil
Mescidiken anı meyḫāne it megil

Ḥayf eger şeyṭ ān bulursa[781] aña rāh

---

[779] 83a[21] añla: B eyle
[780] 83b[7] ḳalb: B ḳalbi

[8] Ḳalb-i milküñ idiser lābüd t abāh

Nefsi ḳahr it t ā ola ḳalbüñ nefīs
Beyt -i Ḥaḳḳa girmeye İblīs ḫabīṣ

[9] Ten zemīndür göñlüñ o ᶜarş-ı felek
Dīnü[782] olur nefsüñ ᶜaḳl miṣl-i melek

Diyü[783] nefse uyma çekme zaḥmet i
[10] ᶜAḳla uy ki t ā bulasın raḥmet i

ᶜAḳl-ı nāṣıḥ çün saña t elḳīn idem[784]
Menzilüñ esfel iken ᶜilliyyīn ide

[11] Nuṣḥını Firdev sinüñ ṭ ut ki t amām
Mesken ola rūḥuña dāru's-selām

DER BEYĀN-I MECLİS-İ ĀḤİR

[12] Çoḳ şükr olsun ḫudāya ṣubḥ <ı>[785] şām
Kim müyesser eyledi emleḥ kelām

Çün ᶜināyet ḳıldısa luṭ f eyleyüp
[13] Söyledüm aḥsen saḫn[786] u[787] şīrīn peyām

---

[781] 83b[7] bulursa: B olursa
[782] 83b[9] Dīnü: B dīv
[783] 83b[9] Diyü: B dīv
[784] 83b[10] idem: B ide
[785] 83b[12]'de yok: B ı

Üç yüz alt mış ṭ oḳuz meclis daḫı
Ḥaḳḳa minnet oldı āḫir uş t amām

[14] Gerçi ᶜirfān ehli içre men kimem
Ḥāk-i pāy-i kāmilā ki[788] men ġulām

Ne liyāḳat v ardı mende söz diyem
[15] Līki yāri ḳıldı o rabbul-ānām

Kim Süleymān nāme miṣli nüsḫa
Söyledüm t aṣnīf idüp v irüp niẓām

[16] Şol ümīde eyledüm t eᵓlīf bes
Müst emiᶜden güş idincek ḫāṣ u ᶜām

Fāt iḥayla yād idüp Firdev sī<yi>[789]
[17] İdeler ḫayr-ı duᶜā aña müdām

İy cihānı kün diyüp īcād iden
Mürselīn içre Aḥmedī iden imām

[18] O Muḥammed Muṣṭ afā nūr-ı Ḥaḳḳı
Rūzi ḳıl Firdev sīye dārü's-selām

---

[786] 83b[13] saḫn: B suhen
[787] 83b[13] u: B'de yok
[788] 83b[14] ki: B men
[789] 83b[16] Firdev sī: B Firdev sīyi

Ḳıl ᶜināyet āḫir ola bu kit āb

[19] Ki oḳıyup ḳıla duᶜā ḫalḳ<-ı>[790] ᶜav ām

Bu kit ābı oḳuyana yazana

Raḥmet eyle yā ilahī it me aşām

[20] Müst emiᶜden sözüm iden ist imāᶜ

Sehv ümi görüp dimeye ᶜayb u dām

Luṭ fıla ıṣlāḥ idüp ḳıla kerem

[21] Kim kerem ehli olur merd-i ḫışām

Raḫmet -i Ḥaḳdan umarsañ yā āḫī

Vir ṣalav at Muṣṭ afāya ṣubḥ u şām

[84a] [1] Süleymān nāmenüñ üç yüz [[2] yet mişinci meclisinüñ ẕikrindedür]

Begüm ḥüsn eline ḫān[791] ol hemīşe

Göñül t aḫt ına sulṭ ān ol hemīşe

[2] Çü Yūsuf düşmegil çāh-ı ᶜaḳīme

ᶜAzīz dil mıṣrına cān ol hemīşe

[3] Muhibbüñ ḫār-ı ġamdan it dügince āh

Gülüp gül gibi şādān ol hemīşe

---

[790] 83b[19] ḫalḳ: B ḫalḳ-ı

[791] 84a[1] ḫān: B şāh

Cihānda ḥüsnile yoḳdur naẓīrüñ
[4] Güzeller şāhı ḫūbān ol hemīşe

Saᶜādet dev let ile ḳanda v arsañ
Ẓafer fet ḥile ḫāḳān ol hemīşe

[5] Sikender mert ebet dārā ḳadarsın
Saᶜādet le Süleymān ol hemīşe

Menem mūr-ı seḫundān-ı hüner-v er
[6] Naẓar ḳılup mihrübān ol hemīşe

Süleymān nāmesin güş eyleyüben
Ḫaberdār sebeḳ-ḫāʸn ol hemīşe

[7] Bu Firdev sī duᶜācıdur çü dāᶜī
Anuñ derdine dermān ol hemīşe

DER-BEYĀN-I SUᵊĀL KERDEN-İ SÜLEYMĀN [[8ᶜ]ALEYHİ'S-SELĀM Kİ BÜNYĀD-I EVVEL MEKKE] [[9]ŞERREFEHĀ'L-LAH Kİ BİNĀ KERDE EST]

[8]Loḳmān-ı ekber ol ḥakīm pür-hüner ḳav lince saḥn u mendān-ı ḥükemā v e hünermendān-ı [9] fuẓalā v e Eflāṭ ūn-ı Yūnānī ḥükemānuñ reᵊyis-i ehl-i irfānı naḳlince nāḳilān-ı [10] ᶜuḳalā v e rāv iyān-ı kümelā ḫuẓāv end-i muḫt ār v e rāv iyān-ı aḫbār ol v echile ṣaḥīḥ ḥikāyet v e melīḥ riv āyet [11] ḳılup eydürler ki Ḥabeş meliki sıngun gelüp beglerine bulışup ot aġına inüp begleri daḫı çadırlu çadırına [12] ḳonup sürüp begleri dīv ānına gelüp melik-i Ḥabeş ḫāṭ ırın ṣorup meclis ḳurup mey içdiler. Ḳāhirüñ [13] erliginden söz açdılar v e dut ılan beglere acındılar.

Ḳāhirden ḳorḳup üşenüp ḳocundılar[792]. Andan v ezīr ü ümerā [14] bir yire gelüp şāhlarıla danışdılar. İş ṣoñın neye v arur ṣanışdılar. Bular bunda bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib [15] Süleymān ḥażret ine geldi. Nit e ol zamān ki ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb sözin ol araya ki get ürüp t amām it di andan el [16] get ürüp Süleymān dev let ine ḫayr du^{c}ā ḳılup daḫı icāzet alup git diler. Ḥaremden ṭ aşra ki çıḳdılar ol üç dürlü [17] bulut lar hav ā yüzinden yine geldiler. Aḳ buluda ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb v e ol iki bulut lara daḫı imāmeyn süv ār oldılar. Bulut lar bunları [18] hav āya ḳaldurup alup git diler. Andan Ḫıżır u İlyās peyġāmber daḫı icāzet alup git diler. Andan Süleymān peyġāmber ^{c}aleyhi' [19] s-selām El-Yesa^{c} bin Hümeysa^{c}a naẓar ḳılup daḫı Mekkenüñ ne v echile yapılduġın v e ev v el Ḳa^{c}beyi kim binā it dügin bilmek [20] içün aña dönüp su^{o}āl <andan>[793] it di ki[794] bu şerīf maḳām ^{c}aceb İbrāhīm peyġāmber bināsıdur yoḫsa āḫer [21] kimesne bināsıdur v e hem ṭ ūl u ^{c}arżı ne ḳadardur v e içindeki direkler nenüñ aġacıdur? Cev āb v irüp eyt di ki [84b] [1] yā nebiyya'l-lah bu Ḳa^{c}be yirini ev v el Ādem-i ṣafī bünyād idüpdür ki her yılda bir kerre gelüp ziyāret ḳılup yine [2] Hindūsit āna gidermiş. Pes Ādem-i ṣafīden ṣoñra yapduġı binā pāyidār ṭ urmış t ā Nūḥ peyġāmber[795] ṭ ūfānına dek. [3] Yılda bir kerre ḫalḳ gelüp ṭ av āf iderlermiş. Menāsik-i ḥaccı yirine get ürürlermiş v e zamāneleri peyġāmberleri [4] ekṣer bu Mekket u'l-lah yerinde[796] olurlarmış. Vaḳt ī ki ṭ ūfān-ı Nūḥ ḳopıcaḳ ḥacerü'l-esv edi Nūḥ peyġāmber alup[797] Mekkeye [5] ḳoyup Mekke yirini sil gelüp alur. Ṭūfāndan ṣoñra Nūḥ peyġāmber gelüp ḥacerü'l-esv edi yine yirinde ḳor. [6] Mekket u'l-lahı yine yapmaḳ ist er. Nidāy-ı ulūhiyyet irdi ki yā Nūḥ ol Mekkeyi yapmaḳ saña naṣīb degüldür. Anuñ [7] naṣībi Ḫalīlü'r-raḥman olsa gerek. Henüz dünyāya gelmedi. Gelüp beyt u'l-lahı binā ḳılsa gerek deyicek[798] [8] bu ḫiṭ ābı

---

[792] 84a[13] ḳocundılar: B ḳocındılar
[793] B andan: 84a[20]'de yok
[794] 84a[20] it di ki: B'de yok
[795] 84b[2] peyġāmber: B'de yok
[796] 84b[4] yerinde: B yirinde
[797] 84b[4] alup: B'de yok
[798] 84b[7] deyicek: B diyicek

ḥażret-i Nūḥ peyġāmber ᶜaleyhi's-selām işidüp ferāġat itdi. Tā İbrāhīm peyġāmber devrine dek [9] her peyġāmber ki dünyāya geldise ümmet ile yılda bir kez gelüp Ādem bināsı yerin ṭavāf ḳılup ḥacerü'l-esvedi [10] ziyāret iderlermiş. Vaḳtī ki İbrāhīm peyġāmber ᶜaleyhi's-selām dünyāya ki geldi oġlı İsmāᶜīlile Mekke emr-i [11] rabbānī ḥükmince yapup bünyād iderler. Ammā ki Ādem-i ṣafī bināsı üzerine binā ḳılup ābād iderler. Bu Mekke bināsını ki [12] görürsin İbrāhīm peyġāmberle İsmāᶜīl peyġāmber yapduġı binādur.

NAẒM

Kaᶜbenüñ bünyād-ı aṣlı bu ki it düm men beyān
[13] O Ḫalīlüñ Mekke bünyādı durur añla ᶜayān

Böyle diyüp El-Yesaᶜ virdi Süleymāna cevāb
Şeh Süleymān güş idüben oldı ġāyet şād u mān

[14] ḲIṢṢA-İ İBRĀHĪM ḪALĪL DER-BEYĀNI [[15]BÜNYĀD-I MEKKE ŞERREFEHĀ'L-LAH]

Ḥükemā ḳavlince El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ bu vechile naḳl idicek yine Süleymān peyġamber [15] ᶜaleyhi's-selām suᵓāl itdi ki yā El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ egerçi ki ḫūb [16] buyurduñuz bu binay-ı Mekkeyi İbrāhīm peyġāmber yapduġını beyān ḳılup taḳrīr itdüñüz. Velakin ḫalīlü'r-raḥman [17] dünyāya nevechile geldi ve Nemrūdı nevechile dīne daᶜvet itdi ve ceddüñüz İsmāᶜīl peyġāmber nevechile [18] vücūda geldi ve zemzem ḳuyusı yirden çıḳup ᶜayān ve aḳup revān olduġına sebeb ne oldı ve daḫı [19] Mekketu'l-lahı nevechile yapup tamām itdügini daḫı luṭf idüp beyān eyleñ işidelüm deyicek cevāb [20] virüp eyitdi ki yā nebiyya'l-lahi egerçi ki bu ḫuṣūṣda rivāyet muḫtelifdür. Velī taḥḳīḳ bu ki ben [21] atam Hümeysaᶜ aġzından işitdüm. Ol daḫı dedem Selāmān aġzından ol daḫı atası

Nebt aġzından v e ol daḫı [85a] [1] atası Ḥamek[799] aġzından v e ol daḫı at ası Ḳaydārdan Rıżv ānu'l-lahi ᶜaleyhim ecmaᶜīn muḥaḳḳaḳ şöyle işit mişler ki [2] v e ceddümüz Ḳaydār daḫı İsmāᶜīl peyġāmberden ᶜaleyhi's-selām naḳl idüp eyit miş ki at am İsmāᶜīl peyġāmber ᶜaleyhi's-selām [3] at ası ḫalīlü'r-raḥmānıla ᶜaleyhi's-selām[800] Mekkeyi ne v echile yapdugın riv āyet ḳılup eyit miş ki v aḳt ī ki at am İbrāhīm ᶜaleyhi's-selām [4] Allah emrile ki dünyāya gelmezden ev v el ḳaçan ki Ḥaḳ t eᶜālā Nūḥ peyġāmber ḳav mini ki ṣuyıla helāk eyledi v e diledi kim [5] ṣoñra bir ḥikmet daḫı göst ere v e Nūḥuñ oġlı Sām oġlanlarından bir pādişāh belürdi. Anuñ adı Nemrūd [6] idi. Tamām dünyāya ḥükm it di v e ḫalḳı gendüye ṭ apmaġa daᶜv et eyledi v e ol pādişāhuñ çoḳ cāẕūları [7] v arıdı. Yanında bile olurlardı v e ol cāẕūlar eyit diler: Bu yıl senüñ şehrüñde bir oġlan doġar v e senüñ ölümüñ andan [8] müᵓebbed olunmışdur didiler. Pes Nemrūd ᶜaleyhi'l-laᶜne buyurdı: Ol şehirde ne deñlü oġlan doġarsa buġazlayalar. [9] Fī'l-ḥāl İbrāhīm peyġāmber ol ḥīnde dünyāya gelmiş. Cumᶜa gicesi ẓuhūr it miş v e eyit miş ki lā ilahe [10] illā'l-lahu v aḥdehu lā-şerīke lehu dimiş v e İbrāhīmüñ beş barmaġından beş nurlu nesne aḳarmış. İbrāhīm [11] peyġāmber ᶜaleyhi's-selām anları ṭ aᶜām edinüp yirimiş. Şöyle ki bir barmaġından ṣu v e birinden süd v e birinden [12] ᶜasel v e birinden ḫurma v e birinden yaġ aḳarmış v e bir günde bir ayca buyurmış v e on gün maġārada durmış[801]. [13] Andan ṣoñra çıḳmış. Vaḳt ī ki at am İbrāhīm peyġāmber ḳırḳ yaşına girmiş, Ḥaḳ t eᶜālā Nemrūda daᶜv et it mege [14] göndermiş. Çünki İbrāhīm ᶜaleyhi's-selām Nemrūda gelmiş v e eyt miş ki niçün Allahdan ġayrı kimseye ṭ aparsın [15] dimiş. Nemrūd ki İbrāhīm peyġāmberden ol sözi eşit miş. Ḳat ı ṭ arılġanmış v e İbrāhīmi oda at maġa emir it miş. [16] Şeyṭ ān ᶜaleyhi'l-laᶜne Nemrūda mancınıḳ ögret miş v e gendüsi cehennemde ögrenmiş imiş. Ammā ki İbrāhīmüñ [17] ᶜaleyhi's-selām ol maḥalde hemān elin ayaġın baġlamışlar daḫı bī-

---

[799] 85a[1] Ḥamek: B Ḥamel
[800] 85a[3] ᶜaleyhi's-selām: B ᶜam
[801] 85a[12] durmış: B ṭ urmış

mehābā oda atmışlar. Ḳaçan ki İbrāhīm peyġāmber oda [18] yaḳīn gelmiş Ḥaḳ tebāreke ve teʿālā celle celālühü eyitmiş ki **yā nāru ḳūnī berden ve selāmen ʿalā İbrāhīme** [19] dimiş. Tefsīr-i kebīrde eydür ki od ṣovuḳ bārid olmaḳda bir iki vech vardur. Biri budur ki Ḥaḳ teʿālā oduñ [20] ḥarāret ini giderdi. Bārid olup yir yüzin işrāḳ itdi. İkinci vech budur ki odıla İbrāhīm arasında [21] bir nesne yaratdı ve ol nesne İbrāhīmi oddan menʿ eyledi. Üçünci oldur ki bilinde berbende[802] İsmāʿīl [85b][1] varıdı ve berbende bilinde daḫı Muḥammed Muṣṭafā varıdı ʿaleyhi's-selām. Ol sebebden od İbrāhīmi [2] göyündürmedi. Zīrā ki berbende bile yanarıdı. Dördünci vech<i> budur ki atam İbrāhīmi od anuñçün yaḳmadı ki [3] bir kez nār-ı maʿnevī ile yanmışıdı. Nitekim ḫeberde gelür ki **el-muḥtarıḳ lā-yehtarıḳ**. Pes atam İbrāhīm [4] Cebrāʿīle eyitmiş ki hīçbir dostı gördüñ mi ki dōstınuñ cānın alave Ḥaḳ teʿālā ḥażretiyle eydür ki [5] hīçbir dōstı gördüñ mi ki dōstını görmek istemeye didi. İmdi her kim ʿışḳa yanmaḳ isterse [6] ʿışḳı İbrāhīmden ögrenmek gerek ki[803] yüzini aydan ve günden çevürdi. Andan ṣoñra insān ṣūretine [7] yol buldı. Zīrā ki ʿāşıḳlaruñ maḳāmı hemīşe vücūd-ı ḫarābātındadur ve anlaruñ vücūdı cām-ı şuhūd şarābıla [8] mālāmāldur. Dünyānuñ ve aḫiretüñ niʿmetleri ol meclisüñ nuḳlı olmaz. Anuñçün ki baḥr-i ẕāt-ı eḥadiyyet de ġarḳ [9] olmışlardur ve ʿışḳ bunlarda iḫtiyār ḳomamışdur. İbn-i Abbās raẓiya'l-lahu ʿanhu eydür: Eger Ḥaḳ teʿālā oda [10] berden dimeseydi atam İbrāhīm ıssıdan helāk olurdı ve eger selāmen dimeseydi ṣovuḳdan İbrāhīm peyġāmber [11] muhlik olurdı ve atam İbrāhīm peyġāmber üç gün odda ṭurmış ve ḳaçan kim oda düşmiş ol odda [12] gül nerges bigi reyḥānlar açılmış ve bir ṣu çıḳmış ve bülbül üʿandelīb ötmiş ve bir ferişte daḫı bilesince İbrāhīm [13] odda müfred olmasun içün gendüyi oda bıraḳmış. İllā ki od bunları göyündürmemiş. Ol ferişte daḫı [14] atam İbrāhīm ṣūret indeyimiş ve Nemrūd daḫı sarāyından İbrāhīm<i>[804] ve ol ferişteyi görüp teferrüc idermiş

---

[802] 85a[21] berbende: B berbendi
[803] 85b[6] ki: B'de yok
[804] 85b[14] İbrāhīm: B İbrāhīmi

v e eydürmiş kim[805] [15] yā İbrāhīm oddan daḫı çıḳmaḳ ist emez misin daḫı İbrāhīm oddan çıḳmış v e baᶜdehu Nemrūd bir sarāy yapmış ki [16] ġāyet bülend it miş v e yüksekligi ol sarāyuñ elli milimiş. Ḫaḳ t eᶜālā celle v e ᶜalā ekābir ḳat ı yil v irimiş[806]. [17] Ol sarāyı üç şaḳḳ eylemiş. Bir pāresin bir deñize bıraḳmış v e bir pāresi yerinde[807] ḳalmış v e bir pāresin Hindu[808] [18] deñizine at mış. Ol ḳorḫudan ḫalḳ dürlü dürlü olmışlar v e cümlesi yet miş bölük olmışlar. Dürlü dürlü dilleri [19] andan ṣoñra söylenmiş v e andan öñdin sūryānice söylerlerimiş[809]. Andan ṣoñra Ḫaḳ t eᶜālā [20] siv ri siñek çerisin v irmiş, t ā ki anları helāk eylemiş. Baᶜdehu İbrāhīm peyġāmberüñ atası v e anası [21] īmāna gelmemiş. Andan İbrāhīm peyġāmber Şāma gelmiş v e Şāmda dört oġlı olmış. Biri Medyen v e biri[810] Medāyin [86a] [1] v e biri daḫı ḥażret -i İsmāᶜīl v e biri İsḥāḳ ammā ki İbrāhīm peyġāmber ṭoḳsan ṭoḳuz yaşında [2] iken Hācerden İsmāᶜīl ṭoġmışın yüz iki yaşında İsḥāḳ ṭoġmış. Andan ṣoñra İbrāhīm peyġāmber Kaᶜbenüñ [3] bünyādın urmış. Ev v elden esās v arımış. İbrāhīm peyġāmber ol esās üzre bünyād urmış. Cebrāᵓīl v aż̇ᶜın [4] göst ermiş. Ebū Ḳubeys ṭaġı dev e gibi iñlemiş. Ḥacerü'l-esv ed andan çıḳmış. Ev v el aḳ yāḳūt dan imiş. Ṣoñra ḥāl [5] görmiş ᶜav rat laruñ elleri aña degmiş. Fi'l-ḥāl ḳara olmış. Ammā yā nebiyya'l-lah ev v el Ādem peyġāmber ki Kaᶜbeyi yapmış [6] Nūḥ dev rine degin ki ṭav āf iderlerimiş. Ṭūfān-ı Nūḥ olıcaḳ Ḫaḳ t eᶜālā emr ḳılmış. Birinci ḳat gök ḫalīfe- [7] -sile on ferişt e inmiş. Kaᶜbeyi göt ürüp göge çıḳarmışlar. Dördünci ḳat gökde beyt ü'l-maᶜmūr v ardur [8] didükleri ḳav l-i ṣaḥīḥ degüldür. Ammā ki eṣaḥ ḳav l budur ki Ādem peyġāmber Mekket u'l-lahı binā it dügi ḥīnde dört [9] dürlü ṭaġuñ ṭaşından yapmış. Nit e biri Mina ṭaġınuñ ṭaşıla biri Cidde ṭaġınuñ ṭaşıla biri [10] Ḳubeys ṭaġınuñ ṭaşıla biri Ṭūr ṭaġınuñ ṭaşıla. Ḳaçan ki ṭūfān-ı Nūḥ oldı Ḫaḳ t eᶜālā emrile ol ev üñ [11]

---

[805] 85b[14] kim: B ki
[806] 85b[16] v irimiş: B v irmiş
[807] 85b[17] yerinde: B yirinde
[808] 85b[17] Hindu: B Hind
[809] 85b[19] söylerlerimiş: B söylerimiş

ṭaşların ferişteler yine yirlü yirine yaᶜnī ki ol dört ṭaġa iletdiler. Dürüst ḳavl budur. Yine [12] Ḥaḳ teᶜālā emrile ferişteler ol dört küḥden ol evvelki ṭaşları getürdiler. İbrāhīm peyġāmber ᶜaleyhi' [13] s-selām Kaᶜbeyi yapdı. Üc yılda tamām itdi. Cebrāᶜīl ᶜaleyhi's-selām Ḥacerü'l-esvedi getürdi. Ḳāfdan Ṭaberiyye [14] ḳavlince Ḥacerü'l-esved ol ṭaşdur kim cennetden Ḥavvā anamuz anı alup bile çıḳdı. Ādem-i ṣafī Mekkeyi yapıcaḳ [15] anı Mekkenüñ bir rükninde ḳomışdı. Ḥavvā vefāt idicek Cebrāᶜīl ol ṭaşı yine cennete iletmişidi. Ḫalīle yine [16] getürdi. Yine Ḫalīl Kaᶜbenüñ bir rükninde ḳodı. Andan İbrāhīm peyġāmber ṭavāf idüp ḥac erkānın yirine getürdi. [17] Andan İbrāhīm peyġāmber berbende İsmāᶜīli ve İsḥāḳı ve Sāreyi Ḥāciri Ṣābiri Ḳānicᶜ Muṭīᶜi alup ᶜArafāt ṭaġına [18] çıḳup duᶜā ḳıldılar. Evvel İbrāhīm eydür: İlahī her kim bu eve Ḥac itmege gele pīrlerini baña baġışla didi. Berbende [19] İsmāᶜīl eyitdüm: İlahī her kim bu eve gele yigitlerin baña baġışla didüm. İsḥāḳ eyitdi: İlahī nev ḫīz oġlanların baña [20] baġışla. Sāra eydür: ᶜAvratları baña baġışla <ve>[811] Hācir eydür ḳaravaşları baña baġışla. Ṣābir eydür: Ḳoyunları baña Ḳānicᶜ eydür çopan- [21] -ları baña baġışla. Muṭīᶜ daḫı ḥammālları diledi. Min ḳabli'r-raḥman bir nidāy-ı ᶜaẓīm irdi ki yā İbrāhīm biḥaḳḳı ᶜizzetī ve celālī [86b] [1] cümleñüzüñ duᶜāsın ḳabūl ḳıldum di. İmdi yā resūl Kaᶜbe bāmına çıḳ. Çaġır kim yā ümmet-i Muḥammed Kaᶜbeyi ṭavāf ḳıluñ [2] digil didi. Andan ol resūl eydür: İlahī benüm āv āzum ne ḳadar yire vara kim ümmet-i Muḥammed işide. Yine ḫiṭāb-ı ᶜizzet irdi kim [3] yā İbrāhīm caġırmaḳ senden işitdürmek benden. Cemīᶜ ᶜāleme andan ol resūl Kaᶜbe bāmına çıḳup çaġırdı kim [4] yā ümmet-i Muḥammed Kaᶜbeyi yapdum. Gelüñ, ṭavāf ḳıluñ, yarlıġanuñ didi. Andan Ḥaḳ teᶜālā ol resūluñ āv āzın maġribe maşrıḳa [5] irgürdi. Şöyle kim ata bilinde ana raḥminde olanlar işitdi ve daḫı ḳıyāmete dek gelecek Muḥammedīnüñ ervāḥına işitdürdi. [6] Her cān kim ol dem işidüp Lebbeyk didi şimdi ol cānlardur kim varup Kaᶜbeyi ṭavāf ḳılurlar. Andan İbrāhīm [7]

---

[810] 85b[21] ve biri: B'de yok

[811] B ve: 86a[20]'de yok

peyġāmber eydür: İlahī İsḥāḳa şöyle kerāmet v irdüñ kim biñ peyġāmber bilinden gele v e bu İsmāʿīl ki benüm oġlumdur aña [8] daḫı hedāye ne v irdüñ didi. Bes nidā geldi kim yā İbrāhīm İsmāʾīl bilinden bir oġlan get ürem ki cümle nebīlerüñ [9] serv eri ola. Dükeli ḫalḳ anuñ şafāʿat ine muḥt āc ola. Sen ki ḫalīlümsin anuñ şefāʿat ine muḥt āc olasın. İbrāhīm [10] ʿaleyhi's-selām bu nidāyı işidicek şükr ḳıldı. Didi kim elḥamdüli'l-lah. Aḫir zamān peyġāmberi benüm neslümden geliserdür didi [11] daḫı ol şükrāne İbrāhīm peyġāmber ʿaleyhi's-selām biñ ḳoyun biñ ṣıġır biñ dev e ḳurbān eyledi.

NAẒM

[12] İşbu sözi diñleyüp olġıl āgāh
Gör ne peyġāmber v irüpdür ol ilāh

Aḥmede ümmet olduġıña ḳıl şükr
[13] Ki oldurur rūz-i ḥaşr saña penāh

Ḥaḳḳına lev lāk diyüp Ḥaḳ anuñ
ʿIşḳına yarat dı anuñ Ḥaḳ māsiv āh

[14] Kaʿbey-i milk-i ʿArabdur ḥażret i
Ḳıbley-i ehl-i ʿAcemdür pādişāh

Ẕāt ıdur ḫayr-ı rusul efḍal nebī
[15] Ümmet i ḫayru'l-ümemdür ḳıl nigāh

ḲIṢṢAY-I CĀH-I ZEMZEM VE ḲAŻİYYE-İ İSMĀʾĪL ʿALEYHİ'S-SELĀM

Ḥükemā ḳav lince [16] El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ Süleymān peyġāmber ḥażret ine ᶜaleyhi's-selām Ḫalīlü'r-raḥmanuñ ᶜam beyt i'l-ḥarim[812] ne v echile yapduġın ḥikāyet [17] idicek t ev ātürle ṣḥḥat e irmiş. Cedd-i İsmāʾīl peyġāmber aġzından ᶜam[813] ṣaḥīḥ naḳl ile riv āyet idicek Süleymān peyġāmber [18] ᶜaleyhi's-selām işidüp bildi ki ev v el Mekke<yi>[814] Ādem-i ṣafī bünyād it miş ṣoñra Ḫalīlü'r-raḥman maᶜmūr ḳılup ābād it miş. [19] Allaha t ekbīr get ürüp rūḥlariçün duᶜā oḳuyup el yüze sürüp andan yine suʾāl ḳılup eyit di ki El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ iy ṣaḥib-i [20] nūr-ı Muḥammed Kaᶜbenüñ sebeb-i bünyādın beyān it düñ. Velī bu āb-ı Zemzem yirden çıḳup rev ān olduġın daḥı t aḳrīr eyle. Aṣlı [21] birle işit dügüñ gibi t aᶜbīr eyle diyicek cev āb v irüp eyit di ki yā nebiyya'l-lah v aḳt ī ki Nemrūd laᶜīn Ḫalīlü'r-raḥmānı ki oda [87a] [1] at dı[815] Ḥaḳ t eᶜālā İbrāhīme yanar odı gülist ān u lāle v ü sünbül ü żaymerān idicek niçeler İbrāhīme iḳrār idüp [2] ḥaḳ peyġāmber bilüp Allaha īmān get ürdiler. Velī Nemrūd ḳorḫusından gendüleri iẓhār it meyüp gizlediler. Furṣat gözlediler. [3] Ammā ki Nemrūd-ı bī-dīnüñ bir v ezīri v arıdı. Adına Hāẕer bin Bāḥū dirlerdi v e anuñ bir cemīle bākire-ḫūb [4] ṣüret nīkū sīret ḳızı v arıdı. Adına Sārā dirlerdi. İbrāhīm od yaḳmadugın görüp sürüp ḳat ına gelüp [5] eyit di ki yā İbrāhīm senüñ ṭ apduġuñ Allaha īmān get ürdüm. Bildüm ki ḳādir-i ber-kemāldür. Beni ḥelāllıġa ḳabūl eyle diyicek [6] Ḫalīlü'r-raḥmān ḳabūl idüp Sāra īmāna gelüp alup git di. Gelüp ol maġaraya yit di. Andan Allah t eᶜālā İbrāhīme emr it di. [7] Nemrūdı īmāna daᶜv et it di. Ol ᶜāṣī īmāna gelmedi. Bu arada söz çoḳ v e cemīᶜ ḳażiye maᶜlūmuñuz t aḳrīri lāzım degül. [8] Ḥaḳ t eᶜālā celle celālühü İbrāhīme çünki nübüv v et v irdi v e Nemrūd siv ri siñek elinde helāk idüp yit ürdi. Behrūz [9] adlu bir nev cuv ān yerine[816] pādişāh olup ḥükm ḥükūmāt it di. Pādişāh oldı. Velī Ḫāv āt īn ṭ āyifesine māyil idi. Sārāya ṭ amaᶜ [10] it di.

---

[812] 86b[16] beyt i'l-ḥarim: B beyt ü'l-ḥaram
[813] 86b[17] peyġāmber aġzından ᶜam: B peyġāmber ᶜam aġzından
[814] 86b[18] Mekke: B Mekkeyi
[815] 87a[1] at dı: B it di
[816] 87a[9] yerine: B yirine

Ẓulmile ḳat ına get ürt di. Diledi ki el ura. Eli ḳuruyup ṭ ut maz oldı. Sārādan ᶜözr dileyüp ayaġına düşdi. Eyit di: [11] İy ẖāt ūn ol dīn ḥaḳḳı ki ṭ aparsın duᶜā ḳıl ki elüm ẖōş olsun. Şükrāne saña bir ḳarav aş v ireyin ki sizüñ aṣluñuz- [12] -dan olsun. Sāra daẖı duᶜā ḳıldı. Ol meliküñ ḳolı ẖōş oldı. Ol melik daẖı Sārāya Ḥācir adlu bir ḳarav aş v irdi. [13] Sāre daẖı Hāciri alup İbrāhīm ḳat ına geldi. İbrāhīm anı görüp şükr ḳıldı. İbrāhīm Hācire aṣlın ṣordı. [14] Ṣāliḥ peyġāmber neslinden çıḳdı. Velakin felek nekbet ile rūzigār şiddet ile ḳarav aşlıġa düşmişdi. Andan Sārā gördügi [15] v āḳıᶜayı ḳaṣd ḳıldı kim ẖaber v ire. İbrāhīm eydür: İy ḥelāl söylemek ḥācet degüldür. Ol ḥāli Ḥaḳ t eᶜālā baña göst erdi [16] didi. Sārā daẖı ol sözi işidicek şād oldı. Andan Sārā Hāciri İbrāhīme baġışladı. Eydür: İy resūl [17] bu ḳarav aşı ṭ ut. Ola kim bundan bir oġlan v ücūda gele. Çünkim benden olmadı didi. Bu söz üzere şād olup [18] Şām diyārına geldiler. İbrāhīm daẖı Hācire yaḳīn v ardı. Hācir daẖı ḥāmile oldı. Ṭoḳuz ay t amām olıcaḳ İsmāᶜīl [19] v ücūda geldi. Sekiz yaşına giricek İsmāᶜīl cebīninde āẖir zamān peyġāmberi Muḥammed Muṣṭ afānuñ nūrı [20] göründi. İbrāhīm daẖı dükeli sev güsin İsmāᶜīle bıraḳdı. İbrāhīm daẖı ol v aḳt in ṭ oḳsan yaşına irmişidi. [21] Velī ḥāli şöyleyidi kim İbrāhīm İsmāᶜīlden bir nefes ayru olmazıdı. Vela(ī)kin yā Süleymān İbrāhīm nebī ṭ oḳsan yaşına [87b] [1] ki[817] girdi bir gün Cebrāᶜīl ᶜaleyhi's-selām Allah emrile üc melek-i muḳarreb ile Ādem ṣūret ine girüp İbrāhīm ḳat ına [2] geldiler. Ḳarşusına ot urdılar. Andan Ḫalīl bir büzġāle başlamışdı. Ġāyet ferbih idi. Buġazlayup bişürüp muḳarreb melekler [3] öñine get ürdi. Yimediler İbrāhīm gümān ḳılup ḥav f it di. Eydür: bunlar benüm t aᶜāmum yimediler. Beñzer kim bunlar yaman işiçün [4] gelmişlerdür diyüp ṭ urdı. Cebrāᶜīl daẖı bildi kim İbrāhīm ḳorḳdı. Andan eyit di: Yā İbrāhīm lā-t eẖaf v e beşşerūhu bi-ġulāmin ᶜalīm [5] Yaᶜnī eydür: Yā resūl ḳorḳma kim biz saña oġul muşt ulayu[818] geldük. Biz meleklerüz. Ṭaᶜām yimezüz didiler. Andan İbrāhīm [6]

---

[817] 87b[1] ki: B'de yok

[818] 87b[5] muşt ulayu: B muşt ılayu

eydür: İy melekler didügüñüz oġlan kimden olsa gerekdür? Cebrāʾīl eydür: Sārādan olısardur.

NAẒM

[7]Nola Sārā pīr zense bu zamān
Ḳādir-i ḳudret -nümā v ü müst eᶜān

Viriserdür Sāradan saña oġul
[8]Ki olısar peyġāmber añla o cüv ān

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince Sārā anamuz o zamān ġāyet ḳarımışdı. Şöyle ki [9]ḳadd-i ḥamīde olmışdı. Ev kūşesinde ot ururken Cebrāʾīl get ürdügi ḫaberi işit di. Nit di v emrat ühü ḳāʾimet ün [10]fe-ẕaḥikat. Yaᶜnī Sārā ayaḳ üzere ṭ urup güldi[819]. Andan Cebrāʾīl fasīḥ lisān birle eydür: İy Sārā senden [11]bir oġlan olısar. ᶜAḳl u ᶜilm <ü>[820] issi. Adı İsḥāḳ[821]. Sārā bu sözi işidicek fe-ṣakket v echehā. Yaᶜnī gülüp el yüzine [12] urup eydür: ḳālet yā v eylet īʾe elidü v e ene acūzun v e heẕē baᶜlī şeyḫan. Sārā eydür: Benden iy ᶜaceb oġlan ṭ oġa mı? Ben ḳarı [13]v e erüm ḳoca didi. Sārā şöyle diyicek andan Ṭāv us-ı melekūt eydür: İy Sārā et aᶜcibīne min emri'l-lahi. Eyit di: Allah [14]emrin ᶜacebler misin didi. Bunda bir suʾāl it diler. Nit e didiler kim Sārā hemīşe oġlan get ürmek ist erdi. Hāciri [15]günilerdi. Buġur oġlan ṭ oġurursın diyüp muşt ālāyicek[822] niçün didi kim ben ḳarı erüm ḳocadur. Cev āb [16]budur kim Sārā bilürdi kim oġlan ṭ oġurmaḳdan gendü ḳalmışdı. Yā niçün günilerdi? Dāyim duᶜā ḳılurdı oġlanı [17] olsun diyü. Çünki oġlandan ḳalmış<ı>dı[823]. Velī yine oġlan

[819] 87b[10] güldi: B geldi
[820] 87b[11]'de yok: B ü
[821] 87b[11] İsḥāḳ: B İsḥaḳı
[822] 87b[15] muşt alayicek: B muşt ılayıcaḳ
[823] 87b[17] ḳalmışdı: B ḳalmışıdı

dilerdi. Cev āb budur kim çünki Sārā oġul[824] muşt ulugın [18] işit di. Duᶜā it di. Eyit di kim beni daḫı erümi daḫı Ḥaḳ t eᶜālā yigit ḳılsa didi. Bunda söz çoḳ. İbrāhīm daḫı Sārāyıla [19] yat dı. Yedi[825] günden ṣoñra Sārā ḫāmile oldı. Ṭoḳuz ay olıcaḳ aġrısı ṭ ut dı. Ḳat ı buñaldı. Ẕīrā kim oġlan [20] get ürdügi yoġıdı. İsmāᶜīl anası geldi kim Sārāyı ṭ ut a. Ḳullıḳ ḳıla. Sārā ḳaḳıdı. Eydür: İsmāᶜīlile anasın ḳat umdan gideriñ, [21] gözüm görmesüñ didi. Giderdiler. Andan Sārā[826] İsḥāḳ peyġāmberi dünyāya get ürdi. Ol zamān ḳış faṣlıdı. Ḳaçan ki [88a] [1] İsḥāḳ ṭ oġdı anuñ ᶜizzet içün rūy-ı zemīn rev naḳ v irdi. Nit e rāv ī ḳav lince İsḥāḳ dünyāya gelicek cihān [2] cinān ṣıfat ın kim ṭ ut dı İbrāhīm görüp ḫayrān oldı. Ḥaḳ emrile yine Cebrāᵓīl geldi. Eydür: Yā resūl [3] saña beşāret olsun kim bu ṭ oġan oġluñ bilinden biñ bir peyġāmber gelse gerekdür Benī İsrāᵓīl ḳav mında. Velī yā [4] Ḫalīl Ḥaḳ t eᶜālānuñ emri şöyledür kim bu oġlan adını İsḥāḳ v iresin diyüp git di. İbrāhīm oġlanı bu naᶜt ıla işidicek [5] şād u ḫurrem oldı. Secde-i şükr ḳıldı. Delīm ḳurbānlar it di. Ac ṭ oyurdı. Yalın ṭ onat dı. Oġlan adın İsḥāḳ didi. [6] Bir gün Sārā eydür: Yā Ḫalīlü'r-raḥman meni dilerseñ İsmāᶜilile anasın al. Benüm ḳat umdan git . İlet bir yirde ḳo kim hīç [7] kimse olmaya. Hem ekin daḫı bit meye. Bunlaruñ belāsın niçe bir çekeyin. Şimdiye degin çekdügüm buyıdı kim İsmāᶜīl [8] ᶜıyālumuz idi. Biḥamdi'l-lah kim ululuġum[827] v aḳt inde baña daḫı ol ġanī sübḥān bir ᶜıyāl v irdi didi. Sārā şöyle diyicek [9] İbrāhīm ġāyet dilrīş oldı. Yaᶜnī Sārādan rencīde olup eydür: İy Sārā rev ā mıdur kim ᶜömrüm ḫāṣılı İsmāᶜīlleyin [10] ᶜıyāli naẓarumdan ayıram? Bu sen didügüñ ḫaber degme kişi işi degül. Bu işe ṣabr gerekdür. Cebrāᵓīl emīn gelince [11] aña bu işi bildüreyin. Görev üz ki ne cev āb v irür diyüp İbrāhīm peyġāmber Sārāya ṣabr ḳıl diyicek Sārā daḫı ṣabr [12] ḳıldı. Andan Cebrāᵓīl ᶜaleyhi's-selām geldi. Eydür yā Ḫalīlü'r-raḥman Ḥaḳ emri şöyledür ki Sārā her ne dirse [13] sen anı ḳılasın. Ẕīrā kim Sārānuñ senüñ üzerüñe çoḳ ḥaḳḳı v ardur didi. Ṭāv us-ı

---

[824] 87b[17] oġul: B oġlı
[825] 87b[19] yedi: B yidi
[826] 87b[21] Sārā: B'de yok
[827] 88a[8] ululuġum: B ululıġum

ḳudsī git di. Su°āl iderler ki [14] Sārānuñ İbrāhīm üzre ḥaḳḳ-ı ṣābit ine cav āb bu kim İsmā'īl anası Hācir Sārānuñ cāriyesiydi. 'Iyāli[828] [15] olmaḳ içün İbrāhīme bag̱ışlamışdı. Er 'av rat üzre kimse dut ıcaḳ 'av rat ol işe ṣabr ḳılıcaḳ ol er üzre [16] olucaḳ olur. Bu sebebden İbrāhīmde Sārānuñ çoḳ ḥaḳḳı v ardur diyü Cebrā°īl emīn emr get ürdi. Geldüñ. [17] İmdi İbrāhīm peyg̱amber Cebrā°īlden bu ḫaberi işidicek İsmā'īl anasıla alup git di. Bir yire ilet di ki [18] hīc deyyār yoḳ. Anları anda ḳodı git di. İsmā'īl anasıla birbirile baḳışup ag̱laşdılar. İbrāhīm 'aleyhi's-selām [19] gendü daḥı ag̱ladı. Şöyle kim cigerin ṭ ag̱ladı. Andan eydür: İy ciger küşem İsmā'īl benden ḫāṭ ıruñ [20] rencīde olmasun kin seni bunda ḳoyup git dügüm Ḥaḳ t e'ālā emridür didi. Daḥı ol resūl git di. Anlar ag̱laşı [21] ḳaldılar. Bir ol kim İbrāhīmleyin resūlden ayrıldılar. Bir bu kim ısuzlıḳ yirde ḳaldılar. Bu ṭ arafdan İbrāhīm Şāmda 'av rat ı [88b][1] Sārā ḳat ına geldi. Sārā eydür: Nit düñ? İbrāhīm ag̱layu ag̱layu eydür: innī eskent ü min zürriyyet i biv ādin g̱ayri ẕī zer'in. [2] Ya'nī be-dürüst ī[829] v e rast ī og̱lumı bir yire ilet düm kim ne adam v ar ne ekin. Su°āl ṣorarlarsa kim İbrāhīm [3] İsmā'īl gibi og̱ula nice ḳıydı kim ilet di bir ısuz yire[830] bıraḳdı. Git di ac ṣusuz cev āb budur kim İbrāhīm [4] bilürdi kim Ḥaḳ t e'ālā İsmā'īlüñ ḳaydın görür hem rızḳın v irür. Ġanī cabbārdur. Pes İbrāhīm peyg̱amber İsmā'ili [5] v e anası Hāciri ol ısuz yirde kim ḳoyup git di. İsmā'īl ü Hācir üc gün riḳḳat ḳılup ag̱laşdılar. Şöyle kim [6] bir ḳat felek melekleri bile nev ḥa ḳıldılar. Andan Ḥaḳ emri birle bir ferişt e ādem ṣūret i<ne>[831] İsmā'īl ü Hācire selām v irüp [7] ḳat ına geldi. Bes 'aleyk aldılar. Andan ol ferişt e eydür: Yā İsmā'īl niçün ag̱larsın? İsmā'īl ag̱layu eydür: İy 'azīz [8] nice ag̱lamayam kim İbrāhīmleyin at adan ayrıldum. Hem ısuzlıḳda ḳaldum diyüp İsmā'īl yine ag̱ladı. Andan melek eydür: [9] Yā İsmā'īl ag̱lamag̱ıl. Saña beşāret olsun kim at a ḳonşulıg̱ından[832] git düñse Ḥaḳ t e'ālā

---

[828] 88a[14] 'ıyāli: B 'ayāl
[829] 88b[2] bedrüst ī: B bedürüst ī
[830] 88b[3] yire: B yirde
[831] 88b[6] ṣūret i: B ṣūret ine
[832] 88b[9] ḳonşulıg̱ından: B ḳonşılıg̱ından

ḳonşulıġına[833] geldüñ [10] v e bir daḫı bu geldügüñ yiri ısuz şanma kim cümle nesnenüñ ıssı bundadur v e bir daḫı bu kim rızḳ içün zer^{c} u libās [11] içün feraḥlıḳ[834] şanma. Cümle diyāruñ rızḳı v e met ā^{c}ı bu ıssuz didügüñ yire gelüp sebīl olsa gerekdür senüñ ġurbet üñ [12] ^{c}izzet içün didi daḫı git di. Melek gidicek İsmā^{c}īl ü Hācir melek sözin ṭ ut up fik<i>r ḳılup[835] bildiler kim [13] İbrāhīm gendüleri Ḥaḳ emrile anda ḳoyup git düginüñ bir ḥikmet i v ardur. Buġur bir yeri iḫt iyār idüp ṭ aşdan [14] ḥav lī çev ürüp içine girdiler v e ot urdılar. İsmā^{c}īl ol demde ġāyet şuşadı. Ġayret ḳılup anasına dimedi. Şöyle kim [15] üc gün üc gice ṣabr ḳıldı. Dördünci gün anası İsmā^{c}īlüñ şuşuzlıġın bildi. Gördi kim gül gibi çehresi [16] samanlayın şoldı. Ol şehlā gözleri ḳan yaşıla ṭ oldı. Hācir oġlunı şöyle göricek yüzin Ḥaḳ ḥażret ine [17] dönüp[836] iñledi. İsmā^{c}īl işit di. Eydür: İy ana at am peyġāmberdür. Aña yav uz du^{c}ā ḳılma. Ḥaḳ dergāhında ^{c}āṣī olursın [18] didi. Andan Hācir eydür: İy ciger küşem bu ne ^{c}aceb sözdür kim at añ senüñ ḥaḳḳuñda t aḳṣīrlıḳ ḳıldı. Sen at añı [19] henüz nice sev ersin didi. İsmā^{c}īl eydür: İy ana<m>[837] at am bu işi Ḥaḳ emrile işledi. Nit ekim beni ḳurbān ḳılmaḳ ist edi. [20] Ol daḫı Ḥaḳ emridi. Bıçaḳ boġazumda iken meded irdi. Ḥaḳdan ümīdv ār kim bu susuzluġumuza[838] daḫı meded ire diyüp [21] ol gün ol gice daḫı geçdi. İsmā^{c}īlüñ susuzluġı[839] ġāyet e irdi. Andan[840] eydür: İy ana el göt ür Ḥaḳ dergāhına nāliş [89a] [1] eyle. Ola kim ol cümle maḫlūḳāt uñ ḥācet in rev ā ḳılan Allah bizüm daḫı dilegümüz ḳabūl ḳıla. Bize şu v ire. Ẕīrā kim [2] cümle çāresüzlerüñ çāresin ol v irür diyicek anası daḫı el ḳaldurup yüz Ḥaḳ dergāhına ṭ ut dı. [3] İsmā^{c}īl du^{c}ā ḳıldı. Ġayb ḫazīnesinden şu diledi. Andan ol yit miş iki millet üñ rızḳın v iren [4] ġanī Allah İsmā^{c}īl du^{c}āsın ḳabūl eyledi. Şuya ḥükm it di. Yir alt ından oynayup geldi. Rāst

---

[833] 88b[9] ḳonşulıġına: B ḳonşılıġına
[834] 88b[11] feraḥlıḳ: B'de yoḳ
[835] 88b[12] fikr ḳılup: B fikir ḳıldılar
[836] 88b[17] dönüp: B dut up
[837] 88b[19] ana: B anam
[838] 88b[20] susuzluġumuza: B susuzluġımıza
[839] 88b[21] susuzluġı: B susuzlıġı

İsmāʿīlüñ [5] ḳademi altından bir şu çıḳdı daḫı yörüdi. Her yire kim irdi yaşardı, çemen oldı. Ol şuya şimdi āb-ı zemzem [6] dirler. Yirden ḳaynayup çıḳar. Suʾāl ṣorarlarsa kim bu zemzem evvel İsmāʿīl ayaġı altından mı çıḳdı? Cevāb [7] şöyledür kim ḳaçan kim Ādem Ḥavvā cennet den çıḳup yir yüzine kim indiler bir yiri maḳām idindiler. Cebrāʾīl [8] emīn bir yiri[841] göst erdi. Ādem-i ṣafī ayaġıla ol yiri depdi. Şu çıḳdı. Āb-ı zemzem ol şuyıdı. Andan [9] Ādem ü Ḥavvā ol şu üzre bir ev yapdı. Kaʿbey-i evvel oldı. Nūḥ ṭūfānında ol uġraḳ olup āb-ı [10] zemzem yire batdı. Tā İbrāhīm devrine degin āb-ı zemzem belürsüz[842] ḳaldı. Andan İsmāʿīl ayaġı altından çıḳdı. [11] Bunda söz çoḳ. İsmāʿīlüñ ayaġı altından āb-ı zemzem çıḳıcaḳ anası şād oldı. Ḥaḳ teʿālā[843] ḥażret ine secde-i şükr [12] ḳıldı. Andan āb-ı zemzem aḳup yörümege başladı. Hācir eydür: İsmāʿīl bu şu aḳup yörüyecek[844] olursa mū- [13] -zīler görüp ṭamaʿ ḳılup buyurdı elümüzden alalar diyüp Hācir ḳum ile ol şunuñ öñin bügedi. Ayaġı bügedi. [14] Girüsine ḳarup şu aşaġa inüp ḳoyu oldı.

NAẒM

Zemzemüñ pes aṣlı bu ki it düm beyān
[15] Özgesin Allah bilür yoḳdur gümān

Ṣaḥ riv āyet bu ki ammā oldı şerḥ
Söz gerek ki ola eṣaḥ şīrīn zebān

[16] NEṢR

Ḥükemā ḳavlince Hācir ol şunuñ öñin bükmese ayaġı aḳup ʿummāna irerdi. Pes İsmāʿīl ol [17] şudan elin yüzin yudı ve içdi. Andan eydür: İy ana Ḥaḳ teʿālā ġayb ḫazīnesinden bizlere şu virdi. [18] Ṭaʿām daḫı virse didi. Hācir eydür: İy

---

[840] 88b[21] andan: B'de yok
[841] 89a[8] yiri: B yeri
[842] 89a[10] belürsüz: B belürsiz
[843] 89a[11] teʿālā: B'de yok

ciger küşem şu v iren Allah t a^{c}ām daḫı v irür diyüp t ev ekkül ḳapusında [19] yedi gün ot urdılar. Şöyle açlıḳ geçürdiler kim v aṣf olunmaz. Bunlar bunda ez-ān-cānib ol ṭarafdan İbrāhīm [20] peyġāmber daḫı ^{c}aleyhi's-selām Şām diyārında şöyle ni^{c}met lendi kim ṭav aruñ v e rūzuñ ḥisābın bilmez oldı. Tañrı [21] yarlıġasun[845] diyene bir dev e v irürdi[846]. Musāfirsüz ṭa^{c}ām yimezdi. Su^{2}āl ḳılurlarsa kim İbrāhīm Şām diyārında ḳanda [89b] [1] ṭ ururdı? Cev āb bu kim şehr-i Şehbede ya^{c}nī ki Ḥalebde ṭ ururdı. Ḥaleb şehrinüñ yiri İbrāhīmüñ ṣaġını [2] yiridi. Bu sebebden Ḥaleb didiler. Ḥaleb dimek südciler dimek olur. Geldük imdi ol resūluñ demī v aḳt ī şuña [3] irdi kim her gice yüz iki yüz müsāfir ile aḫşamlardı. Bir gün şöyle düşdi kim İbrāhīm peyġāmbere yedi[847] gün müsāfir [4] gelmedi. İbrāhīm daḫı nesne yimedi. Ḥikmet buyıdı kim İsmā^{c}īl daḫı yedi gün idi kim nesne yimemişdi. Andan [5] İbrāhīm daḫı açlıḳdan şöyle oldı kim ṭ ā^{c}at e deprenmege mecāli ḳalmadı. Andan Ḥaḳ t e^{c}ālā dört melege emr ḳıldı. [6] Eydür: Varuñ ādem ṣūret inde İbrāhīme mihmān oluñ t ā kim sizüñ sev güñüze ṭ a^{c}ām yiye. Ṭā^{c}at den ḳalmaya didi. Andan [7] Cebrā^{2}īl Mikā^{2}īl İsrāfīl Iṣ^{c}āṭ aḳā^{2}īl[848] ādem ṣūret olup birer ^{c}aṣā ele alup İbrāhīm ḳat ına geldiler. İbrāhīm [8] anları göricek şād u ḫurrem oldı. Bir ferbih ḳoç buġazlayup sürüp dört muḳarrebüñ öñine get ürdi. Gendü elile [9] ṭ oġradı. Andan eydür: İy müsāfirler ṣunuñ yiyelüm. Cebrā^{2}īl eydür: İy resūl ev v el sen yi. Andan biz yiyelüm diyicek [10] İbrāhīm peyġāmber ṣundı. Birḳaç loḳma yedi. Yine eydür: Ṣunuñ imdi siz daḫı buġur muḳarrebler gülüşdiler. İbrāhīm [11] melūl düşdi. Andan Cebrā^{2}īl eydür: Yā nebiyya'l-lah ṭ a^{c}āmuñ yimedügümüze perīşān olma. Biz meleklerüz Ḥaḳ emrile gelüp [12] saña ṭ a^{c}ām yidürdük t ā ki ḳuv v et den düşüp ṭ a^{c}āt dan ḳalmayasın didi. Andan İbrāhīm eydür: İy melekler bu ne ḥikmet dür [13] kim her gice yüz iki yüz ḳonuḳ gelürdi. Ḳat uma şimdi yedi gündür hīç kimse

---

[844] 89a[12] yörüyecek: B yörüyicek
[845] 89a[21] yarlıġasun: B yarlıġasın
[846] 89a[21] v irürdi: B v irirdi
[847] 89b[3] yedi: B yidi
[848] 89b[7] Iṣ^{c}āṭ aḳā^{2}īl: B Iṣt afā^{c}īl

gelmedi didi. Andan Cebrāʾīl emīn [14] eydür: Yā Ḫalīl ḥikmet budur kim İsmāʾīl anasıla niçe gündür kim açlıḳ sısuzlıḳ çekerler didi v e daḫı muḳarrebler [15] ṭurup git diler. İbrāhīm bu sözi işidüp aġladı. Andan ṭurup bir hecīne binüp ṣu v e zev āde alup git di. [16] Bu ṭarafdan daḫı İsmāʾīl ġāyet acıdı. Eydür: İy ana ġāyet açıḳdum. Anası eydür: İy ciger küşem ṭūr çev re [17] yaña gözle kim Ḫaḳ t eᶜālā saña rızḳ v ire didi. Andan İsmāʾīl ṭurup ol eṭrāfı gözledi. Bildi kim rezzāḳ-ı ᶜālem ekremü'[18]l-ekremīndür.

NAẒM

Bildi kim ḫallāḳ-ı ᶜālem Ḫaḳ ḫudā
Şek degül ki v iriser aña ġıdā

[19] Ẕīra oldur ḳullara rızḳın v iren
Bende perv erdi miṣāl u[849] pādişāh

NEṢR

Ḥükemā ḳav lince bir ulu keler [20] buldı. Bir ṭaş üzre ṭurur. Andan Ḫaḳ t eᶜālā ol kelere dil v irdi. Faṣīḥ lisān birle eydür: Yā İsmāᶜīl Ḫaḳ t eᶜālā [21] meni saña rızḳ v irdi. Al beni buġazlayı didi. İsmāᶜīl kelerden insān lisānın işidicek ḫayrān oldı. [90a] [1] Ṭurdı daḫı dürlü dürlü t efekkürler ḳıldı daḫı anı alup anası ḳat ına geldi. Keler gendüye söyledügin anasına [2] ḫaber v irdi. Andan keleri buġazlayup güneş ḥarrına ḳarşu bişürüp yediler. Beriyye ᶜArabı keler yidükleri[850] ol zamāndan ḳalupdur. [3] Bu söz üzre üc gün geçdi. Ol mekāna bir muᶜt eber kārubān geldi, ḳondı. Kāruv ān ḳav mı susuz buñalmışlardı. Ṭurup [4] ol yörede su ist eyü İsmāᶜīl ḳat ına geldiler. Ne ḳav msiz diyü ṣordılar. İsmāᶜīl daḫı anasıla ḫalī ḫaber v irdiler. Andan [5] ol ḳav m İsmāᶜīli bir ḫūb ṣūret ile gördiler. Eyit diler: İy

[849] 89b[19] perv erdi miṣālu: B perv er bī-miṣāl-i
[850] 90a[2] yidükleri: B yidügi

ḫūb ṣūret lü yigit bize ṣu v irüñ ṣulanalum. Ne dilerseñüz [6] size v irelüm didiler. Söz çoḳ. Ol[851] ḳav m āb-ı zemzemden ṣulandılar. Ṭav arların da ṣuv ardılar. Hem gendüler göt ürdiler İsmāʿīle [7] bir iki aylıḳ niʿmet v irdiler git diler.

NAẒM

Bu ne ḥikmet bu ne ḳudret ber-kemāl
Ṣunıʿ ẓāhir olmaġiçün ẕü'l-celāl

[8] Teşne-leb İsmāʿīliçün luṭ f idüp
Ḳav m içinden aḳīde āb-ı zülāl

NEŞR[852]

Ḥükemā ḳav lince Kāriv ān ḳav minden [9] bir kişi İsmāʿīl ḳat ında ḳaldı. Ḳul oldı. Baʿżılar eydür: Üc kişi ḳaldı. Birinüñ adı Ṣābir birinüñ Ḳāniʿ birinüñ [10] Muṭ īʿ. ʿĀḳibet Ṣābir İsmāʿīlüñ sārev ānı[853] oldı. Ḳāniʿ çopanı oldı. Mut īʿ rāʿī oldı. Bunlar bunda. Ez-ān-cānib [11] İbrāhīm daḫı İsmāʿīl ḳat ına geldi ʿaleyhimā's-selām. Suʿāl iderlerse kim Şāmdan Mekkeye alt mış menzil yoldur İbrāhīm [12] ḳaç günde geldi? Cev āb budur kim İbrāhīm Şāmdan Mekkeye bir gün bir gicede geldi. Ẕīrā Ḥaḳ t eʿālā İbrāhīme [13] ṭ ayy-i mekān it di. Yaʿnī yeri dürdi. İsmāʿīl daḫı İbrāhīmile buluşup[854] görüşüp ṣoruşdılar. Andan İbrāhīm peyġāmber [14] öñine ṭ aʿām get ürdi. Yediler. Zemzem ṣuyından Ḫalīle v irdiler. İçdi andan İbrāhīm peyġāmber eydür: Yā İsmāʿīl bu [15] ṣu ile bu ṭ aʿāmı ḳanda bulduñuz? İsmāʿīl daḫı ḫaber v irdi. İbrāhīm şükr ḳıldı. Buġur gendü get ürdügi [16] niʿmet i daḫı ort aya get ürdi. Kimin yediler[855] kimin Ṣābire Ḳāniʿa Muṭ īʿa v irdiler. İbrāhīm

---

[851] 90a[6] ol: B'de yok
[852] 90a[8] neẕr: B'de yok
[853] 90a[10] sārev ānı: B sārv ānı
[854] 90a[13] buluşup: B bulışup
[855] 90a[16] yediler: B yidiler

peyġāmber ol gice anda yatup [17] ṣabāḥ gitdi. Ḥaḳ iẕnile bir gün bir gice yine Şāma geldi. Sārāya İsmāʿīl birle Hācir ḫaberin virdi. Sārā anı işidüp [18] İbrāhīmden şermesār düşdi. Geldük. İmdi āb-ı zemzemüñ ol diyāra yaḳīn yirlere ḫaberi vardı kim fulān mekānda [19] bir ʿacāyib ṣu çıḳmış. Andan ol ḳavm ḳamu ṭavarların getürüp anda suvardılar. Andan ol ḳavm her on günde bir sürüden bir ḳoyun [20] ṣıġırdan ṣıġır atdan at devededen deve taḫilden taḫīl cemʿ idüp İsmāʿīle neẕr virdiler. Bir yıl olıcaḳ İsmāʿīlüñ [21] daḫı sürüyile ḳoyunı ve ṣıġırı ve devesi ve atı yirlü yirince müretteb ārāste oldı. Bir yıldan soñra yine İbrāhīm [90b][1] peyġāmber İsmāʿīl ḳatına gelüp İsmāʿīli ṭavar u rūzıla gördi. Şād olup secdey-i şükr ḳıldı. Andan İbrāhīm [2] eydür: İy ciger küşem İsmāʿīl bu ḳav<i>m[856] kim ṣuyuñdan ṣulanurlar bir nicesine muḥabbet göster. Saña senüñle ḳonşu olsunlar [3] kim ġarīb sīmāyesin hem anlardan ḳız alasın diyüp gitdi. Bu söz üzre yedi yıl geçdi. Her yıl İbrāhīm İsmāʿīli [4] gelüp görüp giderdi. Anca kim İsmāʿīl daḫı ol ḳabīleden ḳız alup evlendi, Mekke yirinde evler yaptı. Ulu ḫavlī çevürdi[857]. [5] ʿİmāret lıġa bünyād urdı. Dev leküsi yıl İbrāhīm yine geldi. Ol dem İsmāʿīl ve Hācir evde degüllerdi. Andan İbrāhīm [6] deve üstinden inmedi. İsmāʿīli ṣordı. İsmāʿīl[858] ʿavreti ev içinden çaġırdı kim İsmāʿīl evde degül. Ol [7] nāḳısa çıḳup ʿizzet ḳılup İbrāhīmi deveden indürmedi. Andan İbrāhīm ʿaleyhi's-selām eydür: İsmāʿīl gelicek bu evinüñ [8] ḳapusın döndersün didi ve ġayrı yirden ḳılsun didi. Yine gitdi. Bu ṭarafdan Hāciri[859] İsmāʿīl ile eve geldiler. Andan [9] ʿavrat eydür: Yā İsmāʿīl atañ gelüp seni ṣorup yine gitdi. İsmāʿīl eydür: Atama ʿizzet ḳılduñ mı?[860] Eydür: Yoḳ. İsmāʿīl [10] eydür: Atam hīc nesne didi mi? ʿAvrat eydür: O ḳapusın döndersün didi. İsmāʿīl bildi kim atası bu ʿavratuñı [11] boşa dimiş. Revān ʿavratına ṭalāḳ virdi. Bir ʿavrat daḫı aldı. Gelecek yıl İbrāhīm

---

[856] 90b[2] ḳavm: B ḳavim
[857] 90b[4] çevürdi: B çevirdi
[858] 90b[6] İsmāʿīl: B'de yok
[859] 90b[8] Hāciri: B Hācir
[860] 90b[9] ḳılduñ mı: B ḳıldıñ mı

yine geldi. İttifāḳ şöyle düşdi kim [12] İsmāʿīl Hācir yine evde degüllerdi. Velī İsmāʿīlüñ ṣoñra aldugı ʿavrat ḳayın atasın göricek evden ṭaşra [13] çıḳup İbrāhīmi devesinden indürdi. ʿİzzet ve ikrām ḳılup üzerinden tozın silkdi. Başın ve libāsın [14] yuyup ḫōş ḫıẕmat[861] ḳıldı. Andan İbrāhīm eydür: İy baḫtlu gelinüm İsmāʿīl gelicek eyit: Bu ev ḳapusın beklesün diyüp [15] yine Ḫalīlü'r-raḥman gitdi. Andan Hācir ü İsmāʿīl eve geldiler. ʿAvrat eydür: İy ḥalāl, atañ geldi. Ḳarşu [16] varup ʿizzet ḳılup aña ḫıẕmat itdüm. Andan eydür: İsmāʿīle eyit. Bu ev ḳapusın beklesün didi, gitdi. İsmāʿīl [17] işidüp şād olup ʿavratına duʿā ḳıldı. Bu söz üzre delīm zamān geçdi. İsmāʿīl ve İsḥāḳ ṣaḳallandı. Andan [18] Ḥaḳ teʿālā İbrāhīme emr ḳıldı kim İsmāʿīl ṣuyı üzre benümçün bir ev yaptā kim ṭavāfgāh ola. Andan İbrāhīm [19] Sārāya eydür: Ḥaḳ teʿālā ben ḳulına ḥükm ḳıldı kim varam İsmāʿīl ṣuyı üzre bir muʿteber ev yapam. Hem varalum sen daḫı [20] Hācir ile İsmāʿīlile ḫoşnūdlaş kim Ḥaḳ teʿālā İsmāʿīli bekledi. Andan İbrāhīm peygāmber Şāmdan göç idüp gitdiler. [21] Mekkeye geldiler. İsmāʿīl anasıla atasına İsḥāḳa[862] çoḳ ḫıẕmat ḳıldılar. Ṣafā olup ḫoşnūdlaşdılar.

NAẒM

[91a] [1] Gördise İsḥāḳ u Sārā zemzemi
Sevdi İsmāʿīli[863] iderken verhemī

Bildi ki oldur pes Ḥaḳḳuñ peygāmberi
[2] Hem bilinden gele ʿālem serveri

Nūr-ı Aḥmed kim urur alnında berḳ
ʿIşḳına olmışdurur ġarbile şarḳ

---

[861] 90b[14] ḫıẕmat : B ḫıdmat
[862] 90b[21] İsḥāḳa: B'de yok
[863] 91a[1] İsmāʿīli: B İsmāʿīl

[3] Ki İbrāhīme söylemişdi Cebrāʾīl
Kim Muḥammed ceddidurur İsmāʿīl

Kim Muḥammeddür imāmü'l-mürselīn
[4] Ḥalḳa ḥaḳdan raḥmet en li'l-ʿālemīn

Dev let anuñ ki ola Aḥmed ümmet i
Vir ṣalav āt ümmet ol dut sünnet i

[5]DER BEYĀN-I BÜNYĀD VAŻIʿ-YI MEKKETU'L-LAH ŞERREFEHĀ'L-LAH

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Süleymān-ı nebī ʿaleyhi's-selām El-Yesaʿ bin Hümeysaʿ [6] aġzından Ḫalīlü'r-raḥmanuñ ʿaleyhi's-selām menāḳıbını kim diñledi v e Mekkeyi ne v echile binā it dügin ki añladı [7] v e zemzem ḳuyusınuñ ṣuyı ne v echile çıḳdugın işidüp ki ṭ añladı andan suʾāl it di ki ḫaber v ir bańa. Mekkenüñ [8] bināsınuñ ṭ ūl u ʿarżı ne miḳdārdur. Cev āb v irdi ki Mekket u'l-lahuñ bināsınuñ özüni yigirmi yedi [9] arışdur v e eni yigirmi dört arışdur. ʿArab arışıla v e daḫı yā nebiyya'l-lah Mekket u'l-lahuñ içinde üc direk v ardur. [10] Ort asındaki direk sāc aġacıdur v e daḫı yā nebiyya'l-lah bu Kaʿbe ġāyet şerīf maḳāmdur. Cümle şerefinden [11] birisi budur ki her kim bu ev i görse aġlar v e daḫı üst inden ḳuş geçmez v e gelen ḳuş çekzinüp ṭ av āf [12] ider v e her cānav ar kim bu Mekkenüñ ḥaremine gelse emīn olur. Cemīʿ düşmānlarından hīc biri birine maẓarrat [13] eyliyemezler[864] v e daḫı bu ḥaremüñ ṭ opraġın her ne yire ki ilet seler muḫt erem v e muġarrezdür. Cānav arlar anı ṭ av āf iderler. Benüm dedem [14] Ḳaydār zamānında ʿabs u ḳabāyil-i ʿArabından bir kimesne ḥaremüñ ṭ opraġın cemʿ idermiş daḫı ḥaremden ṭ aşra [15] dökermiş daḫı cānav arlar ol ṭ opraġuñ çev resine

dirilürlermiş. Ol cānav arları ṭ ut armış. Dedem ṭ ut up [16] anuñ elin kesmiş v e daḫı yā nebiyya'l-lah her kim bu Mekkeye yaramaz ḳaṣd eylese gendü daḫı leşkeri daḫı helāk olmış v e daḫı [17] bu ḥacerü'l-esv ed ki görürsiz uçmaḳ ṭ aşlarındandur ki aṣılda bunlar üc ṭ aşdur. Uçmaḳdan çıḳmışlardur. [18] Biri bu ḥacerü'l-esv eddür ki görürsiz. İkinci maḳām-ı İbrāhīmdür. Ücünci ḥacer-i benī İsrā'īldür. Süleymān ᶜaleyhi's-selām [19] didi ki nit e dirsin? Cev āb v irdi ki bu ḥacerü'l-esv ed Ādem peyġāmbere ᶜaleyhi's-selām[865] uçmaḳdan gönder<il>di[866] [20] ki anuñla gözinüñ yaşın sile. Ṣoñra Ḥav v ā anı gözgü idindi. Aḳ süd bigiyidi. Ṣoñra Ādemüñ ẕürriyāt ı [21] irişicek ḥayż görmiş ᶜav rat lar yapışdısa ḳapḳara oldı v e daḫı yā Süleymān bu ḥacerü'l-esv ed Ḥaḳ t eᶜālānuñ [91b] [1] andı v e ᶜahdidür. Her kimse ki aña el ursa ol pādişāhıla and v e ᶜahd idüp[867] yemīn it miş gibi olur ki Allahuñ emrinden [2] ṭ aşra çıḳmaya Ḥaḳ t eᶜālā daḫı anı ḥıfẓ-ı āmānı içinde dut up ḳulluġa ḳabūl ide v e daḫı yā nebiyya'l-lah İbrāhīm [3] maḳāmı bir ṭ aşdur ki yüceligi dört ḳarışdur. Hem murabbaᶜdur. İbrāhīm ᶜaleyhi's-selām anuñ üst ine iki ayaġın ḳordı [4] daḫı at a binerdi. Ol ṭ aş aña uçmaḳdan gelmişdür. Ücünci[868] ṭ aş ki ḥacer-i benī İsrā'īldür. Mūsā peyġāmbere Ḥaḳ t eᶜālā [5] ḥażret i uçmaḳdan gönderdi. Tīh yazusında ümmet ine ṣu bulmaġıçün ki ol ṭ aşdan on iki çeşme çıḳup [6] aḳardı ṣu ḥācet olduḳça[869]. Pes yā nebiyya'l-lah bu üc[870] ṭ aşuñ aṣlı bu ki uçmaḳdan çıḳupdurur.

NAẒM

[7] İşbu ṭ aşlar aṣlı bu ki söyledüm

Ev v el aḫir saña şerḥin eyledüm

---

[864] 91a[13] eyliyemezler: B eyleyemezler
[865] 91a[19] ᶜaleyhi's-selām: B ᶜam
[866] 91a[19] gönderdi: B gönderildi
[867] 91b[1] idüp: B'de yok
[868] 91b[4] ücünci: B üçünci
[869] 91b[6] olduḳça: B olduḳca

Cümlesi uçmaḳdan çıḳupdur āşikār
[8] Var şev ābı it se ziyāret bī-şümār

Böyle diyüp El-Yesa[c] v irdi cev āb
Şeh Süleymān güş idicek kāmiyāb

[9] Ḳıldı aḥsen sözine ol Ḥaḳ resūl
Ḳıldı t aṣdīḳ eyleyüp nuṭ ḳın ḳabūl

Diñle imdi ḳıṣṣa nedür nāmev er
[10] Vir şalav at Aḥmede ammā yādigar

NEŞR

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki El-Yesa[c] bin Hümeysa[c] Mekkenüñ şerrefehā Allah ne [11] v echile bünyād oldugın t aḳrīr ḳıldısa v e İbrāhīm peygāmberüñ oglı İsmā[c]īl ü İsḥāḳıla [c]aleyhi's-selām ne v echile [12] binā it dügin t a[c]bīr it dise Süleymān peygāmber cemī[c] enbiyā v e et ḳıyāyıla işidüp t aḥsīn it diler daḫı Mekke ḥareminde [13] ot uran [c]azīzlerle[871] İbrāhīm peygāmber rūḥına du[c]ā idüp ev v el Ādem āḫir Muḥammed-i ḫāt em cemī[c] gelmiş gelecek [14] mürsel peygāmberler erv āḥına şalav āt v irüp Allaha t ekbīr get ürdiler andan Süleymān-ı[872] nebī [c]aleyhi's-selām ḳalḳup ayag üzerine [15] ṭ urdı daḫı yöriyüp zemzem ḳuyusı üzerine geldi. Seccāde şaldılar. Āb-ı zemzemden içdi. Seccāde üst ine geçdi [16] daḫı Allah t e[c]ālā ḥazret ine şükr idüp dönüp Nāşen peygāmbere v e Loḳmān-ı ḥakīme eyit di: Eger Ḥaḳ t e[c]ālā yārī ḳılursa bu zemzem [17] şuyunı yir alt ından beyt ü'l-maḳdise ilt eyim. Küngile v e kirec ile egerçi ki salṭ anat ḳuv v et i birle dīv ü perrī

---

[870] 91b[6] üc: B üç
[871] 91b[13] [c]azīzlerle: B [c]azīzler
[872] 91b[14] Süleymān-ı: B'de yok

keşret ile yir altından [18] ḳuds ü[873] mubāreke iletmek āsān velī Ḥaḳḳuñ ᶜināyeti gerekdür ki zemzem şuyı revān olup aḳa. Küng içinden [19] yörüyüp kesilmeyüp varup beyt ü'l-maḳdis içinde aḳa. Ẕīrā ki her bir işde Allahuñ ᶜināyeti ve her cünbüşde Ḥaḳ teᶜālānuñ hidāyeti [20] olmayıcaḳ iş rāst gelmez. Pes ḳul gerek ki her işde iᶜtiḳādı Ḥaḳḳa dürüst ola tā kim Ḥaḳ teᶜālānuñ ᶜināyeti hidāyeti [21] birle ḫoş vaḳt ola. Ẕīrā ki iᶜtiḳādı dürüst olan ḫoş vaḳt olur. Nitekim eydür: ṭābe vaḳtu men veṣaḳa bi'l-lahi [92a] [1] teᶜālā. El-ḳıṣṣa Süleymān-ı nebī āleyhi's-selām bu niyyeti kim itdi iki rekᶜat namāz ḳılup ol arada ḥācet diledi. Ḥaḳ [2] teᶜālā ḥācetin ḳabul itdi. Bir rivāyet daḫı budur ki Ḥaḳ sübḥānehü ve teᶜālā Süleymān peyġāmberüñ [3] duᶜāsın ḳabūl itdi ve zemzem şuyunı ṭaşırup ziyāde ḳıldı. Yir altından yol virdi. Revān olup aḳdı. Varup beyte'- [4] -l-maḳdisde[874] çıḳdı. Bir rivāyet daḫı budur ki Süleymān peyġāmber iẕn-i rabbānī birle ehremenlere buyurdı. Yir altından naḳb [5] idüp kirecile küngler döşeyüp tā beyte'l-maḳdise[875] varınca kārgīr binā ḳılup yapdılar daḫı zemzemüñ ayaġını beyte'l-maḳdise [6] varınca beyte'l-maḳdis[876] bināsınuñ altından çıḳarup aḳıtdılar. Ammā ki müfessirīn ḳavl budur ki ḳuds-i mübārek altından [7] aḳan şu Ḥaḳ teᶜālānuñ iẕni birle uçmaḳdan çıḳup gelüp ki menbaᶜı firdevs-i cennetde kevşer ırmaġıdur. Nitekim yitmiş [8] ikinci cildde aṣlı birle şerḥ itdük. Tekrār ḥācet degül.

NAẔM

Söz ki tekrār olsa ḥānum işidenler yirine
[9] Söz gerek ki bikr ola söylene dāyim yirine

O sebebden nüsḫa içre sözi tekrār itmezem
Hemçü ᶜāḳıl sözi men yirinde dāyim dirine

---

[873] 91b[18] ḳuds ü: B ḳuds i
[874] 92a[3-4] beyte'l-maḳdisde: B beyt ü'l-maḳdisde
[875] 92a[5] beyte'l-maḳdise: B beyt ü'l-maḳdise
[876] 92a[6] beyte'l-maḳdis: B beyt ü'l-maḳdis

[10] NEŞR

Ḥükemā ḳav lince çünki Süleymān ḥażret i ᶜaleyhi's-selām Mekkenüñ v idāᶜ ṭ av āfın daḫı ki it di andan ḥaremden [11] t aşra çıḳup El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ ḳıġırdup ol kerre yüz biñ Yūsuf-ı ḳızıl alt un v irüp buyurdı ki Mekkenüñ civ ārında [12] biñ bir ḥücre yapdura ġurebā v e fuḳarā v e mücāv irler ṭ urmaġiçün v e daḫı ol zamān Mekkenüñ ḥaremi çār-kūşe bir ḥav līyidi. [13] Süleymān emr it di ki ol v irdügi alt ūndan Mekkenüñ çev resinde ḳırḳ sekiz ḳubbelü bir ḥarīm yapa v e her yıl Süleymān [14] peyġāmber ḳuds-i mubārek ev ḳāfından Mekket u'l-laha yılda bir ört ü v e ḳırḳ biñ Yūsuf-ı ḳızıl alt ūn gönderile ḳurbāniçün v e ḫarc [15] içün. Bunları ki t aᶜyīn eyledi v e yapulacaḳ ḥarīmüñ ki ṣınurın göst erdi daḫı Mekkeden yayan ṭ aşra[877] çıḳdı daḫı emr it di. [16] Ḫink-i İsḥāḳı get ürdiler. Dev let ile süv ār oldı. Mekke sulṭ ānıla serv er ü selāṭ īnleri kābin dut up ᶜizzet it diler. Andan Ḫıżır ile [17] İlyās peyġāmber ᶜaleyhi's-selām icāzet alup ḫıżmat -ı Ḥaḳḳa git diler andan Süleymān ḥażret i ᶜaleyhi's-selām Mekke sulṭ ānıla [18] kelimāt iderek git diler. Cidde deñizi kenārında t aḫt -ı gāha yit diler. Ammā ki Mekke ḳav mi gelüp Süleymāna Ḥabeş şāhından şikāyet [19] it diler. Eyit diler ki yā nebiyya'l-lah ᶜālī ḥażret üñ gidicek Ḥabeş meliki bu şehre gelür. Mekket u'l-lahı ḫarābe v irür. ᶜAle'l-ḫuṣūṣ ki [20] şimdi ᶜaẓīm ᶜasker dirmişdür. Ḳubeys ṭ aġı derbendinde Ḳāhir pehlüv ānıla ceng ideyorur diyüp şikāyet idicek [21] Süleymān peyġāmber eyit di: Siz anuñçün ġam yimeñ ki[878] ben Ḥabeş şāhını bir yaña it meyince bundan git mezem diyüp [92b] [1] bunları t esellā idüp gönderdi. Git diler andan bu esnāda Yehūyādaᶜ Begler Begiyi ḳıġırdup eyit di: Var Ḳāhir bin Sāmı gör ki [2] Ḥabeş melikile ne eylemiş v e sen daḫı beş biñ erile yardıma v ar. Lakin derbendi geçmeñ. Derbendden geçüp gelen Ḥabeş ᶜaskerile ceng [3] eyleñ. Eger Kāhir eslemeyüp derbendi geçüp ceng it mek dilerse Ḳāhir sözine uymañ v e

---

[877] 92a[15] Mekkeden yayan ṭ aşra: B Mekkeden ṭ aşra yayan
[878] 92a[21] ki: B'de yok

şimdiye degin ne ḳażiyye v āḳi[c] oldısa [4] anı daḫı bana bildürüñ diyüp Begler Begiyi gönderdi. Begler Begi daḫı dergāhdan ṭaşra çıḳup beş biñ [c]Arab bahādurların [5] yanına derüp raḫş-ı raḫşāna süv ār olup [c]alem-i Süleymānīyi ḳaldurup küs-i ḫarbī çaldurup [c]azm-i Ḳāhir ḳılup git di. Bizüm [6] ḳıṣṣamuz ez-īn-cānib Süleymān ḥażret ine gelüp yit di. Nit e çünki Begler Begiyi Ḳāhire yardım it mege gönderdi Mekke sulṭ ānı [7] Elyesa[c] bin Hümeysa[c] yirinden ṭ urup Süleymānuñ dev ām-ı dev let ine du[c]ā ḳıldı daḫı eyt di ki yā nebiyya'l-lah [c]ālī ḥażret üñe ma[c]lūmdur ki [8] Ḥabeş kāfirleri Cābirlerdendür bizüm ecdādlarumuza çoḳ ḳahr it mişlerdür. Niçe kez ḳılıc ḳoyup aḳrıbālarumuzı ḳırup [9] helāk it mişlerdür. Mekke v ilāyet in elümüzden alup beriyye v ilāyet in t amām ṭ ut mışlardur. İmdi yā nebiyya'l-lah ol Allah ḥaḳḳıçün [10] ki saña bu Salṭ anat ı müyesser it di nübüv v et ḫāt emin rūzī ḳılup biñ bir ümmet i emrüñe me[2]mūr v e müst eḫar[879] it di Ḥabeş şāhın [11] ele get ürmeyince anuñ şerrin bu v ilāyet den göt ürmeyince ben bīçāre<yi>[880] bunda ḳoyup git me diyüp t aźarru[c] idicek Süleymān-ı nebī eyit di: [12] Yā El-Yesa[c] bin Hümeysa[c] şol nūr ki alnuñdadur āḫir zamān peyġāmberi alnına naḳl it se gerek dev r-i ḳamerde dünyāya [13] gelüp ḫāt emi'n-nebiyyīn olup ümmet i[881] cihān sarāyın ṭ ut sa gerek Ḥabeş melikin ele get ürmeyince seni Mekkede ḳoyup git meyem [14] v e bu diyārı t erk it meyem. Hemān sen v ar[882] Mekkede muḳīm olup ferāġat eyle. Didügüm ḥarīm bünyād ḳılup yapdurup [c]imāret [15] eyle diyüp ḫil[c]at geyürüp māl v irüp ṭ oyurup Mekket u'l-laha gönderdi. Ol daḫı du[c]ā it di git di daḫı Mekket u'l-laha gelüp [16] mi[c]mār bulup ḥaccār cem[c] idüp v e Ḳubeys ṭ aġından ṭ aşlar get ürüp v e kirec yaḳdurup ṭ aşıt durup daḫı Mekket u'l-lahuñ [17] çev resine ḳırḳ ḳubbelü bir ḥarīm yapdurdı. Andan bir biñ ḥücre yapdurdı. Ol binālar ma[c]mūr oldı t ā puḫt e'n-naṣr

---

[879] 92b[10] müst eḫar: B musaḫḫar
[880] 92b[11] bīçāre: B bīçāreyi
[881] 92b[13] ümmet i: B'de yok
[882] 92b[14] sen v ar: B v ar sen

[18] zamānına degin. Vaḳt ī ki beyt e'l-maḳdisi[883] ḫarāb it di andan gelüp Ba[c]albek ḳal[c]asını yıḳdı v e yaḳdı v e andan [19] Tūdemūr şehrine v ardı v e anuñ daḫı ḳal[c]asını yıḳup yaḳdı v e çoḳ māl buldı. Andan ol mel[c]ūn [c]ahd [20] it di ki gelüp Ka[c]beyi daḫı yıḳa. Bir ḳav lde ol ḥarīmleri puḫt e'n-naṣr yıḳdı dirler v e bir ḳav ülde Şāpūr şāh [c]Acem [21] sulṭ āniken ziyāde zelzele oldı. Ol v aḳt in Mekkenüñ ḥarīminüñ birazı[884] yıḳıldı. Şoñra Yemen ü[885] Ṭā'if meliki ma[c]mūr it di [93a] [1] v e Henüb bin Müneyyehden riv āyet dür ki Ka[c]be ev inüñ dört yanındaġı yire ev v el Süleymān-ı nebī [c]aleyhi's-selām ḳırḳ sekiz [2] ḳubbelü ḥarem yapdı ki ẕikr olundı. Şoñra rūzigārıla yıḳılup Mekke şehrinüñ müşrikleri ol ḥarem yirine sarāylar [3] yapdılar. Vaḳt ī kim Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'l-lahu [c]aleyhi v esellem Mekkeyi feṯḥ it di şerrefehā'l-lah ol ḥīnde ḥarem yoġıdı. [4] Şoñra mescidü'l-ḥarām Ka[c]be ev inüñ dört yanındaġı yirdür ki ev v el ol yirüñ dīv ārı yoġıdı emīre'l-mü'minīn [5] [c]Ummar ibni'l-ḫaṭṭāb sarāyları ṣat un aldı, yıḳdı. Mescide ḳat dı daḫı ol yiri bārūya aldı. Andan ṣoñra [6] [c]Oṯmān bin [c]Affān daḫı ziyāde it di, böyüt di. Andan ṣoñra [c]Abdu'l-lah ibni Zubeyr ol yirüñ ḳat ında bir ulu sarāy [7] v arıdı ki ana dāru'l-erḳam dirlerdi. Anuñ bārūsını ṣat un aldı. Mescide ḳat dı. Ol bārūyı böyüt di daḫı anuñ [8] iç yüzine çepçev re ḳubbeler yapdı. Anuñ kemerlerini mīnā'ile naḳş eyledi. Andan ṣoñra Ca[c]ferü'l-manṣūr [9] daḫı ziyāde [c]imāret ler it di. Şām ṭ arafından yaña bundan öñdin [c]Abdu'l-melik bin Merv ān mescidüñ üst ini sāc aġacıla [10] ört miş idi. Ol ört ü ḫarāb oldı. Andan ṣoñra Ka[c]benüñ ev ini çev ürdiler. Bārūnuñ iç yüzine ḳubbeler yapdılar [11] mermer direkler üst ine[886] ki ol ḳubelerüñ eni üç yüz dört arışdur v e açuḳ yiri yüz yigirmi biñ arışdur. [12] Maşrıḳ ṭ arafında yüzden bir eksük direk v ardur v e maġrib ṭ arafında yüz direk v ardur[887] v e Şām ṭ arafında [13] yüz yigirmi beş direk v ardur v e ol yir yanında daḫı yüz ḳırḳ bir direk v ardur v e bu ḳamusı

---

[883] 92b[18] beyt e'l-maḳdisi: B beyt ü'l-maḳdisi
[884] 92b[21] birazı: B biri
[885] 92b[21] ü: B'de yok
[886] 93a[11] üst ine: B üzerine
[887] 93a[12] maġrib ṭ arafında yüz direk v ardur: B maġrib ṭ arafında yüzden bir eksük direk v ardur

dört yüz altmış beş [14] direkdür. Her direk on arışdur ve dāyiresi üç arışdur. Ḳırḳ bir yirde ḳapusı vardur ve daḫı ol kimse ki [15] Mekket u'l-laha örtü örtdi Süleymān peyġāmberdür ᶜaleyhi's-selām andan ṣoñra Tubbaᶜ örtdi. Tubbaᶜdan ṣoñra [16] Esᶜad-ı Ḥamīrī naṭᶜlar örtdi yıldan yıla tā ki ol ev üñ üst ine toz düşmeye. Çünki nevbet [17] bizüm peyġāmberümüze degdi. Yemenī bezler[888] örtdi. ᶜOṯmān panbūḳ bezlerin örtdi[889]. ᶜAbdu'l-lah bin Zübeyr ḥarīrler [18] örtdi ve ᶜūdlar buḫūr itdi ve misklerle ve ᶜabīrlerle ḳoḳuladı ve zeyt [in] yaġın taᶜyīn itdi beyt ü'l-māldan [19] tā ki yıldan yıla yanduralar. Çünki ᶜÖmer ibni'l-ḫaṭṭāb medāyini aldı. Anda bir altun[890] şemse buldı. Anı Kaᶜbeye [20] viribidi ki anda aṣa ḳoyalar ve daḫı ol orta diregin altuna ḳapladılar[891] ve daḫı ᶜAbdu'l-melik bin Mervān iki[892] [21] altun şemse ve iki altun ḳadeḥ muraṣṣaᶜ viribidi ki anları anda aṣa ḳodılar ve Ebü'l-ᶜAbbās bin Süffāḥ[893] bir yeşil [93b] [1] yāḳut dan cam viribidi. Anda aṣdılar ve Ebū Caᶜferi Manṣūr ḳārūriyye-i firᶜav niyye viribidi. Anı daḫı aṣdılar. [2] Kaᶜbe içinde ve daḫı Tebt pādişāhı bir altūn put viribidi. Meᵓmūn-ı ḫalīfeye ve eyitdi ki ben müsülmān oldum. [3] Senüñ dīnüñe girdüm. Ol ṭapdugum butı saña viribidüm. Meᵓmūn daḫı ol putı Kaᶜbeye viribidi tā ki ᶜimāret ine ṣarf [4] eyleyeler. Ammā ki Kaᶜbe içinde nesne aṣmaḳ zīnet itmek ibtidā Süleymān peyġāmberden ḳaldı ki ol vaḳt in [5] Mekkenüñ içinden putları ki gidertdi Mekke şehrin Ḥabeş kāfirlerinden alup El-Yesaᶜ bin Hümeysaᶜ ki virdi [6] İbrāhīm ḫalīl aṣlından idi ve nūr-ı Muḥammed alnındayidi. Nitekim ẕikr olundı. Ol vaḳt in ḥażret i [7] Süleymān ᶜaleyhi's-selām Mekkenüñ içine zerrīn ḳandīller aṣdı ki her ḳandīlde bir gevher-şeb-i çerāḳ varıdı. Cüssede [8] deve ḳuşı yumurdasınca ola. Gün gibi şuᶜle virürdi.

---

[888] 93a[17] bezler: B bīzler
[889] 93a[17] örtdi: B örtmiş
[890] 93a[19] altun: B'de yok
[891] 93a[20] ḳapladılar: B ḳapladı
[892] 93a[20] iki: B ki

NAẒM

Pes Süleymān ḥaẓret inden ḳaldı ᶜādet āşikār

[9] Mekkeye ḳandīl aşuban zīnet it mek kāmkār

Söz budur ki söyledüm ġāyet ṣaḥīḥ añla t amām

Özgesin Allah bilür yoḳdur gümān iy şehriyār

[10]NEŞR

Ḥükemā ḳav lince bu muḳaddimeyi ẕikr it dügümüzden maḳṣūd o ki Kaᶜbe-i muᶜaẓẓamuñ şerrefeha'l-lah u [11] t eᶜālā şerefini bilesin v e gücüñ yit erse v arup ziyāret ḳılmaġa ṭ ālib olasın v e cümle şerefinden Kaᶜbenüñ birisi oldur ki [12] her kimse ki ol ev i görse aġlar v e daḫı anuñ üst inden ḳuş geçmez. Gelen ḳuş çev rinüp ṭ av āf ider v e daḫı [13] her cānav ar ki Kaᶜbenüñ ḥaremine gelse emīn olurlar. Cemīᶜ düşmānlarından hīc birbirine maẓarrat eylemezler v e daḫı [14] ḥaremüñ ṭ opraġın her ne yire[894] ilet seler muḫt erem v e muᶜazzezdür. Cānav arlar anı ṭ av āf iderler. Yūsuf bin Ḥaccāc [15] zamānında bir kişi v arıdı. Ḥaremüñ ṭ opraġın cemᶜ iderdi v e ḥaremden ṭ aşra dökerdi daḫı cānav arlar [16] ol ṭ opraġuñ çev resine derilürdi. Ol kişi ol cānav arları ṭ ut ardı. Bu ḫaber Yūsuf-ı Ḥuccāca irişdi. [17] Ol kişinüñ elin kesdi daḫı eyit di: Bunuñ gibi ḫiyānet it mek cuhūdlar işidür. Şöyle ki Ḥaḳ t eᶜālā bunlara [18] buyurdı: Āẕīne irt esi balıḳ av lamañ. Ẕīrā ki cemīᶜ deñizlerden balıḳ ol benī İsrāᵓīl ḳat ında deñize dirilürleridi[895] [19] ki Yūnus peyġāmberi ᶜaleyhi's-selām yudan balıḳ ol deñizdeyidi. Āẕīne ert esi anı ziyāret it mege gelürlerdi. [20] Ḥaḳ t eᶜālā gendüye muṭīᶜ olan ḳullarını incit memek içün bunlara emr eyledi ki āẕīne irt esi balıḳ av lamañ ki ol [21] balıḳlar benüm rıżāmçün[896] v e baña ḳullıḳ[897] it mek içün anuñ ziyāret ine

---

[893] 93a[21] Süffāḥ: B Fessāḥ

[894] 93b[14] ne yire: B nereye

[895] 93b[18] dirilürleridi: B dirilürlerdi

[896] 93b[21] rıżāmçün: B rıżāmiçün

gelürler. Vardılar benī İsrā'īl ḥīle it diler. Āẕīne [94a] [1] gün ṭuzaḳ ḳurdılardı. Āẕīne irtesi balıḳ gelicek ṭuzaḳlarına düşerdi. Yekşenbih gün varup ṭuzaḳlarını çıḳarup [2] balıḳları dutarlardı. Bu sebebden Ḥaḳ teᶜālā anları ḫınzīr ve maymūn eyledi. Pes imdi Kaᶜbenüñ şerefi varımış. Aña [3] ᶜizzet ḥürmet itmeyeni Ḥaḳ teᶜālā ḫōr u ḥaḳīr eylermiş ve helāk ḳılurmış. Şöyle ki Ebrehe pādişāh-ı Ḥabeş idi. Ḳaṣd itdi ki [4] gele Kaᶜbeyi ḫarāb eyleye. Leşkerin cemᶜ idüp Kaᶜbeye geldi. Ġāret idüp ᶜAbdu'l-muṭṭalibüñ iki yüz devesin aldılar. [5] ᶜAbdu'l-muṭṭalib Ebrehe ḳatına geldi. Eydür: Benüm develerüm virgil. Ebrehe eydür: Benden dilerseñ Kaᶜbeyi dile ki yıḳmayam. ᶜAbdu' [6] l-muṭṭalib eydür: Bu evüñ issi vardur, ḥıfẓ ider. Sen baña develerümi virgil ki giderem. İşde ev nice bilürseñ eyle it [7] diyicek Ebrehe buyurdı. Develerin virdiler. Aldı döndi, geldi. Kaᶜbenüñ kilidin ṭamı üstine atdı. Eyitdi: İlahī [8] evsenüñdür. Saña ışmarladum. Ebrehenüñ bir heybetlü fīli varıdı. Adı Maḥmūd idi. Ol fīli Kaᶜbe ḳapusından yaña sürdiler tā ki [9] Kaᶜbeyi yıḳa. Fīl Kaᶜbeyi göricek secde itdi. Niçe ki dögdiler yirinden ṭurmadı. Becid meşġūl olıcaḳ girü dönüp [10] ḳaçdı. Allah teᶜālā celle celālühü Ḥabeş deñizindin yaña ḳuşlar viribidi ḳara ḳara. Her birisile üç ṭaş var. Merçümek deñlü [11] her ṭaşuñ üstinde ol kişinüñ adı yazılu ki aña ṭoḳunısardur. Ol ḳuşlar ol ṭaşları dökdiler. Ol ḳavmüñ üstine [12] ḳamusın helāk eylediler. Ol ḳavmden bir kişi ḳaçdı. Melik-i Ḥabeş ḳatına geldi. Eydür: Ne ḫaber eydür ki hīç ṣormaġıl. [13] Evüñ issi ḳuşlar viribidi. Gelüp ṭaş yaġıdurdılar. Cemīᶜ leşkeri helāk eylediler kim bir kişi ḳurtulmadı ve cemīᶜsini [14] kerkesler ve ḳarġalar yidi. Melik-i Ḥabeş bu kişiye ṣoradururken ki ṭaşı nice yaġdurdılar bir ḳuş geldi. Bunuñ daḫı [15] başına bir ṭaş bıraḳdı. İki gözi çıḳup düşdi, öldi. Ol zamāndan berü Kaᶜbenüñ ᶜaẓamet i cemīᶜ ᶜālem ḫalḳına eṯer itdi. [16] Andan ṣoñra hīç bir pādişāh Mekke üzerine leşker çeküp gelmedi. İllā ki eylügile naẓar itdi ve daḫı [17] her ḳul ki Kaᶜbenüñ ḥaremine gire ve üzerine çıḳa āzād olur ve anda ḳurt geyigi dutmaz ve hergiz Kaᶜbenüñ ṭamı [18] üzerine ḳuş ḳonmaz. Üzerinden daḫı uçup

---

[897] 93b[21] ḳullıḳ: B ḳulluḳ

uġramaz. Meger ki şayru ola yā zaḥmdār ola. Üzerine düşe v e daḫı [19] Kaᶜbenüñ çev resine ḥaṭīm dirler v e ḥarem dirler v e İsmāᶜīl peyġāmber ᶜaleyhi's-selām[898] v e anası Hācir[899] raẓiya'l-lahu ᶜanha [20] ḳabri andadur. Bir riv āyet de budur ki Kaᶜbe[900] Ādem peyġāmberüñ çadırı yiridür v e yapılmış idi ṭ aşıla v e balçıḳıla. [21] Nūḥ[901] ᶜaleyhi's-selām ṭ ūfānında yıḳıldı. Ḫarāb ḳaldı[902]. Āḫiri İbrāhīm peyġāmber yapdı. Ḥaḳ t eᶜālā emrile v e bir riv āyet de [94b] [1] beyt e'l-maᶜmūr ol mev ẓiᶜdeyidi. Nūḥ ṭ ūfānında göge çıḳdı. Yiri ḫarāb ḳaldı. Āḫir İbrāhīm peyġāmber yapdı [2] v e Ebū Ḳubeys dağı Mekkenüñ çev resinde v āḳiᶜ olmışdur v e baᶜẓısı Mekkeye girmişdür v e bārūsı muḥkemdür. Pādişāhınuñ maḳāmı [3] ġarbī cānibindedür. Mekkenüñ üc mīl yolda ḫurmā aġacı ol maḳāmda çoḳdur v e ekṣer ᶜArab Mekke pādişāhıla [4] andlu dururlar. Ṭā'if gibi v e ᶜAffīf v e ᶜAṭ ābe gibi bu muḳaddimelerden murād bu ki Mekkenüñ şerrefehā'l-lah şeref ü ᶜizzet in bilesin.

NAẒM

[5] İşbu naḳli ki eyledüm meşhūr heb
Kim t ev ārīḫ içre olur meṣ ūr heb

Sözlerümüñ kiẕbi yoḳ kāmil bilür
[6] Dilleri içre söylenür meẕkūr heb

DER-BEYĀN-I ḪĀṢİYYET-İ ᶜASEL

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām [7] Yehūyādaᶜ Begler Begiyi Ḳāhir bin Sām Süv ār ardınca yardıma ki gönderdi anı gördiler ki Mekke şehrinüñ [8] ket ḫüẕāsı ᶜAbdu'l-muᶜiz Süleymān ḥaẓret ine ᶜam

---

[898] 94a[19] ᶜaleyhi's-selām: B ᶜaleyhi
[899] 94a[19] Hācir: B Hācer
[900] 94a[20] Ḳaᶜbe: B Ḳaᶜbeyi
[901] 94a[21] Nūḥ: B'de yok
[902] 94a[21] ḳaldı: B ḳıldı

bir ḳut ı muṣaffā aḳ gömec bāl get ürdi. Naẓarında ḳoyup duᶜā [9] ḳılup eyit di: Yā nebiyya'l-lah maᶜẕūr dut ki ḳudret ṭ aᶜāmıdur v e gendü milkümde birḳaç ḳuv an aruların ḥıfẓ iderem. [10] Bu get ürdügüm anlaruñ balıdur. Şehd-i fāyıḳdur. Ḥaẕret e lāyıḳ ṭ aᶜām ifṭ ār it mege muv āfıḳdur diyicek ḳapaġın açup [11] Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām naẓar idüp gördi ki südden aḳ āyīneden berraḳ bir laṭ īf ᶜaseldür ki [12] şekerden leẕiẕ. Taḥsīn ḳılup eyit di: Yā ᶜAbdu'l-muᶜiz bu diyārda daḫı buncılayın laṭ īf ᶜasel olur mı ki Baṣra balına [13] beñzer? ᶜAbdu'l-muᶜiz cev āb v irdi ki naᶜam yā nebiyya'l-lah. Egerçi bu yirlerde ṣanav ber aġacı yoḳdur ki [14] Baṣra yaġa balı ola. Ammā ki bu ᶜasel ḥurmādur. Anuñçün ṣāfī olur. Ābdār sükkerī nebāt a beñzer. Andan Süleymān peyġāmber [15] ḥaẕret i ᶜaleyhi's-selām ḥükemādan yaña dönüp suᵓāl it di ki ḫaber v irüñ baña ki ᶜaselüñ[903] nefᶜi nedür? Loḳmān-ı ḥakīm [16] cev āb v irüp eyit di ki yā nebiyya'l-lah ᶜaselüñ[904] ḥāṣiyyet i çoḳdur. Cümleden birisi bu ki eger yaramaz çıbānlara [17] dürt seler beġāyet fāᵓide ide. Eger bişürseler yarılmış et lere ursalar[905] bit üre. Eger ṣābıla bişürüp demregüye ursalar [18] gidere. Eger ṭ uzıla ḳarışdurup ılıcaḳ iken ḳulaġa ṭ amzursalar[906] güv üldüsin[907] kese. Aġrıların sākin eyleye. Eger göv deye[908] [19] dürt seler[909] kehleyi öldüre. Eger bir kişinüñ sünnet olacaḳ perdesi ṭ ar olsa ḥammāmdan çıḳdugınca bal dürünse bir aya dek [20] ᶜādet idinse eyü ola v e eger göze sürseler ḳarardugın kese v e eger dimāġa yapışdursalar yā ġargara it seler dilde v e [21] ṭ amaḳda v e çeñede olan şişilere v e ᶜillet lere v e ḫun[n]āḳa fāᵓide ide v e bev lī ṭ ut ulan kimsene içse bev lin yörüde. [95a] [1] Feyṣāġüres-i ḥakīm eyit di: Yā nebiyya'l-lah bir kimsene bir derde mübt elā olsa[910] et ibbādan ᶜilāc ṭ aleb it se

---

[903] 94b[15] ᶜaselüñ: B ᶜaseliñ
[904] 94b[16] ᶜaselüñ: B ᶜaseliñ
[905] 94b[17] ursalar: B'de yok
[906] 94b[18] ṭ amzursalar: B ṭ amzırsalar
[907] 94b[18] güv üldüsin: B gürüldüsin
[908] 94b[18] göv deye: B gögdeye
[909] 94b[19] dürünse: B dürt seler
[910] 95a[1] olsa: B'de yok

ed- [2] -v iyyesi ot ı bulunmasa ol ot yirine südile ᶜasel içürseler şifā bula[911]. Ẕīrā ki cemīᶜ giyāhuñ çiçeginden [3] aru çāşnī dut up leẕẕet alıcıdur v e ḥayv ān daḫı cemīᶜ ot ı[912] ot layıcıdur. Bes[913] nice ot ola ki aru çāşnī ṭ ut maya v e [4] ḥayv ān ot lamaya ki ol ṭ abīb didügi ot uñ ḥav āşı anda bulunmaya. Yā nebiyya'l-lah ᶜasel ġāyet şerīfdür v e ḫaṣṣasına [5] nihāyet yoḳdur. Eger ki ᶜaseli gül yaġıla ḳaynadup içseler aġulu ot lar ẓararın defᶜ ide. Eger yileseler ögsürüge [6] v e aġulu cānav arlar ṣoḳduġuna fāᵓide ide v e ḳuduz kelb ṭ aldugına fāᵓide ide v e şol ᶜasel ki [7] köpügi alınmamış ola yil eyler v e ögsürügi t aḫrīk ider v e ishāl ider gerekdür ki köpügin alalar. Andan ist iᶜmāl [8] ideler v e baluñ ġāyet eyüsi oldur ki ev v el bahārda alına. Andan ṣoñra yay ıssısında alına v e ᶜaselüñ [9] yaramazı ḳışın alınandur. Ẕīrā ġalīẓ olur diyüp cev āb v iricek Baṭ lamiyūs ḥakīm daḫı Süleymān dev let ine duᶜā [10] ḳılup ayaġ üzerine ḳalḳup daḫı eyit di ki yā nebiyya'l-lah ᶜaselüñ ḫāṣiyyet i çoḳdur. Ẕīrā ki şerbet -i ilahīdür v e bir daḫı bu ki [11] her ot uñ ḫāṣiyyet i kökinde v e yapraġında v e çiçeginde v e t oḫumında olur mev sümine[914] göre. Ammā ki faṣl-ı [12] bahārda çiçeginüñ nefᶜi ziyādedür. Aru çāşnī<yi>[915] çiçeg<in>üñ[916] yapraġından v eyā t oḫumından alur. Ol cihet de ᶜaselde <ziyāde>[917] menfaᶜat ziyādedür. [13] Bir kimesne bir kişiye yit miş iki dürlü ṭ aᶜām yidürmege yemīn bi'l-lah it se ᶜaynıla raḳam idüp ṣat un almaġa güci yit mese [14] ᶜaselile süd yidürüp içürse yemini yirine[918] gele v e ᶜaselüñ cümleyi ḫāṣiyyet lerinden bir niçesi bu ki eger çiġide dürt seler [15] gidere. Eger sezāb v e ṭ uzlu balıḳ yiseler daḫı üzerine bal şerbet in içseler ẓararın defᶜ ide. Eger ḳoḳulasalar aḳsurda. [16] Eger ṭ uzıla ḳarışdurup bere yirlerine ursalar gidere. Eger pīrler v e ṣov uḳ mizāḫlu[919] kişiler yiseler

---

[911] 95a[2] şifā bula: B'de yok
[912] 95a[3] ot ı: B'de yok
[913] 95a[3] bes: B pes
[914] 95a[11] mev sümine: B mev simine
[915] 95a[12] çāşnī: B çāşnīyi
[916] 95a[12] çiçegüñ: B çiçeginüñ
[917] 95a[12]'de yok: B ziyāde
[918] 95a[14] yirine: B yerine
[919] 95a[16] mizāḫlu: B mizāçlu

balġamların gidere. Ammā [17] ṣafrāvī kişilere yaramazdur. Eger pelīn çiçeginden olan balı yiseler cigere ve maᶜdaya fāᵓide ide ve süddeleri aça. Eger sirkeyle [18] ḳarışdurup mażmaża it seler yā dişe ursalar arıda pāk ide. Ḳoḳusın gidere. Eger gül yaġıla ḳarışdurup kel başa [19] ursalar ve sāyir balġamı çibānlara dürt seler gidere mücerrebdür. Eger deriñ[920] çibānlara ve cerāḥat e siñirlü yapraġıla [20] ḳarışdurup yapışdursalar yā ġarġara it seler cigerde olan şīşlere[921] ġāyet fāᵓide ide diyicek Feylesōf-ı Ekber daḫı[922] yirinden [21] ḳalḳup Süleymān dev let ine duᶜā ḳılup eyit di ki yā nebiyya'l-lah bir ṭaᶜām ki pāk muṣaffā ola ve arunuñ arı ṭut duġı [95b] [1] ve cemīᶜ giyāhdan çāşnī alup ṭat duġı ve müseddes ḫānlar bünyād ḳılup ᶜasel-i muṣaffāyı zaḫīre it dügi ṭaᶜāmı [2] pür menfaᶜat olmaya mı ki ḳudret cünıdur. Zīrā ki aruyı aru dimişlerdür. Pāk ẓāhir olduġı sebebden müᵓmine [3] daḫı teşbīh it mişlerdür. Nit ekim iki cihān faḫri ᶜaleyhi's-selām eydür ki **meṣelü'l-müᵓmini kemeṣili'l-naḫli lā-yeᵓkulu [4] illā ṭayyiben.** Yaᶜni müᵓminler aruya beñzer didügine sebeb bu ki hīç nesne yimez illā ṭāhir yir ve hīc nesne ḳomaz illā ṭāhir [5] ḳor ve daḫı bu naḫl ġāyet müdrikdür. Görmez misiz ki müseddes ḫāneler düzer ve kāġıd gibi dīv ārların düpdüz ider daḫı andan [6] ṣoñra arı çiçeklerden arı bal eyler. Bunuñ reᵓis olur ki ḳapusında durur. Her aru kim ṭaşradan içerü girür. Anı ḳoḳular. [7] Eger ol gelen aru ṭāhir zev āde yimişise içerü girmege yol v irür. Eger baḫis v eyā ḳoḳmış leş yidise girmege ḳomaz. Ḥāciblerine [8] emr ider. Anı iki pāre idüp öldürürler. Eger ki ol aru hem baḫis hem ṭāhir yimiş ise aña bir zemzeme ider. Bir zamān içerü [9] ḳoymaz. Ṣoñra icāzet v irür. Maᶜnīde ḥāl dilile t eᵓkīd ider ki bir daḫı murdār yimeye ve daḫı yā nebiyya'l-lah ᶜaselüñ nefᶜi çoḳdur. [10] Nit ekim ḥükemāy-i ḥāżırān niçesin şerḥ it diler. Ammā bir niçe ḫāṣiyyet i daḫı ᶜaselüñ[923] budur ki eger zirā zirāv end-i ṭav īl ile [11] ḳarışdurup ḫūra zaḫmet lerine

---

[920] 95a[19] deriñ: B deriñüñ
[921] 95a[20] şīşlere: B şīşelere
[922] 95a[20] daḫı: B'de yok
[923] 95b[10] ᶜaselüñ: B'de yok

ursalar[924] et bit üre. Eger arpa unıla v e acı bādām birle ḳarışdurup göv deye dürt seler [12] ᶜaraḳ get üre. Eger şu ile içseler gögüsi arıda. Art uḳ ḫılṭ ları çıḳara v e cimāᶜ arzusın get üre. Eger köpügi [13] alınmadın şerbet it seler içseler içi yumşada. Eger şu ile içseler gev desindeki[925] cıbānların arıda. Eger ḫuḳne it seler ishāli [14] ḳav ī eyleye. Eger baraş ot larına ḳarışdurup behaḳa[926] v e baraşa dürt seler ġāyet fāᵓide ide. Reᵓisü'l-ḥükemā böyle diyicek [15] Āṣaf bin Berḫiyā eyit di: Yā nebiyya'l-lah ᶜacabā südüñ ḫaṣṣası mı ziyādedür v eyā ᶜaselüñ? Süleymān ḫaẕret i cev āb [16] v irdi ki egerçi ki şu ile süd[927] ḥaḳḳında Allah t eᶜālā cennet niᶜmet leri ḥaḳḳında ev v el şuyı añdı āḫir [17] balı añdı v e südi añdı. Nit ekim kelām-ı ḳadīm v e kit āb-ı kerīm içre gelür ki fīhā enhārun min māᵓin ġayri āsinin [18] v e enhārun min lebenin lem yet eġayyer ṭ aᶜmuhu v e enhārun min ḫamrin leẕẕet in liş-şāribīn v e enhārun min ᶜaselin muṣaffā v e daḫı şuda [19] ġayr-ı āsin didi. Südde lem yet eġayyer didi. Ẕīrā şu ile süd āfāt dan emīn degüldür illā ki ᶜasel emīndür. Bu daḫı [20] baluñ bir nev ᶜi faẕlıdur ki bu faẕlı südde yoḳdur v e ḳamu niᶜmet ler fāsid olur, ḳoḳar. Ammā bal ḳoḳmaz. Görmez misin ki [21] yā Āṣaf v aḳt ī ki ḥükemādan ümerādan v üzerādan[928] bir kimse v efāt it se ḳarnın yarup pāk idüp içine ᶜasel ḳoyup [96a] [1] v e ābnūs-ı t ābūt ına daḫı ᶜasel ḳoyup ḥıfẓ iderler. Anuñ et i mūmiyā olup çürümez v e ḳoḳup fāsid daḫı olmaz. Egerçi ki [2] ᶜaselüñ menfaᶜat i ziyāde idügi[929] maᶜlūmumuz oldı. Ammā ki arunuñ balı ne v echile oldugın v e çiçeklerden çāşnī [3] ne v echile ṭ ut dugın bilüp ᶜilmümüz yit işe diyüp suᵓāl idicek Loḳmān-ı ḥakīm eyit di: Yā nebiyya'l-lah baña cihānda Ḥaḳḳuñ [4] ᶜināyet i v e sen Süleymānuñ muᶜcizāt ı bereḳāt ında cemīᶜ müşkil nesneler ḥall olmışdur. Velakin aru balı ne v echile [5] işledügine ᶜaḳlum yit medi. Eger ki bal arunuñ ḳarnından gelür dirsem pes bal fī-ḥükminde olur. Eyleye necisdür yimek [6] mekrūhdur v e eger ki arunuñ

---

[924] 95b[11] ursalar: B ursalar ursalar
[925] 95b[13] gev desindeki: B gögdesindeki
[926] 95b[14] behaḳa: B behḳa
[927] 95b[16] süd: B'de yok
[928] 95b[21] v üzerādan: B'de yok

dübürinden gelür dirsem pes ḥadeṯ ḥükminde olur. Yine necis düşer. Eyle olsa yine yimek [7] cāyiz degül. Bes benüm Loḳmānluġumla ᶜilmüm şuña irdi ki bal ne ḳaydur v e ne ḥadeṯdür. Velakin bir laṭīf gizlü nesnedür [8] ki hav āda aru anı alur gelüp ḳov āna girür. Yapduġı müseddes ḫānenüñ içine ṣoḳup ẕahīre idinür.

NAẒM

[9] İşbu sırra kāmilān-ı feylesōf
Ḥikmet ile bulmadı ḳaṭᶜā v ukūf

Böyle diyüp anda Loḳmān ibn-i ᶜād
[10] Sākin oldı gerçi urup āhile hūn

DER BEYĀN-I ḤĀŞİYYET-İ ᶜASEL BE-ḲAVL-İ FAYŞĀĠŪRES ḤAKĪM

Ḥükemā ḳav lince Loḳmān-ı ḥakīm [11] ḥikmet mūcebince bu v echile ḫaber v iricek Fayṣāġūres-i Tev ḥīdi eyit di ki yā nebiyya'l-lah kemīne bildügüm [12] bu ki bal arunuñ ḳanadı alt ından ḥāṣıl olur. Bes[930] aru balı ki eyler Allah t eᶜālānuñ ḳudret idür. Ne t ersidür [13] v e ne bev lidür. Belki şarāb-ı ilahīdür v e niᶜmet -i pādişāhīdür. Ḳamu şarāblardan ḫūb v e laṭīfdür v e daḫı bal ḫāzin-i [14] edv iyyedür[931]. Ẕīrā ki edv iyyeleri bala döküp mülemmaᶜ iderler t ā kim bal anları saḳlar. Terbiyyet ider v e şöyle [15] ki bir niçe nesneleri bal içine ḳosalar ġāyet laṭīf olur. Üzüm gibi v e şıra gibi v e anuñ emṯāli ne ki v arısa [16] eger ki bir pāre et i daḫı bala ḳoysalar t āze dut ar, ḳoḳut maz.

NAẒM

---

[929] 96a[2] idüġi: B olduġı
[930] 96a[12] bes: B pes
[931] 96a[13-14] ḫāzin-i edv iyyedür: B ḫāzin edv iyyedür

Şöyle bil kim iy emīrī ins ü cān
[17] Şehd-i fāyiḳ ḫāṣṣasıdur ki çehān

Leẕẕet içre gerçi ṭ at ludur şeker
Līki baluñ nefʿī çoḳdur bī-gümān

[18] DER-BEYĀN-I ḲAVL-İ BAṬLAMİYŪS ḤAKĪM BERĀ-YI NAḪL-İ ʿASEL

Ḥükemā ḳav lince Feyṯāġūres-i ḥakīm böyle diyicek Baṭ lamiyūs [19] ḥakīm ayaġ üzre ḳalḳup cev āb v irdi ki yā nebiyya'l-lah bal arusı ki aña naḫl dirler, şeref aña bu yir ki [20] Ḥaḳ t eʿālā celle v e ʿalā aña v aḥy it di, ögdi. Nit ekim kit āb-ı t ev ḥīdinde v e ḫiṭ āb-ı mecīdinde gelür ki [21] v e ev ḥā rabbüke ile'n-naḫli eni't t eḫiẕī mine'l-cibāli buyūt en v e mine'ş-şeceri v e mimmā yaʿrişūne. Pes bu āyet üñ maʿnīsinden delālet [96b] [1] aña ider ki Mīlīz yaʿnī aru çiçegi yir ḳarnında bal olur daḫı v arup ḳov ānlıġına girüp müseddes ḫāne içinde [2] ḳuşar v e baluñ rengi muḫālif olduġı çiçegi dürlü dürlü olduġındandur. Nit ekim bir bal v ardur ki aña ʿasel-i sükkerī [3] dirler. Şarmaşıḳ t oḫumından arı çāşnī dut up ol balı yapduġı ecilden nebāt gibi muḫkemdür. Rev āḳ degüldür. Ammā ki yā nebiyya'l-lah [4] benüm bildügüm bu ki aru yazılarda ṣulu yirleri bilüp fehm ider. Ẕīrā ki Ḥaḳ t eʿālā aña fehm v irmişdür. Pākdur. Müdrikdür. [5] Laṭ īf çiçeklere ḳonar. Begendügin alur. Elcügezile göt ürür v e gelüp müseddes ḫāne içinde pākligile ḳoyup yapar. Ḥaḳ [6] t eʿālānuñ ḳudret i birle leẕẕet bulup şehd-i fāyiḳ olur. Geyik nāfesinde ḳan misk olup ṭ īb-i nefāyis bulduġı [7] gibi <v e>[932] ṣadef ḳarnında yaġmūr ḳaṭ resi incü olup şav ḳ u żiyā bulduġı gibi v e dişi ḥayv ān ot ot layup [8] süd olduġı gibi ḳaçan ki ḳoyun ot ot lasa yapraġı et v e çiçegi t oḫumı[933] yaġ v e gögi süñük v e özdeki ilik v e siñir- [9] -çükleri siñir v e giyāhuñ ḳabıla özdegi arasındaġı zārı

---

[932] 96b[7]'de yok: B v e
[933] 96b[8] t oḫumı: B t oḫum

ṭamar olduġı gibi v aḳtī ki aru daḫı çiçegüñ[934] [10] yapragından ki leẕẕet alur anı ẕahīre eyler ki bal olur v e ol ki yaġludur ruṭūbetin alur mūm eyler. Ḫorṭumcuġıla [11] alur. İki elcügezile götürür. Ḳuv ānluġına[935] getürür daḫı ol müseddes ḫānenüñ içinde elcügezile balı[936] yapar. [12] Allahuñ ḥikmeti birle şehd-i fāyiḳ olur.

NAẒM

Bildügümüz bu ḳadar ki it dük beyān
Ki ehl-i ḥikmet bildügi budur hemān

[13] Özgesin Allah bilür ki oldur ᶜalīm
ᶜĀlimü'l-ġayb ol Ḫuẕādur ġaybdan

DER ḤÜKM-İ FEYLESŌF ḤAKĪM BE-ḤAḲḲI NAḤL-İ ᶜASEL

[14] Ḥükemā ḳav lince Baṭlamiyūs-ı ekber böyle diyicek feylesōf-ı ekber eyit di: Yā nebiyya'l-lah aru bir ḥayv āndur ki [15] ġāyet şecīᶜdür v e ᶜāḳıbet e naẓar idicidür. Yılıñ[937] dört faṣlın bilür. Yaġmūr yaġacaḳ v aḳt i farḳ ider v e beglerine [16] muṭīᶜ olur v e bunlaruñ bev v ābī v e reᵓisi v e saḳası v ardur v e naḫl ṭoḳuz ḳısımdur. Bir ṣınıf[938] bal idendür ki ser-cümle- [17] -sinden ol muᶜteberdür. Şol çihcügezler kim çiçek üzerinde v e yapraḳlar üzerinde olur küllīsini cemᶜ ider. Azıḳ [18] idinür. Döner yaġlı ruṭūbāt ın cemᶜ ider. Andan altı küşelü müseddes ev düzer. Andan içini balıla ṭoldurmaġa cehd [19] ider. Ḳaçan bir mev ẓıᶜa beglerile yit işseler ayrılmazlar. Beglerine ġāyet muṭīᶜlerdür. Eger begleri iki olsa birbirile ceng [20] iderler. Birisi ölüp birisi ḳalur. Vaḳtī ki birisi ḳalsa cemīᶜ arular aña tābiᶜ

---

[934] 96b[9] çiçegüñ: B çiçek
[935] 96b[11] ḳuv anluġına: B ḳuv anlıġına
[936] 96b[11] balı: B bal
[937] 96b[15] yılıñ: B yıluñ
[938] 96b[16] ṣınıf: B nışfı

olup beklerler. Her nereye ḳonsa üzerine [21] ḳonup düşmändan beklerler. Ḳaçan ki bir yirde begleri ḳarār it se ev v el cemi[c][939] olup begleriçün bir ev yaparlar. Andan [97a] [1] gendü nefsleriçün yaparlar. Ḳaçan begleri uçsa cümlesi bile uçup hav āya ḳalḳarlar. Vaḳt ī ki begleri bir yirde ārām [2] it se nīşt erin gendünüñ çıḳarur kimseye żararum degmesün diyü. Ḳaçan ki çıḳarmasa ġayrınuñ get ürüp anı helāk iderler. Bir ḥikmet de [3] bu ki aru bir nesneyi şoḳsa nīşt eri anda ḳalur. Gendü helāk olur. Ammā begleri gendü nīşt erin çıḳarsa helāk olmaz v e [4] beglerinüñ aḳa mā[ʾ]il ḳızıl olur göv desi v ardur. Yaramazı ḳara ile ḳarışıḳ olur. Vaḳt ī ki bir yirde ḳarār it se işlü [5] işini arulara ḳısmet ider. [c]Ameli üzerine olmaġıçün ba[c]żı mum düzer, bennādur. Ba[c]żı şu get ürür, saḳḳadur. Ba[c]żı ev ler yapar. [6] Ba[c]żı bal yapar. Ev leri ṭ oldurur. Keennehü mühendisdür. Mut t aşıl bir ḳıṭ[c]a üzerine dāyire baġlayup yapar ki müsāv īdür. Farḳı [7] yoḳdur. Vaḳt ī ki arucuḳlar çiçek üzerine ḳonsalar her biri bir çiçege ḳonarlar. Yañılup ikisi bir çiçege ḳonmaz. Ba[c]żısı ev lere [8] [c]asel ṭ oldurur. Ba[c]żısın ḳut cuġazlar ṭ oldurur.

NAẒM

Yā Süleymān iy emīr-i nāmev er[940]

[9] Bildügüm bu söyledüm ṭ oġru ḫaber

Ki ehl-i ḥikmet bildügin t aḳrīr idüp

Ẕikr idüben şerḥ ḳıldum ne ki v ar

[10] DER BEYĀN-I TAḲRĪR-İ ŞEHD-İ NAḪL

Ḥükemā ḳav lince Feylesōf-ı ekber daḫı bu v echile cev āb v iricek Loḳmān-ı[941] ḥakīm [11] eyit di: Yā nebiyya'l-lah bunca [c]ömr-i ṭ av īl içinde cemī[c]

---

[939] 96b[21] cemi[c]: B cem[c]

[940] 97a[8] nāmev er: B nāmv er

[941] 97a[10] Loḳmān-ı: B Loḳmān

ᶜacāyibden ᶜacīb[942] v e ġarāyibden ġarīb baña bundan ziyāde gelmez ki [12] bir kişiyi aru ṣoḳsa ol kişi balı aru eyledügin bilmese hīc inanmaz ki ṭat lu balı zehr<-i> nāk[943] aru ᶜameli [13] oldugına. Ben ᶜacebledügüm gibi ol daḫı işidüp ᶜacebleye v e daḫı yā nebiyya'l-lah bal arusından ġayri bir ᶜaceb [14] daḫı aṭ las ḳurdıdur ki bir kimsene ibrīşīm ḳurdın görmemiş olsa ol ḳurt cugazlar t ut yapraġın yiyüp büyüyüp [15] gendü gendüden ibrīşīm ṣardugın görmemiş olsa daḫı ḥarīr aṭ lasları göst erüp eyit señ ki bunlaruñ [16] ibrīşimi ipligin bu t ut yapraġın yiyen ḳurt cugazlar ṣardı, iñerdi diyüp cihān ḫalḳı şehādet it seler ol [17] kişi inanmaz t ā ol ḥarīr-pūş aṭ las[944] böcegi ne v echile göñül çıḳarup ṣardugını gözile gör- [18] - meyince. Pes yā nebiyya'l-lah bu iki nesneye benüm Loḳmānlugumca ᶜaḳlum irmedi v e baña ġāyet ᶜaceb geldi. Egerçi ebrīşīm [19] ḳurdınuñ ebrīşimi ne v echile ṣardugunı idrākümüz irdükce muṭ ṭ aliᶜ olduḳ. ᶜAnkebūt gibi nessācidügın bildük. [20] Velī yā Süleymān-ı zamān bu naḥlüñ balı çiçekden ne v echile alup göt ürür v e ol müseddes ḫāne<ye>[945] nice get ürür ne ṭ arīḳle yapar [21] ᶜilmümüz irse <v e>[946] gözümüzle görsev üz v e müv ekkel-i naḥli daᶜv et it señ ṣorsañ luṭ f idüp bizlere cev āb v irseñ [97b] [1] v e andan ṣoñra bal arusın naẓaruña get ürdüp bir ṣāfī billūrdan ḳov ān düzüp emr it señ. Naḥl içinde ᶜasel [2] yapsa. Gözümüz ile görsev üz. Egerçi ki bir sırr-ı Ḥaḳdur v elī eyyām-ı dev let üñde bu sırra ᶜav n-i Ḥaḳḳıla irsev üz.

NAẒM

[3] Ṣāfī billūr olıcaḳ bes t ābnāk

Göz göre naḥl it dügi cümle ḫarāk

---

[942] 97a[11] ᶜacīb: B'de yok
[943] 97a[12] zehr-nāk: B zehr-i nāk
[944] 97a[17] aṭ las: B aṭ lasın
[945] 97a[20] ḫāne: B ḫāneye
[946] 97a[21]'de yok: B v e

Naḥlüñ āᶜmāli olup ẓāhir t amām

[4] Farḳ ider görse daḫı t ākile gāk

ḲAŻİYYEY-İ SĀM-I SÜVĀR VE FETḤ-İ ḲALᶜA-İ MİḲNĀṬĪS

Ḥükemā ḳav lince Süleymān peyġāmber ᶜaleyhi's-selām [5] billürdan ḳov ān it dürmek v e bal arusı balı ne v echile yapar bilüp ögrenmesi t edbīrinde v e her bir ḥükemā bu ḫuṣūṣda [6] ḥikmet mūcebince bir söz söylemekde ammā ki naḥl şehdi ne v echile t erbiyet v e müseddes ḫāneleri mūmdan ne v echile [7] t erkīb it dügin ḥaḳīḳat ile bilmeyüp ᶜaczlerine iḳrār it mekde. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Sām Süv ār bin [8] Nerīmānıla ḫalīfey-i Süleymān İlyāv şāha geldi. Nit e ol zamān ki laᶜl cāẕūnuñ çerisini Şemᶜūn sıbṭ ınuñ [9] meliki Dāv ud peyġāmber ḳarındaşı Ev īnāẕū bin Bīşā ᶜaleyhi's-selām ṣıyup ki ṭ aġıt dılar dört yüz miḳdārı diri cāẕū [10] ṭ ut dılar. Biñ v ar baş kesüp nuṣret v iren Allaha şükr idüp ceng yirinden dönüp gelüp İlyāv şāha [11] yit diler. İlyāv şāh daḫı nuṣret i Ḥaḳdan bilüp secde-i şükr ḳılup Lāv ī sıbṭ ınuñ ser ᶜaskeri Ḳaydārıla iki biñ [12] pūlād-pūş sipāhī düşmen ṭ arafına ḳarav ul ḳoyup gelüp ordıya yit di. On iki sıbṭ uñ begleri ot aḳlu ot aġına v arup [13] at lu at ından indiler. Ceng ṭ onların çıḳarup libās geyüp[947] rāḥat olup ot urdılar. Bu ṭ arafdan İlyāv şāh daḫı ot aġına [14] ḳoyup[948] serīre geçüp ki ot urdı dīv ān-ı ᶜaẓīm ḳurup çav uş gönderüp begleri naẓarına get ürt di. On iki sıbṭ uñ [15] begleri dilāv erleri Nīmrūz Zāv ilist ān bahādurları Sīst ān serv erleri cezīre-i ᶜummān t ıġzenleri yirlü yirine geçüp [16] ki ot urdılar andan İlyāv şāh ḥükm it di. Ol dut saḳ cāẕūları get ürdiler. Cümlesinüñ eli baġlu, cigeri ṭ aġlu. [17] Siyāset meydānına çökerdiler kim ser-cümlesin İlyāv şāh ḥük<ü>m[949] it di ki depeleyeler. Siḥirleri şerrin ᶜālemden göt ürüp ḳanların [18] yir yüzine sepeleyeler. Ammā ki Dermāyūs-ı ḥakīm menᶜ it di, ḳomadı. Şehā

---

[947] 97b[13] geyüp: B giyüp
[948] 97b[14] ḳoyup: B ḳonup
[949] 97b[17] ḥükm: B ḥüküm

bunlardan elüñ[950] çek. Öldürmege el yoḳama [19] didi. Ẕīrā ki bizüm pehlüv ānlarumuz Şemā'il Bānū ḳatında dut saḳdur. Vaḳt ola ki ol ᶜacūze pehluv ānları helāk [20] it düre. Bunlaruñ öldügin işidüp bizden olan dut saḳlaruñ başıñ kesüp göv delerin ḳalᶜadan aşaġa [21] at dura.

NAẒM

Bunları öldürmege[951] it me niyyet i
Ḳalᶜayı almaġa eyle himmet i

[98a] [1] Ṣabr ḳıl bu işde it mesen ᶜacel
Yoḫsa irer dev let üñe coḳ ḫalal

Bunları ḥabse ṣaluban eyle bend
[2] Ki it meye serv erlere cāẕū küzend

DER BEYĀN-I ĀGĀH ŞODEN-İ İLYĀV ŞĀH EZ-ḤĀL-İ RÜSTEM

Ḥükemā ḳav lince İlyāv şāh ḥakīm sözin [3] t ut up bunları öldürmege emr it meyüp v az gelüp Şemᶜūn[952] sıbṭı begler begisi Behrāma eyit di: Bunlardan ḫaber al ki ulusı kimdür, [4] görelüm. Rüst emle[953] pehlüv ānlar ḥālinden ḫaber ṣoralum diyicek Behrām t eft īş it di. Ġat t āḳıla Fet t āḳ bunlaruñla iki cāẕū [5] miht erin ṭ ut mışlardı. İt t ifāḳ İlyāv şāh anları[954] naẓarına get ürüp ḫaber ṣordı. Bunlar daḫı Rüst emüñ leşkerle gelüp Şemāyil [6] Bānū ile ceng ḳılduġunı ᶜāḳıbet ḥīle idüp Şemāyil Bānū Rüst emi dut duġın pehlüv ānlarla[955] ḳalᶜada ḥabs it dügin [7] ṣoñra Ṭaġṭ aġay-i ᶜAyyār Demdeme v e Semsemeyile it t ifāḳ ḳılup Rüst emi

[950] 97b[18] elüñ: B eliñ
[951] 97b[21] öldürmege: B öldürmek
[952] 98a[3] v az gelüp Şemᶜūn: B'de yok
[953] 98a[4] Rüst emle: B'de yok
[954] 98a[5] anları: B anlara

pehlüv ānlarla ḫalāṣ itdügin cezīrey-i ḫālidet e [8] iletdügin Rüstem Ṭaġṭ aġayla şikāre gitdügin Şemāyil Bānū işitdügin sāḥir leşkerin alup ᶜaḳabince varup pehlüv ān- [9] -ları bulduġın siḥrile ᶜaḳılların alup süst ḳılup muḥkem bende çeküp girift ār ḳılduġın ḳamusın bendile ḳalᶜaya getürdügin [10] düşmāndan emīn olup fāriġ oturduġın ṣoñra atası ᶜAnḳūr cāẕūnuñ Surḫ-bāde yardım itdügin Zāl-i destān [11] ṣoñra ᶜAnḳūrı helāk itdügin işitdügin Küstehemi bendden çıḳarup Żalḫale-i cāẕūyı sāḥirlerden elli miḳdār sāḥirle [12] Rüstem ᶜaḳabince gönderdügin Süleymān-ı nebī ḳorḫusından ve Sām Süvār heybetinden üşenüp ḳan ḳaşanup Rüstemden āmān [13] istemek maḳṣūd idindügin ve oġlı Ferāmerzüñ ḥüsn ü cemālin işitmegile ḳulaḳdan ᶜāşıḳ olduġın Ferāmerzi [14] ele getürüp gendü aña varmaḳ ḳaṣdın ḳılduġın ḥikāyet itdiler. Ne kim ḥādiṣe vāḳiᶜ oldısa aṣlı birle taḳrīr ḳılup [15] rivāyet itdiler.

NAẔM

Çünki bunlar sözin işitdi o şāh
Rüstem anda yoḳduġın bildi sipāh

[16] Rüst emiçün gerçi ġamkīn oldılar
Pehlüv ānlar çünki teskīn oldılar

Bildiler ki pehlüv ānlar ne kivar
[17] Ḳalᶜada bend içre idermiş āh u zār

Küstehemden ġayrısı andayımış
Ṭaġṭ aġa Rüstemle hem bileyimiş

[18] Pehlüv ānlar ṣaġlıġın ki bildiler

---

[955] 98a[6] pehlüv ānlarla: B pehlev ānlarla

Şād oluban Ḥaḳḳa şükri ḳıldılar

Bildiler ki Rüst eme idmemiş elem
[19] Ṭaġṭ aġayıla ṣaġımış hem Küst ehem

Çünki Rüst em ṣaġlıġın işit di şāh
Ḥaḳḳa nāliş eyleyüp şükr it di şāh

[20] Güş iderseñ bu ġarāyib ḳıṣṣayı
Vir ṣalav at def[c] idüben ġuṣṣayı

DER-BEYĀN-I AGAH ŞODEN-İ İLYĀV ŞĀH EZ-ḤĀL-İ RÜSTEM Ü PEHLÜVĀN

[21] Ḥükemā ḳav lince İlyāv şāh andan bunlara yine su[o]āl it di ki bu Şemāyil Bānūnuñ ḥükminde ne ḳadar cāẕū v ardur? eyit diler ki [98b] [1] şimdi şehirde v e ḳal[c]ada v e yaḳīn v ilāyet de gelmiş gelecek beş kez yüz biñ cāẕū v ar ola. Velakin Sām Süv ār bu sizüñ [2] leşkerüñüzle gelicek nāmeñüzi oḳudup Şemāyil Bānū sizüñ ne ḳaṣda geldüñüzi bilicek [c]ammusı [c]Ankūr sāḥire Dāyesīni [3] sāḥir Miht erile bir niçe sāḥirleri yardım dilemege gönderdi. Bugün yarın umaruz ki biz niçe yüz biñ sāḥir [4] leşkeri yardıma gele. Bes[956] ol kāfir ü mākirler gelicek sizüñle her dāne ceng ide diyüp ḫaber v iricek İlyāv şāh eyit di: [5] Çünki Şemāyil Bānū Rüst eme adam gönderüp andan āmān bulmaḳ ist er v e oġlı Ferāmerze v arup anuñ gelini olmaḳ ist er. [6] Yā niçün Sām Süv ārdan amān ist emedi, Ḫāk-i pāyine yüz sürüp baş eşigine yaṣt amadı? Cev āb v irdiler ki [7] egerçi Şemāyil Bānū Ferāmerze [c]āşıḳdur v armaḳ ist er Sām u Süv āruñ daḥı ḫāk-i pāyine gelüp[957] yüz urmaḳ ist er. Velakin [8] sāḥirler serhenglerinden üşenür. [c]Ammusı [c]Ankūr cāzū ḳorḫusından ḫōd ḳan

[956] 98b[4] bes: B pes
[957] 98b[7] gelüp: B'de yok

ḳaşanur. Ol sebebden ḳalᶜay-ı mıḳnāṭ ısı [9] t ob t üfeng yarag̈ıla ṭ onat dı. Yir yirin erliklerinde ceng erlerin ḳoyup sav aşa ḥāz̈ır it dürdi diyü ḫaber v iricek İlyāv [10] şāh beglerle işidüp bildiler ki Şemāyil Bānū ceng it dügi ᶜammūsı ᶜAnkūr ḳorḫusından imiş. Maᶜa'l-ḳıṣṣa [11] söz dırāz it meyelüm. Çünki Rüst emle pehlüv ānlar ḥālinden ḫaber ki bildiler cāẕūları öldürmeyüp ser-cümlesin bend idüp [12] beş yüz bahādur serv erler Behrām bin Kühremi bekci ḳodılar v e ḥabse şaldılar. Ammā ki Ġassāḳ-ı sāhiri Fessāk-ı mākiri [13] ḥabse göndermeyüp İlyāv şāh naẕarında bendile ṭ urg̈urdılar. Sizleri öldürmeyelüm diyüp and içüp ḳarınları [14] ṭ oyacaḳca niᶜmet v irdiler. Andan İlyāv şāh bunlara yine şordı ki bu ḳalᶜay-ı mıḳnāṭ ısuñ fet ḥine çāre bilmez misiz [15] v e mıḳnāṭ ıs demüri çekmemege dermān ḳılmaz mısız diyüp şorıcaḳ ag̈ız açup and içüp eyit diler ki Hārūt <u>[958] [16] Mārūt ḥaḳḳıçün ki Sāḥirlerüñ mesnedidür. İblīs-i laᶜīnüñ pür-t elbīsi ḥaḳḳıçün ki mākirlerüñ seddidür. Bu ḳalᶜay-ı [17] mıḳnāṭ ısa hīc bir düşmān gelüp ẕafer bulmış degüldür. Hem bulamaz v e mıḳnāṭ ıs-ı āhen gendüye çekmemesine çāre [18] ḳılamaz. Ol sebebdendür ki bizüm ḳalᶜamuzda alt un gümiş av adanlıg̈ı çoḳdur. Ammā ki āhen pūlād aṣlı yaraḳ esbāb [19] yoḳdur. Anuñçündür[959] ki bizüm süñülerümüzüñ yalmanı demür yirine baḳır t ucdur v e kiminüñ daḫı yalmanı balıḳ dişidür [20] ki sert īz ucdur v e bizüm cebelerümüz balıḳ derisidür. Ġāyet pullu olur. Elān benüm geydügüm cebe [21] balıḳ pulıdur diyüp çıḳarup ᶜarż it di. Gördiler ki bir ḳaft ān demür çuḳal yirine içine balıḳ pulın[960] döşemişler. [99a] [1] Ḳat ḳat t īg̈-i Hindūyile çaldılar. Kesmedi. Tīr-i Yemenī birle urdılar. Geçmeyüp peykānı daḫı bat madı. İlyāv şāh anı görüp [2] pehlüv ānlara ḥükm it di. Ceng yirine v arup ne ḳadar ölmiş helāḳ olmış cāẕūlar v arısa ḳaft ānların şoyup yaraḳların [3] alup get ürdiler. Gördiler ki[961] ser-cümlesinüñ ḳaft ānları yüzi ḳara aṭ lāsdan içine balıḳ pulların ḳat ḳat [4] dikmişler. Zaḫm yimemegiçün t īg̈ elmāsdan v e gönderler

---

[958] 98b[15]'de yok: B u
[959] 98b[19] anuñçündür: B anuñiçündür
[960] 98b[21] pulın: B pulı
[961] 99a[3] gördiler ki: B'de yok

get ürdiler. Yalmanı t ucdan v e gürz giränlar get ür- [5] -diler. Baḳırdan t ucdan ḳurşundan v e ḳılıçlar get ürdiler. Kimi gümişden kimi t ucdan eyle keskün ki t ïġ- ı [6] Mışrïden ḳalmaz. Andan İlyāv şāh ol dört yüz cāzūlaruñ daḫı ḳaft ānların cem^{c} it dürdi. Gördi ki [7] biñ iki yüz miḳdārı pehlüv āna bu esbāb yit er. Andan ḥükm it di. ^{c}Arab u ^{c}Arabā dilāv erlerinden ^{c}Acem mübāriz- [8] -lerinden Zāv ilist ān pehlüv ānlarından v e serfirāzlarından biñ iki yüz miḳdārı serv er t ïġzen ḳal^{c}a güşā ḫaṣm- [9] -efgen nïk-rāy pehlüv ānları ḳaleme alup bu biñ iki yüz kişiyi müret t eb sāhirler silāḥıla ṭ onat dılar. Şöyle kim eginlerinde [10] balıḳ pulından cev şen-i begt er billerinde[962] t ucdan ḳılıc kemergāhlarında gümişden ḫancer[963] v e başlarında zerrïn ışıḳlıḳ v e ḳollarında baḳırdan [11] ḳolcaḳ cümlesi[964] bu biñ iki yüz miḳdārı pehlüv ānlar ṭ onat up ḥāżır olıcaḳ bu biñ iki yüz nefer bahādurları on bölük [12] eylediler. Yehūdā sıbṭ ına Ḳamḳamūr pehlüv ānı baş dikdi. Av yïl sıbṭ ına Ḳaḥṭ ān-ı ^{c}Arabïyi baş dikdi. Şem^{c}ūn sıbṭ ına [13] Behrām bin Kehremi baş dikdi. Lāv v ï sıbṭ ına Süheyl-i Celïyi baş dikdi. Zïyālūn sıbṭ ına Şafv ān [14] bin ^{c}Affānı baş dikdi. İspir sıbṭ ına Berda^{c} bin Tubbi^{c} baş dikdi. Behrām sıbṭ ına Berṭ av us bin Yaġmūsı baş dikdi. [15] Dāram sıbṭ ına Baṭ ïḥ bin Burūsı baş dikdi. Şār sıbṭ ına Yūnāẕū bin Ḥarşeyi baş dikdi. Eşeber sıbṭ ına [16] Raḥv ā bin Berġūşı baş dikdi. Yūsuf peyġāmber sıbṭ ında olan pehlüv ānlara[965] Ca^{c}leş-i ^{c}Arabïyi baş dikdi. ïbni Yāmin sıbṭ ına Mā- [17] -ḥūl bin Cer^{c}ūşı baş dikdi daḫı bu biñ iki yüz nefer pehlüv ānlaruñ[966] nıṣfı benï İsrā'il dilāv erlerinden idi v e nıṣfı [18] daḫı Sïst mān Zāv ilist ān Gürcist ān v e Hindūst ān v e Ḫorāsān ma^{c}a'l-ḳıṣṣa Sāmu Süv ār deñizde [19] ḳurıda ne ḳadar memleket fet ḥ it dise ol v ilāyet üñ fet ḥinde gendüye muḳābil olan pehlüv ānlarından[967] idi. Eyle merd ü [20] merdānlar cenge çü ṣāḥib ḳırānlardan idi. Her birisi ki eger gergedana eger pïle ki süv ār olup ḳılıç ḳalḳan ki [21] yapınurdı

---

[962] 99a[10] billerinde: B billerinden
[963] 99a[10] ḫancer: B ḫançer
[964] 99a[11] cümlesi: B cümle
[965] 99a[16] pehlüv ānlara: B pehlev ānlar
[966] 99a[17] pehlüv ānlaruñ: B pehlev ānlaruñ

on biñ ere ḳorḳmayup ḳarşu v arup depinürdi. Beriyye arsılanı gibi ḥamle idüp ḥaşm-ı şeġāl gibi [99b] [1] meydāndan ḳaçırurdı. Melekü'l-mev t gibi elinden ölüm yaġdurup düşmene ecel şerbet in içürürdi.

NAẒM

[2] Her birisi pehlüv āndı[968] nerre şīr
Rüst em-i dāst ān<ı>la[969] iderdi dār u gīr

Cenge girüp ḫaşmına çekseydi t ıġ̇
[3] Ḳan buḫarı buġlarıdı gökde ṣıbġ̇

Çünki bunlar düşmene at ardı sehm
Gökdeki Merrīḫ iderdi çoḳ v ehm

[4] Ḫaşma bunlar ursa gürz ü ṣālıḳı
Deprenüp yir ḳorḳar ögüz balıġı

Ḳafda ᶜAnḳā ev leşürdi ṭ aġda esed
[5] Heybet inden ḳan döker burc-ı esed

Her birisi pehlüv āndı hemçü Sām
Diñle imdi ḳıṣṣa ne iy ḫāṣ u ᶜām

[6] Līki luṭ f it ber-rev ānī Muṣṭ afā
Vir ṣalav āt raḥmet ide ol Ḫuẓā

---

[967] 99a[19] pehlüv ānlarından: B pehlev ānlarından
[968] 99b[2] pehlüv āndı: B pehlev āndı
[969] 99b[2] dāst ānla: B dāst ānıla

DER-BEYĀN-I ᶜASKER KEŞĪDEN-İ İLYĀV ŞĀH BERĀY-I [7] CENG-İ ḲALᶜA-I MIḲNĀṬĪS

Ḥükemā ḳav lince çünki biñ iki yüz pehlüv ān[970] serfirāz t ı̄gzen ü t ı̄r-endāz ceng [8] yarag̱ıla ki ḥāz̤ır oldılar āhengden g̱ayrı silāḥıla müret t eb ṭ onanup ḳalᶜay-ı mıḳnāṭ ı̄sa v armag̱a ki ḳādir [9] oldılar andan İlyāv şāh Dermāyūs ḥakı̄me eyit di: İy cihān feyles̄ofi ḥakı̄m Hind pehlüv ānları yine cebe [10] geydürdüñ. Yaraḳ bulduḳ. Demür ālet ine iḫt iyāc ḳalmadı. İllā ki peykān u t ı̄re ekş̄er cengümüz oḳ at mag̱ıladur. [11] Biz düşmana oḳ at av uz. Mıḳnāṭ ı̄s ṭ aşı demreninden gendüye çeke. Ḫaṭ ā idev üz diyicek ḥakı̄m eyit di: Anuñ işi ḳolaydur. [12] Her bir oḳuñ peykānına ṣarmısaḳ sürsünler v e üzerine arslan yag̱ın dürt sünler. Mıḳnāṭ ı̄s gendüye çekmeye t ā [13] sirkeyle yuyup pāk it meyince didi. Andan İlyāv şāh buyurdı. Pehlüv ānlar[971] eyle it diler. Andan yine ṣordı ki iy ḥakı̄m [14] pehlüv ānlaruñ raḫş-ı raḫşānınuñ zı̄n <ü>[972] ᶜinānı ḥaḳḳında ne buyurursın ki zı̄n <ü>[973] rikābsuz ᶜinānı gemsüz olmaz. Ḥakı̄m [15] eyit di: Rikābı ḳayışdan it sünler v e at laruñ naᶜlın daḫı çeksünler v e oyanlarınun gemlerin gümiş zencı̄rden it sünler [16] v e ḳolan ḫalḳasını gönile ḳaplasınlar görünmeye. İlyāv şāh emr it di. Pehlüv ānlar rikābların[974] ḳayışdan v e oyanları [17] gemin gümiş zencı̄rden it diler v e pūlād ḳalḳanların daḫı giderdiler. Sāḥirlerüñ balıḳ pulıla pı̄l siñirile [18] olmış ḳaḳanlarını aldılar. Çikinlerine ṣaldılar. Andan İlyāv şāh Dermāyūs ḥakı̄me buyurdı. Şākird- [19] -lerile yöriyüp ol biñ iki yüz nefer pehlüv ānlaruñ ḳılıcları balçag̱ına v e yayları ḳabzasına v e oḳları peykānına [20] v e ḳalḳanları göbegine ism-i aᶜẓam yazup esmāᵓu'l-lah t aᶜlı̄m it diler sihri ibṭ āl it megiçün ḳorḳmayup cāz̤ūlar

---

[970] 99b[7] pehlüv ān: B pehlev ān
[971] 99b[13] pehlüv ānlar: B pehlev ānlar
[972] 99b[14]'de yok: B ü
[973] 99b[14]'de yok: B ü
[974] 99b[16] rikābların: B rikābın

[21] ile ceng ü[975] cidāl it mek içün. Andan İlyāv [976] şāh bāḳī leşkeri ne kim v arısa gendünüñ ḳarındaşı Dāv ud peyġāber ᶜam [100a] [1] ḳarındaşı Yīşā oġlı Şemᶜūn sıbṭ ı melikine ışmarladı. Eyit di: Zinhār cāẕūlardan ġāfil olmañ v e yirüñüzden [2] deprenmeñ v e ne ḳaẕiyye v āḳiᶜ olursa baña diñ. Ben Sām Süv ār ardınca v arayın didi. Maᶜa'l-ḳıṣṣa çünki pehlüv ānlar [3] ḥāẕır oldılar. Hemāndem ol aḫşām ᶜalem-i Süleymānīyi ḳaldurup küs-i Dāv udı çaldurup İlyāv şāh gendü [4] raḫşına süv ār oldı. Sām-ı Süv āruñ seng-i āsiyābī gürzüni aḳ pīlüñ üzerine zerrīn rikāblu zīn urup [5] v e gümişden düzülmiş çengāl-i pīl eyerḫānına[977] ḳoyup v e gürzi eyer üzerine[978] ejdehā kemendile şardılar. Ol [6] iki pehlüv ān ki Müselsel-i Hindī v e Ḳamḳamūr-ı Gürcīdür aḳ pīl yet dürüp kerrināy öt dürüp git diler. [7] Gün maġrībde ṭ olunınca alçaḳ yirden ṭ aġ depesine çıḳup Sām Süv ār durduġı[979] yire yit diler. Küs ü nefīr āv āzesinden [8] gökleri gürlet diler[980]. Pīl ü[981] gergedan şadāsından felek ṭ asını çıñlat dılar.

NAẔM

Kerrināy öt üp çalındı çünki küs
[9] Baḥr-ı ᶜummān miṣli yörüdi ulus

Eyle bī-ḥad gelmişidi anda sipāh
Ki at ayaġı t oz ider gögi siyah

[10] Er deminden ḳızarup şems-i felek
At nalından iñledi gāv u semek

---

[975] 99b[21] ü: B'de yok
[976] 99b[21] İlyāv : B İlyāv u
[977] 100a[5] eyerḫānına: B eyerḫānesine
[978] 100a[5] eyer üzerine: B eyerḫānesine
[979] 100a[7] durduġı: B ṭ urduġı
[980] 100a[8] gürlet diler: B gürlet di
[981] 100a[8] ü: B v e

Şanki zift deryāsıdur ḳav m-ı Ḥabeş

[11] Rū siyeh serv erleri çāker dibeş[982]

Her bir eri şan demürden bir ḥiṣār

Ḳaddi bir ḳav s elleri şāh-ı çınar

[12] DER-BEYĀN-I YĀFTEN-İ SĀM-I SÜVĀR DEHLĪZ-İ ḲAL[c]AY-I MIḲNĀṬĪS

Ḥükemā ḳav lince İlyāv şāh pehlüv ānlarla gelüp [13] Sāma git mekde. Her bir bahādur ḳal[c]aya v arup niyyet -i ceng it mekde. Ammā bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān-cānib Sām-ı Süv āra [14] geldi. Nit e ol zamān ki Sām Süv ār anda yayan ḳalup müselsel-i Hindīyi v e Ḳamḳamūr-ı Gürcīyi aḳ pīlile ki gönder- [15] -di git diler. Gendüsi t enhā ḳalup ḳal[c]a cānibindeki Ḳanṭ ūr-ı [c]Ādīyi v e Zenṭ ūr-ı Andalūsīyi v e Dehdehey-i [16] [c]Ayyārı gözedürdi. Bilimezdi ki nit diler. Bir zamān gün isisinde ol arada kim ḳarar it di t ā ki güneş [17] felekde beyne'ṣ-ṣalat īn menziline yit di. Velī mıḳnāṭ īs ṭ aşları Sām-ı Süv āruñ arḳasındaġı pūlād cev şenini[983] v e ba- [18] -şındaġı dimişḳī ışıḳlıġın ceẕb idüp ki gendüye çekerdi Sām-ı Süv ār sedd-i İskender gibi yirinden [19] ayrılmayup ḳuv v et in zōru bāzūya get ürdükce burnından ḳan gelüp göv desinden[984] ecel derin dökerdi. Süleymān [20] peyġāmber öñinde Sām-ı[985] Süv ār pehlüv ān ḥikāyet it di ki yedi yüz yıl cihānda pehlüv ānlıḳ[986] it düm. Tīġ u t eber gürz ü [21] ḫancer çeküp ins ü cin cengin ḳılup ṣāḥib-ḳırānlıḳ it düm. Ol zaḥmet i hīc bir yirde çekmedüm ki ḳal[c]ay-ı mıḳnāṭ īs [100b] [1] {mıḳnāṭ īs} ṭ aşları gendüye ceẕb idüp çekdügi gibi. Vaḳt ī ki başumdaġı ışıḳdan v e egenümdeki cebe v ü

---

[982] 100a[11] dibeş: B dipeş
[983] 100a[17] cev şenini: B cev şeni
[984] 100a[19] göv desinden: B gögdesinden
[985] 100a[20] Sām-ı: B Sām
[986] 100a[20] pehlüv ānlıḳ: B pehlev ānlıḳ

cev şenden [2] beni kim çekerdi ṣanasın ki ejdehā kemendlerin ṭaḳup beş on biñ er beni ḳalᶜaya çekerlerdi. Egerçi ki Sām daḫı ḳuv v et [3] idüp ayaġın yire direyüp dizine dek ayaḳları yire girdi. Bu ort alıḳda çoḳ zaḥmet gördi. Yüz ḫāliḳa [4] dut up nāliş it di. Eyit di: İlahī seyyidi v e mev lāyı ᶜarş-ı ᶜālī lev ḥ-i aᶜẓam ḥaḳḳiçün ev v el Ādem āḫir Muḥammed-i ḫāt em ḥaḳḳiçün [5] Süleymānuñ ḫāt eminde mesṭ ūr olan ism-i ᶜaẓam ḥaḳḳiçün bu belādan beni sen ḫalāṣ it . Bu dīnsüz kāfirleri [6] īmānsuz sāḥirleri sen helāk it . İlahī bu ḳalᶜanuñ fet ḥ u nuṣret in müyesser eyle[987]. Pehlüv ānları ḫalāṣ eylemege düşmān- [7] -lara muẓaffer eyle diyüp münācāt idicek ol ḳāẓiye'l-ḥācāt pehlüv ānuñ[988] duᶜāsın müst ecāb it di. Pehlüv ān[989] naẓar [8] ḳılup ḳarşusında bir yüce ḳaya gördi ki dibinden bir çeşme çıḳup aḳar yüz sürdügi yir çayır u çemen olmış. Sünbül ü [9] şaḳāyıḳ bit üp her yöresi semen olmış. Pehlüv ān daḫı ġāyet t eşne-leb olmışdı. Cebe v ü cev şen içinde gün issi- [10] -sinde susuz buñalmış idi. Pes elindeki gürzine ṭ ayanuraḳ v e elin ayaġın yire direyürek Allaha münācāt [11] iderek zōr bāzūsın eline ayaġına get ürüp giderek ol çeşme kenārına v ardı. Ṣuyından içüp ḫōş geçüp [12] aġız açup Allaha şükr idüp yüz yire sürdi. Çünki çeşme ṣuyından içüp ḳandı. Ol yüce ṭ aşuñ ḳafasına [13] geçüp döndi. Ol yüce ṭ aş ḳalᶜayla gendü arasına ḥāyil ü[990] sedd oldı. Mıḳnāṭ ıs ṭ aşı gendüyi çekmekden [14] ḳurt ulup[991] cānına meded oldı. Andan Sām ṭ aş ardına geçüp bir zamān ot urup rāḥat oldı. Andan bu yüce [15] ṭ aşa naẓar ḳıldı. Gördi ki bir ḳara sengi ḫāre muḥkem mermere beñzer. Velī güneş maṭ laᶜına ḳarşu dört [16] saṭ r ḫaṭ yazılmış. Ḥarf-be-ḥarf t ıġıla ḳazılmış. Rūzigārıla güneş ḥarrından v e yaġmur neminden v e yil ṣov uġından [17] v e şitā ṭ oñından baᶜẓı yiri ol ṭ aşuñ ḳopmış. Yazusı yer yer[992] bozulmış. ᶜAcabā ne dilcedür[993] diyüp pehlüv ān muṭ āliᶜa[994] [18] ḳılup gördi ki

---

[987] 100b[6] eyle: B'de yok
[988] 100b[7] pehlüv ānuñ: B pehlev ān
[989] 100b[7] pehlüv ān: B pehlev ān
[990] 100b[13] ü: B'de yok
[991] 100b[14] ḳurt ulup: B ḳurt ılup
[992] 100b[17] yer yer: B yir yir
[993] 100b[17] dilcedür: B dildür

ᶜİbrī dilince yazılmış. Eyit miş ki Nūḥ peyġāmber ᶜaleyhi's-selām oġlı Sāmıdum. Yidi iḳlīme ḥükm ider pādişāh [19] nīk nāmıdum. Çīn pādişāhınuñ ḳızın diledüm ki alup ḥalāl idinem. İşit düm kim[995] cāẕūlar ḳapup göt ürmişler. Bu ḳalᶜay-ı mıḳnāṭ īsa [20] get ürmişler. Yüz biñ erile biñ pāre gemi ṭonadup deñiz yüzinden bunda geldüm. Bilmezligile ḳalᶜay-ı mıḳnāṭ īsa [21] ḳarşu ālāy baġlayup ceng it düm. Coḳ[996] adamum helāk olup cebe v ü cev şenlerinden mıḳnāṭ īs ṭaşı gendüye çekdi. [101a] [1] Tīġ u t eberlerin <v e>[997] gürz ü siperlerin demür aṣlından ne kim v arısa yaraḳ ālet lerin gendüye çeküp aldı. Tā ḥat t ā [2] bindükleri at laruñ ayaḳları naᶜllerin çeküp gendüye get ürdi. Leşkerüm ṣınup erlerüm ḳırılup yüz biñ erden {on} [3] on biñ miḳdārı ḳarav ul eri ḳalup ben nebī gücile ḥalāṣ it düm daḫı bu ṭaş kenārına geldüm. Bu çeşme ṣuyından [4] abdest alup iki rekᶜat namāz ḳılup Allaha ᶜibādet it düm andan bu ḳalᶜanuñ fet ḥin dileyüp rabbüme münācāt it düm. [5] Anı gördüm ki gök yüzinden bir aḳ ḳuş gelüp[998] bu ṭaş üzre indi <v e>[999] çeşme ṣuyından içdi v e ḳandı daḫı ṭaş [6] dibin eşdi, çapandı andan yine ṭaş üst ine ḳondı. Baña baḳup şaḳıyup öt di andan ḳanad açup ḳalᶜaya [7] ṭoġru uçup git di daḫı ḳanad süzüp hav ādan ḳalᶜa içine indi. Yedinci ḳalᶜanuñ burcı üzerine ḳondı [8] daḫı yönüni benden yaña döndi. Bir zamān şaḳıyup yine öt di daḫı uçup belürsüz oldı v ü git di. Ol ḳuşuñ [9] ḥareket ine sīret ine ṣıfat ına ᶜaḳl yüzinden naẓar ḳılup bildüm ki bu ṭaşuñ alt ından laḳ[ī]m v ardur ki yir alt ından [10] yidinci ḳalᶜanuñ burcı alt ına çıḳar. Ol ḳuş degül fet ḥ u nuṣret delīlidür ki gelüp ṭayr ṣıfat ında ḳalᶜanuñ laḳmı [11] v arduġın göst erdi. Pes Allaha şükürler idüp aḫşama degin ṣabr it düm. Çünki nıṣfu'l-leyl oldı. [12] Mühendisler get ürüp ḳayanuñ güneş maṭlaᶜından yaña dibin ḳazdurup ṭoprağın gidert düm. Bir ḳapu açıldı. Ṭaşdan [13] yarağıla pehlüv ānlardan biñ pehlüv ān ögürt ledüm. Laḳma girüp git diler. Ḳalᶜa içine

---

[994] 100b[17] muṭ āliᶜa: B miṭ āliᶜa
[995] 100b[19] kim: B ki
[996] 100b[21] coḳ: B çoḳ
[997] B v e: 101a[1]'de yok
[998] 101a[5] gelüp: B'de yok

çıḳup sāḥirlerin ḳırup [14] ḥiṣārı feth it diler. Çīn şāhınuñ ḳızın ḳurtarup ele getürdüm ve ḳalʿanuñ sāḥirlerin ḳırup şerlerin cihān- [15] -dan göt ürdüm.

NAẒM

Her ki diler ele gire bu ḥiṣār
Bile kim hīç aṣṣı ḳılmaz kār zār

[16] Ḳahramān ev ren olursa heft -ser
Cengile bu ḳalʿaya bulmaz ẓafer

İşbu dehlīz arayup bulmaḳ gerek
[17] ʿĀḳıluñ nuṣḥına rām olmaḳ gerek

Kim bu dehlīz içine kim giresin
Şek degül ḳalʿa içine iresin

[18] Bir niçe yoldaş bahādur al bile
Kim saña arḳa olup cengi ḳıla

Līki pūlād olmasun ṣaḳın yaraḳ
[19] Ki it meye mıḳnāṭıs-ı ḥarb it t ifāḳ

Böyle diyüp anda o Nūḥ ibni Sām
Āḫir it miş sözlerini iy hümām

[20] DER-BEYĀN-I İḤTİYĀṬ KERDEN-İ ŞEMĀYİL EZ-CENG-İ SĀM-I SŪVĀR

---

[999] B v e: 101a[5]'de yok

Ḥükemā ḳav lince ḳaçan ki Sām-ı Süv ār ol pehlüv ān-ı[1000] rūzigār [21] Sām bin Nūḥuñ yazdug̱ı t āriẖini kim oḳudı şād olup secdey-i şükr idüp baş yire ḳodı. Andan ṣabr it di. [101b] [1] Aḥşām eger yārenlerden kimse gelürse ṭ aş dibin anlara ḳazdura. Naḳıb bulup naḳbdan içerü girüp ḳal[c]ayı fet ḥ ide. Eger kimse [2] gelmezse ḫancerle gendü ḳaza. Naḳb ag̱zını bulup boza. Ḳal[c]aya v arup cāẕūları ḳılıcdan geçürüp [3] bag̱ırların üze. Bu fikrile Sām Süv ār naḳb ag̱zındag̱ı ṭ aş dibinde ot urup aḫṣām gözet mekde. Nuṣret Allahdan [4] dileyüp Ḥaḳḳa ṭ a[c]at it mekde. Ammā ki bizüm ḳıṣṣamuz Şemāyil Bānūya geldi. Nit e çünkim ḳal[c]a yarag̱ın görüp t ācḥāne üzerine [5] çıḳup sāḥirlerle ot ururken Sām Süv ār cānibine baḳup gürz ururken anı gördiler ki beş nefer [6] pehlüv ān dilāv er dördi raḫş üzre süv ār. Birisi aralarında bir aḳ pīl<e>[1001] biner. Velī ol aḳ pīlüñ [c]alāmet i ḳara ṭ ag̱a beñzer. [7] Ġāyet heybet lü ṣanasın ki dört [c]amūd üzerine yapılmış ḳubbey-i Ehremānīdür. [c]Aż amet lü v e üzerinde bir [c]aẓīm [8] pehlüv ān v ar ki ḳahramān-ı ḳāt il gibi ṣalābet i v ar. Yüz on beş arış ḳadd ü ḳāmet i melekü'l-mev t gibi mehābet i v ara. Ö- [9] -ñinde bir piyāde v ar pür yaraḳ elinde göt ürür yalın nacaḳ. Çünki bunlar ṭ ag̱ depesine[1002] ki çıḳdılar ḳal[c]ay-ı mıḳnā- [10] -ṭ īsa muḳābil olup ki ḳulleye ṭ og̱ru ki baḳdılar ol pūlād-pūş pehlüv ānlar raḫş u süv ār pīl süv ār u merdānlar [11] ne mıḳnāṭ īs ṭ aşından ḫaẕer idüp ne içindeki İblīs işi sāḥirlerinden ḫav f ü ḫaṭ ar idüp üşenürler. [12] İllā <ki>[1003] yil gibi yügrüşüp gelüp cenge bil ḳuşanurlar. Şemāyil Bānū ḥissile bildi ki bu gelen pīl süv ār Sām Süv ārdur [13] v e ol gelen at lularuñ her birisi bir pehlüv ān-ı rūzigārdur kim ḳuv v et lerine ṭ ayanup zōr bāzūlarına inanup gelürler. [14] Bilmezler ki dev let e ḳuv v et e g̱arre olmaḳ [c]āḳıl işi degüldür v e t ehlükeye ḳarşu[1004] v armaḳ kāmil işi degüldür. Sām Süv ārıla [15] ceng it mek

---

[1000] 101a[20] pehlüv ān: B pehlev ān
[1001] 101b[6] pīl: B pīle
[1002] 101b[9] depesine ki: B depesinde
[1003] B-0434[12] ki: 101b[12]'de yok
[1004] 101b[14] ḳarşu: B'de yok

ejdehā aġzına el şunmaḳ v e yat up uyur nehengüñ ḳuyruġın başmaḳ ᶜaḳreb inine barmaḳ şoḳmaḳ [16] v e ḳażāy-ı āsumāniye ḳarşu baş açmaḳ gibidür.

NAẒM

Sāma beñdeş ᶜālem içre gelmedi bir pehlüv ān[1005]

[17] Ki ejder ü ᶜifrīt ü dīv birle ider ceng<-i>[1006] ḳırān

Tīġ ḳabından[1007] çıḳar nice ḫaşmı cāndan[1008] çıḳarur

Cenge girse Merrīḥ <u>[1009] Keyv ān diler andan amān

[18] İns ü cin kimse anuñla bes muḳābil olumaz

Ki oġradur cānlar alıcı gibi ḫalḳa ol ḳırān

DER-BEYĀN-I DĪDEN-İ ŞEMĀYİL BĀNŪ BE-ᶜASKERİ [19] İLYĀV ŞĀH

Ḥükemā ḳav lince Şemāyil Bānū sāḥir serhenglerile bunlaruñ gelişin t aᶜaccüb idüp gördi ki çünki [20] mıḳnāṭ ıs ṭ aşına muḳābil ki geldiler iki yoldaşını demür ceng ālet ile v e alt ındaġı at ıla mıḳnāṭ ıs gendüye [21] çeküp get ürdi v e ol öñlerindeki piyādeyi daḫı elinde pūlād bıcaġıla[1010] v e bilindeki demür yaraġıla mıḳnāṭ ıs [102a] [1] anı daḫı gendüye çeküp pīl gibi göt ürdi. Gendüye get ürdi[1011] v e andan şoñra Sām Süv āruñ ol iki yoldaşların [2] daḫı at larından ayırdı. Yire düşdiler. Sām Süv ār anı görüp ikisinüñ ellerine yapışup daḫı zor ḳılup dürüşdiler. Pehlüv ān [3] bunları mıḳnāṭ ıs ṭ aşına v irmeyüp ḳurt ardı v e andan gendünüñ

[1005] 101b[16] pehlüv ān: B pehlev ān
[1006] 101b[17] ceng: B ceng-i
[1007] 101b[17] ḳabından: B ḳından
[1008] 101b[17] cāndan: B'de yok
[1009] 101b[17]'de yok: B u
[1010] 101b[21] bıcaġıla: B nacaġıla
[1011] 102a[1] gendüye get ürdi: B'de yok

bindügi aḳ pīlle anları leşkerine gönderdi [4] daḫı gendüsi yayan ḳalup gürzine el urdı daḫı ol çeşme kenārındaġı yüce ṭaşuñ yanına v ardı. Ol çeşme [5] ṣuyından içüp ṭaş ḳafasına geçüp ot urdı.

NAẒM

Ḥaḳ t e[c]ālāya ṣıġınup anda Sām

[6] Ṭā[c]at it di yārī ide rabbü'l-enām

Her kim Allaha t ev ekkül it se pes

Ḫaṣma olur lābüd muẓaffer iy hümām

[7] DER-BEYĀN-I ḲAŻİYYE-İ DEHDEHEY-İ [c]AYYĀR

Ḥükemā ḳav lince Şemāyil Bānū [c]Anḳāṣ-ı Cāẕūya ḥükm it di. Siḥr [8] oḳuyup a[c]v ānlarıla küplerine süv ār oldılar daḫı v arup ḳapu üzerindeki mıḳnāṭ ıs ḥacerüñ üst indeki [9] Ḳanṭ ūr-ı [c]Ādīyi v e Zenṭ ūr-ı Andelūsiyi v e Dehdehey-i [c]Ayyārı ḥacer-i mıḳnāṭ ısdan çeküp zor idüp ḳopardılar. [10] Biñ dürlü cehd ile ele get ürüp ṭaşdan apardılar v e pehlüv ānlaruñ[1012] demür yarağın alup v e Dehdehey-i [c]Ayyāruñ [11] pūlād nacağın alup göt ürdiler. Her bir adamı dört cāẕū ṣuyḳaşup muḥkem ṭut up Şemāyil Bānū naẓarına get ürdiler. [12] Her birisinüñ ṭaş darbından [c]aḳılları başlarından git miş ölü gibi her birisin bir yire yat urdılar. Egerçi ki pehlüv ānlaruñ [13] ḥacer-i mıḳnāṭ ısa gögüsleri ṭoḳunduġı ḍarbdan gendülerinden v arup geçmiş idi. Velī Dehdehey-i [c]Ayyāruñ [14] nesnesi yoġıdı. [c]Aḳlı başında bunlaruñ sözin işit mege cān ḳulağın açmış idi. Gördi ki gendüleri siyāset [15] meydānına get ürdiler. Dehdehe anı fikr it di ki gendiyi ölü ṣūret göst ere t ā ki bunlaruñ elinden [16] cān ḳurt ara. Pes nefesin içerüye çeküp ṭut dı. Bir haft adan öñürdi ölmiş ölüye dönüp yat dı. Kelīley-i [17] dimne ṣıfat fikr idüp mekr baḥrına ṭalup yat dı.

NAẒM

Fikre ṭ alup Dehdehe ᶜAyyār pes

[18] Yat dı ölmiş miṣli v irmedi nefes

Ḳarnına çekdi demin şişdi t eni

Kim baḳan ölmiş ṣanur görüp anı

[19] Gör ne mākir kimsedi it di fukūr

Kim demin ṭ ut dı ḳılup ġāyet ṣabūr

Er gerek cān ḳurt ara ġayret ḳıla

[20] Kim gören ᶜāḳıl anı ᶜibret ala

Söz budur ki söyledi Firdev sī pes

ᶜĀḳılısañ nuṣḥ dut maġa it hev es

[21] NEŞR

Ḥükemā ḳav lince Dehdehe gendüyi ölüre urıcaḳ Şemāyil Bānū daḫı bunları ḳat ına get ürüp göricek [102b] [1] bildi kim ol ikisi pehlüv ān v e refīḳ Sām Süv ārdur v e bu ölü gibi yat an Ṭaġṭ aġayı ṭ arrār şākird-i ᶜayyārdur. Pes emr [2] it di. Ḥazīneden mūmiyā şerbet in get ürüp ol iki pehlüv ānuñ aġzın açup içürdiler v e cebe v ü cev şenlerin çıḳarup [3] aᶜżāy-ı reᵓislerini bir bir[1013] görüp elden geçürdiler. Gördiler[1014] ki kemükleri uşanmamış. Mıḳnāṭ ıs̄-ı ḥaceri[1015] ḍarbından bunlar uşanmamış. [4] Pes aᶜżālarına daḫı mūmiyā sürüp ḥuşk bend it diler. Andan

---

[1012] 102a[10] pehlüv ānlaruñ: B pehlev ānlaruñ
[1013] 102b[3] bir bir: B'de yok
[1014] 102b[3] gördiler: B'de yok
[1015] 102b[3] mıḳnāṭ ıs̄-ı ḥaceri: B mıḳnāṭ ıs̄ ḥacer

Dehdehey-i ᶜAyyārı yat dugı yirde bir iki dürt diler. Yüzine [5] ṭabanca ḳarnına puşt-pā[1016] urup incit diler. Gördiler ki hīc deprenmez. Ḥareket i yoḳ. Ölmişe beñzer. Agzındagı nefesine [6] naẓar it diler. Gördiler ki nefes alup v irmez. Ḳarın şişik t ulum gibi içi yil ile ṭ olmışa beñzer. Velakin sīmāsında [7] ᶜayyār u ṭarrāre beñzer t elbīs it se İblīs aldayup māt ide mekkāre beñzer. Şemāyil Bānū anı göricek eyit di: [8] Bu ᶜayyār ölmişe beñzer. Alup yabana at uñ kim ḫayr u şer it dügüni bulmışa beñzer. Bu aradan göt ürüñ. Tīz dut uñ diyicek [9] ᶜAnḳāṣ-ı Cāẓū eyit di: Yā Nikārin bu ᶜayyārdur. Gendüyi ölüre urdı kim elümüzden ḳurt ıla. Eyle ṭarrārdur bu ki [10] yumurda ṣaḳlamaḳ ögredür ḳart ala. İmdi bu ᶜayyār-ı Sām-ı Süv ārdur. İns ü cin mekkārları bunuñ elinde bīçāre v ü zārdur. İst erise [11] ölüden ḳan aşılmış ugrudan urgan ugurlar v e agızdan ṣaḳız ḳapup yüce agaca çıḳan cānbāzdan ṭummān ugurlar.

NAẒM

[12] Yā Şemāyil Bānū budur sözlerümüñ ṭ ogrusı[1017]

Bu peykidür ins ü cinnüñ ḥīlebāz u ogrusı

Gendüyi urmış ölüre ki ola elden bu ḫalāṣ[1018]

[13] Ālet [1019] urayın buña açsun ḍarb-ı gürzüñ agrısı

DER-BEYĀN-I ḲIṢṢAY-I DEHDEHEY-İ ᶜAYYĀR

Ḥükemā ḳav lince ᶜAnḳāṣ-ı Sāḥir böyle diyicek [14] Şemāyil Bānū eyit di: Yā bu ᶜayyāruñ diridügin neden bilürsin ki bīhūde söz söyleyüp ᶜabes gav gā ḳılursın. Eger [15] ölü eger diri bu aradan göt ürüp giderben. Ölüyi diriyi farḳ it mezmiyem

---

[1016] 102b[5] pā: B pāy
[1017] 102b[12] t ogrusu: B t ogrısı
[1018] 102b[12] ola elden bu ḫalāṣ: B elden ola ol ḫalāṣ
[1019] 102b[13] Ālet : B let

ki ṭapuñ ġav ġā ider diyüp v erhem [16] ḳılıcaḳ ᶜAnḳāṣ-ı Cāẕū incinür[1020] Dehdeheyi göt ürüp odasına ilet di daḫı elin ayaġın baġlayup bend it di. Andan çaġırup [17] eyit di ki yā ᶜayyār v e iy nice cāẕūlar başın kesmiş ṭarrār yaᶜnī sen gendüñi ölüre urup ḥīle aşın [18] bişürüp nefesüñ içerü çeküp ḳarnuñ şişürdügüñe seni öldi ṣanup yaᶜnī ki seni ben āzād mı idem [19] ṣanursın. Kelīley-i dimne gibi mekruña mı güv enürsin diyüp ḳazġana ṣu ḳoyup ḳaynat dı daḫı Dehdehenüñ üzerine [20] döküp derisin ḫaşladı. Dehdehe Allaha ṣıġınup ġayret idüp diş ḳışup[1021] aġızda dilin dişledi. Gendü göñlinde [21] gendüye eyit di: Yā ᶜAnḳāṣ eger elüñden ḳurt ulursam saña bir iş idem kim ᶜālemde dāsitān ola. Dōst laruñ [103a] [1] seni aġlaşup düşmānlaruñ şādān ola didi. ᶜAnḳāṣ baḳdı. Gördi ki derisi ḫaşlanup gendüsi ḫareket [2] it medi. Andan ayaġına çuv alduz ṣoḳdı ḳocınur mı diyü. Ammā ki Dehdehe ṣabr ḳıldı. Deprenmedi. Velī ayaġından [3] ḳan çıḳdı. Rev ān olup aḳdı. ᶜAnḳāṣ şübheye v arup bir zamān aḳan ḳana baḳdı daḫı dönüp yoldaşlarına [4] eyit di: Gördüñüz mi ki henüz bu ᶜayyār dirimiş ki ḳanı çıḳdı. Ṣıġır ḳanı gibi bir zamān aḳdı. Yoldaşları [5] ḳaḳıyup eyit diler ki bu ölüden ne umarsın ki işkence idersin. Tāze ölüdür. Varca ḳanı ayaġına inmişdür. Yoḫsa [6] bu çoḳdan ölmişdür diyüp menᶜ it diler v e elinden alup ayaġından Dehdeheyi yapışup süriyüp ᶜAnḳāṣ [7] ev i öñindeki ṣoḳaġa at dılar daḫı Şemāyil Bānū ḳat ına yit diler. ᶜAnḳāsuñ ᶜayyāra it dügi işkenceyi ḥikāyet [8] it diler. Şemāyil Bānū ḫışm idüp ḳaḳıdı. ᶜAnḳāṣı ḳov up naẕarından ġav ġāyı göt ürdiler. Ḥükm it di. Ol iki pehlüv ānı [9] alup get ürdiler. Bunlar daḫı mūmiyā içüp bedenleri rāḥat olup gendülerine geldiler. Şemāyil Bānūyı görüp [10] alḳış it diler v e dev let ine duᶜā eylediler[1022]. Gördiler ki bir yüzi niḳāblu serv ḳad māh rū dilber ḳafasında üc yüz [11] ola. Güneş ṭalᶜat ḳamer sīret maḥbūbeler ayaġın ṭurmışlar v e ṣaġında ṣolında biñ iki yüz miḳdārı [12] zerrīn kemer ḳollar tīġ u t ebere el urmışlar v e naẕarına ḳarşu ṣaġlu ṣollu miht erler on

---

[1020] 102b[16] incinür: B incinüp
[1021] 102b[20] ḳısup: B ḳısdı
[1022] 103a[10] eylediler: B it diler

iki biñ zerrīn [13] v e sīmīn kürsiler get ürmişler. Her birisinüñ üst inde sāḥirler serhengleri geçüp ot urmışlar v e on [14] biñ miḳdārı sāḥirān u mākirān girdāgird dīv ānı ḳuşanmışlar. Ancılayın sāḥirler ki her birisi uşaġı irisi [15] niçe kerre ayı inek ādemi eşek it mişlerdür.

NAẒM

Her birisi siḥrile māhir anuñ

[16] Cümlesinüñ dīni yoḳ kāfir anuñ

Ḳuş gibi küpe binüp gökde uçmaġa

Eñ kemī seyr idici sāyir anuñ

[17] Ejder öñinden geçerse mūr ola

Geçse öñinden per-döñer ṭ āyir anuñ

DER-BEYĀN-I MUḲĀBİL ŞODEN-İ SĀḤİRĀN BE-ḤAŻRET SĀM

[18] Ḥükemā ḳav lince Şemāyil Bānū daḫı pehlüv ānlara naẓar idüp gördi ki iki ādem ejderhāsı birisinüñ [19] iki yüz arış ḳāmet i v ar ᶜādiye beñzer. Başı ḳubbey-i Ehremān gibi göksi t aḫt ası ini ṣuffey-i şeddādiye [20] beñzer v e Zenṭ ūr-ı Andelūsiye baḳdı. Ḳırḳ sekiz arış ḳadd ü ḳāmet efrāsiyāb ṣalābet henüz [21] nev cüv ān illā ki pehlüv ān-ı cihān andan Şemāyil Bānū bunlara luṭ fıla ṣordı ki iy pehlüv ānlar ismüñüz [103b] [1] nedür v e ol bileñüzçe aḳ pīle binüp gelen nice pehlüv āndur. Rāst ın söyleñ ki yalan sözi diline almaz. [2] Ol ki merd-i merdāndur diyicek bunlar daḫı Sām Süv āruñ leşkerile geldüklerini andan aḳ pīle binüp ḫacer-i [3] mıḳnāṭ ısı imt iḥān ḳılduġını gendüleri ḫacer-i mıḳnāṭ ıs ḳapup göt ürdügin Sām Süv ār pīlden inüp [4] ṭ aş kenārına geçüp ot urduġın söyleyüp t aḳrīr it diler. Ḥādiṯey-i rūzigār nekim v āḳiᶜ oldısa t aᶜbīr it diler. [5] Şemāyil Bānū işidüp bildi kim ol ṭ aş kenārında ot uran Sām Süv ārdur. Buñalup ṣu içmege

v ardı ki [6] ḥacer kenārı çeşme-sārdur. Andan Şemāyil Bānū yine ṣordı ki Sām Süv āruñ ne ḳadar biñ eri v ar v e ne ḳadar [7] gemisi v ar. Cev āb v irdiler ki yigirmi dört biñ āhen-pūş sipāhisi v e yüz pāre gemisi v e on [8] biñ miḳdārı piyāde gemi eri v ardur. Ammā ki gendü ile biñ dört yüz pehlüv ānı v ardur ki her birisi [9] erlikde Rüst em dast āne beñzer. Ḳan döküci baş kesici arslana beñzer. Şol ḳaṣdıla gelmişdür ki ḳal[c]ayı [10] alup pehlüv ānları ḳurt arup ele get ürüp ḫalāṣ ide v e cāẕūlar şerrini bu yirden göt üre diyicek çev re duran sāḥirler [11] yir yir gücenişdiler. Tīġ u ḫancer çeküp ḥamle ḳılup incinişdiler. Anlaruñ ġaẓabın görüp Şemāyil Bānū ḳaḳıyup men[c] it di. [12] Her birisin söküp döküp[1023] v e rahm ḳılup eyit di ki eger hünerüñüz v arısa yalıñuz Sām Süv ār ḳarşuñuzda [13] ṭurıyorur. Ceng idüp başın kesüp ḳanın yire döküñüz. Yoḫsa bu eli bāġlu ṭut saḳlardan ne umarsız? [14] İy zebānīler bu zebūndan ellerüñüz çekev üz[1024] diyü v erhem ki it di bunlara güc gelüp her birisin ġaẓablarından uçuḳ [15] ṭ ut dı daḫı hemāndem Kelḫice Cāẕū Naḥniḫās-ı Cāẕū Ḫunyāker-i[1025] Cāẕū yirlerinden ḳalḳup eyit diler: Yā Şemāyil Bānū ya[c]nī [16] biz Sāmıla ceng idemez miyüz? Varup ḳanın döküp yir yüzin lāle renk idemez miyüz? Hārūt Mārūt [17] himmet inde bu dem Sāmuñ v arup başın keselüm. Aḫşama ḳomayup get ürüp ḳal[c]a ḳapusına aṣalum diyüp [18] hemān bu üc nefer cāẕū serhengleri a[c]v ānlarıla sāḥirlerüñ ḳan döküci merdānlarıla yirlü yirinden ṭ urdılar. [19] Ceng ālet lerin üzerlerinde arāyide ḳılup yoldaşlu yoldaşın cem[c] idüp yanına dirdiler v e siḥr ālet lerin küplü küpine [20] ḳoyup bindiler. Siḥr oḳuyup küpe çıbuḳ çapundılar[1026] daḫı siḥr ü kāhin ḳuv v et ile küplerine yil ṭ olup bunları hav āya [21] göt ürdi, git diler. Üç biñ miḳdārı sāḥirler üç ālāy olup birbiri [c]aḳabince Sām Süv ār ṭ udu ġı çeşme [104a] [1] kenārına yit diler daḫı hav ā yüzinden yir yüzine indiler. Sām Süv āra muḳābil ālāy baġlayup ṭ urdılar. Küplü küpi üzerinden inmeye [2] yönlerini Sāmdan yaña

[1023] 103b[12] söküp döküp: B döküp söküp
[1024] 103b[14] çekev üz: B çeküñüz
[1025] 103b[15] Ḫunyāker: B Ḫuyāker
[1026] 103b[20] çapundılar: B çapındılar

dut dılar. Ev v el ki meydāna girdi Kelḫac Cāẕūyidi ki siḥr oḳuyup küpin sürüp ilerü v ardı. [3] Yedi kerre meydān için küpile ṭ olaşup dev rān it di. Siḥr oḳuyup küp içine yel girüp deñiz gümler gibi [4] gümleyüp öt di. Şöyle ki deñizdeki nehengi ṭ aġdaġı pelengi beliñlet di. Andan Sāmdan yaña baḳup elindeki [5] yılan ḳamcısıla küp[1027] aġzın muḥkem ḳaḳup daḫı naᶜra urup eyit di ki,

NAẔM

Didi benv en Kelḫac-ı sāḥir laᶜīn
[6] Mekrumuzdan olmadı İblīs emīn

Siḥr oḳursam berri ᶜummān eyleyem
Mekr idersem insi ḥayv ān eyleyem

[7] Merkebüm küpdür v elī ḳamcum ılan
Dīnümüz yoḳdur v elī küfrüm çehān

İst esem inek idüp ayı saġam
[8] Ādami eşek idüp göge aġam

Ḳanı kimdür bizümile ide ceng
Gözlerine idem anuñ çarḫı t eng

[9] MUḲĀBİL ŞODEN-İ SĀM BE-KELḪAC-I SĀḤİR

Ḥükemā ḳav lince Kelḫac-ı Cāẕū ol laᶜīn-i bedḫū bu v echile naᶜra urup meydāna [10] ki girdi ez-ān-cānib Sām Süv ār pehlüv ān pūr-i nerrimān āl-i ḳahramān üzerine cāẕūlar geldügin gördi. [11] Allaha münācāt eyleyüp yerinden örü ṭ urdı. Fikr it di ki eger ṭ aş ḳafasından irilürsem cebe v ü cev şen pūlād [12] ışıḳ

[1027] 104a[5] küp: B'de yok

tīġ u teber nekim varısa mıḳnāṭıs ḥaceri gendüye çekse gerek. Ol sebebden düşmānıla savaş idemeyüp [13] ḳażā desti elin burup bilin bükse gerek. Eger kim ḳaya ḳafasına siñüp ṭurursa muḥannesler adın ḳazanup ḫaşmıla [14] merdāne ceng idemez. Düşmāna zebūn olup artuḳ savaşa girüp insü cinne āheng idemez. Pes göñlinde [15] eyitdi: Çāre budur ki cebe vü cevşeni çıḳarup terk idem. Baş açuḳ göñlekcek ceng it mege bilüm bağlayup [16] berk idem. Ecel yeli[1028] ḫōd açuḳ gelse cevşeni begter aşşı ḳılmaz. Eger ecelüm yoġısa tīġ u teber tīr ü ḫancer baña żarar it mez. Nesnem [17] olmaz diyüp defʿī cebe vü cevşenin çıḳardı. Meydāna girmiş pehlüvān gibi baş açuḳ tūmānıla ḳaldı daḫı [18] Merrīhi ösrüp gürzin eline aldı daḫı ḳayanuñ dibinden yedi başlu ejderhā çıḳar gibi meydāna çıḳup naʿra urup [19] añradı daḫı bu bir ḳac beyit oḳuyup āv āze itdi ki ṣadāsından felek ṭası çıñradı.

NAẒM

[20] Çünki tīġı çekdi anda pehlüvān
Urdı naʿra kim yā <cünd>-i insü cān

Didi benvenen pehlüvān Sām-ı Süvār
[21] Ceddümüzdür Nerrīmān Kerrīmān

Yüz biñ erden yüz çevürmedüm daḫı
Ḫaşm elümden bulmamışdur hīç āmān

[104b] [1] Dīv ü ʿifrīt ile itdüm ḍarb u ḥarb[1029]
Ejdehāla ḳılmışam ceng-i ḳırān

[1028] 104a[16] yeli: B yili
[1029] 104b[1] ḍarb u ḥarb: B ḫarb u ḥarb

Merrīḥ Keyv ān gelürse cengüme

[2] Şek degül kim ist eye benden āmān

Nice sāḥir reʾisini t ıġum kesüp

Anca kāfirden döküpdür ḳara ḳan

[3] Ḳanı kimdür ceng iden gelsün berü

Kim ḳılıcum üzre v ire ṭ at lu cān

DER-BEYĀN-I CENG-İ SĀM-I SÜVĀR VE ĀHENG-İ KELḤAC-I CĀẔŪ

[4] Ḥükemā ḳav lince Sām Süv ār bu v echile ki naᶜra urup gendüyi bildürdi andan[1030] Kelḫac Cāẕū Sām Süv ārı [5] yalıncaḳ görüp sev indi. El ṣunup küp aġzından bir baḳır ṭ as çıḳardı ki içi siḥrile beydā olmış. Odlu göz [6] idi ki ẕerresi yire düşse ᶜālemi yaḳardı daḫı bu odlu ṭ asa siḥr oḳuyup Sām Süv ār üzre göt ürüp [7] at dı. Deryāy-ı āt eş gibi ᶜalev i felege çıḳup Sām Süv āruñ çev resin od ḳaplayup iḥāṭ a it di. Sām deryāy-ı [8] āt eşi görüp ism-i aᶜẓam oḳuyup üfürüp Kelḫac-ı Cāẕūnuñ sihrin ibṭ āl it di. Ol cehennem āt eş gibi [9] yanan od söyünüp maḥv oldı git di. Kelḫac-ı Cāẕū anı görüp ḳaḳıdı. Ġaẓabından gözleri berḳ gibi şaḳıdı [10] daḫı yine küp aġzına el ṣoḳup dört dürlü şīşe çıḳardı. Sām Süv āruñ dört yanına ol [11] şīşeleri at dı. Şīşeler içinde siḥrile peydā olmış yarasalar v arıdı. Şīşeler yire doḳunup uşandı. [12] Siḥr ḳuv v et ile ol yarasalaruñ her birisi bir ejdehā oldı ki görenler v ehm alurdı. Bes her biri aġız [13] açup zehr saçup Sām Süv āra çapındılar. Baş ḳaldurup boyın uzadup dem çeküp Sāmı gözedüp [14] ḳuyruḳların yire ḳakup pence urup yir eşindiler. Sām Süv ār anları görüp yirinden ayrılmayup ṭ urdı [15] kim ne ḳorḳdı ne üşendi v e ne ḳayurdı. Diline Allah adın get ürüp üfürüp Ḥaḳḳa münācāt it di. [16] Siḥr bāṭ ıl olup ejdehālar yine yarasa şekline girüp uçup

yabana git diler. Kelḫac-ı Cāẕū buġur gendüye [17] siḥr oḳuyup yedi başlu bir ev ren ṣüret ine girüp küpi daḫı bir ḳızıl ḳayalu ṭaġ şekl görinüp [18] bu ṭaġdan aşaġa ev ren şekl inüp aḳdı. Aġız açup Sāma ḳarşu eyle ḳıjġırup añradı ki [19] Merrīḥ felek görüp gökde ḳorḳdı. Aġzınuñ āt eşi yirden göge çıḳdı daḫı Sām Süv āra aġız açup [20] zehr saçup ḥamle ḳıldı. Sām Süv ār Allaha ṣıġınup yirinde sedd-i İskender gibi ṭurdı. Yā Allah diyüp [21] elin gürz-i girāna urdı daḫı ol üc biñ üc yüz altmış altı bat man ṭaġ gibi aġır ḳurşun gürzi [105a] [1] ḫışımlu bulut gibi göge ḳaldurup terāzūleyüp ṭutdı andan ibṭāl-i siḥr oḳuyup bu gelen ejdehānuñ [2] ḳafasına urup beynisin burnından get ürüp helāk it di. Cāẕū ölüp siḥri bāṭıl olup Sām gördi ki [3] ejdehā diyüp öldürdügi Kelḫac-ı Cāẕūyimiş ki ḫurd u ḫaşḫāş olmış[1031]. Bir kerīh-liḳā° mel[c]ūnedür ki cān [4] cehenneme v irüp leş olmış. Kelḫacuñ cāẕūlar öldügin gördiler. Sām Süv ārdan ġāyet de üşenüp v ehm [5] idüp yaḳınından girü ṭurdılar. Ẕīrā ki bunlaruñ içinde Kelḫac-ı Cāẕū gibi sāḥir yoġıdı. [c]Anḳūr Cāẕū [6] şākirdleri içinde anuñ gibi mel[c]ūn-ı mākire yoġdı. Naḫinḫās-ı Cāẕū v e Ḫunyāker-i Bedḫū ikisi bir birinüñ [7] yanına gelüp danışdılar. Sām Süv ārla ceng it mekden ḳorḳup üşenişdiler v e ḳoyup git mege daḫı Şemāyil [8] Bānūdan ḳorḳdılar. İt t ifāḳıla ceng it mege t edbīr ḳıldılar daḫı ṣaġ ṭarafından biñ beş yüz miḳdārı [9] sāḥirlerle Naḫanḫās-ı Cāẕū ḥamle it di v e biñ beş yüz miḳdārı mākir kāfirlerle Ḫunyāker-i [10] Cāẕū ḥamle ḳıldı. Kimi Sām üzerine siḥr yaġmurların yaġdurdı v e kimi siḥr oḳuyup ṭūfānlar [11] ḳoparup ḳar yaġdurdı v e kimi siḥr oḳuyup āteş yaġdurdı v e kimi at ḳuyruġına siḥr oḳuyup [12] Sām üzerine atdı. Her birisi bir ef[c]ī olup Sām Süv āra ḥamle it di v e ba[c]żı cāẕū daḫı demür ṭaraḳlara [13] siḥr oḳuyup Sām üzerine atdı. Nit e şöyle ki Sāmuñ çev re yanı demürden pīşeler oldı v e ormanlar [14] olup deprenecek yiri ḳalmadı. Sām Süv ār v elī Allah t e[c]ālā ḥażret ine ṣıġındı. Hīc perv āsı olmadı. Velī [15] gördi ki gürz cengi fā°ide eylemez. İsm-i a[c]ẓam oḳuyup sāḥirleriñ siḥrin ibṭāl it di daḫı yine [16] ḳaya ḳafasına v arup ellerin t īr ü

[1030] 104b[4] andan: B'de yok
[1031] 105a[3] olmış: B'de yok

kemāna urup ism-i aᶜẓam yazılu oḳıla yā Allah diyüp Naḫinḫās-ı Cāẕūyı [17] göksinde at dı. ᶜİnāyet Ḫüẕā birle oḳ bir yanına geçüp cāẕūyı helāk it di. Andan ibṭāl-i siḥr oḳuyup [18] yine üfürdi. Ḫunyāker-i Cāẕūnuñ aġzın gözedüp ism-i aᶜẓam yazılu oḳıla at up urdı. Sāḥirüñ [19] oḳ eñsesinden çıḳup cān cehenneme v irdi. Andan pehlüv ān yine ġayret ḳılup ġarāyim yazılmış oḳlaruñ [20] ucın birzih aġzından ibṭāl siḥr oḳuyup ki pert āb iderdi. Bir oḳ yüz cāẕūdan gecüp baġrın kebāb [21] gözi yaşın şarāb iderdi. Pehlüv ānuñ keyşinde üc yüz alt mış alt ı ᶜuḳḳāb yeleklü billūr t enlü laᶜl [105b] [1] aġızlu peykān ayaḳlu oḳları v ardı ki her birisinüñ gize aġzına ism-i aᶜẓam yazılmışdı v e peykānlarına [2] ibṭāl-i siḥr esmāsı cizilüp ḳazılmışdı. Ol oḳlaruñ üc yüzin at ınca ol üc biñ miḳdārı sāḥirlerüñ [3] nıṣfı ḳalmayup helāk olup cān cehenneme v irdiler v e nıṣfı daḫı zaḫmnāk olup ḳaçup gidüp küplerin ḳalᶜaya [4] ṭ oġru sürdiler. Andan Sām Süv ār nuṣret v iren Allaha şükr idüp yüzin secde yirine sürdi. Andan [5] gürz-i girān eline alup yüz ḫamnāk yat an cāẕūlaruñ ḳafalarında ḳaḳup cemīᶜsin ḫurd ḫaḫāş eyledi. [6] Andan küplerin yöriyüp uşat dı daḫı döne gelüp bu cāẕū leşkerini ṭ aşuñ çev re yanına ṭ aşıyup [7] andan bir ḥiṣār yapdı. Pes çeşme kenārına v arup elleri ḳanın yuyup pāk olup t āze abdest alup iki rekᶜat [8] namāz ḳılup nuṣret v iren Allaha delīm şükrler it di v e andan yirinden ṭ urup ölen cāẕūlarda cebe v ü [9] cev şen yoḳladı. Gördi ki Kelḫac Cāẕūnuñ leşi üst inde balıḳ pulından begt eri v ar ruḫāmī gümişden [10] t īġ u t eberi v ar v e t ucdan ışıḳlıġı v e ḳolçaġı v ar. Ser-cümle cāẕūlaruñ yaraḳlarında hīc pūlād aşlı yoḳ. [11] Andan Sām Süv ār murādı olan yaraġı cemᶜ idüp yanına get ürdi. Gördi ki Kelḫac-ı Cāẕūnuñ yaraġı [12] cümlesinden güzīde hemāndem yirinden ṭ urdı. Ol balıḳ pulından düzülmiş begt eri geydi v e başına [13] zerrīn ışıḳlıġın urunup ruḫāmī gümiş ḫancerlerin ṭ aḳındı. Andan gendü t oġulġasındaġı sīmurġ [14] yüñin alup başına ṣoḳdı v e baḳır ḳolçaḳların ḳolına geçürdi. Ceng ālet in müret t eb üzerinde ārāyīde [15] ḳıldı. Gendünüñ ḳamḳam ḳılıcından ġayri gendüde demür aşlından nesne ḳomadı v e Naḫanḫās-ı [16] Cāẕūnuñ pūl-ı māhīden düzülmiş

zerrīn āyīne<lü>[1032] {ɒ}[1033] üzerine laᶜl u cev āhir dirilmiş[1034] bir ḳalḳanın bulup çiginine [17] ṣalup gendüye yaraḳ v iren Allaha şükürler ḳılup daḫı gendüyi imt iḥān it mekiçün gürz-i girān eline [18] alup ḳalᶜadan yaña ḳırḳ adım yöriyüp cev elān urup naᶜra ḥayḳırup ḳalᶜa üzerindeki cāẕūları meydāna [19] ḳıġırup gendüyi Sām Süv ār idüġın bildürüp eyit di.

NAẒM

Didi benv en pehlüv ān[1035]-ı Sām Süv ār

[20] Miṯli görmiş degüldür rūzigār

Zinde pīl olur gözümde bir siñek

Mürça yoḳdur çarḫ-ı ḳuşādan o mār

[21] Ḳāf ḳafasın göz ururs am ṭ aġıdup

Ögçe ḳaḳsam yir ṭ aġıla ola ġubār

Çarḫ ṭ asın t īrümüz kefkīr idüp

[106a] [1] Tı̇̄ġumuz ögüz balıḳ ḳarnın yarar

İns ü cinn ü dīv ü ᶜifrīt ile ġūl

Baña olmadı muḳābil ne ki v ar

[2] Ṭaşda ḳaplān ḳaydum ṭ aġda esed

Ṣuda ṣaydum t inninīle ḳanda hār

[1032] 105b[16] āyīne: B āyīnelü
[1033] 105b[16] o: B'de yok
[1034] 105b[16] dirilmiş: B dizilmiş
[1035] 105b[19] pehlüv ān: B pehlev ān

Ḳanı kimdür bizümile ceng iden

[3] Di ki gelsün göt ürem andan ṭamar

DER-BEYĀN-I HEZĪMET ŞODEN-İ SĀḤİRĀN BE DEST-İ SĀM-I SÜVĀR

Ḥükemā ḳav lince Sām-ı Süv ār-ı [4] pehlüv ān[1036] gerçi kim gendüyi bildürüp na[c]ra urdı āv āzesi cāẕūlar ḳulaġına girdi. Velakin cāẕūlar [5] serhengleri Sām Süv āruñ cengin görüp gendüden üşendiler. Nice muḳābil olmaḳ ki yedi ḳat [6] ḥiṣār içinde daḫı ḳorḳup ṭurduḳları yirde ḳan ḳaşandılar. Sām Süv ār gördi ki cāẕūlardan kimse meydāna [7] gelmez. Ḳorḳularından gendü ile hīc birisi ceng ḳılmaz. Pes yine bıñar ḳat ına gelüp yit di. Aḫşam v aḳt in [8] gözet di kim yoldaşlarından kimse gelürse ṭaş dibin ḳazdura v e laḳımdan girüp ḳal[c]ayı fet ḥ idüp [9] ḳapusın bozdura. Sām Süv ār bu t edbīrile bunda ot urup aḫşam gözet mekde v e Sāmuñ ḳılıcından ḳurt ulan [10] cāẕūları daḫı küplü küpine binüp ki ḳaçdılar, mıḳnāṭ ıs ḳal[c]asına gelüp geçdiler. Küplerinden inüp Şemāyil [11] Bānū naẕarına v ardılar. Sām elinden meded didiler. Feryād idüp ḳara ḫaberi v irdiler. Şemāyil Bānū eyit di: Ben anlara [12] naṣīḥat it düm. Ṭut madılar. Cān alıcıya ḳarşu v armañ didüm. Sözüm işit mediler. Ne şaġāl arslanıla ceng ider [13] ne ḫod çet ük ḳaplāna āheng ider v e ne sırt lāñ ejdehāya pence urur ne ḫod mār u māhī nehenge ḳarşu v arur[1037] [14] ki [c]āḳıl gerekdür ki düşmenin ḫor görmeye v e gendözüni t ehlükeye at up [c]abeṣ yirde cān v irmeye. [15] Her ne iş kim işler v e şāv irūhünne mūcebince [c]uḳalāyıla danışa. İv megi t īzligi def[c] ide kim t īz nefes olmaḳ [16] kişiyi āḫir helāk ider. Nit ekim eydür: ḥiddet ü mer[2]i t uhlikehu.

NAẔM

[1036] 106a[4] pehlüv ān: B pehlev ān

[1037] 106a[13] v arur: B'de yok

Her kimüñle nefsi ola ḳat ı t īz

[17] Ḥurmet i gider anuñ olmaz ᶜazīz

ᶜĀḳılısañ ḫışm idüp ḳılma ġaż̇ab

Kim sev er ṣanma ġaż̇ab ehlin Çalab

[18] Ḳūl gerek ki ṣābır ola gey ḥalīm

Tā ki raḥmet ide raḥmānü'r-raḥīm

Ṣābir şākir olan raḥmānidür

[19] Ġāż̇ib ü[1038] cābir olan şeyṭ ānidür

Dut sözin Firdev sinüñ olma v ü t īz

Sözüni dut ki olasın pāk t emīz

[20] der-beyān-ı t emṯilāt -ı dāsit ān-ı māż̇ī

NAẒM

Diñle ḳıṣṣa remiz nedür kāmkār

[21] Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe durur maḳṣūd iy yār

Ḳalᶜay-ı mıḳnāṭ ısuñdur miṯl-i t en

Rūḥuñ olur Sām Süv ārı t ıġ̇zen

[106b] [1] Fī'l-meṯel nefsüñdurur sāḥir daḫı

Tābiᶜī aᶜv ānıdur Cābir daḫı

O Şemāyil Bānū ᶜālem zīnet i

[2] Nefis şehv ānı ider aña raġbet i

ᶜAḳl öder meᶜyūs-ı kāmil pür-hüner

Kim naṣīḥat Sām-ı rūḥa ol ider

[3] Cehd idüp ġāzī olursañ hemçü Sām

Nefis sāḥir olısardur saña rām

Niçe naḥv ī oḳuyasın yaḥū ṣarf

[4] ᶜÖmri ṣarf it oḳuyuban men ᶜaref

Gendü nefsin bilmeyen kāmil degül

Kev den aḥmaḳ kemdurur ᶜāḳıl degül

[5] Sen seni bil kimdür özüñ yā hümām

Ten mi yā cān ne dinürdi saña nām

Gerçi v ardur sende rīş ü seblet üñ[1039]

[6] Bilmezem ammā ki ne[1040] māhiyyet üñ

Vardurur pūzīne nükde ṣūret i

Miṯl-i ādem yoḳdurur ḥāṣiyyet i

[7] Ṣūret i ḳo maᶜnīyi eyle ṭalab

[1038] 106a[19] u: B'de yok
[1039] 106b[5] seblet üñ: B siblet ün
[1040] 106b[6] ne: B'de yok

Kim yarat dı maᶜnī bilmege Çalab

ᶜĀrizīdür sendeki cümle cisim
[8] Rūḥuñı bilmekdurur maᶜnī resem[1041]

Gendü nefsüñ t anı kim maᶜnī budurur
Tā bilesin sen seni yaᶜnī nedür

[9] Sen seni bil sen seni bil sen seni
Tā ki ḫoşnūd ola senden ol ġanī

ENDER MÜNĀCĀT-I FİRDEVSĪ DER ḪEM KİTĀB-I [10] ᶜAN CİLD ĀRBAᶜA VE SEBᶜŪN

İlahī sen ol miḳdār-ı ezelī v e mert ebet -i lā-yezālīsin ki mev cūdāt -ı ᶜālem [11] eger ṣuġrā v ü kübrādan v e her ẕerreyi ẕerrāt -ı cihān pest ü bālādan bī-ḥikmet aᶜlā v e bī-fāᵓidey-i ġarrā [12] yarat mayup dururs ın v e sen ol ḫālıḳsın ki bir muşt t īre ḫākdan v e bir av uc ġubār-ı nā-pākdan iki ᶜālem bir ārāya [13] cemᶜ it düñ. Adını ādem ḳoduñ ki biri ᶜālem-i ẓāhir keşīf v e biri ᶜālem-i bāṭ ın laṭ īfdür. Birisi gencḫāne-i [14] ᶜİsmet dür v e birisi kārnāme-i ḥikmet dür. Ḳādir-i ḳudret nümāsın ki menāẓıra-i ḳudret üñe bir ḳat re-i ābdan [15] bir ᶜarūs bezeyüp dururs ın ki on sekiz biñ celv e eyledi ki anuñ[1042] ḥaḳḳında ḥaṭ īb-i [16] ezel menber-i ibdāᶜda bu ḫut beyi ḥamd it di. fet ebārekel-lahu aḥsenül-ḫāliḳīne v e muᶜarrifi ᶜuḳūli [17] maḥfil-i kerrūbiyūnda bu faṣlı oḳudı ki laḳad ḫalaḳne'l-insāne fī-aḥseni t av īm ilahī cümle [18] naḳḳāşān-ı ᶜālem v e muṣav v irān-ı benī ādem bu naḳşı t aşv īr v e bu ṣūret i t aḥrīr it mek ist erlerse [19] bir v āsiᶜ v e rūşen maḳāmda bir sākin nesnenüñ üzerinde iderler. Sen ol muṣav v ir ezelsin [20] ki bir ḳat re mut aḥarrik āb üzerinde raḥm v e

[1041] 106b[8] resem: B resim
[1042] 106b[15] anuñ: B'de yok

şikem t eng ü t ārīkinde bir ṣūret -i ādem t aṣv īr it düñ [21] ki cümle naḳḳāşān-ı Çīn v e ṣūret kerān-ı rūy-ı zemīn ḫāme-i çehre-güşā v e ṣūret -i ᶜibret nümāları [107a] [1] cān-ı aẕerī ᶜibret e bıraġur v e ᶜaḳl-ı renk āmīzī v e ṭ abᶜ-ı ṣūret -engīzleri ḫāṭ ır-ı mānī-i ḥayret de ḳor. [2] Ḥakīmsin ki maḥkemey-i ḳaẕāʾñda ᶜaḳl-ı gül kāt ib-i emīndür. Raḥīmsin ki raḥmet üñ ḥarīminde sev gülü [3] ḳullaruñ İblīs mekr-i t elbīsinden emīndür. İlahī künt ü nebiyyun ādeme beyne'l-māʾi v e'ṭ -ṭ īn ḥürmet içün, ilahī [4] v emā erselnāke illā raḥmet en li'l-ᶜālemīne ᶜizzet içün bu Süleymān nāmenüñ it māmını eyle. Mezīd ki oḳuya [5] sulṭ ān bin sulṭ ān Bāyezīd ᶜadl-i bedlde bī-miṯāl idüġına güyādur. min külli ümmet in bi-şehīdin [6] Tā ḳıyāmet dev let ile ᶜömrini pāyidār ḳıl. Abīd cihān sulṭ ānları dergāhında olsun. ᶜAbīd [7] bu günāhkār Firdev siye raḥmet eyle. fī-yev mi'l-v aᶜīd yā rabb duᶜāsın müst ecāb eyle. biḥaḳḳı [8] ḳa v e'l-ḳurāni'l-mecīd.

NAẔM

İt düm güneh ki it mez anı inşā kit āb

[9] Ḳıldum ḫaṭ ā est aġfiru'l-lah t ev v āb

Aḥmed Muḥammed ḥaḳḳiçün t ev v āb

ᶜAfv it meni inneke ent e'l-v ehhāb

[10] Ẕikrüñle yārab oluram zinde

Şükrüñle ḳāyim ṭ ururam bende

Münkir nekīrle it megil efgende

[11] ᶜAfv meni inneke ent e'l-v ehhāb

Ḳulyā ᶜibādī āyet ile oldum şād

Lā t aḳnaṭ ū it di ġamdan āzād

[12] ᶜAv nuñla dil mülkin it gil ābād

ᶜAfv it meni inneke ent e'l-v ehhāb

Gerçi cürret im beġāyet çoḳdur

[13] Sence kerīm Allah ammā yoḫdur

Luṭ fuñ günāhemdenise art uḫdur

ᶜAfv it meni inneke ent e'l-v ehhāb

[14] Firdev sīye luṭ f idüp ḳıl raḥmet

Firdev si v ir meskeni olsun cennet

Yā rab cürmüm baġışla it himmet

ᶜAfv it meni inneke ent e'l-v ehhāb

DER-DUᶜĀY-İ PĀDİŞĀHİ'L-ĠUZĀT [15] VE'L-MÜCĀHİDĪN EBŪ'L-ḪAYRĀT VE'L-ḤASENĀT MÜREBBĪ'L-ĠUREBĀ MELĀẒÜ'L-ᶜULEMĀ SULṬĀN BĀYEZĪD BİN MUḤAMMED ḪĀN [16] AṬĀLE'L-LAHU ᶜÖMREHU.

Ḥamdenā maḥdūd ol ḫudāy-ı lem yezele ki muᶜṭīdür ki her kişiye [17] cān baġışlar. Şükr bī-ᶜad ol bī-niyāz bī-bedele ki hādīdür her müᵓmine īmān baġışlar. Ḳāżīdür. [18] Yalv aranuñ ḥācet ini ḳażā ider. Semīᶜdür. Faḳīrüñ münācāt ını edā ider. Kāfīdür. Her mühimmī dāfiᶜdür. [19] Her mülimmī ḥamīddür. Her dilde şehīddür. Her pāk göñülde hem muḥibdür hem maḥcūb hem ṭālibdür [20] hem maṭlūb hem vedūddur hem mevdūd hem şāhiddür hem meşhūd ḫālıḳ oldur ki ḫāki [21] güyā mürde-i iḥyā ider. Nār-ı bōst ān āb-ı mercān bād-ı ᶜĪsī[1043] ider. Şükr ol pādişāhlar pādişāhına ki [107b] [1] bu ṭoḳsan ṭoḳuz mücelled kit āb-ı

Süleymānnāmenüñ yit miş dördünci cildinüñ it t imāmını muḳadder it di [2] v e üc yüz yit mişinci meclisinüñ iḫt it āmın müyesser it di. Min baᶜde inşā Allahu t eᶜālā eger ecelden aman uman [3] v e ᶜömürden müddet -i zamān bulursam ẓıll-ı yezdānuñ āl-i ᶜOs̱mānuñ ḫān-ı ḫāḳānuñ şāh-ı şāhānuñ Süleymān-ı [4] zamānuñ İskender-i dev rānuñ yaᶜnī ki Sulṭ ān bin Sulṭ ānuñ Sulṭ ān Bāyezīd ibni Muḥammed [5] ḫānuñ aᶜazze'l-lahu enṣārehu dev ām-ı dev let inde v e eyyām-ı rifᶜat inde yit miş beşinci cild daḫı ümīd- [6] -v ārem ki t aṣnīf eyleyem. Nes̱rini lüᵓlüᵓen mens̱ūr söyleyüp v e naẓmını emleḥü'l-kelām t amām [7] eyleyüp t eᵓlīf idem. Tā kim bu Süleymānnāmeyi kebīr v e bu t ārīḫ-i aᶜẓamı lā-naẓīr birle ol şāh-ı Keyv ān [8] rifᶜat üñ v e ol māh-ı ᶜuṭ ārid fiṭ net üñ v e ol Merrīḫ-i felek saṭ v et üñ ḫurşīd env er ṭ alᶜat uñ ḳamer sīret üñ [9] müşt erī nāhīd ᶜişret üñ kis̱r-i maᶜdilet üñ ḫāt em himmet üñ feyles̱of-ı fikret üñ Felāṭ ün [10] ḥikmet üñ merġūbu'l-ḫaṣāyil v e maḥbūbu'l-şemāyil t ā ḳıyāmet yādigār ḳala v e t ārīḫ-i rūzigār ola v e bu [11] kit ābuñ şeref-i muṭ ālīᶜasile dāyimā müşerref v e luṭ f-ı mülāḥaẓasile mev ḳūf v e muv afıḳ [12] ola. Āmīn yā rabbü'l-ᶜālemīne.

NAẒM

Ḫuẓāv end-i cihān sulṭ ān-ı ekābir

[13] Ki odur ḫān Bāyezīd ẓıll-ı ḳādir

Süleymān-ı zamān ḫāḳān-ı dev rān

Cihān ḳahrıla ider anuñ mefāḫir

[14] Anuñ dev ridurur dev rān-ı ev v el

Ḫuẓāv end it mesün ᶜömrini āḫir

Kemāl-i faẓlıdur faẓl içre kāmil

[1043] 107a[21] ᶜĪsī: B ᶜĪsā

[15] Vāfūr-ı ᶜilimdür ᶜilmile v āfir

Ḳażā t aḳdīr reᵓyile muḳaddem
Ḳader t edbīr ḥükmile müdebbir

[16] Umūr şerᶜadur ᶜadle mürebbī
Rumūzı ġaybadur ᶜilmi müfessir

Ögliginde füt üv v et edür ḥazāyin
[17] O ṭ abᶜında kiyāset dür ẓaḫāyir

Ḫiṭ āb-ı menhīy-i eflāk-ı ġāyet
ᶜİt ābī dāᶜī-i ācāl-i ḳāhir

[18] Virür ẓālimlere t ehdīd ü t eşdīd
Çeker zecrī elinden merd-i fācir

Ḳader t aḳdīr ḳadrin bilmez anuñ
[19] Muḳaddir ḳacan ide yā muḳaddir

Nev āḥī ārām ider ḥālāt ıla anuñ
Dut ar t aᶜcīlile emrin ev āmir

[20] ᶜİmāret oldı ᶜadlinden zamāne
Refāhiyyet bulur dev rinde fāṭ ır

Selāṭ īn-i cihān emrine meᵓmūr
[21] Ki emīrü'l-müᵓminīn oldur çü ẓāhir

Cenābī kaᶜbe ḫalḳı mücāv ir
Rikāb-ı maḳṣad-ı ehl-i müsāfid

[108a] [1] ᶜUlūmī ḥükmile muḥkem şerāyiᶜ
Funūn-ı fikrile kāmilde māhir

Sit anbolı sit emden ki it di ḫālī
[2] Ölüpdür ḫalḳ-ı İslāmbol v āfir

ᶜUḳūl oldı ḳamu dehşet de ḫayrān
Nufūs oldı ḳamu heybet de ẕāḫir

[3] Şeyāṭ īn nesli ḳorḳup oldı sācid
Melāᵓik insile rākiᶜde ẕākir

Saña ḥüccet yit er ᶜilmile ᶜadlüñ
[4] Ne t ezv īr eyleye şirrīr-i ḥāsir

Ṭapuñ sulṭ ān-ı ᶜālem ẓıll-ı sübḥān
Ḳapuñdur Kaᶜbeᶜ-i aᶜẕam daḫı ṭ āhir

[5] Saḫr ḥükmiñe erbāb-ı ḥācāt
Mülāzım ḫıẕmat uñda ᶜaḳl-ı ᶜāşir

Ne ẕāt uña bulundı miṣl ü mānend[1044]
[6] Ne cūdūnuñ şebīhi v ar çü zāhir

Ḳader ḥükmüñile oldı müᵓeccel
Ḳażā fermānuñıla oldı hāẕır

[7] Oḳur v irdüñ cev āmiᶜ içre zühhād
İder müft ī mesāᵓilüñ defāt ir

Arasṭ ū fikr t eᵓv īlüñde ᶜāciz
[8] Felāṭ ūn ebkem[1045] ᶜilmüñde eşir

Saña ḫalḳ-ı cihānuñ ḥāli[1046] maᶜlūm
Ki māżīdür saña rūşen żamāyir

[9] O ḳahruñdur çü muhlik zehr-i ḳāt il
Bu luṭ fuñdur çü t iryāḳ-ı nev ādir

Ve ger perv āneye himmet iderseñ
[10] Şikār ider felekde nesr-i ṭ āyir

Naẕar ḳılsañ ġażabla küh-i Ḳāfa
Beriyye ḳav mi miṣli ola Tat ar

[11] Saña hemt ā güher v irmeye ᶜummān
Eger biñ yıl döne bu çarḫ-ı dāᵓir

[1044] 108a[5] miṣl ü mānend: B miṣl i mānend
[1045] 108a[8] ebkem: B ebküm
[1046] 108a[8] ḥāli: B'de yok

Begüm fet v āñla oldı müft ī ᶜālem

[12] Begüm t aḳv āñla it di t ev be Cābir

Zamāne ᶜadlüñile oldı maᶜmūr

Ki dev rüñde bulınmaz cāy-ı ġāmir

[13] Hemīşe it dükce seyrān gökde kev keb

Hemīşe t ā ki ola gerdūn müᵓessir

Saᶜādet maḥrem ü yār ola dev let

[14] Hidāyet hemnişīn ḥuffāẓ nāṣır

Ṭapuñ sulṭ ān-ı maḥmūdı sebükt īz

Ḳuluñ şiᶜr içre ol Firdev s-i māhir

[15] Duᶜācı dāᶜiyem[1047] maḳṣūd duᶜādur

Degül şiᶜr içre faḫrüm ṣanma şāᶜir

Şükr bī-ḥad ḫudāv end-i cihāna

[16] Süleymānnāmesin it düm defāt ir

4. NOTLAR

Bu bölümde metinde koyu renkle yazılı Türkçe olmayan ayet, hadis, dua, şiir, atasözü, deyim, öbek ve ibarelerin çevirileri vardır. Metindeki bu bölümler genellikle Arapça, bölüm başlıkları ise Farsçadır. Farsça, bölüm başlıkları dışında çok fazla kullanılmaz.

innehu min süleymāne v e innehü bismillahi'r-raḥmani'r-raḥīm 1b[1] : (Neml 27:30) O, Süleymân'dandır, muhtevası "rahman ve rahman olan Allah'ın adıyla".

ellā t aᶜlū ᶜaleyye v eᵓt ūnī müslimīn 1b[1] : (Neml 27:31) Bana karşı koymayın, teslim olun ve inanmış olarak gelin.

Hecaᶜ hāfız zemaᶜ ḫoşḫān nefes zişt / Vecaᶜ nāẓır bayaᶜ cüzḫān mekkār 2b[21] : Öyle ise Hâfız sen düşük kimselerin sofrasına oturma ve (aç da olsan) sofrasında hilekarlıktan başkasını satmayana da bakma (kulak verme).

der-beyān-ı sergüẕeşt -i Rüst em-i Tehemt enī [v e ḳazıyye-i Güst ehem ü Laḫlaḫa-i sāḫir] 3b[14-15]: Lahlaha-i Sâhir ve Güstehemin olayı Rüstem-i Tehemten'in maceraları hakkındadır.

ṣıdḳu'l-merᵓi necāt ühü 5a[4] : Kişinin dogrulugu kurtuluşudur

ṭ ābe v aḳt ü men v eṣiḳa bi'l-lahi t aᶜālā 5a[6] : Allahu tealaya güvenen kimsenin vakti hoştur, huzurludur

nāru'l-furḳat i eşeddü min nāri cehennem 5a[18] : Ayrılık ateşi cehennem ateşinden daha zordur şiddetlidir.

lā-v efaᵓe li'l-merᵓet i 5b[3] : Kadında vefa yoktur.

dev āü'l-ḳalbi er-rıẓā bi'l-ḳaẓā 5b[5] : Kalbin ilacı kazaya rıza göstermektir.

zev āye'd-dünyā meşhūnet ün bi'z-zirrāyā 5b[8] : Dünyanın her köşesi sıkıntılarla doludur.

yeᵓt īke mā ḳuddire leke'l-ḳıṣṣat e 5b[11] : Kaderine yazılan başına gelir.

v aḥdet ü'l-merᵓi ḫayrun min celīsi's-sev ᵓi 6a[1] : İnsanın yalnız kalması kötülerle oturmasından daha iyidir.

[1047] 108a[15] dāᶜiyem: B dāᶜīm

der beyān-ı ameden-i Taymūs Perīye [[6] t edbīr kerden-i Rüst em berāy-ı reft en-i ferāmurz] 6a[5-6] : Rüstem'in Feramurz'un gidişine karşı hazırlığı ve Taymûs Perî'nin gelişi hakkındadır.

v e şāv irūhünne 6a[17] : Onlara(bayanlara) danışın.

fī kulli ḳalbin şuġlun 6a[20] : Her gönülde bir meşgale vardır.

men keŝūra kelāmuhū kesura melāmuhū 6a[21]-6b[1]: Çok konuşan çok azarlanır.

baṭ nu'l-mer'i adüv v ühü 6b[6] : Kişinin karnı (midesi) düşmanıdır.

cev det ü'l-kelāmi fi'l-iḫt işāri 6b[8] : Sözün güzelliği kısalığındadır (özündedir).

ġażabuke ᶜani'l-ḥaḳḳ maḳbahat un 6b[18-19] : Hakka dargınlığın çirkinliktir, kabahattir.

iẕā ḥalle'l-ḳaderü baṭ ale'l-ḥaẕer 7a[1] : Kaderde varsa sakınmak nafiledir.

der-beyān-ı ḳıṣṣa-i Süleymān v e ḳażıyye-ı Neŝr-ı Ṭāyır 7a[19] : Süleyman kıssası ve Nesr-i Tâyir meselesi hakkındadır.

der-beyān-ı ceng-i murgān v e ḳażıyye-i kerkes 9a[5-6] : Kuşlar harbi ve Kerkes hadisesi hakkındadır.

der-beyān-ı ḳażiyye-i aṭ yār kebāyir ki āb-ı ḥayāt püşīde būdend 10b[13-14] : Hayat suyunu içmiş olan Atyar Kebâyir'in meselesi hakkındadır.

leyse'ş-şeyḫu mine'l-ᶜömr 11a[14-15] : Yaşlılık ömürden değildir.

cev āb<-ı> dāder süleymān ez ḳażiyye-i kerkes ber umerā v ü v üzerā 11a[20] : Emirleri v e v ezirleri huzurunda Süleyman'ın Kerkes konusuna adilane cevabı.

elᶜabdü yüdebbirü v a'l-lahu yuḳaddiru 12a[1-2] : Kul tedbir alır, Allah takdir eder, tedbir kuldan takdir Allah'tandır.

kıṣṣa-i süleymān bin ḫāfī ez-naḳl-i Kerkes 12a[4] : Kerkes'in Süleyman bin Hafî hakkındaki hikayesi.

v emā min dābbet in fi'l-arżı [8] illā ᶜāla'l-lahi rızḳuhā 12a[7-8] : (Hûd 11:6) Yeyüzündeki yürüyen hiçbir canlı yok ki rızkı Allah tarafından üstlenilmiş olmasın.

yuṭ libuke'r-rızḳu kemā t aṭ libuhu 12a[9] : Senin arzu ettiğin gibi rızık da seni arzu eder.

museyyibü'l-esbāb 12a[10] : sebepleri terk eden, ihmal eden, aramayan.

ḳav luhu t e[c]ālā le[ɔ]in şekert üm le-ezīdenneküm 12a[15] : (İbrahim 14:7) Allah'ın şu sözü: Şükrederseniz muhakkak size nimetimi artırırım.

ye[ɔ]t ike mā ḳuddira leke 12a[16] : sana takdir edilen gelir

rubbe riyāḥin yu[ɔ]eddī ile'l-ḫusrāni 13a[19] : Nice rüzgarlar hüsrana götürür.

ḳaṣṣa-i Süleymān bin Ḫafī der-ceng-i maḫlūḳ-ı cebbār ü aheng rübāb 13a[21] : Süleyman bin Hafî'nin bulut gibi hareketli ve güçlü yaratıklarla savaşının kıssası.

likülli [c]amelin ricālun 13b[14] : Her işin adamları vardır.

fī külli ḳalbin şuġulun 13b[19] : Her gönülde bir meşgale vardır.

lā ḥalīme illā ẕū ṣebāt in 14a[3] : Ağırbaşlı, ancak sebatlı, sabırlı olan kişidir.

ḳażiyye-i daḫma-i [c]Afīf bin Süleymān <-ı> Ḫafī 14a[15] : Süleymân-ı Hafî'nin oğlu Afîf'in türbesinin hikayesi.

v e'l-kāẓimīne'l-ġayza [15] **v e'l-[c]āfīne [c]ani'n-nāsi** 15b[14-15] : (Âl-i İmran 3:134) Kızdıklarında öfkelerini yenerler ve insanları bağışlarlar.

ḳażiyye-i mezār<-ı> [c]Afīf ibni Süleymān-ı Ḫafī 15b[16] : Süleyman-ı Hafî'nin oğlu Afîf'in mezarının hikayesi.

bismi'l-lahi'r-raḫmenı'r-raḥīm 16a[8]: Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla.

ḫāfū eyyühe'n-nās 17a[11] : Ey insanoğlu korkun!

v e melekü'l-mev t i yuḥibbu'l-muṭ ī[c]īne v e'l-mut ī[c]āt i 17a[11-12] : Ölüm meleği erkek ve kadın itaatkarları sever.

v e sebebü'l-mezdiyyet i eş-şükri 17a[12] : Malın artma sebebi şükürdür.

v e sebebü'l-belā[ɔ]i el-[c]ışyānu 17a[13] : Belanın sebebi isyandır.

ed-dünyā ekkālun t e[ɔ]kulu'l-ḫalḳa keẕā v e keẕā elfe senet in v e hiye cāyi[c]at ün 17a[13-14] : Dünya bir yiyicidir (ejderhadır) yaratılmışları bin yıl şöyle şöyle yer de yine de açtır.

v elikülli ḥasenet in mükāfāt un v elikülli seyyi°et un muḫāra<ḳ>at ün 17a[14-15] : Her iyiliğin mükafatı her kötülüğün cezası vardır.

ḫayru'l-celīsi fi'l-zamāni kitābu v e şerrühü'ş-şarābu v e'z-zebābu 17a[16] : Dostların iyisi kitaptır kötüsü şarap ve sazdır.

der beyān-ı in°ām-ı Süleymān nebī °aleyhı's-selām 17a[18] : Nebi Süleyman Aleyhisselam'ın nimetlerinin açıklanması.

inna'l-lahe ye°mürü bi'l-°adli v e'l-iḥsān v e īt ā°iẕi'l-ḳurbā v e yenhā °ani'l-faḥşā°i v e'l-münkeri v e'l-bagī 17b[3-4] : Allah iyiliği, akrabaya yardımı emreder; kötülüğü, azgın işleri (sizlere) yasaklar.

bünyād şoden-i şehr-i Hemedān be-dest-i Süleymān 17b[15] : Süleyman'ın eliyle Hemedân şehrinin kurulması.

[21] **Ve'z-zenbūr v e'l-yesārā cemi°an / Lede'ṭ-ṭayarāni ecniḥat un v e ḥuḳaḳun / Velakin beyne yeṣṭādu bādin / Vemā yeṣṭāduhu e'z-zenbūri ferḳun** 18b[21]-19a[1] : Arı ve şahin(?), her ikisinin de uçmak için kanatları ve (bu işin bir) hukuku vardır. Fakat avlanma tarzları farklıdır. Bal arısının avladığı ise farklıdır.

der-beyān-ı bınā-yı şehr-i hamedān v e ān ṭılsımāt hā-i °acāyib ki ḥükemā kerde būdeend 19a[3] : Hemedân şehrinin kuruluşu ve bilginlerin yapmış oldukları acayip tılısımlar hakkındadır.

der-beyān-ı ṭılsımān feyşā°gūres ḥakīm 19b[21]: Feyşagures Hakim'in tılısımları hakkındadır.

ender ṣıfat-ı ṭılsımāt Baṭlamıyūs ḥakīm 20a[19] : Batlamiyûs Hakim'in tılısımlarının özellikleri hakkındadır.

ender ṣıfat-ı ṭılsımāt-ı Bilinās ḥakīm 20b[14] : Bilinâs Hakim'in tılısımlarının nitelikleri hakkındadır.

der-beyān-ı reft en-i Hümāyūn şāh ber fet h-i ḳal°a-i Güherniǧīn 21b[21] : Hümayûn Şah'ın Gühernigîn kalesinin fethine gidişi hakkındadır.

ḥubbü'l-v aṭ an mine'l-īmān 22a[15] : Vatan sevgisi imandandır.

der-beyān-ı reft en-ı Süleymān be-şehr-i Medīne der baḥṣ-ı ḥükemā 22b[20] : Süleyman'ın Medine şehrine hükemayı araştırmaya gidişi hakkındadır.

der-beyān-ı t emsilāt -ı dāsit ān-ı māżī 23b[18] : Geçmiş destanların anlatılması hakkındadır.

meclis t amām şod / der-beyān-ı meclis-i āḫir 24a[6] : Meclis tamam oldu / Son meclis hakkındadır.

der-beyān-ı ameden-i Süleymān be-şehr-i Medīne 24b[14] : Süleyman'ın medine şehrine gelişi.

Ene lenebiyyu seyfin 25b[20] : Ben kılıç elçisiyim.

der-beyān-ı ḳıṣṣa-i ḫilḳat -i rūḥ-ı Muḥammed [²v e feżāyil-i nūr-i Aḥmed ᶜaleyhi's-selām] 27a[1] : Muhammed'in ruhunun yaratılışının ve Ahmed as'ın nurunun faziletlerinin hikayeleri hakkındadır.

buᶜd-ı beyn bī keyf ü īn ü ān 29a[19] : Bununla onun (aşıkla maşukun) arasındaki uzaklığın keyfiyeti (nasıllığı) belli değildi.

Sübḥāna'l-lāhi v e'l-ḥamdüli'l-lāhi v elā ilāhe illā'l-lāhu v a'l-lāhu ekber v elā ḥav le v elā ḳuv v et e illā bi'l-lāhi'l-ᶜaliyyi'l-aẓīm 29b[4-5] : Allah'ı tesbih eder ve hamd Allah'adır ondan başka ilah yoktur ve o en büyüktür. Ulu ve yüce Allah'tan başka güce ve kuvvete sahip olan yoktur

lā ilāhe illā'l-lah Muḥammeden resūla'l-lah 31a[17] : Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir.

der-beyān-ı t emsilāt -ı dāsit ān-ı māżī 31b[1] : Geçmiş destanların anlatılması hakkındadır.

der-beyān-ı meclis-i āḫir 31b[10] : Son meclis hakkındadır.

der-beyān-ı ḫilḳat -i ᶜarş-ı ᶜaẓīm v e lev ḥ ḳalem v e der-t aᶜrīf-i rūḥ-ı Muḥammedī ᶜaleyhi's-ṣalav at ü v e's-selām 32a[6] : Arş-ı azîm, levh ve kalemin yaratılışı ve Muhammes as'ın ruhunun tarifi hakkındadır.

der-t aᶜrīf-i nūr-ı Muḥammedī v e menāḳıb-ı ecdād-ı Aḥmedī 33b[13] : Muhammed'in nurunun tarifi ve Ahmed'in atalarının hikayeleri.

ḫammart u ṭ īne ādeme ceddī erbaᶜīne ṣabāḥen 34a[8-9] : Kırk sabah Ademin toprağını yoğurdum.

innī cāᶜilün fi'l-arżi ḫalīfet en v e cev ābu e t ecᶜalü fīhā v e ḫiṭ ābu innī āᶜlemu mā lā t aᶜlemūn 34a[16-17] : (Bakara 2:30) "ben yeryuzunde br halife yaratacagım" buna cevap "orada mı yaratacaksın" buna karşılık "ben sizin bilmediklerinizi biliyorum".

felā t aḳrabū heẕihi'ş-şecerat e v e aġv ā İblīs 34a[17-18] : Bu ağaca yaklaşmayın v e şeytan onları aldattı.

der-beyān-ı ecdād-ı Muḥammed ᶜaleyhi's-salav at ü v e's-selām 34b[3] : Muhammed as'ın soyu hakkındadır.

Tagayyeret i'l-bilādu v e men ᶜaleyhā / Fev echü'l-ārżı müsv eddün ḳabīḥun / Ḳat ale Ḳābilü Hābilen aḫāhu / Fev ā <esife> ᶜale'l-v echi'l-melīḥu 34b[16-17] : Ülkeler ve onun üzerindeki her şey değişti / Yeryüzünün çehresi kötü bir siyaha dönüştü / Kâbil kardeşi Hâbil'i öldürdü / O güzel yüzlü (çoçuğa) yazık oldu.

el-muṣellesu bi'n-niᶜami 35b[4] : Nimetlerle çevrilmiş.

ümmü'l-ḳurā v e'l-beşāşehu v e ḫāṭ ımehu v e ḥāfiẓahu 39a[16] : Ümmülkura (Mekke) ve onu sevimleştiren, onu kollayan ve koruyanıyla birliktedir.

ḳarnen baᶜde ḳarnin resūlu'l-lahu 39b[8] : Her karından karına Allah'ın elçisi gelir.

der-beyān-ı āmeden-i Süleymān-ı nebī ᶜam be leb-i deryāy-ı Cidde 39b[10]: Nebi Süleymân aleyhisselam'ın Cidde denizinin dudağına gelmesi hakkındadır.

ḫayru'l-māli mā ünfiḳa fī sebīli'l-lāhi 41a[5] : Malların en hayırlısı Allah yolunda harcanandır.

der-beyān-ı reft en-i Ḳāhir bin Sām-ı Süv ār der pāy-ı ᶜadū 41a[7]: Sam-ı Süvar oğlu Kâhir'in düşmanın izini sürmesi hakkındadır.

der-beyān-ı meşv eret kerden-i Baṭ rūs berāy-ı ceng-i Ḳāhir 41b[8] : Kâhir'in savaşıyla ilgili olarak Batrus'un istişaresi hakkındadır.

der-beyān-ı ceng-i kāfir v e āheng-i Ḳāhir 41b[19] : Kâhir'in niyeti ve kafirlerle savaşı hakkındadır.

der-beyān-ı āgāh-şoden melik-i Ḥabeş ez-ameden-i Süleymān ᶜam 42b[14] : Süleymân Aleyhisselam'ın gelişinden Habeş kralının haberdar edilmesi hakkındadır.

der-beyān-ı naṣīḥat kerden-i v üzerā-yı melik-i Ḥabeş 44a[11] : Vezirlerinin Habeş kralına nasihat vermesi hakkındadır.

rabbü ḳav lin eşeddü min ṣav lin 44b[1-2] : Allah'ın sözü kahretmekten daha şiddetlidir

v eleküm fī'l-ḳıṣāṣ-ı ḥayāt un 44b[5] : (Bakara 2:179) Sizin için kısasta hayat vardır.

ᶜāṣī-şoden melik-i Ḥabeş [v e ḳaṣd-kerden ceng-i Ḳāhir] 44b[7-8] : Habeş kralının karşı gelmesi ve Kâhir'in savaşa niyet etmesi.

Lev la'l-meşaḳḳat ü lesāde'n-nāsü küllühüm / El-cūdu yeft eru v e'l-āḳdāmu ḳat t alu 44b[11-12] : Zorluklar olamasaydı tüm insanlar efendi olurdu, cömertlik sakinleştirir, cesaretse öldürücüdür.

melālü'l-aᶜmeli ḫav āt imuhu 44b[16-17] : İşin zorluğu sonundadır.

leyse'l-ḫaberu kāle-maᶜānīhi 44b[18] : Haber işitildiği gibi değildir.

Lā t ümillü bi'l-ḫiṭ ūbi mādumt e ḥayyen / Külli ḫaṭ bin siv 'el-meniyyet i sehlün 44b[19] : Yaşadığın sürece şiddetli işle seni usandırmaz / Ölüm hariç diğer durumların hepsi kolaydır.

naṣīḥat kerden umerā be-melik-i Ḥabeş 45a[2] : Emirlerin (ulu ların) Habeş kralına nasihat vermesi.

Ḳālū v emā feᶜalū v e eynehüm / Min meşᶜarin feᶜalū v emā ḳālū 45a[5] : Yapmadıklarını söylediler. Söylemediklerini yaptılar.

ḳalbü'l-aḥmaḳı v e reāᵓe lisānehu 45a[9] : Ahmakın kalbi (aklı) dilinin arkasındadır.

lisānü'l-ᶜāḳili fī-ḳalbihi 45a[11] : Akıllının dili kalbindedir.

der-beyān-ı iġv ā kerden recīm be-melik-i Ḥabeş 45a[13] : Şeytan'ın yalanla Habeş kralını kandırması hakkındadır.

der-beyān-ı ceng-i Ḳāhir v e āheng-i īşān 46a[6] : Kâhir'in niyeti ve onların tutumu hakkındadır.

firist āden-i Süleymān ᶜUḳāb berāy-ı cāsūs kerden ez-Ḥabeş 47b[20] : Süleymân'ın Ukab'ı Habeş (askerine) casus olarak göndermesi.

keẕālike yusalliṭu rusulehü ᶜalā men yeşāᵓu min ᶜibādi 48a[9] : (Haşr 59:6) böyle ve Allah peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstünlük verir.

der-beyān-ı ḳıṣṣa-i ceng-i Ḳāhir bin Sām 48a[14] : Sâm oğlu Kâhir'in savaşının hikayesi hakkındadır.

lā t et t eki'l-ᶜalā [raġbet i] fe innehā biżāyiᶜü'l-ḥumḳa 48b[1] : Benim muhabbetime güvenme çünkü o ahmakların teşhir ettiği mallardır.

iẕ-ecele'l-ḳaderu baṭ ale'l-ḥaẕeru 48b[12] : Ecel gelince korunma faydasızdır.

der-beyān-ı resīden-i murġ-ı Ruḫ ba-hüdhüd āgāh şoden ez-ḳażiyye-i Süleymān ᶜam 48b[14] : Ruh Kuşu'nun Hüdhüd'e katılması ve Süleyman'ın meselesiyle ilgili bilgi almak için gitmesi hakkındadır.

el-şebābu şuᶜbet ün mine'l-cunūni 48b[19] : Gençlik deliliğin bir parçasıdır.

der-beyān-ı āgāh-şoden-i Süleymān ᶜam ez-ḥāl-i Rüst em 49b[14] : Süleyman'ın Rüstem'in hâlinden haberdar olması hakkındadır.

der-beyān-ı resīden-i murġ-ı Ruḫ ḥażret -i Ḳāhir 50a[3]: Ruh kuşunun hazret-i Kâhir'e ulaşması hakkındadır.

der-beyān-ı āgāh-şoden melik-i Ḥabeş ez-āmeden-i Ḳāhir bin Sām 50b[8] : Habeş kralının Sâm oğlu Kâhir'in gelişinden haberdar edilmesi hakkındadır.

der-beyān-ı āgāh-şoden Behrām der derbend ez-Ḳāhir 51a[3] : Behrâm'ın Kahir'in geçitteki (durumundan) haberdar olması hakkındadır.

rū-be-rū<-yı> şoden-i Ḳāhir be-Behrām-ı Cebelī 51b[5] : Kâhir ve Behrâm-ı Cebelî'nin yüzyüze gelmesi.

ḳev lehü t eᶜālā v elā t ense naṣībeke mine'd-dünyā 52b[10] : (Kassas 28:77) Allah diyor ki, dünyadaki payını da unutma!

lāf zeden-i Ḳāhir bin Sām 53b[8] : Sâm oğlu Kâhir'in konuşması.

der beyān-ı ceng-i īşān 53b[12] : Onların savaşı hakkındadır.

der beyān-ı ceng-i īşān 54a[11] : Onların savaşı hakkındadır.

der-beyān-ı ziyāret kerden-i Süleymān <ᶜaleyhi's-selām> Mekke şerrefehā Allah 55a[5] : Süleyman Aleyhisselam'ın Mekke-i Mükerreme'yi ziyaret etmesi hakkındadır.

pāk şoden Beyt ü'l-lah Şerefehā Allah 55b[9] : Allah'ın şerefli evinin (Mekke'nin) temizlenmesi.

lā ilahe illa'l-lah Süleymān resūla'l-lah 55b[20] : Allah'tan başka ilah yoktur, Süleyman onun resulüdür.

der-beyān-ı t emsilāt -ı dāsit ān-ı māżī 56a[6] : Geçmiş destanların anlatılması hakkındadır.

der-beyān-ı meclis-i aḫer 56a[15] : Son meclis hakkındadır.

der-beyān-ı ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb v e aḥv āl-i emāmīr 57a[12] : Kutbu'l-Aktab ve emirlerin halleri hakkındadır.

der-beyān-ı ḳuṭ b v e imāmeyn 58b[4] : Kutup ve iki imamı hakkındadır.

arbaᶜun men kunne fihi kāne min ḫıyāri ᶜibādi'l-lahi men fereha li't-t āibi v est aġfera li'l-müẓnibi v e deᶜāli'l-müdbiri v e aᶜāne'l-muᵓmine. 60a[2-3] : Dört şey var ki kimde onlardan biri bulunursa o kimse Allah'ın seçkin kullarından sayılır. Bunlar: tevbe edeni sevindiren, suçluyu bağışlayan, kendine sırt çevireni ziyaret eden ve müslümanlara yardımcı olmaktır.

der-beyān-ı ameden-i ḳuṭ bu'l-aḳṭ āb be-ḥażret -i Süleymān 61a[11] : Kutbu'l-Aktab'ın Hazret-i Süleyman'a gelmesi hakkındadır.

eş-şeyḫü fī ḳıblet i [8] ke'n-nebiyyü fī ümmet ī 61b[7-8] : Şeyh kıblemdir, tıpkı ümmetimde peygamberin olduğu gibi.

ene seyyidün v elide Ādemu v elā cinne 61b[18] : Ademden doğanın efendisiyim, cinden doğanın değil.

e's-saᶜīdü [20] men saᶜide fī baṭ nı ümmihi e'ş-şaḳiyyu men şaḳā fī baṭ ni ümmihi 61b[19-20] : Mutlu olan anasının karnından itibaren mutludur bedbaht (mutsuz) olan da anasının karnından itibaren mutsuzdur.

lev lāke mā ḫalaḳt ü'l-eflāḳ 62b[3] : Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.

inna'l-lahe ḫalaḳa el-erv āḥe fi'l-ecsādi bi-erbe^{c}at i <elf> sene v e fī-riv āyet in bi-elf sene 62b$^{5-6}$: Allah cesetler içindeki ruhları dört bin senede veya diğer bir rivayette bin senede yarattı.

ev v el<ü> mā ḫalaḳa'l-lahu <rūḥī> 62b^{7} : Allah'ın ilk yarattığı şey benim ruhumdur.

ev v ele mā ḫalaḳa'l-lahu nūrī 62b^{8} : Allahın ilk yarattığı şey benim nurumdur.

{ev } lev lāke lemā ḫalaḳt ü'l-kev n 62b^{8} : Sen olmasaydın alemi yaratmazdım.

ene min'allahi v e'l-mu'minune minnī 62b^{13} : Ben Allah'tan müminler de benden.

der-beyān-ı ṭ av āf kerden-i Süleymān Mekket u'l-lah şerefeha'l-lah 63a^{7} : Süleyman'ın Allah'ın şereflendirdiği Mekke'yi tavafı hakkındadır.

der-beyān-ı naṣīḥat -ı Aṣaf 64a^{18} : Asaf'ın nasihatleri hakkındadır.

bismi'l-lahi'r-raḥmeni'r-raḥīm ḥamden müt ev āẓiben v e şükran müt e^{c}āḳıben mev ṣufen bi-ev ṣāfi'l-^{c}izzet i v e'l-melekūt u ma^{c}rūfen bit a^{c}rifi'l-^{c}aẓamet i v e'l-ceberūt ennehu ^{c}ālimun li's-sırrı v e'l-ḫafiyyāt v e ḫālıḳu külli v āḥidin mine'l-maḫlūḳāt i v e hüv e sami^{c}ü'l-aṣv āt i v e mücībü'd-de^{c}av āt v e <ḳāżi'l-ḥācāt> meşhūran muv aḥḥiden bi-eḥadi'l-ferdi e'ṣ-ṣamedü e'llezī lem yet t aḫiz ṣāḥibet en v elā v eleden nāṭ ıḳen bi-eḥadiyyet ih küllü eḥadin mine'l-mev cūdāt i v e ṣādıḳan bi-uhiyyet ih küllü ^{c}adedin mine'l-meṣnū^{c}āt i. 64a^{21}-64b^{3} : Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Sürekli övgüyle, devamlı şükürle bütün büyüklük nitelikleri ona atfedilmiştir. Melekût alemindekiler büyüklük tarifi sayesinde bilirler ki Allah sır ve gizli kalanları bilendir, yaratılmışın her birini yaratandır, bütün sesleri duyandır, duaları kabul edendir, ihtiyaçları giderendir, bricikliğiyle birdir ve meşhurdur (bilinir), ne bir dost ne de bir çocuk edinmemiş olan kendi kendine yetendir, varlıkların her birini birliğiyle bilendir, Tanrılığında doğrudur, bütün yaptıkları Tanrılığını doğrulamaktadır.

Ṣāniᶜu'l-<ᶜalem> Allahu vāḥid lā ilahe illā <Alah> 64b[4] : Alemin yaratıcısı bir olan Allah'tır, Allah'tan başka ilah yoktur

yā ibnu Ādem ḫıyārkünet sitt et e kelimet in mine'l-İncīli ve e't-Tevrāt i ve aḥbabt ü en enẓürā ileyhā 64b[9-10] : İncilden ve Tevrattan altı kelime seçtim ve ona bakmanı istedim.

yā ibnu Ādem lā teḫāfenne [11] min zī-sut ān mādāme sulṭ āni bāḳıyen ve sulṭ āni lā yenfüẕü ebeden. 64b[10-11] : Benim (kendi) sultanım varken ve o bir şey yapmazken hiçbir güç sahibinden (sultandan) korkma.

yā ibni ādem ene {ve ḫafā} muḥibbün [12] leke fe {yaḥfī} kün muḥibben lī. 64b[12] : Ben seni sevdim sen de beni sev.

yā ibni ādem {lā} tense bi-ġayri mā vecedt ini. 64b[12] : Benden başkasını unut, beni bul.

yā ibni ādem [13] lāt eᵓmen min mecrā ḫatt ā tecüzu bi'ṣ-ṣırāt ı. 64b[12-13] : Yolu geçinceye kadar yürüyüşten (mecrandan) emin olma.

yā ibni Ādem ḫalaḳt el-eşyāᵓe küllehā lieclike ve ḫalaḳt üke [14] lieclī. 64b[13-14] : Ey âdem oğlu bütün her şeyi senin için yarattım, seni de kendim için yarattım.

der mevᶜıẓa ez-āyet i Zebūr 65a[1] : Zebur ayetinin bir mevzusu.

yā Dāvud tuḫalliḳu bi-aḫlāḳi ve min aḫlāḳı innī ene'ṣ-ṣabūr.65a[3] : Ey Dâvut benim ahlakımdan ve benim ahlakımla ahlaklan. Ben çok halim ve sabırlıyım.

men tereke'ş-şehevāt i [4] emine mine'l-āfāt i 65a[3-4] : Şehvanî zevkleri terk eden afetlerden belalardan emin olur.

lā kenze enfeᶜu mine'l-ᶜilm ve lā māle erbaḥu mine'ẓ-ẓulmi. 65a[4] : İlimden daha yararlı hazine yoktur, zulümden kazanılan mal değildir.

der beyān-ı ḳıṣṣa-i Rüstem Tehemtenī ve sergüzeşt-i üst 65a[7] : Rüstem Tehemtenî ve onun macerası hakkındadır.

şev büs-selāmet i lā <yubālī> 65b[1] : Selamet elbisesi (donu) eskimez.

<yaḳżirul-lahu> emren [11] kāne mefᶜūlen. 65b[10-11] : Allah bir iş takdir eder, o olur

ḳad ᶜalime küllü unāsin meşrebehüm. 65b[12] : (Bakara 2:60) Her bölük içeceği pınarı tanıdı.

fe-iẕācāᵓe ecelühüm lā yest eᵓḫırüne sāᶜat en v e lā yest eḳdimüne 65b[14-15] : (Araf 7:34) Ecelleri gelince ne bir an geriye atabilirler, ne de bir an ileriye alabilirler.

t ev ekkelt ü ale'l-lah 65b[18] : Allah'a dayandım.

Lā t eᵓmenenne ḳav men ẓalamt ehüm / Ve bedaᵓ lehüm bi'ş-şet mi v e'r-raġami 65b[19-20] : Senin zulmettiğim ve düşmanlığımı gösterdiğin bir kavme güvenme.

der beyān-ı resīden-i Ḳahhār Tennīnt en Nühser be-ḥaẕret Rüst em 66a[5] : Kahhar Tennînten Nühser'in Hazret-i Rüsteme ulaşması hakkındadır.

der beyān-ı muḳābil şoden-i Rüst em Tennīnt en rā 66b[16] : Rüstem'in Tennînten ile görüşmesi hakkındadır.

v elā t ense naṣībeke mine'd-dünyā 67a[4] : (Kassas 28:77) Dünyadan da nasibini unutma.

v elā t ulḳū bi-eydīküm ile't -t ehlüke 67a[7] : (Bakara 2:195) Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.

der-beyān-ı ceng-i Rüst em v e aheng-i ᶜifrit ān 67a[19] : Şeytanların niyeti ve Rüste'in savaşı hakkındadır.

der-beyān-ı ceng-i Rüst em v e āheng-i ᶜafārīt 67b[16] : Şeytanların niyeti ve Rüstem'in savaşı hakkındadır.

Lā t eᵓmenenne ḳav men ẓalamt ehüm / Ve bedaᵓ lehüm bi'ş-şet mi v e'r-raġami 69a[8] : Senin zulmettiğim ve düşmanlığımı gösterdiğin bir kavme güvenme.

Kıṣṣa-i Süleymān v e Ḳaẕiyye-i Ḳurbān 69a[12] : Süleyman'ın kıssası ve Kurban olayı.

inna'l-lahe yuḥībbü'ṣ-ṣābirīn 69b[14] : (Ayet) Allah sabredenleri sever.

Hayru mā uᶜṭiyeli'l-insāni lisānün şākirün / Ve bedenün ṣābirun ve ḳalbün ẕākirun 69b[17] : İnsana verilen en iyi şey şükreden bir dil, sabırlı bir beden ve zikreden bir kalptir.

el-ġarīḳu yet eᶜalleḳu bikülli ḫaşīşin 69b[20] : Boğulan her ota tutunur.

küllü nefsün ẕāʾiḳat ü'l-mev t i 70a[3] : (Âl-i İmran 3:185) Her nefis ölümü tadacaktır.

lā-t aḳrebu amv āli'l-yet īm 70a[11] : (En'am 6:152) Yetimlerin malına yaklaşmayınız.

merᶜā<n> ve <kele en> Kessāᶜrāni ale'l-ḫuṣūṣi lehu 70a[17] : Ot ve çayır açısından özellikle Kessāᶜrān'ye benzer.

fe inne bi'l-Beḳāᶜi düv elen 70a[18] : Beka vadisi için çok devletler vardır.

lisānül-ᶜāklı ve rāʾe ḳalbihi 70b[11] : Aklın dili kalbin arkasındadır.

ezherün mine'ş-şemsi 70b[13] : Güneşten daha açıktır (aşikardır).

lā ilahe illa'l-lahu v a'l-lahu ekber Allahu ekber ve li'l-lahi'l-ḥamd 71b[9-10] : Alah'dan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür ve övgü ona mahsustur.

ḳale ᶜaliyyun kerrema'l-lahu v echehü bereket ü'l-māli fī ezāʾi'z-zekāt i 72a[19] : Hz. Ali dedi ki, Zekatının verilmesi ile mal bereketlenir.

der-beyān-ı maᶜrifet -i ḳut b-ı ᶜālem v e ez-ḥaḳīḳat maᶜārif goft en 72a[21] : Alemin kutbunu bilme ve hakikat bilgisini söylemesi hakkındadır.

ᶜālemi fīhi'l-erv āḥ v e <yest eriḥu> fīhi'l-ecsād 73b[7] : O alemde ruhlar bulunur, cesetler de orada istirahat eder.

ṣalav āt u'l-lahi ᶜaleyhim ecmaᶜīn v eselleme t eslimen keṯīren ilā yev mü'd-dīn 73b[21]-74a[1] : Kıyamet gününe kadar Allah'ın salavatı hepsinin üzerine olsun.

laḳad ḫalaḳnel-insān fī aḥseni t aḳv īmin sümme radednāhu esfele sāfilīne 74a[10] : (Tîn 95:4-5) Biz insanı en güzel biçimde yarattık, sonra onu aşağıların aşağısına gönderdik.

ille'l-leẕīne āmenū v e ᶜamilu'ṣ-ṣāliḥāt i felehüm ecrun ġayrı memnūn 74a[13] : (Tîn 95:6) Fakat iman edip salih amel işleyenler için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır.

Allahümme erzaḳnā yessirlenā bi-ḥurmet i seyyidinā v e senedinā v e mev lanā v e mev lā'ṣ-ṣeḳaleyni Muḥammedin 74a[18] : Ey Allah'ım, sen bizim efendimiz, dayanağımız olan Allah'ım ve efendimiz olan Hz. Muhammed'in hürmetine bizi rızıklandır ve işlerimizi kolaylaştır.

fe minhüm ẓālimun linefsihi v e minhüm sābıḳun bi'l-ḫayrāt i bi²iẕnil-lāhi 74b[5] : (Fâtır 35:32) Onlardan kimi kendisine zulmeder, kimi de Allah'ın izniyle hayırlardan öne geçmek için yarışır.

men ist ev āhu yev māni fehüv e maġbūne 74b[19] : İki günü denk olan ziyandadır.

ẕalike hüv e'l-ḫasrānü'l-mübīnü 75b[6] : Böylece o apaçık bir zarardadır (hüsrandadır).

küllü mev lūdin yūledü ᶜalā fiṭ rat ü'l-islāmi ṣümme ebav āhü yühev v idehu v e yunaṣṣārānihi v e yumeccesānihi 75b[10-11] : Her doğan İslam fıtratında doğar, sonra anne babası onu ya Yahudi ya Hıristiyan ya da Mecusî yapar.

neᶜūẕu bi'l-lahi min sū²il-ḳaża²i 75b[16] : Kötü kaderden Allah'a sığınırım.

ḳav luhu t eᶜālā inne'l-leẕīne keẕẕebū bi-āyāt inā [17] v est ekberū ᶜanhā lā t üfet t eḥu lehüm <ebv ābü's-semā²i> v elā yedḫulūne'l-cennet e 75b[16-17] : (Araf 7:40) Bizim ayetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya! İşte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar cennete giremeyeceklerdir.

ṣadaḳa'l-lahü'l-ᶜaẓīm. [19] v e belleġa <resūluihü'l>-kerīm 75b[18-19] : Allah doğru söyledi ve resülü de onu tebliğ etti.

inna'l-lahe t eᶜālā ḫalaḳa min ᶜaḳlin bilā şehv et in v e ḫalaḳa <behā²imün> min şehv et in bilā ᶜaḳlin v e ḫalaḳa'l-insāne min ᶜaḳlin v e şehv et in femen ġalebe ᶜaḳluhu ᶜalā şehv et ihi fehüv e ḫayrün mine'l-melā²iket i v e men ġalebe şehv et ühü ᶜalā ᶜaḳlihi fehüv e şey²ün mine'l-behāyimi 76a[9-10] : Allah, şehvetsiz akılı olanı (meleği), akılsız şehveti olan hayvanı, hem aklı hem şehveti olan insanı

yarattı. Aklı şehvetine üstün olan insan meleklerden daha hayırlıdır, şehveti aklından üstün olan insanda ise hayvanlıktan bir parça vardır.

inhüm illā kel-enᶜāmi belhüm ẓallü sebīlen. 76a[13-14] : (Furkan 25:44) Gerçekte onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar daha şaşkın haldedirler.

ḳav lehü t eᶜālā v emā minnā illā lehu maḳāmun maᶜlūmun 76a[17] : (Saffat 37:164) Allah dedi ki: (Melekler şöyle derler) Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır.

lā-yeᶜṣūna'l-lahe mā emerehum v e yefᶜalūne {v e} mā yuᵓmerūne v e melāᵓiket i 76a[18] : (Tahrim 66:6) Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan (melekler) vardır.

v e inne minküm illā v āriduhā {alāt e} 76b[12] : (Meryem 19:71) İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur.

ᶜulemāᵓü ümmet i keᵓenebiyyi benī İsrāᵓīl 76b[20-21] : Ümmetimin uleması İsrail oğullarındaki peygamberler gibidir.

inne'l-ᶜulemāᵓe v ereṯet ü'l-enbiyāᶜi 77a[1] : Alimler resullerin varisleridir (mirasçılarıdır).

innemā yaḫşā'l-lahe min ᶜibādihi'l-ᶜulemāü 77a[5] : (Fâtır 35:28) Kulları içinden ancak alimler Allah'tan gereğince korkar.

it t aḳū külle menāfıḳın ᶜālimü'l-lisāni cāhilü'l-ḳalbi yeḳūlu mā t uᶜrafūne v e yefᶜalu mā t ünkiruhu 77a[11-12] : İnkar ettiği şeyi yapan bilmediğini söyleyen kalbi cahil dili bilgili (gözüken) her münafıktan sakının.

der-beyān-ı ḳıṣṣa-i ceng-i Ḳāhir 77a[15] : Kâhir'in savaşının hikayesi hakkındadır.

sīret ü'l-merᵓi t ünbiü ᶜan serīrat ihi 78a[9] : Kişinin siması sırlarından haber verir.

şeynü'l-ᶜilmi eş-şalefu 78a[15] : Öğünmek ilmin ayıbıdır.

v e şāv irūhünne 78a[21] : Onlara(bayanlara) danışın.

der beyān-ı muḳābil şoden-i Ḳāhir ber Zengī Cābir 81a[9] : Kâhir'in Zengî Câbir'le karşılaşması hakkındadır.

der beyān-ı ceng-i īşān 81a[18] : Onların savaşları hakkındadır.

der-beyān-ı hezīmet şoden-i melik-i Ḥabeş 82b[2] : Habeş kralının mağlup olması hakkındadır.

eḫūke men {ve} esāle fi'ş-şidde 83a[13] : Senin kardeşin şiddeti gideren (eriten) kişidir.

refāḥiyyet ü'l-ʿıyşi fī'l-emn 83a[15] : Yaşamanın refahı güvende (eminlikte) olmaktır.

der beyān-ı temsilāt-ı dāsitān-ı māżī 83a[21] : Geçmiş destanların anlatılması hakkındadır.

der beyān-ı meclis-i āḫir 83b[11] : Son meclis hakkındadır.

der-beyān-ı suʾāl kerden-i Süleymān [[8c]aleyhi's-selām ki bünyād-ı ev vel Mekke] [[9]şerrefehā'l-lah ki binā kerde est] 84a[7-9] : Süleymân Aleyhisselam'ın Mekke'nin ilk defa kimin tarafından kurulduğunu sorması hakkındadır.

ḳıṣṣa-i İbrāhīm ḫalīl der-beyānı [[15]bünyād-ı Mekke şerrefehā'l-lah] 84b[14-15] : Mekke'nin yapımında Halil İbrahim'in hikayesi.

lā ilahe illā'l-lahu vaḥdehu lā-şerīke lehu 85a[9-10]: Allah'tan başka ilah yoktur, onun ortağı da yoktur.

yā nāru ḳūnī berden ve selāmen ʿalā İbrāhīme 85a[18] : (Enbiyâ 21:69) Ey ateş, İbrahim için serinlik ve esenlik ol (dedik).

el-muḫt arıḳ lā-yeht arıḳ 85b[3] : Yanan yanmaz.

berden 85b[10] : (Enbiyâ 21:69) Serin ol.

biḥaḳḳı ʿizzetī ve celālī 86a[21] : Büyüklüğümün ve yüceliğimin hakkı için.

ḳıṣṣay-ı cāh-ı Zemzem ve ḳażiyye-i İsmāʿīl ʿaleyhi's-selām 86b[15] : Zemzemin yeri ve İsmail meselesi hakkında hikayedir.

lā-teḫaf ve beşşerūhu bi-ġulāmin ʿalīm 87b[4] : (Zâriyât 51:28) Korkma (dediler) ve ona bilgin bir oğlan çocuğu müjdelediler.

vemrat ūhū ḳāʾimet ün [10] fe-żaḥikat 87b[9-10] : (Hûd 11:71) Onun karısı ayaktaydı ve güldü.

fe ṣakket vechehā 87b[11] : (Zâriyât 51:29) Yüzünü örttü.

ḳālet yā veylet ī'e elidü ve ene acūzun ve hēẕē baʿlī şeyḫan 87b[12] : (Hud 11:72) Vay halime! Ben bir kocakarı bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mudoğuracağım?

et aʿcibīne min emri'l-lahi 87b[13] : (Hud 11:73) (Ey Sârâ) Allah'ın emrine hayret mi ediyorsun?

innī eskent ü min zürriyyet i biv ādin ġayri ẕī zerʿin 88b[1] : (İbrahim 14:37) Ben çocuklarımdan bir kısmını ekinsiz bir vadiye yerleştirdim.

ekremü'l-ekremīn 89b[17-18] : Cömertlerin en cömertidir.

der beyān-ı bünyād vaẓıʿ-yı Mekket u'l-lah şerrefehā'l-lah 91a[5] : Şerefli Mekke'nin binasının yerleşimi hakkındadır.

ṭābe vaḳtu men veṣaḳa bi'l-lahi teʿālā 91b[21]-92a[1] : Allaha bağlanan kişinin vakti iyi olur (güzel geçer).

der-beyān-ı ḫāṣiyyet -i ʿasel 94b[6] : Balın özellikleri hakkındadır.

meṣelü'l-müʾmini kemeṣili'l-t aḫli lā-yeʾkulu [4] illā ṭayyiben 95b[3-4] : Mümin, tıpkı yalnız temiz yiyecekler yiyen arının misali gibidir.

fīhā enhārun min māʾin ġayri āsinin [18] ve enhārun min lebenin lem yet eġayyer ṭaʿmuhu ve enhārun min ḫamrin leẕẕet in liş-şāribīn ve enhārun min ʿaselin muṣaffā 95b[17-18] : (Muhammet 47:15) İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar cennette vardır

lem yet eġayyer 95b[19] : Değişmedi.

der beyān-ı ḫāṣiyyet -i ʿasel be-ḳav l-i Fayṣāġūres ḥakīm 96a[10] : Feyşagures Hakim'e göre balın özellikleri hakkındadır.

der-beyān-ı ḳav l-i Baṭ lamiyūs ḥakīm berā-yı naḥl-i ʿasel 96a[18] : Batlamiyus Hakimin bal arısı ile ilgili sözü hakkındadır.

ve ev ḥā rabbüke ile'n-naḥli eni't t eḫiẕī mine'l-cibāli buyūt en ve mine'ş-şeceri ve mimmā yaʿrişūne 96a[21] : (Nahl 16:68) Rabbin bal arısına vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin.

der ḥükm-i feylesūf ḥakīm be-ḥaḳḳı naḥl-i ᶜasel 96b[13] : Bilgin filozofun bal arısı hakkındaki hükmü.

der beyān-ı taḳrīr-i şehd-i naḥl 97a[10] : Arı balının açıklanması hakkındadır.

ḳażiyyey-i Sām-ı Süvār ve feth-i ḳalᶜa-i mıḳnāṭīs 97b[4] : Sâm-ı Süvâr meselesi ve Mıknatıs Kalesi'nin fethi.

der beyān-ı āgāh şoden-i İlyāv şāh ez-ḥāl-i Rüstem 98a[2] : İlyav Şah'ın Rüstem'in durumu ile ilgili bilgi edinmesi hakkındadır.

der-beyān-ı agah şoden-i İlyāv şāh ez-ḥāl-i Rüstem ü pehlüvān 98a[20] : İlyav Şah'ın Rüstem ve pehlivanı ile ilgili bilgi edinmesi hakkındadır.

der-beyān-ı ᶜasker keşīden-i İlyāv şāh berāy-ı ceng-i ḳalᶜa-ı mıḳnāṭīs 99b[6-7] : İlyav Şah'ın Mıknatıs kalesi savaşı için askeri harekete geçirmesi hakkındadır.

der-beyān-ı yāften-i Sām-ı Süvār dehlīz-i ḳalᶜay-ı mıḳnāṭīs 100a[12] : Sâm-ı Süvâr'ın Mıknatıs Kalesi'nin menfezini bulması hakkındadır.

İlahī seyyidi ve mevlāyı ᶜarş-ı ᶜālā levḥ-i aᶜẓam 100b[4] : Ey Allah'ım, benim efendim, benim mevlam, arşı yüce olan, levhi en yüce olan.

der-beyān-ı iḥtiyāṭ kerden-i Şemāyil ez-ceng-i Sām-ı Süvār 101a[20] : Sâm-ı Süvâr'ın savaşında Şemâyil'in ihtiyatlı davranması.

der-beyān-ı dīden-i Şemāyil Bānū be-ᶜaskeri [19] İlyāv şāh 101b[18-19] : Şemâyil Bânû'nun İlyav Şah'ın askerlerini görmesi hakkındadır.

der-beyān-ı ḳażiyye-i Dehdehey-i ᶜAyyār 102a[7] : Dehdehe-i Ayyar meselesi hakkındadır.

der-beyān-ı ḳıṣṣay-ı Dehdehey-i ᶜAyyār 102b[13] : Dehdehe-i Ayyar'ın hikayesi hakkındadır

der-beyān-ı muḳābil şoden-i sāḥirān be-ḥażret Sām 103a[17] : Sihirbazların Sâm hazretleriyle görüşmeleri hakkındadır.

muḳābil şoden-i Sām be-Kelḥac-ı sāḥir 104a[9] : Sihirbaz Kelhac ile Sâm'ın görüşmesi.

der-beyān-ı ceng-i Sām-ı Süvār ve āheng-i Kelḫac-ı Cāẕū 104b[3] : Sihirbaz Kelhac'ın niyeti ve Sâm-ý Süvâr'ın savaşı hakkındadır.

der-beyān-ı hezīmet şoden-i sāḥirān be dest-i Sām-ı Süvār 106a[3] : Sām-ı Süvār tarafından sihirbazların mağlup edilişi hakkındadır.

ve şāv irūhünne 106a[15] : Onlara(bayanlara) danışın.

ḫiddet ü mer'i tuhlikehu 106a[16] : Kişinin hiddeti tehlikesini oluşturur.

der-beyān-ı temṡilāt-ı dāsitān-ı māżī 106a[20] : Geçmiş hikayelerin açıklamaları hakkındadır.

ender münācāt-ı Firdevsī der ḫem kitāb-ı [10] **ʿan cild ārbaʿa ve sebʿūn** 106b[9-10] : Firdevsi'nin münacatı ve 74. Cildinin de içinde bulunduğu kitabı hakkındadır.

fet ebārekel-lahu aḥsenül-ḫāliḳīne ve muʿarrif<u> ʿuḳūli 106b[16] : Akılları bilen ve yaratanların en iyisi Allah ne yücedir.

laḳad ḫalaḳne'l-insāne fī-aḥseni tavīm 106b[17] : (Tin 95:4) Biz insanı en güzel surette yarattık.

künt ü nebiyyun ādeme beyne'l-māʾi ve'ṭ-ṭīn 107a[3] :Adem daha toprak ve su arasındayken ben peygamberdim.

ve emā erselnāke illā raḥmet en li'l-ʿālemīne 107a[4] : Biz sani alemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

min külli ümmet in bi-şehīdin 107a[5]: Her ümmet içinde bir şahid olan vardır.

fī-yev mi'l-vaʿīd yā rabb 107a[7] : Kıyamet gününde yâ Rab!

biḥaḳḳı [8] **ḳa ve'l-ḳurāni'l-mecīd** 107a[7-8] : Kaf süresi ve öğülen Kurân'ın hakkı için.

inneke ent e'l-vehhāb 107a[9] : Sen çok çok vericisin.

der-duʿāy-i pādişāhi'l-ġuzāt [15] **ve'l-mücāhidīn ebü'l-ḫayrāt ve'l-ḥasenāt mürebbī'l-ġurebā melāẕü'l-ʿulemā sulṭān Bāyezīd bin Muḥammed ḫān** [16] **aṭāle'l-lahu ʿömrehu** 107a[14-16] : Hayırlar sahibi, garipleri besleyen, alimleri himaye eden

garipler ve mücahitler padişahı Sultan Bayezid Han'ın duası, Allah ömrünü uzun etsin

a^{c}azze'l-lahu enṣārehu 107b[5] : Allah onun dostlarını güçlendirsin (sevsin).

5. SONUÇ

Doktora çalışmamın malzemesini *Uzun Fîrdevsî*'nin *Süleymân-nâme* adlı eserinin 74. cildi oluşturmaktadır. Çevriyazı için bu eserin, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231 numarada kayıtlı *Kitâb-ı Kıssanâme-i Sülaymân Aleyhisselâm* adlı yazması esas alınmıştır. Metin, 15. yüzyılın ikinci yarısının söz dizimi özelliklerini taşımaktadır. Sonuçlar, dönemin öbür eserleriyle karşılaştırıldığında tutarlılık göstermektedir (bk. Cemiloğlu 2001; 2001).

Sonuçlar, cümle ve öbeklerde elde edilenler olmak üzere iki kısma ayrılmıştır.

Öbekler bölümünde ulaşılan sonuçlar şunlardır:

1. "'Anḳāş ev i öñi, Nīzesi ucı" gibi isim tamlamalarında bazen tamlayan kısım, ilgi eki yerine iyelik eki alır. Bunun iyelik ekinin belirtme işleviyle ilgili olduğu düşünülebilir.

2. "Ev v el emrüm , ev v el oġlı" gibi örneklerde "evvel" kelimesi üzerine aitlik eki almadan sıfat tamlamaları kurar. Bu tür yapılarda *evvel* kelimesi, *birinci, ilk* anlamına gelir.

3. "bir kapusı v ar çīn-i pülāddan; on iki elleri v ar ādem bigi" örneklerinde isimle sıfat arasına yüklem girmektedir. Yazar, değişik cümle kuruluşuyla farklı bir vurgu ve ahenk sağlamaktadır. Böyle sıfat tamlamalarında isim yüklemden önce, sıfat ise yüklemden sonra gelmektedir. Bu tür yapılarda cümlenin yüklemi genellikle "*var*"dır.

4. Metinde dönemin öteki eserlerinde olduğu gibi, Arapça ve Farsça tamlamalar çok sık kullanılmıştır. Arapça tamlamalar, Farsça tamlamalara oranla daha azdır ve bunlar genellikle makam, mevki, kitap isimlerinde, dinî ve bilimsel terminolojide karşımıza çıkar. Bu da dönemle ilgili bir özelliktir. Farsça tamlamalar ise daha çok tasvirlerde görülür ve ikili, üçlü Farsça tamlamalar tercih edilir. Metindeki kahraman isimleri, meleklerin isimleri daha çok Farsça tamlamalar şeklindedir.

5. Ünlem öbeklerinde "iy" ve "yâ" ünlemleri isimlerden önce gelir, "â" seslenme edatı ise isimlerin sonuna bitişiktir. "â" seslenme edatı metinde sadece bir yerde geçmektedir. Ünlem öbeklerinde daha çok "yâ" tercih edilmiştir.

6. "andan" tek başına kullanılarak hem anlam hem de işlev olarak "andan soñra" edatının yerini almıştır. "soñra" kelimesi zamanla düşerek bu durum oluşmuştur. Bunun yanında metinde "andan soñra" ibaresi de kullanılmaktadır. "Andan ben Mışra gidicek 25a/17 ; andan soñra Allah t eᶜālā ot uz deryā yarat dı 30a/9 gibi. Bu durumun oluşmasının tek sebebi -dan/-den hâl ekidir. Ayrılma işlevinden farklı olarak hâl eklerinin birçok değişik işlevlerde isimlere bağlanarak onları zarf veya edat yaptığı görülür. Burada da -dan/-den hâl ekinin zaman işlevinde kullanılarak "sonra" kelimesinin anlamını üstlendiği söylenebilir. "andan" biçiminde hâl eki aslında "o" zamirinden sonra olacakları belirtir. Bu yapıda "o" işaret zamiri bir noktayı -dan hâl eki ise bu noktadan sonrasını ifade eder.

7. Metinde "hīç ü hīç 31b-21, ṭaġ u ṭaş 43a-17, saġ u esen 68a/12, saḳınıḳlıḳ v e uyanuḳlıḳ 69a/6" gibi örneklerde ikilemelerin arasına bağlaçlar girmektedir. Bu bağlaçlar aslında ikilemenin pekiştirme gücünü artıran unsurlardır. Özellikle metnin manzum bölümlerinde hem vezni tutturmak hem de bağlacın sağladığı pekiştirme ve etkileme imkânından yararlanmak için bu tür ikilemelere seyrek olarak başvurulmuştur.

8. Metnin manzum kısımlarının yanı sıra mensur kısımlarında da bağlama öbeklerinin yapımında "ve"nin yanında "vu, vü, u, ü" bağlaçları da kullanılmıştır. Oysa "vu, vü, u, ü" bağlaçları daha çok manzum metinlerde tercih edilen bağlaçlardır.

9. Farklı bir durum "daḫı" edatında da karşımıza çıkmaktadır. "daḫı" bağlama edatı olarak sadece cümleleri birbirine bağlayan bir edattır. Bunun dışında herhangi bir öbeği birbirine bağlamaz. Ancak istisna olarak metinde "daḫı" edatının sadece zarf-fiil öbeklerini birbirine bağladığı tespit edilmiştir. "baᶜżı ayaġın ṭurup *daḫı* Süleymān ḥażret i ḫalv et -i ḫāṣ ṣoḥbet iḫlāṣ idüp" 72b/11 gibi. Bu durumun oluşmasında zarf-fiillerin bazı durumlarda "görünüş-

zaman eki olarak bitimli cümleler kurması (Uğurlu 1999:20)" etkili olabilir. Yani zarf-fiil öbekleri çoğu zaman bitimli bir cümle gibi algılanmış ve bu öbekleri bağlamak için normal cümlelerde bağlama edatı olarak kullanılan "dahı" kullanılmıştır.

10. Altınuñ evvelkisi (60a/7) "*altının ilki, birincisi*" örneğinde aitlik eki sıfat görevinden farklı işlevde metinde isim tamlamasında tamlanan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

11. Metinde unvan öbeklerindeki unvanlar daha çok dinî ve efsanevî kimlikle ilgilidir. "peygamber, melek, câzû, dîv, hakîm, şâh" bu unvanların başında gelmektedir. Bu durum, dönemin öbür eserlerinde de bulunduğu söylenebilir.

12. on iki elleri (66a/20), biñ yidi yüz yitmiş yidi pehlevânlar (41a/11) örneklerinde sayı öbeklerinin nitelediği isimlerin çoğul ekini aldığını görmekteyiz. Bu, metinde çok karşılaşılan bir durumdur. Aynı kullanımların dönemin öbür eserlerinde de olduğunu görmekteyiz.

13. Metinde "biñ biñ" sayı öbeği, tekrar öbeği şeklinde kurulmuş ve "bir milyon, milyonlarca" anlamında kullanılmıştır. "biñ biñ develer (70b/5)".

14. Metinde bir milyon ve üzeri sayıları ifade etmek için kullanılan bir başka yapı (Sayı öbeği+kez+yüz bin) yapısıdır. Bu durum Eski Anadolu Türkçesi döneminde sayı isimlerinin en fazla "yüz bin"e kadar gidebildiğini göstermektedir. on iki kez yüz biñ "bir milyon iki yüz bin" (42b/17-18), on sekiz kez yüz biñ "bir milyon sekiz yüz bin" (73b/21), on yidi kez yüz biñ "bir milyon yedi yüz bin" (77b/19)

15. Metinde "bin bir" şeklinde kurulan sayı öbeği kesin sayı ifadesi taşımaz. Bu öbek mubalağa anlamı ifade eder. "biñ bir yirde (18b/3-4)" gibi.

16. Bulunma ve ayrılma öbeği metinde çok kullanılırken yaklaşma öbeği bir iki örnek dışında görülmez. Metinde ve dönemin öbür eserlerinde bulunma ve ayrılma öbekleri dışındaki kısaltma öbeklerinin nadiren kullanıldığını görmekteyiz.

17. İsim-fiil öbeği kuran eklerden -ış/-iş metinde sadece bir yerde kullanılmıştır. İsim-fiil öbekleri daha çok -ma/-me ve -mak/-mek ekleriyle yapılır.

Bundan başka isimden isim yapım eki -lık/-lik, -mak/-mek ekiyle birleşerek -maklık/-meklik şeklinde yeni bir isim-fiil eki oluşturur. Bu yeni mastar, metinde işlek olarak kullanılmaktadır.

18. Sıfat-fiil öbeği oluşturan eklerden -duk/-dük, -ur/-ür ekleri bu dönem uyuma girmemişlerdir. Yine -mış/-miş eki de uyuma girmeyen eklerdendir. -maz/-mez sıfat-fiili ise metinde bir yerde üzerine iyelik almış şekliyle karşımıza çıkar. Ayrıca -acak/-ecek sıfat-fiili -ca/-ce eşitlik ekiyle birleşerek "-cakca" şeklinde yeni bir sıfat-fiili oluşturmuştur. -ca/-ce eki, yeni oluşan sıfat fiile "kadar, miktar, yeteri kadar" anlamı katmaktadır.

19. -up/-üp zarf-fiilinin düz ünlülü şekline rastlanmaz. Ayrıca -ıncak/-incek, -elden/-aldan, -urak/-ürek, -uban/-üben, -dukda/-dükde gibi farklı zarf-fiil ekleri tespit edilmiştir. Bu zarf-fiiller Anadolu ağızlarında ve değişik lehçelerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkiye Türkçesi yazı dilinde bu zarf-fiillere rastlanmaz.

20. Daha çok birleşik fiillerin kuruluşunda görev alan -ı/-i/-u/-ü zarf-fiil ekleri metinde zarf-fiil öbeği de kurmaktadır. Özellikle *-ü* zarf-fiilinin "*di-*" fiiliyle kalıplaştığını ve bazı durmularda "*diy-ü*" kelimesinin edat olarak kullanıldığını görmekteyiz. "ol yörede su isteyü (90a/3-4)", "Nâm u nâmûs gözleyü (82a/12)" gibi.

21. Metinde birleşik fiil öbekleri kuran -a/-e zarf-fiili bir örnekte zarf-fiil öbeği kurar. Göv desi kanın kana içmeyev üz 13b/18. Ancak bu kullanımın eksik yazılıştan kaynaklandığını düşünmekteyiz. Çünkü cümledeki "kana" zarfının aslında ikileme olarak "kana kana" olması gerekirdi.

22. *-uban/-üben* ekinin birçok örnekte düz şekli vardır. Ergin'e göre (1981:345) "bu eklerin ilk ünlüleri *-up/-üp*'e uygun olarak tabiî hep yuvarlak olmuştur. Fakat Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü şekillerle de karşılaşılmaktadır. Bunlarda bir imlâ yanlışı yoksa, herhalde başka bir şeklin, mesela *-ıcak/-icek*'in tesiri olmuştur." Bununla birlikte bu yüzyıllarda bu tip eklerin uyuma girdiği ve dudak uyumunun tekrar yerleşmeye başladığı söylenebilir.

23. Metinde isim+fiil yapısındaki yardımcı fiillerin büyük bir kısmı *it-, ol-, eyle-, kıl-, kal-, ur-* gibi fiiller tarafından kurulmaktadır. Bu yardımcı fiillerin yanında 68 fiil, yardımcı fiil işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Metinde yardımcı fiillere sıkça başvurulmaktadır. Bu durum Uzun Firdevsî'nin ağız özelliğinden de kaynaklanmış olabilir. Nitekim Uzun Firdevsî Batı Anadolu'da doğup yetişmiş ve daha çok o bölge ağızlarının etkisinde kalmış bir yazardır.

24. Bu dönem birçok fiil ve isim kökenli edatın metinde sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Kullanım sıklığı bakımından bunların büyük bir kısmı Türkçe olmakla birlikte, yabancı kökenli edatlar da karşımıza çıkar. Yabancı kökenli edatlar daha çok Türkçe edatın anlamca karşılığıdır. "Gibi, bigi = misl, misil, veş" vb.

Cümle bölümünde varılan sonuçlar ise şunlardır:

1. Metinde şahıs zamirleri, cümlede özellikle vurgulanmak istenildiğinde özne işleviyle kullanılmaktadır. Bunun dışında şahıs zamirleri cümlede özne olarak çok az kullanılır.

2. Genelde topluluk isimlerinden sonra yüklem tekil olması gerekirken metinde bazen çoğul durumdadır.

3. Dolaylı tümleç fiil cümlelerinde çok kullanılan bir öbektir. İsim cümlelerinde ise çok az tespit edilmektedir. İsmin yönelme, bulunma, ayrılma hâli ekini alan öbekler dolaylı tümleç işleviyle cümleye katılır. Ancak hâl ekleri bu temel işlevleri dışında, zaman, sebep vb. işlevlerle kullanıldığı takdirde, bazen üzerine geldiği kelime veya öbeği zarf işlevine de sokabilmektedir.

4. Metinde en fazla kullanılan ögelerden biri de zarf tümleçleridir. Fiili niteleyen birçok kelime ve öbeğin yanında zarf-fiil öbekleri de cümlede zarf tümleci işlevindedir. Ayrıca birleşik cümlelerde kullanılan yan cümlelerin çok büyük bir kısmı zarf tümleci işlevindedir.

5. Yapısına göre cümleleri tahlil ederken basit, birleşik, eksiltili, bağlı, sıralı cümle olarak dörde ayırdık. Aslında cümle bilgisinin en tartışmalı konularından biri olan bu sınıflandırmada şu ölçüleri esas aldık:

a) İşlev olarak yan cümle özelliği gösteren ve yüzey yapıda ayrı bir cümle olarak değerlendirilebilen, ancak fiili çekimlenemeyen ve bazen isim çekim eklerini alabilen fiilimsileri öbek olarak değerlendirdik. Ancak bu yapıların öbür öbeklerden çok farklı olduğu açıktır. Çünkü birleşik cümleyi oluşturan birçok yan cümlenin dönüşümü fiilimsilerle yapılmaktadır. Bu anlamda fiilimsiler bir yan cümle görüntüsü de vermektedir.

b) Fiili çekimlenen ve başka bir cümlenin öğesi konumunda olan cümlecikleri birleşik cümle olarak tanımladık. Bu açıdan şartlı cümleler, iç içe birleşik cümleler, çün/çünki'li cümleler, ki'li ve kaçan'lı cümleler yan cümle olup, birleşik cümle oluştururlar ve bunlar temel cümlenin bir öğesi konumundadırlar.

c) Bağlama edatlarıyla bağlanmış ve birbirinin öğesi durumunda olmayan cümleleri bağlı cümleler olarak tanımladık. Herhangi bir noktalama işareti bulunmayan sıralı cümlelere ise tamamen anlam akışından hareket ederek bizim koyduğumuz noktalama işaretleri sonucunda sıralı cümleler denilmiştir.

6. Basit cümleleri, basit isim cümleleri ve basit fiil cümleleri olarak iki kısma ayırdık. Basit fiil cümleleri, basit isim cümlelerine göre daha çok kullanılmıştır. Fiilimsiler, çekimlenemediği için basit cümle içerisinde değerlendirilmiştir.

7. Birleşik cümlelerdeki yan cümle kurucu edatlar genellikle yabancı dilden alınan bağlama edatlarıdır. Ancak şart yan cümleleri Türkçe kökenli tek yan cümle kurucu yapıdır. Türkçenin yapısına uygun olarak şartlı birleşik cümlelerde yardımcı öğe temel unsurdan önce gelir. Metinde bunun tersi bir iki örnek olsa da bunlar devrik cümle yapısındaki kullanımdan kaynaklanmaktadır.

İstek eki bazı durumlarda şart ekinin işlevini üstlenerek yan cümle oluşturmuştur.

Metinde gereklilik kipi, -malı/-meli yerine, -sa gerek/-se gerek şeklindedir.

İç içe birleşik cümleler öbür birleşik cümlelere göre daha farklı yapıdadır. Kendi içinde bir bütünlük taşıyan bu cümleler genelde temel cümlenin nesnesi olurlar. Temel cümlenin yüklemi çoğunlukla "de-" fiilinden meydana gelir.

Ki'li birleşik cümleler ise cümlede özneyi veya herhangi bir kelimeyi niteler, yüklemi de belirtir. Özneyi nitelediği durumlarda özne cümlesi, yüklemi belirttiği durumlarda ise nesne, zarf, çok az da olsa dolaylı tümleç işlevinde yan cümleler oluşturur. Ki'li cümlelerdeki sıralamada yan cümle genelde temel cümlenin yükleminden sonra gelir. Ancak özne görevindeyken nitelediği kelimenin hemen arkasında yer alır. Böyle durumlarda çoğu zaman yan cümle temel cümlenin yükleminden önce, cümlenin içinde bulunmaktadır. Zarf görevinde kullanılan ki'li yan cümlelerin görevini genellikle temel cümlenin fiili belirler. Temel cümlenin fiiline göre sebep, sonuç gibi işlevlerde kullanılırlar. Ayrıca metinde "ki" bağlama edatının yerine çoğu zaman "kim" zamiri kullanılmıştır.

Kaçan'lı cümlelerde, yan cümle daima temel cümleden önce gelir ve temel cümlenin yüklemini zaman anlamıyla belirtir. Bu tür yan cümleler, cümlede genellikle zarf görevinde bulunurlar. Ayrıca "kaçan" edatı "kaçan ki/kim" şekillerinde de görülmektedir.

Çün/çünki'li birleşik cümleler de "kaçan"lı birleşik cümleyle yapısal ve işlevsel bakımdan birçok durumda aynı özelliği gösterir.

8. Eksiltili cümleler metinde çok fazla kullanılmazlar. Genelde önceki cümlede veya bağlamda ifade edilen öğenin tekrarından kaçınmak için eksiltili yapılar oluşturulur. Bu sebeple metindeki eksiltili cümleler sıralı ve bağlı cümlelerde tespit edilmektedir.

9. Bağlı cümlelerde Ergin'in sınıflandırması esas alınmıştır. Metinde en fazla, sıralama edatlarıyla yapılan bağlı cümleler bulunmaktadır. En az kullanılan bağlı cümle türü ise karşılaştırma edatlarıyla yapılanlardır. Cümle başı edatları, üzerine geldiği cümleyi genellikle kendinden önceki cümleye bağlar. Ancak şart anlamı taşıyan *eger*, *gerçi*, *mâdemki* anlamındaki cümle başı edatları üzerlerine geldikleri cümleleri bir sonraki cümleye bağlarlar.

10. Sıralı cümlelerde ardışıklık söz konusudur. Ayrıca art arda gelen bu cümlelerde çoğu zaman ortak öge kullanılmaktadır.

11. Zarf-fiil öbekleri dışında metindeki bütün öbekler "i-" fiilinin yardımıyla yüklem olabilmekte ve isim cümleleri kurabilmektedir. İsim

cümlelerinin büyük bir bölümü sadece *yüklem*den veya *özne+yüklem*den oluşmaktadır.

12. Fiil cümlelerinde yüklem, metnin ayırıcı bir özelliği olarak, çoğunlukla birleşik fillerden meydana gelmektedir. Metinde et-, eyle-, ol-, kıl-, ur-, kal- yardımcı fiilleri sistemli ve yoğun olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bunların yanında 68 ayrı fiil, yardımcı fiil işleviyle tespit edilmiştir. Bu yardımcı fiillerin büyük bir kısmı alıntı kelimeleri yüklemleştirmek için kullanılmakta, Türkçe isimleri yüklemleştirdikleri zaman ise anlamca kaynaşmış birleşik fiiller oluşturmaktadır. Yine tasvirî fiiller de metinde sık kullanılan fiil biçimleridir.

13. Metnin mensur kısımlarında devrik cümlenin çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanımlar sadece hitap veya konuşma cümleleriyle sınırlı değildir. Metnin birçok yerinde devrik cümlenin, farklı anlatım olanakları sağlamak, okuyucuyu etkilemek, vurguyu ve ahengi artırmak için kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca dönemin bazı eserlerinin aksine metinde devrik yapılar isim cümlelerinde, çok az da olsa, karşımıza çıkmaktadır. Manzum kısımlar şiir dili olduğu için zaten buralardaki cümlelerin büyük bir kısmı devrik yapıdadır.

14. Metinde olumlu cümlelerde bir farklılık yoktur. Olumsuz cümle ve soru cümleleri farklı yapılarla oluşturulabilmektedir. Olumsuz cümleler, olumsuz isim cümleleri ve olumsuz fiil cümleleri olarak ikiye ayrılabilir. İsim cümlelerinin olumsuzu "yok" ve "degül" edatlarıyla yapılır. Olumsuz fiil cümlelerinin büyük bir kısmında ise -ma/-me olumsuzluk eki kullanılmaktadır. Bunların dışında hem isim cümlelerini hem de fiil cümlelerini, şekil olarak olumlu, anlam olarak olumsuz duruma sokan "ne ..... ne ..." bağlama edatı vardır. Soru cümleleri ise başta -mı/-mi soru ekiyle birlikte, soru zarfı, soru sıfatı ve soru zamirleriyle kurulur.

15. Bazı çalışmalarda Türkçe cümlede yapı bakımından ünlem cümlesi olmadığı ifade edilse de seslenme edatları gibi belirgin anlam farklılıkları bizi böyle bir tasnif yapmaya zorladı.

16. İncelemenin son kısmını oluşturan yan cümleler bahsinde daha çok ki'li yapılar üzerinde durulmuştur. "ki" edatı temelde niteleme ve belirtme işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Özne konumundaki kelimeyi niteleyen ve bazen

dönüşümünde onun yerine geçebilen yan cümleler özne cümlesi olarak tanımlandı. Özne cümleleri bir ismi nitelerler ve niteledikleri isimden hemen sonra gelirler. Nesne ve zarf yan cümlelerinin büyük bir kısmı yüklemden sonra gelir. Bu yan cümle türü ise yüklemi çeşitli bakımlardan belirtme işlevine sahiptir. Ki'li yan cümlelerin büyük bir kısmı zarf işlevindedir.

6. KAYNAKÇA

ABDULLAYEV, Elövset Z. (1985). "Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümlelerin Evrimi Üzerine", **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yayınları, Ankara, s. 519-523.

ACARLAR, Kevser (1969a). "Olmak" Fiilinin Özellikleri", **Türk Dili XX**, S. 216, Eylül 1969, TDK Yayınları, Ankara, s. 714-718.

ACARLAR, Kevser (1969b). "Devrik Cümle", **Türk Dili XIX**, S. 210, Mart, s. 755-758.

AĞAKAY, M. A. (1953a). "İkizlemeler Üzerine", **Türk Dili**, C II, S 16, Ankara, s. 189-191.

AĞAKAY, M. A. (1953b). "İkizlemeler Üzerine II", **Türk Dili**, C II, S 17, Ankara, s. 268-271.

AĞAKAY, M. A. (1954). "Türkçede Kelime Koşmaları", **TDAY-Belleten 1954**, Ankara 1988.

AKALIN, Haluk Şükrü S.T.A.D. "Dede Korkut Kitâb'ında geçen Bir Cümle Türü Üzerine", **Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, (turkoloji.cu.edu.tr).

AKAY, Asuman (1990). **Firdevsî, Süleymân-nâme (44. Cilt), Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

AKERSON, Fatma Erkman-OZİL Şeyda (1998). **Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler**, Simurg Yayınları, İstanbul.

AKGÜL, Baki (1967). "Edat Tümleçleri", **Türk Dili**, C.XVI, S. 190, TDK Yayınları, Ankara, s. 800-803.

AKSAN, Doğan (1999). **Anlambilim**, Engin Yayınları, Ankara.

ARAT, Reşit Rahmeti (1992). **Atebetü'l-Hakayık**, TDK Yayınları, Ankara.

ATABAY, Neşe- ÖZEL Sevgi – ÇAM Ayfer (2003). **Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi**, Papatya Yayınları, İstanbul.

ATALAY, Besim (1998). **Kaşgarlı Mahmut - Divanü Lûgat-it-Türk I**, TDK Yayınları, Ankara.

ATALAY, Besim (1999). **Kaşgarlı Mahmut - Divanü Lûgat-it-Türk III**, TDK Yayınları, Ankara.

ATEŞ, Ahmet – TARZİ, Abdülvehhab (1971). **Farsça Grameri**, MEB Yayınları, İstanbul.

AYDIN, Özgür (1993). "Belirtisiz Ad Tamlaması Öbeği İçinde Sıfatların Yeri", **Dil Dergisi**, Temmuz-Ağustos, Ankara, s. 19-22.

AYDIN, Mehmet (1999). "Türkçede Eksiltili Anlatımlar ve Metin İlişkisi", **3. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yyınları, Ankara 1999, s. 143-146.

AYYILMAZ, Cengiz (1994). **Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum.

AZNAZAROV, Seyitnazar (1996). "Dolaylı ve Dolaysız Anlatımın Sözdizimsel Özellikleri", **Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi**, S. 6, Nisan.

BABINGER, Franz (2000). **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (çev. Çoşkun ÜÇOK), Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.

BANGUOĞLU, Tahsin (2000). **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, Ankara.

BATTAL, Aptullah (1997). **İbni-Mühennâ Lûgati**, TDK Yayınları, Ankara.

BAYNİYAZOV, Ayabek (2000). **Çağdaş Kazak Türkçesindeki Kelime Grupları ve Cümle Çeşitlerinin Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

BİCARİ, Hasan (1975). "Süleymân-nâme'nin Budapeşte'deki Yazma Nüshası", **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yayınları, Ankara.

BİLGEGİL, M. Kaya (1982). **Türkçe Dilbilgisi**, Dergah Yayınları, İstanbul.

BİRAY, Himmet – BİRAY, Nergis (1999). "Türkmen Türkçesi İle Türkiye Türkçesinin Sentaks Bakımından Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme", **Gazi Eğitim Fakültesi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı**, Ankara, s. 22-45.

BİRAY, Nergis (2003). "Türkiye Türkçesi İle Kazak Türkçesindeki Cümlelerin Çeşitleri Bakımından Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'a Armağan**, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, S. 13, Bahar, Konya.

BLOCHET, E. (1993). **Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothéque Nationale II**, Paris.

BOESCHOTEN, Hendrik (2002). "Why is Yapmak Replacing Etmek – A Hıstorical Perspective", **Scholarly Depth and Accuracy – a Festschrift to Lars Johanson (Lars Johanson Armağanı)**, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 73-82.

BONELLİ, L. (1892). **Rendiconti dell'Accademia dei Lincei, V, I,** s. 435-454.

BÖREKÇİ, Muhsine (1994). **Atatürk'ün "Nutuk"unda Söz Dizimi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum.

BRENDEMOEN, Bernt – CSATÓ, Éva Ágnes (1987). "A Syntactıc Analysıs of Turkısh Gerundial Clauses with Subject Control", **Studies on Modern Turkish**, Tilburg University Press, Netherlands.

BURDURLU, İbrahim Zeki (1968). "Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sıfatlar ve Sıfat Takımları", **Türk Dili**, C. XVIII, S. 203, Ağustos 1968, TDK Yayınları, Ankara, s.523-527.

BURDURLU, İbrahim Zeki (1969). "Orhan Veli Kanık'ın Şiirlerinde Sıfat Takımları", **Türk Dili**, C. XIX, S. 210, Mart 1969, TDK Yayınları, Ankara, s. 772-777.

BÜYÜKARCI, Fatma (1993). **Firdevsî-i Tavîl ve Da'vetnâmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

CAFEROĞLU, Ahmet (1958). "Azerî Türkçesinde –uban/-üben Eki", **Jean Deny Armağanı**, TDK Yayınları, Ankara.

CANIM, Rıdvan (2000). **Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

CEMİLOĞLU, İsmet (1994). "Cümle Tahlili Üzerine Bazı Düşünceler", **Türk Dili**, Temmuz, S. 511, TDK Yayınları, Ankara.

CEMİLOĞLU, İsmet (1994). "Eski Anadolu Türkçesi Söz Diziminde "Çün"lü Cümleler", **Türk Dili**, Haziran, S. 510, TDK Yayınları, Ankara, s. 409-412.

CEMİLOĞLU, İsmet (2000). **14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi**, TDK Yayınları, Ankara.

CEMİLOĞLU, İsmet (2001). **Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme**, TDK Yayınları, Ankara.

CSATÓ, Éva Ágnes-JOHANSON, Lars (1993). "On gerundial syntax in Turkic", **Acta Orientalia 46**, s. 133-141, Budapest.

ÇAĞATAY, Saadet (1947). "Eski Osmanlıca Fiil Müştakları", **DTCFD VI**, Ankara, s. 30-31.

ÇAĞATAY, Saadet (1978). "Uygurcada Hendiadyoinler", **Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler**, Ankara, s. 29-66.

ÇATIKKAŞ, M. Ata (1983). **Süleymannâme 72. Cilt**, Doktora Tezi, İstanbul.

DAŞDEMİR, Muharrem (2000). **Dedem Korkut Kitabı Sözdizimi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum.

DEMİR, Necati (2001). **Ordu İli ve Yöresi Ağızları**, TDK Yayınları, Ankara.

DEMİR, Nurettin (1993). **Postverbien ım Türkkeitürkischen-Unter Besonderer Berücksıchtigung Eines Südanatolischen Dorfdialekts**, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

DEMİR, Nurettin (1994). "Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- şeklinin görevlerini tespitte vurgunun rolü", **TDAY-B 1994**, TDK Yayınları, Ankara 1996

DEMİR, Nurettin-YILMAZ, Emine (2003). **Türk Dili El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara.

DEMİRAY, Kemal (1967). "Edat Tümleçleri Konusundan Doğan Düşünceler", **Türk Dili**, C. XVII, S. 193, Ekim 1967, TDK Yayınları, Ankara, s. 16-18

DEMİRAY, Kemal (1968). "Edatlar Üzerine", **Türk Dili**, C. XVIII, S. 199, Nisan 1968, TDK Yayınları, s. 13-15.

DEMİRCAN, Ömer (1981). "Türkçede Oynak Dizim ve Oynak Vurgulama", **Bağlam**, İ Ü Yabancı Diller Yüksek Okulu Yayınları, Kasım, İstanbul, s. 83-93.

DEMİRCAN, Ömer (1991). "Devrik Dizimin Kuralları", **Dilbilim Yazıları**, s. 27-39.

DEMİREL, Özlem (2002). **Türkiye Türkçesinde Olumsuz Cümle Yapıları**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

DEMİRTAŞ, Ahmet (2003). **Dürr-i Meknûn**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun.

DENY, J. (1941). **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, (çev. Ali Ulvi ELÖVE), İstanbul.

DEVELİ, Hayati (1995a). "-sa Eki Nedir? Kip Mi, Zarf-Fiil Mi?", **İlmî Araştırmalar**, S. 1, s. 91-94, İlim Yayma Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

DEVELİ, Hayati (1995b). "{sA} Morfemli Yardımcı Cümleler ve Bunlarla Kurulan Birleşik Cümleler Üzerinde Bir İnceleme", **TDAY-B 1995**, TDK Yayınları, Ankara.

DEVELİ, Hayati (2001). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu**, Bilimevi Yayınları, İstanbul.

DİZDAROĞLU, Hikmet (1968). "Edat Tümleçleri Üzerine", **Türk Dili**, C. XVII, Şubat 1968, Ankara, s. 579-582.

DUMAN, Musa (1987). **Yapıları ve Kullanılışları Bakımından Arapça ve Farsça Tamlamalar**, İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DUMAN, Musa (2000). "Arapça ve Farsça Tamlamaların Türkçe Cümleye Katılma Şekilleri", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s 35-66.

DURAN, Suzan (1956). "Türkçede Cihet ve Mekan Gösteren Ek ve Sözler", **TDAY-B 1956**, TDK Yayınları, Ankara 1988, s.1-110.

ECKMANN, J. (1962). "Çağataycada İsim-Fiiller", **TDAY-B 1962**, TDK Yayınları, Ankara 1988, s. 51-60.

ECKMANN, Janos (1996). **Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, TDK Yayınları, Ankara.

EDİSKUN, Haydar (1960). "Devrik Cümle Üzerinde Bir Araştırma", **Türk Dili IX**, S. 100, Ocak, s. 193-197.

EDİSKUN, Haydar (1985). **Türk Dilbilgisi**, İstanbul.

EKER, Süer (2003). **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Yayınları, Ankara.

ENFEL, Doğan (2001). **Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ERASLAN, Kemal (2000). "Eski Türkçe'de Yönelme (Dativ) Hâli", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 67-76.

ERASLAN, Kemal (2004). "-maḳlıḳ/-meklik ve -maḳçı/-mekçi Birleşik Fiilleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I (20-26 Eylül 2004)**, TDK Yayınları, Ankara, s. 927-928.

ERDEM, Mehmet Dursun (2001). **Asarcık Ağzı**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

ERDEM, Mehmet Dursun (2005). "Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", **Bilig**, Bahar 2005, S. 33, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 189-226.

EREN, Hasan (1949). "İkiz Kelimelerin Tarihine Dair", **DTCF Dergisi,** C. VII, S II, Ankara, s. 283-286.

ERGİN, Muharrem (1981). **Türk Dil Bilgisi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

ERGİN, Muharrem (1994). **Dede Korkut Kitabı I**, TDK yayınları, Ankara.

ESİN, Osman (1997). **Abdühak Şinasi Hisar'ın Çamlıcadaki Eniştemiz Adlı Eserindeki Cümle Tipleri Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

GABAIN, A. Von (1953). "Türkçede Fiil Birleşmeleri", **TDAY-B 1953**, TDK Yayınları, Ankara 1988, s. 16-28.

GABAIN, A. Von (1988). **Eski Türkçenin Grameri**, (çev. Mehmet AKALIN), TDK Yayınları, Ankara.

GECE, K. Mehmet (1991). **Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Hikâyelerinde Sentaktik Yapı**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Samsun.

GENCAN, Tahir Nejat (1954). "Sıfat Birlikleri", **TDAY-B 1954**, TDK Yayınları, Ankara 1988, s. 181-188.

GENCAN, Tahir Nejat (1957). "Devrik Cümle", **Bilimsel Bildiriler**, Ankara, s. 45-46.

GENCAN, Tahir Nejat (1979). **Dilbilgisi**, TDK Yayınları, Ankara.

GENÇ, Gülnaz (1995). **Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme (25 ve 26. Ciltler)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

GÖKŞEN, Enver Naci (1961). "Tarih Boyunca Devrik Cümle", **Türk Dili X**, S.122, Kasım, s. 99-101.

GRÖNBECH, K. (2000). **Türkçenin Yapısı**, (çev. Mehmet AKALIN), TDK Yayınları, Ankara.

GÜLEÇ, Hamdi (1994). **Firdevsi-i Rümi'nin Süleymânnâme'si – 42. Cilt –Dâsitân-ı Ceng-i Aheng-i Efrâsiyâb-ı Türk- Üzerinde Bir Metin İncelemesi**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

GÜLENSOY, Tuncer (2000). **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara.

GÜLMEZ, Gülnihal (1988). "Dolaylı/Dolaysız Anlatım ve Ötesi", **Çağdaş Türk Dili**, C. 1, S. 10, Aralık

GÜLSEVİN, Gürer (1990). "Türkçede -SA Şart Gerundiumu Üzerine", **Türk Dili**, S. 467, s. 276-279, Kasım 1990, Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (1997). **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (2002). "Eski Türkiye Türkçesinde "İstek Kipi" Üzerine", **İlmî Araştırmalar**, S. 13, Bahar, İstanbul, s. 35-50.

GÜRGENDERELİ, Rifat (2001). **Kerderli Mahmud'un Nehcü'l-Ferâdis Adlı Eseri Üzerinde Cümle Bilgisi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Edirne.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1991). **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1996). **Karahanlı Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2000). **Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, TDK Yayınları, Ankara.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992). **Türk Dilinde Edatlar**, MEB Yayınları, İstanbul.

HARTMANN, R.R.K.- STORK, F.C (1972). **Dictionary of Language and Linguistics**, New York-Toronto.

HASPELMATH, Martin (1995). "The Converb as a cross-linguistically valid category", **Empirical Approaches to Language Typology 13, Converbs in Cross-Linguistic Perspective**, Mouton de Gruyter, Berlin-New York.

HATİBOĞLU, Vecihe (1963). "Kelime Grupları ve Kuralları", **TADY-B 1963**, Ankara 1988, s. 203-244.

HATİBOĞLU, Vecihe (1972). **Türkçenin Sözdizimi**, Ankara.

HATİBOĞLU, Vecihe (1978). **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, A.Ü. DTCF Yayınları, Ankara.

HATİBOĞLU, Vecihe (1981). **Türk Dilinde İkileme**, Anakara.

HENGİRMEN, Mehmet (1999). **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Engin Yayınları, Ankara.

HEPÇİLİNGİRLER, Feyza (1997). **"Eski İstanbul Valisi", Türkçe "Of"**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

İSEN, Mustafa (1990). **Lâtifî Tezkiresi**, Kültür Bakanlığı Yayınları:86, Ankara, s. 180-181.

JOHANSON, Lars (1974). "Sprachbau und Inhaltssyntax am Beispiel des Türkischen", **Orientalia Suecana 22**, s. 82-106.

JOHANSON, Lars (1988). "On the renewal and reinterpretation of 'instrumental' gerund in Turkic", **Oriens 31**, s. 136-153.

JOHANSON, Lars (1992). **Strukturelle und soziale Factoren in Türkischen Sprachkontakten**, Frankfurt.

JOHANSON, Lars (1995). "On Turkic converb clauses", **Empirical Approaches to Language Typology 13, Converbs in Cross-Linguistic Perspective**, Mouton de Gruyter, Berlin-New York.

JOHANSON, Lars (2002). çev. Nurettin DEMİR – Emine YILMAZ, "Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler", Grafiker Yay., Ankara.

JOHANSON, Lars (2004). "Güney Sibirya Türkçesi'nde Adlar ve Sıfatlar", (çev. Sema Aslan), **Bilig**, S. 29, Bahar 2004, Ankara, s. 1-28.

KANTARCI, İrfan (1966-67). ""diye" Kelimesi Üzerine", **Türk Dili**, C. 16, S. 188, TDK Yayınları, Ankara.

KARA, Funda (1996). **Sait Faik'in Kısa Hikayelerinde Söz Dizimi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

KARA, Funda (2001). **Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum.

KARADEMİR, Fevzi (2002). **Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle**, Dicle Üniv ersit esi Sosyal Bilimler Enst it üsü Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

KARAGÖZ, İlknur (2003). **Tarihî Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Pekiştirme ve Derecelendirme**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun.

KARAHAN, Leylâ (1994a). "-sa, -se Eki Hakkında", **Türk Dili**, S. 516, s.471-474, Aralık 1994, Ankara.

KARAHAN, Leylâ (1994b). "Türkçede Birleşik Cümle Problemi", **Türk Dili**, Ocak, S. 505, TDK Yayınları, Ankara.

KARAHAN, Leylâ (1995a). **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yayınları, Ankara (3. Baskı).

KARAHAN, Leylâ (1995b). "Türkçede Birleşik Cümle Problemi", **"Türk Gramerinin Sorunları" Toplantısı (22-23 Ekim 1993)**, TDK Yayınları, Ankara.

KARAHAN, Leylâ (1996). "Yükleme ve İlgi Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler", **III. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı**, TDK Yayınları, Ankara.

KARAHAN, Leylâ (2004a). **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yayınları, Ankara (7. Baskı).

KARAHAN, Leylâ (2004b). "Belirtisiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I (20-26 Eylül 2004)**, TDK Yayınları, Ankara, s. 1615-1623.

KARAMANLIOĞLU, Ali (1986). **Türk Dili**, Dergah Yay., İstanbul.

KARAÖRS, Metin (1995). "Cümle Bilgisinde İsimlendirme, Sınıflandırma, ve Tahlil Metotlarının Birliği", **"Türk Gramerinin Sorunları" Toplantısı (22-23 Ekim 1993)**, TDK Yayınları, Ankara, s. 21-30.

KARAÖRS, Metin (1999). "Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Kazak Türkçesinin Birleşik Cümle Bakımından Karşılaştırılması", **VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (8-12 Kasım 1999)**, İ.Ü. Türkiyat Araştırma Merkezi, İstanbul.

KARAÖRS, Metin (2004). "Türk Dilinde Şartlı Birleşik Cümle ve Nevayi'nin II. Divanı Nevadirü'ş-Şebab'da Şartlı Birleşik Cümleler", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I (20-26 Eylül 2004)**, TDK Yayınları, Ankara, s. 1637-1671.

KARPUZ, Hacı Ömer (2004). "Olma Bildiren Eylemler İçin Bir Terim Önerisi: Olgan Çatı", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I (20-26 Eylül 2004)**, TDK Yayınları, Ankara, s. 1673-1683.

KAYMAZ, Zeki (1991). "Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları", **TDAY-B 1991**, TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 9-17.

KOÇ, Sabri (1990). "Türkçe'de Zarf Yantümcelerinin Çözümlenmesine Dönüşümlü-Üretken Yaklaşım", **Dilbilim Yazıları 1990**, USEM Yayınları, Ankara, s. 33-38.

KONONOV, A. N. (1960). "Türkçe'de Birleşik Cümle Problemi", **VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957**, TDK Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1992). **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1995). **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C. I, TDK Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2003). **Türkiye Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1993). "Firdevsî", **İslam Ansiklopedisi IV**, İstanbul, s.649-651.

KÖPRÜLÜ, Orhan F. (1996). "Firdevsî, Uzun", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 13, DİVANTAŞ Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 127-129.

KUZNETSOV, Petro İ. (1995). "Türkiye Türkçesi'nin Morfo-Etimolojisine Dair", **TDAY-B 1995**, TDK Yayınları, Anakara 1997, s. 193-262.

MANSUROĞLU, Mecdut (1988). "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları", **TDAY-B 1955**, TDK Yayınları, Ankara, s.59-71.

MANSUROĞLU, Mecdut (1997). "Eski Anadolu Türkçesi'ndeki Bazı İsimler ve Unvanlar Hakkında", (çev. Reşide GÜRSES), **Dil Dergisi**, S. 60, Ekim 1997, Ankara, 41-50.

MEHMEDOĞLU, Alaeddin (1999). "Bağımlı Birleşik Temel Cümle", **Türk Dili**, Mart, S. 567, TDK Yayınları, Ankara, s. 222-229.

MEHMEDOĞLU, Alaeddin (2001). **Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi**, Aşiyan Yayınları, Adapazarı.

MENINSKI, François de Mesgnien (1680). **Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae, institutiones seu grammatica Turcicae,** Viennae

MINORSKY, V 1958. **The Chester Beatty Library a Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures,** Dublin.

MOUSSA, Gamal (1995). **Refik Halit Karay'ın "Memleket Hikayeleri" ve "Gurbet Hikayeleri" Adlı Eserlerindeki Cümle Tipleri Üzerinde Bir İnceleme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

MUNDY, C. S. (1954). "The –E/-Ü gerund in Old Ottoman. 1. Formal analysis", **Bulletin of the School of Oriental and African Languages 16**, s. 298-319.

NASKALİ, Emine Gürsoy (1995). "Türkçe Kelimesi-Türkçe Hece Tipleri-Cümle Unsurlarını Tayin Kıstası-Ek Hâlinde Zamir Olabilir mi?", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı**, TDK Yayınları, Ankara.

OLGUN, İbrahim (1978). "Uzun Firdevsi ve Türkçeciliği", **Ömer Asım Aksoy Armağanı**, TDK Yayınları, Ankara.

OLGUN, İbrahim-PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1980). **Firdevsî-i Rumî Kutb-nâme**, TTK Yayınları, Ankara.

ÖZDEMİR, Emin (1967). "Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış", **TDAY-B 1967**, TDK Yayınları, Ankara1989, s. 177-204.

ÖZEK, Ali – KARAMAN, Hayreddin – TURGUT, Ali – ÇAĞIRICI, Mustafa – DÖNMEZ, İbrahim Kafi – GÜMÜŞ, Sadreddin (1987). **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, Medine.

ÖZEZEN, Muna Yücel (2000). **Namık Kemal'in Romanlarında Cümle**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Adana.

ÖZKAN, Abdurrahman (2001). "İsim Tamlamalarında Kullanılacak Sıfatların Yeri", **Dil Dergisi**, S. 103, Mayıs 2001, Ankara, s. 5-9.

ÖZKAN, Fatma (1997). **Osmaniye Tatar Ağzı**, TDK yayınları, Ankara.

ÖZKAN, Mustafa (2000). "Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi", Filiz Kitabevi, İstanbul.

ÖZKAN, Nevzat (2001). "Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme", **İlmî Araştırmalar**, S. 12, İstanbul, s. 153-165.

ÖZMEN, Mehmet (1995). "Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları", **TDAY-B 1995**, TDK Yayınları, Ankara 1997, s. 315-368.

ÖZMEN, Mehmet (2000). "Türkçe'de Değil Kelimesi ve Kullanımları", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 189-244.

ÖZMEN, Mehmet (2004). "Özne Üzerine Düşünceler", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı II (20-26 Eylül 2004)**, TDK Yayınları, Ankara, s. 2331-2340.

ÖZSOY, A. Sumru (1994). "Türkçenin Yantümce Yapısı, Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü", **Dil Derneği**, Kurtuluş Basımevi, Ankara.

PERTSCH, Wilhelm (1864). **Die Orientalischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha II: turkischen Handschriften**, Wien.

PERTSCH, Wilhelm (1889). **Die Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin**, Berlin.

RİEU, Ph. D. Charles (1888). **Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum.**

SAMİ, Şemseddin (1989). **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul.

SCHAMİLOĞLU, Uli (1996). "Türk Dillerinde Yardımcı Fiiller Sorunu", **Uluslar arası Türk Dili Kongresi 1988**, TDK Yayınları, Ankara, s. 153-168.

SCHİNKEWİTZ, Jakop (1948). "Rabgûzî Sentaksı", **TD-B**, Seri: 3, S. 10-11, TDK Yayınları, Ankara.

SERTKAYA, Osman Fikri (1989). "-an/-en Ekli Yeni Şekiller", **TDAY-B 1989**, TDK Yayınları, Ankara, s. 335-352.

SEV, Gülsel (2001). **Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı**, TDK Yayınları, Ankara.

SEZER, Ayhan (1979). "Türkçe Tümcelerde Sözdiziminin İşlevi", **Genel Dilbilim Dergisi**, Ankara Dilbilim Derneği Yayınları, Şubat, S. 3-4, Ankara.

SEZER, Engin (1978). "Farsça'dan Gelen Yabancı ya da Türkçe'de ki'li Ad Tümcecikleri", **Genel Dilbilim Dergisi**, Ankara Dilbilim Çevresi Derneği Yayınları, Şubat; Ankara.

SOHRWEİDE, H. (1979). **Turkische Handschriften-Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland XII/3**, Wiesbaden.

SÜLEYMANOVA, Aida (2002). **Kırgız Türkçesi İle Türkiye Türkçesinin Karşılaştırmalı Sözdizimi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ŞAHİN, Fatma (2002). **Servet-i Fünun Edebiyatı'nda Türkçenin Cüle Yapısı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TAHİR, (Bursalı) Mehmet (1972). **Osmanlı Müellifleri**, C. 2, İstanbul, s. 105-106.

TAHİR, Nesrin (1999). "Ortaçlı Yan Tümcelerde Zaman Kavramı", **Dil Dergisi**, S. 83, Eylül 1999, Ankara, s. 11-17.

Tar.S. (1996) **TARAMA SÖZLÜĞÜ**, TDK Yayınları, Ankara.

TAYLAN, Eser Erguvanlı (1998). "Türkçe'de Tümce Yapısına Sahip Tümleç Yantümceleri", **Doğan Aksan Armağanı**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları No:366, Ankara, s. 155-164.

TEKİN, Şinasi (2001). **İştikakçının Köşesi**, Simurg Yayınları, İstanbul.

TEKİN, Talat (1995). "İkilemeler", **Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk**, Simurg Yayınları, İstanbul, s. 15-17.

TİETZE, Andreas (1966). "Reduplikasyon ve (r) İle Kurulmuş Çift Sözler", **Reşit Rahmeti Arat İçin**, Ankara, s. 423-429.

TİMURTAŞ, Faruk K. (1977). **Eski Türkiye Türkçesi**, İ Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

TOPALOĞLU, Ahmet (1989). **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

TOR, Gülseren (1994). **Elf Leyletin ve Leyle Hikayelerinde Cümle**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Adana.

TÖREN, Hatice (2002). "Sona Gelen Edatlarla Teşkil Edilen Bir Kelime Grubu: Kuvvetlendirme Grubu", **İlmî Araştırmalar 13**, İstanbul, s. 175-182.

TS I, Türkçe Sözlük (1988), TDK Yayınları, Ankara.

TULUM, Mertol (1978). **Ki'li Birleşik Cümle**, Basılmamış Doçantlik Tezi, İstanbul.

TUNA, Osman Nedim (1948). "Türkçede Tekrarlar", **İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. III**, İstanbul, s. 429-447.

TUNA, Osman Nedim (1986). "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabiî Bir Ünsüz Dizisi", **TDAY-Belleten 1982-1983**, Ankara, s. 163-228.

TURAN, Fikret (1998). "Modern Türkçede Fiil Tabanlarıyla Sesteş İsim Soylular ve Bir Terim Teklifi: Fiil-İsimler", **İlmî Araştırmalar 6**, İlim Yayma Cemiyeti Yayınları, İstanbul, s.245-261.

TURAN, Fikret (1996), **Old Anatolian Turkish: Syntactic Structure**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

UĞURLU, Mustafa (1999). **Memlûk Türkçesinde Zarf-Fiilli Parçaların Dizimi**, TDK Yayınları, Ankara.

USTA, Halil İbrahim (1995). **Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

ÜSTÜNER, Ahad (1995). "-dIk/-dUk ve –AcAk Eklerinin Hareket İsmi Göreviyle Kullanımları", **Tuncer Gülensoy Armağanı**, Elazığ, s. 362-369.

ÜSTÜNER, Ahad (2000). **Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri**, TDK Yayınları, Ankara.

ÜSTÜNER, Ahat (1998). "Cümlenin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar", **Türk Dili**, Ocak, S.553, TDK Yayınları, Ankara.

ÜSTÜNOVA, Kerime, (2002). **Dil Yazıları**, Akçağ Yayınları, Ankara.

VARDAR, Berke-GÜZ, N.-ÖZTOKAT, E.-RİFAT, M.-SENEMOĞLU, O.-SÖZER, E. (1980). **Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara.

VOGELİN, C. F.- ELLİNGHAUSEN, M. E. (1945). "Türkçenin Yapısı Bahis 12. Tekrarlama", **AÜDTCF Dergisi**, C. IV, S. 1, Kasım-Aralık, Ankara.

VOGFLİN, C. F.-ELLİNGHAUSEN, M. E., **Cümle Kümeleri (Çeşitleri) ve Yapı Tipleri**. (TDK kütüphanesi Fil. A/1877 numaralı kitap).

YAMAN, Ertuğrul (1994). **Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

YAYLA, Hasan Kağan (2002). **Dede Korkut Kitabı Söz Dizimi Araştırması**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

YILDIRIM, Nimet (1997). **Farsça Dilbilgisi**, Erzurum.

YILMAZ, Çağlayan (2003). **Atabetü'l-Hakayık'ın Söz Dizimi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

YÜCE, Nuri (1973). **Gerundien im Turkischen. Eine morphologische und syntaktische Untersuchung**, Maizn Üniversitesi Doktora Tezi, Mainz.

YÜCE, Nuri (1998). "İkilemelerdeki İlginç Problemler", **Bahşı Ögdisi, Klaus Röhrborn Armağanı**, Hz. J.P. Laut, Mehmet Ölmez, Freiburg/İstanbul: Simurg Yayınları, s. 419-127.

YÜCEL, Bilal (1995). "Sıfat-Fiil Terimi ve Başlıca Dil Bilgisi Terimleri Sözlüklerindeki İşlenişi", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993)**, TDK Yayınları, Ankara, s. 81-88.